EGYESÜLT ERŐVEL

A MAGYAR KÖNYVNYOMDÁSZOK ÖTVENÉVI SZAKSZERVEZETI TEVÉKENYSÉGÉNEK TÖRTÉNETE

MEGBIZÁSBÓL IRTA
NOVITZKY N. LÁSZLÓ

ÖTVENÉVI FENNÁLLÁSA ALKALMÁBÓL KIADJA A MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSZOK ÉS BETÜÖNTŐK SEGÉLYZŐ-EGYESÜLETE

VILÁGOSSÁG KÖNYVNYOMDA RT.
BUDAPEST, VIII, CONTI-UTCA 4. SZ.

TARTALOM

Előszó

Történelmi bevezetés
A könyvnyomtatás
A könyvnyomtatók szociális viszonyai kezdettől a XIX. század első feléig

A magyarországi könyvnyomtatók helyzete a XIX. század közepéig
A magyar könyvnyomtatás uttörői. – A segédek anyagi és társadalmi helyzete a XVIII–XIX. században. – Cenzura. – Technika. – Az 1848. évi események.

A szervezkedés utján
Az 1848. évi árszabálymozgalom

Egyesülési törekvések
A pesti nyomdászok első segélyző egyesülete. – Vidéki nyomdászegyesületek

Nehéz idők
Az 1861. évi budapesti árszabálymozgalom
A segélyző-egyesületünk, „A pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyző egylet” megalakitása

A haladás utján
A „Gutenberg”. – Az önképző-egyesület megalakitása

Ujabb események
Az önképző-egylet és az anyagi érdekek megvédése. – A tervezett koalició
Itt Lassalle – amott Schulze
Egy vereség
Az 1870. évi nagy sztrájk

Összetartással előre!
A segélyző-egyesület. – A Typographia. – Az önképző-egylet és az országgyüléshez intézett ujabb kérvény
Az I. és II. osztrák-magyar nyomdászkongresszus. A magyar nyomdászszövetség eszméje
A III. és IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus
A segélyző- és az önképző-egylet. – Az egyesitési inditvány. – Kerületi egyesületek szervezése
A kilencórai munkaidőért vivott harc
A Typographia iránya. – Az V. közös kongresszus Brünnben. – A segélyző-egylet és az egyesitésre vonatkozó inditvány
Az utolsó közös kongresszus. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméjének elejtése
Uj utakon. – Kisebb mozgalmak. – 400 éves forduló. – Az alapszabályok ügye. – A vidék
Ujabb kérvény az országgyüléshez
Az uj alapszabály és a tagok elégedetlensége

Az összegylet
Az első magyar nyomdászkongresszus
Ujabb alapszabálymódositás
A lapszedők és a hétfői lapok. – Ujabb árszabálymozgalom
A II. magyar nyomdászkongresszus
Magyarositási mozgalom
A hirlapszedők és a vasárnapi munkaszünet

Egyesült erővel
A budapesti nyomdászegyesület országositása
Szervezési munkálatok. – A IV. magyar nyomdászkongresszus és 25 éves jubileum
Az 1885. évi árszabálymozgalom
A vidéki nyomdászok ébredése. – A szerkesztő függetlenitésére irányuló mozgalom
A szövetkezeti nyomda
Kérvény a vasárnapi munkaszünet érdekében
Az V. magyar nyomdászkongresszus
Az 1890. évi árszabálymozgalom
Az első májusi ünnep és a nyomdászok. – Nemzetközi nyomdászkongresszusok

Az árszabályközösség
Parciális mozgalmak. – Az 1895–96. évi budapesti és az 1897. évi vidéki bérmozgalom. – Az árszabályközösség
Az 1895–96. évi árszabálymozgalom
A pártok kibékülése. – Hatósági üldöztetések
A fővárosi árszabály meghosszabbitása. – A vidéki mozgalom
Az önképző-osztályok 1891. évi temesvári kongresszusa
A VI. magyar nyomdászkongresszus
A debreceni VII. magyar nyomdászkongresszus

Uj utakon előre!
Az egyesület autonómiájának felfüggesztése
A segélyző-egyesület 1890–1901-ig
A szakegyesület
A IV. és V. nemzetközi nyomdászkongresszus
A Gutenberg-Otthon
Az abbaziai üdülőház
A tanoncgazdálkodás elleni akció
A Pesti Hirlap ügye. – A vidéki árszabályközösség
A fővárosi árszabály
A politikai sztrájk. – Ujabb vidéki árszabálymozgalom
A hétfő reggeli lapok beszüntetése. – 1907 október 10. – Nyomtatvány-árszabályzat
A nyomdászok az egyesületi jog elkobzása ellen
A betüöntők mozgalma. – A szabad szervezet. – Az uj vidéki árszabály
Az 1910. évi budapesti árszabályközösség
Szakirodalom és szakoktatás
Testvéregyesületek
A segélyző-egyesület 1902-től 1911-ig

Végszó

Az egyesület tisztikara 1862–1912

Statisztikai rész

Előszó

Midőn az 1908 julius 6-iki választmányi ülés elhatározta az egyesület ötvenévi fennállásának megünneplését, ugyanekkor egy Krausz Soma, Peidl Gyula, Rothenstein Mór, Lerner Dezső, Pollák Simon, Stösser Adolf[1], Zaka Lajos és Novitzky N. László kollégákból álló bizottságot választott oly célból, hogy az az egyesület történetének megirásáról gondoskodjék.

Az 1909. évi közgyülésen, mely az előbbi bizottságot megerősitette és a jubileumi munka kiadásához hozzájárult, pótlólag még Preusz Mór kolléga választatott a bizottságba.

1887-ben Zaka Lajos kolléga az egyesület megbizásából egy kisebb füzetben már megirta az egyesület huszonötéves történetét, melyben a rendelkezésére álló kevés adat alapján elismerésre méltó buzgalommal iparkodott a nehéz feladatnak megfelelni.

A bizottság az egyesülethez és a magyarországi nyomdászszervezethez méltó monumentális munkában óhajtotta az elmult ötven év történetét megörökittetni.

A bizottság 1910-ben megállapitván az irandó mű terjedelmét és nagyságát, annak megirásával Peidl Gyula kollégát és alulirottat bizta meg. A későbbi üléseken a bizottság hozzájárult az előterjesztett programmhoz és határozott a technikai kiállitás dolgában.

Részemről örömmel fogadtam el ezt a fontos és megtisztelő megbizatást, ámbár már előre tisztában voltam azokkal a nehézségekkel, melyekkel később a munka megirásánál meg kellett küzdenem. De ugy gondoltam, hogy 1911. évi december haváig feltétlenül elkészülök az elvállalt résszel.

Itt meg kell emlitenem, hogy Peidl Gyula kollégám, akire a szakszervezkedés történetének megirása hárult volna, e megbizatásról 1911 nyarán, nagy elfoglaltsága következtében, lemondott. Ez, valamint egyéb váratlan dolgok annyira hátráltatták munkámat, hogy 1911-től csak a legnagyobb erőfeszitéssel tudtam ama határozatnak megfelelni, hogy a munka 1912 szeptember végéig teljesen készen legyen. Az adatokat, melyeket előzőleg gyüjtöttem és részben már rendeztem, ujra ki kellett egészitenem, ami ujra hosszabb időt vett igénybe. Amit már előre sejtettem, amikor az egyesület történetének megirásáról volt szó, arról munkám adatgyüjtésénél keserves tapasztalatokat szereztem. Attól eltekintve, hogy a könyvek és jegyzőkönyvek egy része hiányzott és a bejegyzések legtöbbször csak lakonikus rövidségüek és sokszor érthetetlenek; évszámokkal évtizedekre, aláirásokkal néha évekre visszamenőleg sem találkoztam. Régi, jó elődeink az ilyen bagatell dolgokra ugy látszik nem nagy sulyt fektettek és a jegyzőkönyveket bizony nagyon sokszor egy lélek sem tartotta érdemesnek aláirni.

Ily körülmények között, 1869-től kezdve, nagyrészt a mi jó öreg Typographiánk szükszavu krónikáira voltam utalva; a lap 43 évfolyamának átböngészése erős próbára tette türelmemet és – szemeimet; az 1868-ig terjedő időre vonatkozó adatokat pedig a külföldi szaklapokból szereztem be, melyeket a berlini nyomdászegyesület elutasitó határozata után a Niederösterreichischer Buchdrucker- und Schriftgießerverein elnöksége lekötelező előzékenységgel bocsátott rendelkezésemre. Azt mondanom sem kell, hogy ezeken kivül tömérdek más adatra volt szükségem, melyeket nagyrészt a Nemzeti Muzeum könyvtárában gyüjtöttem.

A munka megirására történt megbizatás után Peidl kollégámmal a Typographiában egy felhivást tettünk közzé, melyben arra kértük a kollégákat, hogy a munka megirásában egyes

[1] Stösser Adolf kolléga 1910 március hónapban meghalt. Az illető fontos poziciókat töltött be az egyesületben; több izben volt választmányi tag és több évig a „Gutenberg” szerkesztője.

nyomtatványok, alapszabályok és más, az egyesületi vagy a szakszervezeti mozgalom történetére vonatkozó nyomtatványok beküldésével támogassanak. A felhivásnak azonban nem volt eredménye; kaptam ugyan egy ujabb időből származó körlevélgyüjteményt, ezeket azonban – mivel nagyrészt személyeskedő természetü szöveget tartalmaztak – nem használhattam fel. Ha magam nem gondoskodtam volna jó előre egyes dolgok összegyüjtéséről, melyek nagyrészét másfél évtized előtt a szemétből kapartam ki, akkor még egy alapszabály sem állott volna rendelkezésemre.

Mivel becsvágyamat képezte az egyesület történetének megirása, nem rettentem vissza ezen elém került akadályoktól. Hogy az elvállalt feladatot miként oldottam meg, azt a kollégák itéletére bizom. A történetirót, amikor alig egy-két évtized alatt lezajlott események objektiv leirására van utalva, ugyszólván lehetetlen problémák elé állitja az a helyzet, midőn még élő és szereplő egyéniségek működéséről vagy uj intézményekről kell véleményt mondania.

Ha ebben a tekintetben esetleg nem elégitettem volna ki az ezen munkához füzött várakozásokat, szolgáljon mentségemül, hogy a pártatlan objektivitás szemmeltartásával másként nem cselekedhettem.

Ami ezen munka beosztását illeti, ennél az annakidején általam előterjesztett programmhoz alkalmazkodtam; ha elődeink nem iparkodtak volna mindent megsemmisiteni, amiben náluk nagy része volt az indolenciának, nálunk pedig a hatósági üldöztetéseknek, akkor feladatomat valószinüen könnyebben és talán jobban oldhattam volna meg. Ezen okulva, örökitettem meg e munkámban minden oly dolgot, mely a jövő, sőt a jelen történetirójára nézve is igen fontos adatot képez. Azért reprodukáltam egyes dolgokat, melyek a mozgalomra vagy az egyesületre vonatkozólag fontossággal birnak, mert magamon tapasztalhattam, hogy milyen nagy szüksége van ezekre annak, aki majdan a jelenkor munkásmozgalmainak történetét fogja megirni; mert ötven év alatt az idő vasfoga vagy egyéb körülmény – amiről most alkalmam volt meggyőződni – rendszerint mindent megsemmisit.

Ezek előrebocsátása után pedig őszinte köszönetet mondok a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete tisztelt választmányának, hogy határozata folytán ez a könyv napvilágot láthatott.

A kollégákat pedig arra kérem, fogadják szivesen ezt a könyvet, melyben az immár hatalmas magyarországi nyomdász-szervezet gazdasági küzdelmeit, humanitárius és művelődési törekvéseit iparkodtam megörökiteni és töltse be valójukat az a büszke öntudat, hogy ezeket az óriási eredményeket tisztán önerőnkből, az egyesülés és összetartás hatalmával sikerült kivivnunk.

Budapest, 1912 szeptember 12.

Novitzky N. László.

Történelmi bevezetés

A könyvnyomtatás

Az összes találmányok között, melyeket eddig az emberi elme létrehozott, kétségen kivül a könyvnyomtatás a legzseniálisabb. E találmány nélkül – mely az addig elzárt, csak a kiváltságosak részére hozzáférhető tudományt közkinccsé tette – még talán ma is ott tartanánk, ahol az emberiség műveltség és felvilágosodás dolgában a XIV. században tartott.

Pedig a XIV. század műveltség tekintetében már erősen kimagaslott az előző századok felett, de nem állottak rendelkezésére ama művelődési eszközök, melyek révén tudását gyarapithatta s a tudományt fejleszthette volna.

Ha a művelődéstörténet egyes korszakait tanulmányozzuk, azt látjuk, hogy az ember az életviszonyok, kiváncsiság és a tudásvágy által sarkalva, fokozatosan jött a rajz- és az irástudomány ideájára.

Az irást elválaszthatatlan kapocs köti össze a könyv és a könyvnyomtatás történetével; irás nélkül az emberi elme épp oly kevéssé alkotott volna könyvet, mint enélkül könyvnyomtatást.

Az ősember, kezdetleges művelődésének bölcsőkorában, mikor az irás mesterségét még nem ismerte, primitiv műveltségi állapotához mért eszközökkel iparkodott az élet fontosabb eseményeit megörökiteni. Az ősember kőre és állati csontokra véste primitiv rajzait s csak miután fokozatosan eljutott a gondolatainak megörökitéséhez szükséges irásjelek ismeretéhez, kezdett ezen irásjelek karakterének megfelelő iróanyagot használni.

Az irásmódok kialakulásának évezredekre szóló történetéből csak azt tudjuk, hogy a jelenlegi ábécé a képirás, szóirás és a szótagirásból fejlődött ki. Ennek a fejlődésnek megfelelően változott az az anyag is, melyre e korszakok népei gondolataikat feljegyezték. A képirás, jelképes irás, szó- és szótagirás idomait alakjuknál fogva kő-, fa- és érclapokra vésték; a betüirás elterjedésével és fejlődésével módosult az ezen irásmódhoz használt anyag is s az állati és növényi alkatrészek helyét a műveltség terjedésével a papirusz és pergamen után a papir foglalta el.

Évszázadok munkája kellett ahhoz, hogy a kő-, tégla- és érclapok helyét a könyv foglalja el; a könyv, mely kezdetben egy hosszu papir- vagy pergamentekercsből állott, papiruszra vagy pergamenre iratott vagy másoltatott és sokszor csak több évi türelmes munka árán jött létre, hogy azután egyes kiváltságosak féltett kincsét képezze, kik egész falvakat adtak érte cserébe. A könyv értéke a műveltség és a tudományszomj terjedésével egyre növekedett; igy jött létre a nagy kereslet folytán a könyvmásoló ipar, mely a rómaiaknál és a görögöknél hatalmas fejlődésnek indulva, a római birodalom bukásával végleg megszünt, hogy sok századdal később a zárdákban levő barátok időtöltéséül szolgáljon.

A könyv a középkorban azonban nem a tudást terjesztette. A biblia és a vallásos iratok szolgáltak ebben a korban az emberiség művelődésére; más tudományágakat ekkor még nem ismertek. A nép ekkor még „ördöngös mesterségnek” tartotta az előle gondosan elzárt irás és olvasás tudományát, melynek titkát csak igen kevesen ismerték. A barátok időtöltésből néha egész emberöltőig dolgoztak egy-egy misekönyvön s bigott vallási rajongásukkal ezt a foglalkozást művészetté fejlesztették. Igy jöttek létre a művészies, kézi festésü (miniatür) vallásos tartalmu könyvek, melyek azután vagyont érő könyvtáblákba köttettek.

A barátoknak azonban a XIII. században versenytársaik támadtak a világi könyvmásolókban, kik kezdetben az egyetemek felügyelete alatt, később ipari céhekbe tömörülve üzték foglalkozásukat. Ezek nemcsak művészies munkákat készitettek, hanem egyuttal elősegitették a könyvek árának a leszállitását és terjesztését.

A könyvmásoló-ipar virágzása és a könyvnyomtatás feltalálása közé esik egy átmeneti iparág, a formametszés. A formametszést a kinaiak ismeretlen időktől fogva kultiválták és a rómaiak az abc tanitásánál szétszedhető elefántcsont-betüket használtak. A formametsző sablonnal dolgozott s a rajzot is a papirlapra sokszorositotta. Később érc- és falemezre vésték a képet és a hozzá tartozó rövid szöveget, melyről a levélnyomók simitással lenyomatokat készitettek. A képet a levélfestő kifestette. Kezdetben csak a papir egyik oldalára nyomták a képet (kártyákat) és szöveget, később a vallásos tartalmu egyes papirlapokat hátlapjukkal együvé ragasztották. Ezeket a lapokat azután bekötötték s könyv lett belőlük. Ez tehát már nem irott könyv volt, mert technikai sokszorositás utján készült. Ez még azonban korántsem volt könyvnyomtatás, de az bizonyos, hogy az adta az eszmét a mozgatható ércbetükkel való nyomás feltalálásához.

A fatábláról való nyomásnál a rajzot a falemezre patron utján vitték át; ezáltal nemcsak óriási időt takaritottak meg, mert nem kellett minden egyes fatáblára ugyanazon szöveget ujra nagy fáradsággal előrajzolni, hanem a betük egyenlő formáját és a nyomás tisztaságát is biztositották. Kezdetben barnára festett keményitővel, később korom- és olajból készült festékkel, nedvesitett papirra, simitóval végezték a sokszorositást. Ez az eljárás azonban hosszadalmas volt, ámbár később az ugynevezett blokk-könyveket, melyeknél háttal összeragasztott papirlapokból állott a könyv, valószinüen mechanikai uton, tehát préssel sokszorosithatták.

A fatáblákra való nyomást már csak egy lépés választotta el a könyvnyomtatástól. És mégis majdnem másfél század kellett ahhoz, hogy egy lángelme feltalálja a könyvnyomtatást, hogy ez azután örök időkön át hirdethesse a szellemi haladás örökkévalóságát, az eszmék szabadságát és Gutenberg dicsőségét.

***

A XV. században fokozottabb művelődési törekvések kezdenek érvényesülni. A könyvgyüjtés – bár akkor még majdnem teljesen teológiai és scholasztikus könyvek forogtak közkézen – divattá válik s a tanulási vágy kielégitésére egyre-másra alakulnak az uj egyetemek.

E törekvéseket kedvezően befolyásolta a rongyból gyártott papir tökéletesitése és elterjedése. A rongyból készült papir olcsóbbá tette a sokszorositott munkák árát s lassanként kiszoritotta a drága és mechanikai sokszorositásra kevésbé alkalmas pergament.

A könyvnyomtatás feltalálásának rendkivül nagy jelentősége kétségen kivül az öntött és szedhető betük és a könyvsajtó ideájában nyer kifejezést. Ez a fényes eszme Gutenberg zseniális találmányát örök időkre minden más találmány fölé helyezi.

A könyvnyomtatás feltalálásának dicsőségéért 12 „feltaláló” és 16 város versengett. A hollandusok *Coster* Lőrinc Janszoon (meghalt 1440-ben) harlemi polgárnak vindikálták a könyvnyomtatás feltalálásának dicsőségét, ki szerintük már Gutenberg előtt ismerte a szétszedhető betük technikáját s kinek Harlemben szobrot is emeltek.[2]

[2] Adrian de Jonghe hollandi orvos 1588-ban Harlemben megjelent könyvében *Janszoon* Lőrinc harlemi custost teszi meg a könyvnyomtatás feltalálójának. Custos-Küsterből lett *Costernek* elnevezve a történelemben, mely szó egyházfit jelent. De Jonghe szerint Janszoon-Coster 1440-ben találta fel a könyvnyomtatást, melynek ideájára a közeli erdő egyik fájába bevésett és időközben kidomborodott két betü vezette.

Az olaszok a Velence melletti Feltreben élt Pamfilio Castaldit tették meg a könyvnyomtatás feltalálójává, ki szerintük Fustnak, Gutenberg későbbi társának a betüvésésben tanitómestere volt s aki 1456-ban Mainzba visszatérvén, ott 1457-ben nyomta ki az első szétszedhető betükkel készült zsoltárt. Castaldinak is szobrot emeltek 1868-ban Feltreben.

Az tény, és ezt az eddigi tudományos kutatások is bizonyitják, miszerint a mechanikailag sokszorositott könyvek (Donáták) a XV. században a Rajna mentén Hollandiában, Flandriában már forgalomban voltak s Brüggeben a XV. század elején már céhekben csoportosultak mindazon ipari foglalkozások művelői, kik könyvek előállitásával és festésével foglalkoztak s igy nem lehetetlen, hogy már Harlemben is Gutenberg előtt nyomtak falapokról könyveket s az előbb emlitetteket is ilyeneknek kell tekintenünk.

Kisérletekkel máshol is foglalkoztak s igy Coster sem lehetett oly költött személyiség, mint aminőnek őt Dr. von Der Linde[3] nagyszabásu munkájában elénk állitja.

A falapokról papirra és pergamenre való nyomás a XIV. században veszi kezdetét s a kartonnyomás a XV. században főként Hollandiában virágzott.

A tudományos kutatás hitelesen megállapitotta, hogy a könyvnyomtatás a Rajna mentén látott napvilágot s feltalálója Gutenberg János volt. Gutenberg 1400 táján született Mainzban. 1420-ban Mainzból elköltözött s 1434–45-ben Strassburgban találkozunk nevével, hol „titkos mesterségek" elsajátitásával foglalkozott s 1438-ban tükrök készitésére társulatot alapitott; itt kisérletezett a Sahspach Konrád esztergályos által készitett fasajtóval. 1444-ben ismét Mainzba tért vissza s ott 1450-ben Fust gazdag aranyművessel, ki pénzzel és technikai készültségével támogatta, társas viszonyba lépett. Ekkor Gutenberg már tökéletesen ura volt találmányának és az élelmes Fust is tisztában volt e találmány nagy horderejével, midőn 1600 arany forintot adott annak kiviteléhez.

Gutenberg találmányának koronáját a kölyübe vésett betünek anyamatriccá való kidolgozása és a betük egy magasságra és méretre való megöntése képezte. Gutenberget pecsétgyürüje vezethette arra a gondolatra, hegy a betüket egyenként kivésse. Ezen hosszadalmas és fárasztó kisérletezés alkalmával jöhetett rá ezen eljárás költséges voltára, mely őt a betük egyenként való megöntésének ideájára vezethette.

A kedvező kilátásokkal kecsegtető találmány társtulajdonosa, Fust arra törekedett, hogy a vagyontalan Gutenberget kinullázhassa, mire nemsokára kedvező alkalom kinálkozott.

1452 táján egy Schöffer Péter nevü szépiró és illuminátor érkezett Mainzba, kit oly célból hozatott oda Fust, hogy nekik az öntendő betükhöz mintákat készitsen. Schöffer 1449-ben Párisban az egyetemen működött s ott a hirnevesebb szépirók és illuminátorok közé sorozták. Schöfferben az élelmes és okos Fust rögtön felismerte a talentumot; az általa vésett betük szépség tekintetében tulszárnyalták a Gutenberg által vésetteket. Fust tehát arra törekedett, hogy Gutenberget, miután ő az eljárás titkába már teljesen be volt avatva, könnyü szerrel eltávolithassa. Erre talált is alkalmat. Az annak idején Gutenbergnek adott kamatmentes kölcsön után kamatot követelt. Perre kerülvén sor (1455-ben), Gutenberg pervesztes lett s vagyona, nyomdája a már kész ivekkel együtt Fust tulajdonába ment át.

1454–57-ben Gutenberg Humery városi tanácsos támogatásával egy uj nyomdát rendezett be. Schöffer közben feleségül vette Fust leányát Krisztinát s önállóan folytatta a könyvnyomtatást.

Gutenberg első nyomtatványai 1454–55 között kerültek ki. Bünbocsánati levelek, „Eine Mahnung der Christenheit wider die Türken" cimü füzet. 1456-ban 42 soros, azután a 36

[3] Dr. Ant. von Der Linde: Geschichte der Erfindung der Buchdruckerkunst. Berlin, 1886. I–III.

soros bibliák. Utolsó eddig ismert műve a Catholikon cimü latin grammatika és szótár, mely 1460-ban került ki Gutenberg nyomdájából. A 42 soros bibliából körülbelül 100 példányt nyomott Gutenberg. Jelenleg 31 példány ismeretes; ebből 10 pergamenre, 21 papirosra van nyomva. Gutenberg 1468-ban mint Nassaui Adolf udvarának tagja Mainzban halt meg.

Fust és Schöffer 1454-ben uj nyomdát létesitett és első nyomtatványuk a 42-soros biblia 1456-ban, a zsoltár 1457-ben került ki sajtójuk alól. Utolsó műve a mainzi 48-soros biblia 1462 augusztus 14-én került ki sajtója alól. Az 1457-iki mainzi zsoltárból csak 12–15 példányt nyomott Schöffer és igy érthető, hogy ezek óriási értéket képviselnek. A berlini könyvtár annak idején 7000 márkáért vett egy példányt, mely ma 200.000 márka értékü; a bécsi udvari könyvtárban levő még értékesebb.

1462-ben Nassaui Adolf elfoglalván Mainzot, a város nagyrészét felgyujtatta, mely alkalommal Fust és Schöffer nyomdája is tönkre ment. Segédeik elszéledvén, a szélrózsa minden irányában meghonositották a könyvnyomtatást. Basel, Köln (hol Caxton William, az első angolországi könyvnyomtató tanulta meg a könyvnyomtatást 1471-ben), Augsburg, Bamberg, Strassburg városokban még Gutenberg életében létesitettek nyomdákat. Igy Hans Ulrich vagy Ulricus Gallus, Sweynheim és Pannartz 1464-ben Rómába, Johann von Speier 1469-ben, Jenson Miklós[4] 1470-ben Velencébe, Mentell Strassburgba ment, hol 1466-ban került ki nyomdájából a biblia. A kötelező eskü alól, melyet annak idején Mainzban tettek, feloldva érezvén magukat, az uj művészet anyagi előnyeinek kihasználásához fogtak. 1462–1514-ig 212 városban alakultak nyomdák Európában. Ezzel egyidejüleg a nyomtatási technika is fejlődésnek indul. Schöffer az ívszámot és a ritkitott szedést, Ulrich a lapjelzést, Jenson a 8° alakot hozzák alkalmazásba; ezt követi az őrszó, az ívjelzés s a különböző metszésü betük alkalmazása.

Magyarországban az első, vagyis a budai könyvnyomdát 1472–73-ban állitotta fel Hess András, kit Karai László, Mátyás király alkancellárja Velencéből hivott Budára, 2000 ezüst forintot forditván a nyomtatóműhely berendezésére. A nyomda termékei közül csak kettő maradt az utókorra, ugymint a Magni Basilii de legendis poetis és a Chronica Hungarorum vagy Chronicon Budense. Mindkét nyomtatvány 1473-ban jelent meg, s ezekkel a budai nyomdának végképp nyoma veszett; a második magyarországi könyvnyomtató műhely 1537 körül állittatott fel Ujszigeten, Sárvár mellett, Abádi Benedek, Krakóból bevándorolt könyvnyomtató által. Ez a nyomda 1541-ben szintén beszüntette működését s 1558-ig, midőn Huszár Gál ref. pap vándornyomdájával, mely Magyaróváron, majd Debrecenben, később pedig Pápán (1577) ujra felbukkan, ismét szünetelt a könyvnyomtatás Magyarországban. Erdélyben már jóval előbb tért hóditott az uj találmány. Szebenben 1529-ben, Brassóban 1535-ben, Kolozsvárt 1550-ben állítottak könyvnyomtató műhelyeket.[5]

---

[4] Jenson Miklós a párisi királyi pénzverő-intézet vésnöke volt, hol Fust és Schöffer 1458-ban könyvesbolttal birt. A könyvesbolt révén terjedt el a hire annak, hogy Mainzban egy Gutenberg nevű nemes polgár (chevalier) feltalálta a mozgatható ércbetükkel való könyvnyomtatást. VII. Károly nemsokára ezután (1458) Mainzba küldte Jensont, hogy ott e művészetet megtanulja. Jenson VII. Károly elhalálozása után Velencében állitott könyvnyomtató műhelyt.

[5] A magyar állam területén a következő sorrendben hóditott tért a könyvnyomtatás: Buda 1473, Zengg 1499, Zágráb 1520, Fiume 1531, Brassó 1535, Ujsziget 1537, Kolozsvár 1550, Magyaróvár 1558, Debrecen 1561, Nagyvárad 1565 stb. – A XVI. században 26 nyomdászváros volt Magyarországban (az erdélyi unió nélkül), a XVII. században 39. Az akkori nyomdászvárosok: Detrekő, Rárbok, Komjáti, Ujsziget, Monyorókerék, Nedelic, Németkeresztur, Németujvár, Semte, Németlövő, Vizsoly, Csepreg, Lorétom, Somorja, Tejfalu, Puchó stb. közül ma már egy sem bir nyomdával. Ezen könyvnyomtatók nagyrésze különben csak vándor nyomdász volt.

Gutenberg találmányának azonban még két segitő eszközre volt szüksége, hogy óriási kulturális feladatának teljesen megfelelhessen, mert a kézi sajtón való lassu és kezdetleges sokszorosítási mód nem volt arra alkalmas, hogy a szárnyra eresztett gondolat mindenkihez és mindenüvé gyorsan eljuthasson és mindenki részére hozzáférhetővé váljék. E két találmány: a géppapirgyártás és a könyvnyomtató gyorssajtó. A papirgyártó gépet Robert Louis[6] francia papirgyártó találta fel 1799-ben, ezt követte a König Frigyes német technikus[7] által 1810-ben konstruált gyorssajtó. E két fontos találmány tette lehetővé a szellemi kincsek népszerüsitését s a könyvnyomtatási technika és a sokszorositási iparágak óriási fejlődését a kezdetleges fa-könyvnyomtató sajtótól az ujságnyomó gépkolosszusokig s a kézi szedéstől a raffinált konstrukciójú szedőgépekig.

A könyvnyomtatók szociális viszonyai kezdettől a XIX. század első feléig

Az első könyvnyomtatók, mint már az előző fejezetben felemlitettem, a könyvfestőkből, formametszőkből és a szépirókból, illetve könyvmásolókból rekrutálódtak. A könyvnyomtatás első évtizedeiben tehát még nem is volt valami szorosabb kapcsolat azok között, akik ezen uj, jövedelmező foglalkozásra adták magukat. A nyomdászok a XVI. századig, mikor az erős szellemi áradat az ő előjogaikból is elvett egyet-mást, teljesen ignorálták a többi ipari foglalkozásokat.

A nyomdászat „szabad művészet”-nek tekintetett s igy a nyomdatulajdonosok sem voltak kötelesek valamely rokonszakmabeli céh kötelékébe belépni. A régi nyomdász tulsokat adott az ő „művész” voltára s nem szivesen hasonlitotta magát egyéb mesteremberekhez. Ez a szakmai gőg a nyomdász kiváltságos helyzetéből formálódott ki. A könyvnyomtatás feltalálásának első századában nemcsak egyszerü mestermbereket, hanem tudósokat is találunk a nyomdászok között.

A XV. században a nyomdászok mindenütt az egyetemek biráskodási hatásköre alá tartoztak, magukat „membris academicis”-eknek, azaz akadémiai polgároknak címeztették, hosszu, fonott hajjal, barett-kalappal vagy nyomdászszinekből összeállitott sapkában, sarkantyus lovagcsizmában, zsinóros attilában, kardosan vagy gyiklesővel jártak-keltek, de emellett megvolt a nyomoruságuk, s a baseli nyomdászoknak már a nyomdászat feltalálása utáni első évtizedekben (1471) sztrájkolniok kellett, hogy mestereiktől elegendő mennyiségü élelmezést és jobb bánásmódot csikarhassanak ki. Ugyanigy kellett cselekedniök 1539-ben a párisi nyomdászoknak is, kik ugyanezen okból szüntették be a munkát, sajnos, eredménytelenül.

---

[6] Robert Louis találmányának szabadalma 1800-ban Didot papirgyáros birtokába került, kinek a francia kormány 8000 livres-nyi segélyt adott. A gépet később az angol Donkins tökéletesitette s Berthe francia mérnök 1814-ben Sorelben megkonstruálta az első végnélküli szitával felszerelt papirgyártó gépet.

[7] Az első gyorssajtót az angol Nicholson William 1790-ben szabadalmaztatta, a találmány azonban a gyakorlatban teljesen hasznavehetetlennek bizonyult. König négy évig a könyvnyomtatást tanulta Leipzigben. Találmányával 1803-ban lépett a nyilvánosság elé, hol azonban nem talált elismerésre; miután Wienben, Münchenben s később Szent-Péterváron is eredménytelenül próbált szerencsét, 1807-ben Londonba utazott, hol Bensley könyvkereskedővel és a stuttgarti Bauer Frigyes mechanikussal társult. Első gépét 1810-ben szabadalmaztatta, mely tégelyes gép volt. 1811–14-ben hengeres nyomásu gyorssajtóra kapott szabadalmat, 1818-ban Németországba tért vissza s ott Würzburg mellett, Bauer társaságában rendezte be gyorssajtógyárát. A juliusi forradalom hatása alatt a félrevezetett nyomdászok König gépeit összetörték.

A mestereknek ezzel szemben jól ment a dolguk, mert a könyvnyomtatás már akkor is a legjövedelmezőbb iparágak egyike volt, és Oporinus a baseli egyetem tanári katedráját a nyomdai szekrénnyel cserélte fel, hol idővel nagy vagyonra tett szert.

Az egyetemi „polgársággal" sem mentek a segédek sokra, mert abból csak a mestereknek volt hasznuk, mert nem kellett a közönséges mesteremberek által alakitott céhekbe belépniök s az egyetem rektorán kivül nem parancsolt nekik senki sem. A városi tanács rendeleteinek a legtöbbször fittyet hánytak és rendszerint egyetemi polgárságukra hivatkoztak, mely részükre idegenekkel szemben immunitást biztositott. Ezért irja egy akkori iró, hogy „a császárnak és az államnak nincs oly hatalma, mint a nyomdászoknak". A segédeknek már nem volt az egyetemen ily nagy tekintélyük, mert ott a rektorok bizony elverték rajtuk a port, ha a mesterek érdekébe vágó dolgokról volt szó. A müncheni segédek 1672-ben arra kérték fel a wieni segédeket, hogy Jäcklin János müncheni nyomdatulajdonost, aki a segédekkel szemben otrombán viselkedett, kerüljék, azaz mai értelemben, bojkottálják. A wieni segédek ezt meg is tették, figyelmeztetvén az összes „idegeneket", kik Wienen átutaztak s a többi osztrák nyomdászokat, hogy Jäcklin nyomdáját kerüljék. Jäcklin a segédek ellen az egyetemi konzisztóriumnál pert inditott s ez a segédeket a bojkott visszavonására és 50 forint összbirságra kötelezte, kimondván azt is, hogy amennyiben valamelyik közülük elutazna, azért a reá eső pénzbirság erejéig a többiek szavatolnak. A segédek felebbezését elutasitották s igy a kirótt bírságot kénytelen-kelletlen megfizették, okulván azonban a tapasztalatokon, máskor az ily ügyeket más módon intézték el. Ilyen volt az egyetem biráskodása a segédekre nézve.

Az egyetem nyomdász-konzisztóriumát a nyomdászok választották, mely rendszerint 6–8 tagból állott s üléseit a rektor elnöklése mellett tartotta az aulában. Ez a konzisztórium ügyelt fel a nyomdai rendszabályok betartására.

Az egyetemek kiváltságos jogait, s ezzel a nyomdászok jogait is, erősen megnyirbálták a XVI. század erőszakos mozgalmai. A mesterek által élvezett előnyöket és jogokat elseperte az idők szele s később őket is belekényszeritette a céhek kevésbé kiváltságos és kevésbé előkelő társaságába. E céhek azonban sohasem fejlődtek ki olyanokká, mint amilyeneknek a többi iparágak ezen intézményeit ismerjük.

A céhek rendszabályait teljesen pótolta az ugynevezett posztuláció, mely egyébként szintén a céhrendszer sarkalatos elveit követte.

VI. Károly osztrák császár 1727-ben megszüntette az egyetemek azon jogát, hogy a nyomdászok részére rendeleteket és iparengedélyeket adhassanak ki és 1767-ben a nyomdászat kereskedelmi iparágnak minősittetett s ezzel az egyetemek jogköre véglegesen megszünt. Később a nyomdák felállitása is császári engedélyhez köttetett, miután már előzőleg is érvényben volt az a jogszabály, hogy nyomdák csak egyetemmel vagy fejedelmi székhellyel biró városokban rendezhetők be.[8]

A XV–XVIII. századokban, amig a posztuláció érvényben volt s azt uralkodói rendeletek meg nem szüntették, addig a nyomdászok ezen intézmény keretein belül összes érdekeiket meg tudták védeni.

A posztuláció a nyomdászok védszövetsége volt, mely megvédte tagjait a helyi és idegen konkurrencia kellemetlenségeitől. Amit nem lehetett a törvények és szabályok keretén belül véghezvinni, az a posztuláció révén nyert megoldást.

[8] Az erre vonatkozó rendeletet V. Károly császár 1528-ban bocsátotta ki. I. Ferdinánd 1552. és 1555. évi rendeletei még jobban megszoritották a nyomdák létesitésének jogát.

Ez az intézmény azonban nálunk teljesen ismeretlen volt, ami abban leli magyarázatát, hogy a könyvnyomtatás csak lassan hóditott tért Magyarországban s a könyvnyomtatók – bár ezek nagyrészt idegen országokból kerültek ide – csekély számuknál fogva a posztuláció intézményét életbe nem léptethették. Németországban és Ausztriában azonban ez az intézmény közel 300 évig volt a nyomdászok házi törvényszéke s valamennyi középkori céhszerü intézmény közül ez volt az egyedüli, amely legkésőbb olvadt bele az ujabb kor művelődési mozgalmának mindent reformáló áramlatába.

Ebből az intézményből nőttek ki az egyes uralkodók által kibocsátott nyomdai rendszabályok, hogy a rohamosan terjedő „művészi találmány"-t az állam és főként az egyház jól felfogott érdekeinek szolgálatába tereljék. A könyvnyomtatás első és második századában annak művelői nagyrészt intelligens, sőt tanult emberek valának, kik a könyvnyomtatást szigoru titoktartás fogadalma mellett üzték s igy egymással szoros, testvéries összeköttetésben állottak. Számuk növekedésével ezen összeköttetés folytán létesült a posztuláció, mely szószerint *akaratot* jelent. Voltak céhszerü szabályai is, de azért mégsem volt céh, hanem inkább fontos jogi szabályokkal biró intézmény, melynek tagjai különféle fokozatokba soroztattak. A tanonc, a cornuta, a segéd és a posztulált segéd képezték azon fokozatokat, melyeken át valaki mesterré volt avatható. A felavatott segédek és a felavatott mesterek minden nyomdászvárosban külön-külön szövetséget képeztek, mely azután azon város nyomdászainak ügyét-baját teljhatalmuan intézte. Az évenként tartott gyülésen, melyen az egyetem képviselője is jelen volt, mindkét testületnél a legidősebb elnökölt. Vitás ügyekben valamely más, szomszédos városok együttes gyülése döntött, legfelső fokon azonban mindig az egyetemi tanács határozata volt irányadó, melynek a könyvnyomtatók, mint már fentebb felemlitettem, alá voltak rendelve. E gyüléseken avatták fel a mestereket, a segédeket ellenben a nyomdában vagy a mester lakásán. A rendes segéddé avatás (posztuláció) ceremóniális eljárás között ment véghez, melynek megtörténte után az illető kézhez kapta a felavatásról szóló okmányt.

A felavatás mai felfogás szerint eléggé otromba ünnepély volt. Rendszerint valami nyitánnyal kezdődött s közben bevezették a szegény áldozatot, hogy azután különböző torturáknak vessék alá. Fején szarvakkal ellátott süveg volt s a depositor, ki a mestert képviselte és segédje erre különféle mókák után egy „társasjátékba" kezdtek, melynek folyamán a jelöltet felpofozták, fogát huzták, körmeit reszelték, füleit fakanállal kitisztitották, végül finálénak egy gyengéd nyaklevest sóztak rá, azzal a figyelmeztetéssel, hogy ezután ilyesmit senki ember fiától el ne türjön. Ezután egy külön szobába vezették, hol a közönség kizárásával, a hivatalos személyek jelenlétében rendes segéddé avatták, mely alkalommal fogadalmat kellett tennie, hogy a közölt titkokat el nem árulja.[9] Ez alkalommal közölték vele a posztulált segédek ismertető jelét, melyet különféle módon gyakoroltak. A nyomdába jött átutazó segéd elé például kenyeret és sót tettek; ha az illető a kenyeret az őrlött sóba mártotta és nem a sót szórta a kenyérre, akkor posztulált segéd volt, mert tudta, hogy miből áll az ismertető jel. Szükség esetén még okmányát is elő kellett mutatnia. Ezenkivül a köszönési mód is meg volt határozva, ugy hogy már erről is megismerték a posztulált segédet. Ebből a köszönési szólásmódból máig reánk maradt a „Gott grüss' die Kunst!" A nem posztulált segéddel a többiek a világért sem dolgoztak s az épp ugy ki volt közösitve, mint a mai sztrájktörő. A só és a kenyér már a felavatásnál is szerepelt s egy pad alatt annyi darabka kenyér volt egy tányérra helyezve, ahány személyből állott a felavatandók száma. Felavatás után az illetőt alkalmi beszéd kiséretében megajándékozták. Az ezután következett cécó több napig is eltartott és akkor megállt minden. Csak 1798-ban szüntek meg a felavatási komédiák s a

[9] A felavatási ceremóniának is valószinüleg az volt az értelme, hogy az, aki a nyomdászat titkát idegennek elárulja, bünhődni fog. A feltalálás titkának megőrzésére különben már az első nyomdászok is fogadalmat tettek; ezt tudjuk Gutenberg és Schöffer segédeiről is.

kalapot, bárdot, gyalut, körzőt, furót stb. egy asztalra rakták s a felavatás egy beszéddel véget ért. A posztulálás ellen a XVII. században protestálni kezdtek, mert megbénitotta az ipari versenyt, de csak a XVIII. században szünt meg. Követte az ugynevezett „gautscholás", mely abból állott, hogy a felavatandót ülepével a korrigálószékre helyezett nedves szivacshoz verték s erről részére szabályszerü okmányt állitottak ki.

A felavatás igen sok pénzébe került a segédnek; az erre vonatkozó árszabályt Hayn leközölte, mely szerint fizetnie kellett *követelési pénz* (Fordergeld) cimén 2 tallért, *nyomdai előny* (Druckerei-Vorteil) cimén 12 tallért, deputát cimén 20 tallért, a közreműködőknek 2 tallért, a priccsért 2 tallért, összesen 38 tallért. Ezenkivül azonban a hivatalos közreműködők torkát – kik 8 nappal a felavatás előtt a posztulált segédek sorából sorshuzás utján választattak, a felavatás napjáig, tehát 8 napig – folyton „nedvesiteni" kellett s a felavatás után ujabb pár napi „nedvesités" következett.

A posztulációhoz annak idején nemcsak a mesterek, hanem a segédek is ragaszkodtak; utóbbiakat ugy látszik inkább a felavatási cécók tartották hatalmukban – mely szokás egyébként megfelelt az akkori társadalmi szokásoknak és erkölcsöknek –, mint amaz „előnyök", melyekkel őket ez az intézmény kezdetben kecsegtette. A segédek öntudatlanul a mesterek malmára hajtották a vizet és saját javukkal nem igen törődtek. Rendezett munkaviszonyról szó sem lehetett s csak a felmondási idő volt szabályozva.

Mivel a mesterek arra törekedtek, hogy a konkurrencia egyáltalán be ne következzék, megnehezitették a mesterré való felavatást. Ebben a segédek is támogatták őket, amennyiben csak kellően felavatott mesternél vállaltak munkát. Jó pénzért azonban később a mesterek is, a segédek is elengedték a ceremóniákat s 15–20 aranyért bevették a folyamodót társaságukba. Tanoncok 50–100 tallért fizettek a 3–6 évi tanoncidőre. A segédek a posztulátum keretében utját vághatták a munkaerő-tultermelésnek s munkájuk egyik vásártól a másikig, vagyis Mihály-napig „biztositva" volt, mert a felmondás kölcsönösen csak ezen a napon volt megengedve. Mihály-napkor a mester által rendezett ünnepélyes ebéden az összes posztulált segédek megjelentek, melynek végén a mester a távozóban levő segéddel közölte a felmondást. A szabályellenes vagy személyes ügyeket a személyzet és a mester együttesen, ha pedig ezek megállapodásra nem juthattak, az összes segédek és mesterek szavazás utján döntötték el.

A munkás abban a korban még nem képezett külön társadalmi osztályt. A XIV–XV. századokig a munkást kivétel nélkül „szolgá"-nak nevezték és csak keresztnevén szólitották.

Csak az ipari munkások táborának terjedésével alakult ki a „munkás" elnevezés. Azonban kevésbé fejlett iparral biró államokban a tanult ipari munkást egyes iparágaknál még a XVIII–XIX. század vége felé is csak keresztnevén szólitották. Az ipari munkásnak joga épp semmi sem volt s erre való törekvését a legbrutálisabb eszközökkel igyekeztek megakadályozni.[10]

A segélyezést a posztulátum keretében nagyrészt a rendszabályok alapján intézték. Az utasokról, vagyis a vándorló segédekről minden nyomdászváros az ott dolgozó segédek számához mérten gondoskodott. Erre a célra fordittatott a felavatás alkalmával fizetett dijak egy része, valamint a rendbirságokból befolyt összeg is. A betegek mai értelemben vett segélyezéséről akkor még nem gondoskodtak.

Az ipari munkások a XVI. században céhrendszerü testületeket kezdtek alakitani, melyeknek tagjait „Gesell"-eknek nevezték. Ezek a testületek az akkor szokásos mulatozáson kivül itt-ott segélyezéssel is foglalkoztak. Többnyire azonban csak az eltemettetésről való gondoskodásig terjedt erre vonatkozó működésük.

[10] Wienben a XVIII. század vége felé két sztrájkoló munkást felakasztottak, mert a sztrájkolókat (cipőkészitők voltak) „forradalomra" lázitották.

A posztulátum megszüntével az utasok nyomdánként, a személyzet arányához képest, 6–10–20 krajcárral segélyeztettek. Az utas köteles volt munka végett minden nyomdát felkeresni. Egyes nagyobb városok azonban, ahol egylet volt, már rendes, 1–3 forintnyi utassegélyt fizettek azoknak, akik előzőleg valamely más nyomdászegyletnek voltak tagjai. Az utasok akkortájt bizonyos ismertetőjelek alapján szokták volt a szakmához való hozzátartozásukat igazolni; ilyen ismertetőjel volt a köszönés, a megszólitás, a kopogás stb., melyek bizonyos titkos szabályok szerint történtek. Csak 1803-ban hozta be Napoleon a vándorkönyveket, melyek használatát 1847-ben Poroszországban s később Ausztriában is elrendelték. Ugyanekkor megtiltották, hogy a 30 évnél idősebb iparossegéd vándoroljon. Egyes államok pedig megtiltották a Franciaország, Belgium és Svájcba való utazást. A nyomdászok ezen rendszabály ellen hiába protestáltak; munka hiányában a munkás akár éhen halhatott, senki sem törődött vele.

Később azután hatóságilag szabályozták a segélyezést. Az 1598-ban kibocsátott frankfurti rendszabály értelmében minden mesternek és minden segédnek heti 2 fillért kellett a társulati ládába befizetniök s az elhalt „ünnepélyes" eltemettetéséről is közösen kellett gondoskodniok. Nürnbergben a mesterek 8, a segédek 4 fillért s minden „idegen" (átutazó), ha munkába lépett, fél forintot fizetett erre a célra. Leipzig és Wittenberg az 1606-ban kibocsátott rendszabállyal a nyomdászokat egy céhláda alakitására kötelezi, melyből a segélyre szorultak istápolandók.

Ez a rendszabály azt is kimondja, hogy ha valamely nyomdász, ennek felesége, fia vagy leánya meghal, a segédek kötelesek a holttestet a temetőbe s temetés után hozzátartozóit lakásukig visszakisérni. Aki magát ez alól kivonja, 3 forinttal büntetendő. Az 1713-iki augsburgi rendszabály előírja, hogy minden ujonnan felszabadult köteles a segélyző-ládába egy bizonyos összeget befizetni. A segélyezésre vonatkozólag pedig ugy intézkedik, hogy a pénztárból elsősorban az önhibájukon kivül szükségbe jutottak segélyezendők.

Az 1771-iki és az 1806-iki wieni nyomdász-rendszabályzat, mely 15 pontból áll, szintén segélyző-pénztárak alakitását rendeli el. E nyomdai pénztárakba a segédek heti 2 krajcárt fizettek s betegség esetén heti 1 forint táppénzre és hozzátartozóiknak elhalálozása esetén 6 forint 45 krajcár temetési költségre volt joguk; az özvegynek fél évig heti 2 forint segély járt. A wieni Trattnernél 1791-ben is ilyen pénztár volt, de a segédek sohasem láttak számadást s Trattnerék 30 év alatt egy izben sem terjesztettek elő leszámolást. Igy volt ez a többi nyomdai pénztárnál is.[11]

Ezek kezdetben csak utassegélyt és táppénzt fizettek tagjaiknak, később temetési költséget is s fokozatosan az özvegyek, árvák és rokkantak segélyezését is életbe léptették. A stuttgarti egylet heti 6 krajcáros tagdij mellett 26 heti időtartamra heti 4 forint táppénzt, 25 forint temetési összeget fizetett. 1840-ben heti 3 krajcáros tagdijjal özvegy- és árvasegélyző-pénztárt, 1850-ben heti 6 krajcáros tagdijjal rokkantsegélyező pénztárt alakitottak a stuttgarti nyomdászok, mely 10 évi tagság után 2 forint 30 krajcár rokkantsági segélyben részesitette tagjait. 1842-ben 111 taggal megalakult a wieni nyomdászok betegsegélyző-egyesülete, melynek alapszabályai 1843-ban hagyattak jóvá. A nyomdatulajdonosok 1845-ben hozott határozata alapján Wienben csak az egylet tagjai kaphattak munkát; ezen határozat folytán az egyesületi tagok száma 516-ra emelkedett.[12]

[11] A nyomdászok a segélyezés terén mindig és mindenhol mint uttörők szerepeltek; Baselben már 1661-ben, Dresdenben 1768-ban, Halle-ben 1770-ben, Leipzigben 1812-ben, Stuttgartban 1815-ben, Aarauban 1818-ban, Zürichben 1819-ben, Leipzigben 1821-ben, Bernben, Kölnben 1824-ben, Breslauban 1839-ben, Wienben 1842-ben alakitottak a nyomdászsegédek segélyező egyesületeket.

[12] A wieni nyomdász-betegsegélyző-egylet alapszabályaiban 30 krajcáros beiratási dij és heti 3 krajcáros tagdij volt megállapitva. Öt havi befizetés után a tagnak heti 2 forint 20 krajcár (konvenciós értékben) táppénzre volt joga. A segélyezés 18 hét után megszünt s ujabb segély csak három

A posztulátumnak idővel oly kinövései támadtak, melyeket egyrészt az uralkodók, másrészt a városi hatóságok is csak szigoru rendszabályokkal birtak a rendes mederbe visszaszoritani. Már a könyvnyomtatás feltalálása után, a XVI. század elején találkozunk hatósági rendeletekkel, melyek egyelőre a segédek erkölcsi magatartását teszik birálat tárgyává.

II. Frigyes szász fejedelem 1557-ben a jenai tanácshoz intézett válaszában a nyomdászlegények korcsmázása és verekedése elleni intézkedésekre utasítja a tanácsot.

Uralkodók, városi hatóságok abban a korban, egyéb teendők hiányában, a mesteremberek egyre növekedő táborának megrendszabályozásával foglalkoztak.[13] Figyelmük minden oly dologra kiterjedt, mely az akkori bigott társadalmi felfogás „erkölcsös" nézetébe ütközött. A nyomdászok azonban e rendeleteket nem nagyon respektálták.

II. Miksa császár 1571-ben a „Blaumontag" erkölcstelen szokása ellen kelt ki s ezen alkalommal különösen a nyomdászok ellen fordul, akikkel a „blau"-ok miatt annyi sok baja van a hatóságoknak. A nürnbergi rendszabály még azt is meghatározza, hogy a segédeknek mikor kell lefeküdniök, hogy a mestereket álmukból fel ne verjék. Elrendeli a tanács, hogy a segéd vasárnap köteles a templomba menni s a nyomdában nem szabad pipálni, beszélgetni és – verekedni.

Keresztély szász választófejedelem 1606. évi nyomdászrendszabálya arra kötelezi a könyvnyomtató mestert, hogy amennyiben neki nem volna kellő tudományos képzettsége, egy korrektort alkalmazzon. Elrendeli e szabályzat, hogy a társaság pénzesládájának egyik kulcsa a segédek egyikénél, másik kulcsa pedig a mesterek megbizottjánál legyen s félévenként másmás vegye át a kulcsok őrzését. A gyülésekről való elmaradás 1 forinttal büntetendő. A különféle cimen begyült pénzek mindig vásár alkalmával (Mihály-nap) költendők el, hogy a legények mulatozás céljából a munkából ki ne maradozzanak. Aki a nyomdában verekszik, 2 forinttal, aki arra okot adott, 1 heti elzárással büntetendő. Aki titkos összebeszélésben vesz részt, tekintettel arra, hogy ebből sok baj származik, 1 forinttal büntetendő. Aki adósságai hátrahagyásával megszökik, az proskribálandó s az adósság visszafizetése előtt munkát nem kaphat. A legények télen-nyáron este 9 órakor kötelesek lefeküdni. Aki kimarad és a többieket álmukból felveri, 1 forinttal büntetendő. *Ez alól a mester sem képezhet kivételt.* A segédnek az inas a mesterségbe való beavatásért bizonyos összeget köteles fizetni. Mivel a legények az inasokat arra izgatják, hogy a könyvnyomtatást ne tanulják s azokat goromba bánásmóddal a könyvnyomtatás tanulásától elriasztják, hogy igy a legények a mesterek akaratának jobban ellentállhassanak, mely cselekedet a tizparancsolatba ütköző bün, az ellene vétők felett a céhgyülekezet mondjon itéletet. A vasárnapi munka, mivel általa a szent prédikáció elhanyagoltatik, beszüntetendő. A felszabadult legény (cornuta) azonnal rendes fizetést kap, melyből a mester heti három garasnál többet ki ne adjon s posztulálási költségeire a pénz annak idején együtt legyen. Ha az illető a posztulálásra nem érdemes, akkor tőle a mester heti 4 garast vonjon le, hogy a félretett összegből egy más városban posztulálhasson. Mivel posztulálások és gyülések után a legények megbotránkoztatóan viselkednek s ezáltal mások és idegenek

---

havi ujabb befizetés után járt. A nyomdatulajdonosok egy bizonyos összeget fizettek ebbe a pénztárba, mint pártoló tagok. Ez az egyesület képezte magvát a mai Niederösterreichischer Buchdrucker- und Schriftgießervereinnek, az alsóausztriai könyvnyomdászok hatalmas segélyző-egyesületének, mely egyesület 1892-ben ülte meg fennállásának ötvenéves jubileumát. Az egyesület történetét Höger Károly szaktárs az „Aus eigener Kraft! Die Geschichte eines österreichischen Arbeitervereines seit fünfzig Jahren" cimü kitünő munkában örökitette meg. – Wien, 1892. 8° 592 old.

[13] Nyomdai rendszabályt bocsátott még ki ezeken kivül: II. Rudolf 1570-ben Speyerben és 1577-ben Frankfurtban; a frankfurti tanács 1573-ban stb., II. Miksa 1573-ban Németországban bevezette a cenzurát is.

előtt rossz véleményre adnak okot, mert azoknak, akik naponta könyvekkel és irásokkal foglalkoznak, több erkölccsel és illendőséggel kell birniok, mint más közönséges mesterembereknek, tehát jó példával kellene előljárniok, ennélfogva az olyan egyének, kik e nemes művészetre szégyenfoltot hoznak, kivétel nélkül a legszigorubban büntetendők. A Márton-napkor és hushagyókedden a mester által rendezett evés-ivás minőségét és mennyiségét illetőleg a legényeknek nincs beleszólásuk.

Ausztriában az 1771-ben kiadott császári pátens betiltja a hetibéres munkát s helyette a napibéres és a darabszám munka bevezetését rendeli el. A munkaidő reggel 6 órakor kezdődhet és este 7 óra előtt abba nem hagyható. A mulasztott igazolatlan munkaidőért óránként 7 krajcár fizetendő be a nyomdai segélyzőperselybe. Az 1771. junius 20-iki rendelet az osztrák birodalom összes nyomdászaira kötelező szabályokat ir elő. Legérdekesebbek ezek közül a következők: A tanonc köteles hitelesen igazolni, hogy törvényes származásu. A tanonc köteles egy érte jótálló polgárt megnevezni, ki az általa okozott esetleges károkat a mesternek megtériti, valamint az inas szökése esetén kárpótlást fizet. A tanonc 1 forint 30 krajcár felvételi és 3 forint felszabaditási dijat köteles fizetni. A tanulási idő szedők részére 5, nyomók részére 4 év. A tanulási időből egy, esetleg fél év elengedhető. Ha a tanonc korcsmázik vagy lumpol, erről az illetékes császári ipari tanácsnak jelentés teendő. A felvételi és felszabadulási dijakból begyült összeg segélyezésekre forditandó. Posztulálás, gautscholás s más illetlen és erkölcstelen szokások alkalmazása a felszabadulásnál szigoruan tiltva van. A munka nélkül levő segéd köteles magát 14 napon belül nyilvántartásba vétetni s ezért 30 krajcárt lefizetni. Káromkodás a legszigorubban tiltva van. A nyomdában a műtársak (Kunstverwandten) veszekedéstől, verekedéstől, kiabálástól és a lármás beszédtől tartózkodjanak. A főnöknek joga van az okvetetlenkedőket rendreutasitani. Ha a segédek valamelyike a rendreutasitás által magát sértve érezné, joga van a császári ipari tanácshoz fordulni, melynek határozata reá nézve is kötelező. Amennyiben ily esetben – mint ez azelőtt megtörtént – még külföldi társulatokhoz és nyomdákhoz fordulna segitségért, a legszigorubban fog büntettetni. Az a szokás, hogy a segédeknek a főnök 8 héttel előbb volt köteles felmondani s félévenként változtathatták kondiciójukat, megszüntetendő. A segédek 28 napi felmondás után léphetnek ki; a főnök azonban 14 napi felmondás után bocsáthatja el a segédet. A főnök csak oly segédet vehet fel, aki legutóbbi munkahelyéről kifogástalan bizonyitványt tud felmutatni.

A faktor, aki szintén csak segéd, ugyanazon városban ezen minőségben csak akkor léphet be egy más nyomdába, ha előzőleg közben egy fél évig szedő volt, hogy előbbi főnöke megrendelőit el ne csalogathassa. A blaumontagok és blaudienstagok és hasonló dolgok börtönbüntetés terhe alatt eltiltatnak és ha valamely főnök a segédje blaumontágolását a császári ipari tanácsnak (iparkamara-féle intézmény) be nem jelenti, esetről-esetre 6 birodalmi tallérral büntetendő. A Mindenszentekkor, Márton-napkor és hushagyókedden tartatni szokott dőzsölő mulatságok eltiltatnak.[14]

A segédek ellen irányultak az összes rendszabályok, mert a főnökökre vonatkozólag alig tartalmaznak valami megszoritó intézkedést. Lassan-lassan megszüntek a segédek összes kiváltságai; az idősebb és a fiatalabb, a posztulált és a nem posztulált segéd teljesen egyenlően ki volt szolgáltatva a munkaadónak, aki ezt a körülményt, mint ezt a segédek viszonyainak jellemzésénél később látni fogjuk, alaposan kiaknázta. Csak az 1848-iki világesemények változtattak valamit a segédek szomoru helyzetén.

A posztuláció csak addig volt életképes intézmény, amig a társadalmi átalakulások utját nem vágták. A XVI. században kiindult vallási mozgalmak lassanként az egész középkori társadalmat átalakitották. A hűbéri államok abszolutisztikus kormányformát vettek fel, mely azután

[14] Ordnung für Buchdruckergesellen und Jungen. Wien, 1771, bei Johann Thomas Edlen von Trattner.

csak azokat a régi jogokat hagyta meg az egyes intézményeknél, melyekből valamely hasznot huzhatott, ellenben azokat a jogokat, melyeket egyes testületek vele szemben gyakorolni jogosultak lettek volna, egyszerüen konfiskálta. A jogaiktól megfosztott céhek, testületek és szövetségek ennélfogva lassanként teljesen züllésnek indultak. Az állami gyámkodás kiölte a testületek nemesebb ambicióját s összes tevékenységük, mint ezt a céhek későbbi beléletében is tapasztaltuk, a dőzsölésben merült ki. A nyomdászok évszázados intézménye, a posztuláció sem kerülhette el sorsát. A nyomdászok maguk is szabadulni óhajtottak e kellemetlen intézménytől, melynek szervezete már nem felelt meg az időközben teljesen átalakult társadalmi berendezésnek. Ennélfogva a kormányoknak egyáltalán nem okozott nagy gondot a posztuláció megszüntetésének kérdése és Németországban, hol 1654-ben lépett életbe ez az intézmény, 1803-ban szintén megszünt.

A rendelet a főnököknek 50–100 ezüsttallér büntetés mellett, a segédeknek 8–14 napi fogházbüntetés alatt megtiltja, hogy a posztulálást bármely alkalommal gyakorolják. Ugyszintén megtiltja a rendelet azt is, hogy a felszabadult segédtől a többiek bármily cimen dijat követeljenek. Az ezen intézkedés ellen vétők, minden egyes tallér után, melyet az illetőtől elfogadtak, 24 órai fogsággal büntetendők.

Csak egy Haan nevü berlini nyomdatulajdonos protestált a megszüntető rendelet ellen, a többiek egy szóra sem tartották azt érdemesnek. A német szövetséges államok némelyikében, például Hamburgban még az ötvenes években is posztuláltak, de azt is elseperte a haladó korszellem. Ausztriában Mária Terézia és II. József császár szintén megszüntették a posztulációt.

A császárné bevonta a régi céhleveleket s azokat ujra átrevideáltatta. Az ujabb céhlevelekben korlátozta az eszem-iszom, társpohár stb. féktelen kinövéseit; fia, József császár pedig törölte az ósdi céhszabályok nagyrészét s azt a kiváltságot, hogy iparjogot adhassanak.[15]

A posztuláció megszüntetésének igen nagy közgazdasági és művelődéstörténeti jelentősége van. A szabad verseny tetemesen olcsóbbá tette a nyomtatványokat, egyuttal azonban leszoritotta a munkabéreket. A kis zugnyomdák selejtes és olcsó munkáikkal a nagyobb nyomdáknak erős konkurrenciát csináltak, melyek e kinövés ellen a tanoncok légiójával „védekeztek". A segédeknek nem volt többé beleszólásuk a tanoncok számának megállapitásába s a főnököknek sem volt módjukban a kis zugnyomdák terjedésének megakadályozása. E kinövésnek hátrányait azután a segédek érezték meg. A legtöbb államban fogságbüntetés terhe alatt tiltattak el attól, hogy bajaikat közös elhatározással orvosolják s igy teljesen a főnökök önkénykedésének lettek kiszolgáltatva. Megszünt a segédek közös segélyezési rendszere betegség és utazás alkalmával s a munka nélkül levők egyre emelkedő száma az éhenhalásnak nézett elébe.

[15] A céhek alakulása a fejedelem, érsek vagy városi hatóság engedélyével történt. Az engedély érvényességéhez megkivántatott a céhlevél kihirdetése. A céhlevél magában foglalta a céhszabályokat és a mesterek, segédek és inasok számára vonatkozó rendszabályokat. A vallási tolerancia a XVI–XVII. századokban a céhszabályokba még azt is bevette, hogy a céhtagok misékre és körmenetekre kötelesek eljárni.

A magyarországi könyvnyomtatók helyzete a XIX. század közepéig

A magyar könyvnyomtatás uttörői. – A segédek anyagi és társadalmi helyzete a XVIII–XIX. században. – Cenzura. – Technika. – Az 1848. évi események.

A magyarországi nyomdászoknál a posztulálás és a céhrendszer ismeretlen volt, ami abban leli magyarázatát, hogy nálunk a könyvnyomtatás csak lassan terjedt el s a meglevő nyomdákban nagyrészt a mesterek maguk, vagy 1–2 segéddel dolgoztak.

Az első nyomdászok külföldön tanult protestáns teológusok és papok, egyetemi tanulók voltak. Egynéhányan meg könyvkötőkből lettek nyomdászokká. Egyeseket fejedelmek, eklézsiák vagy a városok küldtek külföldre, a könyvnyomtatás, betümetszés és öntés elsajátítására. I. Apafi Mihályné 1674-ben Böthi Andrást Németországba küldte, ugyancsak közköltségen ment Hollandiába Tótfalusi Kiss Miklós s 1681-ben Debrecen városi költségen Belgiumba küldi Töltési István kompaktort, hogy ott a betüöntést és metszést elsajátitsa.[16]

De az első könyvnyomtatók: Abádi Benedek, Huszár Gál, Bornemissza, Heltai Gáspár stb. mind külföldön tanulták a könyvnyomtatást.

Magyarországban az első nyomdát már 1473-ban, Budán, felállitotta ugyan Hess András, kit Velencéből hozott be Karai László, de közszükségletté a könyvnyomtatás tulajdonképpen csak a XVI. századtól kezdve vált, mikor a reformáció terjeszkedni kezdett. A budai után csak 1537-ben létesült Ujszigeten (Sárvár) a második magyarországi nyomda. A magyar könyvnyomtatás termékei azonban akkor még csak a próbák kezdetén állottak, amikor Németország, Olaszország, Hollandia, Svájc stb. már világhirü könyvnyomtatókkal dicsekedtek.

A XVI–XVII. századbeli magyar könyvnyomtatók históriák, naptárak, zsoltárok nyomásával foglalkoztak, melyeket vásárokon sátorban árulgattak. Az akkori magyar nyomdászok helyzete tehát nem volt irigylésre méltó és csak kevesen, például Tótfalusi Kiss Miklós, Hofhalter, Heltai stb. dicsekedhettek azzal, hogy a könyvnyomtatás révén némi vagyonra és pozicióra tettek szert. Ezek a nyomdászok az akkori primitiv technikai eszközökkel csak nagy intelligencia, ügyesség és rátermettséggel tudhattak valamit alkotni.[17] A régi magyar nyom-

---

[16] Töltési (ki egyébként könyvkötő volt) is Blaeu-höz törekedett, kinél annak idején Tótfalusi Kiss Miklós is tanulta a betümetszést és öntést s aki később tanitómesterének Amsterdamban nagy konkurrenciát csinált. Blaeu azonban okulva a tapasztaltakon, Töltésit nem vette fel. Igy került azután Tótfalusi Kiss Miklós amsterdami műhelyébe, de csak nagyon középszerü nyomdász lett belőle. Később, 1686-ban, Komáromban állitott nyomdát, ő adta ki a hires komáromi kalendáriumot, melynek kiadására 1705-ben I. József császártól szabadalmat nyert; Komáromban nagy tekintélyre tett szert, főkurátor lett s meggazdagodott.

[17] Érdekes erre vonatkozólag Rheda Péter debreceni könyvnyomtatónak a Bethlen Gábor fejedelem költségén 1622-ben nyomatott Speculum Trinitatis etc. cimü munkában közlött colophonja:

„Minemü terhes munka légyen Istent félő kegyes olvasó az könyvnyomtatás, csak az tudgya érdemlettképen megitélni, aki a Typographiában forgódott. Mert helyesen anyiszor az bötüket eggyen-eggyen felszedegetni, értelmesen lerakogatni és szép renddel helyheztetni, hogy tisztán és kedvessen kellyen szem eleiben az olvasásra, oly gondos és fáratságos**,** mintha nagy bölcs mesterséggel valamit hozhatnál ki az semmiből vagyonra, vagy mintha elméd szülne az sok bötükből álló ékes nyomtatást az Papyrosra... De mindazonáltal estenek néhol-néhol fogyatkozások, mind azért, hogy az Exemplar igen illegibilis volt, mind azért, hogy az Mester Legények, akik ebben az szent munkában velem eggyütt fáradoztanak, majd jobb részre mind idegen nemzetből valók voltanak, kik Magyar nyelven igen keveset vagy semmit sem értettenek.”

dászok szine-java a protestantizmus szolgálatában állott és az igen megbecsülte őket, mert hisz ők voltak legjobb agitátorai. Heltai és Tótfalusi Kiss Miklós külön kiváltságokat élveztek és Debrecen város tanácsa a Fodorik Menyhérttel 1633-ban kötött bérleti szerződésben kikötötte, hogy amennyiben neki leánya vagy fia után *tudós* successorai nem maradnának, kik ez *méltóságos tisztnek* elégségesképpen megfelelelhetnek, a tanács a nyomdát visszavehesse. A XVI. században 26 nyomda volt Magyarországban, ezek közül 25 protestáns kézben, ezek vallási érdekeit szolgálta.

A nyomdászok között sok volt a külföldi és az előbb emlitett Rheda is leipzigi származásu volt. A segédeket is Wienből és Németországból hozták be s amelyik ideutazott, az bizony nem a javából való munkás volt, mert az olyan nem igen jött Magyarországba.

Egyes főurak, akik akkortájt azzal is ki akartak tünni, hogy külön nyomdát állittattak fel maguknak, rendszerint teljes ellátást adtak a nyomdásznak, ugynevezett konvenciót; I. Apafi Mihály udvari nyomdásza, Veresegyházi Szentyel Mihály 1668-ban másfélszáz forintot, hét sing gránát posztót, huszonöt köböl buzát, két negyvenes bort, fél köböl borsót, három disznót, hat bárányt, tizenhat itce vajat, tizenhat itce mézet kapott egy évre. Munkaerőről természetesen a nyomdász tartozott gondoskodni és Apafi a részére nyomott munkákért csak felényi árt fizetett.

A felekezeti harcok természetesen a maguk számára foglalták le a könyvnyomtatást is. A protestáns nyomdákban csak protestáns teológiai munkát, a katolikus nyomdában csak katolikus teológiai munkát nyomhattak. A vakbuzgóság, a féltékenykedés szülötte volt a cenzura is, és Apafi Mihály 1667-ben Udvarhelyi Mihály szebeni nyomdásztól oly reverzálist vett, hogy az másvallásuak könyveit ki nem nyomathatja s e célra műszereit át nem engedheti; „ha pedigh, – a reverzális további szövege szerint – az nyomtatásban valami fraudulentián, hamisságon comperiáltatnék lenni, érdeme szerint való halállal is büntettessen."

A segédek helyzete sem volt rózsás. A debreceni városi nyomdában a XVIII. század elején a „szocius"-nak (segédnek) 80 rhénes forint évi fizetése volt s ezenkivül kapott 6 forintot sertésre, négy köböl buzát, két gönci hordó bort, 3 forint 50 dénárt sóra. Az inas kapott 40 rhénes forintot, két köböl buzát, 2 forintot sertésre és 1 forint 50 dénárt sóra egy évi fizetés fejében.

1792-ben az inas még 30 rhénes forint szabadulási pénzt is kapott, ami azt jelenti, hogy ott is divott valami felavatási ceremónia, ámbár „szabaduló köntösre" cimen állittatott ez az összeg kiadásba. A város az inasokat ruházta is. A segédek később, 1798 táján 161 rhénes forintot és 20 dénárt kaptak egy évre s csak 1800-ban „emelkedett" fizetésük 186 rhénes forint 20 krajcárra; hozzá jött még egy köböl buza, hat köböl kétszeres és három öl fa. Munkaidő reggel 6-tól este 6-ig tartott, egy órai ebédidővel. 1807-ben a segédek fizetésjavitást kértek a városi tanácstól, mert szerintük más nyomdában heti 8–9 rhénes forintot is megkeres a szocius. A tanács a kérést megtagadta. Csak 1814-ben sikerült Csáthy György provizornak (faktor) arra való hivatkozással, hogy „már más typographiából is invitált legényeket, de egy sem acceptálta a conditiót; keveselték a „sallariumot", mert a legalább való legény is kereshet egy héten más typographiában hét Rh. forintot. De meg a tanulók szerzésével is baj van; küldött már ajánlatot a kollegiumba, de mind ez ideig egy ifju sem ajánlotta magát, mert mind azt veti, hogy az inasságból felszabadul, soha sem élhet abból a sociusi fizetésből a melly most van..." a fizetéseket némi „szálláspénz"-zel javitani.

A szociusok ekkor 200 forint évi bért s hozzá szálláspénzt, 6 köböl buzát, 4 köböl rozsot, 6 öl tüzifát kaptak.

A tanoncok évi fizetését is 120 forintra emelték, 4 köböl buzát, 2 köböl rozsot és 64 forintnyi értékü ruhanemüt adván még hozzá.[18]

Ennél mostohább viszonyok között tengődtek 1814 körül a kolozsvári nyomdászok, hol a legények heti 5 rhénes forintért reggel 5-től este 7-ig 1 órai ebédidővel huzták az igát. Különórákért ünnepen nappal 5, éjjel 10 váltópénzt fizettek nekik óránként. A nyomda a kath. liceum tulajdona volt, melyben 9–10 segéd dolgozott s a szabályzat szerint, „ha (a segéd) betegsége egy hétnél tovább tart, a' typographia ingyen senkit nem tarthat, nem fizethet, s olyant fogad a ki dolgozik, s' annak fizet." Az inasok 6–7–8 Rh. forint fizetést kaptak hónaponként és 30 Rh. forint felszabadulási pénzt.

Ezekhez hasonló viszonyok voltak akkor a vidéki városokban, s csak Pesten fizettek heti 8–10 rhénes forintot a szedőknek, hol ekkor csak öt nyomda volt, 1854-ben Debrecenben még mindig csak 263 forint 20 krajcár volt a segédek évi fizetése és 8 öl fa, s csak 1849-ben fogadta el a tanács a pesti árszabályt. Kolozsváron azonban még ekkor sem javult a helyzet. A segédek, akik ott születtek, ott is akartak – meghalni; ilyenformán a főnökök a legvégsőig kihasználták munkaerejüket s a tanoncok rémitően nagy száma miatt e nyomoruságos viszonyok mellett még folyton a munkanélküliség nélkülözéseinek voltak kitéve. A segédek ott, ahol erre alkalmuk és idejük volt, vadászattal és halászattal foglalkoztak; egyéb szórakozást akkor nem ismertek. Nem is igen törekedtek az önművelődésre. A posztulálás megszünte után a segédek examinálása volt egyideig gyakorlatban; lassanként azonban ez a szabály is megszünt s csak a szedőtanoncoktól kivántak meg bizonyos alapműveltséget. A nyomókkal sohasem törődtek, még a posztuláció idejében sem. A nyomdai munkásoknak ennélfogva nem is volt érzékük abban az időben a szellemi szükségletek iránt. A kor, amelyben éltek, a szellemi hanyatlás kora volt. Műveltségük elődjeikhez képest a legalacsonyabbra szállott alá s akárhány nyomó még a nevét sem tudta leirni. A XIX. század elején egész Európa az abszolutisztikus kormányzási törekvések sulya alatt nyögött. A cenzura és a hóhér gondoskodott arról, hogy a szabadabb gondolat és minden, ami a felvilágositás szinezetével birt, már csirájában elfojttassék. Magyarországban a Metternich-rendszer uralma egy sötét pontot képez, melyet a legnagyobb elnyomatási törekvések jellemeznek. Egyesületi, gyülekezési jog és sajtószabadság teljesen ismeretlen fogalmak közé tartoztak ezen korszakban, s a cenzura – mely már a XVI. század végén is kisértett Magyarországban, de valójában a XVIII–XIX. századokban hatalmasodott el – minden irodalmi törekvést megsemmisitett, mely nem a vallást vagy a dinasztiát dicsőitette.

A cenzura megsemmisitő hatását semmi sem jellemzi eklatánsabb módon, mint az, hogy a XIX. század első negyedében Magyarországban mindössze 10 ujság jelent meg, ezek azonban kizárólag szépirodalommal vagy tudományos dolgokkal foglalkoztak. A cenzura elfajulásáról vaskos köteteket lehetne összeirni. A cenzurát Magyarországban már a XVI. században meghonositja II. Rudolf császár, midőn 1584-ben elrendeli, hogy csak szabadalomlevéllel biró nyomdák működhetnek. A XVIII. században egész Európában bevezették a cenzurát a reakciós törekvések, s Magyarországon a klerikális áramlat a cenzurát használta fel hatalmi törekvéseinek elősegitésére. Az uralkodói rendeletek kezdetben szintén a vallás megvédését tekintették a cenzura főfeladatának. VI. Károly császár 1715-ben megtiltja a vallásnak szóval,

[18] Egy rhénes forint 40 krajcár váltópénznek, vagyis 70 o. é. krajcárnak felelt meg. – A „régi jó idők" jellemzésére érdekes lesz a következő összehasonlitás: 1621-ben egy szabósegéd évi fizetése 10 forint és három nadrág; 1670-ben egy szijgyártósegéd évi fizetése 20 forint; 1603-ban egy gombkötő heti bére 29 forint 40 dénár, a fazekasé 25 dénár, a kádáré 30 dénár. 1625-ben egy gombkötő heti fizetése 50 dénár. Élelmi- és ruházati cikkek árai: A XVII. század elején 1 font hus 4 dénár; a XVII. század végén egy pár csizma 1 forint 36 dénár, egy font szalonna 12 dénár, egy szekér fa 24 dénár, egy köböl buza 80 dénár, egy font só 6 dénár, egy itce bor 1 dénár.

erkölcstelen könyvekkel, gúnyiratokkal, festményekkel, réznyomatokkal való gáncsolását és gyalázását s a római szent birodalom törvényeivel ellentétben álló fonák, ujitó tanitások, könyvek, vitairatok terjesztését. A zugnyomdák elkobzandók s nyomdák ezentul csak akadémiával vagy fejedelmi székhellyel biró városokban vagy oly helyen nyithatók, hol hatósági felügyelet van. A nem tisztességes és becsületes könyvnyomtatók, valamint akik a megszabott esküt le nem tették, nem nyithatnak nyomdát. Minden nyomdához értelmes és tudományos cenzor nevezendő ki, kinek kötelessége a nyomtatványok figyelmes átolvasása. Az iró, kiadó és a nyomdász nevének megnevezése nélkül a sajtó alól semmi ki nem bocsátható és nem árusitható. Az ez ellen vétő iró, kiadó vagy könyvnyomtató vagyonával, becsületével, testével, ingóságaival és vérével fog bünhődni.

Mária Terézia 1771–72-ben elrendelte, hogy átvizsgálás nélkül semmi ki ne nyomassék, ezért azonban elég átvizsgálatlan dolog látott napvilágot s VII. Károly rendeletének sem volt meg a kivánt hatása, mert 1772-ben Erdélyben 10 szabadalom nélküli nyomdát találtak. 1787-ben összesen 26 nyomda volt Magyarországban. Ebből 2 Budán. Erdély és Fiuméval körülbelül 43. Mária Terézia 1773-ban elrendelte, hogy ha valamely nyomdaszabadalom tulajdonosának férfiága kihal, jelentés teendő arról, hogy a nyomda fennállása hasznos-e és annak jövedelméből a könyvnyomdászok (segédek) illő ellátása várható-e.

A XVIII. században a cenzurát a megyés püspökök gyakorolták: hogy mily nagy hatalommal voltak felruházva, arról fogalmat ad Barkóczy Ferenc egri püspöknek egy 1757. évi rendelete, melyben a nagykárolyi nyomdának és összes nyomtatványainak elkobzására utasitja közegeit. A reformátusok is védték érdekeiket a katolikusokkal szemben, ahol tehették. Itt a szuperintendensek végezték a cenzurát s Debrecen város megtiltotta nyomdászának, hogy „engedélye nélkül ujitó, hiábavaló pasquillust (röpiratot) és teológiát nyomasson”. Erdélyben a XVII. században a református kézben levő nyomdáknak tiltva volt más vallásuak könyveit kinyomatni.

A nyomdaipar ily nyomasztó körülmények között csak tengődött és nálunk senki sem mert arra gondolni, hogy egy segélyző egyletet alakitson. Még nyomdai segélyző pénztárak alakitását sem engedték meg s egyes nagyobb nyomdák egy ugynevezett „házipénztárt” létesitettek, melyből azután legfőként a nagyszámu utasoknak nyujtottak némi csekély segitséget. A vándorlást szintén akadályozták s utlevél nélkül senki sem távozhatott lakóhelyétől öt mértföldnél távolabb eső helyre s a határon csak azokat a munkásokat eresztették át, akik „biztos munkába” mentek s ezt hitelesen igazolni tudták. Ez a rendszer divott akkor majdnem egész Középeurópában s a határokon csak sok viszontagság után lehetett átvergődni. Németország is megtiltotta a Franciaországba és Svájcba való utazást s a német nyomdászoknak a nemzetgyüléshez intézett apellátája eredménytelen maradt. A Napoleon-kodex minden a munkabér emelésére vagy beszüntetésére irányuló szövetkezésre öt évi fogházbüntetést szabott ki s ugyanigy büntette a bérleszállitásra vonatkozó egyesülést is, sőt 1810-ben a kis Szászország is törvényt hozott a segédek egyesülési törekvéseinek megakadályozására. E reakciós irányzat később a többi európai államok törvényhozásában is lábra kapott; a munkás szabadabb mozgását „állampolitikai okokból” akadályozták s a Napoleon által 1803-ban kötelezővé tett vándorkönyvet 1847-ben Poroszországban és később Ausztria-Magyarországban is behozták.

A nyomdászokat is gyökeresen átalakitották e reakciós áramlatok, s a régi, önérzetes „Gesell”-ek és legények, kiket a XV–XVI. században még fejedelmek sem tudtak megzabolázni, alázatos teremtmények lettek, kik a kollegialitásról és összetartásról csak halvány fogalommal birtak.

Magyarországban csak egy esetet tudunk eddig a XVIII. századból, midőn 1782-ben a nagykárolyi gróf Károlyi-nyomda egész személyzete sztrájkba lépett. Ez volt az első magyarországi nyomdászsztrájk.[19]

A wieni nyomdászok 1791-ben a tanoncügy szabályozása végett II. Lipót császárhoz fordultak. A tanoncok száma akkor négyszeresen tulhaladta a segédek számát s a tanács, melyhez a segédek kérvénye a II. Lipót császár utasitására került, ugy határozott, hogy a dolog nem ütközik a nyomdászrendszabályba. 1827-ben Ferenc császárhoz fordultak, ki megigérte a baj orvoslását, de ennél egyéb nem történt. A főnökök nem voltak válogatósak a tanoncok értelmiségét illetőleg, ugy vélekedvén, hogy a műveletlen elemet könnyebben féken tarthatják. És ebben nem csalódtak. A segédek heti 5–7 forint bérért, napi 12–13 órát dolgoztak s szabad idejüket a csapszékekben töltötték s akik nem voltak a „blau"-ok kedvelői, azokat kipellengérezték. Alázatos meghunyászkodás és szolgai szellem jellemzi az akkori nyomdászokat, kik a megadás birka türelmével viselték sorsukat s ha néha itt-ott egy a felsőbbséghez intézett kérvény alakjában feljajdultak, az csak a már elviselhetetlenné vált sanyaruság kitörése volt.

A leipzigi nyomdászok, szám szerint 800-an, 1848-ban a képviselőházhoz fordultak, bajaik orvoslását kérve. Kérvényükben elpanaszolták, hogy a főnökök csak negyedévenként, olykor még később fizetik ki munkabéreiket s ezáltal adósságokba keverednek. A főnökök a céhben teljesen önkényesen uralkodnak a segédek felett, mivel ott a főnökök nagy számával szemben a segédek érdekeit csak hat segéd képviselheti. Minden segédnek 8 forintot kell évenként a céhbe befizetnie; a segélyezésekbe azonban nincs beleszólásuk s a főnökök csak a kiválasztottakat segélyezik az ő pénzükből. A segéd nem meri keresetét kérni s a főnök hetenként különféle jogtalan levonásokkal csak 1–2 tallért ad ki fizetéséből, a többit visszatartja s ha ez ellen felszólal, a főnök azonnal elbocsátja s ebben az esetben 24 óra alatt el kell hagynia a várost. A segédek ennélfogva arra kérték a törvényhozást, hogy a hetibér szabályozása ügyében választott bíróság döntsön s a céh tanácskozásaiban a segédek nyomdánként 1–1 megbizottal képviseltethessék magukat. A kérvény azonban, mint minden alkalommal, az irattárba került.

II. József császár 1781-ben kiadott rendeletében utasittattak a cenzorok, hogy „csak" az erkölcsbe, vallásba és az állam érdekeibe ütköző, illetve ezeket erősen sértő iratok megjelenését akadályozzák meg. A cenzurának ily „szabadabb" kezelése ellen a katolikus püspökök feliratban protestáltak, a császár azonban nem engedett s válaszában egyenesen megtiltotta hogy a püspökök valamely nyomtatványt elkobozhassanak. A katolikus püspökök azelőtt maguk neveztek ki cenzorokat, kik tüzzel-vassal irtottak mindent, ami érdekeiket sértette, és szigoruan ügyeltek arra is, hogy alattomban semmi ki ne nyomassék, s ettől a nyomdatulajdonost és a szedőket is a legszigorubban eltiltották. 1790-ben József császár azonban mégis kénytelen volt 1781-ben kiadott rendeletét visszavonni. A cenzura ezután 1848-ig minden szellemi törekvésnek utját állotta s ez alól csak a vallásos tartalmu könyvek képeztek kivételt. Martinovics és társainak 1795-iki összeesküvése s az európai események folytán a reakció tápot nyert a gondolatszabadság elfojtására való törekvéséhez. Martinovics és társai kivégeztetése után kezdetüket vették az üldöztetések. Az egyik Landerert, aki Martinovics forradalmi kátéját kinyomta, halálra itélték, mely büntetést később 10 évi szigoru fogságra változtattak át. Mások ugyanily sorsban részesültek. A XVIII. század kezdetén Metternich (1809–1848) a monarchia mindenható minisztere a cenzurát később a rendőrség hatáskörébe utalta. 1820-

[19] *Eble Károly:* Egy magyar nyomda a XVIII. században. Pest 1891. A nagykárolyi nyomdát gróf Károlyi család állittatta fel 1755-ben, később a nyomda (1827) Gönyei Gábor tulajdonába ment át, kitől 1884-ben Roth vette meg. 1782 december 29-én az inspektor azt irta a grófnak, hogy: „a károlyi Typographus a legényeivel együtt ellenszegül; nem akarnak semmit sem dolgozni, tettem rendelést más typographus eránt."

ban, Napoleon legyőzetése s a wieni kongresszus után, mely utóbbi egész Európára kiterjedő határozatokat hozott, még a külföldi szépirodalmi lapok behozatala is eltiltatott. A cenzor addig törölt és javitott, mig végre a szerző maga sem ismert rá a saját munkájára s csak azt lehetett közzétenni, amit a hatalom a saját érdekében jónak látott. A kézirat sokszor hónapokig hevert a cenzor asztalán, hogy azután a kiadó „damnatur" (megsemmisitendő), „non admittitur" (nem engedélyeztetik) vagy legjobb esetben a „correctis corrigendis" (helyesbités szerint javitandó) megjegyzéssel kaphassa vissza. A kéziratból néha egész oldalakat ki kellett hagyni s ezáltal az egészet tönkre tették. Senkinek sem volt tehát kedve könyvkiadásra vállalkozni s igy elképzelhető, hogy a könyvnyomtatás ebben a sötét korszakban teljesen pangásnak indult. Magyarországban a XVIII. században alig alakult egy-két nyomda, mert ama viszonyok között senki sem merte vagyonát, sőt életét kockára lenni. A hirlapirodalom, mely többnyire divatlapokból állott, teljesen el volt nyomva s 1790-től, mely évben 8 magyar lap volt az országban, 1830-ig, midőn 11-re emelkedett a lapok száma, mindössze csak 3 lappal emelkedett a magyar hirlapirodalom. A nyomdák számának emelkedése szintén ily szomoru képet tár elénk. 1787-ben 26 (Pesten 3), 1817-ben 50 nyomda volt Magyarországban s igy 30 év alatt csak 24 uj nyomda létesült. Pontos statisztikánk a nyomdák személyzetéről nincsen; Trattner János Tamás kimutatása szerint (a Tudományos Gyüjtemény 1817-iki évfolyamában) Magyarországban 1817-ben 101 szedő, 140 nyomó és 12 ügyvivő faktor volt foglalkozásban. Azonban Erdély és Fiume nyomdáinak személyzete e számban nem foglaltatik s igy a nyomdai szakmunkások azidőszerinti száma 380-ra tehető. A nyomdászat technikája mégis haladást mutat. A régi fasajtót kiszoritja a vassajtó; az egyetemi nyomda 1822-ben Londonból hozat vassajtót és hozzávaló bőrhengereket s 1828-ban Deák György nyomó az egri érseki nyomdában már enyvből önt hengereket a festékfeladáshoz. 1810-ben állitotta fel Pesten Zocker Antal az első magyarországi betüöntődét, mely Fischer és Mika cég alatt még ma is fennáll, és 1840-ben állitották fel Magyarországban az első gyorssajtót Trattner-Károlyi pesti nyomdájában, tehát 30 évvel később mint Londonben s nyolc évvel később mint Wienben Ghelennél (1832). A „szurok" (korom), gyanta (kencefőzéshez) a XVIII. században Wienből importáltatott. A papir, a betüanyag nagy része szintén külföldről hozatott be. A vassajtókat, később a gyorssajtókat is Wienből hozatták. A gróf Széchenyi István által alapitott pesti József-hengermalom Vankó Dániel János nevü gépésze 1848-ban konstruálta az első magyar gyártmányu vas kézisajtót, melyekből a debreceni városi nyomda és a komáromi Siegler-nyomda is rendelt. 1850 körül Röck István pesti gépgyára is gyártott gyorssajtókat. A debreceni városi nyomdának 1854-ben a hengermalom gépgyára szállitotta a gyorssajtót, mellyel azonban kellő szakember hiányában nem igen tudtak boldogulni. 1839–40-ben lépett a nyilvánosság elé szedőgépével a bajai születésü Kliegl József, egy univerzális tehetség, ki géptechnikával, festészettel és gazdászattal is foglalkozott. Kliegl már 1834-ben rájött a szedő- és osztógép ideájára, de csak 1839-ben sikerült a nyitramegyei Báb községben a gépet megkonstruálnia, melyet 1840-ben Pozsonyban nyilvánosan is bemutatott. Aláirásokkal 14.000 forintot gyüjtöttek számára s a kincstár V. Ferdinánd jóváhagyásával 6000 forintot utalt ki részére, hogy találmányát tökéletesithesse. Garai János pedig egy „Kliegl-könyv"-et adott ki, melynek jövedelme szintén Klieglnek volt szánva. Az 1848-iki események azonban Klieglt gépével együtt elsodorták. A gép 1854-ben a vakok intézetébe s onnét 1860-ban a Nemzeti Muzeum lomtárába került. A nyomdászat technikai része tehát a nyomasztó politikai viszonyokhoz képest a korral való haladás képét mutatja. A segédek anyagi körülményeiről Magyarországot illetőleg a XIX. század első feléből ezideig nem sokat tudunk. A XVII. század közepén 1 forint 36 krajcár váltópénzt fizettek egy 8° iv szedéséért és 36 krajcárt 1000 iv kinyomásáért; a XVIII. század elején 5–6 forintot és 1848-ban 6–8 forintot.

Hosszu tespedés után 1848-ban egész Európa mozgolódni kezdett. Délolaszországban felkelés tört ki és 1848 február 24-én Páris népe megdöntötte Lajos Fülöp trónját és kikiáltotta a köztársaságot. E világesemények egész Európa jövőjére befolyást gyakoroltak. Az események

hatása alatt a magyar országgyülés Kossuth inditványára (március 3-án) a kormányzási és politikai reformok ügyében feliratot intézett a királyhoz. Metternich erre március 10-én császári manifesztumot tett közzé, mely tudtul adta, hogy a fennálló jogrend elleni támadások fegyverrel fognak elfojtatni. És midőn a wieni könyvkereskedők az elviselhetetlen cenzura mérséklését kérték, azt a választ kapták, hogy adjanak hálát istennek, ha követelésüket nem ugy magyarázzák, ahogy kellene, mert akkor valamennyiüket becsukathatnák. Március 13-án a wieni forradalom elseperte Metternichet, ki március 14-én lemondott. V. Ferdinánd március 14-én Ausztriában eltörölte a cenzurát s igéretet tett az alkotmányos rendszer kihirdetésére. A bécsi események hirére Pesten is megmozdult a nép s 1848 március 15-én délelőtt a Landerer és Heckenast-féle nyomdában cenzori jóváhagyás nélkül kinyomták a szabaddá tett sajtó első termékét, Petőfi Sándor Nemzeti dalát. A délutáni népgyülés elfogadta Vasváry egy tizenkét pontból álló határozati javaslatát, mely lényegileg egyezett Kossuth inditványával. A budapesti nyomdászok március hó 15-én, a sajtószabadság örömére tüntető körmenetet tartottak a városban.

A szervezkedés utján

Az 1848. évi árszabálymozgalom

Az első magyar felelős miniszterium április 7-én történt kineveztetésével Magyarországon is egy rohamosan fejlődő közgazdasági élet vette kezdetét. Az ipar és a kereskedelem erős lendületnek indult s a cenzura megszüntetése folytán béklyóitól megszabaditott sajtó alig győzte a közönség igényeit kielégiteni s a munka összehalmozódott a nyomdákban. A budapesti nyomdászok e kedvező üzleti konjunkturát nagyon alkalmasnak találták a helyzetük javitását célzó mozgalom megkezdésére, mert a forradalmi idők szele őket is felrázta hosszas álmukból.

Budapesten különben a többi szakmákhoz tartozó ipari munkások is mozgolódni kezdtek s a nyomdászok április hóban Wienben[20] s augusztus hóban Berlinben szintén árszabálymozgalomba léptek.[21] Akkor 236 segéd volt Pesten.

Néhány szabadabb szellemü műtárs – irja egy akkori szaktárs[22] – Kossuth Lajosnak a Pesti Hirlapban közzétett eszméit magáévá tevén, tanácskozni kezdett, mi módon lehetne a nyomdatulajdonosok által eddig követett zsarolásoknak véget vetni, értekezletre hivtuk tehát a pesti és budai kartársakat a Józsefvárosban levő Wilheim-féle vendéglő termébe. Nagy számmal jelentek meg a kartársak az értekezleten, betüöntők is csatlakoztak hozzánk. Ez alkalommal Prohaszka Ferenc (később Gyulai-ra változtatta nevét) felolvasással, Neumann Lajos[23] és Kocsi Sándor[24] pedig élő szóval buzditották a jelenlevőket. A nyomdatulajdonosoknál jobb munkadijak kieszközlése s „egy mindnyájunkért és mindnyájunk egyért" való kezessége és szoros összetartás határoztatott. A betüöntők kivánságai azonban ezuttal mellőztettek. Prohaszka Ferenc és Kiss Ferenc a Pesti Hirlapnál alkalmazott szedők, a Landerer és Heckenast-nyomda egész személyzetétől kisérve (a kézisajtóknál alkalmazott egynéhány nyomó a vasrámák közepén levő ugynevezett „Bundsteg"-gel felfegyverkezve) a nyomda földszinti részeiben megjelentek. Prohaszka és Kiss az irodában előadta Landerer előtt a személyzet követelését: 1. Az eddigi havonkénti fizetés helyett hetenkénti fizetést; 2. 1000 betü szedéséért 10–12 pengő krajcárt; 3. vákátoknak fizetését ugy mint tömött (kompressz) szedésnek; és 4. munkaidő utáni és vasár- és ünnepnapi munkának külön dijazását. A nyomási dijak kölcsönös egyezkedésre bizattak.

Landerer a küldöttségnek azt felelte, hogy „Ej, ez csak egy-kettőnek a kivánsága!" Kinyitván azonban az iroda ajtaját és megpillantván az egész személyzetet, megszeppent[25] és kivánságaikat teljesiteni igérte.

---

[20] A wieni nyomdászok 1848 áprilisban benyujtott árszabályukban minden segédre egy tanoncot állapitottak meg. Az árszabály 1848 május 11-én lépett életbe.

[21] A berlini nyomdászok 10 órai munkaidőt, bizonyosban 5 talléros heti minimumot, számolásban 1000 n-ként 3 ezüst garast kértek.

[22] Prohaszka-Gyulai Ferenc visszaemlékezései, Typographia 1885. évfolyam. Később Komáromban mint a Siegler-nyomda faktora halt meg. A sztrájkolók közül csak Falk Zsigmond van még életben.

[23] Neumann később Wienben faktor lett s ott is halt meg 1884-ben.

[24] Kocsi később budapesti nyomdatulajdonos lett s ezen minőségében a nyomdászok segélyzőegyletének 1867–1869-ig elnöke volt. A tisztességes főnökök sorába tartozott.

[25] Heckenast Gusztáv nagyon félős ember volt s este kiséret nélkül sohasem mert hazamenni. Besugókban, kémekben akkor sem volt hiány, akik, hogy magukat a főnöknél behizeleghessék, mindent erősen kiszinezve és elferditve adtak elő s a többiek ellen áskálódtak. Egy izben Landerer ablakába 2–2 szál gyertyát raktak a csintalan szedők; ezért kettőt azonnal elbocsátott.

Megjegyzendő, hogy akkortájt a Landerer és Heckenast-nyomdában voltak a legrendezettebb viszonyok; a Pesti Hirlap szedőit 1841–42-ig 14 váltó forinttal dijazták; később 16 váltó forint volt a heti fizetésük. Trattner-Károlyi-nyomdában 6–8 pengő krajcárt[26] fizettek ezer *n* után, valamint a többi nyomdákban is; az egyetemi nyomdában valamivel jobban, 8–10 forintot fizettek azoknak, akik értették a módját.

A Pesti Hirlap szedői, Csengery Antal szerkesztő hozzájárulásával, a lapban egy nyilatkozatot adtak ki, melyben kijelentik, hogy ha jogos kivánságaikat nem teljesitik, akkor a következő számot nem szedik ki. Träger, a faktor, ki később az egyetemi nyomda igazgatója lőn, nagy szemeket meresztett ezen vakmerő stiklire és a szedők által kért heti 10 pengő forintos minimumot szó nélkül megadta. A segédek a munkaidőnek 10 órára való leszállitását és a minimumnak heti 10 pengő forintra való felemelését, valamint a tanoncügy szabályozását követelték.

A többi ipari munkások mozgolódását azonban a rendőrség már nem jó szemmel nézte s mivel akkor a munkások kétharmada külföldiekből állott, a rendőrség sztrájk esetén kiutasitással fenyegetődzött.

A nyomdászok bérmozgalmával szemben az akkori lapok közül különösen a Pesti Hirlap és Táncsics Mihály lapja, a Munkások Ujsága[27] fejezték ki szimpátiájukat s a segédek sokkal jobb árszabályt is kivivhattak volna akkor, ha szervezve lettek volna. De akkor még nem ismerték a szervezkedés nagy hatalmát. Az uj kormányt, mely alig kezdte meg működését, a lehető legkellemetlenebbül érintette volna a nyomdászok esetleges sztrájkja, akkor, mikor az alig egy-két hónapja felszabaditott sajtóra oly égető szüksége volt. Ezért egész sulyát latba vetette, hogy a mozgalom békés megoldást nyerjen.

S midőn a segédek május hónapban a főnökökkel tartott több sikertelen értekezlet és elutasitó válasz után a kereskedelmi miniszterhez, Klauzál Gáborhoz fordultak, az készséggel vállalkozott az árszabály ügyében teendő intervencióra.[28] Igy végre a miniszterium közbenjárására 1848 május 13-án sikerült a városháza termébe egy közös értekezletet egybehivni, melyen a kereskedelmi miniszterium képviselői Rombauer, Csanády és Fadgyas is jelen voltak, ugyszintén a városi tanács képviseletében Szén Miklós, pestvárosi főjegyző, ezenkivül Táncsics Mihály és mások. Hogy mennyire érdekében állott akkor a nyomdászok mozgalmának gyors és békés elintézése a kormánynak, az kitetszik abból, hogy a tárgyalásokon gróf Batthyány miniszterelnök is megjelent. Az árszabály tárgyalása a városháza termében folyt le. A segédek érdekeiért, egyes főnökök és faktorokkal szemben Kocsi Sándor gépmester szállt sikra s május 13-án egy napi és éjjeli tárgyalás után létrejött az első nyomdász árszabály, melyet a miniszterium megbizásából junius 2-án a városi tanács szentesitett. Az árszabály szövegét a következőkben reprodukáljuk:

> „*Árjegyzék.* Az 1848-ki május 13-án a' buda-pesti könyvnyomdatulajdonosok, illetőleg igazgatók között egy részről, és a' nyomdaszemélyzetek megbizott küldöttei között küldőiknek nevében másrészről az iparügyi ministerium iparosztályi hivatalnokai előtt tartott egyeztető értekezés alkalmával: A' nyomdák személyzetének küldöttei megkérdeztetvén, kinyilatkoztatták, miképen küldőik mindent elvállalni kötelezék magukat, mit küldötteik az értekezésben elfogadandanak.

[26] Egy pengő vagy konvenciós forintnak o. é. 1 forint 5 krajcár volt az értéke. A pengő vagy konvenciós forint 60 pengő krajcárból állott. 8 pengő krajcár tehát 14 o. é. krajcárnak felelt meg.

[27] A Munkások Ujsága hetenként egyszer, utóbb kétszer megjelenő politikai lap volt, 8°, később 4° alakkal. A munkásérdekek mellett szállott sikra ugynevezett hazafias szellemben; akkor még nem ismerték a szociáldemokratizmus tanait.

[28] Az árszabálybizottság tagjai voltak: Miller Antal, Károlyi József, Prohaszka-Gyulai Ferenc, Venczel Lorenc, Frivaldszky István, Szabó József, Kocsi Sándor, Buschmann Gusztáv, Pfarrer Antal.

Ennek folytában a' benyujtott petitioban a' munkabérekre nézve előadott kivánatok pontonként föltétetvén, a' munkabérek kölcsönös megvitatás után következőleg állapitattak meg:

Szedési árak: 1. A' perlbetü-szedésért (1000 n-t véve) 18 kr. kéretvén: ez szabad egyezkedésre hagyatott. 2. Nonpareilleért (1000 n-t véve) 11 kr. pp. 3. Colonellért (1000 n-t véve) 10 kr. pp. 4. Garmond, petit és Cicero (1000 n-t véve) 8 kr. pp. 5. Mittel (1000 n-t véve) 9 kr. pp. 6. Tertia és text (1000 n-t véve) 10 kr. pp. 7. Zsidó sima szedésért 2 kral több. 8. Zsidó pontolt szedésért 4 kral több. 9. Zsidó szedés troppal 6 kral több. 10. Görög szedés duplán fizettetik. 11. Szerb, illir és oláh 1 kral több. 12. Egyházi vagy vonásos betük 2 kral több. 13. Nehezebb tabellák, ha a' munkában fordulnak elő, duplán. 14. Könnyebb tabellák 2 kral több. 15. Vegyes szedésért minden külön character után egy kral több, azonban a' szövegben előforduló egyes szavak tekintetbe nem jönnek; a' szöveg $^{1}/_{16}$-án alul e' külön characterek nem jönnek számitásba. Csak $^{1}/_{16}$-tól kezdve vétetik e' calculus. Üres hasábczim egy sornak vétetik. Teljes hasábczim két sornak számittatik. Az alsó üres sor semmibe tekintetik. 17. A' helypótló (Durchschuss) egy n. 18. A' napi munkaidőnek 10 óra vétetik. Esti 8 órától kezdve az éjjeli munka kezdődik. Az éjjeli és vasárnapi munkánál minden órára 6 kr. fizettetik minden szedésnél, tehát az ujságok szedésénél is. 19. A' vacat fizettetik. 20. A' javitásoknál: az első, házban történő javitásért nem jár fizetés. A' második olly javitásért, melly nem a' szedő által okoztatott, óránként 8 kr. fizettetik. Ellenben minden szedő, ki a' javitás megtételére felszólittatik, vonakodás nélkül tartozik e' munkát teljesiteni.

Nyomtatási árak: A' nyomtatási árakra nézve is történt a' megállapodás az előmutatott bécsi árak szerint: I. osztály: az első 500 48 kr, a' következő 100 ivtől 5 kr. II. osztály: az első 500 50 kr, a' következő 100 ivtől 6 kr. III. osztály: az első 500 1 ft, a' következő 100 ivtől 7 kr. IV. osztály: az első 500 1 ft. 12 kr, a' következő 100 ivtől 8 kr. Az accidentiáknál: az első száztól 24 kr, a következő száztól 6 kr. Ezen árak a' fekete nyomásra értetnek. Különösebb és nehéz munkák kölcsönös egyezkedésre hagyatnak. Minden kétségek elháritásaul egyébiránt minden revisionalis ivre rá fog iratni, hogy mellyik osztály szerint leszen fizetendő. A' napi munkaidő óraszáma – az éjjeli és vasárnapi munkák óradijai ugy értetnék a' nyomóknál is, mint fölebb a' szedőknél. – A' felmondási idő kölcsönösen 14 napban állapittatott meg. Azon esetben, ha a' nyomdatulajdonos munkát nem tud adni: a' segédeknek szabadság adatik a' nyomdából kiállani; ha azonban a' nyomdatulajdonos elereszteni nem akarná, a' munkaüres napokon minden órájára a' napi munkaidőnek 8 krt fizetend. A' kifizetés ideje minden szombaton este történik, a' fölszámitással reggel 7 órakor a' munkások már készek legyenek, hogy azt az illető factor átnézhesse, 's hogy délután 3 órakor kiadathassék, és este 7 órakor a' kifizetés megtörténhessék. A' gépnyomás kölcsönös egyezkedés szerint fizettetik. Költ mint fölebb.

Könyvnyomdatulajdonosok Budapesten: *Landerer és Heckenast* m. k., *Trattner és Károlyi* m. k., *Lukács László* m. k., *Bagó Márton* m. p., k. egyetemi nyomdaigazgató: *Tresinszky Ferencz* m. k.

Könyvnyomók Budapesten: *Miller Antal* m. k., *Károlyi József* m. k., *Prohaszka Ferencz* m. k., *Venczel Lorencz* jelen nem létében szinte *Prohaszka Ferencz* m. k., *Frivaldszky István* m. k., *Szabó József* m. k., *Kocsi Sándor* m. k., *Buschmann Gusztáv* m. k., *Pfarrer Antal* m. k. Hogy jelen másolat eredetijével mindenben megegyez, bizonyitom Pesten 1848-iki junius 2-án. *Szén Miklós* m. k., főjegyző."

Hogy mennyiben voltak a *segédek* az uj árszabállyal megelégedve, arról sajnos, nincsenek adataink. A megrendelések óriási tömege leszoritotta a nyomtatványok árát; 1848 március közepén egy félív nyolcadrét nagyságu szöveg nyomásáért 3–6 krajcárt számitottak, mig szeptemberben, a sajtószabadság kivivása után, egy medián ív nagyságu nyomtatvány nyomása csak egy krajcárba került. „Nem szégyenletes dolog ez azokra, akiknek ezt köszönhetjük" – irja egy akkori nyomdász a sajtószabadságra és a piszokversenyre célozva.

A tanoncügy rendezése, mely kérdés a segédek részéről szintén felvétetett az árszabályba, a tárgyalások folyamán visszavonatott. A segédek naivságukban felültek Csanády Ferenc miniszteri tanácsos, iparegyesületi jegyző és miniszteri kiküldött azon érvelésének, hogy a szülők ugy sem adják oly pályára fiaikat, melyen a megélhetés oly nehéz, mint a nyom-

dászatnál. Husz évvel később, midőn a tanoncok száma megkétszereződött, tapasztalhatták csak a maga egészében ezen állitás abszurd voltát.

A magyar nyomdászokról az akkori külföldi lapokban sem találunk semmit sem, dacára, hogy sok külföldi nyomdász volt akkor Budapesten. Álomszerü lethargia vett erőt az akkori nyomdászokon és ha a forradalmi események véletlenül fel nem rázzák őket, akkor tovább huzták volna az igát.

A gépmesterek, kik jobbára Wienből jöttek Budapestre, nem igen respektálták az uj megállapodásokat. A „Der Ungar" 1848-iki évfolyamában egy inspirált közlemény jelent meg, mely felszólitja a Budapesten dolgozó wieni nyomdászokat, hogy tulköveteléseikkel ne rontsák el az alig elfogadott árszabályt, mert oly követelésekkel, midőn a munkaközben öntött hengerért 4 frtot s a következő héten annak esetleges ujjáöntéseért 2 frtot kérnek, csak azt fogják elérni.

Pozsonyban ugyanezen időben léptek mozgalomba a segédek s a pestiek által kivivott árszabály életbeléptetését követelték; a főnökök némi akadékoskodás után elfogadták az előterjesztett árszabályt s kilépésre nem került sor.

Hogy a főnökök nem mindenben voltak a magyar sajtószabadsággal megelégedve, az bizonyos, mert uton-utfélen protestáltak az 1848:XVIII. t.-c. azon intézkedése ellen, hogy mint kiadóknak, a lapokért 5000–10.000 frt biztositékot kellett letenniök, holott másutt, pl. Németországban korlátlan sajtószabadság volt. A törvénynek az az intézkedése, hogy kő- és könyvnyomda felállitása Budapesten 4000, egyebütt pedig 2000 frt biztositék letevéséhez köttetett s az ez ellen vétők egy évig terjedhető fogházzal és műszereik elkobzásával büntettetnek, élénk visszatetszést keltett. „Pénzért árulják a sajtószabadságot" – mondták az elégedetlenek – „mert csak az terjesztheti szabadon gondolatait, akinek pénze van". És ebben teljesen igazuk volt. Ez az intézkedés egy ujabb kerékkötője volt a nyomdák terjedésének.

A budapesti árszabálybizottság 1848 május hó közepén végleg befejezte működését s a lapokban a következő nyilvános köszönetet tette közzé:

> „*A pest-budai szedők és nyomók köszönetnyilvánitása.* Miután a nyomdatulajdonosok és nyomdák küldöttei a városházán barátságos megállapodásra jutottak, élénk örömünknek adunk kifejezést, hogy igazságos követeléseink a legbékésebb uton, minden rendkivüli s a nyugalmat zavaró eszközök igénybe vétele nélkül, teljesittettek. Legőszintébb köszönetünket fejezzük ki legelőször a magas Miniszteriumnak, mely ama nemes felfogásához hiven, hogy az ország valamennyi lakójának jogait egyenlően kell megvédenie, gyorsan és energikusan fáradozott követeléseink érdekében és az árszabály ügyében tartott gyülésen magát közvetitő közegeivel képviseltette. Őszinte köszönetet mondunk főnökeinknek is, hogy jogos követeléseinket készséggel elismerték és azért a jóságért, hogy saját elhatározásukból, tisztán szivük sugallatát követve, *tekintélyes összegeket adtak egy a nyomdai munka rokkantjai részére gyüjtendő alap javára.* Köszönetünket nyilvánitjuk Rombauer, Csanády[29] és Fadgyas miniszteri biztos uraknak, kik ezen dicséretreméltó törekvést szóval és tettel támogatták. Szivből mondunk köszönetet végül Táncsics Mihálynak, az igazlelkü népbarátnak, ki mindenütt közreműködik, ahol a proletariátus szenvedéseinek enyhitéséről van szó és aki ezen gyülésen is mélyreható szavakkal igyekezett ügyünket a békés megoldás utjára terelni. Buda-Pest, 1848 május hó. Az összes szedők és nyomók."

A budapesti nyomdászok e bucsuzó után 1861-ig, tehát 13 évig nem inditottak ujabb árszabálymozgalmat; ez különben az időközben beállott politikai viszonyok következtében amugy sem lett volna lehetséges.

[29] Csanády a Kossuth L. által 1841-ben alapitott s 1852-ben feloszlatott „Iparegyesület" jegyzője volt. 1848-ban Kossuth miniszteri tanácsossá nevezte ki Csanádyt s ezen minőségében vett részt a tárgyalásokon, Fadgyas Pál és Rombauer Tivadar iparegyesületi választm. tagokkal együtt, a miniszterium képviseletében.

Egyesülési törekvések

A pesti nyomdászok első segélyző egyesülete. – Vidéki nyomdászegyesületek

Az 1848-iki árszabálymozgalom alkalmával Kocsi Sándor oly szivrehatóan ecsetelte a nyomdászok kilátástalan jövőjét, hogy a nyomdatulajdonosok elhatározták, hogy rokkantsegélyző alapot fognak gyüjteni, melyből azután a „jó magaviseletü" segédek annak idején némi alamizsnában részesültek volna. Egyes nyomdákban már 1848 előtt is voltak ugynevezett házipénztárak, melyekből átutazókat és részint betegeket is segélyeztek. E pénztárak ugyanolyan szervezettel birtak, mint ezt már a XVIII. századbeli nyomdászviszonyok jellemzésénél felemlitettem. A segédek egy meghatározott összeget fizettek e pénztárakba s az igy begyült összegekből s a felszabadulási és szegődtetési dijakból, valamint a büntetéspénzekből képződött alapból „segélyezték" a szükségben szenvedő kollégákat. A budai magyar kir. egyetemi nyomdában már 1837-ben alakult ily házi segélyző pénztár s később a Trattner-Károlyi-, Landerer és Heckenast-féle nyomdák is létesitettek ily házipénztárakat, sőt Trattner wieni nyomdájában már 1760-ban alakult ily pénztár, melybe a segédek nős vagy nőtlen voltuk szerint heti 1–2 krajcárt fizettek. Midőn a budapesti, illetve pest-budai könyvnyomdászok utas-, beteg- és segélyző egylete 1848 julius 1-én megalakult, alapitói már külföldi példák utmutatása nyomán indulhattak, mert Németországban és Ausztriában[30] a nyomdászsegédeknek akkor már volt utas- és betegsegélyző egyletük s a wieni szaktársak 1848 október 1-én már önképző egyletet is alakitottak[31] s Németországban 1849-ben az egyes helyi egyletek a Gutenbergbund egész Németországra kiterjedő szervezetéhez csatlakoztak.[32]

---

[30] Wienben 1842-ben alakult meg a nyomdászok betegsegélyző egylete, melynek vagyonát, körülbelül 1500 forintot, 1854-ben az akkori pénztáros elsikkasztotta. Az 1857-ben átdolgozott és jóváhagyott alapszabályokba azonban a segédek tiltakozása ellenére be kellett venni, hogy az elhalt tagok lelki üdvéért ünnepi mise szolgáltatandó, melyen lehetőleg minden tag köteles megjelenni. Ezt persze senki sem respektálta és csak 1865-ben sikerült az alapszabályokból ezt a szakaszt törölni.

[31] A wieni Gutenberg önképző-egylet 1848 október 1-én tartotta alakuló gyülését. 1852 március 15-én ugy az önképző-egyletet, valamint az 1850-ben létesitett rokkantalapot hatóságilag lefoglalták, illetve feloszlatták; csak a betegsegélyző folytatta tovább működését. A feloszlatási rendelet utját vágta az összes pénztárak már előzőleg kimondott egyesitésének. Dorstenstein Ferdinand elnököt, mivel az önképző-egylet alapszabályok nélkül működött, nyolc napi fogházra itélték. Az egylet vagyonát azonban az osztrák képviselőház határozata alapján csak 1868-ban kapta vissza, mely vagyon 16 év alatt, a kamatokkal 9554 forint 41½ krajcárra nőtt. 1863-ban megalakult a bécsi könyvnyomdászok uj önképző-egylete, mely később, a pénztárak egyesitésekor az összegyletbe olvadt be.

[32] 1848-ban különben az ausztriai nyomdászokon kivül a németországi kollégák is mozgolódni kezdtek. Az 1848 junius 11–14-én Mainzban tartott német nemzeti nyomdászgyülés, melyen sok főnök és Wien, Brünn és Linz is képviselve volt, kimondotta, hogy Frankfurt a. M. székhellyel megalakitandó a német nemzeti nyomdászegylet. Az egylet felvette hatáskörébe a betegek, utasok, özvegyek és rokkantak segélyezését és egy sztrájkpénztár alapitását és kimondotta, hogy az egyletbe minden németországi nyomdászsegédnek kötelessége belépni, a főnökökkel egyetemben. Nem egyleti tagok a főnök egyleti tagok nyomdáiban nem dolgozhatnak s az egyleten kivül álló nyomdák blokáltatnak. Az egyesület 1848-ban egy feliratot intézett a frankfurti nemzetgyüléshez, melyben a kivételes munkástörvények megszüntetését, a tanoncügy szabályozását, egy munkásügyi miniszterium kinevezését, betegsegélyző és temetkezési pénztárak alapitását a nyomdászok egyesületeinek mintájára, állami eszközökkel és a munkás azon jogának elismerését, hogy munkaviszonyát ki-ki maga szabályozhassa, kérik. Végül felszólittatott a nemzetgyülés, hogy az egyes kormányoknál tiltakozzék oly munkások kiutasitása és üldözése ellen, kik a munkáskérdés megoldása érdekében működnek. A gyülés 1848-ban hozott határozatai azóta nagyrészt megvalósultak. A főnökök

A budapesti nyomdatulajdonosok már a mozgalom alkalmával egy rokkantalap létesitését igérték, mely eszmére különösen Kocsi Sándor felszólalása adott alkalmat, ki a főnökökkel való tárgyalás alkalmával sötét szinekkel vázolta a nyomdászsegédek kilátástalan jövőjét. A segédek már a mozgalom előtt felvetették egy egylet alapitásának eszméjét s a mozgalom után az egylet 1848 junius 1-én megalakult, melybe majdnem valamennyi budapesti nyomdász-segéd belépett. Ezen egylethez csatlakoztak az összes budapesti nyomdák házi segélyző pénztárai. A főnökök „nagylelkü alapitványai" azonban csak igéretek maradtak s a segédek által naivságukban már előre nagy hálálkodások közt megköszönt „nagy összegeket" még 1851-ben sem fizették be az illetők s Emich Gusztávot és Kozma Vazult az 1851 február 23-án tartott általános gyülés felszólitotta, hogy vagy az aláirt összeget vagy pedig ennek 6%-os kamatát végre fizessék be. Az alapszabályok csak 1851-ben kézbesittettek a tagoknak s ugyanekkor tartatott meg az első közgyülés is. Alapitásakor 232 tagja volt az egyesületnek. Az alapszabályok szövegét alább reprodukáljuk.

A pest-budai könyvnyomdászok
viatikum-, beteg- és segélyző egyesületének alapszabályai

Az egyesület vagyona

Az egyesület törzsvagyona a következő bevételekből képződik:

1. A főnök urak és más jótevők önkéntes adományaiból.

2. A tagok által fizetendő beiratási dijakból.

3. A tanoncok által felvételük (szegődtetésük) alkalmával fizettetni szokott 2 forint váltópénz és felszabadulásukkor fizetendő 8 forint váltópénz összegeiből.

---

azonban csakhamar frontot változtattak és 1848 julius végén már 90 cég kilépett az egylet kötelékéből s a Leipzigben tartott főnökgyülés kimondta, hogy 50 tallérral birságolandó az a főnők, aki a mainzi határozatok alapján álló segédet alkalmaz. A segédek is két táborra szakadtak s 1848 augusztus 27-én Frankfurt a. M.-ban megalakitották az *általános német nyomdászegyletet*. A frankfurti gyülésen a nyomdatulajdonosok felszólittattak, hogy szintén az egyesületben tömörüljenek, 100%-on alul ne dolgozzanak s a gyorssajtón való nyomást a kézisajtón való nyomással egyenlő árban számitsák. Azt is kimondta a gyülés, hogy választott bíróságok alakitandók, melyekben a segédek és főnökök egyenlő számban vesznek részt; e bíróságok hatásköre az általános és különleges érdekek megvédése s a gyülési határozatok végrehajtásának előmozditása és ellenőrzése. A tanoncügyre vonatkozólag azt határozta a gyülés, hogy három segédig egy, hat segédig kettő, tiz segédig három s minden további nyolc segéd után még egy tanonc alkalmazható, de hat tanoncnál többet senki sem tarthat. Nyomótanoncot a következő években nem szabad felvenni s a tanulási idő öt évig tartson. A tanoncok felvételekor és felszabadulásakor vizsgázni kötelesek. Elfogadtatott ezen kivül a munkadij-minimum, a munkaidő, a különórák, a lapoknál való vasár- és ünnepnapi éjjeli munka szabályozása és betegsegélyző, rokkantsegélyző és utassegélyző pénztárak, valamint egy általános német nyomdászegylet alapitása.

Az általános német nyomdászegylet azonban már halva született; ennélfogva a segédek egy része Gutenbergbund cimmel 1849 junius 15-én egy másik egyletet alakitott. A Berlinben 1849 szeptember 30-án tartott kongresszuson szabályoztatott a kölcsönösségi viszony, a tagsági igazolás és az utassegély. A kongresszust azonban közben a rendőrség betiltotta, az egyletet a kormány a főnökök közbenjárására 1850 junius 25-én feloszlatta s néhány agilisabb tagját kiutasitotta. 1866-ig Németország nyomdászai ennek következtében ismét csak helyi egyletekkel birtak, mint 1848 előtt s csak 1866 május 29-én alakult meg Leipzigben a Deutscher Buchdruckerverband, mely 1867 január hó 1-én a helyi egyletek csatlakozásával, 3192 taggal megkezdte működését, ámbár alapszabályai csak az 1868 április 14-én Berlinben tartott kongresszuson fogadtattak el. Ugyanakkor megalakitották a központositott rokkantsegélyző pénztárt, mely 1892-ben a főnökök közbenjárására felfüggesztetett, mivel a segédek a pénztárból 24.000 márkát óhajtottak sztrájkcélokra kölcsönözni. A pénztár ennélfogva liquidált.

Az igy befolyt alaptőkének mindenkor csak a kamatai használhatók fel.

Az egyesület célja

1. Az átutazó műtársak, kik nem kaphattak kondiciót, utassegéllyel való ellátása.

2. A megbetegedett tagok ápolása, gyógyszerekkel való ellátása és pénzzel való segitése.

3. A munkaképtelenek részére segély biztositása.

4. Az elhaltak tisztességes eltemettetése.

Általános határozatok

1. Az ezen egyesületbe való első belépés alkalmával köteles mindenki 2 forintot váltópénzben mint beiratási dijat lefizetni.

Ide visszautazó előbbi tagok beiratási dijat nem fizetnek.

2. Minden tag, aki ezen egyletbe belépett, köteles a belépés napjától kezdve hetenkint 6 krajcár váltópénz tagdijat befizetni.

3. Minden egyes nyomda köteles a tagdijak beszedésére egy pénztárnokot választani és a tagdijakat hetenkint, a tagok neveinek, az ujonnan belépőknél illetőségi helyük pontos felemlitésével a pénztárba beszolgáltatni. Minden ezen szabály elmulasztásából származó károkért az illető nyomda pénztárosa felelős.

A foglalkozás nélküliek a tagdijat csak az illető nyomda pénztárosánál, hol legutóbb foglalkozásban voltak, és sohasem személyesen az egylet elnökénél fizethetik le.

4. A tagdijak könnyebb ellenőrizhetése céljából egy könyv vezetendő, melybe az egyes tagok által fizetett tagdijak az ellenőr által hónaponként bevezetendők.

5. Minden tagnak joga van az alapszabályok egy példányára.

I. Viatikum-pénztár

1. §. Átutazó műtársak, amennyiben az összes nyomdákat munkaalkalom céljából felkeresték s ezt igazolják, 2 forint váltópénz viatikumban részesülnek ha legalább 6 mértföldnyi utat tettek meg. Ha valamely utas közben valahol legfeljebb négy heti kisegitő kondicióban állott, a viatikumot ebben az esetben akkor is megkapja, ha a megtett ut 6 mértföldnél rövidebb volt.

2. §. A nyomdák felkeresése után az utas a viatikumot az ellenőrtől kapott utalványra a pénztárosnál veheti fel.

3. §. Amennyiben valamely utas egy fél év előtt ismét ideutazik, viatikumra jogot nem formálhat.

II. Betegsegélyző pénztár

Felvételi feltételek:

1. §. Ezen pénztárnak csak azok lehetnek tagjai, akik egy itteni nyomdában dolgoznak.

2. §. Minden ideutazó idegen, vagy egy olyan ideutazott műtárs, aki már azelőtt tagja volt az intézetnek, valamint az itt felszabadult aspiránsok, kötelesek azonnal az intézet tagjaivá lenni és csak négy heti befizetés és a 2 forint beiratási dij lefizetése után jogosultak segélyre. Ez alól kivételt képeznek azok, akik már ideutazásuk előtt is tagjai voltak ezen intézetnek. Abban az esetben, ha az illetők ezen négy hét alatt megbetegednek, akkor a belépési határidő attól a naptól számitódik, amely napon teljes gyógyulásukat hiteles orvosi bizonyitvánnyal igazolják.

3. §. Minden tag köteles 2 forint váltópénz beiratási dijat és heti 6 krajcár váltópénz tagdijat az egyleti pénztárba befizetni.

4. §. Amennyiben valamely tag, lakóhelyének változtatása nélkül, egy időre el akar utazni, kötelessége a tagdijak befizetéséről akár egy más tag, akár valamely választmányi tag utján gondoskodni.

Ezen szabály elmulasztása esetén az esetleg betegen visszatérő tag segélyt nem kaphat.

5. §. Ha a pénztár oly állapotba kerülne, hogy a havi bevétel nem fedezné a betegsegélyekre szükséges összeget, akkor ebben az esetben a kiadások a tagok által egyenlő arányban viselendők.

6. §. A nyomdai pénztáros köteles az illető nyomdában előfordult megbetegedési esetet az ellenőrnek és a pénztárosnak három napon belül, a beteg lakásának feltüntetésével, bejelenteni. Az illető nyomdában dolgozó tagoknak kötelessége a beteget három naponként felváltva meglátogatni és állapotáról meggyőződést szerezni.

A tagok jogai

7. §. Segélyre csak azoknak a tagoknak van igényjoga, kiknek neve a megbetegedésük előtti heti leszámolási ívre rá van vezetve.

8. §. Munkaképtelenséggel járó, két napnál tovább tartó betegség jogot ad a pénztárból való segélyeztetésre.

Két vagy egy napig tartó betegség után segélyre igényjog nem támasztható, valamint a betegség két első napjára sem jár segély.

9. §. Készakarva okozott betegség esetén (t. i. részegség folytán beállott testi sérülés) épp oly kevéssé részesülhetnek az illetők segélyben, mint abban az esetben, ha a beteg valamely városi vagy királyi bíróság utján a sérülést okozott féltől kárpótlást követelni jogosult.

Ha azonban a sérülést okozó félt, egy egyleti taggal szemben elkövetett testi sértés esetén törvényes uton kipuhatolható nem lenne, vagy a törvényesen megitélt kárpótlás be nem hajtható, abban az esetben, ha hiteles birósági végzéssel igazolja, hogy a vizsgálat reá nézve teljes ártatlanságot állapitott meg, részére a teljes betegsegély kiszolgáltatandó.

10. §. Az egyesület gondoskodik róla, hogy a beteg tag saját kivánságára az egyesület által kijelölt kórházba az egylet költségére felvétessék, azzal a feltétellel, hogy ebben az esetben az illető tag csak 30 krajcár segélyben részesül naponként.

11. §. A segély a következő módon lesz kifizetve:

1. Fél évnél rövidebb ideig tartó betegségnél hetenként 4 forint 40 krajcár; nem teljes hétnél egyes napokra 40 krajcár fizettetik.

2. A segély a betegség harmadik napjától kezdődőleg lesz kifizetve. A jelentkezés délelőtt teljesitendő az illetékes bizottságnál; délutáni jelentkezésnél a betegség a következő naptól számitódik.

3. Fél évnél hosszabb ideig tartó betegségnél a teljes heti 4 forint 40 krajcár segély csak a 26. heti segély lejártáig lesz kifizetve.

4. A beteg tag a 26 heti táppénz felvétele után, a következő félévtől kezdődőleg heti 2 forint 20 krajcár segélyben részesül s amennyiben egy teljes évi betegség után semmi néven nevezendő nyomdai munkára sem alkalmas, teljes gyógyulásáig hetenként 1 forint 10 krajcár lábbadozási segélyben részesül.

5. Oly tagok, kik valamely krónikus betegségben szenvednek s ennek következtében teljesen munkaképtelenekké lesznek, csak rendkivüli segélyre jogosultak s a rendes betegsegélyre joguk nincsen.

12. §. A segélynek az előbbi módozatok szerint való kifizetésénél számitásba vétetik, hogy a betegség a megállapitott határidőkben egyfolytában, megszakitás nélkül tartott-e, vagy pedig gyógyulása esetén a megszakitás, amennyiben az illető tag félévig már betegállományban volt,

az orvosilag megállapitott munkaképesség napjától számitott két hónapnál tovább tartott-e, mert a tagnak ellenkező esetben a heti 4 forint 40 krajcár segélyre nincs joga. Ha azonban a tag fent megállapitott időn belül lesz beteggé, akkor a 11. § 4. pontjában megállapitott eljárás alá esik.

13. §. Segélyben részesülő tagok tagdijat nem fizetnek.

14. §. A segélyre jogosultnak a segély mindaddig kiadatik, amig gyógyulása végett Pesten vagy Budán tartózkodik.

15. §. A segélyeket az ülnök (assessor) csak a beteg tagnak magának, az illető által aláirt nyugta ellenében fizetheti ki és senkinek sincs joga ezen segélyre igényt támasztani, még a beteg saját elismervénye alapján sem.

16. §. A tag elhalálozása esetén annak hozzátartozóinak, kik eltemettetéséről gondoskodtak, 30 forint temetési összegre van joguk, mely nekik azonnal kifizetendő. Amennyiben a temetésről a hozzátartozók nem gondoskodnak, akkor erre annak a nyomdának személyzete van kötelezve, amelyben az illető legutóbb kondicióban állott, mely esetben a 30 forint felvételére is azok jogosultak.

A temetési költségből esetleg fenmaradó összeg azon pénztár javára esik, amelynek a felesleg visszafizetésére szüksége van, mely célból a halálozási értesités az ellenőrnek átadandó.

Általános gyülés

17. §. Az alapszabálymódositás és az intézet legfőbb vezetése és kezelése a tagok összességének joga.

Ezt a jogot a tagok részint a közgyülésben, részint az általuk választott választmány utján, az elnök vezetése mellett gyakorolják.

18. §. Minden tagnak egyenlő szavazatjoga van az intézet ügyeinek eldöntésénél. Szavazat-egyenlőség esetén az elnök szavazata döntő.

19. §. Az általános gyülés hatáskörébe tartozik:

1. A választmány megválasztása; 2. a félévi választmányi jelentés előterjesztése és tudomásul vétele; 3. az alapszabályok módositása; 4. a tagok kizárása; 5. a tagok által a választmány ellen benyujtott panaszok és 6. azon ügyek tárgyalása, melyeket egyes tagok vagy a választmány terjeszt az általános gyülés elé,

20. §. Rendes általános gyülés félévenként és pedig január és julius hónapban tartandó. Rend-kivüli gyülés a választmány vagy pedig a tagok felének kivánságára hivandó egybe.

21. §. A határozatok szavazattöbbséggel hozatnak. A határozat érvényességéhez azonban megkivántatik, hogy a gyülésre az összes tagok meghivassanak. Ezen gyülés határozatai azután, tekintet nélkül a megjelentek számára, minden tagra kötelezők.

22. §. Az ügyvitelt a választmány végzi, mely az elnökből, pénztárosból, helyettes pénztárosból, ellenőrzőből és négy ülnökből áll.

23. §. A választmány választása az általános gyülésen történik és pedig oly módon, hogy a január havi gyülésen a pénztáros és két ülnök, a julius havi gyülésen az elnök, ellenőr és két ülnök választandó, mely választás mindig egy évi időtartamra érvényes.

Az ülnököknek joguk van, amennyiben egy negyedév után állásukat megtartani nem óhajtják, leköszönni. A választmány ily esetben, a legközelebbi általános gyülésig, az illetők helyébe másokat nevez ki.

Az elnök és a pénztáros mindig ujból megválaszthatók, az ellenőr és az ülnökök azonban csak visszalépésük után két év múlva.

24. §. Minden tag köteles a reá eső választást elfogadni, kivéve, hogy valamely tagot agg korára vagy más körülményekre való tekintetből a társaság ez alól dispenzál.

Valamely választmányi tag elhalálozása esetén a választmány egy rendkivüli gyülésen vagy pedig körlevél utján intézkedik egy uj tag választásáról.

25. §. Az elnök kötelessége: 1. a főpénztárt biztonságba helyezni és arra törekedni, hogy a tőke az első tiz évben évenként legalább 40 forinttal emelkedjék; 2. a folyó kiadásokra előreláthatóan nem szükséges pénzek biztos elhelyezése.

26. §. Az egyleti tőkék nyilvános pénztárakban helyezendők el, vagy pedig törvényes bekebeleztetéssel magánosok ingatlanaira adandók kölcsön. Ezekben az esetekben azonban az elnök egyoldaluan nem intézkedhetik s köteles a választmány határozatához alkalmazkodni. Amennyiben ezt elmulasztja, a károkért összes vagyonával felelős.

Más módon a pénzt kikölcsönözni sohasem szabad és ha ellenkező javaslat tétetett a választmány elé, arról a társaság is értesitendő.

27. §. A pénztáros kötelessége: 1. a nyomdai pénztáros által beszedett tagdijaknak elismervény mellett való átvétele, az összes bevételek nyilvántartása és minden hónap első vasárnapján az előző hónapról szóló pénzeknek az elnök kezéhez a főpénztár részére való átadása, végül köteles az ellenőr utalványa alapján az összes kiadásokat kifizetni és hónaponként az elnökségnek erről leszámolni; 2. minden bejött összeget az ellenőrnek bejelenteni; 3. a kiutalandó beteg- és rokkantsegélyeket az ülnökök kezéhez elismervény ellenében kifizetni; 4. a pénztárkönyvnek és a be- és kilépők nyilvántartási könyvének pontos vezetése.

28. §. Az ellenőr kötelessége: a tagdijak és más bevételek és kiadásoknak, az ülnökök segédkezése mellett, az ellenőrzőkönyvbe való bevezetése és a többi könyvek és állományok két hónaponként való pontos összehasonlitása, valamint a főpénztár időközönkénti megvizsgálása. Kötelessége ezenkivül az összes kifizetésre kerülő utalványokat ellenjegyezni.

29. §. Az ülnökök kötelessége a megbetegedett tag betegségének lefolyásáról és közelebbi állapotáról az intézet érdekében meggyőződést szerezni s kétes esetekben joguk van az illető beteget bármely orvossal felülvizsgáltatni.

Az ülnökök további működési köre abból áll, hogy az illető beteg vagy rokkant tagoknak az általuk a pénztárostól felvett segélyeket személyesen kézbesitik.

30. §. Minden az intézetet érintő ügyben joga van az elnöknek a választmányt valamely helyre ülésre egybehivni és ha szükségesnek mutatkozik, az összes tagokat gyülésre egybehivni. Az összes gyüléseknél azonban ő elnököl.

31. §. Amennyiben valamely tag más foglalkozást óhajt üzni és mindamellett a tagok sorában óhajt maradni, tagsági jogait csak két évig gyakorolhatja; két év lefolyása után tagsága megszünik.

III. Segélyző pénztár

1. §. A segélyző pénztár célja, hogy annak tagjai teljes munkaképtelenség esetén nyomorenyhitő segélyben részesittessenek. Ez a pénztár az utas- és betegsegélyző pénztárral kapcsolatban van és csak öt év mulva (1853 julius 1-től számitva) kezdi meg a tagok segélyezését az alapitó tagok részére (a később belépettek részére csak 10 év mulva, vagyis 1858 julius 1-én) s alapja a betegsegélyző és utassegélyző pénztárak feleslegéből, valamint a kamatokból képződik.

A tagok kötelességei

2. §. Ha a megállapitott idő alatt a pénztár nem jönne oly helyzetbe, hogy kötelezettségeinek meg birjon felelni, akkor az elnökség javaslatára minden tagnak kötelessége a felemelt tagjárulékot fizetni.

A tagok jogai

3. §. Minden a betegsegélyző pénztárba belépő uj tag, ha az illetéket tiz éven át fizette, jogositva van kimutatott teljes munkaképtelenség esetén e pénztárhoz segélyért fordulni.

Oly tagok, kik pontosan fizették az intézetbe illetékeiket, később azonban külföldre utaztak, esetleges visszatérésükkor kivétel nélkül még egy évig megszakitás nélkül kötelesek a szabályszerü tagdijat fizetni, mielőtt segélyre jogot formálnának.

4. §. A segély, mely a teljesen munkaképteleneknek nyilvánitott tagoknak utaltatik ki, a beteg- és utassegélyző pénztárak feleslegéből és a kamatokból lesz fedezve; az első öt évben azonban egy személy havi 5 frtnál, a következő öt évben azonban havi 10 frtnál több segélyt nem kaphat.

5. §. Ezen segélyre a következő munkaképtelenség esetén tartható igényjog:

1. Aggság vagy más véletlen folytán beállott munkaképtelenség; 2. saját hibán kivül beállott teljes munkaképtelenséggel végződő testi sérülés esetében.

6. §. Amennyiben valamely tagon valamely személy által minden indok nélkül sulyos testi sértés követtetett el s ennek folytán az illető teljesen munkaképtelenné vált s törvényes uton az illetőtől kellő anyagi kárpótlást nem kaphat, valamint a betegsegélyző pénztárból sem tarthat már segélyre való igényt, szintén az előbbi határozat alapján lesz elbirálva. Az illetőnek azonban mindenesetre egy oly birósági végzést kell felmutatnia, mely a lefolyt vizsgálat alapján teljes ártatlanságát igazolja.

7. §. Azok a tagok, akik Pest-Budáról eltávoztak és más helyen tartózkodnak, nem jogosultak segélyre.

Véghatározat

8. §. Minden itt fel nem emlitett esetre vonatkozólag a betegsegélyző pénztár erre vonatkozó szakaszai irányadók.

***

Mint a magyarországi nyomdászok első segélyző egyesületének alapszabályaiból kitünik, a beteg, utas és rokkant tagok segélyezését tüzte maga elé s az alapszabályok keretében a kollégák az akkori viszonyokhoz és felfogáshoz képest eléggé humánus módon igyekeztek a megbetegedett és rokkant tagokon segiteni.

Az egyesület első tisztikara a következőkből állott: Elnök: Heckenast Gusztáv, ellenőr Gyurián József, pénztáros Träger Endre, ülnökök: Dobrovszky Mátyás, Bähringer József, Neumann Lajos és Auguszt János.

Az egyesület működéséről majdnem semmit sem tudunk; az 1851 február 23-án tartott első közgyülésen, melyen a hatóság képviseletében Aigner Miklós városi tanácsos is jelen volt, beszámolt a választmány 1848–1850-ig szóló működéséről s az akkor előterjesztett mérleg szerint, mely 1848 julius 1-től 1850 december 31-ig terjedő időről szólt, a rokkantsegélyző-alap vagyona 958 frt 33 krt tett ki, melyet az alapszabályszerü dotációkkal 1058 frt 33 krra egészitettek ki. A közgyülés ekkor egy küldöttséget választott, hogy a főnököket felkérje, miszerint az annakidején aláirt összeget az egyesület pénztárába végre fizessék be, vagy pedig legalább a tőke 6%-os kamatait szolgáltassák át. A segélyekre vonatkozólag a közgyülés a betegsegélyt és a temetési összeget, mely időközben leszállittatott, megint a régi összegben (heti 4 frt 40 kr. táppénz és 30 frt temetési összeg) állapitotta meg. A tagok számának emelése érdekében a főnökök küldöttség utján felkérettek, hogy segédeiket az egyesületbe való belépésre kötelezzék és a tagdijat a segédek fizetéséből levonásba hozzák azzal az utasitással, hogy amennyiben a felemelt betegsegélyt a pénztár nem fedezné, a tagdij heti 8 krra emelendő. A hátralékosokra vonatkozólag kimondatott, hogy aki négy héttel adós, kivétel nélkül kizárt tagnak tekintendő és egyébként is a nem fizetett hetek nem számithatók be. A kizárt tag ujból beléphet az egyesületbe, ha a 2 frt beiratási dijat ujból lefizeti. A hátralékosokra vonatkozólag még kimondatott, hogy amennyiben tartozásukat nem törlesztik, tagságuk megszüntnek fog nyilvánittatni. A már egy izben törölt tagok ujból való belépés esetén kötelesek a

2 frt beiratási dijat megfizetni, ellenkező esetben csak három havi befizetés után léphetnek régi tagsági jogaikba. Akik 1851 március végéig be nem lépnek az egyesületbe, azok kötelesek belépéskor a 2 frt beiratási dijat lefizetni. A viatikumra vonatkozólag azt határozta a közgyülés, hogy az csak abban az esetben fizethető az általános pénztárból, ha a főnökök valamennyi segédet belépésre kényszeritik. Amennyiben ez elérhető nem volna, akkor az utóbbi időben bevezetett gyakorlat (nyomdánkénti kollektezés) marad érvényben.

***

Mielőtt a pest-budai nyomdászok első segélyző-egyletének történetét befejezném, meg kell emlékeznem a Magyarországban már előzőleg fennállott nyomdászegyletekről. Habár ezek, a temesvári kivételével, nem is voltak mind a mai értelemben vett egyletek, de azért az akkori viszonyok között mindenesetre fontos missziót teljesitettek, mint a későbbi, széles alapokra fektetett segélyző egyesületek uttörői. Debrecenben már 1830-ban alakult egy segélyző pénztár, mely a város nyomdájában működő nyomdászok betegség esetében való segélyezését tüzte ki feladatául s a szegődtetési és felszabaditási dijakból, mely összeg esetenként 5, illetve 10 váltóforintot tett ki, fedezte a kiadásokat. A pénztár gyarapitására forditották ezenkivül a felavatott segéd által lakomamegváltás cimén fizetett 15 váltóforintot is. Hogy a tagok fizettek-e valamely összeget tagsági dij cimén, arról nincs tudomásunk. A pénztár tehát szintén házipénztár volt – mint a később alakult brassói – és a betegeken kivül az utasokat is segélyezte. A brassói egylet 1846-ban alakult meg, azonban inkább házipénztár volt, mint egylet, mert alapszabályait csak 1860-ban nyujtotta be a helytartótanácshoz és azok csak 1861-ben hagyattak jóvá. Alapitásakor tudniillik oly kevesen voltak a segédek (kilencen), hogy alapszabályokkal biró egyletet nem alakithattak; az alapitók, névszerint: Nagel Ágoston, ki az egyesület alapitását inditványozta, Fleischer Dávid, Giegel István, Herfurth Ferdinánd, Jördens Frigyes, Kamner József, Kinszki Ignác, Kornya János és Römer Vilmos, 50 krajcár beiratási dijat és hetenként 9 krajcár illetéket fizettek. Ezen egyesület, a „Brassói könyvnyomdászok betegsegélyző, temetkezési és utassegélyző egylete” működéséről, az általa nyujtott segélyek magasságáról nincsenek adataink. 1861-ben, alapszabályainak jóváhagyása után első elnöke Römer Vilmos volt, 1871-ben Kaderabek János. Az egyesület 1879-ben módositotta alapszabályait s 1888-ban csatlakozott az országos egyesülethez.

A temesvári egylet az 1848–49-iki szabadságharc leveretése után, 1850-ben, tehát abban az időben alakult, mikor a már létező egyleteket is feloszlatta a katonai kormány. Temesváron csak 1771-ben létesült az első nyomda, mely évben Heimerl Mátyás szabadalmat kapott egy könyvnyomda felállithatására. Az 1787-ben Eisenführer József által alapitott második nyomda 1791-ben megszünt és csak az ötvenes években emelkedett a nyomdák száma háromra. Az 1851-ben Temesváron felállitott császári királyi fiók-államnyomda sok munkást foglalkoztatott s igy ez időben a nyomdászsegédek száma körülbelül ötvenre emelkedett, kik között igen sok Németországból és Wienből jött Temesvárra s onnét magukkal hozták a munkássegélyző és önképző egyesületek alakitására vonatkozó eszméket is. Ezek közé tartozott a poroszországi származásu Liesecke József, ki 1851 szeptember havában egy igen lelkeshangu körlevélben egy segélyző pénztár alakitására szólitotta fel a temesvári nyomdászokat, melynek eredményeként 30 taggal csakhamar megalakult a „Temesvári könyvnyomdászok közös beteg- és utassegélyző pénztára”, melynek alapszabályait a kormányzóság 1851 október hó 22-én hagyta jóvá s a tanács 1851 november 27-én az alapszabályokra irt záradékában kijelenti, hogy „valamennyi gyülésen a helybeli rendőrkapitány is meg fog jelenni, ennélfogva a hatóság a gyülés megtartásáról kellő időben értesítendő”. Az egyleti tagok belépés alkalmával 1 forint beiratási dijat és heti 10 krajcár tagdijat fizettek. A főnökök maguk állapithatták meg az általuk fizetendő hetiilleték összegét. Az egyesületbe minden Temesváron dolgozó nyomdász köteles volt belépni s ezt a főnök a segéddel belépése alkalmával közölni tartozott. A tanoncok szegődtetésük és segéddé avatásuk alkalmával 5–5

forintot tartoztak a pénztárba befizetni, a szegényebb tanoncok ez alól felmentettek. Minden heti tagdijhátralék után 1 krajcár büntetést kellett fizetni. Betegség esetén heti 2 forint, a második betegségi héttől kezdve 26 hétig heti 3 forint és a 27. héttől kezdve további 12 hétig ismét 2 forint táppénzre volt a tagnak joga. Nyolc napig tartó betegségre nem járt táppénz, ennek ellenében azonban visszaesés esetén, hat napnál rövidebb ideig tartott munka után, ezek a napok nem lettek levonva. A gyülésről távolmaradó tag 20 krajcár büntetést tartozott fizetni. Az utasok 1 forint 30 krajcár viatikumban részesültek, s amennyiben három hónapnál tovább voltak az illetők uton, 2 forint segélyre volt joguk. Az alakuló gyülés 1851 szeptember 30-án tartatott meg. Az egyesület legelső tisztikara a következő kollégákból állott: Elnök Liesecke Sándor, pénztáros Reichsel József, segédtiszt Mach József. A segélyek kifizetését az egyesület csak 1852 január első hetében kezdte meg, mivel a 100 forint alaptőke csak 1851 december végén gyült egybe.

Liesecke 1852-ben, miután mint politikai agitátor üldöztetésnek volt kitéve, eltávozott Temesvárról és később Osnabrückben nyomdát nyitott, hol 1905-ben meghalt.[33] A temesvári egylet 1856 október 12-én módositotta alapszabályait s azok 1857 február 8-án hagyattak jóvá. Ez alkalommal az egyesület cimét „Buchdrucker-Kranken-Unterstützungs-, Sterbe- und Viatikums-Kasse in Temesvár"-ra változtatta az előbbi „Gemeinschaftliche Buchdrucker- Kranken- und Viatikums-Kasse in Temesvár" helyett s az ujonnan módositott alapszabályokba a temetkezési illetményt is felvette, mely alapra heti 12 krajcár illetéket fizettek a tagok. A betegsegélyre vonatkozólag a pest-budai nyomdászegylet alapszabályait vevén irányadóul, a táppénzt heti 3 frtról 4 frt 40 kr.-ra emelték fel s ugyancsak ezen egylet alapszabályai szerint állapittatott meg a temetkezési illetmény 30 frtban, azzal a különbséggel, hogy három hónapnál rövidebb tagság után csak 15 frt temetési összeg járt a tag hozzátartozóinak. 1861-ben a temesvári állami fióknyomda erősen redukálta személyzetét s a kilépettek, számszerint körülbelül huszan és valamennyien külföldiek, az egyesület feloszlatását forszirozták oly célzattal, hogy befizetett illetékeiket visszakaphassák. Ez azonban, a többiek összetartása következtében, nem sikerült s az egyesület, mely már-már az összeomlás utján állott, diadalmasan folytathatta eredményes működését. 1880-ban az egyesület a munkanélküliek, rokkantak, özvegyek és árvák segélyezését is felvette alapszabályaiba. Ez volt a legrégibb, alapszabályokkal működő nyomdászegylet Magyarországban és 1888-ban csatlakozott az országos egyesülethez.

***

E kis eltérés után vissza kell térnünk az 1848-iki eseményekhez és a pest-budai könyvnyomdászok egyletének történetéhez.

Az 1848-ban rendkivüli fejlődésnek indult magyar nyomdászat nem sokáig örvendhetett ezen irigylendő állapotnak s az ugynevezett alkotmányos szabadság sem tartott sokáig, mert már 1848 augusztus 24-én visszavonatott a nádor helytartói hatalma s szeptember 11-én Jellasics serege ellepte a dunántúli megyéket. A magyar kormány már szeptember 10-én lemondott s az ezután következő eseményeket mindenki ismeri. A gombamódra elszaporodott lapok és lapocskák eltünedeztek s az 1848-ban keletkezett körülbelül 53 lap 1849-ben mind megszünt s a nyomdákat, melyek 1848-ban a sajtószabadság kivivása után nem győzték a nép, illetve a polgárság kulturaszomját kielégiteni, lassanként becsukták[34] tulajdonosaik. Magyarországban megszünt minden ipari vállalkozás; a műhelyek üresek lettek és senkinek sem volt kedve

[33] Dr. Berkeszi István: A temesvári könyvnyomdászat és hirlapirodalom története. Temesvár, 1900. – Mangold Sándor és Gabriel József: A temesvári könyvnyomdász-egylet története. Temesvár, 1890. (8°, 40. oldal.) – Liesecke mint főnök nem a legjobb hirben állott.

[34] 1848–49-ben 186 lap és folyóirat jelent meg Magyarországban; 86 magyar, a többi idegen nyelvü. 1847-ben 33 magyar és 21 német nyelvü lap jelent meg.

dolgozni, mert mindenki várta a bekövetkezendő további eseményeket s igyekezett, amit lehetett, megmenteni. A munkásokat is magával ragadta a forradalmi tömeglelkesedés és a nyomdászok nagy része szintén beállt a honvédek közé; a külföldiek közül pedig azok, akik nem szándékoztak a forradalmi zászlóhoz csatlakozni, már jóval előbb kimentek a határon. Még a nyomdásztanoncok is otthagyták a nyomdák fülledt levegőjét és a csatatérre mentek.[35] A lapok is megszüntek s 1849 október 1-én, a világosi kapituláció után hat hétre, legutolsónak a Komáromi Értesitő is beszüntette megjelenését.

A nyomdák közül csak a tábori nyomdák, melyek a hadsereggel együtt vándoroltak, a bankjegynyomda és egy pár fővárosi és vidéki nyomda folytatta működését a forradalom alatt; a többiek szüneteltek. Vége volt az 1848-iki sajtószabadságnak s ujra életbe lépett a cenzura.

1849 január 1-én Windischgraetz megszállotta Budapestet s bukása után Geiringer báró teljhatalmu kormánybiztos vette át Magyarország igazgatását. Alatta lépett életbe az ugynevezett Bach-rendszer, melynek korlátlan rendőruralom, a sajtó- és a gondolatszabadság teljes lenyügözése, a cabinet noir, az egyesülési és gyülekezési jog teljes felfüggesztése voltak segitő eszközei. A nyomdászat, mely a forradalom alatt amugy is majdnem teljesen stagnált, 1849 után a legválságosabb helyzetbe került, mert a nyomtatványok előállitása és nyomdák felállitása a katonai hatóság előzetes engedélyéhez volt kötve. A nyomdák üresek voltak s öt hónap alatt Budapesten egyetlenegy magyar könyv sem került ki a sajtó alól; a félhivatalos Budapesti Hirlap is csak 1849 október 1-én jelenhetett meg; a „Birodalmi Törvény és Kormánylap" cimü hivatalos lapot pedig Wienben nyomták. A forradalom után beállott gazdasági pangás, a nyakra-főre kibocsátott Kossuth-bankók, melyek később teljesen értéküket veszitették, 80 millióval kárositották meg az ország szegényebb lakosságát, mert a gazdag mágnások jóelőre biztonságba helyezték vagyonukat. Százakra menő községek pusztultak el és az ezt követő nyomoruságot csak fokozta a politikai önkénykedés. A Bach-rendszer cenzurája egyenesen lehetetlenné tette az irodalmat. A rendőrség, mely a cenzurát gyakorolta, néha egy-egy mondat miatt egész oldalakat semmisitett meg s a kiadó, szerző vagy nyomdász azután egész bátran eldobhatta az egész munkát. Mert a Bach-korszakban a cenzurát a már kész, kinyomott műveken gyakorolták.

A kinyomott művet a kiadó szétküldés előtt köteles volt a rendőrségnek cenzura végett bemutatni, mely azután három nap alatt határozott arra vonatkozólag, hogy a munka kiadható-e. A három napból azonban rendszerint három hónap lett s akkor a kiadó örülhetett, hogy a könyvet a cenzor által kifogásolt szöveg kivágása után expediálhatta. A legtöbb esetben azonban a könyv ekkor már nem is volt aktuális és igy teljesen értéktelenné vált.

Ily körülmények között természetesen nem igen akadt oly kiadó, aki valamely irodalmi mű kiadásával járó kockázatra vállalkozott volna, sőt még a nyomdatulajdonosok sem mertek minden mű kinyomására vállalkozni, mert a cenzura nem ismert tréfát s a nyomdászt a legkisebb szabályellenes cselekményért nagyobb pénzbirsággal és börtönnel sujtotta. A nyomdászat ily viszonyok között nem fejlődhetett s a nyomdák tulajdonosai azzal kárpótolták a rossz konjunkturát, hogy lassan-lassan a tanoncgazdálkodásra tértek át. Ennek gyászos eredménye azután csak a későbbi években mutatkozott a maga valóságában. A segédek mozgolódni próbáltak; először a főnökök által 1848-ban aláirt adományok befizetését, később a tanoncgazdálkodás megszüntetését is követelték. A nyomdatulajdonosok nagy része rossz szemmel nézte az 1848-ban alakult segélyző egyesület működését, mivel ugy gondolták, hogy a segédek kivánságai az egyesületből indultak ki. Az akkori politikai viszonyok között nem

[35] A Landerer és Heckenast-nyomda összes tanoncai otthagyták a nyomdát. A többi nyomdákban a legtöbb tanonc szintén igy cselekedett.

nagy akadályba ütközött volna az egyesület feloszlattatásának kérelmezése, mert az osztrák kormány amugy sem ismerte el a polgároknak azt a jogát, hogy egyesületeket alakithatnak.

A wieni nyomdászok önképző egyletét már 1852-ben feloszlatták azzal az indokolással, hogy alapszabályok nélkül működött s 1853-ban ugyanez a sors érte a pest-budai nyomdászegyletet is. A wieni kormány Libényi János 1853-iki merénylete után[36] különösen a munkások egyesületei ellen kezdett irtó hadjáratot s Libényi tagadása ellenére ugy tüntette fel az esetet, mintha annak előidézésében valamely titkos társulat működött volna közre. A pest-budai nyomdászegyletnek sem voltak jóváhagyási záradékkal ellátott alapszabályai, de erre 1848-ban nem is volt szüksége, mert az akkori magyar kormány a nyomdászok ezen kivánságát amugy is teljesitette volna, ha az egyesület működése ettől tétetett volna függővé. Az 1853 március 1-én történt hatósági feloszlatás tehát egész váratlanul érte a tagokat s miután ezen hatósági önkénykedés ellen akkor sem kaphattak jogorvoslatot, még örülniök kellett annak, hogy az egyesület vagyonát nem konfiskálták, mint például Wienben, ami ismét a főnökök közbenjárásának volt tulajdonitható. Az egyesületnek a feloszlatás után egybehivott gyülésen előterjesztett mérlege, mely 1848 julius 1-től 1853 március 1-ig szól, a következő eredményt tünteti fel:

Bevétel:

A főnökök adakozásából		381 frt – kr
Felszabaditási és felavatási dijakból		212 frt – kr
Beiratási dijakból		594 frt 50 kr
Tagsági dijakból		3112 frt 45 kr
A magyar banknyomda illetékei, 1848 julius 1-től 1852 december 31-ig, a kiadások levonásával		273 frt 38 kr
Bucsánszky Alajos nyomdatulajdonos adománya		25 frt – kr
Kamatok		285 frt 38 kr
	Összesen	4883 frt 71 kr

Kiadás:

Átutazók segélyezésére		474 frt – kr
Betegek segélyezésére		1316 frt 82 kr
Temetési költségekre		320 frt – kr
Különféle kiadásokra		354 frt 40 kr
	Összesen	2465 frt 22 kr

A maradvány, 2418 forint 49 krajcár, a gyülés határozata értelmében a befizetések arányában az egyes nyomdák között osztatott szét, kik ezen összegből azután ismét nyomdai házi-pénztárakat alakitottak, mint a hogy ez már 1848 előtt gyakorlatban volt.

A vagyonból a következő összeg jutott egy-egy budapesti nyomdának: Bagó Márton 94 forint, Bucsánszky Alajos 125 forint 31 krajcár, Emich Gusztáv 193 forint 53 krajcár, Kozma Vazul 244 forint 57 krajcár, Landerer és Heckenast 575 forint 69 krajcár, Lukács László 261 forint 51 krajcár, Müller Adolf 124 forint 55 krajcár, Trattner-Károlyi 152 forint 13 krajcár, Egyetemi nyomda 647 forint 20 krajcár. Ezzel a budapesti nyomdászoknak hosszu időre

[36] Libényi János székesfehérvári születésű szabósegéd 1853 február 18-án Wienben egy tőrrel megsebesítette a sétáló I. Ferenc József császárt s ezért kivégezték.

lehetetlenné volt téve minden további szervezkedés. Csak egy nyomdászegyesület volt ezután Magyarországban, a temesvári, mert a brassói egyletet inkább csak egy nyomdai házipénztárnak kell vennünk, miután sem alapszabályai nem voltak, sem tagjainak száma nem volt elegendő egy egyesület fentartásához. A budapesti nyomdákban ismét kezdetét vette a kollektezés, a „Laufzettel"-rendszer[37] helyett a kilincselés kapott lábra és a segédek lassanként anyagi tekintetben is az 1848. év előtti állapotba estek vissza.[38] A kollégialitást a csuszás-mászás váltotta fel és senkinek sem jutott eszébe, hogy a korcsmázás helyett a mindinkább nyomoruságosabbá váló anyagi helyzettel kellene foglalkozni. A legteljesebb letargiába merültek az akkori nyomdászok és az akkori viszonyokra jellemző, hogy a 60-as évekig róluk a külföldi szaklapokban semmit sem találunk. 1855-ben Pesten csak tiz nyomda volt, 29 géppel. Ezenkivül Budán két nyomda. A tanoncok sokasága folytán sok volt a munkanélküliek száma és a dolgozók 8–9 krajcáros számolással tengették életüket. Az önérzetesebbek hasztalan igyekeztek a tömeget öntudatra kelteni, szavuk eredménytelen maradt.

[37] A Laufzettel-rendszer abból állott, hogy az utas köteles volt minden nyomdába elmenni, ahol beleirták a nála levő ív rovatába, hogy: „Keine Arbeit". Ha sehol sem kapott kondiciót, kifizették neki a viatikumot.

[38] 1857-ben Pesten minden nyomdában volt egy segélyzőalap, melybe heti hat váltókrajcárt fizettek be. Ebből az alapból fizették az átutazók viatikumát és a betegek 3–6 váltóforintos segélyét. A nyomdákban a tanoncgazdálkodás – a nyomdászok ezen örökös nyavalyája – már ekkor is elhatalmasodott. Három segéd mellett 8–10 tanonc mindennapos dolog volt s az Emich-nyomda (később „Athenaeum") egymagában 40 tanonccal vezetett a versenyben.

Nehéz idők

Az 1861. évi budapesti árszabálymozgalom

1860-ban, a politikai viszonyok folytán, kissé szabadabb gondolkodás kezdett tért hóditani. Az 1861 február 26-án kibocsátott császári pátens Ausztriát az alkotmányos államok sorába emelte s ezzel a magyarországi politikai viszonyokban is némi haladás volt tapasztalható. Ez különösen a gazdasági téren jutott kifejezésre. A nyomdákban is sok volt a munka s a budapesti nyomdászok egy lelkesebb csoportja a kedvező viszonyokat felhasználva, az egyébként indifferens és semmi szakmai dolog iránt sem érdeklődő kollégákat egy nagyobb kirándulásra iparkodott összetoborzani, hogy ez alkalomból azután az eddig egymástól elszigetelt kollégák egymást közelebbről megismerhessék. A kirándulás Visegrádra volt tervezve s a rendező-bizottság ugy határozott, hogy 1840-ben, az akkori sivár politikai viszonyok következtében elmaradt, a nyomdászat feltalálásának négyszázados évfordulójára rendezett ünnepély, a kirándulással kapcsolatban, 1860 junius 24-én, János-napkor, Gutenberg mester névnapján tartassék meg. A budapesti nyomdászok azelőtt még soha sem rendeztek János-ünnepélyt, melynek megtartását 1840-ben a németországi nyomdászok kezdeményezték[39] s mely azóta nemcsak Németország, Ausztria, Svájc és Magyarország, hanem Európa többi nyomdászai által is megünnepeltetik.

1848 óta, midőn a budapesti nyomdászokat anyagi helyzetük javitása hozta össze, még nem volt rá alkalom, hogy valamennyi segédet össze lehetett volna hozni valamely cél érdekében. A kirándulás rendező-bizottságának ez sikerült. A „Nádor" hajóval az esztergomi katonazenekar és egy cigányzenekar mellett mintegy 300-an rándultak Visegrádra, köztük több iró és művész: Pákh Albert, Remellay Gusztáv, Egressy Gábor stb.

Remellay ez alkalomból egy Visegrád és környékét ismertető füzetet, Szabó József kolléga pedig a „Magyar könyvnyomdászat történetének vázlata" cimü munkát osztottak szét a kirándulók között, melyet idb. Emich Gusztáv nyomdatulajdonos, mint fiának, ifj. Emich Gusztávnak első munkáját, ki forma kedvéért mint „szedő" ugyanekkor szabadult fel, dijtalanul bocsátott a bizottság rendelkezésére. A kirándulásról 1861-ben Werfer Károly pesti kő- és könyvnyomdája egy szines emléklapot készitett. A kirándulás megtörte a segédek elszigeteltségét; a bensőbb társas érintkezés uj eszméket hozott napfényre s előtérbe szoritotta az anyagi helyzet megjavitására irányuló törekvéseket. 1860-ban Budapesten már 14 nyomda volt 42 gyorssajtóval, melyekben körülbelül 300 kolléga volt alkalmazva. E 14 nyomdában 47 lapot állitottak elő. Magyarországban ugyanekkor körülbelül 70 nyomda működött. A naptárirodalom is erős lendületnek indult s Magyarországban körülbelül 60 különféle naptár jelent meg. A politikai viszonyok változása a könyvnyomtatás fejlődésére is kedvező hatással volt; az eddigi passzivitást önérzet és előretörekvő szabadabb irányzat váltotta fel. Sok uj lap és folyóirat keletkezett s igy a segédek alkalmasnak találták ezt az időpontot arra, hogy helyzetükön javitsanak. Az 1848. évi árszabály, a folyton emelkedő drágasági viszonyok között, még akkor sem lett volna megfelelő, ha a főnökök minden részében betartották volna. De nemcsak, hogy nem tartották be, hanem végtelen tanoncgazdálkodásukkal még attól a nyomoruságos keresettől is megfosztották a segédeket, melyre az 1848-iki árszabály révén alkalmuk lett volna. 1861 közepe táján a kedélyek már erősen izzó hangulatban voltak, midőn egy váratlan esemény alkalmával kitört az elkeseredés. A julius hó elején elhalt Gattemann

[39] Mainzban 1840 junius 24., 25. és 26-án világraszóló ünnepélyességek keretében ülték meg a könyvnyomtatás feltalálásának négyszázadik évfordulóját. A politikai viszonyokat jellemzi, hogy sem az osztrák, sem a magyar nyomdászok nem vettek részt az ünnepélyen, sőt még egy táviratot sem küldtek.

Frigyes temetésén, ki akkor a legidősebb segéd volt, – vasárnap lévén – igen sok segéd jelent meg. Temetés után a temetésen megjelent segédek nagy része egy közeli vendéglőbe ment, hol egyesek a nyomdászok nyomoruságos és kilátástalan helyzetét és a fokozódó drágaságot, mások egy segélyző egyesület alakitásának üdvös voltát tették szóvá, rátérvén egyuttal az árszabály felemelésének kérdésére is. Több konferencia után megalakult az árszabálybizottság is, melynek tagjaivá Büchler Döme, Fanda József, Groák Samu, Imreh Farkas, Káldy János, id. Kenderessy Lajos, Rothberger Nándor, Szentkirályi Márton, Zathureczky József, Zimbrich Alfréd, Krizsán, Hirsch, Harsányi György, Frohna György, Gambó Nándor, Nagy S. és Heller választattak meg.

A segédek julius 21-én a főnökök elé terjesztett árszabálytervezetben az érvényben levő 14 krajcáros számolási módnak petit, garmond és cicero szedés után 1000 betünként 18 ujkrajcárra való felemelését kérték. A főnökök semmi engedményre sem voltak hajlandók; a segédek ennélfogva kondiciójukat julius 28-án felmondták. A segédek a kedvező üzleti konjunkturára támaszkodva léptek sorompóba helyzetük javitása érdekében; a közbejött politikai helyzet azonban a kedvező kilátással kecsegtető mozgalmat teljesen tönkretette. Az országgyülés váratlan feloszlatása s a cenzurának szigoritása egy pár hónap alatt tönkretette az irodalmi vállalkozásokat; ismét pangás állott be s a nyomdákban alig volt valami munka. A segédek sokáig készülődtek s mire kilépésre került a sor, a helyzet egészen megváltozott. A mozgalmat el lehetett volna halasztani, mert a kollégák minden anyagi munició nélkül kezdtek mozgalomba, de a többség a kilépés mellett döntött. Az árszabálybizottság a Német-utcában létezett Baumann-féle vendéglőben tartotta üléseit, s ott volt a sztrájktanya is, melyet általában „nyomdászok korcsmájá”-nak hivtak.

Augusztus 11-én majdnem az összes pesti nyomdákból kiléptek a segédek, de sok állva maradt.[40] A következő napra egybehivott árszabálybizottsági gyülést azonban a rendőrség betiltotta és a sztrájktanyát feloszlatta. A szervező bizottság nem állott egészen feladata magaslatán, midőn a közben beállott közgazdasági helyzetet nem vette tekintetbe s a kilépést nem igyekezett más alkalomra halasztani. Ennél nagyobb baj volt azonban, hogy a külföld nem lett a mozgalomról kellően és idejekorán informálva. A főnökök a kétheti felmondási idő alatt gondoskodtak külföldi sztrájktörőkről s a sztrájkolók sorai a kilépés harmadik napján már erősen megritkultak. A vezetők végre egy pár hű fegyvertárssal egyedül maradtak a harctéren. A kedvezőtlenül végződött árszabálymozgalom deprimáló hatással volt a kedélyekre. A segédek elveszitették önbizalmukat, mivel a helyzet a lehető legrosszabb jövővel biztatta őket. Az állvamaradtak, kik a mozgalom bukásának okozói voltak, egyelőre élvezték ugyan inkollégiális tettük jutalmát, de a helyzet, mint rendesen, nemsokára megváltozott és később ezek is belátták, hogy testvéreikkel szemben másként kellett volna cselekedniök. A főnökök a sztrájk lefolyása után éreztetni kezdték bosszujukat; a sztrájk vezetői kénytelenek voltak Budapestről eltávozni, mert itt nem kaphattak munkát. A többiek pedig, névszerint: Büchler, Harsányi, Frohna, Heller, Fanda, Nagy S. 1862-ben „Első magyar egyesületi könyvnyomda” cég alatt egy nyomdát nyitottak Budapesten. Az illetők azonban mint főnökök megtagadták volt multjukat s később 4–5 segéd mellett 10–11 tanonccal dolgoztak. A nyomda azonban még igy sem tudott prosperálni, a társas cég tagjai lassanként kiváltak s utoljára Büchler tulajdonába ment át az egész nyomda. Igy végződött a második budapesti árszabálymozgalom, mely azonban legalább megtanitotta a segédeket arra, hogy a jövőben miként kell az árszabálymozgalmat kezdeniök és vezetniök.[41]

[40] 1861-ben 16 nyomda volt Budapesten, névszerint: Egyetemi nyomda, Bagó, Trattner-Károlyi, Landerer és Heckenast, Beimel és Kozma, Herz János, Müller Emil, Emich Gusztáv, Bucsánszky Alajos, Poldini R., Gyurián, Wodiáner Fülöp, Werfer K., Engel és Mandelló, Poldini Ede és Noszeda Gy.

[41] A wieni kollégák szintén 1861 augusztus 11-én léptek mozgalomba, mely azonban szintén sikertelenül végződött.

A segélyző-egyesületünk, „A pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyző egylet" megalakitása

Az 1861. évi szerencsétlen kimenetelü árszabálymozgalomnak mégis volt egy eredménye: a segélyző-egyesület megalapitása. Már a segédek követelésének tárgyalásakor szóba került egy segélyző-egyesület alakitásának szükséges volta s Kocsi Sándor, a Kozma-féle nyomda művezetője, ki már 1848-ban is sikra szállt munkástársai érdekében, ez alkalommal is az árszabály elfogadása mellett szólalt fel, egyszerü, keresetlen beszédben adta elő a segédek kilátástalan jövőjét. „A műtárs későbbi éveiben – mondta Kocsi – munka- és keresetképesség hiányában ritka kivétellel majdnem kikerülhetetlen nyomornak és szükségnek néz eléje, mert mi szerencsénket nem kereshetjük kevéssel, ugy mint más iparágaknál s kevesen vagyunk, kiket a véletlen különös kedvezésével a szerencse karjaiba vezet; igy tehát nekünk igyekeznünk kell fiatal, még munka- és keresetképes éveinkben egy kis tartalékpénzt a későbbi aggkorra félre tehetni." Kocsi szavai nem maradtak hatás nélkül, mert már ezen a gyülésen kimondták a főnökök, hogy egy segélyző-egyletet alakitanak s a sztrájk letörése után azok a nyomdavezetők, kik nem voltak a segédeknek oly nagy ellenségei, mint ahogy ezt Kocsi S. kivételével a mozgalom alkalmával mutatták, névszerint: Szentkirályi Márton, Träger András, Urschitz Jakab, Matus, Wagner stb. gyülést hivtak egybe a megalakitandó segélyző-egyesület alapszabályai ügyében, melyen a főnökök is megjelentek.

A gyülésen a főnökök közül különösen Landerer, Kozma és Emich pártolták az inditványt s igy határozatilag kimondatott, hogy a segédek részére egy rokkantsegélyző pénztárt alapitanak, melynek alaptőkéjéhez a főnökök minden egyes segédjük után heti 10 krajcárral járulnak. Az alapszabálytervezet kidolgozására megválasztott bizottság 1862 március havában elkészitette az egyesület alapszabályait s 1862 április 13-án már be is nyujtották a helytartótanácshoz, honnét azok 1863 julius 17-én jóváhagyási záradékkal érkeztek vissza. Az egyesület azonban már 1862 május 29-én megkezdte működését. Az alakuló gyülés 1863 augusztus 30-án tartatott meg s az alakuló gyülésre Kozma Vazul, a Gremium elnöke a következő meghivást bocsátotta ki:

> *„Az általános budapesti nyomdászi beteg- és segélyző-egylet"* közgyülése, vasárnap, folyó 1863. évi augusztus 30-án délelőtti 9 órakor a Tüköry-féle nagy sörcsarnokban Pesten.[42] Tanácskozás alá vétetnek: 1. A már felsőbb helyen megerősitett budapesti nyomdászi beteg- és segélyző-egylet végleges szervezése. 2. Az elnök és bizottmány választása. 3. Az eddig ideiglenesen kezelt egyleti pénztár átadása az ujonnan választott bizottságnak. 4. Oly inditványok feletti határozat, melyeket a választmány vagy egyes egyleti tagok a közgyülés elé terjesztenek. Kozma Vazul, a pesti nyomdász-testület (Gremium) elnöke."

Az egyesület alapszabályait, melyek lényegileg az 1848-iki egyesületi alapszabályoktól nem sokban különböznek, alább közlöm:[43]

---

[42] A Tüköry-féle villa valamikor Hampel pesti polgár tulajdona volt, melyet 1853-ban Tüköry 17.500 forintért vett meg s mulatóhellyé alakitott át. A hatvanas években ez a helyiség igen kedvelt kirándulóhely volt és később ott tartattak a nagyobb mulatságok is. Jelenleg a Vigszinház áll a helyén.

[43] Zágrábban 1862 szeptember 7-én alakult meg hivatalosan a nyomdászok segélyző-egyesülete. Akkor mindössze három nyomda volt Zágrábban. Az egylet a betegek és utasok segélyezését tüzte ki feladatául. Az egylet azonban még 1865-ben is alapszabályok nélkül működött, mely év elején már 514 forint 50 krajcár vagyona volt. 1863-ban önképző-egyletet is alakitottak a zágrábi kollégák. Ez az egylet később feloszlott. Az uj egylet 1870-ben alakult meg s alapszabályai is ezen évben hagyattak jóvá s 1910-ben ülte meg 40 éves fennállását. Az egylet történetét ez alkalomból *Krbavac* Andro kolléga irta meg: Spomenopis o cetrdesetgodisujici zivota i rada drustva. Zagreb, 1910. 4° 132 oldal. Wienben pedig 1863-ban ismét megalakult az önképző-egylet, melyet 1852-ben a kormány feloszlatott.

Alapszabályai a Pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyző egyletnek

A tőke alakitása

Az egylet alaptőkéje áll:

1. A főnök urak és más jótevők ajándékaiból.

2. A tagok beiratási illetékeiből.

3. A minden tanuló által fizetni szokott segődtetési o. é. 2 frt és felszabaditási 8 frt öszvegből.

Ezen alaptőkét megkezdeni semmi feltétel alatt nem szabad, és csak is a kamatok használandók.

Az egylet czélja

Az egylet czélja:

1. Az átutazó alkalmazás nélküli segédeknek útipénzt adni.

2. Az egylet beteg tagjait ápolás és gyógyszerben részesiteni és ugyanazokat még pénzzel is segiteni.

3. A munkaképtelenek segélyezését biztositani.

4. A halottakat illően eltemettetni.

Általános meghatározások

1. Minden Pest-Budán dolgozó egyén köteleztetik az egyletbe lépni, és 2 frt o. é. beiratási illetéket a pénztárnál lefizetni.

Az egyletnek ide visszatérő korábbi tagjai e beiratási illetéket másodszor fizetni nem tartoznak.

2. Az egylet minden tagja hetenként 12 krt o. é. tartozik fizetni.

3. Minden művezető köteles a keze alatt levő tagok járulékainak beszedéséről gondoskodni, és a pénzt hetenként a tagok vezeték- és keresztneveiknek pontos megnevezése és az uj tagoknál azonkivül a születéshely kimutatása mellett a pénztárnál átadni; minden ezen szabály elhanyagolásából keletkezett károkért a művezető felelős.

Minden tag köteles addig, mig Pest-Budán dologtalanul tartózkodik, rendesen a heti beteg-ápoló-díjt (betegek pénzét) a művezetőnek lefizetni.

4. Minden járulék rendesen könyvbe igtattatik, hogy mindenki bármikor a befizetésekről meggyőződhessék.

5. Hogy mindenki ismerhesse az alapszabályokat, azért abból minden tagnak egy példány adatik.

I. Vándorlók pénztára

1. §. Átutazó műtagok, ha azon körülményt, miszerint minden nyomdai üzletben munka után tudakozódtak, kimutatni képesek és 6 mértföldnyi távolságról jöttek: 3 frt o. é. vándorpénzt kapnak, ugyanannyi illetvén őket, ha utazások alkalmával négy hétig csak kisegitőleg működtek volna, ez utóbbi esetben még akkor is, ha mindjárt a fennebb meghatározott útnál kevesebbet tettek meg.

2. §. A nyomdáknáli tudakozódás után a vándorló köteles a számvevőtől (Revisor) utalványt kérni, melyre az egylet pénztárnoka által haladék nélkül kifizettetik.

3. §. Ha egy idegen – félév lefolyta előtt ujólag visszatérne, ez ily esetben a vándor-pénzre igényt nem tarthat.

II. Betegeket segélyző egylet

1. §. Mindazon Pest-Budán dolgozó könyvnyomdász-segédek, ha a fizetéseket rendesen teljesitik, az egyletnek tagjai.

2. §. Minden ide érkező idegen, vagy ismét visszatért, elébb már volt tagja az egyletnek, valamint minden felszabadult kezdő, köteles azonnal az egyletbe lépni, s a beiratási illeték lefizetésével egyszersmind az egylet minden jogaiban részesül.

3. §. Minden tag köteles 2 frt o. é. beiratási és 12 kr. o. é. heti illetéket a pénztárnál fizetni.

4. §. Oly tag, ki tartózkodási helyének végleges elhagyása nélkül egy időre elutazni szándékozik, köteles járulékainak folytonos kifizetéséről gondoskodni.

E szabály elhanyagolásának következménye az: hogy ha e tag betegen térne vissza, ezen betegség alatt a betegek pénzére igényt nem tarthat.

5. §. Ha a pénztár oly állapotban volna, hogy a bevétel a szükséges segélyezéseket nem fedezné, az esetben a szabályszerinti segélyezésre megkivántató öszveg fizetése az öszves tagokra vettetik ki.

6. §. A művezető kötelessége az illető nyomdában minden megbetegedettről ezen egylet pénztárnoka és számvevőjének legkésőbb 3 nap lefolyása alatt irásbeli jelentést tenni és ezzel együtt a beteg lakását is tudtul adni.

Azon nyomdának tagjai, melyhez a beteg tartozik, kötelesek harmadnaponként felváltva a beteg mintlétéről meggyőződni.

A tagok jogai

7. §. Hogy minden egyes tag hova elébb segélyhez juthasson, minden tag köteles megbetegedésekor a művezetőnél jelentést tenni.

8. §. Munkárai képtelenséget okozó betegség, mely 2 napnál tovább tart, a pénztár segélyére igényt nyujt.

Oly betegség, mely két nap, vagy annál kevesebb ideig tart, nem szolgáltat hasonló jogot, ugy szintén a betegség két első napja mindig leszámittatik.

9. §. Szándékosan vagy pajzánkodás által szerzett betegség (különösen iszákosság alkalmából történt testi sértés) ezen pénztárbóli segélyzésre nem nyujt igényt.

10. §. A segélyzési pénz következő módon fizettetik:

1. Oly betegségnél, mely félévnél tovább nem tart, egy-egy hétre 4 frt 90 kr., annak hét részeire pedig naponta 70 kr. o. é. számittatik.

2. A betegek részére kiadandó pénz a betegség 3-dik napjától számittatik; megjegyzendő: hogy a bejelentésnek délelőtt kell az illető választmánynál történni, a délutáni bejelentésnél csak a következő nap számit.

3. A félévnél tovább tartó betegségeknél az e czélra kinevezett bizottmány határoz, vajjon az illető beteg még tovább is segélyeztessék-e a betegek pénztára által, vagy pedig a segélytőke vétessék-e gyámolitólag igénybe.

11. §. A betegek pénztárából segélyzett tagok fel vannak mentve a heti járulék befizetésétől.

12. §. A pénztárbóli segélyezés minden beteg tagnak szabály szerint addig adatik, mig Pest-Budán tartózkodik.

13. §. A pénztárnok nyugta mellett csak magának a betegnek adhatja által a segély-pénzt.

14. §. Ha ezen egylet valamely tagja meghal, a temetést azon nyomda intézi, melyben az illető utoljára volt alkalmazásban, mely célra a pénztárból 40 frt o. é. fizettetik ki.

A közgyülés

15. §. Az alapszabályok meghatározása, valamint az egylet ügykezelésének felső vezetése a főnök urak, művezetők, ugy a könyvnyomdai küldöttségből választott egy elnökkel biró bizottmány tiszte.

16. §. A bizottmány a közgyülést is össze hivhatja:

1. A bizottmányi tagok választása.

2. A választmánynak a pénztárra vonatkozó félévi jelentése, és ezen időszakban előfordult események tudtul adása.

3. Hogyha a közgyülésen az alapszabályok változtatása, vagy bővitése határoztatnék el, erre a felsőbb hatósági jóváhagyás kieszközlendő.

4. Azon tárgyak feletti határozat végett, melyeket a választmány, vagy a tagok bármelyike a közgyülés elébe terjeszt.

17. §. Rendes közgyülés az ügyek tárgyalása végett minden félévben tartatik.

Rendkivüli közgyülést a választmány hivhat össze.

18. §. Határozatot a választmány általános többséggel alkot, mely választmány a művezetőkből és minden könyvnyomdából választandó két-két képviselőből áll.

Az ügykezelés

19. §. A pénztár kezelése a választmány által állapittatik meg.

20. §. Minden tag köteles a megválasztást elfogadni, kivévén, ha kora vagy egyéb körülményei miatt a választmány által e kötelességétől felmentetik.

Ha egy választmányi tag meghalna, a választmány uj választást rendez.

21. §. Az elnök kötelessége minden bevételt átvenni és a felesleges öszveget hetenként a takarékpénztárba betenni, melyet a választmány jóváhagy, és mely tőkéért az illető elöljáróság felelős.

22. §. Minden művezető köteles a benyujtott heti járulékot az egylet pénztárába beadni, oly nyomdában, hol művezető nincs, a főnök köteles azt a pénztárnokhoz beküldeni. A művezető kötelesztetik a pénztári könyvet, úgy a ki- és belépett tagok jegyzékét rendben tartani.

23. §. A képviselők kötelesek a betegség lefolyásáról, s az egyletet közelebb érdeklő körülményekről biztos tudomást szerezni, s kétség esetében joguk van az általok választott orvost felkérni a beteg állapotának megvizsgálására.

A nyomdatulajdonos urak kötelezettségei

24. §. Minden pest-budai nyomdatulajdonos kötelezi magát a könyvnyomdájában alkalmazásban levő egyénekért, kik a pest-budai vándor-, beteg-, segélyző-egylet tagjai és heti 12 kr. o. é. járulékot fizetik, hasonlóképen a sajátjából is hetenként o. é. 10 krok fizetésére.

Ezen heti járulékok hetenként rendesen a névjegyzék mellékletével együtt a pest-budai vándor-, beteg- és segélyző-egylet pénztárába adandók nyugta mellett.

25. §. A pest-budai nyomdatulajdonosok ezen összes heti járulékainak egy negyede, feltétlenül a pest-budai vándor-, beteg- és segélyző-egylet pénztárába foly, és a vándorpénz kiegészítő részéül tekintendő, a fenebbi járulékok háromnegyede az egylet pénztárának kezelésében egy egészen külön, és a betegeket segélyző pénztár szükségleteivel soha sem egyesitendő tőkét képez, melynek rendeltetése, hogy ezen tőkéből a segélyre szorult segédek, vagy azoknak családjai segélyeztessenek, vagy egészen munkaképtelenné vált egyének évenkénti nyugdijt kapjanak. Ezen pénz alkalmazásáról és illetőleg a segélyre kiosztott öszvegek, vagy nyugdijak

feltételeiről egyedül a pest-budai könyvnyomdász testület határozhat; az egylet választmányának azonban hatalmában áll, ily segélyre szorult egyéneket a testületnek ajánlani.

26. §. Miután a fenebbi két pont egyleti szabályul tekintendő, tehát minden pest-budai nyomdatulajdonosok, ugy a most fenállók, mint az ezután keletkezők tartoznak ezen határozatnak eleget tenni, s a pontok kivitelének nagyobb biztositéka végett megállapittatik, hogy a könyvnyomdaszemélyzet csak addig marad a pest-budai vándor-, beteg- és segélyző-egylet tagja, mig az alapszabályokban érintett illetéket pontosan befizeti, mulasztás esetére pedig az egyletből hallgatag kilépettnek tekintetvén, az egylet emberbaráti jótékonyságát igénybe nem veheti, de ellenben a neki munkaadó könyvnyomda-tulajdonos köteles segéd-személyzetének egyes tagjaiért a 10 krt fizetni mindaddig, mig őt nyomdájában alkalmazza.

27. §. A főnök urak által fizetendő pénzöszveg fenemlitett háromnegyedét illetőleg még határoztatik: hogy az – mig a fenebbi segély és nyugdijra nem fordittatik, ez esetben kamatozás tekintetéből a takarékpénztárba beteendő.

51.739. szám. Ezen alapszabályok ezennel megerősittetnek és jóváhagyatnak.

Kelt Budán, julius 17. 1863.

(Magyar kir. helytartótanács pecsétje.)

Privitzer István.

A gyülésen felolvastattak a helytartótanács által jóváhagyott alapszabályok, s az ezt követő választásnál Emich Gusztáv elnökké, Matus János ellenőrré, Träger András pedig pénztárossá választatott meg. A gyülésen a városi tanácsot Aigner tanácsnok képviselte. Egyéb az alakuló gyülésen nem történt. A megjelent segédek a gyülésen csupán kötelességből s nem szakmai együttérzésből és lelkesedésből jelentek meg, ami a letört sztrájk után érthető volt és az egyletet különben is nem ők, hanem a faktorok és a főnökök létesitették, kötelezvén őket az abba való belépésre. Igy nem is szólalt ott fel senki sem, s az egyesület véglegesen megalakultnak jelentetvén ki, megkezdhette az alapszabályaiban előirt hivatását.

***

Közben ki kell térnem az ugyanezen időben alakult *kolozsvári* egylet történetére. A kolozsvári könyvnyomdászok segélyző-egylete véglegesen szintén 1862-ben alakult meg, ámbár már 1860-ban volt ott egy nyomdai segélyzőpénztár az evangélikus-református főiskolában, melynek alapjára Szathmáry Mihály, a nyomda faktora, körülbelül 40 forintot gyüjtött, mely összegből a tagok 10 krajcáros illetékeivel együtt egy kis alap képződött a szükségbe jutottak segélyezésére. Ebből a nyomdai házipénztárból alakult ki azután a kolozsvári nyomdásznegylet. Az egyesület megalakitása érdekében különösen Dolián János, egy 1860-ban Pestről hazaérkezett kolléga buzgólkodott, ki a megalakitandó egylet céljára 130 forintot gyüjtött. Hogy mikor tartottak gyülést, mikor fogadta el a gyülés az alapszabályokat, arról sehol sem találtam adatot, még a Gombos Ferenc által irt „Kolozsvári könyvnyomdászok egyletének keletkezése” cimü kis füzetben sem. Ennélfogva *feltétlenül hitelesnek* kell elismernem Imreh Sándornak a kolozsvári egylet megalakulásáról a Gutenberg 1866. 4. számában közölt cikkét, ki ezen egyesület alapitásában tevékeny részt vett, mely szerint az egyleti alapszabályokat az 1861. év végén fogadták el és 1862-ben terjesztették fel a kormányszékhez és azok 1863 február 5-én hagyattak jóvá. Az alakuló gyülés 1863 *március* 19-én (Gombos szerint április) tartatott meg, melyen Stein Jánost választották elnökké. Az alakuló gyüléskor március végéig 458 forint vagyona volt az egyesületnek. Az *első* alapszabályokban a beiratási dij alapitók részére 4 forintban, ujonnan belépők részére 10 forintban volt megállapitva. A tagdij heti 10 krajcárban volt meghatározva. A főnökök havonként 1 forintot fizettek a pénztárba. A tagoknak heti 4 forint betegsegélyre, az elhalt tag jogutódainak 30 forint temetési illetményre volt joguk. Utasok 1 forint segélyben részesültek. (Az alakuló gyülés lefolyását a „Korunk” cimü kolozsvári lap 1863. évfolyamának 43. száma közli.)

Az egylet célja a következőkben volt körvonalozva: „Az idegen, foglalkozást kereső pályatársakat, kik alkalmazást nem kapnak, utiköltséggel segiteni; a beteg egyleti tagokat, azoknak ápolást és orvoslást nyujtandó, pénzzel segiteni; az elhalálozott egyleti tagokat a nyomdászok zászlója kiséretében (mely zászló egyik felén látható a nyomdászok cimere, a másikon pedig a halhatatlan *Gutenberg* ama *jeligéje:* Legyen világosság!) és régi szokás szerint *kardosan* eltemettetni."

Az alapszabályokat 1863 Böjtelő hava 5-én (február) a következő megerősitési záradékkal látta el a kormányszék:

> „A királyi főkormányszék, tekintve a *mult év* Boldogasszony hava (január, 1862) első napján a helybeli nyomdászok által alakitott beteg- és utassegélyző egyletnek jótékony és nemes irányát és emberbaráti célját, annak érvényesitése végett ide fölterjesztett alapszabályait azon hozzáadással erősiti meg, hogy az alapszabályok 16-ik cikkelyéhez az uj iparrend 129-ik § értelmében még az is bejegyzendő, miszerint a közgyülések tartása esetről-esetre a városi tanácsnak bejelentendő; továbbá a 18-ik cikkelyhez az uj iparrend 118-ik §-nál fogva még bejegyzendő: hogy a megválasztott elnök megerősitése végett a városi tanácshoz, mint iparhatósághoz felterjesztendő."

A kolozsvári egyletnek alakuláskor, az 1878. évi alapszabály szerint 18 tagja volt. A rokkant-, özvegy- és árvasegélyezést az egyletben 1875-ben vezették be s az erre vonatkozó módositott alapszabályok 1878 február 23-án hagyattak jóvá.[44]

***

Az egyesület megalakulásának napjától, vagyis 1862 május 29-től az alakuló közgyülés napjáig, azaz 1863 augusztus 30-ig öt pénztári kimutatást adott ki az ideiglenes vezetőség. Az első, mely 1862 julius 18-ig szól s Träger András pénztáros, Matus J. ellenőr, valamint Kocsi Sándor és Urschitz Jakab bizottsági tagok által van aláirva, konstatálja, hogy az egyesület anyagi tekintetben ezideig nem mutat fel valami nagy eredményt, s a bizottság beszámolván működéséről, a deficit miként való fedezésére vonatkozólag a következő javaslattal járul a tagok elé:

> „Tudomásul! Minthogy a buda-pesti nyomdász-testület beteg- és segélyzőpénztárát ideiglenesen kezelő bizottmány a betegeknek szerfeletti nagy száma miatt azon kellemetlen helyzetbe jutott, hogy a betegeknek ezen hétre járó illetményeit kifizetni nem képes: ugyanezért a buda-pesti összes nyomdák művezetőihez azon szives kérelem intéztetik, hogy e körülményt az illető nyomdai személyzettel tudatván: értesitsék a személyzetet az iránt, hogy ezen baj elháritása végett szombattól, vagyis folyó évi julius hó 19-től kezdve hetenként kétszeres illeték, vagyis 12 krajcár helyett 24 krajcár lészen minden egyes résztvevő tag által mindaddig fizetendő, mig a visszás állapot részint nagyobb bevételek, részint a betegek számának kevesbbedésével önmagától megszünend. Hogy mindazonáltal az eddig befolyt összegeknek mikénti kezeléséről az illetők tudomást szerezhessenek, a következő kimutatás áttekintése kéretik. Minthogy az egyletnek 1848-ik évben keletkezett alapszabályai értelmében a szegődtetési-, felszabaditási[45], valamint a beiratási dijak, mint amelyek az egylet pénztárának alapját képezik, érintetlenül hagyandók, valamint a nyomdatulajdonos urak által fizetendő összegeknek is csak egy negyedrésze forditható az általutazók segélyezésére, mert a többi három rész képezi tulajdonképpen a főnök urak segélyezési alapját, s igy minden egyéb kiadások a segédek által hetenkint fizetendő összegekből fedezendők: ennélfogva magától értetik, hogy 271 forint 44 krajcár bevétel és 274 forint 47 krajcár kiadás mellett a pénztár jelenben 3 forint 3 krajcárral adós, mely összeg az utiköltségekre szánt készletből előlegeztetett."

[44] Bővebben lásd: Gombos Ferenc: A kolozsvári könyvnyomdászok segélyző egyletének keletkezése és fejlődése. Kolozsvár 1886, 36. oldal.

[45] Szegődtetés alkalmával 2 forintot, felszabaduláskor 8 forintot kellett a tanoncnak fizetnie.

Mint a jelentésből is kitünik, a betegek nagy száma már kezdetben deficitet idézett elő, melyet az illetékek felemelésével kellett fedezni. A második pénztári kimutatás 1862 augusztus 31-ig szól s Träger András pénztáros által van aláirva. E kimutatás szerint a betegsegélyző pénztár vagyona 660 forint 50 krajcár, a rokkantsegélyző pénztár vagyona 306 forint 38 krajcár. A kézi pénztár vagyona 653 forint 87 krajcár, mely a kiadások levonása után 101 forint 81 krajcárra apadt le.

A harmadik kimutatás 1862 szeptember 1-től 1863 január 1-ig szól és szintén Träger által van aláirva. A betegsegélyző pénztár vagyona ekkor 785 forint 50 krajcár, a rokkantsegélyző pénztár vagyona 636 forint 38 krajcár, a kézi pénztár pedig 689 forint 67 krajcár levonása után 133 forint 10 krajcár volt.

A negyedik kimutatás 1863 január 2-tól 1863 május 31-ig szól; a betegsegélyző pénztár vagyona ekkor 1078 forint 40 krajcárt, a rokkantsegélyző pénztár vagyona 1079 forint 41 krajcárt, a kézi pénztár az 1129 forint 21 krajcár levonása után 39 forint 36 krajcárt tett ki. A negyedik pénztári jelentéshez a következő figyelmeztetés van mellékelve:

> „Szives figyelmeztetésül! Miután ügyes körülményeim nem engedik, hogy a pest-budai nyomdászi beteg- és segélyző közöspénztár pénztárnoki teendőit a vezetésemre bizott üzlet hátránya nélkül tovább is folytathassam, s ezen jótékony vállalatra (a tagok részéről nekem okozott folytonos kellemetlenségektől eltekintve) a többi nyomdák nagyobb részének példátlan közönyössége miatt, oly sok időt szentelnem lehetetlen: ezennel tehát kijelentem, hogy folyó 1863. évi junius 6-tól kezdve én sem a pénztárt illető pénzt átvenni, sem ilyes kifizetni nem fogok. Sziveskedjenek a t. ügynök urak más pénztárnokot választani, s miután fennebbi kimutatás szerint a pénztár annyi felesleggel bir, mennyit az előjegyzett betegeknek kapniok kell – igy ez által minden nehézség mellőzve van. Pest, junius 5-én, 1863. Träger A."

Träger András leköszönése következtében az 1863 junius 1-től 1863 augusztus 22-ig terjedő kimutatást Urschitz Jakab pénztáros és Matus J. ellenőr irták alá. A kimutatás szerint a betegsegélyző pénztár ekkor 1155 forint 10 krajcár, a rokkantsegélyző pénztár 1313 forint 86 krajcár, a kézi pénztár a 679 forint 98 krajcár levonásával 55 forint 87 krajcár vagyonnal birt. Mint e kimutatásból látható, az egyesület egy év alatt igen kedvező anyagi eredményt ért el, dacára annak, hogy igen nagy volt a megbetegedések száma, aminek nagyrészt a piszkos, dohos pincékben levő egészségtelen nyomdahelyiségek (melyekben gáz- és faggyugyertya mellett dolgoztak) voltak okozói.

A tagok száma az alakuló gyülés alkalmával 298 volt,[46] kiknek nevei a gyülés meghivóján is szerepelnek. Ezek az egyesület alapitó tagjai, akik közül már csak egypár van életben. A 25 év előtt még életben volt alapitók névsorát érdemesnek tartom itt leközölni: Ács Mihály, Andreazzy Ferenc, Aradác Márk, Back Simon, Balla Ferenc, Bauer József, *Baura Antal**, Beták László, Bodnár József, Brichta Kálmán, Binder Lajos, *Buschmann Ferenc**, Cselesznik János, Dobronyi György, Dobronyi Gyula, Dobsa Gábor, Durigó János, *Fejérvizy Márton**, Felvinczy Antal, Fürther Gyula, Gábriel Ágoston, Gröber Károly, Gál Ferenc, Gál István, *Galateo Albert**, Giersch Lajos, Glutsch Keresztély, *Goldstein Jakab**, Greif-Kápolnai Ferenc, Hebentanz Ferenc, Heiszer Pál, Hermel-Hajnal Sándor, Herschel-Ujvári János, *Hirsch Lipót**, Horalek Mátyás, Höchner János, Hudetz János, Ihrlinger Antal, *Kaczander J. Gyula**, idősb Kenderessy Lajos, Kalhanek Nándor, Karner Ferenc, *Kemény György**, Kerekes Károly, Kilián József, Kosch József, Kovács Elek, Krupka Ferenc, Kurfürst Miksa, Lesznek György, Lill Ágoston, *Marich Ágoston**, Mayr János, *Molnár István**, Nagy Sándor, Nitsch

[46] 1863-ban a budapesti nyomdákban 244 szedő, 22 nyomó és 32 gépmesterrel szemben 198 tanonc (189 szedő- és 9 nyomótanonc) volt alkalmazva, Wienben sem voltak e tekintetben sokkal különb állapotok, hol 872 segéd mellett 400 tanonc volt alkalmazva. A *-gal jelöltek még életben vannak és az egyesületnek részben rokkant, részben még fizető tagjai.

Alajos, *Novinszky Adolf**, Obornyák József, Pamperl Ede, Pollák Gusztáv, Prohászka József, Protschko Mihály, Ritter Ferenc, Roth Frigyes, Rott Lázár, Roósz Soma, Salváry János, Schrammel János, Schuller János, Spitzer-Ormos Adolf, *Stefan Ferenc**, *Steiner Adolf**, Strét Róbert, Schwarz Sándor, Sichra Lajos, Szita Gyula, Szentkirályi Márton, Török Ferenc, *Tallósy István**, Träger Endre, Vikol Simon, *Waschnak Károly**, *Záhonyi Alajos**, *Zgórszky Nándor**.

Ezeken kivül még alapitó tagok voltak, de már 25 év előtt sem voltak tagjai az egyletnek: Agnelly Béla, Ketscher Hermann, Linz József (a Népszinház volt pénztárosa), Metszősy Kálmán, Münster Károly (nyomdatulajdonos), Pardavy József, Potemkin Alfonz, Remele Pál (Egyetemi nyomda v. igazgatója), Sárkány János, Staar Károly, Weiszmann Samu, Szücs Lajos, Werstich Ferenc, Zarda Mátyás. Ezek még valamennyien életben voltak 25 év előtt.

A nyomdászok társadalmi viszonyaiban egyébként semmi különösebb eseményt sem regisztrálhatok. Minden a régi mederben haladt tovább; a nyomdákban a besugó-rendszer divott s a kollégák még feljajdulni sem mertek a legutóbbi árszabálymozgalom óta. Csak néha-néha találkozunk a németországi szaklapokban egy-egy pesti levéllel, mely a pesti nyomdászok határtalan indolenciájáról és indifferens magatartásáról számol be a külföldnek. Az egyesületben az 1864-iki évben fontosabb mozzanatok észlelhetők. A május 8-iki közgyülésen már több inditvány került szőnyegre. A közgyülés ismét Emich Gusztávot választotta meg elnökké s kimondta, hogy dr. Dulácska Géza, ki ezideig dijtalanul végezte teendőit, rendes orvosnak alkalmazandó s dotációjára az elnök 50 forintot adományozott; ezenkivül az egyesületnek engedte át Szabó József „A magyar könyvnyomtatás története" cimű munkájának tiszta jövedelmét. Ezt a füzetet Emich dijtalanul nyomatta ki és egy részét már az 1860. évi visegrádi kirándulás alkalmával a résztvevők között osztották szét. A közgyülés a jelenlevő Aigner városi tanácsnok hozzájárulásával kimondta, miszerint a tagdijhátralékok előzetes eredménytelen felszólitás után a főnököktől az adókivető-bizottság utján lesznek behajtva.[47] Ez a határozat egy akkori tanácsi rendeleten alapult. A gyülésen a leköszönt Träger András helyett Urschitz Jakabot választották meg pénztárossá és Matus János helyett – ki a számadásokról szóló könyveket „elveszitette" s nem tudott korrekt elszámolást készitени – Arany Jánost választották ellenőrré. Matus, ki faktor volt, sohasem tisztázta magát az inkorrekt kezelés vádja alól.

Gröber Károly tag egy gyülésen azt inditványozta, „hogy egy nagyobb bizottság választassák, mely magát egyes „előkelőbb" tagokkal kiegészitse, s a szerkesztők és a lapok munkatársai felszólitandók, hogy a rokkantalap céljára egy megfelelő évi összeget adományozzanak. A Magyar Tudományos Akadémia, valamint a könyvkiadók szintén felkérendők, hogy a pénztárt egy megfelelő évi segéllyel támogassák. Végül a lapok utján egy felszólitás intézendő a nagyközönséghez, hogy a nyomdászok egylete részére évenként 10 krajcárt adományozzon". Ezt a naiv inditványt azonban nem fogadta el a közgyülés. Miután a gyülésről száznál több tag hiányzott, megujitották azt a mult évi határozatot, miszerint az ülésről hiányzó választmányi tag esetenként 2 forint birságot köteles fizetni. Ezenkivül pedig az ellenőrnek hetenként és tagonként 1 krajcár tiszteletdijat szavaztak meg.

1864-ben már a magyar nyomdászati szakirodalom első kisérleteiről is beszámolhatok. Aranyossy Lajos, egy nyughatatlan vérü, de nagyon intelligens kolléga, cikket irt egy vidéki lapba, a kanizsai „Zala-Somogyi Közlöny"-be, „Néhány szó a magyar nyomdászat hanyatlásáról" cimmel s abban a magyar nyomdaipar elmaradottságáról elmélkedvén, elsősorban a

[47] Egyes nyomdatulajdonosok és nyomdavezetők ugyanis nemcsak az általuk fizetendő 10 krajcárokat, hanem a segédek béréből levont tagdijakat sem szolgáltatták be az egyleti pénztárba. Némely faktor 100 forinttal is „lógott" az egyesülettel szemben.

magyar szakirodalom megteremtését és fejlesztését ajánlja s végül a dolog gyakorlati oldalára térvén át, egy kétnyelvü szaklap megindítását hozza javaslatba. A dologból egyelőre semmi sem lett, de ez az inditvány később, 1865-ben ujra felbukkant s eredményeként megindult az első magyar nyomdász-szaklap, a „Gutenberg".

Wajdits József és Aranyossy Lajos 1864-ben Kanizsán előfizetési felhivást bocsátottak ki „A magyar nyomdászat jelen állása" cimü füzetre, valamint a „Nyomdászat elméleti és gyakorlati kézikönyve" cimü szakkönyvre. Az előbbi füzetből azonban, mely három 8° ivnyi terjedelemben 1865-ben jelent meg, dacára annak, hogy csak 50 krajcár volt az ára, alig adott el a szerző 50 példányt s Budapesten alig 4–5 előfizetője akadt; utóbbi munka nem jelent meg. Nem érdekelte még akkor a magyar nyomdászokat a szakirodalom s Aranyossy a szakma e hibáit ostorozza e füzetkében. Megállapithatjuk belőle az akkori budapesti és vidéki nyomdai állapotokat, melyek kritikán aluliak. A legtöbb nyomdában egy faktor, szedő és gépmester mellett 11 tanonc volt alkalmazva; a tanoncok pedig alig tudtak olvasni. Mily óriási visszafejlődés volt ez a régebbi állapotokhoz képest! Akkor legalább megválogatták az anyagot. A tanonctól megkivánták, hogy legalább latinul is tudjon valamit a magyar nyelven kivül; Trattner-Károlyi görög nyelvtanárt tartott tanoncai részére, hogy az öt évi tanulási idő lejártával megfelelő intelligenciával birjanak s a debreceni városi nyomda a kollegium hallgatóiból rekrutálta tanoncait. A későbbi nyomdák élén – Aranyossy szerint – a nyomdászat fejlesztéséhez alig konyitó emberek állottak s a tisztességtelen üzleti verseny erősen éreztette hatását. A betüöntődék, szám szerint 8, (ezek közül egy önálló betüöntőde) kizárólag kenyérirást öntöttek s egyedül csak a papirgyártás terén mutatkozott haladás. A nyomdászok szakmai művelődés helyett már akkor is nemzetiségi tülekedéssel voltak elfoglalva.[48]

Aranyossy 1865-ben Schwartz Sándorral[49] társulva, aki akkor egyes külföldi szaklapok levelezője volt, egy magyar-német nyelvü szaklapot szándékozott kiadni. A rendőrség azonban a lap megindítására – a főnökök közbenjárása folytán – az engedélyt megtagadta. Aranyossy szakirodalmi szárnypróbálgatása másokat is munkára ösztönzött s a külföldi lapokban ezután már gyakrabban találkozunk magyarországi levelezésekkel.

1865 május 28-án tartatott meg a segélyző-egyesület rendes évi közgyülése, melyen, mint rendesen, Aigner fővárosi tanácsnok is jelen volt. A gyülés elnökké ujra Emich Gusztávot, pénztárossá Wagner Jánost, ellenőrré Buschmann Ferencet választotta meg. Az 1864 április 1-től 1865 április 1-ig szóló mérleg szerint a betegsegélyző pénztárnál a bevétel 1823 forint 65 kr., a rokkantsegélyző pénztárnál 3425 forint 44 krajcár, a kézi pénztárnál 3288 forint 89 krajcár. Kiadatott utassegélyekre 417 forint, betegsegélyre 1959 forint 99 krajcár, temetési illetményekre 580 forint 77 krajcár, egyebekre 143 forint 55 krajcár. Az 1864-ben egyleti orvossá választott dr. Dulácska Gézának a közgyülés 100 forint tiszteletdijat szavazott meg. Dulácska volt az egyesület legelső orvosa.[50] A heti tagdij 19 krajcárt tett ki, mert időközben az illetéket a választmány 12 krajcárról 13 krajcárra, majd 19 krajcárra emelte fel. A főnökök által minden segédjük után fizetett heti 10 krajcárból ¼ rész a kézipénztárba, ¾ rész pedig a

[48] Aranyossy füzetkéje 50 krajcárba került és ugy látszik, nem elégitette ki a hozzáfüzött várakozást, mert egy vidéki előfizető a Gutenbergben arról panaszkodik, hogy a füzet csak a társadalmi állapotokkal foglalkozik és a kapzsi s a nyomdászathoz nem sokat konyitó főnököket és faktorokat ostorozza. A füzetből egyébként csak egy szám jelent meg.

[49] Schwartz S. 1865-ben Wienbe költözött, kezdetben a segédek között mint vezető szerepelt s ott nyomdavezető lett. Ezen minőségében azonban multjához nem illő magatartást tanusitott kollégáival szemben.

[50] Az egyesületi bevételekről és kiadásokról e munkához csatolt táblázatos kimutatásban számolunk be, rendes naptári évek szerint, mivel ez ott amugy is áttekinthetőbb, mint a szövegben szétszórva.

rokkantsegélyző pénztárba folyt be. Az utassegélyt a kézipénztárból fedezték, mert munkanélkülieket segélyző pénztár akkor még nem létezett. A gyülésen szóba került az is, hogy a faktorok az általuk beszedett tagdijakkal igen rendetlenül számolnak el, miről már a mult évi közgyülésen is szó volt. Végül még egy nevezetes dolog történt ezen a közgyülésen: a budai egyetemi nyomda három betüöntője azzal a kéréssel fordult a közgyüléshez, hogy őket az egylet a tagok sorába vegye fel. A közgyülés azonban az illetőket kérelmükkel – az alapszabályokra való hivatkozással – elutasitotta. Ennek a dolognak azonban, mint látni fogjuk később, mégis volt eredménye.

A betüöntőket különben már az egylet megalakulásakor felszólitották az abba való belépésre, de akkor erre nem voltak hajlandóak.

A haladás utján

A „Gutenberg”. – Az önképző-egyesület megalakitása

1860-ban, Bach belügyminiszter után Schmerling osztrák miniszterelnök alatt ujra kényuralomi törekvés vette ugyan kezdetét, de ezt a rendszert már kevésbé érezte az ország közgazdasága s 1865-ben, Schmerling lemondása után, midőn 1866-ban az osztrák hadsereg Königgrätznél (Sadowa) vereséget szenvedett, Magyarország ismét visszakapta önkormányzási jogát s 1867 februárban kineveztetett a magyar miniszterium. Ezek az események ismét egy uj, szabadabb szellem ébredését helyezték kilátásba s ez érezhető volt minden vonatkozásban. A nyomdászok is megértették az uj korszellem szavát és kezdtek álmatagságukból ébredezni. Az előző politikai éra alatt, a Bach-Schmerling rendszernél az „egylet” szó még az ismeretlen fogalmak közé tartozott Magyarországban és csak az akkor még különálló szerb vajdaság és temesi bánság területén levő temesvári egylet volt abban a szerencsés helyzetben, hogy annak idején a többi egyletekkel együtt fel nem oszlatták, mert még a tisztán betegsegélyezéssel foglalkozó egyesületeket sem türték meg az abszolutisztikus kormányok.

Egy önképző osztály megalakulása egy uj korszak kezdetét jelentette. „Az akkori széttagolt, egymás ellen és nem egymás mellett működő nyomdásztársadalom – irja egy szaktárs – szomoru képet tárt elő. Minden egyes nyomda, sőt gyakran minden egyes egyén külön nézetet, külön törekvéseket vallott s igy a tőke annál könnyebben kizsákmányolta.”

Korlátoltság és felületes gondolkodás a szakmában és azon kivül jellemzik az akkori kollégákat. Csak egy pár ember buzgólkodott a kollégiális összetartás és a szellemi haladás érdekében, ezek törekvése azonban a nagy többség korlátoltságán hajótörést szenvedett.

Egynéhányan az Emich- és a Heckenast-féle nyomdákból már 1863-ban egy könyvvásárló és olvasókört akartak alakitani, mely idővel önképzőkörré lett volna fejlesztve, a többiek gunyolódása azonban még ezt a pár lelkesülő kollégát is elkedvetlenitette s a dolog dugába dőlt.

1865 elején Solymossy Pál, Nagy Sándor, Szőllősy Mihály stb. ismét egy önképzőkör megalakitásán buzgólkodtak, a terv azonban ismét hajótörést szenvedett, mert az akkori és az előző politikai rendszer, a közelgő 1866. évi háboru réme stb. minden vállalkozást megbénitott. Közel 100 volt ezidőben a munkanélküliek száma s a tervezők nem mertek a dologba belemenni. A közös sors a kollégákat közelebb hozta egymáshoz s végre kezdték belátni, hogy nem felülről kell az állapotok jobbrafordultát várni. A külföldről visszaérkezettek uj eszméket hoztak magukkal s igyekeztek azokat Magyarországban is meghonositani. Igy végre az önképző-egylet alakitására is sor került.

1865-ben tartatott meg Pesten az országos dalárünnepély s ez adta az impulzust egy nyomdászdalkör illetve önképző egylet alakitására.

Szeptember elején több lelkes szaktárs jött össze Dömötör Lajos Bástya-utcai lakásán, hogy ott egy létesitendő nyomdászdalkör ügyében tanácskozzanak. Az értekezleten jelenlevő Tóth István, Ács Mihály s többek felszólalása után az értekezlet abban állapodott meg, hogy egyelőre egy önképzőkört alakitanak s a dalárda létesitését későbbre halasztják. Egy pár agilis kolléga ezen előzetes megbeszélés folytán, 1865 szeptember 8-án délelőttre a Király-utcai Valeró-házban levő Reinitz-féle táncterembe egy nagyobb értekezletre hivta össze a budapesti nyomdászokat. Az értekezletre meglehetős számu kolléga sereglett össze, miben nagy része volt annak, hogy az értekezlet ügyében egyes művezetők, Buschmann, Delinger, Gresser stb. agitáltak a nyomdákban, ami ezen elv- és nézetnélküli korszakban feltétlenül imponált.

Az értekezlet ezenkivül egy meginditandó nyomdászszaklap ügyével is foglalkozott s hosszabb tanácskozás után a jelenlevők abban állapodtak meg, hogy a szaklap „Gutenberg" cimmel még 1865-ben megindittassék. A lap szerkesztését és kiadását Tóth István[51] egri nyomdavezető vállalta el s a próbaszám 1865 novemberben, az első szám pedig 1866 január 1-én jelent meg Egerben. A lap kezdetben az akkori körülményekhez mérten kitünően volt szerkesztve; hibája, hogy nem foglalkozott bővebben a segédek társadalmi helyzetével.

1865 szeptember 8-án délután – ugyanazon helyiségben, amelyben a „Gutenberg" megindítása érdekében jöttek össze a budapesti kollégák, egy alakitandó dalkör érdekében folyt a megbeszélés. Már a délelőtti értekezleten, mely a szaklapról tanácskozott, szóba került egy önképző-egylet alakitása, melynél a wieni és leipzigi önképző egyletek alapszabályait óhajtották mintául venni. A délelőtti értekezleten jelenlevők többsége – vagy 70 kolléga volt ott – már előre megállapodott abban, hogy a délutáni értekezleten „dalkör" helyett egy „továbbképző társulat" alakitását fogják inditványozni azzal, hogy a dalárda majd ennek kebelében alakuljon meg. A dolog azonban nem ment egészen simán, mert egyesek a jelenlevők közül, kik már énekelni szerettek volna, a legszebb szinekben varázsolták a dalkör ténykedését maguk elé. A többség végre ugy döntött, hogy a nyomdákban egy ujabb aláirási ív köröztessék, melyben a kollégák felszólitandók, miszerint azon módositáshoz, hogy dalkör helyett egy továbbképző társulat alakittassék, járuljanak hozzá s az alapszabálytervezet megvitatására nyomdánként egy-egy küldöttet válasszanak. Az ivet az inditvány pártolói még ott a helyszinén aláirták. Szeptember 24-én Buschmann Ferenc lakásán jött össze az előkészitő bizottság, hol megállapitották a további teendőket s elhatározták, hogy a kollégákhoz egy felhivást bocsátanak ki az október 1-re egybehivott értekezlet ügyében. Szeptember hó végén azután a nyomdákban a következő körlevél járt kézről-kézre:

> „Ügytársak! A szellem utat tör magának s keresztül hat azon meggyőződés, hogy egy „önképző-egylet" nélkülözhetetlen szükséggé vált. Kinek tehát saját java, valamint a közjó szivén fekszik, ki a művészetnek és ügytársainak őszinte hive, az el ne mulassza azon becsületbeli kötelességét teljesiteni, miszerint egy ideiglenes bizottmány választásában résztvegyen, mely az egylet életbeléptetésével s az alapszabályok szerkesztésével lesz megbizandó. A rokonszenv a cél iránt általános. Az idő kedvező. Azért tehát buzgó kedéllyel fel a munkára! Pest, szeptember végén 1865. Isten áldja művészetünket!"

E felhivás következtében 1865 október hó 1-én délután 3 órakor a Király-utcai Valeró-házban létezett Reinitz-féle teremben (Király-utca 55) körülbelül 50 kolléga jelent meg.

Buschmann Ferenc az egybehivók nevében üdvözölvén a megjelenteket, meleg szavakban ajánlotta egy önképző-egylet alakitását. Bendtner József azután felolvasta Hirsch Lipótnak az önképző-egylet céljait fejtegető következő emlékiratát:

> „Ügytársak! Itt az ideje, hogy felébredjünk végre azon tespedésből, mely évek óta nyomasztólag sulyosodik reánk; azon tespedésből, mely hozzánk méltatlan; hogy hivatásunknak tudatára jussunk, mely az iparüző osztály élére állit bennünket, hogy méltó példaadás által testvéreinket a valódi szabadságra és műveltségre vezessük. Az iparososztály nagy jelentősége mai időben már félre nem ismerhető és midőn művelődés utáni törekvést tanusit, akkor a valódi, az emberi nemesség állapotába lép. Tekintsük csak a külföldet, mi szép bizonyitékokat tud az nekünk e tekintetben felmutatni! Azért pályatársak, ne hagyjuk magunkat külföldi ügytársainktól megszégyeniteni; igyekezzünk hozzájuk hasonlókká lenni; igyekezzünk arra, hogy a magyar iparos az őt megérdemlő helyet elérhesse. Tanuljunk! Egyesüljünk, hogy a különben egyenként

[51] *Tóth István* később igazgatója lett az egri érseki nyomdának s ezen minőségében utóbb a katholikus legényegyletek érdekében fejtett ki nagy agitációt; ezért IX. Pius „lovaggá" ütötte. A legényegyletek eszméjének Németországban dr. Schäffer volt az apostola, ki 1870-ben Kölnbe kongresszust hivott egybe a szocializmus kiirtására.

szétforgácsolt erők egyetlenegy nagy működő erővé váljanak! Mutassuk meg, hogy Gutenberg szelleme nem idegen előttünk, hogy szakadatlan előrehaladás, művelődés által szabadulni akarunk immár azon szemrehányástól, melyet tétlenségünk és mulasztásunk által méltán magunkra vontunk. Minden egyesnek szent kötelessége, hogy a birtokában levő erőt a nagy munkára szentelje s áldozatkészség és kitartás által azt biztositsa; mert ha magunk nem segitünk szükségeinken, akkor elveszhetünk és valóban érdemetlenek is lennénk akkor a jobb érzelmüek szánalmára, ha nem tudnánk és nem akarnánk magunk segiteni bajainkon! Hogy segélyre nagy mértékben szükségünk van, abban a szomoru valóság nem enged kételkedni, mert a képzetlenebb műtársak nagy száma, kiket fővárosunk kebelébe fogad, rákfekélyként fenyeget romboló terjedésével; és azok a munkaadók, kik ezt előidézték, tehát ezen veszedelmes eredmény okozói, többé-kevésbé – lelkiismeret szerint – maguk viselik az önmaguknak okozott terhet. A valódi főteher azonban mégis reánk nehezül, miként azt a tapasztalat megmutatta; mivel a munkaerő tulsokasága a helybeli intézetekben mindig jobban előtérbe lép és mindez abban találja természetes magyarázatát, hogy földieink közül sokan e hazán kivül nem találnak alkalmaztatást, mig ellenkezőleg a külföldről nagy számmal működnek nálunk és ezen aránytalanság főoka nyomasztó helyzetünknek. Segitsünk tehát magunkon! Fogjunk össze egy önképző egylet alakitására, hol az idősebb az ifjabbat oktatja, segiti; hol a gyenge erőssé válik! Használjuk fel azon szerencsét, hogy hazánkban oly érdemdus nagy férfiakkal birunk, kik bizonyára örömmel fognak kezet nyujtani tudományukkal egy önképző egylet felvirágoztatásához! Hallgassunk népgazdászati, államismei és mindenek előtt nyelvtudományi előadásokat! Nyelvtudomány, igen, ez legyen fő feladatunk, mert ennek ismeretével leszünk világpolgárokká, mert ez leghatalmasabb emeltyüje a kozmopolitikus fejlődésnek! Oda igyekezzünk, hogy valahára az iparososztálytól heveskedő fellépése miatt ne féljenek többé, nem! hanem hogy előhaladása, műveltsége és józansága miatt becsülve és szerettetve legyen; hogy az iparososztály – röviden mondom – önmagát emancipálja és a társadalomnak minden hiu és silány előitéletét becsületes, józan bizonyitékok által megsemmisitse. És ugy haladjunk előre e pályán, hogy a világ becsülni tanuljon bennünket és mi érdekeink tudatában összetartva, összeműködjünk; s ha a jövő bennünket oly szerzemény birtokában találand, mely által az özvegynek és az árvának vigaszt, nekünk mindnyájunknak önállóságot teremt. Előre tehát ügytársak! Kezdjünk a nagy munkához, nincs vesztegetni való időnk! Kezdjük oly férfiaknak megválasztásával, kiknek őszinteségét és tehetségét ismerjük, kik ideiglenes bizottmányt képezve, az alapszabályok szerkesztéséről, valamint az engedély kieszközléséről gondoskodjanak és akik az egyesület érdekében mindaddig buzgólkodjanak, mig az első rendes közgyülés által történő uj választásokkal elvállalt kötelezettségük alól felmentetnek.

Működjék tehát minden egyes társunk saját jövője érdekében. És vajha az őszinte szivek óhajtása visszhangra találna ügytársainknál. Óvja a művészet nemtője Gutenberg követőit, hogy anyagi helyzetünket megjavithassuk, hogy sorsunk elviselhetőbbé legyen, hogy a családapa ne legyen kénytelen nélkülözést szenvedni és hogy a művelt világban a magyar munkás is ossza az az iparosság magasabb fogalmát. Azért tehát éljen az önképző-egylet."

Ennek megtörténte után az értekezlet megválasztotta a 11 tagu előkészitő bizottságot, névszerinti: Buschmann Ferenc*, Delinger I., Bendtner József*, Mayr János, Nagy Sándor, Pollák Gusztáv, Hirsch Lipót*, Türke József, Dömötör Lajos, Greif-Kápolnai Ferenc és Neubauer Mihály kollégákat.[52] A 11-es bizottságot egy, az összes jelenlevők által aláirt okmányban meghatalmazták az alapszabályok kidolgozására és a hatósághoz való benyujtására.

Nyolc nappal később, október 9-én tartott ülésén a bizottság Buschmann Ferencet választotta meg elnökévé és hozzáfogott a wieni Fortbildungsverein alapszabályainak mintájára kidolgozott alapszabálytervezet megvitatásához.

[52] A *-gal jelöltek még életben vannak; Bendtner József mint rokkant, Hirsch Lipót pedig, mint a Franklin-Társulat nyugalmazott igazgatója még rendes fizető tagja a segélyző-egyesületnek. Az önképző-egylet eszméjét Hirsch és Bendtner penditették meg.

Az alapszabályokat 1865 októberben Nagy Károly ügyvéd utján felterjesztették a helytartótanácshoz, honnét azok 1866 március hó elején jóváhagyás nélkül érkeztek vissza. A helytartótanács ugyanis a wieni és a leipzigi önképző egyletek alapszabályaiból átvett azon pontokat kifogásolta, melyek az anyagi érdekek megvédésére vonatkoztak s ebben ismét egyes nyomdatulajdonosok keze látszott közbenjárni. Az alapszabályokból tehát az összes erre vonatkozó pontokat törölni kellett s csak az 1. §-ban maradt benne – véletlenül – az anyagi érdekek megvédésére vonatkozó rész. 1866 április hó 10-én ujra felterjesztették az alapszabályokat s azok végre 1866 junius hóban, jóváhagyási záradékkal visszaérkeztek.

Az előkészitő bizottság már 1865 december hóban felszólitotta a tagokat, hogy befizetéseiket 1866 február hó 10-tól kezdjék meg. Egyelőre 94 tag jelentkezett, kik nevüket sajátkezüleg irták be a segélyző egylet tulajdonában levő tagkönyvbe. Az alapitók közben 1866 február 10-től 1866 március 31-ig 89 forint 10 krajcárt fizettek be s miután ez az összeg az előleges kiadásokat teljesen fedezte, a bizottság a további tagdijbefizetéseket április 1-tól kezdve beszüntette. Az egylet az előleges kiadások fedezése után 30 forinttal kezdte meg 1866 julius 22-én működését.

A bizottság 1866 junius 8-án tartott ülésében foglalkozott az egyesületi helyiség ügyével s ugy határozott, hogy a vigadóban évi 200 forintért bérrel egy háromszobás helyiséget. Az alapszabályok elkészitését a Khór és Wein-cég (jelenleg Pester Lloyd) teljesen dijtalanul vállalta el. Ugyanekkor határozott az alakuló gyülés megtartásának határnapjára vonatkozólag is. Az alakuló gyülés 1866 julius hó 22-én tartatott meg a fővárosi vigadó termében, melyre az előkészitő bizottság a következő körlevélben hivta meg a tagokat:

„Tisztelt Műtárs Úr! A kemény sanyaruságok sulya, mely alatt mai nap a munkásosztály nyögni kénytelen és mely a napról-napra közeledő vész által mindinkább borzasztóbbá válik, nemcsak társainknál, de minden gondolkodó embernél, minden emberbarátnál a legkomolyabb aggodalmakat kelti fel.

A munkás jövője, mely a fenforgó viszonyok szerint aggályos nyomorral fenyeget, a mindinkább növekedő önzés folytán iszonyatossá válik.

„Segély"! – igy hangzik mindenfelől a szükségnek kiáltása és oly férfiaknak, kiket a végzet adott nekünk, kik életüket az emberiség javának szentelik, sikerült is az uj, jobb korszakhoz szükséges eszközöket feltalálni. Jelszavunk: „Műveltséggel szabadságra!"

A nyomdászat követőitől, kiknek rendeltetésük, hogy műveltséget terjesszenek, leginkább elvárható az oly eszmék elhintése, melyeknek következményei bizonyára csak áldásosak lehetnek.

E meggyőződésből valának áthatva lipcsei műtársaink, midőn egy önképző-egylet alakitása által maradandó érdemeket szereztek. Vonzatva e nemes példa által, nemsokára több más város is követi őket hasonló egyletek alakitásával.

A budapesti műtársak is ime felismerték az önképző-egylet szükségességét és képviselőik arra az engedélyt felsőbb helyről már meg is nyerték.

Ennek következtében az aluljegyzett ideiglenes bizottmány ezennel felhivja Önt, hogy f. évi julius hó 22-én reggel 9½ órakor az egylet helyiségében (városi redoute) tartandó alakuló közgyülésen mulhatatlanul megjelenjék, és ott – hogy a tárgyalásokban azonnal részt is vehessen, – az egyletbe való belépését a tagkönyvbe való bejegyzés által tettlegesitse.

Azon reményben, hogy Ön ama horderőt felismerendi, mellyel az ily egyesület – mint az első a magyar hazában – bir, mellőzünk minden a vállalat komolyságától követelt buzditást és reméljük, miszerint igyekezete, amennyire az csak terjedhet e zsönge gyámolitást igénylő egyletnek leend szentelve.

T. Műtárs Úr! Miként egykor Bode csillagász a nyomdászat érdemét az emberiség felvilágosodása iránt azáltal tisztelé meg, hogy a „nyomda műhelyt" (Buchdruckerwerkstatt) a csillagok országába sorozta: ugy mi, követői a nyomdászatnak, az által mutatkozzunk erre

méltóknak, hogy – mint a munkásosztálynak szintén tagjai – egy eszközt se hagyjunk kisérletlenül, mely a közös baj orvoslására bármikép alkalmasnak mutatkozik, hogy végre egy derültebb jövő hajnalának nézhessünk eléje.

Pest, 1866 julius 15-én.

Ügytársi üdvözlettel
az ideiglenes bizottság.”

A segédek az alakuló gyülésre az irókat, nyomdatulajdonosokat és kiadókat is meghivták, egyuttal a könyvtár részére könyvek adományozására kérvén fel az illetőket. A körlevél igy szól:

„Mélyen tisztelt Úr! A pest-budai nyomdász segédeknek, kiknek a belső összetartó kapocs hiánya egykori társadalmi állásuk elvesztését okozá, az üdvös közszellem felélesztése és az őket megillető állás visszanyerése végett más városok munkásképző-egyleteinek mintájára nyomdász önképző-egyletet alakitottak.

Ezen ép oly fontos mint közhasznú intézmény, melynek alapczélja: a munkás művelődését oly mértékben eszközölni, miként azt a jelenkor követeli és mely képes a kitüzött czélhoz vezethetni, mélyen tisztelt Uraságod tetszését meg fogja nyerni.

Midőn legmélyebb tisztelettel aluljegyzett ideiglenes bizottmány bátorkodik a t. cz. Uraságod magas pártfogását is ezennel kikérni, és pedig annál inkább, mivel a zsönge intézet jelenlegi anyagi helyzete még igen szerény, és egy egyleti könyvtár alakitására különös súly fektettetik.

Mélyen tisztelt Uraságod osztatlan jóindulatának reményében bátorkodik a f. évi julius hó 22-én reggeli 9½ órakor az egylet helyiségében (városi redoute) tartandó alakitó közgyülésre tiszteletteljesen meghivni.

Pest, 1866 julius 15-én.

Mély tisztelettel
az ideiglenes bizottság.”

A nyomdatulajdonosok azonban egy-kettő kivételével nem nagy szimpátiával fogadták az előzékeny meghivást s az adakozásban sem vetekedtek egymással, mert az önképző egyletben már jól előre sejtették a közeli jövő harcosát s az Emich-nyomdában Urschitz Jakab faktor 1866-ban megtiltotta az önképző-egyleti illetékek beszedését, mert főnöke véleménye szerint törvénybe ütközik egy egylet részére illetékeket szedni, melynek alapszabályai még nincsenek jóváhagyva.

Az alakuló közgyülés napirendjén a következő pontok szerepeltek:

Pest-budai könyvnyomdászok önképző egylete. Az 1866 julius hó 22-én tartandó alakitó gyülés előtervezete. 1. Megnyitó beszéd. 2. Prológ. Szavalja Hüttich ur, németül Hirsch Lipót. 3. Számtétel. 4. Az alapszabályok felolvasása. 5. A választási elnök kikiáltása és az uj bizottmány megválasztása.

A gyülésen Buschmann Ferenc elnökölt, ki a gyülést a következő beszéddel nyitotta meg:

„Tisztelt gyülekezet! Ügytársaim és barátaim! A korszellem, mely feltarthatatlanul hat keresztül az emberi társadalom minden rétegén, és mellyel művészetünk is különösen ujabb időben szintén előre halad, sürgető szükséggé tette, oly módokról gondoskodnunk, melyek által szellemileg és tettleg tovább képződvén, vele lépést tarthassunk. – Az eszköz meg van találva! Uj intézetünk, a felsőbb helyen engedélyezett „Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete” reményt nyujt nekünk arra, a már romlásnak indult társadalmi és anyagi helyzetünk emelésére segélyül szolgáland.

A művelődés egyletünk czélja. A művelődés az embert nemesiti; ez följogositja őt az emberi társadalomban azon állást elfoglalni, melyre méltó, melyre hivatva van. A külföldön több város

mutatott nekünk szép példát hasonló egyletek alakitásával, és hazánkban – erre büszkék lehetünk, ez az első ilyszerü egylet. Annál inkább tegyünk meg tehát mindent, mi tehetségünkben áll, hogy törekvéseinkkel a munkásosztálynak használhassunk; mutassuk meg, hogy mint nyomdászok és a nagy Gutenberg követői – méltók vagyunk hivatásunkhoz, mert művészetünk, mely ugyszólván világa a többi iparágaknak, leginkább van hivatva azon nemes magvak elhintésére, melyeknek gyümölcse mind magunkra, mind pedig a közjóra nézve áldásos hatással leend.

A szellemi művelődés az, mely különösen szivünkön fekszik, mely egyedüli eszközül szolgál önmagunk és hivatásunk emelésére; mert fájdalom sokan vannak közöttünk, – nyiltan merem bevallani, – kik a legszükségesebb iskolakellékekkel is alig lévén ellátva, a nyomdába lépnek, hol azután a szellemi továbbképzés megszünik, mert hiszen ekkor kenyérkeresetre vannak az illetők utalva, és az ifju alig hagyván el a zsenge gyermekkort, szellemileg és testileg elnyomorodva, romlásnak indul; művelődése, tudománya soha, vagy csak igen ritkán haladja túl műhelyeinknek, fájdalom ma még igenis korlátolt határait. – Ámde – elég szomoru, hogy ezt igy be kell vallanunk, eddig nem is lehetett ez másként; az intézmények igy hozták magukkal; a munkás ma csak gépnek tekintetik, de végre is meg kell szünnie azon tévhitnek, mintha a munkás csakis a gépszerü dolgozásra volna hivatva; kell hogy őt is a világ mint művelt, értelmes embert tisztelje és becsülje.

A munkás helyzete napról-napra szomorubbá válik és szükséges, hogy különösen a nyomdász, ki csakis kezei keresményére van utalva, és a sulyos viszonyok folytán alig képes kenyerét és mindennapi élelmét megkeresni, szükséges mondom, hogy a nyomdász maga igyekezzék a folyvást növekedő bajnak megszüntetésére eszközről gondoskodni és minden lehető erejével és határozottsággal annak továbbterjedése ellen működni. Avagy a tanult munkás, ki gyermekkorától fogva egész életét, erejét és egészségét a munkának áldozza és éppen művészetünknél vajmi ritkán juthat önállóságra, a tanult nyomdász tehát ne igyekezzék szomoru sorsát némileg enyhitőbbé, elviselhetőbbé tenni? A munkás, illetőleg a nyomdász is nem csupán puszta eszköz a munkára, ő ember is! és mint ilyen szellemmel bir, melynek az idő és művészetünk haladásával lépést kell tartania, mert ha ez nem történik, a munkásnak a szépmüvészettel együtt koldusbotra kell jutnia. Hogy pedig attól megóvjuk mind magunkat, mind művészetünket, sorakozzunk egyetértéssel, ügytárs-szeretettel és kitartással egymáshoz, folyvást szem előtt tartván jelszavunkat: „Műveltséggel szabadságra!"

Minden társunk fel fogja ismerni az önképző-egylet horderejét, és bizonyára legszentebb kötelességének tartandja, minden igyekezetét az egylet érdekének szentelni.

És most tisztelt ügytársaim egyenként figyelmeztetem Önöket, hogy végre azon tespedésből ébredjenek, mely oly nyomasztólag hat szellemi és társadalmi életünkre, mert csak buzgó, éber munkásság által foglalhatjuk el méltó helyünket mint művelt munkások az emberi társadalomban.

Arról is meg vagyok győződve, hogy a tisztelt főnökök e nemes törekvést elismerni és gyámolitani fogják és egyletünk tagjai tőlük bizonyára méltányoltatni és kitüntetni fognak;[53] sőt hiszem, hogy a tisztelt főnökök egykor büszkék leendnek arra, ha intézetükben egyletünk tagjai lesznek alkalmazva.

Szavaimat azon hő óhajtással zárom, hogy egyletünk dusan virágozzék, gazdag és áldásos gyümölcsöket teremjen, hogy kitüzött nemes céljai felé haladva, sokáig virágozzék."

Ezután Hirsch Lipót szavalta el német nyelven az általa ez alkalomra irt Prológot; utána Bendtner József a következőkben számolt be az egylet megalakulásának előzményeiről:

„Tisztelt gyülekezet! Tisztelt ügytársak! *„A szükségtől késztetve a korszellemmel való előhaladásra, Pest-Buda könyvnyomdászai egyesülnek egy önképző-egylet alakitására"*. E szavakkal kezdődnek alapszabályaink: s valóban e szavak megmagyarázzák az egész egylet keletkezésének indokát. A korszellem megkivánja a maga adóját és ha önként nem sietünk annak eleget

[53] Ennek épp ellenkezője vált be.

tenni, a szükség kényszerit rá. Aki pedig e kényszerrel is dacolni akar és nem igyekszik a korszellemmel lépést tartani, annak attól elhagyatva el kell vesznie. Mi is elmaradtunk és ime, a nyomor már-már küszöbünkön van és ha henye képzelődésünkben tovább is megmaradunk, elhagyatva, elfeledve, észrevétlenül el fogunk veszni. Ez sorsa egyes testületeknek és embereknek; ez sorsa mindennek a világon és ez sorsunk nekünk is, ha önmagunk nem segitünk bajainkon... De ime, a korszellem hatalmas szava meghatotta a pest-budai könyvnyomdászok szivét és e pillanatban oly egylet megnyitását ünnepeljük, mely művelődés által a szabadság szép hajnalát deritendi fel számunkra.

Igen. Pest-Buda könyvnyomdászai megértvén a kor intő szavát, mult ősszel egy nyomdász-önképző egylet elodázhatatlan szükségét ösmerték el és annak mielőbbi alakitását elhatározták.

Több izben tartattak kisebb összejövetelek és tanácskozások az ügy komolyabb foganatbavétele végett. Végre azonban arra kellett tekintettel lennünk, hogy noha az egylet csak önmüködés által jöhet létre és létrejövén, csak egyesült erővel virágozhatik, mégis szükséges, hogy annak élére egy független és áldozatkész férfiu álljon, ki az egylet ügyét szivén hordja s annak életbeléptét mintegy vezetése alatt eszközölje. Ez nem más, mint Buschmann Ferencz. Midőn Buschmann Ferenczet az ügy vezetésére felkértük, ő azonnal tanácskozásra hivta össze azon férfiakat, kikről hitte, hogy az ügy érdekében buzgó működésük remélhető.

Mult év (1865) szeptember 24-én össze is gyültek Buschmann műtárs lakásán a meghivottak tanácskozásra, melynek eredménye ama felhivás lőn, mely az összes műtársakat a Király-utcai Valeró-ház egyik termébe hivta össze egy ideiglenes bizottmány megválasztása végett, mely az egylet életbeléptetésével és az alapszabályok szerkesztésével volt megbizandó.

Október 1-én megtartatott a gyülés és megválasztatott azon bizottmány, melynek működéséről ime számolni akarok a tisztelt gyülekezet előtt ama bizottmány nevében. Október 8-án tartatott az első bizottmányi gyülés, melyben a külföldi hasonló egyletek mintájára az alapszabályok rövid vázlata elkészülvén, annak részletes kidolgozásával egyes bizottmányi tagok bizattak meg.

Elkészülvén az alapszabályok, benyujtás végett Nagy Károly ügyvéd urnak adattak át és hogy azoknak helybenhagyásáig a bizottmány tétlenségre ne legyen kárhoztatva, tanácskozott azon teendőkről, melyek eddig a cél előmozditására lennének szükségesek.

Decemberben az ügyvéd ur már közel kilátásba helyezte a jóváhagyott alapszabályok le-érkezését. Szükséges volt tehát erélyesen intézkedni, hogy az engedély készületlen ne találja. A szükséges anyagi tőke előteremtése céljából a december 24-iki ideiglenes választmányi határozat folytán ismét körleveleket menesztettünk az ügytársakhoz azon felhivással, hogy az előleges költségek fedezésére a befizetéseket egyelőre megkezdjék; mivel, mint mindenki jól tudja, az ideiglenes bizottmány tagjai nincsenek azon helyzetben, hogy a szükséges költséget előlegezték volna. Találkozott is a műtársak között – hozzászámitva az ideiglenes bizottmány tizenegy tagjai is – 94, kik készséges örömmel kezdték meg 1886 február 10-én a befizetéseket, mely segély nélkül nem lehetett volna az ügyet a kivánt eredménnyel vezetnünk. Azon egyleti alapitó tagok névjegyzéke, kik az előleges befizetésekkel elejétől végig áldoztak a közös ügy oltárára, az alapszabályok végén vannak kinyomatva.[54] Vannak ezenkivül többen, akik be-fizetéseiket a meghatározott időnél előbb szüntették be.

[54] A 94 alapitó tag névsora: Ács Mihály, Arany Ignácz, Bakoss István, Bakoss Péter, Bartalits Antal, Bazza János, Bauer J. M., *Baura* Antal, Bähringer Adolf, Bendl Ferencz, *Bendtner* József, Beiwinkler Károly, Binder Lajos, Bősz Antal, *Buschmann* Ferencz, Csonka Ferencz, Delinger János, Dömötör Lajos, Erdélyi István, Fejérváry Gergely, *Fehérvizi* Márton, Gaál Béla, Gottesz Gyula, Greif-Kápolnai Ferencz, Gresser Ármin, Gräber Károly, Gruslowszky Vilmos, Gyorgyovits György, Györffy Pál, Hanna Károly, Heisler Vilmos, *Hirsch* Lipót, Horváth Lajos, Jekel Pál, Joachim János, Kalhanek Nándor, Kenderessy Lajos, Kilián József, Klein Antal, Kohn Lajos, Kornis Alajos, Kósch József, Kovács József, Krahl Gyula, Lánghy János, Lesznek György, Linz József, Lobé Károly, Lukesch József, Matyajetz János, Mayer János, Meszt Oszvald, Mohola Albert, *Molnár* István, Muzsik Antal, Nagy Sándor, Neubauer Mihály, Nieszl Jakab, Oblatt Miksa, Obornyák József, Oszt

Március hó elején leérkeztek az alapszabályok, melyek külalakján azonban némi változtatások történtek. Ugyanis mi a lipcsei és bécsi önképző-egyletek alapszabályait vettük mintául, melyeknél azonban a helytartótanács egyes dolgokat kifogásolt. Április 10-én ujra benyujtottuk az alapszabályokat. Ezalatt a tagok befizetéseiből 89 forint 10 krajcár folyt be, melyet az ideiglenes bizottmány az előleges költségek fedezésére elégségesnek találván, március 31-én a további befizetéseket felfüggesztette. Az alapszabály junius végén hagyatott jóvá, illetve érkezett vissza s ekkor felvettük az egyleti helyiséget."

A bizottság jelentése után felolvasták a jóváhagyott alapszabályokat és végül megválasztották az egyesület első választmányát, mely a következő kollégákból állott: Elnök Buschmann Ferenc; elnökhelyettes Delinger János; magyar jegyző Bendtner József; helyettese Kenderessy Lajos; német jegyzők Hirsch Lipót és Neubauer Mihály; pénztáros Gresser Ármin; számvivő Lánghy János; könyvtárosok Mayr János, Greif-Kápolnai Ferenc, Türke József.

Délután a városligeti „Bimbóhoz" cimzett sörcsarnokban kedélyes mulatság volt, melyen Kocsi Sándor nyomdatulajdonos is megjelent, mint egy azok közül, akik a segédek mozgalmát nem nézték ellenséges szemmel.

Az önképző-egylet ezután az eléje tornyosuló akadályokon keresztül haladt a maga utján előre. Az egyletnek 94 alapitó tagja volt, kik egyenként 80 krt fizettek be az alapitási költségekre; legtöbbje a Heckenast, Khór és Wein, Kertész, Gyurián és a Deutsch-féle nyomdákból. A legnagyobb cég, az Emich-nyomda személyzete, Urschitz Jakab faktor basáskodása folytán, mivel az illető az önképző egyletben csak felforgató társaságot látott, nem mert az egyletbe belépni. S midőn ellenséges magatartását az „Österreichische Typographia"-ban szemére vetették, elbocsátással fenyegette mindazokat, kik e lapot – olvassák! Ez jellemzi a legrikitóbban az akkori állapotokat. Ez a nyomda később is állandóan utjába állott minden néven nevezendő mozgalomnak.

Az egyesület alapszabályainak szövegét alább közlöm:

A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletének alapszabályai

A szükséglettől késztetve a korszellemmel való haladásra, Pest-Buda könyvnyomdászai egyesülnek egy önképző-egylet alakitására, melynek feladata legyen tagjainak oly ismeretek elsajátitására alkalmat nyujtani, melyeket a jelenkor a könyvnyomdászoktól követel, e cim alatt: „Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete".

Az egylet székhelye, célja és pecsétje

1. §. Az egylet székhelye Pest. Célja pedig tagjai szellemi kiképeztetésének előmozditása, valamint anyagi érdekeinek óvása. Pecsétjének körirata: „Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete".

2. §. A fennebbi cél elérésére következő eszközök szolgálnak:

a) Rokonszenves tudósok népszerü tudományos felolvasásai a politika és vallás kizárásával;

b) egyleti tagok és műbarátok technikai felolvasásai;

c) nyelvtani és egyéb tanórák;

d) az egyleti könyvtár és olvasókör használata a fennálló szabályok szerint.

József, Otto Adolf, Pardavy József, Pákfalvay Károly, Páry György, Pietrasiewitz József, Pollák Gusztáv, Prohaszka József, Reich Antal, Roth Frigyes, Roth Fülöp, Salváry József, *Sankó* Ferencz, Sártory István, Sänger András, Schlesinger Sándor, Schweinshaut *(Ligeti)* József, Sikora Manó, Spelhofer József, Streit Róbert, Szalay József, Szedlacsek Antal, Szentkirályi Márton, Szőke Mihály, Traub Samu, Tebes István, Timmel Gyula, Türke József, Übelhack Antal, *Ványi* Lajos, Weissmandl Mór, Wolf Lőrincz, *Záhonyi* Alajos, Zimbrich Alfréd.

Hogy a nyelvviszonyok az egylet gyakorlati működését ne gátolhassák, a magyar és német nyelv, mind a felolvasásoknál, mind az ügyvezetésnél egyenlően használtatik.

A tagok jogai és kötelességei

3. §. Az egylet rendes és tiszteletbeli tagokból áll. Egyleti rendes tagul minden Pest-Budán székelő, feddhetlen előéletű könyvnyomdász felvétetik; a belépni kivánó azonban magát a jegyzőnél jelenteni s nevét a tagkönyvbe sajátkezüleg beirni köteles. A tagság tartama örökös; azonban a tagnak az egyletből kilépni mindig szabadságában áll; kizárható pedig a tag botrányos magaviselet, továbbá csőd vagy bünperbe jutás esetében, valamint akkor is, ha a tagdij fizetésében hat hétig késedelmes.

Tiszteletbeli tagokul nem nyomdászok is megválasztathatnak, kik az egylet irányában különös érdemeket szereztek és ekkor a rendes tagokkal egyenlő jogokkal birnak, kivéve a választási és szavazatképességet a közgyüléseken, mely jogot a tiszteletbeli tagok nem gyakorolják.

4. §. Az egyleti rendes tagok jogai: Résztvenni az egylet előadásaiban, tudományos és technikai felolvasásokat tarthatni, a tanórákat és az egylet könyvtárát használni, a közgyüléseken pedig választási és szavazati joggal birnak. Végül minden tagnak szabadságában áll, az elnök vagy jegyző által a felolvasásokhoz kiadandó vendégjegyeket felhasználni.

5. §. A tagok kötelességei a következők: Minden rendes tag a beirás által kötelezi magát az egyleti költségek fedezésére hetenként 10 krajcárt az egylet pénztárába befizetni; ezenfelül a beirásnál minden rendes tag 50 krajcárt letenni köteles. A hetidij-fizetés alól a rendes tagok csak betegség tartama alatt mentesek. Vendégjegyek elveszte esetén az azokat kinyert tag darabonként 25 krajcár kárpótlással tartozik. Továbbá minden tag becsületbeli kötelessége az egylet fentebb kifejezett céljainak szellem- és betüszerint megfelelőleg működni, magát a tagképességi feddhetetlenséggel viselni és az egylet házi szabályait megtartani.

Igazgatás

6. §. Az egylet igazgató-választmánya 11 tagból áll, ezek között egy elnök, egy magyar és német tollvivő, könyvtárnok, mindeniknek egy helyettese, továbbá egy pénztárnok és egy számvivő. Ezeknek megválasztása minden üzleti év lefolytával a közgyülésben történik. Választható minden rendes tag.

A választmány jogai és kötelessége

7. §. Az igazgató-választmány jogai és kötelességeihez tartozik, az egylet szellemi és anyagi ügyeit az alapszabályok és a közgyülés által meghatározott elvek szerint vezetni; különösen a 2. §-ban foglalt kiképeztetési eszközök idejét és rendjét megállapitani, az egylet helyiségeit a közgyülés határozata szerint felszerelni, azokra felügyelni; a házi szabályokat kidolgozni; a havi gyülések napirendjét megállapitani, végre az egyleti tagok felvétele és kizárása felett határozni.

E célra kéthetenként választmányi ülés tartandó, melyben érvényes határozat hozatalára 7 tag jelenléte szükséges és a szavazatok általános többsége határoz. Az egyleti tag kizárása felett azonban csak a teljes választmány kétharmadu szótöbbsége határozhat. Minden egyes választmányi tag is letenni köteles hivatalát, ha az összes választmánynak legalább kétharmada követeli azt.

Mindkét esetben a kizárt tag a választmány határozata ellen a közgyülésre hivatkozhatik; a választmány összes határozatai pedig a közgyülés utólagos jóváhagyása alatt állanak.

Rendes tag a választmány által tárgyalandó inditványt vagy orvoslandó panaszt csak irásban tehet.

Pénzbeli utalványozásokra a választmány hatósága csak öt forintig terjedhet; ezen összegen tul a havi vagy a közgyülés határozata szükségeltetik.

A választmányi ülésben a szavazás nyilvánosan történik.

Az igazgató-választmány jogában áll a pénztár és a pénztári könyvek állásáról mindenkor tudomást szerezni.

Szükség esetén az igazgató-választmány rendkivüli közgyülést hivhat össze.

Az egylet tisztviselői

8. §. Az elnök az egyletet képviseli s mind a választmányi-, havi-, mind pedig a közgyüléseket vezeti; továbbá a határozatokat és kiadmányokat, valamint a pénzkezelési iratokat és felvételi jegyeket a jegyzők egyikével aláirja; továbbá kötelessége a pénztárnak gyakori, véletlen megvizsgálása.

9. §. A tollvivők az egylet irásbeli munkálatait végzik magyar és német nyelven; az elnök által tett aláirásokat ellenjegyzik, s mind a választmányi, mind a közgyülésekben a jegyzőkönyvet vezetik. A választmányi ülések jegyzőkönyvei a legközelebbi ülésben felolvasás által hitelesittetnek; a közgyülési jegyzőkönyvek hitelesitésére pedig az elnök két választmányi és két rendes tagot jelöl ki.

10. §. A pénztárnok és számvivő, kik a reájuk bizott pénzekért kezeskednek, kötelesek a tagdijak rendes behajtásáról gondoskodni; a pénztári könyvet rendesen vezetni; a 20 forinton felül szaporodó pénzt a pesti takarékpénztárban az egylet nevére elhelyezni, a közgyüléseken a pénztári jelentést előterjeszteni, a könyveket a választmány kivánatára bármikor feltárni; az egyleti tagokról pontos jegyzéket vezetni, melyben a be- és kilépés, valamint a dijfizetés mulasztásai megjelöltessenek.

A befolyt pénzek kamatra tételéhez külön meghagyás nem kivántatik; de a takarékpénztárból kivétel, valamint a pénztárban levő pénzek bárminemü kiadása csak választmányi határozat mellett történhetik, mely hiteles formában s egyleti pecséttel erősitve a kiadási rovathoz csatolandó.

11. §. A könyvtárnok az egylet könyvtárát és az olvasókört tartja rendben. Ugyanő köteles az egylet könyveiről rendes jegyzéket vezetni, a tagoknak kiadott könyvekről téritvényt venni, s az igazgató választmány üléseiben a könyvtár állásáról, valamint a tapasztalt hiányokról jelentést tenni.

Gyülések

12. §. A közgyülés választmányi határozat folytán az elnök által körlevelek utján hivatik össze és pedig négy héttel annak határnapja előtt; rendkivüli közgyülés azonban nyolc nappal annak határideje előtt is összehivatik. A közgyülés határnapja a felveendő tárgyak jegyzékével együtt a hatósági biztosnak is eleve tudtul adandó.

A közgyülés tárgyait teszik: az igazgató választmány megválasztása, a havi ülések jegyzőkönyveinek felolvasása, s az abban foglalt határozatoknak megbirálása; a kizárt tagok feletti felülvizsgálat; a pénztár állapotáról szóló évi jelentés megvizsgálása; az alapszabályok változtatása, s az egyletet érdeklő egyéb inditványok, valamint a társaság feloszlása feletti határozat. A közgyülés tárgyai az egylet helyiségén elnöki aláirás alatt kifüggesztetnek; ezért az inditványok az elnöknél két héttel a gyülés előtt bejelentendők. A közgyülésben a szavazás szinte nyilvános.

13. §. A közgyülés a volt igazgató választmány lelépésével kezdődik; mire a választási elnök kikiáltatik, ez pedig az uj igazgató választmány megválasztására szavazatszedő-bizottmányt hoz javaslatba, s a választás eredményét közzé teszi.

A megválasztott elnök vezetése alatt a közgyülés a kitüzött tárgyak felett tanácskozik.

Közgyülésekben minden rendes tag szavazatjoggal bir és az általános szótöbbség határoz. Érvényes határozat hozatalára rendesen az egylet tagjai felének, az alapszabályok változtatása iránti határozatnál az egyleti tagok kétharmadának, az egylet feloszlása kérdésében pedig az egyleti tagok háromnegyedének jelenléte szükséges.

A megváltoztatott alapszabályok az illető politikai hatósághoz jóváhagyás végett szinte felterjesztendők.

Azonkivül négyhetenként havi gyülések tartatnak az egyleti ügyek szabályozása végett. A havi gyüléseken teendő inditványok vagy javaslatok nyolc nappal előbb jelentendők be.

Választott bíróság

14. §. Az egyleti tagok között az egyleti viszonyokból felmerülendő viták választott bíróság által intéztetnek el, melyhez mindkét fél két-két birót, a négy tag pedig egy elnököt választ. E bíróság határozata ellen semminemü perorvoslatnak nincs helye.

Az egylet feloszlása

15. §. Az egylet feloszlása önmagától bekövetkezik, ha a tagok száma a választmányi tagok számáig lecsökken. Sem a közgyülésileg kimondott, sem az önmagától bekövetkezett feloszlás eseteiben az egyleti vagyon felosztásának nem leend helye; hanem az egylet összes vagyona a pesti takarékpénztárba tétetik s ott fog maradni mindaddig, mig egy hasoncélu egylet nem alakul, mely a jelen intézkedést alapszabályaiba változatlanul felveendi s melyre akkor a takarékpénztári követelés át fog szállani.

Ha husz év alatt ily egylet nem alakul, akkor a takarékpénztári könyv a pest-budai nyomdászok rokkantjainak alapját fogja illetni.

16. §. A pest-budai nyomdászok önképző-egylete mint testület más társaságba nem fog beállani.

Pest, 1866. április 10.

Jóváhagyatott a nmltgu kir. helytartótanács által 37.256 sz. a. Budán, 1866 évi junius 10-én.

Az egylet könyvtára közben szépen gyarapodott; egyes kiadók, egy-két főnök s a tagok is siettek könyvadományaikkal az egylet célját előmozditani. A nyomdatulajdonosok közül Kertész József volt az *első,* aki 18 kötet könyvet ajándékozott az egyletnek.[55] 1866 szeptember elején már 500 köteten felül álló könyvtár állott a tagok rendelkezésére. Ugyanezen évben kezdetüket vették a tanfolyamok és a felolvasások; november 25-én megnyilt a Szőllősy Mihály tag által dijtalanul vezetett gyorsirási tanfolyam, melyen 40 hallgató heti négy órában részesült oktatásban. Tervbe voltak véve ezenkivül a magyar, német és francia nyelvü tanfolyamok is s egy akkori szakember örömmel konstatálta: „Végre tehát megértük, hogy a nyomdászok is tanulnak!”

A felolvasások is vonzották a tagokat; Ökröss Bálint ügyvéd a sajtótörvényről, Szőllősy Mihály a gyorsirásról, Kún Pál a nyelvészetről tartottak felolvasást. Az olvasó-szobában számos lap állott az olvasók rendelkezésére, melyek jó részét dijtalanul küldték a kiadók vagy szerkesztők.[56]

[55] A könyvtár alapitóinak tekinthetők a következők, kik alapitáskor nagyobb mennyiségü könyvet ajándékoztak az egyesületnek: Tóth István 26 kötetet, Delinger és Mayr J. 62–62 kötetet; Kenderessy Lajos, Bauer J. M., Schweinshaut-Ligeti József, Vajda V., Novák J., Szedlacsek A., Cselesznik J., Pfeiffer N., Urschitz Jakab, Buschmann Ferenc 42–42 kötetet, Heckenast Gusztáv 124 kötetet, Bendtner József, Gresser Ármin, Weissmann, Türke J., Niessl Jakab, Bartalits kisebb-nagyobb könyvgyüjteményt ajándékoztak. Első könyvtárosok Mayr János és Türke József voltak. 1869 végén 900 kötettel birt a könyvtár.

[56] Felolvasásokat tartottak az első évben: Dr. Ökrös Bálint: A sajtóügyről. – Dr. Balogh Kálmán: A vér élettanáról. A tápanyagok jelentőségéről az ember anyagforgalmában. – Bendtner József: Az egylet céljáról. – Szőllőssy Mihály: A gyorsirásról. – Kún Pál tanár : A nyelvészetről általában. A nyelvek osztályozásáról. – Kún Gyula: A művelődés történetéből. – Heller Zakariás: Die gegenwärtige Lage der Arbeiter-Klasse und die Mittel zu deren Verbesserung. – Hirsch Lipót: Die Arbeiterfrage. – Wiesinger Károly: Über Infusorien.

Az egylet választmánya ezért 1866 augusztus 25-én a következő szöveget tette közzé a Gutenberg 18. számában:

„Nyilvános köszönet. A pest-budai könyvnyomdászok önképző egyletének alul jegyzett választmánya kedves kötelességet teljesit, midőn azon tisztelt nyomdatulajdonos és könyvárus uraknak s más pártolóinak, valamint azon lapok tisztelt szerkesztőinek (hazánkban ugy mint a külföldön) is, kik az egyletet eddig pártfogásukkal megajándékozták, szives jóindulatukért ezennel legmélyebb köszönetét nyilvánosan kifejezi. Ez alkalommal bátorkodik az emlitett választmány azon tisztelt urakat és szerkesztőségeket (bel- és külföldön), kiknek az egylet megalakulásakor azt körlevelek által figyelmökbe ajánlá, ismételten felkérni, hogy az ifju egyletet becses pártfogásukban részesiteni sziveskedjenek. Pest, 1866 augusztus 25. A pest-budai nyomdászok önképző-egyletének igazgató választmánya."

***

A segélyző-egyesület 1865–66. évi működése anyagi tekintetben kedvezőtlen eredményt mutatott fel. A rossz pénztári eredmény természetesen mindig csak a betegsegélyző-pénztárra vonatkozik, mert a rokkantsegélyző-pénztárnak akkor még nem voltak kiadásai. Az egyesület megalakulásától, 1862 május 29-től 1865 szeptember 30-ig, tehát három és fél év alatt 9909 forint 27 krajcár bevétellel szemben 9899 forint 51 krajcár kiadás volt, a maradvány tehát mindössze 9 forint 76 krajcár. A három és fél év alatt *bevételeztetett:*

Tagdijakból		8589 forint – krajcár
A főnökilletékek ¼ -ből		1273 forint 87 krajcár
Külön bevételekből		53 forint 57 krajcár
	Összesen	9916 forint 44 krajcár
	Levonva	7 forint 17 krajcár
tévesen elkönyvelt összeget, marad		9909 forint 27 krajcár bevétel

mellyel szemben a *kiadás:*

Utasoknak		1411 forint 30 krajcár
Betegeknek		6506 forint 54 krajcár
Temetési költségekre		1314 forint 64 krajcár
Külön kiadásokra		667 forint 03 krajcár
	Összesen	9899 forint 51 krajcár

Az abnormális beteglétszám az egészségtelen nyomdahelyiségek által idéztetett elő, de elősegitette a megbetegedések számát az akkori életmód is. Az 1866. évi kolerajárványnak a nyomdászok közül is sokan estek áldozatul s az egyletet a tetemesen növekedett betegsegélyek és temetési költségek válságba sodorták. Az egyletnek 1865 elején 296 tagja volt, ezek között azonban sok volt a munkanélküli, kik az illetékkel hátralékban maradtak, valamint a betegek is, akik fel voltak mentve az illetékfizetés alól. Mivel a betegsegélyző-egylet alapszabályainak 5. §-a értelmében a tagokra szükség esetén pótilletéket is jogosult volt a választmány kivetni s ezt a kisegitő eszközt, ha szükség volt rá, igénybe is vette. De minthogy mindennek van egy bizonyos határa, ugy ezt sem lehetett a végletekig fokozni s igy a bajok más módon való orvoslásáról kellett gondoskodni. Az alapszabályszerü 12 krajcáros tagsági dij már az első évben – habár ideiglenesen csak egy negyedévig – 24 krajcárra, azután egy év után állandóan 19 krajcárra emeltetett fel. Közben egy ideig megint 31 krajcár volt a tagdij, amig a kiadásoknál az egyensuly helyreállott. A választmány ujabb illetékemeléssel nem akarta a tagokat megterhelni s igy a deficit fedezésére más módozatokat kellett keresnie. Szóba került az 1865 decemberi ülésen a temetési illetménynek 40 forintról 35 forintra való leszállitása, melytől azonban a választmány elállott. A főnökök is rendetlenül fizették be a

rokkantalapra eső járulékokat s az előző évi közgyülés reájuk vonatkozó határozatával nem sokat törődtek, sőt egyesek kijelentették, hogy az illetéket tovább nem fizetik. Az 1866 junius 7-én tartott közgyülés Emich Gusztáv helyébe Kocsi Sándor nyomdatulajdonost választotta meg az egyesület elnökévé s igy az uj választmányra hárult a nehéz feladat, hogy az egyesület zilált anyagi viszonyait rendbe hozza. Az augusztus havi választmányi ülés a tagdijat 20 krajcárra emelte fel. Az 1865 október havi választmányi ülés egy bizottságot küldött ki az alapszabályok megfelelő módositására, mely munkájával elkészülvén, a módositásokat a választmány is elfogadta s a tervezetet hozzájárulás végett a főnökök elé terjesztette. A főnökök hozzájárulásával az 1866. évi közgyülés is elfogadta a módositásokat. E módositások a következők: 1. A betegsegélyző-pénztárba belépő tag az ellenőrnél köteles jelentkezni, kitől a lefizetett összegről nyugtát kap. Mig ez meg nem történik, addig segélyt nem kap. 2. Ha egy tag tartozik, az ellenőr köteles az illetőnek befizetéseiről nyugtát adni. Ha oly tag utazik el, akinek tartozása van, visszajövetelekor mindaddig nem kaphat segélyt, mig tartozását le nem fizeti. 3. Budapesten dolgozó tag elutazás esetén csak fél év után jogosult segélyre. 4. Az utas-segély egy év lefolyta előtt 1 forint 50 krajcár, egy év után 3 forint. Az uj választmány augusztus havi ülésében az illetéket 20 krajcárra emelte fel. A deficit fedezésére a rokkant-segélyző pénztárból vettek kölcsön 300 forintot s a november havi választmányi ülés határozata értelmében a főnökökhöz és tagokhoz egy körlevél küldetett, melyben az illetők, tekintettel az egyesületi betegsegélyző pénztár válságos helyzetére, önkéntes adakozásra szólittattak fel. A felhivás eredményeként körülbelül 200 forintnyi önkéntes adományhoz jutott a pénztár.

A budapesti nyomdászok társadalmi élete 1861 óta nem sokat változott. Saját érdekeik elő-mozditását illetőleg nagyfoku indolencia és szellemi tespedés jellemzik még mindig a kollégák nagy részét. A jobbak – kik kevesen valának – önzetlen munkálkodása, hogy a tömeget tunyaságából felrázzák, csak lassan éreztette hatását s a nemrég alakult önképző-egyletbe is majdnem kötéllel kellett fogni tagokat. A „Gutenberg”-ben egy kolléga, munkástársai indolenciáját panaszolván, hiába buzditja társait, a kétkedőket: „Egyesüljünk létünk, jövőnk érdekében! Ne fohászkodjunk, hanem cselekedjünk! Gyüléseinken jelenjünk meg pontosan, melyeken csak javunkra szolgáló tárgyak adatnak elő... Vessük le a közönyösséget minden iránt, ami nem testi érzékeinkre hat, mert aki saját művészete iránt sem bir lelkesedni, kit ügytársai érdeke fel nem buzdit, az nem érdemel jobb sorsot.”

Pedig a segédek anyagi és társadalmi helyzete nem volt valami rózsás. A munkaidő 10 órában volt megállapitva, de ki tartotta ezt be? Vasárnap is bejártak dolgozni. Egy jó kompresz-szedő 14 krajcáros számolással 7 forint 50 krajcárt keresett hetenként, feltéve, hogy óránként 1250 betüt ki tudott szedni. A szedők különben a kompresz-szedésnél egyebet nem igen értettek, mert tanonckorukban őket másba be nem avatták. A tanoncmizéria ellen már évtizedek óta protestáltak a segédek eredménytelenül. A nyomdatulajdonosoknál a panaszok süket fülekre találtak s a tanoncokkal óránként 5 krajcár fizetés mellett a legvigabban különóráztattak. Csak annyi eredménye volt a segédek akciójának, hogy a helytartótanács 1865-ben az összes nyomdásztanoncokat összeiratta s azután elrendelte, hogy a 16 éven aluliak éjjeli munkára nem alkalmazhatók. Az akkori viszonyok között ez is vivmánynak volt tekinthető.

A segélyző-egyesület 1865 december 26-iki választmányi ülésén a tanoncügy is szóba került. Emich Gusztáv elnök kijelentette, hogy ezen ügyben a főnököknél interveniálni fog, holott az ő nyomdájában is több mint 38 tanonc volt 68 segéddel szemben. Buschmann Ferenc ezen az ülésen a következő inditványt terjesztette elő a tanoncügyre vonatkozólag: 1. Minden tanonc a főnöktestület előtt szerződtetendő és szabaditandó. 2. A tanoncnak az első tanulási évben fizetést adni nem szabad s ez az összeg felszabadulásakor fizetendő ki neki. A segédek ezen inditvány életbeléptetésével óhajtották a nyomdászpályára tódulókat feltartóztatni, ugy vélekedvén, hogy ha a fiu az első évben nem kap fizetést, szülőinek kevésbé lesz kedvük

fiukat ezen foglalkozás elsajátitására adni. A főnökök azonban rá sem hederitettek a határozatra; ők ezen kérdésnél kizárólag az anyagi hasznot vették tekintetbe és igy nem voltak hajlandók a segélyző-egyesület kivánságának megfelelni. Őket nem bántotta az, hogy 19 budapesti nyomdában 297 segéd mellett 198 tanonc volt alkalmazva.[57]

Az önképző-egylet egészen más szellemet varázsolt a nyomdászok közé. „Az eddig ismeretlen szolidaritás és kollégialitás hatotta át a szaktársakat s az önképző-egylet havi gyülései és felolvasásai révén szorosabb összekötő kapocs létesült közöttük." Az önképző-egylettel a haladás kezdett a nyomdászok között tért hóditani s az anyagi érdekek megvédésében s a csüggedtek és félénkek bátoritásában ezen uj egyletnek óriási eredménye volt. Épp ezért kezdetben sok bajjal és akadállyal kellett megküzdenie. Egyesek, akik sohasem lelkesültek a kollégiális összetartásért s mindig a zavarosban halásztak, csak azt nézték, hogy a faktorokkal mindig jó viszonyban legyenek s igy maguknak kedvezőbb helyzetet teremtsenek, nem törődve a többség sanyaru helyzetével. Ezek már jól előre megérezték azt, hogy az önképző-egylet működése reájuk megsemmisitő hatással lesz s ezért ahol lehetett ezen egylet működését gáncsolták. Ugyanigy féltek az önképző-egylet felvilágositó hatásától a főnökök, mert jól tudták, hogy az eddigi rendszernek nemsokára vége lesz. Az önképző-egylet 1866 szeptember havi gyülésén Bendtner József igazolni akarta az egyletet a főnökök vádjaival szemben: „Fájdalom, árnyoldalak is mutatkoznak azon pár hét alatt, mióta az egylet fennáll; árnyoldalak, melyek azt működésében gátolják, melyek az óhajtott cél elérésében késleltetik, sőt talán attól el is üthetik. Ez akadály őszintén megvallom és előre is bocsánatot kérek, hogy meg kell vallanom, az egylet némely tagjaiban és illetőleg célunk ferde felfogásában rejlik. Némelyek azt hiszik, hogy a művelődés lobogója csak köpenyül szolgál azon titkos törekvésünkhöz, mely szerint tömörülve, miként 1861-ben, erőszakos módon árjavitásokat akarnánk kierőszakolni. Mások azt hiszik, hogy egyletünk pusztán egy olvasó egylet, mely magában üdvös ugyan, de nálunk önállólag alkalmazva igen csekély eredményre vezetne. Vannak továbbá olyanok is, kik az egyletben éppen semmi célt sem találnak és az egészet talán kezdeményezési hiuságból eredettnek hiszik és az ily tévhitben levők az egyletnek véleményük szerint eltévesztett irányát vagy célját kárhoztatván, ha ezek közül némelyek anyagi segélyüket nem vonják is meg az egylettől, de másrészt igen kicsinylőleg nyilatkoznak róla a többi tagok előtt, ami azokat is elkedvetleniti és elidegeniti az egylettől."

Az önképző-egylet, mint később látni fogjuk, működésével erősen rácáfolt Bendtnerre és mindazokra, akik féltek az elkövetkező erupciótól, mert a természet rendjét nem lehet feltartóztatni.

Csak az 1868-iki békés s az 1870-iki négyhetes, valamint az 1872. évi árszabálymozgalmakat emlitem fel, melyek mind az önképző-osztály működésének voltak eredményei.

[57] Egy 1865-ben felvett és egy külföldi szaklapban leközölt statisztika alapján módomban van az akkori budapesti nyomdák személyzetének arányát bemutatni. A 19 nyomdában 244 szedő, 21 nyomó, 32 gépmester, 9 nyomótanonc és 189 szedőtanonc volt alkalmazásban, és pedig: Bagó nyomdájában 4 segéd, 1 tanonc; Bartalitsnál 3 segéd, 12 tanonc; Bucsánszkynál 5 segéd, 2 tanonc; Emichnél 72 segéd, 38 tanonc; Engel és Mandellónál 6 segéd, 8 tanonc; Gyurián és Deutschnál 8 segéd, 10 tanonc; Heckenastnál 39 segéd, 12 tanonc; Herznél 4 segéd, 14 tanonc: Hummel és Hornyánszkynál 22 segéd, 11 tanonc; Kertésznél 7 segéd, 11 tanonc; Kocsi Sándornál 10 segéd, 8 tanonc; Khór és Weinnél 25 segéd, 14 tanonc; Nosedánál 2 segéd, 4 tanonc; Poldininál 3 segéd, 4 tanonc; Pollák Testvéreknél (Légrádi) 9 segéd, 8 tanonc; Trattner-Károlyinál 10 segéd, 5 tanonc; Egyetemi nyomdában 51 segéd, 16 tanonc; Magyar egyesületi könyvnyomdában 2 segéd, 6 tanonc; Wodiánernél 15 segéd, 14 tanonc. 1867-ben 63 lap és folyóirat és 10 napilap jelent meg Pesten, összesen 110.000 példányban. Magyarországban 1866-ban 110 nyomda létezett.

Az 1866. évben még két dologról kell megemlékeznem; a segélyző-egylet javára a deficit fedezésére a budapesti nyomdászok február 4-én az „Arany Horgony”-ban bált rendeztek, mely alkalomra a rendezőség megfesttette Gutenberg arcképét is, a bálterem diszitésére. Az akkori irók közül Tóth Kálmán, Királyi Pál, Rózsaági Antal, Hindy Árpád, Török János, Virághalmi, Jánosi Ferenc, gr. Lázár Kálmán, br. Kemény stb. megjelentek a bálon, mely 474 forint 10 krajcárt és 2 darab körmöci aranyat jövedelmezett a betegsegélyző-pénztár javára. Az ezen évben Budán, a Szép Juhásznénál tartott majális szintén várakozáson felül sikerült. Deák Ferenc, Kemény Gábor s több iró szintén részt vett a kirándulásban.[58]

[58] Az évenként rendezett mulatságokból elég szép összegek folytak be az egyesületi pénztárba; 1866-ban 479 forint 62 krajcár; 1867-ben 143 forint 50 krajcár; 1868-ban 98 forint 05 krajcár, 1869-ben 215 forint 47 krajcár.

Ujabb események

Az önképző-egylet és az anyagi érdekek megvédése. – A tervezett koalició

Az első magyar felelős miniszterium 1867 február 20-án kineveztetvén, a béklyókba szoritott sajtó 19 év után végre visszanyerte szabadságát s ezzel a magyar könyvnyomtatás is ujra rohamos fejlődésnek indult. Az évek óta tartó pangást óriási munkahalmaz váltotta fel, mint annakidején 1848-ban. Sok uj lap keletkezett, uj irodalmi vállalatok létesültek. Végre volt hát elegendő munka.[59] A miniszterium által 1867 március 17-én az 1848. évi XVIII. törvénycikk tárgyában kibocsátott végrehajtási rendelet, mely szerint az emlitett törvénycikk XVIII. fejezetének 37. §-a értelmében 15 nap alatt minden nyomdatulajdonos Budapesten 4000, vidéken pedig 2000 forintot biztositékul tegyen le, nagy konsternációt keltett s a nyomdatulajdonosok az igazságügyi miniszterhez egy küldöttséget óhajtottak meneszteni, hogy őt a rendelet visszavonására birják. Emich, mint a testület elnöke, azonban nem volt hajlandó a küldöttség vezetésére s inkább lemondott. Helyette azután Kocsi Sándor vezette a küldöttséget, mely persze eredménytelenül járt. A biztositékokat le kellett fizetni. Emich ilyenformán a nyomdatulajdonosoknál is kegyvesztett lett.

Az önképző-egylet tagjainak száma a munka növekedésével szintén emelkedni kezdett s 1867 márciusban már 200 tagja volt. Április 1-én életbe lépett a magyar- és németnyelvü tanfolyam. Az augusztus hóban kibocsátott 1866–67. évi jelentés bevezetésében a választmány az egyesület ellen ágálókra céloz: „Minden uj eszme, mely a meggyökeresedett szokások és az ember tulajdonságává vált viszonyok reformálását tüzte maga elé, egyrészt az ezáltal érintett érdekeltség, másrészt pedig a nagy tömeg nehéz felfogóképességén akad fenn.” A jelentés szerint az egylet 1866 julius 22-től 1867 julius 1-ig 3 rendkivüli közgyülést és 8 havi gyülést tartott. Az egyletnek 200 tagja volt, könyvtára 621 kötetből állott és 20 lap járt az olvasóterembe. Az ismeretek előmozditására 11 előadás és felolvasás tartatott. Az idegen nyelvü tanfolyamok résztvevők hiányában nem voltak megtarthatók, ellenben a gyorsirási tanórákat a hallgatók rendesen látogatták. Határozatba ment egy dalkör létesitése is s az erre vonatkozó előmunkálatok megtétettek. A március havi gyülés azon határozatából, hogy egy „A könyvnyomdászat kézikönyve” cimü szakkönyv adassék ki, nem lett semmi sem; a mű ára 1 forintban lett megállapitva, de alig jelentkezett rá egy pár előfizető. A szerkesztéssel megbizott Bendtner József és Szőllősy Mihály ennélfogva hozzá sem fogtak a mű megirásához.

Nagyobb érdeklődéssel találkozott Hirsch Lipótnak az 1867 április 7-iki gyülésen előterjesztett inditványa, mely igy szólt: „Hasson oda az önképző-egylet, hogy alapszabályainak az anyagi érdekek megóvására vonatkozó szakasza alapján egy főnökökből és segédekből álló, törvényes jogkörrel biró bizottság alakittassék.” A jelenlevő hatósági biztos azonban a gyülést erre, határozatképtelenség cimén feloszlatta, miből megtanulhatták a nyomdászok, hogy az ő részükre az 1867-iki felelős magyar kormány politikai szempontból jelent-e valamit. A feloszlatás következtében április 14-ére ujabb gyülés hivatott egybe. A majdnem teljes számban megjelent tagok az inditványt elfogadták s annak kidolgozásával Hirsch, Bendtner, Neubauer, Gröber és Nagy Sándor bizatott meg. A Hirsch által benyujtott inditvány szövege a következő:

> „Azon szempontból kiindulva, hogy a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete alapszabályaiban kifejezett célja szerint anyagi érdekeinknek óvását is kifejezi; a tanulókkal való gazdálkodás által azonban ez nemcsak hogy megtámadva, de lényegesen kárositva van;

[59] A budapesti nyomdatulajdonosok örömükben fáklyásmenetet akartak rendezni, utóbb azonban lefujták. Az e célra begyült 43 forintot a segélyző-egyesületnek adományozták.

azon szempontból, hogy a tanulók tulságos nagy száma által nem annyira a munkaerők, mint inkább azok száma szaporittatik csak, kik a munkadijak lenyomására szolgáltatnak alkalmat, valamint hogy ezen, a nyomdászathoz ujoncozott tanulók nagy része az e szakmához okvetlen megkivántató ismeretekkel sem birnak, ugyszólván olvasni is alig tudnak;

azon szempontból, hogy a tanulási idő meghatározása az illető nyomdatulajdonos urak kényekedve szerint történik s különösen a gyakornokok felfogadása körül sok visszaélés lehetséges, hogy pro forma felszabaditott pénzes egyének testületünkbe lépnek és annak terhére válnak;

azon szempontból, miszerint napról-napra szaporodnak a munkások egészségének ártó nyomdai helyiségek, melyek sötét pincelyukakban helyezvék el, holott köztudomásu, hogy a szedés maga is a szemet nem kis mértékben rontja;

azon szempontból, hogy a jelenlegi munkaárak, melyekkel a szedési munkák dijaztatnak, már majdnem 20 év előttiek, holott a viszonyok azóta igen lényegesen megváltoztak az élet minden rétegében, hiányosok;

végül azon szempontból, hogy a munkás, valamint a munkaadó között gyakorta nézetkülönbségek támadnak ugy a munkaidő, mint a munkadijra nézve, mivel egy kötelező, megállapitott szabály e tekintetben nem létezik:

ezekfolytán hasson oda a nyomdász önképző-egylet, hogy a főnökök jelenlegi testülete feloszlattassék és ujra szerveztessék s ehelyett egy főnökökből és segédekből álló egyenjogositott testület létesüljön, mely közös ügyeinket közösen tárgyalná, mely közös bizottság intézkedései törvényesen, hatóságilag elismert kötelező erejüek lennének. Magyarország s a hozzá kapcsolt részekben és pedig: a tanulási idő és a tanoncok számának meghatározása időről-időre, a tanoncok felvétele a testület előtt minden főnökre való kötelezettséggel és felszabaditása a testület előtt leteendő vizsga alapján; előforduló panaszok megvizsgálása és orvoslása; a nyomdafelállitási képesség meghatározása."

Az önképző-egylet 1867 május 10-iki ülésében elhatározta, hogy a budapesti nyomdászokat egy körlevélben értesiti az inditvány elfogadásáról. A körlevél igy szólt:

„Hogy a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletéhez nem tartozó műtársak is tudomásul vehessék, a f. é. április hó 14-én tartott közgyülésen Alkér Antal királyi biztos jelenlétében felolvasott és elfogadott, a hazai nyomdászattal foglalkozó munkások anyagi helyzetének javitására célzó inditványt; s továbbá, hogy téves nézeteknek és helytelen felfogásoknak eleje vétessék – ugyanezen közgyülés határozattá emelte, hogy nevezett inditvány kinyomattassék s a pest-budai tagtársaknak kiosztassék.

Az önképző-egylet választmánya."

A kiküldött bizottság a koalicióra vonatkozó tervezettel elkészülvén, azt a nyomdatulajdonosok testülete elé terjesztette. A főnököknek tárgyalás végett megküldött tervezet az alábbi szöveget tartalmazta:

„A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete, melynek hatáskörébe tartozik tagjainak szellemi képzése és azok anyagi érdekeinek megvédése, a jelenlegi kedvező viszonyok beállta folytán elérkezettnek látja az időt céljainak keresztülvitelére; ennek folytán arra kéri a főnökök testületét, hogy az előbb közölt szabályzatra vonatkozólag észrevételeit megtenni, illetve határozni sziveskedjék.

1. Az egyesülés (koalició) célja a magyar szent korona országaira kiható, főnökökből és segédekből álló testület létesitése, mindkét fél szellemi és anyagi érdekeinek megbeszélése és az ezekre vonatkozó határozatok kötelezővé tétele.

2. Minden pest-budai és vidéki engedélyezett (koncesszionált) nyomda tulajdonosa, valamint a segédek képviselői a gyüléseken szavazati joggal birnak. Mindkét fél egyenlő szavazati joggal bir s a segédek képviselőinek száma ugyanannyi, mint a főnököké.

3. Évenként közgyülés tartandó; szükség esetén rendkivüli közgyülés tartatik. A közgyülés Pesten tartandó a pünkösdi ünnepek alkalmával.

6. A közgyülés hatáskörébe tartozik: a munkadij és a munkaidő, valamint a kölcsönös felmondás meghatározása. A felveendő tanoncok iskolai előképzettségének és korának meghatározása. A tanulási idő, a tanoncok számának és a segédi vizsgák anyagának meghatározása; a felszabadulási bizonyitványok ellenjegyzése; felebbezések elintézése. Az engedélyhez (koncesszió) előirandó minősités meghatározása.

7. A választmány minden második hónapban tart ülést. Hatáskörébe tartozik: tanoncok felvétele; differenciák elintézése; a közgyülés által elfogadott határozatok keresztülvitele.

8. A közgyülésbe delegálandó segédek megválasztása husvétkor történik.

9. Ha a segéd vagy faktor valamely főnök képviseletében óhajt az ülésben részt venni, köteles segédi mandátumáról előzőleg lemondani."

A nyomdatulajdonosok testülete 1867 augusztus 4-iki ülésében tárgyalta az önképző-egylet átiratát s arra a következőkben válaszolt:

„A főnöktestület már a petició *benyujtása előtt* (!) gondoskodott a felsorolt bajok orvoslásáról. A közös értekezletekre vonatkozó alapszabályokat azonban elfogadhatóknak nem találta, miről a tisztelt pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletét ezennel értesitjük. Pest, 1867 augusztus hó 5-én. Pollák, jegyző, Kertész József, elnök."

Az önképző-egylet a főnöktestület elutasitó válasza után a tanácshoz felebezést nyujtott be. A beadványban hivatkozás történt arra, hogy az egylet mint ilyen nem nézheti szótlanul, hogy az általa megpenditett kérdésekben nélküle és kivüle tanácskozzanak és határozzanak, ennélfogva ilyen határozatoknak magát alávetni nem akarja és soha nem is fogja.

A tanács a felebbezést az önképző-egylet által az általános választói jog, a gyülési és az egyesülési jog törvénybeiktatása ügyében beadott kérvényekkel együtt felküldte a miniszterelnöknek az országgyüléshez való előterjesztés végett, hol azután örökre eltemették.[60]

Az önképző-osztály által 1867-ben a miniszteriumhoz, illetve a képviselőházhoz a *választói jog kiterjesztése*, a korlátlan egyesülési és gyülekezési jog tárgyában intézett kérvény szövege a következő:

„Tisztelt képviselőház!

Midőn 1867 junius 8-án hazánkban a szabadság napja felvirradt és jótékony sugarai nemcsak a palotákba, hanem azokba a sötét kunyhókba is behatoltak, melyekben a munkás szorgalmas munkája dacára mint politikai halott, alacsony sorsban és szegénységben tengődött, természetes volt az, hogy ezek után ezen reménytelen és vigasztalan emberek lelkében is a politikai és polgári jogok feltámadásának reménye kezdett derengeni.

Ez a remény sarkalta azt a munkás-egyesületet is, mely azt a célt tüzte maga elé, hogy ezen célok eléréséért harcoljon; ez az egyesület a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete, mely tagjai anyagi érdekeinek megvédésére és azok szellemi látkörének emelésére 1866-ban alakult és hatóságilag jóváhagyatott.

A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete ennél fogva, hogy hivatásának megfeleljen, nem mulasztotta el ezen ügyben közremunkálkodni. Azon szempont által vezérelve, hogy a nyomdász, mint a munkásosztály tagja, műveltségénél fogva azt az iparososztályt képezi, mely képesitve van a szabad szellemi fejlődést, illetve a munkás sorsának oly nagyon szükséges javitását illetőleg munkástársainak mintaképül szolgálni, ezen testület 1867 julius 14-én azzal a bizalomteljes kéréssel fordult a pest-budai nyomdatulajdonosok testületéhez, hogy a segédekkel oly célból egyesüljenek, miszerint egyrészt a segédek saját anyagi, másrészt pedig a két fél kölcsönös érdekeinek megvitatása és megóvása lehetővé tétessék. Ezt azon okból kértük, hogy

[60] A wieni nyomdászok önképző-egylete már 1867 julius 5-én nyujtotta be az osztrák képviselőházhoz az egyesületi és a gyülekezési jog törvénybeiktatására, valamint a Gutenberg-egylet 1852-ben elkobzott 1200 kötetes könyvtárának és vagyonának kiadására vonatkozó kérvényeit.

érdekeinket törvényes formában juttassuk érvényre. A főnökök testülete által elkövetett sérelmek kiáltó voltuknál fogva el nem tagadhatók, ennélfogva a főnöktestület ezek megszüntetését igérte; e bajok közös megbeszélésére vonatkozó ajánlatunkat azonban visszautasitotta. Pedig alulirott egyesület e bajok gyökeres orvoslására csak abban látna teljes biztositékot, ha ezek közös tárgyalások alapján nyernének elintézést. A kerek elutasitás, melyben kérelmünk a főnöktestület részéről részesült, nyilvánvalóvá teszi, hogy mint azt a tapasztalat is bizonyitja, a munka a tőkétől, (ha az államhatalom közbe nem lép) jó helyett csak rosszat várhat, minél fogva a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete, törekvésének végre sikert óhajtván biztositani, bizalommal és reményteljesen azzal a kérelemmel fordul a magas kormányhoz, hogy egyrészt a magyar haza iparának felvirágoztatása, másrészt pedig, hogy a „mindenkinek egyenlő jogokat" elv megvalósittassék, a következő törvények megalkotását kérjük:

1. *A választójog kiterjesztése* mellett szól az 1848. évi V. törvénycikk 2. § *b)* pontja is, mert a társulási intézmények fejlődésével a gyáripar mindinkább nagyobb térre szoritkozik s ennélfogva azok a kézműiparosok, kik egy vagy több segéddel dolgoznak, mindinkább kevesbednek s ezáltal a már 19 év előtt szükségesnek kimondott választójog kiterjesztése illuzóriussá válik. (Mert a kisiparosból idővel ismét munkás lesz.) Az idézett 1848. t.-c. 2. §-ának *d)* bekezdése is módositásra szorul, mivel a jelenlegi szövegezés hiányos és elévült, mert ez a szakasz különféle, nagyobb intelligenciát feltételező foglalkozási ágat, mint pl. a könyvnyomdászatot, az irodai alkalmaztatást stb. a választói jogosultságtól megfosztja, melyeknél az ipari önállóság hiánya konstatálható, de a politikai jogokra való éretlenség meg nem állapitható. Az önállósitás azonban a mindjobban terjedő gyáripar és munkamegosztás folytán egyre nagyobb nehézségbe ütközik – mely körülménnyel az ujabb időben már Angolországban és Észak-Németországban is számot vetettek – s ennélfogva a valódi, minden behatás ellen védő ipari önállóságnak nem valamennyien, az előbbi bekezdésben emlitettek, örvendenek. A választás miként je angol mintára lenne szervezendő.

2. *A korlátlan szövetkezési jog.* A szövetkezés szabadsága mellett szól ama szükségesség, hogy a munkásnak végre azon eszközt kell a kezébe adni, melyre érdekeinek a tőke nyomásával szemben való megvédésére elkerülhetetlenül szüksége van.

3. *Korlátlan egyesülési jog* és

4. *korlátlan gyülekezési jog*, mely utóbbi kettő a munkások érdekeinek szempontjából való fejlődési mozditaná elő.

Tisztelettel alólirott egylet, mely a hivatásánál fogva reá háruló megbizatásnak és kötelességnek ily módon is megfelelt, abban a reményben, hogy a magas kormány ezen kérelmünket jóindulatuan fogja tudomásul venni, mert a kérelem teljesitése hazánk, Magyarország fejlődésére nagy kihatással leend. Tisztelettel a Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete. Pest, 1867 nov. 30."

A kérvény szövegének az a része, hogy csak a nyomdászokra stb., mint magasabb műveltséggel biró munkásokra volna a választói jogosultság kiterjesztendő, a többi munkások között is visszatetszésre talált.

Az önképző-egyletben ezen előzmények után más irányzat kezdett hóditani; azok a nyomdászok, kik köréje csoportosultak, lassanként belátták, hogy anyagi és társadalmi bajaik orvoslást igényelnek s azokat nem lehet keztyüs kézzel elintézni. Ez az egylet uj eszméket és nézeteket hozott felszinre s a kollégák félretéve eddigi indolenciájukat, végre saját ügyeik iránt is kezdtek érdeklődni.

Ezt az uj irányzatot már nem elégitette ki a „Gutenberg", – mely kezdetben a szakművelődés előmozditása érdekében igen hasznos missziót teljesitett – de a segédek anyagi érdekeinek megvédése vagy előmozditása helyett később egyes nyomdatulajdonosokról és nyomdavezetőkről közölt dicsőitő cikkeket. Az önképző-egyletben ezért már 1867 junius hóban elhangzott egypár vélemény, mely a „Gutenberg" helyett egy uj lap megindit ását ajánlotta. 1867 november 7-én jelent meg Wienben a „Vorwärts" első száma s már maga ez a körülmény is buzditólag hatott a budapesti nyomdászokra; a budapesti önképző-egylet azonban ezt az eszmét csak 1869-ben valósitotta meg.

Most még az 1867-iki év szakirodalmi eseményeit is meg kell emlitenem. A „Gutenberg” 1867. évi 23. számában Tóth István szerkesztő és kiadó a következő nyilatkozattal vett bucsut előfizetőitől:

> „Tudomásomra jutott, hogy Pesten az önképző-egylet köréből egy szakközlöny indul meg, minélfogva a „Gutenberg”-et ez év végével megszüntetem.
>
> Alkalmat veszek ezuttal, hogy lapom t. olvasóinak szives pártfogását s lelkes munkatársaim s barátaim buzgó, önzetlen fáradozását megköszönjem; az uj vállalatot pedig, mely tekintve a fővárosban csoportosult szellemi és technikai erőt, szép reményekre jogosult, szives pártfogásukba ajánlom. Tóth István.”

Az első magyar nyomdász-szaklap ezzel, két évi fennállása után megszünt.

1867-ben jelent meg Barázda Alajos (Záhonyi) szerkesztésében az első magyar nyomdász-zsebkönyv, „Zsebleltár” cimen. A könyvecske, melyben a legszükségesebb tudnivalókat találjuk, 80 krajcárba került. A benne található tömérdek sajtóhiba az akkori nyomdászok képzettségét illusztrálja. A második évfolyam, mivel a szerkesztőt ezek a dolgok elkedvetlenitették, nem is jelent már meg.

Az önképző-egylet 1867 szeptemberben alakitott „Gutenberg” dalköre ugyanezen évi Szilveszter estéjén lépett először a nyilvánosság elé.

A „Gutenberg” 1867. évi 9. számában Imreh Sándor Marosvásárhelyről egy cikket tett közzé, melyben egy országos nyomdász-segélyzőegylet alakitásának szükségességét indokolja.

Végül megemlitem még a segélyző-egylet 1867 február 24-iki bálját, mely alkalomból az egylet rendező bizottsága a bálterem diszitésére megfesttette Gutenberg életnagyságu képét. Ez a kép jelenleg is a segélyző-egyesület tulajdonában van. A bál 100 forintot jövedelmezett.

1867-ben vetődött fel a pozsonyi negyedik magyarországi nyomdászegylet eszméje, mely később a legnagyobb egyletté fejlődött a vidéki egyletek között.[61]

---

[61] *Pozsonyban* 1867-ben kezdtek egy beteg- és utassegélyző-egylet eszméjével foglalkozni s az ugyanezen év junius havában tartott gyülés egy alapszabály-tervezet elkészitésével bizta meg az ideiglenes vezetőséget s ez az alapszabályokat a gyülés jóváhagyása után nemsokára felterjesztette a kormányhoz. A miniszter 1868 november 11-én kelt határozatával az alapszabályokat, a kötelező tagságot kifogásolván, nem hagyta jóvá. Az ujólag felterjesztett alapszabályok 1869 junius 13-án jóváhagyattak. A tagdij hetenként 10 krajcárban, a beiratási dij 50 krajcárban volt a betegsegélyző-pénztárnál megállapitva. Az utassegélyző-pénztárba 50 krajcár beiratási dijat és heti 5 krajcár tagdijat fizettek a tagok. Mindkét egyletbe a főnökök is fizethettek heti 30 krajcár járulékot. Ezenkivül az egylet javára estek a tanoncok segődtetési és felszabadulási dijai is (2–5 forint.) A beteg heti 3 forint, az átutazók pedig az utazási időhöz mérten 60, 80 krajcár és 1 forint segélyben részesültek. 12 heti betegség után csak 1 forint 50 krajcár betegsegély járt a tagnak. Temetési illetményül 10 forint járt a tag hátramaradottainak. 1871-ben az egyesület a pesti egylet agitációja és a kongresszus határozata folytán alapszabályait módositotta és Északnyugat-magyarországi könyvnyomdászok, betüöntők és kőnyomók cimmel kerületi egyletté alakult át, Pozsony-, Nyitra-, Turóc-, Trencsén-, Moson-, Sopron-, Veszprém- és Vasmegyékre kiterjedő hatáskörrel. Az alapszabályok a pesti minta után készültek s csak 1872-ben terjesztettek fel a miniszteriumhoz és onnét először 1874-ben, másodszor pedig 1877-ben megerősités nélkül érkeztek vissza. Az 1877-ben kidolgozott ujabb alapszabályok Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egylete cim alatt nyujtattak be a miniszteriumhoz és még ugyanazon évben jóváhagyattak. Ekkor vette fel az egyesület alapszabályaiba a rokkantak segélyezését is. A pozsonyi egyletre, mely a budapesti után a legnagyobb nyomdászegylet volt Magyarországban, még visszatérek. (Bővebben lásd Kovarik Károly Fülöp: A pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének története. Pozsony 1903, nagy 8°, 88 oldal.)

Itt Lassalle – amott Schulze

Az 1868. évben Pesten igen fontos és mozgalmas események játszódtak le. Az önképző-osztályban már 1868-ban kezdtek terjedni a szocialista eszmék, tehát már abban az időben, mikor Magyarországban a többi munkásoknak még ugyszólván sejtelmük sem volt Lassalle létezéséről. A nyomdászok önképző-egyletéből indult ki tehát Magyarországban a szocializmus hóditó utjára.

Már 1862-ben az egész európai sajtó tudomást vett arról, hogy Németországban egy oly agitátor lépett fel, akihez hasonló addig még nem létezett. Ez az agitátor Lassalle Ferdinánd volt, ki 1862 április 12-én a berlini munkásoknak „A jelenlegi történelmi korszak különös összefüggése a munkásosztály ideáival" cimen előadást tartott, mely felolvasás utóbb „Arbeiterprogramm" elnevezés alatt vált ismeretessé. Az általa 1863 március 1-én kiadott „Nyilt válasz az általános német munkáskongresszus központi bizottságához" cimü munka Lassalle tanitásának programmját tartalmazta; ez adta az impulzust a munkásszervezetek alakitására.

Ugyancsak Németországból indult ki az ötvenes években a Schulze-Delitzschről elnevezett és az *önsegélyezés* elvén alapuló egyletek eszméje, melyek 1864-ben már egész Németországra kiterjedő szövetséget alkottak.[62]

Lassalle egy általános német munkásegylet létesitését (mely 1863-ban Leipzigben meg is alakult és Lassalle lett az elnöke), az általános, egyenlő és közvetlen választói jog mellett való agitációt és termelő-szövetkezeteknek állami támogatás mellett való létesitését ajánlotta, mint olyanokat, melyek révén a munkások az államhatalmat kiküzdhetik és a szocialisztikus programmot megvalósithatják. Lassalle tanitása, mely államszocializmus volt és nemzeties, emellett azonban demokratikus és forradalmi, ma már nem állja meg helyét, de az ő tanitásai tették fogékonnyá a munkásságot a munkáskérdések iránt.

A két irányzat közül Lassalle bámulatos energiával megalkotta a munkásmozgalmak egyöntetüségét s az 1864-ben „Herr Bastiat Schulze stb." cim alatt kibocsátott munkájában az önsegélyző-szövetkezetek ellen inditott hadat.[63]

1867-ben a wieni munkásképző-egyletben Lassalle és Schulze-Delitzsch tanai felett nagy vita volt, mely alkalommal dr. Menger Miksa az önsegélyző-szövetkezetek mellett szállt sikra. Wienben is sok követője volt a nyomdászok között az önsegélyző-szövetkezeti eszméknek; midőn azonban Menger felolvasása végett, mint a munkásnyomor egyedüli panaceáját ajánlotta Schulze-Delitzsch tanait, leszavazták. Igy azután ott is a Lassalle-pártiak győztek. A folyton nagyobb tért hóditó munkásmozgalmak elől természetesen a budapesti nyomdász-önképzőegylet sem zárkózhatott el; a tagokat előbb önálló gondolkodásra, önérzetre, kollégialitásra és összetartásra kellett nevelni és buzditani s ez lassanként, az ezen törekvés elé tornyosuló akadályok dacára, sikerült is. A munkásmozgalmak hullámai Wienből lassan Budapestre is átcsaptak, mihez nagyban hozzájárult a külföldről (Leipzigből, Berlinből, Wienből) hazatért nyomdászoknak az uj eszmék érdekében való agitációja. A nyomdászok önképző-egyletében már 1867-ben, midőn az imént közlött s az országgyüléshez intézett kérvény felett folyt a vita, heves összeütközések voltak a két párt, a Lassalleisták és Schulzeisták között, mert a Lassalle-pártiak kifogásolták a kérvénynek azt a passzusát, melyben a nyomdászok

[62] A szövetkezeti mozgalom tulajdonképpen Angolországból indult ki, hol Owen R. már a XIX. század elején megalakitotta az első szövetkezetet. Franciaországban Backer és Louis Blanc voltak ezen eszme uttörői.

[63] Midőn Lassalle 1864-ben meghalt, a szocializmus még Németországban is bölcsőkorát élte; halála után követői állottak a mozgalom élére s a szocializmus azután, hogy Marx 1868-ban szervezi a „Internationale"-t, rohamosan terjed s 1871-ben a francia Commune, 1872-ben a barcellonai felkelés a már hatalmas arányban terjedő munkásmozgalom kitörése volt.

„tekintettel arra, hogy a nyomdász, mint a munkásosztály tagja, műveltségénél fogva azt az iparos-osztályt képezi, mely a választói jogosultságra jogot formálhat", az 1848. évi V. t.-c. 2. §-ának módositását kérték. „A munkások között nincs különbség – irja egy akkori Lassalleista nyomdász. – Mi nyomdászok a nagy munkásszövetségnek csak egy tagja vagyunk. A választói jog nem azért illet bennünket, mert nyomdászok vagyunk, hanem megillet bennünket velünk született és el nem idegenithető emberi tulajdonságunknál fogva, ami közös minden munkással. Ami mindannyinak a joga, azt mindannyinak a javára kell kiküzdeni. Ha ezt nem tesszük, ugyanabba a hibába esünk, amelybe a különleges érdekek szolgálatában álló kapitalisták esnek." A konzervativabb elem a Schulze-párthoz, a radikálisabb pedig a Lassalle-párthoz csatlakozott. Az önképző-egyletben ilyenformán két különböző nézet állott szemben egymással és ennek folytán nemsokára az önképző-egyleti tagok két pártra szakadtak s mindegyik párt igyekezett hiveket szerezni. E tiltakozások azonban az akkori többség nézeteit nem igen tudták megingatni. A nyomdászok között Ihrlinger Antal és Záhonyi Alajos voltak a kérvény leghevesebb ellenzői, mig Hirsch Lipót – mindhárman Lassalle-pártiak – a kérvény pártolóinak volt szólója.

A Lassalle-pártnak Hirsch Lipót volt az előharcosa, ki 1868-ban egy havi gyülésen azt inditványozta, hogy az önképző-egylet hivatalosan csatlakozzék valamely irányhoz. Ez ellen Szabó Elek tiltakozott és inditványára a gyülés kimondotta, hogy a tagok mint egyének tetszésük, illetve meggyőződésük szerint csatlakozhatnak az egyik vagy másik irányhoz, az önképző-egylet azonban semleges marad. A Lassalle-pártiak közé tartoztak az ismertebbek közül Ihrlinger Antal, Záhonyi Alajos, Hirsch stb.; mig Buschmann Ferenc, Böhm Béla, Szőllősy Mihály stb. a Schulze-Delitzsch pártjának voltak hivei. Az 1868 márciusi havi gyülésen Hirsch Lipót felolvasást tartott Lassalleról és inditványára a gyülés megrendelte Lassalle Ferdinánd összes munkáit; Buschmann Ferenc Schulze-Delitzsch munkáinak beszerzését inditványozta, mit a havi gyülés szintén elfogadott. Igy kontráztak egymásra a pártok vezérei. A nyomdászok önképző-egyletéből azonban 1868-ban kicsirázott a két önálló munkásegylet. A Lassalleisták „Pesti központi általános munkás-egylete", valamint a Schulzeisták „Pestbudai munkás-egylete". Ez az utóbbi azonban, melyben Jókai, Vidacs János stb. is szerepet játszottak, 1869 elején megszünt.[64]

A magyarországi munkásmozgalom további fejlődése nem esvén szorosan tárgyunk keretébe, annak ismertetésétől el kell tekintenünk.[65]

Egy vereség

Az 1868. év legfontosabb eseménye volt az ezen évi árszabálymozgalom. Budapesten 1868-ban 19 nyomda volt; ezekben oly sok volt a munka, hogy majdnem kevés volt a szedő.[66] A nyomdatulajdonosok azonban segitettek a dolgon; temérdek 10–12 éves fiut vévén fel

[64] A Schulze-Delitzsch párti „Pest-budai munkásegyletnek" „Munkások Ujsága" cimmel hivatalos lapja is volt, melyet kezdetben Kúnsági A., később pedig Beermann Guido szerkesztett. A lap hetenként kétszer jelent meg 4° alakban. Előfizetési ára 4 forint volt egy évre. 1868 március 1-én keletkezett és 1868 decemberben megszünt. 1869-ben Beermann a „Pest-Ofner Arbeiterzeitung" szerkesztője lett és ugyanezen évben az egylet pénzével megszökvén, az egylet feloszlott.

[65] *Dr. Dombovári-Schulhof Géza:* „A munkásmozgalom keletkezése Magyarországon" cimű kis füzetke az egyedüli ezideig erre vonatkozó önálló munka, mely különben a rendőri jelentésekből készült.

[66] 1869-ben 22 nyomda, 478 segéd és 236 tanonc, 79 gyors- és 25 kézisajtó volt Budapesten. 1868-ról nem állott rendelkezésemre statisztika, a segédek és a tanoncok száma azonban nem sokban különbözhetett az 1869-ben megállapitott létszámtól.

tanoncul, kik mihamar tönkre mentek, mit az akkori halálozási statisztika, mely szerint a tagok 25%-a halt meg, eléggé bizonyit.

A kereseti viszonyok azonban a nagy munkatömeg dacára sem voltak megfelelőek. A nappali szedők 9 forint bizonyos pénzt s az ujságszedők 11 forint 50 krajcár bizonyos pénzt kaptak hetenként s ezért még vasár- és ünnepnap délelőtt is dolgozniok kellett. A „Napló"-nál és a „Hon"-nál 11 forint 50 krajcár volt a bizonyos pénz 11–12 órai munkaidő mellett. A „Magyar Ujság"-nál 13 forint 50 krajcár volt a heti fizetés.

A segédek a kedvező munkakörülmények folytán már az év elején kezdtek az árszabály-mozgalmat illető teendőkkel foglalkozni. Az önképző-egylet május 17-iki rendkivüli közgyülése egy bizottságot küldött ki, hogy az egy uj árszabálytervezetet dolgozzon ki s azt a legközelebbi gyülés elé terjessze. A bizottság junius 4-én tartott gyülésen számolt be munkálatairól s jelentésével egyidejüleg a következő memorandumot terjesztette a gyülés elé:

„A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete május 17-én tartott rendkivüli közgyülésében egy bizottságot nevezett ki kebeléből oly célból, hogy a könyvnyomdászsegédek sulyos viszonyainak könnyitésére javaslatot dolgozzon ki azon alapon, melyet a gyülésen beadott két javaslat nyujt, egyik a főnöktestülettel való érintkezés megszakadt fonalának ujrafelvételét, a másik pedig a munkadijak javitását és egyéb bérviszonyok rendezését inditványozta. A bizottság osztván az alapul benyujtott javaslatokat, megalakult s munkálatát megkezdte. Érezvén feladata felelősségét és sulyát, mindenekelőtt szükségesnek látta megállapodni azon elvekben, melyekből ezen, a nyomdászok életébe vágó és jövőjükre bizonyára nagy horderővel biró ügyben kiindulni kell. Elveit tehát a következőkben foglalta össze: 1. Mindenekelőtt belátta a bizottmány, hogy e bajok égető volta rögtöni segélyt igényel. 2. Ezen célját a nyomdászok testülete békés uton, a főnökökkel egyetértés utján óhajtja elérni. 3. Ezen egyetértés eszközlésére szükségesnek találja a főnöktestülethez kérvényt intézni. 4. Miután pedig az ügy általános és nem pusztán az önképző-egyletet illető, szükségesnek tartja a bizottmány, hogy az egylet tegye magát az összes testületekkel érintkezésbe. Megállapodván az elvekben, a bizottmány azok kivitelére legcélszerűbbnek látja az önképző-egylet által a főnöktestületnek még a mult évben ajánlott koalició elve elfogadását ujra kérni. Jóllehet ez elv a főnöktestület által akkor elvettetett, a gyökeresen megváltozott viszonyok azonban hinni engedik, miszerint jelenben az engedékenyebb leend. Miután az elv kivitele hosszabb időre terjedő tárgyalásokat veend igénybe, mely idő alatt a segédek nem görnyedhetnek a jelen sulyos viszonyok terhe alatt, célszerünek vélte a bizottmány, a főnöktestülettől csak ideiglenes, de rögtöni árfelemelést kérni, melynek tartama azon időig terjedne, miglen kölcsönös megállapodás után a kérdés mindkét félre megelégedésre megoldatik. Ezen pont magában foglalja a bizottmánynak a 2. és 3-ik szám alatt kifejezett elveit is. A 4-ik szám alatt kifejezett elv kivitelére azt inditványozza a bizottmány, hogy az egylet általános nyomdászgyülést hivjon egybe. A gyülésre való meghivást és bővebb tájékozás végett jelen bizottmányi jelentést minden egyes budapesti nyomdavezetőnek és segédnek magyar és német nyelven, saját nevére cimezve küldjük meg. Egybegyülvén a testületi tagok, válasszanak saját kebelükből egy elnököt és két magyar és két német jegyzőt, a gyülés vezetése s illetőleg a tárgyalások feljegyzése végett. Azon pillanattól fogva, midőn a nyomdásztestület magáévá tette az ügyet, hozzáfogván annak tárgyalásához. A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete mint ilyen megszünt benne működni. Ezen általános gyülés feladata leend egyszersmind kebeléből egy bizottmányt választani, mely a segédtestület nevében a közgyülés utasitásai szerint a főnökökkel ez ügyben értekezzék. Végül azt inditványozza a bizottmány, bizza meg a t. közgyülés az egyleti választmányt, hogy egy bizottmányi jelentési, valamint a jelentés alapján az egyleti jegyző által készitendő általános gyülésre szóló meghivólevelet 450 példányban nyomassa ki és e nyomtatványok szétküldését a jelentésben kifejezett mód szerint pontosan eszközölje. Ámbár kivül esik a bizottmány feladatán, hogy inditványát mintegy foganatositsa is, azon biztos reményben, hogy e javaslatban kifejtett elvek a t. közgyülés nézeteivel találkozandnak, hogy az ügy gyorsabb menete eszközöltessék, mintát is készitett azon folyamodványról, mely inditványa szerint a főnöktestületnél benyujtandó lenne. Pest, 1868 junius 4. Bendtner József, biz. elnök, Szabó Elek, biz. jegyző. Dömötör Lajos, Firtinger Károly, Nitsch Alajos, Tanay Ödön, Záhonyi Alajos, biz. tagok."

Junius 28-án az önképző-egylet, illetve az általa kiküldött előkészitő-bizottság általános nyomdászgyülést hivott egybe, melyen az egylet részéről az az inditvány terjesztetett elő, hogy a főnökök szólittassanak fel az árszabály ügyében meginditandó közös tárgyalásokra. Egyelőre a sima szedés árát 18 krajcárban, az ujságszedést 20 krajcárban kérték megállapitani. A gyülés által választott háromtagu küldöttség, Bendtner vezetése alatt julius 5-én felkereste Kertész József nyomdatulajdonost, mint a budapesti nyomdatulajdonosok testületének elnökét s a segédek nevében átnyujtották neki az árszabályra, valamint a közös tárgyalásokra vonatkozó memorandumot.

A következő héten a Pester Lloyd (Khór és Wein) és az Ungarischer Lloyd (Pollák-Légrády) már felemelt árszabály szerint fizették a személyzetet.

A főnökök julius 19-én válaszoltak a segédek memorandumára s válaszukban egy héttagu bizottság kiküldését kérték, hogy ezek azután az árszabályt a főnökök képviselőivel együttesen kidolgozzák.

A rögtönösen egybehivott általános nyomdászgyülés, melyen Bendtner József elnökölt, Sauerwein Géza inditványára azt határozta, hogy a főnökök még egyszer szólittassanak fel az ideiglenes árszabály megadására. A segédek részéről a hetes bizottságba Bendtner, Hirsch, Horalek, Nitsch, Sauerwein, Vogl és Záhonyi választattak meg.

A nyomdatulajdonosok által saját kebelükből választott hetes bizottság az általa kidolgozott árszabálytervezetet julius 10-én terjesztette megbizói elé, kik azt elfogadták. A tervezetben a számolási alap 16 krajcárban volt megállapitva.

A nyomdatulajdonosok hetes bizottsága a tervezettel egyidejüleg a következő jelentést terjesztette megbizói elé:

> „Midőn a t. c. pest-budai könyvnyomda-tulajdonos urak 1868. évi julius 16-án tartott közgyülése kebeléből szerencsések valánk megválasztatni, azon tiszta jószándékkal és felebaráti szeretettel ülénk egybe, miszerint a pest-budai könyvnyomdász-segédek kérvényének engedve, annyira, amennyire azt a józan ész és méltányosság megengedi, eleget tegyünk. Mindamellett is szem előtt tartván azt, hogy az árszabály felemelése által sem magunknak, sem pedig irodalmunknak kárára s terhére ne legyünk, tehát célszerünek, sőt kivánatosnak vélnénk, miszerint a bécsi árszabály a pest-budai árszabállyal azonositassék, mert ha ez nem igy történnék, akkor ki lennénk annak téve, hogy Bécsben jutányosabb ár miatt több magyar művet fognának kiállittatni, mint Budapesten. De ezen féltékenységet ellensulyozni bennünk az a meggyőződés, hogy miután Pest-Budán működő szedőink jobb árban részesülendnek, tehát nem fogják helyeiket oly hamar elhagyni, sőt hisszük, hogy az árfelemelés által több szedő fog Pest-Budán csoportosulni, mint eddig s igy a munkaerő szaporodása által könnyebb leend a rendes és pontos, szabályozott működést fentartani; továbbá vállalkozó könyvnyomda-tulajdonos urak rendezettebb erőre tevén szert, vállalataiknál adott szavukat képesebbek leendnek előbb beválthatni, mint eddig.
>
> Ezen indoknál fogva teljes reményünk van azt hinni, hogy a pest-budai könyvnyomda-tulajdonos urak, ugy azok képviselői, valamint a tiszta jellemü és jó erkölcsiséggel és buzgalommal párosult működő egyének is, a jelen ajánlandó ár- és rendszabályunkat minden vonakodás nélkül elfogadják s azt a becsület lekötése mellett megtartják és másokkal is megtartatják.
>
> Erre alapitván üzletünk jövőjét s a rend jobbrafordulását, tehát az albizottmány a következő ár- és rendszabályban állapodott meg, melynél már a magyar irodalom csökkentése nélkül azt magasabbra emelni nem lehet, sőt vakmerőség is volna.
>
> *Ár- és rendszabály.* 1. Perl betüért 1000 *n*-t véve 34 krajcár. 2. Nonpareille-ért 1000 *n*-et véve 31 krajcár. 3. Kolonell-ért 1000 *n*-t véve 19 krajcár. 4. Petit, garmond és ciceró sima szedésért 1000 *n*-t véve 16 krajcár. 5. Mittel, tercia, text 1000 *n*-t véve 20 krajcár. 6. Héber szedés 4 krajcárral több. 7. Héber pontirozott 8 krajcárral több. 8. Héber szedés troppal 12 krajcárral több. 9. Görög szedésért duplán, azaz 1000 *n*-t véve 32 krajcár. 10. Szerb, illyr, oláh szedésért 1000 *n*-t véve 18 krajcár. 11. Egyházi vonásos szedésért 1000 *n*-t véve 20 krajcár. 12. Vegyes

szedésért 1000 *n*-t véve 18 krajcár. Megjegyzendő azonban, hogy a szövegben itt-ott előforduló egyes kurziv-, kompakt-, fraktur- és ritkitott szavak, fél vagy egész sor nem számitanak, hanem egy ivnek 16-od részét ha meghaladja, tehát csakis akkor leend helye a számolásnak, valamint ha egy ivben ¼ rész ciceró, ¼ rész garmond, ¼ rész petit és kurziv vagy kompakttal van vegyitve, vegyes szedésnek tekintetik. 13. Üres hasábcim (?) egy sornak számittatik, kettős (lebender) kolumnacim kettőnek vétetik, a végső sor (Anschlagzeile) sem számit. 14. Nehezebb szedésü tabellák, melyek a munkában előfordulnak, ha teljes dupla fejezettel (?) birnak és egy lapot tesznek, duplán számittatnak. 15. Könnyebb szedésü tabellákért, melyek a munkában előfordulnak s egy lapot tesznek, 4 krajcárral több számittatik. 16. Tágitó (Durchschuss) minden egyes darab 1 *n*-t számit. 17. Üres lap (vákát), melyet a szedő köteles összeállitani, legyen az oktáv, kvart, mindenkor a szedő javára esik. Hanem a cim, dedikáció, mottó az akszidens-szedő által fog szedetni. 18. Javitás – korrektura – történjék az a háznál vagy pedig a *szerzőnél*, azt az illető szedő köteles megcsinálni. Egyébiránt ha a szerző oly tetemes változást tenne, mely által a szedő nagy mérvben időveszteséget szenvedne, azon esetben a szedő vagy óraszámra à 16 krajcárral, vagy pedig egyezés utján fog kárpótoltatni. Ha az egész iv a tetemes beleirás miatt megtördeltetik, tudniillik a második korrekturánál – az szinte megtérittetik. Azonban a javitást a szedőnek háttérbe szoritani vagy halogatni semmi szin alatt nem szabad, mert azáltal a munka kiállitása hátráltatik. A szedő, gépmester vagy nyomó a sajtóból avagy gyorssajtóból adott revizióért, annak pontos kijavitásaért szigoru felelősséggel tartozik, mert ha netalán az ő hanyagsága miatt az egyik vagy másik nyomtatvány makulatura lenne, azt okvetlen megtériteni tartozik, valamint a forma összedöntéseért a gépmester és nyomó felelős s a kárt megtériteni köteles. 19. A feltisztogatásra nézve: *a)* Ha a szedő illető helyét és szekrényét tisztán vette át, azt kilépése alkalmával viszonozni tartozik, *b)* Ha a szedő valami munkából három ívnél többet rendezett be, abból csak kettőt köteles felrámolni, a többit pedig kikötni s a faktornak vagy raktárnoknak átadni köteles, *c)* Ha valaki a szedők közül önként felrámol, azért, hogy anyagszerre tehessen szert és azt a másik alattomban fáradozása gyümölcsétől megfosztja, az olyan szedő a nyomdából kiutasittatik s egyszersmind a többi nyomdákkal is közöltetik, *d)* Ha valaki felrámolni nem akar, annak az utolsó hetikeresménye mindaddig visszatartatik, valamig szemetjét feltisztogatja. 20. A marginális-szedés a kolumna szélességében általában számittatik. 21. A bizonyos pénzben álló egyének, ha éppen a körülmények ugy hozzák magukkal, tehát köteleztetnek vasárnap délelőtt is bejönni és az üzlet javára valamit lenditeni; ünnepnapokon pedig teljes szorgalommal a délelőtti órákban működni. Ha az üzlet ugy kivánná, hogy vasár- és ünnepnapokon délután is kellene működni, azon esetben heti fizetéséhez alkalmazva, a különórái munkák megtérittetnek. Az akcidens-szedő szigoruan oda utasittatik, hogy helyét tisztán tartsa s a reá bizott cimbetüket és körzeteket gondos figyelemmel kisérje s rendben tartsa. 22. A bizonyos pénzben álló egyének, ha kondiciójukat ők hagyják el, azon esetben a 14 nap alatt számolni kötelesek. 23. Ha az időszaki lapoknál működő egyének közül a faktor tudta nélkül egyik vagy másik kimaradt, ily esetben joga van a faktornak a kimaradt szedő- vagy más munkásegyénnek helyére állitani az intézetben levő egyének közül akárkit is. Egyébiránt minden munkásember kondiciója elvesztése mellett becsületbeli kötelességének tartsa, minden tekintetben elöljárójának engedelmeskedni. 24. Ha a munkásegyén csupán dévajkodásból vagy éppen munkakerülésből nem jött az intézetbe, erre nézve más megtorlás ne használtassék, mint az elbocsátás, avagy az illető egyén annyi órát, amennyit elfecsérelt, tartozik pr. óra 16 krral a rokkantak pénztárába fizetni s ez minden pardon nélkül okvetlen levonassék tőle. 25. Az éjjeli lapoknál működő egyének (szedők) hetifizetése általában minden Pest-Budán létező nyomdában egyenkint 11 frt 50 krba állapittatik meg, ezt becsületbeli kötelességének tartsa minden nyomdatulajdonos megadni. Azonban a hetenkint egyszer avagy kétszer megjelenő lapokra nézve a számolás vagy bizonyos pénz közmegegyezés utján történik. 26. A felmondási idő mindenkor szombaton reggel 7 órától esti 7 óráig lehetséges; azontul sem egyik, sem másik részről nem érvényes. A felmondási idő valamint a szedők, úgy a minden az intézetben lévő munkásegyénekre nézve mindkét részről 14 nap határoztatik. 27. Minden szedő vagy más munkásegyén mielőtt kilépne, tartozik felrámolni, adósságát leróni, korrekturáját bevégezni; ha pedig azt másra átruházta, azon egyént azért kielégiteni köteleztetik, szóval addig bizonyitványt semmi szin alatt nem fog kapni, mig kötelességének eleget nem tett. 28. Bizonyitvány nélkül senkit sem szabad felvenni, sem elbocsátani. Ezt a rendtartásra nézve mindkét részről okvetlen

fenn kell tartani. Ha mégis akadnának oly egyének, kik mellőznék e rendszabályt és kondicziójukból minden felmondás és bizonyitvány nélkül lépnének ki: az ily rendbontó egyéneket sem egyik, sem másik nyomdában felvenni szigoruan tiltatik, valamint a könyvnyomdatulajdonos ur vagy annak faktora illendően és rendesen bocsássa el munkásembereit. Kik e rendszabályt átlépik, mindkét félnek joga van hatóságilag is e rendszabályt érvényesiteni. 29. Minthogy a bizonyos pénzben álló szedők – kivévén a lapszedőket – magasra licitált heti fizetése kelti fel leginkább a számoló szedők kebelében az irigységet, tehát célszerünek vélné az albizottmány azt vagy megszüntetni vagy pedig semmi szin alatt 10–13 frtnál magasabbra licitálni szabad ne legyen. 30. Ha a faktor teljhatalommal van felruházva, akkor a faktornak kötelességében áll a működő egyének között igazságot szolgáltatni, s viszont a munkásegyének is a faktor, annyival inkább a nyomdatulajdonos intézkedését minden vonakodás nélkül teljesiteni s respektálni szoros kötelességüknek ismerjék. Egyébiránt az illedelmes és igazságos bánásmód minden főnöknek és ügyvezetőnek ajánltatik. 31. A működő egyének, mint már művelt emberek, kik művelt emberekkel, irókkal jönnek érintkezésbe, illő, sőt követelhető is tőlük, hogy munkaidő alatt ne borozzanak, sörözzenek és pálinkázzanak s egymást illetlen, sértő kifejezésekkel s pofolódzással ne ingereljék s ne sértegessék, hanem mindenki lásson a maga munkája után, hogy fáradtsága gyümölcsét annál nagyobb mérvben élvezhesse. Ezt mindenkinek szoros kötelessége legyen megtartani. Ki ez ellen vét, rendőrileg is fog rendreutasittatni. 32. A munkaidő (az ujságszedőket kivéve) pontban reggeli 7 órakor veszi kezdetét déli 12-ig és délután pontban 2 órakor esti 7 óráig, s igy mindenki tartozik az üzletben munkájához kezdeni; aki e rendet nem tartja meg, az minden elmulasztott fertály óráért 10 krt fizet a betegek pénztárába. 33. A tanoncokat minden haszontalanságért küldözgetni nem szabad, sőt kötelessége mindenkinek azokat jóra inteni, tanitani, hogy jóravaló munkásegyének váljanak belőlük. 34. Ezer *n* betün felül minden 100 betü százanként számolás alá vétetik. 35. Az átvett kéziratokat legszentebb kötelessége egyikének ismerje a szedő megóvni és tisztán tartani. Pest, 1868. julius 28. *Kocsi Sándor,* mint albizottmányi elnök. Az ár- és rendszabály átszemlélésére s annak elfogadására a t. nyomdatulajdonos urak felkéretnek.

Aláirások: *Büchler, Hornyánszky Viktor, Fanda József, Wodianer Fülöp, Emich Gusztáv, Heckenast, Noséda Gyula, Kertész József, Bartalics, Légrády testv., Rudnyánszky és Aranyossi, Kunosi és Réthy, Posner és Heller, Deutsch, Khór és Wein, Herz János, id. Poldini Ede, Tettau Lázár, Bucsánszky;* a magyar egyetemi nyomda nevében: *Krünner L.* ugy mint meghatalmazott elfogadom. *Bagó Márton.”*

Az árszabálybizottság által augusztus hó 28-án egybehivott általános nyomdászgyülés, melyen Sauerwein Géza elnökölt, óriási felháborodással vett tudomást a nyomdatulajdonosok árszabálytervezetéről. A gyülésen előzetes intézkedés folytán minden nyomda külön-külön csoportokban foglalt helyet, hogy igy az egyes személyzetek magatartása ellenőrizhető legyen. Többek felszólalása után Hirsch Lipót a következő határozati javaslatot terjesztette a gyülés elé:

„Tekintettel arra, hogy a t. pest-budai nyomdatulajdonos urak a fenti értesitésben a segédek által javaslatba hozott koaliciót egy szóval sem emlitik, ennélfogva az elvetettnek tekintendő, dacára, hogy ezen tervezet tudományos és jogi alapon áll, a segédek efelett való sajnálatuknak adnak kifejezést, mely annál is inkább igazolt, mert e visszautasitás által a tanoncügy megoldása lehetetlenné válik; tekintettel arra, hogy a t. nyomdatulajdonos urak az előbb emlitett értesités bevezetésében a józan ész és az olcsóság emlittetik, mely a versenyre való tekintetből figyelmen kivül nem hagyható és egyenesen a wieni árszabályra történik hivatkozás oly értelemben, hogy a pesti azzal összhangba hozassék, a tervezetben azonban a sima szedés 16 krajcárban van megállapitva, dacára annak, hogy a legujabb wieni árszabályban a sima magyar szedés dija 19 krajcárban van megállapitva s ugyanezen árszabály a nonpareille-szedésért 31 krajcárt ir elő, mely ár az ezen betüanyaggal dolgozó nyomdákat egyenesen tönkretenné, amit mi az ésszerüség és méltányosság szempontjából nem kivánunk; ennélfogva ezen árszabálytervezet minden szakértelmet nélkülöz; tekintettel továbbá arra, hogy az emlitett árszabály, illetve munkarend intézkedései a műveltség szabályaival ellenkezően a tisztességes emberre lealázóak, a műveletlenre ellenben teljesen céltalanok:

a pest-budai könyvnyomdászok mai napon tartott általános gyülése ezen árszabályt és munkarendet egyhangulag visszautasitja és bátorkodunk a t. nyomdatulajdonos uraknak, tekintettel az ügy komolyságára, a következőket ajánlani: 1. a segédek hetes bizottsága által kidolgozott és szakértelmen nyugvó árszabály elfogadását; 2. a koalicióra vonatkozó szabálytervezet ujabb áttanulmányozását; 3. az árszabály ügyében előforduló véleményeltérések egy mindkét fél képviselőiből alakult választott bíróság döntése alá bocsáttassanak; 4. a segédek fentiekben körvonalazott határozataikra vonatkozólag végleges választ 1868 szeptember 4. délutánjáig kérik a t. nyomdatulajdonos uraktól."

A gyülés a határozati javaslatot egyhangulag elfogadta s a kilépők segélyezésére stb. egy 10 tagu végrehajtó bizottságot választott, mely Hirsch Lipótot választotta meg elnökévé. A gyülésen körülbelül 400 kolléga vett részt, kik közül Vogl József[67] inditványára 40 még ott a helyszinén beiratkozott az önképző-egyletbe.

A nyomdatulajdonosok a segédek által kiküldött hetes bizottság figyelmen kivül hagyásával ujólag elfogadták az általuk kidolgozott árszabálytervezetet, mely egyébként a Wienben már életbelépett árszabálynak rossz utánzata volt. A segédeknek a választott bíróság létesitésére vonatkozó kivánságát pedig ugy oldották meg a nyomdatulajdonosok, hogy ezeket a *saját körükből* választandóknak mondották ki. Az oktrojált árszabály érvénybelépésének határnapját pedig 1868 szeptember 14-re szabták meg.

A segédek azzal feleltek a főnököknek, hogy némi módositással kinyomatták a wieni árszabályt és a nyomdákban szétosztották a segédek között. A szeptember 6-án tartott általános nyomdászgyülésen 16 nyomda személyzete a rögtöni kilépés mellett foglalt állást. Hirsch Lipót azt inditványozta, hogy a hetes bizottság a főnökök által kidolgozott árszabály alapján egyezkedjék; a választott bíróságra vonatkozó pont azonban kihagyandó. A dologhoz többen hozzászóltak s végre elfogadták Hirsch határozati javaslatát azzal, hogy ha szeptember 11-ig végleges választ nem kapnak, a segédek beszüntetik a munkát, illetve szombaton felmondanak. (Akkor Pesten még négyheti felmondás volt.) A segédek határozati javaslata nyomdánként, egy bizottság által nyujtatott át a főnöknek. A főnökök erre a határozott fellépésre azután az árszabályt a 17 krajcáros alapszámitással fogadták el. Ha kilépésre kerül a dolog, a mozgalom valószinüleg balul ütött volna ki, mert a nagyobb lapok személyzetei, kik már előbb is gyanusan viselkedtek, főnökeiknek kijelentették, hogy nem fognak kilépni, miáltal utját vágták a mozgalom terjedésének. A segédek által a nyomdákban szétosztott, wieni minta után készült árszabálytervezetnek már alig volt valami hatása. A segédek a vasárnapi gyülésen még erősen fogadkoztak, hogy a 18 krajcáros számolási alapból nem engednek és midőn hétfőn reggel minden nyomdába egy aláirási iv jött, mely a 17 krajcáros számolás elfogadását ajánlja, azt valamennyien aláirták. Azt sem tudták, ki küldte szét az iveket és csak azt látták, hogy azokat a két legnagyobb nyomda (Emich és Heckenast) személyzete már aláirta. Ezenkivül sok külföldi kétes alak jött Budapestre, kik nem voltak egyleti tagok és ez ellen a segédek hiába tiltakoztak.

Az árszabálybizottság ily körülmények között legalább egyes pontok módositását kérte s az augusztus 28-iki lelkes gyülés után két hétre a mozgalmat lefujta. Augusztus 28-án még csak gondolni sem mert arra senki sem, hogy az a lelkes, harcias sereg két hét mulva kapitulálni fog. Pedig igy volt. A szeptember 13-ára egybehivott általános nyomdászgyülés, tekintettel az erősen deprimált hangulatra, a főnökök által oktrojált árszabályt, ezektől egyes pontok módositását kérvén, elfogadta s ezzel a harmadik budapesti árszabálymozgalom befejeződött. Az uj árszabály szeptember 14-én lépett életbe.[68]

---

[67] Vogl József később Wienbe ment és ott a St. Norbertus-nyomdában igazgató lett. Az árszabályt ő közölte le a „Vorwärts" 1868. 36. számában.

[68] A wieni szaktársak is 1868-ban léptek árszabálymozgalomba, hol szintén az önképző-egylet vezette a mozgalmat. 1848 óta ott is ez volt a második mozgalom és annak is csak a segédekre oktrojált árszabály volt az eredménye, mint a budapesti sikertelenül végződött mozgalomnak. – Az 1861. évi mozgalom Wienben is dugába dőlt.

A segédek 1868 szeptember 13-iki gyülésén utólagosan kért módosítások a következők:

„*Árszabály-módositvány,* melyet a pest-budai könyvnyomdászok 1868. évi szeptember 13-án tartott közgyülése kérvényezett a t. főnöktestülettől. Mélyen tisztelt főnöktestület! A pest-budai nyomdászsegédek 1868 szeptember 13-án tartott közgyülésének megbizásából bátorkodik alulirt bizottmány e gyülés eredményét a t. főnöktestület tudomására bocsátani.

A főnökök által ajánlott árszabály elvileg elfogadtatott; mindamellett néhány módositásokat kivan a gyülekezet abban foganatositani, és pedig azon okból, hogy a most létező közönyösség és az ebből következő önkéntes eljárás az árszabály által a nyomdatulajdonosok és segédek között előállt különbségek kiegyeztetését tehetsége szerint előmozditsa.

A módositások lényeges részei a következők:

A 4. § utolsó pontjában (héber szedés) kivánja a gyülés az árakat meghatározni; és pedig a régibb árszabály (1848) alapján, ugymint:

Héber sima szedés 4 krral, pontozott 8, troppot 12 krral több.

7. §. Széljegyzetek egész szélességben a szedvényhez számitanak.

9. §. Javitás. Itt a következő mondat még hozzáteendő: A számoló szedő munkábóli kilépése alkalmával csak azon javitásokat köteles elkésziteni, melyek szombat délig érkeznek.

10. §. Feltakaritás. Kivánja a gyülekezet a bécsi árszabály szövegét megtartani, következő módositással: „mindamellett a már nem szükségelt anyagot a kijelölt helyre tartozik adni, ugymint a szekrényeket tisztán átadni."

A 15. §-hoz toldandó: „véletlen munkaszünetek a számoló szedők, ugymint nyomóknak óránkint 17 krral kárpótlandók." Az általános határozatok 4. §-a értelmében bátorkodik a bizottmány azon megjegyzést tenni, hogy a jog fogalmai szerint egyezhetlen a választott biróságot csupán az egyik párt tagjaiból alakitani. Azért az általános szabályok 4. §-át oda kivánja módositani a gyülekezet, hogy a választott biróság felében a nyomdatulajdonosok vagy helyettesitőik és felében a segédekből alakittassék, kik közülük egy elnököt választanak és általános szótöbbséggel határoznak.

Továbbá az általános határozatok közé következő §-ok felvételét kérjük:

5. §. A felmondási idő 14 napi és érvényes a felmondás szombat reggeltől hétfő estig.

6. §. A kifizetés legkésőbb szombat esti 7 óráig történik.

A feltakaritást illetőleg bátorkodik a bizottmány az általában érvényes szokásra figyelmeztetni, hogy a szedő egy szedvényhez csak *egyszer* tartozik kárpótlás nélkül letakaritani, a legtöbb intézetekben azonban mielőtt a szedéshez kezdene, kell feltakaritania és az anyagot összekeresgélni, e szerint kiáltó jogtalanság volna végzett szedés után már *másodszor* feltakaritásra kényszeriteni; figyelembe véve, hogy e kényszer által csak a lelkiismeretes szedőnek kellene szednie, a kevésbé lelkiismeretesek azonban az intézet kárára e kényszer alól kimenekülnének, mint ezt már több intézet saját kárára tapasztalhatta. Ezenkivül minden gyakorlott szedő be fogja látni, hogy üres, hanem *tiszta* szekrények elfogadhatóbbak, mint olyanok, melyek részint tele vannak, de azokban az egész intézet anyaga képviselve van."

E módositvány hogyléte felől az önképző-egylet választmánya a következő megkeresvényt nyujtotta be a főnöktestület elnökéhez:

„Mélyen tisztelt Ur! Az önképző-egylet tisztelettel aluljegyzett választmánya kötelessége tudatától indittatva érzi magát tek. Uraságodat, mint a mélyen tisztelt főnöktestület elnökét tiszteletteljesen felkérni, hogy még a mult évben életbelépett s módositását az összes pest-budai könyvnyomdászok által kérvényezett árszabály ügyállását tudomására hozni sziveskedjék. Pest, 1868."

E megkérésre a főnöktestület *csak 1869-ben válaszolt* és pedig a következőképpen:

„Jegyzőkönyvi kivonat a budapesti nyomdatulajdonosok 1869. március 6-án, Kertész József ur elnöklete alatt tartott közgyülésének.

1. Jelen voltak: Khór (Khór és Wein), Heller József, Réthy Lipót, Wodianer Fülöp, Hornyánszky Viktor urak; továbbá Falk Zsigmond ur, mint az első pesti könyvnyomda részvénytársulat képviselője és az egyetemi nyomda képviselői.

2. Felolvastatott a nyomdászsegédek folyamodványa a testülethez, melyben az árszabály némely pontjainak módositását kérik.

Komoly tárgyalás és a fenforgó kérdések minden oldalróli megvilágitása után a gyülés következőkben állapodott meg:

A segédek *a), f)* és *g)* alatt, de itt csak az általános határozatokhoz adandó 5. §-ra nézve kifejezett kivánságaiknak megfelelendő: a *b)* alatti inditvány elfogadtatik azon határozott kijelentéssel, hogy a margináliák is csak azon betük szerint számittatnak, melyekből a munka szedetik; a *d)* alatti kivánság következtében az árszabály 10. §-a ilyformán módositandó: „Feltakaritáshoz befejezett szedés után a szedő nem köteles, de köteles a már nem szükségelt materiálét határozott helyére, mint szintén a szekrényeket tisztán átadni. Minden kezdeténél köteles a szedő a neki átadott formákból a szükségelt materiálét a legnagyobb pontossággal feltakaritani; a *c), e)* pontokban kifejezett kivánságokra a kidolgozandó házi rendtartás, melynek szüksége napról-napra inkább éreztetik, lesz tekintettel; *g)* alatti, az általános határozatok egy 6. §-ra vonatkozó kivánság, hogy a kifizetésnek 7 óráig este kell történnie, amennyiben egy határozott időpontra, tudniillik 7 órára szoritja a fizetést, mi gyakran a főnökök elfoglaltsága miatt kivihetetlen, el nem fogadtatik.

3. Egy általános házrendtartás napról-napra sürgősebbnek mutatkozván, annak kidolgozása és a közgyülés elé helybenhagyás végett terjesztésére Kertész, Falk és Heller urak kéretnek fel.

Ezen jegyzőkönyv köröztetése azon t. nyomdatulajdonos uraknál, kik a fenebbi közgyülésen jelen nem voltak, tudomásul vétel és aláirás végett elhatároztatik.”

Ez volt az 1868. évi árszabálymozgalom utolsó akkordja, mely azonban, mint alább látni fogjuk, az önérzetükben sértett segédeket nem nyugtathatta meg s a forrongó kedélyekből nem nagyon sok időre ezután ujból kitört az elkeseredés.

Az 1870. évi nagy sztrájk

Az 1868. évben a segédekre rákényszeritett árszabály, mint ezt már előzőleg is felemlitettem, nem felelt meg a segédek által ezen mozgalomhoz füzött várakozásoknak s igy szó sem lehetett arról, hogy a béke helyreálljon. A nyomdatulajdonosok csak immel-ámmal járultak hozzá egyes módositásokhoz s a legtöbb, mint ezt „közgyülésük”-ből láthattuk, nem is érdeklődött a segédek kivánságai iránt, ugy gondolván, hogy az ő dolguk rendben van, személyzetük meg van elégedve az árszabállyal.

1868-ban, midőn a segédek az oktrojált árszabályt elfogadták, az árszabálybizottság azt kérte a főnököktől, hogy egyes pontokat változtassanak meg. A bizottság 1869 január hóban ujra tárgyalásba bocsátkozott Kertész József nyomdatulajdonossal, mint a budapesti főnöktestület elnökével s a kérdéses pontok módositását kérte.

A segédek az oktrojált árszabállyal természetesen nem lehettek megelégedve és 1869-ben az önképző-egylet folyton a csorba helyreütésének módjával foglalkozott. A november 14-iki havigyülés megválasztotta az árszabálybizottságot s felhatalmazta az árszabálytervezet kidolgozására. A bizottság az árszabálytervezetet december 8-án tette közzé. A tervezet szövegét alább közlöm.

Árszabály. a) *Szedők részére.* 1. *A számitás módja.* A számitás azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből egy mű vagy bármely más nyomtatvány szedendő, tizedrendszer szerint, és irányadó a betünem időnkénti teste. Ha valamely betünemben az *n*-ek vastagabbak egy félnégyzetnél (Halbgeviert), ugy az utóbbiak szerint számittatik. Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébb jel szükségessé válnék, az *n*-ek számittatik. 2. *Térző.* (Durchschuss). Minden darab térző egy *n*, nyolcadpetit térző azonban két *n* gyanánt vétetik számitásba. 3. *Lapcim.* (Kolumnentitel). Élő lapcimek zársorral együtt 3; holtak, azaz olyanok, melyek csupán a lapszámot tartalmazzák, a zársorral együtt 2 sornak számittatnak. 4. *Sima szedés.* A magyar és német szedésre nézve következő meghatározások állanak: Cicero (garmond *n* szerint) 1000 *n* 20 kr. Bourgeois és garmond 1000 *n* 20 kr. Petit 1000 *n* 21 kr. Kolonell 1000 *n 22* kr. Nonpareille és mittel 1000 *n* 24 kr. Perl 1000 *n* 27 kr. Latin, rutén, szerb, oláh, francia, angol, olasz, spanyol és tót nyelveknél 1000 *n*-ért 2 krral több. Orosz, cirill és görög alá nem vágott 1000 *n* 7 krral több, alávágott 9 krral több. Héber szedés sima 4 krral, pontozott szedés 8, és troppal 12 krral magasabban számittatik. A héber szedés számitása Nun szerint történik; a pontozott és troppjelek Passach szerint vétetnek számitásba. 5. *Kevert vagy ritkitott szedés.* Ha valamely iv szövegében (a rovatok kivételével) más betünembeli vagy ritkitott szedés fordul elő, és az iv $^{1}/_{32}$-ed részét eléri, ugy ezen ívnél minden 1000 *n* után 1 krral több fizetendő; ha az iv $^{1}/_{16}$-od részét teszi, minden 1000 *n*-ért 2 krral javittatik. Ha a kevert szedés az iv $^{1}/_{16}$-od részét felülmulja, ugy minden további $^{1}/_{16}$-od ivért 1000 *n* után 1 krral több fizetendő; ha ellenben a ritkitott szedés az iv $^{2}/_{16}$-od részét felülmulja, ugy az kétszeresen számittatik, a többi szedés pedig egyszerüen. Minden tovább előforduló betünemért hasonló térarányban, mint az elsőnél fizettetik a kárpótlás. Ugyanez érvényes kisebb jellegü betüknél is, melyek, hogy az alárakás elkerültessék, az alkalmazott irással egyforma testre (Kegel) van öntve, ugy mint cikkbetü (Kapitälchen) stb. Ha a kevert vagy ritkitott szedés az iv $^{1}/_{32}$-ed részét el nem éri, ugy ezért megfelelő kárpótlás fizetendő. Ha a szedés számokkal kevert, ugy a ritkitott szedés szabályai szerint kárpótoltatik. Ha sorokat hosszuk miatt az előtte való sarokba kell átzárni, mint például szótárak stb. effféléknél, ugy az ily sor kettőnek számitandó; ha pedig a következő sorba kell kizárni, ugy az 1½ sornak számittatik. Zárjelek (Klammern) következőleg számittatnak: 2 vagy 3 sort átfogók darabja 2 kr., 4 vagy 5 sorosak 3 kr., és minden további sorért ½ kr. Ha szavak egymás fölé zárandók ki, ugy két sor háromnak vétetik. Szavak alárakásánál minden darab 4 cicero térző 1 krral kárpótolandó. Minden valamely műben előforduló kisebb betünem a reá esendő ár szerint külön fizetendő, és jegyzeteknél a válaszvonal mindig a jegyzethez számitandó. Hasábozott szedés egész szélesség szerint számittatik, azonban a keskeny alaku szedés kárpótlási szabályai szerint fizetendő. Szám-széljegyzetek a szedés szélességéhez számittatnak. Irás-széljegyzetek azonban a szöveghezi számitáson felül még 2 krral magasabban fizetendők. 6. *Táblázatos szedés.* Táblázatos szedés vonalakkal és számokkal vagy átalában kitöltött lábakkal kétszeresen és mindig mint sima szedés számitandó, ellenben táblázatok vonalakkal számok nélkül vagy üres lábakkal, vagy számok vonalak nélkül 1½-szer számittatnak. Ha a térzőket vagdalni kell, ugy azért külön kárpótlás fizetendő, éppugy ha számok vonalakkal külön bekeritendők. 7. *Mathematikai szedés.* Mathematikai szedés általában kétszeresen számittatik. 8. *Hangjegyszedés.* A hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik. 9. *Keskeny alak.* Azon szélességek, melyekbe legalább 40 *n* nem fér, a következőleg számitandók: Egy 39, 38, 37 *n*-es sor 1 *n*-el több, egy 36, 35, 34 *n*-es sor 2 *n*-el több, egy 33, 32, 31 *n*-es sor 3 *n*-el több, egy 30, 29, 28 *n*-es sor 4 *n*-el több, egy 27, 26, 25 *n*-es sor 5 *n*-el több, egy 24, 23, 22 *n*-es sor 6 *n*-el több, egy 21, 20, 19 *n*-es sor 7 *n*-el több, egy 18, 17, 16 *n*-es sor 8 *n*-el több, egy 15, 14, 13 *n*-es sor 9 *n*-el több, egy 12, 11, 10 *n*-es sor 10 *n*-el több. 10. *Rossz kézirat,* nehezen olvasható és rendetlenségben levő kéziratért szükség szerint illő kárpótlás fizetendő. 11. *Osztás.* Szedés nélküli osztásért a szedési ár harmadrésze fizetendő. Ha az osztás nehézségeket nyujt, vagy oly anyagot szolgáltat, melyet a szedő nem használhat, ugy minden óra, melyet haszontalanul tölt el, 20 krjával kárpótolandó. 12. *Szekrényváltoztatás.* Oly esetekben, ha a szedőnek valamely munkánál kisegitőleg kell működni és ugyanegy szekrényből 2 frtot keresni nem képes, neki egy 30 krnyi kárpótlás adandó. 13. *Nemfoglalkoztatás.* Ha valamely szedőnek egy óránál tovább kell várni kéziratra, irásra stb., ugy minden foglalkozás nélküli órájáért 20 krral kárpótolandó; ellenkező esetben conditióját felmondás nélkül hagyhatja el. 14. *Tördelési pótlék.* Ha valamely munkában két vagy több szedő foglalkozik, ugy petit irásnemig minden 1000 *n*-ért 2 krral több

számitandó, kolonelltől lefelé ellenben 1½ krral több. Oly munkáknál, melyek berendezésüknél fogva a szöveggel párhuzamban álló jegyzetek, fejtegetések, apró metszvények stb. vagy a szöveghez álló széljegyzetek által nehéz tördelést igényelnek, az 1000 *n* 3 krral magasabban fizetendő. Ugyane határozatok érvényesek folyóiratok tördelésénél is. 15. *Javitások.* A szedő köteles egy házi javitást és sajtó-revisiót végezni. Minden további javitások és sajtó-revisiókért a szedőnek 20 kr. fizettetik óránkint Az üzletből kilépő szedők csak azon javitásokat kötelesek elkésziteni, melyek szombat délig kézbesittetnek nekik. Hasáb-szedők csak a házi javitást tartoznak végezni. 16. *Feltisztogatás.* A munka befejezte után a szedő nem tartozik feltisztogatni, annál kevésbbé valamely munka berendezése alkalmával, és utóbbi esetben neki az anyag, ugymint stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó; ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránkint 20 krral kárpótolandó. Uj szekrények berakása darabonkint 1 frtjával kárpótoltatnak. 17. *Bizonyos pénz.* A bizonyos pénz kölcsönös egyezkedésre hagyatik, azonban annak legkisebb összlete 11 frtnál kevesebb nem lehet. Ha számoló szedő állittatik időnként bizonyos pénzbeli foglalkozásba, ugy ez naponkint 2 frt 50 krral fizettetik. 18. *Különórák.* A kitüzött időnél tovább tartó munkáknál, a számoló szedőknek keresetükön kivül óránkint 10 kr., éjfélutáni, ugymint vasárnap- és ünnepnapi munkáknál óránkint 15 kr. fizetendő. Bizonyos pénzben álló szedőknek heti fizetésük minden forintja után 2½ kr. fizettetik óránkint. 19. Valamely munka cime, előbeszéde és tartalma a szedőtől el nem vonandó s még azon esetben is kifizetendő a mű szedőjének, ha az az accidens-helyen szedetik. Tömképek vagy fametszvényekért, költemények, vacatok, stbért levonás nem történik. Hirlapok vagy folyóiratoknál a hirdetések mint sima petit szedés számittatnak, ha azonban ezekben kisebb irásbóli szövegek fordulnak elő, ugy a szerint számitandók. Ismételt közlésnél a szedő a sima petit szerint számitott hirdetés árának felével kárpótlandó. 20. Ha számoló szedő mellé tanonc adatik, ugy az e fölötti leszámolás kölcsönös egyezkedésre hagyatik. *Lapszedés.* 21. Oly naponkint megjelenő lapok szedése, melyek előállitása a meghatározott munkaidőben nem történik, 1000 *n*-ként 24 krral számitandó. Ünnepi munkák kétszeresen fizettetnek; azonban ezen napokon a foglalkozásnak esti 7 óránál továbbra kinyujtatni nem szabad. A lapoknál kisegitőleg foglalkozó szedők számára a műszedés szabályai érvényesek, b) *Nyomók részére.* 1. Munkák és accidenciákért minden alakban fekete nyomás minden első 100 50 kr., minden következő 100 13 kr. 2. Nyomás a feketétől különböző szinben, az első 100 50 kr., minden következő 100 13 kr. Festéktörésért 30 kr. 3. Többszörös berakásnál, fekete ugy mint más szinben, minden berakás mint önálló alak, az első 100 40 krral; az egyszernél többszöri berakás minden további 100-a 7 krral számittatik. Ha valamely forma mutatio által annyira megváltoztatik, hogy uj beigazitás (Zurichtung) lett szükségessé, az uj formának vétetik. Csekélyebb mutatiók az időveszteség szerint kárpótoltatnak. 4. *Különórák* és *bizonyos pénz* a nyomók, ugymint gépmesterekre nézve a szedők szabályai szerint fizettetnek. Ráma bevonásért 1 frt, timpánért 60 kr. fizettetik. 5. Ha számoló nyomó mellé tanonc adatik, az e fölötti beszámolás kölcsönös egyezkedés tárgya. *Általános szabályok.* 1. A munkaadó egy 9 órai, és pedig reggeli 7 órától 12-ig, és délutáni 2 órától esteli 6-ig, kivéve a napilapok körüli munkát. 2. Minden a fönnebbi árjegyzékben nem foglalt munkák dijazása szabad egyezkedésre hagyatik. 3. Jelen árjegyzék minden beirókönyv elejére vagy hol számlákon történik a beirás, annak hátlapjára kinyomandó, oly üzletekben azonban, hol számolókönyvek vagy számlák nem használtatnak, egy példányban a falra függesztendő. 4. A felmondás szombat estétől keddi 12 óráig érvényes, és – hol szerződések vagy másnemü kötvények nem állanak – 14 napban állapittatik meg. Az ez idő után történt felmondások csak a rákövetkező szombattól fogva érvényesek. 5. A kifizetés minden szombat esti 6 óráig történend meg; azonban husvét, pünkösd és karácsony előtti napokon déli 12 óráig fizetendő ki. 6. A főnökök és segédek közti ezen árjegyzékből eredő viták fölött a mindkét fél részéről választandó 3–3 tagból álló bíróság itél. 7. A mindkét fél által feltett szabályok minden három évben átbirálandók s változtatásuk csak mindkét fél belegyezése folytán történhetik meg. 8. Az árszabály a magas hatóság elé terjesztetik végleges megerősités végett.

Az eredeti s december 8-án közzétett árszabálytervezeten a december 27-én tartott ülés tett változtatásokat: ez határozta el, hogy a tót, szerb, román, latin és ruthén nyelv szedése 2 krajcárral drágább; a héber sima szedés 4 krral, a pontozott 8 krral, a troppal való szedés 18 krral magasabban számittatik a magyarnál. Az eredeti tervezeten 19 kr. volt véve alapul s

ezért szó volt egy előbbi – dec. 26-iki – ülésen arról is, hogy az *n* helyett *abda* számitás hozassék be, de ez inditvány később elvettetvén, a 19 kros alapszámitás helyett a 20 kros fogadtatott el, a mint a közölt tervezetben is van.

A segédek tervezete a következő záró határozatokat tartalmazta: 1. Ezen árszabály csak a két fél kölcsönös beleegyezésével módositható. 2. Az árszabály keresztülvitelével és érvényben tartásával egy árszabályfelügyelő bizottság bizatik meg, mely kebelébe minden tiz tag után egy képviselőt választ. A képviselők nyomdánként választatnak; tiz taggal kevesebb személyzettel biró nyomdák szintén egy tag választására jogosultak. A megválasztott bizottság ügyel az árszabály mindkét részről való betartására. Vitás esetek választott bíróság elé terjesztendők. 3. A választott bíróság öt főnökből és öt segédből áll, kik kebelükből egy elnököt választanak. A főnökök művezetőikkel képviseltethetik magukat. 4. Az ülések nyilvánosak, a szavazás titkos. 5. A választott bíróság minden évben ujra választandó. A főnöktagokat a grémium, a segédtagokat a közgyülés választja. 6. Tanoncok csak a megválasztott vegyes vizsgáló-bizottság utján vehetők fel, mely a felszabaditást illetőleg is illetékes. 7. Minden tanonc köteles az önképző-osztály által felállitandó vasárnap délutáni iskolát látogatni, elmulasztott órák a tanulási időbe be nem számithatók, vagyis a tanulási idő ily esetekben meghosszabbitható. Minden tanoncnak joga van az önképző-egylet által fentartott magyar-, német- és francia nyelvi tanfolyamokon résztvenni. 8. Minden főnök köteles évenként és fejenként minden tanonc után 4 frtot az önképző-egylet pénztárához lefizetni, mely összegből a taneszközök és jutalmak fedezendők.

Az 1869 december 17-iki önképző-egyleti gyülésen – melynek határozatából Antensteinernek, ki az árszabály ügyében előzőleg tartott ülésen a munkaidő leszállitását és a munkabérek felemelését inditványozta, üdvözlő irat küldetett – és a december 26-iki nyomdászgyülésen, melyen 400-an jelentek meg s melyen Kornis elnökölt, kimondatott az árszabály módositásának szükségessége. Záhonyi Alajos, mint az árszabálybizottság elnöke, felsorolta az árszabálymódositás okait s felszólitotta a jelenlevőket, hogy az árszabály egyes pontjaihoz tegyék meg észrevételeiket. A gyülés az *n* számolási mód helyet az *abc* számolási mód mellett döntött. A december 27-én tartott bizalmiférfi-gyülés, melyen minden nyomda egy szedő és egy gépmester által volt képviselve, tárgyalás alá vette az árszabály egyes pontjait s a január 1-én tartott folytatólagos gyülés egy bizottságot választott, hogy az a főnökökkel tárgyalásba bocsátkozzék. A bizottság elkészülvén munkájával, 1870 január 7-én az árszabálytervezet kiséretében a következő körlevelet küldte a nyomdatulajdonosok testületének:

„Tisztelt Főnöktestület! A pest-budai könyvnyomdászsegédek által 1869. évi december hó 26-án tartott közgyülésben egy 11-tagu bizottság választatott azon célból, miszerint köztük és a t. főnökök közt létező egyenetlenségeknek minél gyorsabb és gyökeresebb orvoslása iránt az összes nyomdászsegédeket képviselő gyülés nevében kérelmet terjesszen a t. főnöktestület elé s a kért orvoslást minden tőle telhető igyekezettel és minél rövidebb idő alatt kinyerni törekedjék. Tisztelettel alulirott bizottmány fontolóra vevén ennek folytán az orvoslásra váró bajoknak roppant horderejét, utasitásához képest első kötelességének ismerte jelen folyamodványában mellékelni a közgyülés által elfogadott árszabályi tervezetet, amelyben elősorolvák a budapesti könyvnyomdász segédek kivánalmai: Kéri a bizottmány a t. főnöktestületet, hogy kebeléből szinte egy 11-tagu bizottmányt küldjön ki, melynek feladata legyen, velünk együttesen a tervezetet megvitatni, s komoly megfontolás után mindkét rész által elfogadtatni, határozatilag is megerősittetni. Nem tartja a bizottmány szükségesnek ecsetelni a t. főnöktestület előtt bővebben eljárásának indokait, mert ugy véli, hogy a t. főnöktestület érzi és tudja azokat: de mégis megemliti jogos kérelme egyik főpontját, *a 9 órai munkaidőt*, mely talán némelyeknél a legnagyobb ellenszegülésre fog találni. Jelszavunk, mióta emberi rendeltetésünket felfogtuk: „Műveltséggel szabadságra!" Az utóbbi időben pedig különösen a szabadság szorittatott meg, amennyiben a kivételes munka által fizikai erőnk annyira igénybe vétetett, hogy emiatt szellemi képződésünk nagy kárt szenvedve, a fizikai megerőltetésnek esik áldozatul: az ily munka-megszoritással a legjobb akarat mellett sem vagyunk képesek, szellemi műveltségünkre naponként csak egy órai időt elszakitani: s bátran kimondhatjuk, hogy ha igy haladunk tovább, szellemi műveltség tekintetében a legközönségesebb munkásnál is hátrább fogunk állani. Hogy követelésünk jogos,

azt különben is az egész világ műveltségre és szabadságra törekedése eléggé bizonyitja. Őszinték vagyunk, s őszinteséget kivánunk. Az előre bocsátottak után az összes könyvnyomdász segédek nevében azon kérelemmel járul a bizottmány a t. főnöktestület elé, hogy ezen árszabálytervezetet megvizsgálván, 1870-ik évi január 14-ig határozott választ adni sziveskedjék, mennyiben kiván kérelmünknek megfelelni. Kelt Pesten, 1870 január 7-én. Teljes tisztelettel a bizottmány nevében: Záhonyi Alajos, bizottmányi elnök, Trócsányi Bertalan, bizottmányi jegyző."

A segédek árszabálybizottsága a következőkből állott: Záhonyi Alajos elnök, Trócsányi Bertalan jegyző, Jilg S. német jegyző, Brandstätter József, Daday Géza, Gawlitza János, Heidenreich W., Kaczander Gyula, Schenk Adolf, Steinhardt Ottó, Szalay József.

A főnöktestület ezuttal nem sokáig váratott magára s junius 18-án a részükről megválasztott 11-es bizottság, névszerint: Falk Zsigmond, Osterlamm K. (Athenaeum igazgatója), Träger András (egyetemi nyomda igazgatója), Fanda József (1861. évi árszabálybizottsági tag, főnök), Buschmann Ferenc (faktor), Sichra Alajos (faktor), Wodianer Fülöp, Weisz János (Khór és Wein cég), Urschitz Jakab (faktor), Kocsi Sándor és Forster Rezső (faktor, később miskolci nyomdatulajdonos), a segédek által kiküldött 11-es bizottsággal a Wodianer-féle ház egy helyiségében tartott közös ülésen tárgyalás alá vette a segédek által beterjesztett árszabályt. A főnöktestület nevében Falk Zsigmond mint a főnökök 11-es bizottságának elnöke üdvözölvén a jelenlevőket, a következő két kérdést intézte a segédek képviselőihez: Valamennyi budapesti nyomdászsegéd felhatalmazásából és képviseletében jelentek-e meg a tárgyaláson és van-e arra megbizatásuk, hogy a főnöktestület képviselőivel tárgyaljanak. Záhonyi, mint a bizottság elnöke válasza után kezdetét vette az árszabály tárgyalása. A számolást illetőleg Sichra (Heckenast faktora) 18 krajcáros alapszámolást s a német lapszedésnek 22, a magyarnak 20 krajcárral való számolását ajánlotta a főnökök nevében, mit a segédek képviselői természetesen visszautasitottak, kimutatván, hogy a 18 krajcáros számolás mellett egy jó szedő 9 órai munkaidő mellett 10 forintnál többet meg nem kereshet hetenként. A munkaidőre vonatkozólag a főnökök a 10 órai munkaidőhöz ragaszkodtak s igy 3½ órai tárgyalás után az értekezlet eredmény nélkül oszlott szét.

Az árszabálybizottság január 23-ára általános nyomdászgyülést hivott egybe. A meghivó szövege:

„Műtársak! Midőn megbizának, hogy jogaikat, melyek a miénk is, főnökeinknél az idő kivánalmaihoz képest követeljük, már akkor megmondánk, hogy a feladat nehéz, miután főnökeink nincsenek még az emberi szeretet azon szinvonalán, hogy jogainkat elismerni és méltányolni is tudnák. Mi a bizalmat megtiszteltetésnek vettük és készséggel vállaltuk el. Tudva van előttünk, hol első vegyes bizottsági ülésünk e hó 18-án tartatott meg. Az eredmény, mondhatni semmi, mert a zászlónkra irott 20 kr. és 9 órai munkaidő *nem fogadtatott el*. Békés utoni kiegyezkedésről tehát alig lehet reményünk. Azonban, nehogy az izgatás vádját vonjuk magunkra, a közgyülésre bizzuk azon árszabály megvitatását, melyet a t. fönöktestület 11-es bizottsága tervezetünk ellenében elfogadás végett nekünk átadott. Ez okból jónak látjuk Budapest összes nyomdász-műtársait egy a Beleznay-kertben, vasárnap, folyó hó 23-án délelőtt 10 órakor tartandó általános közgyülésre való megjelenésre felhivni. Reméljük, nem fognak bennünket cserben hagyni; amidőn anyagi és szellemi jobblétünk van kérdésben, mint egy test s egy lélek fognak velünk küzdeni, mert csak összes erővel vagyunk képesek kivánalmukat keresztülvinni. Műtársak! Egyedüli kérelmünk, jelenjenek meg mindannyian a közgyülésen, legyenek egyetértők s addig is gondolkozzanak komolyan a jövő felett. Jelszavunk továbbra is: *Éljen a 20 krajcáros árszabály! Éljen a 9 órai munkaidő!* Pest, 1870 január 19. A bizottmány nevében: Záhonyi Alajos elnök, Trócsányi Bertalan jegyző".

A gyülésen körülbelül 500 segéd jelent meg. Záhonyi előterjesztette a főnökök által ajánlott pontokat, de a gyülés valamennyit elvetette. Dorstenstein azon inditványát, hogy minden nyomdászsegéd heti 1 forintot fizessen be az ellenállási pénztárba, mint elkésettet, a gyülés elvetette. Kimondta a gyülés, hogy az ujságszedők még abban az esetben sem dolgozhatnak,

ha a főnökök az ujságokra vonatkozó árszabálypontokat elfogadják, ellenben egyéb pontokat nem. Kaczander inditványát, hogy január 24-én az összes budapesti nyomdákban mondják fel a segédek a kondiciót, a gyülés elfogadta. Végül még kimondta a gyülés, hogy a bizalmiférfiak nyomdánként irják össze azokat, akik a segédek és azokat is, akik a főnökök árszabálya mellett vannak. Az elutazók segélyben részesitendők. A lelkesedés óriási volt s másnap minden nyomdából jött a „távirat", hogy az összes személyzet felmondott.

A főnöktestület a felmondás után gyülést hivott egybe és a következő határozatot hozta:

> „A nyomdászsegédek folyó évi január 23-án tartott közgyülése által a budapesti nyomdatulajdonosok testületéhez intézett átiratából látja a nyomdatulajdonosok testülete, hogy a részéről kiküldött bizottmány által kidolgozott, a nyomdatulajdonosokkal bővebben tárgyalandó s egyelőre a segédek bizottmányával véleménynyilvánitás végett közlött árszabály, mielőtt a nyomdatulajdonosok részéről csak nyilatkozat történhetett volna, nemcsak hogy el nem fogadtatott, hanem a segédek részéről saját árszabályzatuk mint megmásithatatlan követelés állittatott fel. Alulirt nyomdatulajdonostestület sajnálattal jelenti, hogy ily körülmények között lehetetlen részéről a tárgyalások tovább folytatására alkalmat lelni. Kelt a budapesti nyomdatulajdonosok testülete január 25-én tartott gyüléséből".

A segédek február 2-án tartott ujabb gyülésén, melyen Záhonyi elnökölt, felolvasták a vidékről érkezett táviratokat és leveleket. Tóth István és személyzete Egerből, (Waschnak Károly, jelenleg rokkant, Egedy Antal, Novotha János, Nyéky Antal, Mayer János és Szlammer Ágoston) 60 forintot küldtek a sztrájkolók javára. Az árszabálybizottság leköszönését a gyülés nem fogadta el s felhatalmazta, hogy a főnöktestülettel péntekig ujabb alkudozásba bocsátkozzon, de a 20 krajcáros számolás és a 9 órai munkaidő mellett.

Az árszabálybizottság a gyülés határozata értelmében értesitette a főnöktestületet, hogy a február 2-iki általános nyomdászgyülés felhatalmazása alapján hajlandó ujabb tárgyalásba bocsátkozni, azonban csak a 20 krajcáros alapár és a 9 órai munkaidő feltétlen fentartása mellett.

A főnöktestület február 5-iki keltezéssel a következő tartalmu átiratot küldte az árszabálybizottság elnökének:

> „*A pest-budai könyvnyomdászok t. árszabálybizottságának.* Az Önök által f. hó 3-án hozzánk intézett becses átirat következtében alulirt testület mai napon tartott ülésén oly megállapodásra jutott, hogy azon mindenesetre a főnöktestületben is létező hajlandóság, miszerint a nyomdászsegédek érdekeinek, amennyire ezt saját érdekeink engedik, eleget tehetni, – mondjuk – ezen hajlandóság azon körülmény miatt, hogy a nyomdászsegédek árszabálybizottmánya a küldői által nem volt egyébbel felhatalmazva, mint hogy a főnöktestület elé egy *ultimátummal* lépjen, – hajótörést szenvedett. Mindenesetre nem lehet másnak, mint ultimátumnak nevezni azon értesitést, melyet az árszabálybizottság elénk terjesztett, miszerint ő csak az alább elfogadott 20, illetőleg 24 krajcár és 9 órai munkaidőárszabály elfogadása alapján bocsátkozhatik s mindkét fél által választandó vegyes bizottság által teendő alkudozásokba. Ezen tényálladék tekintetéből az alulirt főnöktestület azon határozatra jött, miszerint ezen követelésekre haladéktalanul beleegyezni elejétől fogva lehetetlenség, és hogy azon – hisszük a segédek által is óhajtott – békés utoni kiegyezés csak akkor lesz sikerrel, illetőleg kilátással egy gyakorlatibb eredményre koronázva, ha az érintett vegyes bizottmányba (melyet mi részünkről egyenlő feltételek mellett kiküldeni készek vagyunk) küldendő tagok azon utasitásokkal láttatnának el, melyek alapja a minden értekezést visszautasitó ultimátumot *nélkülözné* és ezáltal a kölcsönös alkudozások megkezdethetnének. Pest, 1870 február 3-án tartott nyomdász-főnöktestület gyüléséből. *Kertész József*, testületi elnök."

A kilépés és a felmondás közötti időt a segédek és a főnökök is iparkodtak kihasználni; a főnökök élvén a kedvező alkalommal, a rendelkezésükre álló sajtóban igyekeztek a kilépés ellen hangulatot csinálni, amit közönségük körében el is értek. Mig 1861-ben a lapok a

segédek mellett foglaltak állást, addig 1870-ben a legszemenszedettebb hazudozásokkal iparkodtak a segédek mozgalmát diszkreditálni. Jogtalan követelésnek, izgatásnak minősitették a nyomdászsegédek kivánságait, azt állitván, hogy a szedők a lehető legjobb kereseti viszonyok között élnek és semmi okuk sincsen a kilépésre. Jókai Mór disztagnak lapja, a „Hon", a „Napló", az „Ungarischer Lloyd", „Pester Journal", „Pester Lloyd", stb. brutális vehemenciával estek szedőiknek.

A főnökök közben február 1-én véd- és dacszövetséget kötöttek egymással és egymás segitségére, számitván a zavarosban halászók, az állvamaradottak támogatására. Ezek a *hű* egyének már előre kötelezték magukat arra, hogy szükség esetén egyik nyomdából a másikba vándorolnak, a lapok és más igen sürgős munkák kiszedésére. A szerződés különben a következő megállapodást tartalmazta:

„A szedők részéről bekövetkező munkamegszüntetés folytán mi, alulirt összes pest-budai nyomdatulajdonosok, egymás között szigoru egyezségre lépünk, melynél fogva becsületszavunk adásával kötelezzük magunkat a következő eljárás pontos megtartására:

1. A főnöktestület egy ötös bizottmányt választ kebeléből, mely a mozgalom alatt az egyezség ügyét vezetendi.

2. A főnöktestület beleegyezése nélkül a jelenleg érvényben levő árszabály pontjain nem szabad változtatni. Kivételnek csak akkor lehet helye, ha az ellenállás következtében valamely üzlet életfeltétele lenne veszélyeztetve. Ezen esetleges körülmény megitélése a főnöktestület által kinevezett bizottmány és utolsó helyen a főnöktestület körébe esik.

3. Az összes nyomdatulajdonosok kötelezik magukat vasárnap, február 6-án 1870, reggeli 10 óráig a főnöktestület által kinevezett bizottmánynak azon munkaerők tökéletes névsorát átnyujtani, melyek rendelkezésükre maradtak, hogy szükség esetén – az egyes üzletek igényeihez képest – szétosztás foganatosittathassék.

4. A kinevezett bizottmány kötelessége továbbá a kivételes idő alatt megjelenő napilapok nagyságát is meghatározni és e tekintetben magát lehetőleg a jelen körülményekhez alkalmazni.

Amig a reggeli lapokra nézve előlegesen, mint maximum felállitott félív, mint szintén az esti lapokra nézve a negyedív nincs elérve, a bizottmány más igényeket tekintetbe nem vehet.

5. A napilapok fentebb érintett mérvbeni kielégitése után a többi szükséges és szerződés által kötött munkák veendők tekintetbe és csak ha a munkaerő oly mértékben növekedett, hogy a napilapok eredeti alakjuk felében állithatók elő – vehető a hetilapok szintén fél terjedelemben való előállitása munkálatba.

Hetilapok egész terjedelmükben, művek és akcidensmunkák csak akkor készithetők, ha a napilapok egész eredeti alakjukat elérték.

6. Mihelyt valamelyik üzlet a politikai napilapokra vonatkozó határozatokat nem tartaná meg, jelenlegi egyezség elveszti kötelező erejét és a bizottmány a további *munkazavarás* folyamára ujabb utasitásokkal látandó el a főnöktestület részéről."

A nagyobb nyomdatulajdonosok, mint e szerződésből is látható, elsősorban a maguk jól felfogott érdekét igyekeztek előtérbe tolni s a kisebb nyomdatulajdonosokat arra kényszeritették, hogy legelőször a „nagyok" lapjainak megjelenését tegyék lehetővé. A megállapodásokat a határtalan presszió folytán Neuer kivételével (Neuernél nyomták a Typographiát; a sztrájk alatt Neuer meghalt) valamennyi budapesti nyomdatulajdonos aláirta. Ezt a presszíót a legeklatánsabban bizonyitja a Pester Lloyd esete.

A segédek, miután a főnökökkel megegyezésre jutni nem tudtak, február 5-én kiléptek. Vagy 40 szedő, 30 nyomó és gépmester és 300-nál több tanonc, sör, szivar és harapnivalók mellett éjjel-nappal dolgozott. Az Athenaeumban 70-nél több tanonc boldogitotta a részvényeseket. Dr. Falk Miksa, a Pester Lloyd főszerkesztőjének intervenciójára és öccse, Falk Zsigmond

közbenjárására a Khór és Wein cég február hó 7-én aláirta az árszabályt s igy a személyzet ebben a nyomdában még február 8-án munkába lépett s a lap egész terjedelmében megjelent.

A Pester Lloyd tehát megszegte a szerződésbeli megállapodásokat s most már a napilapok szerkesztői is kiléptek a defenzivából s a nyomdatulajdonosokhoz csatlakozva, szintén véd- és dacszövetséget kötöttek a sztrájkoló nyomdászok ellen. Az általuk február 7-én kibocsátott nyilatkozatban fentartják korábban hozott határozatukat s egymással szemben teljes szolidaritást vállalnak. A hirlapirók, illetve főszerkesztők által előzőleg kötött megállapodás értelmében a lapok a sztrájk alatt félivnyi, az esti lapok pedig csak negyedivnyi terjedelemben jelenhettek meg. A nyilatkozat szövege a következő:

> „A pesti magyar lapok szerkesztői a szedő-strike tárgyában ma tartott értekezletükön, Khór és Wein nyomdatulajdonos urak leveléből a felől értesültek, hogy ők a „Pester Lloyd" hirlapbizottságának ama határozata folytán, mely tőlük szerződésük megszakitatlan teljesitését követeli, a szedőkkel való alkudozásra, vagyis a szedők által felállitott árszabály elfogadására kényszerültek.
>
> A magyar lapok összegyült képviselői, miután egyfelől a tarifát a *magyar irodalom érdekeire,* már csak ama monopoliumnál fogva is, mely arra a magyar nyomdaipar szük köre miatt sulyosul, általában a *legsérelmesebbnek,* de különösen a kisebb lapokra s a magyar könyvek kiadására elviselhetetlennek tartják, másfelől pedig a „Pester Lloyd" inkollegiális eljárásában nem láthatnak egyebet, mint saját maga, a többi közlönyök rovására kizsákmányolandó üzérkedést, annyival is inkább, mivel dr. Falk Miksa ur, a szerkesztők első értekezletében ismételve kijelenti, hogy nyomdájától – a strike kivételes esetében – nem fogja követelni a szerződés foganatositását; ezennel a maguk részéről kinyilatkoztatják, hogy szolidaritásukat a „Pester Lloyd" kiválása után is sértetlenül fel fogják tartani. Kelt Pesten, február 7. 1870. Rákosi Jenő, Csernátony Lajos, Urváry Lajos, Lonkay Antal, Vadnai Károly, Simonyi Ernő, báró Kemény Zsigmond[69], Salamon Ferenc, Prilleszky Tádé, Friebeisz Ferenc, Csukásy József, Jókai Mór."

A nyilatkozat következtében a Pester Lloyd szombaton ismét elbocsátotta személyzetét.

A főnökök a kilépés utáni héten azzal a kéréssel fordultak Gablenz tábornagyhoz, Budapest katonai térparancsnokához, hogy a sztrájk tartamára a katonaságnál szolgáló nyomdászokat bocsássa rendelkezésükre. A tábornagynak azonban egészen más nézete volt a katonaság céljáról s a kérvényre azt válaszolta, hogy nem érzi magát arra hivatottnak, hogy a munkaadók és a munkások közötti viszálykodásban az előbbiek pártjára álljon.

A pesti könyvnyomda részvénytársaság igazgatóját, Falk Zsigmondot, ki közben szintén aláirta volt az árszabályt, a lapok szerkesztői az aláirt árszabály visszavonására kényszeritették, azzal fenyegetvén őt, hogy ha nem tart a többi főnökökkel, akkor az összes budapesti irók, kiadók és könyvkereskedők egy nyilatkozatban arra kötelezik magukat, hogy mindaddig, mig nevezett nyomdának Falk lesz az igazgatója, abban semmi néven nevezendő munkájuk nem kerülhet nyomás alá. Ez hatott s ő is elbocsátotta személyzetét.

Az akkori nyomdatulajdonosok emberietlen gondolkodását jellemzi, hogy még a vidéki nyomdatulajdonosoknak is körlevelet küldtek, melyben figyelmeztetik az illetőket, hogy a pesti nyomdászsegédek sztrájkba léptek s nekik a nyomdaipar és a *művelt közönség* érdekében kötelességük most ezzel szemben a legkiméletlenebb álláspontra helyezkedni. Ennélfogva felszólitják a vidéki nyomdatulajdonosokat, hogy a legközelebbi hat hétben Pestről jövő szedőnek munkát ne adjanak. Indokolásként megjegyzik, hogy ezt csak azért teszik, mert a segédek egész Németországra kiterjedő szolidaritást hoztak létre s máskülönben pedig követeléseik annyira tulhajtottak, hogy az azzal szemben tanusitott gyöngeség a *művelt közönség érdekeivel egybeforrt nyomdászat* érdekeinek sulyos megrázkódtatásával járna. Végül még

[69] A 92. oldalon is tévesen van *Gábor*, mert az is Kemény *Zsigmond*.

biztositják a pesti nyomdatulajdonosok a vidékieket, hogy hasonló esetben a legszigorubb kölcsönösségre hajlandók. A körözvény február 3-ikáról volt keltezve és Kertész József főnöktestületi ideiglenes elnök által volt aláirva. A körlevélnek azonban a vidéken abszolute semmi hatása sem volt, sőt az árszabálybizottság Egerből, Sárospatakról stb. azt az értesitést kapta, hogy az odautazó szedőket 3–4 hétig szivesen eltartják élelemmel és lakással. A lapok közül csak a Pester Lloyd foglalkozott a szedők mozgalmával, utóbb bizonyos szimpatiával, lehet, hogy pusztán sértett önérzetből. A lap február 3-iki számában Türr István a szedők védelmére kelt. Dijazni kell a munkást – irja Türr –, hogy kedve legyen dolgozni, nem pedig elnyomására cotteriákat alkotni, mert csak igy remélhető, hogy az állam művelt polgárokkal fog birni a jövőben.

Türr tábornok ezután nyilt levelet intézett Thaisz rendőrfőkapitányhoz, melyben hivatkozva arra, hogy a főkapitány minden igyekezete dacára sem tudott a harcoló felek között békét teremteni, azt ajánlja, hogy a munkásokat nyereség-részesedésben kellene részesiteni. Szerinte ez a harcoló feleket mihamar kibékitené. Micsoda idealizmus!

A február hó 13-iki általános nyomdászgyülésen szóba került a nyomdatulajdonosok impertinens eljárása. Záhonyi felemlitvén a nyomdatulajdonosok és a szerkesztők között létrejött koaliciót, felhatalmazást kér a gyüléstől, hogy ez ellen – miután Magyarországon egyesülési jog még nem létezik s ez a koalició a nyomdai munkások teljes letörését és rabszolgákká való lealacsonyitását célozza – tiltakozást jelenthessen be, mihez a gyülés hozzájárult. Anft inditványára az árszabálybizottság mellé egy ötös bizottság választatott, hogy a nyomdatulajdonosokkal ujabb tárgyalásokba bocsátkozzék. A bizottságba Anft, Hirsch, Grőber, Greifenstein-Barta Lajos és Luther választattak.

A kilépést követő hét vasárnapján közös kirándulást rendezett a sztrájkbizottság bokáig érő hóban a svábhegyi Sauer-villába. Megjelent itt *Raspe* Vilmos[70] is, foglalkozására nézve könyvkötő, akkoriban hires szónok, a Lassalle-párt egyik vezérférfia, aki kitartásra buzditotta a sztrájkolókat.

A bizottság február 14-iki keltezéssel egy ujabb átiratot intézett a főnöktestülethez, valamint a szerkesztőkhöz. Az átirat igy hangzik:

> „*A tekintetes főnöktestülethez, valamint az urakkal egyesült lapszerkesztő, irodalmi és könyvárus urakhoz, helyben.* Remény- és bizalomteljesen járul az utóbbi közgyülésből kiküldött bizottság az igen tisztelt testülethez azon szándékkal, hogy ama félreértés, melyet a nyomdász-segédek által egyezkedési alapul felállitott árszabálynak, mint véglegessé és másithatatlanná tétele vagy értelmezése okozott, elhárittatván, a megszakadt értekezlet fonalát ismét felvegye.
>
> Azon körülmény, hogy a tekintetes főnöktestület az igen tisztelt szerkesztő, irodalmi és könyvárus urakkal egyetemleges eljárásra egyesülvén, ez csupán a mindkét félnek ártalmára volt bonyolult ügy mielőbbi, gyors befejezhetése miatt történt, bátoritotta a tisztelelteljesen alólirott bizottságot, hogy a cimzetet ekként használja.
>
> A tekintetes urak *hirhedt erényeitől*, értelmességétől és bölcs befolyásától várja a segédség, hogy a gazdálkodási törvények által kénytelenséggé vált kivánalmaknak lehetőség szerint elég tétessék, hogy az urak egységes eljárása által a munkás anélkül is eléggé mostoha sorsára szigoru eljárás se halmoztassék; hogy a munkás egyetlen védőeszköze, mely bajtársaival való egyesülésben rejlik és melyet ő soha sem használ elbizakodottságból, hanem csak a végszükségből kényszeritve, ne rosszaltassék; hogy ő, gazdászati fogalmak szerint árucikké sülyesztve, az áruvásárt, különösen a hazai, ziláltat ugy át nem tekintheti, hogy kivánalmait ehhez arányositva, hibátlanul határozhasson maga felett, elnézésre érdemesittesék; legyenek továbbá a

[70] *Raspe Vilmost* később a wieni rendőrség izgatásért elfogatta, sok más munkás ugyane sorsban részesült.

fentisztelt urak meggyőződve, hogy ez okból fel nem tehető, hogy a fentisztelt tekintetes főnöktestület és a velük szövetkezett irodalmi férfiak meg nem indulnának és meggyőződve ne lennének a munkás valódi segélykiáltásáról, melyet az élelmicikkek és a lakáshelybér folyton növekvő rémséges drágasága sajtol ki belőle.

Tisztelettel alólirott bizottság, mint a segédség személyesitője, ajánlkozik a tekintetes testületnek, őt mindenről értesiteni, minden hozzá intézett kérdésre illő és elégséges feleletet adni, valamint késznek nyilatkozik egyezkedési értekezletekre és azon őszinte kivánattól van lelkesitve, hogy a *„béke és munka”* már holnap ismét helyre álljon.

A fentisztelt urak jóakaró, szives hajlamába ajánlottan maradunk, Pesten 1870. évi február 14-én. Tisztelettel: Hirsch Lipót, Anft Henrik, Greifenstein Lajos, Gröber, Luther.”

Az átirat alázatos hangja már magán viselte a haldokló sztrájkmozgalom bélyegét, ámbár a sztrájkolók még mindig férfiasan kitartottak igaz ügyük mellett, dacára annak, hogy a pénz erősen fogytán volt.

A lapkiadó főnökök a 300 tanonccal és a 40 sztrájktörő szedővel, a lapokkal kötött egyezség értelmében el voltak készülve a végletekig menő harcra, melyet éppen a nagyobb lapok szerkesztőinek velük kötött, s az akkori magyar hirlapirodalom vezető férfiaira egy cseppet sem hizelgő egyezmény révén, mely egyezmény az előfizető közönség bőrére és annak megkérdezése nélkül jött létre, tetszés szerinti időkig nyujthattak, mert nem volt belőle káruk, sőt ez rájuk nézve még anyagi előnnyel járt, mert a tanoncok munkaerejének végtelen kihasználásával állitották elő egy negyed terjedelemben lapjaikat, melyekért az előfizetők a teljes lap árát megfizették.

A Légrádyaknál megjelent Ungarischer Lloyd tárcáját, hireit, országgyülési tudósitásait másmás nyomdában szedték, s korrektura után egy-egy principális azután bérkocsin szállitotta a szedést a Légrády-nyomdába.

Csak a nem sürgős munkákat rakták félre, amelyek haszna különben rájuk nézve amugy sem ment veszendőbe.

Érzékenyen érintette azonban a sztrájk a többi nyomdákat, melyek tulajdonosai elsősorban Heckenast, szivesen aláirták volna az árszabályt, azonban Légrády és az Athenaeum semmi áron sem voltak hajlandóak az árszabály elfogadására és különösen a 9 órai munkaidő tarthatatlanságával indokolták makacsságukat.

A kilépéskor, mint rendesen, óriási volt a lelkesedés; e lelkesedés azonban teljesen őszinte volt, mert a kilépettek nem számithattak segélyezésre, amennyiben tisztán erkölcsi erejük tudatában, ugyszólván minden pénz nélkül kezdtek a mozgalomba.

A nagy lelkesedés azonban arra a hirre, hogy a kiadók a szerkesztőkkel szerződésszerü megállapodásokat kötöttek a sztrájkolók ellen, erősen lohadni kezdett.

A segédek árszabálybizottsága február 6-án az önképző-egylethez fordult, hogy a sztrájkolókat segélyezhesse. A havi gyülés 500 frtot utalt ki e célra, szükség esetén további 250 frtot engedélyezvén. Ezenkivül a budaiak is felszólittattak, hogy vagyonukból a fenti célra egy nagyobb összeget utaljanak ki.

Február közepéig az árszabálybizottsághoz csak 625 frt 40 krajcár és 263 tallér adakozás érkezett a sztrájkban állók részére, ami édes-kevés volt. Az akkori magyar nyomdászokat jellemzi, hogy a legnagyobb nyomdászvárosok, mint pl. Kolozsvár, Fiume, Brassó, stb., mely városokban akkor már egyletek is léteztek, egy fillért sem küldtek harcban álló kollegáik részére, sőt még egy bátoritó sor irást sem. A többiek sem nagyon erőltették meg magukat, s a kis Eger majdnem valamennyit tulszárnyalta. A kilépettek száma 550 lehetett, mert az összes Budapesten dolgozó segédek száma az 1869 novemberben felvett statisztika szerint 575 volt,

s igy 1870-ben a munkanélküliekkel körülbelül 620 segéd volt Budapesten, kik közül 60–70 lett sztrájktörővé. A segédek közül 90–100 volt nős.

A kilépettek között volt minden valamire való nyomdász; és azok, kik hetenként 30 frtot kerestek, a kilépés második hetében már sopánkodni kezdtek, hogy ágynemüjöket is zálogba tették. Az árszabálybizottság pedig pénz nélkül – mert a mozgalmat tényleg tisztán csak a lelkesedésre támaszkodva kezdte meg –, ezekkel szemben tanácstalanul állott.

A főnöktestület február 16-án következőleg válaszolt a segédek február 14-iki átiratára:

> „A főnöktestület a segédek képviselőinek átiratából örömmel vett tudomást arról, melyben azok arra óhajtanak törekedni, hogy a főnökökkel való barátságos viszony ujra helyreálljon. Ez a szolgálatkészség a főnöktestületnél élénk helyesléssel találkozott és a főnöktestület meg van győződve arról, hogy a békés egyetértés mindkét fél javára előnyös leend. Ezen okból a főnöktestület, ugy mint eddig, szivesen hajlandó a segédek teljesithető kivánságaival számot vetni és hajlandó továbbá 1870 február hó 28-áig egy az összes pest-budai nyomdákban érvénnyel biró árszabályt életbe léptetni; azonban a segédek (!) ugyszintén a főnökök érdekében feltétlenül szükséges, hogy előbbiek munkahelyeikre azonnal visszatérjenek, hogy ezáltal a mindkét félre nézve oly sürgős békés megegyezés létrejöhessen. A főnöktestület február hó 16-án tartott üléséből, Kertész J. elnök."

Az ötös bizottság február 17-iki viszonválaszában a következőket irta a főnöktestületnek:

> „Tekintetes főnöktestület!
>
> Azon szolgálatkész előzékenység, mellyel a t. főnöktestület február 14-iki átiratunkra szives volt válaszolni, biztositékot nyujt nekünk az iránt, hogy munkásaik anyagi helyzetének javitásába bele fognak egyezni. Miután azonban az emlitett átirat a közbejött körülmények folytán nemcsak a t. főnöktestülethez, hanem az azokkal egyesült irókhoz, szerkesztőkhöz, és könyvkereskedőkhöz volt intézve, és mint a válaszirat befejező sorai mutatják, az csak a t. főnöktestület által lett tárgyalva: a segédek bizottsága e körülménynél fogva kényszeritve érzi magát az átiratot nem kielégitőnek tekinteni, és pedig annál inkább, miután az „árszabály emelésre" vonatkozó merész igéret nem bir pozitiv támponttal.
>
> A nagy károkkal járó további időpazarlás kikerülése végett elhatározta a bizottság, hogy a t. főnöktestület által eddig elmulasztott dolgokat helyrepótolja, és a t. szerkesztő urakat egy értekezletre hivta meg, mely törekvéseinek azonban egy eddig ismeretlen körülmény folytán sajnálatosan meghiusittatott, dacára annak, hogy ennek egybehivását a német lapok szerkesztői: Dr. Falk Miksa, Reichfeld S. és Horn Ede urak is óhajtották. Alulirott bizottság ennélfogva azon reményt táplálja, hogy a t. főnöktestület ezen tévedés helyreigazitásául a segédek átirata cimzésének megfelelően fog egy gyülést egybehivni, s az erre való meghivással a segédek képviselete is meg fog tiszteltetni, hogy ügyét itt személyesen adhassa elő, s igy egy pozitiv eredmény elérésével a t. főnöktestület óhajának mielőbb megfelelhessen. Pest, 1870 a február hó 17-én tartott ülés határozatából. Kiváló tisztelettel Hirsch, Gröber, Greifenstein, Anft, Luther".

A főnökök elutasitó válasza után, amennyiben azok azt követelték, hogy a sztrájkolók először térjenek vissza a nyomdákba, s csak ennek megtörténte után hajlandóak a megfelelően módositott árszabályt életbeléptetni, a csüggedezők és a haszonlesők lassanként visszaszállingóztak a nyomdákba és elfoglalták helyeiket.

A február 26-án, a befagyott Dunán Promontorra rendezett kiránduláson a résztvevők csekély száma és kedélyhangulata már erősen éreztette a bekövetkezendő kapitulációt.

A február 27-ikére egybehivott általános nyomdászgyülésen körülbelül 300-an jelentek meg, Záhonyi egy felállitandó egyesületi nyomda ügyében tett előterjesztése után rátértek a sztrájk beszüntetésére. Hirsch hosszabb beszédben a 18 kr.-os árszabály elfogadását ajánlotta 10% jutalékkal a 10 frton felüli keresetnél, egyuttal a gyülésnek félórára való felfüggesztését kérte. A félóra leteltével Hirsch inditványát ujra előterjesztette, mellyel szemben Sógor György

(később keszthelyi nyomdatulajdonos) a következő inditványt nyujtotta be: „A mai gyülés határozza el a tizenegyes bizottság által felállitott árszabály főpontjai melletti megmaradását, és Hirsch inditványának elvetését”, melyet az általános gyülés egyhangulag elfogadott. Anft inditványára kimondta a gyülés, hogy február 28-án a két inditvány felett minden nyomdaszemélyzet külön-külön szavazzon le, ami szintén elfogadtatott.

A kilépetteken azonban mindjobban erőt vett a csüggedés és azzal fenyegetőztek, hogy ha nem kapnak dupla segélyt, akkor visszamennek dolgozni. A hangadók közül pedig egyesek – egy akkori szavahihető szaktárs állitása szerint – nyilvános összejövetelek alkalmával – pezsgőztek. Ez erkölcstelen dolog és óriási hiba volt még akkor is, ha a kilépetteket kellő módon segélyezhették volna. A negyedik héten már csak 180 sztrájkoló volt a sztrájktanyán.

A sztrájkolók kezdetben kirándulásokat rendeztek. A nagy hidegben ez bizony nem volt valami kellemes szórakozás, de hát unalomüzésből tették. Ha nem volt kirándulás, akkor a „Páris szálloda” kávéházában dominóztak és billiárdoztak. (Az egyleti helyiség az Ország-ut 38. szám alatt [Muzeum-körut], a Sándor-utca sarkán, a Luby-házban volt.) A negyedik héten jelentette Anft, hogy a Pester Lloyd és a Klapka-féle részvénynyomda teljes egészében elfogadták az árszabályt. A segédek ezek után azt hitték, hogy győzni fognak, de a látszat csalt. Sauerwein egymaga próbált szerencsét az egyes főnököknél, azok azonban kijelentették, hogy többet nem hajlandók tárgyalásba bocsátkozni és 18 krajcárnál többet semmi szin alatt nem adnak. Egyesek Sauerweinnak kijelentették, hogy nemsokára egyáltalán nem lesz szükségük a sztrájkban álló szedőkre, mert praktikánsok (volontőrök), leányok (szedőnők) és tanoncok segélyével őket teljesen nélkülözhetni fogják. A segédek legalább a 19 krajcáros számolást gondolták keresztülvihetőnek, de még ez sem sikerült.

A sztrájkolók tehát nem éltek a szavazás jogával, mert nagy részük már visszatért a nyomdákba. A március 6-án tartott általános nyomdászgyülésen az ötös bizottság bejelentette, hogy a sztrájkolók fele már visszatért a nyomdákba miután a főnöktestületi tagok becsületszavukat adták, hogy a 18 krajcáros árszabály mellett maradnak. Sauerwein azt jelentette, hogy most már minden személyzet igyekezni fog annyi kedvezményt elérni, amennyit lehet. Erre Anft inditványára kimondatott, hogy hétfőn, március 7-én, a szükség által kényszeritve, a segédek megkezdik a munkát. Erre Szabó Elek hosszabb beszédben elparentálta a lefolyt mozgalmat és miután még Záhonyi megrótta az eltántorodottak lelkiismeretlenségét, mellyel testvéreiket s az általánosság érdekeit elárulták, a gyülés szétoszlott. Ez volt a 9 órás munkaidőért vivott sztrájk utolsó akkordja.

A nyomdatulajdonosok pirrhusi győzelme után kifüggesztették a nyomdákban az árszabályt, melyet azonban senki sem tartott be. Mindenki előre kialkudott feltétel mellett vállalt munkát és a kifüggesztett árszabály csak az elmult háromhetes árszabálymozgalom reminiszcenciáit idézte fel a kollégákban.

A sztrájkból, mely eddig a harmadik és a legnagyobb volt Budapesten, mindkét fél levonhatta a tanulságot: a segédek, ha a sztrájkolók fele már a második hét végén vissza nem szállingózik, okvetlenül győztek volna, dacára annak, hogy a wieni kollégák szintén ezidőben léptek mozgalomba, ami mindkét kilépést kedvezőtlenül befolyásolta. A közönség is zugolódni kezdett s az időközben felhalmozódott óriási munka elkészitését sem lehetett már továbbra elodázni. A tanoncok és a sztrájktörők már teljesen ki voltak merülve s igy a nyomdatulajdonosok a negyedik héten okvetlenül aláirták volna az árszabályt.

Viszont azonban a nyomdatulajdonosok is megtanulhatták, hogy a nyakasság nem mindig jó tanácsadó. A segédek által kért javitást amugy is meg kellett adniok – a legtöbb nyomdában 19–20 krral, német lapoknál 24, magyar lapoknál 20 krral számoltak s 5–10%-ot adtak még minden 10 frt kereset után, vagy a garmond szedést ciceronak számitották és a bizonyos pénz 10–16 frt között váltakozott – mert sok volt a munka, de kevés a szedő, mert igen sok külföldi

elutazott.[71] A letört mozgalom folytán a szivekben támadt keserüség nem hozhatott békét s a szunyadó parázs két év mulva (1872-ben) ujra fellobbant és kiküzdte a 9 órás munkaidőt. A sztrájkbizottság április 10-én tartott önképző-egyleti gyülésen számolt be működéséről; az ugyanekkor előterjesztett számadások szerint 4396 frt 69 kr. bevétel és 4331 frt 63 kr. kiadás volt, s igy 35 frt 06 kr. maradt a sztrájkpénztárban, mely összeg az önképző-egyletnek adatott át. Az önképző-egyletnek jóformán egész 900 frtnyi vagyonát felemésztette a mozgalom. Az egyeseknek kölcsönként kiadott 599 frtot sohasem hajthatta be az önképző-egylet.

Az 1870. évi árszabálymozgalom még két szokatlan dolgot hozott felszinre: a szedőnőket és a volontőröket. Előbbieket, számszerint huszat a Rudnyánszky-nyomda tulajdonosnője, Rudnyánszky Antónia vette fel nyomdájába; utóbbiakat pedig a blokált Légrády-féle nyomda alkalmazta, kik más iparágakat kitanult segédekből rekrutálódtak s kiket az akkori faktor, Förster Rezső, később miskolci nyomdatulajdonos, négy hét alatt „szedőkké" képzett ki. Légrády 3 évi tanulási időre vette fel a volontőröket, mely idő alatt keresetük 75%-át kapták fizetésül. Az előbbiektől a szedők erős konkurrenciát vártak; a „gyengébb nem" azonban nemsokára erősen reájuk cáfolt, kellemesebbnek tartván a szürke ólombetüknél Hymen rózsaláncát. A három évi tanulási idő letelte előtt egy félévvel, 1873-ban a huszból csak hat szabadult fel, a többiek eltüntek. A szedőnők egypár év alatt valamennyien férjhez mentek (a két utolsó szedőnő 1883-ban) – közülük többen kollégáikhoz – s velük azután végleg letüntek a szedőnők Budapesten. A volontőrökből pedig csak egy pár, öt-hat, maradt a nyomdászatnál, a többi nem birván boldogulni, visszatért régi foglalkozásához.

[71] A wieni szaktársak árszabálymozgalma két héttel később kezdődött, mint a budapesti. Először a 8 órai munkaidő és a 24 kros számolási alap mellett döntöttek, később azonban 9 órai munkaidőt és 20 kros számolást követeltek. A benyujtott árszabályra február 2-ig kértek választ a főnököktől, kik a budapestiek módjára szintén a lapkiadókkal és szerkesztőkkel szövetkeztek a segédek ellen és pedig olyformán, hogy teljesen egyenlő szövegü tömöntvényekkel állitották elő az összes lapokat, negyedrésznyi terjedelemben, tekintet nélkül a lapok politikai állására. A tőke t. i. legyürte a politikai korlátokat, midőn zsebének érdekeiről volt szó. A segédek a főnökök elutasitó válasza után – kik 18 kros (petit 19) számolást és 10 órai munkaidőt, ujságszedőknél 22 kros számolást kináltak a segédek követelésével szemben – február 7-én felmondtak és 19-én kiléptek. A mozgalom a sok tárgyalással itt épp ugy végződött, mint Budapesten és március 27-én a sztrájkot a segédek befejezettnek nyilvánitották.

Összetartással előre!

A segélyző-egyesület. – A Typographia. – Az önképző-egylet és az országgyüléshez intézett ujabb kérvény

A segélyző-egyesület 1868. évi működéséről semmit sem mondhatok, mert ugy látszik, ez évben még közgyülést sem tartott. Adatot erre vonatkozólag sehol sem találtam.

A pest-budai betüöntők segélyző-egyletének megalakitása május hóban elhatároztatott, végleg azonban 1868 augusztus 30-án alakult meg s alapszabályait a belügyminiszter 1869 junius 19-én hagyta jóvá. Már akkor szóba került az, hogy a betüöntők a nyomdászok segélyző-egyesületéhez csatlakozzanak s meglevő vagyonukat is adják át. Ez a gyülés egyuttal elhatározta, hogy egy betüöntőkör alakittassék s az erre vonatkozó előmunkálatokkal Gättel, Havlicsek, Mika és Kecskeméti tagokat bizta meg.[72]

A segélyző-egyesület 1869 juniusban tartott közgyülésén felolvastatván a betüöntők egyletének a beolvadásra vonatkozó kérvénye, a közgyülés azt határozta, hogy a segélyző-egyesületbe betüöntők egyelőre csak orvosi vizsgálat alapján vehetők fel; az orvosilag visszautasitott betüöntő csak az utassegélyző-pénztárnak lehet tagjává. Előbbiek 10 frt, utóbbiak pedig 1 frt beiratási dijat tartoznak lefizetni és heti 3 kr. illetéket. Amennyiben pedig vagyonukat is átadják, az összes tagok átléphetnek a segélyző-egyletbe.

A betüöntők egylete nevében Wolf, ezen egylet pénztárosa, miután az önképző-egylet julius 10-iki gyülése ezt az egyletet, illetve a betüöntőket a segélyző-egyesületbe való belépésre szólitotta fel, – azzal a kéréssel fordult a segélyző-egyesülethez, hogy a betüöntők egylete miért nem csatlakozhat. A választmány ugy határozott, hogy a betüöntőket csak ugy fogadja be az egyletbe, ha vagyonukat előzőleg átadják. Az 1870 augusztus 28-án megtartott közgyülés elfogadta az előterjesztett módositásokat és tudomásul vette a betüöntők egyletének csatlakozását, illetve beolvadását és vagyonának átadását. Ezzel egyidejüleg kimondta a közgyülés, hogy a választmányba egy betüöntő is beválasztandó.

A csatlakozáshoz a belügyminiszter azonban csak 1870-ben járult hozzá és ezen évben átadván 656 frt 50 kr. vagyonukat, tényleg beolvadtak a segélyző-egyesületbe.[73]

A pest-budai betüöntők betegsegélyző-egyesülete *első* és egyuttal utolsó évi zárszámadását – melynek eredeti reprodukcióját közlöm – 1870 julius hóban bocsátotta ki. A hozzá mellékelt jelentésből – melyet forditásban közlök – megtudjuk, hogy az egylet 1868 julius 12-én alakult s a beolvadás a segélyző-egyesületbe 1870. év augusztus 1-én történt meg. A jelentés igy hangzik:

> „Tisztelt Közgyülés! A pest-budai betüöntők betegsegélyző-egyletének alulirt választmánya örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy az első rendes évi közgyülésnek eddigi munkálkodásáról beszámolhasson.

[72] A pest-budai betüöntők egylete első közgyülését 1870 julius 30-án tartotta meg. Az egyesület 1868-ban alakult és alapszabályai 1869 junius 19-én hagyattak jóvá. Az egyesület 1869-ben azzal a kéréssel fordult a nyomdászok egyletéhez, hogy ebbe ők is vétessenek fel tagokul, mely esetben a betüöntők egyesülete vagyonát is átadják. A nyomdászok egyesülete helyt adott a kérésnek és az öntők a miniszterium hozzájárulása után 1870 augusztusban beolvadt a nyomdászok egyletébe, átadván egyszersmind 656 frt 50 kr. vagyonát. A nyomdászok egyesülete 1871 óta tünteti ki cimében a betüöntő szakmát, ami különben egy osztrák kongresszusi határozaton alapszik. A jelenleg fennálló Budapesti betüöntők köre 1883 junius hóban alakult s alapszabályai 1884 március hóban hagyattak jóvá.

[73] A wieni segélyző-egyletbe 1868-tól kezdve vették fel tagoknak az öntőket.

A zárszámadás szerint 1870 julius hó 30-ig az egylet vagyona 656 frt 50 krajcár s alapszabályai 1869 junius hó 19-én lettek a miniszterium által jóváhagyva.

Az alapszabályok 22. §-a értelmében minden félévben egy rendes közgyülés lett volna tartandó, ez azonban az alább következő okok következtében elmaradt.

Egyletünk tagjai azzal a kéréssel fordultak a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyző-egyletéhez, hogy a betüöntőket is vegye fel az egylet tagjai közé, azzal a kötelezettséggel, hogy a pest-budai betüöntők betegsegélyző-egyletének vagyona a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyző-egyletének fog átadatni.

Miután Falk Zsigmond urnak, a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyző-egylete elnökének folyó évi julius 22-én kelt értesitése szerint a betüöntőknek a nevezett egyletbe való felvétele kimondatott, alulirottak a betüöntők egyletének feloszlatását s ezen ténynek a hatóságnál való bejelentését inditványozzák, hogy ezután a 656 frt 50 kr. tőke a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyző-egyletének átadható legyen. – *A választmány.*"

A segélyző-egylet 1869. évi működése mozgalmasabb volt mint az előző években, ámbár a Typographiában Szabó Elek arról panaszkodik, hogy a tagok nem érdeklődnek az egylet iránt. Az alapszabályok már abszolute nem feleltek meg a követelményeknek, a választmány azonban semmit sem tett azok módositása érdekében, sőt a tagok az érvényben levő alapszabályokat sem ismerték, mert 1863 óta nem nyomatták ki ujra egyszer sem, sőt két évig még évi jelentést sem láttak a tagok. Már 1865-ben, a december 26-iki közgyülésen, kijelentette az egyesület ellenőre, hogy „az alapszabályok hiányosak s ezek alapján az egylet kárositása nélkül tovább haladni nem lehet" s egy uj alapszabálytervezetet olvasott fel. A választmány azonban azóta sem tett semmit sem. A junius 13-án a lövöldében tartott közgyülés Kocsi Sándor helyett Falk Zsigmondot választotta elnökké s Buschmann Gusztávot heti 10 frt fizetéssel pénzbeszedőnek alkalmazta, ki egyuttal a II. ellenőri tisztet és a törzskönyv vezetését is köteles volt ellátni. Az egyesületnek 600 tagja volt. A gyülésen az elnök bejelentette, hogy Emich Gusztáv 500 forintot hagyományozott a segélyző-egyletnek. Kimondta végül a közgyülés azt is, hogy a betüöntők egylete, melynek 27 tagja volt, beolvadhat a segélyző-egyletbe.

Falk Zsigmondnak, az uj segélyző-egyesületi elnöknek legelső dolga volt a régi alapszabályok kinyomatása és szétosztása és ezen alapszabályok elévült szakaszainak módosittatása; evégből a julius 12-én tartott választmányi ülés egy alapszabálymódositó bizottságot választott, melynek még az 1869-ben egybehivandó rendkivüli közgyülésen kellett volna beterjesztenie a módositott alapszabálytervezetet. De ebből sem lett semmi.

A segélyző-egyesület választmánya már 1869-ben elhatározta az alapszabályok módositását s e célra egy bizottságot is választott. Falk Zsigmond elnök, a tagok óhajának eleget kivánván tenni, 1870 január 30-ára a vigadó termébe rendkivüli közgyülésre hivta össze a tagokat, hogy 1. az egyleti orvosi állás betöltése és 2. az alapszabályok módositása felett határozzanak.

A gyülésen 250 tag és 8 főnök volt jelen. A gyülés elhatározta, hogy az egyleti tevékenység erősitésére 20 választmányi tag választassék a közgyülés által és hogy az egylet tőkéjéből ház vagy telek vétessék, mert ezáltal nagyobb kamatoztatásra van kilátás. Az alapszabályok megvitatása azonban – miután a tervezet nem elégitette ki a tagok várakozását – jobb időkre halasztatott.

A junius hóban a budapesti nyomdatulajdonosok, számszerint 14-en, felszólitották Falk Zsigmond elnököt, hogy a rokkantsegélyző-alap vagyonát nekik, illetve a főnöktestületnek, haladéktalanul szolgáltassa át. A főnökök a nemrég lezajlott árszabálymozgalom hatását nem tudták elfelejteni s tehetetlenségükben a segélyző-egyesületet akarták megsemmisiteni. Levelükben arra hivatkoztak, hogy ezen pénztár vagyonát ők gyüjtötték, ennélfogva joguk van annak kizárólagos kezelésére. Igaz, hogy Gresser nyomdatulajdonos és segélyző-

egyesületi pénztáros 600 forinttal nem tudott elszámolni, mely összeget annak idején saját céljaira forditotta. Az egyesület egy háromtagu bizottságot bizott meg azzal, hogy a magáról megfeledkezett pénztárost a hiányzó összegnek nyolc nap alatt való visszafizetésére felhivja azzal, hogy ellenkező esetben törvényes utra tereltetik. Az illető a kérdéses összeget erre vissza is fizette. A főnökök tehát még mindig nem békültek ki a helyzettel (a segédek sem), ez a tervük azonban dugába dőlt. Kérésüket az egylet választmánya megtagadta, mire beszüntették a hetiilletékek fizetését.

A dolog a junius 19-én tartott közgyülésen is szóba került, hol felolvastatott 15 főnök által aláirt azon beadvány, melyben az illetők a rokkantsegélyző pénztár vagyonának átadását és azt kérik, hogy az egylet elnöke csak főnök lehessen. Ezzel kapcsolatban *Falk* Zsigmond elnök felemlitette, hogy a Légrády és a Bucsánszky cégek a sztrájk óta még nem fizettek illetéket, mit a Gresser-esettel indokolnak. Ezután *Anft* szólalt fel; beszédében a főnökök eljárását kritizálta, kik épp most látják az egylet vagyonát veszélyben. Miért nem látták ezt azelőtt, mikor a volt pénztáros hónapok óta nem számolt el. Ő nem Falkiáner (igy!), de az egyletnek csak *ilyen* elnök kell! Ezután Sauerwein inditványára a közgyülés a főnökök beadványa felett napirendre tért. Falk Zsigmond ezután felemlitvén azt, hogy vele szemben egyes főnökök ellenségesen viselkednek, a béke kedvéért elnöki állásáról lemond. A gyülés viharos „nem kell más" felkiáltásai között erre Szabó kért szót és az elnök eddigi, a segédek érdekeit szem előtt tartó eljárására hivatkozva, azt lemondásának visszavonására kérte. Erre Sauerwein azt az inditványt tette, hogy azok a főnökök, kik az alapszabályokban előirt tagdijat nyolc nap alatt az egyleti pénztárba be nem fizetik, pereltessenek, mihez a közgyülés hozzájárult. Ezután a gyülés az alapszabálytervezetet vette tárgyalás alá. Az alapszabályok tárgyalásánál Szabó azon módositási inditványa, hogy az egyletbe volontőrök és szedőleányok is felvehetők legyenek, elutasittatott. Lényegtelenebb módositások letárgyalása után a folytatólagos gyülést julius 3-ára határozták egybehivni. Falk elnök bejelentette, hogy a főnöktestület a mult napokban ülést tartott, melyen a rokkantsegélyző pénztárról tanácskoztak. Mivel a segélyző-egylet junius 19-iki közgyülésén egy főnöktestület létezése is kétségbe vonatott, mert nevezett testület alapszabályokkal sem bir, a főnökök gyülésükön Falkot szemrehányásokkal illették, hogy a segédek pártján van s a surlódásoknak ő az oka s azt kivánták, hogy a segélyző-egyesületi közgyülés halasztassék el, maradjanak érvényben a régi alapszabályok, ezek átdolgozása egy főnökök és faktorokból, valamint minden nyomdából választandó két bizalmiférfiuból álló bizottságra bizassék; ezek képezzék egyuttal a választmányt is. Végül kijelentették a főnökök, hogy ezen ajánlat elfogadása esetén hajlandók az illeték továbbfizetésére. A közgyülés a főnökök kivánságai felett napirendre tért. Az alapszabályok a további tanácskozás folyamán oda módosittattak, hogy az utas köteles a viatikumot 4 hét alatt visszafizetni, ha itt munkát kap; a kölcsönösség alapján belépők, valamint olyanok, kik már tagjai voltak ezen egyletnek, beiratási dijat nem fizetnek. Egyebet, miután hiteles jegyzőkönyveknek nyoma nincsen, megállapitani nem birtam. Az alapszabályok végleges kidolgozását a gyülés az uj választmányra bizta. A gyülés elnökké Falk Zsigmondot, alelnökké Weint, pénztárossá Buschmannt, ellenőrré Hirsch Lipótot, orvossá dr. Bleiert, választmányi tagokká Anft, Benedek, Beutel, Galateo, Gawlitza, Greifenstein, Klein, Nietsch, Obenausz, Pollák, Protschko, Ramschuch, Steiner, Szabó Elek, Szedlacsek, Traub, Zathureczky, Meyer, Gröber, Sauerwein és Szentkirályi választattak meg. Ez volt a segélyző-egyesület első rendes választmánya, melyben a segédek kezébe került az egyesület vezetése. A segédek tehát itt is meggyőződhettek arról, hogy összetartással mindent el lehet érni, ha áthidalhatatlan nehézségek közre nem játszanak. Amit a főnökök saját érdekeikre való tekintetből nem akartak keresztülvinni, azt a segédek összetartása már az első évben létrehozta.

A julius 24-iki választmányi ülésen az elnök bejelentette, hogy a főnökök az alapszabályok 11. §-ánál a következő módositást követelik: „Az összes bevételek a pénztárba helyeztetnek

el, mely betegsegélyző- és vándor- s rokkant- és özvegyeket segélyző alapitványból áll; e két alapitvány egymással soha össze nem olvasztható tőkét képez s mindegyik vagyona csakis a kimondott célra forditható. A főnökök által fizetendő heti illeték egy negyede a betegsegélyző- és vándor-alaphoz, három negyede pedig a rokkant és özvegyeket segélyző alaphoz csatoltatik." A 36. §-nál: „Azon választmányi ülésekre, melyekben a rokkantalapot illetőleg irányoztatik határozat, Pest-Buda összes főnökei, mint alapitói s fentartói ez alapnak, meghivandók és e tárgyban a választmánnyal együtt érdemleges határozathozatalra jogositvák".– A választmány, Antensteiner[74] felszólalása után, miszerint a főnököknek ez a kivánsága nem veszedelmes, legfeljebb kellemetlen, a főnökök kivánságához hozzájárult. Az alapszabályok végleges kidolgozására Szabó Elek, Buschmann, Vizsay Imre, Mayr János, Zathureczky Sándor választattak meg.

A főnökök közül csak a Részvénynyomda s még egy-két kisebb nyomda fizette a járulékokat; az alapszabályoknak a miniszteriumhoz való benyujtása után, augusztus végén azonban egyesek mégis meggondolták magukat s megkezdték a befizetéseket s az elmaradt illetékeket is utánfizették. De 12 nyomda (Bucsánszky, Deutsch részvénytársaság, Deutsch L., Heckenast, Herz, Hornyánszky, Légrády, Metszősy, Noseda, Állami nyomda, Egyetemi nyomda, Wodianer) még mindig vonakodott az alapszabályok értelmében rájuk eső illetékeket befizetni. Falk Zsigmond elnök ennélfogva szeptember hóban a következő körlevelet küldte szét az egyes nyomdatulajdonosoknak:

> „A tisztelt főnök urak 1870 julius 18-iki ülésében kimondott alapszabálymódositásokat a segélyző-egyesület augusztus hó 28-iki közgyülése, melyen több nyomdatulajdonos ur is szives volt megjelenni, egyhangulag elfogadta. Miután alulirott örömmel vesz tudomást arról, hogy ezáltal most már az egyesek által megtagadott illeték fizetésének mi sem áll utjában, az előbb emlitett főnöktestületi gyülés határozata értelmében a hátralékos és a rendes heti tagdijak szives befizetését kéri.
>
> Az augusztus 28-iki közgyülésen Osterlamm igazgató ur megigérte, hogy a tagdijak befizetését megtagadó nyomdatulajdonosokhoz egy körlevelet fog küldeni s ezuttal felszólitotta alulirottat, hogy hasson oda, miszerint az Athenaeum-nyomda példájára mindazon nyomdák, melyekben betüöntődék vannak, segédeik után ez év január hó 1-től visszamenőleg befizessék. A tisztelt betüöntődetulajdonosok humánus érzéséről meg lévén győződve, legyen szabad reménylenem, hogy Osterlamm ur inditványa általános visszhangra talál. Pest, 1870 szeptember hó. Falk Zsigmond elnök."

Ezen körlevélnek lett hatása s a főnökök majdnem valamennyien ujra fizetni kezdték az illetékeket.

A betegsegélyző-pénztár országossá tétele ügyében a Typographia 1870 szeptember 10-iki számában Kretovics József egy cikket közölt e cimen, melyben az osztrák-magyar nyomdásznap azon határozatára hivatkozva, hogy „azon vidéki műtársak, kik csekély számuknál fogva nem alapithatnak betegsegélyző-egyletet, lehetővé tétessék egy más fennálló segélyző-egylethez csatlakozni", az erre vonatkozó előmunkálatok megkezdését sürgeti. Az általa ajánlott kiviteli módozat eléggé figyelemre méltó és nagy vonásokban már visszatükrözi a 15 évvel később megvalósitott országos egylet szervezési szabályait. A tervezet szerint: 1. §. Minden

[74] Antensteiner 1870-ben Wienből, hol 1870 februártól áprilisig a Vorwärts szerkesztője volt, az ottani mozgalom után jött Budapestre s itt is hathatósan előmozditotta kollégái érdekeit. A wieni és budapesti egyesületi és szervezeti mozgalomban kezdettől fogva igen tevékeny részt vett, kimagasló jellem és kitünő kolléga volt. Szerkesztője volt a Typographia német részének 1875 január 1-től. (Azelőtt nem volt a német résznek önálló szerkesztője.) 1876-ban Mika Jánossal öntődét nyitott Budapesten. Hozzá méltó, ügybuzgó kolléga volt Anft János is, ki a hetvenes évek elején Innsbruckba költözött és ott néhány év előtt meghalt.

vidéki üzlet személyzete csatlakozhat a fővárosi betegsegélyző-egylethez, ha annak alapszabályait minden pontjában kötelező erejünek ismeri el. 2. §. Az ily vidéki egyleteknél, hasonlóan a fővárosi szokáshoz, egy pénztárnok választandó, ki a beiratási és heti fizetési pénzeket beszedi, s ugy a be-, mint a kilépő tagok névsorát – ha az időközben nem történik – számát, havonként egyszer a Typographiában közzé teszi, hogy igy a kellő ellenőrzés is lehetővé tétessék. A beiratási illetéket csak azok kötelesek lefizetni, kik még azt máshol le nem fizették, miről nyugtájuk tanuskodik. Minden kimutatásnál az is kitüntetendő, hogy az illető hol lett az egylet tagjává. 3. §. Ha valamely városban egynél több nyomda létezik, a számvitel könnyitése végett csak egy pénztárnok választandó. 4. §. Minden ily vidéki egylet – a beiratási dijat ide nem értve, mint amely a főpénztárba küldendő – a heti befizetésekből 20–50 osztrák értékü forintig házi kasszával bir; a többi pénzt pedig havonként, jelesen pedig minden hó első hetében a főpénztárba tartozik beküldeni. 5. §. Előforduló betegség, szerencsétlenség (baleset) esetében igazolásul a betegség napjától kezdve annak végleges megszüntéig – a gyógyitó orvos hiteles bizonyitványa szolgál, mely szintén a főpénztárba küldendő.

Vizsay Imre ugyancsak a Typographiában a rokkantsegélyző pénztár országositása mellett szólalt fel s mindkét pénztár országositását ajánlotta. Később Szabó Elek az országositás, mint kivihetetlen dolog ellen szólalt fel a Typographiában és az önálló vidéki egyletek alakitása és ezek kölcsönössége mellett szállt sikra.

Végül még megemlitem, hogy a budai tagok részére az 1869. évi segélyzőegyleti közgyűlés dr. Petsits Márkot választotta meg orvosnak.

Már 1867-ben szóba került egy magyar szaklap meginditása, mire Tóth István az Egerben megjelenő „Gutenberg”-et 1867 decemberben beszüntette. Az 1868. évi árszabálymozgalom nem volt alkalmas időpont ezen eszme megvalósitására s igy csak egy év mulva, 1869-ben került rá sor. Az 1869 január 17-iki önképző-osztályi havi gyülésen Szabó Elek, hivatkozván arra, hogy a külföldön már minden nyomdászegyletnek van egy szaklapja, egy magyar nyelvü szaklap kiadását inditványozta. Midőn azonban a németnyelvü kollégák ez ellen való felzúdulását látta, inditványát odamódositotta, hogy külön egy magyar és külön egy német nyelvü szaklapot adjon ki az önképző-egylet s azok bármelyikére ki-ki tetszése szerint fizessen elő. A közgyülés a lapkiadásra vonatkozó inditványt elvben elfogadta és egy ötös bizottságot küldött ki az erre vonatkozó előmunkálatok elvégzésére. Egy tisztán magyar nyelvü lap az akkori nyelvi viszonyok mellett vakmerő dolog volt. 1869-ben körülbelül 478 nyomdász volt Budapesten s ebből csak 240 önképző-egyleti tag. A segédek kétharmada német volt, minthogy akkor Budapest lakossága is tulnyomóan német nyelven társalgott. A magyarok mindennek dacára hallani sem akartak arról, hogy az önképző-egylet egy német nyelvü lapot is inditson. Elődeink akkor még nagy soviniszták voltak és ebből, mint később látni fogjuk, még majdnem két évtizeddel később sem engedtek, miről a 80-as évek magyarositási mozgalma tanuskodik. Mert ha indokolt volt a kétnyelvüség a 80-as években, midőn egy egész uj generáció nőtt fel a nyomdászok sorában, akkor kétszeresen indokolt volt a Typographia keletkezésekor 1869-ben, midőn a magyar nyomdászoknak 35%-a csak törve beszélte a magyar nyelvet, 30% pedig egyáltalán nem értett magyarul.

Arról, hogy a meginditandó lap magyar, magyar-német, vagy pedig csupán német nyelvü legyen-e, nagy viták folytak a nyomdákban és az önképző-egyletben. Tóth István, a „Gutenberg” volt szerkesztője, a wieni „Vorwärts”-ben a tisztán magyar nyelven kiadandó szaklap mellett szállt sikra s az ötös bizottság e vegyes hangulattal szemben jónak látta a kérdés végleges eldöntését a tagok szavazása alá bocsátani. A szavazás január végén ment végbe, melynek eredményeként 200 tag, tehát a többség, a magyar-német nyelvü szaklap mellett foglalt állást. A február 28-iki gyülés ennek folytán kimondta, hogy a lapot az önképző-egylet adja ki. Az ötös bizottság javaslatának elfogadásával azt is kimondta, hogy a lap

kiadásához szükséges alap előteremtésére 200 részjegy bocsáttassék ki, miként ez 1867-ben a wieni „Vorwärts" első számának kiadásakor történt, hol a szükséges tőkét 50 krajcáros részjegyekkel teremtették elő, mely összeget azután az önképző-osztály később visszafizette a lap feleslegéből. (1870-ben 12 tag kivételével valamennyi aláíró kivette az aláírt összeget.)

De ezzel még a kérdés nem volt végleg eldöntve; hosszas és meddő viták voltak arról, hogy mi legyen a lap cime és ki legyen a szerkesztője. A szerkesztő személye nem is volt oly egyszerü kérdés, mert nem volt könnyü dolog egy oly kollégát találni, aki a szükséges kvalifikáció mellett a magyar és a német nyelvet szóval és irásban értse és aki a kezdet nehézségeivel is meg tudjon birkózni.

A lap cimére vonatkozólag sem tudtak a pártok megegyezésre jutni; a magyarok magyar, a németek pedig német cimet óhajtottak a lapnak adni. Végre Ács Mihály azt az inditványt tette, hogy a lapot „Typographiá"-nak nevezzék el, mely sem magyar, sem német. A gyülés ezt elfogadta s most már csak a szerkesztő megválasztása volt hátra. Szabó József, ki kitünően forgatta a tollat és nagyon képzett ember volt, nem akart a dologba belemenni. Hirsch Lipót, Sauerwein Géza és Buschmann Ferenc sem akarta a szerkesztést vállalni. Végre sok kapacitálás után Buschmann Ferenc vállalta a szerkesztést, melyben őt Sauerwein és Szabó Elek hathatósan támogatták. A lap német részének összeállitását Heim József és Gawlitza János vállalták magukra. A lap első száma 1869 május 1-én jelent meg, két oldal magyar és két oldal német szöveggel, havonként háromszor.

Buschmann azonban csak 1869 május 1-től ugyanazon év julius 10-ig volt a Typographia szerkesztője és helyét julius 11-én Sauerwein Géza foglalta el; Sauerweinnak a gyülés évi 150 forint tiszteletdijat szavazott meg. A lap, tekintve hogy a szerkesztőnek nem állottak rendelkezésére munkatársak, eléggé jól volt szerkesztve. Az 1869 október 2-iki havigyülés kimondta, hogy a heti illeték 1869 október 2-tól a Typographiával együtt 13 krajcár s a Typographia minden önképző-egyleti tagra kötelező[75]; a december 12-iki gyülés a lap példányonkénti árát vidéki tagoknak ujévtől kezdve 3 krajcárban állapitotta meg. Előfizetési ára egy évre Budapesten 2 forint 40 krajcár, vidékre 2 forint 80 krajcár volt.

A Typographia nyelvi kérdése felszinre hozta a szunnyadó nemzetiségi kérdést. Az elégedetlen magyarok „Magyar nyomdászkör"-t alakitottak. A körnek Záhonyi, Ács Mihály, Krecsányi Ignác, Bakos Péter, Szalay és Trócsányi voltak a szóvivői. A németek egy héttel később „Deutscher Klub"-ot alakitottak[76], mely 22 forint 85 krajcár vagyonnal 1870-ben feloszlott. A „Deutscher Klub"-nak Anft, Hüttig, Schenk és Steinhardt voltak vezetői.

Az önképző-egylet 1868. évi működéséről nem sok feljegyezni való van.

Junius 28-tól julius 5-ig szakkiállitást rendezett, mely az akkori időkhöz képest elég jól sikerült. Az önképző-egylet a kiállitás alkalmából a tanoncok részére pályadijat tüzött ki a „Gutenberg. Kor- és életrajz. Irta egy nyomdász. Pest, 1868. Kiadja a pest-budai könyv-

[75] A wieni „Vorwärts"-et csak 1870 január 5-től tették kötelezővé.

[76] Nem lesz érdektelen ezen alkalomból a régebbi nyomdász-szaklapok felsorolása: a *„Typographia"* 1846-ban jelent meg Mitweidában. Billig J. C. szerkesztette. – A *„Gutenberg"* 1848-ban jelent meg Berlinben. Kannegiesser Henrik és Fröhlich Károly szerkesztették. – Az *„Österreichisches Buchdrucker-Organ"* Wienben jelent meg 1848-ban és C. Ph. Hueber szerkesztette. (Hueber 1869-ben Budapesten az Athenaeumban dolgozott s itt egy verskötetet adott ki „Märzveilchen" címmel, mely Jókainak van dedikálva.) – Az *„Österreichische Typographia"* Wienben jelent meg és J. G. Hillisch volt a szerkesztője. – A *„Mitteilungen für Deutschlands Buchdrucker und Schriftgiesser"* Berlinben jelent meg 1851-ben. Jansen szerkesztette. Megszünt 1857-ben. – A *„Gutenberg"* Wienben 1855-ben jelent meg. 1856-ban megszünt. – A *„Helvetische Typographia"* 1858-ban jelent meg Baselben. – A *„Korrespondent"* 1863 január 1-én jelent meg először Leipzigben.

nyomdászok önképző-egylete” cimü könyv cim-szedésére. A kiállitáson külföldi nyomdák is résztvettek. Az első dijat Laszky Ármin, az Athenaeum tanonca nyerte el.[77]

Az 1868 augusztus 2-iki gyülésen elnökké Sauerwein Géza, alelnökké Nitsch Alajos, pénztárossá Buschmann Ferenc, magyar jegyzőkké Szabó Elek, Tanay Ödön, német jegyzőkké Hirsch Lipót és Vogl József, gondnokká Vizsay Imre (ki később Halmay néven szinész és szinigazgató lett), könyvtárossá Záhonyi Alajos, Horalek, Sógor György, Weiszmann Samu és Zathureczky Sándor választattak meg. Sauerwein leköszönése után Buschmann Ferenc választatott az egylet elnökévé. Ugyanekkor leköszönt Hirsch Lipót is. A november 15-iki havi gyülés Jókai Mórt, ki 1869-ben az egylet által a képviselőházhoz benyujtott kérvényt aláirta, disztaggá választotta.

A nyomdásztanoncok azzal a kéréssel fordultak az önképző-egylethez, hogy a tanórákon, felolvasásokon és a gyüléseken résztvehessenek, a május 17-iki havigyülés ezen kérésüket megtagadta. Hirsch Lipót ugyanekkor Marx összes munkáinak megszerzését inditványozta s ezt a gyülés elrendelte. A könyvtár az év végén 800 kötet könyvvel rendelkezett s az egylet vagyona 634 forint 33 krajcárt tett ki.

Szak- és társadalmi cikkek megirására kitüzött 1–1 frtos pályadijaknak nem volt eredménye, mert a dolog egyrészt még korai volt és egyébként sem volt az akkori mozgalmas idő erre alkalmas. A pályázati határidőre két magyar („Hajdan és most” és „A munkások kérdéséhez”) s két német („Die Vereinigungen der Buchdrucker” és „Der Einfluss der Geistlichkeit gegenüber dem Volk und der Arbeiterbewegung”) társadalmi cikk érkezett be, melyek a Typographiában közöltettek. A Typographia részére irandó és Gutenberget dicsőitő himnuszra kiirt pályázat is eredménnyel járt s a kitüzött dijat Zathureczky Sándor nyerte el. A költemény megjelent a Typographia 1869. évi 18. számában. A szöveget dallamositani akarták, ami azonban, ugylátszik, nem sikerült.

A Budán lakó önképző-egyleti tagok már több izben arra kérték a választmányt, hogy részükre egy külön olvasószobát rendezzen be. S mivel kérésükkel mindannyiszor elutasittattak, 1869. év julius hó 18-án szakadásra került a dolog. A budaiak különváltak s egyelőre a tanácstól dijtalanul rendelkezésükre bocsátott iskolai helyiségben rendezkedtek be.

Az önképző-egylet vagyona 1869 julius 31-én 1902 frt 55 krt tett ki.[78]

A „Gutenberg könyvnyomda részvény társulat” cim alatt alakuló vállalatot az önképzőosztály felszólitotta, hogy alapszabályait ugy módositsa, miszerint azok a wieni kongresszus határozatának megfeleljenek s annak csak nyomdászok lehessenek tagjai, mely esetben a vállalat az önképzőosztály garanciája mellett működhet. Kiss Antal, a társulat ideiglenes igazgatója ezt meg is igérte, azonban be nem tartotta, mert a szövetkezet alapszabályai szerint a tagok nyomdászok, irók, könyvkereskedők, kőnyomdászok, könyvkötők, fametszők stb. szakmabeliekből állandnak. Az augusztus 22-én tartott önképző-egyleti gyülés a Gutenberg-nyomda figyelmen kivül hagyásával egy nyomdászok által alapitandó szövetkezeti nyomda támogatása mellett foglalt állást. A szövetkezeti nyomda alapszabályainak kidolgozásával Gawlitza bizatott meg.

A genfi szövetkezeti nyomda részjegyeiből az önképző-osztály 5 darab 250 frank n. é. vett át. Ez a nyomda azonban nemsokára megbukott.

---

[77] Évek multán nyomdát nyitott Nagyváradon.

[78] A temesvári nyomdászok is ebben az évben nyújtották be önképző-egyletük alapszabályait a kormányhoz. Wenckheim 19 pont közül 13-nak megváltoztatását követelte s azt kívánta, hogy minden gyülés jegyzőkönyvét a hatóságnak mutassák be. – Pécsett 1869-ben alakult egy segélyző-egylet.

1869 szeptember hóban a Posner-nyomda által életbeléptetett fegyházszerü munkarend ügyében az önképző-egyleti tagok gyülést kivántak egybehivni; Böhm Béla elnök nem akarta a gyülést egybehivni, mert szerinte a dolog nem az önképző-egylet hatáskörébe tartozott. Erre 45 tag kérelmére választmányi és ennek határozatából rendkivüli közgyülés hivatott egybe, melyet Buschmann alelnök vezetett. A gyülés Böhm Bélának bizalmatlanságot szavazott. A Posner-féle munkarend pedig a gyülés hatása alatt felfüggesztetett.

Az október 24-iki önképző-egyleti gyülés az *egyesülési jog* tárgyában a képviselőházhoz intézendő kérvény kidolgozására egy Kaczander Gyula és Ihrlinger A. tagokból álló bizottságot választott s a többi munkásegyleteket is hasonló tartalmu kérvény beküldésére szólitotta fel. A kérvény szövege a következő:

„Magas országgyülés! Azon öntudat, hogy szeretett hazánk lelkes honatyái a nép javát mindig szem előtt tartva, a kor igényeinek megfelelő reformokat méltányolni tudták és azokat előmozditani nem késtek, a jelenleg uralkodó rendezetlen céhbeli viszonyok és az azokból eredő, a munkaadó és a munkás közötti eltérések – melyek az iparra nézve elnyomó és káros hatást gyakorolnak – az alólirt egyletet arra inditja, hogy a már 1867 november 30-án a magas kormányhoz intézett kérelmét, de amely akkor figyelemre sem méltattatott, a magas országgyülésnek annál inkább szivére köti, mivel ezen *jogegyenlőségre alapitott* alkotmányunkkal gunyt üző viszony a legmerevebb ellentétté fajult a munkaadó és munkás közt – hogy e tekintetbeni intézkedéseit a szabadság és jog értelmében megtenni méltóztatnék. Az alázatosan alólirt egylet nem tartja szükségesnek a magas kormánynak benyujtott kérvényében részletezett tényeket ismételni, hanem a lelkes honatyák bölcs belátása és itéletére bizza a jelenleg uralkodó rendszert, a munkaadó és munkás közötti viszonyban megvizsgálni, de egyszerűen megérinti, hogy az elsőnek teljes szabadság nyujtatik a munkások ellen szövetkezhetni, mig utóbbiak, e jog gyakorlatában nemcsak meg vannak akadályozva, sőt meg is büntettetnek. Tekintetbe véve, hogy a szabadság nem egyesek kiváltsága, hanem az emberiség közjava: tekintetbe véve a szabadalmazott céhek jelenlegi állása hazánk institucióival meg nem egyező;[79] tekintetbe véve, hogy a munkásnép az ország életerejét képezi – a joggyakorlat tőle mégis megvonatik; tekintetbe véve továbbá, hogy mostanában már a porosz katonai állam is, a nemzetgazdászok által felállitott azon alapelvet, – hogy a munkás a kinálat és utánkérdezősködéstől függ, ennek következtében a munkástól ne tagadtassék meg azon jog, miszerint munkájának értéke felett maga határozzon, – elismerte. Elvárja a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete mint munkásegylet a magas országgyüléstől, hogy az eddig még hatályban levő a szövetkezhetés ellen szóló törvényt eltörölje és helyébe a teljes szövetkezési szabadságot helyezze: hogy a munkás végre azon állásához közelebb juthasson, melyet elfoglalni mint állampolgár jogositva és hivatva van. Midőn az alázatosan alólirott pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete a fent kimondott kérelmét a magas országgyüléshez terjeszti, meg van róla győződve, hogy ebben a magyar munkásnép legőszintébb óhaja van befoglalva – azért e kérelem, minél előbbi teljesitését kéri, Pest, 1869. évi november 14-én, a magas országgyülésnek alázatos tisztelettel a pest-budai könyvnyomdászok önképzőegylete."[80]

[79] Az 1848-iki vivmányokból az uj rendszer csak a jobbágyság megszüntetését a föld felszabaditását s a „jogegyenlőséget" vette át; ellenben az elavult céhrendszert, melyet 1848-ban sem mertek megbolygatni, mert igy a munkásnak is jogokat kellett volna biztosítani, továbbra is meghagyta.

[80] A pesti nyomdászokat megelőzőleg az „általános munkásegylet" által 1869 március hó 29-én, Pozsonyban tartott első népgyülés, melyen Hartung, Scheu, Gross stb. a wieni Arbeiter-Fortbildungs-Verein képviseletében vettek részt, a következő programmpontok fogadtattak el: 1. Általános, közvetlen választói jog minden képviselőtestületben. 2. Korlátlan egyesülési és gyülekezési jog. 3. Teljes szólás- és sajtószabadság. 4. A hirlapóvadék és a hirlapbélyeg eltörlése. 5. Teljes vallásszabadság. 6. Az állandó hadsereg eltörlése. 7. Az egyház teljes elválasztása az iskolától, általános iskolakötelezettség és ingyenes oktatás. 8. A parlamenti törvényhozás eltörlése és közvetlen népszavazás svájci minta szerint. 9. Az egyházi rendek eltörlése és javaiknak elkobzása iskolai célokra. Ugyanezen évben a Pesti általános munkásegylet egy kérvényt intézett a képviselőházhoz, a teljes sajtószabadság, az ujságbélyeg eltörlése s a lapok szabad elárusitása ügyében.

A kérvénynek, melyet Jókai Mór, az önképző-egylet disztagja nyujtott be a képviselőházhoz, nem volt semmi eredménye. Az akkori napilapok közül egyedül Jókai Mór lapja, a „Hon" foglalkozott ez alkalomból a nyomdászokkal egy hosszabb cikkben és a kérvényt az országgyülés jóindulatába ajánlotta.

Az 1870. év anyagi mozgalma az önképző-egylet minden egyéb tevékenységét háttérbe szoritotta és igy ennek a harcnak bevégeztével, midőn a felizgatott kedélyek látszólag ismét lecsendesedtek, ez az egylet is fokozottabb tevékenységhez látott, hogy az elmulasztottakat helyrepótolja. A március 6-iki választmányi ülés, tekintettel arra, hogy a mozgalom folytán kilenc választmányi tag részint elutazás, részint más ok miatt leköszönt, április 3-ára rendkivüli közgyülést hivott egybe, melyen a lap adminisztrátori állás betöltéséről és a választmány utánválasztásáról volt szó. A gyülésen azonban Ács Mihállyal az egész választmány leköszönt s igy az egész választmányt ujra kellett választani. A veszekedések a német nyelvü kollégák klubbjából indultak ki, de a magyarok sem voltak különbek ebben a tekintetben, mert a gyüléseken nem voltak tekintettel a németnyelvüekre és ott is magyarságukkal tüntettek.

A választmány tekintettel arra, hogy az egyletből sok tag kimaradt, egy felhivást bocsátott ki, melyben a kollégák az önképző-egyletbe való belépésre szólittatnak fel. A körlevél igy hangzott:

> „Pest-Buda összes műtársaihoz! Végre a lét és a nemlét nehéz harca be van végezve és mi ujra nyugodt vérrel elmélkedhetünk oly dolgok felelt, melyek a küzdelem közepette háttérbe szorultak vagy pedig észre sem vétetve, egészen figyelmen kivül maradtak.
>
> Ha visszatekintünk a legutóbbi gond- és izgalomteljes hetekre, szivünket önkéntelenül öröm és bánat fogja el. Öröm az összetartás azon szoros köteléke felett, mely ifjut és aggot, egyedüllállókat, szintugy mint gondterhelt családatyákat egyforma lelkesedéssel csoportositott zászlónk körül, egy törekvésért küzdve, miszerint: a munkás azon joga valahára elismertessék, mely szerint erejének dijaztatását önmaga határozhassa meg, nem függvén munkaadójának kegyelmétől. Bánat fog el bennünket, ha ama demoralizációra gondolunk, melyben műtársaink közül azok nagy része volt, kik egyesületünktől mindeddig távol tarták magukat és dacára ismételt kézfelemelésük és sajátkezü névaláirásuk által adott becsületszavuknak, mint szökevények hagyták oda táborunkat, bebizonyitván ezen kárhozatos, társaik ellen agitáló magatartásuk által, hogy előttük a „becsületszó" nem egyéb puszta agyrémnél.
>
> De nem tartozik reánk mások fölött pálcát törni, iparkodjék mindenki lelkiismeretével kibékülni ugy, ahogy tud; azonban főcélunk mégis arra legyen irányozva, hogy hasonló kellemetlenségek jövőre ne ismételtessenek; amit csak ugy érhetünk el, ha Pest-Buda összes nyomdászai áthatva azon eszmétől, miszerint mi csakis *egyesülés által lehetünk erősekké*, egy testté tömörülve, hiven követik azon lobogót, mely alatt tanácsot és felvilágositást nyerhetnek. Azért benső örömmel töltötte el keblünket egyik legutóbbi közgyülés azon határozata, miszerint „azon műtársak, kik eddig még nem voltak az önképzőegylet tagjai, becsületbeli kötelességüknek tartandják minél előbb annak tagjai közé lépni".
>
> Egyletünk az utóbbi időben, habár eljárása által csak alapelveit követte, mégis ugy hisszük, hogy a közvélemény részéről némi elismerésre lehet feljogositva; hisz annak keblében lett legelőször megpenditve az árjavitás eszméje és midőn törésre került a dolog, ő volt az, aki haladéktalanul a közös cél rendelkezésére bocsátá összes vagyonát, az ő helyisége nyujtott a műtársaknak nappali tartózkodást, ahol mintegy otthon érezhették magukat.
>
> Igen, egy mozgalmas, következményterhes idő van mögöttünk, – de előttünk áll egy áldásteljes jövő. Amiért már annyit küzdöttünk és ami régóta törekvésünk főcélja volt, annak szükségét most minden egyes műtárs mélyen érezte – tudniillik a takaréktársulat. Egy egyleti nyomda alapitása haladéktalanul foganatba fog vétetni és ha a műtársakban meglesz a komoly akarat: egy év mulva már saját nyomdánkban fogunk működhetni. E nyomdának alapszabálytervezete már legközelebb fog tárgyaltatni.

Egy másik hiány, amely végett már annyi jó szándék hajótörést szenvedett: a tanoncügy. Mihelyt a műtársak tömörülni fognak, nem lesz oly nehéz feladat reánk nézve belátással biró (!) főnökeink segélyével e bajon segiteni.

Hogy betegsegélyzésünk valahára rendezettebb állapotban vezettessék, nem mulasztandjuk el, az egylet kebeléből oly egyéneket ajánlani annak választmányába, kik legtöbb belátás és bizalommal birnak közöttünk és kik mintegy biztositékot szolgáltatnak arról, hogy a segélyzés a mi óhajtásunk szerint fog vezettetni.

Továbbá az önképző-egylet tagjai részére egy munkaközvetitő intézet fog felállittatni, mely intézmény még eddigelé mindenütt üdvösnek bizonyult.

Amire azonban legfőbb figyelmünket irányozzuk, az az *osztrák-magyar nyomdászszövetség megvalósitása*. Csakis akkor, ha ez ténnyé fog válni, kisérthetjük meg eredménnyel a tőke elleni küzdelmet, ha ez mindjárt még nehezebb lenne is, mint az, melyet most bevégeztünk. Az e nyár folyamán Pesten tartandó osztrák-magyar nyomdászkongresszus feladata lesz majd ez ügyben az utolsó akadályt elgörditeni, mely feladat megoldásában a testvérváros nyomdászai is jelentékeny szerepet játszandnak.

Azért fel műtársak! Teljesitsék a pár hét előtt adott igéretüket és ne tétovázzanak tovább is az egyletbe lépéssel. De mi nemcsak oly tagokat akarunk, kik heti illetéküket fizetik, hanem akarunk olyanokat, kiknek mindegyike valóban buzgó tagja legyen az egyletnek; ennek elvei szerint cselekedve, a hiányokra figyelmeztetni és mindenütt javitani óhajtva, ahol ez szükségesnek látszik; ily uton aztán minden célt elérhetünk.

A házipénztárnok urak felkéretnek, miszerint az üzletükben foglalkozó műtársakat kérdezzék meg belépésük iránt, neveiket feljegyezvén, a névsort idb. Buschmann urnak átszolgáltatni sziveskedjenek, ki azután az illető tagjegyeket majd kézbesitendi.

Azon reményben, hogy e kisérletünk nem leend ismét eredménytelen, maradunk műtársi üdvözlettel a *pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete*."

Hogy a felhivásnak volt-e eredménye, azt nem lehetett konstatálni. December hónapban azonban egy ujabb körlevél kibocsátása után körülbelül 115 uj tag iratkozott be.

Mivel Kornis elnök és Buschmann Ferenc alelnök is leköszönt, Ács Mihály áprilisban keserüen panaszolja, hogy 15 választmányi tag közül 9 már leköszönt és a pótválasztás végett egybehivott gyülésen a 400 tagból csak 40–45 jelent meg, sőt még a jelöltek sem tartották érdemesnek a gyülésen való megjelenést.

Szabó Elek a Typographiában cikket irt, melyben hivatkozva az április 3-iki gyülésen tett inditványára, a szedőnőknek bizonyos dij ellenében a könyvtár használatát, a tanórák, felolvasások látogatását és a szakközlöny dijtalan kézbesitését ajánlotta. Az inditvány azonban nem találkozott helyesléssel és Szabó a gyülésen lemondott választmányi tagságáról s utána Áccsal az egész választmány. Az április 10-iki gyülés ennélfogva egész uj választmányt választott. Elnökké Ács, alelnökké Gawlitza, jegyzővé Vizsay Imre, Traub Károly, pénztárossá Fejérvizy Márton, ellenőrré Benedek Sándor, könyvtárosokká Firtinger, Kretschek, Hoffmann és Klein A., gazdásszá Ihrlinger, levéltárossá Novák I. választatott meg. Március hónapban egy uj egylet alakult, a faktorok klubja, mely „a főnökök és segédek közti egyesség minél előbb való helyreállitását" tüzte maga elé. Hogy ez mennyiben sikerült nekik azokkal a főnökökkel szemben, akik árszabályról soha még hallani sem akartak, arról nem szól a krónika. A klub elnökévé a hirhedt Urschitz Jakab, jegyzőjévé pedig a segédek egykori kedvence, Buschmann Ferenc választatott meg. A választmányban foglalt helyet Hirsch, Forster, Berger. A Gutenberg-nyomda, melyről már előzőleg megemlékeztem, halva született dolog volt és az önképző-egylet már ekkor elhatározta volt, hogy egy társas nyomdát alakit, melynek csak kizárólag nyomdászok lehetnek tagjai. A május 15-iki rendkivüli közgyülés elfogadta az előterjesztett alapszabályokat és kimondta, hogy a vállalat alaptőkéje 12.000

frtban állapitandó meg. Az alapszabályok szerint a társulatnak csak olyanok lehetnek tagjai, akik a „Magyarhoni könyvnyomdászok és betüöntők egyleté”-nek is tagjai. 25 forintos részjegyek bocsáttatnak ki, mely 50 krajcáros részletekben fizetendő be. Egy tag több részvényt is szerezhet. A vagyon rendes kezeléséről az önképző-egylet kezeskedik. Amennyiben az alaptőkéből 6000 forint be van fizetve, az önképző-egylet köteles a tagokat alakuló gyülésre egybehivni. A társulatnak az év végén 2679 forint 48 krajcár vagyona és 93 tagja volt.[81]

Az október 5-iki gyülés elfogadta a munkaközvetités egész Magyarországra való kiterjesztését és életbeléptetését és elhatározta, hogy az osztrák-magyar nyomdászkongresszus elé egy, az egész monarchiára kiterjedő munkanélkülieket segélyező-pénztár életbeléptetésére vonatkozó inditványt terjeszt.

Az október havi gyülésen elfogadtatott egy a bizalmiférfiui intézmény létesitésére és működésére vonatkozó szabályzat kidolgozása s annak elkészitésével Bendtner, Bauer és Antensteiner bizattak meg. Ez okos és időszerű dolog volt, mert Budapestnek ugyszólván minden nyomdájában más-más árszabály volt érvényben. Sauerwein igen találóan irja le az akkori viszonyokat a Typographiában: „Vannak nyomdák – irja –, hol elfogadtatott ugyan a 9 órai munkaidő, de nem tartják be pontosan, mert hol egyik, hol másik műtársunk jön később; vagy hol az egyik, hol a másik látja jónak a 9 órát 1–2 órával megtoldani, anélkül azonban, hogy ezt szombaton beirná. Az árak tekintetében szintén igy áll a dolog. Van faktor és főnök, aki boldognak érzi magát, ha valamely munkásnak egy pár krajcárt lecsiphet a keresetéből, nem törődve az általa elismert árszabállyal; – s vannak viszont szedők, kiknek annyira a vérébe ment az árfelemelés eszméje, hogy alig létezik már közönséges, sima szedés, mit ők ilyennek elismernének, mi természetesen sok kellemetlenségnek okozója. Vannak esetek, hol a faktor megtagadja a „szerző korrekturájáért” beirt pár garas kifizetését és van olyan eset is, hol a szedő még a maga rossz szedéséért, illetve korrekturájáért is a nyomdát akarja bünhődtetni. Van „blau”-csináló, de van olyan faktor is, aki „sétálni” küldi a szedőit két napon át, ha a szedőtermet meszelik; persze nem az üzlet rovására.” A bizalmiférfirendszer tehát ezeken a dolgokon kivánt segiteni. A bizalmiférfiak részére kidolgozott és elfogadott szabályzat szövege a következő:

„*A pest-budai könyvnyomdászok és betüöntők önképző-egyletének határozatai a bizalmiférfi-intézmény számára.* 1. §. A bizalmiférfiak kötelessége arra ügyelni, hogy mindaddig, mig más egyezkedések a főnökökkel illetőleg ügyvezetőkkel nem történnek, legalább a jelenleg létező árszabályon alul ne dolgoztassék; ép ugy nem szabad türniök, miszerint *szaktársak* anélkül, hogy a főnöktől, illetőleg ügyvezetőtől felszólittatnak, és árszabályszerüleg kárpótoltatnak, a meghatározott időn tul dolgozzanak és tartoznak továbbá arra is ügyelni, hogy a munkaidő a szaktársak részéről szigoruan megtartassék. 2. §. Előforduló egyenetlenkedéseknél tartoznak a szaktársak első sorban az üzletükben levő bizalmiférfiuval érintkezésbe lépni. Ha egyezkedés ezután sem jön létre, ugy a bizalmiférfiak kötelesek az egyenetlenkedési pontot a bizottmány elé terjeszteni, mely aztán az erre vonatkozó lépéseket megtenni és az egyenetlenkedési esetet eldönteni köteles. 3. §. A bizalmiférfiaknak mindegyik esetben szigoruan, részrehajlás nélkül kell cselekedniök; ép ugy a bizottmány is tartozik előfordulható esetekben szigoruan a jogosság oldalára állni, tekintet nélkül arra, akár főnök, akár szaktárs jogban lenni gondolja magát. Egyenetlenkedéseknél a szaktársak kötelesek magukat a bizottmány kimondásának alávetni. 4. §. Ha egy szaktárs ezen határozatnak keresztül vitele miatt kényszerittetnék munkahelyét

[81] A nyomdából azonban, dacára, hogy kezdetben kedvező kilátással kecsegtetett ez a mozgalom, nem lett semmi sem. A részjegyesek száma 180-ról 27-re apadt le és az 1871-ben módosított alapszabályok sem segítettek a bajon, ámbár kezdetben elég kedvezően alakultak a társulat viszonyai ugyannyira, hogy elhatározták a nyomdának 1872-ben való megnyitását. A közbejött árszabálymozgalom és a torzsalkodások azonban ezt meghiusitották és 1872 szeptember 16-án a társulat feloszlott.

elhagyni, akkor a bizottmány, valamint a választmány kötelessége az illetőnek egy másik munkahely megszerzésére segédkezet nyujtani, és azon esetben, ha ez azonnal lehetetlen, őt az egyleti pénztárból segélyezni. Ha egy ily rendszabályozott tag el akar utazni, utassegélyt kap. A bizottmány meghatározza ezen segélyezések magasságát, a választmány és az illető nyomda bizalmiférfiainak tanácskozmánya mellett. 5. §. A bizottmány feladata, békés uton egységes árszabályt és egyenlő munkaidőt a nyomdákban behozni; ezeknek kivitele végett a bizottmány összeköttetésbe lép a főnökökkel, illetőleg ügyvezetőkkel. 6. §. A bizottmány, mely a bizalmiférfiak által kebelükből minden évben ujra választandó, hét tagból áll: három szedő, két nyomó, két öntő, akik maguk közt egy elnököt és egy jegyzőt – mely utóbbi egyszersmind elnökhelyettes – választanak. 7. §. Mindegyik bizottmányi tag hivatala letételére köteles, ha a többi 6 tag közül 4 vagy a bizalmiférfiaknak kétharmada különös okokból letétele mellett szavaz. Önként egy bizottmányi tag, ha lehetséges, csak rövid idővel a bizalmiférfi-gyülés előtt lépjen ki, hogy nemsokára egy másik választathassék. 8. §. A bizottmány minden négy hétben egy ülést tart, amelybe az önképző-egylet választmánya egy delegátust tanácskozmányi szólásjoggal küld. Az elnök sürgető esetekben rendkivüli ülést köteles összehivni. 9. §. Az elnöknek minden két hónapban bizalmiférfi-gyülést kell összehivni, amelyben a bizottmány tevékenységéről jelentést tesz. Rendkivüli esetekben bizalmiférfi-gyülés hivatik össze. A bizalmiférfi-gyülések nyilvánosak. 10. §. Ha a bizottmány valamely tárgy felett nem eléggé felvilágosult, akkor jogában áll, a dologban biztos tudomással biró egyének tanácsát (experte) kikérni. 11. §. A bizottmány tagjai, valamint a bizalmiférfiak az egylet teljes oltalma alatt állanak. 12. §. Ha egy bizalmiférfi a nyomdából kilép, akkor a tagok kötelesek azonnal ujat választani és megszünik a kilépettnek hivatali tevékenysége. Ha valamely nyomdában a bizalmiférfi kötelességeit elhanyagolja, akkor az illető nyomda tagjai kötelesek azonnal mást választani helyébe. Ha egy bizalmiférfi önként vissza akar lépni, akkor köteles azt az uj választás végett idejekorán szaktársainak bejelenteni. Mindkét esetről a bizottmánynak jelentést kell tenni. 13. §. A bizalmiférfi-gyülések valamint a bizottmány határozatai, továbbá minden egyes gyülésnek jelentése a Typographia által közzéteendő. 14. §. A bizottmány folytonos összeköttetésben áll az önképző-egylet választmányával és a Typographia szerkesztőségével. 15. §. Ha egységes árszabály és egyenlő munkaidő lesz behozva, az alapszabályok idevonatkozó pontjai megfelelően módositandók."

A november 6-án tartott *első* bizalmiférfi-gyülésen az intézmény megalakult és megválasztatott a *tisztikar:* Anft, Bauer J., Perger V., Lanzenberger B., Kern Péter, Buschitzky és Glitzpera.[82]

A november 20-iki önképző-egyleti rendkivüli közgyülés, melyen 240-en jelentek meg, a kongresszus határozata alapján a munkanélküliek segélyzőpénztárának (ellentállási pénztár) szabályzatát vitatta meg. Ez a pénztár az önképző-egylet kebelében volt megalakitandó. A gyülés a tagdijat 12 krajcárról heti 13 krajcárra emelte s azonkivül kimondta, hogy minden tag ezenkivül még 1 krajcárt a nyomdásznapi bizottság költségeire köteles az egyleti pénztárba befizetni. Ezután az önképző-egyleti alapszabályok módositására tért át a gyülés s ezek megvitatása és elfogadása után kimondta, hogy azok azonnal életbeléptetendők.

Az uj alapszabályban az egylet cime és szervezete is megváltozott, miután a kiküldött szervezési bizottság egész Magyarországot kerületi egyletekre osztotta fel, ugymint: *Középmagyarországi nyomdászegylet* Budapest székhellyel (Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Esztergom-, Bars-,

[82] *Bizalmiférfiakká választattak:* Bárczy János, Präzechtel János, Kuba József (Ath.), Klein Lajos, Perger Vilmos, Rábely Miklós (Heckenast), Pőse Antal (Hornyánszky), Stark Lipót (Herz), Schlesinger A. (Kunosy), Vigh József (Lonkay), Winkler György, Stagel Rudolf (Posner), Bauer János, Schwarz Zsigmond, Baurek József, Buschitzky W. (Részvény-ny.), Gawlitza, Mest N., Prohaszka József, Kern Péter, Schulz Henrik (Deutsch), Hopp Gusztáv (Gresser) Scherbaum György, Auffenberg János, Lantzenberger, Glitzpera Alajos (Állami ny.), Havel Vince (Poldini), Kohn M. (Kocsi S.), Anft János, Traub Károly, Gronemann I. (Khór és Wein), Balog István (Fanda), Fuchs Antal (Kertész), Bendl Ferenc (Neuer), Tuba Géza (Rudnyánszky), Madarász János (Bartalics), Kretschek Antal, Kaim János (Wodianer). A többi nyomda nem választott bizalmiférfit.

Komárom-, Fehér-, Hevesmegyékkel), *Északnyugatmagyarországi nyomdászegylet* Pozsony székhellyel (Nyitra-, Pozsony-, Trencsén-, Turóc-, Moson-, Sopron-, Győr-, Veszprém-, Vas-megyékkel), *Délnyugatmagyarországi nyomdászegylet* Pécs székhellyel (Zala-, Somogy-, Tolna-, Baranyamegyékkel), *Délkeletmagyarországi nyomdászegylet* Temesvár székhellyel (Bács-Bodrog-, Csongrád-, Csanád-, Arad-, Zaránd-, Krassó-, Temes-, Torontálmegyékkel), *Keletmagyarországi nyomdászegylet* Nagyvárad[83] székhellyel (Máramaros-, Ugocsa-, Szatmár-, Szolnok-, Kraszna-, Szabolcs-, Bihar-, Békésmegyékkel), *Északmagyarországi nyomdászegylet* Kassa székhellyel (Árva-, Liptó-, Szepes-, Gömör-, Borsod-, Torna-, Abauj-, Sáros-, Zemplén-, Ung-, Beregmegyékkel). A budapesti önképző-egylet eszerint 1870 november hó 20-tól *„Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete"* cimet vette fel s alapszabályait is ennek megfelelően módositotta. Az uj alapszabály magán viseli a budapesti nyomdászok előretörekvésének és szervezkedésének bélyegét, mint ez az alább reprodukált eredeti szövegből is látható.

Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének alapszabályai

(Magában foglalja: Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Esztergom-, Bars-, Komárom-, Fehér- és Hevesmegyéket, továbbá a Jászkun kerületeket.)

1. §. Az egylet célja: tagjai szellemi kiképeztetésének előmozditása és anyagi érdekeinek megóvása.

2. §. E cél elérésére eszközül szolgálnak: tudományos, népszerü, technikai felolvasások rendezése, nyelvészeti stb. órák tartása, könyvtár és az olvasókör használata, a szépmüvészetek ápolása, társadalmi estélyek rendezése, a nyomdászat körében felmerülő szociális kérdések megvitatása, továbbá tagjainak kivételes esetekbeni segélyeztetése és pedig dijtalan állomásközvetités s a kondiciónak netán az egylet érdekei támogatásából eredő elvesztése esetében anyagi segélyezés, továbbá takarék- és termelő-társulat (Produktiv-Genossenschaft) alakitása, végül egy egyleti szakközlöny kiadása.

Az egylet ügyeinek vezetése magyar és német nyelven történik; vitáknál mindkét nyelv egyenjogu.

A tagok jogai és kötelességei

3. §. Tagja lehet az egyletnek minden fedhetlen jellemü nyomdász vagy betüöntő, ki a fentjelzett megyékben lakik s e célból a pénztárnoknál jelentkezik.

Nem könyvnyomdászok, kik az egylet érdekében különös érdemet szereztek, a gyülés által tiszteletbeli tagokul megválaszthatók s a választás és szavazás jogát kivéve, az egylet tagjainak nyujtott előnyökben részesülnek.

4. §. A heti tagdij, melyért a Typographia egyleti szakközlöny is adatik, 13 krajcár, mely azonban gyülés által a körülményekhez képest lejebb vagy feljebb szállitható.

Betegek vagy három hétnél több ideig kondició nélkül levő tagok, ha ez állapotukról bizonyitványt mutatnak fel: a heti járulékok fizetésétől felmentvék.

Beiratási dij 30 krajcár; tartozik ezt minden oly belépő tag fizetni, ki már volt az egylet tagja, de abból kilépett s helyben maradt; – mint minden ujonnan érkezett szaktárs, ki utolsó kondiciója helyén létező hasonló egyletnek tagja nem volt.

Igazgatás

5. §. Az egyletnek igazgatóságát egy 15 tagból álló választmány képezi; – ez választ saját kebeléből egy elnököt, egy elnökhelyettest, két magyar-, két német jegyzőt, egy pénztárnokot,

[83] Megjegyzendő, hogy Nagyváradon 1871-ben még nem is létezett nyomdász segélyző-egylet.

egy számvivőt, egy gazdát, négy könyvtárnokot, egy levéltárnokot s egy tagot az állomás-közvetités céljából. A netán felmerülendő más teendők szükség szerint a választmány közt felosztandók.

6. §. A választmány választása minden év julius havában – az egyleti szakközlöny szerkesztőjének választása pedig január hóban történik.

A választás, melynek vezetéséről az előbbi választmány gondoskodik, – szavazattöbbség utján történik; mindazonáltal a beadott szavazatok számának egy harmadán alóli szavazat választmányi tagságra nem jogosit, – s ha ily eset miatt a választmány nem lenne teljes, utánválasztás eszközlendő.

7. §. Minden egyes üzletben a tagok egy házipénztárnokot választanak, ki egyenes összeköttetésben áll a választmánnyal, a belépő tagokat beirja, a tagdijakat beszedi s azt a pénztárnoknak kézbesiti.

A választmány kötelességei

8. §. Az igazgató választmány kötelessége az egylet tagjait az alapszabályok és a gyülés által meghatározott elvek szerint vezetni, – különösen a 2. §-ban kimondott eszközök által a tagok kiképeztetését irányozni, ennek rendjét és idejét meghatározni, az egylet helyiségét a közgyülés határozata szerint felszerelni, erre felügyelni, a házi szabályokat s a gyülések napirendjét megállapitani, végül az egyleti tagok felvétele s kizárása felett határozni.

E célból minden 14 nap választmányi gyülés tartandó, melyben határozathozásra 9 választmányi tag jelenléte szükséges, a határozatok szavazattöbbséggel hozatnak; egyleti tag kizárása felett azonban csak teljes választmány kétharmadának szótöbbsége határozhat.

Minden egyes választmányi tag köteles letenni tisztét, ha ezt a teljes választmány követeli.

Mindkét esetben jogában áll az illetőnek ügyét a gyülés elé felebbezni.

9. §. Az elnök vagy ennek helyettese képviseli az egyletet a hatóságnál stb. s vezeti a gyüléseket.

10. §. A jegyzők az egylet irásbeli dolgairól gondoskodnak, a gyüléseken pedig a jegyzőkönyvet vezetik. Ezenkivül kell a jegyzők egyikének az ujonnan felvetteknek egy jegyet kiállitani.

11. §. A pénztárnok és számvevő, kik a reájuk bizott pénzért kezeskednek, kötelezvék a tagdijak rendes befolyásáról gondoskodni, a pénztári könyvet vezetni, a befolyt összeget az egylet részére a pesti takarékpénztárba oly módon elhelyezni, hogy a kézipénztárban 50 frtnál soha több ne legyen; a gyüléseknek kimeritő pénztári kimutatást előterjeszteni, e kimutatást a gyülés által választott 3 taggal megvizsgáltatni s a választmány kivánatára a pénztári könyveket bármikor feltárni, mint szintén a tagok ki- és belépéséről, valamint a tagdijak hátralékairól pontosan beszámolni.

A pénztárnok választmányi határozat értelmében csak 20 frt fizetésére van jogositva, minden nagyobb összeg gyülési határozat alatt áll.

Kamatozástól visszavonást elrendelő iromány a pénztárnokon kivül az elnök és a számvevő által is aláirandók és ezenfelül egyleti pecséttel látandók el.

12. §. A könyvtárnokok, kik a könyvtár rendbentartására kötelezvék, a könyvtári rendszabályok értelmében a könyveket kiadni s azok isméti beadásáról gondoskodni tartoznak; a büntetéspénzeket beszedik, miről – mint szintén a könyvtár állásáról – jelentést tesznek.

13. §. A levéltárnok gondoskodik a hirlapokra való rendes időbeni előfizetésekről s az egyleti levéltárról.

14. §. Az állomás-közvetités tekintetében teendő intézkedések a választmányra hagyatnak, annak jótéteményében mindazonáltal csak *jelen* vagy más *hasonló egylet* tagjai részesithetők.

15. §. A választmány hatásköréhez tartozik továbbá az egylet hatásköre alatt álló, nyomdával biró városokban – a lehetőség szerint – olvasókört alakitani. Minden ily olvasókör választ saját kebeléből egy elnököt s szükséges számban rendezőt.

Gyülések

16. §. Minden hónap második vasárnapján egy rendes gyülés tartatik, ugyszintén minden félév lefolyta után egy közgyülés, különben a választmánynak jogában áll, szükség szerint, vagy legalább 20 tag kivánatára rendkivüli közgyülést összehivni, a napirend azonban a gyülés előtt legalább három nappal közhirré teendő.

Inditványok az illető gyülésekre legalább 14 nappal előbb bejelentendők a választmánynak.

Később bejött inditványok csak a napirend végezte után tárgyalhatók.

17. §. Szavazásnál a jelenlevők többsége dönt s csak az egylet feloszlásáróli végzés érvényesitésére szükséges legalább kétharmad szavazattöbbség.

Általános határozatok

18. §. A választmány tudósitásai az egyleti szakközlöny, a Typographia hasábjain teendők közzé.

19. §. Egyleti tagnak netáni kizárásáról a választmány inditványára csak a gyülés határozhat, melyre a jelenlevők szavazatának kétharmada szükséges.

20. §. Egyleti tagok közt történendő civódások egy a gyülés által választandó 5 tagu bíróság által intéztetnek el s a hatóságnál nem tétetik jelentés.

21. §. A gyülések a fennálló rendszabályok szerint vezettetnek.

22. §. Az egylet fentartja magának a jogot, amennyiben az a törvénybe nem ütközik, más szakegyletekkel összeköttetésbe lépni. (Kölcsönösség.)

Az egylet székhelye

23. §. Az egylet székhelye Pest.

24. §. Az egylet feloszlása önmagától bekövetkezik, ha a tagok száma a választmányi tagok számáig leapad. Sem a gyülésileg kimondott, sem az önmagától bekövetkezett feloszlás esetében az egyleti vagyon felosztásának helye nincs, hanem az összes vagyon a pesti takarékpénztárba téteményeztetik s ott marad mindaddig, mig egy hasonló célu egylet nem alakul, melyre e szakasznak alapszabályaiba változatlanul felvevés felvételével – az egész intézmény átruháztatik.

A leltárra vonatkozó további határozatokat az egylet fentartja magának.

25. §. Ezen alapszabályok megváltoztatására csak rendes vagy rendkivüli közgyülés van jogositva.

Az alapszabályok 1870 január hó 2-án nyujtattak be jóváhagyás végett a miniszteriumhoz.

A beiratási dij fizetése alól a közgyülés napjától számitott három hónapon belül belépőket a gyülés felmentette. Végül a november 20-iki gyülésen egy Sauerwein, Hirsch, Neubauer, Winkler és Kretschek tagokból álló bizottság választatott, hogy a munkanélküliek segélyezésére vonatkozólag javaslatot terjesszen elő. Az 1871 február 12-iki rendkivüli közgyülés, Neubauer Mihály referálása alapján, a munkanélküliek segélyezésére vonatkozólag a következő szabályzatot hozta:

1. Az adakozások utján befolyt összeg képezi a pénztár alaptőkéjét. 2. Hetenként s tagonként a heti illetékekből 1 krajcár fordittassék a pénztár növelésére. A pénztár gyarapitása céljából kivánatos, hogy a netán rendezendő táncvigalmak és kedélyes estélyek tiszta jövedelmének egy része a segélyezési alaphoz csatoltassék. 3. A hetenkénti segélypénz – tekintve a pénztár gyenge állását – egyelőre 4 frtban állapittatik meg. Ha valamely munkanélküli műtárs elutazni szándékozik, ez esetben jogában áll a választmánynak, őt utisegélyben részesiteni. 4. Csak 14 napi szünetelés után vehető igénybe a segélyezés s köteles a kérvényező ezt kimutatni. 5. Minden szorult helyzetben levő s nem önhibájából két héten át szünetelő tag igényt tarthat a segélyezésre, ha kötelességének az egylet irányában megfelelt s egyébként sem vétett közérdekeink ellen. 6. A bizalmi férfiak kötelesek esetleg a választmánynak felvilágositást adni a kérvényező kollégiális magaviselete, valamint kilépésének oka felett, egyébként pedig jogában áll minden bizalmi férfinak, segélyezést érdemlő tagokat – ezek felkérése nélkül is – a választmány figyelmébe ajánlani. 7. Az állomás-közvetitési intézet kötelességévé tétetik, segélyt igénylő tagokat különös tekintetbe venni. 8. Ezen határozatok keresztülvitelével az egyleti választmány bizatik meg; az ő határozatától függ a segélyezés megadása vagy megtagadása; ő kezeli a segélyezési pénzeket, miről azonban havonként számol el a Typographiában. 9. Ezen határozatok azonnal érvénybe lépnek, mire a segélyezés is megkezdendő."

Az 1870 decemberben egy szakcikk megirására kitüzött s egy körmöci arannyal jutalmazandó pályázat teljesen meddő maradt. A december havi gyülés határozata alapján a beiratási dij mindazok részére, akik a felszabadulásukat követő négy hét után lépnek be, 30 krajcárra emeltetett fel.

Az I. és II. osztrák-magyar nyomdászkongresszus. A magyar nyomdászszövetség eszméje

Még egy kimagasló eseménye az önképző-egylet 1868. évi működésének az osztrák-magyar nyomdászkongresszus, mely egy osztrák-magyar, tehát az egész monarchiára kiterjedő nyomdászszövetség megalakitásáról volt hivatva dönteni.

Az osztrák kollégákat a szövetség megalakitására az a cél buzditotta, hogy a tőke mindinkább érezhető nyomása ellen egy hatalmas szövetség erejével védekezhessenek.

A wieni kollégák által 1868 elején egy bizottság küldetett ki a tervezett osztrák-magyar nyomdászszövetség alakitásának előkészitésére. A bizottság elkészülvén az alapszabály-tervezettel felhivta a monarchia nyomdászegyesületeit, hogy a csatlakozásra vonatkozó nyilatkozataikat küldjék be. A szövetség eszméjét az összes egyletek – a magyarországiak is – pártolták, ámbár előrelátható volt, hogy ily szövetség alakitását az akkori osztrák kormány nem fogja megengedni. A csatlakozás mellett szavazott az ujvidéki, szebeni és brassói egylet[84], ezenkivül Zombor, Pancsova, Versec, Becskerek és Pozsony városok nyomdászai. Pozsonyban még nem létezett akkor nyomdászegylet. Az Eichleiter által egybehivott általános nyomdászgyülés a csatlakozás mellett döntött, kimondván egyuttal egy Pozsonyban alakitandó beteg- és utassegélyző-pénztár szükségét.

A budapesti önképző-egylet azonban többszöri nyilt felszólitás után sem akart a szövetségre vonatkozólag nyilatkozni; a wieni „Vorwärts"-ben ezért több izben támadták a pestieket, de

[84] Az *ujvidéki* nyomdászok beteg- és utassegélyző egylete 1867-ben alakult és 1868 julius 29-én tartotta az első közgyülését. Összesen 12–18 tagja volt és heti 3 forint táppénzt fizetett tagjainak. *Aradon* 1868-ban tettek kisérletet egy egylet alapitására és a május 24-iki értekezleten Goldscheider nyomdatulajdonost választották elnökké. Az egyletből azonban csak házipénztár lett. A *nagyszebeni* egyletnek az akkori adatok szerint 20 tagja volt.

eredménytelenül. A szövetségbe való belépést különösen az ujvidéki egylet forszirozta. Végre 1868 augusztus 2-án a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete is kilépett a tartózkodó álláspontból és Sógor György azt inditványozta, mondassék ki, hogy a pestiek csak abban az esetben hajlandók az osztrák nyomdászszövetséghez csatlakozni, ha az „Osztrák-magyar nyomdászszövetség" cimet vesz fel. Hirsch Lipót ugyane kikötéssel az „Általános nyomdász-szövetség" elnevezést inditványozta, mihez a közgyülés hozzájárult.

Az I. osztrák-magyar nyomdásznap 1868 augusztus 15–16-án tartatott meg Wienben, melyen Magyarországból a pest-budai önképző-egyletet Hirsch Lipót és Sauerwein Géza, az ujvidéki egyletet Kolb wieni kolléga, a pozsonyi nyomdászokat Eichleiter Nándor, a soproniakat Antensteiner wieni kolléga képviselte. A szebeniek bejelentették, hogy csak abban az esetben csatlakoznak a szövetséghez, ha az életképes lesz és az összes segélyezési ágakat kultiválja. A kongresszus elfogadta Hirsch Lipót azon inditványát, hogy az alakitandó szövetségnek „Allgemeiner Buchdruckerverband" legyen a cime, azzal a pótlással, hogy hatásköre kiterjed az egész osztrák-magyar monarchiára.

A kongresszus által elfogadott inditványokat a wieni „Vorwärts" 1868. évi 39. számában, mely lap a szövetség hivatalos közlönyévé deklaráltatott, magyar nyelven is leközölte és onnét vettem át a következő „tárgyalási rövidletet":

Az első ausztriai nyomdászgyülekezet tárgyalási rövidlete.

Az 1868. évi augusztus hó 15. és 16-án Bécsben tartott nyomdászgyülekezet az alapszabályok megállapitásán kivül következő végzéseket és nyilatkozatokat hozott: 1. Az igazgató-bizottmány a legközelebbi nyomdászgyülekezet elé üzletrendet, tanácskozás és határozathozatal végett, fog terjeszteni. Időközben a felállitandó ideigl. üzletrend érvényes. 2. A hitelesitési könyvek (Legitimations-bücher) és az elnökség hirdetményei az osztrák-magyar birodalom főnyelveiben szerkesztendők. 3. A legközelebbi nyomdászgyülekezet az 1869-dik év folytán Bécsben, mely város addig főhelyül választatott, tartatik. 4. Az ideiglenes bizottmányba, mely az alapszabályok a hatóság részéről történt megerősitése után végleges, választattak: Dase Gusztáv elnök, Stemler Arvéd alelnök, Litschauer Alajos pénztárnok, Antensteiner Ferenc tollvivő. Póttagokká választattak: Mundt Ferenc, Bonschab János, Kolb József, Kratochwill Pál. 5. Az üzletrend megállapitásánál tekintetbe veendő a buda-pesti önképző-egylettől előterjesztett alapszabálytervezet, egy a segédek és főnökök között alapitandó egyesület tárgyában és ezen tervezet a legközelebbi nyomdászgyülekezetnek tanácskozás alá terjesztetik. 6. A bizottmány egy, az egész egyesületet magában foglaló munkaközvetitő intézetet (Stellenvermittlung) élet-beléptetésével bizatik meg. 7. A különböző városokban fennálló önképző-egyletek és segélyző-pénztárak egyesitendők. 8. A legközelebbi nyomdászgyülekezetnek azon nap meghatározása tartatik fenn, melytől fogva *csak* az egyesület tagjainak szolgáltatik ki utipénz (Viatikum). 9. A bizottmány egy általános, az egész egyesületet magában foglaló, rokkantak-pénztár alapitását tanácskozás alá veendi. 10. A nyomdászgyülekezet a vasárnapi munkálkodást egészségi és erkölcsi szempontból ártalmasnak nyilatkoztatja. 11. A brünni önképző-egylet egy tanonc-szabályzat kidolgozásával bizatik meg, mely szabályzat a legközelebbi nyomdászgyülekezet elé terjesztendő. 12. Időközben, mig egyesületi hitelesitvények (Verbandslegitimationen) nem léteznek, a helységbeli egyletek kötelessége, az egyesületi tagságot megerősiteni. 13. Az egyesületi tagság negyedévenként 10 krajcár. E dij az alapszabályok megerősitésétől fogva befizetendő. 14. Egyesületi közlönyül a bécsi önképző-egylet által kiadott „Vorwärts" cimü hetilap választatott. 15. Az egész birodalmi nyomdász-körülményekre vonatkozó statisztikai adatok gyüjtendők.

Az általános nyomdász-egyesület ideigl. elnöksége.

A szövetség alapszabálytervezete szerint céljai közé tartozik: A munkabérek megállapitása a főnökökkel együttesen és a helyi viszonyok figyelembevételével; a nyomdászati érdekek meg-védése a törvényhozás és a közönséggel szemben; a tanoncügy szabályozása; betegsegélyző-,

utas-, temetkezési-, rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárak és önképző-egyletek alapitása és a kölcsönösségi viszony szabályozása.

Az 1868 szeptember 1-én benyujtott alapszabályokat az osztrák belügyminiszter 1868–29975. szám alatt szeptember 25-én kell végzésével nem engedélyezte, „mert azokban a munkások oly egyesüléséről van szó, hogy általa magasabb munkabéreket stb. állapithassanak meg".

Giskra belügyminiszter a nála járt küldöttségnek azt felelte, hogy „nagyon sajnálja, de dacára annak, hogy meg van győződve a szövetség szükségességéről, a fennálló törvények alapján azt nem engedélyezheti".

A bizottság most már a kifogásolt pontok kihagyásával 1868 november 21-én ujra felterjesztette az alapszabályokat; a miniszter ismét ujabb kifogásokat talált s különösen azt hangsulyozta, hogy a szövetség *Magyarország területére is kiterjed.* A bizottság ennélfogva kerületi és országos egyesületek alakitását hozta javaslatba, mely eszme idővel meg is valósult.[85]

A kongresszus a következő határozatot hozta:

1. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség alapszabályai elfogadtatnak. 2. Az ügyrend megállapitásánál figyelembe veendő a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete által kidolgozott és az első általános nyomdásznap elé terjesztendő, a főnökök és segédek koalicijára vonatkozó tervezet. Ezen tervezet az állandó bizottságnak azon megjegyzéssel adatott át, hogy arról a legközelebbi nyomdásznap elé véleményt terjesszen. 3. A munkaközvetitő felállitásához a nyomdásznap hozzájárult azzal, hogy az erre vonatkozó szabályzat a legközelebbi nyomdásznap elé terjesztendő. 4. A segélyegyletek az önképző-egyletekkel egyesitendők. Ujonnan alapitandó egyleteknél mindjárt alapitáskor kell a két intézményt egyesiteni. Arra vonatkozólag, hogy a nem egyleti tagoktól az utassegély mely időponttól fog megvonatni, a legközelebbi nyomdásznap fog határozni. 5. Az állandó kongresszusi bizottság megbizatik, hogy egy központi rokkantpénztár alakitására javaslatot terjesszen elő s ily pénztárak alakitását tőle telhetőleg szorgalmazza. 6. A nyomdászkongresszus a vasárnapi munkát erkölcsileg károsnak, fizikai tekintetben ártalmasnak nyilvánitja. 7. A brünni nyomdászegylet megbizatik, hogy a legközelebbi kongresszus elé egy tanoncszabályzatot terjesszen. 8. Mig az osztrák-magyar nyomdászszövetség tagsági igazolványai életbelépnek, addig a szövetségi tagság az elutazóknál a helyi egyletek által igazoltassék. 9. A szövetségi tagdij fejenként és évenként 40 kr.-ban állapittatik meg. 10. A szövetségi pénztáros az év végén tiszteletdijban részesitendő. 11. A szövetség hivatalos lapjául a „Vorwärts" szaklap nyilvánittatik. 12. A monarchia összes nyomdáiról statisztikai adatok veendők fel. 13. A Gutenberg-ünnepély mindenütt és lehetőleg ünnepélyességgel tartassék meg.

Az első osztrák-magyar nyomdászkongresszuson, mint már erről előzőleg megemlékeztem, elhatároztatott, hogy a legközelebbi kongresszus 1869-ben szintén Wienben tartassék meg. A II. kongresszuson, mely junius 27–29-ig tartatott meg, Magyarországot Buschmann Ferenc és Böhm Béla (Budapestről), Schumann J. (Kassa), Claus (Sopron), Schwartz S. (Temesvár), Rosenbaum (Ujvidék), Skvarerina (Pozsony) képviselték. A kongresszuson 39 küldött vett részt. A küldöttek főként az alakitandó osztrák-magyar nyomdász-szövetséggel foglalkoztak, mert ezt az eszmét az osztrák kormány ellenkezésének dacára sem akarták végképpen elejteni.

A kongresszus napirendjén szerepelt az „Általános nyomdászegylet" ideiglenes bizottságának jelentése; a brünni nyomdászegylet jelentése az osztrák-magyar monarchia nyomdásztanonc ügyéről; az ideiglenes bizottság jelentése a tartományi egyletek alapitására vonatkozólag; a központositott rokkantsegélyző-egylet alapszabályainak bemutatása; a legközelebbi nyomdász-

[85] A magyarországi egyletek 1885-ben alakultak át országos egyesületté, az osztrák egyletek ellenben még máig is csak szövetségesei az 1894-ben alakult osztrák nyomdászszövetségnek.

kongresszus idejének és helyének meghatározása; s az „Általános nyomdászegylet” alapitását intéző bizottság megválasztása.

A kongresszus hozzájárult a brünniek által előterjesztett tanoncszabályzathoz, mely szerint a tanulási idő 4 év s a felvételi és felszabadulási dijak a segélyző pénztárakba fizetendők be s kimondta, hogy *tartományi egyletek* és központositott rokkantsegélyző-pénztárak alapitandók. Kimondta még a kongresszus, hogy a *betüöntők is felveendők a nyomdászok segélyző-egyesületeibe* s minden nagyobb városban egy szövetkezeti nyomda alapitandó. A legközelebbi III. kongresszus helyéül Budapest jelöltetett ki. Az előkészitő bizottság a kongresszus határozatából uj alapszabálytervezetet dolgozott ki, melyben tartományi egyletekből álló osztrák-magyar nyomdászszövetség alakitásáról volt szó. A budapesti egylet szintén mint tartományi egylet szerepelt a tervezetben. A központositott rokkantsegélyző-pénztár illetéke tagonként havi 30 krajcárban állapittatott meg és Buschmann inditványára a kongresszus kimondta, hogy a rokkantsegélyző-pénztárba minden nyomdász, tekintet nélkül esetleges betegségére, felveendő.

A kongresszus a következő határozatokat hozta:

„1. A második osztrák-magyar nyomdászkongresszus sajnálatát fejezi ki afelett, hogy az osztrák-magyar monarchia területén levő műtársak még nem érzik mindnyájan a szövetség szükségességét és dacára nem irigylendő sorsuknak, a többség törekvéseitől mindeddig következetesen távol tartják magukat. Az egybegyült küldöttek remélik, miszerint Csehország és különösen Prága műtársai nem fognak továbbra elmaradni és a *nemzetközi alapokra* fektetett nyomdász-szövetség megkezdett müvét minden erejükből támogatni fogják. 2. A koalicióra vonatkozó tervezet a bizottság figyelmébe ajánltatik. 3. A brünni egylet által kidolgozott tanoncszabályzat elfogadtatik. 4. Mindenütt tartományi egyletek alakitandók és pedig: „Alsóausztriai”, „Magyarországi” stb. könyvnyomdászok és *betüöntők* egylete cim alatt. 5. A központi rokkantsegélyző-pénztár alapszabályai elfogadtattak és e pénztár székhelyéül Brünn jelöltetett ki. 6. A legközelebbi nyomdásznap helyéül Pest jelöltetik ki. 7. A nyomdásznapi bizottság öt rendes és öt póttagból áll. 8. Az osztrák-magyar nyomdásznap határozata elvárja a magas birodalmi tanácstól (Reichsrat), hogy a legközelebbi ülésszak kezdetén a koalició-szabadságnak – az ezzel ellenkező törvénycikk megszüntetése által – eleget fog tenni; egyuttal óvást emelnek mindezen szabadság megröviditését célzó korlátozások és megszoritások ellen, a személyes szabadság a többi törvények által biztositva lévén. A koalició-szabadság további meggátlását a vagyonos osztálynak a vagyontalannal szemben való kedvezménynek és a jogállam elvével ellentétben állónak tekinti a kongresszus. 9. Mindazon önképző-egyletek és műtárskörök, melyek a koalició-szabadság kérvényéhez nem csatlakoztak, felszólittatnak, hogy ahhoz a birodalmi tanács legközelebbi ülésszaka előtt csatlakozzanak. 10. A nyomdásznap azt az óhaját fejezi ki, miszerint a különböző városok műtársai részéről társulati nyomdák alapittassanak. 11. A „házi-pénztár” cim alatt működő intézmények mindenütt az egész tartományra kiterjedő segélyző-pénztárakra változtatandók át. 12. A nyomdásznap a kölcsönösséget, mint a jelenkor egyik legszükségesebb eszközét, a legszabadabb értelemben kivánja fentartani. 13. A nyomdásznap csak abban az esetben egyezhet bele az ünnepnapok eltörlésébe, ha a munkaidő naponként 10 óráról 9 órára szállittatik le.”

Tájékoztatásul leközlöm a magyar nyomdász-szövetségre vonatkozó és a magyar kir. belügyminiszterhez ujólag benyujtott alapszabályok főbb pontjait. Eszerint a Magyarországban létesitendő összes nyomdászegyletek egy országos szövetséget létesitenek a kölcsönösségi elv alapján. Ugyanily alapszabályt nyujtanak be az osztrák szaktársak az ottani kormányhoz.

1. §. A magyar-osztrák birodalomban életbeléptetendő általános nyomdászszövetség célja: tagjainak technikai és szellemi kiképeztetése s anyagi helyzetének javitása. 2. §. Tagja lehet minden könyvnyomdász vagy betüöntő, ki valamely a szövetséghez tartozó egylet tagja. 3. §. A szövetségbe csak oly egyletek léphetnek, melyek az ezen alapszabályok 1. §-ban kimondott célokat követik és a kölcsönösség elvén alapulnak. Ha egy helyen két vagy több egylet léteznék, akkor csak egy léphet a szövetségbe. 4. §. A szövetség igazgatásával egy a nyomdásznapon

választandó bizottság bizatik meg, mely egy elnökből, egy alelnökből, egy jegyzőből, egy pénztárnokból, egy levéltárnokból és öt póttagból álland. 5. §. A nyomdásznap a bizottmány által hivatik egybe. Az egyletek képviselőket küldenek ugy, hogy minden küldött 100 tagot képviseljen. 6. §. A nyomdásznap határoz azon általános elvek felett, melyek az egyes egyletekre nézve kötelezők; itt hozatnak minden határozatok, melyek azonban az egyletek alapszabályainak megfelelők legyenek. A szövetségi illeték megszabása (melyet minden egyes egylet tagjaiért fizetni köteles), valamint a bizottság megválasztása és a jövő nyomdásznap idejének és ülésező helyének meghatározása szintén a nyomdásznapot illeti. – A szavazásnál a képviselők általános szótöbbsége dönt. Minden a napirendre kerülő inditvány legalább öt héttel előbb küldendő be a bizottságnak. A napirend a nyomdásznap előtt négy héttel teendő közzé a bizottság által. 7. §. A szövetség székhelye mindig ott leend, ahol a bizottsági tagok laknak, miért is tekintetbe veendő, hogy a bizottság oly egylet tagjaiból választassék, melynek környékében fog a következő nyomdásznap megtartatni. 8. §. A szövetség feloszlik, ha erre a szövetséghez tartozó összes egyletek képviselőiknek legutóbb ¾-ed része szavaz. Ez esetben a szövetség vagyona felett is ők határoznak.

Az 1869 augusztus 29-iki rendkivüli önképző-egyleti közgyülés tárgyalta a kongresszusi határozat értelmében átdolgozott alapszabálymódositásokat; ezek szerint az egyletet, mint tartományi egyletet, egész Magyarországra akarták kiterjeszteni. A tervezetben az egyesület cimét *„A könyvnyomdászok és betüöntők egylete Magyarországban”* cimre változtatták s ezenkivül a következő módositásokat fogadta el a közgyülés:

1. §. Az egylet célja tagjai szellemi kiképzése és anyagi érdekeik *állandó* óvása. 2. §. Mint eszköz, e cél elérésére szolgál: az egylet érdekében károsult tagoknak közvetités által szerzendő foglalkozás vagy ennek hiányában anyagi segélyezés nyujtása. 3. §. Az egyletbe felvehető minden Magyarhonban működő, feddhetlen életü könyvnyomdász és betüöntő, ki magát emiatt, mint Pesten működő, az üzleti pénztárnoknál, mint vidéken működő, hol nincs fiókegylet: a pesti elnökségnél, végül már fennálló egyleteknél a vidéki pénztárnoknál bejelentendi, emellett becsületbeli kötelességének elismerendi az egylet által kimondott alapelvek szerint magát tartani. A 2. §. második bekezdéséhez beszuratott a következő szöveg: „Oly egyének, kik nem szakemberek, de az egylet irányában különös érdemeket szereztek, egy havi vagy közgyülés által tiszteletbeli tagokká kineveztethetők, de szavazati és választási joggal nem birnak. 4. §. A heti járulék 13 kr., melyért a tagok a Typographiát ingyen kapják. A járulék a közgyülés által felemelhető és leszállitható. Beteg és foglalkozásnélküli rendes tagok, ha ezen állapotukat hitelesen igazolni tudják, heti illetéket nem fizetnek. A beiratási dij 30 kr., oly tagok, kik már ily egyletnek ideutazásukkor tagjai voltak, ez alól fel vannak mentve. 13. §. Rendes havi gyülés minden hó második vasárnapján tartandó. 7. §. A választmány 15 tagból áll. Választó és választható minden rendes egyleti tag. Csak az összes szavazatok egyharmadával választható meg valaki választmányi taggá. 16. §. A pénztárt és a könyveket egy három tagu bizottmány bármikor átnézheti.

Az osztrák belügyminiszter azonban 1870 juniusban kelt határozatával a szövetséget ilyen alapon sem engedélyezte és 1871-ben kelt határozatával a magyar kormány is elutasitotta és ezzel a Pesten tartandó III. osztrák-magyar nyomdász-kongresszust egy ujabb alternativa elé állitotta.

A magyar kir. belügyminiszterium 1871 január 7-én kelt határozata, mely szerint az 1870 junius 29-én beterjesztett szövetségi alapszabályokat nem engedélyezi, igy szól:

Másolat. 6421/1870. R. szám. *Magyar királyi belügyminiszteriumtól*.

Pest szabad királyi város közönségének!

A pest-budai nyomdászok önképző-egylete által alakitani szándékolt „*Általános magyar nyomdászszövetségnek*” a város közönsége m. é. augusztus 19-én 25394. sz. alatt kelt jelentésével jóváhagyás végett felterjesztett alapszabályai iránt a földmivelési, ipar- és kereskedelmi magyar kir. miniszter urral egyetértőleg következő észrevételek merültek fel:

Az iparrend 128. §-a értelmében az iparossegédek, mint olyanok, csupán segélyezési társulatok, illetőleg segélyezési pénztárak alakitására jogositvák, s miután az iparossegédek az illető iparostársulatok hozzátartozói (112. §), az ilynemü segélypénztárak kezelésénél, illetőleg felügyelésénél az iparostársulatokat megfelelő befolyás illeti meg, mi iránt azonban a tervezetben mi intézkedés sem foglaltatik.

Áttérve ennek előrebocsátása után a kérdéses alapszabályok tervezetére, abban fel vannak ugyan sorolva a létesiteni szándékolt szövetség feladatai (1. §) s ezek ellen észrevétel nem forogna fenn; azonban nem jelöltetnek meg részletesen azon módozatok, melyek szerint, s azon eszközök, melyekkel ezen feladatok megközelitendők lennének s nem állapittatnak meg azon körülmények, melyek a társulat egyes tagjainak a segélyezésbeni részeltetésre igényt adnának, hanem ezen mulhatlan alapszabályi kellékek teljes mellőzésével, kizárólag csak a szövetkezés s együttleges működés iránti rendelkezéseket foglalja magában.

A kérdéses alapszabályok tehát jelen alakjukban tudomásul nem vétethetnek s ezen alapon az egyleti működés meg nem kezdethetik.

Miről a város közönsége, fentidézett jelentése csatolmányainak visszazárása mellett s a pest-budai nyomdászok önképző-egyletének további értesitése végett tudósittatik. Budán, 1871 január 7-én. Rajner Pál s. k.

Ámbár a belügyminiszter az alapszabályokat nem hagyta jóvá, mindenesetre ez az alapszabály volt – habár egyelőre csak az önképzést illetőleg – a magyar nyomdászok első komoly lépése a szervezet országositása felé. Egy évvel később, mint majd látni fogjuk, ujólag beterjesztette az önképző-egylet a kerületenként szervezett magyarországi nyomdászegyletek alapszabályát.

A III. és IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus

Az önképző-egylet 1870. évi működésének kimagasló eseménye az augusztus 15-én Pesten tartott III. osztrák-magyar nyomdászkongresszus. Az önképző-egyleti dalkör 1870 augusztus 14-én, a III. osztrák-magyar nyomdászkongresszus alkalmából zászlóavatással és az önképző-egylet alapitó-ünnepével egybekapcsolt ünnepélyt rendezett az „Ujvilág”-ban, a „Budai Dalszövetség”, a „Pesti Nemzeti Dalkör”, az „Óbudai Dalkör” és a wieni „Gutenbergbund” közreműködésével. A dalárdák zeneszóval, zászlóval vonultak az „Ujvilág”-ba, hol délután Falk Zsigmondné megkoszoruzta a dalárda zászlaját, mely 270 frtba került. Ezután Szabó Elek magyar, Anft pedig német beszédet tartott a nap jelentőségéről s egy élőképben bemutatták a nyomdászat allegóriáját s végül tánc következett. Tiz órakor tüzijátékkal gyönyörködtette a rendezőség a 4000 főnyi közönséget.

A tanácskozások augusztus 14-én vették kezdetüket a Vigadóban a következő napirenddel: 1. Az elnök és két jegyző választása. 2. Az ideiglenes bizottmány jelentése. 3. Jelentés az egyletek szervezetéről, haladásáról és egyéb működéséről. 4. Általános nyomdászügyek. 5. A bizottmány megválasztása. 6. A legközelebbi nyomdásznap idejének és ülésező helyének meghatározása. 7. *Inditványok*. 1. *A pesti önképző-egylet inditványa* egy általános segélyző-pénztár létesitése ügyében, foglalkozásnélküli műtársak részére. 2. Az alsóausztriai nyomdászegylet inditványa a tanoncügy szabályozása tárgyában. 3. *Az olmützi könyv- és kőnyomdászok egyletének inditványai: a)* egy Évkönyv kiadása az osztrák-magyar könyvnyomdászok és betüöntők részére; *b)* a tanonckérdés; *c)* a segélyezési kérdés; *d)* könyvnyomdászok felvétele a monarchia összes könyvnyomdászegyletbe. 7. *A brünni könyvnyomdászok önképző-egyletének inditványai: a)* Mondja ki a III. nyomdásznap, hogy az ideiglenes bizottság arra törekedjék, hogy azon esetben, ha az osztrák-magyar nyomdászszövetség létesitése a kormányoknál jóvá nem hagyatnék, engedtessék meg a monarchia nyomdászegyleteinek,

hogy azok valamely más létező külföldi nyomdászszövetséghez csatlakozhassanak, mint ahogy az osztrák főnökök egyesületének a németországi főnökegylethez való csatlakozás megengedtetett; *b)* a nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, fogadtassák el elvül a takaréktársulatok (társulati nyomdák) alapitásánál az, miszerint azok nem egyesek vállalataiként nyerészkedés végett alapittatnak, hanem hogy ily vállalatoknál főképpen az veendő célba, hogy azok a segédek fizetése, humánus bánásmód, a tanoncok felvétele stb. tekintetben a többi nyomdáknak mintaképül szolgáljanak; továbbá, hogy ily vállalatoknál az egyletek időnként választmányuk által gyakorolják a felügyeleti jogot, a kimondott elv szemmeltartását illetőleg. A segédek felvételénél mindig különös tekintetbe veendők a főnökök által üldözöttek; *c)* a nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, fogadtassék el elvben, hogy jövőben netáni munkabeszüntetések (sztrájkok) sohase rendeztessenek két helyen egyszerre, minden esetben pedig adassék az ideiglenes szövetségi vezetőség tudtára, ha ármozgalom vétetik célba. Nagyszabásu sztrájkok mellőzendők volnának és netáni árjavitások nyomdánként lennének eszközlendők; *d)* a nyomdásznap ajánlja, hogy a tanoncügy rendezése a második nyomdásznap által elfogadott szabályzat szerint csak akkor kezdessék meg, ha ugy a szövetség, valamint a tartományi egyletek szervezése befejeztetett és az árszabálykérdés mindenütt megoldatott.

Ezen kivül a napirend egyik pontját képezte Tschutschegg Vince inditványa, hogy az utassegély kifizetése az önképző-egyleti tagságtól tétessék függővé.

Összesen 36 küldött volt jelen, kik 32 nyomdászvárost, illetve egyletet képviseltek; névszerint: *Pest:* Anft János, Ács Mihály, Szabó Elek, Gawlitza János, Traub Károly; *Wien:* Faul Fr., Pichler J., Schuster J., Czernotzky J., Rigl R., Hoffmann H.; *Brünn:* Schripl E.; *Prága:* Loch J.; *Olmütz:* Sauerwein Géza; *Troppau:* Kukulski H.; *Sopron:* Ihrlinger Antal; *Laibach:* Benedek Sándor; *Pozsony:* Eichleiter F.; *Kassa:* Klein Lajos; *Grác:* Schönhofer Ferd.; *Zágráb:* Kale K.; *Aussig, Brix, Leitmeritz, Teplitz, Teschen:* Bauer János; *Buda:* Greiffenstein Lajos; *Triest:* Tüschel F.; *Pesti betüöntők:* Guth Ármin; *Nagyvárad:* Fehérvizy Márton; *Arad:* Nitsch Alajos; *Salzburg:* Tschutschegg Vince; *Klagenfurt:* Wagner R.; *Vác:* Kollmann F.; *Linz:* Litschauer A.; *Szeged:* Bendtner József; *Sárospatak:* Kretovics József; *Pécs:* Kern P.; *Sátoraljaujhely és Ungvár:* Steinfeld Rezső; *Győr:* Jilg K. F.; *Debrecen:* Fritsch József. Temesvár, Kolozsvár, Szeben, Brassó, Ujvidék városok nyomdászegyletei távollétükkel tündököltek. Pedig Szebenben ebben az évben alakult meg az önképző-egylet.

A kongresszust délelőtt 9 órakor nyitották meg, mely Antensteinert (a kongresszusi bizottság elnökét) elnökké, Sauerwein Gézát alelnökké, Szabó Eleket magyar, Gawlitza Jánost német jegyzővé választotta.[86] Ezután a kongresszusi bizottság nevében Litschauer előterjesztette az 1869 november 15-től december 7-ig felvett nyomdászstatisztika eredményét[87] s beszámolt a bizottságnak a szövetségi alapszabályok ügyében tett munkájáról, bejelentvén egyuttal, hogy a felterjesztett alapszabályokat az osztrák belügyminiszter junius 25-én kelt határozatával elutasitotta. Ezután Rigl wieni küldött tette meg jelentését, mely szerint az ottani önképző-egylet alapszabályait 1863-ban nyujtotta be a kormányhoz s azok csak 1864 március 17-én hagyattak jóvá. A tartományi egyletek alakitására vonatkozó alapszabályok az osztrák

[86] A kongresszus alkalmából Falk Zsigmond emlékérmeket öntetett, melynek jövedelmét a nyomdásznap költségeinek fedezésére ajándékozta.

[87] A statisztikának az egész osztrák-magyar monarchiáról felvett adatai közül csak a Magyarországra vonatkozókat közlöm, bár ezek sem teljesen megbizhatók, mert több vidéki nagy város (Kolozsvár, Fiume, Debrecen, Nagyvárad stb.) nem szerepel benne, mert nem küldték be az adatokat. Budapesten 585 segéd, 291 tanonc, 126 segédmunkás, 182 segédmunkásnő; vidéken 278 segéd, 195 tanonc, 71 segédmunkás és 92 segédmunkásnő volt alkalmazásban. Nyomdák száma 61, ezekből Budapesten 26. Azonban ezenkivül még legalább 20 nyomda volt Magyarországban, mely nem szerepelt a statisztikában. Gyorssajtók száma 136 (Budapesten 85), kézi sajtók száma 89 (Budapesten 36).

kormány által 1869 december hóban jóváhagyattak. Ezután Gawlitza pesti küldött referált a pesti helyzetről. Az önképző-egyletnek 1869-ben az egyesülési szabadság ügyében a képviselőházhoz intézett kérvényét Magyarország összes hasonló egyleteinek megküldte egyetértelmü eljárás végett, mely a képviselőház kérvényező bizottságának adatott ki, hol eltemették. Az 1870. évi árszabálymozgalomra vonatkozólag a jelentés igy szól: A német ujságszedők akkoriban egész önállóan jártak el az árszabályt illetőleg és követeléseiket meg is kapták. Egyoldalu eljárásukat azonban a szaktársak elitélték, mely ügy végre az önképző-egylet választmánya elé kerülvén, kimondatott, hogy az egyensuly visszaállitása végett az árszabályt revideálni kell. A bizottság a tervezet kidolgozása után kapta kézhez a wieni árszabálytervezetet, melynek alapján azután a pesti tervezetet is annak megfelelően dolgozták át. (A sztrájkról már előbb volt szó.) A jelentés szerint az önképző-egyletnek 430 tagja és 1000 kötetből álló könyvtára volt 1870-ben. A többi egyletek képviselőinek referátuma után a kongresszus hozzáfogott az inditványok tárgyalásához és *a következő határozatokat hozta:*

1. Oly szaktársak számára, kik egyleti érdekeik óvása következtében veszitették el kondicio-jukat, pénztár alapittatik és ennek életbeléptetésével az ideiglenes nyomdásznapi bizottság bizatik meg. Fizetendő heti illeték 1 kr.

2. A harmadik osztrák-magyar nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, szüntettessék meg jövőre az eddig fennállott tanoncviszony s minden ifju, ki a kellő ismeretekkel ellátva lép egyik üzletbe, azonnal segédmunkásnak tekintessék s munkája szerint fizettessék. Mellékesen elfogadtatott még, hogy az ideig, mig e határozat keresztülvitetett, egy műtárs se vegyen át egynél több tanoncot, olyat pedig semmi esetre sem, ki kellő ismeretekkel nem bir.

3. Az osztrák-magyar könyvnyomdászok számára *évkönyv* alapitandó, melynek szerkesztésével az olmützi nyomdászegylet bizatik meg.

4. Minden betegsegélyző-egyesületnél a heti segély 5 frtra emelendő. Utazó beteg szaktársak, ha kimutatják, hogy utolsó kondiciójuk alkalmával egyleti tagok voltak, 3–5 frt segélyben részesitendők.

5. A litografusok és kőnyomók felvétele a tartományi könyvnyomdász-egyletekbe elvileg el-fogadtatik és a felvételnél a helyi viszonyok mérvadók.

6. A nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, miszerint termelő szövetkezetek alapitásánál fogadtassék el elvül, hogy azok a segédek fizetését, az illető bánásmódot, tanoncok tartását stb. illetőleg mintául szolgáljanak a többi helyi nyomdáknak. Segédek felvételénél az üldözöttek különösen tekintetbe veendők.

7. A nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, miszerint bekövetkezendő ármozgalmaknál tartassék fenn az az elv, hogy munkabeszüntetések *két* helyen egyszerre soha se rendeztessenek; min-denesetre azonban értesittessék az ideiglenes szövetségi bizottság netán célba vett ármozgalmi intézkedésekről. Nagyszabásu munkabeszüntetések, ha lehetséges kikerülendők s szükség esetében nyomdánként eszközlendő az árak emelése.

8. A kölcsönös képviseltetés külföldi nyomdász-egyletekkel elfogadtatik és az ideiglenes bizottság bizatik meg a további lépésekkel.

9. A nyomdásznap felhatalmazza az alsóausztriai könyvnyomdászok és betüöntők egyletét, köréből nyomdásznapi bizottságot választani. A megválasztandó bizottság egy elnökből, alelnökből, jegyzőből, pénztárnokból, levéltárnokból és öt póttagból álland s köteles a nyomdásznap határozatainak kivitelére ügyelni.

10. A jövő nyomdásznap helyéül Prága jelöltetik meg. Az időpont meghatározása a nyomdász-napi bizottságra és a prágai önképző-egyletre bizatik.

11. Tekintetbe véve, miszerint az éjjeli munka nemcsak szellemi kiképzésünkre nézve hátrányos, hanem egészségi állapotunkra való káros befolyása által betegsegélyző-egyleteinkre nézve is felette veszélyes, határozza el a harmadik osztrák-magyar nyomdászkongresszus, hogy a napilapok megjelenése ehhez mérten rendezendő. E felett a jövő nyomdásznapnak jelentés teendő.

12. A betüöntőknek is joguk van kisebb városokban, hol betüöntődék nem léteznek, az utisegélyre, épp ugy mint a nyomdászoknak, azzal a megjegyzéssel, hogy csak azok a betüöntők kapnak viatikumot, kik valamely nyomdász-egylethez tartoznak.

13. Utisegélyre csak azon szaktársak tarthatnak igényt, kik valamely osztrák-magyar monarchia területén levő nyomdász önképző-egyletnek, vagy pedig a németországi vagy a svájci nyomdász-szövetségnek stb. tagjai.

14. A harmadik osztrák-magyar nyomdászkongresszus kimondja, hogy miután az általános központi rokkantsegélyző-pénztár életbeléptetését a szövetség létesitésének megtagadása folytán még bizonytalan időig el kell halasztani, minden városban, hol még nem alakitottak rokkantsegélyző-pénztárt, ily kölcsönösség elvén alapuló intézmény létesitendő.

15. A harmadik osztrák-magyar nyomdászkongresszus végre kimondja, miszerint az osztrák-magyar birodalom fővárosainak nagyobb nyomdászegyletei, melyek eddig még nem tettek lépéseket a tartományi egyletek szervezésének ügyében, ezt minden halasztás nélkül tegyék meg, hogy ezáltal vidéki szaktársaink megnyeressenek közös ügyeink támogatására. Egyszersmind oda kell törekedniök, hogy oly vidéki szaktársak, kik csekély számuknál fogva önálló pénztárt nem alapithatnak, a már fennálló segélyezési egyletekbe felvétessenek.

A kongresszus fontos határozatokat hozott, de azok egyes pontjait nem vihették keresztül. A munkanélküliek pénztárából semmi sem lett s midőn a pestiek 1871 szeptemberben a Posner-féle nyomdában a 9 órai munkaidő miatt sztrájkba léptek és az önképző-egylet a brünni nyomdásznapi bizottsághoz fordult segélyért, ez azt felelte, hogy foglalkozásnélküliek *központi* pénztára még egyáltalán nem is létezik. Ugyanigy nem lett végrehajtva az Évkönyv kiadására vonatkozó határozat sem, mert az 1871-ben Prágában tartott IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszuson az olmützi egylet bejelentette, hogy anyagi eszközök hiányában nem felelhetett meg a megbizatásnak. Az első Évkönyv Grácban 1871-ben jelent meg Schönhoffer F. kiadásában: Taschenbuch für Buchdrucker und Schriftgiesser cimen.

A központi sztrájkpénztárból tehát nem lett soha semmi sem, ellenben az önképző-egylet keretében létesitett munkanélkülieket segélyző pénztár, mely nem kongresszusi határozat alapján létesült, 1871 elején már megkezdte a tagok segélyezését. A kongresszus határozata folytán az 1870. év után megszünt az az anomália, hogy minden utazó kapott viatikumot, tekintet nélkül arra, hogy tagja volt-e valamely nyomdász segélyző-egyesületnek. Ezzel életbelépett a tagság igazolására szolgáló jegy, melynek helyét később a ma is érvényben levő nyugtakönyv foglalta el.

***

A IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus, melyen 10 egylet 23 küldöttel volt képviselve, 1871 május 28–29-én tartatott meg Prágában a következő napirenddel: I. A bizottság jelentése. 2. A bizottság inditványai: *a)* a költségek engedélyezése, *b)* a delegátusok számának megállapitása, *c)* határozat egy nyomdászszövetség miként való létesitése iránt. 3. Jelentés az egyletek tevékenységéről. 4. Az alsóausztriai könyvnyomdászok és betüöntők egyletének inditványai: *a)* egy központi munkaközvetitő intézet létesitése, egybekötve a tartományi munkanélküli segélyző-egyletekkel (ellentállási pénztárak) foglalkozás-nélküli tagok számára; *b)* a tanoncügyről. 5. A stájerországi nyomdászegylet inditványa a tanoncügy szabályozása végett. 6. A morvaországi nyomdászegylet inditványa: *a)* a monarchia valamennyi nyomdász-egyleteinek tartományi egyletekké való átszervezése és az önképző- és segélyző-egyletek egyesitése tárgyában; *b)* egy központi rokkant- és nyugdijegylet alapitása; *c)* az utasok betegsegélyének egyöntetüségéről; *d)* az egyletek tevékenységeinek az egyleti közlönyben való közzétételéről. 7. Általános nyomdászügyek.

A kongresszuson Magyarországot Antensteiner, Anft és Sauerwein (Pest) és Nagel (Pécs) képviselték. A pesti önképző-egylet a küldötteket a következő utasitással látta el: 1. a

monarchia valamennyi segélyző-egyletében egy- és ugyanazon kölcsönösségi módozaton alapuló szabályok léptetendők érvénybe; 2. a hétfői lapok beszüntetése és a tanoncügy szabályozása ügyében hozott mult évi határozatok fentartandók és a gráci egylet inditványa elvetendő. Szabó Elek inditványára kimondatott, hogy a küldöttek interpelláljanak a nyomdásznapi bizottság azon eljárását illetőleg, hogy miért nyujtott be egy *osztrák* nyomdászszövetség alakitására vonatkozó alapszabálytervezetet a kormányhoz, mikor mindig egy *osztrák-magyar* nyomdászszövetség alakitásáról volt szó.

A wieni egylet azon inditványa, hogy egy külön magyar és külön osztrák nyomdászszövetség létesitessék, mivel egy általános nyomdászszövetséget a kormány nem engedélyezi, heves vitára adott alkalmat és különösen a pesti és a prágai küldöttek tiltakoztak a tervezett szövetség kettéválasztása ellen. Antensteiner pesti küldött inditványára az osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméje, mint kivihetetlen, megszüntnek nyilvánittatott és kimondatott, hogy mindenütt önképző-osztállyal egybekötött tartományi segélyző-egyletek alakitandók. A munkaközvetitő intézményre vonatkozólag azt határozta a kongresszus, hogy Pesten és Wienben egy-egy központi intézet állittassék, mely az ország többi egyleteivel összeköttetésben álland. (A tanoncszabályzatot már előbb közöltem.)

A IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus a következő határozatokat hozta:

1. A nyomdásznap elodázhatatlanul szükségesnek tarja, hogy Ausztria-Magyarország összes nyomdászegyletei tartományi egyletekké alakuljanak és minden megengedett eszközökkel a segélyző-egyletekkeli csatlakozásra törekedjenek. 2. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség ügyében határoztatik, miszerint az alkalmasabb időre halasztassék s egyelőre csak a már fennálló tartományi egyletek tökéletesittessenek és azok minden segélyezési ágazatban a kölcsönösség és egyetemlegesség alapjára fektessenek. Évenként, vagy minden két évben nyomdásznap tartassék s a hozott határozatok keresztülvitelére egy bizottság választassék. 3. Egy az összes tartományi egyletekkel összeköttetésben álló munkaközvetitő intézet alapitandó és a közügyekért áldozatul esett műtársak számára alapitott segélyző-pénztárak ily értelemben való működése kiegészittessék.[88] 4. Az anyagi érdekek kiküzdésére alakitott pénztárakat (ellentállási alap) illetőleg az egyes egyletekre bizatik azok szervezését illetőleg a helyi viszonyokhoz mérten eszközölni. Ezen pénztárakhoz mindenki köteles hozzájárulni. 5. A brünni tanoncszabályzat a javaslattal együtt elfogadtatik. 6. A kongresszus kimondja, hogy Brünnben egy központi rokkantpénztár alapitandó, melybe azonban csak azon műtársak kötelesek belépni, kiknek eddig rokkantsegélyző pénztáruk nincsen. 7. A kölcsönösség valamennyi rokkantsegélyző-pénztárnál, valamint valamennyi segélyző-egyletnél keresztülviendő. 8. A nyomdászkongresszus valamennyi osztrák-magyar nyomdászegyletet kötelezi, hogy tevékenységükről rövid időközökben a „Vorwärts" hivatalos lapban jelentést tegyenek. Egyéb szaklapok ezt illetőleg szintén tekintetbe veendők. 9. A nyomdászkongresszus a női munkát elvben jogosultnak nyilvánitja; a női munka kizsákmányolását azonban, különösen a betüöntődékben a leghatározottabban elvetendőnek nyilvánitja és az egyes egyletek ez ellen tett lépését jogosultaknak ismeri el. 10. A nyomdászkongresszus azon óhaját fejezi ki, hogy a főnökök részéről a szennykonkurrencia ellen lépések tétessenek. 11. Ohajtandó, miszerint a hirlapok melletti éjjeli munka korlátoztassék s ahol ez még nem kezdeményeztetett, erre nézve lépések tétessenek. 12. A legközelebbi nyomdászkongresszus helyéül Brünn s idejéül 1872 tüzetik ki. 13. A nyomdásznapi bizottság mindig azon egylet kebeléből választandó, amelynek területén a kongresszus tartatik. 14. A kongresszuson az egyletek 100 tag után 1, 250 tag után 2 és minden további 250 tag után 2–2 küldöttel képviseltethetik magukat. 15. A kongresszus költségei 50 tagig évi 2 frt, 100 tagig 4 frt, minden további 50 tag után 2 frt fizetendő. 17. A kongresszus azt az óhaját fejezi ki, hogy minden valódi műtárs, ki valamely tartományi egyletnek tagja, ötven éves jubileuma alkalmából az illető egylet részéről egy hivatalos ajándékban részesittessék.

[88] A munkanélküliek segélyezésére vonatkozó intézkedést sem a magyar, sem az osztrák kormány nem engedte az alapszabályokba felvenni; ennélfogva erre a célra külön alapokat kellett létesiteni.

A segélyző- és az önképző-egylet. – Az egyesitési inditvány. – Kerületi egyesületek szervezése

Az 1871 februári ülésen egy érdekes dolog került a segélyező-egyesület választmánya elé. A salzburgi nyomdászegylet azzal a kérdéssel fordult a pest-budai könyvnyomdászok egyletéhez, vajjon nem volna-e lehetséges ezen egylettel egyesülniök. A választmány azt felelte, hogy az uj alapszabályok értelmében az egyesülés lehetséges lesz. A dologból azonban, mint előrelátható volt, nem lett semmi sem.

Az 1870-ben jóváhagyás végett benyujtott alapszabályok 1871 február hóban jóváhagyás nélkül érkeztek vissza. A miniszter többek között a következő módositást is kivánta: a gyülésekre hivatalosak a pest-budai összes nyomdatulajdonosok, segédek és *betüöntők*, s mint az egylet rendes és egyenjogu tagjai, *fejenként egy szavazattal birnak*. A gyülés a módositások után az alapszabályok azonnali felterjesztését határozta el és egyuttal kimondta, hogy a módositott alapszabályok május 14-én lépnek érvénybe.[89] Az alapszabályok különben 5310. szám alatt már 1871 május 24-én jóváhagyattak.[90]

Az uj alapszabályokban a segélyző-egyesület cime is megváltozott s az egylet a *„Pest-Budai könyvnyomdászok és betüöntők-segélypénztára”* cimet vette fel. Az egyletbe az uj alapszabályok szerint is köteles minden Pest-Budán alkalmazásban álló könyvnyomdász és betüöntő belépni. A beiratási dij 2 forintban, a heti tagsági dij 25 krajcárban volt megállapitva. Kölcsönösség alapján belépők beiratási dijat nem fizetnek. Elutazó tagok alapszabálykönyvében a kilépésük idejéig pontosan teljesitett befizetések nyugtáztatnak. A viatikumban részesült tag, amennyiben annak felvétele után azonnal munkába lépett, köteles a felvett segélyt visszafizetni. A munkanélkül levő tagok az illetékek fizetésére kötelezteknek. Más foglalkozásra térő tagok, amennyiben illetékeiket pontosan befizetik, segélyre jogosultak; ha azonban négy héttel hátralékban maradnak, töröltetnek. Szükség esetén a tagokra, a választmány határozata alapján külön illeték róható ki a segélyek fedezésére. A Pest-Budán könyvnyomdászatot vagy betüöntést tanuló és pénztárhoz belépő tanoncok után mint felvételi dij 10 o. é. forint fizetendő. Az egylet 1. beteg- és vándor; 2. rokkant- és özvegysegélyző-pénztárakból áll, melyek vagyona mindig külön-külön kezelendő és csak a kimondott célra forditható. A rokkant- és özvegyalapnak csak kamatai használhatók fel; szükség esetén csak a főnökök által ezen alapra fizetett járulékok (tagonként heti 10 krajcár) 10%-a vehető igénybe. A főnökök által fizetett járulékok ¼ része a betegsegélyző- és vándoralaphoz, ¾ része pedig a rokkant- és özvegyalaphoz csatolandó. Betegsegély az üzleti pénztárnoknál történt bejelentés napjától jár. Az illető nyomdában levő tagok, hol a megbetegedett dolgozott, kötelesek felváltva minden harmadik napon a beteg hogylétéről meggyőződést szerezni, s kötelességük az egyleti orvossal a beteg gyógykezelését illetőleg érintkezésbe lépni, a gyógyszereket előmutattatni. Ha ugy találják, hogy a beteg az orvosi rendeleteket nem követi, kötelesek erről az elnököt azonnal értesiteni, ki a táppénz kifizetését felfüggeszti, illetőleg a választmány hozzájárulásával a

[89] 1873-ig bármely egyesület megalakulhatott, ha a bejelentett alapszabályok 40 nap alatt vissza nem érkeztek vagy a módositások, melyeket a miniszter kivánt, elfogadtattak. Az 1873-ban kiadott belügyminiszteri rendelet kimondta, hogy egyletek az alapszabályoknak törvényes záradékkal való ellátása előtt működésüket el nem kezdhetik.

[90] A junius 11-én tartott közgyülés elnökké Falk Zsigmondot, alelnökké Wein Jánost, pénztárossá Buschmann Ferencet, ellenőrré Kretschek Antalt, jegyzőkké Szöllősy Mihályt és Bauer J. M., választmányi tagokká pedig Antensteiner Ferenc, Anft János, Ács Mihály, Gröber Károly, Guth Albert, Nitsch Alajos, Benedek Sándor, Szabó Elek, Traub Károly, Steiner Adolf, Fehérvizy, Jilg F., Kaczander Gyula, Warschauer Ede, Trócsányi Bertalan, Bendl Ferenc, Hirsch Lipót, Bakos Péter, Firtinger Károly és Kuhn József választattak meg.

betegség egész tartamára megvonhatja. Táppénz fél évig napi 90 krajcár, fél éven tul tartó betegség után napi 50 krajcár. Kivételnek van helye ez alól abban az esetben, ha a tag közben a gyógyulás után 12 hetet ujra befizetett. Amennyiben a betegség egy évnél tovább tartana, akkor a választmány határoz, hogy az illető mily módon segélyeztessék. Betegek tagdijat nem fizetnek. Elhalálozott tagok után 40 forint temetési költség jár. Utasok 3 forint vándorpénzben részesülnek. Ha az utazó oly városban dolgozott, ahol segélyző-pénztár van, köteles ottani tagságát igazolni. A segély csak fél év után jár ujra az utasnak és ha az összeg felvétele után Pest-Budán foglalkozást kap, köteles a felvett összeget négy hét alatt visszafizetni. Rokkantsegély legalább 10 évi befizetés után jár s a rokkantság orvosilag igazolandó. Azon tagok, kik e pénztárnak alapitása óta (1862 május 24) részesei, a rokkantsegélyre már ezen alapszabály életbelépésekor jogosultak, ha rokkantaknak találtatnak. Volt tagoknak a pénztárba való ujra belépése esetén, valamint a kölcsönösségben levő egyletek tagjainak az azelőtt befizetett hetek beszámittatnak. A segély 10–20 évi tagság után 3 forint, 21–30 évi tagság után 4 forint, 31–40 évi tagság után 4 forint 50 krajcár, 41–50 évi tagság után 5 forint, 50 évi tagságon tul 5 forint 50 krajcár hetenként. A segély le nem foglalható. A segély kellő igazolás mellett bárhol felvehető. Rokkantnak egyéb segélyre joga nincs. A rokkantsegély megszünik, ha az illető ismét munkaképes lett vagy ha aljas büntény miatt becstelenitőleg megbüntettetik. Az özvegysegély csak törvényes feleségnek jár és 10 évi tagság után egyszersmindenkorra 50 forint. A közgyülés ezen összeg nagyságát, a pénztár állásához képest a folyó évre meghatározhatja. Gyülések alkalmával a magyar és német nyelv egyenjogu. Azon választmányi ülésekre, melyekben a rokkant-alapot illető határozatról van szó, Pest-Buda összes nyomdafőnökei, mint alapitói és fentartói ezen alapnak, meghivandók és e tárgyban a választmányi tagokkal teljesen egyenlő szavazati joggal birnak.

Az uj alapszabályok, melyek csak 1872 február hóban kézbesittettek a tagoknak, mint ez a nagyjában reprodukált szövegből is látható, több ujitást is tartalmaznak. Legszembeszökőbb az *özvegyi segély* bevezetése, *a rokkantsági segélynek a befizetés arányában való osztályozása, az elutazók befizetéseinek nyugtázása,* valamint az egyesület cimében a *betüöntő szakmának feltüntetése,* mely ujitások az előző kongresszusok határozatai alapján kerültek az uj alapszabályba.

A május 14-iki gyülés elfogadta Falk Zsigmond egyesületi elnök egy ház vételére vonatkozó előterjesztését és az ezen ügyben teendő előmunkálatokkal az uj választmányt bizta meg. A választmány nevében Falk Zsigmond a következő év elején előterjesztette Ybl Miklós műépitésznek a Kismező-utcai (Klauzál-utca) házra vonatkozó véleményét, melynek alapján egy ötös bizottság küldetett ki a vétel lebonyolitására. A dolog azonban egyelőre lekerült a napirendről és csak a december 31-iki választmányi ülésen került ismét szóba, mely alkalommal Wein, Gröber, Steiner Adolf, Buschmann és Falk elnökből álló bizottság küldetett ki, hogy az ajánlott Kismező-utcai (Klauzál-utca) 16. számu házra vonatkozólag véleményt mondjon. A január havi ülésen ez beszámolván működéséről, a házvételhez – a rokkantsegélyző-alap vagyonáról lévén szó – a főnökök is hozzájárultak s a választmány Falk Zsigmond elnököt, Wein Józsefet, Buschmann Ferencet, Kretschek Antalt és Antensteiner Ferencet bizta meg az ingatlan megvételével. A földszintes ház 19.700 forint vételáron került az egylet birtokába.

Az 1872. évi közgyülésig a segélyző-egyletről semmi hir sehol sem. Ez az egylet a lehető legdiszkrétebb módon folytatta működését és a Typographia hasábjain is csak a legritkább esetekben találkozunk egy-egy szükmarku közleménnyel, mely csak arra jó, hogy kielégithetetlen kiváncsiságunkat még jobban felcsigázza, mert jegyzőkönyveknek, melyekből ezen egylet működéséről bővebb tájékozást nyerhetnénk, még nyoma sincs.

A március 17-iki közgyülés iránt kivételesen nagy volt az érdeklődés, mert már előre hire ment annak, hogy a gyülésen egy a *segélyző- és az önképző-egyletek egyesitésére* vonatkozó

inditvány kerül megvitatás alá. A konzervativ elemek, élükön a főnökökkel, persze erősen tiltakoztak egy ily inditvány ellen, mert nem tartották megengedhetőnek a sztrájkrendező (önképző) és a segélyző-egylet egyesitését, mert ez a segélyző-egylet katasztrófáját vonta volna maga után. A gyülést Falk nyitotta meg. A választmány jelentése és egyéb ügyek után az ellenőr tiszteletdija került tárgyalásra s a gyülés kimondta, hogy az ellenőr évi 100 forinttal dijazandó. Heves összetüzésre adott alkalmat az ellenőri állás betöltése. Az egyik párt Anft Jánost, kinek egyébként is nagy érdemei voltak, a másik párt ellenben Böhm Bélát, ki szintén szereplő egyéniség volt, óhajtotta megválasztani. Az Anft-párt, mely mellé a *német* nyelvű szaktársak csoportosultak, de akik mégsem jelentek meg valamennyien a gyülésen és a Böhm-párt, mely a *magyar* nyelvü szaktársakat egyesité táborában, itt mérték össze erejüket, melynek folyamán a teljes számban megjelent Böhm-párt győztesen került ki a küzdelemből.

Az Anft-pártiak kétségbevonták a választás korrektségét, miután előzőleg az egyletben levő, lepecsételt szavazólapokat ujra átvizsgálták s állitólag a két jelöltnél egyenlő szavazatarányt állapitottak meg; ennélfogva 164 aláirással egy uj választás elrendelését kérték. Wein János elnök ennek következtében május 5-ére egy rendkivüli közgyülést hivott egybe a választmány ujból való választására, ami azért is szükséges volt, mert az előzmények után sokan lekö-szöntek. A gyülésen 200 tag jelent meg s igy nem volt határozatképes, azonban a jelenlevők ismételten a választmány uj választása mellett nyilatkoztak. A junius 9-ére egybehivott gyülés csak azt határozta, hogy a választmány köszönjön le és igy julius 21-ére ujabb (negyedik) közgyülés hivatott egybe, melyen Böhm helyett *Steiner* Adolf választatott ellenőrré. Böhm március 26-tól julius 26-ig viselte az ellenőri tisztséget.

E megszakitás után ujra visszatérek a március 17-iki rendes évi közgyülésre. A 4. pont letárgyalása után Bauer J. M. előterjesztette *a segélyző-egyletnek az önképző-egylettel való egyesitését* s egy bizottság kiküldését kérte, mely az egyesitésre vonatkozó előmunkálatokat kidolgozza. Az egyesités ellen egy 120 aláirással ellátott tiltakozás terjesztetett elő, miután azonban az e tárgynál képződött heves vita folyamán az illetők kijelentették, hogy ők csak az összes *pénztárak egyesitése* ellen protestálnak, *a gyülés az inditványt 7 szavazat ellenében elfogadta*. Az egyesitési bizottságba Anft, Bauer J. M., Firtinger Károly, Antensteiner F. és Nitsch Alajos választattak.[91]

A segélyző-egylet közgyülésén a leköszönt Falk Zsigmond helyett, ki különben a segélyző- és az önképző-egyletek egyesitése körül nagy érdemeket szerzett és ezért neki a gyülés köszönetet szavazott, Wein Jánost választotta elnökéül, ki azonban később a választmánnyal együtt leköszönt s az ujabban egybehivott közgyülés Buschmann Ferencet választotta meg az egylet elnökévé, ki időközben nyomdát nyitott.

A julius 2-iki választmányi ülés uj fáklyák, gyászfátyolok és a fáklyákhoz való szekrény beszerzését határozta el, hogy a tagok, illetve hozzátartozóik azokat dijtalanul használhassák. A segélyző-egylet különben alig adott magáról életjelt s egy évben rendszerint csak 4–5 választmányi ülést tartott. Márciustól például egész juliusig nem is tartotta szükségesnek az akkori választmány egy ülés egybehivását.

[91] A wieni önképző- és segélyző-egyletek egyesitésének kimondása nehezebben ment; mindkét egyletben sok ellenzője volt az inditványnak s a gyüléseken az inditvány elbukott; végre az 1871 december 10-iki gyülés elfogadta. Közben az önképző-egyletet 1872-ben a kormány feloszlatta, mert 100 forintot adott a sztrájkoló aranyműveseknek. Erre 1872 december 15-én uj egyletet alakitottak segélyző szakosztállyal. Az uj egylet alapszabályait, valamint a segélyző-egyletnek a csatlakozásra vonatkozó módositott alapszabályait s az 1872-ben közösen benyujtott uj alapszabályokat, melyekben már csak egy egyletről volt szó, 1873 februárban a kormány jóváhagyván, a március 2-án tartott alakuló gyüléssel a két egylet végképpen összeforrt. A feloszlatott önképző-egylet vagyonát a hatóság 1873-ban az uj egyletnek adta át.

A renitenskedő principálisokkal szemben, kik az illeték fizetését megtagadták, a segélyző-egylet tehetetlen volt; Légrády, Bucsánszky, Schlesinger és Wohlauer, Egyetemi nyomda semmilyen módon sem voltak rábirhatók a főnökilleték fizetésére; egyedül az Állami nyomda fizette be a 202 forint 90 krajcár tagdijhátralékot a pénzügyminiszter határozata alapján. Ács Károly magánzó egy 100 forint n. é. szőlődézsmaváltsági kötvényt ajándékozott az egyesületnek. Az egyesitési módozatok kidolgozására az önképző-egylet által kiküldött bizottság 1872 novemberben tette közzé az általa készitett ujabb alapszabálytervezetet, mely az egyletet *hat* kerületre osztja, Pest, Pozsony, Pécs,Temesvár, Nagyvárad és Kassa székhelyekkel.[92]

Az uj alapszabálytervezet, mely egyébként nem sokban különbözött az előbb közölt tervezettől, csak a betegsegélyző, temetkezési és az utassegélyző pénztárak, valamint az önképző-osztály országositásáról szólott, mivel a rokkantsegélyző pénztár országositásába a főnökök, kik annak illetékeit fizették, nem voltak hajlandók beleegyezni. Az egylet céljai között szerepelt még a tagok anyagi érdekeinek megóvása és az elcsépelt termelőtársulatok alakitása. Ezzel persze még nem volt megoldva ez a kérdés, mert a segélyző-egylet is választott e célra bizottságot. Ezzel le is zárhatjuk a segélyző-egyesületnek az 1872. évig szóló működését. A már létező vidéki egyletek, a pozsonyi, pécsi, nagyváradi már 1871-ben felszólittattak, hogy egyletüket kerületi egyletté alakitsák át, ez a felszólitás azonban egyelőre süket fülekre talált. A szervező bizottság is hibát követett el, mert először a helyi egyletek megalakulását kellett volna sürgetnie s csak ezek megalakulása után kezdhetett volna a kerületi egyletek szervezéséhez. Csak 1872-ben fogott hozzá a szervezéshez Pozsony és Pécs; a többiek még azt tárgyalgatták, hogy mi lesz abból, ha a sok vidéki nyomdász is betódul az általuk alapitott egyletbe és feleszi annak – vagyonát. Debrecenben 1872 julius hóban alakult egy beteg- és utassegélyző-egylet, Kassán áprilisban kezdtek az alapszabályok kidolgozásához[93], Aradon juliusban alakult egy segélyző-egylet. A debreceni egyletnek a nagyváradi egylethez kellett volna csatlakoznia, ha Nagyváradon egyáltalán tettek volna valamit egy alakitandó egylet érdekében.[94] Ezenkivül az önképző-egyletek, illetve önképző-osztályok alakitására vonatkozó határozatot teljesen figyelmen kivül hagyták. A pesti egylethez is csak Vác és Esztergom jelentette be csatlakozását. A budaiak önképző-egylete 1871-ben ismét a pesti egylethez csatlakozott, mely részükre könyvtárt és olvasószobát rendezett be; a budaiak ugyanezen évben alakitották meg dalkörüket, a mai „Typographiát”, mely Szilveszterkor tartotta első dalestélyét.

---

[92] Erdélyt és a hozzá tartozó városokat figyelmen kivül hagyta a bizottság, mivel azok nagyrésze a nagy kinai fallal volt körülvéve és például Kolozsvárról sohasem jelent meg egy sor sem a Typographiában, sőt nem is járatták. Pedig ott rémitő állapotok voltak, de egyesek gondoskodtak róla, hogy az ottani kollégák ne paktálhassanak a gyülölt pesti „németek”-kel s igy vigan kizsákmányolhatták őket.

[93] A kassai nyomdászegylet 1872-ben pünkösdkor alakult meg Bényey Lajos inditványára, ki utóbb honvédszázadosságig emelkedett a nyomdászattal felcserélt katonai pályán. A benyujtott alapszabályokat a kormány nem hagyta jóvá és igy az egylet 1874 május 14-én feloszlott, a meglevő vagyont az akkori tagok maguk között felosztották. A kisebbségben maradt kollégák még 1874-ben egy uj egyletet alakitottak, melynek alapszabályait a kormány még ugyanazon év szeptember havában jóváhagyta. 1878-ban az egylet kerületi egyletté alakult át s ennek megfelelően módositott alapszabályait a kormány 1879-ben szentesitvén, az egylet mint beteg-, temetkezési-, özvegy-, árva-, munkanélkülieket és utasokat segélyző egyletté alakult át. 1887 december 31-én beolvadt az országos egyletbe.

[94] Nagyváradon 1873-ban még nem létezett egylet s Laszky Ármin panaszkodik a Typographiában, hogy a két év óta kidolgozott alapszabálytervezetet nem lehet elfogadtatni, mert senki sem jön a gyülésre. Salzmann Lajos inditványára 1880-ban végre megalakult a nagyváradi nyomdászegylet is és november 1-én kezdte meg működését.

A Pesten tartott III. osztrák-magyar nyomdászkongresszus határozata értelmében a pesti hirlapszedők április 16-án tartott gyülésükön tárgyalták a napilapoknál divó éjjeli munka korlátozására vonatkozó inditványt. Az értekezleten csak az ujságszedők egyharmadrésze jelent meg, a többieket ez a dolog nem igen izgatta, mert az inditvány gyakorlati kivitele elhárithatatlan akadályokba ütközött. A gyülésen egyébként javaslat tétetett arra vonatkozólag, hogy a lapok esti kiadása legyen bővebb, mig a nappali kisebb terjedelmű s igy a lapszedés nagy része a nappali órákra korlátozódjék. Ezenkivül határozatba ment, hogy az ünnepnapi munka megszüntetése és az éjjeli munka korlátozása érdekében a kiadóknál egy bizottság interveniáljon. Az eredmény előrelátható volt: maradt minden a régiben.

Ugyanily eredménnyel járt egy másik kongresszusi határozat, a tanoncügy szabályozását illetőleg. Az 1870. évi kongresszus a wieni egylet inditványára kimondta, hogy a tanonc segédmunkásnak tekintendő és ennek megfelelően dijazandó. Ez semmiesetre sem volt valami szerencsés gondolat, mert a tanonc-rendszer helyett a sokkal rosszabb volontőr- és segédmunkás-rendszert vezette volna be s azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy teljesen indifferens, felnőtt emberek kerülnek a szekrények mellé, kiket a tőke még jobban kizsákmányolt volna, mint a tanoncokat, mint ez Pesten is tapasztalható volt. Az 1871. évi kongresszuson a wieni egylet, belátva az egy év előtt általa tett inditvány tarthatatlanságát, a határozat megsemmisitését inditványozta. A magyar küldöttek azonban hevesen tiltakoztak a „reakciós" inditvány elfogadása ellen. A tanoncügyben ennélfogva a brünni egylet inditványa került végleges megoldásra, de csak elméletben, mert a gyakorlatban az erre vonatkozó határozatok nem voltak keresztülvihetők. A brünni inditvány a svájci tanonc-szabályzatot vette irányadóul.[95]

Az elfogadott tanonc-szabályzat a következő pontokból állott:

> 1. Minden egyes tartományi egyletnek kötelessége a szülőket a törvényes eszközökkel a nyomdászatnál uralkodó állapotokra és rossz viszonyokra figyelmeztetni. 2. A tanoncok egy főnökök és segédekből álló vegyes bizottság által megvizsgálandók, hogy a nyomdászathoz szükséges intelligenciával és fizikai erővel rendelkeznek. 3. A tanoncot nem szabad tovább dolgoztatni, mint ameddig a segédek munkaideje megállapittatott. 4. A tanoncok az egyletek által felállitott szaktanfolyamot vagy az ipariskolát kötelesek látogatni. 5. A főnök köteles a tanoncot szakmájában teljesen kiképezni. 6. Tanoncnak csak a 14-ik évét betöltött ifju vehető fel s a tanulási idő négy évet tul nem haladhat. 7. A felszabadulási dij egyöntetüen állapitandó meg s ez az összeg a segélyző-egyletek pénztárába fizetendő be.

[95] A svájci tanonc-szabályzat a következőket irta elő: A tanonc felvételi vizsgát köteles letenni. A vizsga arra terjed ki, hogy az ifju a nyomdászati pályához szükséges szellemi és fizikai képességekkel rendelkezik-e. Mint általános előképzettség egy középiskolai osztály (vagy ennek megfelelő magánoktatás), vagy pedig az elemi iskolai osztályoknak jeles elvégzése kivántatik. A vizsga a nyomdatulajdonos vagy helyettese és a személyzet egy megbizottja jelenlétében történik. A szerződés a vizsga sikeres letevése után köthető meg. A tanulási idő legfeljebb négy évre terjedhet. Kitünő előképzettségű tanoncoknál ez az idő 3–6 hónappal megröviditheto. A nyomdatulajdonos köteles a tanoncot minden az üzletben előforduló munkanembe beavattatni. A tanoncoknál gond forditandó arra, hogy azok kiszabott időközökben munkájukat változtassák, hogy igy minden előforduló munkában kellő gyakorlatot szerezhessenek. A tanonc szükség esetén ipariskola, nyelv- és rajztanfolyamok látogatására szorithatő. Bevégzett tanoncidő után a tanonc gyakorlati vizsgát köteles letenni. A szedőtanonc a vizsga alkalmával a gyors, hibátlan és korrekt szedés, a táblázatszedés, a kilövés, a formátumkészités, a betünemek ismeretéről, a görög és francia kéziratolvasás és a matematikai jelek ismeretéből vizsgázik. A nyomótanonc a kilövés, formazárás, előkészités (zurichtolás), papiráztatás, festékkeverés, hengeröntés, és a gyors- és kézisajtók technikájáról vizsgázik. A tanonc a nyomdatulajdonos vagy annak helyettese és a személyzet két megbizottja jelenlétében vizsgázik. Kielégitő eredmény esetén bizonyitványt kap s felszabaditható. Eredménytelen vizsga esetén a tanonc utántanulásra utasitandó s ha még ezután sem felel meg, végleg elutasitandó. Minden 1–5 szedő után 1 tanonc, 6–10 szedő után 2 tanonc, 11–15 szedő után 3 tanonc alkalmazható. Két sajtóra 1, 3 vagy több sajtó után 2 tanonc vehető fel.

A pesti önképző-egylet a fenti tervezetnek megfelelően egy tanonc-szabályzatot dolgoztatott ki s azt 1871-ben a főnöktestület elé terjesztette. A szabályzattal egyidejüleg a következő memorandumot kézbesitették a főnöktestületnek:

A buda-pesti nyomdafőnökök testületének!

Áthatva azon tudattól, hogy a tekintetes testület a munkások érdekét *mindig szem előtt tartja,* (!) alulirott bizottság bátorságot vesz magának egy rég óhajtott cél elérése végett azon kérelemmel fordulni a t. testület elé, nyujtana segédkezet egy Buda-Pest nyomdatulajdonosait épp ugy, mint azoknak munkásait egyenlő mérvben veszélyeztető körülmény eltávolitásához, tudniillik a *tanoncügy szabályozásához.*

Tekintve, hogy ezen ügy már sok nagyobb városban mindkét fél megelégedésére megoldást talált, nevezetesen Svájcban s ujabb időben az osztrák-magyar monarchiának Grác, Brünn, Prága stb. városaiban;

tekintve, hogy művészetünk azon fokáról, melyen annak állania kellene, a nyomdákban foglalkozó tanoncok legnagyobb részének szellemi és fizikai tehetetlensége által rántatik le;

tekintve továbbá, hogy némely főnökök vagy ügyvezetők ily tanoncokat erejök *kizsákmányolása* által örökös betegekké vagy rokkantakká tesznek és ily esetben csak a *betegsegélyző-pénztár és műtársaink terhére válnak;*

tekintve végre, hogy szellemi és fizikai tekintetben tanoncok felvétele által sem az üzletnek, sem pedig az összes társadalomnak hasznot nem tesznek, sőt ezáltal az államot kárositják és a társadalom korrupcióját idézik elő:

bátorkodik a Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete ide mellékelt, az életbelépett ipartörvény alapján kidolgozott tanonc-szabályzatot a t. főnöktestület elé terjeszteni azon kérelemmel, mielőbb egy vegyes gyülést egybehivni, hogy az e kérdésben levő szabályok pontjai felett véleményét kicserélje és ezen ügyet mindkét fél megelégedésére megoldásra vezesse.

Midőn ezzel az egyleti gyülés megbizatásának eleget teszünk, felkérjük Önöket, hogy az általánosságtól annyira óhajtott tanonc-szabályzat mielőbb megoldást nyerjen.

Reménylve, hogy a főnökök és a munkások közötti *jó viszony* egyik fél által sem fog megháborittatni, közöljük a III. nyomdásznap által felállitott és a Közép-magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete által elfogadott tanonc-szabályzatot.

A tek. főnöktestület ez iránybani válaszát elvárva, maradunk illő tisztelettel Pest, 1871 december, az e célra választott ötös bizottság: *Kaczander Gyula* elnök, *Döll Rudolf* jegyző."

A szabályzat, melynek eredeti szövegét nem sikerült megszereznem, a következő kardinális pontokat tartalmazta: a tanoncok felvételénél figyelembe veendő *a)* az egészséges testalkat és a szellemi képzettség; *b)* az árszabály szerinti munkaidő; *c)* hogy a tanoncok az ismétlő iskola látogatására köteleztessenek; *d)* a főnök kötelezessék a tanoncnak a szakmában való alapos kiképeztetésére; *e)* tanoncnak a 14. évét betöltött ifju alkalmazható.[96]

A főnökök – mint rendesen – nem tartották érdemesnek a segédek átiratával foglalkozni s 1872 január hóban azt irták a segédeknek, hogy az emlékiratot kénytelen az elnökség visszaküldeni, mert a főnököket nem lehetett egy gyülésre összehivni. A nemsokára ezután inditott árszabálymozgalom a tanoncügy szabályozására vonatkozó törekvéseket hosszabb időre leszoritotta a napirendről.

[96] Az 1870. évi ipartörvény 40. §-a nemcsak 12 éves korhatárt állapitott meg a felveendő iparostanoncok részére, de még azt is megengedte, hogy az iparhatóság ez alól eltekinthessen. Igy azután a legtöbb ifju 10 éves korban került a műhelyekbe. Emellett megengedte, hogy 16 éves tanoncok egész éjjel dolgozhassanak, 18 éves korukig a gazda atyai fegyelme alá helyezvén őket. Mondani sem kell, hogy a törvény gyengeségét a főnökök a legalaposabban kihasználták.

Az 1871-ben lábrakapott nemzetiségi torzsalkodások bénitólag hatottak a szervezet minden ágazatára. A németnyelvű kollégák, kik agilitásukkal és lelkesedésükkel magukkal ragadták a tömeget, lassanként elkedvetlenedtek. A magyarok a gyüléseken magyar beszédeket követeltek, mert szerintük Magyarországban vannak, de a németnyelvüektől, kik nem értették a magyar nyelvet, mint tagoktól szintén nem leheteti megtagadni azt a jogot, hogy a tárgyalásokat az ő anyanyelvükön is tolmácsolják és ezt annál inkább követelhették, mert tulsulyban voltak. A nyelvi kérdés lassanként személyeskedéssé fajult és hullámai átcsaptak a Typographiába, ezenkivül a már emlitett „Magyar Kör" is élesztgette a kollégák közé dobott üszköt. A Typographia „A magyar műtársakhoz" cimü cikkében szemrehányással illeti a magyarajku tagokat, hogy „a választmány majdnem egészen németajku műtársakból alakult és a magyaroknak németül kell beszélniök, mert másként nem értik meg. Azért alakult a Magyar nyomdászkör, hogy az egyleti életben a magyarok is érvényesüljenek."

A fontos missziót teljesitő bizalmiférfi-intézmény sem tudott emiatt a nyomdákban kellően érvényesülni és az egybehivott gyüléseken csak egy páran jelentek meg. A Typographia pedig buzditás helyett azt irta, hogy „rendes műtársnak nincsen szüksége bizalmiférfiura." E miatt Sauerweinnak[97] le kellett köszönnie.

A bizalmiférfi-intézményt Szabó Elek, ki a konzervativ irányzatot képviselte a Typographiában megtámadta, mert az szerinte nem sokat ér és elmérgesiti a helyzetet. Mivel Sauerwein szerkesztő a cikket minden megjegyzés nélkül leközölte, az 1871 február 26-iki gyülésen is szóba került az a dolog: „hogy helyes-e, ha az egylet orgánumában az egylet által életbeléptetett bizalmiférfi-intézmény megtámadtatik, holott az már négy hónapja működik." A felszólalást követő heves vita után kimondatott, hogy jövőben minden cikk, mely elvi kérdésekkel foglalkozik, először a lapbizottság elé kerüljön; és Dorstenstein inditványára még azt is kimondta a gyülés, hogy a bizalmiférfi-intézményt a legszükségesebbnek tartja. Sauerweinnak ezen esetből kifolyólag le kellett mondania a szerkesztői állásról.

A kilencórai munkaidőért vivott harc

Sauerwein után Ács Mihályt választották szerkesztővé, ki azonban a Sauerwein alatt hozott azon határozat visszavonását követelte, hogy a szerkesztő minden cikket a szerkesztőbizottság elé köteles terjeszteni. Ez megtörténvén, Ács elfogadta a megbizatást.

Ács kifogástalan jellemü, nagy intelligenciáju kolléga volt, de kevés érzékkel birt az előtérbe nyomuló munkáskérdések iránt. A nyomdászok között 1868 óta terjedni kezdett a munkáskérdések iránti érdeklődés, egy részük részt is vett az általános pesti munkásegylet vezetésében s ezeket nem elégitette ki a Typographia tisztán szaklapszerü nivója. Azt óhajtották, hogy a lap munkáslap legyen, a többség gondolkodása azonban nehezen formálódott az uj irányzathoz, mert egyrészt a nyelvi harc és a személyeskedés, másrészt pedig a konzervativ áramlat befolyása alatt álltak.

Az önképző-egylet, illetve uj cime szerint a Középmagyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egylete az 1871. év végén ismét az árszabály revíziójával kezdett foglalkozni. A nyomdákban a legslendriánabb állapotok kaptak lábra. A segédek az apró árszabálysértéseket

[97] *Sauerwein* Géza elnöke volt az önképző-körnek és az 1868-iki árszabálybizottságnak s 1869 május 1-től 1871 április 1-ig szerkesztette a Typographiát. 1871 julius 16-án halt meg. 1876-ban az önképző-egylet inditványára közadakozásból egy emlékkövet állitottak a kerepesi temetőben levő sirja fölé. A családja részére inditott gyüjtés alig eredményezett 170 forintot. A sirkőn a következő felirat volt: „Sauerwein Géza könyvnyomdász. Meghalt 1871 julius 16-án. Emelték pályatársai."

közönyösen vették s igy azok folyton szaporodtak. A Posner-nyomda a 10 órai munkaidőt vezette be és a személyzet szeptember 16-án kilépett. Az egylet ezért a tagdijat heti 34 krajcárra emelte fel, hogy a kilépőket a munkanélküliek pénztárából segélyezhesse. A tagok jó része azonban tudni sem akart az illetékemelésről és a választmány azon határozata dacára, hogy a nem fizetőket az egyletből törölni fogják, sem fizettek. A magasabb illetéket ennélfogva október 14-én beszüntették. A Pesti könyvnyomda részvénytársaságnál pedig vasárnap állitották elő a „Pester Montagsblätter" cimü hetilapot.

A személyzet önként vállalkozott a lap előállitására és az önképző-egylet által kiküldött bizottság csak azt érte el, hogy a lapot az ugynevezett Egyesületi nyomdába vitték, mely az 1862-iki „sztrájkvezetők" egy részének tulajdona volt. A lapot ez a nyomda tanoncok által állittatta elő.

Az ismétlődő árszabálysértések (a főnökök tudniillik még az általuk oktrojált árszabályt sem tartották be), valamint az előkészületben levő ujabb árszabályrevizió folytán erős agitációra volt szükség. A bizalmiférfi-testület elnöksége, miután a bizalmiférfiak összességét nem sikerült gyülésre egybehozni, egy felhivást bocsátott ki, mely élénken illusztrálja az akkori helyzetet. A felhivás igy hangzik:

> Műtársak!
>
> Bizalommal fordulunk ma Önökhöz, hogy néhány sorban szivükhöz szóljunk, remélvén, miszerint szerény szavunk nem fog elhangzani a pusztában és az összetartás és kollégialitás eszméje él még annyira Önök között, hogy *szemben jelen komoly körülményekkel* nem fognak közönyös álláspontjukban megmaradni!
>
> Amerre csak tekintünk, amerre csak nézünk, mindenfelé *szétbomlott* állapotok. Ne mondjuk mindig, hogy ezt egyedül elleneink okozzák. *Mi is* nagyrészben okai vagyunk ennek. Régóta nincs már *egységes* árszabályunk. Mit használ *egyesek* fáradsága köztünk, ha a *tömeg, a műtársak összessége nem áll hátunk mögött?* Mi törekszünk *rendet* tartani, követeljük ezt a főnököktől és mégis hányan vannak saját magunk között is, kik ahhoz semmiképpen se szokhatnak! Panaszkodunk árszabálysértésekről, mondván, hogy ezt meg amazt kell eltürni, elszenvedni, miután egységes árszabály nem létezik! Ha mindezt mérlegbe vetjük, be kell vallanunk, hogy nagyrészt mitőlünk függ, miszerint ezen rákfenéket, melyek minden haladást gátolnak, biztos tekintettel megragadva eltávolitsuk; a konkolyt a tiszta buzából kiválasztva, egyesült erővel, becsületes uton, amint becsületes műtársakhoz illik, javulásra törekedni.
>
> Egyesületünk mindezen visszásságok és hiányok orvoslására a *bizalmiférfi-intézményt* alapitotta. Ez az intézmény igen nagy horderővel bir az összes egyleti tagokra nézve. Célja a *rendet*, melytől közülünk annyian borzadnak, helyreállitani, az árszabályra szigoruan ügyelni, hogy senki *alább ne dolgozzék*, valamint az üzletekben szokásos *munkaidő* is pontosan megtartassék, egyszóval általa mindegyikünknek jogai fentartassanak. Minden *becsületesen* gondolkozó főnök ezt az intézményt, mely őt egyesek tulkapásai ellen megóvja, el fogja ismerni, és minden *kolléga* kötelességének tartandja helyzetének javitását ezen békés uton, kölcsönös egyezkedés által sikeresiteni.
>
> Műtársak! Megtisztelve az Önök bizalma által, fordul alulirott bizottmány Önökhöz azon kérelemmel, miszerint bizalommal lévén iránta, őt legjobb erejükkel támogassák! Bizonyára mindenki meg lesz győződve a helyzet komolyságáról, valamint arról is, hogy állapotunk javitást igényel!
>
> Ezt a lehető módon elősegiteni a bizalmiférfi-intézet hivatása. És épp azért felkérjük Önöket, oly üzletekben, hol még bizalmiférfiak nem választattak, ilyeneket *haladéktalanul* válasszanak, még pedig oly műtársakat, kik, amikor érdekeink ugy kivánják elég bátrak és becsületesek az *igazságot* nemcsak Önöknek – de elleneinknek is szemökbe mondani.
>
> Pest, 1871 december 10.
>
> *A bizalmiférfiak bizottmánya.*

Az 1872 február 4-én tartott bizalmiférfi-gyülésen azonban ujból csak egy pár kolléga jelent meg. Anft János, a bizalmiférfiak testületének elnöke ezt a Typographiában is szóvá tette, de nem sok eredménnyel. A következő heti gyülésen 12 nyomda volt képviselve. A március 24-én tartott havigyülésen kimondatott az árszabályrevizió és az árszabálymódozatok kidolgozására egy öttagu bizottság választatott. Egyuttal elrendelte a gyülés a munkanélküliek pénztára részére való gyüjtések megkezdését. Az árszabálybizottság[98] szorgalmasan dolgozott a mozgalom előkészitésén és a nyomdaszemélyzetekkel külön-külön értekezleteken vitatta meg az árszabály egyes pontjait, hol azokhoz mindenki hozzászólhatott. Ezzel az ujitással a bizottság igen hasznos dolgot művelt, mert igy a május 12-ére egybehivott általános nyomdászgyülésen mindenki teljesen kialakult véleménnyel szólhatott hozzá az árszabály egyes pontjaihoz. A gyülésnek az Akácfa-utcai Buzalka-féle táncteremben kellett volna megtartatnia, de a rendőrség nem szabályszerűen történt bejelentés miatt nem engedélyezte. Valószinüen a főnökök keze játszott közre. A május 26-ra egybehivott általános nyomdászgyülésen, mely igen látogatott volt, Antensteiner választatott elnökké.

A gyülésen, miután az árszabályt már minden személyzet külön-külön letárgyalta, csak a 9 órai munkaidő és a 21 kros számolási alap felett folyt a vita. Szavazásra bocsáttatván e két kardinális pont, az általános gyülés mindkettőt elfogadta.[99] Ezután az *n*- és *alfabet*-számitásra vonatkozó inditvány kerüli a vita alá; a gyülés az *n*-számitás mellett döntött. Elfogadta a gyülés a sima szedés (garmond) 21 kr. Ujságoknál magyar szedés 24 kr., német szedés 26 kr.-ra való felemelését. Végre az árszabály többi pontjait is elfogadta a gyülés. Ezután határozatba ment, hogy az árszabályt május 25-ig a főnökök elé terjesszék és a főnökök által adott feleletet a junius 2-án tartandó általános nyomdászgyüléssel közöljék. Antensteiner összetartásra és kitartásra buzditva a jelenlevőket, a gyülést bezárta. Szombaton minden személyzet átnyujtotta a főnöknek az árszabályt és a hozzácsatolt memorandumot.

A segédek árszabálybizottsága a következő memorandumot nyujtotta át a főnököknek:

> „Tekintetes főnök ur! A tisztelettel alulirt árszabálybizottság a junius hó 20-án tartott általános nyomdászgyülés megbizásából azzal a kérelemmel nyujtja át Önnek az ide mellékelt revideált árszabályt, hogy azt átnézni és elfogadni sziveskedjék. Az árszabálybizottság nem akarja Önt sok szószaporitással fárasztani s csak arra óhajtja önt figyelmessé tenni, hogy az élelmiszerek folytonosan emelkedő ára, valamint az osztrák-magyar monarchia területén és Németországban tapasztalható nyomtatvány-áremelkedés a munkabérek megfelelő felemelését a konkurrencia szempontjából is indokolttá teszi. A munkaidőnek napi 9 órára való megröviditése szintén több érvvel indokolható s ez a munkaidő több helybeli nyomdában az utóbbi két évi időtartam alatt teljesen bevált. A munkaidőnek megröviditése azonban egészségi szempontból is kivánatos, mert mint a tapasztalat bizonyitja, a nyomdai munka egyike a legártalmasabb foglalkozásnak s statisztikai adatok szerint a 30 éves átlagos korhatárnál a nyomdászok tovább nem viszik. Ezt az egészségtelen nyomdahelyiségek, melyek sajnos, nagy számmal vannak, nagy mérvben előmozditják. Annál kivánatosabb tehát, hogy a nyomdai munkásnak testi felüditésére hosszabb idő engedtessék és reméljük, hogy tekintetességed humánus gondolkodása a felhozott indokokat méltányolni fogja. Tisztelteljes kérésünket ennélfogva megismételve, arra kérjük, hogy az ide mellékelt árszabályt, mely a segédek követelésének csak szerény kielégitését tartalmazza és a mely semmilyen irányban sem adhat meggondolásra okot, elfogadni sziveskedjék. Pest, 1872 május hóban. Kiváló tisztelettel az *árszabálybizottság.*[100]

[98] Tagjai voltak: Anft János, Antensteiner Ferenc, Bauer J. M., Felvinczy Antal és Gawel Gyula.

[99] Az 1872-iki árszabálymozgalomnál sem tartották be a kongresszus határozatait és egyszerre Prágában, Linzben, Pozsonyban és Brassóban inditottak mozgalmat.

[100] A nyomdatulajdonosok oly egyezményt kötöttek, miszerint 1000 frtot köteles az a főnök lefizetni, aki a 10 órai munkaidőtől eltérő megállapodást köt személyzetével. Nem ért semmit. Egy megszegte és utánna a többi is.

A május 26-iki gyülésen Antensteiner elnökölt, a jegyzői tisztet Pollák Gusztáv töltötte be. A nyomdák bizalmiférfiai erre jelentést tettek az árszabályra vonatkozólag a főnökök részéről tett észrevételekről, melyek szerint azonban csak öt nyomda fogadta el a benyujtott árszabályt, a többiek a következő hétre igérték a végleges választ. A junius 2-iki gyülésen felolvasták a főnökök által ajánlott árszabály egyes pontjait, melyek felett heves vita fejlődött ki. A gyülés végre Pschezsovszky következő inditványát fogadta el: „A mai általános nyomdászgyülés kijelenti, hogy az árszabálybizottság által kidolgozott és a mult gyülés által egyhangulag elfogadott árszabályt fentartja és az árszabálybizottságot felhatalmazza a további erélyes lépések megtételére és az oly üzletekben, hol a legjobb hangulat létezik, a személyzet által a munka azonnal felmondassék". Tanay Ödön, Szabó Elek a főnökökkel való alkudást ajánlották, kik a 21 kros számolási alapot hajlandóak voltak elfogadni, de a 9 órai munkaidőtől természetesen irtóztak; a gyülés azonban nem tágitott a 9 órai munkaidőre vonatkozó követelésétől. Végre Brandmüller és Bauer J. M. inditványára kimondta a gyülés, hogy: „A ma összegyült pest-budai nyomdászok becsületbeli kérdésnek tekintik, hogy amig az árszabálymozgalom tart, oly üzletekben, hol a műtársak árszabályának főbb pontjai el nem fogadtattak, semmi áron egyetlen-egy különórát, de legkevésbé a rendes munkaidőn tul dolgozni, (a napilapokat kivéve) nem fognak." A segélyezésekre vonatkozólag kimondatott, hogy a kilépő nős vagy családos 10 frtot, a nőtlen 7 frtot kap hetenként. Az elutazók 10 frt utiköltséget kapnak. A segélyeket az önképző-egylet fizeti ki. A személyzetek utasittattak, hogy az árszabályt még egyszer szorgalmazzák s amennyiben kedvező választ nem kapnak, mondjanak fel, mely esetben az illető nyomda blokáltatni fog. Junius hó 15-ig 23 nyomda fogadta el a 9 órai munkaidőt. A junius 16-iki gyülés *Döll* inditványára a lapokban megtámadott árszabálybizottságnak bizalmat szavazott.[101] Ezután Antensteiner bejelentette, hogy az árszabálybizottságnak sikerült a főnök-testület árszabálybizottságával egyezséget kölni; az árszabály általános szabályok 1. pontjai és a 9 órai munkaidőt azonban teljes lehetetlenség volt a főnökök bizottságával elfogadtatni. Kéri a gyülés erre vonatkozó határozatát. Brandmüller inditványára a gyülés kimondta: „hogy a segédek a 9 órai munkaidő behozatalát minden tőlük telhető törvényes eszközökkel érvényre akarják juttatni; azon műtársak, kik felmondtak, vagy akiknek felmondatott, addig vissza nem vonják felmondásukat, mig főnökük a 9 órai munkaidőt el nem fogadja s az elfogadást egy külön iratban sajátkezü aláirásával meg nem erősiti". Ezután felolvastatott a pénzügyminiszter határozata, hogy a magyar kir. államnyomda részére a 9 órai munkaidőt és a beterjesztett árszabályt elfogadja, melyet a gyülés éljenzéssel vett tudomásul. Végül pedig elfogadták a főnökök bizottságával történt azon megállapodást, hogy – *a munkaidő 10 órai, ha azonban egy üzlet célszerünek vélné ebben némileg változtatni, ugy az megtörténhetik!* Ezzel a határozattal azután csorbitották a mozgalom jelentőségét.

Már most csak a műtársaktól függ – irja a Typographia – a 9 órai munkaidőt a főnökök által mint célszerü intézményt elismertetni. A 10 órai munkaidő akceptálását kimondó határozatra egyáltalán nem volt szükség, mert a nyomdák nagy része, – összesen 32 – elfogadta a 9 órai munkaidőt és csak hét nyomda (Athenaeum, Bagó, Bucsánszky, Fanda és Frohna, Légrády, Rudnyánszky és az Egyetemi nyomda) utasitotta vissza a segédek követelését. Később még ezek közül is elfogadta az árszabályt Bucsánszky és Rudnyánszky és csak öt nyomda

[101] A „Hon" és a többi lapokban erősen támadták a bizottságot a 9 órai munkaidőért. Krecsányi Ignác egy 16 oldalas röpiratban támadta a 9 órai munkaidőért folytatott küzdelmet, mint kivihetetlen fantómot. A „Hon" augusztus 10-iki számában pedig „Külföldiek basáskodása egy magyar testület felett" cimmel egy ujabb cikk jelent meg K. I. tollából, melyben az árszabálybizottság és az V. brünni nyomdászkongresszusnak a pesti nyomdászok között fellépett nemzetiségi torzsalkodások ellen hozott határozata ellen kelt ki. Krecsányi, ki tanult nyomdász volt, nem volt egyleti tag; később szinész és szinigazgató lett.

blokáltatott.[102] A julius 21-iki önképző-egyleti közgyülés ezután az árszabálybizottsági tagoknak köszönetet szavazott.[103]

Az elfogadott árszabály a következő:

„A) *Szedők részére*. 1. *A számitás módja*. A számitás azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből egy mű vagy más nyomtatvány szedendő és irányadó a betünem időnkénti teste. Ha valamely betünemben az *n*-nek vastagabbak egy félnégyzetnél (Halbgeviert), ugy ez utóbbiak szerint számittatik. Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébb jel szükségessé válnék, az *n*-nek számittatik. Az ár megszabása tizedrendszer szerint történik, törtek kikerülése végett. 2. *Térző* (Durchschuss.) Minden darab térző egy *n*-nek számittatik, nyolcadpetit térző kétszeresen számittatik. 3. *Lapcim* (Kolumnentitel.) Elő lapcimek zársorral együtt 3, holtak zársorral együtt 2 sornak számittatnak. 4. *Sima szedés*. Sima szedésnél következő meghatározások állanak: *a)* Antiqua (magyar és német) 1000 *n* Garmond, Bourgeois és Petit 21 kr. Kolonel és cicero 1000 *n* 22 kr. Nonpareille és mitteltől felfelé 1000 *n* 25 kr. Perl 1000 *n* 27 kr. *b)* Fraktur német szedésért minden betünemnél 2 krral több számitandó. *c)* Negyednégyzet- és stereotypszedésnél magas kiszoritással 2 krral több számitandó. *d)* Latin, román, oláh, olasz, francia, horvát, szerb, orosz és tót (fraktur vagy antiqua) nyelveknél 1000 *n*-ért 2 krral több, egyházi, cirill és görög alá nem vágott 1000 *n* 7 krral több, alávágott 9 krral több, héber, sima szedés 4 krral, pontozott 8 és troppszedés 12 krral magasabban számittatik. A héber szedés számitása „Nun", pontozásoknál pedig „Passach" szerint vétetnek számitásba. 5. *Kevert szedés*. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy másik betünem fordul elő, kétszeres kevertnek az, ha egy harmadik, háromszorosnak az, ha egy negyedik betünem szétszórva az iv harmincketted részét foglalja el és ilyenkor emelkedik a szedés ára 1000 *n* után egyszeres kevert szedésnél 1 krral, kétszeres kevertnél 2 krral és háromszoros kevertnél 3 krral. Uj betünemnek tekintetik itt a ritkitott szedés. Ha pedig az elősorolt betünemnek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszereztetik. Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed részének betöltésénél külön betünemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számittatik. Ha egy műben egy idegen nyelv folytatólag fordul elő, ugy ennek számitása ezen árszabály határozatainak 4. szakasza szerint történik. Ha a szedés kisebb betüfajjal (tehát alárakott) van keverve, ugy az illető sorok kétszeresen számittatnak. 6. *Tiszta számos és ritkitott szedés*, ugymint számos szedés röviditésekkel kétszerezve, számokkal vagy röviditésekkel kevert szedés 1½-szer számittatik, részben ritkitott szedés kevertnek (5-dik pont) tekintetik. A sor kikergetése- vagy behozásáért egy sorral több számittatik. 7. *Jegyzetek*. Minden műben előforduló kisebb betünem annak árszabása szerint külön számitandó; a válaszvonalak a jegyzetekhez tartoznak. 8. *Mathematikai szedés*. Előforduló mathematikai szedésnél egyszerü

[102] Ez az öt nyomda csak 1875-ben oldatott fel a blokád alól. A blokád feloldását a helyzet diktálta. Az önképző-osztályt ebben a kérdésben különösen az uj segélyző-egyesületi alapszabályokban lefektetett biztositékok inditották; az alapszabályok 7. §-ának ugyanis ez volt a szövege: „az árszabálynak és a munkaidőnek az egyes nyomdatulajdonosok és segédek közt történt megállapodás szerint – egy egységes árszabály létrejöttéig – való betartását, illetve ellenőrzését, valamint – ha szükségesnek mutatkozik – az árszabály reviziójának békés egyezség utján való eszközlését. E célok elérésére szolgálnak: bizottmányok és választott biróságok, valamint a nyomdatulajdonosokkal közösen egybeállitandó árszabálybizottság választása." A segédek tehát az uj alapszabályokra támaszkodva vélték az előbb emlitett cégekkel az árszabályt elismertetni. Ez azonban nem sikerült.

[103] *Wienben* 1872-ben minden kilépés nélkül megkapták a segédek az *abc* szerinti számolási rendszert, 19 kros (petit, bourgeois, garmond) 20 kros (kolonel és cicero) 23 kros (nonpareille és mitteltől felfelé) és 25 kros (perl) számolással 1000 betünként. Napilapoknál petit, garmond, bourgeois 23 kr, nonpareille 26 kr. A 9 órai munkaidőt azonban nem sikerült kiküzdeniök. A *zágrábi* nyomdászok szintén 1872-ben léptek árszabálymozgalomba s a főnökök minden elképzelhető eszközt megragadtak a sztrájk letörésére. A hatóság az egyletet feloszlatta és 12 kollégát a rendőrség letartóztatott. A wieni önképző-egylet egy átiratban arra kérte a pesti önképző-egylet választmányát, hogy a zágrábiak ügyét a magyar országgyülésen tétesse szóvá. Hogy ez megtörtént-e, arról nem szól a krónika.

példák 1½-szer, nehezek kétszeresen számitandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizettetik. 9. *Táblázatos szedés*. Művekben előforduló táblázatok, vonalakkal és számokkal, vagy általában kitöltött lábakkal, kétszeresen, mindig mint sima szedés számitandók; ellenben táblázatok vonalakkal számok nélkül vagy üres lábakkal, vagy számok vonalak nélkül 1½-szer számittatnak. Ha ólomvonalakat vagy térzőket vagdalni kell, ugy azért külön kárpótlás fizetendő, éppugy, ha számok vonalakkal külön bekeritendők. 10. *Keskeny alak*, mely egy sorban 30–25 *n*-et tartalmaz, 1 krral, 24–20 *n*-es 2 krral és 20 n alatt 4 krral 1000 *n*-nél magasabbra számittatik. Hasábozott szedés az egész szélesség szerint számitandó. Betüszéljegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez számitandók. Szám-széljegyzeteknél pedig megfelelő kárpótlás fizetendő. 11. *Tördelési járulék*. Ha egy műnél több mint két szedő foglalkozik, akkor 1000 *n*-nél 2 kr. a tördelésért fizettetik. Műveknél, melyek tördelése jegyzetek, fametszvények stb. által nehezittetik, ugyanazért különösen kárpótolandó. Ugyane határozatok folyóiratok tördelésénél is érvényesek. 12. *Javitások*. A szedő köteles egy házi javitást és egy sajtóreviziót lelkiismeretesen végezni. Javitások, melyekért a szedő nem okozható, u. m. ily sajtóreviziók végzéseért óránként 21 kr. fizettetik; ugyanez szól forditott betüknél is. Hasáb-szedők csak a házi javitást tartoznak lelkiismeretesen végezni. 13. *Nemfoglalkoztatás* esetében, ugymint ha várni kell kéziratra, irásra stb., mely idő alatt a szedő takaritásra használtatható, óránként 21 kr. fizetendő. Nehezen olvasható vagy rendben nem levő kéziratért a szedő szinte különösen kárpótlandó. 14. *Feltisztogatás*. A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 21 krral kárpótoltatik. Ha egy mű berendezésénél a szedőnek oly osztani való nyujtatik, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállitani, vagy a szekrényből egyes betüt kiraknia kell, pl. más nyelven, ugy ezért különösen kárpótlandó. 15. *Szekrényváltoztatás*. Azon esetben, ha a szedő ugyanegy szekrényből vagy ugyanegy munkánál 2 frtot keresni nem képes, ugy annak (időszerint megjelenő nyomtatványokat kivéve) 30 krnyi kárpótlás járul. 16. *Előny* (Speck). A mű cime, előszava és tartalma a szedőtől el nem vonathatik. Tömképek, fametszvények, költemények, vákátok stbért levonás nem történik. Rovat- és cimsorok kétszeresen számittatnak; ha azok állanak, a szedőtől el nem vonhatók. 17. *Hangjegyszedés*. A hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik. 18. *Határozat lapszedésnél*. Naponként megjelenő lapok szedése antiquánál 2 krral, frakturnál 3 krral magasabban számittatik, mint az előbbi árszabályban. 19. *Vasár- és ünnepnapi munka* háromszorosan számitandó. 20. A lapoknál kisegitőleg foglalkozó szedők az árszabályos különórai kárpótlást azon órától fogva követelhetik, mely rendes munkaidejükön tulmegy. Nem naponként megjelenő lapok a 4. pont szerint számittatnak. B) *Nyomók* részére. 1. A papir nagyságának 15–19 hüvelykig az első száz 58 kr., minden következő 14 kr. Median 17–23 hüvelykig az első száz példány 70 kr., minden következő száz 16 kr. Regal 19½–27½ hüvelykig az első száz 80 kr., minden következő 20 kr. 2. Munkák száraz papiron vagy belökése, együttnyomás a külön szedett keresztvonalakkal, tizedvonalakkal, naptár, keresztvonalszedés, ha 2 petitnél keskenyebb, tömöntődékek, nyomás szinben, finom vonalakkal bekeritett művek, munkák számos táblázatokkal, egybeeső alakoknál, nevezetesen melyeket becsavarni kell, ugymint ha 12-ed, 16-od vagy 24-ed alakra vannak, 10 krnyi hozzáadást követelnek az első százért, 2 krnyit a következőkért; 32-ed vagy 64-edért az első száznál 20 kr., minden további százért 3 kr. járul; ha egy munkánál több hozzáadások fordulnak elő, ugy minden egyes hozzáadásnak érvényessége állandó. 3. Munkáknál, melyek különféle alakokban egy iven nyomattatnak, minden egyes alakért 25 krnyi kárpótlás a jelen árszabály mellett fizettetik. 4. A papir nagysága határoz és a következő papirnagyság érvényes, ha hosszasága vagy szélessége a papirnak a szabott mértéket legkevésbbé egy fél hüvelyknyivel felülhaladja. 5. Ha nyomandó példányok száma 100-nál kevesebb, azok teljes száznak számittatnak, ha 100-nál több, 20 példányon alul nem számittatik, 20 és azon felül teljes száznak számittatnak; velin-, iró- vagy ugynevezett finom példányok 6-ig 10 krral, azon felül teljes száznak számittatnak. 6. Mutációkért, melyek a sajtóban történnek, 15 kr. járul, fél órányi mulasztáson felül 30 kr. kárpótoltatik, nagyobb mutációknál, melyek uj beigazitást (Zurichtung) igényelnek, a megfelelő beigazitási dij járul. 7. Többszörös berakásnál minden egyes berakás külön formának tekintetik és az első száz 50, minden további, mely egyszeri berakásnál több, 9 krral az illetékes hozzáadással számittatik. 8. Formáknál, hol több szin együtt

nyomatik, az illetékes ár felével magasbodik. 9. Kinyomás előtti kiemelésnél az illetékes (az első száználi) árszabály felével magasbodik. 10. Ráma-bevonásért 1 frt, timpánért 60 kr. járul. 11. A nyomó részéről festéktörésnél első 1000-ig 50 kr., minden további 1000-ért 20 kr. fizettetik. 12. Ugyanegy formánál való szinváltozás azonkivül 25 krral kárpótoltatik. 13. Munkák, melyek elősorolt nemekbe nem hozhatók, pld. nyomás lakkpapiron, aranynyomás, préselések, számozások, képes nyomás, porfestékkel való nyomás stb. csakis bizonyos pénzben végeztetnek. 14. A nyomó okából nem eredő időveszteség teljes órának tekintetik s 30 krral fizettetik, fél órán aluli idő nem kárpótoltatik. 15. Ha a számoló nyomó mellé tanonc adatik, azért az első négy hétben semmi fizetés nem követelhető; az első félévért 1 frt, a következő félévért 1 frt 50 kr., a második évért 2 frt, a harmadikért 2 frt 50 kr., a negyedik utolsó évért 3 frt hetenként levonandó. A tanonc heti illetéke a főnök részéről fizettetik, a tanonc különóráit szinte az fizeti. 16. Hol a gépnél a munkák számolandók, az határozatos ár mellett történjék, ahol pedig már számolóban nyomattatik, az állandó árszabásokhoz egy megfelelő hozzáadás járul. 17. Két nyomó egy kézi sajtónál nem számolhat. C) *Általános szabályok*. 1. A munkaidő tizórai; ha pedig egy üzlet alkalmasnak találná ebben változást beléptetni, szabad kézre hagyatik.[104] 2. Minden a fennebbi árjegyzékben különösen nem emlitett munkák dijazása szabad egyezkedésre hagyatik. 3. *A bizonyos pénz* magassága szabad egyezkedésre hagyatik. A jelenleg fennálló bizonyos pénz a mostani árszabályhoz mérve felemelendő. 4. *Különórák*. A kitüzött időnél továbbtartó munkáknál a számoló szedő-, nyomó- vagy gépmesternek keresetén kivül az éjfél előtti, ugymint ünnep- vagy vasárnapon délelőtt csinált óra 12 krral, az éjfél utáni, ugymint vasár- vagy ünnepnapi délutáni óra 18 krral kárpótolandó. Bizonyos pénzben levő szedő-, nyomó- vagy gépmesternek (napilapot kivéve) heti keresetének minden forintja után az éjfél előtti, ugymint vasár- vagy ünnepnapi délelőtti óráért 2½ kr., éjfél után, ugymint vasár- vagy ünnepnapi délutáni óráért pedig 3 krnyi kárpótlás fizettetik. 5. Ezen árszabály minden üzletben felfüggesztendő. 6. Ezen árszabály 1872 junius 17-ikén lép életbe."

Az árszabálymozgalomról szóló végleszámolás az 1872 október havi gyülésen terjesztetett elő. Befolyt összesen 4328 frt 75 kr. (ehhez Budapest 1541 frttal, a vidék 164 frttal járult; a többi nagyrészt külföldi adakozásokból jött be). A kiadás 3656 frtot tett ki és igy 671 frt maradt az önképző-egyletnek a még munkanélkül levő kollégák segélyezésére. 50 tag el-utazott s julius végéig 24 tag volt munkanélkül.

A betüöntők 1872-ik évi árszabálymozgalma nem járt *teljes* sikerrel. Részleteket erről a mozgalomról nem sikerült beszereznem.

A Typographia iránya. – Az V. közös kongresszus Brünnben. – A segélyző-egylet és az egyesitésre vonatkozó inditvány

Az önképző-egylet 1872 március havi gyülésén a Typographia szerkesztőjét Ács Mihályt, felelősségre vonták, mert a lap hasábjain személyeskedő közlemények jelentek meg. A gyülés utasitotta a szerkesztőt, hogy jövőben ily cikkeket ne közöljön. A következő ülésen Szabó Elek cikke miatt ujból szóba kerülvén ez a dolog, a választmány egy szerkesztő-bizottság alakitását inditványozta, mely inditvány elfogadtatott. Az inditvány, mely a szerkesztő feletti cenzurát jelentette, kimondja, hogy minden cikk, levelezés stb., mely elvi kérdésekkel, vagy polemizáló irányu személyeskedéssel foglalkozik, a szerkesztő-bizottság elé terjesztendő. A szerkesztő közölheti ugyan a cikket, de ez ellen a bizottság a választmányhoz felebbezhet. Ezenkivül kimondta a gyülés, hogy a szerkesztő *szabadelvü cikkeket* közöljön és az ezzel ellenkező tendenciával birókat utasitsa vissza, ezenkivül az egyletre vonatkozó nyomdásznapi határozatokat a szerkesztő a jövőben jobban respektálja. Ács Mihály a „havi gyülésen hozott

[104] E határozat alapján a pest-budai könyvnyomdákban a *kilencórai munkaidő* bevezettetett.

rideg, bürokratikus határozat" folytán a szerkesztői állásról április 20-án leköszönt és a lap szerkesztését Pollák Gusztáv inditványára egy szerkesztő-bizottság (Antensteiner, Anft, Gawel, Bauer J. M., Felvinczy, Firtinger), illetve annak elnöke, Firtinger Károly vette át. A kezdődő ujabb árszabálymozgalom kezdetén a lap szerkesztésére minden esetre nagyobb gondot kellett forditani s a bizottság beköszöntőjében erre célozva irja, hogy „a lapot *munkások* alapitották és tartják fenn, tehát *soha más érdekeket ne támogasson, mint munkásérdekeket*, első sorban azonban az egyleti tagok érdekét, kiknek szaklapul szolgál".[105]

A tagok kisebb részében lassanként a munkásszellemü gondolkozás kezdett ugyan tért hóditani, de a nagy többség még nagyon sokáig hű maradi konzervativ felfogásához. Egy egészen uj generációra volt szükség, hogy a nyomdászok között a nemzetiségi viszálykodás romboló hatása megszünjön s egy egészségesebb, osztálytudatosabb nézetnek adjon helyet.

Igy tehát a Typographia szerkesztő-bizottságának beharangozó cikke sem volt egyéb szalmalángnál, mert a lap nem sokkal lett radikálisabb a főnökökkel szemben s csak az általános munkáskérdéseket illetőleg észlelhető némi haladás. Firtingert, ki egyébként tevékeny párttag volt és az akkor még erősebb német párthoz tartozott, munkájában nem igen támogatták; kevés volt a tollforgató ember s akik jól forgatták a tollat (Ács, Szabó, Bendtner, Záhonyi stb.), nagyrészt félrevonultak. Az egyleteknél a veszekedések folytán a választmányok gyakori lemondása napirenden volt. A németnyelvü kollégák pártja erősebb volt (ekkor a főváros lakossága felerészének társalgási nyelve is a német nyelv volt) s igy ők uralták a helyzetet; a magyarok meg e térhóditás miatt panaszkodtak és félrevonultak. A németek ezért azután természetesen a nyomdász-érdekek elhanyagolásával vádolták a magyarnyelvüeket, kikben kevesebb szivósság és kitartás volt. Különben a lap terjedelme is szűknek bizonyult

[105] A munkásmozgalmak Pesten mindnagyobb tért hóditottak és a nyomdászok egy részét e mozgalmak vezetői között találjuk. Amit az önképző-egyletben nem tudtak keresztülvinni, azt ott megvalósitották, mert a munkásegylet az összes munkások javáért küzdött. A munkásmozgalmak üldöztetése 1870-ben Wienből indult ki, hol az összes munkásegyleteket feloszlatták, mert működésük az államra nézve „veszélyesnek" találtatott, ami abban nyilvánult a kormány feloszlatási végzése szerint, hogy azok a londoni internacionáléval összeköttetésben voltak és a többi munkásokat az eisenachi programm (1869-ben a német szociáldemokrata párt elfogadott pártprogramm) számára igyekeztek megnyerni. A pesti munkásképző-egylet és az általános munkás-egylet 1870 szeptemberben történt egybeolvadása, a Külföldi Viktor korrektor szerkesztésében megindult Általános Munkásujság s később (1873) a Munkás Heti Krónika és az Arbeiter-Wochen-Chronik (1877 május 25-én jelent meg a „Népszava" első száma Külföldi Viktor szerkesztésében), melynek Madarász János nyomdász, Ihrlinger Antal nyomdász, Frankel Leó és Kaczander Gyula nyomdász voltak egymásután szerkesztői, hathatósan előmozditották a mozgalom terjedését. A commune leveretése után 1871 juniusban Wienből Scheu és többen Pestre rándultak a kisiparosok szervezésére és ez alkalomból 11-én tartott népgyülés után tüntető felvonulást rendeztek, a commune leveretése ellen tüntetvén. A következő napokon Scheu és társait, valamint a munkásegylet tisztikarát és igen sok tagját – előzetes házkutatás után – letartóztatták. A letartóztatottak között volt több nyomdász, Ihrlinger Antal, Firtinger Károly, Kaczander Gyula, Madarász János, Schäffler Albin, stb., kiket 10–14 napi vizsgálati fogság után szabadon bocsátottak. Az 1872-ben megtartott végtárgyaláson azonban – egy kivételével – valamennyit felmentették. Az 1873-ban ujra-alakult magyarországi munkáspártot (melynek Ihrlinger volt az elnöke) a kormány 1873-ban feloszlatta, ez azonban nem akadályozhatta meg a szociáldemokrácia terjedését, a nyomdászok voltak Magyarországon a munkássegélyző- és önképző-egyletek magvetői és a munkásmozgalom megindítói és előharcosai. 1848-ban még csak egy munkássegélyző-egylet volt Magyarországban, a pesti nyomdász-egylet, 1878-ban már 38, összesen 18.413 taggal. 1870-ben alakult meg az Általános munkás beteg- és rokkantpénztár. A kezdet nehézségeivel küzdő munkásmozgalomban több kétes exisztencia is igyekezett ugyan érvényesülni, de ezt a salakot, a mozgalom a természetes forrási proceszusa mind kivetette magából.

(*két* oldal magyar és két oldal német szöveg) és az aktuális közlemények sokszor csak hetek multán jelenhettek meg, olykor befejezetlenül.

Az önképző-egylet 1872. évi félévi közgyülésén a választmány által előterjesztett jelentés szerint az egyletnek 482 tagja volt, a könyvtár 931 kötetből állott. A munkaközvetitést 61 esetben vették igénybe. (1871-ben 43-an.) A tagdijak rendetlen befizetése és a hátralékok rohamos emelkedésének megakadályozására a választmány javaslattételre utasittatott. A gyülés több tagot az egylet ellen való izgatás miatt törölt s kimondta, hogy a gyüléseken csak a tagsági jegy felmutatásával lehet részt venni. Az október havi gyülés kizárta az Athenaeum és a Légrády-nyomdában dolgozó tagokat is, minek folytán a tagok száma októberben 336-ra apadt le, de decemberben az ujonnan belépettekkel ismét 433-ra szökött fel. A december havi gyülés elhatározta, hogy a Typographia 1873 januártól hetenként jelenjen meg és a tagdijat erre való tekintettel heti 14 krajcárról 16 krajcárra emelte fel.[106]

Az V. osztrák-magyar nyomdászkongresszus, melyen 16 egylet képviseletében 28 küldött vett részt, 1872 junius 29–30-án tartatott meg Brünnben. Magyarországot Antensteiner Ferenc, Anft János és Pollák Gusztáv (Pest), Jablonszky Károly (Pécs), Henckel (Pozsony), Doleschal (Arad) képviselték. A kongresszuson szóba került fontosabb inditványok:

1. Mindenütt munkanélkülieket segélyző pénztár alapitandó. Nagyobb számu segélyezések esetére minden egylet egy tartalékalapot köteles gyüjteni, melynek összege minden 50 tag után 25 frtban állapitandó meg. A segélyösszeg a bizonyospénz minimumának kétharmadát ne haladja meg. A wieni egylet inditványa: *a)* egy külön osztrák és egy külön magyar nyomdászszövetség alapitása s a wieni és pesti egyleteknek egy erre vonatkozó alapszabály kidolgozásával való megbizatása; *b)* a paketirozás és a tördelői rendszer megszüntetése. A brünni egylet inditványa termelő szövetkezetek létesitése iránt. A stájerországi egylet inditványa a tanoncszabályzat ügyében. A sziléziai egylet inditványa a kőnyomók és kőrajzolóknak a nyomdászegyletekbe való felvételére vonatkozólag és a pécsi nyomdászegylet inditványa egy központi rokkant-segélyző pénztár létesitése iránt.

Ez alkalommal a pesti nyomdászdalkör is felrándult Brünnbe s közreműködött a junius 29-én rendezett Gutenberg-ünnepélyen. A pesti küldöttek nevében Pollák Gusztáv tett jelentést a fővárosi viszonyokról, mely szerint a hétfői lapok megjelenését sikerült megakadályozni. Az árszabálymozgalom alkalmával ismét előtérbe lépett a nemzetiségi viszálykodás, mely rágalmazó röpiratokban és az ujságokban megjelent cikkekben iparkodott az árszabály-bizottságba vetett hitet megingatni, ami azonban nem sikerült. A pesti, pozsonyi és kassai egyletek kerületi egyletekké alakultak át. A Typographiának 700 előfizetője van. A segélyző- és az önképző-egyletek egyesitésének kérdése folyamatban van.

A tárgyalás második napján Schultheisz wieni küldött erősen kikelt a pesti nemzetiségi viszálykodás ellen, mely nem méltó egy munkástestülethez s miután Magyarország amugy is külföldnek tekintendő, egy külön magyar és külön osztrák nyomdászszövetség létesitését ajánlta. Ez ellen Anft szólalt fel, visszautasitván a nemzetiségi törekvések vádját, mély

[106] 1869–71 között ezenkivül a következő nyomdász-élclapok jelentek meg Magyarországon: A *„Revisió”* megjelent 1869 szeptember 1-én Budapesten, megszünt 1870 elején. Szerkesztette Angyal Gyula. Kiadta Sógor György. Megjelent magyar és német nyelven havonként kétszer. – A *„Savanyu”*. Megjelent Szegeden 1870 május 1-én, megszünt 1870 végén. Szerkesztette Daday Géza, kiadta Bába Imre. Megjelent havonként háromszor. – A *„Häring”* megjelent Budapesten 1871 november 1-én, megszünt 1871 december 31-én. Szerkesztette Záhonyi Alajos és Daday Géza. Megjelent hetenként egyszer. – A *„Mitrailleuse”* megjelent német nyelven Budapesten, 1870–1874.

szerinte csak egy kis csoport fejében motoszkál. Végül Antensteiner a két szövetség eszméje ellen emelt szót, mert osztrák kollégák követelték az osztrák-magyar szövetséget, sőt még kényszerről is volt akkor szó. A pestiek az inditvány ellen fognak szavazni, mert elfogadása esetén csak szétbomlás következhetik. A magyarok feltétlenül egy osztrák-magyar nyomdászszövetséget óhajtanak létesittetni s ha ez létre nem jöhet, akkor maradjon minden ugy, ahogy azelőtt volt. A mult kongresszuson kimondott központi rokkantsegélyző pénztárból és munkaközvetitő intézetből semmi sem lett és nem is lesz, mert ezek a jelenlegi szervezkedéssel összeférhetetlenek. Szavazásra kerülvén a dolog, a wieniek inditványa két szótöbbséggel visszavettetett. A többi inditványokra vonatkozólag a következő határozatok hozattak:

> 1. Minden egyletben egy ellentállási (munkanélküli) pénztár alapitandó, melynek illetékét az illető egylet határozza meg, ugyszintén a segélyek összegét is. Minden egylet egy 50 tagonként 25 forintban megállapitott összeget köteles gyüjteni nagyobb kilépési esetek alkalmára s ez a nyomdásznapi bizottság rendelkezésére bocsátandó. A bizottságnak joga van szükség esetén tagonként 5–10 kr. külön illetéket az egyes egyletek tagjaira kivetni. Ezek figyelmen kivül hagyása esetén segélyre senki sem formálhat jogot. 2. A monarchia összes egyletei lehetőség szerint alakitsanak nyomdai és betüöntői termelőszövetkezeteket. 3. A tanoncszabályzat lehetőleg a vidéki városokban is bevezetendő s meg kell akadályozni, hogy a tanoncok számoló szedőnek dolgozzanak. Árszabályrevideáláskor suly fektetendő arra, hogy a lapszedőknél meghatároztassék az az időpont, melynél tovább dolgozni nem szabad. A különórák megfelelően dijazandók. Szerződések a lapoknál vagy más munkáknál a személyzettel semmi esetre sem köthetők s ez mindenütt megakadályozandó. Aki az egylet által megállapitott bérminimumon alul dolgozik, az előzetes figyelmeztetés után kizárandó. Ujonnan felszabadultak, amennyiben a felszólitást figyelmen kivül hagyják, tagokul fel nem vehetők. Gépmesterek a bérminimumért csak egy gépet kötelesek kezelni; minden további gép kezeléséért 5 forint kárpótlásra van joguk. 5. A paketirozás beszüntetendő. A pécsi egyletnek a központi rokkantpénztárra vonatkozó inditványa a Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének adatik át. 7. A kongresszus sajnálatát fejezi ki, hogy a pesti kollégák a szervezkedési törekvéseket nemzetiségi torzsalkodásokkal hátráltatják, mint ez a legutóbbi árszabálymozgalomnál is tapasztaltatott. 8. A monarchia nyomdászai és betüöntői kötelesek általános munkáskérdésekben a többi munkásokkal, kik az igazi haladásért és szabadságért küzdenek, egyöntetüen eljárni s azokat támogatni. Az összes munkások szervezkedése, éppugy mint Wienben, mindenütt előmozditandó.

A segélyző-egyesület 1873. évi rendes közgyülése február 16-án a Vigadóban tartatott meg, melynek napirendjén szerepelt többek közölt az egyesitési bizottság jelentése és inditványa az alapszabályok megváltoztatása, illetőleg bővitése érdekében... Ez ugyan elég fontos tárgy volt, de a Typographia azt irta, hogy a gyülés egyik főmomentuma a tisztikar és a választmány ujjáválasztása. Az eddigi elnök, Buschmann Ferenc ugyanis nem volt hajlandó a tisztség elfogadására és Falk Zsigmond sem volt a tisztség elfoglalására megnyerhető. A jelölő bizottság Hornyánszky Viktort kérte fel, ki a jelölést elfogadta.[107] A gyülésen, mint előrelátható volt, heves vitát provokált az önképző- és segélyző-egyesületek egyesitésére vonatkozó napirendi pont és az inditvány ellenzői, kik között helyet foglaltak az összes faktorok, mettőrök s a blokált nyomdákban dolgozó tagok, egy 135 aláirással ellátott tiltakozást nyujtottak be az egyesités ellen. A vita folyamán Szabó Elek az inditvány ellen szólalt fel, mert szerinte a dolog nincs kellően megvilágitva. A közgyülés végre ugy határozott, hogy az uj

[107] *A gyülésen megválasztott vezetőség névsora:* Elnök Hornyánszky Viktor, alelnök Antensteiner Ferenc, pénztáros Strauch Alajos, ellenőr Steiner Adolf, jegyzők Engel György, Bakos Péter. Választmányi tagok: Ács Mihály, Andreazzy Ferenc, Bakos István, Bauer J. M., Döll Rudolf, Feiling Henrik, Firtinger Károly, Galateo Albert, Hülle Oszvald, Ihrlinger Antal, Klein F. Lajos, Mumme Gusztáv, Mussil Alajos, Nitsch Alajos, Szalay József, Szőke M., Tóth István, Tuba Géza, Warschauer Manó. Póttagok: Anft, Beutel Simon, Fischer József, Kozl S., Lettler P., Müller Ágost, Politzer Sándor, Salzmann Lajos, Szantner József.

alapszabálytervezetben intézkedés történjék arra, miszerint az önképző-egylet, illetve osztály ne legyen kötelező minden tagra s az mindenkinek szabad elhatározására bizassék és hogy az egylet működését a középmagyarországi nyomdászvárosokra is kiterjessze. Ezután Szabó inditványára kimondta a gyülés, hogy az illetéket nemfizető főnökök perlendők. Az egyesülésre vonatkozó inditvány azonban még nem volt végleg elintézve; az ellenzék szervezkedéshez látott és ujabb akcióját az uj segélyző-egyesületi alapszabálytervezet tárgyalására – midőn az egyesités ismét szóba került – tartotta fenn.

A segélyző-egyesületi pénzbeszedői állásra Buschmann G. leköszönése folytán a segélyző-egylet pályázatot hirdetett, melyre 14 pályázat érkezett be (ezek között 4 nyomdászé). Az 1873 április 20-iki ülésen Wolf Antal választatott meg erre az állásra, aki azóta máig is példás lelkiismeretességgel végzi hivatalos teendőit.

A segélyző-egyesület által az alapszabályok átdolgozására kiküldött bizottság elkészülvén munkájával azok a választmány által 1874 március 8-ikára egybehivott közgyülésen kerültek tárgyalás alá. A gyülés igen élénknek igérkezett, mert az „ellenpárt" is megfelelő számban sorakozott az elvben már az előző közgyülésen elfogadott „egyesülési" inditvány megdöntésére. A közgyülést Hornyánszky Viktor elnök nyitotta meg; a napirenden levő pontok letárgyalása után Engel György, az egyesitési bizottság nevében előterjesztette a kidolgozott alapszabálytervezetet; az általános vita során elsőnek Szabó Elek szólalt fel és határozati javaslatot nyujtott be, hogy másért mint tagdijhátralékért senki sem legyen törölhető. Ugyancsak Szabó inditványára elfogadtatott az a módositás, hogy az elhalt után a szülők, ha benne egyedüli támaszukat veszitették, szintén részesüljenek segélyben. Végül Hirsch Lipót oly módositást ajánlott, hogy mindenkinek szabadságában álljon abba a pénztárba fizetni, amelyikbe akar. A gyülés Antensteiner inditványára az inditvány felett napirendre tért, mire Hirsch kijelentette, hogy fentartja magának a további lépések megtételét. Ezzel a gyülés napirendje ki volt ugyan meritve, de az alapszabályok ügye, mint a következmények megmutatták, még nem. A tisztikarba és a választmányba nagyrészt az Antensteiner-párt emberei kerültek.[108]

A zárolt nyomdákban dolgozó segélyző-egyesületi tagok és faktorok ellenszenvvel fogadták az egyesitési törekvéseket, a wieniekhez hasonlóan azzal érvelvén, hogy nem biztos, nem fogja-e a majdani önképző-*osztály* az egyleti vagyont más célokra felhasználni. Szabó Elek a március 22-iki választmányi üléshez egy 235 aláirással ellátott beadványt nyujtott be, melyben társai nevében egy rendkivüli közgyülés egybehivását kéri s egyuttal ezen közgyülés napirendjére kivánja tüzni a következő inditványukat:

> „A pest-budai könyvnyomdászok és betüöntők pénztárának március hó 8-án elfogadott alapszabályai hatályon kivül helyeztetnek; az összehivandó közgyülés az alapszabályokat ugy módositsa, hogy *a)* az egyesületből senki ki nem zárható; *b)* a segélyző-pénztár eddigi tagjainak teljes szabadságára bizatik, hogy az egylet önképző-osztályának tagjai óhajtanak-e lenni vagy nem; *c)* azok részére, kik eddig már tagjai a segélyző-pénztárnak és a *b)* alapelv szerint az önképző-osztálynak nem lesznek tagjai, az illető osztályra eső heti illetéket nem kötelesek fizetni."

[108] Az 1874-iki választmány a következő kollégákból állott: Elnök Hornyánszky Viktor, alelnök Antensteiner Ferenc, pénztáros Strauch Alajos, ellenőr Steiner Adolf, jegyzők Bakos Péter és Engel György; választmányi tagok: Firtinger, Bauer J. M., Bakos István, Mika János, Galateo Albert, Kovács József, Schweinshaut (Ligeti) József, Gronemann József, Guth Albert, Kápolnai Ferenc, Mornberger Károly, Böhm Béla, Herchel János, Fischer József, Ihrlinger Antal, Gruzlevszky Vilmos, Janitschek Sándor. Póttagok: Hülle, Bendl F., Novák József, Felvinczy Antal, Nitsch Alajos, Balázs Károly, Puccetti J., Andreazzi F., Szalay József, Bendtner József.

A választmány a rendkivüli közgyülést április 12-ikére a Vigadóba hivta egybe, mely látogatottnak igérkezett, mert az aláirók egy körlevelet bocsátottak ki[109], melynek éle a multkori közgyülési határozat és az egyesülés feltételhez nem szabott hivei ellen volt forditva. A körlevél eredetileg német nyelven jelent meg és magyarra forditott szövege a következő:

> *Az elnyomottakhoz!* Az erőszak taktikája ismét érvényre jut; érvényre juttatják pedig „hivatott" ellenei! A „siker" mámorának izgalma alatt az érzületnek ezen változása egész a féktelenségig, a Geszler-kalap feltüzéséig üzetik. És bár a jezsuitizmus győzelmi jele alatt állva: mely szerint a cél szentesiti az eszközt, mégis a kegyes tekintet, az összekulcsolt kezek helyett a cinizmus jelentkezik, az azt jellemző erőszakos durvaság kiséretében. E képmutató kiáltással: „Az emberszeretet nevében!" alapszabályokat terjesztenek elé, telve a rémuralom legszemérmetlenebb elveivel, s ez alapszabályoknak szentesitést adva a rendelkezésük alatt lévő vak szavazógéppel; a törvény hatalmával akarják kierőszakolni az idegen vagyon eltulajdonitását. Ezen kényszer-eszköz, e „kassza-csiny" jő alkalmazásba a *cél* elérésére. És *miben* áll e cél? Két módon állittatik az előnkbe: A szaktársak egyesülése, hogy kölcsönös kibékülés és az események kiegyenlitése, a közös érdekek közös megóvása, az ügytársszeretet előmozditása, az egyleti igazgatás egyszerüsitése és az ezzel járó megtakaritások végett, eszközöltessék; s ez a cél *szavakkal*. A *tényleges* célt azonban a március 8-iki közgyülés illusztrálja. Nem az érvek, a kölcsönös felvilágositások győznek, hanem az erőszak uralma ütötte fel fejét. A józan ész intését, a jog szavát nem hallják, fontolóra nem veszik: a gárda szavaz, nem itél. Az alapszabály és vele a vagyon lefoglalása érvényre jut. Engedmény a viszályok kiegyenlitésére: megérthetlen fogalom. Vak engedelmesség vagy kizárás! ez az egyesülés – tényleg. Önként érthető, hogy éber ellenműködés mellett a március 8-iki kassza-csiny csak szándék fog maradni; azonban szükséges, – hogy a valóban figyelemreméltó indokokból csakugyan kivánatos egyesülés meg ne hiusittassék, – ez alkalommal erélyesen használatba venni a vizsgáló kutaszt, hogy megtaláltatván, felismertessenek – az álpróféták. Egy legközelebb tartandó tanácskozásban, melyre a meghivók utólag küldetnek szét, bizottság fog választatni, mely vagy a békés kiegyenlitést általán kielégitő feltételek mellett, a *szabad akaratból való egyesitést* eszközlendi ki, vagy ennek nem sikerültével az erőszakos tényt megakadályozni lesz hivatva. E tanácskozásra hivatalosak mind, kik a kassza-csiny napján véghezvitt leszavaztatással egyet nem értenek. Budapest, 1874 március 12-én.

A választmánynak semmi esetre sem lett volna szabad egy teljesen legális közgyülési határozattal elfogadott alapszabálytervezetnek ujból való tárgyalására rendkivüli közgyülést egybehivnia. De megtette. A gyülésen Hornyánszky elnökölt, ki bejelentette, hogy az aláirók közül egy visszalépett, ellenben egy másik iven ujabb 30 aláiró csatlakozott Szabó és társai beadványához s igy 264 tag kéri a már egyszer végérvényesen elfogadott alapszabályok ujból való megváltoztatását. A gyülésen heves vita után Antensteiner, az alapszabályokat kidolgozó bizottság nevében azt inditványozta, hogy a közgyülés fogadja el Szabó inditványát, de a következő pótlással: 1. Az ujonnan belépő tagok csak az összes szakosztályoknak lehetnek tagjai; 2. a kilépés az egyik vagy a másik szakosztályból meg nem engedtetik. A gyülés az inditványt elfogadta. Az uj alapszabálytervezet kidolgozására Antensteiner, Engel György, Firtinger Károly, Hirsch, Marich Ágoston és Szabó Elek választattak meg. A bizottság által kidolgozott uj alapszabály-tervezetet az augusztus 30-iki rendkivüli közgyülésen végre mindkét párt elfogadta és ezzel a két egylet egybeolvadásához már csak a belügyminiszter jóváhagyására volt szükség, ez azonban, mint később látni fogjuk, csak 1876-ban történt meg.[110]

[109] Állitólag Hirsch volt a szerzője.

[110] Később lassanként valamennyi segélyző-egyleti tag belépett az önképző-osztályba és 1891-ben már csak 8 oly segélyző-egyesületi tag volt, aki nem volt egyuttal az önképző-osztálynak is tagja. Az önképző-egylet egyébként maga is kiengesztelésre törekedett és 1874 októberben azt határozta, hogy azok is tagjai lehetnek, akik zárolt nyomdákban dolgoztak, de az egyletet nem kárositották.

Az 1874 augusztus 30-án tartott segélyző-egyesületi közgyülés által elfogadott és *a két egyesület egyesitését magukban foglaló* alapszabályok szerint az egylet cime: Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete (kiterjed Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Bars-, Komárom-, Esztergom-, Fehér- és Heves-megyékre s a Jászság és Kunság kerületeire) s szervezete 1. betegség és halál esetében segélyző; 2. rokkantakat, özvegyeket és *árvákat*[111] segélyző; 3. munkanélkülieket és átutazókat segélyző; 4. önképző-szakosztályokból áll. A célok között szerepelt többek között a tagok, valamint a *tanoncok* szellemi és szakbeli kiképzése az egyletben képviselt szakokban; az árszabálynak és munkaidőnek az egyes nyomdatulajdonosok és segédek közt egy egységes árszabály létrejöttéig történt megállapodás szerinti megtartásának ellenőrzése, valamint – ha ez időközben szükségesnek mutatkoznék – az *árszabály reviziójának* békés uton való eszközlése; *munkaközvetités*, választott bíróságok, valamint a nyomdatulajdonosokkal közösen egybeállitandó *árszabálybizottság* választása; csatlakozás törvényesen engedélyezett szövetségekhez és egyéb szakegyletekhez (kölcsönösség); egyleti közlöny kiadása.

Az utolsó közös kongresszus. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméjének elejtése

A VI. osztrák-magyar nyomdászkongresszus 1873 junius 1-én és 2-án tartatott volna meg Grazban. A napirend egyes pontjaiból kiemeljük a következőket: Miután egy „általános osztrák-magyar nyomdászszövetség a kormányok által nem engedélyeztetik, két szövetség és pedig egy Lajtán inneni és egy Lajtán tuli országokra kiterjedő hatáskörrel alapittassék és mindkét szövetség részére egyenlő elvek és egyenlő szervezés céljából egy alapszabálytervezet készittessék. Az előmunkálatokkal, az alapszabálytervezetek, egy ügyviteli szabályzat, valamint a szövetségi nyomdák részére egy üzleti rendszabály kidolgozásával a wieni és a pesti egylet bizatnak meg. Az alapszabályok jóváhagyása után a wieni és a pesti egylet azonnal egy alakuló-gyülést kötelesek székhelyükre egybehivni. A két szövetség megalakulása után Ausztria-Magyarországban kongresszusok tartandók a közös ügyek megbeszélése céljából. Az első ily kongresszus 1874-ben tartassék meg. A Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüntők egyletének inditványa: Jövőben az árszabálymozgalmaknál a 9 órai munkaidő szolgál alapul. A grazi egylet inditványa: egy normális árszabálytervezet kidolgozásával Ausztria részére a wieni, Magyarország részére a pesti egylet bizandó meg. A Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete a következő jelentést küldte a kongresszus elé: „A mult évi árszabálymozgalom alkalmából az állva maradtak az egyletből töröltettek; e tekintetben csak az egyetemi nyomda személyzetével tétetett kivétel, mely nyomdában a 9 órai munkaidő *el nem ismerése csak az igazgató makacsságának tulajdonitható* és miután ezen nyomdában a munkaidő amugy is rövidebb, a személyzet becsületbeli kötelességévé tétetett csakis 9 órát dolgozni s ezen munkaidő elismerését a nyomda részéről sürgetni. Nem mulaszthatjuk el ez alkalommal élénk sajnálatunkat kifejezni afelett, hogy wieni szaktársaink a mostani kedvező körülmények közt elmulasztották ezen lépésünket követni s ezáltal annak nagy horderejét bizonyitani. A kizárások által ugyan gyengitette magát egyletünk, de ezáltal egyuttal egy kiselejtezési proceszuson ment keresztül. A nagyobb energiával folytatott szervezkedésnek máris vannak eredményei, amennyiben a középmagyarországi egyletnek Vácon, Egerben, Székesfehérváron és Komáromban; a pécsi egyletnek Nagykanizsán van fiókja; ezenkivül Kassán és Debrecenben is alakultak kerületi egyletek, valamint a pozsonyi egylet is több fiókot létesitett. Délkeleti Magyarországban, dacára, hogy ott Temesvár, Arad, Szeged, Ujvidék stb. jelentékenyebb nyomdászvárosok vannak, nem

[111] Árvákat ezideig az egyesület nem segélyezett; ez teljesen uj segélyezési ág volt, melyet az osztrák nyomdászegylettől vettek át.

sikerült egy kerületi egyletet létesiteni. Erdélyről semmit sem tudni, mert ezek a szaktársak letargikus álomba merülve huzzák tovább az igát.[112]

A nyomdásznapot megtartása előtt 14 nappal, május 22-én a grazi hatóság betiltotta. A wieni önképző-egyletnek Lasser osztrák belügyminiszternél tett közbelépése teljesen eredménytelenül végződött. A miniszter azt felelte a nála járt küldöttségnek, hogy miután Grazban a nyomdászok az általános sztrájk proklamálása ügyében óhajtanak tanácskozni és a kitört börzekrach[113] és más szerencsétlenségek folytán a kedélyek amugy is fel vannak izgatva, a kongresszus megtartását nem engedélyezi. Végül azt kérdezte a miniszter a küldöttségtől, hogy minek kell a nyomdászoknak egy általános nyomdászszövetség és kijelentette, hogy ilyet engedélyezni nem fog és a munkásokkal szemben a különféle fenyegetődzések után egészen más rendszabályokat fog alkalmazni. A kongresszust tehát nem lehetett megtartani. A kongresszusi bizottság november 1–2-ára *Wienbe* egy uj *kongresszust* hivott egybe, a következő napirenddel: 1. Mi történjék szervezkedésünkkel? 2. A gyülekezési és egyesületi jog tárgyában az országgyüléshez benyujtandó kérvény ügyében hozandó határozat. 3. Segélyezési ügyek. A kongresszuson 29 küldött jelent meg és Magyarország *Budapestről* Bauer J. M., Klein L. F. és Salzmann L, *Szegedről* Patzauer Lipót, *Debrecenből* Leska Nándor, *Pozsonyból* Eichleiter által volt képviselve. A kongresszusnak a magyarországi nyomdászokat érdeklő, legfontosabb tárgya volt az osztrák-magyar nyomdászszövetség megalakitása, miután ennek az inditványnak elvetése esetén a további közös kongresszusok is megszüntetendők valának. A második napon a grazi egylet nevében Schönhoffer Ferdinánd a következő inditványt terjesztette elő: „Ausztria-Magyarország könyvnyomdászainak 1873 november 1–2-án tartott kongresszusa kimondja, hogy egy magyarországi és egy ausztriai nyomdászszövetség létesitendő az ausztriai főnökegylet alapszabályainak mintájára”.[114] A magyarországi küldöttek

[112] Burghardt Ágoston faktor a kolozsvári egylet nevében 1873 február 23-án a rokkantpénztár javára egy kéregető felhivást tett közzé a „Kelet” cimü napilapban a közönséghez, illetve a „sajtó barátaihoz”, melyben igy aposztrofálta a munkásmozgalmat: „Ugy gondoljuk – mondja az akkori vezetőség –, hogy felesleges jelenlegi nyomdai viszonyainkat és annak tényleges állapotát ismerő egyének előtt hosszasan festeni... melynek valódi oka természetesen a még mindig a kezdetlegesség Scylla és Carybdisei között vajudó kulturviszonyainkban keresendő. De másfelől amaz általános európai *munkásmozgalom mániája,* mely a jog- és igazságnak a tulzások és végletek igaztalan s gyakran kiméletlen fegyvereivel akar diadalt aratni; ... nem e divatos *viszketegség* nyugtalansága szól belőlünk, hanem az emberbaráti szeretet, mely kenyeret kér az éhezőnek, mely letörli az özvegyek és árvák könnyeit s mely koldusbot helyett – az elismerés méltánylása által a *hű* munkáshoz méltó jutalmat, avagy kenyeret akar látni vagy biztositani élete fogytáig felebarátainak.” – Kolozsváron ezidőben 7–8 frtért napi 11–12 órát dolgoztak s négy segéd mellett 16 tanonc boldogitotta az egyes nyomdatulajdonosokat, kik közül az egylet akkori elnöke e tekintetben is kivált. Az egylet 1877-ben disztaggá avatta Haynald kalocsai bibornok-érseket! Mennyire más nézetet vallanak ma a kolozsvári nyomdászok.

[113] Az 1873. évi wieni világkiállitáskor tömérdek ipari vállalat és bank alakult, átlag naponként egy s ezek kellő anyagi eszközök hiányában mind szélhámosságon alapultak. A hiszékeny nyárspolgárok felültek a szélhámosok által a sajtóban csapott reklámnak s nyakra-főre vásárolták a „nagy haszonnal” kecsegtető részvényeket. A katasztrófa mihamar bekövetkezett: az első nagy vállalat bukása magával rántotta valamennyit és bekövetkezett a „krach”. Hatása óriási volt; ezer és ezer exisztenciát semmisitett meg, sok más vállalat ment tönkre, melyek viszont több ezer munkást fosztottak meg kenyerétől. Több napilap és 70-nél több hetilap szüntette be megjelenését s 300-nál több kolléga veszitette el kondicióját. Hatása még Magyarországban is erősen érezhető volt.

[114] Az osztrák nyomdatulajdonosoknak megengedte a kormány, hogy egy szövetséget alakitsanak a németországi nyomdafőnökökkel: a „Deutsch-Österreichischer Buchdruckerverein”-t. Ez a szövetség 1873-ban Wienben gyülést tartott, melyen 48 osztrák, 14 német és 7 svájci főnök vett részt. 1873-ban hagyattak jóvá a wieni főnökök által alapitott „ellenegylet” alapszabályai. Ebbe az egyletbe sorakoztak a „concilians” segédek. Ez az egylet két évtized után nagy vagyonával a segédek egyletébe olvadt be.

tiltakoztak a két külön szövetség eszméje ellen és ismételten egy osztrák-magyar szövetség alakitását követelték. Szavazásra kerülvén a dolog, a kongresszus 23 szavazattal 5 ellen egy külön osztrák és egy külön magyar szövetség[115] alakitása mellett döntött, mire a magyarországi küldöttek – a pozsonyi kivételével – elhagyták a termet. Ezzel egyszersmindenkorra vége volt az osztrák-magyar nyomdászkongresszusoknak és az *osztrák-magyar* nyomdászszövetség megvalósithatatlan eszméje, mely oly sokáig képezte különösen a magyar nyomdászok vesszőparipáját, szintén letünt a napirendről. Azt azonban a hálás utókornak el kell ismernie, hogy az osztrák-magyar nyomdászkongresszusok igen sok üdvös határozatot hoztak, melyeket azután az önképző-egylet meg is valósitott, például a munkanélküli segélyt, az elutazók tagságának igazolását, a kölcsönösségi viszonyt, az ellentállási pénztárakat, stb., stb. s az önképző- és a segélyző-egyesületek egyesitésére megindult mozgalom is innen vette eredetét.

A kongresszus egyébként még a következő határozatokat hozta: Minden könyvnyomdász és betüöntő felvehető – azok kizárásával, kik aljas bünteényt követtek el – a nyomdászok egyesületeibe; ha valamely városban más szakmabeliek is tagjai az egyesületnek, ilyen tagok szintén tarthatnak igényt a kölcsönösségi feltételekre és az utassegélyre. A budapesti küldött, Klein L. F. önképzőegyleti elnök inditványára kimondatott még, hogy amennyiben a szülők az elhalt tagban egyedüli támaszukat veszitették el, az illető egyesület részéről segélyben részesitendők. Kimondatott még, hogy a *befizetési évek nem gyakorolhatnak befolyást a megállapitandó segély magasságára*. A járulékok a segélyezés mérve szerint szabályozandók, és pedig: a betegsegélynél 2½ krajcárral, a rokkantsegélynél 1 krajcárral, a munkanélküliek segélyezésénél 1 krajcárral minden forint után; az özvegyek és árvák pénztára számára statisztikai adatok és gyakorlati vélemények gyüjtendők. Munkanélküliségi segély hat havi tagság után fizetendő és a nyugdijra való jog a betöltött 70. évvel lép érvénybe. Minden egylet, mely az egyetemleges alapszabályt elfogadja, köteles tartalékalapot (biztositó-alapot) létesiteni, melyhez minden, a szövetséghez tartozó egyesület évi jövedelmének 1%-ával köteles hozzájárulni. Mindenütt csak két pénztár, és pedig: segélyző és önképző létezzék; az utas- és a munkanélküliségi segély az önképző-egylet hatáskörébe utalandó. A tartalékalap ennek megfelelően szintén két részre osztandó. A betegsegély összegére nézve Wien és Budapest részére heti 12 forint, a tartományi fővárosok részére 11 forint, a többi városok részére 10 forint állapittatik meg. A rokkantsági segély 10, 9 és 8 forint hetenként. Az utassegély összege a tagok és az utasok száma és kifizető-helyek távolsága szerint állapitandó meg. Ezek közül a határozatok közül idővel többeket beillesztettünk alapszabályaink keretébe.

Uj utakon. – Kisebb mozgalmak. – 400 éves forduló. – Az alapszabályok ügye. – A vidék

A budapesti nyomdászok, miután a magyarországi vidéki szaktársakkal semmiféle összeköttetést sem tudtak létrehozni s a személyes érintkezés az akkori közlekedési nehézségek miatt nem volt lehetséges, az osztrák szaktársakkal igyekeztek összekötő kapcsot létesiteni s ennek a törekvésnek Wien, honnét az általános osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméje kiindult, igyekezett propagandát csinálni. Az utolsó wieni kongresszus határozata folytán azután magyarok a kevesebb akadályba ütköző kerületi egyleteket kezdték forszirozni. Igy alakultak azután itt-ott kisebb egyletek, a meglevők pedig kibővitették hatáskörüket s helyi

[115] A zágrábi szaktársak 1873 november 19-én felszólitották az önképző-egyletet, hogy alakitsanak együttesen egy magyarországi nyomdászszövetséget.

egyletekből kerületi egyletekké alakultak át. Ez az átalakulás, mint később látni fogjuk, szintén sok akadállyal járt ugyan, de végre megvalósult.

A vidéki nyomdászok legnagyobb része teljes letargiába volt merülve és nem igen törődött helyzete javitásával; igen sokan még évek multán sem tudtak arról, hogy a „Typographia" is létezik és az akkori sovén gondolkozási mód reájuk is átragadt: gyülölték a „németet".

A vidéki városokban levőket a többi ipari munkások gondolkodási módja irányitotta, kik még mindig a céhrendszer dohos légköréből meritették világnézeteiket; a céhrendszer pedig kerékkötője volt minden szabadabb mozgásnak és igy ezek a munkások még keveset törődtek egyletek alakitásával, mire annál kevésbbé volt kedvük, mert a kormányok mindig rossz szemmel nézték az ipari munkások bármely irányban való tömörülését és az első munkás-egyletek alapszabályait a leglehetetlenebb kifogásokkal utasitották vissza.[116]

Az önképző-egylet a legutóbi árszabálymozgalom után ismét élénkebb működést fejtett ki. Mindenek előtt a segélyző-, önképző- és kerületi egyletek alakitását forszirozta. Igy alakult meg 1872-ben a debreceni nyomdászok beteg- és utassegélyző-egylete; ez az egylet 1873-ban önképző-egyletet is alakitott.[117] 1873-ban megalakult a szegedi nyomdászok beteg- és utassegélyző-egylete, 1874-ben a kassai[118] nyomdászok beteg- és utassegélyző-egylete (az 1872-ben alakult egylet működését a hatóság a miniszteri rendelet értelmében 1873-ban beszüntette), később az aradi, nagyváradi egyletek; a meglevők közül pedig a Pécsi könyvnyomdászok egylete kezdett szintén kerületi egyletté átszervezkedni.

***

[116] A pozsonyi munkásegylet alapszabályait például 1873-ban azért kifogásolta a kormány, mert az „Előre" (Vorwärts) szót választotta ciméül!

[117] A *Debreceni könyvnyomdászok beteg- is utassegélyző-egyesülete* 1872 augusztus 4-én alakult, alapszabályai azonban csak 1881 julius 10-én hagyattak jóvá. Ez eléggé jellemzi a kormányok „jó akaratát" a munkásokkal szemben. A Debreceni nyomdászok *önképző-egylete* 1872 december 15-én alakult meg. Alapszabályai 1875 február hóban hagyattak jóvá. 1873-ban az önképző-egylet a budapesti egylet inditványára Kelet-magyarországi könyvnyomdászok önképző-egylete cimet vette fel és hatáskörét kiterjesztette, de csak – papiron. 1881-ben a segélyző- és az önképző-egylet egyesittetett. Beiratási dij 3 frtban, tagdij havi 40 krban volt megállapitva a segélyző-egyletnél. Átutazók 2 frtot, betegek heti 5 frtot kaptak. A két egylet egybeolvadásakor az illeték havi 90 krra emeltetett fel. A budapesti egylet hatáskörének egész Magyarországra való kiterjesztése szintén Debrecenből indult ki a *vidéki egyletek* részéről. (Lásd bővebben: A Debreceni könyvnyomdászok segélyző- és önképző-egyletének huszonötéves történetét Horovitz Zsigmondtól, Debrecen, 1897. 8° 48 oldal.)

[118] A *kassai Északmagyarországi könyvnyomdászok egylete* 1872 november 3-án tartotta alakuló gyülését és azon a vidéki városok is (Sárospatak, Ungvár, Eperjes) képviseltették magukat. Az első értekezlet 1872 április 6-án tartatott meg. Az egylet mint kerületi egylet alakult meg; ezt a miniszter nem engedélyezte s a tagok két pártra szakadtak: az egyik párt a miniszter kivánságának teljesitése és az egylet további fennállása mellett, a másik a feloszlatás és a vagyon szétosztása mellett foglalt állást. A vagyon feloszlása mellett Dorstenstein Ferdinánd – ki előzőleg Wienben és a pesti önképző-egyletben játszott nagy szerepet – agitált, mig Kaczander Gyula az egylet további fennállása mellett szált sikra. A többség végre 1874 junius 7-én a vagyon felosztását és az egylet megszüntetését határozta el. 1874-ben ennélfogva egy uj egyletet alakitottak Kassai könyvnyomdászok egylete cimmel, mely kizárólag Kassára terjedt ki, ennek alapszabálya 1874 szeptember 4-én jóváhagyatott. Az elutazottak által befizetett 73 frt 48 kr az uj egyletnek adatott át. Az egyletnek 18 tagja volt 1874-ben. Ez az egylet 1879-ben *kerületi egyletté* alakult át s ugyanakkor jóváhagyattak erre vonatkozó alapszabályai is, melyek a pesti minta szerint készültek. A kassai egylet 1887-ben 3300 forint vagyonával beolvadt az országos egyletbe. Az egylet 25 éves történetét Kapy Gábor irta meg, adatai azonban itt-ott hibásak. (Lásd: A kassai könyvnyomdászok egyesülete huszonötéves fennállásának története, Kassa, 1899. 8° 56.)

Az ujságszedők ünnepnapi munkaszünetén 1873-ban sulyos csorbát ejtettek a Reform szedői, kik ünnepnapon szedték ki a lapot. A német lapok kiadói ennélfogva szintén lapot akartak adni, miáltal az ujságszedők ünnep- és vasárnapi szünete ismét kérdésessé vált. A Typographia ezért az illető lap személyzetét megtámadta és Kaas Ivor ezért viszont az önképző-egyletet támadta, melynek szerinte, mivel még nem volt jóváhagyott alapszabálya, nem volt joga beavatkozni a szedők dolgába.

A német ujságszedők 1873-ban – Tschutschegg Vince volt akkor a hirlapszedők árszabály-bizottságának elnöke – az alapár felemelését és az alfabet szerinti számolást követelték s azt meg is kapták, de csak feltételesen és szóbelileg egy évre. Az egy évi határidő lejárván, a főnökök vonakodtak annak további meghosszabbitásához hozzájárulni. A „krach" megrenditette a hitelviszonyokat és egyes nyomdák csak nagy erőfeszitéssel tudták magukat fentartani s a szennykonkurrencia révén még elősegitették egymás bukását. A nyomdatulajdonosok árszabályredukciójának hallatára a Pester Lloyd, Neues Pester Journal és az Ungarischer Lloyd szedői értekezletet tartottak, melyen határozatba ment, hogy az eddigi árszabályhoz ragaszkodnak. A Pester Lloyd szedői azonban közben elfogadták a 26 krajcáros számolást s igy a másik két lap szedői, kik 27 krajcáros számolást követeltek, kénytelenek voltak szintén a 26 krajcáros árszabályt elfogadni.

A pozsonyi szaktársak 1873 május 5-én, összesen 43-an, árszabálymozgalmat inditottak. Árszabálytervezetükben az alfabet szerinti számitásnak – mely addig is érvényben volt – 25%-kal, a bizonyos pénznek heti 17 forintig 3 forinttal, heti 19 forintig pedig 4 forinttal való emelését követelték. A főnökök a követeléseket visszautasitották s 15%-os javitást akartak adni, mire a segédek valamennyien felmondtak és 14 nap mulva kiléptek. A kedvezőtlen üzleti konjunktura folytán ugyszólván kapóra jött a mozgalom, mert a wieni „krach" ott is éreztette hatását s a segédek árszabálybizottságának ujabb átiratára a főnökök azt válaszolták, hogy az 1872-iki árszabály alapján helyeiket, amennyiben azok még betöltve nem lennének, elfoglalhatják. A sztrájkot az árszabálybizottság erre megszüntnek nyilvánitotta. A mozgalom a wieni szaktársaknak nagy anyagi áldozatába került a wieniek 2817 forintot, a pestiek 740 forintot küldtek a sztrájkolóknak és a szaktársak összesen 3966 forint 80 krajcárt küldtek a pozsonyiaknak.[119]

A könyvnyomtatás Magyarországban való meghonositásának 400. évfordulóját, melynek megünneplése már 1870-ben elhatároztatott, 1873-ban nagyobb ünnepély keretében tartották meg a budapesti nyomdászok. A Tudományos Akadémia már május 23-án megtartotta az ünnepélyt, mely alkalommal egy könyvészeti kiállitás is rendeztetett. A nyomdászok 7–8-án tartották meg az emlékünnepélyt, melyen Pécs, Debrecen, Szeged, Kolozsvár, Pozsony városok nyomdászai is képviseltették magukat. A brünni nyomdászok is küldtek képviselőt s a wieni „Gutenberg-Bund" dalköre is lerándult. Az ünnepély a Lövöldében tartatott meg, mely alkalommal Vizsay Imre magyar, Antensteiner Ferenc pedig német nyelven méltatta a nap jelentőségét. Benedek Aladárnak ez alkalomra irt „Paramythe" cimü költeményét Szabó Elek szavalta el. Délben társasebéd, délután pedig az „Ujvilág"-ban dal- és táncestély és

[119] 1873-ban a németországi nyomdászok is árszabálymozgalomba léptek. A segédek 1873 január 22-én terjesztették főnökeik elé az árszabályt, melyre azok körülbelül 2000 segéd kizárásával feleltek. A főnökök az ökoljog alapján akarták az árszabálykérdést megoldani; mivel később látták, hogy igy nem érhetnek el semmit sem, békésebb hurokat kezdtek pengetni. A segédek kijelentették, hogy a munka megkezdését az árszabály ideiglenes elfogadásától teszik függővé, mire április 21-én a kizárás és a sztrájk megszüntnek nyilvánittatott. A főnökök május 1-én az árszabályt azután en bloc elfogadták. Munkaidő 10 órai maradt, 19–50 márka minimummal és városok szerinti külön pótlékokkal. A sztrájk 34.000 márkába került. Hörtel R. elnököt 6 heti fogságra itélte a biróság, mert „izgatott".

tüzijáték volt. A következő nap kirándulásokkal és a nevezetességek megtekintésével telt el. Este a Lövöldében tartott bucsuestéllyel záródtak az ünnepségek. Az ünnepélyesség 1264 forintba került, melynek egy része gyüjtés által fedeztetett.[120]

Az önképző-egylet ki akarta adni Bertalanfy József (később szombathelyi nyomdatulajdonos) nyomdászati szakkönyvét. Mivel azonban alig 90 előfizető jelentkezett, az eszmét nem valósithatták meg.

Az önképző-egylet által 1872-ben benyujtott alapszabályokra vonatkozólag a belügyminiszter a következőleg határozott:

> Másolat. 31.306/73. *M. kir. belügyminiszterium.*
>
> *Pest szabad királyi város közönségének.*
>
> A középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők önképző-egyletének cime alatt Pesten alakitani szándékolt egyletnek mult évi április hó 6-án 11.221. szám alatt kelt tanácsi jelentéssel megerősités végett felterjesztett alapszabálytervezete iránt következő észrevételek merültek fel:
>
> 1. Az alakittatni szándékolt egylet a „Középmagyarországi Nyomdászok és Betüöntők Önképző-Egylete" cimmel kiván élni, holott minden kellék hiányzik, mely a jelen egyletet tervezőket feljogositaná, magukat az ország egy nagy része képviselőiül tekinthetni;
>
> 2. a választott cim még annyiban is hibás, amennyiben a kérdéses egyletet – mint az alapszabálytervezet egész szövegéből kitünik – nem az illető könyvnyomdászok, hanem azok *segédjei* kivánják megalakitani;
>
> 3. a felvett cim „önképző" szerint az egylet feladata csak tanitás általi önképzés lehetne; az alapszabálytervezetben azonban részint a cél, részint az eszközök között *oly feladatok is foglaltatnak, melyek az egylet érintett tulajdonképpeni rendeltetésével semmi összefüggésben nincsenek; igy például: a szociális kérdések megvitatása, a kondiciónak netán az egylet érdekei*

[120] A könyvnyomtatás Magyarországban való meghonositásának 400. évfordulója alkalmából Buda szabad kir. város egy alapitványt létesitett elaggott betüszedők vagy ezek özvegyei és árvái számára. Az erre vonatkozó okirat szövege a következő: *Buda szabad kir. város tanácsa. Alapitó oklevél.* 5327/1873. szám. A könyvnyomtatásnak Magyarországba való behozatala négyszázados emlékére alkotott alapitványról. Buda szabad kir. főváros közönsége tudtára adja mindenkinek, hogy a könyvnyomtatásnak Magyarországba történt behozatala négyszázados emlékének a magyar tudományos akadémia által történt megülése alkalmából egy kétezer (2000) forintos alapitványt alkot akként, hogy az alaptőke a városi pénztár kezelése alatt maradván, annak 6%-os kamatai Budán működött s elaggott, munkaképtelenné vált betüszedőknek, vagy ilyenek özvegyei és árváinak adományoztassanak, a budai születésüek elsőbbséggel birván. *A segélyre érdemesültek kijelölésének joga a nyomdászegyletnek engedtetnék,* a kinevezés a tanácsra ruháztatik. Minek erejéül és örök emlékül ezen alapitó levél szokott pecsétünkkel megerősitve kiadatott. Budapesten, 1873. év március 3-án tartatott budai városhatósági közgyülésünkből. A közönség nevében: Házmán Ferenc polgármester, Bogisich Károly főjegyző, Scheich Károly képviselő, Grulich Vince képviselő. A fővárosi tanács azonban rendesen megfeledkezett arról, hogy a *kijelölési jog az alapitó levél értelmében a nyomdászok Segélyző-egyletét illeti,* mert emberemlékezet óta csak egyszer, 1889-ben jelentette be az alapitvány élvezőjének elhalálozását és kérte a segélyre jogosultak kijelölését. A tanács *csak 1879-ben* terjesztette fel a kormányhoz az alapitó oklevelet jóváhagyás végett. A kormány nem változtathatott az eredeti szövegen, az bizonyos s igy a nyomdászok egyletének joga van a jelölésre. Budának és Óbudának 1875-ben Pesttel történt egyesitése után az alapitvány mindkét város nevében és mindkét város szülötteire szól.

támogatásából eredő elvesztése esetében való segélyezés[121], a takarékegylet s az egyleti nyomda létesitése stb.

Mindezen célok és feladatok a jelen egylet sajátképpeni rendeltetésével összefüggésben nincsenek, ez kétféle lehet: segélyezés vagy önképzés; bármelyiket kivánja az egylet elérni, tartozik arra különleges, csak arra a célra irányzott alapszabálytervezetet kidolgozni s azt bemutatni; az ezen két iránytól eltérő szempontok az ilyféle egyletnek feladatai nem lévén, az alapszabályzatba fel nem vehetők.

Az előadottak folytán a bemutatott alapszabálytervezet jelen szerkesztésében a bemutatási záradékkal el nem látható.

Miről a város közönsége, folyamodók megfelelő értesitése végett, a csatolmányok idezárása mellett oly felhivással tudósittatnak, hogy folyó évi április hó 29-én 1394. szám alatt kelt szabályrendelet értelmében szigoruan őrködjék, hogy a tervezett egylet tettleg meg ne alakuljon s müködését meg ne kezdje mindaddig, mig törvényes bemutatási záradékkal ellátott alapszabályokkal nem bir.

Budapesten, 1873. évi augusztus hó 27-én. A miniszter megbizásából: *Groisz Gusztáv*, min. tanácsos.

Majdnem ugyanily értelmű határozatot hozott a belügyminiszter 6641/73. szám alatt a pécsi és 30.124/73. szám alatt a szegedi, a debreceni, a pozsonyi és 1874-ben a kassai nyomdászok által a kerületi egyletek alakitására vonatkozólag benyujtott alapszabályaira.[122] A pécsi egylettől még azt is kivánta a miniszter diszkréten, hogy nevezze meg *azon anyagi érdekeket, melyek megóvása és előmozditása az egylet hatáskörébe vág*. A pécsi egylet azonban a miniszter kiváncsiságának nem lett eleget. Ezek után nem maradt más hátra, minthogy a vidékiek alapszabályaikat az ujonnan kidolgozandó pesti alapszabályok szerint szerkesszék meg.

Az önképző-egylet 1873 végén kimondotta, hogy a munkanélküliek alapját (ellentállási alap) beszünteti s ennek vagyonát a segélyző-egyletnek adja át. A határozat ugy szólt, hogy a munkanélküliek ezentul a jóváhagyás végett benyujtott alapszabályok 1. §-a szerint segélyeztetnek, miután az illető szakasz szerint az egylet a munkanélküli segélyt is bevezette. A segélyezés, mig az alapszabályok jóváhagyatnak, a szabályzatban körülirt módon történik.

A következő 1874. évben ugyszólván teljes stagnáció állt be az egyleti életben. A nagy munkapangás[123] elkedvetlenitette a tagokat s ezt megérezte az önképző-egylet is, mely iránt az érdeklődés megcsappant – miután fennállása mint önálló egylet már csak idő kérdése volt. A tanórák, mint rendesen, eredménytelenül végződtek s ezeket is be kellett szüntetni. Csak a

[121] A legutóbbi árszabálymozgalmakban rejlett a miniszternek ez a kifogása, mert 1866-ban nem talált a kormány e szakaszban kifogásolni valót. A vidéki egyleteknél is ebbe a szakaszba kapaszkodott a miniszter (Szapáry), valószinüleg az akkori főnökök közbenjárására.

[122] A kassaiak egyenesen lefőzték a minisztert s Dorstenstein inditványára – aki egy pár év előtt a wieni és a pesti önképző-egyletben nagy szerepet játszott – kimondották, hogy az önképző-osztályt egyszerüen kihagyják az alapszabályokból.

[123] A munkapangás az összes iparágakban érezhető volt; a gyárak munkásainak háromnegyed részét elbocsátották s akiket megtartottak, azoknak bérét leszállitották. Az ipari munkások nagy nyomorát jellemzi, hogy napi 30 krajcár bérért dolgoztak mint kirakodó munkások. 8–10.000 munkás közül egy-egy még ilyen munkát is csak egy-két napra kaphatott egy héten. Az árverési hirdetmények száma annyira emelkedett, hogy a „Budapesti Közlöny”-ben ezek 6–7 ivet foglaltak el az azelőtti 2–3 ivvel szemben. Az 1870–71-ben folyt nagy épitkezés után beállott a „Krach” s két millión felüli betáblázott teher ment veszendőbe. 70.000 forintos házak 15–20.000 forintért keltek el az árveréseken.

budaiak tartottak össze s az ottani olvasókör és dalárda, a pesti egylettel ellentétben, napról-napra fejlődött. A vidék nyomdászai még kevésbé igyekeztek előrejutni s a Typographia keserüen panaszolja, hogy Temesvár, Kassa, Nagyvárad, Pécs, Szeben, Kolozsvár, Brassó városok nyomdászairól semmi hirt sem hallani.

Az egyleti illeték novemberben 20 kr.-ról 25 kr.-ra emeltetett fel, ugyszintén elhatároztatott, miszerint 1875 január 1-től a lap német részét *külön szerkesztő* állitsa össze s ez alkalommal a német rész szerkesztésével Antensteiner bizatott meg. A lapot Firtinger és Antensteiner együttesen jegyezték.

A Nyugatmagyarországi Könyvnyomdászok Segélyző-Egyletét a belügyminiszter feloszlatta, benyujtott alapszabályait visszautasitotta s igy 1874-ben a hozzácsatolt vidéki nagyobb városok nyomdászai külön egyleteket alakitottak. A nyitraiak, később a soproniak alakitottak egy kisebb helyi egyletet, melyek heti 10–20 kr. illetékből segélyezték az akkor kis számu utasokat és betegeket. Az önképző-egyletek alakitása csak lassan haladt előre, mert nem minden városban volt meg a hozzávaló taglétszám, mert nyolc-tiz kolléga nem volt elegendő arra, hogy az ily „egyesület" megfelelhessen egy önképző-egylet feladatának.[124]

Pedig a vidéken nagy szükség lett volna az önképző-egyletek felvilágositó és önérzetre tanitó működésére. Hogy az önképző-egylet mily óriási eredményeket képes elérni, ha annak vezetése hivatásos kezekben van, azt a pesti önképző-egyletnél tapasztalhattuk.

A vidéki viszonyokról e helyütt futólagosan már többször megemlékeztem. A mérhetetlen tanoncgazdálkodásról, a 12–13 órás munkaidőről és a türhetetlen bérviszonyokról egy szó sem hallatszott a Typographiában, siri csend uralkodott a vidék nagy részében és ha véletlenül találkozott egy-két – mondjuk osztálytudatos – kolléga, azt a többiek indifferens magatartása minden oly lépéstől visszariasztotta, mely a nyomasztó helyzet megváltoztatását célozta. Szalmalángszerü, gyors lelkesedés és a közbejött legkisebb akadály előtti visszahátrálás jellemzi az akkori vidéki nyomdászokat. A kollegialitás is a helyzetnek megfelelő módon jutott kifejezésre és a régi céh-rendszer kasztszerü megnyilatkozása volt az, hogy az idősebbek a fiatalabbakat lenézték; ez azután csak széthuzódást eredményezhetett.

A fővárosban sem állottak sokkal különben a dolgok; a nagy számu munkanélküli kimeritette az egyleti pénztárt s a tagok nem fizették rendesen illetékeiket; a gyülések gyér látogatottsága, a bizalmiférfiak lagymatagsága a már kivivott eredmények visszafejlődését eredményezték. A kollégák nem tudták vagy nem akarták a fontos bizalmiférfiui intézmény hivatását kellően méltányolni és annak működéséi a hamis próféták izgatásának befolyása alatt a személyes szabadság korlátozásának deklarálták. Ez az indifferens állapot utóbb keserü kiábrándulással végződött. Az 1872-iki uj árszabálymozgalom eredménye mihamar elpárolgott. A segédek közönyösen türték az apróbb árszabály-sértéseket, melyek folyton szaporodtak és végre minden árszabályszerü feltétel megszünt. A főnökök ugy fizettek, ahogy akartak, a segédek viszont később, nem vezetvén őket senki sem, mindenbe belenyugodtak. A Typographia két

[124] A következő 1872–77. években is sok kisebb-nagyobb egylet alakult a vidéken; igy Fehértemplomban, Szombathelyen stb. Budapesten az Önképző-Egyleti Dalkör feloszlott és Gutenberg-szövetség cimmel uj dalkörré alakult át. Később ez is megszünt. A budapesti gépmesterek és nyomók körének megalakitása ügyében 1876 junius 13-án tartatott az első értekezlet. A budapesti betüöntők köre már 1872 február havában megalakult. A vidéki kisebb egyletekről nem találni adatot sehol sem. Nem adtak magukról életjelt. A nyitraiak 1877-ben ujból a pozsonyiakhoz csatlakoztak, miután a miniszter a pozsonyi egylet ujabbi alapszabályait 1877-ben jóváhagyta. Ők is utánozták Kolozsvárt és a lapok utján a nagyközönséghez fordultak egy rokkantsegélyző alap javára adandó adományokért; 93 frtot szedtek össze. A pozsonyi Typographenbund dalkör 1872-ben alakult és még ma is fennáll. A soproni egylet alapszabályait a miniszter nem hagyta jóvá.

év mulva már konstatálja, hogy „az árszabálysértések aggodalmat gerjesztő mérvben szaporodnak”, de egy szava sincs azok orvoslására vonatkozólag.[125]

Az 1874 augusztus 2-án tartott közgyülés a munkanélküliek segélyezésére vonatkozólag a következő szabályzatot fogadta el:

> Mig az uj alapszabályokban foglalt munkanélkülieket segélyző pénztár életbe nem lép, a segélyre jogosultak az egyleti pénztárból segélyezendők. Segélyre jogosult az, aki az utolsó hat hónapban a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének tagja volt; akik elutazásuk előtt legalább hat hónapig tagjai voltak az egyletnek, visszatértük alkalmával három havi befizetés után jogosultak segélyre. A segélyre igényt tartó köteles kimutatni, hogy 14 nap óta munkanélkül van és az állomásközvetitőnél be van jelentve és igazolja, hogy nem önként lépett ki. Árszabálysértés, vagy a tagok anyagi érdekei miatt kilépettek segélyre jogosultak. Másfoglalkozásuak segélyre igényt nem tarthatnak. A segélyezett köteles a felajánlott kondiciót elfogadni; nős tag nem köteles lakóhelyén kivül eső kondiciót vállalni. Segély 14 napi munkanélküliség után jár s annak összege nőtlen tagok részére heti 4 frt., nős tagok részére heti 6 frt. A kilépés oka a bizalmiférfi által igazolandó. A segélyezés 4 hétig tart; több esetben előforduló munkanélküliség esetén a segélyezés 12 hétnél tovább nem tarthat. Ily esetekben a 4 heti segély között legalább 12 heti befizetés teljesitendő. Árszabálysértéseknél ez alól kivételnek van helye. A segélyezés ideje alatt megbetegedett tag munkanélküli segélyt nem kaphat. Aki segélyre jogosult és azonnal elutazik, 8 frt. elutazási segélyben részesül; ha az elutazás a második segélyezési hét előtt történik, 6 frt. elutazási segélyt kap. Később elutazó erre a segélyre nem jogosult. Ha az elutazó 2 hó alatt Budapestre visszatér, köteles a felvett elutazási segélyt visszafizetni. A segélyek összege szükség esetén a tagokra fejenként is kivethető vagy pedig a tagdij megfelelően emelhető.

Antensteiner, aki lelke volt a pesti nyomdászok minden törekvésének, 1875 decemberben szintén leköszönt a német rész szerkesztői megbizatásáról és helyébe Bauer J. M. választatott meg.

A „Pesti nyomdász-dalkör” 1874-ben kivált az önképző-egylet kötelékéből s lemondott a havi 20 frt szubvencióról is. A leltárt az önképző-egylet annak fejében engedte át, hogy a dalkör köteles az önképző-egylet által rendezett ünnepélyeken dijtalanul közreműködni. Kimondatott végül, hogy a dalkör köteles eddigi cimét megtartani és csak önképző-egyleti tagok lehetnek tagjai.

Ujabb kérvény az országgyüléshez

Az 1874. március 22-iki havigyülés elhatározta, hogy az egyleti és gyülekezési jog törvénybe iktatása tárgyában egy ujabb kérvényt ad be a képviselőházhoz s e kérvény megszerkesztésével Antensteiner Ferencet, Firtinger Károlyt és Felvinczy Antalt bizta meg. A kérvény, melyet Csávolszky Lajos országgyülési képviselő május 19-én nyujtott át a képviselőháznak, az alábbi szöveget tartalmazta:

> *Magas országgyülés!*
>
> Alázattal alólirott egylet – azon meggyőződésből kiindulva, miszerint a Magas Országgyülés mindenkor kész a hazai lakosság minden osztályának kivánalmait és szükségleteit tekintetbe venni s azokat lehetőség szerint kielégiteni –, bátorkodik az egyleti s gyülekezeti jog tekintetében rendkivül hiányos törvénykezésünkre figyelmeztetni és alkotmányos jogának, valamint hazafiui kötelességének tartja a Magas Országgyülést sürgősen arra felkérni, hogy az illető törvényeket mielőbb szabadelvü szellemben megváltoztassa, valamint hogy határozott szabályokat teremtsen ezen megváltoztatott törvények gyakorlatbavétele körül.

[125] A Részvény-nyomdában 1873-ban árszabálysértés történt s az erről szóló panaszt a Typographia a – nyilttérben közölte.

Az egylet már annál is inkább számit ezen kérelmének teljesitésére, minthogy ezáltal Magyarország munkás népének egy rég óhajott kivánalma nyerne megvalósulást, valamint mivel a többi társadalmi osztályok is egy ily törvény alkotásánál hasonló mérvben lennének érdekelve. Miután az egyleti és gyülekezeti jog egy alapjoga az állampolgároknak – tekintet nélkül azok társadalmi állásaikra –, tehát fontos és szükséges, hogy a nép ezen alapjoga csonkitatlanul fenn is tartassék és hogy egy törvény alkottassék, mely ezen jogot és ennek gyakorlatát világosan szabályozza s oltalmat nyujtson némely közegnek önkényes és hanyag eljárása ellen, mely alatt zsenge egyleti életünknek már oly sokat kellett szenvednie.

Egy erőteljes, jól kifejlődött egyleti élet az államnak rendkivüli előnyére szolgál, minthogy éppen az egylet azon hely, melyben az egyes átlátni tanulja, miszerint az összességhez tartozik, hogy a társadalom nagy láncának egy gyürüje, hogy soknemü érdekek kapcsolják őt ahhoz, hogy azon áldozatok, melyeket az általánosságnak hoz, változékony viszonylataikban mint önönmagának hozottak tünnek fel. Az egyletben erejét megvizsgálhatja, ismereteit növelheti, nézete tisztul s terjeszkedik, láthatára nagyobbodik s elér tovább eső dolgokat, melyek nem érdeklik közvetlenül, de közvetlen a legnagyobb befolyással birnak létére. Ő végre magát az államot mint egy nagy egyletet tanulja ismerni és minthogy alkalom nyilik az egyletben jogait és kötelességeit fontolóra venni, ezáltal általános jogait felhasználni és általános kötelességeit ellenszenv nélkül teljesiteni tanulja. Az egylet következőleg az állampolgárságnak legjobb iskolája.

Igy tehát az államnak nem szabad az egyletet ellenségének tekintenie, hanem inkább segitőjének a valódi s helyesnek talált államcélok elérésére; nem szabad azt neki fejlesztésében és kiterjedésében gátolni s rendőrileg sanyargatni, hanem inkább iránta a nép minden rétegében elismerést szerezni; el kell ismernie az egyletet, mint a mostani államéletnek egy valóban jogosult s közhasznu tényezőjét s eszerint elbánni vele. Ha azonban oly esetek fordulnak elő, mint az gyakran történik, hogy egy egylet alapszabályai éveken át hevernek az állami leltár ügyiratai között és azután végre, ha már a tagok számára sok drága idő minden tevékenység nélkül elmult, visszaküldetnek a benyujtóknak szentesitetlenül a legkicsinyebb okok miatt, az azután nem sok felismerésről tanuskodik az egyleti élet fontossága iránt.

Az alólirott egylet ennélfogva azon reményének ad kifejezést, miszerint a Magas Országgyülés – méltányolva az egyletek közhasznu működését, egyáltalában tekintetbe véve különféle néposztályoknak érdekeit, különösen a munkásokét, melyek csakis szervezett egyletekben óvatnak erélyesen és melyek által ugy egyeseknek, mint a tömegeknek kihágásai még leginkább meggátolhatók, a tagokkal azonban a mások igazságos érdekei iránti tiszteletet felkeltik, végre keresztülvive a népnek egyik alapjogát és az „egyenlő jog mindegyiknek” elve szerint – egy szabadelvü egyleti és gyülekezési törvényt alkotni fog, illetőleg a jelenlegi akadályokat s azoknak okait eltávolitani és az egyleteknek szabadabb kifejlődését lehetségessé fogja tenni.

Ezen kérelmét bátorkodik a Magas Országgyüléshez mielőbbi tekintetbevétele iránti esedezésének hozzácsatolásával előterjeszteni.

Budapest, 1874 április 28-án.

A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete.

A pesti nyomdászok nem akarták belátni, hogy a kért jogok törvénybeiktatását – és ezt illetőleg még ma is ugyanazon állapotban vagyunk, mint 1874-ben – nem lehet az országgyüléshez intézett kérvényekkel kiküzdeni.

Az 1875. évi segélyző-egyesületi közgyülés elé dr. Farkas Kálmán egyesületi orvos egy a budapesti nyomdászok egészségi viszonyairól szóló jelentést terjesztett, mely szerint a fővárosi nyomdászoknál előfordult 30 halálesetben 26 tüdővészben pusztult el; ennek főoka az egészségtelen nyomdahelyiségekben és a tanoncok kizsákmányolásában rejlik. A gyülésen Hornyánszky elnök bejelentette, hogy az alapszabályok jóváhagyás nélkül érkeztek vissza s a miniszter azt kivánja, hogy az alapszabályok három példányban terjesztessenek fel s az 1875 május 2-án kelt miniszteri rendelet 6. pontja az ujonnan felterjesztendő alapszabályokba egész

terjedelmében beszurassék.[126] A választmány és vele minden tag – kivéve azokat, akik féltek attól, hogy egykori inkollégiális magatartásuk még meg fog toroltatni – őszinte örömmel vette tudomásul, hogy a miniszter az alapszabályokban egyéb kifogásolni valót nem talált és a kivánt módositások beszurása után azokat ujra abban a tudatban küldte fel, hogy pár hét mulva megerősitve fognak visszaérkezni. Azonban csalódott.

A segélyző-egyesület alapszabályai 1875 szeptember hóban jóváhagyás nélkül érkeztek vissza. A miniszternek az alapszabályokra vonatkozó leirata igy hangzott:

Budapest főváros közönségének!

A „Budapesti Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélypénztárá"-nak folyó évi augusztus hó 4-én, 25.662. szám alatt kelt tanácsi jelentéssel megerősités végett felterjesztett módositott alapszabálytervezete iránt a következő észrevételek merültek fel: 1. A könyvnyomdászok és betüöntők nem lévén jogosultak az összes középmagyarországi társaik nevében s a főváros hatósága alá nem tartozó területekre is kiterjedő határozatokat hozni[127], a cimben és az alapszabályok illető helyein a „középmagyarországi" szó helyett a „budapesti" teendő. 2. Az egylet céljait feltüntető 1. § 5. pontjánál beveendő, hogy *önhibájukon kivül* munkanélküliekké letteket és átutazókat segélyezi; az I. § 7. pontja kihagyandó, mert az árszabály és munkaidőre és az árszabály reviziójára vonatkozó intézkedések az egylet céljaival semmi összefüggésben nincsenek; az 1. § *k)* pontja (kölcsönösség) kihagyandó, mert az egylet tagjai az 1875. évi miniszteri rendelet szerint csak magyar állampolgárok lehetnek. Kihagyandók a munkaközvetitésre és a választott bíróság és az árszabálybizottság alakitásáról szóló pontok és a 29. § *b)* pontjánál kihagyandó, hogy „nem önkéntesen léptek ki" s ehelyett „nem önhibájuk folytán léptek ki" teendő. A 30. és 31. §-ok (árszabálysértés miatt kilépettek munkanélküliségi segélye). *Kihagyandó* a 38 §. (Más nyomdászegyletek területén beálló munkabeszüntetés esetében az egylet segélyt nyujthat. E célra minden 50 tag után 25 forintból álló alap gyüjtendő. Az alap kiegészitése külön adó által történhetik *s e célra a segélyezési szakosztályok egyik pénztárából sem szabad pénzt vagy pénzértéket venni.)* Kihagyandó a 39. §, hogy: „Minden Budapestre érkező szaktárs 3 forintnyi segélyben részesittetik, *ha itt állomást nem nyer"*, szerint módositandó. *Kihagyandó* az 53. § azon része, hogy a nyomdák bizalmiférfiakat választanak, mely utóbbiak az árszabályt, valamint az egyleti határozatokat ellenőrzik, valamint általában az egyleti ügyekben az árszabálybizottság, a választmány és a tagok közötti kapcsot képezik. Az 52. §-nál meghatározandó, hogy ki felelős a egylet vagyonáért és a kiadásokért. Az 55. §-nál a választmány és a *tisztikar* választása teendő. Az 59. §-ban meghatározandó, hogy az ott emlitett

[126] Tisza Kálmán belügyminiszter 1875 május 2-án egy ujabb rendeletet bocsátott ki az egyletek alakitása tárgyában. „1. Ha az egyleti alapszabályokra a benyujtástól számitott 40 nap alatt határozat vagy észrevétel nem érkezik, akkor az illető egylet működését ideiglenesen megkezdheti. 2. Lényegesen különböző egyletek egy cim alatt közös alapszabályokkal nem alakulhatnak és igy külön alapszabállyal kell alakitani a humanisztikus, a közművelődési, politikai, gazdászati stb. egyleteket is. 3. Politikai és munkásegyleteknél egyleti tag csak magyar honpolgár lehet. 4. Politikai és munkás-egyleteknél fiókegyletek alakitása meg nem engedhető. 5. Munkásegyleteknek csak azok tekintetnek, melyek az 1872. évi ipartörvény értelmében alakittattak. (Az emlitett törvényben ilyen szakasz nem létezik.) Másnemü egyletek, ha munkásoktól alapittattak is, olyanoknak tekintetnek, mintha nem munkások alakitották volna. 6. Minden munkásegylet alapszabályaiba felveendő, hogy az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét be nem tartja, a magyar királyi kormány által, amennyiben további fennállása által az állam vagy az egyleti tagok érdekei veszélyeztetnének, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályszerü vizsgálat eredményéhez képest végleg feloszlatható, vagy esetleg az alapszabályok pontos betartására, különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik." Ez volt tehát a nyomdászok által peticionált egyesületi jog.

[127] A miniszter a nyomdatulajdonosok határozatát is követelte, kik az ujabb módositásokhoz 6 szóval 3 ellen hozzájárultak. Ebből kiviláglik, hogy az illetők a miniszternél a „segédek érdekében" interveniáltak az alapszabályok ügyében.

kiadások (lakbér, számvivő fizetése, szolga fizetése, egyleti közlöny költségeinek pótlása, nyomtatványok) csak a többi kiadások fedezése után fenmaradó fölöslegből fedezhetők; meghatározandó, hogy a felesleg hány százaléka fordítható e célra. A 61. §-ban megállapitandó, hogy ki lesz hivatva a betéti könyveket őrizni s azt meghatározni, hogy a tiz év alatt alakuló esetleges ujabb egylet hasonló célu-e a jelenlegi egylettel vagy sem. Az általános határozatok 1. pontjának végtétele (Egy tagnak kizárása sem szavazás által, sem más módon nem eszközölhető) a 8. §-al ellenkezvén, megfelelően módositandó. *Kihagyandó* az általános határozatok 2. pontja is (árszabály- és munkaidő meghatározása, illetőleg fentartása vagy módositása érdekében működő közeg: az e célra állandó választmány, mely mindig az egyleti elnökből és annak helyetteséből áll. A másodrangu közegek: *a)* a vegyes árszabálybizottság: *b)* az ebből kiküldött választott bíróság árszabályvitáknál és *c)* a nyomdák száma szerint összeállitandó bizalmiférfiak bizottsága).

Végül felveendő, hogy mindazon közgyülési határozatok, melyek az alapszabályok módositását, vagy az egylet feloszlását célozzák, foganatositásuk előtt a magy. kir. belügyminiszter elé terjesztendők.

Felhivom a főváros közönségét, hogy az előadottakról folyamodókat a csatolmányok kézbesitése mellett azzal értesitse, miszerint az annak értelmében ujból szerkesztendő alapszabályok az *egyleti elnök* által aláirt három egyenlő példányban a főváros közönsége utján ujólag felterjesztendők.

Budapesten, 1875. évi szeptember hó 14-én. A miniszter helyett Br. Kemény, államtitkár.

Az uj alapszabály és a tagok elégedetlensége

A választmány egy hármas bizottságot küldött ki, hogy az alapszabályokat és az egyesület cimét a miniszter kivánságának megfelelően módositsa, azzal a kikötéssel, hogy a kölcsönösségre vonatkozó pont a miniszter okoskodása dacára is felveendő az alapszabályokba, valamint, hogy a szomszédos megyékben levő városok nyomdászai is tagjai lehetnek az egyletnek. Az 1876. évi közgyülésig a segélyző-egyesületben semmi megemlitésre méltó fontosabb momentum nem fordult elő. Az 1876. évi május 17-én tartott közgyülésen az elnökség bejelentette, hogy a miniszter az alapszabályokat április 19-én jóváhagyta. Ezzel a magyarországi könyvnyomdászok egy uj mesgyére léptek.

Ez a közgyülés még azt is kimondta, hogy a külföldre utazó tagok ezentul igazolójegyek helyett nyugtakönyvet kapjanak. Az uj alapszabályt, mint az egyesülés dokumentumát, szükségesnek tartom az utókor számára megörökiteni.

A budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének alapszabályai

I. szakasz

Az egylet célja és a cél elérésére szolgáló eszközök

1. §. Az egylet, mely: 1) betegség és halál esetében segélyző; 2) rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyző; 3) önhibájukon kivül munkanélkülieket és átutazókat segélyző; 4) önképzői szakosztályokra oszlik – a következő célokat tartja szem előtt: *a)* megbetegedett tagjainak segélyezését, valamint az elhalálozók eltakaritási költségéhez való járulását; *b)* a rokkant tagok segélyezését; *c)* az elhalt tagok özvegyeinek, valamint a nőtlen tagok szülőinek, ha ezek fiuk halála által, egyedüli támaszukat vesztették – segélyezését; *d)* az elhalt tagok árváinak segélyezését; *e)* az átutazók utipénzzel való ellátását, valamint az önhibájukon kivül munkanélküli tagok segélyezését; *f)* tagjainak, valamint a tanoncoknak, szellemi és szakbeli kiképezését, az egyletben képviselt szakokban.

A cél elérésére a következő eszközök és módok szolgálnak:

1. heti járulékok, valamint a tagok beiratási illetékei (5., 7. §-ok); 2. nyomdatulajdonosok jogszerzésen alapuló járulékai a rokkantak pénztárához (5. §); 3. a rendezendő ünnepélyekből befolyó jövedelem; 4. esetleges bevételek, mint hagyományozások, ajándékok stb; 5. tudományos, műszaki és szociális előadások, a politika és vallás kizárásával; 6. nyelvészeti stb. tanórák; 7. az egyleti könyvtár és olvasóterem használása, az azok felett fennt álló szabályok szerint; 8. egyleti közlöny kiadása.

2. §. Az egylet székhelye Budapest.

3. §. A kölcsönösség egyéb egyletekkel csak az esetben gyakoroltatik, ha azok a budapesti egylet irányát követik és a beiratási illetékek elengedésére – betegség esetében azonnali betegsegély élvezhetésére – rokkant-, özvegy- és árvapénztárba való befizetés idejének beszámitására és átutazók utpénzzeli ellátásra vonatkozólag ugyanazon előnyöket nyujtják.

4. §. Az egylet rendes és tiszteletbeli tagokból áll. Rendes tag Budapesten foglalkozó minden nyomdász, betüöntő és javitnok (korrektor) lehet, épp ugy az ideutazó szaktársak, kik kimutatják, hogy addig egy budapesti egylettel kölcsönösséget gyakorló egylet (3. §) tagjai voltak. Betegek csak akkor jogositvák felvételre, ha felszabadulásuk vagy ideérkezésük után hat hét közben felvételre jelentkeznek. 50 éves koron tul csak azoknak felvétele engedhető, kiknél utánbizonyitható, hogy előbb a belépésre alkalmuk nem volt. Tekintetbe véve, hogy a kisebb vidéki városokban foglalkozó szaktársak, csekély számuk miatt, képtelenek egy önálló egylet életbeléptetésére, szabadságukban áll a Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Bars-, valamint Komárom-, Esztergom-, Fehér- és Hevesmegyékben s a Jászság és Kunság kerületeiben foglalkozó szaktársaknak, tagjai lenni ezen egyletnek. Ezen esetben nem szabad az illetőknek valamely más könyvnyomdász-egyletnek tagjainak lenni. Ha valamely tag más üzletet folytat, járulékainak pontos fizetése által (5. §) szabadságában áll továbbra is pénztárhozi jogát fentartani. A belépés napja a számvivő által az állományi könyvbe iktattatik. Elutazó tagok pontosan teljesitett befizetésükről a számvivőtől nyugtát kapnak. Tiszteletbeli tagok: 1) azon nyomdatulajdonos urak, kik az 5. § szerint a tagjaik után reájok esendő járulékot fizetik és 2) azok, kik üdvös cselekvények s ajándékok stb. által az egylet körül érdemeket szereztek. A tiszteletbeli tagok az egylet igazgatása és kezelése körül ugyanazon jogokat élvezik, mint a rendes tagok; ellenben az egylet részéről való bármi néven nevezendő segélyről lemondanak. A nyomdatulajdonos urak mindegyikének szabadságában áll, az egylet rendes tagjává lenni.

5. §. A tagok az üzleti pénztárnoknak előre fizetik a minden szombaton esedékes heti járulékot, mely járulék nagysága a közgyülés által (53. §) határoztatik meg s az egyleti szolga által hetenként pontosan behajtatik. – Ezen járulék jelenleg 45 krban van megállapitva, melyből a betegsegélyző pénztárra 25 kr., a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra 5 kr., a munkanélküliek és átutazók pénztárára 5 kr., az önképzői pénztárra 10 kr. esik. A pénztárak elkülönitett alappal birnak s külön számoltatnak el. – Azon tagok, kik más foglalkozással birnak, járulékaikat egyenesen a számvivőnek fizetik. A nyomdatulajdonos urak nyomdájukban foglalkozó minden egyleti tag után rendes járulékul 10 krt fizetnek, melyből ¼ a betegsegélyző-pénztárra és ¾ a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra esik.

Nyomdatulajdonosok, kik ezen járulékot fizetik, jogositvák minden időben a pénztár kezeléséről meggyőződést szerezni. – Oly üzletekben, hol a nyomdatulajdonosi járulék nem fizettetik, ez a tagok által teljesitendő; ugyanez áll azon tagokról is, kik más foglalkozást folytatnak, de a rokkantsegélyt biztositani kivánják részükre.

6. §. Ha a segélyzendők száma annyira szaporodik, hogy a befolyó járulékok elégtelenek a kiadás fedezésére: a rendes tagok járulékainak felemelése és behajtása az egybehivandó közgyülés többségének határozata folytán, bizonyos időtartamra, eszközlésbe hozandó. – Sürgős esetekben – a rendes közgyülés mielőbbi egybehivásáig, a választmány van feljogositva a járulékok felemelésére.

7. §. Az egyletbe ujonnan lépők, ha foglalkozásaik megkezdése első hat hete alatt jelentkeznek, egy forint beiratási illetéket fizetnek, a későbben jelentkezők pedig 10 o. é. forintot. Beiratási illeték alól felmentvék azon korábbi tagok, kik munkahiány miatt (az állomásközvetitéstől azonban bizonyitványt kell hozniok, hogy állomást nem nyerhettek) vagy az általános véd-kötelezettség következtében az egyletből kiléptek. – E célból ezeknek foglalkozások megkezdése után 8 nappal a belépésre, illetőleg a befizetés folytatására kell jelentkezniök.

8. §. A befizetés hat heti megszakitása önkénytes kilépésnek tekintetik és az egyleti közlönyben történt felszólitása után a tagnak az egyleti állományi könyvéből való törlését, valamint a tagsági jog elvesztését vonja maga után. – Az ily módon törlött tagok ujoni felvétele csak a 7. §-ban belépő tagokról szóló módozatok szerint történhetik. – Más ok miatt tagot kizárni nem lehet, kivéve ha valamely tag becstelenitő vétség miatt elitéltetett, vagy az egyleti vagyonon csalást követett el (l. 35. §).

9. §. Az árvapénztárba hetenként befolyó összegek, valamint a többi pénztárak netaláni feleslegei, a közgyülés által felállitott alapelvek szem előtt tartása mellett, a lehető legjövedelmezőbb módon helyeztetnek el. – Az összes egyleti vagyon és az egylet tulajdonát érdeklő iratok az egylet pénztárában őriztetnek; a pénztár három kulccsal van ellátva, melyek egyikét az egylet elnöke vagy helyettese; a másikat a pénztárnok; a harmadikat minden hónapban változtatva, a választmány valamely tagja kapja megőrzés végett ugy, hogy a pénztár csak e három személy által nyitható és csukható be, kik ennélfogva a pénztár rendbenlétéről tisztségük ideje alatt kezeskednek.

10. §. A hetenként megjelenő egyleti közlönyt minden tag ingyen kapja. – A Budapesten kivül foglalkozó tagoknak posta utján dijmentesen küldetik meg.

II. szakasz

Az egylet beosztása

I. Beteg- és halálesetekben segélyző szakosztály

11. §. Az összes járulékok rendesen könyveltetnek el s minden tagnak szabadságában áll a befizetésekről meggyőződni.

12. §. Ha a pénztár oly állapotban volna, hogy a bevétel a folyó kiadások fedezésére nem elégséges, a 6. § szerint kell eljárni. Hogy mindenki a segélyben idejekorán részesülhessen, a tagok kötelessége megbetegedés esetén az üzleti pénztárnokot értesiteni – a bejelentés napja vagy a postabélyeg kelte lévén érvényes a betegség kezdetéül tekintendő. A betegségi bizonyitvány átadása alkalmával, a beteg a következő hétre üres utalványt kap ugy, hogy az esedékes betegpénz csupán a nyugta és betegségi bizonyitvány átadása alkalmával szolgáltatik ki. A gyógyulás bekövetkeztekor az illető tagot gyógykezelő egyleti orvosnak a (naponként) kitöltött utalvány beküldése mellett azonnal jelentést kell tenni a számvivőnek.

13. §. A koronként tisztet viselő üzletpénztárnok kötelezve van az illető üzletben előforduló megbetegedési esetről az egyleti orvosnak és az ellenőrnek jelentést tenni s egyszersmind a megbetegedett vezeték- és keresztnevét, valamint lakását pontosan tudtul adni, az elhanyagolás következménye, mely a betegpénz kifizetésének megtagadását vonhatja maga után – az üzletpénztárnokot terhelendi. Az üzlet tagjai beteglátogatókat választanak, kiknek felváltva minden harmadnap a beteg hogyléte felől meggyőződniök kell; e célból jogok van, sőt kötelességök magokat a gyógykezelő orvossal érintkezésbe tenni, a rendelményeket és gyógyszereket előmutattatni és különös tekintettel lenni arra, hogy a beteg mit se mulasszon el arra, ami gyógyulását elősegiti. Ha ugy találnák, hogy a beteg a gyógykezelésre rendelt orvos vagy seborvos által nem hagyja magát gyógyittatni, hogy annak rendeleteit szigoruan nem teljesiti, vagy egyéb módon magát nem a szorosan megkivántató módon viseli, vagy éppen tisztük teljesitésében a beteg által gátoltatnának, vagy általa az őket megillető bánásmódban nem részesülnének, mind e körülményekről a betegpénztár elnökének jelentést kell tenniök, ki fel van hatalmazva a tényálláshoz képest, a betegpénz kifizetését felfüggeszteni, illetőleg a

betegség lefolyásának egész tartamára megtagadni. Ez utóbbi határozat érvényességéhez azonban az elnök és választmány beleegyezése kivántatik.

14. §. A betegsegély nagyságának meghatározása az 53. § *f)* pontja értelmében a közgyülésnek van fenntartva. Jelenleg 6 heti szakadatlan befizetés esetén (5. §) a tagnak igénye van 6 ft. 30 kr. hetenkénti segélyre (egyes napra 90 kr.), mely egy teljes éven át (52 hét) kifizettetik. Ha a betegség egy évnél tovább tartana, akkor a választmány határozandja el, az ilyen beteg vajon és mily módon segélyeztessék továbbra is. Ha felgyógyult 12 hét alatt, egy és ugyanazon betegségbe visszaesnék, az esetben a második megbetegedés ideje, az előbbi megbetegedés folytatásának tekintetik. A betegsegélyre a betegen vagy annak meghatalmazottján kivül senkinek sincs igénye.

15. §. Megbetegedett tagok, kik betegsegélyben részesülnek, ezen segély élvezésének ideje alatt a heti járulékok fizetése alól felmentvék.

16. §. Ha a tag valamely gyógyintézetben ápoltatik, ez esetben az egylet a gyógyköltségeket mindaddig fizeti, mig az alapszabályilag meghatározott segély tart, hacsak a tag a gyógyköltségeket harmadik személyektől követelni jogositva nincs; azonban a gyógyköltségeknek a betegpénz magasságát túl haladnia nem szabad. A gyógyintézetnek fizetendő dij után fenmaradó betegsegély pénz feleslege, a betegnek felgyógyulásakor kiadatik, vagy óhajtásaként hetenként is kifizettetik. Ha az egyletnek a kórház részére gyógyköltséget fizetni nem kell, a betegnek a teljes segély kiszolgáltatik.

17. §. A számvivő minden héten a beteg névjegyzéket az egyleti közlönyben közzé teszi. A választmánynak minden időben szabadságában áll a betegsegélyt élvező tag betegségi állapotáról tudomást szerezni.

18. §. Azon beteg, kinek az orvos által fürdőlátogatás ajánltatik, ezt az őt gyógykezelő orvos bizonyitványának átadása mellett – a számvivőnek bejelenti. A számvivő azután azonnal eszközlésbe veendi a betegnek az egylet egyik orvosa általi megvizsgáltatását, s e megvizsgálás alapján a betegnek irásban tudtul adja, valjon a fürdőlátogatás idején segélyben részesittetik-e vagy nem. Ha a beteg az eldöntés előtt elutazik, a betegsegélyre való jogát elveszti. A fürdőt látogató betegnek minden héten vagy visszaérkezése után, az őt gyógykezelő orvos bizonyitványának előmutatása mellett, a segély kifizettetik. Betegeknek, kik foglalkozási helyöktől távol óhajtanak tartózkodni, elutazások előtt szintén meg kell magokat az egyletorvos által vizsgáltatniuk (Budapesten kivül foglalkozókra nézve a 4. §-ban foglalt szabályok érvényesek) és havonként az őket gyógykezelő orvos bizonyitványát beküldeniök, melynek átvétele után a segély kiszolgáltatik.

19. §. Ha az egylet valamely tagja elhalálozik, ez esetben a meghatározott 50 o. é. forintnyi temetkezési költség összege, hátrahagyott családjának vagy egyéb hozzátartozóinak fizettetik ki. Ha ilyenek nem volnának, akkor az egylet veszi át a tisztességes eltemetkezésről gondoskodást, a netalán fenmaradó felesleg a pénztárba folyván vissza.

II. Rokkantakat-, özvegyeket- és árvákat segélyző szakosztály

20. §. Rokkantsegélyre az egylet minden tagjának igénye van, ha legalább 10 évig ahhoz tartozott és kötelezettségeinek pontosan eleget tett; továbbá ha orvosi bizonyitvány által kimutatja, hogy kórgyengeségi, vagy testi, vagy szellemi betegség által képtelenné vált életfentartási szükségleteit megkeresni; ezenkivül azonban még legutóbbi foglalkozás helyéről is bizonyitványt kell hoznia, valamint a rokkant segélynek részére való kiszolgáltatás végett egy választmányi gyülés határozata kivántatik meg. Volt tagoknak a pénztárhoz való belépésük (ujra) alkalmával, a rokkantsegélyre való igénytartás tekintetéből, a már azelőtt teljesitett fizetési járulékok ideje beszámittatik.

21. §. A rokkantaknak nyujtandó segély 10–20 évi tagság után 3 ft.; 21–30 évi után 4ft.; 31–40 évi után 4 ft. 50 kr.; 41–50 évi után 5 ft.; 50 évi tagságon tul 5 ft. 50 kr. hetenként. A közgyülésnek egyébként szabadságában áll e segélyt feljebb is emelni. Ezen segély nyugtatvány mellett hetenként fizettetik ki a rokkantnak vagy meghatalmazottjának, s lefoglalható sohasem

lehet. – Azon tagok részére, kik a nyomdászüzletnél testi sérülést vagy egyéb testi bajt szereztek s ezáltal dologképtelenné lettek, 10 éven alól is kifizettetik a rokkant-segély. A rokkantak e segélyt bármely tetszésük szerinti helyen élvezhetik és Budapesten kivül tartózkodásuk esetében az illető helyhatóságnak életmódjuk és tartózkodásukról szóló bizonylata mellett, saját költségükre havonként felvehetik. Betegsegélyre a rokkantaknak nincsen igényük, azonban járulékaiknak az özvegy- és árva-pénztárba való szakadatlan fizetése által fenntarthatják jogukat, az alapszabályszerü özvegy és árvasegélyre.

22. §. A rokkantsegély kifizetése megszünik, ha rokkant foglalkozására nézve ismét munkaképes lett.

23. §. Valamely tag halála után, ha az legalább 10 évig a pénztár iránybani járulék befizetéseinek pontoson eleget tett, törvényes házasság után maradt neje igényt tarthat az özvegysegélyre. A segély egyszer s mindenkorrai kielégitésképen egyelőre 50 o. é. ft. állapittatik meg. Ezen segélyre azon nőtlen tagok szülőinek is van igényük, kik fiuk halála által egyetlen támaszukat vesztették el. A közgyülésnek marad fenntartva ezen összeget, a pénztár az idei állásához képest a jövő évre meghatározni. Ha a pénztár valamely tagja a segélyezésre való jogát (l. 8. §) elvesztené, ez esetben halála után özvegyének, illetőleg szüléinek nincs igényök a segélyre. A választmánynak marad azonban fentartva, hogy különösen tekintetbe veendő eseteknél kivételt tegyen.

24. §. Tiz évi járulék befizetése után a hátrahagyott árváknak igényök van a segélyre.

25. §. Az árvasegély, az özvegysegélyzéstől függetlenül adatik és erre az elhalt tag törvényes és mostoha gyermekei igénnyel birnak. Örökbe fogadott gyermekek azonban nem nyernek segélyt.

26. §. Az árvasegély nagyságának meghatározása az 53. § *f)* pontja szerint a közgyülésnek van fentartva. Az árvasegély, az atya meghalálozása napjától számitva havonként fizetendő ki; az egyelőre egy gyermek és hó után 4 forintban van megállapitva és a segélyzett árvák betöltött 14-ik évéig tart. A segély csupán az özvegynek, illetőleg anyának, vagy a gyermekek életben létét megerősitő bizonyitvány mellett, a gyámnak fizettetik ki, a halálozás napját követő hónap elsejétől kezdve. Az árvasegély az erre jogositottnak költségére bármely helyen felvehető, azonban Budapesten kivül tartózkodás esetében az árvák élete és tartózkodásáról az illető helyhatóság bizonyitványát kell havonként beküldeni.

27. §. Árva gyermekek, kik nyilvános költségen ápoltatnak, mig e viszony tart, segélyre számot nem tarthatnak.

28. §. Olyanok, kik a befizetés tartama alatt lesznek árvákká, ha ezen tartamnak fele lejárt, tovább fizethetnek, hogy a segélyre teljes joggal birhassanak.

III. Munkanélkülieket és átutazókat segélyző szakosztály

29. §. A munkanélküliek pénztárából való segélyzésre igénnyel bir minden tag, ki: *a*) a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének a munkahiány bekövetkezte előtt három hónapig tagja volt; *b*) bebizonyithatja, hogy 14 nap óta munka nélkül van, ugyanannyi ideig az állomásközvetitésnél be van jegyezve és nem önhibája folytán lépett ki a munkából; önhibájok folytán kilépetteknek azon tagok is tekintetnek, melyek bebizonyithatólag saját vétségük, nevezetesen jellemtelenségük miatt bocsáttattak el, vagy valami módon elbocsáttatásukat előidézték.

30. §. E pénztárt igénybe vevő minden tag köteles az állomásközvetitéstől, a neki felajánlott foglalkozást elfogadni. Tekintetre méltó esetekben alapelvül szolgál, hogy egy nős tag lakhelyén kivül saját akarata nélkül munkát elvállalni ne kényszeritessék.

31. §. A segélyösszeg hetenként 4 ft. a nőtelen és 6 ft. a nős tagok számára, ez azonban a közgyülés határozata folytán megmásitható.

32. §. A segély a foglalkozás hiány második hetének végével kezdődik és öt héten át tart. Gyakoribb foglalkozás hiánynál, a segélynek évenként tizenkét hetet tul haladnia nem szabad.

33. §. Valamely tagnak a segélyezés ideje alatti megbetegedés esetén, a segély a betegség tartamára elmarad. A betegség után folytatandó segélyezésnél, a betegség előtti hetek száma a 32. § értelmében beszámittatik.

34. §. Ha oly tag rögtön elutazik, kinek a segélyezésre alapos igénye van és az állomás-közvetités által utánbizonyitható, hogy foglalkozásban nem állott, 8 ftot kap mint utiköltséget. Az elutazott tag, ha három hónap alatt visszatér, köteles az utiköltséget visszafizetni.

35. §. Ha kitünik, hogy valamely tag hamis adatok alapján utiköltséget nyert, a visszafizetésre kötelezve van s ha ezt teljesiteni vonakodnék, az egyletből kizárandó.

36. §. A segélyezésre igényt tartó tag jogosultságának eldöntése (29. §) legalább három tag jelenlétében, az állomásközvetitő bizottmányt illeti, azonban minden tagnak a választmányhoz felebbezése meg van engedve. A bizottmánynak a választmányt a segélyezési esetekről pontosan kell értesiteni. A 30 és 33. §-okban foglalt esetekben az eldöntés a választmányt illeti.

37. §. Minden Budapestre érkező szaktárs, ki oly egyletnek volt tagja, mely azon egylet tagjait hasonló jótéteményben részesiti, utisegélyt nyer. Ezen segély nagysága a közgyülés által határoztatik meg s jelenleg 3 ft-ban van megállapitva. Ha foglalkozást vállal, kötelessége a felvett utipénzt 14 nap után hetenként 1 ftnyi részletben befizetni. Az utisegélyben részesülők névjegyzéke, a heti betegállomány kimutatásával együttesen közzététetik.

38. §. Félév lefolyta előtt egy és ugyanazon idegen, különösen tekintetbe veendő eseteket kivéve, segélyben nem részesülhet.

IV. Önképzői szakosztály

39. §. Ezen szakosztály körébe tartoznak az 1. § *f*) pontjában emlitett célok, valamint az 5. pont alatt elősorolt eszközök; ezen célok és eszközök költségei tehát az önképző-szakosztály pénztárából fedezendők, mely a közgyülés határozata értelmében (az 53. és 57. §§) az igazgatás egyéb költségeiben részt vesz.

40. §. A könyvtár és olvasókör igazgatására, valamint az előadások és oktatási órák eszközlésére a választmány által egy 9 tagu képző-bizottmány alakittatik, mely szükség esetén nem választmányi tagokból is állhat, akik azonban a bizottmányi ülésekben csupán tanácskozási joggal birnak. E bizottmány működéséről a választmány felelős.

III. szakasz

Az egylet igazgatása

41. §. Az egyletet igazgatja a választmány. A választmány áll: az elnökből, – ki a nyomdatulajdonosok sorából választandó –, két helyettesből – kiknek elseje az önképzői szakosztály elnöki tisztét viseli –, egy számvivőből, a segélyző- és önképzői szakosztályok egy-egy pénztárnokából, 25 választmányi tagból, kik minden évben a rendes közgyülésen, általános szavazattöbbséggel és szavazó jegyek által választatnak. A legközelebb következő 10 tag póttagnak tekintetik. Választó és választható minden tag. Utánválasztások minden gyülésen történhetnek. Ha a nyomdatulajdonos urak közül az elnöki állást senki elvállalni nem akarná, az esetben az elnök a segédek sorából választandó.

42. §. A választmány alakuló ülésében a fentebbi egyenesen a gyülés által választott tisztviselőkön kivül, két magyar és két német jegyzőt választ; az egyéb igazgatási teendőket pedig az egyes választmányi tagok között osztja ki.

43. §. Az egyleti választmány következő tisztet visel: *a)* az egylet vagyonát kezeli; *b)* rendes egyleti tagokat felvesz és azokat az egylet állományi könyvbe bevezeti, vagy abból kitörli; *c)* valamely egyén fel, vagy fel nem vételét a 4. § 2-ik bekezdésének értelmében meghatározza; *d)* kétes esetekben, a különböző pénztárakból való segélyezhetés felett dönt; *e)* az egyleti orvosokat alkalmazza; *f)* az egyleti szolgát felveszi; *g)* a rendes vagy rendkivüli közgyüléseket egybehivja; *h)* az önképzői szakosztály ügyrendét megállapitja; *i)* az egylet összes ügyeit,

melyek nem kizárólag a közgyülésnek vannak fenntartva, elintézi; *k)* az általános szabályok értelmében az egyleti közlöny vezetésével megbizandó választmányt választja; *l)* számol az ügykezelésről a befejezett évben és a közgyülés eleibe terjeszt költségvetést a következő évre (l. az általános szabályokat).

44. §. Az egyleti választmánynak kötelessége minden hónapban legalább egyszer egybegyülni, ha csak oly eset nem forog fenn, mely azonnali kielégitést igényel. Határozatait abszolut szótöbbséggel és legalább 12 választmányi tag jelenlétében hozza. Szavazategyenlőség esetén az elnök dönt. A választmány határozatai ellen a közgyüléshez lehet felebbezni.

45. §. Az egyleti elnök s hátráltatása esetén annak helyettese, az egyletet a hatóságok és harmadik személyek irányában képviseli; ő őrködik a pénzek kezelése felett; hajtja végre a közgyülés és egyleti választmány határozatait; a közgyülésen és választmányi üléseken elnököl; az egylet által kibocsájtott iratokat és okmányokat aláirja, azonban aláirásának érvényességére a jegyző, pénztárnok vagy számvivő ellenjegyzése szükséges; az egyleti választmány rendkivüli üléseit ő hivja egybe s végre a választmány minden ülésein a sorrendet ő állapitja meg.

46. §. A számvevő veszi át a tagok belépése, megbetegedése, felgyógyulása és kilépése felőli jelentéseket, az alapszabályilag meghatározott segélyzéseket utalványozza, az egyleti vagyon felszámolását érdeklő tárgyalásokat (a 47. § értelmében a pénztárnokokra eső munkákat kivéve) elintézi és az elutazó tagok bizonyitványait kiállitja, valamint a rendes és tiszteletbeli tagok állományi könyvét vezeti. A választmánynak minden tetteért felelős. Fáradozásaiért dijaztatik.

47. §. A két pénztárnoknak a számvivőtől átvett pénzeket pontosan és a pénztárak szerint elkülönözötten kell könyvelni, a pénzek gyümölcsöző elhelyezéséről (9. §) az elnökkel egyetértve kell gondoskodnia; a kiadásra szükségeltető pénzt vevény mellett kiszolgáltatni, a választmány elébe havonként kimutatást terjeszteni, valamint az év kezdetén megtartandó közgyülés elé terjesztendő számadó jelentést elkésziteni.

48. §. A jegyzők kölcsönös megegyezés szerint vezetik a választmányi, valamint közgyüléseken a jegyzőkönyvet és szerkesztik az egylet által kibocsátott irományokat.

49. §. Minden egyes üzlet tagjai üzleti pénztárnokot választanak, ki a tagok hetijárulékait beszedi és a pénztárnokoknak átszolgáltatja; a tagok létszáma felett rendes jegyzéket vezet.

Ellenőrző bizottság

50. §. Az ellenőrző bizottság öt tagból áll, kik a közgyülésen évenként szavazattöbbséggel választatnak s kik viszont a magok kebeléből elnököt és jegyzőt választanak. Célja a választmány ügykezelését folyton ellenőrizni és a pénztárak állását, valamint a havi kimutatásokat időről-időre megvizsgálni. Ennélfogva az ellenőrző bizottság tagjai, a választmány s annak kebeléből alakitott bizottmányok üléseiben részt vehetnek s a könyvek megtekintését bármily időben követelhetik; a bizottság határozata folytán a pénztár rovancsolásának (Scontrirung) is meg kell történni. E bizottsághoz a választmány elleni panaszok is intézhetők, mely azt megvizsgálni s azon esetre ha a választmánnyal kiegyezés nem jöhetne létre, eldöntés végett a közgyülés elé terjeszteni köteles.

51. §. Az egyleti vagyon gondos kezeléseért, elsősorban a tisztviselők, másodikban pedig a választmány felelős. Az értékpapirok s egyéb fontos okmányok biztos elhelyezésére az elnöknél egy tüzmentes pénztár létezik, melynek egyik kulcsa az elnök kezében van, a második pedig az első alelnöknél s a harmadik valamely választmányi tagnál. Az egyleti pénzek csakis a budapesti „Első hazai takarékpénztárban” tétetnek le gyümölcsözés végett.

Választott bíróság

52. §. Kétes esetekben és vitáknál, amennyiben egyleti viszonyokat illet, ha ilyen ügy a választmány és egyleti tagok közt, valamint az utóbbiaknál egymás között merülne fel, választott bíróság itél. Ezen választott bíróság alakulására nézve az 1868. évi LIV. t.-c. 9-ik cikkének 3-ik fejezete szolgáland zsinórmértékül.

A gyülések

53. §. A közgyülés illetékességének, mely közgyülésre a választmány által az összes rendes és tiszteletbeli tagok meghivatnak, a következők vannak fenntartva: *a)* a tisztviselők és választmány megválasztása; *b)* az ellenőrző bizottság választása; *c)* a három számvizsgáló választása; *d)* a számvivő választása; az elmult év számláinak megvizsgálása és a következő évre szóló előirányzatnak helybenhagyása; *e*) a választmánynak az egyleti orvosokkal kötött szerződési viszonyok helybenhagyása; *f)* az egyleti tagok által hetenként fizetendő járulékok és különféle segélyzések nagyságának meghatározása; *g)* az egylet vagyonának gyümölcsöző elhelyezése feletti alapelvek megállapitása; *h)* kölcsönök felvételének helybenhagyása; *i)* az ellenőrző bizottság inditványai feletti határozathozatal; *k)* az egyleti választmány határozata elleni felebbezés eldöntése; *l)* az alapszabályok megváltoztatása; *m)* az egylet feloszlatása.

54. §. Rendes közgyülés minden év első nyolc hetében tartatik s annak napja legalább négy héttel előbb a tagokkal tudatandó. Ugy ezt, valamint a netán szükségeltető rendkivüli közgyülést, a választmány hivja egybe. Ha az ellenőrző bizottság vagy az egylet 100 tagja irásilag s a tárgyalandó ügy megnevezése mellett rendkivüli közgyülés megtartását kivánná a választmánytól, az köteles e kivánatnak 4 hét alatt megfelelni. Ezenfelül az önképző-osztály időről-időre gyüléseket tart, melyekben a közgyülés elé nem tartozó összes tárgyak (53. §) elintéztetnek. A választás és határozathozatal az 58. §-ban előrelátott eseteket kivéve, szavazattöbséggel történik. A szólási és választási jog csupán személyesen gyakoroltathatik.

55. §. Inditványok a közgyülésben ugy a választmány, mint egyes egyleti tagok által is tétethetnek; utóbbiak azonban inditványaikat, 14 nappal a közgyülés megtartása előtt, a választmánynak irásban adják be, mely az egyleti tagokat erről az egyleti közlönyben értesiti. Oly inditványok, melyek közvetlen a közgyülés kezdete előtt irásban nyujtatnak be, csak akkor tárgyaltatnak, ha azok sürgőssége a közgyülés által elismertetik.

56. §. A közgyülés által választott számvizsgálók az évi számadásokat megvizsgálják és négy hét lefolyása alatt annak rendben találását az egyleti közlönyben kinyilatkoztatják, ellenkező esetben rendkivüli közgyülés egybehivását inditványozzák, melynek a választmány által legfeljebb négy hét alatt egybehivatnia kell.

Közös kiadások

57. §. *a)* Az egyleti lakbér; *b)* a számvivő fizetése; *c)* az egyleti szolga fizetése; *d)* az egyleti közlöny költségeinek pótlása, amennyiben az előfizetések által nem fedeztetnek; *e)* nyomtatványok és egyéb az egyletnek szükséges tárgyak költségei, melyek az összes pénztárak által közösen viselendők; melyekből az önképzői szakosztályra 50%; a betegsegélyzőpénztárra 25%; a rokkant-, özvegy- és árva-segélypénztárra 12½% és a munkanélküliek s átutazók pénztárára 12½% esik. A *d)* és *e)* alatti kiadások a kiadások fedezése után fennmaradó jövedelemfelesleg 50%-ából viseltetnek.

Az egylet feloszlatása

58. §. Az egylet feloszlatása csak egy rendkivüli közgyülésben emeltethetik határozattá, melyre minden tag külön meghivandó. A feloszlatás érvényesen el van határozva, ha e gyülésen legalább ¾ része az összes tagoknak résztvesz és a jelenlevők ¾-de a feloszlatás mellett szavaz.

59. §. Az egylet feloszlása esetén az egyleti vagyon a pesti „Első hazai takarékpénztárban” helyeztetik el egy főnökök és segédekből álló egyenlő számu bizottság ellenőrzése mellett, mely bizottság minden évben számadást tesz és ujjá választatik. A létező vagyonnak a tagok közt szétosztatnia nem szabad. Ha 10 év alatt a budapesti szaktársak ¾ részének beleegyezése mellett s a hatóság engedélye alatt ily célu egylet nem alakulna, az esetben az egylet vagyona a rokkant könyvnyomdászok és betüöntők alapitványául szolgáland.

Általános határozatok

I. Az egylet célja főképpen a humanitás gyakorlása, t. i. a betegek, rokkantak, özvegyek és árvák gyámolitása és ezen cél az alapszabályok esetleges megváltoztatásánál nemcsak nem változtatható, hanem kell, hogy mindig az egylet főcélja maradjon. Ezen határozat mellőzésével az egylet felbontottnak tekintendő és ezen esetben az 59. § lép életbe. Egy tag kizárása a 8. és 35. §-okban felemlitett okokon kivül meg nem történhetik.

II. Csak ujonnan belépő tagok kötelesek az önképző szakosztálynak is tagjaivá lenni és az erre eső dijat fizetni; az önkéntes kilépés azonban magában foglalja az összes osztályokbóli kilépést.

III. Az egyleti közlöny egy a választmány által különösen e célra kiküldött bizottság által kezeltetik. Ezen bizottság egy bizottsági tagra bizza a lap felelős szerkesztését. A lap adminisztrációjára nézve, a választmány külön rendelkezik.

IV. Minden, az alapszabályban meg nem határozott bevételi és kiadási összegekre nézve, a választmány évenként egy előirányzatot terjeszt a közgyülés elé helybenhagyás végett.

V. Ha az egylet ezen alapszabályokban meghatározott célt és eljárását illetőleg hatáskörét meg nem tartaná, a m. kir. kormány által a nagyméltóságu m. kir. belügyminiszter urtól 1875. május 2-ikán 1508. szám alatt kelt szabály-rendelet értelmében, amennyiben az egylet további működésének folytatása által az állam- vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelt szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik.

Minden az alapszabályok módositására vagy az egylet feloszlására célzó határozatok foganatositásuk előtt a m. kir. belügyminiszteriumnak terjesztendők be.

15.507. szám. Látta a magyar királyi belügyminister. Budapesten, 1876. évi április hó 19-én. A miniszter helyett: B. Kemény, államtitkár.

A szeptember 16-iki választmányi ülés az alapszabályok életbelépését 1876 november 1-ére határozta meg. Egyuttal felhivta a tagokat, hogy lehetőleg mindkét (segélyző és önképző) szakosztályba lépjenek be. Tekintettel továbbá azon körülményre, hogy a főnöki járulék az uj alapszabály értelmében nem volt kötelező, a főnökökhöz egy körlevelet intézett, melyben azok felkérettek, hogy heti 10 krajcáros főnökilletéket továbbra is fizessék be az egyleti pénztárba.

Miután az önképző-osztályba egyesek a heti 10 krajcáros illeték miatt nem akartak belépni és ez a pénztárt anyagilag érzékenyen kárositotta, az 1876 szeptember 10-én tartott általános nyomdászgyülés elfogadta Kaczander Gyula által előterjesztett következő határozati javaslatot:

„Tekintettel arra, hogy testületünk összessége társadalmi helyzetének jobbulása csakis a legszorosabb egyesülésben rejlik; továbbá, hogy az uj egylet életbelépése és annak sikeres működése csak akkor várható, hogyha ugy az általánosságtól tiszti hivatalra emelt tagok, valamint minden egyes tag erejéhez mérten közreműködik áldozatkimélet nélkül az egyleti célok eléréseért; elhatározza a mai gyülés: 1. hogy minden egyes kolléga morális kötelességének ismerje az egész egylet (segélyző- és önképző-osztály) tagjává lenni; 2. hogy azon tagok, kik valamely tisztséget elfogadnak, azt erejüktől telhetőleg betöltik és a bennük helyezett bizalomnak minden irányban lelkiismeretesen eleget tesznek; továbbá elváratik minden egyestől, hogy bizalmiférfiai irányában az illő tiszteletet tanusitsa és azokat kötelességeik teljesitésében minden irányban támogassa. Végre az egyleti közlönyt illetőleg az uj egyleti választmánynak kötelességévé tétetik odahatni, hogy a lap, mint eddig, ugy a jövőben is elsősorban az egylet érdekeit, másodsorban pedig Magyarország összes nyomdászainak érdekeit szabadon és függetlenül képviselje.”

Az uj alapszabály hiányossága már a legközelebbi év februárjában előtérbe nyomult s a választmány kénytelen volt a heti tagdijat 45 krajcárról 50 krajcárra felemelni, mivel a

kiadásokat másképp nem birta fedezni. Ez a dolog nagy ellenszenvvel találkozott a tagok körében s azok egyrésze február 16-án egy értekezletet hivott egybe. Az értekezlet abban állapodott meg, hogy az alapszabályok módositásáig a felemelt illetéket be kell fizetni s arról a tagokat az értekezlet elnöksége következő körlevélben értesitette:

> „Műtársak! Ujólag feljebb emeltetett az egyleti illeték; mi az illeték felemelése *ellen* vagyunk, mivel van elég más ut és mód egy netáni deficit elháritására. Ezen indokból kiindulva, nagyszámu műtárs által február hó 16-án egy értekezlet tartatott és abban az okok tekintetbevétele után a következő határozat hozatott: A február hó 16-án tartott értekezlet azon kérelemmel fordul a tagokhoz, kik az egyleti illeték felemelését ellenzik, azt a legközelebbi rendkivüli közgyülés, azaz 1877 március 11-éig és nem tovább fizetni, amely közgyülés az alapszabályok ujabb módositása, valamint a felemelt egyleti illeték ujra való redukálásával fog foglalkozni."

A rendkivüli közgyülés március 11-én tartatott meg s az előterjesztett jelentés szerint a munkanélküli pénztárnak 1877 január végéig 125 forint, az önképző-osztálynak pedig 129 forint deficitje volt. Hevesebb vita után a gyülés hozzájárult a választmány azon inditványához, hogy az ujra módositandó alapszabályok jóváhagyásáig a heti illetéknek 5 krajcárral való felemelése érvényben maradjon. Az uj módositás a tagdijnak az egyes pénztárak között való megfelelőbb elosztásával óhajtott a deficiten segiteni. Ezenkivül a beiratási dijat a hat héten belül belépőknél 1 forintról 5 forintra emelte fel a gyülés s a munka-nélküliségi segélyre való jogosultság határideje egy évi tagsághoz köttetett.[128]

Az 1877. évi lényegesebb módositások a következők: A 45 krajcáros tagdijból (a főnökilleték 10 krajcárjával 55 krajcár) a betegsegélyző-pénztárra 25 krajcár, a munkanélküliek és átutazók pénztárára 10 krajcár, az önképző-osztályra 10 krajcár esik. A rokkantsegélyző-pénztárba fizetendő a főnökök 10 krajcárja, vagy ahol ezt a főnök nem fizeti, a segéd által fizetendő 55 krajcárból 10 krajcár ezen pénztárt illeti. Munkanélküliségi segély egy év után jár (azelőtt három hónap); a beiratási dij 5 forint, később belépők részére 10 forint. A közös kiadásokból a betegsegélyző-pénztár 60%-ot (azelőtt 25%), a rokkantpénztár 15%-ot (azelőtt 12%), az önképző-osztály 25%-ot (azelőtt 50%) fedez.

Az önképző-egylet könyvtárát, berendezését és 42 forint 73 krajcár készpénzvagyonát a segélyző-egyletnek adta át és ezzel tiz évi eredmény teljes működés után, mint az utóbbi egylet egyik osztálya, kezdte meg működését. Hogy milyen eredménnyel, arról majd később alkalmunk lesz meggyőződni.

A segélyző-egylet 1876 szeptember 10-iki alakuló közgyülése egy hivatalnoki állást kreált 800 forint fizetéssel s azt Steiner Adolf ellenőrrel töltötte be.[129] Végül kimondta, hogy a megválasztott uj választmány mandátuma egészen 1878-ig érvényes.[130]

---

[128] Az ujabban módositott alapszabályokat 1877 november 28-án hagyta jóvá a belügyminiszter és december elején érkeztek vissza. A módositás által sikerült a deficitet, melyet az első 1876-ban jóváhagyott alapszabályok hiányossága idézett elő, megszüntetni.

[129] Steiner volt az egyesület első *állandó* hivatalnoka, kiben az uj egyesület egy lelkiismeretes, megbizható és rátermett erőt nyert.

[130] *Az uj* (*egyesitett*) *egylet első választmánya* a következő kollégákból állott: Elnök Hornyánszky Viktor, I. alelnök Firtinger Károly, II. alelnök Ács Mihály, számvivő Steiner Adolf, I. pénztáros Strauch Alajos, II. pénztáros Hülle Oszvald. Választmányi tagok: Galateo Béla, Feldmann M., Salzmann Lajos, Fejérvizy Márton, Kaczander Gyula, Ihrlinger Antal, Kokály Ignác, Gollinger, Schweinshaut-Ligeti József, Bauer J. M., Andreazzy Ferenc, Horváth M., Dietze, Novinszky J., Neubauer Mihály, Zaka Lajos, Pecker-Pusztai Ferenc, Puccetti J., Tanay József, Goldstein, Hercsek J., Kubescha, Bendtner József, Mihálkovics J., Schäfler. Ellenőrző-bizottság: Zgórszky Nándor, Hirsch Lipót, Pick-Pető Lipót, Engel György és Szabó Elek. (A rendes évi közgyülés nem választott választmányt és ezt az alakuló gyülésnek tartotta fenn.)

A Typographia 1876 október 13-iki számában Bóna J. Károly „Alakitsunk a budapesti egyletből egy országos nyomdászegyletet” cimü cikket közöl, melyben egy országos egylet alakitását sürgeti és pedig a budapesti nyomdászegylet átalakitásával ugy, hogy ezen egyesületbe bármely vidéki nyomdász beléphessen. Az eszme ekkor, miután az egylet már évek óla a kerületi egyletek létesitésén fáradozott, nem talált kellő visszhangra, de Bóna erős akaratereje ezt a kérdést majdnem egy évtizedig felszinen tartotta, mig végre megvalósult.

Az önképző-egylet 1876-ban részt vett a prágai egylet által rendezett hirlap-kiállitáson – 250 lapot és folyóiratot küldvén e célra – és áprilisban egy nyomdászstatisztikát állitott össze, mely azonban nem sikerült tökéletesen, mert a nyomdák 40%-a hiányzik belőle. Azonban igy is elég érdekes és egyuttal szomoru perspektivát nyujt a magyarországi nyomdászokról.[131]

[131] A statisztikában 114 nyomda 631 segéddel szerepel. Ebből Budapestről 42 nyomda 547 segéddel. (682 segéd volt akkor Budapesten.) Az *átlagos* kereset a bemondott adatok alapján kerek összegben Budapesten 14 forint, vidéken 10 forint. Városonként: Arad 12, Brassó 12, Debrecen 9, Győr 11, Kolozsvár 8, Pécs 10, Pozsony 13, Kassa 13, Nagyvárad 9, Sopron 9, Szeben 9, Szeged 9, Temesvár 9 forint. Miután azonban a kereseti összegekben a faktorok és egyéb jobban dijazott alkalmazottak is benfoglaltatnak, az átlagos keresetből 2 forintot egész bátran levonhatunk. Az erdélyi nyomdászvárosoknál a legalacsonyabb volt az átlagos kereset. A helyes átlagot tehát ilyformán állapithatjuk meg: Budapest 12 forint, vidék 8 forint, Erdély 7 forint. Egyébként leközlöm a felvett statisztika főbb számait:

					Heti összkereset				Heti átlag			
Budapest	42	nyomda	547	segéd	8038	frt	79	kr.	14	frt	70	kr.
Vidék	58	nyomda	208	segéd	2250	frt	50	kr	10	frt	82	kr
Erdély	14	nyomda	76	segéd	725	frt	50	kr	9	frt	55	kr

	Segédek száma	Tanoncok száma	Gyorssajtók	Kézisajtók
Budapest	682	468	164	61
Vidék és Erdély	451	410	112	111
	3113	878	276	172

Volt ezenkivül Budapesten 56, vidéken 26 munkanélküli szedő és Budapesten 11, vidéken 4 munkanélküli gépmester és nyomó. Női szedő volt Budapesten 5 (Buriánnál 1, Rudnyánszkynál 4), vidéken 3 (Ujvidéken) és egy női *gépmester* (Ujvidéken). A *budapesti statisztikai hivatal* 1875. évi kimutatása szerint a budapesti nyomdai alkalmazottak átlagos heti fizetése a következő: Szedők fizetése 14,75, nyomóké 15,80, az öntőké 13, a segédmunkásoké 4,82, a tanoncoké 2,15 forint. A heti kereset minimuma és maximuma szedőknél 7–25 forint, nyomóknál 8–25 forint, öntőknél 8–18 forint, tanoncoknál 1–4 forint. Munkaidő 9 óra.

Az összegylet

Az első magyar nyomdászkongresszus

A két egylet egyesitésével az eddig két részre tagolt szervezetnek intenzivebb munkát kellett volna kifejtenie és az egyesités is azt célozta, hogy a segélyző-egyesületben meghuzódott konzervativabb elemeket az egyesités által a szervezeti mozgalmat vezető önképző-osztályba is bevonja. Ez a törekvés a minden korban feltalálható akadékosdók gáncsvetése folytán nem sikerült s igy ezek az elemek továbbra is kerékkötői maradtak minden oly törekvésnek, mely az anyagi helyzet javitását célozta.

Ennél azonban sokkal nagyobb baj volt az, hogy az uj alapszabálytervezetből a régi önképző-egylet alapszabályainak összes szakaszai, melyek az anyagi érdekek megvédésére vonatkoztak, a főnökök közbenjárására a miniszterium által töröltettek. A főnökök kezdetben ugy gondolkoztak, hogy a miniszter az először benyujtott alapszabályokat ugy sem fogja jóváhagyni és igy nem tettek lépéseket a jóváhagyás megakadályozására. Midőn azonban a benyujtott alapszabályok csak azzal a kifogással érkeztek vissza, hogy azokba még pótlólag csupán az 1875. évi miniszteri rendelet 6. pontja veendő be, siettek ellenvetéseiket megtenni, kikötvén, hogy a segédek az ő hozzájárulásukat is kikérni köteleztessenek. Ilyenformán azután az egylet önképző-osztálya nem teljesithette az önképző-egylet feladatait. A tagság nem volt kötelező és igy az uj egylet lassanként visszafejlődésnek indult.[132]

A törekvőbb szaktársak mindezek dacára nem vesztették kedvüket és tovább is tőlük telhetőleg igyekeztek a helyzeten javitani. Ez a dicséretre méltó törekvés azonban a többség határtalan indolenciája folytán nem sok kézzelfogható eredménnyel járt. Az árszabály betartásáról szó sem volt és a Typographia eközben a legnagyobb nyugalommal a Nemzeti Muzeum régi nyomtatványairól közölt – vezércikkeket!

Az önképző-osztály a tanoncügyet ugy vélte megoldhatni, hogy az amerikai gyorssajtónyomdákban felszabadult segédeket nem vette fel az egyletbe. Ezzel a rendszabállyal azonban nem lehetett a tanoncgazdálkodásnak gátat vetni, mert a tanonc szülei nem igen értették az egyleti tagság előnyeit, sőt, mint később látni fogjuk, maguk a segédek sem.

Sokkal fontosabb határozat volt az, amely a vidéki nyomdászok szervezése érdekében egy kongresszus megtartását mondta ki az önképző-osztály.

Az önképző-osztály igyekezett a vidéki egyleteket kiépiteni, hogy igy az ottani tarthatatlan állapotok is megjavittassanak. Az önképző-osztály Kaczander Gyula inditványára egy 1878-ban egybehivandó magyar nyomdászkongresszus megtartását határozta el s az előmunkálatok kidolgozására egy ötös bizottságot választott.

Ez a bizottság november elején a következő felhivást bocsátotta ki:

> „Műtársak! Folyó évi augusztus hó 26-án egyletünk önképző-osztályának gyülésén azon inditvány fogadtatott el, mely szerint a jövő év pünkösd 1–2. napján egy magyar nyomdásznap tartassék az ország fővárosában, Budapesten.

[132] Az önképző-egylet csatlakozása előtt a segélyző-egyesület taglétszáma is emelkedett; később, mikor az önképző-egylet már ugyszólván semmit sem tett, leapadt mindkét egyesület taglétszáma. 1872-ben 732 tagja volt a segélyző-egyesületnek, 1880-ban pedig, midőn a segédek száma jóval emelkedett, csak 500. Nem volt ebben az időben nagyobb mozgalom s a „béke” idejében ilyformán minden visszafejlődött.

Emlitett gyülést az inditvány elfogadására egyrészt a Magyarország különféle vidékein levő műtársak zilált és szervezetlen állapota inditotta; másrészt azon valóban elszomoritó körülmény, miszerint a nyomdatulajdonosok a leglelkiismeretlenebb módon űzik kizsákmányolási műveleteiket segédmunkásaikkal, nevezetesen pedig tanoncaikkal szemben; habár el kell itten ismernünk, hogy vannak kivételek is e téren, ezek azonban igen csekély számban.

A szennykonkurrencia a zugnyomdák terjedésével oly mérveket ölt nemcsak a fővárosban, de a vidéken is, hogy ennek a nyomdaiparra nehezedő sulyát nemcsak az évek hosszu során át a piacon levő nyomdák főnökei érzik, de sokkal nagyobb mérvben érzik ezt meg a nyomdai munkások. A nyomdatulajdonosok a mostoha gazdasági viszonyok és a mindinkább elharapódzó zugnyomdák elleni orvoslást abban vélték feltalálhatni, hogy nyomdáikat – félretéve a lelkiismeret és az ipartörvény iránt tartozó tiszteletet – testileg és szellemileg fejletlen gyermekekkel, az ugynevezett „olcsó munkaerővel" tömik meg s ezek határtalan kizsákmányolása által ki is állhatják a versenyt bármely szennykonkurrenciával és bármely mostoha gazdasági viszonyokkal szemben.

Mi munkások pedig, kik leginkább érezzük meg a mai viszonyok nyomasztó sulyát, tétlenül nézzük azt, amit a főnökök elkövetnek s szomoru helyzetünket még akkor is tétlenül fogjuk szemlélni, amidőn a viszonyok az örvény szélére fognak bennünket sodorni.

Erkölcsi kötelességünk a bennünket végveszéllyel fenyegető, csak ellenünk törő ezer áradatnak gátat vetni s ezt tehetjük akkor, ha egyesült erővel látunk hozzá a vidéki kerületi egyletek szervezéséhez.

Ha ezen feladatunkat megoldottuk, ha Magyarország valamennyi műtársa tagja ezen egyleteknek, csak akkor remélhetjük gyökerestől kiirthatni azon bajokat, melyek rákfeneként rágódnak a magyarországi nyomdászat testén.

E bajok legnagyobbja a tanoncügy, melynek rendezését első sorban kell foganatositanunk. Nehéz ugyan ezen ügynek rendezése, de ha *valamennyien* akarjuk, ugy azt sikeresen meg fogjuk oldani az emberiség, a társadalom, önmagunk javára.

Erkölcsi kötelessége minden egyes műtársnak e bajok elháritására segédkezet nyujtani, nehogy a *jövő nemzedék* szemrehányással illessen bennünket azért, hogy társadalmi téren semmit sem birtunk kieszközölni.

Felhivjuk tehát a vidéki műtársainkat a jövő évben Budapesten tartandó nyomdásznapon magukat képviseltetni; mert a nyomdásznap megtarthatását attól tesszük függővé, ha legalább is husz nagyobb nyomdászváros küld képviselőket. Ezen husz vidéki város közül elsősorban a következőket szeretnők képviselve látni: Arad, Baja, Brassó, Debrecen, Eger, *Eszék*, Fiume, Győr, Kassa, Kecskemét, Kolozsvár, Nagyszeben, Nagyvárad, Nyitra, Pancsova, Pécs, Pozsony, Sárospatak, Sopron, Szabadka, Szeged, Székesfehérvár, Szombathely, Temesvár, Ujvidék, *Zágráb*, Zombor. Különben a többi kisebb műtárskörök részéről is várunk küldötteket; azon műtárskörök pedig, melyek kebelükből képviselőt bármi okból nem küldhetnek, egy bizalmukat biró, Budapesten foglalkozó műtárs által képviseltethetik magukat.

Jogában áll mindazon városok műtársainak avagy egyleteinek, melyek magukat a nyomdásznapon képviseltetni fogják, indokolással ellátott inditványukat legkésőbb 1878. évi január hó 15-ig a nyomdásznapi bizottság elnökéhez vagy titkárához beküldeni. Ugyanezen határidőig kötelezetnek azon nyomdászvárosok, melyek képviselőket küldeni akarnak, ezen szándékukat bejelenteni.

A nyomdásznapi bizottság elnöke Kaczander Gyula (VIII, Muzeum-utca 2), titkára Firtinger Károly (Pesti könyvnyomda részvénytársaság). Egy közelebbi körlevélben a budapesti egylet inditványait és az önök által teljesitendő intézkedéseket is tudatni fogjuk önökkel. Műtársi üdvözlettel, Budapesten, 1877 november hó elején. A nyomdásznapi bizottság."

A kongresszushoz a budapestiek nagy reményeket füztek, mert a közelebbi érintkezés révén remélték a vidéki szaktársakat közönyösségükből felrázni.

Az érdeklődés fokozása végett már 1877 októberben egy szakkiállitás rendezését határozta el az önképző-osztály, mely a kongresszussal egyidőben lett volna megnyitandó. Az Ács Mihály és Bauer J. M. által kibocsátott felhivásra azonban 1878 januárig egyetlenegy vidéki nyomdász sem jelentette be a kiállitáson való résztvételét, pedig a nyomtatványok beküldésének határideje február 1-ére volt megszabva.

A tanoncügy szabályozása érdekében – mely különben a kongresszus napirendjére került – a választmány egy háromtagu bizottságot küldött ki oly célból, hogy ez egy az iparhatósághoz (esetleg a kereskedelmi miniszterhez) intézendő memorandumot dolgozzon ki.

A memorandum, hivatkozással az egyesületi alapszabályokra, melyek szerint az egylet célja többek között a tagok anyagi érdekeinek megóvása, egyes budapesti nyomdatulajdonosoknak az 1872. évi VIII. t.-c. szakaszaiba ütköző eljárása ellen panaszt emel a tanoncok kizsákmányolása ellen. Mert a törvény csak feltételesen engedi meg a 16 éven alóli tanoncok éjjeli foglalkoztatását és Budapesten egyes napilapoknál mégis nagyszámu tanonc dolgozik délelőtt 10 órától éjfél után 2 óráig; sőt van olyan napilap is, melynél egyetlenegy szedő sem dolgozik, hanem csak tanoncok. Pedig a fővárosi nyomdákban – 12 éves korukban vévén fel a tanoncokat – kevés a 16 éves fiu. A tanoncok szakmájukban nem lesznek kellően kiképezve s igy felszabadulásuk után nem igen kapnak munkát, másrészt egészségüket az éjjeli munkában tönkretévén, mint betegek az egylet terhére vannak. Más nyomdatulajdonosok kerékhajtásra, ponyvatermékek elárusitására és más dolgokra használják fel tanoncaikat s igy azok semmit sem tanulhatnak.

Az iparhatóság a beadványra a következőkben válaszolt:

> 3344–1878/VI. K. e.
>
> *A Budapesti Könyvnyomdászok Egylete t. választmányának*. Tárgy: A Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete választmányának a fővárosi tanácshoz beadott kérvénye egyes nyomdákban a tanoncok alkalmazása és azoknak éjjeli munkánál történni szokott foglalkoztatásánál tapasztalt visszaélések tárgyában. Miután ezen beadványból kitünik, hogy a fővárosnak egyes nyomdáiban 16 éven alóli, sőt 14 évnél fiatalabb tanoncok nemcsak nappali, hanem éjjeli munkára is alkalmaztatnak, holott az 1872. évi VII. t.-c. 44. és 45. §-ai világosan megmondják, hogy oly tanoncok, kik éltük 14. évét be nem töltötték, naponként csak 10 órai, akik a 14. évet már elérték, 12 órai munkára kötelezhetők, – éjjeli munkára, azaz esti 9 órától reggeli 5 óráig 16 éven alóli tanoncok általában nem alkalmazhatók; oly iparágaknál azonban, melyek üzlete éjjeli munka nélkül fennakadást szenvedne, az iparhatóság, tekintettel a tanonc testi fejlettségére, megengedheti, hogy a 16 éven alóli, de 14 évnél nem fiatalabb tanoncok a törvényileg megszabott 12 munkaórának legfeljebb felét éjjeli munkában dolgozzák le; ennélfogva felhivatnak dr. Varga László és dr. Bolemann Gyula kerületi orvos urak, hogy a kerületeikben levő nyomdahelyiségeket egy kerületi esküdt közbenjöttével időről-időre, és pedig éjnek idején megvizsgálván, a tapasztaltakról alólirott kerületi elöljáróságnál tegyenek jelentést.
>
> Budapest, 1878 julius 30.
>
> *Zettner*, előljáró.

Hogy azután megszüntek-e a panaszolt bajok és a tanoncok eltiltattak-e az éjjeli munkától, arról nem szól a krónika, azonban a következő évben megjött a IV. kerületi elöljáróság válasza is, mely a következőképp szólt:

> „2783/IV. k. 1878. sz. *A budapesti könyvnyomdászok és betüöntők t. c. egyletének* Hornyánszky Viktor ur kezéhez *Budapesten*.
>
> A nyomdásztanulók helyzetének javitása iránt a főváros tanácsához 1878. évi február hó 27-én intézett beadványában nincsenek azon nyomdák megnevezve, amelyekben a panaszlott visszaélések történnek, minthogy ennek folytán a *megejtett vizsgálat* kellő eredményre nem vezetett,

hivatalos tisztelettel kérjük a t. c. egylet választmányát, hogy a kerületünkben levő azon nyomdákat, hol az emlitett hiányok előfordulnak – megnevezni sziveskedjék.

Budapesten, 1879 május 24-én.

A IV. ker. elöljáróság: *Becker K.*, előljáró."

A kongresszuson való részvételüket junius 13-ig csak Arad, Debrecen, Nagyvárad, Nagybecskerek, Nyitra, Pécs és Pozsony városok jelentették be és igy még legalább 14 városnak képviseltetésére volt szükség, hogy a mult évi határozat alapján a kongresszus megtartható legyen.

Az önképző-osztály erre való tekintetből a bejelentési határidőt február 15-ig meghosszabbitotta s Brassó, Győr, Kassa, Szeben, Szeged, Temesvár stb. városok nyomdászait felhivta, hogy küldötteiket a meghosszabbitott határidőig okvetlenül bejelentsék.

A kongresszusra a következő inditványok érkeztek be:

A nyomdásznapi bizottság inditványai.[133]

1. A magyarországi könyvnyomdászok 1878. évi pünkösdkor Budapesten megtartott első magyar nyomdászkongresszus alkalmából összegyült képviselői testületük anyagi és iparérdekeinek hathatósabb megóvása és az érdekközösség és kollégiális szellem emelése céljából a következő szervezetet határozták el: Magyarország a következő hét kerületi egyletre osztatik fel: *a) Budapesti központi egylet* a következő megyékre terjed ki: Bars, Esztergom, Heves, Hont, Jászság, Komárom, Nógrád, Pest, Fehér és Zólyom a következő nyomdászvárosokkal: Balassagyarmat, Besztercebánya, Budapest, Eger, Esztergom, Gyöngyös, Jászberény, Kalocsa, Karcag, Komárom, Losonc, Nagybánya, Nagykőrös, Székesfehérvár, Szolnok, Vác; *b) Pozsonyi egylet:* Győr-, Moson-, Nyitra-, Pozsony-, Sopron-, Turóc-, Trencsén- és Vasmegyékre, Érsekujvár, Győr, Komárom, Kőszeg, Magyaróvár, Nagyszombat, Nyitra, Pozsony, Sopron, Szakolca, Szombathely, Turócszentmárton, Trencsén és Vágujhely városokkal; *c) Kassai egylet:* Abauj-, Árva-, Bereg-, Borsod-, Gömör-, Liptó-, Sáros-, Szepes-, Torna-, Ung- és Zemplénmegyékre, Bártfa, Beregszász, Eperjes, Igló, Kassa, Lőcse, Miskolc, Munkács, Rimaszombat, Rozsnyó, Sárospatak, Sátoraljaujhely és Ungvár városokkal; *d) Debreceni egylet:* Békés-, Bihar-, Kraszna-, Máramaros-, Szabolcs-, Szatmár-, Ugocsa- és Középszolnokmegyék, Békéscsaba, Békésgyula, Berettyóujfalu, Debrecen, Máramarossziget, Nagykároly, Nagyvárad, Nyiregyháza, Szatmár, Szatmárnémeti, Szarvas és Zilah városokkal; *e) Szegedi egylet:* Bácsbodrog-, Csanád-, Csongrád- és Zarándmegyékre, Hódmezővásárhely, Makó, Mezőtur, Orosháza, Szabadka, Szeged és Zombor városokkal; *f) Temesvári egylet:* Arad-, Krassó-, Temes- és Torontálmegyék, Arad, Fehértemplom, Karánsebes, Lugos, Nagybecskerek, Nagykikinda, Orsova, Oravica, Pancsova, Resica, Temesvár és Versec városokkal; *g) Pécsi egylet:* Baranya-, Somogy-, Tolna-, Veszprém- és Zalamegyék, Baja, Balatonfüred, Kaposvár, Keszthely, Mohács, Nagykanizsa, Pápa, Pécs, Szekszárd, Veszprém és Zalaegerszeg városokkal; *h) Kolozsvári egylet*; *i) Szebeni egylet:* Hatáskörüknek megállapitása a két egyletre bizatik; *k) Fiumei egylet:* Kiterjed Fiumére; *l)* Horvát- Tót- és Dalmátországban megmarad a jelen szervezet. Irányadóul a pozsonyi egylet alapszabályai tekintendők. Ez a szervezeti szabályzat 1879 január hó 1-én lép életbe. Ezen időponttól kezdve csakis azon könyvnyomdászok jogosultak Magyarországban, valamint a külföldön viatikumra, kik ki birják mutatni, hogy ezen szervezet valamelyikének tagjai. A később keletkező nyomdászvárosok az illető megyék központjához tartoznak csatlakozni. Az időnként egybehivandó nyomdásznapok ülésező helyein egy öt tagból álló nyomdásznapi bizottság választandó, mely az egyes kerületi egyleteknek általános érdekü ügyeit veszi tárgyalás alá és intézi el.

[133] Tagjai voltak a bizottságnak: Kaczander Gyula, Firtinger Károly, Balázs Károly, Kokály Ignác és Philipp Jakab (jelenleg wieni nyomdatulajdonos).

2. *Inditvány a tanoncügy tárgyában:*

Tekintve, hogy az országszerte létező könyvnyomdákban a fővárosban ugy, mint a vidéken, a főnökök vagy az ügyvezetők nem azért fogadják fel a tanoncokat, hogy azok a nyomdai szakmában kiképeztetést nyerjenek, hanem azért, hogy azok az üzletre nézve haszonhajtóvá téve, a végletekig kiaknáztassanak;

tekintve, hogy ugyancsak az országszerte létező könyvnyomdákban oly tanoncok vétetnek fel, kik nagyobbára nélkülözik azon kellékeket, amelyek a nyomdaipar megtanulásához okvetlenül megköveteltetnek, t. i. a kellő életkort, a szellemi és testi fejlettséget;

tekintve, miszerint a fent elsorolt kellékek a felveendő tanoncok túlnyomó nagy részénél hiányoznak, az 1872-ik évi VIII. t.-c. §-ainak ellenében a legdurvább visszaélések követtetnek el, főleg a fővárosi nyomdák legnagyobb része által, melyekben a testileg és szellemileg fejletlen tanoncok napilapoknál és más éjjeli munkáknál egészségük és testi fejlődésük rovására alkalmaztatnak;

tekintetbe véve továbbá, hogy az ilyen tanoncok felszabadulásuk után elvesztve életerejüket, a már sok helyen fennálló segélyző-egyletnek esnek anyagilag terhére;

tekintve végre, hogy az országszerte létező könyvnyomdákban garmadára felveendő tanoncok semmi arányban sincsenek a nyomdákban létező személyzettel.

A Budapesten ülésező első magyar nyomdászkongresszus elhatározza, hogy a fent elősorolt bajok orvoslása céljából a magyar korona területén levő nyomdász és az ezzel rokonszakmák egyletei egy kérvény alakjában szerkesztett emlékiratot – melyhez egy tanoncszabályzat is mellékeltetnék – terjesszenek fel a magyar kormányhoz azon célból, hogy az emlékiratban foglalt elvek szolgáljanak irányadóul a módositás alá veendő 1872: VIII. t.-c-nek. Az emlék-irat szerkesztésével és benyujtásával a „Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete” bizatik meg. Az emlékirat a magyarországi kerületi egyletek költségén 500 példányban nyomandó ki s küldessék szét a magyar korona területén létező minden szak- és iparos-munkásegyletnek azon célból, hogy azok is hasonló értelemben intézzenek a kormányhoz feliratot.

3. *Inditvány az utazó nyomdászsegédek segélyezése tárgyában:*

Az első magyarországi kongresszus elhatározza: Valamennyi Magyarországon és kapcsolt részeiben létező és létesitendő kerületi egyletek teljes kölcsönösségbe lép ugy egymás között, mint a hasonló irányt követő külhoni nyomdász-szövetségekkel, mind a viatikumra, mind pedig a rokkant-, özvegy-, árva-, beteg- és munkanélküliségi segélyezésére vonatkozólag. Csak azon szaktársak birnak igénnyel viatikumra, kik ki birják mutatni, hogy utolsó foglalkozásuk helyén eleget tettek ebbeli kötelezettségüknek. A viatikum magasságának meghatározása az egyes kerületi egyletek közgyülésének engedtetik át és a tagok létszámától tétetik függővé. Könnyebb ellenőrzés céljából egy kölcsönösségi jeggyel ellátott, egyformán szerkesztett igazolási-könyv hozatik be valamennyi magyarországi kerületi egylet számára, melybe a kapott segélyek bejegyeztetnek. Ha valamely szaktárs egy helyen felvette a viatikumot, ezen helyen csak egy félév lefolyása után bir igénnyel arra. Ha valamely szaktárs a viatikum felvevése után ugyanazon helyen foglalkozást kap, ugy a felvett viatikumot visszafizetni köteles. Az utazás alatt megbetegedett szaktársak az illető kerületi egyletnek költségén ápoltatnak; esetleg az illető egylet tisztességes eltemettetésükről gondoskodik. Az időnkénti nyomdásznapi bizottság a viatikumra nézve a különböző egyletekkel összeköttetésbe lép a tagok ebbeli jogainak megóvása céljából.

4. *Inditvány a Typographia ügyében:*

Az első magyarországi nyomdászkongresszus a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete által kiadott „Typographia” cimü szaklapot Magyarország és kapcsolt részei összes kerületi egyleteinek hivatalos közlönyének jelenti ki.

5. *A kongresszus időpontjának és helyének meghatározására vonatkozólag:*

Az első magyarországi nyomdászkongresszus elhatározza, hogy szervezetünk végleges szabályozása céljából a második nyomdásznap kivételesen az 1879. év folyamán, a következők azonban csak 3–3 évenként tartassanak meg. A nyomdásznapi bizottságnak jogában áll szükség esetén egy rendkivüli nyomdásznap egybehivása iránt általános szavazást elrendelni. A második nyomdásznap helyéül Pozsony jelöltetik meg.

6. *Netáni inditványok.*

A kongresszus vasárnap délelőtt vette volna kezdetét, de a rendőrség a bejelentésre vonatkozólag azt válaszolta, hogy a belügyminiszter határozata értelmében sem a kiállitás, sem a kongresszus nem nyitható meg az első ünnep délelőttjén; a miniszter végül még arról értesiti a rendőrséget, hogy a horvátországi nyomdászok a magyarországi nyomdászokkal organikus összeköttetésbe nem léphetnek, mert azoknak külön állami adminisztrációjuk van és igy a magyar kormány ezeket nem ellenőrizheti.[134]

A gyülés ennélfogva csak délután vehette kezdetét, a Hungária-szálloda disztermében. Ezt megelőzőleg az egyesületi helyiségben előértekezlet tartatott, melyen megállapittatott a tárgyalás ügyrendje s egyéb dolgok. A kongresszust Hornyánszky Viktor egyesületi elnök nyitotta meg, melynek megtörténte után felolvastatott a budapesti rendőrfőkapitány következő végzése:

27007/1878 f. k. Ezen bejelentett gyülés megtartása tudomásul vétetik, miről a gyülésért felelős egyleti elnök Hornyánszky Viktor ur felzetileg értesittetik azon határozott kikötés mellett, hogy a napirend első pontjánál tárgyalandó szervezetnél a horvát-, tót- és dalmátországi, valamint ausztriai vagy más külállamban létező egyletekkel való összeköttetés vagy csereviszonyról szó sem lehet, továbbá a 6-ik „Netáni inditványok" pontját illetőleg csak oly inditványok tárgyalhatók, melyek az egylet alapszabályai értelmében jogositott hatáskörébe tartoznak. Budapest, 1878 junius 3-án. Thaisz Elek, főkapitány.

Ezután a kongresszus alelnökévé Rósa Viktor (Kassa), jegyzőkké Zaka Lajos és Aigner József választattak meg. Képviselve volt 15 város 20 küldöttel, névszerint: *Arad:* Rósz Soma; *Budapest:* Firtinger Károly, Szabó Elek, Gawel Gyula, Hülle Oszvald, Kaczander Gyula; *Debrecen:* Kenderessy Lajos, Lesska Nándor; *Győr:* Surányi János; *Kassa:* Rósa Viktor; *Kolozsvár:* Korinyák József; *Nagybecskerek:* Ihrlinger Antal; *Nagyvárad:* Kolumbán Gyula; *Nyitra:* Bóna I. Károly; *Pécs:* Hackenschmiedt Ignác; *Pozsony:* Griesz József; *Szeged:* Kleinmann Frigyes; *Temesvár:* Freta János; *Ujvidék:* Kaderabek János; *Zágráb:* Lihl József. A kongresszus tulajdonképpen a második napon kezdett a tárgyalásokhoz. A napirend 1. pontjánál a következő pótinditványok fogadtattak el: 1. Az időnkénti nyomdásznapi bizottságnak jogában áll a folyó kiadások fedezésére az összes magyarországi műtársaktól egy évenként 10 krnyi járulékot beszedni. A nyomdásznapi bizottság ezen illetékek hovaforditása felett a közelebbi nyomdászkongresszusnak fog jelentést tenni. Minden egylet vagy műtárskör 6 héttel a nyomdásznap megtartása előtt tartozik képviselőjét megválasztani. Tagokul csak oly javitnokok vehetők fel, akik tanult nyomdászok. Ha valamely tag 6 héttel hátralékban van, ugy az törlendő. A munkanélküli segélyre a tagnak csak egy évi befizetés után van joga. A más foglalkozásra lépő tagoknak jogukban áll illetékeiket tovább fizetni, munkanélküli segélyre azonban nem jogosultak. Ha valamely tagnak joga van a gyógykezelési költségeket egy harmadik személyen követelni, az egylet nem kötelezhető a segély kifizetésére. Azon esetben, ha az illető nem fizetné ki azonnal a gyógyköltségeket a betegnek, ugy az egylet előlegezi, mely azonban a tag által visszafizetendő. Valamely egylet feloszlása esetén a berendezési tárgyakról az illető egylet szabadon rendelkezik.

[134] A belügyminiszter 1878 junius hóban közzétett rendeletében megtiltotta a szocialisztikus irányu népgyülések megtartását. Azért azonban husvétkor dr. Csillag Zsigmondnak mégis sikerült a választójog tárgyában egy országos kongresszust egybehivni, melyen 106 küldött vett részt.

Ezután elfogadta a kongresszus az előbb közölt memorandumot a tanoncokra vonatkozólag és annak a kormányhoz való felterjesztésével a budapesti egyletet bizta meg. A kérvényt minden iparossegéd-egyletnek megküldték, hogy hasonló értelemben kérvényezzen a kormánynál. A 3. pontot szintén változatlanul elfogadták, ugyszintén a 4. pontot is. A következő évben tartandó nyomdászkongresszus helyének megállapitása felett hosszabb vita volt, végre ismét Budapest jelöltetett ki. A kőnyomóknak a könyvnyomdászok egyleteibe való felvételére vonatkozó inditvány elvettetett.

A kongresszussal kapcsolatban az Orsz. iparegyesületben megnyitott szakkiállitáson egyes cégek, valamint fővárosi és vidéki nyomdák (köztük horvátországiak is) vettek részt.[135]

A kiállitás három részből állott: hazai nyomtatványokból, melyek gyakorlati haladásról vagy kiváló izlésről tanuskodnak; régibb vagy ritkább hazai nyomtatványokból; a hazai hirlapok gyüjteményéből.

A kiállitás minden tekintetben sikerült és a fővárosi nyomdászok, különösen pedig Ács Mihály és Bauer J. M., kik azt létrehozták, büszkék lehettek az eredményre.

A szakkiállitás alkalmából az egyesület egy Bendtner József által szerkesztett emlékkönyvet adott ki[136] az összes kiállitók megnevezésével.

A szakkiállitáson a Khór és Wein cég körforgógéphez való tömöntvényeket állitott ki; ez a cég állitotta fel 1877-ben Magyarországban az első körforgógépet, melyet a wieni Siegl cég szállitott.

A Franklin-nyomda ugyanekkor az első komplett betüöntőgépet mutatta be, mely szintén a legelső volt Magyarországban.

Az Athenaeum a Toldy-Codex-et állitotta ki, mely még a régi Emich-nyomdában készült.

A harmadik csoportban 276 napi- és hetilap, valamint folyóirat volt kiállitva. A kiállitás az egyletnek 360 forintjába került.

---

[135] Az előkészitő bizottság a következő kollégákból állott: Ács Mihály, Andreazzy Ferenc, Bauer J. M., Cselesznik János, Gawel Gyula, Goldstein Jakab, Hercsek János, Kokály Ignác, Lesska Nándor, Pekker-Pusztai Ferenc, Salzmann Lajos, Schweiger Mór, Strauch Alajos, Türke József, Árvai Lipót, Balázs Károly, Batsák Ferenc, Kozl Sándor, Mayer Sándor és Philipp Jakab. A fővárosi nyomdák közül résztvettek a kiállitásban az Athenaeum, Buschmann, Franklin-társulat, Hornyánszky, Hungária, „Hunyadi Mátyás", Kocsi, Löw, Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, Posner, Weiszmann Testvérek, Wilckens és Fia nyomdák személyzetei; továbbá mint magán-emberek Brózsa Ottó, Kalhanek Nándor, Meszl Gusztáv és Hinterhager szedők, Kalhanek Rezső és Schuster János nyomók; továbbá mint betüöntők és nyomdai szerek gyártói: Guth H., Guth Albert, Hahn Ede, Kalhanek Rezső, Suhling F., Mika és Fischer, Sycinszky L. és Mielnicky. A vidéki városok közül a következők állitottak ki: Arad, Réthy Lipót; Debrecen, Városi nyomda; Esztergom, Buzárovics; Eperjes, Bankegylet nyomdája; Győr, Kállay Mihály és Surányi János munkások; Kassa, Riesz M. S. szedő; Lugos, Wenczelly János; Magyaróvár, Czéh Sándor; Nagyvárad, Hollósy Lajos; Nyitra, Siegler özvegye; Pozsony, Angermayer Károly; Sopron, Weppner A. gépmester; Szarvas, Szita Géza; Szombathely, Seiler H.; Szekszárd, Cziráky tanuló; Szeged, Burger Zsigmond özvegye, Endrényi és Társa; Temesvár, Csanád-egyházmegyei nyomda. Horvát-Szlavonországból: Zágráb, Albrecht Károly, Részvénynyomda, Hartmann L. és Társa, Narodne Novine nyomdája; Belovár, Fleischmann J.; Eszék, Pfeiffer Gyula. – A segédek diszoklevéllel, a tanoncok pedig 2 arany, 1 arany és 2 ezüst forintból álló dijakkal lettek kitüntetve.

[136] *Bendtner József:* Emlékkönyv a magyarországi nyomdai termékek 1878. évi kiállitásáról. Budapest, 1878. 8°, magyar-német szöveggel, 80 oldal.

Ujabb alapszabálymódositás

Az 1878. évi egyesületi rendes közgyülés ismét élénknek igérkezett, mivel két fontos inditvány volt napirenden. Az első a rokkantsági segélyek osztályozása: 10–20 évi tagság után heti 5 frt, 21–30 évi tagság után heti 6 frt, 31–40 évi tagság után 7 frt, 41–50 évi tagság után 8 frt. Ezenkivül inditványoztatott az árvasegélynek havi 6 frtra való felemelése s az ujonnan belépők orvosi vizsgálata. A gyülés a rokkantsegély osztályozását elfogadta és kimondta, hogy az egyleti házat vagy el kell adni, vagy pedig emeletesre felépiteni, mert nem jövedelmez. Ez persze ujabb alapszabálymódositást jelentett, pedig csak januárban lépett életbe az 1877-ben módositott alapszabály.

A szervezési bizottság időközben kidolgozta az egylethez tartozó vidéki tagokra vonatkozó szabályzatot, mely azt a furcsa intézkedést tartalmazta, hogy a vidéki tagok nem részesülhetnek munkanélküliségi segélyben. Ez legalább is ügyetlenség volt akkor, mikor az egyesületnek módjában állott *minden tagot* segélyezni. Ezért a vidékiek heti 5 kr.-ral kevesebb illeték fizetésére köteleztettek, mint a budapestiek.

A viatikumra vonatkozólag a szabályzat azt proponálta, hogy Pesten 3 frt, Besztercebányán, Egerben, Kecskeméten, Székesfehérváron, Vácon 30 kr., Balassagyarmaton, Cegléden, Esztergomban, Félegyházán, Gyöngyösön, Jászberényben, Kalocsán, Karcagon, Komáromban, Losoncon, Nagykőrösön, Selmecbányán és Szolnokon 20 kr. viatikum fizettessék az utasoknak.

A március 25-iki közgyülésen ismét több fontos tárgy szerepelt; az ellenőrző-bizottság a betegsegélyző- és a rokkantsegélyző-pénztárak deficitjének megszüntetésére azt inditványozta, hogy az a munkanélküliek pénztára és az önképző-osztály által fedeztessék.

Az ujonnan belépő tagok orvosi vizsgálata sem kerülhetett le végleg a napirendről, mert egyesek abban a meggyőződésben éltek, hogy a deficitnek az az okozója, mert a tagok már betegen lépnek az egyesületbe; pedig hát a kedvezőtlen munkaviszonyok és a kritikán aluli nyomdahelyiségek meg az akkori életmód okozta a számos megbetegedést. A közgyülés mindkét inditványt elfogadta s a tagok orvosi vizsgálata – Szabó Elek általa Typographiában folytatott polémiák dacára – ettől fogva évtizedeken át érvényben maradt. Az egyleti házvétel is balul ütött ki s már ez a közgyülés felhatalmazta a választmányt annak eladására vagy felépitésére.[137]

Az 1880 február 22-iki, március 7-iki és április 18-iki rendkivüli közgyülések ismét az alapszabályok módositásával foglalkoztak, mely alkalommal a tagdij ismételten felemeltetett 45 kr.-ról 50 kr.-ra, illetve 55 kr.-ról 60 kr.-ra és a temetések alkalmával rendelkezésre bocsátott „egyleti fáklyák” beszüntettettek. A március 7-iki folytatólagos gyülésen már egy 171 aláirásu tiltakozás adatott be az illetékemelés ellen s az előbbi gyülés erre vonatkozó határozatának megsemmisitését kérte. A gyülés a furcsa tiltakozás felett napirendre tért.

Az alapszabálymódositásokat a miniszter 1880 szeptember 2-án 33952. számu határozatával jóváhagyta.

Az uj alapszabályokban a következő lényegesebb módositások foglaltattak: Tagok csak előzetes orvosi vizsgálat alapján vehetők fel. A tagdij Pesten 60 kr. (azelőtt 55), vidéken 50 kr. (azelőtt 45). A tagdijból a betegsegélyző-pénztárra 25 kr., a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra 5 kr., a munkanélküliek és utasok pénztárára 10 kr., az önképző-osztályra

[137] A földszintes háznak egyemeletesre való felépitése Kolbenhayer akkori épitész költségvetése szerint 16.000 frtba került volna. A választmány azonban nem tett semmit sem. Jobb időket várt és ebben igaza volt.

10 kr. esik. A főnökök által fizetett (ez már amugy sem volt kötelező) 10 kr.-ból egynegyedrész a betegsegélyző-, háromnegyedrész pedig a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztáré. Táppénzre 13 heti befizetés után van joga a tagnak (azelőtt 6 hét). Munkanélkül lévő tagok csak 40 kr. tagdijai fizetnek (azelőtt a teljes illetéket fizették), ebből 25 kr. a betegsegélyző-pénztár, 15 kr. pedig a rokkantsegélyző pénztár javára esik. A közös kiadásokból 35%-ot fedez a betegsegélyző pénztár, 40%-ot az önképző-osztály és 25%-ot a munkanélküliek pénztára. Az ügyviteli szabályzat az alapszabályokhoz csatoltatott. Az alapszabály érvényben hagyta az 5 és 10 forintos beiratási dijat, ami óriási hiba volt. Az orvosi vizsgálat és 10 frtos beiratási dij a legtöbb kollégának ugyszólván teljesen lehetetlenné tette az egyesületbe való belépési. Nem magához vonzani, hanem magától eltaszitani iparkodott az egylet a kollégákat és ezt el is érte. Ennek káros hatását még évtizedek mulva is megérezte a szervezet. Ez volt a budapesti egylet utolsó alapszabálymódositása, mert a következő alapszabálymódositás már az országos egylet részére szólt.

A közgyülésen dr. Farkas Kálmán egyesületi orvos felolvasást tartott a nyomdászok egészségi viszonyairól. A közgyülés határozatából a felolvasás sokszorositttatott és minden országgyülési képviselőnek megküldetett. A budapesti nyomdászok még mindig a magyar képviselőháztól várták egyes társadalmi bajaik orvoslását.[138]

Az ipartörvény módositása alkalmából az 1879-ben tartott országos iparoskongresszusra az önképző-osztály Firtinger Károlyt, Szabó Eleket és Kaczander Gyulát küldte ki azzal, hogy ott a nyomdászoknak a tanoncmizériákra és a piszokversenyre vonatkozó javaslatait előadják és igy a létesitendő uj ipartörvényben ezen kivánságok is tekintetbe vétessenek. A munkáspárt is kiküldte képviselőit, azonban – mint előrelátható volt – a munkások képviselőit ott szóhoz jutni nem engedték.

Az önképző-osztály által 1879-ben egy magyar- és németnyelvü szak- és társadalmi cikk megirására kitüzött pályázatra szakcikk egyáltalán egy sem, társadalmi cikk pedig ugyan több küldetett be, de alig három felelt meg a kitüzött téma: „Az egyletek hasznáról, különösen a nyomdászokra nézve" helyes kidolgozásának. A dijat Ries Lajos kassai kolléga, a német cikk diját Brill Béla kolléga nyerte el. Mint első magyar szakirodalmi munka hagyta el a sajtót Imreh Sándor „Gyakorlati utasitások a magyar nyomdászfiatalság számára" cimü szakkönyv, mely a nyomdászat elemi tudományát foglalta magában.[139] Ugyanekkor tünt fel szedőgépével[140] Kövesdy Dániel, melynek mechanizmusáról egyébként semmit sem tudunk. Állitólag

[138] A felolvasáshoz mellékelt statisztika szerint meghalt 1874-ben a tagok 3,28%-a, ezekből tüdővészben 86,66%, 1875-ben 2,95%, tüdővészben 66%, 1876-ban 2,23%, tüdővészben 64,70%, 1877-ben 3,24%, tüdővészben 72%, 1878-ban 3,23%, tüdővészben 45,45%, 1879-ben 2,19%, tüdővészben 50%. Az egyleti orvos javaslata ez: 1. A tanoncok felvételénél szükséges orvosilag bizonyitani, hogy azok a nyomdai munkára alkalmas szervezettel birnak, mert görvélyes szervezettel biró ifju a nyomdászatra nem alkalmas. 2. Tanoncnak 14 éven aluli ifju ne legyen felvehető. 3. Törvény által szabályoztassék, hogy a nyomdahelyiségek a higiénikus követelményeknek térfogat, világitás és kellő szellőztetés által megfeleljenek. Pincehelyiségekben nyomda felállitása meg ne engedtessék. 4. A lakásviszonyok munkáslakások épitése által rendeztessenek és a pincelakások feltétlenül betiltandók.

[139] *Imreh Sándor* e szakkönyve Marosvásárhelyen jelent meg. Tartalmából kiemelem a következőket: A szedőszekrényről. – A szekrény melletti állásról. – A szedésről. – Az irásjelekről. – A bekezdés és kimenetről. – A tördelésről és kolumnaalkotásról. – A táblázatszedésről. – Az akcidensszedésről. – A javitásról. – A helyesirásról. – A „kilövés"-ről. – A nyomásról. – A segédek helyzetéről stb. Ára 80 kr.

[140] A szedőgép ideája 1822-ben az angol Foster Benjámin agyában fogamzott meg. Foster, valamint az utána következő feltalálók a *betük szedésének* mechanikai megoldására törekedtek. A több százra rugó szedőgépterv közül azonban egy sem vált be teljesen a gyakorlatban. A különböző konstruktoroknak csak akkor sikerült a gyakorlatban is bevált szedőgépet alkotni, midőn a *betüszedő*-gépek

légnyomással dolgozott. Br. Kemény megigérte a kormány anyagi támogatását, később azonban azt mondta, hogy ilyen találmányt a kormány nem támogathat.[141]

A lapszedők és a hétfői lapok. – Ujabb árszabálymozgalom

Már 1879-ben volt róla szó, hogy a fővárosi nyomdatulajdonosok egy része az árszabályt nem tartotta be s behozta a 10 órai munkaidőt vagy leszoritotta a munkabért. A Magyar Hirlapnál már 1878-ban napi 2 frtért dolgoztak a lapszedők éjfélután 2 óráig, a nappaliak pedig 1 frt napszámért huzták az igát. A Deutsch-féle „műintézet"-ben pedig a 9 órai munkaidőt a 10 órással cserélték fel s ezért a személyzetnek 10%-os „javitást" adtak, mibe az szótlanul belenyugodott. Ugyanigy tett a Schlesinger és Wohlauer cég. Az Athenaeumban lapszedők heti 6 frtért, nappaliak 4–5 frtért dolgoztak, a Franklin-társulatnál is voltak ilyenek. A tanoncgazdálkodás bőven termesztette éretlen gyümölcseit; a legtöbb szerencsétlent a lelketlenség kitaszitotta az utca kövezetére, miután előzőleg háziszolgai teendőkre használta fel, anélkül, hogy a könyvnyomtatási szakmában megfelelően kiképezte volna. Ezekből rekrutálódtak a 4–5 frtos szedők.

A hirlapszedők a vasárnapi munka beszüntetése érdekében egy 179 aláirással ellátott emlékiratot nyujtottak be Jókai Mór utján a hirlapirók egyesületéhez. A hirlapirók egyesületének elnöksége egy aláirási ivet bocsátott ki arra vonatkozólag, hogy mely lapok szerkesztői óhajtják a hétfői lap beszüntetését. Az ivet elsőnek a Hon (Jókai Mór) és a Pester Lloyd (Falk Miksa), a Függetlenség (Verhovay Gyula) és az Ellenőr (Hindy Árpád) irták alá. Később még az Egyetértés (Csávolszky Lajos), Budapest (Wodianer), a Neues Politisches Volksblatt szerkesztői irták alá. Bródy Zsigmond a Neues Pester Journal nevében egyenesen megtagadta a szolidaritást és Légrády Károly, a Pesti Hirlap szerkesztője, azzal a megjegyzéssel irta alá az ivet, hogy csak abban az esetben szünteti be a hétfői lapot, ha azt az összes budapesti és bécsi lapok is megteszik. Junius 28-án ezen ügyben népgyülés volt, mely határozatképp kimondta, hogy a vasárnapi munka és a 10 órás munkanap törvényesen szabályoztassék. Közben Bródy, hivatkozva a szedőivel létesitett megállapodásra, mely szerint azok hajlandóak vasárnap is dolgozni és igy ő nem járulhat a megállapodásokhoz. A hirlapirók egyesülete ennélfogva a következőleg válaszolt a hirlapszedők memorandumára:

> Tisztelt Urak! A hirlapirók egyesületének választmánya a legszivélyesebb előzékenységgel fogadta s több ülésen behatólag tárgyalta Önöknek junius 16-áról kelt becses leiratát, melyben a vasárnapi munka, illetőleg a hétfői reggeli lap megszüntetéseért keresték meg a Hirlapirók egyesületét. A választmány egész teljességükben helyesli az ezen iratban foglalt érveket s azokat magáévá téve, megragadott minden eszközt, mely hatáskörében fekszik, hogy az Önök megkeresésének s a zsurnalisztikában nyilvánult óhajuknak megfelelőleg, a vasárnapi munka, melyet jelenleg rendkivüli körülmények nem indokolnak s mely a külföld oly sok országában nem szokásos, a hirlapoknál megszüntettessék.

---

helyett a *soröntő*-gépek ideájára tértek át. Az előbbiek közül a Thorne és a Kastenbein-féle géptipusok ugyszólván az egyedüliek, melyek a gyakorlatban is beváltak. A soröntő-gépek közül a Mergenthaler Ottomár órás által Amerikában feltalált Linotype (1884) egészen uj irányba terelte a szedőgéptechnikát; Rogers Typographja (1886) és az amerikai Lanston Monotypeje (1892), valamint Scudder (szintén amerikai) Monolineje (1893) a legismertebb és legelterjedtebb szedőgéptipusok. A Méray-Horváth-féle gyorsszedőgép, mely magyar találmány, még mindig a kisérletezés stádiumában van.

[141] A miniszter állitólag igy nyilatkozott: Jobban meggondoltam a dolgot, én nem fogom önt segélyezni. Nincs is miből. De ha volna is, még akkor sem tenném és pedig kulturális érdekből. Ez a gép csak arra lesz jó, hogy néhány embert meggazdagitson, de a jelenlegi betüszedőket kenyerüktől fosztja meg.

A verseny tekintetéből ez azonban csak a hirlapok egyértelmü határozata által lévén elérhető, a választmány felhivta a budapesti összes hirlapszerkesztőket és kiadókat, hogy hódolva az Önök iratában foglalt és a választmány által is helyeselt emberiességi indokoknak, jelentessék ki készségöket a vasárnapi munka, illetőleg a hétfő reggeli lapok megszüntetéséhez.

E felhivásnak folytán a budapesti hirlapszerkesztők és kiadók *egynek kivételével*, ki két napilapnak kiadója, részint feltételesen, részint feltétlenül készeknek nyilatkoztak a hétfői lapok megszüntetésére, általános feltételül az tüzetvén ki, hogy hétfőn reggel egy lap se adassék ki.

Az emlitett egy kiadó, nem lévén tekintettel az e tárgyban fenforgó indokokra, kijelenté, hogy ragaszkodik a hétfő reggeli lap kiadásához, sőt vele, mind egyszersmind nyomdatulajdonossal, nyomdai személyzete is kiegyezett, s ez által a fentebb emlitett körülményeknél fogva, a választmány felhivása sikertelen s az Önök iratában foglalt, szintoly igazságos, mint méltányos kivánat teljesitése lehetetlenné vált.

Midőn erről Önöket sajnálattal és őszinte tiszteletünk kifejezése mellett értesitjük, nem mulaszthatjuk el köszönetünket kifejezni a megtisztelő bizalomért, melyet Önök becses iratukban a Hirlapirók Egyesülete iránt tanusitani sziveskedtek, s mely a budapesti hirlapirodalom munkásainak tulnyomó nagy többségénél a legteljesebb viszonzásra talált. S bár egy hirlaptulajdonos vonakodása folytán egyesületünk nem lehetett oly szerencsés, hogy Önök kivánatát teljesithesse, reméljük, ez nem hagyja megzavarni az egyetértést, mely a budapesti hirlapok irói és nyomdai személyzete között állandólag és örvendetes módon uralkodik.

Budapest, 1880 julius 24. A Hirlapirók Egyesülete választmánya nevében:

Jókai Mór, elnök. *Hindy Árpád*, titkár.

Ezzel a hétfői lapok ügye hossszu időre lekerült a napirendről. A hirlapszedők által a Buzalka-féle terembe egybehivott gyülésen Bródynak rosszalás inditványoztatott. A gyülés azonban ezt – későbbre halasztotta.

Az 1880 augusztus 3-iki általános nyomdászgyülés a Neues Pester Journal és a Politisches Volksblatt szedőinek eljárása felett sajnálkozásának adott kifejezést, ellenben a multkori hirlapszedő-küldöttekkel szemben, kik a mult ülésen határozat nélkül oszlottak szét, rosszalását nyilvánitotta. Ezzel hosszu időre lezárult a hirlapszedők vasárnapi munkaszünetére vonatkozó mozgalom. Ugyanekkor Deutsch Albert inditványára egy hirlapszedőkör alakitása határoztatott el.[142]

Az önképző-osztály szeptember 19-iki gyülésen inditvány tétetett, hogy az egyleten kivül egy általános nyomdászgyülés hivassék egybe, melyen egy árszabálybizottság választassék, mely azután a főnökökkel egy egységes árszabály kidolgozása ügyében érintkezésbe lépjen. Egyesek ezzel szemben inkább egy szakiskola érdekében óhajtottak a főnököknél lépéseket tenni, végre mégis az határoztatott, hogy a gyülést a szerkesztők hivják egybe.

Az október 10-én megtartott általános nyomdászgyülés, melyen 700 tag közül csak 150 jelent meg, elnökké Firtinger Károlyt, jegyzővé Tanay Józsefet választotta meg. A napirenden levő árszabály ügyét Philipp Jakab adta elő, ki hivatkozván arra, hogy a fővárosi nyomdák a kedvező konjunktura dacára sem tartják be az 1872. árszabályt, egy öttagu árszabálybizottság megválasztását ajánlotta, mely azután a nyomdatulajdonosokkal tárgyalásba bocsátkozzék. A gyülés e bizottságba Ihrlinger Antalt, Aigner Józsefet, Egger Nándort, Vizsay-t és Philipp Jakabot választotta meg. Firtinger és Bauer J. M. a Typographia szerkesztősége nevében kijelentették, hogy a mozgalommal szemben „függetlenek” óhajtanak maradni s ezért a

[142] A budapesti hirlapszedők köre azonban csak később alakult meg. A kör alakitását másodszor az 1882 szeptember 3-iki hirlapszedő gyülésen pendítették meg, egy bizottságot küldvén ki az előmunkálatok foganatositására. Az eszme akkor ismét csak eszme maradt és csak 1864-ben alakult meg a kör.

bizottságba való beválasztásukat nem fogadják el. Ez már magában rossz omen volt. Az elnök által feltett azon kérdésre, hogy az 1872. évi árszabály keresztülvitessék-e, egy pro vagy kontra szónok sem jelentkezett. Ily döcögve indult meg a mozgalom. Az ötös bizottság október 28-án a következő szövegü körlevelet küldte szét a budapesti nyomdatulajdonosoknak:

> T. Cim! A folyó évi október hó 10-én tartott általános nyomdászgyülésen hozott határozat folytán, mely szerint egy bizottság küldetett ki azon föladattal, hogy az 1872-ben a helybeli nyomdatulajdonosok és segédek között kölcsönösen megállapitott árszabályt rendezze, mely jelenleg több üzletben be nem tartatik, mely sajnos körülmény ugy az üzletre, mint a segédekre nézve káros hatással van, miután az árszabály be nem tartása által először az olyannyira elvetendő piszokverseny mozdittatik elő és másodszor, mivel ezáltal a segédek dijazása teljesen az önkénytől tétetik függővé: bátorkodik az alulirt bizottság Uraságodhoz azon tiszteletteljes kéréssel fordulni, hajlandó-e rendezeti bérviszonyok elérése tárgyában egy legközelebb a segédek által választandó bizottsággal érintkezésbe lépni. Uraságodnak ebbeli kedvező válaszát mielőbb elvárva, maradunk teljes tisztelettel, Budapest, 1880 október 28-án. *Az ötös bizottság.*

Philippnek közben a Légrády cég felmondott, ennélfogva a november 14-iki általános nyomdászgyülésen körülbelül 400-an jelentek meg. A gyülésen az ötös bizottság beszámolt eddigi működéséről, mely szerint egy körlevelet bocsátott ki a főnökökhöz és egy főnöki értekezlet egybehivása ügyében felkereste Falk Zsigmondot, ki a körleveleket dijtalanul nyomatta ki, azonban az értekezlet egybehivására nem volt hajlandó. Erre Hornyánszky Viktor egyesületi elnököt kérték fel, ki a megbizatást elfogadta, de közben sulyosan megbetegedett. Hirsch Lipót, a Franklin-társulat ügyvezetője, kijelentette, hogy a többséggel tart. A körlevélre csak Posner és Poldini Ede nyomdatulajdonosok adtak kedvező választ. A gyülés ezután a következő határozatot mondta ki: „Határozati javaslat, mely szerint a mai gyülés felhatalmazza az ötös bizottságot, hogy 14 nappal a válasz megsürgetése után, ha ekkoráig a bizottság a főnököktől érdemleges választ nem kapna, az árszabály rendezésére a további szükséges lépéseket megtehesse, anélkül, hogy – ha csak szükségét nem látná –, általános nyomdászgyülést hivna egybe.”

A bizottság a következő körlevelet küldte a főnököknek:

> „Az 1880. évi november hó 14-én tartott általános nyomdászgyülés határozata folytán alulirott bátorkodik azon kérelemmel járulni Uraságodhoz, miszerint e hó végéig a mult hó 28-án kibocsátott körözvényünkre válaszát megadni sziveskedjék. Kedvező válaszát várva, maradok teljes tisztelettel Ihrlinger Antal, az ötös bizottság elnöke.”

Az árszabálybizottság november 22-iki ülésén felolvastattak az egyes nyomdaszemélyzetek nyilatkozatai. A Légrády-nyomda, Athenaeum, Rudnyánszky, Deutsch, Neuer, Pressburg, Vajda és Birkholz-nyomdák személyzetei, összesen 198-an a mozgalommal teljesen szolidárisnak jelentették ki magukat. A december 1-én tartott ülésen pótlólag még a Schlesinger és Wohlauer, Buschmann, Hornyánszky, Wodianer, Részvény-nyomda, Weissmann, Állami nyomda személyzete jelentette be teljes szolidaritását, összesen 217-en. A következő héten Weissmann nyomdatulajdonos a Typographiában közölt szolidáris nyilatkozat miatt felmondott személyzetének. A december hó 8-án tartott általános nyomdászgyülésen, melyen körülbelül 600-an jelentek meg, Ihrlinger megnyitója után Philipp beszámolt a bizottság működéséről, kijelentvén, hogy az annak idején 36 nyomdatulajdonos által aláirt árszabály betartásáról van szó. A napilapok közül csak a Hon, Pesti Napló, Pester Lloyd és a Neues Pester Journal személyzete élvezi az árszabályt: a többi lapok szedői 12–14 órai munkaidő mellett árszabályon alul dijaztatnak. Ezután felolvasták az egylet ellenőrző bizottságának átiratát, mely arról értesiti a bizottságot, hogy az egylet a mozgalom alkalmával a munkanélküliek segélyezését beszünteti. Szabó Elek a mozgalmat szalmatüznek tartja; a mozgalmat elvben pártolja, de azt az utat, amelyen azt a segédek elérni törekszenek, kárhoztatja. A sztrájk – ugymond – nem fog a helyzeten segiteni, inkább – neveljük gyermekeinket.

Firtinger, a Typographia szerkesztője ugyanily értelemben szólalt fel, mert pénz nélkül nem lehet háborut kezdeni.[143] A gyülés végül három szavazat ellenében hozzájárult a következő határozati javaslathoz: „Az 1880 december 5-én tartott általános nyomdászgyülés felhatalmazza az ötös bizottságot, miszerint az árszabály érvénybeléptetésére szükséges lépéseket az egyes üzletek küldöttjeivel egyetemben megtehesse." Az árszabályt – az 1872. évit – december 11-én nyujtották át az egyes személyzetek főnöküknek. A Légrády-nyomda minden ellenvetés nélkül elfogadta. De a többiek!? A nagyhangu nyilatkozatokat aláirt személyzetek mihamar sutba vágták a fennen hangoztatott szolidaritást. A Deutsch-féle nyomda *heti 1 frt* kárpótlásért belement a 10 órás munkaidőbe. Az Athenaeum még ennél is furcsább módon állott helyt adott szavának: a 90 aláiró közül csak 34 mondott fel, a többiek egyszerüen „meggondolták" a dolgot.

A Typographia 1880. évi 41. számában igy ir: „Részünkről csak akkor prognostikálhatunk sikert ily célu mozgalomnak, ha az érett megfontolás után, tökéletes összhangzásban és egyetértésben indittatik meg a méltányosság és ildomosság határain belül. Máskülönben csak inteni kötelességünk, mert nem akarunk fiaskót vallani, továbbá: mert mindazon segédek, kik árszabályon alul dijaztatnak, nem veszithetnek a jelen mozgalom netán kedvezőtlenül történő kimenetelével, hanem csak a jobban dijazottak."

A Typographiának a mozgalommal szemben való semleges magatartása sok szóbeszédre adott alkalmat, mert legalább is furcsának tünt fel, hogy a *segédek lapja* csak madártávlatból nézte az egész mozgalmat, tisztán a gyülési jegyzőkönyvek leközlésére szoritkozván.

Minden esetre ismernünk kell az akkori, sőt a későbbi szerkesztők helyzetét is, akik mindenek voltak, csak nem „független" emberek s igy az a tartózkodó álláspont, mely a Typographia hasábjain Zakáig végigvonul, némileg és egyes esetben talán indokolt is, ha a szerkesztő személyét állitjuk előtérbe. És az általánosság, a tagok közvéleménye, ezt a rezervált, keztyüs tónust, még akkor sem kifogásolta, ha az anyagi érdekek hathatós védelméről vagy ilyenek kiküzdéséről volt szó. Ez természetes folyománya volt az akkori szerkesztők magatartásának. Ők nevelték a tömeget, mely teljesen hozzájuk idomult. Mig az önképző-egylet vezette a mozgalmakat, addig ez a rezerváltság kevésbé tünt fel; az egyesülés után azonban, midőn a régi önképző-egyletnek a fenti értelemben csak foszlányai maradtak meg, a mozgalmak vezetésében a Typographiának kellett volna irányt szabnia, ami azonban nem történt meg. Ez csak növelte a szerkesztéssel amugy is elégedetlen tagok pártját.

A szerkesztőnek az 1880. évi árszabálymozgalom alkalmával tanusitott magatartása, valamint a közben előfordult amaz incidens, hogy a Typographia egy, a mozgalommal szemben mérsékelt magatartásra intő cikket akart leközölni, melynek megjelenését a szerkesztő-bizottság három tagja: Tanay József, Philipp Jakab és Bauer J. M. megakadályozta. Végre is cselekvésre ösztönözte az elégedetlen kollégákat. Az önképző-osztály helyeselte a szerkesztő-bizottság[144] e három tagjának eljárását. Január 2-án egy 112 aláirással ellátott beadvány nyujtatott be a választmányhoz, egy a Typographia ügyében egybehivandó gyülés érdekében, miután a wieni Vorwärts is támadta a szerkesztő magatartását. Az 1881 január 16-án egybehivott egyleti gyülés a Typographia szerkesztőjének magatartásával foglalkozott. A

[143] Firtinger az önképző-osztály elnöke is volt.

[144] A szerkesztő-bizottsági szabályzat tervezete 1881-ben jelent meg a Typographiában és ennek 1. pontja igy szól: A Typographia mint egyleti közlöny mindenek előtt az egylet érdekét tartozik szem előtt tartani, valamint minden az össztestület szociális érdekeit előmozditó igyekezetet támogatni. Fenti elvbe ütköző cikkek nem közölhetők. Minden tárgyilagosan irt közlemény – ha irodalmi tekintetben kifogás alá nem esik – közzéteendő. Ez a tervezet azonban csak később és módositásokkal fogadtatott el. A gyakorlatban nem nagy jelentősége volt.

szerkesztő azzal védekezett, hogy ő elismeri a mozgalom jogosultságát, de az *egylet* érdekében kénytelen volt semleges álláspontot elfoglalni.

A gyülés Neuhäusler inditványára bizalmatlanságot szavazott a szerkesztőnek. Firtinger ennek következtében lemondott s helyébe a legközelebbi ülésen Tanay József választatott szerkesztővé (1881 február 4). A Firtinger-eset következtében Hornyánszky Viktor egyesületi elnök és öt választmányi tag is beadta lemondását.

Az árszabálymozgalom ilyen előzmények után nem járt teljes sikerrel. Az 1881 február 6-iki általános nyomdászgyülésen az árszabálybizottság bejelentette, hogy az árszabályt a 9 órai munkaidővel csak 9 nyomdatulajdonos fogadta el: Légrády, Schlesinger és Wohlauer, Neuer, Weiszmann Testvérek, Buschmann, Rudnyánszky, Márkus, Fanda és Frohna és Löw; a Részvény, Állami nyomda amugy is betartották az 1872-iki árszabályt; a többiek, tehát a fővárosi nyomdák nagyobb része csak részben, vagy 10 órai munkaidővel fogadta el az árszabályt.[145] Ha e mozgalomnak nem is lett más eredménye, mint a kollégák óriási tespedtségének felrázása, még akkor is eredménnyel járt. Eredménye volt a 9 órai munkaidőnek részben való érvényre emelése (mely ezideig csak papiron volt érvényben) és az 1872-ik évi árszabály életbeléptetése.

Az 1882 április 30-ikára egybehivott általános nyomdászgyülés, mivel azon alig 37 tag jelent meg, nem volt megtartható. A másodizben május 14-ére egybehivott gyülés sem volt látogatottabb. Ihrlinger bejelentette az árszabályőrző-bizottság leköszönését s előterjesztette az 1880–81. évi mozgalomra vonatkozó jelentést, mely szerint az 1880. évi árszabálymozgalom után, 1881 február 6-án az általános nyomdászgyülés egy árszabályőrző-bizottságot választott, amely 919 forint 76 krajcár felett rendelkezett; ebből az összegből a bizottság 913 forintot fizetett ki a munkanélküliek (rendszabályozottak) segélyezésére. A bizalmiférfi-intézményt nem lehetett létrehozni, mert a szaktársak indifferens magatartása ezt lehetetlenné tette s igy a bizottság, nem lévén az árszabálysértésekről tudomása, nem léphetett közbe. Az ujvidékiek mozgalma alkalmából, mint ezt a Typographia panaszolja, öt hét alatt a főváros 800 nyomdásza csak 28 forint 10 krajcárt adott a küzdők segélyezésére. Ez bizony nagyon szomoru eredmény volt a küzdők lelkesitésére s az árszabályőrző-bizottság ily körülmények között nem sok ambicióval és eredménnyel teljesithette fontos feladatát.

A mozgalom hullámai természetszerüleg átcsaptak a segélyző-egyesületbe is. Hornyánszky Viktor elnök, valamint Ács és Firtinger alelnökök lemondtak. Az 1881 január 30-iki választmányi ülésen Szabó Elek, Ács Mihály és Zaka Lajos az egész választmány leköszönését inditványozták, mivel a közgyülés határozatában bizalmatlanságot láttak. A választmány azonban kimondta, hogy a gyülés határozatát nem tekinti bizalmatlanságnak, mire Ács és Firtinger lemondásukat visszavonták, mig Szabó és Zaka leköszöntek választmányi tisztségükről.

Ha nagyobb lett volna az összetartás, akkor a segédek általában kivivhatták volna a 9 órás munkanapot; de a nagyobb nyomdák személyzete cserben hagyta a zászlót. Azokban a nyomdákban, melyek tulajdonosai az árszabályt aláirták, körülbelül 350 segéd volt alkalmazva, tehát csak az egyleti tagok 50%-a jutott kedvezőbb dijazáshoz. Azt minden esetre megtanulhatták a segédek az eddigiekből, hogy nem elég garancia az árszabály érvényben tartására az,

[145] A Deutsch cég személyzete a 10 órai munkaidővel fogadta el az árszabályt, ugy hogy azért az egy óráért heti 1 forinttal kárpótoltatott minden egyes alkalmazott. Még szomorubb eredménnyel végződött az Athenaeum-személyzet mozgalma. Schlesinger és Wohlauer személyzete felmondott. Neuer pedig maga mondott fel a személyzetének. Wodianer 26 évi pihenés után maga állt a szekrényhez és egy pár sztrájktörővel és tanonccal kiszedte a „Budapest” két oldalát; ezt a „Budapest” akkori száma fenhéjázóan publikálta.

ha azt a nyomdatulajdonos aláirja, mert az aláirt árszabály egyes pontjainak betartása felett is őrködniök kell, ha azt óhajtják, hogy az állandóan érvényben maradjon. Az elhanyagolt és lekicsinylett bizalmiférfi-intézményt ennélfogva ujra életbeléptették.

A II. magyar nyomdászkongresszus

Az 1881 március 21-iki közgyülés elfogadta azt az inditványt, hogy még ugyanezen évben egy II. országos nyomdászkongresszus tartassék Budapesten. Az előkészitő-bizottság által május 3-án kibocsátott felhivás a kongresszus határidejét 1881 augusztus 20 és 21. napjaira tüzte ki, a következő napirenddel: 1. Egyesületi ügyek rendezése. 2. Az ipartörvény módositása feletti vita és határozathozatal, kapcsolatban a tanonckérdéssel. 3. Egyéb inditványok. A kongresszuson összesen 21 küldött vett részt; névszerint Kohn Nándor (Arad), Bauer J. M., Dadai Géza, Firtinger Károly, Mayer Sándor, Tanay József (Budapest), Hitessy Lajos (Debrecen), Surányi János (Győr), Riess Lajos (Kassa), Pongrácz Antal (Kolozsvár), Erdélyi Károly (Losonc), Firtinger Károly (Marosvásárhely), Aigner József (Nagybecskerek), Ruzicska Gyula (Nagyvárad), Schwind Béla (Nyitra), Hackenschmiedt Ignác (Pécs), Griesz József, Herzog János (Pozsony), Fabriczky Ignác (Szeged), Freta János (Temesvár), Brisits Géza (Zombor), Höger (Wien)[146], Brózsa Ottó (Zágráb).

A kongresszus elnökévé Firtinger, alelnökévé Riess Lajos (Kassa) választattak meg.

Az Athenaeum-, Összhang-, Egyetértés- és Pesti nyomdász-dalkör éneke és Ács Mihály megnyitó beszéde után[147] kezdetét vette a napirenden levő pontok tárgyalása. Tanay a következő határozati javaslatot terjesztette elő a napirend első pontjához: 1. a kölcsönösségi viszony szabályozása kiterjeszkedik minden segélyezési ágra Magyarország egyleteiben (a külföldi egyletek erre vonatkozó szabályainak hozzáillesztésével) és pedig betegségi, munkanélküliségi és uti segély nyujtására, továbbá rokkantak, özvegyek és árvák segélyezésére (mindenkor a kölcsönösségi viszonyban levő egyletek szervezetéhez képest); 2. vétessék figyelembe, hogy az alapszabályszerü felvételi feltételek egyenlőek legyenek minden egyletben; épp ugy állapittassék meg az időtartam is, melynek lefolytával a segély kiszolgáltatik. Különös esetekre – a katonasághoz való behivás, más foglalkozásra lépés stb. – hasonlóképp egyenlő határozmányok állapittassanak meg. A bizottság feladatává tétetik, hogy munkájának bevégezte után a szabályrendeletet kinyomassa s Magyarország és társországai összes egyleteinek megküldje, melyek azt beható megvitatás után a rajta megejtendő változtatások, illetőleg netáni inditványok kiséretében a budapesti bizottságnak mielőbb megküldeni köteleztettnek. Az utóbbinak leend azután feladata az egyletek által kimondott kivánalmakat és inditványokat a budapesti bizottságnak mielőbb megküldeni, megfontolás tárgyává tenni és beható tanácskozás után az illető pontokat esetleg a szabályzatba felvenni. A végleges megerősités a budapesti egylet választmányát illeti meg. A kongresszus ezt az inditványt elfogadta. A második napon Dadai Géza azon inditványát, hogy Magyarország a budapesti egyleten kivül még összesen négy vidéki központra osztassék fel, Pozsony, Kassa, Debrecen

[146] Majdnem ugyanezen időben (augusztus 14-én) volt az ausztriai nyomdásznap Brünnben, melyen a magyar egyletet Steiner Adolf képviselte. Mivel a hatóság a nyomdásznap megtartását nem engedélyezte, a küldöttek „értekezlet"-té nyilvánitották a nyomdásznapot. A nyomdásznap állást foglalt az orvosi vizsgálat ellen s kimondta, hogy az amerikai nyomdákban felszabadultak is felveendők az egyletekbe; a nyugtakönyvekben a segélyek kimutatandók és egész Ausztriában egyenlő tagsági igazolványok használandók.

[147] Az Athenaeum-dalkör 1881-ben, az Összhang a Részvény-nyomda személyzetéből 1880-ban alakult. Utóbbi néhány évvel később megszünt. Az Athenaeum-dalkör még ma is működik.

és Temesvár központokkal[148], a kongresszus elvetette és utasitotta az előkészitő-bizottságot, hogy a központok szervezését a hat kerület meghagyása mellett, uj beosztással vegye munkába. Ezután Firtinger Károlynak az ipartörvény módositására és a tanoncügy rendezésére vonatkozó inditványai kerültek tárgyalás alá, melyek szintén elfogadtattak. A tanoncügyre vonatkozó határozat szövege a következő:

> „Az 1881. évi augusztus hó 20–21-én Budapesten ülésező II. magyar országos nyomdászkongresszus azon óhaját fejezi ki, hogy azon időig is, midőn a módositandó ipartörvény e tekintetben gyökeresen segiteni fog, igyekezzék a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete, egyesülve azon főnökökkel, kik művészetünk emelése iránt érdeklődnek és embertársaik jóléte felől méltányosan gondolkodnak – ezen visszás állapotokat, ha nem is véglegesen orvosolni, de legalább lehető szük korlátok közé szoritani. Ezen cél elérésére ne tartózkodjék az egylet semmi költségektől és apelláljon szükség esetén magához a kormányhoz és az ország közvéleményéhez."

A netáni inditványok során elfogadta még a kongresszus a gyülekezési és egyesülési jog törvénybeiktatására (a kormányhoz benyujtandó kérvényre) vonatkozólag előterjesztett inditványt.

Végül kimondta még a kongresszus, egy az egész országra kiterjedő nyomdászstatisztika felvételét.

Az országos kongresszus, mint az előbbiekből láttuk, nem sokat foglalkozott az alakitandó országos egylettel. A kiküldött bizottság megbizatása csak egy uj beosztásra terjedt; pedig ennél sürgősebb lett volna egy alapszabálytervezet elkészitése, melyből a vidékiek tájékozódhattak volna.

A debreceni egylet választmánya, miután inditványát nem tüzték a kongresszus napirendjére, 1881 szeptember hóban körlevélben fordult a vidéki egyletekhez, hogy az alapitandó országos rokkant-, özvegy- és árvákat segélyző pénztár ügyében a budapesti egyletnél interveniáljanak.[149]

---

[148] Erdély, Kolozsvár és Szeben központokkal az inditvány szerint a jövő kongresszusig nem változtatandó. Fiume külön központot képez, azonban jelentéseit a Typographiában is köteleztessék közzétenni.

[149] A vidéki nyomdászegyletek sem buzgólkodtak valami nagy erővel az országos szövetség mellett, mert ők egy centralizált egyletet óhajtottak. A legtöbb vidéki egylet még 1880-ban sem alakult át kerületi egyletté, minek egyrészt az volt az okozója, hogy a kormány a jóváhagyás végett benyujtott alapszabályokat nem hagyta jóvá. A temesvári egylet alapszabályai 1880-ban azzal a megjegyzéssel érkeztek vissza, hogy két különböző célu (önképző és segélyző) egyletet nem lehet egyesiteni; ezt megelőzőleg azonban a budapesti, kassai, pozsonyi és pécsi egyletek alapszabályai (önképző- és segélyző-szakosztályokkal) jóváhagyattak. A nagyváradi egylet, mint ez már emlitve volt, csak 1880 augusztus 16-án alakult meg, szintén kerületi egylet óhajtott lenni. Ez az egyesület az összes segélyezési ágakat felvette alapszabályaiba. Beiratási dij 5 és 10 frt-ban (a négy hét után belépők részére) a tagdij heti 40 kr.-ban volt megállapitva. A tagoknak 36 hétig napi 90 kr. táppénzre volt joguk, azután napi 60 kr.-ra 16 hétig. Rokkantsági segélyre 10 évi tagság után heti 3 frtra, 20 évi tagság után 4 frtra volt joga a tagnak. Özvegyi segélyként 50 frt, árvasegélyként havi 4 frt fizettetett a tag hozzátartozóinak. A munkanélküliségi segély a nőtlen tagok részére heti 4 frtban, a nős tagok részére 6 frtban volt megállapitva. Elutazási segély fejében 8 frt járt és 60 kr. helyi viatikum. Alapszabályai 1881 szeptemberben nyertek jóváhagyást.

Magyarositási mozgalom

A következő évek – 1875-től kezdődőleg – a segélyző-egyesületet illetőleg, erős visszaesést mutatnak; az önképzőkör nem tudta a régi önképző-egylet varázsát visszahóditani. A szaktársak anyagi érdekeik helyett a magyar, illetőleg a német nyelv elsőbbségéért vivott szó- és tollharcokra pazarolták idejüket és tehetségüket. Egyik fél sem akarta belátni, hogy a nyelvi kérdés csak a legközelebbi nyomdászgenerációval lesz megoldható még akkor is, ha attól különösen a magyarpártiak, a nyomdászok társadalmi helyzetét illetőleg – mire azonban tagadólag kell felelnünk – valami nagy eredményeket vártak. A nyelvi nézeteltérések személyeskedéseket és ennek következményeként a jobb, értékesebb erők visszahuzódását eredményezték.

A segélyző-egyesületi tagok száma 1875-től 1884-ig erősen csökkeni és csak 1885-től kezdve tapasztalható ismét valamivel intenzivebb taglétszámemelkedés, miben nagy része volt az országositási törekvéseknek.

A pesti egylet vezetősége 1882-ben folytatta a II. országos nyomdász-kongresszusnak a kerületi egyletek szervezésére vonatkozó határozata értelmében szükséges szervezési munkálatokat, a vidéki egyletek közül azonban az év elején csupán Pozsony, Pécs, Kassa és Temesvár városok tettek eleget a kongresszusi határozatnak, mig Debrecen, Szeged, Kolozsvár, Nagyszeben még mindig azon tünődtek, hogy csatlakozzanak-e a kerületükbe tartozandó nyomdászvárosokkal, miután önállóan is képesek megélni. Ez az egoisztikus felfogás egyébként sok akadályt görditett a kerületi egyletek szervezése elé, mert a központokban levő és némi vagyonnal biró egyletek vezetőségei idegenkedtek attól a gondolattól, hogy a körülöttük levő kisebb városok nyomdászaival egyesületükben tömörüljenek, mert abból a téves nézetből indultak ki, hogy azok majd felemésztik az egyesület vagyonát. Ezzel az avult nézettel különben az országositás alkalmával a pestiek némely hangadó korifeusánál is találkozunk. A szervezkedés értékét akkor még nem tudták a maga teljes valóságában felfogni s igy kerültek felszinre ezen üzleties nézőpontok. Debrecen négy év alatt sem tudta egyletét kerületi egyletté átszervezni, később Nagyvárad külön egyletet létesitett s szintén külön kerületet kivánt képezni; a többiekről még egy biztató szó sem hallatszott és a helyi érdekek szülte elfogultság még mindig utját állta a kongresszusi határozatok megvalósitásának. A szegedi kerületi egylet 1882 február 26-án végre szintén megalakult.

Az egyleti életben uralkodó lanyhaságot még az 1880–81. évi árszabálymozgalom sem tudta megszüntetni; a négy éven át tartott nemzetiségi vagy inkább nyelvi viszályok megbénitották a szaktársak hasznosabb irányu tevékenységét. Az az előnye minden esetre megvolt ennek az áldatlan testvérharcnak, hogy a két párt idővel közelebb hozta a széthuzódó elemek egy részét, és céljai érdekében sorakoztatta. A pártok vetekedtek egymással abban, hogy minél intenzivebb tevékenységet fejthessenek ki. Mindkét párt együttesen vonult fel a gyülésekre a választásokhoz és mindenüvé, hol valamely fontos kérdés eldöntéséről volt szó. A tagok hozzászoktak a közügyekkel való foglalatoskodáshoz és az eddigi indifferens elemek egy részét lassan bevonták a pártérdekek szolgálatába. A magyarositási mozgalomnak tehát volt némi csekély eredménye is, az általa okozott nagy visszaeséssel szemben. Az 1885. évi árszabálymozgalom, az egylet országositása stb. jórészt e mozgalomból nyerte erőit.

Térjünk a magyarositási mozgalomra. A magyarositási mozgalom visszanyulik a 70-es évekbe; akkortájt a gyüléseken nagyrészt németül beszéltek s a hivatalos egyleti nyomtatványok is német nyelven voltak fogalmazva, mert az akkori tagok többsége a német nyelvet beszélő szaktársakból került ki.[150] A magyarokból a gyüléseken néha-néha kitört a magyar

[150] Kaczander, Hódy, Plachy és Szabó kezdeményezték.

nyelvért való felbuzdulás és a 20–30 emberből álló csoport idővel annyira megerősödött, hogy 1880-ban egy vendéglőben asztaltársaságot, 1881 juliusban pedig egyesületet alakitottak Magyar nyomdászok köre cimmel.[151] Ez a kör 1882-ben a Budapesti könyvnyomdászok társaskörévé alakult át és 1885-ig, a békekötés napjáig a leghevesebben küzdő vára volt a magyar nyelvü Typographia érdekében benne csoportosult nyomdászoknak.[152]

A Társaskör 1882 szeptember 15-én alakult meg. Ez a kör a magyar nyelv terjesztését és megkedveltetését tüzte maga elé, tehát a magyarositás volt főcélja. Elnökéül Tanay József, alelnökéül Gyöngyösy Sándor, titkáraul Láng L. József választatott meg. Már a kör megalakulása előtt is élénk agitáció folyt a Typographia megmagyarositása érdekében a magyar nyomdászok körében; a Társaskör még intenzivebb és elkeseredettebb harcot inditott e cél elérése érdekében. 1882-ben a segélyző-egyesületben is kezdetét vette a sovén törekvés, mely szintén a Társaskörből vette eredetét. Az áprilisi közgyülésen inditvány tétetett, hogy az egyesület minden ügye magyar nyelven intéztessék el, valamint, hogy Steiner számvivő köteleztessék a magyar nyelvet egy év alatt elsajátitani. A közgyülés azon óhaját fejezte ki, hogy a számvivő mielőbb sajátitsa el a magyar nyelvet. Tanay Józsefet, a kör elnökét és a Typographia szerkesztőjét a németnyelvü szaktársak sovinizmussal vádolták. A wieni „Vorwärts" 1882 augusztus 19-iki számában egy 24 tag által aláirt nyilatkozat jelent meg, melyben az illetők a Typographia szerkesztőjének elmozditását követelték. A „Vorwärts" egy másik cikket is közölt, melyben a szerkesztőt azzal vádolták, hogy a Typographiát főnöklappá igyekezik átalakitani. A támadásra főként az szolgáltatott okot, hogy egyesek a lap irányával nem voltak megelégedve és a szerkesztő egy, Tanay Ödön érdemeit magasztaló cikket tett közzé a lapban, melynek tartalmával a szaktársak nem azonositották magukat.

A Höger által szerkesztett „Elektrische Streiflichter" cimü élclap erősen kipellengérezte a magyar nyomdászok magyarositási mozgalmát és a Typographia szerkesztőjét, és a „Vorwärts"-ben Philipp, az 1872. évi árszabálybizottság tagja, és vele a „Vorwärts" akkori szerkesztője többek között azt is megirták, hogy a Typographia a monarchia első suszterlapja.[153] Tanay e támadások folytán november 5-én leköszönt a szerkesztői állásról, a választmány azonban, melyben a magyarpártiak voltak többségben, nem fogadta el a lemondást s a szerkesztőnek bizalmat szavazott. Ez alkalommal szóba került a Typographia teljes magyar szöveggel való megjelenésének kérdése is, mely inditvány azonban, mint időszerütlen, elvettetett.

---

[151] A 60-as évek magyarositási mozgalmáról már ezen időszak fontosabb eseményeinek felsorolásánál megemlékeztem. Az akkori pártok a „Magyar kör"-ben és a „Deutscher Klub"-ban csoportosultak. Ez a mozgalom azonban koránt sem volt oly nagyarányu és szenvedelmes, mint az 1882–85. évi.

[152] A „Társaskör"-ben a budapesti nyomdászok sovén és képzettebb elemei egyesültek, ámbár a németek között ugyanily kaliberü férfiak szálltak sikra a maguk igazáért. Alapszabályai szerint a kör nyelve kizárólag magyar; célja: a magyar nyelvet terjeszteni és megkedveltetni a budapesti nyomdászok között. A kör 1890 julius 22-én Budapesti nyomdászok szakköre cimet vette fel s alapszabályait az uj egylet céljához képest módositotta. A Társaskör első tisztikara Tanay József elnöklete alatt Gyöngyösy Sándor, Láng L. József, Szabó Dezső, Schwind Béla, Gelléri Mihály, Griesz Ede, Hódy Soma, Kaczander Gyula, Keményffy Dezső és Szemethy Géza választmányi tagokból állott. A tagok havi 20 krajcár tagdijat fizettek.

[153] Megjegyzendő, hogy Ausztriában is voltak kisebb nemzetiségi áramlatok a nyomdászok között; a karinthiai egylet 1883-ban három tagot a német nemzetiségi eszme mellett való agitációért kizárt. A budapesti egylet erre ezzel az egylettel megszüntette a kölcsönösséget. A troppaui egylet pedig egy a budapesti egylethez intézett átiratban a wieni kollégák szocialisztikus irányzata ellen emelt panaszt. A választmány az átirat felett napirendre tért. Nem állottak különben e tekintetben a horvátországi nyomdászok sem; a horvát „Tipografija" 1884. 2. számában azt irja, hogy a horvát nyomdászoknak, tekintettel társadalmi állásukra, jó hazafiaknak kell lenniök, hogy igy együtt érezhessenek a néppel, mert a szabadsághoz a hazafias érzés tör utat. Azóta nagyot fordult a világ!

A Typographia november 10-iki száma Magyar Typographia cimmel már vezető cikket közölt, melyben örömmel üdvözli a november 5-iki választmányi ülésen szóba került eszmét, „mely már évek óta megbeszélés tárgyát képezi a szaktársak között. A teljesen magyar lapra – irja a Typographia – szükség van s nem kell ezen a téren a dualizmus politikáját követni, mint ahogy nem követi Csehország vagy Románia."

A következő számban Firtinger Károly kelt a magyar Typographia védelmére és ezután egész cikklavina indult meg e kérdés körül.[154] A magyarpárt eközben november 11-én értekezletet tartott, melyen elfogadták a választmányhoz benyujtandó következő inditványt: „Tekintve, miszerint a Typographia alapitásakor fennállott nyelvi viszonyok az egylet tagjai között mai napság már nem olyszerüek, hogy e lapnak kétnyelvüsége szükséges lenne, sőt e körülmény annak rendszeres fejlődésére inkább gátlólag hat, alulirott egyleti tagok kérik a t. választmányt, hogy a legközelebbi, f. é. december 9-én tartandó rendkivüli közgyülés napirendjére a következő inditványt sziveskedjék kitüzni: „Legyen a Typographia 1883 január hó 1-től kezdve jelen terjedelmében, mint az egylet tulajdon lapja, egészen magyarnyelvü, oly megjegyzéssel, miszerint a hivatalos dolgok ezután is német nyelven közöltessenek. Budapest, 1882 november 12. Firtinger Károly, Ács Mihály, Marich Ágoston, Pusztai Ferenc, Griesz Ede, Hummel, Seper, Hódy, Schwind Béla, Frussa Döme, Tanay József, Szabó Dezső, Láng J. József."

A november 26-iki választmányi ülés elé a fenti, már 263 tag által aláirt beadvány terjesztetett elő, mellyel szemben Bauer J. M. és még 32 tag által aláirt inditvány a Typographiának az egylettől való különválasztását követelte. A magyarpártiak azzal érveltek inditványuk mellett, hogy 1869 óta a tagok és a nyomdászok tulnyomó többsége tisztán magyar nyelvet beszélőkből áll és a németek száma szerintük alig 50–60. A németek viszont azzal védték igazukat, hogy nekik joguk van pénzükért oly lapot követelni, melyet meg is értenek. „Német nyelven művelni szakirodalmat Magyarországon – mondja a magyarpárt indokolásában –, midőn ezt a Lajtán tul és Németországban évek óta sok tekintélyes közlöny teszi, annyira felesleges, hogy bizonyitásra nem szorul... mert aki a német nyelvet birja, az inkább fordul a magasabb fejlettségi foku irodalomhoz." Az inditvány aláirói között németnyelvü szaktársak is voltak.

A december 3-iki rendkivüli közgyülés nagyon látogatott volt; a Typographia ügye nagyszámu egyleti tagot mozgósitott és szenvedélyes vitát idézett elő. Pusztai, Firtinger, Ács Mihály, Aigner József, Tanay az inditvány mellett, Bauer J. M., Tschutschegg, Ihrlinger, Kokály az inditvány ellen és részint a Typographia önállósitása mellett szólaltak fel. A gyülés azonban a magyarositási inditványt 206 szóval 204 ellen elvetette és a Typographia függetlenitésére vonatkozó inditványt elfogadta s a választmányhoz utasitotta.

Ezzel a határozattal a magyarositó párt persze nem volt megelégedve és a harc ujból és olykor nem a legválogatottabb tónusban folytatódott. A Typographia 1883. évfolyamának 1-ső számában a függetlenségiek pártjának a Typographiának az egylettől való elválasztására vonatkozó inditványát tárgyalván, azt irja, hogy a surlódás mindig élesebb és élesebb lesz és eredménye egy külön segéd- és külön főnök-egylet alakitása lenne. Isten mentsen meg a gondolatától is, kiált fel a cikk irója. Pedig hát nem is kellett erre oly sokáig várni; a budapesti nyomdafőnökök 1883 december 25-én tartott értekezletükön kimondták egy főnökegyesület megalakitását. Az előkészitő bizottság Falk Zsigmond, Fanda, Kertész, Légrády, Khór, Morvay, Várnai, Neuwald, Weissmann, Wodianer és Büchler nyomdatulajdonosokból állott. Az egylet tényleges megalakulása azonban még nagyon sokáig késett.

[154] Ács, Firtinger, Pusztai, Szabó Elek, Dankó, Hölzel, Fuchs Antal, Zimitzky, Láng J. L., Tschutschegg, Tanay stb. sok cikket irtak pro és kontra a lap magyarositása ügyében.

Az 1882. évi december havi rendkivüli közgyülés a Typographia függetlenitésére vonatkozó inditványt, mint már előbb felemlitettem, a választmányhoz utasitotta. A választmány viszont a szerkesztő-bizottsághoz tette át, amely kijelentette, hogy az ügy elbirálására nem illetékes. A választmány ezek után kebeléből egy öttagu bizottságot választott a kérdés tanulmányozására. Tschutschegg a Typographiában a lap és a szerkesztő függetlenitése mellett érvelt és azt ajánlotta, hogy a szerkesztő ne lehessen választmányi tag. A lap anyagi részét illetőleg pedig, hogy az egylet ezt ugy oldja meg, hogy tagonként és hetenként öt krajcárt szed be és ugyanennyit fizet a szerkesztőnek minden egyes lappéldányért. Ezenkivül pedig az egyesület évi 500 forint szubvenciót ad a Typographiának.

A választmány azonban a lap dualisztikus formája mellett döntött. Ezt az inditványt az 1883 április 8-án tartott rendes évi közgyülés is elfogadta. A gyülésen a „függetlenségi párt" szavazólapja győzött. A gyülés előtt ez a párt egy körlevelet bocsátott ki, melyben le van irva az 1882. évi magyarositási mozgalom. A magyar párt a Typographiában nyilatkozatot tett közzé, mely szerint tiltakozik a Typographiának az egyesület tulajdonából való elvonása ellen. Miután a választmányba a függetlenségi párt emberei kerültek, Tanay a szerkesztéstől visszalépett és a 18. számtól kezdve Záhonyi Alajos I. alelnök vette át a lap szerkesztését. A szerkesztő-bizottság[155] uj programmjában kijelentette, „hogy a lapot ezentul első sorban a munkásérdekek szempontjából fogja szerkeszteni, hogy a munkások jogaiban gyökerező viszonyoknak leginkább megfeleljen."

A Typographia 1883. évfolyamának 24. számában megelégedéssel konstatálja, hogy a lap helyesebb utra, a segédek anyagi és szellemi érdekeinek megvédésére terelte irányát: „Minden józanul gondolkozó munkás nézetével találkozunk abban – irja a lapban egy szaktárs –, hogy nagyon is ideje már annak, miszerint nemzetiségi frázisok helyett – melyek csak azokhoz méltók, kiknek a haza vagyont és rangot biztosit – inkább anyagi állapotaink ziláltságával foglalkozzunk és törekedjünk odahatni, hogy létfentartásunk korhadozó oszlopait ujra megszilárditsuk. Nekünk a haza nem nyujt rózsákat, mint amazoknak. Számunkra nyomort és tüskét tart fenn. Ha mi nyomdászok nem akarjuk, hogy exisztenciánk ma-holnap véglegesen tönkre tétessék, akkor nemzetiségi kultus helyett anyagi viszonyainkkal kell komolyan foglalkoznunk."[156]

A magyar párt a gyülés után akciót inditott egy magyar nyelvü szaklap kiadása érdekében. A lap alapitói egy évi időtartamra kötelezték magukat egyenként és hetenként 10 krajcárt befizetni. Az uj lap „Nyomdászok Közlönye" cimmel 1883 junius 1-én jelent meg, Pusztai Ferenc szerkesztésében; köréje sorakoztak a magyar párt összes tollforgató szóvivői.[157]

---

[155] Tagjai voltak: Záhonyi, Gawel Gyula, Engel György és Dobes Ignác.

[156] A segédek anyagi helyzete a lehető legrosszabb volt. A lapszedők 13–14 órai munkaideje mellett 14 forint volt a heti fizetés és ezért 250–280 sor szedést kellett a szedőnek produkálnia.

[157] 1883-ban Tanay kezdeményezésére a Társaskör kebelében egy 140 tagból álló lapkiadó-szövetkezet alakult, mely meginditotta a Nyomdászok Közlönyét – mely havonként kétszer jelent meg – és kezdetben Pusztai Ferenc, később Ács Mihály volt a szerkesztője. A lap, melynek első száma 1883 junius 1-én jelent meg, 1885 julius 1-én megszünt, miután a segélyző-egyesületi közgyülésnek a Typographia ügyében hozott határozatával mindkét párt követelése kielégitést nyert. A kör ezután szakkérdésekkel foglalkozott és meginditotta a Magyar Nyomdászok Évkönyve 11. évfolyamát (1887). 1888-ban keletkezett még két más lap is, melyek szintén szakdolgokkal és hirdetésekkel foglalkoztak: a Grafikai Közlöny, melynek első száma március 1-én és a Grafika, melynek első száma április 1-én jelent meg.

Az uj választmány kibékülési törekvései nem jártak sikerrel. Az 1883 október 7-iki ülés egy bizottságot küldött ki[158] oly célból, hogy ez a magyar párttal, illetve a Nyomdászok Közlönye köré csoportosult szaktársakkal az egyesülés ügyében megegyezést létesitsen. A választmány által kiküldött bizottság a következő két pontnak elfogadását kötötte ki: 1. A Nyomdászok Közlönye 1883. év végén megszünik. 2. A Typographia egyleti közlöny 1884 január 1-től kezdve magyar nyelven jelen meg. A fennálló viszonyokhoz alkalmazkodva azonban hetenként két, szükség esetén négy oldalból álló német szövegü melléklettel bővittetik. A függetlenségi párt október 14-én hivatalosan is megalakult, elnökévé Schlenker Samut, jegyzőkké Fuchs Zsigmondot és Neuhäusler Vilmost választván meg. A két bizottság Falk Zsigmond elnökletével november 2-án tartotta ülését, a kibékülési kisérlet azonban a magyar párt nyakaskodása folytán nem járt eredménnyel. A magyar párt megbizottai kijelentették, hogy csak a magyar Typographia árán hajlandók egyezséget kötni és egy német mellékletbe bele nem egyezhetnek.

A nem sikerült egyezkedés után még erősebben csaptak össze a pártok és egyik sem volt válogatós az eszközök felhasználásában; körlevelek és cikkekben, mely utóbbiak a Typographiában és a Nyomdászok Közlönyében jelentek meg, támadtak egymásnak. Az 1884. évi, rendes közgyülésre mindkét párt erősen készülődött, mert Pusztai Ferenc a magyarositó párt nevében ismét benyujtotta volt azt az inditványt, mely az 1882. évi rendkivüli közgyülésen megbukott, azzal a módositással, hogy a Typographia 1884 április hó 1-től kezdődőleg magyar nyelven jelenjen meg. A magyarositó párt a gyülésen névszerinti szavazást kivánt, Falk Zsigmond elnök azonban e kérelmet mint alapszabályellenest elutasitotta, mire a magyarpártiak elhagyták a gyüléstermet. A függetlenségi párt ezután 306 szavazattal elvetette a magyarositó inditványt Az egyesületi választmányba ezek után ismét a függetlenségiek pártjának embereit választották be. A Typographia szerkesztését Záhonyinak május 14-én történt lemondása folytán Zaka Lajos vette át, kivel a magyarországi nyomdászok szervezkedési mozgalmában egy uj korszak vette kezdetét. Zaka szintén a magyarositó pártból került ki és vele a Typographia is ujra frontot változtatott, amennyiben a lap szintén a magyarositás mellett foglalt állást. A Typographia 1885. évi 1. számának „Egyleti közlönyünk" cimü első cikkében már ez áll: „Harmadéve és tavaly is nyujtottak be a lap megmagyarositását célzó inditványt a közgyülés azonban mindkét évben elvetette azt. Az okok mindnyáját, melyek ez inditvány elvetésére inditották a közgyülést, most ne feszegessük, elégedjünk meg csak annak az egynek megemlitésével, mely a legnyomósabb volt, mely azonban ma már megszünt: ez a német résznek szükségessége. Harmadéve még teljes egészében megállt az az érv, mert akkor négy oldalra terjedő egyleti lapunkat még két nyelven irott közleményekkel is csak nagy nehezen birta megtölteni a szerkesztő és több volt a német, mint a magyar közlemény... ma azonban már egészen másként áll a dolog; a német rész szükségessége mellett nemcsak, hogy nem bizonyit semmi, de sőt ellene szól minden, mert nem igen akad aki irjon bele, amit pedig irnak, nem olvassa senki, mert érdektelen... Igy állván a dolog, az inditványnak a most jövő közgyülésen okvetlenül keresztül kell mennie; a német résznek további fentartása nem lenne egyéb, mint a mai viszonyokkal szemben való durva erőszakoskodás..." A Typographia 9. számában Zaka azt irja, hogy „a lap magyarrá tételét az idő követeli és a mult választmány is évi jelentésében azt mondja: a dualisztikus lap fentartandó addig, mig a szükség kivánja. *Most már nem kivánja*."

[158] Az ugynevezett egyezkedési bizottság a következőkből állott: az egyesület részéről: Kaczander Gyula, Fuchs Samu, Nitsch Alajos, Pető-Pick Lipót, Bauer J. M., Kleinberger Ármin; a Nyomdászok Közlönye, illetve a Társaskör részéről: Ács Mihály, Dadai Géza, Katits Antal, Marich Ágoston, Pusztai Ferenc és Tanay József.

A függetlenségiek pártjában is két különböző áramlat kerekedett felül; az egyik a Typographiának az egyesülettől való különválasztását, a másik töredék pedig csak a magyar nyelven megjelenő szaklapot követelte. A február 7-iki értekezlet a dualisztikus szöveg mellett döntött. Utóbbiakhoz csatlakozott még a Nyomdászok Közlönye köré csoportosult párt is. Az 1885 március 15-iki közgyülés ismét rendkivül hevesnek mutatkozott; a Typographia ügyében három inditvány volt napirendre tüzve: Tschutschegg Vince a Typographiának az egyesülettől való különválasztását; Pusztai Ferenc a Typographia *teljes* megmagyarositását; Fuchs Antal a Typographiának 1885 április hó 1-től kezdődőleg magyar szöveggel való megjelenését inditványozta. Utóbbi inditvány a hivatalos részt vegyes szöveggel kivánta közöltetni, a szükséghez képest német szövegü melléklettel. A közgyülés Tschutschegg inditványát 291 szavazattal 244 ellenében elvetette, Fuchs Antal inditványát pedig 300 szavazattal 277 ellen elfogadta.[159] A kisebbségben maradt párt az 1885 május 10-iki választmányi ülés elé egy 200 aláirással ellátott beadványt terjesztett, melyben azt a kérdést kivánták egy rendkivüli közgyülés napirendjére tüzetni, hogy a Typographia az egyleti tagokra ne legyen kötelező. Ugyanekkor Ihrlinger Antal és 103 társa az általuk aláirt beadványban egy rendkivüli közgyülés egybehivását kérték a következő napirenddel: az egyesületi alapszabályok 5. és 10. §-ainak megváltoztatása, illetve a Typographia tartási kényszerének felfüggesztése és az egyleti illetékeknek heti 60 krról 55 krra, illetve 50 krról 45 krra (vidék) való leszállitása. A választmány, az alapszabályokra való hivatkozással, mindkét beadványt elutasitotta. A függetlenségi párt azonban a junius havi választmányi ülés elé ujra beterjesztette 103 aláirással ellátott beadványát, melyben a Typographiának az egyesülettől való különválasztása ügyében egy rendkivüli közgyülés egybehivását kérte. A választmány ez alkalomból 1885 junius 21-én egy felhivást tett közzé „A budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének t. tagjaihoz" cimmel, melyben hivatkozva a juniusi, 103 tag által aláirt beadványra a tagokhoz apellál. „A választmánynak kötelessége a gyülést egybehivni, dacára, hogy az előbbi közgyülés nem fogadta el az illeték leszállitását és a Typographiának az egylettől való kettéválasztását. Nem lehet megengedni – irja a választmány körlevelében – hogy a kisebbség a közgyüléshez apellálhasson a többség határozatával szemben. A 103 tag által a Typographiának az egylettől való elszakitására vonatkozólag benyujtott inditványt illetőleg a választmány arra figyelmezteti a körlevélben a tagokat, hogy az inditvány tárgyalásra nem alkalmas, mert a módositandó szakaszokat nem ismerteti. A választmány végül arra kéri a tagokat, hogy a közgyülésen teljes számmal jelenjenek meg és az inditványt utasitsák vissza.

A választmány, mivel e fontos kérdés elől ki nem térhetett, a rendkivüli közgyülést julius 5-ére hivta egybe. A gyülésen 600-nál több tag vett részt, mert mindkét párt óriási agitációt fejtett ki annak érdekében, hogy a gyülésen minden tag megjelenjen. A magyarositó párt által benyujtott, 456 tag által aláirt és a gyülés megtartása ellen tiltakozó óvásnak nem volt eredménye, mert az aláirók nagy része nem jelent meg a gyülésen és igy a függetlenségi párt inditványa, titkos szavazással, három szótöbbséggel győzött (308 szavazat 305 ellen). A Typographia 1885. évi 14. száma már a határozatnak megfelelően, magyar nyelven jelent meg.

A közgyülési határozat deprimáló hatással volt a magyarositó pártra, de a győztes függetlenségi párt sem akart a szervezetnek a határozat életbeléptetésével óriási erkölcsi és anyagi kárt okozni, mert az akkori viszonyok között ez a határozat sok évekre kiható katasztrófát okozhatott volna, ha a függetlenségiek a békés megoldás helyett a megtorlás utjára térnek.

A magyarositó párt, illetve a Könyvnyomdászok Társasköre julius 7-én kibocsátott körlevelében tömörülésre hivja fel tagjait az egylet kiadásában megjelenő és minden tagra kötelező, magyar nyelvü Typographia érdekében. „Tisztességes, elveinket nem sértő békét óhajtunk mi

[159] Az Arbeiter-Wochen-Chronik a közgyülési határozat miatt szemrehányást tett a nyomdászoknak, sovinisztikus törekvésekkel vádolván őket.

– irja a Társaskör körlevelében –, de ha ez nem lehetséges, folytatni fogjuk az eddigi tisztességes eszközökkel, de fokozott erővel és bizalommal a küzdelmet az eddig elért eredmények sértetlenül és épségben való fentartására”... Ez tehát egy ujra kezdődő harc bejelentése volt. Mivel a függetlenségi párt győzött, tehát a magyarositó pártnak kellett ujabb harcra szervezkednie. És ennek közvetlenül az árszabálymozgalom küszöbén kellett ujra előtérbe lépnie.[160]

A Typographia már magyar volt, de a pártok még mindig szervezkedtek, mert a határozat őket nem elégitette ki. A függetlenségi párt közben pedig egy „Gutenberg”[161] cimü magyar-német szövegü lapot adott ki; a Typographia sem igyekezett a pártviszályt megszüntetni, mert cikkei a már-már kialvó parazsat ismét lángra keltették. A pártok taktikáztak a Typographia kérdésével és Dankó egy német cikkében igen találóan jegyezte meg, hogy a lap magyarositásának kérdése csak eszköz a pártok poziciójának elősegitésére.

A közgyülés határozatát a választmány bizalmatlanságnak vette és a julius 6-iki választmányi ülésen Falk Zsigmond elnök, valamint a választmány is leköszönt, miután a közgyülési határozatot, mint az alapszabályokkal ellentétben állót, végrehajtani nem akarta. Ihrlinger az Egyetértés 1885 julius 8-iki számában egy nyilatkozatot tett közzé, melyben azt irja, hogy a Typographia érdekében folytatott küzdelem nem szervezetellenes. Pedig az első közgyülésen, mely a Typographia magyarositásával foglalkozott, Ihrlinger hevesen kikelt a magyarositó és egyéb, a Typographia ügyét bolygató törekvések ellen.

A jobb belátás azonban végre mégis mindkét pártnál győzedelmeskedett s a függetlenségi párt felkérte Falk Zsigmondot az elnöki tisztség ujból való elvállalására, ki béke esetén hajlandó volt azt ujból elfogadni. Falk Zsigmond átlátta a helyzet komolyságát s közbenjárására sikerült a két pártot békés egyezségre birnia. Julius 27-én Falk Zsigmond meghivására mindkét párt hat-hat tagot küldött ki a Typographia ügyében egybehivott értekezletre.[162] A bizottság hosszas vita után elvben elfogadta Tschutschegg Vince inditványát, melynek értelmében a Typographiához egy külön német szövegü melléklet volt csatolandó és a jelenvolt megbizottak kijelentették, hogy minden lehetőt el fognak követni a közösen létesitett megállapodás elfogadása érdekében. A megállapodás eredeti szövege a következő:

1. A „Typographia” megmarad teljesen magyar nyelvü, minden tagnak ingyen kiszolgáltatandó egyleti közlönynek, azonban a magyar nyelvet nem értő tagok jelentékeny számát tekintve, a körülményekhez képest német nyelvü mellékletek adandók, az e nyelven beküldött közérdekü közlemények megszoritása nélkül. E melléklet „Gutenberg” cimet fog viselni. 2. Az egyleti vezetőségben a magyar szellemnek megillető suly adassék s ugy a könyvtári, mint egyéb ügyekben e szempont mindenkor figyelemben tartassék, mindamellett a németajku tagok érdekeinek is mindenkori lehető méltánylásával. 3. Az előbbiek elfogadásának természetes következményeképpen a folyó hó 5-én a Typographiára vonatkozólag hozott határozat hatályon kivül helyeztetik. Budapest, 1885 julius hó 27-én. Lovag Falk Zsigmond, elnök. Ács Mihály, Dobes Ignác, Ihrlinger Antal, Hölzel József, Láng József Lipót, Marich

[160] Az árszabálybizottság junius 29-iki ülésén a függetlenségi pártiak azt a kijelentést tették, hogy részükről a gyüjtést csak a közgyülés után s amennyiben ez reájuk vonatkozólag kedvező határozatot hoz, fogják megkezdeni. A gyüjtést azonban később megkezdték.

[161] Gutenberg első száma 1885 juniusban jelent meg magyar-német szöveggel, Hölzel József szerkesztésében. A béke megkötése után a lap augusztusban megszünt.

[162] A magyarositó párt részéről Ács Mihály, Láng J. Lipót, Pető Lipót, Marich Ágoston, Tanay József és Zaka Lajos; a függetlenségi párt részéről Dobes Ignác, Ihrlinger Antal, Hölzel József, Neuhäusler Vilmos, Schlenker Samu és Tschutschegg Vince jelentek meg az értekezleten.

Ágoston, Neuhäusler Vilmos, Pető Lipót, Schlenker Samu, Tanay József, Tschutschegg Vince, Zaka Lajos.

Az augusztus hó 2-án tartott ujabb rendkivüli közgyülés elfogadta az előterjesztett békepontokat és ezzel az évekig huzódott áldatlan harc végleg megszünt. A megállapodás értelmében a Gutenberg augusztus 14-én jelent meg először, mint a Typographia melléklete.

A „Nyomdászok Közlönye", valamint a függetlenségi párt által kiadott „Gutenberg" cimü lapok már előbb megszüntek. A Nyomdászok Közlönye már julius 1-én megszünt.

A magyarositási mozgalom felrázta a budapesti nyomdászokat eddigi tétlenségükből és az eddig indolens kollégák a két párt keretében tömörültek. Az öregebbek is sorompóba léptek és a fokozódott munkakedv sok uj erőt vonzott a szervezetbe. A nem tagokban felkeltették az egyesület iránti érdeklődést, kik közül később sokan lettek az egyesület tagjává. De nem szabad megtagadni a Társaskörnek a szakirodalom terén kifejtett tevékenységét sem, mert a magyar szakirodalom a Társaskör megalakulásától datálódik. A Társaskör adta ki a Magyar Nyomdászok Évkönyvének folytatólagos évfolyamait, mely vállalat később, 1890-től 1910-ig a Szakkörré alakult Társaskör kiadásában jelent meg és szintén igen fontos tényezője volt a magyar nyomdászati szakirodalomnak, a Szakkör által 1891-ben meginditott Grafikai Szemle cimü szakközlönnyel együtt.[163]

[163] A Társaskör és a Könyvnyomdászok Szakkörének történetét Morócz Jenő irta meg. Huszonöt esztendő. A Könyvnyomdászok Szakköre negyedszázados fennállásának emlékére. Budapest, 1907. 8°, 40 oldal.– A különféle nyomdászkörökre vonatkozólag még a következő adatokat közölhetem: A *Gutenberg Szövetség*-dalkör 1878-ban megszünt és 1879-ben Budapesti Gutenberg Szövetség cim alatt egy uj dalkör alakult; később ez is megszünt és 1879-ben alakult az *Egyetértés-dalkör*, mely nagyrészt nyomdászokból állott. Az *Athenaeum*-dalkör 1881-ben alakult. 1886-ben megalakult az *Összhang*-dalkör, mely 1887-ben megszünt. 1886-ban *„Ébredés"* cimmel egy uj dalegyesület alakult, melyet az önképző-osztály szubvencionált. Ez a dalkör 1896-ban a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Dalkörével fuzionált és jelenleg is Ébredés név alatt működik, mint a szakegylet dalköre. Az Ébredés annakidején az elsőrendü dalkörök egyike volt és ma sem áll az utolsók sorában. – Egy *hirlapszedői kör* alapitása már az előző években is szóba került, az akkori budapesti viszonyok következtében azonban ez a törekvés mindannyiszor hajótörést szenvedett. Az 1884 január 20-án tartott hirlapszedő-gyülés végre kimondta a kör megalakitását és egy taggyüjtő iv kibocsátását határozta el, melyet 188-an irtak alá; a végleges megalakulás csak az 1884 február 2-án tartott gyülésen mondatott ki, midőn elfogadták az előterjesztett alapszabályokat. Ezek felterjesztésével és az előmunkálatokkal Hölzel József, Deutsch Albert, Lill S., Grebencz Lajos, Körömzsy István, Kleinberger A., Leitner Pál és Lipp Károly bizattak meg. Az illetékfizetés február 23-án vette kezdetét. A kör alapszabályai 1884 március hóban jóváhagyattak; első tisztikara a következőkből állott: elnök Marich Ágoston, alelnökök Kleinberger Ármin, Leitner Pál, jegyzők Körömzsy István és Hölzel József, pénztáros Lill Sándor, ellenőr Sitte József; választmányi tagok: Ollinger Sándor, Bejek József, Bieber Lajos, Gerhardt Lajos, Grebencz Lajos, Kubescha Ferenc, Kohn Náthán, Lipp Károly, Meliszer Ernő, Salamon József, Seebacher Alajos, Tichy Ákos, Tomaschek Géza, Weisz Mór. Az egyesület 1909-ben ülte meg fennállásának 25 éves jubileumát, mely alkalommal kiadta a Budapesti Hirlapszedők Köre huszonötéves fennállása cimü emlékkönyvet. Budapest, 1909. Irta: Gábor Döme. 8°, 64 oldal, magyar-német szöveggel. – 1886 szeptember 14-én megalakult a *Budapesti Könyvnyomdászok Hitelszövetkezete* 2000 üzletrésszel. Első elnöke Falk Zsigmond volt és ugyanazon év október 1-én megkezdte működését. – 1887 junius 13-án egy budapesti nyomdász tornaegyesület alakult, mely az önképző-osztálytól havi 30 forint szubvencióban részesült. Ez az egyesület 1887 decemberben megszünt.

A hirlapszedők és a vasárnapi munkaszünet

A magyarositási mozgalom ismertetése után vissza kell térnem az 1882–85. évek egyéb eseményeire, melyek között legfontosabb az országositás, az 1885. évi országos kongresszus és az árszabálymozgalom.

Mielőtt ezekre a kiemelkedőbb mozzanatokra rátérnék, nem hagyhatom figyelmen kivül azon kisebb, de az egyesület történelmében mégis fontosabb szerepet játszó eseményeket sem, melyek a budapesti nyomdászok három évi harcának közepette jádszódtak le.

Hornyánszky Viktor[164] 1882-ben történt elhunytával a junius 25-iki rendkivüli közgyülés lovag Falk Zsigmondot[165] választotta meg az egyesület elnökévé. A segélyző-egyesületben az előbbi fejezetben vázolt magyarositási mozgalmak körül az 1882–83. években nem történtek nagyobb horderővel biró dolgok. Az 1882. évi közgyülés állandósitotta a számvivői állást, az 1883. évi közgyülés pedig a táppénzt 90 krajcárról 1 forintra emelte fel. A tanóráknak nem sok eredménye volt. A választmány kedvenc vesszőparipája volt egy nyomdásztanonc-szakiskolának létesitése, mely egy pár éven keresztül foglalkoztatta az önképző-osztály választmányát, sőt a közgyülést és a kongresszust is; a közgyülés 1882-ben erre a célra 200 forintot szavazott meg. És midőn végre minden fórum, még a közoktatásügyi miniszter is hozzájárult, kiderült, hogy az egyesület nem rendelkezik az eszme megvalósitásához szükséges anyagi eszközökkel. A főnökök kezdetben mindent igértek, de később nagylelküségük 500 forintra zsugorodott össze, mivel utólag rájöttek, hogy az intelligensebb személyzettel kevésbé lehet ujjat huzniok. Az iskola évi fentartási költsége 2500 forintot igényelt. Az önképző-osztály által életbeléptetett tanoncképző-tanfolyam sem vezetett eredményre, mert a tanoncok alacsony előképzettségük folytán az előadottakat nem birták megérteni. A választmány ennélfogva a tanoncoktatási ügyet az uj ipartörvény tárgyalásáig elhalasztotta. A hirlapszedők által a vasárnapi munkaszünet érdekében inditott mozgalom, mint már az előző években, ugy most is eredménytelen maradt. A szeptember 3-án tartott gyülés határozatából a hirlapszedők egy átiratot intéztek a hirlapirók köréhez és kezdetben ugy látszott, hogy a mozgalom ezuttal eredménnyel fog végződni, sőt bizonyos feltételekkel Bródy, ki e mozgalomnak állandóan utját állta, is hajlandónak nyilatkozott a hétfői lap beszüntetésére.[166] A Beleznay-kertben megtartott népgyülés szintén a vasárnapi munkaszünet mellett foglalt állást.

A hirlapszedők 1882 szeptember 23-án tartott második gyülésükön ujból a vasárnapi munkaszünettel foglalkoztak. A gyülés azt határozta, hogy egy memorandummal fordul a hirlapirók egyesületéhez, továbbá megkeresi a segélyző-egyesület választmányát, hogy kérelmüket a hirlapirók egyesületénél támogassa. Közbenjárásra Falk Zsigmond elnököt kérték fel. A hirlapszedők bizottsága szeptember 30-án nyujtotta át memorandumát a hirlapirók egyesületének, illetve Ujváry Lajosnak. Szövege a következő:

---

[164] Hornyánszky 10 évig volt az egyesület elnöke. Az 1882 junius 25-iki közgyülés jegyzőkönyvileg fejezte ki részvétét és arcképét az ülésterem részére Vastagh György festőművész által megfestetni határozta. Erre a célra Falk Zsigmond 50 forintot adományozott. (Valamint fedezte 14 ujonan belépő tag beiratási dijának felét, egyenként 5 forintot.) Hornyánszky arcképét az 1883. évi rendes közgyülésen leplezték le.

[165] Falk Zsigmondnak pártatlan működéseért a budapestiek egy 600 tag által aláirt emlékalbumot nyujtottak át.

[166] Ha tudniillik a wieni lapok sem jelennek meg. Ez persze olyan feltétel volt, mely az egész mozgalmat meghiusitotta.

„A budapesti hirlapirók nagyérdemü karának, helyben. A budapesti ujságszedők általános gyülése azon határozatot hozta, miszerint, ha az igen tisztelt irói egyesület lelkes és buzgó támogatása a vasárnapi munka megszüntetése érdekében a lapkiadókkal szemben nem vezetne sikerre, a budapesti hirlapszedők a legvégső eszközökhöz kénytelenek folyamodni és esetleg önerővel minden áldozat kimélése nélkül fogják keresztülvinni az őket jogosan és méltányosan megillető vasárnapi pihenőt. Miután ez határozatba ment, háromtagu bizottság választatott, mely a nagyérdemü hirlapirói kart e határozatról értesitse. Ennél fogva tisztelettel kérjük a nagyérdemü irói kart, méltóztassék az általános hirlapszedőgyülés eme határozatát szives tudomásul venni és őket becses támogatásával továbbra is szerencséltetni. Budapest, 1882 november 19. Kiváló tisztelettel Fally H., Deutsch Albert."

A hirlapirók egyesülete november 12-én tartott értekezletén a következő határozatot hozta:

„1. A vasárnapi pihenőnapot elévülhetetlen emberi jognak tekinti, ennél fogva a vasárnapi munka megszüntetését és a hétfő délelőtti lapok teljes mellőzését kivánja. 2. A vasárnapi munka megszüntetése érdekében 11 tagból álló bizottságot küld ki, mely érintkezésbe lépvén minden egyes fővárosi napilap kiadójával és szerkesztőjével, a mához egy hétre, november 19-én tartandó folytatólagos értekezletnek jelentést s a cél elérését biztositó javaslatot tegyen. A bizottság egyszersmind megbizatott, hogy feliratot készitsen az országgyüléshez, melyben a vasárnapi munkaszünetnek törvényhozás utján való szabályozását kérje."

Rákosi Jenő és Bródy Zsigmond a mozgalom ellen nyilatkoztak. Előbbi szerint a közönség érdeke a hétfői lap megjelenése.[167] A reményeket azonban mihamar tönkre tette egy pár lapkiadó.

A hirlapirók november 19-én Kaas Ivor elnöklésével tartották meg ülésüket a vasárnapi munkaszünet tárgyában. Az elnök bejelentette, hogy a lapok, egy-kettő kivételével, hajlandóak a vasárnapi munkaszünet megadására. A Budapesti Hirlap nem adott irásbeli nyilatkozatot, a Neues Pester Journal és a Politisches Volksblatt csak a wieni akadályok elháritása után voltak hajlandóak a munkaszünet megadásába belemenni. A Pester Journal kiadója egyáltalán nem volt hajlandó a hétfői laptól elállni. Vészi József inditványára erre kimondták, hogy egy aláirási ívet, illetve nyilatkozatot köröznek az összes szerkesztőségekben, melyben kijelentik, hogy a vasárnapi munkaszünetet kivánják. Ezzel azután ez a kérdés megint lekerült a napirendről.

1882-ben két uj egyesület alakult: a Budapesti gépmesterek és nyomók köre, melynek megalakitása Fuchs Zsigmond kezdeményezésére 1882 december 17-én mondatott ki és mely ugyanazon év december 24-én tartotta alakuló gyülését. Alapszabályai 1884 április 20-án hagyatlak jóvá.[168] A másik egyesület a Könyvnyomdászok jótékonysági köre[169] 1882 március 19-én alakult meg. Alapszabályai 1883 januárban hagyattak jóvá.

[167] A wieni hirlapszedők szintén mozgalmat inditottak a hétfői lapok ellen és a Concordia irók és hirlapirók egyesülete egyhangulag csatlakozott a szedők mozgalmához.

[168] Első tisztikara a következő szaktársakból állott: Elnök Protschko Mihály, alelnök Hoffmann H., pénztáros Mihalkovics Ferenc, jegyzők Korcsmáros Ferenc, Fuchs Zsigmond, könyvtáros Bauer Ferenc, választmányi tagok: Stagl Rezső, Krausz József, Hell Ferenc, Brichta K., Kalhanek Rezső, Aigner J. – A Kör 1908-ban ünnepelte fennállásának 25-éves jubileumát, mely alkalomra egy Emlékkönyvet adott ki az egyesület történetéről. – Lásd a Budapesti gépmesterek és nyomók körének 25-éves története. 1883–1908. Budapest, 48 old.

[169] Első tisztikara a következőkből állott: Elnök Balázs Károly, pénztáros Tanay József, jegyző Mayer Sándor.

Egyesült erővel

A budapesti nyomdászegyesület országositása

A kerületi egyesületek szervezése a budapesti szaktársak civakodása dacára is haladt a maga utján. A II. magyar nyomdászkongresszus által megválasztott szervezési bizottság Tanay József elnöklésével folytatta működését és 1882 augusztus hóban elkészült a kerületi egyletek alapszabálytervezetével. A tervezet szerint az egylet célja *a)* betegek, rokkantak, özvegyek, árvák, munkanélküliek és utasok segélyezése; *b)* a tagok szellemi és szakmabeli kiképzésének emelése, valamint tanonciskolák alapitása és előmozditása és *c)* országos nyomdászgyülések tartása. Az alapszabálytervezet „Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete alapszabálytervezete" cim alatt lett közzétéve és a többi kerületi egyesületek részére csak annyiban módosult volna ez az alapszabály, hogy a cimben „középmagyarországi" szó helyett „nyugotmagyarországi" vagy „délmagyarországi" szó került volna. A budapestiek, mint ezt később tapasztalni fogjuk, nem lelkesültek a teljes centralisztikus országositás eszméjéért s csak a kerületi egyesületek szövetségéhez voltak hajlandóak hozzájárulni. A gyengébb anyagi eszközökkel rendelkező vidékieket ez az álláspont természetesen nem elégitette ki. A budapesti bizottság a kongresszus megbizásából 1882-ben egy országos nyomdászstatisztikát óhajtott volt felvenni, hogy a vidék helyzetéről tájékozódhassák. A bizottság azonban egyéni lapokkal óhajtotta a statisztikát felvenni, amely intézkedésen az egész dolog megfeneklett. Alig egy pár ív érkezett be és az sem volt megbizható.

Az országos egylet érdekében inditott mozgalom már-már elaludt volna, ha egy-két ügybuzgó és az egyesület országositásáért lelkesülő szaktárs a szunnyadó eszmét ismét életre nem kelti. Bóna J. Károly,[170] nyitrai szaktárs, ki Kenderessy Lajos debreceni szaktárssal együtt egyike volt az országositás legbuzgóbb előharcosainak, a Typographia 1883. évfolyamának 35. számában közzétette az általa készitett alapszabálytervezetet. Bóna alapszabálytervezetének megjelenésekor Záhonyi Alajos ujból megsürgette az alapszabályok ügyében teendő intézkedések gyorsitását. „Szükséges már valahára arról is gondolkozni – irja Záhonyi –, hogy helyes-e továbbra is követni a fővárosi nyomdatulajdonosok által az 1861-iki „első" sztrájk után eregetett mézes madzagot, mely szerint akaratjuk következtében létrejött az 1862-ben alapitott fővárosi segélyző-egylet azon indokból, hogy a munkás sorscsapások által sujtott helyzetében ne legyen kénytelen sem őket, sem a szaktársakat alamizsnakéregetéssel háborgatni... Igaz ugyan, hogy jelenleg Magyarország nyomdászegyletei kerületekre vannak felosztva, mely kerületek mindegyike bizonyos számu városok felett érvényesitheti hatáskörét, de ha ezt valamennyi a legjobb akarattal teljesitené is, mégsem volna képes ezek mindegyike a kölcsönösség alapján hatáskörük területén alig néhány évig tartózkodó oly tagot

[170] *Bóna János Károly* azok közül a kevesek közül való szaktárs volt, akikben nagy akaraterő mellett óriási kitartás egyesült. Nem volt oly napirenden levő fontos ügy, melyhez Bóna hozzá ne szólt volna a Typographiában és cikkei mindig alaposak, nagy tájékozottságra és bámulatos türelemre valló számitásokon alapultak. Oly lelkesedéssel és kitartással még senki sem szállt sikra egy általános ügyért a nyomdászok között, mint Bóna. Az országos egylet elsősorban az ő fáradhatatlan munkásságának köszöni létrejöttét és ez a tulfeszitett szellemi munka, melyhez csak éjjeli pihenőjéből vehetett időt, idő előtt elsorvasztotta testét és 1885 április 13-án, 33 éves korában meghalt. Munkásságát jellemzi, hogy még április 10-én, tehát alig néhány nappal elhalálozása előtt is irt cikket a Typographiába. Az országos egylet alakitásának egy másik előharcosa volt *Kenderessy Lajos*, ki a debreceni nyomdász-egyletből az egyesület tekintélyének sulyával inditott akciót az országositás mellett és a kerületi egyletek szövetsége helyett egy központositott országos egylet alakitását inditványozta.

kielégiteni, ki java idejét a fővárosban töltötte és illetékei javát is ott fizette. Amig tehát a fővárosi egylet a kölcsönösség alapján a valamely vidéki kerületből feljött tagot hathatósan támogatni képes, a vidéki egylet ezt nem viszonozhatja, másrészt pedig alapszabályai értelmében kénytelen valamely régi tagját segélyezés nélkül hagyni, mert az véletlenül hatásköre alá nem tartozó városban halad élete befejezése elé...”

A vidéki egyletek közül elsőnek a debreceni könyvnyomdászok és betüöntők egylete 1883 november hó 25-én tartott rendkivüli közgyülésén lépett akcióba az országos nyomdászegylet megalakitása érdekében és elfogadta Kenderessy Lajos egyesületi jegyzőnek erre vonatkozó inditványát és kimondta, hogy ez az inditvány ugy a budapesti, valamint az összes vidéki egyletekkel közöltessék. Az inditvány szövege a következő:

„A debreceni könyvnyomdászok egylete 1883. évi november hó 25-én tartott rendkivüli közgyülésének határozata értelmében bátrak vagyunk a mélyen tisztelt választmánynak az alább következő inditványt azon szives kéréssel becses figyelmébe ajánlani, hogy azt magáévá téve, a legközelebb tartandó egyleti közgyülés elé pártolólag terjeszteni méltóztatna, amely közgyülés hivatva lenne annak el- vagy el nem fogadása felett határozni. Megjegyezvén egyszersmind, hogy ugyanezen tárgyban körlevelet intéztünk az országban létező minden nyomdászegylethez és szaktárshoz, hogy ezen inditványunkat tegyék figyelmök tárgyává és a felőle megalkotandó nézetüket, illetőleg hozzácsatlakozásukat a fentjelzett t. választmányhoz mielőbb küldjék be. Az inditvány a következő: *„Tétessék országossá a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete minden ágában, az önképző-osztály kivételével.”* Ezen inditványunkat a következő módon tartjuk keresztülvihetőnek: a beteg- és haláleseti, munkanélküli és átutazó-, rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra begyült pénzösszeg a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők országos egylete pénztárába folyjon be és általa oly módon kezeltessék, hogy a vidék minden oly városában, hol 10 vagy több tag működik, az országosnak egy-egy fiókegylete alakulna és a rokkant-, özvegy- és árvapénztárba begyült pénzeket, számadás mellett, minden hónapban beküldeni tartozna, mig a többi pénztárakba befolyó összegekből lennének fizetendők az előforduló segélyezések; a feleslegeket pedig legalább is minden félévben tartozna számadás kisérete mellett beküldeni és csak a tagok számarányához képest tartva vissza egy meghatározott összeget, rögtöni nagyobb segélynyujtás (p. o. halálesetben) szempontjából. A kisebb helyeken foglalkozó egyleti tagok vagy a tag a hozzájok legközelebb eső fiókegyletnek küldik illetékeiket. A heti illeték megállapitásánál figyelembe kérjük venni, hogy az a vidékre nézve a 40 krt felül ne haladja. „Indokolás: Figyelemmel kisértük már több év óta az országban létező minden egyes kerületi és nem kerületi könyvnyomdászegylet működését, illetőleg azoknak bevételeit és kiadásait és ezen figyelmes vizsgálódásunk után azon szomoru meggyőződésre jutottunk, hogy – a budapesti és pozsonyi kerületi egyleteket kivéve – az országban egyetlenegy egylet sem lesz, amely képes lenne még 10 év elmultával is rokkant tagjait vagy az elhaltnak árváit oly mérvben segélyezni, mint azt verejtékkel végzett munkájuk után szerzett keresetükből az egylet pénztárába berakott filléreik után és az alapszabályok értelmében méltán követelhetik, vagy mint azt már a budapesti egylet jelenleg is nyujtja.” „Továbbá figyelembe kell ajánlanunk azt is, ha most a kerületi felosztás mellett egy budapesti szaktárs, ki már Budapesten 10–15 évig fizette pontosan egyleti járulékait, de valamely előre nem látható jó vagy rossz esély következtében kénytelen az illető várost elhagyni és más városba megy, s igy más kerületi egyletbe fizeti tovább járulékait, mignem valamely szerencsétlenség vagy aggság által munkatehetetlen lesz és most azon egylet pénztárából kénytelen segélyt kérni, amelybe legutóbb fizetett, de ott, mivel a tagok száma kevés, igy a bevétel is csekély – habár akarnák is méltó segélyben részesiteni szerencsétlen szaktársukat – nem lehet és igy dacára annak, hogy már 10–15 évig fizetett a rokkantalapra, kénytelen koldusbotot fogni kezébe, hogy nyomorult életét tengesse.

Mig ellenben, ha a magyarországi egyletek csatlakoznak és a budapesti központ mellett egy országos egyletet képeznek, akkor ugy a fővárosi, mind a vidéki egyleti tagok biztositva vannak, hogy az ország bármely részén érje őket a csapás és legyenek munkaképtelenekké, azon egyleti pénztárba rakott filléreik után mind ők maguk, mind haláluk után netán hátrahagyott árváik méltó segélyben részesülnek.

Végül még azon nézetünket is felhozzuk inditványunk támogatására, miszerint az országossá tétel által az utazók segélyezését oly méltányosan gyakorolhatjuk, hogy a velünk kölcsönösségben álló külföldi egyleteknek sem leend ellenünk semmi kifogásuk.

Arra nézve pedig, hogy az országossá tétel a vidéki egyletek csekély alaptőkéi miatt most még lehetetlen, csak azt akarjuk megjegyezni, miszerint, ha minden Budapesten foglalkozó nem egyleti tag – kik körülbelül annyian vannak, mint a vidéki tagok összesen[171] – most egyszerre belépne a budapesti egyletbe, ugy hisszük örömmel fogadnák, pedig azok nem hoznának egyéb alaptőkét, mint csekély beiratási összeget, mig ellenben a vidéki egyletek alaptőkéi, a tagok csekély számarányához képest, a budapesti egylet alaptőkéjét megközelitik, vagy talán felül is mulják.[172] De ha éppen semmi alap sem volna is, lehetne országos egyletet létesiteni, hisz minden egylet csak az alakulás után szerez alaptőkét. Debrecen, 1883 december 10. Kenderessy Lajos jegyző, Frics József elnök."

A választmány az inditványt javaslattétel végett az alapszabálymódositó bizottságnak adta át.[173] A bizottság 1884 január 6-án a következő javaslattal lépett a választmány elé:

„Az inditvány terjesztessék egy országos nyomdászkongresszus elé, miután az összes vidéki egyletek véleményét meg kell hallgatni s ott az országositáshoz való beleegyezésüket is megadhatják. Statisztika veendő fel az összes magyarországi nyomdászegyletekről a vagyoni állapot és a halálozási, a megbetegedési stb. eseteket illetőleg és a Typographiában a tárgyra vonatkozó vita meginditandó.

A bizottság végül kijelenti, miszerint már annak idején a magyarországi nyomdászegyletek szövetségének létrehozása érdekében történtek lépések s ennek megfelelően készült a nyilvánosságra hozott mintaalapszabály is, és egy országos nyomdászszövetség, melyhez az összes magyarországi nyomdászegyletek tartoznának, nem ütközne oly nagy nehézségbe, mint egy, az ország összes nyomdászait magában foglaló országos egylet létesitése és ez a szövetség lenne az első lépés az „országositás" felé; ezt később egy országos rokkantsegélyző- (esetleg utassegélyző-) egylet alapitása követhetné, ugy, hogy idővel azután minden, az országos egylet létrejöttét gátló akadály megszünne. Egyébként az országositás felett való döntés a nyomdászkongresszus elé tartozik s a bizottság a budapesti választmány véleményének engedi át az előmunkálatok el vagy el nem ismerésének szükségessége iránt itéletet mondani, ugyanis:

a) hogy a feladat megoldása az alapszabály szerint meghatározott időben megtörténhetik-e;

b) vagy hajlandó-e inditványt tenni egy, a statisztikai adatok egybegyüjtésére választandó bizottságra nézve;

c) végül a debreceni szaktársak inditványának érdekében a Typographiában való közlésen kivül – mindenekelőtt felhivást intézni hajlandó-e Magyarország összes nyomdászegyleteihez a megpenditett eszme keresztülvitelére és ezzel az ez iránt érdeklődő szaktársak vitatkozásait megkezdettnek kijelenteni.

A bizottság azon körülményt sem hagyhatja érintetlenül, hogy az annak idején egyesületi közlönyünkben nyilvánosságra hozott minta-alapszabálytervezetben a Magyarországi nyomdászegyletek szövetsége figyelembe vétetett, mely szövetségnek életbeléptetése – hogy hibát el ne kövessünk – nem volna oly nagy nehézségekkel összekötve, mint egy országos nyomdászegylet létesitése; a szövetkezés volna a bizottság véleménye szerint az első lépés amaz utra, mely egy

[171] 1883-ban Budapesten 728, Pozsonyban 106, Temesváron 94, Kolozsváron 50, Kassán 44, Szebenben 33, Pécsett 27, Szegeden 24, Debrecenben 22, Brassóban 18, Ujvidéken (1883 január 1-én csatlakozott Temesvárhoz) 13, Aradon 20 egyleti tag volt.

[172] A vidéki egyletek vagyoni állapota 1884-ben: Pozsony 8068 frt, Temesvár 6448 frt, Kolozsvár 6520 frt, Szeged 2413 frt, Kassa 2233 frt, Debrecen 1325 frt, Arad 1340 frt, Brassó 1559 frt, Nagyvárad 313 frt, Nagyszeben 1193 frt, Pécs 1192 frt, Ujvidék 400 frt.

[173] Tagjai voltak: Bauer J. M., Batsák Ferenc, Neuhäusler Vilmos, Steiner Adolf, Tanay József.

országos egylet felé vezet s ezt előreláthatólag könnyebben és nem igen sokára egy országos rokkantakat (esetleg utasokat) segélyző pénztár alapitása követhetné, mig végre a magyar nyomdászok országos egylete életbeléptetését gátló akadályok megszüntethetők lennének."

A választmány ezen jelentésnek a Typographiában való közzétételét határozta el. Egyebet semmit.

1884 május hóban a kassai könyvnyomdászok egylete a következő átiratot intézte a budapesti egylethez:

„Egyrészt a nyitrai szaktársak iniciativája, másrészt és különösen az országos egylet szervezésének szükségessége által indittatva, a kassai nyomdászok egylete április hó 20-án tartott rendkivüli közgyülése azon egyhangu határozatot hozta, miszerint a budapesti egylet tek. választmánya tiszteletteljesen kéressék fel: a nyitrai szaktársak inditványa értelmében a kellő lépéseket megtenni, hogy az országos egylet már régóta táplált magasztos eszméje a hazai szaktársak érdekében mielőbb megvalósittassék."

A választmány a kassaiak átiratára felhivta az önképző-osztályt, hogy az országos egylet ügyében egy gyülést hivjon egybe. A *nyitraiak*, illetve agilis vezérük, Bóna J. Károly, megunván az országositás ügyében a sok huza-vonát és mivel a Budapesti nyomdászok segélyző-egylete ezideig nem tett valami határozott lépést az országositás ügyében, a *Pozsonyi* könyvnyomdászok egyletéhez fordult azzal a célzattal, hogy a pozsonyi egylet alakuljon át országos egyletté és a budapesti egylet maradjon továbbra is helyi egylet. A nyitraiak átirata a következő:

„Mélyen tisztelt Választmány! Tekintetbe véve azt, hogy minden egyletnek kötelessége odahatni, hogy a tagoknak megszerzett jogai csorbát ne szenvedjenek; továbbá tekintetbe véve azt, hogy a mai kerületi nyomdászegyletek gyér számu tagságuk miatt a tagoknak megszerzett jogait nem biztositják; végre tekintetbe véve azt, hogy a vidéki tagok azon óhajnak adtak kifejezést, miszerint a jelenlegi kerületi egyletek helyett egy országos egylet létesittessék és végre tekintetbe véve még azt, hogy a budapesti egylet egyhamar országossá alakulni nem hajlandó, mert hisz a f. év február 10-én megtartott választmányi ülésben ily értelmü határozat hozatott, ennélfogva mi, nyitrai szaktársak, a mélyen tisztelt választmányhoz azon alázatos kérelemmel fordulunk, miszerint az alább következő inditványt magáévá téve, a folyó évben megtartandó közgyülés elé pártolólag előterjeszteni sziveskedjék. *Inditványozzuk*, hogy a pozsonyi egylet alapszabályai oly értelemben módosittassanak, hogy azokból kitünjék, miszerint: 1. Az egylet „Országos könyvnyomdászok egylete" nevet visel és székhelye Pozsony. 2. Minden könyvnyomdász és betüöntő, aki Magyarország területén lakik, Budapest kivételével, az egylet tagja lehet. 3. Minden nyomdászváros, ahol a tagok száma legalább is 8–10, mint fiókegylet alakulhat s a betegsegélyző és a munkanélküliek pénztárába eső járulékokat a központnak ellenőrzése mellett önmaga kezelheti; a rokkant- és a kezelési pénztárba eső illetékeket azonban a központba szállitja be. 4. Az önképző-osztály kihagyandó és ennek folytán a hetijárulék a 40 krt felül ne haladja; ez pedig a következő mód szerint osztandó szét: *a)* a betegsegélyző pénztárba 17 kr; *b)* a rokkantsegélyző pénztárba 12 kr; *c)* a munkanélküliek pénztárába 7 kr és *d)* a kezelési kiadásokra 4 kr adassék. 5. A tagok jogai: *a)* a felvétel napjától számitandó 52 hét elteltével betegség esetén igényt tarthatnak, ha 2 napnál tovább betegek, 365 napig, napi 90 krra; *b)* 52 hét elteltével elhalálozás esetén temetkezési járulék fejében 40 frtra; *c)* 52 hét elteltével munkanélküli állapotban, ha rögtön elutaznak, 8 frtra, vagy ha helyben maradnak, 30 napig naponta 50 krra; *d)* 520 hét elteltével rokkantság esetén hetenként 3 frt 50 krra; *e)* 520 hét elteltével az elhalt tag hátrahagyott özvegye (vagy anyja, ha fentartója volt) egyszer és mindenkorra 50 frtra és minden árva gyermek 14 éves életkoráig havonta 3 frt 50 krra; 6. 13 hét elteltével minden keresztülutazó tag utisegélyre tarthat igényi *a)* a központban 1 frtra, *b)* a vidéken, hol 1 tag van, 10 krajcárra, hol 2 tag van, 20 krra, hol 3 tag van, 25 krra, hol 4 tag van, 30 krra, hol 5 tag van, 40 krra, hol 6–10 tag van, 50 krra, ahol 11–20 tag van, 70 krra, 21–30 tagnál 1 frtra, 31–50 tagnál 1 frt 50 krra."

A pozsonyi egylet azonban, tekintettel a fennálló körülményekre, nem volt hajlandó országos egyesületté átalakulni és az ottani rendes évi közgyülés a nyitraiak inditványára vonatkozólag azt határozta, hogy: Pozsony csak a budapesti kerületi egylet országositása mellett van, mivel ez az országos nyomdászkongresszus határozata. Ha a vidéki tagok türelmetlenek, ugy ez indokolt, mert a főváros, mint első és leghivatottabb testülete az országnak, eddig éppen semmit sem tett. Ezenkivül elitélte a közgyülés a Budapesten duló nemzetiségi viszályt, mely minden jobb ügyet elodáz. A nyitraiak ennélfogva ismét a budapesti egylethez fordultak és beadványukban azt kérték, hogy 1884 junius hóban egy rendkivüli közgyülés tartassék, melyen kimondandó lenne, hogy az egylet országossá alakittassék át, még pedig a debreceniek 1883 december hó 10-iki átirata értelmében. A segélyző-egyesület választmánya, miután ebben a dologban a kassaiak is interveniáltak, a nyitraiak beadványát az önképző-osztályhoz tette át azzal, hogy az 1885-ben tartandó III. magyar nyomdászkongresszust és az azon tárgyalandó országos egylet ügyét tegye tanulmány tárgyává és e célra egy végrehajtó bizottságot válasszon.

A budapesti egylet egyebet sem tett, mint ide-oda tette át az országos egyletre vonatkozó inditványokat. A tagok között, amiről különben már emlitést tettem, három különböző nézet alakult ki; az egyik párt csak a rokkantpénztár országositásához volt hajlandó hozzájárulni, egy rész az összes osztályok országositását óhajtotta, egy másik csoport pedig a kerületi egyesületek alkotta szövetség mellett buzgólkodott. A Typographia nyiltan bevallotta a budapestiek aggódását az intézmény életbeléptetését illetőleg: „Ugy látszik, hogy a vidékiek által oly nagyon kivánt országositást mégis csak el fogjuk érni valaha, habár a fővárosi kollégák közül sokan vannak, kik aggódva néznek az ügy fejlődése elé és annak létesülését határozottan ellenzik.” A debreceni nyomdászok egylete által szétküldött felhivás sem talált kezdetben valami nagy visszhangra; a pécsi egylet például szépnek, de még korainak találta az eszmét. Nyitra, Szombathely, Győr, Esztergom, Veszprém nyomdászai lelkesültek az országos egylet eszméjeért, pedig ezekben a városokban nem létezett egylet, de teljesen magukra hagyva és elszigetelve semmire sem voltak képesek. A vidéki egyletek közül csak Pozsony, Temesvár, Pécs, Szeben és Kolozsvár birtak rokkantsegélyző-szakosztállyal. A temesvári egylet közgyülésén oly nyilatkozat hangzott el, hogy sok viz folyik még le addig a Dunán, amig az országos egylet megalakul.

Az önképző-osztály által 1884 junius 15-én megtartott gyülés kimondta, hogy az egyesület összes osztályai országositandók s a vidéki egyletekkel való előleges tanácskozások és elő-munkálatok elvégzésére egy uj, 11 tagból álló bizottság választatott azzal, hogy munkálatairól az 1885-ben tartandó III. magyar nyomdászgyülésig a választmánynak beszámoljon.[174] A segélyző-egyesület választmánya julius hó 6-iki ülésében foglalkozott az önképző-osztálynak az egyesület országositására vonatkozó határozatával és kimondta, hogy a kérdést egy rendkivüli közgyülés elé viszi, addig azonban e kérdéssel szemben arra az álláspontra helyezkedik, hogy elvben az országositás mellett van, megvalósitására nézve azonban csak akkor fogja közreműködését felajánlani, ha a kerületi egyletek a II. kongresszus megbizásából kidolgozott mintaalapszabályok szellemében szervezkednek. Az emlitett alapszabályokat azonban még a választmány sem látta, mert csak ezen az ülésen határozták el azt, hogy a tervezetet legközelebb tárgyalás alá veszik. A vidéki egyletek, elsőnek a debreceni, utána a kassai, azután a többiek sorban beadták véleményüket az országositás érdekében; a budapesti egylet azonban 1883 óta még annyira sem jutott e kérdésben, hogy legalább egy határozott álláspontot foglalt volna el a kérdést illetőleg, sőt julius 6-iki határozata az önképző-osztály

[174] A bizottság tagjai voltak: Zaka Lajos, Márián György, Kaczander Gyula, Fally Henrik, Lettler Peregrin, Lipnyiczky Károly, Dobes Ignác, Pető Lipót, Boldini Róbert, Singer Sándor, Tessák Nándor.

határozatának megsemmisitésével oda konkludál, hogy az országositást nem nagy örömmel fogadja. A segélyző-egyesület választmányában a Firtinger-féle nézet dominált, mely csak a rokkantsegélyző-pénztár országositását tartotta célravezetőnek. A sok cikk, mely az országositás érdekében pro és kontra a Typographiában napvilágot látott, végre a választmányt is jobb, kedvezőbb véleményre hangolta. A szeptember 7-én tartott ülésen Zaka Lajos inditványára kimondatott, hogy a választmány a rendkivüli közgyülésnek a rokkantpénztár országositását ajánlja, a többi pénztárt azonban csak akkor ajánlja az egész országra kiterjesztetni, ha ez lehetségesnek és szükségesnek mutatkozik. A vidéket azonban a központ e kerékkötő politikája nem tántorithatta el kitüzött céljától; a *debreceni* egylet 1883 november 25-én (1884 augusztus 2-án ismételten megsürgette), az *aradi*[175] 1884 február 20-án, a *kassai* 1884 február 2-án, a *temesvári* 1884 április 14-én, a *kolozsvári* 1884 április 27-én, a *szegedi* 1884 április 28-án, a *nagyváradi* 1884 március 17-én, a *pozsonyi* 1884 március 31-én mondta ki az országositás szükségességét (ez alakult át legelőször kerületi egyletté) és Bóna Károly szaktárs fáradhatatlan lelkesedéssel és türelemmel küzdött ezen eszméért a Typographiában és körlevelek utján. Az 1884 október 19-ére e tárgyban egybehivott segélyző-egyesületi rendkivüli közgyülés nagy érdeklődés mellett folyt le.

A választmány inditványával szemben Fally Henrik és Tschutschegg Vince az összes osztályok országositását inditványozták. A közgyülés hosszas vita után Szabó Elek inditványát fogadta el, mely szerint a budapesti egylet az országositás eszméjét helyesli s annak létesitése elé akadályt nem gördit, ha: 1. a vidéki egyletek a budapesti egylet alapszabályaiba iktatott alapelvek és a tagok jelen jogélvezményeinek érintetlen hagyása mellett az országos egylet felállitásába beleegyeznek; 2. ha pénzkészletüket a budapesti egyletével egyesitik; 3. ha a budapesti és vidéki egyletek pénzalapjainak egyesitéséből az országos nyomdászegylet életképesnek bizonyul. Kimondja továbbá a közgyülés, hogy e feltételek mellett kész a vidékiekkel közösen megállapitani a pénzkezelési és segélyezési módozatokat és kidolgozni az országos egylet alapszabályait, eleve is biztositván a vidékieket, hogy szerzett jogaikat teljes érvényben hagyja.

A bizottság az átmeneti intézkedésekre vonatkozólag azt határozta, hogy 1. ujonnan belépő tagoknál az orvosi vizsgálat mellőztessék; 2. az egyes vidékeken adandó utassegély összege az ottani tagok összegéhez arányitva állapitandó meg; 3. amely városban a tagok csekély számánál fogva önképző-osztály nem létesithető, ott a központ valamely hasonló irányu egyesülettel lépjen érintkezésbe; 4. az egyleti közlöny minden tagnak dijtalanul kézbesitendő.

Végre tehát mégis egy határozott formáju nyilatkozat hangzott el a közgyülésen, amely különféle kautélákhoz kötötte ugyan az országositást, de legalább megtörte az eddigi retrográd irányu törekvéseket. A kiküldött tizenegyes bizottság serényen munkálkodott az országos egylet létrejöttén, ámbár munkája elé minduntalan akadályok gördültek. A vidéki egyletek közül egypár tartózkodó álláspontot foglalt el az országos egylettel szemben s a helyi érdekek okozta elfogultság folytán csak fokozatosan birt az országositás eszméje tért hóditani. A bizottság erre való tekintetből 1884 november 16-án vidéki egyletekhez egy felhivást intézett, melyben idézvén a budapesti egylet 1884 október 19-iki közgyülésének határozatát, azt kivánja, hogy: 1. a vidéki egyletek a legrövidebb idő alatt egybehivandó közgyülésen az inditvány felett véleményt mondjanak és véleményüket a bizottságnak haladéktalanul beküldjék; 2. hogy az 1882–1883. évi részletes pénztári kimutatást és jelenleg érvényben levő alapszabályaik két példányát küldjék be; 3. hogy a felhivással kapcsolatban megküldött

[175] Arad később 1884 novemberben csak a rokkantpénztár országositását kivánta. A debreceni 1884 decemberben kimondta, hogy az országositás az önképző-osztályra ki nem terjedhet és a heti illeték a 40 krajcárt tul nem haladhatja.

statisztikai íveket[176] december 31-iki kelettel, a kerületükbe tartozó összes városok nyomdáira vonatkozólag pontosan töltsék ki és legkésőbb január hó 15-ig küldjék be. A budapesti egylet – irja a bizottság – megtette kötelességét, kész az egyletet országossá tenni: Önöktől függ most ennek lehetősége és a bizottság hiszi, hogy Önök el is fognak mindent követni, hogy a most fennálló kerületi egyletek helyett egy hatalmas egyletünk legyen: a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete". Budapest, 1884 december 16. A tizenegyes bizottság.[177]

A tizenegyes bizottság végre elkészülvén az évek óta huzódó alapszabálytervezettel[178], azt az 1885 augusztus 2-án tartott rendkivüli közgyülés elé terjeszté. A közgyülés a tervezet elfogadásával egyidejüleg megválasztotta a szeptember 6–8-án tartandó országos nyomdászkongresszus küldötteit s a bizottság felhivta az egyesületeket, hogy az alapszabályok megvitatására gyülést hivjanak egybe és a hozandó határozatról a budapesti egylet választmányát értesitsék. A vidéki egyletek valamennyien elfogadták az alapszabálytervezetet, csak Kolozsvár akadékoskodott, amennyiben csak a rokkantsegélyző pénztárt óhajtotta országossá tenni.

A *III. magyar nyomdászkongresszus* tisztán az országos egylet megalakitása, illetve a megalakulás módozatainak megbeszélése végett hivatott egybe s azon 12 egylet képviseltette magát. *Budapestről:* Darvas Adolf, Firtinger Károly, Kossovitz Rezső, Láng J. József, Neuhäusler Vilmos, Nitsch Alajos, Pető Lipót, Ruzicska Gyula, Strauch Alajos, Tanay József és Zaka Lajos; *Arad:* Roósz Soma; *Brassó:* Merkel János; *Debrecen:* Frics József; *Kassa:* Kemény Béla és Rósa Viktor; *Kolozsvár:* Gombos Ferenc és Pongrácz Antal; *Nagyvárad:* Salzmann Lajos; *Pécs:* Majorovits János; *Pozsony:* Dirmeyer Károly és Raffel Ödön; *Szeged:* Frics Jakab; *Temesvár:* Freta János, Rammer Gergely; *Wienből:* Faber Henrik.

A kongresszus az országos iparegyesületben tartatott meg. Elnökké Frics József (Debrecen), jegyzőkké Láng J. L., Ruzicska Gyula, Nitsch Alajos és Neuhäusler Vilmos választattak meg. Zaka Lajos referens az alapszabályok elfogadását ajánlta, hogy igy a már két év óta huzódó országos egylet mielőbb életbe léphessen. Pongrácz Antal, a kolozsvári könyvnyomdászok egyletének küldötte a budapesti egylet inditványával ellentétes, következő inditványt terjesztette elő: 1. Mivel a betegsegélyző-pénztárnál az alapszabálytervezetben előirányzott 25 krajcár illetéket, mint tulmagasat, a vidéki tagok fizetni nem birják; 2. mivel a táppénz a keresethez arányitva tulmagasan van megszabva s ennélfogva az sok visszaélésre ad alkalmat, ami ellen az alapszabályokban semmilyen intézkedés sem foglaltatik; 3. mivel a betegsegélyző pénztár a 25 krajcáros dotáció mellett sem birja el a napi 1 forintos táppénzzel járó terheket, határozza el a kongresszus, hogy csak a rokkant-, özvegy- és árvapénztárt országositja.

A kongresszus a kolozsvári egylet inditványával szemben a következő határozatot hozta: Az 1885 szeptember hó 6-án tartott III. országos magyar nyomdászkongresszus kimondja, hogy az országos egyletet minden segélyzőágazatra kiterjeszti, illetve a fennálló egyleteket ily célból egyesiti. Ezzel egyidejüleg felkéri a kolozsvári nyomdászegyletet, hogy merev álláspontjából engedve, az országos egyletbe a kimondott alapon szintén belépjen.

---

[176] A statisztika, amely 1885-ben lett felvéve és nyilvánosságra hozva, a következő adatokat tünteti fel: Nyomdák száma 284, segédek száma 1823, tanoncok száma 944, gépek száma 636. (Ebből Budapesten: 47 nyomda, 1064 segéd, 369 tanonc (?), 254 gép.) A 284 nyomda közül 80 egyáltalán nem küldött adatokat és igy ez a statisztika még csak megközelitő képet sem ad a tényleges állapotokról.

[177] Tagjai voltak: Strauch Alajos, Zaka Lajos, Pető Lipót, Lipp Károly, Sitte József, Firtinger Károly, Márián György, Ruzicska Gyula, Leitner Pál, Láng J. József, Darvas Adolf.

[178] Az alapszabálytervezet Bóna J. Károly által készitett és annak idején minden vidéki egyletnek megküldött minta alapján készült.

A kongresszus határozata után a kolozsvári küldöttek elhagyták a termet. A kongresszus ezután megvitatta és elfogadta az alapszabályokat és az ügykezelésre vonatkozó szabályzat megvitatását az egyletekre bizta. A kongresszus ezután – az országos egylet odaadó előharcosának, az elhunyt Bóna J. Károlynak tisztelettel adózván – véget ért. A nagy mű tehát végre mégis létrejött és ezután már csak annak kiépitéséről volt szó. Közben a kolozsvári egylet is meggondolta a dolgot és 1885 október 4-én tartott rendkivüli közgyülésén, melyen 23 tag jelent meg, hozzájárult az összes segélyezési ágazatok országositásához és igy ezután már minden létező magyarországi nyomdászegylet kimondta az országos egyletbe való beolvadását. Csak egy oly egylet volt, amely előbbi kongresszusi határozatát visszavonta és ez a pozsonyi egylet, mely 1886-ban oly határozatot hozott, hogy csak egy évi próbaidőre hajlandó az országos egyletbe beolvadni. A pozsonyi egyletnek a vidéki egyletek között legtöbb vagyona és tagja volt és ezért huzódozott az országos egyletbe való beolvadástól. A pozsonyiak rendkivül ragaszkodtak merev álláspontjukhoz és bár elvben később kimondták a csatlakozást, a tényleges beolvadás csak 1905-ben történt meg, miről később lesz szó.

Miután az országos egylet sok akadályon keresztül végre megalakult, uj, majdnem legyőzhetetlen nehézségek gördítettek akadályt megvalósulása elé. A belügyminiszter ugyanis a hozzá 1886 május 6-án jóváhagyás végett felterjesztett alapszabályokra vonatkozólag a következő határozatot hozta:

> Másolat. Magyar kir. belügyminiszterium. 27.281/VII. sz. Budapest főváros közönségének. A Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének f. é. május hó 6-án 14.503. szám alatt kelt tanácsi jelentéssel megerősités végett felterjesztett módositott alapszabálytervezete iránt következő észrevételek merültek fel: Fiókegyletek alakitása engedélyezhető nem lévén, az alapszabálytervezetből az erre vonatkozó intézkedések kihagyandók. A 65. §-ban kimondandó, hogy a választott bíróság az 1881. évi LIX. t.-c. által módositott 1868. évi LIV t.-c. 9. c. 3. fejezet értelmében alakul és jár el. Felveendő a tervezetbe, hogy az egylet feloszlása esetén vagyonának hovaforditása tárgyában hozandó közgyülési határozat foganatositás előtt a királyi belügyminiszteriumhoz felterjesztendő. Budapest, 1886. évi junius hó 10-én. A miniszter helyett: Beniczky s. k., államtitkár.

A miniszter a fiókegyletekre vonatkozólag egy 1875. évi miniszteri rendeletre hivatkozott, melyet e munkában is ismertettem és melynek értelmében munkásegyletek fiókokat nem létesithetnek. Ez azt jelentette, hogy a vidéki nyomdászegyletek csak egy városra terjeszthetik ki hatáskörüket s igy a budapesti egyletbe beolvadt egyletek nem lehetnek az országos egylet szervei. A miniszter az egész országos egyletet megsemmisitette és ha az egylet élén nem oly befolyásos férfiu áll, mint Falk Zsigmond, akkor az országos egylet még egy évtized mulva sem kezdhette volna el működését. Az elnök közbenjárására a miniszterium hajlandónak nyilatkozott az alapszabályok jóváhagyására, ha azokból a fiókokra vonatkozó rész kihagyatik. A választmány ez alkalommal gyorsan határozott. Az alapszabályokat a kifogásolt részek kihagyásával ujra átdolgozták, ugy, hogy bármely Magyarországban dolgozó nyomdász tagja lehetett az egyesületnek. A budapesti egylet azzal küldte fel az országos egyesület alapszabályait, hogy azzal *saját alapszabályait* módositja, tehát nem egy uj egyesületről van szó. A vidéki nyomdászegyesületeknek ennélfogva ki kellett mondaniok, hogy feloszlanak és vagyonuk átadásával az országos egyesületté átalakitott budapesti egyesületbe olvadnak be. Az alapszabályok 1887 február 7-én felterjesztetvén, március 20-án jóváhagyattak. Az országos egylet első alapszabályait, melyek szövege a következő évtizedekben is zsinórmértékül szolgált, alább közlöm:

A magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete alapszabályai

I. szakasz

Az egylet cime, hatásköre és székhelye

1. §. Az egylet „Magyarországi Könyvnyomdászok és betüöntők egylete” cimet visel és kiterjeszkedik egész Magyarországra, Fiume városával együtt (Horvát-Szlavon-Dalmátország kivételével).

Az egylet székhelye Budapest.

Az egylet következő szakosztályokra terjed ki: 1. Betegség és halál esetében segélyző; 2. rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyző; 3. munkanélkülieket és átutazókat segélyző; 4. önképzői szakosztályra.

Az egylet céljai és a célok elérésére szolgáló eszközei

2. §. Az egylet céljai: *a)* megbetegedett tagjainak segélyezése, valamint az elhaltak temetési költségeinek fedezése; *b)* a rokkant tagok segélyezése; *c)* az elhalt tagok özvegyeinek, valamint a nőtlen tagok szülőinek segélyezése, ha ezek fiuk halála által egyedüli támaszukat vesztették; *d)* az elhalt tagok árváinak segélyezése; *e)* az átutazók utipénzzel való ellátása, valamint munkanélküli tagok segélyezése; *f)* tagok szellemi és szakbeli kiképzése, valamint azok anyagi érdekeinek óvása; *g)* a tanoncok szellemi és szakbeli kiképeztetése a főnökök támogatásával; *h)* minden hasonló célú szakegylet irányában a szigoru kölcsönösség gyakorlása.

E célok elérésére eszközül szolgálnak: 1. A beiratási illetékek, valamint a tagok heti járulékai; 2. a nyomdatulajdonosok heti járulékai a rokkantak pénztárához; 3. esetleges bevételek, mint hagyományozások, ajándékok, ünnepélyekből befolyó jövedelmek stb.; 4. tudományos, műszaki és szociális előadások, a politika és vallás kizárásával; 5. az egyleti könyvtár és olvasóterem használása, az azok felett fennálló szabályok szerint; 6. szakközlöny kiadása, mely a szaktársak között kapocsul szolgál és az egylet hivatalos közleményeit magyar és német nyelven közli; 7. a tagok részére nyelvészeti stb. tanfolyamok; 8. a nyomdatulajdonosok és segédek közt megegyezés folytán megállapitott fizetési díjak és munkaidő felett való őrködés, valamint azok módositása barátságos megegyezés által.

A tagok kötelességei és jogai

3. §. Az egylet rendes és tiszteletbeli tagokból áll. *Rendes tag* lehet minden Magyarországban tanult könyvnyomdász és betüöntő, ki az egylet támogatásában részesülni akar. Tömöntők és javitnokok csak akkor vétetnek fel, ha tanult betüöntők vagy könyvnyomdászok.

Szaktársak, kik felszabadulásuk után négy héten alatt az egyletbe belépnek, nem vettetnek orvosi vizsgálat alá; mig az olyanok, kik töröltettek, továbbá a kölcsönösségben nem álló egyletek tagjai, valamint korosabb szaktársak az egyletbe való belépésükkor kötelesek magukat az egyleti orvos által megvizsgáltatni.

A belépés napja a számvivő által az állományi könyvbe iktattatik. Elutazó tagok pontosan teljesitett befizetésükről a számvivőtől nyugtát kapnak.

Ha valamely tag más üzletet folytat, szabadságban áll járulékainak pontos fizetése által (amit egyenesen a számvivőnél teljesit) jogait az egyletben továbbra is érvényesiteni és ennélfogva részesül is minden segélyben, kivévén a munkanélküli segélyt.

Tiszteletbeli tagok: 1. Azon nyomdatulajdonos urak, kik az egylet tagjai után reájok esendő járulékot a rokkantak pénztárába fizetik és 2. azok, kik üdvös cselekvények s ajándékok stb. által az egylet körül vagy a nyomdaipar terén érdemeket szereztek.

A tiszteletbeli tagok az egylet igazgatása és kezelése körül ugyanazon jogokat élvezik, mint a rendes tagok; ellenben az egylet bármi néven nevezendő segélyében nem részesülnek.

4. §. A tagok az üzleti pénztárnoknak előre fizetik a minden szombaton esedékes heti járulékot, mely járulék nagysága a közgyülés által határoztatik meg. E járulék jelenleg 50 krban van megállapitva, melyből a betegsegélyző pénztárra 25 kr., a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra 5 kr., a munkanélküliek és átutazók pénztárára 10 kr. és az önképzői pénztárra is 10 kr. esik.

A munkanélküliek hetenkint 40 krt fizetnek és pedig 25 krt a betegsegélyző- és 15 krt a rokkant-, özvegy- és árvapénztárba. A közgyülés ez összegek megosztását a különféle osztályok igényeihez képest – magának fentartja.

Olyanok, kik kimutatják, hogy a hétnek csak három napján át foglalkoztatnak, a foglalkozásnélküliekkel egyenlő járulékot fizetnek.

A nyomdatulajdonos urak nyomdájukban foglalkozó minden egyleti tag után rendes heti járulékul 10 krt fizetnek, melynek ¼ része a betegpénztárra, ¾ része pedig a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra esik; s ezért jogositvák minden időben a pénztár kezeléséről meggyőződést szerezni. Oly üzletekben, hol a nyomdatulajdonos nem fizeti e járulékot, ez a tagok által teljesitendő.

5. §. Ha a segélyezendők száma annyira szaporodik, hogy a befolyó járulékok a kiadások fedezésére elégtelenek, a rendes tagok járulékainak bizonyos időtartamra felemelése és behajtása az egybehivandó közgyülés többségének határozata szerint eszközlendő.

6. §. Minden tanult könyvnyomdász és betüöntő, ha felszabadulás után 4 hét alatt lép az egyletbe, 3 frt, minden más esetben 5 frt beiratási illetéket fizet.

A beiratási dij 60 krajcáros, illetve 1 frtos részletfizetés mellett is teljesithető. Az újonnan belépő csakis a beiratási dij teljes befizetése után lesz az egylet tagjává. Ha az 5 hét letelte után a beiratási dij nem, vagy csak részben volna lefizetve: a további befizetés nem fogadtatik el és a már befizetett járulék a beiratási dijjal együtt az egylet javára esik; a hátralékban levő ily esetben nem tekintetik felvettnek. Csak azon esetben történik e rendszabály alól kivétel, ha az ujonnan belépő a befizetés ideje alatt foglalkozás nélkülivé válik; mihelyt azonban foglalkozásba lép, köteles hátralékai törlesztését azonnal megkezdeni.

7. §. Minden tag felvétele a számvivő által történik, hitelesitve azonban csak a választmány által lesz. Kiknek felvétele a választmány által nem hagyatik jóvá, azoknak a már netán befizetett járulékok visszaszolgáltatnak.

A kölcsönösséget gyakorló egyletből belépő tagok a beiratási dij alól felmentvék, ha az országba való érkezésük után 14 nap alatt a heti járulék fizetésére jelentkeznek. Kik e határidőt elmulasztják, kötelesek a beiratási díjat az ujonnan belépőkkel egyformán megfizetni. A kölcsönösséget gyakorló egyletben történt utolsó heti járulék lefizetése s az ittenibe való belépés közti időtartam alatt nem szabad kitörlésnek, kilépésnek vagy kizáratásnak előfordulnia, valamint annak sem, hogy az illető valamely egyletünkkel kölcsönösséget gyakorló egylet területén tartózkodott volna ugy, hogy ott az egyletbe be nem lépett.

8. §. A katonasághoz tényleges szolgálatra behivottak elutazottaknak tekintetnek, utiköltségre igényük nincs; hanem ha visszatértük után 14 nap lefolyta előtt a tagsági járulék tovább fizetésére jelentkeznek, sem a beiratási dij, sem a betegsegélyezés élvezetére vonatkozó bevárási határidőre nem köteleztetnek és az azelőtti tagsági idejük beszámitása mellett rendes tagokul felvétetnek, minden fennálló segélyben részesülendnek, kivévén a foglalkozásnélküliek segélyét. A fegyvergyakorlatra behivottak távollétök tartama alatt nem fizetnek illetéket. Oly tagoknak, kik háboru idején fegyver alá hivatnak és szolgálati idejök alatt munkaképtelenekké válnak, nincs igényük rokkantsegélyre, hanem – ha ugyan 10 évig a rokkantpénztárba már befizettek – egyszersmindenkorra 50 frtot s minden 52 hét után, melyben a rokkantalaphoz járultak, 5 frtot kapnak végkielégitésül. Ha ily tag feleségének s gyermekeinek az özvegy- és árvasegélyre való jogot biztositani akarja, tartozik az illető pénztárba a heti 15 kr. járulékot pontosan fizetni.

9. §. A befizetés hatheti megszakitása önkéntes kilépésnek tekintetik és az egyleti közlönyben történt háromszori felszólitás után a tagnak az egylet állományi könyvéből való törlését, valamint a tagsági jog elvesztését vonja maga után. E rendszabály alól felmentvék a foglalkozásnélküliek, ha magukat 3–3 heti időközökben a számvivőnél bejelentik.

Törlött tagok ujból való felvétele csak a 3–7. §-ban uj belépő tagokról szóló módozatok szerint történhetik. – Mások miatt tagot kizárni nem lehet, kivéve, ha az egyleti vagyonon csalást követett, vagy a törvényszék által polgári jogai elvesztésére itéltetett el.

10. §. Minden tag, hogy valamely segélyben részesülhessen, köteles a beiratási díjon kivül (ha az igényeltetik) járulékait bizonyos heteken keresztül lefizetni. E járulékok kiegyenlitésének ideje sem előrefizetés által nem rövidithető, sem pedig hátralék-hetek nem számittathatnak be.

A várási idő: a betegsegély és temetkezési költségekhez való jogosságra félév (26 hét), a munkanélküliek segélyére egy év (52 hét), az özvegyek, árvák és rokkantak segélyére tiz év (520 hét), illetőleg fél özvegysegélyre öt év (260 hét). Az egyes segélyekre az alantabb következő illetékes szakaszokban foglalt meghatározások vannak érvényben.

11. §. A segélyek harmadik személyek által soha le nem foglalhatók.

12. §. A szakosztályok külön alappal rendelkeznek és pénzeik elkülönözve számoltatnak (kezeltetnek).

13. §. Az összes járulékok rendesen könyveltetnek s minden tagnak szabadságában áll a befizetésekről meggyőződni.

14. §. A hetenként megjelenő egyleti közlönyt minden tag ingyen kapja. A Budapesten kivül foglalkozó tagoknak posta utján dijmentesen küldetik meg.

II. szakasz

Az egylet beosztása

I. Beteg- és halálesetekben segélyező szakosztály

15. §. A betegsegély nagyságának meghatározása a 66. § *e)* pontja értelmében a közgyülésnek van fentartva. 26 heti befizetés után a tagnak betegsége esetén igénye van jelenleg hetenkint 7 frt. (egyes napra 1 frt) segélyre egy egész éven át (52 hét). Ha a betegség egy évnél tovább tartana, akkor az illető beteg a jelenlegi segélyösszeg felével továbbra is segélyeztetik, mindaddig, mig a rokkantak állományába felvétetik.

Ha a felgyógyult 12 hét alatt ugyanazon betegségbe visszaesik, ez esetben a második megbetegedés ideje az előbbi megbetegedés folytatásának tekintetik.

A betegsegélyre a betegen vagy annak meghatalmazottján kivül senkinek sincs igénye. Az egylet azonban fel van jogositva, ha történetesen a beteg által valami kárt vallana, a betegsegélyt letartóztatni, valamint az esetleges hátralékot abból – számvivővel kötendő egyezkedés alapján – részletenkint levonni, de a levonásnak heti 3 frtot tulhaladni nem szabad. Oly hátralékok, melyek foglalkozás nélküli időkből származnak, legkevesebb hetenként 25 krral törlesztendők; ennek elmulasztása esetén a hátralék az esetleg legközelebb igénylendő beteg- vagy foglalkozásnélküli segélyből minden egyezmény mellőzése mellett levonatik.

16. §. Ha a pénztár olyan állapotba jutna, hogy a bevétel a folyó kiadások fedezésére nem elégséges, az 5. § szerint kell eljárni.

17. §. Hogy mindenki a segélyben idejekorán részesülhessen, a tagok kötelessége megbetegedés esetén az üzleti pénztárnokot azonnal értesiteni, a bejelentés napja vagy a postabélyeg kelte lévén a betegség kezdetéül tekintendő. Az egyleti orvos első látogatása alkalmával a beteg a következő hétre üres utalványt kap, ugy, hogy az esedékes betegsegély csupán a nyugta és betegségi bizonyitvány átadása alkalmával szolgáltatik ki. A gyógyulás bekövetkeztekor az illető tagot gyógykezelő egyleti orvos azonnal jelentést tartozik tenni a számvivőnek és a beteg a munkaképesség napjáig segélyben részesül.

A koronként tisztet viselő üzletpénztárnok kötelezve van az illető üzletben előforduló megbetegedési esetről az egyleti orvosnak azonnal irásbeli jelentést tenni s egyszersmind a megbetegedett vezeték- és keresztnevét, valamint lakását pontosan tudtul adni.

18. §. Megbetegedett tagok, kik betegsegélyben részesülnek, ezen segély élvezésének ideje alatt a heti járulékok fizetése alól, a rokkant-, özvegy- és árvapénztári járulékok kivételével, mely jelenleg 15 krt tesz, felmentvék.

19. §. Szándékosan okozott betegségek esetén az illetőknek nincs igényük segélyre.

20. §. Ha a tag valamely gyógyintézetben ápoltatik, ez esetben az egylet a gyógyköltségeket mindaddig fizeti, mig az alapszabályilag meghatározott segély tart, ha csak a tag a gyógyköltségeket harmadik személyektől követelni jogositva nincs; azonban a gyógyköltségeknek a betegpénz magasságát túlhaladnia nem szabad. A gyógyintézetnek fizetendő dij után fenmaradó betegsegélypénz feleslege a betegnek felgyógyulásakor kiadatik vagy óhajtásra hetenként is kifizettetik.

Ha az egyletnek a kórház részére gyógyköltséget fizetni nem kell, a betegnek a teljes segély kiszolgáltatik.

Ha a megbetegedett tag egy a betegséget okozott harmadik személytől jogositva van az okozott gyógyköltségeket követelni és tényleg annak birtokába jutott, kötelessége a már kifizetett betegsegélyt az egyletnek visszafizetni.

21. §. Azon beteg, kinek az orvos fürdőlátogatást vagy légváltozást ajánl, ezt – az egyleti orvos bizonyitványának átadása mellett – a számvivőnek bejelenti.

Oly betegek, kik jobb gyógykezelés miatt rokonuknál, szüleiknél tartózkodni óhajtanak, az egyleti orvos igazolását az illető hely előnyösségét illetőleg a választmánynak előterjeszteni kötelesek.

Fürdőhasználás vagy a vidéken való tartózkodás legfeljebb 6 hétre engedélyeztetik. E határidő letelte után köteles a beteg tag magát az egyleti orvosnál bemutatni, kinek jóváhagyása folytán legfeljebb 4 heti további tartózkodásra nyerhet engedélyt. Kivételes esetekben a választmánynak jogában áll e szabálytól eltérni.

22. §. A választmánynak mindenkor jogában áll a betegsegélyt élvező tag betegségi állapotáról az egyleti orvostól tájékozást szerezni. Továbbá, ha egy beteg az egyleti orvos utasitásait nem követi, avagy gyógyulását gátló cselekedetet követ el, vagy életmódot folytat, az illetőtől a betegsegélyt egy bizonyos időre megvonni.

23. §. Átutazás alkalmával megbetegedettek az egylet költségén a városi kórházban ápoltatnak, kivéve azon utazókat, kikről kitudódik, hogy más egyletből – ha az ezzel az egylettel kölcsönösségben van is – már betegen utaztak el. Olyan átutazó betegek, kik a kórházból kibocsáttattak s az egyleti orvos által a további utazásra képteleneknek találtattak, ugyanazon betegsegély élvezésében részesülnek, mint a helybeli tagok; azonban az üdülési idő 6 napot meg nem haladhat. Ha az utisegély felvétele után 8 nap lefolyt, akkor az érkezőnek, ha ez időközben felvételre nem jelentkezett, nincs többé igénye betegsegélyre.

24. §. Ha az egylet valamely tagja elhalálozik, ez esetben a meghatározott 50 forintnyi temetkezési költség összege hátrahagyott családjának vagy egyéb hozzátartozóinak fizettetik ki. Ha ilyenek nem volnának, akkor az egylet veszi át a tisztességes eltemettetésről való gondoskodást, a netalán fenmaradó felesleg a pénztárba folyván vissza.

II. Rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyező szakosztály

a) *Rokkantsegély*

25. §. Rokkantsegélyre való igény tiz évi (520 hét) befizetési járulékot kivan.

26. §. Rokkantság, nevezetesen a könyvnyomdászati és betüöntői munkára való képtelenség, a legutolsó alkalmaztatása idejéből szóló bizonyitvány, valamint az egyleti orvos bizonyitványa

által is kimutatandó s a választmány határozata által mondatik ki. Oly tagok, kik más üzletet folytatnak, erről is kötelesek keresetképtelenségüket kimutatni. Készakarva okozott rokkantság semmiféle segélyre nem jogosit, éppugy nem igényelhetnek rokkantsegélyt hadiszolgálatban rokkanttá lett tagok (8. §). Ha a rokkantság betegnél észleltetik, akkor a betegsegély élvezése elvonatik tőle és az egyleti tag rokkantállományba helyeztetik, ha a rokkantsegélyre (25. §) már joga van.

27. §. Ha valamely tag rokkantállapotba helyeztetését kérné és az egyleti orvos erre neki jogositó bizonyitványt nem adna, szabadságában áll saját költségén s az *egyleti orvos jelenlétében* két kerületi orvos által magát felülvizsgáltatni s e három orvosból álló tanács végérvényesen dönt kérelmező állapota felett.

28. §. Volt tagoknak, t. i. azoknak, kik a magyarországi egyletnek tagjai voltak s innen kilépvén, nem volt alkalmuk ily egylet tagjává lenni, vagy pedig tényleges katonai szolgálatban voltak, újra belépésük esetén a rokkant-, árva és özvegy-pénztárhoz való igényre szükséges időbe előbbi tagságuk ideje beszámittatik, valamint azoknak is, kik valamely kölcsönösséget gyakorló egyletnek voltak tagjai, az ott töltött idő.

29. §. A rokkantsegély jelenleg hetenként 5 forint. E segély nyugtatvány mellett hetenként fizettetik ki a rokkantnak vagy meghatalmazottjának s lefoglalható soha nem lehet.

30. §. Betegsegélyre a rokkantaknak nincs igényük, azonban járulékaiknak az özvegy- és árvapénztárba való szakadatlan fizetése által fentarthatják jogukat az alapszabályszerü özvegy- és árvasegélyre.

31. §. A rokkantak e segélyt bármely helyen tetszésük szerint élvezhetik és az ottani helyhatóságoknak életmódjuk és tartózkodásukról szóló bizonylata mellett saját költségükre havonként felvehetik.

32. §. Azon tagok, kik testi sérülés vagy egyéb baj következtében dologképtelenekké válnak, 10 éven aluli, de legalább 5 évi tagság után végkielégitésül 50 frtot kapnak.

33. §. A rokkantsegély kifizetése megszünik, ha a rokkant a könyvnyomdai vagy betüöntői foglalkozására nézve ismét munkaképessé lett, vagyis a rokkantság beállása előtt űzött foglalkozását ismét folytathatja.

b) *Özvegysegélyezés*

34. §. Valamely tag halála után, ha az legalább 5 éven (260 hét) át a pénztár irányábani járulékainak befizetése által pontosan eleget tett, törvényes házasság után maradt neje igényt tarthat az özvegykielégitésre.

A segély 5 évi hozzájárulás után 25 frt, 10 évi után egyszersmindenkorra 75 frt. E segélyre azon nőtlen tagok szülőinek is van igényük, kik fiuk halála által támaszukat vesztették. Oly özvegyeknek, kik az elhalálozottól külön éltek, ennek következtében őt betegsége ideje alatt nem is ápolták, nincs igényük az özvegysegélyre.

Ha a pénztár valamely tagja a segélyezésre való jogát elvesztené, ez esetben halála után özvegyének és árváinak, illetőleg szüleinek nincs igényük a segélyre.

c) *Árvák segélyezése*

35. §. Az árvasegélyre az elhalt tag törvényes és törvényes mostoha gyermekei birnak igénnyel. Örökbefogadott gyermekek azonban nem kapnak segélyt. Az anya ujra férhezmenetele esetén az árvákat illető minden további segélyezés az egylet részéről megszünik.

36. §. Az árvasegély, mely az atya elhalálozása napjától számitva havonként fizetendő ki, jelenleg az atya tiz évi (520 hét) járulék befizetése után gyermekenként egy hóra 4 frt, mi a segélyezett árvák betöltött 14. évéig tart. (Ha az atyának elhalálozása a hónap első felében

történik, az árvasegély azonnal folyóvá tétetik, mig az esetben, ha az elhalálozás a hónap második felében történik, a segély csak a rá következő hónap elsejétől járandó.)

37. §. A segély csupán az özvegy, illetőleg anyának vagy a gyermekek életbenlétét az illetékes hatóság által láttamozott hitelesitő bizonyitvány benyujtásával, a gyámnak fizettetik ki. Az árvasegély az erre jogositottnak költségére bármely helyen felvehető, azonban az ország határán kivül tartózkodás esetében az árvák élete és tartózkodásáról az illető helyhatóság bizonyitványát kell havonként beküldeni.

38. §. Az árva gyermekek, kik nyilvános költségen ápoltatnak, mig e viszony tart, segélyre számot nem tarthatnak; ellenben a 14. év elérésekor, ha egyébként az árvasegélyre jogositva lettek volna, 50 frtnyi segélyben részesülnek, mely összeg csakis az anya, illetőleg gyámnak fizettetik ki.

39. §. Oly egyleti tagok gyermekei, kik 7½ évi befizetés után lesznek árvákká, végkielégitést kapnak és pedig: 1 árva után 20 frtot s minden további után 10–10 forintot.

III. Átutazókat és foglalkozásnélkülieket segélyező szakosztály

a) *Utisegély*

40. §. Minden szaktárs, ki oly egyletnek volt tagja, mely az egylet tagjait hasonló jótéteményben részesiti, az ország különböző helyein a tagok létszámának mérvéhez képest utisegélyt nyer, ha utolsó foglalkozási helyén kiállitott igazoló könyve rendben találtatik.

Az átutazott egyleti tagok esetleges visszatértükkor csak félévi távollét után tarthatnak igényt a szabályszerü utisegélyben való részesülésre. Ha az utazó az utisegély felvétele után 14 nap alatt foglalkozást vállal, kötelessége a felvett utipénzt hetenként 1 frtnyi részletben visszafizetni; e határidő lefolytával a foglalkozást vállaló nem köteles az utisegélyt visszafizetni.

Az utisegélyben részesülők névjegyzéke, a heti betegállomány kimutatásával együttesen, közzététetik.

b) *Munkanélküliek segélyezése*

41. §. A munkanélküliek pénztárából való segélyezésre a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleté”-nek minden tagja bir igénnyel, ki:

1. annak a munkahiány bekövetkezte előtt egy évig tagja volt és járulékait ezen pénztárba legalább 52 héten át teljesitette. Kivételt képeznek mindazon ideutazók, kik utolsó foglalkozásuk alkalmával, kölcsönösséget gyakorló egyletnek voltak tagjai. Ha az illetők netán már előbb voltak a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleté”-nek tagjai s még munkanélküli segély élvezésére nem jogositvák, az előbb befizetett járulékoknak az élvezetre jogositó 52 járulékba való beszámitásában részesülnek, ha az illetők megérkezésük előtt egy kölcsönösséget gyakorló egylet pénztárából még munkanélküliek segélyezésében nem részesültek;

2. bebizonyitja, hogy 14 nap óta munkanélkül van s ugyanannyi ideig az állomásközvetitésnél be van jegyezve s nem önhibája folytán lépett ki a munkából. Önhibájuk folytán kilépetteknek tekintetnek azon tagok is, kik bebizonyithatólag saját vétségük miatt bocsáttattak el vagy elbocsátásukat bármily ok miatt provokálták.

Az ilyen elbocsátott tag, hogy segélyben részesülésre joga legyen, kell, hogy előbbi munkája után legalább négy héten át másik helyen munkába állott, s járulékait a pénztárba befizette legyen.

42. §. Akik fegyvergyakorlatra behivatás következtében lesznek munkanélküliekké, visszatértükkor azonnal segélyt kaphatnak.

43. §. Segélyben részesülésre jogositva vannak azon a munkából önkéntesen kilépett tagok is, kik kilépésüket azzal igazolhatják, hogy az üzlettulajdonosok és segédek által megállapitott

dijszabály megcsorbitása miatt mondták fel foglalkozásukat vagy ha a következő esetek egyike alkalmazható: *a)* ha az egyleti tag egészségének közvetlen megtámadása nélkül a munkát nem folytathatja, mely körülmény azonban az egyleti orvos által igazolandó; *b)* ha a főnök a vele kialkudott járulékból levon vagy csak kielégithetlen mértékben adhat munkát, avagy egyéb fontosabb szerződési feltételeket megsért. A *b)* alatt körülirt eset akkor is alkalmaztatik, ha az üzlettulajdonos a bizonyos kialkudott dijat a tag beleegyezése nélkül leszállitja. Feltünő dijsértés esetén a választmány már az első hét lefolyta után is nyujthat segélyt. Valamint ha az üzletbeli pénztáros e hivatala miatt veszti kondicióját.

44. §. E pénztárt igénybe vevő minden tag köteles az állomásközvetitőtől a neki felajánlott foglalkozást elfogadni. Azonban alapelvül szolgál, hogy egy nős tag lakhelyén kivül saját akarata nélkül munkát elvállalni ne kényszerittessék. Gyenge testalkatuak nem kényszerithetők, hogy napilapoknál való alkalmazást éjjeli szolgálattal elfogadjanak.

45. §. A segélyösszeg hetenként 5 frt a nőtlen és 7 frt a nős tagok számára. A segély a foglalkozás hiány második hetének végével kezdődik s hat héten át tart. Segélyben részesülésre jogositottaknak akkor nyujtatik, ha a hét péntek deléig még nem léptek munkába.

Gyakoribb foglalkozáshiánynál a segély egy rendes naptári évben 12 heti élvezeten tul nem terjedhet s a két segélyélvezeti időtartam között legalább 13 oly hétnek kell lenni, mely alatt az illető segélyt kérő rendes foglalkozásban volt s hetijárulékait pontosan fizette.

46. §. Valamely tagnak a segélyezés ideje alatti megbetegedése esetén a segély a betegség tartamára elmarad. A betegség után folytatandó segélyezésnél a betegség előtti hetek száma betudatik. Ha az egyleti tag megbetegedése előtt még nem volt 14 napig munkanélkül s a helyközvetitésnél előjegyezve volt, egészsége helyreálltával ezen idő elteltét kell várnia. Ha a felüdülés kedd előtt áll be, akkor e hét a határidőhöz számittatik. Az idő, melyben az egyleti tag megbetegedése előtt mint munkanélküli előjegyezve volt, csak egy teljes hétnek számittatik be.

47. §. Ha oly tag utazik el, kinek a munkanélküli segélyezésre alapos igénye van s az állomásközvetités által utánbizonyitható, hogy foglalkozásban a második hét vége előtt nem állott, 10 frt utiköltséget kap. A hadi kötelezettség kötelmeibe lépő tag e segélyben nem részesül. Ha egy egyleti tag, ki az utiköltséget megkapta, hat hét lefolyta előtt az egylet ugyanazon kerületébe visszatér, köteles azt visszafizetni.

48. §. Olyan tagok, kik más foglalkozásra térnek s mindamellett az egyletnek továbbra is tagjai maradnak, csak akkor jogositvák a foglalkozásnélküli segélybeni részesülésre, ha a nyomdászathoz visszatérnek s itt legalább 13 hetet már foglalkozásban töltöttek és 13-szor ez alaphoz járultak is, feltéve, hogy befizetéseikkel már legalább egy évig járultak a pénztárhoz.

49. §. Ha kitünik, hogy valamely tag hamis adatok alapján segélyt nyert, a visszafizetésre kötelezve van s ha ezt teljesiteni vonakodnék, az egyletből kizárandó.

50. §. A segélyezésre igényt tartó tag jogosultságának eldöntése kétes esetekben a választmányt illeti.

IV. Önképzői szakosztály

51. §. Ezen szakosztály körébe tartoznak a 2. § *f)* és *g)* pontjaiban emlitett célok, valamint a megállapitott munkadij betartásának ellenőrzése s az 5. pont alatt elősorolt eszközök; mindezen célok és eszközök költségei az önképző-szakosztályi pénztárból fedezendők. Továbbá a közgyülés határozata szerint (67. és 72. §§) a többi kezelési költségek 50%-a is e szakosztály pénztárából fedezendő.

52. §. A könyvtár és olvasókör igazgatására, valamint az előadások és oktatási órák eszközlésére a választmány által egy 12 tagu képző-bizottmány alakittatik, mely szükség esetén nem választmányi tagokból is állhat, akik azonban a bizottmányi üléseken csupán tanácskozási joggal birnak. E bizottmány működéséért a választmány felelős.

III. szakasz

Az egylet igazgatása

53. §. Minden tag egyenlő joggal bir az egyesület igazgatására való befolyásra s ezt a közgyülésen gyakorolja. Az egyleti hivatalokra nézve minden tag választóképes és választható; a szavazati s választási jog személyesen gyakoroltatik, vidékiek által irásbelileg.

54. §. Az egyletet igazgatja a választmány. Abba évenként a rendes közgyüléskor szavazás és általános szótöbbség által következő tisztviselők választatnak: az elnök, aki az üzlettulajdonosok sorából választandó; két helyettese, kiknek elseje az önképzői szakosztály elnöki tisztét viseli; a segélyző- és önképzői szakosztályok egy-egy pénztárnoka; egy számvivő, kinek megválasztása azonban négy-négy évenként történik; 30 választmányi tag. A legközelebb következő 30 tag póttagnak tekintetik. Utánválasztások minden gyülésen történhetnek.

55. §. A választmány alakuló ülésében két jegyzőt választ; az egyéb igazgatási teendőket pedig az egyes választmányi tagok között osztja ki.

56. §. Az egylet választmánya következő tisztet visel: *a)* az egylet vagyonát kezeli és biztositja; *b)* rendes egyleti tagokat felvesz és azokat az egylet állományi könyvébe bevezeti vagy abból kitörli; *c)* kétes esetekben a különböző pénztárakból való segélyezhetés felett dönt; *d)* az egyleti orvosokat alkalmazza; *e)* az egyleti szolgát felveszi; *f)* a rendes vagy rendkivüli közgyüléseket egybehivja, valamint a gyülésekben hozott határozatokat foganatositja; *g)* az egylet összes ügyeit, melyek nem kizárólag a közgyülésnek vannak fentartva, elintézi; *h)* számol az ügykezelésről a befejezett évben.

57. §. Az egyleti választmánynak kötelessége minden hónapban legalább egyszer egybegyülni, ha csak olyan eset forog fenn, mely azonnal elintézést igényel. Határozatait abszolut szótöbbséggel és legalább 12 választmányi tag jelenlétében hozza. Szavazategyenlőség esetében az elnök dönt. A választmány határozatai ellen a közgyüléshez lehet fellebbezni.

58. §. Az egylet elnöke s hátráltatása esetén annak egyik helyettese az egyletet a hatóságok és harmadik személyek irányában képviseli; ő őrködik a pénzek kezelése felett; hajtja végre a közgyülés és egyleti választmány határozatait; a közgyülésen és választmányi üléseken elnököl; az egylet által kibocsátott iratokat és okmányokat aláirja, azonban aláirásának érvényességére a jegyző, pénztáros vagy számvivő ellenjegyzése szükséges; az egyleti választmány rendkivüli üléseit ő hivja egybe s végre a választmány minden ülésein a sorrendet ő állapitja meg. Ha a nyomdatulajdonos urak közül az elnöki állást senki elvállalni nem akarná, az esetben az elnök a segédek sorából választandó.

59. §. A számvivő veszi át a tagok belépése, megbetegedése, felgyógyulása és kilépése felőli jelentéseket, az alapszabályilag meghatározott segélyezéseket utalványozza, az egyleti vagyon felszámolását érdeklő tárgyalásokat (a pénztárosra eső munkákat kivéve) elintézi és az elutazó tagok bizonyitványait kiállitja, valamint a tagok állományi könyvét vezeti. A választmánynak minden tetteért felelős. Fáradozásaiért dijaztatik.

60. §. Két pénztárosnak a számvivőtől átvett pénzeket pontosan és a pénztárak szerint elkülönözötten kell könyvelni, a pénzek gyümölcsöző elhelyezéséről az elnökkel egyetértve kell gondoskodniuk, a kiadásra szükségeltető pénzt vevény mellett kiszolgáltatják, a választmány elébe havonként kimutatást terjesztenek, valamint az évenként márciusban megtartandó közgyülés elé terjesztendő számadó jelentést elkészitik.

61. §. A jegyzők kölcsönös megegyezés szerint vezetik a választmányi üléseken, valamint a közgyüléseken a jegyzőkönyveket és szerkesztik az egylet által kibocsátott irományokat.

62. §. Minden egyes üzlet tagjai üzleti pénztárost választanak, ki a tagok heti járulékait beszedi és az egyleti szolgának átszolgáltatja; az általa képviselt tagok létszáma felett rendes jegyzéket vezet. Az üzleti pénztárosoknak a tagok irányában felelősek az azoktól felvett heti járulékokért.

63. §. Az egyleti vagyon gondos kezeléseért első sorban a tisztviselők, másodikban pedig a választmány felelős. Az értékpapirok és egyéb fontos okmányok biztos elhelyezésére az egyleti helyiségben egy tüzmentes pénztár létezik, melynek egyik kulcsa az elnök kezében van, a második pedig a pénztárosnál s a harmadik felváltva valamely választmányi tagnál. Az egyleti pénzek csakis a budapesti „Első hazai takarékpénztár”-ban tétetnek le gyümölcsözés végett.

Ellenőrző bizottság

64. §. Az ellenőrző bizottság öt tagból áll, kik közgyülésen évenként szavazattöbbséggel választatnak s kik viszont a maguk kebeléből elnököt és jegyzőt választanak. Célja a választmány pénzbeli ügykezelését folyton ellenőrizni és a pénztárak állását, valamint a havi kimutatásokat időről-időre megvizsgálni. Ennélfogva az ellenőrző bizottság tagjai a választmány s annak kebeléből alakitott bizottmányok üléseiben résztvehetnek s a könyvek megtekinthetését bármely időben követelhetik; a bizottság határozata folytán a pénztár rovancsolásának (Scontrirung) is meg kell történni. E bizottsághoz intézendők a választmány elleni pénzügyi panaszok, mely azt megvizsgálni s azon esetre, ha a választmánnyal kiegyezés nem jöhetne létre, eldöntés végett a közgyülés elé terjeszteni köteles.

Választott bíróság

65. §. Minden vitás esetben, amennyiben azok egyleti ügyekre vonatkoznak, ha ilyen ügy a választmány és egyleti tagok között, valamint az utóbbiaknál egymásközött előfordul, választott bíróság itél. E választott bíróság az 1881. évi LIX. t.-c. által módositott 1868. évi LIV. t.-c. 9. c., 3. fejezete értelmében alakul és jár el.

A gyülések

66. §. A közgyülés illetékességének, mely közgyülésre a választmány által az összes rendes és tiszteletbeli tagok meghivatnak, a következők vannak fentartva: *a)* a tisztviselők és a választmány megválasztása; *b)* az ellenőrző bizottság választása; *c)* a három számvizsgáló választása; *d)* a számvivő választása (minden 4 évben), az elmult év számláinak megvizsgálása; *e)* az egyleti tagok által hetenként fizetendő járulékok és különféle segélyezések nagyságának meghatározása; *f)* kölcsönök felvételének helybenhagyása; *g)* az ellenőrző bizottság inditványai feletti határozathozatal; *h)* az egyleti választmány határozatai elleni fellebbezés eldöntése; *i)* az alapszabályok megváltoztatása.

67. §. Rendes közgyülés minden év első 12 hetében tartatik s annak napja legalább 4 héttel előbb a tagokkal tudatandó. Ugy ezt, valamint a netán szükségeltető rendkivüli közgyülést a választmány hivja egybe. A budapesti egyleti tagok csakis a gyülésen személyesen gyakorolhatják szavazati és választási jogukat.

68. §. Ha az ellenőrző bizottság vagy az egylet háromszáz tagja irásilag s a tárgyalandó ügy megnevezése mellett rendkivüli közgyülés megtartását kivánná a választmánytól, az köteles e kivánatnak 4 hét alatt megfelelni. Inditványok, melyek már rendszerint eldöntettek, ugyanazon évben nem képezhetik vita tárgyát.

69. §. Az egylet feloszlásának határozatán kivül minden választás és határozathozatal egyszerü szótöbbséggel történik.

70. §. Inditványok a közgyülésben ugy a választmány, mint egyes egyleti tagok által is tétethetnek; utóbbiak azonban inditványaikat 14 nappal a közgyülés megtartása előtt a választmánynak irásban adják be, mely az egyleti tagokat erről az egyleti közlönyben értesiti. Oly inditványok, melyek közvetlen a közgyülés kezdete előtt irásban nyujtatnak be, csak akkor tárgyaltatnak, ha azok sürgőssége a közgyülés által elismertetik.

71. §. A közgyülés által választott számvizsgálók az évi számadásokat megvizsgálják és erről a közgyülésnek jelentést tesznek. Ha a számadást rendben találják, ezt nevük aláirásával könyvekben bizonyitják és jelentésük alapján a közgyülés a tisztviselőkre nézve a felmentvényt mondja ki.

Közös kiadások

72. §. *a)* Az egyleti lakbér; *b)* a számvivő fizetése; *c)* az egyleti szolga fizetése; *d)* az egyleti közlöny költségeinek pótlása, amennyiben azok előfizetések által nem fedeztetnek. E közös kiadások a betegpénztár, a munkanélküliek pénztára és az önképző-szakosztály által együttesen viselendők; melyből a betegsegélyző-pénztárra 25%, az önképzői szakosztályra 50% és munkanélküliek pénztárára 25% esik.

Az egylet feloszlása

73. §. Az egyletet feloszlatni a tagoknak legalábbis ¾ része által kimondott határozat által lehet; ez esetben s akkor is, ha a feloszlatás hatóságilag történik, a visszalépő választmánynak kötelessége a hatóságtól egy oly bizottság kiküldését kérni, mely bizottság a lefoglalt vagyonból, egy uj egylet alapitásáig (melynek az egyleti vagyon a hatóság által biztositassék), az eddig jogosult segélyben részesülendő tagoknak minden segélyt tovább is nyujtson.

74. §. Az egylet feloszlása esetén az alapja a „Pesti hazai takarékpénztár”-ban gyümölcsözőleg elhelyezendő. Az ellenőrzést egy egyenlő számu főnök- és segédekből álló bizottság gyakorolja, mely évenként számadást ad és ujra választatik. A meglevő vagyonnak a tagok közt való felosztása semmi szin alatt nem történhetik. Az egylet feloszlása esetén vagyonának hová forditása tárgyában hozandó közgyülési határozat foganatositás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendő.

Általános határozatok

I. Az egylet célja főképpen a humanitás gyakorlása, t. i. betegek, rokkantak, özvegyek és árvák gyámolitása és ezen cél az alapszabályok esetleges megváltoztatásánál nemcsak nem változtatható, hanem kell, hogy mindig az egylet főcélja maradjon. Ezen határozat mellőzésével az egylet felbontottnak tekintendő és ezen esetben a 24. § lép életbe.

II. Egy tag kizárása a 9. és 49. §-ban felemlitett okokon kivül meg nem történhetik.

III. Csak ujonnan belépő tagok kötelesek az önképző-szakosztálynak is tagjaivá lenni és az erre eső dijt fizetni; az önkéntes kilépés azonban magába foglalja az összes osztályokból való kilépést.

IV. Az egyleti közlöny az e célra a választmány által választott bizottság részéről vezettetik. A szerkesztőségi bizottság a lap érdekére felügyel, valamint az esetleges panaszokat tárgyalja.

V. Ha az egylet ezen alapszabályokban meghatározott célt és eljárását, illetőleg hatáskörét meg nem tartaná, a m. kir. kormány által a nagyméltóságu magy. kir. belügyminiszter ur 1875. évi május 2-án 1508. szám alatt kelt szabályrendelete értelmében, amennyiben az egylet további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik és a felfüggesztés után elrendelt szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt, kötelezetik.

Minden az alapszabályok módositását célzó határozatok foganatositásuk előtt a m. kir. belügyminiszteriumnak terjesztendők be.

Láng J. Lipót, mint jegyző, lovag Falk Zsigmond, kir. tanácsos, elnök.

18.396/VII. szám. Látta a magyar királyi belügyminiszter, Budapesten, 1887. évi március hó 20-án. A miniszter helyett: Beniczky, államtitkár.

Szervezési munkálatok. – A IV. magyar nyomdászkongresszus és 25 éves jubileum

A választmány junius 5-én azt határozta, hogy alapszabályai értelmében 1887 julius 1-én országos egyletté alakul át. E határozat alapján a vidéki egyletek a következő átirattal szólittattak fel a csatlakozásra:

> „T. Választmány! A Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete junius 5-én tartott ülésében elhatározta, hogy a folyó évi március 20-án megerősitett alapszabályokat julius 1-én életbelépteti; az egylet cime julius 1-től Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egylete és tagja lehet minden Magyarországban dolgozó könyvnyomdász és betüöntő.
>
> E határozat végrehajtásának megkönnyitése céljából fordulunk a tek. Választmányhoz és a következőkre kérjük:
>
> 1. Nyilatkozzék az Önök vezetése alatt levő egylet augusztus 1-ig egy rendkivüli közgyülésen, hogy akar-e csatlakozni az uj egylethez, illetőleg belép-e abba testületileg?
>
> 2. Az esetben, ha csatlakoznak, a tőlünk julius 1-től Önökhöz utazóknak a fővárosban szerzett jogaik épségben maradnak, azaz eddigi befizetéseik minden pénztárra nézve beszámittatnak; viszont mi is ugy járunk el azokkal szemben, akik Önöktől utaznak a fővárosba.
>
> 3. Ha a rendkivüli közgyülés a csatlakozást elfogadja, az esetben mondja ki az egylet feloszlását is és a feloszlási határozatot ama kérelemmel terjessze fel a miniszteriumhoz egy közjegyző által, hogy engedje meg a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletébe való testületi belépést és az egylet vagyonának ezen egyletnek való átadását.
>
> 4. A feloszlást kimondó határozat december 31-ére szóljon, amikorra a miniszterium engedélye leérkezik és ezután haladéktalanul leszámolhatnak a fővárosban székelő egyleti vezetőséggel.
>
> 5. A most fennálló kerületi egyletek székhelyein ezután is megmarad a jelenlegi vezetési rendszer. Ha a vidékiekre vonatkozó szabályzat kibővitése végett országos nyomdászgyülés tartása válnék szükségessé, erről annak idején értesitjük a t. választmányt ugy, hogy képviselőjüket még a rendkivüli közgyülésen megválaszthatják.
>
> 6. Azoktól az egyletektől, melyek nem csatlakoznak, 1888 január 1-től a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete megvonja a kölcsönösséget.
>
> Budapest, 1887 junius 5. Szaktársi tisztelettel a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének választmánya."

Az alapszabályokból miniszteri határozat alapján törölt szakaszok helyett egy szabályzatot kellett kidolgozni, mely azután teljesen pótolta a kihagyott szöveget; ezt a szabályzatot az 1887 augusztus 20-án tartott IV. magyar nyomdászkongresszus[179] is elfogadta és ezzel az országos nyomdász-egylet megkezdhette üdvös működését.

A IV. magyar nyomdászkongresszus Budapesten a fővárosi vigadóban tartatott meg a következő napirenddel: I. A vidéki tagokra vonatkozó szabályzat kidolgozása. 2. A kolozsvári egylet javaslatának tárgyalása. 3. A választmány inditványa az özvegyi segély szabályozása tárgyában. 4. Netáni inditványok.

Képviselve voltak Szeben kivételével az összes vidéki nyomdászegyletek. *Arad* Vagács Mihály, *Budapest* Aigner József, Darvas Adolf, Gelberger Mihály, Hölzel József, Katits Antal, Láng J. L., Leitner Pál, Neuhäusler Vilmos, Pető Lipót, Tschutschegg Vince, Zaka Lajos és Steiner Adolf, *Brassó* Schneider Károly, *Debrecen* Hoffmann Antal, *Kassa* Nagy Sándor, *Kolozsvár* Gombos Ferenc és Pongrácz Antal, *Nagyvárad* Spitz Samu, *Pécs* Cséby

[179] Az előző évben junius 13–15-én Linzben tartott ausztriai nyomdászkongresszuson a magyarországi nyomdászegyletet Steiner Adolf képviselte.

József, *Pozsony* Eichleiter Nándor és Dirmeyer Károly, *Szeged* Rosenfeld Ede, *Temesvár* Freta János és Kozmovszky Adolf, alsóausztriai egylet képviseletében Rothenstein Mór, a wieni hirlapszedők köre képviseletében Schwichowetz és Csernotzky. Elnökké Nagy Sándor, jegyzőkké Gelberger Mihály és Neuhäusler Vilmos választattak meg. A pozsonyi egylet képviselőjének inditványát, hogy két központ alakittassék[180] (Pozsonyban és Budapesten) előbbi a vidékiek, utóbbi tisztán a fővárosiak részére, a kongresszus elvetette. Elfogadta a kongresszus az ügykezelési szabályzatot, valamint az özvegyi segély szabályozására vonatkozó inditványt azzal, hogy ez a legközelebbi alapszabálymódositásnál figyelembe vétessék és megbizta a választmányt az utasszabályzat kidolgozásával. Elfogadtatott a kolozsvári egylet inditványa, hogy ha az országos egylet valamikor *feloszlana,* a vidéki egyletek által a csatlakozás alkalmával átadott vagyon arányában kapjanak részt az egyesület összvagyonából. Az ügyviteli szabályzat szövegét alább közlöm.

„*A vidéki tagokra vonatkozó szabályzat.* Megállapittatott az 1887 augusztus 20–21-én tartott IV. országos magyar nyomdászgyülésen.

1. A központtal való könnyebb érintkezés és az ügykezelés könnyitése céljából az egylet vidéki bizottságokat alkot. E bizottságok a következők: *a)* az *aradi* Aradmegyére; *b)* a *debreceni* Hajdu-, Máramaros-, Szabolcs-, Szatmár-, Ugocsa- és Jász-Nagykun-Szolnokmegyére; *c)* a *kassai* Abauj-Torna-, Árva-, Bereg-, Borsod-, Gömör-, Liptó-, Sáros-, Szepes-, Ung- és Zemplénmegyére; *d)* a *pozsonyi* Pozsony-, Turóc-, Sopron-, Vas-, Moson-, Nyitra-, Trencsén- és Győrmegyére; *e)* a *pécsi* Baranya-, Veszprém-, Somogy-, Tolna- és Zalamegyére; *f)* a *szegedi* Csongrád-, Csanád-, Bács-Bodrog- (Ujvidék város kivételével) és Békésmegyére; *g)* a *nagyváradi* Bihar- és Szilágymegyére; *h)* a *temesvári* Bács- Bodrogmegye, Ujvidék városa, Temes-, Torontál- és Krassó-Szörénymegyére; *i)* a *kolozsvári* Kolozs-, Alsó-Fehér-, Beszterce-Naszód, Kis-Küküllő-, Maros-Torda-, Szolnok-Doboka- és Torda-Aranyosmegyére; *j)* a *nagyszebeni* Csik-, Szeben-, Hunyad- és Udvarhelymegyére; *k)* a *brassói* Brassó-, Fogaras-, Nagy-Küküllő- és Háromszékmegyére; /) a Pest-Pilis-Solt-Kiskun-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Bars-, Esztergom-, Fehér-, Heves- és Komárommegye területén levő tagok egyenesen a központtal érintkeznek.

Ha a felsorolt városok valamelyikében bizottság nem alakulna, az egyes tagok egyenesen a központi választmánnyal közlekednek, ennek hagyván fenn, hogy a gyakorlatból szerzendő tapasztalatok alapján a megye-beosztásokat módositja.

2. A fentebb emlitett helyeken az egylet vidéki tagjai saját körükből a bizottságba tagokat választanak és pedig: elnököt, pénztárnokot, ellenőrt és választmányi tagokat, kik közül a pénztárnok, az ellenőr ellenjegyzése mellett, a hozzájok tartozó bizottságoktól beküldött egyleti illetéket felveszi, a bejelentett segélyezendőket az alapszabály értelmében és az elnök utalványozása után segélyezi, a központtal évenként kétszer (junius és december végén) leszámolnak; a kebelökben történt változásokról haladéktalanul kötelesek a központot értesiteni.

3. Az oly kisebb helyeken, ahol legalább 10 tag van, ezek maguk közül elnököt, pénztárnokot és ellenőrt választanak, kik a közigazgatási teendőket végzik, nevezetesen a tagdijakat beszedik és azt minden öt hétben – a fizető tagok neveinek feljegyzésével – a bizottság pénztárnokához beküldik; beteg vagy bármi módon segélyezendő tagjaikat azon bizottság elnökének, amelyhez tartoznak, bejelentik, a beteg- vagy más segélyt a tagoknak nyugta mellett átadják. Hol tiznél kevesebb tag van, egész ötig, ott egy elnök és pénztárnok választandó; hol pedig ötnél is kevesebb van, ott csak egy bizalmiférfi választandó, hol végre csak egy tag van, ez maga köteles az illetékeit öt-öt heti időközökben bizottságához beküldeni.

[180] A pozsonyi egylet inditványa értelmében a budapesti egylet tisztán a fővárosi, a pozsonyi ellenben az összes vidéki nyomdászokat foglalta volna magába.

4. Az egylet vidéki tagjai mindazon jogokban részesülnek, melyeket a fővárosban levő tagoknak az alapszabályok biztositanak; nevezetesen: segélyt élveznek betegség- és halálesetben, rokkantság és munkanélküliség esetében, ugyszintén özvegyeik s árváik az alapszabályok által nyujtott segélyben részesülnek.

5. A vidéki tagok heti járuléka azonos a fővárosban szedett illetékkel, ugy hogy ha ebből az önképző-osztályra eső részt levonjuk, jelenleg 40 kr. és hol a főnök a heti 10 krt fizetni vonakodik, 50 kr. A IV. országos nyomdászgyülés elvárja, hogy az amugy is magas heti illetékek lehetőleg tiz évig emeltetni nem fognak.

6. Oly városbeli tagok számára, hol 10-nél több egyleti tag van, az egylet orvost tart. Hol a tagok csekély számánál fogva ez az egyletre káros volna, a tag orvos helyett kárpótlásul hetenként 1 frttal több betegsegélyt kap. A vidéki orvosok dijazásának megállapitása a bizottságok hatáskörébe tartozik. A dijazás alapelve, hogy egyleti tagonként legfölebb 2 frt adassék évenként.

7. Minden vidéki nyomdászvárosban önképző-osztály alakitandó; ahol ily osztály fentartására elegendő számu egyleti tag nem volna, az egylet ama városokban valamely hasonirányu, például könyvtárral biró egylettel léphet (kötelezettség nélkül) érintkezésbe.

8. A vidékre vonatkozó uti segélyt illetőleg a központban a napi dijak alapján külön szabályzat dolgozandó ki. Ennek elkészültéig a vidéken jelenleg fennálló viszonyok tartandók tovább is fenn.

9. Az eddig fennállott és az országos egylethez csatlakozó egyletek mindegyikének vagyonáról részletes leltár veendő fel és minden tagra nézve feltüntetendő, hogy mely segélyző-osztálynak mióta tagja, hogy a teljesitett befizetési évek minden segélyezési osztályban való részesülhetésre a központban beszámittathassanak. *A hozott vagyon minden csatlakozott egyletnek ujjáalakulás vagy az országos egylet megszünése esetére az arányokhoz képest biztositandó.* A nem csatlakozó vidéki egyletek azon kisebbségben maradt tagjai, kik belépni akarnak, a kölcsönösség alapján vétetnek át.

10. A pénztár vizsgálását gyakorló ellenőrző bizottság egyik tagját képezi a vidéki bizottságok egy küldötte. E képviseltetést a bizottságok évről-évre egymásutáni sorrendben gyakorolják.

11. Minden a vidéken levő egyleti tagnak az egyleti közlöny ingyen küldetik meg s az egyleti és bizottsági hivatalos közlemények magyar és német nyelven közlendők.

12. A bizottságok pénztárnokai az egyleti év végén fáradságukért tiszteletdijjal kárpótolandók. Ezt a bizottságok ajánlatára a központi választmány állapitja meg.

13. Választásoknál és mindazon kérdésekben, melyek rendes vagy rendkivüli közgyüléseken eldöntésre kerülnek, a vidéki tagok szintoly szavazási joggal birnak, mint a fővárosi tagok. A szavazás gyakorlása ugy történhetik, hogy a tagok tanácskozást tartva vagy küldött által képviseltetik magukat, ki annyi szavazati joggal bir, ahány hiteles aláirást egyleti tagoktól e célból felmutat, vagy pedig az illető bizottságok elnöke összeszedi a napirenden levő kérdés feletti pro és kontra szavazatokat és beküldi azokat a központi választmány elnökének. A választásokra vonatkozó titkos szavazatok lepecsételve küldendők a közgyülésre. A vidéki tagok irásbeli szavazata a közgyülés napja előtt ajánlva teendő a postára."

A kongresszussal kapcsolatban ünnepelte a budapesti egylet fennállásának 25 éves jubileumát. Az ünnepély augusztus 19-én délelőtt a fővárosi vigadóban tartatott meg. Falk Zsigmond egyesületi elnök lendületes megnyitóbeszédben ismertette az egyesület történetét, melynek felvirágoztatása érdekében különben Falk Zsigmond tagadhatatlanul sokat tett. Az Ébredésdalkör éneke után Leitner Pál méltatta a nap jelentőségét, a jelenlevőket további szoros összetartásra buzditva. Este a polgári lövölde helyiségeiben kedélyes mulatság volt, mely alkalommal Dobsa elszavalta Komócsy Józsefnek ez alkalomra irt költeményét, az Ébredés pedig ügyesen összeállitott műsorral szórakoztatta a jelenlevőket, mely után a fiatalság táncra

perdült. A következő napon a Typographia és az Ébredés dalkörök által a Fácán helyiségeiben rendezett estéllyel záródott az ünnepély.[181]

A kongresszus után már csak az egyes vidéki egyletek csatlakozása volt hátra, mihez azonban még miniszteri jóváhagyás is kellett. Az egyes egyletek közül december 31-ig csak négy jelentette be csatlakozását: a brassói, debreceni, kassai és a temesvári nyomdászegylet. A Pozsonyi könyvnyomdászok egylete részéről főként Dirmeyer Károly folytatott a Typographia hasábjain polemiát arról, hogy két központ alakittassék, másrészt pedig az előirt tagdij leszállittassék, mert szerinte a pozsonyi egylet az összes kiadásokat heti 40 kros illetékből is képes lett volna fedezni, mert a pozsonyiak kisebb segélyeket fizettek, mint az országos egylet.

A Pozsonyi könyvnyomdászok egyletének 1887 november hó 26-án tartott rendkivüli közgyülése azt a határozatot hozta, hogy az országos egylethez mindaddig nem csatlakozik, mig 1. a *budapesti desolat egyleti viszonyok meg nem változnak;* 2. *mig az egylet élén egy főnök áll mint elnök, mire már nincs példa egész Európában;* 3. *mig a Typographia szerkesztőjét nem az általánosság választja.*

Ezek feltétlenül nyomós okok voltak a csatlakozás ellen, melyek közül a pozsonyi egylet az első és harmadik kifogás megszüntével a másodikat mindvégig felhasználta arra, hogy vele a csatlakozás lehetetlenségét bizonyitsa. Pedig akkor ezt a kifogást illetőleg nem volt igazuk a pozsonyiaknak, mert az akkor érvényben levő alapszabályok értelmében az elnököt a nyomdatulajdonosok sorából kellett választani, nem ugy mint jelenleg.[182]

A Typographiában időközönként közzétett cikkek, melyek a III. országos nyomdászkongresszus által elfogadott országositást kivihetetlennek deklarálták, nem valami nagyon kedvezően befolyásolták a választmánynak most már az azonnali csatlakozásra vonatkozó felhivását. Itt-ott ellenkező véleményeket hangoztattak s a választmány ennélfogva szükségesnek látta kijelenteni, hogy a csatlakozni nem óhajtó vidéki egyletekkel a kölcsönösséget megszünteti. Ismerve az akkori viszonyokat, a vidéki egyletekre ez nem sok hátránnyal járt; ezek az egyletek néhány évvel előbb még teljesen izolált módon, tisztán mint helyi egyletek működtek s igy nem is ismerték a kölcsönösség előnyeit, ennélfogva a választmány ultimátuma ezeknél az egyleteknél nem okozott nagy konsternációt.

Az országos egylet ügyében kiküldött előkészitő bizottság egy körlevelet bocsátott ki a vidéki egyletekhez, melyben azokat felszólitotta, hogy 1888 január hó 1-től kezdődőleg a központtal számoljanak el és a segélyek kifizetését is egyöntetüen végezzék. A körlevél szövege a következő:

---

[181] Az egyesület megbizásából Zaka Lajos megirta a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete negyedszázados fennállásának történetét. A kisebb terjedelmű, de avatott tollal irott munka a jubileum után jelent meg, magyar és német nyelven. – Budapest. 1887, 8° 176 oldal.

[182] Az a gyakorlat, hogy a *segélyző-egyesületnél* nyomdatulajdonos tölti be az elnöki tisztet, az egylet alapitásától kezdődőleg datálódik, mert az egyesületet tulajdonképpen a főnökök alapitották s igy annak vezetésében maguknak jogokat vindikáltak. Még erősebben ragaszkodtak e jogukhoz a pénztárak egyesitésekor, midőn ujból kikötötték, hogy a rokkantsegélyző-pénztár vezetésében jogaikat fentartják. Azóta – ámbár közülük csak egynéhányan fizették az egyesületi tagok után a heti 10 krajcár rokkantpénztári illeték-részletét – e jogukhoz ragaszkodtak s közbenjárásukra a kormány is követelte az alapszabályok oly szövegezését, hogy az elnök a nyomdatulajdonosok sorából választandó. Ez a hivatalos kényszer 1909-ben, midőn az egyesület lemondott az egy-két nyomdatulajdonos által fizetendő fillérekről megszünt s a jelenleg érvényben levő alapszabályok már nem kényszeritik a tagokat arra, hogy az egyesület vezetésére feltétlenül nyomdatulajdonost válasszanak.

Tek. Választmány!

A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleté”-nek választmánya e hó 6-án tartott ülésén elhatározta, hogy mindazokat a kerületi egyleteket, melyek az országos egylethez való csatlakozásukat kijelentették, felszólitja a jövő, 1888. évi január 1-től való egyöntetü ügykezelésre. Ugyanez ülésen egy bizottságot is választott, mely magát a kerületi egyletekkel érintkezésbe téve, ezeknek a szükséges utasitásokat megadja.

Szükséges ez azért, hogy a végleszámolás megkönnyittessék, amennyiben ezáltal a számadás csak ez év végéig történnék, ha a miniszteriumtól a csatlakozási engedély esetleg később érkeznék is le; de szükséges főleg azért, hogy a tagok egyenlő segélyeztetése végre-valahára az egyenlő befizetés alapján biztosittassék.

Ha a tek. Választmány vezetése alatt álló egylet ebbe beleegyezik, ugy kérjük az alábbi utasitások figyelembe vételét; egyuttal a január 1-ig terjedő számadásban – melynek beküldését később szinte kérjük – feltüntetendő, hogy a tagoknak egyenként mily időtartam számitandó be az egyes segélyezési osztályokban.

A heti illeték 50 kr., mely a következőképp könyvelendő el: 25 kr. a betegsegélyző-pénztárra, 15 kr. a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra, 10 kr. pedig a munkanélkülieket segélyező pénztárra. – A beiratási dijak fele a beteg-, fele a munkanélküli pénztárra esik.

A segélyezés ujévtől a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleté”-nek alapszabályai szerint történik; kivétetnek az oly egyletek, hol egyik-másik segélyezési ágnak eddig nem volt pénztára; ezeknél az oly tagok, kik más egyletnél nem szereztek jogot a segélyezésre, csak az alapszabályszerü idő elteltével tarthatnak igényt segélyre. Az oly tagok ellenben, kik más egyletnél már szereztek jogot, rögtön segélyezendők. Ez utóbbira például felhozzuk, hogy oly tagnak, ki a fővárosból vagy más munkanélküli pénztárral biró városból elutazik és ott munkanélküli segélyben nem részesült, joga van az uj foglalkozási helyén a munkanélküli segélyre, ha már egy éves tag; az esetben pedig, ha kapott munkanélküli segélyt abban a városban, ahonnét elutazott, csak a segély felvétele után 13 hétre kaphat ujra segélyt uj foglalkozási helyén. (Oly szaktársak, kik más velünk kölcsönösségben levő egylettől utaznak hozzánk s ha ott, ahonnét jöttek, van munkanélkülieket segélyző pénztár, csak 26 heti tagság után kapnak segélyt.)

A viatikum egyelőre, mig az összes egyletek csatlakozása megtörténik, mindenütt jelenlegi nagyságában marad.

Az alapszabályoknak, különösen a munkanélküliekre vonatkozó résznek tüzetes tanulmányozását ajánljuk az illető pénztárnokoknak.

A pénztárnok fizetése, levelezés és minden oly kiadás, mely nem kizárólag valamelyik pénztárt külön terheli, közös kiadásként könyvelendő s felerészben a beteg-, felerészben a munkanélküli pénztárt terheli.

A fentebbi utasitások elfogadását nem okvetetlenül kivánjuk, csak ajánljuk, hogy a kerületi egyletek előbb beletörődjenek az ügykezelésbe s tagjaik minél előbb élvezzék a fővárosi tagoknak nyujtott segélyt. Kérjük a tek. Választmányt, sziveskedjék haladéktalanul válaszolni, hogy beleegyezés esetén az alapszabályokat, a vidéki tagokra vonatkozó szabályzatot, ügykezelési s más nyomtatványokat már ujévre megküldhessük.

Budapest, 1887 december 10. Kollegiális tisztelettel *az orsz. egyletet előkészitő bizottság.*

***

Az országos egyesület választmánya 1888 április 8-án tartott ülésében azt határozta, hogy a pozsonyi egyletet egy ujabb átiratban fogja az országos egylethez való csatlakozásra felszólitani. Az átirat, melyet Falk Zsigmond elnök és Tschutschegg Vince német jegyző irtak alá, az országos egylet nagy horderejét és a pozsonyiaknak ezen intézménnyel szemben tanusitott idegenkedését érintvén, igy végződik:

„Mindezt tekintetbe véve, alulirt választmány hiszi, hogy Magyarország összes nyomdászai érdekében cselekszik, ha a pozsonyi egylethez ama szaktársi felhivást intézi: hogy az országos egylethez való csatlakozás kérdését egy ujabb diskusszió és határozathozatal tárgyává tegye és a hozott határozatot minél előbb alulirott egylettel tudatni sziveskedjék.

Sürgős határozathozatal e fontos kérdésben annál is inkább szükséges, mert a május hóban Grazban tartandó osztrák nyomdászkongresszuson, melyre már meghivó is érkezett, igen fontos tárgyak lesznek napirenden, különösen a kölcsönösséget illetőleg. Ha tehát a pozsonyi szaktársak ismét elhatároznák, hogy nem csatlakoznak az országos egylethez, ugy ennek szóba kell kerülnie a grazi nyomdászkongresszuson. Apellálunk Pozsony szaktársi szeretetére és hisszük, hogy belépésük által az országos egyletre felteszik a koronát a nagy és nemes műre."

A pozsonyi egylet az átiratra azt válaszolta, hogy nem csatlakozik, mert a Typographia velük szemben oly magatartást tanusit, hogy a jelenlegi viszonyok között nem tartják lehetségesnek az országos egyletbe való beolvadást.

A vidéki egyletek közül 1889-ig az *aradi* 2333,85, a *brassói* 1455,06, a *kassai* 3817,83, a *debreceni* 1530,04, a *kolozsvári* (1890) 7933,66, a *nagyváradi* (1889) 274,27, a *pécsi* 2037,12 forintot küldött be, mint a csatlakozás napjáig létező vagyont.[183] A szebeni egyáltalán nem nyilatkozott a csatlakozást illetőleg és előrelátható volt, hogy amig Binder áll ezen egyesület élén, addig az nem fog csatlakozni. A következtetés nem csalt, mert ez az egylet volt a legutolsó a csatlakozó egyesületek között.

Az országos egyletnek volt különben egy ütőkártyája az akaratoskodó egyletekkel szemben: ezen egyletek területéről bárki beléphetett az országos egyletbe és igy ezen egyesületek idővel teljesen magukra maradhattak volna. Igy felhatalmazta a választmány a brassói egyesületet, hogy a szebenieket is vegye fel tagokul, amennyiben onnét ilyenek jelentkeznének; a pozsonyi egylet területéről a győriek és a nyitraiak vétettek fel az országos egyletbe.

A pozsonyi egylet ügye az 1888-iki grazi kongresszuson is szóba került, melyen az országos egyesületet Pető Lipót és Steiner Adolf képviselték.

A kongresszuson Dirmeyer Károly, a pozsonyi egylet képviselője kijelentette, hogy nem csatlakoznak, mert 1. nem akarnak principális elnököt, 2. mert a szerkesztőt nem a közgyülés választja, 3. mert a Typographia rosszul van szerkesztve, 4. mert a helyzet megbizhatatlan. A pesti küldöttek válasza után Faber inditványára kimondatott, hogy az osztrák nyomdászgyülés mindaddig nem érzi magát indittatva arra, hogy a nem csatlakozó magyarországi nyomdászegyletekkel megszüntesse a kölcsönösséget, mig azok más egyletek iránt a kölcsönösséget teljesitik. Végül a kongresszus azon óhajának adott kifejezést, hogy ez az ügy békés uton fog elintéződni.

Ezután még számtalan lépés történt a pozsonyi egylet csatlakozásának keresztülvitelére, azonban sikertelenül. Csak 13 év mulva mondták ki a pozsonyiak a csatlakozást és ez 1905 julius 30-án végre megtörtént, mely alkalommal átvettük a pozsonyi egylet 51.878,18 korona vagyonát. Ezután közvetlenül, 1905 november 27-én a fiumei egylet is csatlakozott és átadta 4748,32 kor. vagyonát. Utolsónak csatlakozott a nagyszebeni nyomdászegylet 1907 május 22-én 22.224,40 korona vagyonnal. Ezzel egyelőre befejezem az egyesületünk országositására vonatkozó részt és áttérek az előző évek egyéb eseményeire.

[183] A csatlakozás nagyrészt 1888 január 1-én történt meg; ekkor olvadt be az országos egyletbe Arad, Brassó, Kassa, Pécs, Temesvár, Debrecen; Kolozsvár julius 1-én, Szeged szeptember 15-én. Egyrészük vagyonát csak később adta át. A rokkantsegélyző-pénztárak a vidéki egyleteknél a következő sorrendben kezdték meg a segélyek kifizetését: Szeben 1885 január 1, Pozsony 1887 november 1, Temesvár 1888 október 1, Kassa 1889 junius 1.

Az 1885. évi árszabálymozgalom

A segédek anyagi helyzete, mint azt már az előző fejezetekből láttuk, Budapesten nagyon rosszul állott. A folytonos torzsalkodások csak egyes nyomdavállalatoknak váltak előnyére, melyek a munkabéreket a végtelenségig redukálták. Egyes nagy nyomdák a munkabérek lenyomásában hallatlan dolgokat produkáltak. Az Athenaeum ezek között ősidők óta vezérszerepet játszott és ebben az intézetben lapszedőknek 7–8 forintot, nappali szedőknek 5–6 forintot fizettek hetenként 11–12 órai munkaidő mellett. Ebben a tekintetben különben egyes budapesti nyomdák igazán „versenyen kivül" állottak.

Az 1885. évi országos iparkiállitás alkalmával nagy mértékben emelkedett az élelmiszerek ára és az ideiglenes bizottság április 19-ére bizalmiférfiui értekezletet hivott össze, hogy az árszabályrevizió ügyében teendő lépéseket megbeszéljék. A legutolsó, 1872. évi árszabály-javitás óta tizenhárom év telt el és az 1872. évi árszabályt is elsöpörte az 1873. évi „krach". Ezen idő alatt nemcsak az élelmiszerek, hanem a lakásbérek is emelkedtek. Az értekezlet, melyen 21 nyomda 43 küldöttel volt képviselve, egy héttagu bizottságot választott az árszabály kidolgozására azzal az utasitással, hogy azt az egybehivandó általános nyomdászgyülés elé terjessze.[184] Az általános nyomdászgyülés május 10-én, a Wohlfahrt-féle kerthelyiségben tartatott meg. A hetes bizottság által kidolgozott és előterjesztett árszabálytervezet szerint a számolás a nappali szedőknél 2 krajcárral emeltetett és a bizonyospénz 12 forintban állapittatott meg 9 órai munkaidővel. A lapszedés magyar lapoknál 26 krajcárban, német lapoknál 27 krajcárban volt megállapitva. Ugyanekkor megválasztatott az árszabálybizottság is.[185]

Az árszabálybizottság felkérte Falk Zsigmond egyesületi elnököt, hogy a budapesti nyomdatulajdonosokat egy gyülésre hivja meg. Falk az egybehivást, miután a főnöktestületnek Kertész József az elnöke, elháritotta magától és csak mint társegybehivó óhajtott a dologban szerepelni. A bizottság ezek után Kertész Józsefet kérte fel a gyülés egybehivására, kinek a nyomdatulajdonosok azt válaszolták, hogy mivel ők nem képeznek testületet, nem fogadhatnak el egy, minden egyes budapesti nyomdatulajdonosra kötelező erővel biró árszabályt. Az árszabálybizottság erre azt határozta, hogy az árszabályt minden egyes nyomdatulajdonosnak külön-külön fogja beterjeszteni és ezért a következő körlevelet küldte szét:

> „Tisztelt főnök ur! Az 1885. évi május hó 10-én tartott általános nyomdászgyülésen egy tiztagu bizottság választatott, melynek feladata, a főnök urak szives engedelmével, a mellékelt revidiált árszabályt minden üzletben elfogadtatni. A bizottság a fenti célt elérendő, felkérte Kertész József urat, mint a volt főnöktestület elnökét, hivna egybe egy főnökértekezletet és terjesztené elő módositott árszabályunkat, hogy már főnökeink érdekében is végre egy egyöntetü árszabályt létesithessünk. Ezen első kisérletünk nem sikerült. Nem lettünk ugyan végleg elutasitva, de Kertész József ur azon kijelentése folytán, mely szerint a budapesti főnökök, nem képezvén testületet és igy az esetleg összehivott értekezlet nem hozhatna mindenkire kötelező határozatot: kényszerittettünk a mellékelt árszabályt minden egyes főnök ur elé azon *alázatos* kérelemmel és biztos reményben terjeszteni, miszerint azt méltányosnak és igazságosnak találván, már emberbaráti szempontból is elfogadni méltóztassék.
>
> Alázatos kérelmünk támogatására legyen szabad a következőket felhoznunk: 1872-ben a legtöbb üzletben elfogadott árszabályunk csak rövid ideig tartatott mindenütt tiszteletben. Egymásután csorbittattak jogaink, minek eredménye lőn: a tisztességes üzleteknek a versenyt megnehezitő, most is divó piszokverseny. Azon a ponton állunk, hogy még az állami és városi

[184] Tagjai voltak: Záhonyi Alajos, Fuchs Antal, Gyöngyösy Sándor, Leitner Pál, Heszky, Losigon és Grócz Ernő.

[185] A bizottság tagjai voltak: Dobes Ignác, Deutsch Albert, Darvas Adolf, Hölzel József, Kaczander Gyula, Karch Lipót, Pető Lipót és Tschutschegg Vince.

munkák is olcsóbban készittetnek, mint azt árszabályunk megengedné. Hogy ennyire fajult a piszokverseny, sok benne a mi hibánk, melyhez nagyban hozzájárult az 1872 után bekövetkezett munkapangás, a főnökeink által feladott minden üzleti előny, hogy csak munkásaikat foglalkoztathassák.

Vegyék tekintetbe, tisztelt főnök urak, hogy napról-napra drágulnak a legszükségesebb élelmiszerek és a lakások; tisztelettel kérjük munkásaik munkakedvét és munkaképességét figyelemmel kisérni, lehetetlen észre nem venniök, hogy ezekben nagy a hanyatlás, aminek egyedüli oka csak az, hogy a mostani munkások nem élnek, hanem napról-napra tengődnek; kevés bennük a nemes érzék főnökeik érdekei iránt, mert ezeket tartják sanyaru helyzetük okozóinak. Segitsünk egymáson, hogy mindnyájunkon segitve legyen; mi minden lehetőt elkövetünk, hogy főnökeinknek lehetővé tegyük a tisztességes versenyt, de hogy ezt elérhessük, hisszük, miszerint a t. főnök urak belátandják, hogy ehhez első kellék munkásaiknak árszabályuk szerint való dijaztatása. Ha netalán Uraságodnak észrevételei volnának vagy éppen kifogása az árszabály valamely pontja ellen, kérjük azt az alólirt bizottság elnökével tudatni, ki minden lehető engedményt megtesz annak érdekében, miszerint végre valahára egy egyöntetű árszabályt létesithessünk; továbbá kérjük Uraságodat, hogy bármiképp vélekedne is, ezt velünk tudatni méltóztassék. Ismételve alázatos kérelmünket és becses véleményét mielőbb elvárva, maradtunk kiváló tisztelettel *az árszabálybizottság.*"

Az alázatos kérelem némi eredménnyel járt, mert 24 főnök szóval megigérte volt az árszabálynak némi módositással való elfogadását. Ez azonban csak biztató kilátás volt, melyre nem lehetett biztosan számitani. Ez julius vége felé történt. Az árszabálymozgalom csak döcögve haladt előre, mert a szaktársak a tizenhárom év alatt elszoktak attól, hogy első sorban saját anyagi javukkal kell foglalkozniuk; egyes nyomdák személyzetei egyáltalán nem törődtek a mozgalommal, sőt az árszabálybizottságban is voltak olyanok, akik nem látták szükségesnek az üléseken megjelenni. A hirlapszedők csatlakoztak a mozgalomhoz, a gépmesterek azonban nem. A bizottság tagjai az árszabály helyett a Typographia ügyét tárgyalták s egyrészük működését ahhoz kötötte, hogy a rendkivüli közgyülés miként határoz a lap ügyében. Junius 27-én végre a két párt megegyezvén Tschutschegg ama inditványában, hogy a Typographia „Gutenberg" cimü német melléklettel jelenjen meg, kibékült. Legfőbb ideje volt, mert az árszabályra vonatkozó munkálatokat a Typographia ügyében végig küzdött harcok megakasztották.

Az árszabálybizottság szeptember 13-iki ülésében a gyüjtéseket azon oknál fogva, hogy csak egy-két nyomda gyüjtött, mig a többiek abszolute nem vettek erről tudomást, beszüntette; a bizottság azzal végzi értesitését, hogy annak idején ismételve fel fogja szólitani a munkásokat az erélyes gyüjtésre. A bizottságnak alapjában teljesen igaza volt, mert 17 hét alatt mindössze csak néhány forint jött be, tehát egy nagy semmi. Ilyen áldozatkészség mellett nem igen lehetett árszabálymozgalomba fogni. A nagyobb nyomdák közül Khór és Wein 50 taggal, Wodianer 20 taggal, Államnyomda 24 taggal, Bartalits 18 taggal semmit, más nagyobb nyomdák pedig csak egypár forintot adtak e célra és 45 nyomdából 1200 szaktárstól 495 forint folyt be az árszabálybizottság pénztárába, tehát nyomdánként valamivel több, mint 10 forint. Csak a Franklin, Athenaeum és Részvénynyomda adakozott áldozatkészséggel. A Typographia 1885. évfolyamának 47. számában közölt kimutatás szerint november végéig csak 1000 forint körüli összeg érkezett be a mozgalom céljára, „de nagy volt a lelkesedés és összetartás."

A helyzet e nem nagyon biztató „lelkesedés" dacára kezdett lassanként kibontakozni. A segédek árszabálybizottsága szeptember hónap végén az alább közölt levélben kérte fel Falk Zsigmondot a főnököknél való intervencióra:

„A jelenleg működő árszabálybizottság működése odairányul: békés uton egy egyöntetü árszabályt létesiteni, melyhez valamennyi számbavehető nyomdatulajdonos közreműködését megigérte. A bizonyospénz minimumának meghatározása kifogásoltatott a legtöbb nyomda-

tulajdonos által. Erre vonatkozólag bátorkodunk megjegyezni, hogy egyöntetü árszabály e pont nélkül nem létesithető. Mert ha elfogadják a 23 krajcáros számolást és kényök-kedvök szerint fizetik a bizonyospénzt, akkor helyzetünk csak rosszabbodik. Főnökeink azt kérdezik, mit tegyenek azokkal, akik nem érdemelnek többet 6–7 forintnál. Erre azt válaszoljuk: számoltassanak velük. A minimum tehát árszabályunk sarkalatos pontja; ha ezt elejtik, akkor nem fogadtak el a t. nyomdatulajdonos urak semmit sem. Ha a t. főnök urak igazán óhajtanak egy egyöntetü árszabályt létesiteni, nem hihetjük, hogy maguk akarják egy oly pont törlését, mely nélkül az egész nem volna egyéb irott malasztnál. Gondoljanak a t. főnökök családjukra és tegyék lehetővé munkásaiknak is a megélhetést. Budapest, 1885 szeptember 30. Kiváló tisztelettel *az árszabály bizottság.*"

Falk Zsigmond ezuttal eleget tett az árszabálybizottság kérésének, miután a főnökök az előző alkalommal kijelentették, hogy nem képeznek testületet s Kertész József és Légrády Károly nyomdatulajdonosokkal október 21-én egy körlevelet bocsátott ki, melyben az illetőket meghivta az október hó 27-én tartandó tanácskozásra. A körlevél szövege a következő:

„A budapesti könyvnyomdatulajdonos urakhoz! Tisztelettel alulirottak a budapesti betüszedők egy többtagu bizottsága által arra kérettünk fel, hogy a budapesti könyvnyomdatulajdonosokat közös tanácskozásra hivjuk meg azon célból, hogy azon főnökök javaslatai, kik a betüszedők által előterjesztett uj árszabályt általánosságban elfogadták, de akiknek az emlitett árszabály egyes pontjaihoz megjegyzéseik vannak, tudomás, illetőleg megvitatás tárgyává tétethessenek. A munkaviszonyok rendezésének szükségességét, valamint a betüszedők közös megállapodás elérésére célzó fenti kivánatnak jogosultságát részünkről elismervén, ezennel bátorkodunk t. Cimedet a f. évi október hó 27-én, délután 4 órakor, a budapesti kereskedelmi és iparkamara üléstermében (Mária Valéria-utca, uj tőzsdeépület, II. em.) a fent ecsetelt ügyben értekezletre tisztelettel meghivni, miszerint ezen ülésre biztosan már annál is inkább megjelenni szíveskedjék, hogy a budapesti betüszedők viszonyai, ahol azok javitásra szorulnak, közös közreműködéssel rendeztessenek, az egyik vagy másik oldalon táplált elégedetlenség eloszlattassék s igy azon a munkaadókat és munkásokat egyaránt érdeklő ügy békés megoldást nyerjen. Budapest, 1885. évi október hó 21-én. Kartársi üdvözlettel: Lovag Falk Zsigmond, Kertész József, Légrády Károly."

A felhivásra 43 budapesti nyomdatulajdonos közül csak 18 jelent meg. E 18 főnök azonban a budapesti egyleti tagok 70%-át képviselte, az elmaradottak tehát a kis amerikai és egyéb nyomdák tulajdonosai voltak, kiknek kisebb gondjuk is nagyobb volt az árszabálynál. Ennélfogva november 2-ára egy ujabb gyülést hivtak egybe. Az ülésen egy bizottságot választottak (Buschmann, Falk, Gerő, Wodianer és Khór) s elhatározták, hogy a segédek árszabálybizottságát közös értekezletre hivják meg. A főnökök november 2-iki értekezletén Légrády azt kivánta, hogy a napilapok bizonyospénzben állittassanak elő; egy más nyomdatulajdonos (Wodianer) pedig a munkaidőnek napi 10 órára való emelését inditványozta, a minimum meghatározásáról pedig hallani sem akartak. A főnökök részéről lovag Falk Zsigmond, Buschmann, Khór, Gerő és Wodianer lettek a tárgyalásokra kiküldve. Utóbbi azonban nem jelent meg.

A nyomdatulajdonosok eljárása óriási felháborodást keltett a segédek soraiban, mivel azok nemcsak hogy nem voltak hajlandóak árszabályjavitást adni, hanem valóságos hátramenést ajánlottak az 1872. évi árszabállyal szemben. 1872 óta nem volt ujabb árszabály és ez is csak 1873-ig volt érvényben, mikor a wieni világkiállitás utáni általános gazdasági krizis az előbbi évek minden vivmányát tönkresilányitotta. Teljesen indokolt volt tehát a segédek 1885. évi árszabálymozgalma, mely végre egy teljesen egyöntetü árszabály megalkotását célozta. A segédek kijelentették, hogy a főnökök jóakaratu belátására apellálnak. De midőn látták, hogy a belátás a főnökök előtt ismeretlen fogalom, a békés megoldás helyett a jogos követelés terére léptek. A Typographia eddigi békés álláspontjának megváltoztatásával a helyesebb utra tért és kiméletlen harcot inditott egyes nyomdatulajdonosok ellen. A nyomdatulajdonosok eljárása még azokat a segédeket is felláziotta, akikre nem lehetett biztosan számitani.

Az árszabálybizottság által november hó 8-ára egybehivott általános nyomdászgyülésen körülbelül 800 szaktárs jelent meg. Elnökké Zaka Lajos, jegyzőkké Haraszti József és Aigner József választattak meg. A gyülésen a segédek erősen kifejezést adtak óriási elkeseredettségüknek a nyomdatulajdonosok „jóakaratu" véleményét illetőleg s izgatott viták után elfogadták Kaczander Gyula azon inditványát, hogy az árszabálybizottság az április hóban elfogadott árszabálytervezet alapján folytassa a főnökökkel az alkudozást és a szaktársak keresetüknek két százalékával járuljanak a gyüjtésekhez. A nyomdatulajdonosokkal való tárgyalásra Deutsch Albert, Karch Lipót, Tschutschegg Vince, Pető Lipót és Darvas Adolf küldettek ki.

A vegyes bizottság november 29-én a Pesti könyvnyomda részvénytársaság helyiségében tartott értekezletén a nyomdatulajdonosok már engedtek tarthatatlan álláspontjukból és csak azt kivánták, hogy a bizonyospénz minimuma ne határoztassék meg és a hirlapok bizonyospénzben is szedhetők legyenek. A segédek megbizottjai ezzel szemben ragaszkodtak ahhoz, hogy a bizonyospénz minimuma meghatároztassék és pedig ujonnan felszabadultak részére 8 frt, a többiek részére legalább 11 frt, a hirlapok szedését illetőleg pedig azt követelték, hogy amennyiben azok bizonyospénzben lesznek előállitva, a bizonyospénz összege megfeleljen a szedés árának. A számolást illetőleg a főnökök garmond, bourgeois és petit szedésért 23 krajcárt, cicero, kolonel szedésért 24 krajcárt, nonpareilleért 25 krajcárt akartak fizetni. Hosszabb vita után a vegyes bizottság a következőkben állapodott meg: 1. A főnökök által kivánt számolási alap elfogadtatik; 2. napilapok bizonyospénzben is szedhetők, de ez utóbbi esetben a bizonyospénz okvetlenül megfeleljen a szedők által előállitott munka számolási árának; 3. a bizonyospénz minimuma meghatározandó, magassága azonban a december 2-án tartandó általános nyomdatulajdonos-értekezleten állapittassék meg. A nyomdatulajdonosok december hó 8-án tartott értekezlete azonban oly árszabálytervezetben állapodott meg, melyet semmi körülmény között sem lehetett a segédeknek elfogadniok. A nyomdatulajdonosok az árszabálytervezetnek a számolásról szóló 5. és a hirlapszedésről szóló 7. pontjait a maguk érdekében olyformán módositották, hogy: „a kevert szedés, tiszta szedés, matematikai, táblázatos, ritkitott, röviditésekkel kevert és alárakott szedés, valamint költeményszedés dijazása szabad egyezkedésre hagyatik. Ha az egyezkedés nem sikerül, a munka bizonyospénzben szedendő. Ily esetben a bizonyospénz megállapitásánál alapul a számoló szedő – rendes munkaidő mellett – hat heti keresetének átlaga szolgál. A hirlapszedés főnök és segédek között szabad egyezkedés tárgyát *is* képezheti. A számolási alap 22 kr." Ez egyenesen az árszabály kijátszására irányuló törekvés volt a nyomdatulajdonosok részéről, mert tisztán ő tőlük tette függővé a munkák dijazását.

A hirlapszedők december 6-án tartott gyülésükön azt határozták, hogy az antiqua 25 krral, fraktur 27 krral, kompakt, kurziv vagy ritkitott szedés duplán számittassék s a lapok bizonyospénzben való szedése töröltessék. A december 13-án megtartott általános nyomdászgyülésen, mely a fővárosi vigadóban tartatott meg, s melyen Tanay József elnökölt, körülbelül 900 szaktárs jelent meg. A gyülésen a bizottság bejelentette, hogy a gépmesterek és nyomók köre nem válaszolt az árszabálybizottság felhivására és igy ezek érdekeit figyelmen kivül kellett hagyni.

A bizottság ezután azt inditványozta, hogy a gyülés mondja ki, miszerint a minimális hetibér 8, illetve 10 forint és a hirlapok szedése 25 krajcáros, nappali szedés 22 krajcáros alapáron számittassék, a napilapok bizonyospénzben való szedése azonban visszautasitandó. A gyülés hosszu és heves vita után az inditványt elfogadta és az árszabálybizottságnak köszönetet szavazott. A gyülés határozatának végrehajtásával Leitner Pál, Zaka Lajos és Singer Sándor bizattak meg.

A végrehajtó bizottság határozatából a nyomdák személyzete utasittatott, hogy az árszabályt hétfőn, december 14-én nyujtsa át a nyomdatulajdonosnak és amennyiben az illető annak

elfogadását megtagadná, akkor a személyzet rögtön hagyja abba a munkát. A bizottságnak nagy munkát adott azon szaktársaknak a 10 forintos minimum elfogadása érdekében való kapacitálása, akik 12 forintos minimum mellett dolgoztak, de végre az árszabály egyéb előnyei érdekében ezek is engedtek álláspontjukból. A személyzetek december 14-én sorra előterjesztették az árszabályt s a legelsőnek Hirsch Lipót, a Franklin igazgatója, utána hat kisebb nyomda és estig, egynéhány nagyobb nyomda kivételével, a legtöbb cég aláirta az uj árszabályt. Az Athenaeum nevében Benedek Sándor művezető kijelentette, hogy az igazgatóság mitsem akar tudni az árszabályról. A személyzet erre az ügyvezető könyörgése dacára „Előre!" kiáltással kivonult. Az igazgatóság a nyomda bizalmiférfiait az elöljáróságnál bepanaszolta, kiket a hatóság 20–20 forint pénzbüntetésre itélt. Ezt az itéletet az Athenaeum lapjai másnap nagy diadallal közölték. Zsarnay rendőrkapitány a Sebestyén-téri Csigavendéglőben nagy rendőri kisérettel felkereste a sztrájkolókat és azokat a visszatérésre igyekezett kapacitálni, kisérlete azonban természetesen nem járt sikerrel. Az Athenaeum lapjait tanoncok és egypár renegát állitotta elő. Hétfőn még a Légrády, Wodianer, Neuwald, Birkholz és Vajda cégek személyzete is kilépett; pár napi ellentállás után azonban ezek is elfogadták az árszabályt, azonban – Légrády kivételével – a kilépettek egy részét elbocsátották.[186]

A végrehajtó bizottság az árszabály elfogadása után a következő körlevélben kérte fel a nyomdatulajdonosokat az árszabály iparhatósági láttamoztatására:

> „Ide mellékelve azon kérelemmel küldünk Uraságodnak három példányt az Uraságod és szedői által f. évi december hó 14-én közösen elfogadott szedőárszabály és munkarendből, hogy azt az ipartörvény 113. §-a értelmében – amint a nevezett szabályzat utolsó pontja is emliti – az illető kerületi Előljáróság, mint elsőfoku iparhatóság által 1886. évi január 1-ig láttamoztatni és láttamoztatás után kifüggesztetni sziveskedjék. Annál is inkább kérjük ennek teljesitését Uraságodtól, mert az iparhatóság s jogi tanácsadónk, nagys. Eötvös Károly ur szerint ennek az iparhatóságtól 50 krajcáros bélyeggel való kérelmezése a t. főnök ur kötelessége. A láttamozott három példány egyike az iparhatóságnál marad, a másodikat Uraságod, a harmadikat pedig személyzete köteles megőrizni. Kérésünket megujitva, maradtunk Uraságodnak őszinte tisztelője. Budapest, 1885 december 25. *A budapesti betüszedők végrehajtó bizottsága.*"

Eötvös Károly országgyülési képviselő teljesen dijtalanul vállalkozott a segédek ügyeinek védelmezésére és kijelentette, hogy amely üzletekben 1886 január 1-ig az árszabály hatóságilag láttamozott példánya kifüggesztve nem lesz, azok ellen a cégek ellen azonnal megteszi a törvényes lépéseket az ipartörvény 113. §-a alapján.

Az 1885. évi árszabály teljes szövege a következő:

Budapesti szedő-árszabály

Érvényes 1886. évi január 1-től

1. A számitás módja. A számitás azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből egy mű vagy más nyomtatvány szedendő és irányadó a betünem időnkinti teste. – Ha valamely betünemben az *n*-ek vastagabbak egy félnégyzetnél (Halbgevierte), ugy az utóbbiak szerint számittatik. – Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébb jel szükségessé válna, az *n*-nek számittatik. – Az ár megszabása tizedrendszer szerint történik, törtek kerülése végett.

2. Térző (Durchschuss). Minden darab térző egy n-nek számittatik.

3. Lapcim (Columnentitel). Élő lapcimek zársorral együtt három, holtak zársorral együtt két sornak számittatnak.

[186] Összesen 160-an léptek ki, kik közül körülbelül 100-at 11 hétig kellett segélyezni. A sztrájk 8000 forintba került. Egypár nyomda: Schlesinger, Kunossy, Bagó, Garai, Rigler, Bendiner, Quittner nem irták alá az árszabályt.

4. Sima szedés. Sima szedésnél következő meghatározások állanak: *a)* Antiqua (magyar) 1000 n garmond, bourgeois, petit 22 kr., colonell és cicero 23 kr., nonpareille és mitteltől felfelé 26 kr., perl 27 kr. *b)* Idegen nyelvek: Német nyelvű szedésért, ha frakturból van szedve, 2 krral több számittatik, *c)* Latin, román, olasz, francia, horvát és tót (fraktur vagy antiqua) nyelveknél 1000 n-ért 3 krral több; szerb, orosz, egyházi cirill és görög alá nem vágott 1000 *n* 7 krral, alávágott 9 krral több, héber sima szedés 4 krral, pontozott 8 és troppszedés 12 krral magasabban számittatik. – A héber szedés számitása „Nun", pontozásoknál pedig „Passach" szerint történik.

5. Kevert szedés. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy negyedik betünem fordul elő; kétszeres kevertnek az, ha egy harmadik; háromszorosnak az, ha egy negyedik betünem szétszórva az iv harminckettedrészét foglalja el és ilyenkor emelkedik a rendes ár 1000 *n* után egyszeres kevert szedésnél 1 krral, kétszeres kevertnél 2 krral és háromszoros kevertnél 3 krral. – Uj betünemnek tekintetik itt a ritkitott szedés is. Ha pedig az elősorolt betünemek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszereztetik. – Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed részének betöltésénél külön betünemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számittatik. – Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ugy ennek számitása ezen árszabály határozatainak 4. pontja szerint történik. – Ha a szedés kisebb betüfajjal (tehát alárakott) van keverve, ugy az illető sorok kétszeresen számittatnak. – Pakétszedésnél az idegen betüfajból vagy ritkitva szedett szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számitandók. Ha fél sor maradna fel: egésznek, illetőleg kétszeresen számitandó. Cimek szintén kétszeresen számitandók, még akkor is, ha állottak.

6. Tiszta számos vagy ritkitott szedés, ugymint számos szedés röviditésekkel kétszeresen, számokkal vagy röviditésekkel kevert szedés, nevek 1½ szer számittatik, részben ritkitott szedés kevertnek (5. pont) tekintetik. A sor kikergetése- vagy behozásáért egy sorral több számittatik.

7. Jegyzetek. Minden egy műben előforduló kisebb betünem annak árszabása szerint külön számitandó, a válaszvonalak a jegyzethez tartoznak.

8. Matematikai szedés. Előforduló matematikai szedésnél egyszerű példák 1½ -szer, nehezek kétszeresen számitandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizettetik.

9. Táblázatos szedés vonalakkal vagy anélkül, kétszeresen számitandó.

10. Keskeny alak, mely egy sorban 30–25 *n*-et tartalmaz, 2 krral, 24–20 *n*-es 3 krral és 20 *n* alatt 5 krral 1000 *n*-ként magasabban számitandó. Betüszéljegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez csatolandók. Számszéljegyzeteknél pedig megfelelő kárpótlás fizetendő.

11. Tördelési járulék. Ha egy műnél több mint két szedő foglalkoztatik, akkor 1000 *n*-nél 2 kr. a tördelésért fizettetik. Műveknél, melyek tördelése jegyzetek, fametszvények stb. által nehezittetik, különös kárpótlás fizetendő. Ugyane határozatok folyóiratok tördelésénél is alkalmazandók.

12. Javitások. A szedő köteles egy házi javitást és egy sajtó-reviziót lelkiismeretesen végezni. Javitások, melyekért a szedő nem okozható, u. m. szerző- vagy sajtó-reviziók végzéseért, óránként 22 kr. fizettetik; ugyanez áll forditott betükre nézve is. – Pakétszedők csak a házi javitást tartoznak végezni.

13. Nem foglalkoztatás esetében, ugymint ha várni kell a kéziratra, betüre stb., mely idő alatt a szedő takaritásra használható, óránként 22 kr. fizetendő. – Nehezen olvasható, ceruzával irott vagy rendben nem levő kézirat kárpótlásául az ezen kéziratokból szedett szedés 1000 *n* után 2 krral magasabban lesz számitva.

14. Feltisztogatás. A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 22 krral kárpótoltatik. – Ha egy mű berendezésénél a szedőnek oly osztani való nyujtatik, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállitani vagy a szekrényből egyes betüt kiraknia kell, pl. más nyelven, ugy ezért a feltisztogatásért megillető ár fele része által kárpótlandó.

15. Szekrényváltoztatás. Azon esetben, ha a szedő ugyanegy szekrényből vagy ugyanegy munkánál 2 forintot keresni nem képes, ugy annak 30 krnyi kárpótlás jár.

16. Előny (Speck). A mű cime, előszava és tartalma a szedőtől el nem vonathatik. Tömképek, fametszvények, költemények, vákátok stb.-ért levonás nem történik. – Rovat és cimsorok kétszeresen számitandók és a szedőtől el nem vonhatók.

17. Hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik.

Hirlapszedő-árszabály

1. A szedés ára. A szedés ára magyar 26, német (fraktur) lapoknál 27 kr. 1000 *n* után.

2. *a)* Tőzsdei és kereskedelmi táviratok, ha mutáltatnak, egyszeresen, uj szedésnél vagy tördelésnél 1½ -szer számittatnak. *b)* Vasuti és bank-kimutatások mutálásnál egyszerüen, uj szedésnél kétszeresen. Tabelláris szedés ujságoknál egyáltalán duplán számitandó. Különösen nehéz vagy vonalakkal ellátott táblázatos szedés külön kárpótlandó. Nonpareille-fejek kétszeresen számittatnak. *c)* Leszámitolási árfolyamok és összehasonlitó árfolyam-táblázatok: ha kéthasábos és mutáltatik: egyszerűen, ha több hasábos, épp ugy, mint a tőzsdei táblázatok is, 1½-szer számittatik. *d)* A kis tőzsde egyszerüen, ha szétemeltetik és többek által mutáltatik 1½,külföldi tőzsdék 1½-szer számittatnak. *e)* Időjárási táblázatok 1½-szer számitandók. *f)* Változások a hadseregben vagy kivonatok a hivatalos lapból, ha röviditések fordulnak elő, 1½-szer. *g)* Tiszta számszedés, sor és nyerőszámmal vagy anélkül, kétszeresen. *h)* Folytatólagos ritkitott vagy névszedések duplán számittatnak. Ama sorok, melyek több mint felényire vannak ritkitva, szintén kétszeresen. *i)* Idegenek névsora, szinházi műsorok, tőzsdei és városi jelentések számozott része, számadási kimutatások, hitelegyletek fizetésképtelenségi kimutatásai, templomi zene, röviditett szavakkal szedett sport, névszedés, naptár (napirend), irodalmi vagy más tartalomkimutatások 1½; folytatólagos kövér irás 1½, idegen nyelv duplán. *k)* Olyan sorok, amelyekben kurzivból vagy más fajta irásból fordulnak elő szavak, duplán számittatnak, épp ugy a táviratok kezdősorai. *l)* Rovatok uj szedésnél vagy mutálásnál duplán, állók szimplán; zárvonalak egy sornak számittatnak. *m)* Oly lapok, melyeknél a sarokban előforduló dőlt, félkövér és ritkitott; vezérszavak nem számittatnak kétszeresen, két krajcárral magasabban számolandók.

3. Sorkihajtás. A sorkihajtásért egy sorral több számittatik.

4. Javitások. Korrektura-változásokért az elmulasztott idő kárpótolandó.

5. Várók. Rendes várók 50 kr. kárpótlást kapnak.

6. Előforduló vasár- és ünnepnapi munka kárpótlásáért a szedés duplán számitódik és a rendes határozatok lapszedésnél mérvadók.

Általános szabályok

1. A munkaidő kilenc órai.

2. Minden a fennebbi árszabályban különösen nem emlitett munkák dijazása szabad egyezkedésre hagyatnak.

3. A bizonyospénz minimuma hetenként 10 forint, ujonnan felszabadultaknál 8 forint.

4. Különórák. A kitüzött időnél továbbtartó munkáknál a számoló szedőnek keresetén kivül az éjfél előtti, ugymint ünnep- vagy vasárnap délelőtti óra 12 krral, az éjfélutáni, ugymint vasár- vagy ünnepnap délutáni óra 18 krral kárpótlandó. – Bizonyospénzben levő szedőnek heti keresetének minden forintja után az éjfélelőtti, ugymint vasár- vagy ünnepnap délelőtti óráért 2½ kr., éjfél után, ugymint vasár- vagy ünnepnap délutáni óráért pedig 3 krnyi kárpótlás fizettetik.

5. A kölcsönös felmondási idő 14 nap. A felmondás csak szombaton történhetik; ha a szombat ünnep, akkor az előtte való nap érvényes a felmondásra. A felmondás más eseteire az ipartörvény intézkedései irányadók.

6. Ez az árszabály és munkarend az ipartörvény 113. § értelmében az illető kerületi előljárósággal mint első foku iparhatósággal is láttamozandó.

A vidéki nyomdászok ébredése. – A szerkesztő függetlenitésére irányuló mozgalom

A budapesti árszabálymozgalom ezuttal a vidékre is hatást gyakorolt; a vidéki szaktársak az országos egylet kapcsán szorosabb nexusba léptek a fővárosiakkal s maga a vidék is közelebb került egymáshoz. Az azelőtti elszigeteltség teljesen távol tartotta egymástól a vidék nyomdászait s igy fogalmuk sem lehetett a szervezkedés óriási erejéről. Legtöbbje ki sem mozdult a maga szülővárosából és az illető nyomdatulajdonosok ezt a helyzetet alaposan kihasználták. A vidéken elszomoritó viszonyok uralkodtak; 4–5 forintos heti bér, 11 órai munkaidővel s a legtöbb helyen ezen kivül még a dijtalan különórázást is megkövetelték s a serdületlen tanoncok légiója évről-évre emelte a munkanélküli tartaléksereg számát. A vidék szervezkedése azonban csak lassu tempóban haladt előre; a legtöbb egylet még a Typographiát sem járatta tagjai részére, pedig az 1885. évi budapesti nyomdászkongresszus kimondta, hogy a vidéki egyesületek kötelesek tagjaik részére a Typographiát járatni. Ily érdeklődés mellett nem lehet azon csodálkozni, hogy a budapestiek sem fektettek nagyobb sulyt a vidék szervezésére, akik különben évekig a maguk bajaival voltak elfoglalva. A vidék annyira elzárkózott a nyilvánosság elől, hogy például az 1862-ben alakult kolozsvári egyletről még a 70-es években sem lehetett tudni semmit sem. A többiek nagyrésze sem volt különb e tekintetben. Nem tartották szükségesnek, hogy működésükről és létezésükről mások is tudomást szerezzenek és a mai nyomdász előtt hihetetlennek fog feltünni, hogy a Typographiának még a 80-as években is csak 1–2 példányára fizettek elő a vidéki egyletek. A németnyelvű vidéki nyomdászok pedig állandóan kifelé gravitáltak s a külföldi szaklapokat járatták tagjaik részére s nem a Typographiát. Csak az első fellobbanásnak volt tekinthető ennélfogva a pécsi egylet által 1886-ban az árszabály érdekében kibocsátott ama körlevél, mely egyöntetü eljárásra hivta fel az egyletek figyelmét. A pécsiek nem tettek semmit, a debreceni szaktársak azonban 1886 augusztus hóban az 1872. évi budapesti árszabályt akarták érvényre juttatni s azt elfogadás végett a főnökök elé terjesztették. Azok azt jogosnak ismerték el, de elfogadását a mostoha időkre való tekintetből – megtagadták. A segédek erre 14 napi felmondással kiléptek. A mozgalom, mely több hétig huzódott, a segédek vereségével végződött, ami előrelátható volt, mert teljes szervezetlenség mellett, kellő előkészület nélkül lehetetlenség volt az árszabálymozgalmat diadalra juttatni. A kilépettek helyeit mihamar ellepték egyes kétes exisztenciák, kik azután még rosszabbá tették az ottani munkaviszonyokat. Ez a vereség az egész vidéki mozgalmat eltemette egypár évre, mert senki sem akart ott ilyenről hallani. Pécsett és Temesváron alakultak ugyan árszabálybizottságok, de ezeknek működéséről semmit sem tudunk.

A Typographia szerkesztője 1887-ig a nyomdában dolgozott és ő szedte a lapot. Ez ugyan már valamivel jobb megoldás volt annál, midőn a szerkesztő mint valamely nyomda alkalmazottja szerkesztette a lapot, de még sem volt teljesen független. Igy nem is lehet azon nagyon csodálkoznunk, hogy a régi szerkesztők árszabálymozgalmak alkalmával semleges álláspontra helyezkedtek, mert nem voltak abban a helyzetben, hogy a többség akaratának nyiltan kifejezést adhassanak. Ez a lehetetlen helyzet különösen Firtingernél domborodott ki a maga teljességében, midőn a szerkesztő a mozgalom ellen foglalt állást. A szaktársak körében ezért

már akkor szóba jött a szerkesztői állásnak valamely módon való függetlenitése, de a budapesti szaktársak között évekig tartott viszálykodás ezt a kérdést is elodázta. Zaka Lajos szerkesztő idejében ez a dolog azonban ujra aktuálissá lett. Zaka a Typographiát egész más irányban szerkesztette, mint elődei s alatta a régi, glacékesztyüs tónus és határozatlan álláspont helyett kissé nyers és kiméletlen irásmód, de egyuttal őszinte munkásszellem lépett előtérbe a Typographiában.

A szerkesztő függetlenitését annakidején, a Typographia magyarositása érdekében inditott mozgalom alkalmával, tudvalevőleg már az akkori függetlenségi párt nevében Tschutschegg (innen származik a párt elnevezése) is inditványozta, akkor azonban ez a kérdés ismét elodázódott. 1886-ban Kósa-Kossovitz Rezső e tárgyban szintén egy inditványt nyujtott be a közgyüléshez, az inditvány azonban elbukott.

Már az 1885. évi árszabálymozgalom alkalmával előtérbe nyomult ez a kérdés. A szerkesztő, aki valamely nyomdának az alkalmazottja, árszabálydolgokban való állásfoglalását illetőleg nem lehetett teljesen független, mert kondiciója bizonyos mértékben megbénitotta azon törekvését, melyet az árszabály védelme érdekében ki akart fejteni. A szerkesztő-bizottságban szintén gyakori volt a véleményeltérés egymás és a szerkesztővel szemben. Zaka, elődeihez képest, a magyarositási mozgalom befejezése után erősebb tónusban kezdte a visszaéléseket a Typographiában szellőztetni és alatta egy egészen uj, szabadelvü irány kezdett kibontakozni. A Typographia munkáslappá kezd kialakulni és köréje uj emberek csoportosulnak, uj eszmék és nézetek propagálására. Ezáltal a választmány egy része és a szerkesztő kerültek konkluzióba. Ezek a körülmények a tagokban mindjobban megérlelték a szerkesztő függetlenitésének elodázhatatlan keresztülvitelét. A magyar-párt választmányi tagjai sem voltak a lap hangjával és tendenciájával kibékülve, ennélfogva köztük és a szerkesztő között állandó volt a surlódás és a Társaskör Évi jelentése is a Typographia goromba és bárdolatlan tónusával foglalkozott. Ezt Láng J. Lipót irta.

Az Egyetértésnél előfordult árszabálysértés alkalmából végre teljes erővel kitört a lappangó viszály. A szerkesztő, mint árszabálybizottsági tag és munkás, erősen megrótta a személyzetet és azt felelősségre kivánta vonni. Az ezen esetből kifolyólag közölt két cikk, mely azokat ostorozta, akik folyton békéről prédikálnak, azt megtartani azonban nem hajlandóak, az 1886 julius 4-iki választmányi ülésen az interpellációk özönét zuditotta a szerkesztőhöz, ami a többségnél megütközést keltett, mert a szerkesztő ebben az esetben kötelességét teljesitette. Erre a Typographia 1886 julius 9-iki számában Darvas Adolf megtámadta a Társaskört és Firtingert, a szerkesztő-bizottság elnökét, hogy személyeskednek és a Társaskör abban leli örömét, hogy a békét megbonthatja. A szerkesztő-bizottság többsége a cikk közlése mellett nyilatkozott, mire Firtinger leköszönt. Julius 12-én egy rendkivüli választmányi ülés foglalkozott a Typographia ügyével. Az ülésen rendkivül heves vita után a szerkesztőt teljesen rehabilitálták. Erre Ács Mihály II. alelnök is lemondott. Ennek az esetnek következményeként a Társaskörből 34 tag kilépett. Az ülés folyamán Zaka felkelve helyéről, kijelentette, hogy az invektivák folytán a szerkesztésről lemond; erre az egész választmány felugrott helyéről, körülfogták Falk Zsigmond elnököt és Zakát, ki közben távozni készült, feltartóztatták. Zaka erre nagy kapacitálásra lemondását visszavonta, mire a szerkesztő-bizottság leköszönt.

A julius 18-iki rendkivüli közgyülésen három inditvány volt napirendre tüzve: Rothenstein Mórnak a szerkesztő függetlenitésére és a közgyülés által leendő választására vonatkozó inditványa, Wellisch Edének a tanoncoknak az egyesület kötelékébe való felvételére és Pető Lipótnak egy hitelszövetkezet alakitása ügyében benyujtott inditványa. A gyülés elfogadta a szerkesztőre vonatkozó inditványt azzal a pótlással, hogy a legközelebbi alapszabálymódo-

sitásnál ez az alapszabályokba foglaltassék.[187] Az 1887. évi rendes évi közgyülésen ismét szőnyegre kerültek a szerkesztő függetlenitésére és a tanoncoknak az egyletbe való felvételére Darvas A. által benyujtott inditványok. Az inditvány értelmében a szerkesztőt a közgyülés választja és az szedi a Typographiát is. A szerkesztőre vonatkozó inditványt a közgyülés későbbre halasztotta. Az 1887. évi szeptember hónapban ujra előtérbe nyomult a szerkesztő függetlenitésének kérdése, ámbár ebben a kérdésben már az önképző-osztály gyülése, a rendes évi közgyülés és az országos kongresszus is határozatot hozott.[188] A közgyülés abból a nézetből indulva ki, hogy a szerkesztő, ha arra szüksége lesz, bármikor kiszedheti a lapot, e tárggyal feleslegesnek tartotta bővebben foglalkozni.

Miután a szerkesztő kondiciójából közben kilépett, az önképző-osztály gyülésének határozata értelmében bejelentette a Pesti könyvnyomda részvénytársaságnak, ahol a lapot már egy évtizeden tul nyomták, hogy ezentul ő kivánja annak szedését végezni. A nyomda elnök-igazgatója, Falk Zsigmond ebbe készséggel beleegyezett, mivel azonban a nyomda művezetője ezt veszélyesnek tartotta, az igazgató előbbi beleegyezését visszavonta. A szerkesztő ideiglenesen a nyomdászok hitelszövetkezeténél kapott ugyan állást, de azt alig négy hét után otthagyta. A szerkesztő-bizottság ily körülmények között kénytelen volt a lap 38. számát egy más nyomdában előállittatni.

A lap nyomása ügyében történt eljárás, miután azt egyrészt az ellenőrzőbizottság elnöke, másrészt azonban később maga lovag Falk Zsigmond is kifogásolta, a szeptember 18-iki rendkivüli választmányi ülés elé került. Ott az elnök tiltakozván a tudtán kivül tett intézkedés ellen, kijelentette, hogy ő mint elnök magát senkitől vezettetni nem engedi, ennélfogva az elnöki állást többé elvállalni nem hajlandó. A választmány viszont a szerkesztő-bizottság eljárását helyesnek nyilvánitotta és ezzel a lap nyomásának ügye el volt intézve. Az október 16-án tartott rendes választmányi ülésen a szerkesztő-bizottságnak bizalmatlanságot szavaztak; ennélfogva a választmány egy része, Zaka Lajos szerkesztő és vele a szerkesztő-bizottság is leköszönt. Ugyanazon ülésben Aigner József, Csató Zsigmond, Gelberger Mihály, Gelléri Mihály és Láng József Lipót választattak meg a szerkesztő-bizottság tagjaivá. A bizottság Csató Zsigmondot bizta meg a lap szerkesztésével, a német rész forditásával pedig Aigner Józsefet, aki azonban egy hét mulva leköszönt e tisztségről.

Miután az 1887 november 6-iki választmányi ülés Fodor Zsigmond és 825 társának azt a beadványát, hogy „a rendkivüli közgyülés helyteleniti az 1887 október 16-án tartott választmányi ülés eljárását a szerkesztővel szemben és a választmány határozata ellenében a volt szerkesztőnek bizalmat szavaz” napirenddel egy rendkivüli közgyülést hivjon egybe, elutasitotta és ezen ügy elintézését egy Kaczander, Csató, Láng, Gelberger és Strauch választmányi tagokból álló bizottsághoz utasitotta, több leköszönt választmányi tag kivánságára november

[187] A tanoncokra vonatkozólag azt határozta a közgyülés, hogy a budapesti és a vidéki nyomdatulajdonosokhoz egy körlevél küldendő, melyben körvonalazandó, hogy a tanoncok felvételénél mily irányelvek alkalmazandók. A hitelszövetkezet ügyében teendő előmunkálatokra egy bizottság választatott. Szeptemberben ez az intézmény megalakult. A tanoncokra vonatkozólag Darvas Adolf által 1887-ben ujra benyujtott inditvány nagy polémiákra adott okot a Typographia hasábjain, de a közgyülés ezt az inditványt ujra elvetette.

[188] Az 1887. évi IV. budapesti nyomdászkongresszuson Leitner Pál a következő inditványt terjesztette elő: Az egyleti közlöny szerkesztőjét a rendes évi közgyülés választja. A szerkesztő hivatala egyik rendes közgyüléstől a másikig, tehát egy évig tart. Szerkesztőül csak olyan szaktárs választható, aki legalább öt évig áll Budapesten kondicióban és a fővárosi nyomdászviszonyokat ismeri. A szerkesztő Budapesten lakik és a lapot technikailag is ő állitja elő. A szerkesztő-bizottságot a választmány küldi ki, mely bizottságnak a lap érdekére ügyelni, a panaszokat tárgyalni s a szerkesztőnek segédkeznie kell.

13-ára általános nyomdászgyülés hivatott egybe. A gyülésen Zaka elnökölt és a gyülés, tekintettel arra, hogy a választmány a 826 tag által aláirt kérvényt nem respektálta és az azok által óhajtott rendkivüli közgyülés egybehivását megtagadta, a választmánynak bizalmatlanságot szavazott. Azonkivül az általános nyomdászgyülés egy öttagu bizottságot is választott az esetleges teendők elvégzésére. Közben a szerkesztő-bizottság ugy a bizottsági, valamint a választmányi tagságról is leköszönt és ezt a következő nyilatkozatban indokolta: „Midőn lemondásunkat Nagyságod szives tudomására juttatjuk, kérjük, kegyeskedjék a közgyülést egybehivó értesitésen a szerkesztő-bizottság lemondását adni az egybehivás indokául, mert az egyletnek tett szolgálatainkért méltán kérhetjük, hogy egyes nézetváltoztató szaktársak intézkedéseinek nevetség- és gunytárgyává ne tétessünk... Budapest, 1887 november 26. Csató Zsigmond, Gelberger Mihály, Gelléri Mihály, Láng József L."

Az elnök ennek következtében, mivel most már a választmány nagyobb része leköszönt, 1887 december 4-ére rendkivüli közgyülésre hivta össze az egylet tagjait. A gyülésen elnökké ismét Falk Zsigmondot, alelnökké Zaka Lajost választották meg, akik a választást elfogadták. A szerkesztő-bizottság felelős szerkesztővé Zaka Lajost választotta meg és a Typographia 1887. évi 49. számát már ismét Zaka Lajos jegyezte, a német rész szerkesztésével Hölzel József bizatott meg.

A szerkesztő részbeni függetlenitése most már végleg el volt intézve. Az 1887 julius 3-iki választmányi ülés Zaka Lajost hivatalnoknak alkalmazta, hogy őt ezáltal függetlenitse. Egyuttal megbizta azzal, hogy mint felelős szerkesztő a német rész szerkesztéséről is gondoskodjék.[189]

***

Az 1885–1888. időszakban történt egyéb dolgokat a következőkben regisztrálom:

Az egyesület a kereskedelmi miniszterhez kérvényt intézett aziránt, hogy az 1884. XVII. t.-c. 143. §-a második bekezdése szellemében, a nyomdák és betüöntődék tulajdonosait minden valamely nyomdászegylethez tartozó segéd után, a segédre kiszabott egyleti járulék félrésznyi arányban való hozzájárulásra kötelezze. A miniszter a kérelmet azon indokolással, hogy kivételt a nyomdászokkal nem tehet, elutasitotta.[190]

Az 1887. évi közgyülés több inditványt fogadott el, melyek közül különösen az özvegyi segélynek 50 forintról 200 forintra és a temetési összegnek 50 forintról 100 forintra való felemelése nem állt arányban az egyesület akkori vagyoni állapotával. Az akkori választmány nem akarván ezen, az egyesület anyagi erejéhez képest kivihetetlen határozatot végrehajtani, 1887 április hó 24-ére rendkivüli közgyülést hivott egybe, hogy ez a határozatot megsemmisitse; a közben jóváhagyott országos egyesületi alapszabályok azonban a közgyülési határozatot illuzóriussá tették s igy ez az ujabb bonyodalmakat magában rejtő ügy elsimult.

[189] Teljes békéről azonban szó sem lehetett. Zaka nem az az ember volt, aki „finoman" kezeli az ellenfelet; irásmodorát, melyről aláirás nélkül is mindenki ráismert a szerzőre, sohasem változtatta meg. 1888-ban már ismét alakult egy ellenpárt, melynek Láng József L. volt a vezére. Ez a párt „Legyen világosság!" „Es werde Licht!" cimen egy havonként kétszer megjelenő lapot inditott, melynek Láng József L. volt a szerkesztője és Kalmár Lajos a kiadója. A lapból csak hat szám jelent meg.

[190] Az 1884: XVII. t.-c. 143. §-a értelmében a mester az ipartestületi segélypénztárba a segéd által fizetendő illeték egyharmadát fizette. A nyomdászat azonban nem volt engedélyhez kötött iparág – minthogy most sem az – s igy nem lehetett a nyomdatulajdonosokat arra kényszeriteni, hogy egy magánegyesületi pénztárba illetéket fizessenek.

Az 1887 április hó 10–11-én tartott magyar munkáskongresszusra a március 27-iki általános nyomdászgyülés Leitner Pált, Láng J. Lipótot, Aigner Józsefet, Melisszer Ernőt és Dobes Ignácot választotta meg küldöttekül. A nyomdászok ez alkalommal jelentek meg először hivatalosan a kongresszuson, ez azonban nem hozta közelebb a párthoz az eddig tartózkodó álláspontra helyezkedett nyomdászokat, hanem ellenkezőleg, még nagyobb éket vert közéjük. A Népszava, az Arbeiter Wochen-Chronik és a Typographia a kongresszus határozatai felett személyeskedő polémiába keveredtek, mely tény egy cseppet sem volt alkalmas arra, hogy az ellentéteket elsimitsa.[191]

A nyomdászoktól nem lehet elvitatni az előretörekvés pálmáját, mert rezervált álláspontjuk dacára, mely az akkori viszonyokban leli magyarázatát, mindig mint kezdeményezők szerepeltek. A segélyezés terén az egész világon úttörők voltak a nyomdászok; Magyarországban ők alakitották az első munkássegélyző-egyletet, az első munkásönképző-egyletet és ők tartották Magyarországban a legelső szakkongresszusokat. Ezután a kongresszus után azonban megint nagyon sokáig nem találjuk a budapesti nyomdászokat testületileg a pártmozgalmakban, ámbár egyesek felülemelkedve a személyeskedés által állitott korlátokon, azután is buzgalommal álltak az általános munkásérdekek szolgálatába.

Ezek után ismét áttérek a segélyző-egyesület működésére. Az 1888. évi február 26-iki közgyülésre (ez volt az országos egylet első közgyülése) Ruzitska Gyula inditványt adott be, hogy az árszabályon alul dolgozó tagok ne kapjanak munkanélküliségi segélyt és az árszabálysértés miatt kilépett tagokat az önképző-osztály – 2000 frt érintetlenül hagyása mellett – összes vagyonából segélyezhesse. A konzervativ elemek természetesen az inditvány ellen sorakoztak. A február 19-iki önképző-osztályi gyülésen Darvas inditványára kimondatott,

[191] A 70-es évek elején kezdett Budapesten a munkásmozgalom terjedni és az akkortájt alakult budapesti munkásegyletben több nyomdász – kik közül elsősorban Ihrlingert kell felemlitenem – vett részt a mozgalomban. A hűtlenségi per, mely annak idején nagy port vert fel, nem volt egyéb, mint a hatóság által felfujt dolog a munkásmozgalom elnyomására, a megindult mozgalmat egyidőre megbénitotta, mely azután egypár év mulva annál intenzivebben indult meg. 1886 októberben az általános választójog érdekében egybehivott munkáskongresszuson a nyomdászok nem vettek részt, mert ebben a kérdésben arra az álláspontra helyezkedtek, hogy ők már a 60-as években s azóta is többször követelték az általános választójog törvénybeiktatását, az eredménnyel nem járt s igy a választójog forszirozása helyett inkább egy napilapot kell alapitani s azzal küzdeni az általános választójog érdekében. (A Typographia 1885-ben Kossovits Rezsőtől és Leitner Páltól közölt cikket egy munkásnapilap ügyében.) A nyomdászoknak a munkásmozgalomban való résztvétele tárgyában 1886 december 12-én egy értekezlet tartatott, mely alkalommal szóba került a magyarországi munkásmozgalom állása is. A munkások legnagyobb része nem volt egyesületekbe tömörülve az az egy-két segélyezéssel foglalkozó munkásegyesület egymástól elszigetelve állott. Egyébként azok nem foglalkozhattak egyébbel, mint segélyezéssel. Szak- és önképző-egyesületekre lett volna szükség, de nem volt aki ilyenek alakitására a munkásságot buzditotta volna. Az értekezlet azt határozta, hogy: 1. Az egylet mint ilyen a mozgalomban részt nem vehet. 2. A nyomdászok csak a törvényes keretek határain belül kivánnak a mozgalomban részt venni. 3. Óhajtja az értekezlet, hogy a vidéki nyomdászok is részt vegyenek a mozgalomban 4. A fővárosi nyomdászok minél nagyobb számban lépjenek be a munkáskörbe. Az 1887 április 10–11-én tartott magyar munkáskongresszuson a budapesti nyomdászok öt inditványt nyujtottak be és pedig: 1. Az általános szavazati jog. 2. A munkaadó szavatolása melletti gyári törvény követelése és a gyári és ipari törvény módositása. 3. Munkásbetegsegélyző és rokkantsegélyző alapok létesitése. 4. Az általános vasárnapi munkaszünet törvénybeiktatása. A kongresszus különben elfogadta Melisszer inditványát, hogy a gyári törvényben a vasárnapi munkaszünet biztosittassék. A képviselőház 1888 decemberi ülésében foglalkozott a munkások beadványával és a munkásbiztositási törvény életbeléptetése mellett döntött. A miniszter által egybehivott előértekezleten Falk Zsigmond a nyomdászokra hivatkozva, az állami munkásbiztositás törvény beiktatását ajánlotta.

hogy ezentul az árszabálybizottságot nem az általánosság, hanem a – választmány választja s elfogadtatott Láng J. L. azon inditványa is, hogy az önképző-osztály csak 1000 frtot adjon az árszabály érdekében kilépettek részére. Ruzitska erre inditványát visszavonta, azonban Deutsch Albert az inditványokat magáévá téve, a közgyülés azokat elfogadta.[192]

Egy kellemetlen eset foglalkoztatta 1888-ban a választmányt. Bodnár József rokkantsegélyét, meghatalmazás alapján szállásadónője vette fel, anélkül, hogy Bodnár életbenlétét hitelesen igazolta volna. Azaz igazolta, de az Egyetemi nyomda utján, mely igazolás azonban, mint utólag kiderült, semmit sem ért, mivel Bodnár már rég elköltözött az élők sorából, midőn még folyton igazolták, hogy az illető él. Dominikné, a szállásadónő ilyformán 1105 frt erejéig kárositotta meg a rokkantsegélyző-pénztárt, mely összegből semmi sem térült meg. Dominiknét a bíróság félévi fegyházra itélte.

A Grazban 1888 május 21–22-én tartott nyomdászkongresszus, melyről már az országos egyletről szóló fejezetben megemlékeztem, fontos határozatokat hozott, melyeket egyesületünk is életbeléptetett; ilyen a kölcsönösségi viszonyt szabályozó szerződés, mely eddig csak szokásjogon alapult, a nyugtakönyvek szövegének megállapitása és az utasokra vonatkozó szabályok megalkotása. Ezenkivül kimondta a kongresszus, hogy az egyletbe ujonnan belépők neve az egyesületi hivatalos közlönyben közzéteendő.

Végül még megemlitem, hogy a párisi nemzetközi munkásiparkiállitáson (1886) az egylet önképző-osztálya hivatalosan is vett részt; ezenkivül a gépmesterek és nyomók köre, Durigó János és a Franklin-, Hornyánszky-, Pallas- és Pesti részvénynyomda személyzete. Vidékről Debrecen, Szeged, Sátoraljaujhely, Szabadka, Szatmár, Nagybecskerek, Magyaróvár városok nyomdászai és Lenkey Andor, valamint Kurucz Béla gépmesterek. A Társaskör által 1887-ben rendezett hirlapkiállitáson 600 lap volt kiállitva. Az egyesületi választmány 1887-ben a Társaskörrel tárgyalásba lépett s azt az önképzőkörbe való beolvadásra kérte fel. A választmány igyekezete azonban nem járt sikerrel.[193]

A szövetkezeti nyomda

A budapesti nyomdászok kedvenc eszméje volt egy szövetkezeti nyomda létesitése. A 60-as években az akkori áramlat hatása alatt a külföldön létesült egynéhány ily nyomda és 1870-ben a budapestiek is komolyan hozzáláttak ezen intézmény létrehozásához, amidőn azonban már együtt volt egypár ezer forint – felszámoltak.

---

[192] Csak 1886-ban létesült egy állandó árszabálybizottság, melynek feladata volt az ellentállási pénztár és a gyüjtés kezelése. Az akkori szaktársak azonban nagyon gyéren adakoztak erre a célra.

[193] Az előbbi és a következő évek szakirodalmára vonatkozólag még a következőket regisztrálhatom. A magyar nyomdászok évkönyvének kiadását három évi szünet után a Társaskör vette át s a második évfolyam 1887-ben jelent meg Ács Mihály szerkesztésében; később ezt a vállalatot a Könyvnyomdászok szakköre folytatta, mely Novák László szerkesztése alatt ugy tartalom, mint technikai kiállitás dolgában elsőrendű szakirodalmi munkává fejlődött. Szerkesztői voltak Ács, Kleinmann Frigyes, Gelléri Mihály, Tichy Ákos, Pavlovszky J. Alajos, Novák László. Utolsó évfolyama 1910-ben jelent meg, miután a szakkör a kiadásával járó nagy anyagi áldozatot nem birta. 1868-ban jelent meg a Magyar Nyomdászat cimü szaklap Pusztai Ferenc szerkesztésében. Ez a lap 1907-ben a Grafikai Művezetők Köre tulajdonába ment át. 1890-ben jelent meg a segélyző-egyesület kiadásában a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők évkönyve Zaka Lajos szerkesztésében, mely az 1891. évfolyammal megszünt. Ez az évkönyv közölte az önképző-osztály által 1888-ban felvett statisztikát, mely azonban, mint rendesen, nem teljes, mert 400 nyomda közül csak 288 küldött be hiányos adatokat.

Az ujabb mozgalom kevesebb előkészülettel járt. A Typographia 1888 junius 1-én lépett ezen eszmével a nyilvánosság elé és nemsokára ezután már megalakult az előkészitő bizottság is, mely a következő felhivást bocsátotta ki:

> „Tisztelt Szaktársak! A vasárnap, junius hó 3-án több szaktárs által egy társulati nyomda alapitása ügyében tartott értekezlet alulirottakat bizta meg az előmunkálatok végzésével és az aláirási iv kibocsátásával. Mielőtt a tulajdonképpeni munkához kezdhetnénk, a tájékozás megszerzése végett szükségesnek látjuk az aláirás kibocsátását s kérjük a szaktársköröket és az egyes szaktársakat, hogy tehetségükhöz képest jegyezzenek alá részvényeket. A társulati nyomda szükségességét, a fennállhatásának biztositékait e helyen nem fejtegethetjük, de ez ugy is felesleges, mert minden szaktárs, aki érdeklődik mozgalmunk iránt, ismeri azokat. Megjegyezzük, hogy egy részvény ára 25 frt és heti 50 krajcáros befizetéssel törleszthető; ezzel kapcsolatban kérjük az egyes személyzeteket, hogy maguk között házipénztárost válasszanak, aki a heti befizetéseket beszedi és a pénzt pénztárosunknak (akit később az alakulás után választhatunk) beküldi. A vidéki szaktársak is hasonlóképpen járhatnak el s minden öt hétben beküldhetik a pénzt. Feldmann I. P., Pető L., Zaka Lajos."

A nyomdaalapitás eszméje azonban ismét elodázódott és csak 1891-ben lett ismét aktuálissá, midőn az egylet ellen a nyomdatulajdonosok és egyes tagok hatósági beavatkozást kértek s miután a nyomdatulajdonosok közül az elnöki tisztséget egyik sem volt hajlandó elvállalni, 1891-ben segédet választott a közgyülés az egyesület elnökévé. A hatóság ezt nem tartotta megengedhetőnek s igy az ez ügyben egybehivott értekezlet azt határozta, hogy Leitner legyen az uj nyomda igazgatója s ebben az esetben nem eshet személye kifogás alá, mert az igazgató nem munkás. A nyomda ügyében február 8-án egybehivott értekezlet megválasztotta az előkészitő bizottságot. Az alakuló gyülés 1891 április 26-án tartatott meg, amelyen kimondatott, hogy a nyomda Gutenberg nyomdavállalat, mint szövetkezet cég alatt 1891-től 1916-ig terjedő időre megalakul és a 18.000 frt alaptőkét 800 darab 25 frt névértékű részjegyekkel szerzi be. Az igazgatóságba ugyanekkor Balázs Károly, Aigner Antal, Leitner Pál, Sitte József, Wolf Gyula; a felügyelő-bizottságba pedig Hölzel József, Szabó Mihály és Zaka Lajos választatott be. Az önképző-osztály 60 darab 25 frtos részjegyet vett át és a többi részjegyek legnagyobb részét a szaktársak jegyezték.[194] Az igazgatóság Leitner Pált választotta elnökévé, a hatóság azonban azzal a kifogással állott elő, hogy az igazgató nem nyomdatulajdonos és Leitner nem lehet az egyesület elnöke.

Az elnökválasztással egybefüggő eseményeket egy más fejezetben tárgyalom s itt csak a nyomdára vonatkozó további adatokat sorolom fel.

A nyomda megkezdte működését és az első években meglehetős nagy forgalmat ért el. Miután azonban nem volt elegendő anyagi eszköze arra, hogy a vállalat versenyképessége egyrészt technikai berendezés, másrészt forgótőke alakjában fokoztassék, lassanként visszafejlődött. A vállalat kezdetben mintegy 10–15 szaktársat foglalkoztatott, azonban már az 1891–1892. évi mérleg is 1775 frt 78 kr. veszteséggel záródott. Az igazgatóság jelentése szerint csak 337 darab részjegy jegyeztetett 8425 frt értékben. Különféle törlések után 195 tag 311 részjeggyel volt a vállalatnál érdekelve 7775 frt összegben, melyekre 1902 március hóig 4633 frt fizettetett be és igy a részjegyek még 3142 frttal tartoztak a vállalatnak.

A nyomda 1891 szeptemberben helyeztetett üzembe. Az igazgatóság később arról panaszkodott, hogy a részjegyesek nem fizetik be az esedékes törlesztéseket és igy kénytelen volt az illetőket a részjegyesek állományából törölni, azonban ennek dacára ujabb beruházásokat

[194] Az 1893 junius 22-iki rendkivüli segélyző-egyesületi közgyülés elfogadta azt az inditványt, hogy az önképző-osztály három éven át évenként 40 darab részjegyet vegyen át, hogy igy a nyomda idővel az egyesület tulajdonába menjen át. A határozat azonban a közbejött felfüggesztés miatt nem lett végrehajtva.

eszközölt, hogy a vállalatot versenyképessé tegye, a bevételek azonban a későbbi években, a fokozódott munka dacára, sem birták a nagy terhek fedezését. A berendezés 1898-ban körülbelül 24.000 frtot képviselt; ezzel szemben 10.500 frt értékű részjegy volt befizetve; melyből 4000 frtot az önképző-osztály fizetett be. Közben a bizalom is szünni kezdett a vállalat iránt s igy azután lassan visszafejlődött. Grünfeld S., mint a szakegylet elnöke, Spitzkopf F., mint a gépmesterek körének elnöke, Jantsi H., mint a hirlapszedők körének elnöke, Gyöngyösy, mint a segélyző-egyesület I. alelnöke, valamint Zaka és Novitzky aláirási ivet bocsátottak ki, melyben a kollégák felkérik a Typographia szerkesztő-kiadóját, hogy a nyomda megmentésére irányuló akciót szellemileg és anyagilag támogassa. Ez azonban már elkésett dolog volt. Az igazgatóság ezek után 1899 augusztus 20-án kimondta a felszámolást.[195] A részjegyeseket az egylet abból az összegből kárpótolta, melyet a szervezeti nyomtatványok összege után beszedett 10% jutalékból kapott attól a nyomdától, amelynél nyomtatványait előállittatta. Igy a részjegytulajdonosok legalább 50%-át. visszakapták az általuk befizetett összegnek.

Kérvény a vasárnapi munkaszünet érdekében

Az önképző-osztály 1889 december 8-án tartott ülésében a hirlapszedők köre felkérésére elhatározta, hogy a vasárnapi munkaszünet érdekében egy kérvényt intéz a képviselőházhoz. A kérvényt, melynek szövegét alább közlöm, Falk Miksa nyujtotta át a miniszterelnöknek:

> Mélyen tisztelt Képviselőház!
>
> A „Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyleté”-nek választmánya, az egylet közel 2000 tagja nevében, azzal a kérelemmel fordul a mélyen tisztelt Képviselőházhoz, hogy a vasárnapi munkaszünetet törvényhozásilag elrendelni kegyeskedjék.
>
> Kérésünk indokolása a következő:
>
> Erős meggyőződésünk az, hogy nemcsak a munkaadó és munkás között fennálló feszült viszonyt nem lehet társadalmi uton megszüntetni, hanem még a mai közgazdasági viszonyok között oly szükséges munkaidőröviditést sem lehet elérni. Hatalmasabb tényező: törvényhozási intézkedés kell ehhez. A társadalmi téren minden e tekintetben meginditott mozgalom vagy kisérlet hajótörést szenved részint a munkaadók kapzsiságán, részint a munkástömeg nagy részének szorultságán: az előbbiek – nem gátolva a törvény által és nem törődve embertársaik iránt való kötelességükkel – felhasználják az utóbbiakat a verseny minél nagyobb üzhetése céljából és dolgoztatnak velük vasárnapon és ünnepen, a hét köznapjain pedig 12–14 órát is.
>
> És e visszás helyzet, a munkaidő e szabálytalansága nemcsak ránk, munkásokra hat károsan, hanem károsan hat magukra a munkaadókra, sőt magára az államra is. Az a munkaadó, aki a tisztességes verseny terén marad és nem használja ki a munkás erejét a nagy munkaidővel, tönkremegy és vele együtt kenyér nélkül marad sok munkás is és igy fogy az adóképesek száma.
>
> A vasárnapi munka megtiltása közgazdasági és általános emberi szempontból is szükséges.
>
> A technika jelen kifejlettsége, a mindenféle gépek és segédeszközök a produktumok előállitását nagyon megkönnyitvén s igy természetesen olcsóbbá is tevén, a kézi munkaerő mind feleslegesebbé válik s igy a munka nélkül levők száma mindig szaporodik. Ennek dacára a munkaadók nemcsak hogy nem szállitják le a munkaidőt, hanem igen sok esetben még emelik azt és azt kivánják a munkástól, kinek teste táplálékot, egészsége védelmet, szelleme pedig képzést kiván, hogy annyit, azaz oly hosszu ideig dolgozzék, mint a gép, amely beéri egy kis – olajjal.

[195] Ugyanilyen sorsra jutott az 1891-ben alapitott ugynevezett pártnyomda, a Budapesti nyomdaszövetkezet is, melytől az önképző osztály 4 darab 25 forintos részjegyet vett át. 1896-ban ez a vállalat is kénytelen volt felszámolni.

A termelési rendszer ilyetén fennállásának természetes következménye aztán az, hogy számtalan ember munka nélkül lesz: megszünik termelni, csak fogyaszt más termelők kárára s igy felesleges, később talán veszélyes tagjává válik a társadalomnak.

E bajokon segiteni, különösen pedig az utóbb emlitett veszélyt megszüntetni, a törvényhozás kötelessége. És hogyan lehet e bajokon segiteni? Nem mi vagyunk ugyan hivatva megadni a választ, most azonban, mint ez értelemben kérvényezők, mégis megtesszük azt: a vasárnapi munkaszünet elrendelésével. A polgárok fogyasztási igénye – nagyon természetes – e törvények megalkotása után sem igen csökkennék s igy a most működésben levő gépek és emberi erő nem volnának képesek azt kielégiteni, hanem a heverő, a jelenlegi rendszer mellett munka nélkül levők serege is igénybe vétetnék.

A vasárnapi munkaszünet elrendelése szükséges tehát közgazdasági tekintetben, amennyiben ennek következtében a most munka nélkül lévők is munkához jutva, termelőkké válnának, holott a jelenlegi rendszer mellett a társadalom káros, később talán már veszélyes tagjait képezik. Nagy előny az államra, ha minden polgára tisztességes munkája után él és nem szorul a társadalom jótékonyságára, mert ott, ahol legnagyobb a társadalmi jótékonyság, ott legnagyobb a nyomoruság is. És ez a nagy előny bekövetkezik, a társadalom megterheltetése csökkenik, ha a mélyen tisztelt Képviselőház kérésünket teljesiti; nem lesznek munkanélküli polgárok és a dolgozók egészségi állapota a rövidebb munkaidő mellett javul.

A társadalmi jótékonyság nagy megterheltetése mellett bizonyit a mi szerény egyletünk története is, melynek tanusága szerint 27 év alatt fél millió forintot adtunk ki tagjaink segélyezésére.

Szükséges a vasárnapi munkaszünet közegészségi tekintetben és a családi élet emelése érdekében is.

Az egészségtelen helyiségekben töltött hosszu munkaidő teszi tönkre a munkásokat; testük elcsenevész s igy alkalmatlanok a hadi szolgálatra, életük pedig annyira megrövidül, hogy például a nyomdászok átlagos életkora – a mult évben felvett egyleti statisztika adatai szerint – csak 28 év, mig az összes lakosság átlag 33 évet él.

A hosszu munkaidő következtében beállott számos betegséget és halálesetet, a rokkanttá váltak, özvegyek, árvák és munka nélkül levők segélyezését a mi kis társadalmunk – egyletünk sinyli. Nincs rajtunk segitség! De anyagi támogatás nem is segit bajunkon: a rövidebb munkaidő az, amely a felhozott bajokat ha nem is teljesen megszünteti, de legalább annyira mérsékli, hogy egészségünk jobb lesz és vele együtt kevesebb a halálozás; nem lesznek továbbá munkanélküli nyomdászok, kik most kitaszitva a társadalomtól, ellenséget látnak mindenkiben.

A családi élet fejlesztése is megkivánja a vasárnapi munkaszünetet; ha a családapa övéi körében még vasárnap sem töltheti idejét, ugy megszünik közöttük minden érintkezés és igy nem fejlődhetik ki az apai szeretet és gyermeki ragaszkodás. A gyermek elvadul, az apa gyermekeiben csak éji nyugalmának megrablóit, nejében pedig csak ágyasát látja; a hitvesi szeretet és a gyermekek gondos nevelése elenyészik, pedig a családi első gondos nevelés adja meg – a pedagógusok állitása szerint is – az iskolai nevelés alapját.

Mélyen tisztelt Képviselőház!

A fentiekben elmondottuk az okokat, amelyek minket a vasárnapi munkaszünet kérésére inditottak; kimutattuk, hogy szükséges az ugy közgazdasági, mint általános emberiségi szempontból: fogy ezáltal a munka nélkül levők száma, kik a társadalmat már-már veszélyeztetik; javul egészségünk, erősödik testünk s igy jobb nemzedéket nemzünk; fejlődik a családi élet s igy a szelidebb erkölcsök lépnek a durvaság helyébe.

Mindez okokat figyelembe véve, ismételve kérjük a mélyen tisztelt Képviselőházat, hogy kérésünket teljesiteni kegyeskedjék s a vasárnapi munkaszünetet törvénnyel rendelje el.

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleti választmánya.[196]

[196] A beadvány elkészitésével Zaka, Sitte, Szénássy, Lipp és Stösser bizattak meg, tényleg azonban Zaka fogalmazta.

Pedig a képviselőháztól a nyomdászok, mint ezt a már számtalanszor benyujtott kérvények sorsa bizonyitja, semmit sem remélhettek. A képviselőház még akkor sem hederitett a munkások kérelmére, midőn azok hazafiaknak vallották magukat, a 60-as években, annál kevésbé lehetett a 80-as évek végén valamit várniok, midőn az erősen fejlődő munkásmozgalom amugy is gyülöltté tette a munkásokat ott, ahol az osztályérdekek képviselői irányitották az ország sorsát. A magyar képviselőház 1889 január 13-iki ülésén Irányi Dániel ismételten kikelt a munkásmozgalom iránya ellen; „Amint egyrészt mindig és pedig a leghatározottabban kárhoztatom azt a munkásmozgalmat, mely a létező, nemcsak politikai, hanem közgazdasági és társadalmi viszonyokat is gyökerestől felforgatni törekszik – mondta Irányi –, amely sem hazát, sem nemzetet nem ismer, hanem világpolgári irányt követ, amely gyülöletet hirdet a birtokos osztály ellen s amelyet közönséges nyelven hol szocializmusnak, hol szociáldemokráciának neveznek: ugy másfelől a munkások sanyaru sorsa iránt mindig melegen érdeklődtem; azoknak a lehető orvoslást megadni, a társadalom kötelességének hirdettem s ebben a házban is több inditványt volt szerencsém tenni, amelyek célja a munkások sorsának javitása volt.” – Tudjuk mi azt nagyon jól – irja a Typographia –, hogy a munkásoknak a képviselőházhoz intézett kérvényének sohasem volt még gyakorlati haszna, mert nem birunk semmiféle befolyással a törvényhozásra, de azt is tudjuk, hogy ez a legszebb (talán ideális) eszköz célunk elérésére s igy megtesszük a kisérletet, habár gyakorlati emberek vagyunk is! – Ezuttal azonban nem sokáig kellett várni; 1891-ben két törvény került ki a képviselőházból: az 1891. évi XII. t.-c. a vasárnapi munkaszünetről és az 1891. évi XIV. t.-c. az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetében való segélyezéséről.[197]

Az V. magyar nyomdászkongresszus

Az 1889 március 24-iki rendes évi közgyülés ismét igen hangosnak igérkezett; egyrészt mert több igen fontos inditvány adatott be, másrészt pedig, mert ismét személyeskedésről volt szó. A dolog éle Zaka ellen irányult, mivel Zaka ellenfeleivel szemben nem ismert kiméletet. Az előbbi évtizedekben a nyomdászok még nem voltak hozzászokva azon szervezeti diszciplinához, amely nélkül lehetetlen egy harci szakszervezetnek a kiépitése. A kollégák pedig nehezen szoktak hozzá a szervezeti fegyelemhez. Az igaz, hogy Zaka a vezéri hatalmat néha autokrata módon kezelte, ennek oka azonban nagyrészt az akkori viszonyokban keresendő. Leitner Pál egy inditványt nyujtott be, hogy a szerkesztőt a napirenden levő surlódások elkerülése végett az összes egyesületi tagok titkos szavazás utján válasszák; ehhez pótlólag Ruzicska Gyula azt az inditványt nyujtotta be, hogy az egyesület lapját jövőben ne egy személy, hanem a választmány által választandó bizottság szerkessze. A közgyülésen 932 szavazat adatott le, mi abban lelé magyarázatát, hogy az ellenzék már előzőleg erősen szervezkedett a közgyülésre. Az inditványok azonban, miután alapszabálymódositást involváltak, az augusztusban tartandó V. magyar nyomdászkongresszushoz utasittattak, melynek határidejét a gyülés 1889 augusztus 18–20-ára tüzte ki. Elvben elfogadta a közgyülés a rokkantsági segélynek 5 frtról 6 frtra való felemelését s kimondta, hogy kőnyomók a jövőben kölcsönösség alapján sem vehetők fel az egyesületbe. Az önképző-osztály 1889 március 17-én kimondta, hogy egyelőre 18 városban 2 frt helyi viátikum fizettessék az utasoknak s az országos nyomdászgyülésen a választmány a napi pénzrendszer mellett foglaljon állást.

[197] A munkástörvényhozás terén Magyarország igazán hű maradt a Hungaria in orbe ultima régi latin közmondáshoz, mert munkásjóléti törvényeivel tényleg mindig akkor állott elő, midőn más államok már azok kibővitésénél tartottak. Az ugynevezett szociálpolitikai törvényalkotások nem vehetők komolyan, mert nagyrészt csak cimükben ilyenek, s tartalmuk néha több kivételt állapit meg (mint pl. a vasárnapi munkaszünetről szóló 1891: XIII. tc.) mint kötelezettséget.

Az önképző-osztály ezenkivül felszólitotta az országos kongresszus előkészitő bizottságát, hogy az utassegélyt még az országos kongresszus megtartása előtt rendezze. A bizottság április hóban egy körlevélben felszólitotta a vidéki kerületeket, hogy foglalkozzanak a kongresszus napirendjével s válasszák meg küldötteiket, egyuttal megküldte az illetőknek a viatikum-kifizetésre vonatkozó tervezetet. A körlevél szövege a következő:

Tekintetes Választmány!

Tudvalevő a tek. Választmány előtt, hogy a központi választmány részint az alapszabályok módositása, részint más, az utolsó országos nyomdászgyülés óta előfordult és országos egyletünk tagjait komolyan érdeklő dolgok megvitatása és elintézése miatt már rég foglalkozott az országos gyülés tartásának eszméjével s tudvalevő az is, hogy az ez évi rendes közgyülés a választmánynak e tárgyban tett inditványát elfogadván, a központi kerület orsz. nyomdászgyülési bizottságát is, mely az előmunkálatokat is végzi, megválasztá.

E bizottság április 14-én tartott ülésének megbizásából szerencsénk van a tek Választmányt a következőkről értesiteni és a következőkre kérni:

A bizottság emlitett ülésén megállapitván az országos gyülés napirendjét (l. a „Typographia" április hó 19-én megjelent számában levő bizottsági jegyzőkönyvet), felkéri a tek. Választmányt, hogy a kerületi rendkivüli közgyülésen e napirendet megvitatni, esetleg más önálló inditvánnyal (mely augusztus 1-ig nyujtandó be) bőviteni és a kerületet az országos nyomdászgyülésen képviselő megbizottját megválasztani sziveskedjék. – Megjegyezzük e helyütt, hogy a bizottság óhaja, költségkimélés céljából az, hogy minden kerületet csak egy küldött képviseljen, amint az 1300 taggal biró központ is – nem ugy, mint az utolsó országos gyülésen – csak nyolc képviselőt választott. Ez eljárás különben azért is szükséges, hogy a központ (nyolc képviselő) és a vidék (tiz kerület, tiz képviselő) közötti arány meglegyen.

Felhiván a bizottság a tek. Választmány figyelmét a napirendre és a képviselő megválasztására, még közöljük azt, hogy a napirend egy pontját illetőleg a bizottság – az országos gyülés utólagos jóváhagyása reményében – már tett előleges intézkedéseket, amennyiben a viátikum-ügyet a 40 kros napisegély alapján haladéktalanul óhajtja rendeztetni a központi választmánnyal, amire ennek különben az utolsó országos gyülés is megadta a felhatalmazást. Ezzel kapcsolatban elhatározta a bizottság, hogy felkéri a vidék nagyobb városaiban dolgozó szaktársakat szállók alapitására, mi szintén egyik főkelléke az utazás megkönnyitésének és ezzel együtt a jó dijazás megvédésének.

A jó dijazás érdekében határozta a bizottság azt is, hogy a vidéki tagokra vonatkozó árszabály megvitatását kitüzi az országos gyülés napirendjére. E tekintetben eredményt csak a vidék osztatlan érdeklődésével lehetvén elérni, felkérjük a tek. Választmányt, hogy a központi árszabály bizottság részére ernyedetlenül gyüjteni és a mai postával megküldött fővárosi árszabálynak a vidéki viszonyokhoz való alkalmazására vonatkozó javaslatait megtenni sziveskedjék. A tőkegyüjtés szükségét felesleges fejtegetni s igy csak a vidéknek az árszabályt illető véleményére nézve tesszük azt a megjegyzést, hogy a kerületek véleményét azért kérjük előre, mert az országos gyülés elé e tekintetben már kész tervezettel akarunk lépni.

Abban a reményben, hogy a tek. Választmány méltányolja a bizottság törekvéseit s igy óhajainak meg is felel, válaszukat várva, maradunk kollegiális tisztelettel

Budapest, 1889 április 25. *Zaka Lajos*, jegyző. *Záhonyi A.*, elnök.

Az országos kongresszus előkészitésére kiküldött bizottság a kongresszus jóváhagyásának reményében a 40 krajcáros napipénz mellett foglalt állást s a választmány 1889 junius hó 1-én életbeléptette a 40 krajcáros napipénzt és elfogadta a bizottság által összeállitott kifizetőállomás tervezetet is. Ez mindenesetre nagy haladást jelentett az azelőtti nyomoruságos viszonyokhoz képest, midőn az utasnak Budapesttől Nagyváradig 1 forintért kellett „valcolni". Nem is utazott abban az időben más, csak az, akinek már nem volt hová lennie. A napipénz bevezetésével az egyesületi választmány utját vágta a külföldi nyomdászegyesületek

által tervbe vett komolyabb természetü közbelépésnek, mert egyes külföldi egyesületek már a kölcsönösség megszüntetését hangoztatták arra az esetre, ha a magyarországi egyesület nem rendezi a viatikum-ügyet. A szabályzat értelmében 120 napi viatikumban részesült, aki a beiratási dijat lefizette; lejárat után hat heti befizetés után ujra 120 napi segélyre volt joga. A kongresszus napirendje a következő pontokból állott:

1. Alapszabálymódositások.[198] 2. A vidéki önképző-osztályok ügye. 3. A viatikum rendezése és szállók alapitása az utasok számára. 4. A vidéki tagokra vonatkozó s jelenleg fennálló szabályzatnak a gyakorlat által követelt módositása. 5. A vidéken dolgozó tagokra vonatkozó árszabály létesitése.

Az egyes kerületeket a következők képviselték: Budapest: Lovag Falk Zsigmond, Deutsch Albert, Haraszti József, Lipp Károly, Neuhäusler Vilmos, Neuwirth Lipót, Stibricz István, Záhonyi Alajos, Zaka Lajos; Arad: Roósz Soma; Brassó: Thiel Károly; Debrecen: Furmann Lajos; Győr: Fekete Ferenc; Kassa: Rósa Viktor; Kolozsvár: Pongrácz Antal; Nagyvárad: Kemény Ignác; Pécs: Pálffy Gyula; Szeged: Zeisler Mór; Temesvár: Ziemitzky Károly; Pozsony: Dirmeyer Károly.

Falk Zsigmond elnök nyitotta meg az V. magyar nyomdászgyülést, ki megnyitójában kiemelte, hogy az országos egylet alapszabályainak jóváhagyása érdekében minden befolyását latba kellett vetnie, mert a miniszterium egy régebbi határozatra támaszkodva, nem volt hajlandó egy, az egész országra kiterjeszkedő munkásegyesület alapszabályait jóváhagyni.

A kongresszus elnökké Rósa Viktort, jegyzőkké Neuwirth Lipótot és Deutsch Albertet választotta. Az alapszabályok módositásánál a beiratási dij ujonnan felszabadultaknál 1 forintra, 4 hét után belépetteknél 3 forintra szállittatott le. Az alapszabályok keretébe felvétetett az a rendelkezés, hogy oly tagok, kiket más, kölcsönösségben levő nyomdászegyesület kizárt, addig nem vehetők fel tagokká, mig az illető egylet a kizárási határozatot meg nem változtatja. A tag kizárható, ha az egylet céljai ellen ismételve vétett. A rokkantsegély heti 6 forintra emeltetett fel. Az elnök bejelentette, hogy a IV. országos nyomdászkongresszus elvben hozzájárult ahhoz, hogy az özvegyek havi 10 forint nyugdijban részesüljenek, mely elvi határozat azonban kivihetetlennek bizonyult.

A kongresszus nyugdij helyett az özvegyi végkielégités mellett döntött, a végkielégités összegét legalább 10 évi befizetés után 250 forintban állapitván meg. Kimondotta, hogy az utóbbi országos kongresszus határozata, mely szerint az illeték 10 évig nem emelhető, érvényben marad. Munkanélküliségi segélyre a tagnak 52 heti befizetés után van joga[199], ha

[198] Az erre vonatkozó inditványok: 1. „Vonja vissza a közgyülés a mult évi közgyülésen hozott ama határozatot, hogy az árszabályon alul dolgozók nem kapnak munkanélküli segélyt". 2. „A szerkesztőt, a napirenden lévő surlódások elkerülése végett, az összes egyleti tagok titkos szavazás utján válasszák". 3. „Az egylet lapját jövőben ne egy személy, hanem a választmány által választandó bizottság szerkessze". 4. „Hosszabbittassék meg a munkanélküli segély időtartama 6 hétről 12 hétre s a segély élvezésének kezdete ne a második, hanem az első hét végén kezdődjék". 5. „Emeltessék fel a rokkantsegély 20 évi tagság után 7 forintra". 6. „Emeltessék fel a rokkantsegély 6 forintra". 7. „*a)* A viatikum olyképpen rendezendő, hogy az utas csak 18 városban kap viatikumot, mindenütt 2 forintot és a segélynek ugyanegy helyen ujból való felvehetése ne 6, hanem csak 3 hónapi időközhöz köttessék. *b)* A beiratási dij eltörlendő, illetőleg leszállitandó, vagyis azok, akik felszabadulásuk után négy hét alatt belépnek, nem fizetnek beiratási dijat, mások 3 forintot fizetnek; kivételt képeznek azok, kik egyszer már töröltettek, ezek 4 forintot fizetnek. *c)* A közös kiadások a következőképp osztandók fel: betegpénztár 25, rokkantpénztár 10, munkanélküli pénztár 15, önképző-osztály 50 százalék".

[199] Ez a kedvezmény akkortájt majdnem egész Európában egyedül állott, mert más külföldi nyomdászegyletek csak 1–2–3 évi befizetés után adtak még akkor munkanélküli segélyt.

az egylet céljainak *f)* pontja ellen nem vétett. Segélyre jogosultak azok is, kik az intézeti házirend értelmében rögtön kénytelenek kilépni. Elfogadta az országos kongresszus a grazi 1899. évi kongresszusnak a kölcsönösségre vonatkozó szabályzatát.

A kongresszus az alapszabályok módositásán kivül anyagi kérdésekkel is foglalkozott s a rokkant-, özvegy- és utassegély emelésén kivül még néhány igen fontos elvi határozatot hozott, melyek részint a tagok és az egylet, részint az egyenjogusitás érdekében váltak szükségessé. Nagyobb suly fektettetett az alapszabálymódositásoknál az anyagi érdekek megvédésének kidomboritására, amennyiben a módositás értelmében oly tagok, kik árszabályon alul dolgoztak, első izben a munkanélküliségi segély megvonásával büntettettek, ismétlődés esetében pedig az egyletből kizárattak. A jogegyenlőség elvénél fogva oly módositás tétetett, hogy bármely tag választó és választható és igy az elnöki tisztséget segéd is viselheti, a szerkesztőt pedig, kit eddig a választmány saját kebeléből választott, a közgyülés választja. A vidéki önképző-osztályok önállósága pedig továbbra is meghagyatott, azzal, hogy az ujonnan belépő tagok kötelesek az önképző-osztálynak is tagjaivá lenni. Jóváhagyta a nyomdászkongresszus az utisegélynél a napipénz-rendszert s megbizta a választmányt az utasszabályzaton esetleg szükséges változtatások keresztülvitelére. Kimondta a kongresszus, hogy minden kerületi központ köteles utasszállót berendezni, illetve ilyenről gondoskodni s ennek kiadásai az önképző-osztályból fedezendők.[200] Elhatározta az V. nyomdászkongresszus, hogy amennyiben az eddig még nem csatlakozott pozsonyi és szebeni egyletek idővel csatlakoznának, a pozsonyi egylet területe két részre osztandó s egyik részéből Győr székhellyel külön kerület létesitendő, a szebeni egylettel pedig a külföldi egyletek részéről a kölcsönösség megszüntetendő.[201]

Az árszabályra vonatkozólag elfogadta a kongresszus a következő határozatot:

1. A jelenleg Budapesten érvényben levő árszabály egységes árszabályul fogadtatik el az egész országban oly módon, hogy arra a fővárosban 20% pótlék fizettessék. Az ország egyes városaiban a pótlékot – ha ugyan szükséges – az illető városok szaktársai határozzák meg.

2. Az árszabály keresztülvitele az egész országban egy időben történjék; ez az idő elhalasztatik akkorra, mig kellő tőke felett rendelkezik a fővárosi árszabálybizottság.

3. A tőkegyüjtés érdekében kötelesek a kerületi választmányok odahatni, hogy minden tag keresetének 1%-át adja az árszabály céljára.

---

[200] Az önképző-osztály 1888 április 15-iki ülésén elhatározta, hogy Budapesten egy egyesületi szállót létesit s az előmunkálatokkal Zaka Lajos és Neuwirth Lipót tagokat bizta meg. A szálló nagyon szerény volt, de kezdetnek egyelőre ez is megfelelt. Az egyesület 80 forint évi bért fizetett az illető vendéglősnek a szállóért. A szállóról azután sokáig nem tudunk semmit sem. Szállónak nyoma sem volt s 1889-ben csak hét helyen voltak utasszállók az egyesületi tagok részére: Budapesten, Temesváron, Szegeden, Brassóban, Békéscsabán, Aradon és Kassán. 1894-ben a választmány kimondta, hogy az átutazók két napi dijtalan szállást kapnak Budapesten; az illető vendéglősnek pedig évi 100 forintot fizet a szállóért. 1896-ban 150 forint költséggel az egylet berendezte a Schmidt-féle vendéglőben az egyleti szállót. 1898-ban 220 forintra emelkedett az évi bére és ezért egy szoba és előszoba állott az utasok rendelkezésére. A szálló később, 1900-ban, a menház egy külön termébe, onnan megint vendéglőbe került s csak a Szállóegyesület 1908-ban történt megalakulása után létesült egy minden tekintetben kifogástalan berendezésű szálló. A szállóegyesület működését az egész országra óhajtván kiterjeszteni s ennek megfelelően már Nagykanizsán, Győrött és Pozsonyban létesitett a budapestihez hasonló berendezésü szállókat.

[201] Az önképző-osztály a kongresszus alkalmából 6 darab aranyat tüzött ki egy „Emléklap” előállitására és 2 darab aranyat egy szakcikkre. A szakcikk az önképző-osztály által kiadott Évkönyvben jelent meg. Az „Emléklap” azonban nem lett sokszorositva.

4. Elvként kimondja a nyomdászgyülés, hogy két éven aluli segédek vidéken 7, a két éven tuli segédek pedig 9 forinton alul levő dijazást visszautasithatják s ez esetben joguk van a munkanélküli segélyre.

5. Az árszabálymozgalom megindultakor a teljhatalom a központi bizottságot illeti, mely az egyes városokba, ha arra szükség lesz, képviselőt küldhet.

Az 1890. évi árszabálymozgalom

A négy év előtti árszabályt tudvalevőleg nem minden egyes cég fogadta el és ezekhez később mások is csatlakoztak, olyanok, akik csak a látszat kedvéért fogadták el az árszabályt, ugy vélekedvén, hogy majd ugy sem fogják teljesen betartani. Az egyik a különórákat, a másik a minimumot, a harmadik a munkaidőt igyekezett az árszabály megkerülésével megcsorbitani. Az 1889. évi munkaviszonyok tehát nem voltak rózsásak még akkor sem, ha az árszabályt szorosan és minden cégnél betartották volna. Ha a 17–18 év előtti viszonyokat vesszük, akkor azok a szaktársak kedvezőbb körülmények között voltak a 18 kr.-os számolás mellett és a minimum is nagyobb volt; heti 12 és 16 frt. (Ezek közül 1889-ben sokan árszabály szerint 10 frtot kaptak.) Egyes helyeken duplán számitották a „legspekkesebb" szedéseket, táblázatokat, ugy hogy 25–35 forintos heti kereset nem is tartozott a ritkaságok közé. A számolók amugy is többet kerestek régente, mert az ugynevezett „pakétszedést" csak hiréből, külföldön, Német- és Franciaországban járt kollégák elbeszéléseiből ismerték; akkor még minden szedő teljesen önállóan dolgozott, megvolt az irása s a kinyomott formát ismét visszakapta, hogy a beosztást és a kolumnacimeket ujra használhassa.

„A szomoru viszonyokat még szomorubbá teszi – irja a Typographia –, hogy a sovány minimumért is igen erős küzdelmet kell néha kiállanunk; egyik-másik kis üzlet be akarja hozni a 10 órai munkaidőt és nem akarja a 10 frton felül a tizedik órát is fizetni; a másik betartja a 9 órai munkaidőt, de nem akar 10 forintot fizetni. A munkaidőt és a bizonyos pénz minimumát még csak meg tudjuk védeni erős küzdelemmel, de a számolásnál már dugába dől törekvésünk; kezd divattá válni, hogy az iveket átlagban fizetik és 14 forintos ivért 12 frtot, 4 frt 50 kr.-os ivért 4 forintot fizetnek. És ez a legjobb hirü üzletekben is megtörténik." Hát bizony ez szomoru dolog volt. Az önképző-osztály erre való tekintetből előkészületeket tett egy ujabb árszabálymozgalom megkezdésére. 1889 január 6-án tartott ülésében a választmány megbizta az önképző-osztályt, hogy a vidéki árszabály ügyében is tegye meg a szükséges lépéseket, hogy az általa kidolgozandó árszabálytervezetet az összehivandó országos kongresszus elé terjeszthessék.

Az 1889 augusztus 18–20-án Budapesten megtartott V. nyomdász-kongresszus[202] többek között az árszabállyal is foglalkozott és arra vonatkozólag a következőket határozta:

„1. A jelenleg Budapesten érvényben levő árszabály egységes árszabályul fogadtatik el az egész országban, oly módon, hogy arra a fővárosban 20% pótlék fizettessék. Az ország egyes városaiban a pótlékot – ha ugyan szükséges – az illető városok szaktársai határozzák meg. 2. Az árszabály keresztülvitele az egész országban egyidőben történjék; ez az idő elhalasztatik akkorra, mig kellő tőke felett rendelkezik a fővárosi árszabálybizottság."

Ellenben nem tárgyalta le a kongresszus az előbbi két pont kiegészitő és legfontosabb részét, mely igy szólt:

[202] A kongresszus egyéb határozatait egy más fejezetben közlöm.

„3. A tőkegyüjtés érdekében kötelesek a kerületi választmányok odahatni, hogy minden tag keresetének 1%-ával adózzék e célra s az igy begyült összeget havonként küldjék be a központnak. 4. Addig is, mig az árszabály keresztül nem vitetik, elvül kimondja a gyülés, hogy a két éven aluli segédek a vidéken 7, a két éven felüliek pedig 9 frt.-on alul visszautasithatják a munkát s ez esetben joguk van a munkanélküliségi segélyre. 5. Az árszabálymozgalom megindultakor a teljhatalom a központi bizottságot illeti, amelynek joga van egyes városokba, ahol remény van a békés megegyezésre, képviselőt küldeni."

Mivel ez utóbbi pontok, érthetetlenül, nem tárgyaltattak (a jegyzőkönyvben az árszabályra vonatkozó elfogadott és előterjesztett inditványok szövege egyáltalában nem közöltetett), az országos nyomdászgyülés, ugy látszik, nem egész komolyan fogta fel a vidéki árszabályra vonatkozó munkálatok időszerűségét. A régi baj, a felületesség, a nemtörődés, a széthuzódás ismét előtérbe lépett akkor, amikor a magyarországi vidéki nyomdászok legvitálisabb és évtizedeken át elhanyagolt érdekeinek megvédéséről volt szó. Az árszabályügy már féléve az országos gyülés előtt szellőztetve volt a Typographiában, a gyüjtések is megkezdődtek, a kongresszus még sem találta a dolgot arra érdemesnek, hogy vele bővebben és komolyabban foglalkozzék. Az országos gyülés által igy valójában elvetett árszabályügyi inditványokkal az önképző-osztálynak kellett foglalkoznia.

Az önképző-osztály 1889 október 20-án tartott gyülésén, melyen csak 150 tag vett részt, elfogadtatott a bizottság által kidolgozott árszabálykommentár[203] és az árszabályalapra való gyüjtés érdekében egy körlevél kibocsátása határoztatott el. Ez a körlevél azonban csak 1890 junius hóban lett szétküldve. Az árszabálykommentárt, melyet csekély módositással az általános nyomdászgyülés is elfogadott, alább közlöm:

Árszabály-kommentár

6. pont. Kétszeresen számittatnak az oly sorok is, amelyekben az évszámokhoz -ban, -ben rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, a számolás csak másfélszer történik. – Nevek csak az esetben számitandók másfélszer, ha folytatólag szedetnek. Kimenetet képező nevek, akár személy, község vagy országnevek stb. csak két krajcárral számitandók drágábban; természetesen a keskeny alak vagy a kipontozás megtartja még e mellé az árszabály, illetőleg az alábbi magyarázat szerinti emelkedését. – A tördelőnek sem a név-, sem a vers-szedésnél nincs joga keskenyebbre szedetni a pakét-szedővel, mint az eredeti alak.

A kipontozott szedés, tekintet nélkül a pont öntésére, ha nincs benne számrovat, 1 krajcárral, ha egy számrovat van benne, 2 krajcárral, ha két számrovat van benne, 4 krajcárral drágább; nem határozván az, hogy a számrovatok elől, hátul vagy felváltva fordulnak-e elő. Ha a szövegen kivül három számrovat fordul elő, ugy a szedés kétszeresen számittatik.

A 7. pont a tördelőkre vonatkozik.

A 8. ponthoz magyarázat nem adható.

9. pont. Táblázatos szedés, tekintet nélkül, hogy vonalakkal vagy anélkül készittetik, tekintet nélkül továbbá, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betükkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számittatik.

A 10. és 11. pontra nincs a bizottságnak megjegyzése.

12. pont. A pakét-szedő a szedés közben hiányzó betüket vagy jeleket más forditott betükkel vagy jelekkel pótolván, ezeket csak az esetben köteles a szükséges betükkel vagy jelekkel pótolni, ha vagy a számolásban levő tördelő vagy az üzlet mulasztását árszabályszerüleg kárpótolja.

A 13–17. pontokat a bizottság megjegyzés nélkül hagyván, következik

[203] A nyomdatulajdonosok rendszerint a maguk javára magyarázták az árszabály egyes pontjait. Ezért az önképző-osztály egy árszabály-kommentárt készittetett, hogy az adandó esetek alkalmával irányadóul szolgáljon.

a hirlapszedés.

Egyszeresen számittatnak mind oly szedések, amelyekben sem nevek, sem számok, sem röviditett, sem pedig ritkitott és más idegen fajta irásu szavak elő nem fordulnak. A szedés ára 1000 *n* után magyar lapoknál 25, a német lapoknál 27 krajcár.

Másfélszer számittatnak oly szedések, amelyek bank-, vasuti, vagy más efféle kimutatásokról szólnak; továbbá a Sport-szedések, ha azok nem tiszta nevek, utóbbi esetben azonban kétszeresen számittatnak. Másfélszer számolandók a Hivatalos lapbóli kivonatok, pl. Kinevezések, Áthelyezések, Névváltoztatások, Árverések stb. szedések s ezenkivül, ha a szedés petitből történik, ugy minden 4-ik sorra egy ráadandó mint pótlék, pl. ha valamely szedés adott 17 sort s az másfélszer számittatik, ugy ez összesen kitesz: 17+9=26, ráadásul 6 sor = 32 sort. Másfélszer számittatnak azon szedések is, amelyekben nevek és számok röviditett szavakkal fordulnak elő, pl. N. N. adott 10 frtot, M. M. adott 7 frtot stb. Másfélszeres szedésnek tekintetik oly szedés is, amelyben sem nevek, sem számok, sem röviditett szók elő nem fordulnak, de gyakorta egyes szavak megritkittatnak, továbbá oly álló szedések mutálása is, amelyek mutáltatnak. Ha valamely szedésben számok, nevek, röviditett, vagy ritkitott szavak csak ritkán fordulnak elő, ugy azon sorok egy és egyharmadszor számittatnak.

Kétszeresen számittatnak oly szedések, amelyek vagy tiszta nevek, vagy pedig tiszta számokból állanak; továbbá a Sorsolások, ha azok sor és nyerőszámokkal vannak ellátva. Kétszeresen számittatnak a Táviratok kezdősorai és minden oly sorok, amelyek idegen irásból, pl. kurziv vagy más fajta irásból fordulnak elő, a táblázatos szedések és ezek fejei, ha azok nonpareille-ből szedetnek, négyszeresen számittatnak; kétszeresen számittatnak továbbá azon sorok, amelyek több mint felényire, vagy egészen ritkitva vannak; az egyes ritkitott szavak sorokká adandók össze. Kétszeresen számittatnak oly sorok is, amelyekben törtszámok fordulnak elő, de csak oly esetben, ha a rendes szekrények ily számokkal nincsenek ellátva, ily esetben a törtszámok mint más fajta irás tekintendők; továbbá az álló cimsorok, ha azok mutáltatnak és az utolsó sorok, ha ritkitva vannak, egyáltalában kétszeresen számittatnak; épp igy bármely idegen nyelv szedése. Vasárnapi és más ünnepnapi szedések kárpótlásul mindenkor kétszeresen számittatnak.

Általános szabályok. Sorkihajtásért egy sorral több számittatik. Korrektura-változtatások esetén az elmulasztott idő külön kárpótlandó. Oly lapoknál, melyeknél a sarokban előforduló dőlt, félkövér és ritkitott vezérsorok nem számittatnak kétszeresen, 27 krral számolandók. – Várópénzre igényt tartanak mindazok, kik oly lapoknál vannak alkalmazva, hol estilapok is léteznek és kik éjjeli 12 óránál tovább ott tartatnak; azonban, ha kezdettől fogva éjjeli 1 óráig a szedés meg nem szakad, ugy várópénzre senkinek igénye nincs. Oly lapoknál pedig, hol estilapok nincsenek, a várópénz éjjel ½2 órától számittatik.

Minden más esetben az árszabály mérvadó.

A szedők mozgalmát megelőzőleg 1889 december 22-én nyujtották be a budapesti gépmesterek és nyomók ujonnan kidolgozott és 12 pontból álló árszabályukat a főnököknek. A gépmesterek árszabálymozgalma abból keletkezett, hogy a segélyző-egyesület választmánya egy vitás segélyezési eset kapcsán május 18-án felkérte a gépmesterek és nyomók körét, hogy egy árszabálytervezetet készitsen, mert ilyen hiányában több gépmestertől kénytelen volt a választmány a munkanélküli segélyt megvonni. A kör junius hó 2-án tartott gyülésében kimondta, hogy az anyaegyesületet árszabályügyekben, mint illetékes fórumot elismeri és annak határozata minden körtagra kötelező. Egyuttal egy öttagu bizottságot választott egy árszabálytervezet elkészitésére. A julius 7-iki közgyülés kimondta, hogy a főnökök egy körlevélben hivandók fel az 1872. évi árszabály betartására és egyuttal minden tagnak kötelességévé tétetett az ellentállási alapra hetenként 1 krt befizetni. Az ötös bizottság november 10-én terjesztette elő az általa kidolgozott árszabálytervezetet, melyet az általános gyülés csekély módositással elfogadott és azt december 22-én a főnökök elé terjesztették, kik azonban azt nem voltak hajlandóak elfogadni. A kör ekkor azzal a kérelemmel fordult a segélyző-egyesület választmányához, hogy az árszabály tárgyalására a főnököket és a

gépmesterek és nyomók megbizottjait hivja egybe. A segédmunkásnők egyesületének választmánya 1890 február 3-án szintén a körhöz fordult erkölcsi támogatásért.[204] Az anyaegyesület által egybehivott vegyes bizottság 1890 február 23-án a már módositott tervezetet másodszor vette tárgyalás alá, a főnökök azonban a tervezetet ugy agyonmódositották, hogy a gépmesterek a tervezetet visszavonták.

A kérdéses árszabály a következő:

„Általános határozatok a budapesti gépmesterek és nyomók számára:

1. A munkaidő naponként 9 órán át tart, illetőleg minden további munka mint különóra dijazandó. (E pont azzal a módositással fogadtatott el, hogy a munkaidő naponként 10 óra, mert az 1872. évi árszabálymozgalom alkalmával a gépmesterekre és nyomókra vonatkozólag 10 órás munkaidő fogadtatott el olyképpen, hogy itt kárpótlásul nagyobb dijazásban részesülnek.)

2. Az országos törvény, helyhatósági rendelet vagy az üzletvezetőség által elrendelt ünnep-, illetve szünnapokért bérlevonás nem eszközölhető; ha ellenben ily napokon a munka az üzlet által megkivántatik, azt az illetők csak a meghatározott különórakárpótlás mellett kötelesek teljesiteni.

3. A felszabadultak az első éven belül hetenként 8 forint fizetést kapnak, azután minden évben 2 forint fizetésjavitásban részesülnek mindaddig, mig csak a 12 forintban megállapitott minimumot, mint heti fizetést el nem érik.

4. Egy gyors- vagy kézisajtó kezeléséért hetenként 12 forint, mint minimum állapittatik meg, de ha emellett még egy másik gyorssajtót is el kellene a gépmesternek látnia, akkor 3 forint kárpótlásra van igénye. (Nem fogadtatott el.)

5. Ha egy felszabadultnak két gépet kellene kezelnie, akkor a 4. pontban meghatározott kárpótlásra van igénye. (Nem fogadtatott el.)

6. Kéthengeres vagy oly gép, melyen egyszerre többszinü nyomás állittatik elő, két egyszerű gépnek tekintendő és kezelése aszerint dijazandó.

7. A motor rendbentartásáért hetenként 2 forint fizetendő. (Nem fogadtatott el.)

8. A különórák minden forint után 2½ krral kárpótoltatnak. Éjfél után vagy vasár- és ünnepnap délután 3 krral.

9. A gépmester vagy nyomó a forma vagy lemezek kirakásáért, legyen az helyes vagy nem, nem vállal felelősséget. Felelősség csak akkor terheli, ha reviziót elfeledett volna adni vagy az üzletvezetőség beleegyezése nélkül a nyomást elrendelte volna. (E pont azért hagyatott ki, mert a gépmesterre sértő tendenciája van.)

10. Esetleges makulaturanyomásáért a gépmester csak akkor felelős, hogy ha azok az ő vigyázatlansága vagy mulasztása következtében történtek.

12. Felmondási idő 14 nap és mindig szombat este eszközlendő.”

[204] A Budapesti könyv- és kőnyomdák munkásnőinek beteg- és munkanélküli segélyző-egylete 1889 december 15-én alakult meg, Szucsány Mária kezdeményezésére, kit az alakuló gyülésen elnökké választottak. Az egylet 1890. évi számadása szerint a betegsegélyző-osztály bevétele 485 frt 52 kr., a munkanélkülieket segélyző-osztály bevétele 303 frt 45 kr., a rendkivüli segélyek pénztáráé 121 frt 38 kr, összesen 910 frt 35 kr. Kiadás: betegsegély 145 frt 12 kr., munkanélküliségi segély 135 frt 11 kr., rendkivüli segély 113 frt 12 kr., összes kiadás 393 frt 35 kr. – Vagyon 517 frt. Az egyletnek sok akadállyal kellett küzdenie és ezek között a legnagyobb volt a főnökök és főgépmesterek ellenséges magatartása, kik megtiltották az egyletbe való belépést. Ily körülmények között ez az egyesület nem lehetett életképes és 1893-ban beszüntette működését. A wieni segéd-munkások és munkásnők egyesülete alapszabályai, mely még ma is fennáll, 1889-ben hagyattak jóvá.

Ezt az oktrojált árszabályt a segédek nem voltak hajlandóak elfogadni és igy csak tervezet maradt. A gépmesterek azonban, okulva a mult tapasztalatain, gyülésükön kimondták, hogy ezután nem külön, hanem a szedőkkel együtt fogják árszabályukat kivivni. (Az 1872-iki árszabálymozgalom alkalmával visszautasitották a szedők felhivását, hogy együttesen szálljanak sikra az árszabály kivivása érdekében s a hamis prófétákra hallgattak.) A segélyző-egyesületi választmányhoz azonban a gépmesterek azzal a kéréssel nyujtották be az általuk kidolgozott árszabályt, hogy jövőben az azon alul dolgozó gépmesterektől a munkanélküli segélyt vonja meg.

Az önképző-osztály 1890 május 11-én tartott ülésében egy öttagu bizottságot választott az árszabály kidolgozására. A bizottság körlevélben felszólitotta az összes szaktársakat, hogy keresetük 1%-át adják az árszabályalapnak. Egyuttal kimondta, hogy az árszabálytervezetnél a főelvet a pakétszedés szabályozására, a bizonyospénz és a különórák dijának emelésére, a pausál (átalány) munkák eltörlésére, a munkaidő megröviditésére és a kisegitő kondició szabályozására fogja fektetni. A körlevél szövegét itt közlöm:

„Magyarország összes könyvnyomdászaihoz és betüöntőihez! Szaktársak! Mindnyájan ismeritek azt a küzdelmet, mert mindnyájan résztvesztek benne, amelyet anyagi helyzetünk türhetővé tétele érdekében szakadatlanul vivunk; feláldozzuk sokszor állásunkat és odaadjuk rendesen filléreinket, hogy az áldozatul esetteket segélyezhessük, de mégsem birtunk eddig oly állapotokat teremteni, amelyekre valóban ráillenék a türhető jelző.

Egy egységes, az egész országra és minden könyvnyomdászra és betüöntőre nézve érvényes árszabály és munkaidő megállapitása szükséges ehhez.

Ez az eszme nem uj; mióta egyletünk országos, azóta folytonosan foglalkoznak a tagok vele s a mult évben tartott országos nyomdászgyülés ki is mondta, hogy a központi választmány intézkedjék e tekintetben. Ily nagy munka keresztülviteléhez azonban az igen könnyen meghozható határozaton kivül még más is szükséges: a nehezen megszerezhető pénz! Évek óta gyüjtünk már erre a célra s tőkénk manapság mégsem éri el még a 4000 frtot sem! Mi ennek az oka? Részint az, hogy az utóbbi időben a külföldön küzdő szaktársakat is igen tekintélyes összegekkel kellett segélyeznünk, ami azonban alkalomadtán bőven visszatérül, de főleg az, hogy a gyüjtés igen lanyha.

Lehetséges az, hogy árszabályunk keresztülvitele nem kerül nagy anyagi áldozatba, mert munkaadóink talán jóakarattal viseltetnek törekvésünk iránt; ez azonban oly remény, amelyben nem szabad magunkat ringatnunk, mert könnyen megtörténhetik az ellenkező: az erős, a hosszu és igy nagy anyagi áldozatba kerülő sztrájk is. Készületlenül, hatalmas tőke nélkül tehát nem kezdhetünk semmihez, ha csak nem akarjuk ügyünket a kockavetés esélyének kitenni.

Ez utóbbi okokat figyelembe véve, a központi önképző-osztály bizottsága, mint az árszabályt készitő bizottság, elhatározta, hogy a magyarországi összes könyvnyomdászokat és betüöntőket felhivja arra, hogy keresetük minden forintja után legalább 1 krt adjanak hetenkint az árszabálybizottság tőkéjének gyarapitására. E felhivásunktól függ az egész mozgalom sikere! Mi azt hisszük, hogy minden egyes szaktárs megteszi e tekintetben kötelességét és az eddigi önkéntes gyüjtés átváltozik az egy százalékos kötelező adakozássá.

A munkaidő megröviditése, a bizonyos pénz és számolás emelése, valamint a vidéki viszonyok rendezése oly előnyök, amelyek nagyon megérdemlik ezt a csekély áldozatot; máskor is hoztatok már ily áldozatot, hozzátok meg most is, mert most még nagyobb szükség van rá, mint korábban volt.

Az egész árszabályt gyökeresen át kell alakitanunk: a hétfői lapok remélhető megszünése esetén más lesz a hirlapszedők árszabálya, a pausál-munka megszüntetése és pakétrendszer behozatala által más lesz a számolás, amihez járul a bizonyos pénz, a munkaidő és a vidéki viszonyok rendezése.

Szaktársak! Célunk elérése nagy áldozatokba kerülhet! Tegyétek meg tehát saját érdeketekben azt, amire ismételve kérünk! Adjátok oda keresetetek minden forintja után az 1 krt, hogy a mozgalom kitörése ne találjon készületlenül.

Szaktársi tisztelettel az önképző-osztály bizottsága."

Az árszabály tervezetet az önképző-osztály által kiküldött bizottság julius 27-én terjesztette a nyomdák képviselőiből álló értekezlet elé, melyet az augusztus 24-ére egybehivott általános nyomdászgyülés is elfogadott. Az augusztus 31-iki nyomdai küldöttgyülésen Zaka, Stösser Adolf, Götz József, Czekauer Henrik és Stern Henrik választatott meg a főnökökkel való tárgyalásra.

Közben az *önképző-osztály* junius 29-iki határozata értelmében szeptember 7–8-án Aradon országos önképző-osztályi kongresszus tartatott, mely legfőként a vidéki árszabállyal foglalkozott és melyre vonatkozólag a következő körlevél küldetett szét a kerületeknek:

„T. Választmány! A központi önképző-osztály bizottsága e hó 21-én tartott ülésén elhatározta, hogy az 1890 szeptember hó 7–8-ára tervezett országos önképző-osztályi gyülést Aradon tartja meg. Midőn erről a t. Választmányt tisztelettel értesitjük, egyuttal felkérjük, hogy a kerületet egy küldöttel a gyülésen képviseltetni sziveskedjék. A küldött költségeit az ottani önképző-osztály fedezze, és a gyülés tárgyai a következők: 1. A vidéki tagokra vonatkozó árszabály elkészitése és miként való keresztülvitelének meghatározása. 2. Az egyleti ügykezelésben előforduló nehézségek javitása. 3. Netáni inditványok."[205]

A kongresszuson Budapestről Bauer Imre, Deutsch Albert, Leitner Pál, Stibinger Henrik, Zaka Lajos; a hirlapszedők részéről Lipták Lajos, a Gépmesterek Köre részéről Clement János; Aradról Varga József, Záhonyi Alajos; Brassóból Goldschmiedt Viktor; Debrecenből Kurucz Béla; Győrből Nagy Ferenc; Kassáról Kalinovics Sándor; Kolozsvárról Ehrenberger Ferenc; Temesvárról Mangold Sándor; Pécsről Fabriczky Ignác; Szegedről Szőke Mihály; Nagyváradról Boncze Tivadar vettek részt.

Az aradi önképző-osztály ugyanakkor ülte meg fennállásának 10. évfordulóját, mely alkalomból Salacz polgármester megnyitotta az aradiak által rendezett szakkiállitást. A kongresszus elnökévé Záhonyi Alajost, jegyzőjévé Deutsch Albertet választották meg. A fővárosi árszabálytervezetet a 4. pont kivételével elfogadták; a számolás a 4. pontnál igy módositatott:

Garmond, bourgeois és petit 21, colonel és ciceró 22, nonpareille és mittel felfelé 25, perl 25 krajcár 1000 *n*. Napilapoknál magyar 23 krajcár, német (fraktur) 24 krajcár 1000 *n* után. Munkaidő 9 óra.

Gépmesterek minimuma heti 12 forint; minden további gépért 3 forint kárpótlás jár.

Elhatároztatott, hogy a vidéki árszabályt közvetlenül a fővárosi árszabály keresztülvitele után kell beterjeszteni. A segédszemélyzet a mozgalomból kihagyatott, ami hibás volt. Elhatároztatott, hogy a gépmesterek ezután a szedőkkel együttesen és ne különválva működjenek. Egyébként elfogadták a fővárosi gépmesterárszabályt az előbbi módositással (12 forint

[205] Ugyanekkor tartották Aradon országos kongresszusukat az ipartestületek, többek között „a magyarországi ujabb munkásmozgalmakkal szemben követendő feladatokkal" is foglalkozván. Az impulzust ehhez a Bismarck-féle szocialista kivételes törvénynek megszünése adta, amennyiben ez a törvény 12 évi fennállása után 1890 szeptember 30-án megszünt. A német munkaadók azzal kárpótolták magukat, hogy az egész országra kiterjedő szövetségeket alkottak. A magyarországi munkaadók is ezt a németországi mozgalmat majmolták Aradon. Halle a/S.-ban 1900 október 12-én szervezkedett 12 évi szünet után ujra nyilvánosan a németországi szociáldemokrácia és Bebel, Singer, Liebknecht voltak az előadók.

minimum) a vidékre is. Végül még egyes ügyviteli dolgokra vonatkozólag határozott a kongresszus s kimondta, hogy a legközelebbi kongresszus Temesváron tartassék meg.

Az önképző-osztály 1890 szeptember 17-én küldte szét a budapesti nyomdatulajdonosoknak az árszabálytervezetet, a következő levél kiséretében:

> „*T. c.* A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete központi önképző-osztálya által készitett és a fővárosi nyomdászsegédek által tartott általános gyülésen elfogadott árszabálytervezetet azzal a tiszteletteljes kéréssel küldjük meg, hogy azt áttanulmányozni s a tartandó principális-értekezleten arra vonatkozó észrevételeit megtenni sziveskedjék. Ama reményben, hogy kérésünket teljesiti s igy a köztünk és a munkaadók között folytatandó tárgyalás békés uton fejeztetik be, maradtunk kiváló tisztelettel, Budapest, 1890 szeptember 17, *az önképző-osztály bizottsága.*"

A mozgalom tehát már elérkezett volt a fordulóhoz. Mig azonban a kollégák nagy többsége lelkesen szállt sikra a nyomoruságos munkabérviszonyok javitása érdekében, addig a kisebb rész már jól előre elsáncolta magát, hogy kellő biztonságban lehessen. A Légrády-cég személyzete a céggel 2 évi szerződésre lépett s minden alkalmazott vinkulummal kötelezte magát arra, hogy sztrájk esetén az üzletből kilépni nem fog.

A betüöntők szintén árszabálymozgalmat inditottak s szeptember 10-én nyujtották be az árszabályt, melyet a Fischer és Mika-cég elfogadott. A többi öntödetulajdonosok szeptember 20-án azt válaszolták a bizottságnak, hogy csak akkor irják alá az árszabályt, ha azt még valamely más cég is aláirja. A 20 öntő ennek folytán felmondott és október 3-án az Athenaeum, Franklin és Pallas összes öntői kiléptek. Az Egyetemi és az Állami nyomda öntői állva maradtak. Az öntők 13 forintos minimumot, a számolásnak 1 krajcárral való emelését s a 13 forinton felüli fizetéssel bíróknak 10%-os javitást kértek, 9 órai munkaidővel. A budapesti nyomdafőnököket a bizottság felkérésére Falk Zsigmond lovag október 19-ére értekezletre hivta egybe. A betüöntők ügyében a bizottság nevében Zaka érintkezésbe lépett az akkor alakult Első Magyar Betüöntődével, hogy azzal az árszabályt elfogadtassa. A mozgalom nem sok eredménnyel járt és többeket megrendszabályoztak. Egyebet az öntők mozgalmáról nem tudunk.

A szedők mozgalmával szemben az egyes nyomdatulajdonosok iparkodtak személyzetüket különféle „előnyökkel", spekkel, várópénzzel stb. lekenyerezni. Ebben különösen az Athenaeum járt elől „jó példával", mely nyomda a nagyobb cégeket, az „árszabálymozgalommal szemben követendő eljárás végett", értekezletre hivta egybe. Ezen értekezlet eredménye néhány nap mulva egy szerződésminta alakjában került nyilvánosságra. A szerződés szövege a következő:

> „Szerződés, az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat nyomdája és ..... közt a mai napon következőleg köttetett: 1. ..... heti fizetése ..... szóval ..... forintban állapittatik meg. Munkaidő 9 órai. A rendes munkaidőn kivül eső munkáért a heti fizetés minden forintja után ünnep- és vasárnap délelőtt, valamint köznapon éjfél előtt 2½ krajcárt, ünnep- és vasárnap délután, valamint köznapon éjfélutáni éjjeli órákban 3 krajcárt igényelhet óránként. 2. ..... kötelezi magát, hogy a fenti feltételek keretében kötelességét hiven és pontosan teljesiti, a munkaidőt pontosan betartja, minden reá bizandó, szakmájába tartozó munkát válogatás nélkül elvégez és egyáltalán semmi olyat el nem követ, ami az Athenaeum részvénytársulat könyvnyomdája érdekeivel összeegyeztethető nem volna. 3. Az Athenaeum részvénytársulat könyvnyomdai ..... kondicióját a fenti feltételek mellett két évre, azaz folyó évi november 1-től 1892 október 30-ig biztositja, valamint 4. ..... is kötelezi magát ugyanazon időre az Athenaeum részvénytársulat nyomdájában működni. 5. Jelen szerződés két egyenlő példányban kiállittatván, a szerződő felek sajátkezü aláirásával elláttatott és mindenik félnek kézbesittetett. (Minimumról szó sincs, sem a számolásról.)
>
> Budapest, 1890 október 30-án."

Ilyen szerződést a Légrády-nyomda személyzetével – mint azt már előzőleg emlitém – már szintén aláirattak s valamennyi nagyobb nyomda tulajdonosa ilyen szerződést akart személyzetével aláiratni, de ez a kollégák összetartásán hajótörést szenvedett. Az Athenaeum szedői azonban aláirták. A kollégák ezen szerződésekből kifolyólag a Légrády-cég üzletvezetőségével és egyes szerződöttekkel szemben tanusitott magatartásáért 1265 aláirással ellátott bizalmi nyilatkozatot nyujtottak át Zaka Lajos szerkesztőnek.

Miután az Athenaeum személyzete aláirta a szerződést, a nyomda igazgatója 1890 október 11-én ujra egybehivta a Franklin, Pallas, Részvénynyomda, Hornyánszky, Buschmann és Wodianer cégek képviselőit. Október 12-én pedig Falk Zsigmond hivta egybe a főnököket értekezletre. A kollégák reményeit azonban a szerződések tönkretették. Délután 2 órakor kapta meg Falk Zsigmond utján az árszabály-bizottság a főnökök válaszát, mely teljesen elutasitó volt és a főnökök azt kivánták, hogy minden nyomda személyzete külön-külön tárgyaljon az illető céggel az – *1885. évi árszabály betartása érdekében!* A főnökök értekezletén csak Egyessy Géza, az Országgyülési Értesitő nyomdájának tulajdonosa volt hajlandó az árszabály aláirására, a többiek ezt kereken megtagadták; a jelenlevő kisebb főnökök sem akartak többet fizetni, mint mások; ők a nagyok után mentek. A főnökök ugy nyilatkoztak, hogy az „intelligens elem", mely a szerződéseket aláirta, nem óhajtja a mozgalmat és a helyzettel teljesen meg van elégedve, csak a salak kiván bérjavitást. Az árszabálybizottság már előzőleg 1890 október 12-én délután 3 órára a Vigadóba gyülésre hivta egybe a nyomdai munkásokat, hogy velük a főnökök válaszát tudassa. A rendőrség azonban a gyülés megtartását nem vette tudomásul, mert az szerinte nem volt előzőleg bejelentve. A gyülésen jelen volt mintegy 1000 kolléga ennélfogva a „Tyukketrechez" cimzett vendéglőbe vonult, de a rendőrség ezt a barátságos összejövetelt is betiltotta és a békésen szórakozó nyomdászokat és a közönséget a nyilvános vendéglőből egyszerüen kizavarta. Az árszabálybizottság még 12-én este 7 órakor értekezletre hivta egybe a nyomdák bizalmi egyéneit az egyleti helyiségbe, hogy velük a további teendőket megbeszélje. Falk Zsigmond a maga részéről a 12 forintos minimumot és a számolásnak 1 krajcárral való emelését helyezte kilátásba azzal, hogy a hirlapszedés maradjon ugy ahogy van; a gépmesterek munkaideje és minimuma olyan legyen, mint a szedőké. Ezeket a propozíciókat a hirlapszedők, a gépmesterek és a nappali szedők is elfogadták azzal a módositással, hogy a számolás a nappali szedőknél 2 krajcár emelkedés legyen 1000 *n* után. A nyomdák bizalmiférfiai pénteken, október 24-én nyujtották át főnökeiknek az árszabályt és 25-ére, szombatra kértek végleges választ. A szombati ülésen csak két nyomdát jelentettek be, mely az árszabályt hajlandó lenne elfogadni: a Rudnyánszky-féle és a Hunyadi Mátyás-nyomdát. A Pesti részvénynyomda és a Pester Lloyd-nyomda némi csekély módositással szintén hajlandóak voltak az árszabály elfogadására. Miután azonban több nyomda is hajlandónak nyilatkozott az árszabálynak bizonyos módositásokkal való elfogadására, az árszabály-bizottság kimondta, hogy az egyes nyomdák személyzetére bizva – kedvező válasz esetén – az esetleges módositások elfogadását. Négy főpontból azonban nem enged: 1. A 12 forintos minimum. 2. 24 krajcáros számolási alap. 3. A különóráknak 4 krajcárra való felemelése. 4. A kisegitőknek járó 50 krajcár napi kárpótlás. Az október 26-án, vasárnap tartott általános nyomdászgyülésen Zaka elnökölt, ki a napirend letárgyalása után a gyülést a következő szavakkal zárta be: „Holnap reggel minden nyomdaszemélyzet terjessze az árszabályt elfogadás végett a főnökök elé és ahol azt el nem fogadják, ott a személyzet tudni fogja kötelességét." Hétfőn reggel a személyzetek nagy része kilépett. Ennek hatása alatt azután az Athenaeum, Franklin[206] (csak egy rész lépett ki), Hornyánszky, Buschmann, Rózsa

[206] A Franklin-Társulat 1890-ben nem irta alá az árszabályt és nem is fogadta el teljességben. Ez a nyomda nem tudott és nem akart az ott bevezetett paketirozási rendszerrel szakitani. Vagy 50 szedő a mozgalom alkalmával állva maradt. A Typographia ennélfogva állandóan támadta a nyomda igazgatóját.

K. és neje, Rigler stb., cégek aláirták az árszabályt. A munkásnők, dacára, hogy az ő árszabályukról nem volt szó, mindenütt kiléptek. A Pallas, Wodianer, Neuwald és Légrády-nyomdák blokáltattak.

A mozgalom eredménye: a minimum 2 forinttal, a számolás 2 krajcárral, a különóráknak ½ és 1 krajcárral való felemelése és az 50 krajcár kisegitői pótlék. A hirlapszedők megkapták az 1885. évi árszabályt a maga teljességében, a Pester Lloyd és a Hungária-nyomda lapszemélyzete pedig az *abc* szerinti számolási módot vivta ki.

A december 7-ére egybehivott egyleti rendkivüli közgyülést, mint már előbb is felemlitettem, a rendőrség egy feljelentés kapcsán azzal az indokolással, hogy az nem 14 nappal előbb lett egybehiva, betiltotta és a rendőrség készséggel állott a feljelentők szolgálatára, kik kifogásolták, hogy ott árszabályügyeket is tárgyaljanak; ennélfogva december 7-iki egyleti gyülés megtartatott ugyan, de a napirendnek az árszabályra vonatkozó pontja kikapcsolásával (e pontokat a december 14-iki gyülés tárgyalta) csak az elnökválasztással foglalkozott. Falk Zsigmond volt elnöknek a közgyülés az egylet, de különösen az országos egylet érdekében tanusitott sok évi buzgó és hasznos munkássága elismeréséül jegyzőkönyvi köszönetet szavazott és elnökké Bródy Sándor nyomdatulajdonost választotta meg, aki azonban ezt a tisztséget nem fogadta el. A „Vorwärts"-ben Králik szerkesztő-kolléga azért, mert ismét főnököt választottak elnökké, „Ein Skandal" cimü vezércikkében erősen megtámadta a vezetőséget. Pedig hát akkor nem volt ez a támadás indokolt, amit különben a bekövetkezett események is igazoltak.[207]

Az 1890 december 14-én az egyleti helyiségben tartott általános nyomdászgyülés elfogadta az önképző-osztály és az árszabálybizottság azon javaslatát, hogy: „Tekintettel arra, miszerint a Pallas és a Wodianer-féle nyomdák ellen minden további küzdelem meddővé válik, minden egyes kolléga, ha az árszabály szerinti fizetést megkapja, bármely üzletben vállalhat munkát; azok ellen azonban, kik árszabályon alul dolgoznak, fentartja ama korábbi határozatát, hogy munkanélküli segélyt nem kapnak." A gyülést már december 7-én kellett volna megtartani, de azt a rendőrség azzal az indokolással, hogy azt az egylet hivta egybe a Vigadó éttermébe s mivel ez ellen több tag feljelentést tett, betiltotta. A gyülés ennélfogva december 14-ére az árszabálybizottság nevében hivatott egybe. Elfogadta a gyülés azt is, hogy a megrendszabályozottak segélyezésére mindenki keresetének 2%-át adja. Végül a gyülés az árszabálybizottságnak köszönetet szavazott.

Ezzel az 1890-iki árszabálymozgalom befejeződött ugyan, de egyes nagyobb üzletek még igen sok gondot okoztak a vezetőségnek. A győzelem nem volt ugyan teljes, de a két rossz közül a jobbat kellett választani; az árszabály legalább a kisebb és 8–10 nagyobb nyomdában elfogadtatott. Az Athenaeum, Pallas, Franklin, Légrády cégeknél azonban csak részben. A mozgalom 29.000 forintnál többet emésztett fel, tönkre ment a munkanélküliek pénztári vagyona és részben az önképző-osztályé is. A bizottság azonban a sok sztrájktörővel szemben nem birt tovább küzdeni.[208] A bizottság ezuttal is szomoru tapasztalatokat szerzett a vidék

[207] Nem szoktunk idegen viszonyokba beleavatkozni – irja a Vorwärts – és ezt az elvet bizonyos pontig mi mindig követtük. De ez az eset valóban egyedül áll a maga nemében. Hallatlan megsértése ez szaktársaknak, de különösen a wieni szaktársaknak, kik a még alig befejezett árszabálymozgalomban a budapesti sztrájkolók segélyezéséhez a legjobban hozzájárultak. Most azonban nem szolgálhatnak mentségül az „egészen különös viszonyok"; ez egyszerüen nem kvalifikálható, és mi emlékezetünkben fogjuk tartani."

[208] A wieni kollégák 1888. évi november 23-án nyujtották be az árszabályt a főnököknek. Az ottani tanács erre az árszabály bizottságot feloszlatottnak nyilvánitotta és elrendelte, hogy a törvényellenesen gyüjtött sztrájkpénzek a főnöktestületnél (ipartestületnél) deponálandók, hol azokat ki-ki nyugta ellenében átveheti. A kollégák erre a reájuk eső részt a november 25-iki gyülésen Králik

elhanyagolt állapotáról. Hiába iparkodott egyes szerencsétlen alakoknak Budapestre való beözönlését megakadályozni, nem használt semmit sem.

Az eredeti árszabály szövege a következő:

A Budapesti Könyvnyomdászok munkaidő- és munkadij-szabályzata

A nappal dolgozó szedők számára

I. A munkaidő

1. A munkaidő naponként 9 óra. Vasárnap vagy ünnepen (és május 1-én) munkaszünet van és a szünetekért a bizonyos pénzben dolgozó szedőktől levonni nem szabad.

II. A bizonyos pénzben dolgozó szedők munkadija

2. A bizonyos pénz minimuma hetenként 12 frt; e szabály alól kivétetnek az ujonnan felszabadultak, akiknek munkadija felszabadulásuk után egy évig legalább 10 frt; ha azonban a felszabadult még az egy év letelte előtt más nyomdába megy, ugy már 12 frttal dijazandó.

3. Ha az üzlet érdeke ugy kivánja, hogy a bizonyos pénzben dolgozó szedők az 1. cimben megállapitott munkaidőn tul is dolgozzanak, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők: *a)* éjfél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a szedő heti fizetésének minden forintja után óránként 3 kr. kárpótlást kap; *b)* éjfél után, vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 kr.; *c)* esti 8 órán tul tartó munkánál a szedőnek 7–8 óráig tartó vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő, azonban csak az esetben, ha a munka legalább 11 óráig tart.

---

kollégára, a Vorwärts szerkesztőjére ruházták át, aki ünnepélyesen kijelentette, hogy az „ajándékot” elfogadja. A főnökök ilyenformán nem kaphattak semmit sem a sztrájkpénzekből, pedig akkor körülbelül 35.000 forint volt a sztrájkkasszában. A tanács erre a segédek november 25-iki határozatát érvénytelennek nyilvánitotta. A segédek november 25-iki gyülése azt is kimondta, hogy a főnökök felszólitandók, miszerint a nyomdaszemélyzetek által november 27-én beterjesztendő árszabályra vonatkozólag november 30-ig nyilatkozzanak, hogy azt elfogadják-e vagy nem. December 3-án 900 nyomdai munkás lépett ki, a többi nyomdák az árszabályt elfogadták. December 9-én összeültek a segédek és a főnökök megbizottai, s utóbbiak elfogadták a segédek főköveteléseit, a 9½ órai munkaidőt a 10, illetve 12 forintos minimumot (ujonnan felszabadultak részére 10 forint), ünnepnapokon való teljes munkaszünetet és a segédszemélyzet árszabályát. December 16-án az uj árszabályt a főnökök és segédek képviselői aláirták. Az 1888-iki parciális sztrájk 99.000 forintba került, mivel még körülbelül 600 sztrájkoló maradt kizárva.

Az 1891. évi wieni árszabálymozgalom, mely a 9 órás munkaidőért vivatott, május 9-én kezdődött. Negyven cég elfogadta az árszabályt, a többiek, melyeknél körülbelül 2600 alkalmazott dolgozott, nem. Május 16-án a hatóság az egyletet azzal az indokolással, hogy az egyesület vagyonából 11.000 forintot forditott a sztrájkolók segélyezésére, felfüggesztette. A wieni szaktársak nem estek kétségbe, azonnal egy uj egyesületet alakitottak, mely a tagokat a felfüggesztett egylet helyett segélyezte s a tagok abba fizették illetékeiket. Az uj egylet alapszabályait a kormány másodszori felterjesztés után 1891. évi november 3-án jóváhagyta s a Niederösterreichischer Buchdrucker- und Schriftgiesserverein november 22-én tartotta alakuló gyülését. A Landesgericht 1892. határozata értelmében a régi egylet tagjai, ha három hónapon belül jelentkeztek, régi jogaik alapján léphettek be az uj egyesületbe. A mozgalom alkalmával gróf Killmansegg alsóausztriai helytartó a nála járt küldöttségnek kijelentette, hogy az, miszerint a nyomdászok kollégáikat önkéntes adakozásból segitik, a humanitásnak és kollegialitásnak oly megnyilatkozása, mely teljes elismerést érdemel. Ez volt a wieni kollégák egyik legnagyobb árszabálymozgalma, mely 120.000 forintot emésztett fel május 9-től junius 10-ig. A megrendszabályozottak száma 600-ra rugott.

III. Számolásban dolgozó szedők munkadija

4. *A pakét-szedés és más egyéb munkák számolása.* A számitás módja azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből a pakét-szedő a neki átadott kéziratot szedi. Ha az *n* vastagabb egy félnégyzetnél, ugy a számolás ez utóbbi szerint történik. Ha a felszedett *n*-ek vagy félnégyzetek nem töltik ki teljesen a sort, ugy egy n-nel több számitandó. – Minden darab térző (negyed-petit) egy *n*, ha a térző nyolcad-petitre, fél-petitre, negyed-cicerora stb. öntetett, ugy minden térző két *n*.

5. A magyar szövegü szedésnél a számitás alapja a következő: *a)* garmond, bourgeois és petit 24 kr., *b)* colonel és cicero 25 kr., *c)* nonpareille és mitteltől felfelé 28 kr., *d)* perl 29 kr. A német szövegü szedés, ha antiqua, 1 krajcárral, ha fraktur, 2 krajcárral drágább. A tót szedés, ha antiqua, 2 krral, ha fraktur (Schwabacher), 4 krral jobban fizetendő. A görög és cirill (orosz, szerb) szedés 7 krral drágább, a többi idegen nyelvek szedéseért (antiqua betükkel) 3 krral több fizetendő. A héber szedés számitása a „Nun", pontozásoknál a „Passach" szerint történik. Héber sima szedés 4 krral, pontozott 8 és troppszedés 12 krral magasabban számittatik.

6. Ha a szedés oly keskeny alakra szedetik, hogy egy sorba csak 35–31 *n* fér, ugy ezért 2 kr. kárpótlás jár. 30–24 *n*-es sorokért 3 kr., 24–20 *n*-es sorokért 4 kr. és 20 *n*-en alatti soroknál 5 kr. a kárpótlás; a térzők után járó *n*-ek nem számittatnak a szélességben levő *n*-ekhez.

7. Ha a szedés kisebb betüfajjal (alárakott) van keverve, tekintet nélkül az alárakás könnyebb vagy nehezebb voltára, ugy az illető sorok kétszeresen számittatnak; az idegen betüfajból vagy ritkitva szedett sorok szintén kétszeresen számittatnak, s ha e betüfajok csak elszórva fordulnak elő, ugy belőlük a szavak sorokká adandók össze, s e sorok számittatnak kétszeresen. Idegen betüfajnak tekintetnek azok, amelyek nem a szöveghez általában használt szekrényben vannak elhelyezve, továbbá a ritkitott szedés. Kétszeresen számitandók továbbá a cimsorok is, tekintet nélkül arra, hogy a cim hány sort ad s mily irásból szedetett: a cim mindig a pakét-szedőt illeti.

8. Tiszta számos szedés, ugymint számos szedés röviditésekkel kétszeresen, számokkal vagy röviditésekkel kevert szedés, valamint folytatólagosan szedett nevek másfélszer számittatnak; ha azonban e nevek között idegen betüfaj vagy ritkitás fordul elő, ugy kétszeresen számittatnak. – Kétszeresen számittatnak az oly sorok is, amelyben az évszámokhoz rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, ez esetben a számolás csak másfélszer történik. – Röviditésnek tekintetik, ha akár a kéziratban, akár pedig kivánatra a szedő által röviditttetnek a szavak.

9. Kimenetet képező nevek, akár személy-, község- vagy országnevek stb., csak 2 krajcárral számitandók drágábban; ehhez járul azonban esetleg az árszabály szerinti keskeny alakért, kipontozásért vagy idegen betüfajokért járó emelkedés. A tördelőnek sem a név-, sem a vers-szedést nem szabad a pakétszedővel keskenyebbre szedetni, mint az eredeti alak.

10. A kipontozott szedés, tekintet nélkül a pont öntésére, ha nincs benne számrovat, 1 krral, ha egy számrovat van benne, 3 krral drágább. A keskeny alakért, idegen betüfajokért vagy nevekért járó kárpótlás külön számitandó.

11. Az egyszerü mathematikai szedés, azaz az olyan, ahol egy sor áll szemben egy linea által két részre osztott tételnek, kétszeresen számitandó. Minden más komplikáltabb, azaz többszörösen alárakott mathematikai szedés háromszorosan számitandó.

12. Táblázatos szedés, tekintet nélkül arra, hogy fejjel vagy a nélkül, vonalakkal vagy a nélkül készittetik, tekintet nélkül továbbá arra, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betükkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számittatik. Háromhasábos táblázat másfélszer számitandó; kéthasábos szedés, ha lineával van is elválasztva, nem tekinthető táblázatos szedésnek s csak mint rendes szedés számitandó – az árszabálynak rá vonatkozó pontjai szerint – egész szélességben és magasságban. Oly esetekben, midőn a táblázat feje kisebb betüfajból szedetik, mint az egész tábla, a fej e kisebb betüfaj szerint számitandó kétszeresen.

13. A pakétszedő a szedés közben hiányzó betüket vagy jeleket más forditott betükkel vagy jelekkel pótolván, ezeket csak az esetben köteles a szükséges betükkel vagy jelekkel pótolni, ha vagy a számolásban levő tördelő, vagy az üzlet mulasztását óránként 25 krral kárpótolja. – Ha az üzletben első korrekturát nem olvasnak, a szerző által olvasott első korrekturát a szedő nem köteles végezni; e munkájáért óránként 25 kr. kárpótlás jár. – (A pakétszedő az általa szedett hasábokat nem köteles lehuzni s a lehuzás közben történt esetleges bajokért az üzlet felelős.)

14. A szedés mindig félnégyzettel szedettnek értetik; a schliesszel szedett munka 1 krajcárral drágább, nem különben a forditott, azaz a betü hátán alkalmazott szignaturával biró irásfajok is 1 krajcárral drágábban számitandók.

(15. Ha a pakétszedő nem olyan nyelvü osztani valót kap, mint amilyent szednie kell, ez esetben a szedés 3 krral magasabban számittatik. – Kompressz szedéshez csak kompressz osztani valót lehet adni.

16. Ha a pakétszedő naponként többször mint kétszer kénytelen szekrényt változtatni, ugy minden szekrényváltoztatásért félórai kárpótlást kap.)

17. *A számolásban végzett tördelés.* Ha az üzlet valamely mű tördelését számoló szedőre bizza, vagy önállóan egy vagy két szedővel szedet valamely művet, ugy ez a következő szabályok szerint történik: Ha teljesen sima, azaz minden idegen betüfajtól vagy jelektől ment a szedés, akkor a pakétszedőkre vonatkozó alapszámitás szerint fizetendő a szedés; ha azonban a szedés kevert és a keverés az ivnek harmincketted részénél többet nem tesz ki, a következő szabályok állanak: egyszeres kevert szedés (azaz ha még egy betüfaj fordul elő) 1 kr., kétszeres kevert szedés (azaz: ha még két betüfaj fordul elő) 2 kr. stb. áremelkedést von maga után. Ha a keverés az iv harmincketted részét meghaladja, de a tizenhatod részt el nem éri, egyszeri keverésnél 2 krral, kétszeres keverésnél 4 krral jobban fizetendő a szedés. – Uj betünem minden oly irás, mely nem a rendes szekrényben van és uj betünem szerint számolandó a ritkitás is. Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ugy ez az idegen nyelvre vonatkozó szabályok szerint külön számolandó. (Más szedési nehézségek, mint a keskeny alak, a műben előfordulható táblázatok, a schliesszel való szedés, a forditott szignaturával biró irás használata, a szerző által olvasott első korrektura elvégzése stb., a pakétszedőkre vonatkozó szabályok szerint téritendők meg.)

18. A jegyzetek, ha kisebb betüfajból szedetnek, ugy külön számitandók és a szöveget és jegyzetet elválasztó vonal vagy üres sor is a jegyzethez számittatik.

19. A művek cimei, valamint a szövegben előforduló mindennemü előny: Schmutztitel, metszvények stb. a tördelőt illetik s tőle még az esetben sem vonhatók el, ha az üzlet ezeket bizonyos pénzben állittatja össze.

20. Az élő lapcimek a zársorral együtt három, a holtak két sornak számittatnak.

21. Széljegyzeteknél (Marginalien) a szedés egész szélességben számitandó.

22. Ha a művet egynél több szedő szedi, ez esetben a tördelőnek a rendes számitáson kivül 2 kr. tördelési járulék fizetendő, de a többi szedőt a pakétszedőkre vonatkozó szabályok szerint köteles fizetni; ha egy szedő hasábokban előre szed egy művet és csak később tördelheti, ugy ez esetben is jár neki a 2 kr. tördelési járulék.

23. A számoló szedők (pakétszedők vagy tördelők), ha munkaidőn tul dolgoznak, a következő kárpótlásban részesülnek: *a)* éjfél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt óránként 15 krban; *b)* éjfél után, vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután és éjjel óránként 21 krban; *c)* esti 8 órán tul tartó munkánál a szedőnek 7–8 óráig tartó vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő, azonban csak az esetben, ha a munka legalább 11 óráig tart.

IV. Általános határozatok

24. Átlagárban semmiféle munkát nem szabad készitени; minden munka vagy bizonyos pénzben vagy számolásban, a rendes munkaidő alatt készitendő, vagy esetleg különórákban, amidőn a megfelelő dijak fizetendők. Minimumnál magasabb átlagárért nem szabad a rendes munkaidőnél többet dolgozni.

25. A felmondási idő 14 nap s mindig szombaton este történik a felmondás; ha azonban szombatra ünnep esik, ugy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény értelmében van helye; viszont a szedő is csak az ipartörvény értelmében léphet ki rögtön (vagy *a)* az esetben, ha rögtön elfoglalandó jobb kondiciót kap, *b)* vagy ha az üzlet e szabályzatok pontjait nem tartja meg).

26. A kisegitő kondició esetén a szedő, akár számol, akár bizonyos pénzben dolgozik, az árszabály szerinti számoláson vagy rendes fizetésen kivül még naponként mindaddig 50 kr. külön kárpótlásban részesül, amig mint kisegitő van az üzletben alkalmazva. Kisegitő kondiciónak tekintetik az, midőn a szedő 14 napi felmondás nélkül elküldhető. Ha a bizonyos pénzben álló szedő egy héten 3 napig dolgozik, az esetleges ünnep tőle nem vonható le.

27. A pakétszedő csak saját szedésének házi korrekturáját köteles elvégezni; a számolásban dolgozó tördelő a szerzőkorrekturát és gépreviziót is köteles megcsinálni, de ezért, valamint minden más oly feltartásért, amelynek nem ő az oka, 25 krral kárpótlandó óránként.

(28. Ha a számolásban álló szedőt az üzlet nem birja számolási munkával foglalkoztatni, ez esetben óránként 25 kr. kárpótlást kap, de ez idő alatt köteles az üzlet részére feltisztogatni. Ha számolásbeli munka van, a számoló szedő óradijban nem alkalmazható. – Ha a számoló szedő a hét három napján órákban dolgozott, egész héten abban kell hagyni s ünnep esetén az e napra eső óradijak is megfizetendők.)

29. Ez árszabály életbeléptekor minden oly bizonyos pénzben álló szedő munkadija, kinek jelenlegi fizetése eléri vagy meghaladja az ez árszabályban megállapitott minimumot, 1 forinttal emelendő.

A hirlapszedők munkaideje és munkadija

1. *Közönséges szedés.* A szedés ára 1000 *n* után, a magyar napilapoknál garmond, bourgeois és petit 25 kr., cicero 26 kr. Német napilapoknál garmond, bourgeois és petit 27 kr., cicero 28 kr.

2. *A szedés részletezése.* A napilapoknál előforduló „előny” (Speck) – a hirdetések és nyilttér kivételével – a lapszedőktől nem vonható el, hanem az közöttük egyformán szétosztandó.

A részletezett szedés számolási módja a következő: *Egyszeresen* számittatnak az oly szedések, amelyekben sem nevek, sem számok, sem röviditett, sem pedig ritkitott vagy más idegen fajta irásu szavak elő nem fordulnak. *Másfélszeresen vagy kétszeresen számittatnak: a)* A tőzsdei és kereskedelmi táviratok mutálásnál egyszeresen, ujra való szedésnél vagy tördelésnél másfélszer számittatnak. *b)* A folytatólagosan szedett vasuti és bankkimutatások stb., tekintet nélkül arra, hogy több vagy kevesebb szám fordul elő bennük, másfélszer, a táblázatos szedések kétszeresen számittatnak. *c)* A tőzsdei táblázatok mutálása másfélszer számitandó. *d)* Az időjárási táblázatok és kimutatások, a vizállás mutálásánál másfélszeresen, a szinlapok kétszeresen számittatnak. *e)* A hadseregben történt változások és kinevezések másfélszer számittatnak. *f)* Tiszta számszedés sor- és nyerőszámmal vagy anélkül, ritkitott szedés, továbbá folytatólagos névszedés, vagy számokkal és röviditésekkel kevert névszedés és idegen nyelv kétszeresen, több mint egy fél ritkitott sor szintén kétszeresen számittatik. A szövegben előforduló ritkitott szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számittatnak. *g)* A meghaltak és az idegenek névsora, a tőzsdei és vásári közlemények, zárszámadási kimutatások folytatólag felsorolt számadásokkal vagy egyéb tételekkel, tekintet nélkül a szórványosan előforduló szavakra, továbbá fizetésképtelenségek, szinházi műsorok, sportközlemények, hivatalos közlemények (kivonat a hivatalos lapból) másfélszer számittatnak. *h)* Az olyan sorok, amelyekben egy vagy több szó

más betünemből szedetik, kétszeresen számittatnak; egyes betük nem számittatnak szavaknak, kivéve az aláirásokat. *i)* A cimsorok kétszeresen, a záró linea egy sornak számittatnak.

3. *A sor kimenesztése.* Minden egyes kimenesztendő sorért egy sorral több számitandó.

4. *A szedés kezdete.* Az oly napilapoknál, melyek naponként kétszer jelennek meg, este 7, legkésőbb 8 órakor, a naponként egyszer megjelenőknél legkésőbb este 6 órakor kezdődik a munka és tart éjjel 1 óráig, beleszámitva a félórai vacsoraidőt, mely félóra alatt semminemű munka nem végezhető. – Ha a szedés éjjel 1 óránál tovább tart, akkor minden szedőnek 50 kr. kárpótlás fizetendő. – Az esti lapoknál a munka kezdete déli 12 órakor és délután 4 óránál tovább nem tarthat.

5. *Várók.* A várók, akiknek a lap zártáig ott kell maradni, 1 frt kárpótlásban részesülnek; a reviziós (napos) szintén 1 frtot kap. A várók reviziót nem csinálhatnak; a várás és revizió mindenkit egyenlően illet és mindennap más által végzendő.

6. *Vasár- és ünnepnapi munka.* A vasár- és ünnepnapi munkánál a szedés kétszeresen számittatik és a fentemlitett számolási módszer a mérvadó. Várók és állások ugy kárpótolandók, mint hétköznap; a kezdésre és zárlatra nézve szintén a hétköznapi határozatok a mérvadók.

Általános határozatok. (Minden évben május 1-je általános munkás-ünnep gyanánt meg-ünnepeltetik.) A napilapok szövegrésze sem bizonyos pénzbeli szedőkkel, sem tanoncokkal nem állitható elő. Korrekturaváltozások esetén az elmulasztott idő külön kárpótolandó. A tabellák mutálásánál a tabella mindig azon betünem szerint számittatik, amelyből szedve van. A ritkitás ugy számittatik, mint nappali szedőknél.

A gépmesterek és nyomók munkaideje és munkadija

1. A munkaidő naponként 9 óra. Vasárnap vagy ünnepen (és május 1-én) munkaszünet van.

2. A törvényesen bevett, helyhatóságilag elrendelt vagy üzleti ünnep-, illetve szünnapokért a munkabérből levonni nem lehet, se ezt behozatni.

3. Ha az üzlet érdeke ugy kivánja, hogy a gépmesterek és nyomók az 1. szakaszban megállapitott munkaidőn tul is dolgozzanak, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők: *a)* éjfél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a gépmester vagy nyomó heti fizetésének minden forintja után 3 kr. kárpótlást kap; *b)* éjfél után, vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 kr.; *c)* ha éjjel 12 óráig kell dolgozni, ugy félórai, azaz 7-től ½8 óráig tartó szünetnek, ha pedig egész éjjel tart a munka, egész órai szünetnek kell lenni, melyet levonni nem szabad, mindamellett azonban az éjjeli munkaidő a 9 órát nem haladhatja meg.

4. A legkisebb heti fizetés: *a)* egy gyors-, vagy kézisajtó vagy amerikai sajtó kezeléseért 12 frt; *b)* minden további gép kezeléseért külön 4 frt kárpótlás jár – de nem szabad a gépmesternek sem kézisajtón, sem amerikai gépen dolgozni; (*c)* oly gépek, melyek két nyomóhengerrel birnak, két egyszerü gépnek tekintetnek és kezelésük is eszerint kárpótolandó; ugyanez történik a két szinben nyomó gépeknél is; *d)* ha a gépmesternek egy kettős és egy egyszerü, vagy egy két szinben nyomó és egy egyszerü gépet kell kezelni, ugy ez három egyszerü gépnek tekintendő és dijazása a 4. *b)* pont alatt foglalt határozat alá esik.)

5. A rotációs gép kezelési dijának minimuma: *a)* a könyv- vagy más nyomások eszközléseért 25 forint éjjel vagy nappal; *b)* a napilapok nyomásánál a munkaidő 9 óra, a gép előkészitésének idejét is beleszámitva, de ha a munka 9 óránál tovább tart, ugy a különórák a 3. *b)* pont határozatai értelmében kárpótolandók. Ha vasár- és ünnepnapon is kell lapot nyomni, ugy a gépmesternek a különórákon kivül még 5 frt fizetendő; *c)* ha az este megjelenő lapokat is az éjjel alkalmazott gépmester nyomja, ugy ez az ennél töltött időt mint különórát számitja és óránként keresetének minden forintja után 4 krra tart igényt; *d)* a rotációs gépen dolgozó gépmesterek csak egy gép kezelését vállalhatják magukra.

6. Ha a sajtómű (motor) gondozása is a gépmester kötelessége, ugy ezért hetenként 2 frt külön kárpótlásban részesül.

7. Az ujonnan felszabadult legkisebb hetibére az első évben 10 frt, ennek eltelte után azonban, vagy ha a felszabadult más üzletbe lép át, már 12 frtot kap, mint a legkisebb hetibért.

8. Ha egy ujonnan felszabadultnak két gépet kell kezelni, ugy a 4. *b)* pont alatt meghatározott kárpótlásnak van helye.

9. A gépmesternek csak a neki átadott gépen szabad ugy a rendes munkaidőben, mint a különórában is dolgozni.

Általános határozatok

10. A meghatározott rendes munkaidőn tul senkinek sem szabad dolgozni, hacsak az üzlet részéről a meghatározott kárpótlásban nem részesül.

11. A felmondási idő 14 nap s mindig szombat este történik a felmondás; ha azonban szombatra ünnep esik, ugy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény értelmében van helye; viszont a nyomó is csak az ipartörvény értelmében léphet ki rögtön (vagy *a)* az esetben, ha rögtön elfoglalandó jobb kondiciót kap, *b)* vagy ha az üzlet e szabályzatok pontjait nem tartja meg.)

12. A kisegitő kondició esetén a gépmester vagy nyomó az árszabály szerinti fizetésen kivül még naponként mindaddig 50 kr. külön kárpótlásban részesül, amig mint kisegitő van az üzletben alkalmazva. Kisegitő kondiciónak tekintetik az, midőn a nyomó 14 napi felmondás nélkül elküldhető.

13. A gépmester vagy nyomó a formák vagy lemezek helyes kilövéseért csak akkor vállalhat felelősséget, ha azokból nyomás előtt reviziót nem adott, vagy ha azok nyomását az üzletvezetőség jóváhagyása nélkül eszközölte.

14. Az esetleges makulaturáért a gépmester csak az esetben vonható felelősségre, ha a be- és kirakásra a megfelelő segédszemélyzet, valamint a szükséges anyag rendelkezésére állott.

15. A gépen előfordulható sérülésekért vagy hibákért a gépmester csak akkor felelős, ha azok bebizonyithatólag az ő vigyázatlansága vagy mulasztása következtében történtek.

16. Ez árszabály életbeléptekor minden gépmesternek és nyomónak munkadija, kinek jelenlegi fizetése eléri vagy meghaladja az ez árszabályban megállapitott minimumot, 1 frttal emelendő.

Záradék

(1. A kifizetés mindig pont 6 órakor történik, ellenkező esetben a munkás a mulasztott időt mint különórát kapja.

2. Kétes esetekben a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete” központi önképző-osztályának bizottsága dönt, mint a magyar királyi belügyminiszterium által megerősitett egyleti alapszabályok értelmében erre hivatott testület.)

Ez az árszabály 1890. évi november hó 1-én lép életbe.

A kompakt zárjelek között levő részt egyes nyomdatulajdonosok kifogásolván, azok elejtésébe az árszabálybizottság beleegyezett. Megjegyezzük azonban, hogy az oly nyomdákban, amelyekben az árszabályt teljesen vagy kisebb változtatással fogadták el, azokban az oly alakban érvényes, aminőben elfogadtatott.

Az első májusi ünnep és a nyomdászok. – Nemzetközi nyomdászkongresszusok

Az 1889. évi párisi nemzetközi munkáskongresszus határozata értelmében a világegyetem munkássága 1890-ben ülte meg első izben május 1-én a munkásünnepet s igy ezt a világeseményt, melyben a budapesti nyomdászok is részt vettek, nem hagyhatom figyelmen kivül.[209]

Az önképző-osztály 1890 április 13-án tartott gyülésén kimondta, hogy „a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők május 1-én nem dolgoznak és az egyesület testületileg vesz részt a 8 órai munkaidő érdekében május 1-én délután 2 órakor a többi munkásegyletekkel együttesen rendezendő tüntető körmenetben. Felkéri ennélfogva a gyülés ama nyomdák személyzeteit, kik eddig nem nyilatkoztak, hogy nyilatkozataikat legkésőbb jövő vasárnapig, vagyis április 20-ig az önképző-osztály bizottságának küldjék be, hogy a további intézkedéseket megtehesse; felkéri a gyülés továbbá a Schlesinger-féle nyomda személyzetét, hogy a mozgalomhoz csatlakozzon, hogy ezáltal a kibékülésnek utja egyengettessék.”

Egyuttal elhatároztatott, hogy a hirlapszedők május 1-je mellett foglaljanak állást és erre a hirlapirókat is kérjék fel.

Május 1-jének megünneplése mindenütt nagy félelmet keltett. Németországban gyors egymásutánban alakultak meg a különféle ipari szövetségek, melyek a munkások „jogtalan követeléseinek” ellensulyozását tüzték ki célul. A hatóságok a gyüléseket betiltották és a budapesti rendőrség a kormány rendeletére ugyanigy cselekedett, de később mégis meggondolta magát s megengedte, hogy az egyes szakmák a városligeti Aréna előtt gyülekezhessenek.

A Typographia már hetek előtt buzditotta a nyomdai munkásokat az ünnep megtartására. „A magyarországi munkáspárt eddigi tettei között – irja a Typographia – nincs emlitésre méltó dolog, de a május elsejei tüntetés, melyet nálunk ő kezdeményezett és rendezett, épp ugy korszakalkotó a magyarországi munkásmozgalom történetében, mint az egész nemzetközi mozgalom a világ történetében. Épp ezért megérdemli a párt, hogy elismeréssel adózzunk neki.” Az ünnep várakozáson felül sikerült, amennyiben a gyülésen 70 szakma 30.000 munkással vett részt. A nyomdászok közül körülbelül 600–700 vonult ki, a többieket nem lehetett a munka abbanhagyására rábirni.

A nyomdászok délelőtt 10 órakor gyülést tartottak, melyen az Ébredés dalkör éneke után Zaka Lajos tartott felolvasást a szociáldemokrácia és a nyolcórás munkanap cimen. Délután az egyesületi helyiségből a Typographia dalkör zászlójával a munkásgyülésre vonultak ki a nyomdai munkások, mely után a Liedl-féle vendéglőben kedélyes összejövetel volt az Ébredés közreműködésével.

Az általános munkásgyülés hozzájárult az 1889. évi párisi nemzetközi munkáskongresszuson hozott határozatokhoz s megbizta a gyülés elnökségét azoknak a magyar országgyüléshez való benyujtásával.

A nemzetközi nyomdásztitkárság eszméjét 1887-ben a francia nyomdászok szövetsége, a Fédération française des travailleurs du livre hozta javaslatba s 1889 julius 15–17-én a párisi Bourse de travaille helyiségeiben megtartatott az első nemzetközi nyomdászkongresszus, melyet a francia nyomdászok a francia forradalom százéves fordulója alkalmából hivtak

[209] Az 1889. évi julius hóban Párisban tartott nemzetközi szociáldemokrata kongresszus Lavigne bordeauxi küldött inditványára kimondta május 1-ének évenkénti megünneplését, mint a munkának a tőke ellen való demonstrációját. A határozatot akkor nem értékelték kellően, sőt naivnak találták. És ma az egész világ munkásai megünneplik e napot.

össze. A kongresszuson 12 állam nyomdászai 17 küldöttel voltak képviselve.[210] A kongresszus napirendje a következő pontokból állott:

1. Az utassegély tanulmányozása nemzetközi szempontból. 2. Az utisegély évenkénti visszafizetése azon egylet által, melyhez az utas tartozott. 3. Egyforma nyugtakönyvek behozatala egész Európában. 4. Hasznavehető gyakorlatias szabályok a munkaidő megrövidítésének elérésére. 5. Tanulmányozása azon eszközöknek, melyek képesek volnának a felesleges munkáskezek és a kifejlett mechanizmus által okozott munkanélküliség intenzivitását korlátozni. 6. A munkaidő megrövidítése 8 órára. 7. Az aktiv propaganda szükségessége a munkaidő megrövidítése érdekében. 8. Melyek a legjobb eszközök, melyek a nemzetközi relációkat kiszélesbiteni és javitani alkalmasak volnának. 9. Az egyleti tagok egyenlőségének biztositása a nyomdákban, nemzetiségi különbség nélkül. 10. Európai nyomdász-sztrájkpénztár alapitása. 11. A tanonckérdés nemzetközi szabályozása. 12. A betegsegélyezés kölcsönössége megbetegedett utazó egyleti tagok irányában ugy amint az tényleg Magyarországban, Ausztriában, Németországban és Svájcban fennáll. 13. Nemzetközi bizottság létesitése, jogai és székhelye. 14. A könyvmunkások nemzetközi szövetségének megalakulása és proklamációja. Egy bizottság kinevezése, mely a szövetségi javaslatot megszerkesztené. A javaslat kifejlesztése. 15. Az ellenállás elvének kiterjesztése és egy nemzetközi szövetség létesitése minden iparágban. Az összes rokonszakmák sztrájkpénztárainak a nyomdászegyesületekhez való csatolása. 16. Nem volna-e célszerű egy külön pénztárt létesiteni, mely nemzetközi alapon propagandát csinálna sztrájkpénztárak alapitása érdekében. 17. Azon eszközök tanulmányozása, melyek alkalmasak a munkás jogait elismertetni anélkül, hogy a sztrájkhoz kellene nyulni, melynek hatástalansága és szerencsétlen következményei ismeretesek. 18. Nem volna-e célszerü a munkásegyesületek megerősbödésére, ha politikával nem foglalkoznának, vagy csak azon mérvben, amennyiben a társadalmi és gazdasági kérdés érdekeit érinti. 19. Nem volna-e célszerü, ha a nemzetközi nyomdászkongresszus kimondaná, hogy az elnöki tisztség eltörlendő minden szakegyletben és szakszövetségben. A napirend szerint a kongresszus inkább az anyagi kérdésekkel mint a segélyezéssel foglalkozott.

Elfogadták elvben a nemzetközi nyomdászszövetség megalakitásának szükségességét és a Német-Svájci nyomdászegylet lett megbizva a nemzetközi nyomdászszövetség alapszabályainak kidolgozásával. Elfogadta a kongresszus azt az inditványt, hogy minden országban sztrájkpénztár alapitandó s a svájci nyomdászegyletek megbizattak egy nemzetközi sztrájkpénztárra vonatkozó javaslat előterjesztésével, mely felett a legközelebbi kongresszus fog határozni. Ugyszintén elfogadtatott, hogy sztrájkok alkalmával vegyes békéltető-bizottságok alakittassanak. Elfogadta a kongresszus a munkaidőnek 8 órára való leszállitását és a különórázás megszoritását azáltal, hogy ezek a lehető legmagasabb áron számittassanak. Elfogadtatott a nőknek és gyermekeknek az éjjeli munkától való eltiltására vonatkozó határozat, valamint a számolási rendszer eltörlésére vonatkozó határozat. Elfogadtatott végül az az inditvány, hogy az utasok megbetegedésük esetén segélyeztessenek. Az első nemzetközi nyomdászkongresszus napirendje, mint ezt az előbbiekből is láthatjuk, a szociális és nem a szakszervezeti programmot ölelte fel. Az inditványok legnagyobb része a latin nyelvcsaládhoz tartozó nyomdászegyesületek képviselőitől ered, kik a politikai mozgalmat még ma is előbbre helyezik a szakszervezeti mozgalomnál. Kimondatott még, hogy a II. nemzetközi nyomdászkongresszus Bernben tartassék meg. A nemzetközi titkárság megalakitása az 1892 augusztus 25-én Bernben tartott II. nemzetközi nyomdászkongresszuson mondatott ki, melyre később fogok visszatérni.

[210] *Franciaország:* Keufer; *Olaszország:* Veraldi; *Spanyolország:* Iglesias; *Belgium:* D'Hoghe Defut és Hubert; *Svájc:* Bergeaud, Siebenmann, Anneler és Frank ; *Németország:* Trapp; *Ausztria:* Kralik; *Magyarország:* Wenczel G.; *Norvégia:* Bergen; *Dánia:* Pebersen; *Angolország:* Drummond; *Észak-Amerika:* Crowley Tom.

1892 augusztus 25-én tartatott meg Bernben a második nemzetközi nyomdászkongresszus, melyen 15 állam nyomdászai voltak képviselve. Napirendje: 1. Egy nemzetközi nyomdászszövetség alakitása. 2. Egy állandó titkárság és 3. egy nemzetközi ellentállási pénztár alakitása. 4. A munkaidő megröviditése. 5. Utassegély szabályozása. 6. A tanoncviszony szabályozása. Az egyes államok nyomdászait a következő szaktársak képviselték a kongresszuson: *Magyarország:* Rosenfeld Adolf, *Svájc:* Leisinger, Siebenmann és Ott, *Elzász-Lotharingia:* Seydel Ottó, *Németország:* Döblin, *Franciaország:* Keufer, *Románia:* Ratciu, *Ausztria:* Králik Emil, *Angolország:* Macdonald A. W., *Hollandia:* Rot Adrioan, *Dánia* és *Norvégia:* Petersen Viktor, *Olaszország:* Carugati Angelo, *Spanyolország:* Atienza Antonio, *Belgium:* Van der Dorpe Désiré, *Luxemburg:* Croise.

A kongresszus Králik inditványára kimondta, hogy minden utas, tekintet nélkül nemzetiségére, ha az illető valamely kölcsönösségi egyesületnek tagja, mindenhol utassegélyben részesül. Kimondta ezzel egybefüggően a kongresszus, hogy a nemzetközi nyomdászszövetség vezetősége haladéktalanul terjesszen az egyesületek elé egy kölcsönösségi szerződést, melyben a tagok jogai és kötelességei körvonalozva vannak. Döblin inditványára kimondta a kongresszus egy központi titkárság létesitését, mely a nemzetközi nyomdászesemények közvetitőjéül szolgál és melynek költségeit az egyes szervezetek tagjaik arányában viselik. Kimondatott az az elv, hogy bérmozgalmak csak előleges megállapodás és bejelentés után indithatók, mely esetben a szövetség összes tagjai egyenlő magasságu járulékot fizetnek a mozgalomban résztvevők segélyezésére. A segély 2 franknál magasabb nem lehet. Amely egyesületek a viátikumot illető határozatnak egy éven belül nem tesznek eleget, a szövetségből kizárandók. Az állandó titkárság 1893-ban lépett életbe Bernben és ezen tisztségre Reimann G.. választatott meg. A szövetség székhelyéül Svájc jelöltetett ki és határozatilag kimondatott, hogy a szövetség értesitései körlevelek vagy a szaklapok utján teendők közzé.

1896 augusztus 5–7-én tartatott meg Genfben a harmadik nemzetközi nyomdász-kongresszus, melyre 11 állam nyomdászai küldtek képviselőt. Képviselve volt: Németország (Döblin), Ausztria (Höger), Elzász-Lotharingia (Donát), Magyarország (Lipp), Franciaország (Keufer), Hollandia (Hols és Delhogue), Dánia (Petersen), Norvégia (Wium), Olaszország (Richardo és Veraldi), Luxemburg (Dornseiffer és Ugen), Bulgária (Colakow), Svájc (Göcking, Haagmann, Portier és Sussen). A kongresszuson Höger és Lipp inditványt nyujtottak be egy nemzetközi ellentállási pénztár alapitására, melynek szövege a következő: 1. A nemzetközi titkárság ellentállási pénztárának célja sztrájkokat, melyek az illető központ vezetőség által jóváhagyattak, vagy kizárásokat támogatni. 2. Minden nemzeti szervezet tagonként és havonként 10 centimet köteles a pénztárba beszolgáltatni. Munkabeszüntetés alkalmával a nemzetközi titkárság jogában áll ½ frankig terjedhető heti illetéket beszedni. Ez a rendkivüli illeték csak akkor szedhető, ha a munkaidő megröviditése és a munkabér emelése érdekében nagyobb mozgalmak terveztetnek és ha a nemzetközi ellentállási pénztár csak 50.000 frankkal rendelkezik, mely összeg tartalékalapot képez. 3. A segélyezés csak a második hét végén, rendkivüli esetekben azonnal érvénybe lép. 4. Ha a munkabeszüntetés ki nem kerülhető vagy kizárás történt, az illető szervezet vezetősége köteles ezt a nemzetközi nyomdászszövetséggel tudatni, mely a szükséges intézkedéseket foganatositja. A mozgalmakról az összes szövetséges egyesületek tagjai értesitendők. A segély napi 1,50 frank. A pénztár csak a nyomdászok mozgalmait segélyezi. Az inditványt a kongresszus elfogadta, azonban, miután Németország és Dánia ellene szavazott, kimondta, hogy ezt a kérdést a szövetséges egyesületek szavazása alá bocsátja. Az egyesületek kebelében elrendelt szavazás alkalmával az inditvány kisebbségben maradt. Kimondta a kongresszus, hogy Horvátországban az utasok a nyomdászvárosokban, amennyire azt a helyzet megengedi, viátikumot kapjanak. A kilométerrendszer szerint való segélyezést illetőleg kimondatott, hogy a titkárság lehetőleg mindenütt a napipénz behozatalára törekedjék. Döblin felszólalása után a titkári állás továbbra is fentartandónak

mondatott ki s ezen állásra 1896 november 1-én Siebenmann Frigyes[211], svájci szövetségi tanácsos választatott meg. Ez alkalommal szabályoztatott a titkár munkaköre s kimondatott, hogy lehetőleg személyes érintkezés alapján kell az egyes államok nyomdászszervezeteinek helyzetét tanulmányoznia.

[211] Siebenmann Frigyes 1901 január 8-án 49 éves korában meghalt Bernben. Ő volt az első állandó titkára a nemzetközi nyomdászszövetségnek és ezen minőségében Budapesten is megfordult.

Az árszabályközösség

Parciális mozgalmak. – Az 1895–96. évi budapesti és az 1897. évi vidéki bérmozgalom. – Az árszabályközösség

Az 1890. évi árszabály tudvalevőleg nem sokáig maradt érvényben, mert a főnökök minduntalan lecsiptek belőle valamit. Ahol a személyzet megsokallta a nyomdatulajdonos zsarolását, ott egy pár órás munkabeszüntetéssel javitottak a helyzeten, de ez csak ideig-óráig tartó állapot volt. A Pesti Hirlap szedői és tömöntői 1891 március 21-én szintén kiléptek, dacára, hogy az árszabálymozgalom alkalmával állva maradtak. Ennek oka az volt, hogy a lap tördelője a lapot átlagárban vállalta el, mig a szedőknek heti 10, 12, 15, 18, 20 forint bizonyospénzt fizetett. Az öntőket a rendőrség letartóztatta, utóbb azonban az illetőket dr. Gold Simon ügyvéd közbenjárására szabadlábra helyezték.[212] 1893 decemberében is több kilépés történt és 1894 január havában folytatódtak a kilépések a fővárosi nyomdákban és a vidéken Temesvár, Győr, Miskolc városokban is.[213]

Az 1891-ben inditott árszabálymozgalom ezuttal a vidéken némi eredménnyel végződött, nem ugy, mint 1886-ban. Már az 1890-ben Aradon tartott kongresszus kimondta, hogy az ott elfogadott és a vidék nyomdászaira vonatkozó árszabály mielőbb keresztülviendő; azonban a közbejött 1890. évi budapesti árszabálymozgalom következtében ez a határozat ismét halasztást szenvedett. Az 1891. évi temesvári önképző-osztályi kongresszus határozatilag kimondta, hogy a vidéki árszabály még ebben az évben vitessék keresztül. A keresztülvitel módozatait a kongresszus a központi árszabálybizottságra bizta, melynek első ülésén egyesek még nem tartották alkalmasnak a mozgalom megkezdését, mert a vidék még nem birt érzékkel az általánosság érdekei iránt, mit a gyüjtések is igazoltak. A többség azonban a mozgalom megkezdése és támogatása mellett döntött. Az előmunkálatok gyors tempóban haladtak előre s 1892 január hó közepe táján már husz nagyobb vidéki városban elfogadtatott a temesvári kongresszuson határozattá emelt árszabály, a 9 órai munkaidővel együtt.

Az első napokban Eperjes, Temesvár, Debrecen, Szeged, Pécs, Kanizsa, Brassó, Nagyvárad, Békéscsaba, Lugos, Szekszárd, Hajduszoboszló, Nagykároly, Nyiregyháza, Kassa, Kolozsvár, Arad, Segesvár, Sátoraljaujhely, Szabadka és Cegléd városok nyomdászai kapták meg az árszabályt a 9 órai munkaidővel. Győr és Szombathely városokban azonban a nyomdák személyzete kilépett.

---

[212] A „Pesti Hirlap”-nál 1881–1885-ig napi 300 sor deputátért heti 11 forintot fizettek. 1885–1886-ig fizették az árszabályt, de 1687-től kezdődőleg már nem tartották be s ettől kezdve Lilienberg rendszere kezdett a lapnál uralkodni; a kilépések nem sokat használtak, mert az áldott vidék mihamar benépesitette a lap szedőtermeit. Az 1892. évi kilépés alkalmával Faust Günther éjjel 12 órakor tüzbe dobta a lap összes kész tömöntvényeit, de a lap azért megjelent, Faustot pedig kollégiális önfeláldozásáért kéthónapi fogházra itélte a bíróság.

[213] Az alsóausztriai kollégák (körülbelül 3000-en) 1891 május 8-án kiléptek. A kormány a wieni nyomdászegyletet feloszlatta, mert a munkanélkülieket segélyezte. Az ottani kollégák rögtön bejelentették egy uj egylet megalakulását. A kilépés azért történt, mert a főnökök május 1-jének megünneplése miatt mintegy 200 kollégát rögtönösen elbocsátottak. Miután a wieni árszabály 1892 január 1-én lejárt volna, a főnökök a kilépést azért provokálták, hogy a segélyezendők az árszabály-alapot felemésszék s igy azután a segédekkel azt tehessék, amit akarnak. A terv azonban kudarcot vallott, mert a nemzetközi szolidaritás bámulatosan megnyilvánult a kilépettekkel szemben. A hatóság 1892 junius havában az ujonnan alakitott egyesületnek adta át az előbbinek vagyonát.

Az egyesület önképző-osztályának azon alapszabályszerü feladatát, hogy a tagok anyagi érdekeit érintő mozgalmakat vezesse, ugy a nyomdatulajdonosok, mint a segédek egy kis töredéke rossz szemmel nézte s az egyesület ellen a hatóságnál feljelentést tett. A választmány azon helyes nézetből indulván ki, hogy az alapszabályok értelmében nemcsak joga, hanem kötelessége is a tagok anyagi érdekeinek megvédése, kezdetben nem törődött ezekkel a feljelentésekkel; de a folytonos kellemetlenségek végre mégis arra inditották, hogy az önképző-osztály hatásköréből az árszabályra vonatkozó ügyeket kikapcsolja, mert ezzel az összegyletet kivánta az esetleges hatósági beavatkozások ellen megvédeni. Az 1892 április 10-iki általános nyomdászgyülés az önképző-osztály április 4-iki határozata értelmében az önképző-osztálynak, mint árszabálybizottságnak leszámolásával és leköszönésével és egy uj, az egyesülettől teljesen függetlenül álló árszabálybizottság választásával foglalkozván, elfogadta az önképző-osztály árszabálybizottságának lemondását és egy, az egyesülettől függetlenül működő árszabálybizottságot választott.[214]

Ez volt tehát az első önálló szervező-bizottság. Az egylet ezzel önként feladta ama alapszabályszerü jogát, hogy a tagok anyagi érdekeinek előmozditása és megóvása is kötelessége, de a viszonyok kényszeritő hatása alatt mást nem cselekedhetett, mert a főnökök és a segédek egy kis eltévelyedett részének folytonos áskálódásai az egylet tekintélyét amugy is diszkreditálták és igy el kellett tőlük vonni azt az egy dolgot, melybe a hatóság támogatásával belekapaszkodhattak.

A bizottság megalakulása után a következő körlevelet küldte szét a nyomdák bizalmi-férfiainak:

> „T. Szaktárs! Alulirott bizottság tisztelettel kéri önt, hogy a nyomdában dolgozó munkások és munkásnők között az árszabálybizottság pénztára javára sziveskedjék gyüjteni. Kéri továbbá arra is, hogy minden nyomdászmulatságon vagy társas összejövetelen szintén emlékezzék meg a bizottság pénztáráról.
>
> Az árszabálybizottság tőkéje gyarapitásának szükségességét felesleges ön előtt fejtegetni, hisz ugyis tudja, hogy küzdelmünkben munkástársaink összetartásán kivül a leghatalmasabb eszköz: a pénz.
>
> Azon reményben, hogy kérésünket teljesiti, maradtunk munkástársi üdvözlettel *az árszabály-bizottság.*"

A felhivásnak azonban nem sok eredménye volt; a magyarországi nyomdászokat csak nehezen lehetett ahhoz hozzászoktatni, hogy anyagi érdekeiknek megvédésére anyagi áldozatot is kell hozniok. A heti 15–20 forintos önkéntes adakozásokból még évtizedek alatt sem lehetett volna oly tőkét gyüjteni, mely egy mozgalom alkalmával hátvédül szolgálhatott volna és az árszabálybizottság ezen vétkes indolenciával szemben tehetetlen volt. De a gyüjtött összegek elszámolása is sok bajjal járt. Az árszabálybizottság a gyüjtések és a társas érintkezés fokozására az Ébredés dalkör közreműködésével 10 krajcáros belépődijjal kedélyes esték megtartását határozta el. Hát bizony ez a törekvés nem igen hozta meg a kivánt eredményt. A kollégák indolenciáján megtört minden jóakarat. Kedvezőbb fogadtatásra talált az árszabályalapra való adakozásnál az értékjegyek kibocsátása. Az 5 és 10 krajcáros értékjegyek eszméje minden esetre jó eszme volt; a külföldön – különösen az Egyesült Államokban – már régen bevált ez a rendszer, melynek révén ellenőrizhető volt az, hogy ki adakozott, ki nem és az elszámolás is pontosan ellenőrizhető volt, mert az átadott értékjegyek

[214] *Tagjai lettek e bizottságnak:* Bauer Imre, Baura Sándor, Clement János, Csecsotka Károly, Csorda Ferenc, Grócz Ernő, Kirchmayer Lipót, Krecsmayer Lajos, Leitner Pál, Link József, Brikovits János, Ribáry Károly, Salzmann Lajos, Szénássy József, Zaka Lajos.

által ez egyszerüsittetett. Ugyanekkor elhatározta az árszabálybizottság, hogy ezentul negyedévenként kimutatást terjeszt a tagok elé.

A vidék által az év elején kivivott árszabály és 9 órás munkaidő a vidéki szaktársak lanyhasága folytán az év végén már nagyrészt csak papiron birt érvénnyel. A 9 órai munkaidő, melynek érdekében a mozgalom tulajdonképpen megindult, a legtöbb helyen 10 óraira változott át. De a fővárosban sem volt ez másként, mert 1600 segéd közül körülbelül 400 dolgozott árszabályon alul és ezek nem is tartoztak a szorosan vett szervezethez, a segélyző-egyesületben pedig, sajnos, nem eshetett bántódásuk. Az egyesület ellen inditott hajsza csak fokozta a szervezettől eltántorodók számát és a többi szaktársak sem törődtek semmivel; hiába irt a Typographia, hogy adjanak az árszabálybizottságnak, hiába hivatott egybe az általános nyomdászgyülés, az előbbi célra nem adtak vagy csak egyesek adtak, utóbbin pedig rendesen csak néhányan jelentek meg.

Pedig az 1892 novemberben kitört németországi árszabálymozgalmat is támogatni kellett és igy érthető volt a bizottság lamentációja.[215]

Az 1893. évi pártkongresszuson a nyomdászok összekülönböztek a pártvezetőséggel és a küldöttek egynek kivételével elhagyták a tanácskozási termet. Ez az ügy szóba került a február 12-iki általános nyomdászgyülésen, hol Zaka jelentését heves vita után tudomásul vették, a nyomdászok egy része azonban a pártból kivált és „A Munkás” cimü lap köré csoportosuló ellenpárthoz csatlakozott.

Az egyesületben a vizsgálat folytán beállott helyzet teljesen megbénitotta az önképző-osztály működését és viszont az az intézkedés, hogy az anyagi kérdések intézését az önképző-osztály helyett egy önálló árszabálybizottság vette át, nem mindig pótolta az önképző-osztály hatáskörét. Az önképző-osztálynak a könyvtáron és az olvasószobán kivül ezután már nem is volt más feladata, ezt a két dolgot pedig önképző-osztály nélkül is meg lehetett volna csinálni.

A Typographia ennélfogva már jóval előbb felvetette azt a kérdést, hogy az árszabálybizottság helyett egy szakegyletet kellene alakitani, mely azután átvehetné az önképző-osztály régi

[215] Berlinben a nyomdászok 1876 junius 28-án beszüntették a munkát. A többiek elfogadták a redukált árszabályt. A mozgalmat az egyleti vezetőség határozatára augusztus 2-án beszüntették. 70.000 márkát emésztett fel ez a mozgalom. Az uj árszabály julius 1-én lépett érvénybe egy évi kötelezettséggel. 1878-ban ujabb árszabály lépett érvénybe, mely *redukálta* a helyi pótlékokat és a vasár- és ünnepnapi kárpótlás összegét. 1892-ben, 13 évi szünet után következett a németországi nyomdászok legnagyobb árszabálymozgalma. 1691 október 6-án ült össze Leipzigben a közös árszabálybizottság. A segédek főkövetelése a 9 órás munkaidő, a minimum 12½%-kal való emelése, ezenkivül a helyi pótlékok felemelése körül forgott. A főnökök csak 7½%-os béremelést voltak hajlandók adni 10 órai munkaidő és a régi helyi pótlékok mellett, 3 évi időtartamra. A segédek 9½ órai munkaidőben (beleszámitva 1–1 negyedórai pihenőt), a minimum 5%-os emelését és a helyi pótlékok emelését, valamint az árszabályközösség további kiépitését és az árszabály kölcsönösen szigoru betartását követelték ujabban előterjesztett feltételeikben. A főnökök ezeket a követeléseket is elutasitották. A segédek erre október 24-én és november 7-én felmondták a kondiciót és a segédek árszabálybizottsága az árszabályközösséget október 22-én megszüntnek nyilvánitotta. November elején körülbelül 10.000 segéd lépett ki. A lipcsei szaktársak Riedl Ottót küldték Budapestre, hogy a mozgalom támogatása érdekében való anyagi támogatást kérjen, ki az ez alkalomból egybehivott általános nyomdászgyülésen előadta az árszabálymozgalom okait. A sztrájk 1892 január 18-án befejezettnek nyilvánittatott. A sztrájk 2½ millió márkába került, melyhez a külföld 100.000 márkával járult. 1896 május 1-én ujabb egyezséget kötöttek a főnökökkel, melynek értelmében a munkaidő egy félórával redukáltatott és a minimumok 2½%-kal való emelése és a helyi pótlékok szabályozása. Az uj megállapodás 3, esetleg 5 évre volt kötelező. Egyuttal életbelépett az egész Németország területére kiható árszabályhivatal, ennek munkaközvetitője és a Schiedsgerichtek.

hatáskörét, sőt ennél sokkal intenzivebb munkálkodást fejthetne ki, mert nem korlátozná ebben az anyaegyesület többi segélyezési osztályai zavartalan működésének szemmeltartása, mely elővigyázatra egyébként a hatósági zaklatásokkal szemben szükség is volt. Az árszabálybizottság ennélfogva 1893 augusztus hóban már nyilvánosság elé is lépett a szakegyesületre vonatkozó propozicióival, melyek a következők: „1. Az egyesület tagjai heti 10 krt fizetnek és ennek fejében árszabálysértés és munkanélküliség esetén segélyeztetnek, legcélszerübben ugy, ha már az országos egyesületnél is lejárt a segélyük. 2. Az önkéntes gyüjtés helyett a kötelező befizetés lépne életbe. 3. A bizottság belátja, hogy kezdetben a tagok száma csekély lenne, mert csak azok lépnének be, akik a jelenlegi rendszer mellett is megteszik kollegiális kötelességeiket. Később azonban a tagok száma feltétlenül emelkedni fog. 4. A tőkegyüjtés sokkal intenzivebb módon történne, mint jelenleg. Munkásszervezkedési szempontból pedig minden érv a szakegylet alakitása mellett szól. A szakegyesületben összpontosul majd a munkások ereje a tőkével szemben is, jövő küzdelmeinkben ez viszi majd a vezérszerepet. Az államszocializmus máris előreveti árnyékát és különféle eszközökkel küzd a valódi szociáldemokrácia ellen és azért ajánljuk a kollégáknak, barátkozzanak meg a szakegyesület eszméjével, mert ez lesz a *jövő egyesülete*!”

A Typographia 1893 szeptember 20-iki száma már le is közli az uj egyesület alapszabálytervezetét. A tervezetben az egyesület céljai között szerepel a tagok anyagi és szellemi érdekeinek megóvása is.

Mivel a szakegyesülettel külön fejezetben foglalkozom, ezek után áttérek az árszabálybizottság, illetve az önképző-osztálynak az árszabály ügyében folytatott munkálkodására.

Az önképző-osztály inditványára az egyesületi választmány a fővárosi nyomdatulajdonosokat körlevélben szólitotta fel az árszabály betartására. Erre nagy szükség volt, mert az árszabályt nem tartották be s a Pallas-nyomdában kenyértörésre került a dolog és onnan 55-en kiléptek. A körlevél szövege ez:

> „T. c. Általános a panasz az egyesület segédtagjai körében, hogy nemcsak az 1890. év végén készült és mindkét fél által elismert árszabályt nem tartja be számos üzlet, de sőt még a munkadijakat is folyton nyomja és különórai kárpótlás nélkül a gépeknél 10 órát dolgoztat. E bajokon segitendő, az egyesület választmánya – e hó 5-én tartott ülésén – megbizott engem azzal, hogy kérjem fel a tek. nyomdatulajdonos vagy igazgató urakat arra, hogy az árszabályt tartassák be üzletvezetőikkel. A legtöbb esetben *nem a munkaadótól* (?) származik a tulkapás, hanem üzletvezetőjétől és ennek dacára mégis őt okolják a bajokért. A felemlitetteken segitendő, ismételve tisztelettel kérem tehát Uraságodat, hogy a most érvényben levő árszabályt tartsa be, vagy üzletvezetőjével tartassa be, már csak azért is, hogy remélhető legrövidebb idő mulva bekövetkezendő munkatorlódás esetén a munkaadók és munkások összeütközésbe ne jöjjenek egymással. Budapest, 1893 november 15. Tisztelettel Egyessy Géza, elnök.”

Mondanom sem kell, hogy a körlevélnek semmi eredménye sem volt, mert naivság volt a nyomdatulajdonosoktól olyasmit feltételezni, hogy ők nem tudnak arról, miszerint nyomdájukban 10 órát dolgoznak a munkások és hogy ők ilyesmit nem engednének meg, ha – tudnák. Az árszabálybizottság a nyomdai küldöttekből ujraalakult[216] és felszólitotta a gépmesterek és nyomók körét, hogy magát a bizottságban képviseltesse, amely felszólitásnak azonban az nem felelt meg. A november hó 6-iki általános nyomdászgyülés igen látogatott volt, ami biztatólag hatott az összes jelenlevőkre s a hozott határozat minden esetre több értékkel birt, mint az idézett körlevél. Kimondotta a gyülés, hogy a főnökök által egyesek irányában elkövetett árszabálysértést az egész személyzet tegye magáévá és testületileg lépjen fel. Egyes nagyobb nyomdákban – a kisebbekről nem szólva – már kezdetben sem tartották be az árszabályt; az

[216] Kezdetben ezek sem érdeklődtek semmi iránt s a gyüléseken sem vettek részt; emiatt a négytagu árszabályvezető-bizottság már le akart mondani.

Athenaeumban a lapszedők 23 krral számoltak, „speck” nélkül, a minimumot pedig csak a személyzetnek kétharmada kapta meg. Körülbelül ugy állott a Corvina személyzete is, ahol a gépeknél ezen kivül 10 órát dolgoztak. Még az Állami nyomdában is csak 10 frt volt a minimum 12 frt helyett s a női munkások 3–4–5 frt heti fizetésből tengődtek. Az árszabálybizottság december 10-én tartott ülésén ugy határozott, hogy e három nyomda személyzete tegyen kisérletet az árszabály elfogadtatása érdekében. A személyzetek december 18-án nyujtották át követeléseiket, azonban csak a Corvina-nyomdában sikerült a békés megegyezés. A Wodianer, Petőfi, Athenaeum nyomdákban kenyértörésre került a dolog és az előbbi két nyomda személyzete teljesen, az Athenaeum személyzetéből azonban, mint ősidők óta rendesen, csak 160-an léptek ki. A gépmesterek az Athenaeumban állva maradtak, mert nekik megvolt az árszabályuk, de hol maradt a szolidaritás, kérdi a Typographia. Ha tehát nem is jártak a kilépések teljes eredménnyel, meg volt az a hatásuk, hogy felkeltették a kollégák érdeklődését. Utólag az Athenaeum és a Wodianer, valamint a Corvina-nyomda is megadta az árszabályt. Csak a Petőfi-nyomda tulajdonosa vonakodott a felszólitásnak eleget tenni s igy e cég zároltatott. A december 26-án tartott általános nyomdászgyülés annak konstatálása után, hogy még több budapesti cég nem tartja be a 9 órai munkaidőt, vagy részben az árszabályt, kimondta, hogy tekintettel arra, hogy a segélyezendők száma egyre emelkedik, mindenki keresetének egy százalékával járuljon az árszabályalaphoz.

Az 1894 február 4-iki általános nyomdászgyülés a Typographiának az egyesület kiadásában való megjelenésének betiltásával foglalkozott s egy kilenc tagból álló bizottságot (lapbizottság) választott az árszabályügyek a Typographia szerkesztőségi, valamint adminisztrativ ügyeinek vezetésére.[217] Ugyanekkor Lipp Károly szerkesztővé, Brikovits János kiadóvá, Wolf Antal és Szénássy József pénztárosokká választattak meg. A bizottság február 16-iki ülésében Novitzkyt évi 100 forint tiszteletdijjal segédszerkesztővé választotta meg. Ugyanekkor határozta el a bizottság egyes, a szocializmus történetét tárgyaló füzetek kiadását, melyekből két füzet jelent meg[218] a Typographia kiadásában. Május 1-én ünnepelte a Typographia fennállásának 25 éves jubileumát, mely alkalomból a bizottság diszszámot adott ki, az első (1869) szám cimlapjának reprodukciójával. A délelőtti diszgyülésen a nyomdászdalkörök közreműködésével Zaka és Leitner a Typographia negyedszázados eredményes működését méltatták. A május 27-én megtartott általános nyomdászgyülés nem vette tudomásul a bizottság leszámolását és ennek ujból való átvizsgálására egy héttagu bizottságot választott s ezért Brikovits is leköszönt a lapkiadói tisztségről s junius 1-től azután a lapbizottság szerepelt mint lapkiadó.

E határozat után a hirlapszedők kimondták, hogy az árszabályalap céljára begyült összeget külön kezelik, mire a lapbizottság kijelentette, hogy ugy a gyüjtést, mint a segélyezéseket beszünteti. Ezzel ujra egyenetlenség állott be, mely csak 1895-ben ért véget. A junius 24-iki általános nyomdászgyülésen egy uj bizottság választatott[219], mely a további torzsalkodások elkerülése végett egy szabályzatot dolgozott ki, melyet a julius havi bizalmiférfigyülés és az október havi nyomdászgyülés is elfogadott és amelynek szövegét alább közlöm.

[217] Tagjai voltak: Zaka, Lipp, Bauer Imre, Szénássy, Lipták, Wolf, Brikovits, Novitzky és Heinrich Károly. A Typographia beszüntetése ügyében dr. Visontai Soma felebbezést adott be; ezt a kérvényt az egyesület elnöke vonakodott aláirni.

[218] *A gazdasági átalakulások* stb. Schippeltől és *A tulajdon fejlődése* Lafarguetől; mindkettőt Novitzky forditotta magyarra.

[219] Zaka, Leitner, Szénássy, Varga Károly, Sándor Vidor, Wolf, Lipták, Lipp, Novitzky.

A lapbizottság működési szabályzata

1. A Typographia cimü szaklap kiadására egy bizottság alakul, mely 15 tagból áll. E bizottság 7 ellenőrző bizottsági taggal egy általános gyülésen választandó meg s mandátuma egy évig tart. Utánválasztások minden gyülésen történhetnek.

2. A bizottság saját kebeléből egy elnököt, pénztárost, jegyzőt, előadót és szerkesztőt választ; az előadó referál a bizottságnak az üléseken s vezeti a szervezkedést, mig az elnök mint a lap kiadója szerepel.

3. Az összbizottságnak kötelessége az időleges árszabály pontos betartása felett őrködni, az ebből eredő ellentétek békés kiegyenlitését előmozditani, a szaktársakat tényleges differenciák beálltakor segélyezni.

4. A bizottság ellenőrzését az ellenőrző bizottság gyakorolja. E bizottságnak joga van a lapbizottság ülésein jelen lenni, szavazati joga azonban nincs. Az ellenőrző bizottság saját kebelében egy elnököt és egy ellenőrt választ; az ellenőr titkos szavazás utján választandó s mandátuma csak egy hónapig tart. Ezen tagnak van csak joga utalványozni, az utalvány érvényességéhez azonban a lapbizottság egy tagjának aláirása is szükséges. Minden hónapban egy más tag választandó, ugyanazon tagot ujra megválasztani nem lehet, csak két hónap mulva.

5. A lapbizottság üléseit a bizottság elnöke hivja egybe; rendszerint havonként egy ülés tartandó, ha a körülmények ugy kivánják akkor több is.

6. A bizottság pénztárosa veszi át a befolyt előfizetési s más összegeket s kifizeti a nyugtákat. A bevételekről és kiadásokról könyvet vezet s minden negyedévben kimutatást készit, mely üzletenként részletezendő s a Typographiában közzéteendő. Az általa tett kiadásokért az utalványozóval és ellenjegyzővel egyetemlegesen felelős. Az összes bevételeket ő szedi be a bizalmiférfiaktól stb. Más bizottsági tagnak kézbesitett pénzekért nem felelős sem ő, sem a lapbizottság.

7. Segélyezések alkalmával minden személyzet bizalmiférfia a kilépés után legkésőbb két nap mulva beterjeszti az utalványozó ellenőrző bizottsági tagnak a segélyezendő személyzet névsorát, foglalkozási ág (nyomdász, segédmunkás vagy munkásnő) felemlitésével. Az üzleti bizalmiférfi veszi át minden tagtól a bizottság részére a pénzeket s azokkal hetenként elszámol a bizottság pénztárosával.

8. Az utalványozó ellenőrző bizottsági tag a neki az illető bizalmiférfi által beterjesztett listáról tartja előjegyzésben a segélyre jogosultak számát s a kifizetést megelőző napon miheztartás végett ezt a pénztárosnak is bejelenti.

9. A segélyek szombaton délelőtt ½12 órától 1 óráig fizettetnek ki s a kifizetésnél, illetve utalványozásnál az illető személyzet bizalmiférfiának is jelen kell lennie a személyazonosság igazolása végett. Egyes esetekben a bizalmiférfi tartozik az illetőnek irásbeli igazolványt adni. A segélyre jogosultak előleget is kaphatnak, amely naponként 1 forintnál több nem lehet.

10. Az utalványozó ellenőrző bizottsági tag s az előadó, esetleges mulasztásaikért kárpótolandók. Minden egyes megrendszabályozott szaktárs segélyre jogosult.

11. A lapbizottság a hozzáforduló feleknek jogvédelmet ad, ha igazolványuk van. Megjegyzendő azonban, hogy csak azon esetben, ha a jogtanácsos a pör meginditása mellett nyilatkozik. Kétes ügyek pörlését a bizottság nem veszi pártolásába.

12. A bizottság bevételei a takarékpénztárban helyezendők el a bizottság cime alatt ugy, hogy azokat csak az elnök, pénztáros és az ellenőrző bizottsági elnök együttes jóváhagyásával lehessen kivenni.

13. A fennálló szakkörök, ha tagjaik a lapbizottsággal szolidaritásban állanak, egy-egy küldöttet küldenek a bizottság üléseire, szavazatjoguk azonban nincs.

14. A segélyek nagyságát időről-időre a lapbizottsági ülés határozza meg. A segélyt élvezők a rendes segélyen kivül semminemü más anyagi követeléseket nem támaszthatnak.

15. A részletes negyedévi leszámolás a gyülés előtt két héttel közzéteendő.

16. A lap előállitására vonatkozó mindennemü kiadás (fizetések, nyomtatás stb.) nagyságát a lapbizottság határozza meg.

17. Az ellenőrző bizottság köteles a bevételek és kiadások helyességéről bármikor, de legkésőbb negyedévenként meggyőződést szerezni és esetleges észrevételeit a lapbizottság elnökével közölni, aki köteles az ellenőrző bizottság többségének kivánatára egy bizalmiférfi-értekezletet, esetleg egy gyülést egybehivni.

18. A lapbizottság határozatai ellen a bizalmiférfi-értekezlethez, másodsorban a gyüléshez lehet felebbezni.

19. Az üzleti bizalmiférfiak üzletenként választandók.

20. Választásképes minden szaktárs, aki a lapra előfizet és a bizottság pénztárához heti adományával hozzájárul; ez utóbbiról a bizottság az üzleti bizalmiférfiak által igazolványt állittat ki. A vidék azon tagjai, kik igazolni tudják, hogy a lapbizottságot támogatták, ugyanazon jogokkal birnak, mint a központiak. Választások alkalmával irásban küldik be szavazataikat; segélyezések alkalmával irásban nyujtják be a kilépés okát, megjegyzendő azonban, hogy kötelesek a bizottság előleges véleményét a kilépésre vonatkozólag kikérni.

21. A vidéken az egyes városokban szintén ugy választandók a bizalmiférfiak, mint a központban és ahol 4–5 vagy több nyomda van, időnként értekezletet is tarthatnak és esetleges határozataikat a lapbizottság elnökének beküldik.

22. A bizottság csak oly esetben ad erkölcsi és anyagi támogatást, ha egyesek vagy egyes személyzetek kilépési szándékukat előzetesen bejelentették és a bizottság többsége a kilépést jogosnak találta.

23. A bizottság tudta és határozata nélkül tett intézkedések és az ezekkel járó esetleges kiadásokért semminemü kötelezettség nem vállalható.

24. A lapbizottság a vitás kérdéseket csakis titkos szavazás utján döntheti el és szavazategyenlőség esetén az elnök szava dönt.

25. Azon szaktársak, kik a lapbizottság alapjára fizettek, az üzleti pénztárnoktól, illetve bizalmiférfitől egy elismerő jegyet kapnak.

26. A lapbizottság segélyét igénybe venni akaró szaktárs a segélykérés indokolására vonatkozó megkeresését irásban is benyujthatja a bizottság elnökénél. Megjegyzendő azonban, hogy az árszabály esetleges megsértése mindig kellő adatokkal bizonyitandó. Ez alkalommal a legutóbbi elismerő jegy is bemutatandó.

27. A bizalmiférfi-gyülések esetről-esetre történő egybehivását a bizottság határozza meg.

28. A lapbizottság üléseire minden lapbizottsági és ellenőrző bizottsági tag meghivandó; valamely tag ötször egymásutáni igazolatlan kimaradása önkéntes lemondásnak tekintetik.

29. Ugy a bizottság, mint a bizottság által választott szerkesztők mandátuma egy évig tart és egyik szerkesztő jegyzi a lapot a hatósággal szemben. A bizottság kötelessége oly gyüléseket is egybehivni, melyeken a nyomdászviszonyok megvitatásán kivül általános munkáskérdések is tárgyaltatnak. A bizottság feladatai közé tartozik a szerkesztő támogatásáról és nemzetgazdasági füzetek kiadásáról való gondoskodás is.

30. Esetleges személyeskedések kikerülése végett, oly felmerült panaszok alkalmával, melyek egyes szaktársak inkollégiális magatartására vonatkoznak, a lapbizottság az illetőket igazolásra kéri fel: ennek elmulasztása esetén az illetők nyilvánosan is megrovatnak. Tisztán magánügyek, amelyek az összességet nem érdeklik, a lapban nem tárgyalhatók.

31. A lapbizottság által egybehivott gyülésen csak szabályszerü igazolvánnyal ellátott tagok vehetnek részt és az igazolvány a belépésnél felmutatandó.

32. A személyzetek rendszerint az előadónak jelentik be esetleges kilépési szándékukat, aki szükség esetén az elnökkel egy ülést hivat össze a kérdés megvitatása végett. Az ülés határozatképes, ha a lapbizottsági tagok többsége jelen van.

33. A „Typographia" azon szaktársak tulajdonát képezi, akik a bizottság irányában kötelezettségüknek eleget lesznek.

34. A bizottság a tagok akaratának a végrehajtója.

Az 1894 augusztus 12-iki általános nyomdászgyülés határozata értelmében egy 15 tagu bizottságot választott[220] és kimondta, hogy a szociáldemokrata pártot évenként egy bizonyos összeggel támogatja. A bizottságnak Jászai lett az elnöke, a Typographia szerkesztő-kiadója pedig Lipp Károly, aki azonban csak november 9-től jegyezte a lapot mint kiadó. Segédszerkesztőül Csebrenyák József választatott meg.

A rendőrségi üldözések folytán a bizottság működése a vidéken egy időre megakadt, mert a meginditott hatósági hajsza következtében nem lehetett a vidéken agitációt folytatni. A kiutasitások napirenden voltak, a gyülések a vidéken betiltattak, sőt munkásvér is folyt és a budapesti munkások egyes szakmái augusztusban 30 nyilvános gyülésen protestáltak a hatósági önkénykedések ellen.

A bizottság azonban az eléje tornyosuló akadályok dacára serényen dolgozott az 1895. évi mozgalom előkészitésén. A segélyző-egyesület működésének felfüggesztése, a kongresszusi határozatok folytán keletkezett ellentétek, a segédek sorában alakult ellenséges tábor és mindezekre még a hatósági beavatkozások közepette nagy energiára volt szüksége, hogy feladatának megfelelhessen. De a személyeskedő surlódások sem gyakoroltak valami kedvező hatást az indifferensebb elemek magatartására.

A teljesen tarthatatlan állapot azonban arra sarkalta a bizottságot, hogy végre a cselekvés terére lépjen.

Az 1895–96. évi árszabálymozgalom

A lapbizottság 1895 augusztus 25-iki gyülésén a tarthatatlan munka- és bérviszonyokkal foglalkozván, kimondta, hogy a 8 órai munkaidő és megfelelő béremelés érdekében erélyes agitációt indit. Az ugyanakkor elfogadott határozati javaslatban kimondatott, hogy „a jelenlegi árszabály revíziója elhalaszthatatlanul szükséges és hogy az uj árszabály alapját a 8 órai munkaidő képezze és végül a segédszemélyzet szervezésével és részére egy uj árszabály kidolgozásával és az előmunkálatok kivitelével az uj lapbizottságot bizza meg, azzal az utasitással, hogy kebeléből a főnökökkel folytatandó tárgyalásokra egy szükebb körü bizottságot válasszon". Ugyanekkor megválasztatott az uj bizottság is.[221]

A bizottság szeptember 1-én tartott ülésén elhatározta, hogy azonnal megkezdi az árszabály javitása érdekében szükséges lépéseket és kebeléből egy bizottságot választott, hogy ez a munkaadókkal érintkezésbe lépjen.[222]

---

[220] Tagjai voltak: Vizsay I., Lipp, Zaka, Metzger, Varga Károly, Ries J., Hrasche F., Dezsó, Jászai S., Krehmann, Heinrich Károly, Wagner K., Csebrenyák József, Szénássy és Pethes G.

[221] Tagjai voltak: Zaka, Lipp, Bauer Imre, Metzger N., Morócz, Dezsó, Varga Károly, Herz Gyula, Spitzkopf Ferenc, Wagner, Krehmann Lajos, Krausz Soma, Tischler Antal, Hipper Sándor és Salzmann Lajos.

[222] A pozsonyi kollégák már 1895 január hónapban kivivták a 9 órai munkaidőt, a bérnek 10%-kal és a számolásnak 1 krral való emelkedését.

Az egyes köröket: betüöntők, gépmesterek, hirlapszedők, már a régi bizottság felszólitotta volt arra, hogy árszabálytervezetüket terjesszék a bizottság elé, e felszólitásnak azonban csak a gépmesterek feleltek meg. A gépmesterek azonban a segédmunkások kihagyásával alkották meg árszabálytervezetüket, pedig e kérdést illetőleg ők voltak a legkompetensebbek. A bizottság 8 órai munkaidő mellett 14 frt heti minimumot és a számolásnak 2 krral való emelését tervezte.[223]

Az október 6-án megtartott általános nyomdászgyülés hozzájárult a bizottság javaslatához a minimumot és a munkaidőt illetőleg; a segédmunkások minimumát 5 frt 50 és 7 frt 50 krban állapitván meg. Elfogadta még a gyülés a következő határozati javaslatot: A gyülés felkéri lovag Falk Zsigmond, Bródy Sándor és Czettel Gyula nyomdatulajdonosokat, hogy hivják össze a budapesti nyomdatulajdonosokat az árszabály ügyében megkezdendő tárgyalásra. A bizottság azon inditványa, hogy a vidékre is küldhessenek ki megbizottakat, nem fogadtatott el. Kimondta még a gyülés, hogy minden szaktárs 2%-ot adjon az árszabálymozgalom céljára.

A nyomdatulajdonosokban azonban természetesen, mint rendesen, nem volt hajlandóság arra, hogy a segédek követeléseinek eleget tegyenek s nyakra-főre vették fel a nyomdászatnak már rég hátat forditott exisztenciákat. Egy részük a szokásos szerződésekkel próbált szerencsét. Az árszabály tárgyalására kiküldött bizottság november hó 24-én kezdte meg tárgyalásait. A bizottságba a nyomdatulajdonosok részéről Buschmann Ferenc, Concha Károly, lovag Falk Zsigmond, dr. Gerő Lajos, Hirsch Lipót, Neuwald Illés és Zilahi Simon, a segédek részéről Bauer Imre, Dezsó Ferenc, Pollák Simon, Krausz Soma, Lipp Károly, Spitzkopf Ferenc, Weisz Zsigmond küldettek ki. December 1-én a fővárosi Vigadóban általános nyomdász-gyülés tartatott, melyen a bizamiférfiak által választott hetes bizottság beszámolt a nyomdatulajdonosokkal folytatott tárgyalások eredményéről. A segédek 8 órai munkaidő mellett 16 frt minimumot és a számolásnak 2 krral való felemelését kérték; a főnökök ezzel szemben 9 órai munkaidőt, 12 frt minimális fizetést és az *n* szerinti számolást, 26 kros számitással ajánlották. A gyülés a 9 órai munkaidő és a 14 frtos minimum mellett határozott, kimondván, hogy ezen kivül szigoruan ragaszkodik az árszabálytervezet többi pontjaihoz.

A december 1-én este megtartott nyomdatulajdonos-gyülésen megjelent a segédek hetes bizottságának két tagja is, hogy a főnököket a segédek határozatáról értesitse.

A nyomdatulajdonosok a segédek képviselőinek kijelentették, hogy nem hajlandóak a segédek kivánságának megfelelni. Ily körülmények között a bizottság hétfőn, december 2-án, körlevelet küldött szét, melyben közölvén a nyomdatulajdonosok válaszát, a további teendőket a nyomdaszemélyzetek belátására bizta. A személyzetek a kéznél levő árszabályt, az általános nyomdászgyülés által elfogadott módositással, a főnökök elé terjesztették, ezek azonban, néhány kisebb nyomda kivételével, tudni sem akartak az árszabály aláirásáról. Hétfőn ilyformán a legtöbb nyomdából kilépett a személyzet egy része; a többiek azonban állva maradtak. Az Állami nyomda, Athenaeum, Budapesti Hirlap, Buschmann, Európa, Franklin, Hungária, Hornyánszky, Kosmos, Légrády, Nagy S., Országgyülési Értesitő, Pallas, Pátria, Pester Lloyd, Wodianer és sok más kisebb nyomdák személyzete részben egészen állva maradt, vagy csak a személyzet egy része lépett ki. Ez minden esetre nagy baj volt, mert senki sem gondolta, hogy ily sokan fogják saját érdekeiket elárulni. A napilapok csak négy-nyolc

[223] A tervezetet nem ismerem. Főbb pontjai a következőkben csucsosodtak ki: 8 órai munkaidő, (8–12-ig, 2–6-ig). Lapszedőknél is csak 8 órai munkaidő lehet, tetszés szerinti beosztással. A számolás eltöröltetik s helyébe bizonyospénz lép. Nappali szedőknél 15 és 18 frt, lapszedőknél magyar lapoknál 24 frt, német lapoknál 27 frt. Egészségtelen helyiségekben való munkáért (pincehelyiség stb.) napi 50 krajcár külön kárpótlás jár.

oldalon jelentek meg és különféle rágalmakkal illették a sztrájkolókat. Az árszabálybizottság erre való tekintettel, a közönség felvilágositása céljából a következő körlevelet bocsátotta ki:

Az összes munkásokhoz és az olvasó közönséghez!

Munkástársak! A budapesti könyvnyomdászok és nyomdai alkalmazottak – számra nézve vagy kétezren – e hó 24-én beszüntették a munkát. A munkabeszüntetés alkalmat adott a nyerészkedni vágyó lapkiadótulajdonosoknak, hogy lapjaikban a legalaptalanabb rágalmakkal illessék a szerény megélhetésükért küzdő munkásokat és hogy a legszemérmetlenebb hazugságokkal félrevezessék a közönséget. Ama szennylapok, melyek mindig a munkásbarátságot szinlelték, ma a munkások ellen fordultak. Nekünk nyomdászoknak tulajdonitják azt, hogy ők a rendes lapok helyett csak silány, sajtóhibákkal tömött ujságokat adhatnak a közönségnek. Pedig ez egyedül az ő nyerészkedési vágyuknak műve. Azok a lapkiadótulajdonosok, kik a munkások filléreiből óriási vagyont szereztek, nemcsak hogy jogos követeléseinket visszautasitották, hanem még eléggé lelketlenek bennünket rágalmazni és az olvasó közönség előtt becsmérelni.

Követelésünk 14 forint minimális hetifizetés. És ezt tartják a milliomos nyomdatulajdonosok tulkövetelésnek, ezt a szerény követelést teljesithetetlennek mondják azok, kiknek évenkint 30–40.000 frt tiszta jövedelme van.

Most, hogy az ujságszedők beszüntették a munkát, 14–15 éves tanoncok által szedetik a napilapokat. A szegény gyermekeket kiszipolyozzák az utolsó csepp vérig. Éjjel-nappal dolgoztatnak velük, csakhogy nagyobb legyen a nyereségük. És vajjon megérdemlik-e ezek a kiadók, hogy az ő lapjaikat támogassuk? Nem és százszor nem! Az olyan emberek, kik a munkások zsirján élősködnek, nem érdemlik a munkások támogatását, nem érdemlik, hogy a munkások vegyék az ő szennylapjaikat.

Követeléseink jogosultságát még a statisztika is kénytelen elismerni. Körösi József 1885-iki halálozási statisztikája szerint Budapesten 100 nyomdász közül 65 halt meg tüdőbajban. És ez különösen annak tulajdonitható, mert a nyomdászok tulerőltetik magukat a munkánál és mert hiányosan táplálkoznak.

Tisztelettel kérjük munkástársainkat, valamint az olvasó közönséget, hogy törekvéseinkben támogassanak bennünket. Ne adjanak hitelt azoknak a szennylapoknak, mely azt állitották, hogy nekünk nyomdászoknak már amugy is nagy volt a fizetésünk. Nehéz munkánk mellett nyomorognunk kellett, mert kizsákmányolóinkban semmi méltányosság, semmi emberi érzék nem létezik.

Munkástársak! Felhivunk benneteket, hogy mindaddig ne *olvassatok napilapokat, mig jogos követeléseink el nem fogadtatnak.*

Legyetek segitségünkre, hogy a telhetetlen nyomdatulajdonosok dölyfét megtörhessük!

Ami bennünket illet, azt a határozott igéretet adhatjuk, hogy jogos követeléseinktől el nem állunk. A sztrájkolók hangulata kitünő.

Éljen az összetartás!

Budapest, 1895 november hó.

A bérharcban álló nyomdászok bizottsága.

A szerdai lapok erre felhivták a rendőrség figyelmét a sztrájkolók „veszedelmes magatartására” és a rendőrség ennélfogva a csütörtök délelőttre egybehivott általános nyomdászgyülést betiltotta sőt még a vendéglőkben tartózkodó sztrájkolókat is molesztálta és kifogást emelt az ellen, hogy segédmunkásnők és sztrájkoló munkások együtt tartózkodjanak. Egyes nyomdák, melyekben németnyelvü lapokat állitottak elő, külföldön próbáltak szerencsét; a Pester Lloyd Wienből hozatott sztrájktörőket; ezek abban hagyták a munkát és ekkor egyes kisebb nyomdatulajdonosok szedték a lapot, ami keserves munka volt.

A december 2-án tartott bizalmiférfi-értekezlet kimondta, hogy a sztrájk tovább folytatandó. A sztrájkban álló szaktársakat ujabb meg ujabb röpivek, valamint a Typographia külön kiadásai buzditották a harc folytatására:

Szaktársak és munkástársnők!

Sztrájkunk még változatlanul tovább tart. A kapzsi és nyerészkedni vágyó nyomdatulajdonosok még nem adták meg magukat, de dölyfüket már megtörtük; már közvetitő személyekkel léptek érintkezésbe, hogy a tárgyalásokat velünk megkezdhessék. Mi azonban határozottan kijelentettük, hogy követeléseinkből nem engedünk. Nem engedhetünk, mert követeléseink nemcsak jogosak, hanem szerények is.

Szaktársak és munkástársnők! Gondoljátok meg, hogy az egész világ nyomdászai éber figyelemmel kisérik mozgalmunkat és hogy joggal követelhetik tőlünk, hogy a harcot, melyet megkezdettünk, győzedelmesen be is fejezhessük. Igen, győznünk kell, mert becsületünk forog szóban, győznünk kell, mert önérzetünk nem engedi, hogy azok előtt a nyerészkedni vágyó kapitalisták előtt meghajoljunk, kik eddig csak kizsákmányolási eszköznek tekintettek bennünket. És a sztrájkolók példás magatartása biztositékot nyujt nekünk arra nézve, hogy győzni fogunk.

Szaktársak és munkásnők! Jelen sztrájkmozgalmunk páratlanul áll a magyarországi könyvnyomdászok történetében. Még nem történt, hogy oly óriási számban és oly példás összetartással harcoltunk volna a tőke ellen, de harcunk nem volt még soha oly nehéz, oly elkeseredett, mint ma. Mig ezelőtt csak a szétszórt kapitalisták ellen küzdöttünk, addig ma a szövetkezett tőke ellen kell küzdenünk. A nyomdatulajdonosok kartellt kötöttek; ellenünk szövetkeztek, hogy törekvéseinket meghiusitsák. Tőlünk, az összes nyomdászoktól és nyomdai munkásnőktől függ, hogy tervük ne sikerüljön. Ami összetartásunk hatalmával megtörjük az ő pénzhatalmukat. Ez egyszer megmutatjuk és kell is, hogy megmutassuk a gőgös nyomdatulajdonosoknak: mily erő, mily halalom létezik az összetartásban.

Éljen az összetartás!

Budapest, 1895 december hó.

Az árszabálybizottság.

Körülbelül 2260 volt a kilépettek száma, mig 800 állva maradt. A nagyobb nyomdák tulajdonosai dr. Gerő, a Pallas-nyomda részvénytársaság igazgatójának inditványára kartellt kötöttek a mozgalommal szemben és semmi áron sem voltak hajlandóak a 14 frtos minimumot elfogadni. December 6-ig összesen 15 nyomda fogadta el a segédek feltételeit, ezek azonban többnyire kis nyomdák voltak.

December 10-én az árszabálybizottság a következő körlevelet bocsátotta ki:

A nyomdai alkalmazottakhoz!

Tiz napja mult annak, hogy a munkát beszüntettük, tiz nap óta oly szép és lelkes küzdelmet folytatunk, hogy a nyomdászok történetében hiába keresnők ennek párját. Nemcsak pénz, illetőleg a munkabér felemelése, hanem becsületünk megóvása érdekében is folytatjuk a harcot. Szegények vagyunk mindnyájan, éhezünk és nyomorgunk, de azért mégis rendelkezünk egy nagy kinccsel, egy kinccsel, amelyet fel nem áldozhatunk és ez a kincs: *a becsületünk.*

Szaktársak és szaktársnők! Tudjuk, hogy nehéz a küzdelmünk, tudjuk, hogy számos családapa a legkétségbeesettebb helyzetben van, de vigasztaljon mindnyájunkat az a tudat, hogy a győzelem a miénk lesz. Az a tántorithatatlan kitartás, az a dicséretre méltó összetartás, mely közöttünk létezik, megtöri ellenfeleink kapzsiságát. *Győznünk kell!* Ez legyen a jelszavunk és győzni fogunk, mert olyan lelkes sereget, mint amilyent szaktársaink képeznek, nem lehet megverni.

A kétségbeesésre nincs semmi okunk; a sztrájkolók hangulata még mindig a legkitünőbb és segélyösszegek bőven érkeznek minden oldalról. Képesek vagyunk arra is, hogy hetekig folytassuk a harcot, mert külföldi szaktársaink óriási pénzösszegeket bocsátanak rendelkezé-

sünkre. De ami a fődolog és ami leginkább buzdit bennünket a kitartásra, ez ama körülmény, hogy a nyomdatulajdonosok ingadozni kezdenek; már egyesek, még pedig a nagy nyomdatulajdonosok közül, hajlandónak nyilatkoztak követeléseinket megadni, de árszabályunkat nem akarják aláírni, mivel a kartell kényszere alatt állanak. Összetartásunkkal azonban szétrobbantjuk ezt a kartellt. Minden nap, minden órában várjuk, hogy egy-egy nyomdatulajdonos fittyet hány a kartellre és megadja követeléseinket.

Mi folytathatjuk a sztrájkot, de a nyomdatulajdonosok már kimerültek. A karácsonyi és ujévi munkák a körmükre égtek és már eddig is óriási anyagi károkat szenvedtek. Mindez csak buzdithat bennünket a további küzdelemre, mindez csak bátorithat bennünket és reményt ad, hogy: *miénk lesz a győzelem!*

Éljen az összetartás!

Budapest, 1895 december hó.

Az árszabálybizottság.

December 11-én a wieni kollégák intervenciójára a segédek hetes bizottsága ismét tárgyalásba bocsátkozott a nyomdatulajdonosok hetes bizottságával. A segédek három heti harc után kénytelenek voltak engedni, s a közös bizottság ennélfogva a munkának ujból való megkezdésében állapodott meg. Még az nap délután bizalmiférfi-értekezlet tartatott, amelyen a bizottság előterjesztette a főnökökkel közösen megállapitott árszabályt, melyet az értekezlet elfogadván, kimondatott, hogy december 13-án az összes budapesti nyomdákban megkezdődik a munka. A nyomdatulajdonosok azonban, Czettel és Márkus kivételével, a megrendszabályozás fegyveréhez nyultak s volt személyzetüknek csak egy harmadát akarták visszafogadni, ami a sztrájkolóknál óriási megütközést keltett, mert rájöttek, hogy őket tőrbe csalták. Pénteken tehát a sztrájkolók nagy része nem ment dolgozni s akik véletlenül visszamentek, azok is odahagyták a nyomdát, midőn a megrendszabályozásról tudomást vettek. A nyomdatulajdonosok már előzőleg feljelentést adtak be az 1884: XVII. t.-c. 15. §-a alapján az előljárósághoz, mint elsőfoku iparhatósághoz a kilépettek ellen s az iparhatóság 200-on felüli sztrájkolót itélt el 20–60 forintig terjedő pénzbirságra.[224]

A hatóság szintén az erősebb fél segitségére sietett és Parall hatósági biztos a segélyző-egyesületben megtiltotta a munkanélküliségi és az – utazási segélyek kifizetését.

December 13-án délután a megrendszabályozások ügyében a nyomdatulajdonosok és a segédek képviselői ujabb értekezletet tartottak, melyen sikerült valami „békés" megállapodásra jutni, amelyben azonban nem volt köszönet és igy a segédek december 14-én minden nyomdában, melyben az állások még nem voltak betöltve, ujra felvették a munkát.

A bérharc eredménytelenül végződött; a Typographia is kijelenti, hogy „teljes győzelemről nem beszélhetünk, mert követelésünk főpontjaiban engedményt kellett tennünk. A tárgyalások különben folytatódni fognak és igy a sztrájk beszüntetését csak fegyverszünetnek tekinthetjük."

Az árszabály főbb pontjai: a 9 órai munkaidő már meg volt, a bizonyospénz 13 frt, ujonnan felszabadultaknál 11 frt; számolás 1000 *n* után 26 kr.; német szedésnél 27 kr.; különórák 3 és 4 kr. Lapszedőknél a számolás 1000 *n* után 27 kr., illetve 29 kr., német szedés 1 krral magasabb, alfabet-számitás szerint. Gépmestereknél minimum 13 frt, ujonnan felszabadultaknál 11 frt; segédmunkások minimuma 8 frt, segédmunkásnők minimuma 2, 4.50 és 6 frt 50 kr. Bizonyospénzben álló szedőknél 16 forintig bezárólag 1 frt béremelés lép életbe. Egyéb dolgokban az 1890-ik évi árszabály irányadó.

[224] A birságpénz és perköltségek körülbelül 7300 forintot tettek ki.

A sztrájk befejezése után 600 megrendszabályozott volt; ezek helyeit nagyrészt a vidékről a fővárosba beözönlött népség foglalta el. A vidék szervezetlensége ujra előtérbe nyomult. Az árszabálybizottság megfogadta ugyan a wieniek tanácsát, hogy a vidékkel közvetlen kapcsolatot teremtsenek, csakhogy ezt nem lehetett egy pár hét alatt elvégezni, mert hosszu évek elhanyagolt munkájának helyrehozásáról volt szó. A budapestiek pedig, mint ez közvetlenül az árszabálymozgalom előtti gyülésen is kitünt, még mindig nagy antipátiával viseltettek a vidékre való kiküldetések iránt. Ha más eredménye nem is volt a mozgalomnak, de legalább megérlelte azt az eszmét, hogy a vidékkel sokkal intenzivebben kell foglalkozni. A levert mozgalom ismét elcsüggesztette a kollegákat; a Typographiát a nyomdákból kitiltották és csak igen kevesen feleltek meg az árszabálybizottság azon határozatának, hogy keresetük 5%-át adják a munkanélküliek javára. Dehogy adták! A Typographia hiába lamentált, hogy 1896 elején már majdnem annyi az árszabályon alul dolgozók, mint a mozgalomkor a sztrájkolók száma, nem használt semmit sem. A szervezet meglazult s ennek következményét az összes körök megérezték, mert a nyomdákban minden néven nevezendő illetékek beszedését megtiltották.

Az 1896 március hó 1-én megtartott általános nyomdászgyülésen egy uj bizottságot választottak, mert a nyomdatulajdonosok kifogásolták a régi bizottságot, mivel azt nem az általánosság, hanem a bizalmiférfiak választották. A gyülés Grossmannt, Horváth Alajost, Jászai Samut, Krammer Lipótot, Pollák Jakabot és Radnai Mihályt választotta a bizottságba. A főnökök tehát most már tárgyalásba bocsátkozhattak volna, s az uj bizottság március 7-én a következő levelet intézte volt a „Budapesti könyv- és kőnyomdatulajdonosok egyesületé”-hez:

„Az ez évi március 1-én a fővárosi Vigadóban tartott általános nyomdászgyülés megbizásából, mint e gyülés volt elnöke, a következőkre vagyok bátor nagyságos Elnök ur figyelmét felhivni és a következők teljesitését tisztelettel kérni:

A segédek volt hetes bizottságával a főnöktestület a tárgyalások folytatását megszakitotta, azzal az érveléssel, hogy annak nincs gyülés által adott mandátuma, amennyiben csak a nyomdai segéd-bizalmiférfiak választották meg őket.

Jóllehet ezzel a volt hetes bizottsággal a főnöktestület hetes bizottsága a három hétig tartott munkaszünet alatt tárgyalt és csak azután szakitotta meg a kölcsönös tárgyalásokat, mi mégis meghajoltunk a főnöktestület érvelése előtt és általános gyülésen választottunk egy uj hetes bizottságot, abban a reményben, hogy ezzel – nagyságos Elnök ur közbenjárása után – a tárgyalások megszakadt fonalát a főnöktestület hetes bizottsága ujra felveszi.

A mi hetes bizottságunk tagjai a következők: Baura Sándor (Budapesti Hirlap), Grossmann Miksa (Boruth), Horváth Alajos gépmester (Gelléri és Weisz), Jászai Samu (Wendt), Krammer Lipót (Hornyánszky), Pollák Jakab (Minerva), Radnai Mihály (Pallas). – Hetes bizottságunk tagjai mind olyanok, akikkel a tárgyalás eredménye biztositva van, mert a két fél érdekeit össze tudják egyeztetni.

A tárgyalások ujra való felvételét illetőleg indokaink röviden a következők:

1. Tekintve, hogy jelenleg az árszabály mellékes pontjait minden nyomdában másképp értelmezik;

2. tekintve, hogy a már bekövetkezett és még hosszabb időig tartó munkamegtorlódás következtében a főnökök – a mostani rendezetlen viszonyok következtében – az árszabályon felül lesznek kénytelenek fizetni;

3. tekintve, hogy az egységes árszabállyal a korlátlan versenynek is – habár csak némiképp is – eleje vétetnék,

tisztelettel kérem nagyságos Elnök urat, hogy a két hetes bizottságot mielőbb összehivni sziveskedjék.

E közös tárgyalások célja – nézetünk szerint – a teljes árszabály elkészitése lenne, a jelenlegi 13 frtos minimum és a 2 kros számolás emelése alapján.”

A nyomdatulajdonosok egyesülete azonban tovább taktikázott és egyáltalán nem látszott a dolgokkal törődni akarni, mert március 16-án a következő tartalmu levelet küldte a bizottság címére:

> 24/96. Folyó évi március hó 7-én kelt becses soraira vonatkozólag van szerencsénk értesiteni, hogy az abban foglaltakra a folyó évi március hó 22-én egybehivott választmányi gyülés megtartása után fog érdemleges válasz adatni.
>
> Budapesten, 1896 március hó 16-án.
>
> A Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete: *Dr. Gerő Lajos,* elnök. *Zilahi Simon,* titkár.

A bizottság azonban – reménykedett, hogy talán mégis történik majd valami kedvező fordulat. Reménykedett a bizottság abban is, hogy az egyesek ellen inditott pereket, igéretükhöz hiven, vissza fogják vonni, azonban ebben is csalódott, mert körülbelül 600 sztrájkolót itéltek el 10–20 frt pénzbüntetésre.

Március 24-én végre megérkezett a főnökegyesület következő válasza:

> 28/96. A március hó 1-én tartott általános nyomdászgyülés t. elnökségének Budapesten.
>
> Kapcsolatban folyó évi március hó 16-án 24/96. szám alatt kelt sorainkra, van szerencsénk értesiteni, hogy miután a nyomdai alkalmazottak *egy része*[225] a választott bizottság kompetenciája ellen nálunk kifogást emelt, testületünk folyó hó 22-én tartott választmányi ülésében elhatározta, hogy csak olyan bizottsággal fog tárgyalni, melynek tagjai az összes nyomdai alkalmazottak bizalmiférfiainak feltétlenül elismerhetők.
>
> Sziveskedjék tehát intézkedni, hogy egy ily bizottság alakuljon, amely a tárgyalások megkezdésére elnökségünknél jelentkezhetik.
>
> Budapest, 1896 március 24-én.
>
> A Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete: *Dr. Gerő Lajos,* elnök. *Zilahi Simon* titkár.

Mint e levélből látható, a főnökegyesület az intézkedéseket egyelőre elhalasztotta és azt kivánta, hogy a bizottság a levélben emlitett feltételeknek eleget tegyen.

Ily követelésekre rendes körülmények között nem is lehetett volna válaszolni, de a helyzet mást diktált s a nyomdatulajdonosok azon számitása, hogy a segédek nem fognak ily bizottság választásába belemenni, dugába dőlt. Az április 19-ére egybehivott általános nyomdászgyülésen a bizottság előterjesztette a bérmozgalom számadásait, mely szerint a háromhetes mozgalom 49.000 forintot emésztett fel, mely összegből 30.000 forint a külföldi nyomdászegyesületek kölcsöneiből került ki.[226] Ezután felolvastatott a főnökegyesület átirata, melyre vonatkozólag a gyülés a következő határozati javaslatot fogadta el: Az április hó 19-én a fővárosi vigadó éttermében tárgyaló általános nyomdászgyülés a tárgyalások késleltetésének

---

[225] A blokáltak, illetve azok, akik a bérmozgalom alkalmával dolgoztak, szintén képviselve óhajtottak lenni a bizottságban.

[226] Az 1895–1896. évi mozgalom kezdetén 7000 forint állott a bizottság rendelkezésére; s ez nem is volt csoda, mert a kollégák minden kérés és figyelmeztetés dacára sem adakoztak az árszabályalap céljára. A nemzetközi nyomdászszövetség még nem támogathatta a mozgalmat s igy az árszabálybizottság 30.000 forint kölcsönt vett fel a külföldi egyesületektől és később abban reménykedtek, hogy az 1896. évi nemzetközi nyomdászkongresszus ezeket a kölcsönöket stornirozni fogja. Ez a remény azonban meghiusult. A németországi egylet lemondott követeléséről, a wieni kollégák kölcsönét azonban vissza kellett fizetni. Ez azután kétszeres vereség volt, az elenyésző eredménnyel szemben.

tekinti azt az átiratot, melyben a főnökök kijelentik, hogy a március 1-én megválasztott hetes bizottsággal nem tárgyalnak, de tekintve, hogy a segédek békét óhajtanak, a gyülés eleget tesz a főnökök kívánságának és az árszabályügyben való tárgyalásokra egy ujabb hetes bizottságot választ. A gyülés most már elvárja, hogy a tárgyalások minél előbb megkezdődjenek, mert ha a ma választandó bizottság ellen is volna kifogás, a segédek egy ujabb bizottságot nem választanak, hanem az ügy elintézését a lapbizottságra bizzák, illetőleg felhatalmazzák ezt a bizottságot arra, hogy dolgozzon ki egy árszabályt és azt nyomdánként juttassa érvényre". – Ezután megválasztatott az uj hetes bizottság.[227]

A nyomdafőnökök egyesülete azonban még ezen engedmény után sem mutatott hajlandóságot a tárgyalások megkezdésére; a segédek bizottsága inditványára ennélfogva a május 3-án tartott bizalmiférfiui gyülésen kimondatott, hogy az árszabály a főnökegyesület bizottságával való tárgyalás mellőzésével, személyzetenként és sorrendben terjesztessék elő. Határozatba ment ez alkalommal az is, hogy a mult év november havában elfogadott árszabály viendő keresztül. Május 5-én ilyenformán már 10 nyomda elfogadta az árszabályt. Ez hatott. A főnökegyesület erre elhatározta, hogy május 17-én megkezdi a tárgyalásokat s a junius 4-én megtartott utolsó értekezlettel e tárgyalások véget is értek. A tárgyalásról a következő jegyzőkönyv vétetett fel:

> „Jegyzőkönyv, felvétetett 1896 junius hó 4-én a budapesti könyvnyomdászok munkaidő- és munkadijszabályzatának megállapitására a főnökök és segédek részéről kiküldött bizottságuk közös értekezletén. Jelen voltak alulirottak. Gerő Lajos dr. elnök az értekezletet megnyitván, felolvastatja az 1896. évi május hó 17-én és folytatólag május 22-én tartott értekezleteken megállapitott árszabályt. Ezen – jelen jegyzőkönyvhöz fűzött – árszabály a megállapodásokkal megegyezőnek találtatván, hitelesittetik azzal, hogy az 1896. évi junius hó 1-től 1899. évi junius hó 1-ig fog a budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesületének tagjai és az alkalmazottak által érvényes árszabálynak elismertetni. Elnök kijelenti, hogy az egyesület választmányának határozata értelmében ezen ilyképpen megállapitott árszabály a főnöktestület 49 tagjának meg fog küldetni azzal, hogy az egyes tagok ezen árszabályt az illetékes kerületi elöljáróság által láttamoztassák és nyomdahelyiségeikben kifüggesszék.[228] Ezen intézkedést az alkalmazottak tudomásul veszik. Miről ezen jegyzőkönyv két eredeti példányban felvétetett. Budapest, 1896. évi junius hó 4-én.
>
> Hitelesités előtt megjegyeztetik, hogy a dijszabályzat II. rész 7. pontja a következőképp fog szólani: „Hétfő reggeli lapért, ha a szedés ½8 óra előtt kezdődik, személyenként 50 krajcár kárpótlás fizetendő. K. m. f.
>
> Krammer Lipót, Dezsó Ferenc, Neuhäusler Vilmos, Jászai Samu, Téri Sándor, Krausz Soma, Brucker Lajos.
>
> Hirsch Lipót, Buschmann Ferenc, Brózsa Ottó, Schlesinger Vilmos, Dr. Gerő Lajos, Dr. Gelléri Gyula, jegyző, Neuwald Illés."

Az uj árszabály ennélfogva 1896 junius 1-én lépett életbe, a Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesületéhez tartozó 49 nyomdában, mig az egyesület kötelékén kivül álló 21 nyomdában az illető nyomda személyzetének kellett az árszabályt érvényre emelnie. A vegyes értekezleten kilátásba helyeztetett még egy vegyes bizottság (békéltető bizottság) életbeléptetése is. Az árszabály szövegét alább közlöm.

---

[227] Tagjai lettek: Jászai, Krammer, Neuhäusler, Krausz, Téri S., Brucker Lajos és Dezsó Ferenc.

[228] A láttamoztatást az amugy is teljesen elbukott mozgalom után senki sem vette komolyan és igy az elmaradt. Csak 1898-ban hozta szóba a Typographia, hogy jó lenne láttamoztatni, mikor már amugy sem volt ennek értelme.

A budapesti könyvnyomdászok munkadij-szabályzata

Érvényes 1896 junius 1-től 1899 junius 1-ig

A munkaidő az összes szakszemélyzet részére naponként 9 óra. Vasárnap vagy ünnepen munkaszünet van és a szünetekért a bizonyos pénzben dolgozó nyomdai alkalmazottaknak levonni nem szabad.

I. A nappal dolgozó szedők munkaideje

a) *Bizonyos pénzben dolgozó szedők munkadija*

1. A bizonyos pénz minimuma hetenkint 13 frt; e szabály alól kivétetnek az ujonnan felszabadultak, akiknek munkadija felszabadulásuk után egy évig 11 frt, ha ugyanazon üzletben maradnak.

2. Ha a bizonyos pénzben dolgozó szedőknek a megállapitott munkaidőn tul is dolgozniok kell, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők: *a)* Éjfél előtt vagy reggel 6 órától 8 óráig és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a szedő heti fizetésének minden forintja után óránként 3 krajcár kárpótlást kap. *b)* Éjfél után vagy reggel 6 óra előtt, valamint vasárnap és ünnepnap délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 krajcár, *c)* Esti 10 óráig tartó munkánál a szedőnek egy fél és 10 órán tul egy egész óráig tartó vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő, *d)* A különóra megtéritésének maximuma éjfél előtt 50 krajcár, éjfél után 60 krajcár.

b) *Számolásban dolgozó szedők munkadija*

3. A pakétszedés és más egyéb munkák számolása. A számitás módja azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből a pakétszedő a neki átadott kéziratot szedi. Ha az *n* vastagabb egy fél négyzetnél, ugy a számolás ez utóbbi szerint történik. Ha a felszedett *n*-ek vagy félnégyzetek nem töltik ki teljesen a sort, ugy egy *n*-nel több számitandó. Minden darab negyedpetit térző egy *n*, ha a térző nyolcadpetitre öntetett, ugy minden darab térző két *n*.

4. A magyar szövegü szedésnél a számitás alapja a következő: *a)* garmond, borgis és petit 26 kr, *b)* kolonel és cicero 27 kr, *c)* nonpareille és mitteltől felfelé 30 kr, *d)* perl 32 kr. A német szövegü szedés, ha antiqua, 1 krajcárral, ha fraktur, 2 krajcárral drágább. A tót szedés, ha antiqua, 3 krajcárral, ha fraktur vagy Schwabacher, 4 krajcárral jobban dijazandó. Latin, román, olasz, francia és horvát nyelveknél 1000 *n*-ért 3 krajcárral több; egyházi cirill, szerb, orosz és görög alá nem vágott 1000 *n* 7 krajcárral, alávágott 9 krajcárral, héber sima szedés 4 krajcárral, pontozott 8 és troppszedés 12 krajcárral drágábban számittatik; a héber szedés számitása a „Nun”, pontozásoknál pedig „Passach” szerint történik.

Kevert szedés. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy másik betünem fordul elő; kétszeres kevertnek, ha egy harmadik; háromszorosnak, ha egy negyedik betünem szétszórva az iv harminckettedrészét foglalja el; ilyenkor a rendes ár 1000 *n* után egyszeres kevert szedésnél 1 krajcárral, kétszeres kevertnél 2 krajcárral, háromszoros kevertnél 3 krajcárral emelkedik. Uj betünemnek tekintetik a ritkitott szedés is. Ha pedig az elősorolt betünemek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszereztetik. Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed részének betöltésénél külön betünem-keverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számittatik. Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ennek számitása ez árszabály határozatainak 4. pontja szerint történik. Ha a szedés kisebb betüfajjal (ahol t. i. alárakás szükséges) van keverve: az illető sorok kétszeresen számittatnak. Pakét-szedésnél az idegen betüfajból vagy ritkitottan szedett szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számitandók. Ha fél sor maradna fenn, egésznek számittatik. Cimek szintén kétszeresen számitandók, még akkor is, ha állottak. Egyharmaddal (schliesszel) szedett munka 1 krajcárral magasabban dijaztatik 1000 *n* után.

Tiszta számos vagy ritkitott szedés, valamint számos szedés röviditésekkel kétszeresen, számokkal vagy röviditésekkel kevert szedés, továbbá folytatólagosan (az egész sorszélesség-

ben) szedett, nevekből álló szedés másfélszer számittatik; kétszeresen számittatnak az oly sorok is, amelyekben az évszámokhoz rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, ez esetben a számolás csak másfélszer történik; részben ritkitott szedés kevertnek tekintetik. A sor kihajtása vagy behozásáért egy sorral több számittatik. A kipontozott szedés, tekintet nélkül a pont öntésére, ha nincs benne számrovat, 1 krajcárral, ha egy számrovat van benne, 3 krajcárral drágább.

Jegyzetek. A munkában előforduló kisebb betünem annak árszabása szerint külön számittatik; a választóvonalak a jegyzethez tartoznak.

Matematikai szedés. Matematikai szedésnél egyszerű példák másfélszer, nehezek kétszeresen számitandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizettetik.

Táblázatos szedés, tekintet nélkül arra, hogy fejjel vagy anélkül, vonalakkal vagy anélkül készittetik, tekintet nélkül továbbá arra, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betükkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számittatik. Háromhasábos táblázat másfélszer számitandó; kéthasábos szedés, ha léniával van is elválasztva, nem tekinthető táblázatos szedésnek és csak mint rendes számitandó – az árszabálynak rávonatkozó pontjai szerint – egész szélességben és magasságban. Oly esetekben, midőn a táblázat feje kisebb betüfajból szedetik, mint az egész tábla, a fej e kisebb betüfaj szerint számitandó kétszeresen.

Keskeny alak, mely egy sorban 35–31 *n*-et tartalmaz, 2 krajcárral, 30–25 *n*-es 3 krajcárral, 24–20 *n*-es 4 krajcárral, 20 n alatti alak 5 krajcárral drágábban számittatik; a térzők azonban nem számittatnak *n* gyanánt.

Szélzet-jegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez csatolandók, de csak az illető oldalon, ahol előfordulnak.

Tördelési járulék. A tördelésért 1000 *n* után 2 krajcár pótlék jár.

Javitások. A szedő köteles egy házi javitást és egy sajtóreviziót lelkiismeretesen végezni. Javitások, szerző- vagy sajtóreviziók végzéséért, melyekért a szedő nem okozható, óránként 26 krajcár fizettetik; ugyanez áll forditott betükre (blokád) nézve is. Pakét-szedők csak a házi javitást tartoznak végezni.

Nemfoglalkoztatás esetében, tudniillik kézirat- vagy anyaghiány miatt, a szedő a takaritásnál alkalmazandó; óránként 26 krajcár fizetendő.

Feltisztogatás. A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 26 krajcárral kárpótoltatik. Ha egy mű berendezésénél a szedő oly osztani valót kap, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállitani vagy a szekrényből egyes betüt kiraknia kell, pl. más nyelven: ugy ezért a feltisztogatásért a megillető ár felerészével kárpótlandó.

Előny (Speck). A művek cimei, valamint a szövegben előforduló mindennemü előny: Schmutztitel, metszvények stb. a tördelőt illetik és tőle még az esetben sem vonhatók el, ha az üzlet ezeket bizonyos pénzben állittatja is össze.

Az élő lapcimek a zárósorral együtt három, a holtak két sornak számittatnak.

Versek vagy külön sort képező nevek szedésénél a legszélesebb sor után számittatik.

Hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik.

5. A számolószedők (pakétszedők vagy tördelők), ha munkaidőn tul dolgoznak, a következő kárpótlásban részesülnek: *a)* Éjfél előtt vagy reggel 6 órától 8 óráig, déli szünet alatt, valamint vasárnap és ünnep délelőtt óránként 15 krban. *b)* Éjfél után vagy reggel 6 óra előtt, valamint vasárnap és ünnep délután és éjjel óránként 22 krajcárban, *c)* Esti 8 órán tul tartó munkánál a szedőnek 10 óráig egy félórai, azontul egy óra vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő.

Általános határozatok

6. A rendes munkaidő részletes meghatározása (kezdete és befejezése) a munkarendben foglaltatik.

7. Kisegitő kondició az, mely a szedő felvételekor ilyennek nyilvánittatik. Ez felmondási időhöz nincs kötve. Munkájának dijazása szintén ez árszabály szerint történik. Egy héten alól tartó kisegitő kondiciónál naponként 50 krajcár napi pótlék fizetendő. A kisegitő kondició legfeljebb négy hétig tarthat, azontul 14 napi felmondás jár.

8. A felmondási idő kölcsönösen 14 nap és mindig szombat este történik a felmondás; ha azonban szombatra ünnep esik, ugy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény értelmében van helye.

III. Az ujságszedők munkaideje és munkadija

1. Rendes szedés, (nevek, számok, röviditések, ritkitás stb. nélkül) magyar lapoknál *a)* ciceró 1000 *n* után 28 krajcárral, *b)* garmond 1000 *n* után 27 krajcárral, c) borgis 1000 *n* után 27 krajcárral, *d)* petit 1000 *n* után 27 krajcárral, *e)* kolonel 1000 *n* után 28 krajcárral, *f)* nonpareille 1000 *n* után 31 krajcárral számolandók.

Német lapoknál (antiquából szedve) a szedés ára 1 krajcárral magasabb. Frakturból szedve a számitás abc alapján történik, a garmond, borgis és petit 28 kr., ciceró 29 kr.

2. *a)* Tőzsdei és kereskedelmi táviratok másfélszer számittatnak. *b)* Vasuti és bankkimutatás mutálásánál egyszerüen, uj szedésnél kétszeresen, tabelláris szedés szintén kétszeresen számitandó. Nonpareille fejek kétszeresen számittatnak. *c)* Leszámitolási árfolyamok és összehasonlitható árfolyamtáblázatok épp ugy, mint a tőzsdei táblázatok is, másfélszer számittatnak. *d)* A gabonatőzsde bevezetése egyszerüen, kötések kétszeresen, az érték- és külföldi tőzsdék másfélszer számittatnak. *e)* Időjárási táblázatok másfélszer számitandók. *f)* Változások a hadseregben vagy kivonatok a hivatalos lapból másfélszer. *g)* Tiszta számszedés, sor- és nyerőszámmal vagy anélkül, valamint folytatólagos ritkitott vagy névszedések kétszeresen számittatnak. Ama sorok, melyek több mint felényire vannak ritkitva, szintén kétszeresen. *h)* Idegenek névsora, szinházi műsorok, számadási kimutatások, hitelegyletek fizetésképtelenségi kimutatásai, templomi zene, röviditett szavakkal szedett sport, névszedés, naptár (napirend) másfélszer, folytatólagos kövér betü másfélszer, idegen nyelvű sorok kétszeresen számittatnak. *i)* Olyan sorok, melyekben kurzivból vagy másfajta betüből fordulnak elő szavak, kétszeresen számittatnak, épp ugy a táviratok kezdősorai. *k)* Rovatcimek kétszeresen, záróvonalak egy sornak számittatnak. *I)* Oly lapok, melyeknél a sorokban előforduló dőlt, félkövér és ritkitott vezérszavak kétszeresen számittatnak, 2 krajcárral magasabban számolandók.

3. Sorkihajtás. A sorkihajtásért egy sorral több számittatik.

4. Javitások. Korrektura-változásokért az elmulasztott idő kárpótolandó.

5. A rendes munkaidő részletes meghatározása (kezdete és befejezése) a munkarendben foglaltatik. Ez szabályozza a hétfőn reggel és ünnepnapokon való munka megkezdését is. – Oly lapoknál, melyek napjában kétszer, reggel és este adatnak ki, az esti kiadás a reggelihez hasonlóan számittatik.

6. Várók. A rendes várók, épp ugy azok, akik utasitásra a rendes szedés befejezése után várni tartoznak, 50 krajcár kárpótlást kapnak. Naposoknak a revizió külön 1 forinttal dijaztatik és csak a lapnál alkalmazott szedő végezheti. A várás kezdetét, valamint a lap szedésének megkezdését minden nyomda munkarendje határozza meg.

7. A vasár- és ünnepnapi munka kétszeresen számittatik. Hétfő reggeli lapért, ha a szedés ½8 előtt kezdődik, személyenként 50 kr. kárpótlás fizetendő.

8. A fennebbi pontok minden napilapra, akár éjjel, akár nappal szedetnek, mérvadók.

III. Gépmesterek és nyomók munkaideje és munkadija

A munkaidő és különórák fizetése ugy történik, mint a nappali szedők árszabályánál.

A nyomó-osztályban, ha a munkaviszonyok megkivánják, a 10 órai munkaidő állandósitható és ez esetben a tizedik óra dijazása különórának vétetik.

Különös szabályok: *a)* a gépmester minimuma 13 forint; *b)* körforgógépeknél minimum 15 forint. Éjjeli munkánál 20 forint.

Az ujonnan felszabadultak minimuma 11 forint, amennyiben ugyanabban a nyomdában megmaradnak.

Ez árszabály és munkarend az ipartörvény 113. §-a értelmében az illető kerületi elől-járóságokkal, mint elsőfoku iparhatóságokkal is láttamozandó.

Budapest, 1896. évi május hó 31-én.

Krammer Lipót, Dezsó Ferenc, Neuhäusler Vilmos, Jászai Samu, Téri Sándor, Krausz Soma, Brucker Lajos.

Hirsch Lipót, Buschmann Ferenc, Brózsa Ottó, Schlesinger Vilmos, Dr. Gerő Lajos, Dr. Gelléri Gyula egyl. j., Neuwald Illés.

A pártok kibékülése. – Hatósági üldöztetések

Az árszabálymozgalom befejezése után nemsokára ujra kitört a viszály. Az 1896 julius 5-iki általános nyomdászgyülésen egyesek kifogásolták a Typographia magatartását és a pénz-kezelést; a gyülés azonban tudomásul vette a bizottság jelentését és megválasztotta az uj bizottságot. A bizottság kilenc tagja az alakuló gyülésen nézeteltérés miatt leköszönt, mig hat nem.[229] Ebből azután ujabb kavarodás keletkezett és a julius 26-iki gyülésen egy uj bizottság választatott.[230] Ezzel, miután az ellenfél aratott győzelmet, természetesen nem lett a viszály elintézve. Oly hangok is hallatszottak, sőt nyomtatásban is napvilágot látott az a jelszó, hogy: Ne vegyétek a Typographiát! Ez persze csak elmérgesitette a helyzetet, mert a Typographia sem szokott ilyenkor a tónusban disztingválni. De hát a harag mindig rossz tanácsadó. Pedig a helyzet az aláirt megállapodás dacára is nagyon rossz volt; volt oly nyomda is, ahol a szedők az üzlet akarata ellenére különóráztak, 11–12 órákat dolgoztak s a „pauschal”-szedés erősen burjánzott. Békére volt tehát szükség, hogy végre az árszabály ne csak a papiron, de az életben is érvényre jusson.

Az ellenpárt egy „Világosság”[231] cimü lapot is inditott és ezzel azután még több tápot nyert a veszekedés:

Az 1897 március 27-iki segélyző-egyesületi közgyülés ismét zajosnak igérkezett, ámbár a napirenden – egy pont kivételével – nem szerepelt olyasmi, ami a kedélyeket felizgathatta volna. De a két párt, ha máshol nem, hát a gyüléseken kitombolhatta magát. A Typographia ismét a személyeskedés terére lépett, mely iránynak az ellenpárt bő tápot nyujtott, különösen

[229] Jászai, Varga K., Metzger, Lipp, Mazák S., Novák G., Leitner, Morócz, Zaka és Wagner K., Krehmann, Csebrenyák, Grünfeld S., Hannicsek, Krausz Soma.

[230] Zaka, Morócz, Jászai, Metzger, Klits, Durmits, Krammer L., Lipp, Varga K., Hipper S., Vagács, Kronits, Kun Márton, Szőllőssy K., Loósz.

[231] A „Világosság”-ból 1896 szeptember 4-től 1897 szeptember 17-ig összesen 55 szám jelent meg. Mint felelős szerkesztő Rothenstein Mór jegyezte a lapot, mely német szövegü közleményeket is hozott, tényleg azonban Krausz Soma szerkesztette a magyar részt.

akkor, midőn Világosság cimü lap alapitásával még erősebben felkorbácsoltattak a már amugy is erősen forró szenvedélyek. A Typographia, melynél ily esetekben a tónusra nem sokat adtak, tárgyilagosság helyett a személyeskedésre vitte át a dolgot és igy béke helyett csak a fokozódó gyülölet nyert ujabb tápot. Az ellenpárt sem volt nagyon válogatós a vádakban és kitartással üldözte a „régi rendszert". A közgyülésen a tagok nagy számmal jelentek meg, mint mindig, amidőn valami „zajos" hangulatra volt kilátás. A gyülés kimondta, hogy kapcsolatban a debreceni egylet 25 éves jubileumával országos kongresszust tart Debrecenben, mely az ügykezelési és az utasszabályzattal fog foglalkozni. Azt az inditványt, hogy az egyesület hivatalos közleményei az ellenpárt Világosság cimü lapjában is közöltessenek, a közgyülés nagy szóharc után elvetette. Elfogadta még a gyülés az illetékek nyugtázására vonatkozó inditványt is, mely azonban a választmány által nem lett végrehajtva.

A lapbizottság, vagy helyesebben árszabálybizottság a junius 20-án tartott és gyéren látogatott általános nyomdászgyülésen terjesztette elő jövendő programmját. Jászai Samu, mint az árszabálybizottság elnöke nyujtotta be az erre vonatkozó következő határozati javaslatot: „Az 1897 junius 20-án tárgyaló nyomdászgyülés elitélendőnek tartja ama nyomdatulajdonosok és hirlapkiadók magatartását, akik a közösen megállapitott árszabályt nem tartják be, egyszersmind erkölcsi kötelességévé teszi minden munkába lépő szaktársnak, hogy árszabályszerü dijazást biztositson magának és különösen a kilencórai munkaidőhöz szigoruan ragaszkodjék. Tekintve továbbá, hogy a vidék rendezetlen viszonyai a fővárosi nyomdaiparra nagy hátránnyal vannak, felhivja a gyülés a központi lapbizottságot, hogy tegyen lépéseket egy a vidéken létesitendő egységes árszabály ügyében. A gyülés végre felhivja a szaktársakat, hogy az árszabály megvédésére szolgáló önkéntes adakozásokhoz fokozottabb mértékben folytassák." Kimondta még a gyülés, hogy: „Tekintettel arra, hogy az ügy sikeres keresztülviteléhez elsősorban is egyöntetü eljárásra van szükség; tekintettel továbbá arra, hogy a pártviszály nagy anyagi, de leginkább erkölcsi károkat okoz; kimondja a lapbizottsági gyülés, hogy a pártviszályt megszüntnek tekinti és egyszersmind elvárja, hogy minden egyes szaktárs, félretéve a személyes gyülölséget, teljes erőből ugy anyagilag, mint erkölcsileg támogatja a lapbizottságot."[232] Az ugynevezett kibékülésből azonban egyelőre még nem lett semmi sem. Az ellenpárt tudvalevőleg rendszerváltozást s ezzel együtt a vezér fejét kivánta s ily körülmények között szó sem lehetett kölcsönös engedékenységről és tartós békéről.

A Pallas igazgatósága 1897 január hóban elbocsátotta a Magyar Hirlap személyzetét és a lapot Lilienbergnek adta át szedés végett, ki a Pesti Hirlap rendszerével, fiukkal állitotta elő a lapot. A lapbizottság (árszabálybizottság) ennélfogva a következő átiratot intézte a budapesti nyomdafőnökök egyesületéhez:

> „Tek. Választmány! Minden bizonnyal van tudomása a tek. Választmánynak arról, hogy a *nagyságos* dr. Gerő Lajos ur igazgatása alatt álló Pallas-nyomdában a mult szombattól a Magyar Hirlap cimü lapot a főnökök és segédek hetes, illetve tizenegyes bizottsága által elfogadott és aláirt árszabályon alul állitják ki.[233]
>
> Ezt az árszabályt annak idején dr. Gerő Lajos ur is, mint a budapesti könyv- és kőnyomdai főnökök egyesülete akkori alelnöke is aláirta.
>
> Tek. Választmány! Mi abban a véleményben vagyunk és velünk együtt – hisszük – a fővárosi nyomdatulajdonosok is, hogy a munkadij kölcsönös meghatározása csak az árszabályon felül történhetik, mig alapul az árszabály veendő.

[232] Beválasztattak: Bauer Imre, Durmits Imre, Fábián Lajos, Hipper Sándor, Jászai Samu, Jahn Ödön, Kiss Ede, Kronits Ljubomir, Lipp Károly, Littauer R. Lipót, Lubik Zoltán, Riegl Gyula, Tomka Antal, Varga Károly, Zaka Lajos.

[233] A Pallas- és Légrády-nyomdák 1897-ben szedőgépet állitottak be, de nem mentek vele semmire sem.

Ez elvet mellőzte dr. Gerő Lajos ur, ami által nemcsak minket segédeket, de a főnököket is megkárositotta, mert mig ezek megtartják az árszabályt és igy károsodnak, addig ő szószegése árán hasznot huz.

A lapot az első napokban, az ipartörvény ellenére, fiukkal is szedette, ehhez járul még az, ami a tisztességes versennyel éppen nem egyeztethető össze, hogy egy másik nyomdatulajdonossal, Varga Andrással állittatja elő a lapot az ő nyomdájában.

Félünk attól, hogy e kezdeményezést a többi lap is utánozza és igy a segédség és főnökök között fennálló jó viszony ellenségeskedéssé fajul, ennek elkerülését pedig azt hisszük, mindkét fél érdeke kivánja.

Tisztelettel kérjük a tek. Választmányt, sziveskedjék ez ügyben intézkedni, már csak azért is, mert nevezett egyletük elnöke és a jelenlegi árszabály egyik készitője volt.

Becses válaszukat várva maradunk tisztelettel, Budapest 1897 január hó. A bizottság nevében Lipp Károly."

A főnökök egyesülete az átirat vétele után rögtön ülést tartott s a segédek panaszára vonatkozólag a következő határozatot hozta:

„T. Lipp Károly urnak! A budapesti kő- és könyvnyomdafőnökök egyesülete Hirsch Lipót alelnök ur elnöklése alatt tárgyalta beadványát és kimondta, hogy amennyiben a dolgok ugy állanak, mint ahogy beadványában előadja, az egyesület az ily eljárást helyteleniti és ilyen irányban szolidaritást nem vállal.

Az eset világos felderitése céljából azonban az egyesület felkérte a Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság elnökét, Hollán Ernő őnagyméltóságát, hogy a dolog mibenállását közölje, mely választól teszi függővé, hogy az ügyhöz még hozzászóljon.

A dolog lényegéhez csak azt jegyzi meg az egyesület, hogy intenciója: fentartani azt a békés viszonyt, amely a legutóbb elfogadott árszabály megállapitása óta a munkaadó és a személyzet között fennáll és erkölcsi eszközökkel odahatni, hogy az árszabály, melyet az egyesület magára nézve is kötelezőnek ismer, tagjai által is betartassék.

Budapest, 1897 február hó 10-én. Budapesti kő- és könyvnyomdafőnökök egyesülete. Zilahi Simon titkár, Hirsch Lipót alelnök."

A főnökegyesület végre azzal utasitotta el a munkásokat, hogy a Magyar Hirlap nem a Pallas-nyomda tulajdona és a főnökegyesület dr. Gerő igazgatóra semmiféle erkölcsi nyomást sem gyakorolhat. A lapot tehát tovább is árszabályon aluli feltételek mellett – munkaidőről szó sem volt – állitották elő. Ugyanugy volt ez a Pesti Hirlap, Budapest, Fővárosi Lapok cimü lapoknál. Ezekkel az esetekkel szemben a szaktársak alig adtak valamit az árszabály betartására szükséges tőkéhez. A vidék még kevésbé hozott áldozatot érdekeinek megvédésére, sőt Kassán külön árszabálybizottságot alakitottak, külön ellentállási alappal, ami már igazán naiv dolog volt.

1898-ban folytatódtak a hatósági üldözések; lefoglalták a szakegyesület vagyonát s a lapbizottság egyes tagjait tiltott gyüjtés cimén elitélték.[234] A bizottság ennélfogva a lap árát

[234] A rendőrség a kormány utasitására a legbrutálisabban járt el a munkásokkal szemben; Kovács József egyesületi felügyelőt az utcán tartóztatták le, az egyesületi szállóról pedig nap-nap után vitték a munkásokat a kapitányságra és onnét igazolásuk dacára csak hosszabb utánjárás után bocsátották az illetőket szabadon. A választmány hivatalosan átirt Rudnay főkapitányhoz, hogy a nyomdászokat illetőleg először kérdezze meg a rendőrség az egyesületet, hogy tagja-e a letartóztatandó vagy előállitandó a nyomdászok segélyző-egyesületének. A beadványnak volt is hatása. 1898 február 15-én lépett életbe Perczel Dezső belügyminiszternek a gyüjtési tilalomról szóló rendelete. Március 24-én a lapbizottság hét tagját tiltott gyüjtésért 980 koronára itélték. Ugyanekkor lefoglalták a szakegyesület vagyonát is, melyet később visszaadtak. És midőn a Typographia mint Lipp Károly magántulajdona jelent meg, lefoglalták az előfizetési pénzeket és a szervező bizottság 10 tagját összesen 1060 korona pénzbüntetésre itélte el másodizben a rendőrség. Erre az egész bizottság kénytelen volt leköszönni s 1898 végéig nem is működött.

10, illetve 15 krra, a betegek és munkanélküliek részére 5 krra emelte fel. Az ügyészség ugyanekkor 16 különféle cikket inkriminált a Typographiából és a lap felelős szerkesztőjét, miután biztositék nélkül politizált, vád alá helyezte. A lap ezekután kénytelen volt a biztositékot letenni. A julius 29-iki Typographia már mint politikai lap jelent meg s azóta – 5250 frt biztositék ellenében – politizálhat. A szervezeti mozgalomban résztvett nyomdászok közül pedig a rendőrségen többeket közönséges gonosztevők módjára lefényképeztek.[235]

A Typographia előfizetési pénzeinek lefoglalásakor a budapesti napilapok megtámadták a nyomdászok egyesületét, azt irván róla, hogy sztrájkokat rendez és segélyez s kárörvendve magasztalták a hatósági üldöztetéseket. Október 30-án a budapesti szaktársak általános nyomdászgyülést tartottak, hogy a sajtó célzatosan elferditett és rosszindulatu támadásaira megfelelő választ adjanak. A fővárosi vigadó zsufolásig megtöltött termében Zaka Lajos mint elnök ismertette a napirendet, azután határozati javaslatot nyujtott be a segélyző-egyesület feloszlatásának visszavonása és alapszabályainak jóváhagyására vonatkozólag, melyet a gyülés azzal a határozati javaslattal együtt, hogy a gyülés a napi sajtó egyrészének a nyomdászok üldöztetésével szemben tanusitott, célzatosan rosszakaratu magatartása felett megbotránkozását fejezi ki s a nyomdászok a legradikálisabb eszközökkel fogják a jövőben ezeket a támadásokat megakadályozni, magáévá tett.

Polónyi Géza a képviselőház november 12-iki ülésén hosszabb interpellációt intézett a belügyminiszterhez a Typographia ügyében és miután Magyarországban alaptörvény az, hogy az országot rendeletekkel kormányozni nem lehet, még akkor sem, ha Bánffy Dezső miniszterelnököt Tisza István támogatja, azt az interpellációt intézi a belügyminiszterhez, hogy mely törvény alapján adta ki 1897. évi 33.100 számu rendeletét és van-e tudomása arról, hogy a fővárosi rendőrség a Typographia előfizetési pénzeit lefoglalta s hajlandó-e a törvényellenesen lefoglalt 3684 frtnak haladéktalanul leendő visszafizetése iránt intézkedni. Amennyiben pedig az idézett rendelettel a politikai célokra szánt gyüjtéseknek rendszabályozását célozta, mivel indokolja azt, hogy Bánffy Dezső báró miniszterelnök által nyilvánosan bevallott gyüjtések és vesztegetésekre szánt és tényleg arra is forditott pénzek tekintetében a törvényes lépéseket eddig megtenni elmulasztotta s hajlandó-e a belügyminiszter a Bánffy báró miniszterelnök által a legutóbb lefolyt választások céljaiból behajtott pénzek tekintetében a fennebb hivatkozott rendeletnek intézkedéseit alkalmazni?

Széll Kálmán, az uj miniszterelnök a képviselőház 1899 julius 4-iki ülésében válaszolt Polónyi Géza interpellációjára. Azt mondta, hogy a rendőrségnek joga volt arról meggyőződést szerezni, hogy a lap kiadója *mire* forditja a pénzét. Különben az előfizetési ár felemelése szerinte gyüjtés volt. Ezzel ez az ügy itt elintéződött. A Typographiának azonban 1500 frton felüli kiadást okozott a lefoglalt pénz visszakeritése.

A fővárosban 1898 elején már csak négy lapnál tartották be az árszabályt: a Budapesti Hirlapnál, Pester Lloydnál, Pester Journalnál és a Politisches Volksblattnál; a többi 15 napilapnál csak részben, vagy egyáltalán nem tartották be az árszabályszerü feltételeket. Az 1895–1896. évi árszabálymozgalom után alig három évre ez óriási visszaesést jelentett. De ez nem volt csoda. Sehol sem civakodtak annyit a nyomdászok, mint Budapesten és ha egy időre el is némult a harag, nemsokára ujabb ürügy alatt ujra kitört a viszálykodás. Mindezek dacára azonban 1880 óta a nyomdatulajdonosok szervezetlensége következtében majdnem minden árszabálymozgalom győzelemmel végződött anélkül, hogy a szaktársak nagyobb anyagi áldozatot hoztak volna a kitüzött cél érdekében. Azok, akik azelőtt anyagi áldozatok nélkül is célt értek, nem akarták belátni, hogy a főnökök szervezkedésével szemben erősebb ellentállásra lesz szükség és ehhez anyagi áldozatot is kell hozni. Ennek a helyzetnek a hatása

[235] A lefényképezettek egyike később (nem nyomdász) országgyülési képviselővé választatott meg.

alatt állottak a budapesti hirlapszedők is és az 1887 december 17-én tartott általános nyomdászgyülés határozata értelmében egy öttagu bizottságot választott azzal a megbizatással, hogy az Otthon irók- és hirlapirók köréhez és a Budapesti ujságirók egyesületéhez átiratot intézzen az árszabálynak megvédése érdekében. A beadvány igy hangzott:

Mélyen tisztelt Egyesület!

A kartellek fénykorát éljük. Kartellt kötnek a malmok, a gyárak és mindenkinek van belőle haszna, csak egyedül a munkás az, mely ezen modern intézmény által leginkább károsodik, szenved és végre általa türhetetlen helyzetbe jut. Vegyük csak például a malmok kartelljét, melynek az a természetes következménye, hogy az árak megmaradnak a felszökött maximumon s a munkásnak ugyszólván egyedüli tápszerét, a kenyeret, oly hallatlan mérvben megdrágitják, melyhez hasonlót nem találunk a közelmult gazdasági történetében.

Igy vagyunk a lakbérrel is, mely a millenniáris kiállitás alkalmából szintén felszökkent az elképzelhető legmagasabb maximumra s azóta egy percenttel sem szállt alább.

Mig tehát a munkás megélhetéséhez mindinkább nagyobb összeg szükségeltetik, addig a mi munkaadóink: a lap- és nyomdatulajdonos urak, minden néven nevezendő eszközt megragadnak, hogy a közösen megállapitott árszabályt megcsonkitsák, redukálják s igy bennünket ismét türhetetlen helyzetbe juttassanak.

Itt emlékezetébe hozzuk a mélyen tisztelt Egyesületnek a budapesti nyomdászok 1895-iki bérmozgalmát. Akkor az egész hirlapirói gárda korporative ellenünk fordult; tulkövetelőknek, izgágáknak, békétől irtózóknak bélyegeztek bennünket a sajtóban az egész közvélemény előtt és különösen azt rótták fel legnagyobb bünül, hogy a munkaadók „méltányos" bérjavitás-ajánlatait visszautasitottuk. A harcban nem mi maradtunk a győztesek, amit az igen tisztelt Egyesület is igen jól tud és el kellett fogadnunk az előbb felkinált, ugynevezett „méltányos bérjavitást".

Csakhogy a lap- és nyomdatulajdonos urak között – sajnos, de való – igen kevés akadt, aki akkor adott szavát rövid idő alatt meg ne szegte és a közösen megállapitott árszabályt sulyosan meg ne nyirbálta volna.

Ha az iparhatósághoz fordulunk, ott – ez nem tulzás, de való – nekünk soha sincsen igazunk; ott a mi ügyünk csak a legnagyobb felületességgel vagy sehogy sem lesz elbirálva.

A fenti lesujtó és szomoru tények ösztönöznek bennünket arra, hogy a t. Egyesülethez forduljunk. Tesszük pedig ezt többféle okból és pedig:

1-ször, hogyha a jelenlegi türhetetlen helyzet és a lap- és nyomdatulajdonosok makacssága ismét válságos helyzetbe sodorna bennünket, ne illettessünk a t. hirlapiró-testület tagjai részéről olyan vádakkal, mint 1895-ben;

2-szor, mert a munkabér-leszállitás elsősorban is a napilapoknál hatalmasodott el hallatlan mérvben s mert számos hirlapiró egyszersmind laptulajdonos is, kik – sajnos, de igaz – legelől járnak a kölcsönösen megállapitott munkabér leszállitásában;

3-szor, mert a hirlapiró urak legközvetlenebbül tapasztalhatják és igy leginkább tudják meg is birálni, hogy, különösen egy éjjeli lapszedőnek, milyen szellemi és fizikai munkát kell végeznie a mindennapi kenyérért és már csak ezen szempontból is mily jogosulatlan a lábrakapott bérredukció;

4-szer, mert volt alkalmunk tapasztalni a mindennapi érintkezésnél és más alkalmakkor is, hogy a hirlapirók között számosan vannak olyanok, akik technikai munkástársaik iránt jóindulattal viseltetnek;

5-ször, mert mi ugy gondolkozunk, hogy a hirlapiró az egész társadalomnak, az összközvéleménynek a hangadója és szószólója: a munkásokat és igy a nyomdászokat is jogos követeléseikben pártfogolnia kötelessége; végre

6-szor, mivel a Budapesten megjelenő napilapok közül egyik sem vindikál magának kevesebb munkásérzelmet, mint a „Budapesti Hirlap” és „Pester Lloyd”, melyeket, mint az elfogadott árszabályt leghivebben betartó lapokat, e helyen is tisztelettel emlitünk;

arra kérjük tehát a t. Egyesületet, méltóztassék a Budapesti hirlapszedők körének békés segédkezet nyujtani és odahatni, hogy a lapszemélyzetek az 1895-ben elfogadott árszabály szerint fizettessenek továbbra is.

Tisztelettel *az 1897. évi december 12-én tartott általános nyomdászgyülés megbizásából.*

Az irók mindkét egyesülete rokonszenvesen fogadta a kérvényt s az elnökség kijelentette, hogy nagy rokonszenvvel kiséri a törekvéseket és azt erkölcsi támogatásban részesiti. Ennél többet a hirlapszedők nem is várhattak a hirlapiróktól, kik maguk is a lapkiadók kapzsisága alatt nyögtek.

A fővárosi árszabály meghosszabbitása. – A vidéki mozgalom

Az árszabályszerü megállapodás – ha ugyan ilyennek tekinthetjük az 1896. évi kényszer-árszabályt – 1898-ban lejárván, a bizottság julius 24-ikére általános nyomdászgyülést hivott egybe, hogy ez a főnökökkel való tárgyalásra egy bizottságot válasszon. A gyülés bizalmatlanságot szavazott a szerkesztőnek, minek következtében lemondott az egész bizottság és az augusztus 7-iki gyülés ismét egy uj bizottságot választott.[236] E bizottságban már nagyrészt az ellenzék emberei voltak többségben. Ezzel majdnem egyidőben leköszönt a szakegyesület választmánya is.

A főnökökkel való tárgyalásra kiküldendő bizottság választása a közbejött akadályok miatt csak a december 11-iki általános nyomdászgyülésen történt meg.[237]

A megdöbbentő politikai viszonyok és uj napilapok erőszakos „gründolása” nem voltak jó hatással a nyomdavállalatokra. A nagyobb ipari vállalkozás minden vonatkozásban szünetelt és az ujonnan meginditott napilapok egymásután adták be a kulcsot. Ennek az állapotnak azután nagy munkapangás volt a következménye s az év elején annyi volt a munkanélküliek száma, mint más években a holt idényben.

Ily körülmények között nem valami nagy reményekkel kecsegtetett a meginditandó mozgalom. Egyelőre különben csak a létező árszabály szoros betartásának kötelezettségéről volt szó és ez nem tulságosan izgatta a budapesti nyomdászokat. A hetes bizottság működéséről, mint egyéb dolgokról is nem sokat sikerült megtudnom; az árszabályt egy évre megujitotta a főnökökkel és ezzel befejezte volt a reá bizott feladatot. A február 19-én a vigadóban tartott általános nyomdászgyülésen a hetes bizottság nevében Gyöngyösy előterjesztette az árszabály meghosszabbitására vonatkozó jegyzőkönyvet és tekintettel a véghetetlen tanoncgazdálkodásra és a Pesti Hirlapnál levő szégyenletes állapotokra, ahol egy vállalkozó fiukkal állittatta elő a lapot, kimondta, hogy a bizottság lépjen fel azon nyomdatulajdonosok ellen, akik alvállalkozókkal szövetkeznek és ezekkel uzsorázzák ki a munkásokat. Utasitotta még a gyülés a bizottságot arra, hogy a külföldi nyomdászszervezetekkel, az árszabály-mozgalmat illetőleg szintén érintkezésbe lépjen. Hogy mennyire respektálták a főnökök az ujabbi megállapodást, azt eléggé illusztrálja az a körülmény, hogy 1899 április hónapban két

[236] Lipp, Grünfeld S., Krausz S., Siegfried, Kiss E., Schwarz Ambrus, Kruschek, Littauer, Peidl Gyula, Pollák Simon, Zaka, Deutsch Dávid, Hipper S., Marton I., Müller Izidor, Tomka A.

[237] Durmits, Baura A., Gyöngyösy, Krausz Soma, Fodor Zs., Jantsi Henrik és Jungi Ferenc választattak meg e bizottság tagjaivá.

nagyobb nyomdában akarták a lapoknál a pausál-rendszert behozni, a személyzetek erre kiléptek, helyüket azonban mihamar elfoglalták a készletben levő sztrájktörők. Az árszabálysértések ügyében a bizottság átiratot intézett a nyomdatulajdonosok egyesületéhez, melyre az junius hó 3-án a következőképp válaszolt:

„Egyesületünk választmányának meghagyásából van szerencsénk Önt, mint a segédek nevében panaszt tévőt, a folyó évi május hó 26-án tartott választmányi ülésen hozott határozatról a következőkben értesiteni: Miután konstatálható, hogy az árszabályt a panaszt emelő fél lépte át, saját javára való tulkövetelésével, melyet a vezetőség bizonyos ideig hallgatva türt, mignem kénytelen volt ezt korlátolni, mely restriktio alkalmával történt intézkedések némileg eltérnek az árszabálytól, de mindamellett oly csekélyek, hogy sem kárpótlásnak, sem jelentékenynek nem nevezhető – miután pedig tény, hogy az árszabály dogmatikus betartása – hiányos szerkezete miatt általánossá nem lehetett s miután a panasz a nagyvállalat csak egy kis részére szoritkozik és miután továbbá ismeretes, hogy az árszabály egyes munkások részéről flagrans módon mint tulkövetelések, mint pedig ezen alul való kinálások által gyakorta megsértetik, sőt a tulkövetelések excessiv módon történnek, mint azt a legutóbbi betüöntősztrájk dokumentálja s mind ezen esetekre a munkások részéről a legcsekélyebb garancia sem létezik a kötelességek betartására s minthogy annak idején, az árszabály megállapitásakor elmulasztatott a vitás esetek elintézésére egy békebiróság alakitása s mivel továbbá a főnökegyesület alapszabályai sem nyujtanak támpontot egy ilyennek létrehozhatására az egyesületen kivül álló elemekkel, s minthogy végül a választmány az Athenaeum irod. és nyomdai rt.-nál most érvényben levő fizetéseket a budapesti egyéb lapoknál nagyrészt létező fizetésekkel összevetette:

A fenforgó panaszt nem látja oly sérelmesnek, hogy ez ügyben még további intézkedéseket tegyen.

Kérjük, hogy ezen határozatot az érdekeltekkel közölni sziveskedjék."

E válasz után az árszabálybizottság is megtudhatta, hogy a főnökökkel hányadán áll a dolog az uj árszabályt illetőleg.

Junius 16-án megérkezett a főnökök válasza a segédek április 27-iki átiratára, mely igy hangzott:

„Az árszabály megujitása tárgyában egyesületünk választmányához folyó évi április hó 27-én intézett becses soraikra van szerencsénk a választmánynak junius hó 15-én tartott ülésének határozatából folyólag értesiteni, hogy a választmány beadványukat sokkal koraiabbnak tartja, semhogy ezzel már ezidő szerint foglalkozhatnék."

A tizenegyes bizottság ennélfogva serényen munkához látott, hogy a mozgalom ne találja a kollégákat készületlenül. Mindenekelőtt megkezdődtek a személyzeti értekezletek, ezeket azonban nagyon gyéren látogatták a kollégák; a bizottság erre egy uj eszmével állott elő: nem gyülésekre, hanem személyzeti kedélyes estélyekre hivta meg a kollégákat és ez hatott; ezeken a személyzeti kedélyes értekezleteken nem várt arányokban vettek részt a kollégák. A bizottság ezáltal elérte azt, hogy közvetlen érintkezésbe léphetett a nyomdák személyzeteivel és előkészithette azokat a bekövetkezendő árszabálymozgalomra.

A bizottság nemsokára közzétette az uj árszabálytervezetet, melyben a minimum 14 frt, a munkaidő 9 óra és a számolás alapja 27 krajcár. Gondoskodott az árszabálytervezet a segédmunkásokról és munkásnőkről is, valamint szabályozni óhajtotta egy külön pontban a tanoncügyet is, olyanformán, hogy előirta a tanoncok előképzettségének fokát, életkorát és meghatározta a segédek és tanoncok számarányát.

Az augusztus 27-iki gyülés tudomásul vette Peidl jelentését a leköszönt régi bizottság héthónapos működéséről. A bizottság a Gutenberg-nyomda ügyében támadt nézeteltérés miatt köszönt le tisztségéről, s a gyülés ezután egy uj bizottságot választott.[238] Ez a bizottság

[238] Tagjai voltak: Grünfeld, Peidl, Zaka, Pollák Simon, Lipp, Venkovits, Siegfried, Lerner Dezső, Schwarz Ambrus, Weisz Ignác, Bozsik.

folytatta a megkezdett munkát s kidolgozta a vidéki árszabálytervezetet is, melyet október elején tett közzé a Typographiában. Az árszabálytervezet három osztály szerint háromféle minimumot állapitott meg, 10, 11, 12 frttal, 9 órai munkaidő mellett. Ujonnan felszabadultak munkadija egy évig 3 frttal, a második évben 2 frttal redukálódott, ha ugyanazon cégnél maradtak. A bizalmiférfit köteles volt a cég a személyzet képviselőjéül elismerni. Szabályozta a tervezet a tanoncok számát, korát és előképzettségét is, amire igazán nagy szükség volt.[239]

A november hó 19-iki általános nyomdászgyülés, amelyen Pollák Simon elnökölt, a Peidl által előterjesztett és a bizalmiférfiak állal elfogadott árszabálytervezetet Grossmann Miksa inditványára kibővités céljából ujra a bizalmiférfiakhoz utasitotta. Az okadatolás azonban nem felelt meg a valóságnak, mert a visszaküldésnek az volt a célja, hogy a bizottság a közte és a bizalmiférfiak közt fennálló kapcsolatot a kollégákkal szemben tartozó felelősség mérvéhez képest szabályozza.

A vidéki mozgalom alkalmával a bizottság 1899 november 26-án 12 kerületi központban tartott értekezletet, mely értekezleteken az összes kerületi fiókok képviselői megjelentek s megvitatták az eléjük terjesztett árszabálytervezetet és annak elfogadása után határozatilag kimondatott, hogy azt december 16-án fogják az egyes nyomdák személyzetei az illető cégnek elfogadás végett átnyujtani. Egyes városokban ekkor már megvolt a 9 órai munkaidő, de nem fizették a kontemplált minimumot, egyes városokban azonban nem volt érvényben sem a 9 órai munkaidő, sem a 10 frtos minimum, ennélfogva erős harcra volt kilátás.[240] A vidéki kollégák azonban mihamar elveszitették bátorságukat és az első akadálynál félrevonultak. A Typographia keserű szemrehányással korholta a vidék lanyhaságát. „Abban a hitben reménykedtünk – irja a Typographia –, hogy az irigység, rosszakarat és önzés végre háttérbe szorul, egy oly fontos mozgalom elől, mint a magyarországi vidéki nyomdászok helyzetének rendezése. A mozgalom előzményei meglepően kedvezők voltak, mert az összes szaktársak kijelentették, hogy készek az érdekükben teendő mozgalomban közreműködni. A vidéki szaktársak azonban mihamar kijózanitottak bennünket;... épp azok, kik leghevesebben pártolták a mozgalmat, hagytak cserben...” Február elején a mozgalom, mely 35 város 127 nyomdájára terjedt ki és melyekben összesen 492 segéd állott munkában, véget ért. Eredménye a következő: 16 városban 155 segéd 9 órai munkaidőt és fizetésemelést, 13 városban 170 segéd pedig csak fizetésjavitást ért el. Az utóbbi városokban a 9 órai munkaidő már amugy is érvényben volt. Az árszabálybizottság, számolva a vidéki viszonyokkal, nem az általános fizetésemelést, hanem a 9 órai munkaidő általánositását és a tanoncügy rendezését tűzte maga elé, ennélfogva oly városokban, melyekben türhető volt a helyzet és a hangulat amugy sem volt kielégitő, nem erőltette a dolgot, mert nem akarta azt, hogy egy erőszakos és elbukott mozgalom még jobban tönkretegye a vidéki szervezkedést.[241]

A vidéki mozgalomért a tizenegyes bizottságot megtámadták, mely az 1900 január 28-iki általános gyülésen lemondott s egy uj bizottság választatott. Az uj bizottság által február 11-ére

[239] 1899-ben Magyarországban 3679 segéddel szemben 2545 tanonc létezett. Ugyanekkor 538 nyomda közül csak 212-ben volt 9 órai munkaidő. A többi nyomdák közül 10 órai volt a munkaidő 24-ben, 11 órai 22-ben, 12 órai 6-ban, 13 órai 1-ben, 14 órai 2-ben, 15 órai 1-ben.

[240] Az ausztriai kollégák 1899 november 18-án léptek tárgyalásba a nyomdatulajdonosokkal és a december 8–11-iki küldöttgyülés elfogadta a főnökökkel békés uton megállapitott árszabályt, mely minden fizetési osztályban (I–VI.) 1–1 frttal emelte a minimumot. Emelkedett ezenkivül a számolás és szabályoztatott a tanoncok aránya. A gépszedők részére a megállapitott minimum 40–52%-kal emelkedik. A szerződés két évi határidőre köttetett meg.

[241] Az árszabálymozgalom után a vidéki nyomdatulajdonosok is szervezkedni kezdtek és 1901 julius 29–30-án Győrött tartott kongresszusukon megalakitották a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségét.

egybehivott gyülés határozathozatal nélkül oszlott szét, mert azon a szaktársak ismét összekülönböztek. Február 18-án egy uj tizenegyes bizottság választatott, mely azonban az ellenségeskedések megszüntetése végett február 26-án leköszönt. A két párt abban állapodott meg, hogy az uj szervező bizottság tizenöt tagból álland, melyben a Zaka-párt tiz, az ellenzék öt taggal lesz képviselve és azután mindkét párt saját körében mindent el fog követni, hogy az ellentéteket elsimitsa és a békét helyreállitsa.

A hivatalos békekötés a március 11-iki általános nyomdászgyülésen történt meg, mire a minduntalan felbukkanó civakodások közepette már igazán nagy szükség volt, mert a budapesti árszabály junius hónapban lejárt és a szervezet erejét nem lehetett továbbra is ezekre a káros kinövésekre pocsékolni. A béke ezuttal tartósnak igérkezett, mert Zaka, aki ellen, illetve rendszere ellen tulajdonképpen az ellenzék küzdött, nemsokára félrevonult. Zaka Lajos szaktárs a Typographia 1900. évi május 18-iki számában, az előző megállapodások értelmében, lemondott a Typographia szerkesztéséről; a lapot 1884 óta szerkesztette és a szervezet kiépitése körül szerzett nagy érdemeit, emberi hibái dacára, senki sem tagadhatja. Távozása alkalmából igen szép bucsuestélyt rendezlek tiszteletére a szaktársak.[242] A bizottság, mely ez alkalommal szintén ujból választatott, végre teljes erejével a szervezeti ügyeknek szánhatta magát.[243]

A bizottság legelső dolga volt az árszabálytervezet előkészitése, mely már amugy is készen volt és azt az április havi bizalmiférfigyülés is elfogadta. Az uj tervezet záradékában már a szedőgépekről is említés van azzal a megjegyzéssel, hogy a gépszedők részére külön árszabály lesz kidolgozandó. Ezenkivül magában foglalta a tervezet a segédszemélyzet árszabályát is.

---

[242] Itt alkalomszerünek tartom a Typographiáról, illetve annak szerkesztőiről megemlékezni. A *Typographia* kezdetben havonként háromszor jelent meg 1-én, 10-én és 20-án. 1873 január 1-től hetenként. A Typographia szerkesztői a következő sorrendben jegyezték és szerkesztették a lapot: *Buschmann Ferenc* 1869 május 1-től julius 10-ig; *Sauerwein Géza* 1869 julius 11-től 1871 április 2-ig (meghalt 1871 julius 16-án); *Ács Mihály* (meghalt 1896 junius 19-én) 1871 április 3-tól 1872 április 20-ig; *(Gawel Gyula,* kit Ács helyett szerkesztőnek választottak, nem fogadta el ezt a megbizatást); *Firtinger Károly* (meghalt 1903 március 20-án) 1872 május 1-től 1881 január 28-ig; *Tanay József* 1881 február 4-től 1883 április 27-ig; *Záhonyi Alajos* 1883 május 9-től 1884 május 9-ig; *Zaka Lajos* 1884 május 16-tól 1887 október 21-ig; 1887 október 22-től 1887 december 9-ig *Csathó Zsigmond* (mint felelős szerkesztő); *Zaka Lajos* 1887 december 10-től 1891 november 20-ig; *Preusz Jakab* 1891 november 21-től 1892 március 18-ig; *Zaka Lajos* 1892 március 19-től 1900 május 18-ig (1894 május 10-én a hatóság megtiltotta, hogy a lapot az egyesület adja ki s igy Zaka helyett, ki mint egyesületi tisztviselő nem jegyezhette a lapot, mint szerkesztő *Lipp Károly* szerepelt). Zaka majdnem 16 évig szerkesztette a Typographiát. 1900 május 19-től október 20-ig egy háromtagu bizottság: *Peidl Gyula, Siegfried József* és *Schwarz Ambrus* szerkesztette a lapot, szerkesztőként azonban ezen idő alatt Lipp Károly szerepelt; 1900 október 21-én *Peidl Gyula* vette ál a szerkesztést egész 1904 augusztus 5-ig; 1904 augusztus 6-tól 1905 január 5-ig változó bizottságok közreműködésével (Grünfeld, Lerner, Siegfried) *Rothenstein Mór; Lerner Dezső* 1905 január 6-tól március 17-ig; *Domanek István* 1905 március 18-tól 1906 április 13-ig; *Peidl Gyula* 1906 április 14-től 1908 október 30-ig; *Rothenstein Mór,* illetve egy bizottság 1908 november 1-től 1909 február 26-ig; 1909 február 27-től kezdve *Preusz Mór* szerkeszti a lapot.

A lap német szövegü mellékletét, a *„Gutenberg"*-et sorrendben *Hölzel József, Dobes Ignác, Stösser Adolf, Preusz Jakab, Lipp Károly* és *Rothenstein Mór* szerkesztették. Azelőtt, egész 1874-ig a szerkesztő gondoskodott a német rész szövegéről; 1875 január 1-től *Antensteiner Ferenc,* 1876 január 1-től egészen 1882 junius 2-ig *Bauer J. M.* szerkesztette a lap német részét.

[243] Tagjai voltak: Klein Á., Siegfried, Pollák Simon, Grünfeld Sándor, Lipp, Lerner Dezső, Peidl, Wagner, Weisz Á., Weisz Ignác, Schwarz Ambrus, Gibitz Imre, Herz Gyula, Zaka Lajos, Beer J.

Az április 22-iki általános nyomdászgyülés az előterjesztett árszabályt csekély módositással elfogadta, a főnökökkel való tárgyalások megkezdésére egy héttagu bizottságot választott.[244] Pollák Simon inditványára a gyülés kimondta, hogy minden nyomdai munkás irjon alá egy nyilatkozatot, hogy a hetes bizottságot felhatalmazza az árszabály érdekében való eljárásra. Az iveket 2517 munkás irta alá; állást foglalt a gyülés a szociáldemokrata párt kebelén kivül alakult ellenpárt ellen is.

Zaka lemondása után a lapbizottság elhatározta, hogy a szerkesztői állást nyilvános pályázat és nyomdánkénti titkos választás utján tölti be. A választás próbacikkek alapján történt volna és e próbacikkek – wieni gyakorlat után – meg is jelentek a lapban; összesen két pályázó jelentkezett és ezek közül Peidl Gyula szaktárs vitte el a győzelmi pálmát. Az augusztus havi gyülésen felolvastatott a főnökök átirata, mely szerint nem hajlandók egy gyülést egybehivni, mert arra alapszabályaik nekik nem adnak jogot, hogy nemtagokat is bevonjanak az árszabályügyben való tárgyalásokba és kijelentették, hogy csak olyan, a segédek részéről kiküldendő bizottsággal tárgyalnak, akik főnökegyesületi tagoknál alkalmazott tagok által választattak meg. A gyülés ennélfogva a már előbb választott hetes bizottságot felmentette és helyébe egy uj bizottságot választott. November hó 4-én a főnökegyesület három- és a segédek kilenctagu bizottsága értekezletet tartott, hogy az árszabály reviziójáról tanácskozzék. A főnökök képviselői azt hangoztatták, hogy a nyomdatulajdonosok egy része az 1896-ban *önként* megadott árszabályt redukálni akarja. Ez a kijelentés azonban a segédek képviselőinél nem okozott meglepetést, mert az illető cégeket amugy is ismerték.

Egyelőre tehát a közös bizottság a főnökegyesület képviselőinek kivánatára abban állapodott meg, hogy megigérte, miszerint gondoskodni fog arról, hogy a segédek 80%-a az érvényben levő árszabály szerint dijaztassék, a főnökegyesület viszont megigérte ezen határozat keresztülviteléhez erkölcsi támogatását. Az árszabálybizottság által november hó 18-ára egybehivott általános nyomdászgyülésen, melyen a nyomdai munkások oly nagy számmal jelentek meg, hogy a Vigadó terme, sőt folyosói is teljesen megteltek, a kilences bizottság nevében Peidl Gyula fejtegette a főnökökkel való tárgyalás eredményét s végül a bizottság nevében a következő határozati javaslatot terjesztette elő: A nyomdászgyülés megbotránkozását fejezi ki afelett, hogy akadt a főnökegyesületnek olyan tagja, aki az 1896-ban megállapitott árszabályt redukálni kivánja, dacára annak, hogy a lefolyt négy év alatt a megélhetési viszonyok rosszabbodtak; elégedetlenségének ad kifejezést afelett, hogy a főnökegyesület az árszabálytervezettel szemben rideg álláspontot foglal el és elzárkózik a jelenlegi fizetési viszonyok javitásától; tekintettel azonban arra, hogy a fővárosi nyomdászok a békés megegyezést óhajtják, kimondja a nyomdászgyülés, hogy: 1. magáévá teszi a kilences bizottság azon ajánlatát, mely szerint az 1896-ban megállapitott árszabály alapján tovább tárgyal, de 2. szükségesnek tartja, hogy az 1896. évi árszabálynak „Általános határozatok" cimü fejezete helyett a jelenlegi árszabálytervezetben ugyanily cim alatt foglalt megállapodások teendők; 3. a szennykonkurrencia meggátlása érdekében kivánja, hogy az 1896. évi árszabály a tanoncszabályzattal[245] kiegészittessék; 4.

[244] Lipp, Peidl, Pollák Simon, Siegfried, Spitzkopf F., Wagner, Butkovszky.

[245] A közösen megállapitott szabályzat a következő: „Napilapok szedéséhez tanoncok nem alkalmazhatók. Nyomdásztanonc csak oly fiu lehet, aki a 14. életévét betöltötte s valamely középiskola két osztályát sikerrel végezte. A tanoncok száma a könyvnyomdában alkalmazott segédek számával aránylagosan a következőképp állapittatik meg: 1. Ha a főnök segédet egyáltalán nem, vagy csak 1–2 segédet foglalkoztat, 1 tanoncot tarthat. 2. Oly nyomdában, hol 3–5 segéd dolgozik, 2 tanonc tartható. 3. Minden további 3 segéd után 1 tanonc tartható, azon megjegyzéssel, hogy a tanoncok számának megállapitásánál a segédek (szedők, nyomók) külön-külön számitandók. Kivételt képeznek valamely éjjel szedett napilapnál alkalmazott segédek, kik a tanoncok számának megállapitásánál nem vehetők számitásba. Mindazon nyomdákban, hol e szabályzat életbeléptekor több tanuló van az itt feltüntetteknél, addig nem vehetők fel uj tanoncok, mig azok száma az e szabályzatban körülirt arányokat el nem éri."

hogy az árszabálytervezetben „Záradék” alatt foglaltak az 1896. évi árszabályba felvétessenek, mert mig egyrészt az e pontban létesiteni szándékolt, munkaadókból és munkásokból álló vegyes bizottságtól várja a garanciákat az árszabály betartására, addig másrészt a szedőgépeknek a közel jövőben való elterjedésével szemben szükségesnek tart egy oly általános megegyezést, mely az esetleges konfliktusokat elkerülhetővé teszi; 5. figyelmébe ajánlja a főnökegyesületnek és a megalakitandó vegyes bizottságnak a segédszemélyzet munkaviszonyának rendezését. A nyomdászgyülés ama reményének ad kifejezést, hogy miután az engedékenység végső határáig elment, a tárgyalások folytathatók és a legrövidebb idő alatt befejezhetők lesznek. Továbbá, hogy a létesitendő vegyes bizottság minél előbb megalakul és megkezdi működését oly irányban, hogy az árszabály általánosan elfogadtassék s a segédeknek legalább 70%-a aszerint dolgozhassék és dijaztassék, ami maga után vonja az árszabály revizióját. Végül utasitja a kilences bizottságot, hogy a tárgyalások eredményéről a nyomdászgyülésnek jelentést tegyen, fentartván magának a jogot, hogy annak el- vagy el nem fogadása felett döntsön.

A nyomdafőnökök egyesülete a határozati javaslatból legalább leszürhette azt a valóságot, hogy egyik céljának megfelelően, a tisztességtelen verseny ellen és az árszabályközösség mellett kell küzdenie.

A kontárokkal szemben, akik csak tisztességtelen eszközökkel birták magukat fentartani, – miután a könyvnyomtatás Magyarországban szabad ipart képez[246] – a nyomdatulajdonosoknak jól felfogott saját érdekük is azt parancsolta, hogy tagjaikat az árszabály betartására kötelezzék.

A szervező bizottság uj mesgyéken kezdett haladni; be kellett látnia, hogy az előző években minduntalan ismétlődött kilépések és parciális mozgalmak révén nem lehetett tartósabb érvényü árszabályt létrehozni. A nyomdatulajdonosok kiküldöttei a mainzi ünnepekről szintén egy gazdagabb tapasztalattal tértek vissza, mert ott tudomást szerezhettek a jelenlevő németországi nyomdatulajdonosok révén arról, hogy a segédekkel megkötendő árszabályközösség – két erkölcsi testület szerződéséről volt szó – többet ér az örökös bizonytalanságnál.

A vegyes bizottság november 25-én tartott ülésében végleges megállapodásra jutott az árszabály főbb pontjait érintő kérdésekben, melyek egy pont kivételével teljesen megfeleltek a november 11-én tartott általános nyomdászgyülés határozatának. A segédek egyrészt a béke, másrészt a többi pontok érdekében egyelőre lemondtak a béremelésről, amit egyébként a helyzet is parancsolt. A főnökegyesület decemberi gyülésében hozzájárult a közös bizottság által elfogadott határidő nélküli megállapodásokhoz. Az elért eredmény nem volt ugyan minden tekintetben kielégitő, de nem is lehet azt lekicsinyleni, ámbár a segédmunkásokra és munkásnőkre és a bizalmiférfiak intézményére vonatkozó részt nem sikerült elfogadtatni. A tanoncskála és annak kimondása, hogy szedőgépeknél csak tanult nyomdászok alkalmazhatók[247], a vegyes (békélte-

[246] A budapesti szervező bizottság már 1898-ban napirendre tüzte a könyvnyomtatásnak képesitéshez kötése mellett inditandó országos agitáció kérdését, akkor azonban ez az inditvány elbukott. A pozsonyi egylet 1900 október hónapban egy hosszabb kérvényben fordult a kereskedelemügyi miniszterhez, melyet az ország igen sok nyomdásza is aláirt; ezt megelőzőleg a Budapesti könyvnyomdafőnökök egyesülete is ily tartalmu kérvényt adott be a miniszteriumba. Miután azonban az ipartörvény akkor tervezett módositása elhalasztatott, a pozsonyiak beadványa is a kérvények sorsára jutott. A főnökegyesület kérvényére a miniszter azt válaszolta, hogy a kérelem a sajtótörvény sarkalatos elvét illuzóriussá tenné.

[247] Hogy az előrelátás nem volt felesleges, azt bebizonyitotta a következő 1901. év, midőn Magyarországba bevonultak az első szedőgépek, számszerint 13. A Budapesti Hirlap nyomdájába 10, a Részvény-nyomdába 2 és a győri Pannonia-nyomdába 1 szedőgépet állitottak fel. 1911-ben már 228 szedőgép működött Magyarországban.

tő) bizottság megalakitása[248] stb. mind oly dolgok voltak, melyeknek hatása csak a későbbi években jutott teljesen érvényre. Az igaz, hogy a 13 forintos minimum nem felelt meg az akkori drágasági viszonyoknak, az egyezmény azonban ugy szólt, hogy amennyiben a budapesti nyomdászok 75%-a megállapitott árszabály szerint dolgozik, a bérminimum emelésére vonatkozólag uj egyezmény létesitendő.

A december hó 16-án a fővárosi Vigadóban tartott általános nyomdászgyülésen több mint 2000 könyvnyomdai munkás vett részt, hogy a kilences bizottság jelentését meghallgassa. A bizottság nevében Peidl Gyula előterjesztette a főnökegyesülettel létesitett megállapodást, mely után a gyülés elfogadta a következő határozati javaslatot:

> „Az 1900. évi december hó 16-án a fővárosi Vigadóban tartott általános nyomdászgyülés az árszabály tárgyalására kiküldött kilences bizottság jelentését tudomásul veszi.
>
> Kifejezi azonban a gyülés elégedetlenségét az elért eredmény felett s ha mégis hozzájárul a munkaadók és munkások kiküldöttei által megállapitott árszabályhoz, teszi ezt a gazdasági helyzet jelenlegi nyomasztó hatása alatt és azért, mert a közösen megállapitott árszabályt nem tekinti véglegesnek, hanem csak átmenetinek, addig, mig elérhető lesz, hogy a segédek 75%-a aszerint dijaztassék, amely körülmény maga után vonja az árszabály revideálását.
>
> Elvárja a gyülés, hogy a segédek abbeli törekvése, mely az árszabálynak általános érvényrejuttatására irányul, a főnökegyesület részéről a kellő támogatásban részesül.
>
> Egyben megbizza a szervező bizottságot az árszabály érdekében kivántató további lépések megtételére.
>
> Utasitja továbbá a nyomdászgyülés a kilences bizottságot, hogy az elmult gyülés határozata értelmében a főnöktestület kiküldötteivel egyetemben mielőbb dolgozza ki a segédmunkások és munkásnők árszabályát, melynek keresztülvitelére a segédek teljes szolidaritást vállalnak.
>
> Kimondja végül a nyomdászgyülés, hogy szükségesnek tartja a vegyes bizottság mielőbbi megalakulását s addig is, mig ez megtörténik, megbizza a jelenlegi kilences bizottságot a segédek érdekeinek képviseletével."

A szervező bizottság 1901 február végéig a fővárosi nyomdák 65%-ában emelte érvényre az árszabályt, egyes nyomdák azonban: Légrády, Stefaneum, Pátria, Wodianer nem voltak hajlandók az árszabályt elfogadni.

Március 22-én az ugyanezen hó 10-iki általános gyülés megbizásából egy Peidl Gyula, Lipp Károly, Siegfried József, Lerner Dezső és Wagner K. szervező bizottsági tagokból álló küldöttség egy memorandumot[249] nyujtott át a kereskedelmi miniszternek, melyben hivatkozva a Budapesti nyomdafőnökök egyesületével 1900-ban kötött árszabályegyezményre és annak szociális jelentőségére, mely egyezmény csak akkor felelhet meg céljának, ha minél

---

[248] Április hónapban megalakult a békéltető bizottság is. Tagjai lettek a munkaadók részéről: Czettel Gyula, Neuwald Illés, Buschmann Ferenc; a segédek részéről: Peidl Gyula, Pringyes Ferenc, Siegfried József. A bizottság működési szabályzata 33 pontból állott és 1901-ben lépett életbe.

[249] Az Országos iparegyesület végrehajtó bizottsága április 2-án tartott ülésén lovag Falk Zsigmond véleményezése alapján határozatilag kimondta, hogy a segédek által a kereskedelemügyi miniszterhez benyujtott memorandum érdekében megfelelő felterjesztést intéz a miniszterhez, melyben a kérelem teljesitését ajánlja. A jegyzőkönyvnek erre vonatkozó része a következő: „Lovag Falk Zsigmond alelnök benyujtja a magyarországi könyvnyomdászok szervező bizottságának a kereskedelemügyi miniszter urhoz intézett memorandumára vonatkozó véleményét, mely az emlékirat pártolását javasolja. A bizottság a véleményhez hozzájárulván, az emlékiratnak megfelelően felterjesztés intézendő a kereskedelemügyi miniszter urhoz aziránt, hogy az állami nyomtatványok szállitásánál pályázókra nézve kötelezőnek mondassék ki a nyomdák részére a munkaadók és munkások által közösen megállapitott munkaidő- és munkadij-szabályzat elfogadása."

szélesebb körben jut érvényre, mert ellenkező esetben éppen azon nyomdatulajdonosoknak biztosit jogosulatlan előnyöket, kik ezen egyezményt be nem tartják és akik igy lehetetlenné teszik a tisztességes, munkásaikkal szemben humánus gondolkodásu munkaadóknak is ezen árszabályegyezmény betartását; s miután a megállapodás ideiglenesen csak félévig tartó érvénnyel köttetett meg, mely időn belül a munkásoknak ezen egyezményt a többi munkaadókkal is el kell ismertetniök, ellenkező esetben az egyezmény megszüntnek tekintendő; ennek elkerülése végett a nyomdai munkások arra kérik a minisztert, hogy ennek elkerülése végett oly intézkedéseket tegyen, melyek az állami nyomtatványok szállitására kiirandó pályázatokban való részvételt ahhoz a feltételhez kötik, vajjon a pályázó elismeri-e magára nézve kötelezőnek a munkaadók és munkások által megállapitott munkaidő- és munkadijszabályzatot, miután az államnak nem lehet érdeke, hogy valamely vállalkozó esetleg tulságosan olcsó ajánlatáért a munkások bőrén keressen és találjon kárpótlást. Sokkal inkább érdeke az államnak, hogy a kincstári munkákért kiadott pénznek minél nagyobb hányada jusson a munkásoknak. Budapesten egy nagy nyomda ugyszólván állandó szállitója a kincstárnak s ennek dacára nemcsak a munkaidő- és munkadij-szabályzatot nem ismerte el, sőt az 1884. évi XVII. t.-c. 64. §-a ellenére zsengekoru gyermekeket használ fel éjjeli munkára. Ez a Légrády-féle nyomda s ehhez hasonló állapotok uralkodnak az Európa, Pátria, Wodianer stb. fővárosi nyomdákban is. Midőn tehát ezen sérelmeket a nyomdai munkások a miniszterhez juttatják, egyuttal arra kérik, hogy ezentul a könyvnyomdai munkákra kiirandó pályázati feltételekben foglaltassék egy pont, mely szerint a pályázatban csak oly vállalkozók vehessenek részt, akik a könyvnyomdafőnökök és könyvnyomdai munkások által közösen megállapitott munkaidő- és munkadij-szabályzatot magukra nézve kötelezőnek elismerték. A memorandumnak azonban nem nagy eredménye volt.

A miniszter 1901 junius hónap 24-én 31.645 szám alatt a következő körrendeletet intézte az alája tartozó összes hivatalokhoz és hatóságokhoz:

> „Utasitom a Cimet, hogy jövőben nyomtatványszállitásokra, vagy nyomdai munkákra vonatkozó pályázati hirdetményekbe mindenkor vegye fel az alábbi határozmányt: A szállitás (vagy munka) odaitélése alkalmával – a közszállitási szabályzat VII. fejezetében foglalt rendelkezések egyébkénti figyelembevétele mellett – más budapesti nyomdászcégekkel szemben, egyenlő árt és minőséget feltételezve, előnyben fognak részesittetni azon budapesti nyomdászcégek, melyek a Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete és a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete által közösen megállapitott munkaidő- és munkabérszabályzatot magukra nézve kötelezőnek elismerték és ezt a Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete által kiállitott s kizárólag a jelen pályázatra érvényes bizonyitvánnyal igazolják. Egyben utasitom a Cimet, hogy minden olyan esetben, midőn a szállitás vagy munka odaitélésénél az tünnék ki, hogy az emlitett bizonyitvánnyal pályázó budapesti nyomdák ajánlata drágább más budapesti nyomdák ajánlatánál, ugy az odaitélés iránt elhatározásom kikérendő. Végre félreértések kikerülése végett figyelmeztetni kivánom Cimet arra, hogy jelen rendeletem által a budapesti nyomdaipart a vidékivel szemben kiváltságos elbánásban részesiteni egyáltalán nem szándékoztam és e részben az emlitett szabályzat idézett fejezete 26. §-ának a helyi ipart védő rendelkezései szolgálnak továbbra is irányadóul. Budapest, 1901. évi junius hó 24-én, Hegedüs.”

A miniszter tehát nem azt teljesitette, amit a nyomdai munkások tőle jogosan követeltek, vagyis a piszokverseny elburjánzásának megakadályozását, hanem csak bizonyos gyönge koncessziókat tett az árszabályhű nyomdáknak amazokkal szemben. Itt ismét beláthatták a nyomdászok, hogy magyar minisztertől semmit sem kaphatnak. A belügyminiszter az ugyanazon év szeptember havában kiirt nyilvános pályázat alkalmával azután ugy csapta arcul kollégája, a kereskedelmi miniszter rendeletét, hogy a nyomtatványok szállitását a Légrády-cégnek itélte oda.[250] A meghosszabbitott és bővitett árszabály ismét lejárat felé közeledvén, a

[250] 1904-ben a miniszter 6369. sz. rendeletével a sztrájkot és a bojkottot vis majornak nyilvánitotta.

segédek békéltető bizottsága október hónap 18-án bizalmiférfigyülést hivott egybe; ez azonban a személyzetek megkérdezése nélkül nem határozhatván, november hó 4-én ujabb gyülés tartatott, mely azt határozta, hogy a december 31-én lejáró árszabályt érvényben levő alakjában megujitani nem óhajtja és utasitja a békéltető bizottságot, hogy e határozatot a nyomdafőnökök egyesületével közölje. Utasitotta egyidejűleg a szervező bizottságot, hogy haladéktalanul egy uj árszabálytervezetet dolgozzon ki és azt nyujtsa be a Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesületének, hogy a meginditandó közös tárgyalások alapján az uj árszabály 1902 január hó 1-én életbeléptethető legyen.

A bizottság november 9-én a következő tartalmu átiratot küldte a nyomdafőnökök egyesületének:

> A Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete tek. Választmányának *Budapesten.*
>
> A békéltető bizottság segédtagjai nevében, utalással a nyomdai bizalmiférfiak folyó évi október hó 18-án, valamint november hó 4-én tartott értekezleteiről felvett és ˙/. alatt mellékelt jegyzőkönyvekre, van szerencsém a tek. Választmányt arról értesiteni, hogy 1901. évi december hó 31-én lejáró munkaidő- és munkadijszabályzatunkat, mint e szabályzat „Záradék" jegyzetének 4. pontja értelmében a segédek részéről jogosultak, jelen alakjában meghosszabbitani nem óhajtjuk.
>
> Emlitett munkaidő- és munkadijszabályzat 1896 óta van érvényben és oly időben és körülmények között jött létre, amikor a segédek nem voltak abban a helyzetben, hogy érdekeiket kellőképpen megvédhették volna s igy a szabályzat nagyon is érezhető hiányokkal rendelkezik. A segédek a megélhetési viszonyok kényszeritő hatása alatt már 1895-ben kérelmezték a 14 frt minimális hetibért s hogy e kérelem már akkor indokolt volt, leginkább bizonyitja az a tény, hogy mikor a tárgyalások folyama alatt az ellentétek annyira kiélesedtek, hogy békés megegyezésről már szó sem lehetett, ezrével áldozták fel exisztenciájukat, nem rettenve vissza attól az eshetőségtől, hogy magukat és családjukat kiteszik a nyomor és nélkülözés minden veszedelmének.
>
> Ilyen tömeges munkabeszüntetésre csak a viszonyok kényszerithetik a munkásokat. Hogy 1895 óta a megélhetési viszonyok nem javultak, hanem rosszabbodtak, azt vitatni lehetetlen. Éppen ezért legyen szabad remélnünk, hogy a nyomdai bizalmiférfiak utasitásához képest a legrövidebb idő alatt kidolgozandó és a tek. Választmánynak benyujtandó uj árszabálytervezetünk abban a méltányos fogadtatásban fog részesülni, amely lehetővé teendi a munkaadóknak és munkásoknak a további békés együttműködést a nyomdaipar fejlődésének előnyére és a szennykonkurrenciát üzők veszedelmére. Tisztelettel Peidl Gyula."

A segédek átiratára hamar megjött a válasz, mely nem kis meglepetést keltett a segédek között, kik azon a nézeten voltak, hogy a főnökök Németországból némi szociális érzést hoztak magukkal és igy már másként gondolkoznak a segédek követeléséről, mint 1895-ben. A „gazdasági válság" köntösébe bujtatott válasz igy hangzott:

> „A „Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete" a jelenleg érvényben levő munkaidő- és munkadijszabályzatnak a békéltető bizottság segédtagjai nevében hozzá f. é. november hó 9-én kelt átiratával közölt felmondását tudomásul veszi, minthogy a szóban levő munkaidő- és munkadijszabályzat a „Záradék" 3. pontja értelmében 1901. évi december hó végével amugy is hatályát veszti. Az esetleges módositáshoz azonban a „Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete" már csak azért sem járulhat, mivel a jelenleg érvényben levő árszabály revideálására kiküldött bizottságnak a segédek részéről kiküldött bizottsággal egyetemben 1900. évi december hó 14-én tartott értekezlet jegyzőkönyvének utolsó passzusában közös elhatározással megállapitott ama feltétel, hogy „az 1896. évben elfogadott és a most letárgyalt kiegészitéssel kibővitett árszabály csak akkor kerülhet módositás alá, amikor a Budapesten alkalmazott munkásoknak legalább 75%-a (hetvenöt százaléka) ezen árszabály szerint dijaztatik" – mindezideig hitelesen a segédek részéről ki nem mutattatott.

A „Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete” az ügy sürgősségére való tekintetből azonban kimondotta, hogy hajlandó egyelőre az 1901. évi december hó végével lejáró munkaidő- és munkadijszabályzatot hallgatagon továbbra is fentartani, mig az előbbi pontban közelebbről megjelölt feltétel teljesitve leend, különösen pedig addig, mig az egész nyomdaipart mélyen sujtó viszonyokban valami kedvezőbb fordulat be nem következik.”

A szervező bizottság december 1-ére a fővárosi Vigadóba általános nyomdászgyülést hivott egybe, hogy az a főnökegyesület határozatával szemben állást foglaljon. A gyülésre annyian jöttek egybe, hogy a terem nem birta valamennyit befogadni és igy a jelenlevők egy része a folyosókon szorongott. És midőn a főnökegyesület hivatalos lapja, a „Graphica”[251] a főnökök nagylelküségét magasztalta, mert azok – ugymond – a rossz gazdasági viszonyok közepette minden tőlük telhetőt megadtak munkásaiknak, ugyanakkor egy óriási munkástömeg protestált a főnökök azon eljárása ellen, hogy követelésüket, a nagyobb nyomdák 12–13%-os osztaléka dacára, a „rossz gazdasági helyzetre” való hivatkozással megtagadták.

A gyülésen izzó hangulat uralkodott s többen a bizottságot is támadták, mert az 1899. évi gyülésen elmulasztotta bejelenteni, miszerint a minimum csak akkor emelkedik, ha a segédek 75%-a dolgozik Budapesten árszabály szerinti feltételek mellett. Az 1900-ban tartott nyomdászgyülés ezt ugyan tudomásul vette és ennek alapján a főnökegyesülettel az árszabály revideálásának feltételéül 75% árszabály szerint dolgozó munkás köttetett ki. S a főnökök annak dacára, hogy hiteles statisztikai adatok szerint a segédek 80%-a dolgozott árszabály szerint, mégis megtagadták az elvállalt kötelezettség teljesitését. Többen az árszabály-közösség megszüntetésének kimondását követelték, mig végre heves viták után a gyülés elfogadta Schwarz Ambrus következő határozati javaslatát:

„Tekintettel arra, hogy az 1896 óta érvényben levő árszabály a mai megélhetési viszonyoknak nem felel meg s igy a nyomdászsegédekre életszükségletet képez egy, a mai viszonyoknak megfelelő árszabály életbeléptetése; tekintettel arra, hogy az 1900 december hó 14-én történt közös megállapodáshoz hiven a két izben is felvett statisztika révén bebizonyittatott, hogy a jelenlegi árszabály a budapesti nyomdászok több mint 75%-ánál érvényben van, tehát a szükségszerüen és a főnökegyesülettel kötött szerződésünk értelmében is maga után vonja az árszabály revideálását; amennyiben pedig a statisztika hiteles volta a főnökegyesület részéről kétségbe lett vonva, ez még mindig nem indok arra, hogy a megélhetés lehetőségét is kizáró mai árszabály terhét tovább viseljük; de ez annál inkább sem indokolja a főnökegyesület eljárását, mert a nyomdászgyülés nem hiszi, hogy egy uj statisztika más adatokat tüntetne fel; továbbá, mert nem fogadja el a nyomdászgyülés a főnökegyesület határozatában foglalt rossz gazdasági viszonyok kényszerére való hivatkozást sem, mert ez nem annyira a munkaadókat, mint a munkásokat sujtja. A nyomdák nagy része biztos megrendelésre dolgozván, a rossz gazdasági viszonyok a nyomdaipart nem befolyásolják annyira, mint a nyomdatulajdonosok korlátlanul üzött tanoncgazdálkodása következtében előidézett tisztességtelen verseny; ennélfogva a nyomdászgyülés a főnökegyesület magatartása és határozata felett, midőn ez az árszabálykérdés sürgősségének hangoztatása dacára mégis annak elodázását célozza, teljes elégedetlenségét fejezi ki. A nyomdászgyülés ugy látja, hogy a maga részéről már minden, a békés megoldáshoz vezető eszközt kimeritett; miután azonban nem akar a megoldás elől elzárkózni, utasitja a tizenötös szervező bizottságot és a békéltető bizottság segédtagjait, hogy az árszabályközösség fentartásával tegyen meg minden lehetőt egy uj árszabály keresztülvitelére.”

Az árszabálybizottság december hó 4-én küldte meg a nyomdafőnökök egyesületének a gyülés határozatát és az árszabálytervezetet, ez azonban többszöri sürgetés dacára csak december 24-én küldött arra választ.

[251] A „Graphica” ezen számát hangulatkeltés céljából dijtalanul osztogatták a nyomdákban, azonban teljesen eredménytelenül.

A segédek december 4-iki átirata a következő:

„A Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete tek. választmányának, helyben.

Hivatkozással a tek. választmánynak f. évi november hó 25-én kelt határozatára, ˙/. alatt mellékelve van szerencsém beküldeni a folyó évi december hó 1-én tartott általános nyomdászgyülés által egyhangulag elfogadott határozati javaslatot, azzal a tiszteletteljes kéréssel, hogy a segédek általános óhajához képest a ˙/. alatt mellékelt árszabálytervezet alapján a közös tárgyalásokat felvenni sziveskedjék, nehogy január 1-én anarchikus, azaz árszabály nélküli állapotok jöjjenek létre, mert ez bizonyára érzékenyen sértené ugy a munkások, mint a szennykonkurrencia teljes felszabaditásával különösen a munkaadók érdekeit.

Legyen szabad ez alkalommal a kereskedelemügyi miniszter urnak az állami nyomtatványok pályázataira vonatkozó rendeletére hivatkoznom, mely az árszabályközösség megszüntével hatályát veszti, holott éppen az árszabályhű nyomdatulajdonosok érdekében bejelenteni kellene olyképpen, hogy az az összes állami nyomtatványokra kiterjesztessék.

A segédek kivánsága nem olyan, hogy az teljesithető ne volna és igy szabadjon remélnünk, hogy a ma még fennálló ellentétek jóakarólag eloszlathatók lesznek. Kiváló tisztelettel, Budapest, 1901 december 4-én. Peidl Gyula.”

A nyomdafőnökök egyesülete – mint előbb emlitettem – csak december 24-én válaszolt a szervező bizottság átiratára és válaszában az árszabályközösség meghosszabitását kéri. A jegyzőkönyvi kivonat tartalma a következő:

„Czettel Gyula a következő inditványt nyujtotta be, melyet a választmány magáévá tett: A főnökegyesület választmánya a munkások által előterjesztett uj árszabálytervezetet illetőleg – beható és többszöri tárgyalások után – arra az eredményre jutott, hogy, tekintettel a jelen kedvezőtlen viszonyokra, a tervezetet ezidő szerint nem tartja elfogadhatónak. Inditványozom tehát, hogy a most érvényben levő árszabály 1902. évi szeptember hó 30-ig hosszabbittasék meg; ez idő alatt a főnökegyesület a segédek méltányos kivánságának figyelembevételével egy árszabálytervezetet dolgozzon ki és közölje azt kellő időben közös tárgyalás céljából a segédek bizottságával.”

A december 29-én a fővárosi Vigadóban megtartott általános nyomdászgyülés kimondta, hogy a főnökegyesület ama határozatához, mely szerint 1902. évi szeptember hó 30-ig a segédek méltányos kivánságának figyelembevételével – ami alatt a 28 korona minimális hetifizetést, valamint a számolási alap megfelelő emelését érti – közös tárgyalások alapján uj árszabály dolgoztassék ki, hozzájárul bár, azonban a leghatározatabban kivánja, hogy: *a)* a segédek megnyugtatására a közös tárgyalások haladéktalanul megindittassanak, mert a munkaadók nagy része a nyári hónapokban távol van a fővárostól s ennélfogva akkor tárgyalni lehetetlen; *b)* a tárgyalások alapjául fogadtassék el a segédek által benyujtott tervezet, mert a munkaadókra esetleg hátrányos pontozatok a tárgyalások folyamán ugyis módosithatók, ha e módositások a munkások érdekeit nem sértik. Arra az esetre, ha a főnökegyesület kötelező formában tett igéretét beváltani nem hajlandó, a segédek fentartják teljes mozgási szabadságukat, hogy erre alkalmas időben méltányos kivánságuknak érvényt szerezzenek. Egyben utasitja a gyülés a bizalmiférfiakat, hogy az árszabály tárgyalására kiküldendő segédeket a legrövidebb idő alatt válassza meg. A fentiek értelmében a gyülés hozzájárul ahhoz, hogy az 1901 december 31-én lejáró árszabály 1902 szeptember hó 30-ig meghosszabbittassék.

A megkötött fegyverszünet mindenesetre előnyös volt a segédekre, mert igy legalább időt nyertek az uj árszabály érdekében szükséges szervezkedésre. Közben a szervező bizottság országos akciót inditott a tanoncok kizsákmányolása ellen, amennyiben falragaszok utján figyelmeztette a szülőket a nyomdászat egészségtelen voltára és kidolgozta a bizalmiférfiak testületének szabályzatát. A főnökegyesület 1901-ben kötelezettséget vállalt az árszabálytervezet kidolgozására, miután azonban ez a tervezet a segédek többszöri sürgetése dacára sem

készült el, a segédek árszabálybizottsága junius 28-án felhivta a főnökegyesületet a mult év december hó 20-án egyhangulag hozott határozatára, mely szerint „a most érvényben levő árszabály 1902. évi szeptember hó 20-ig hosszabbittassék meg; ez idő alatt a főnökegyesület a segédek méltányos kivánságának figyelembevételével egy árszabálytervezetet dolgozzon ki és közölje azt kellő időben közös tárgyalás céljából a segédek bizottságával". Az átiratnak volt is hatása, mert julius 11-én a főnökegyesület választmánya és két héttel később az összes főnöktagok elfogadták a tervezetet, mely végre a segédek elé került. A tervezet 9 órai munkaidő mellett 28 korona minimumot állapitott meg; ujonnan felszabadultaknak a tervezet az első évben 22 koronát, a második évben 24 koronát állapitott meg. A tervezetet Hirsch, Buschmann, Salamon József és Neuwald készitették és „Záradék"-ában kimondatott, hogy az csak akkor lép életbe, ha a budapesti összes nyomdatulajdonosok és lapkiadóvállalalok azt elfogadták és az aláirásukkal kötelezték magukat, hogy azt három évig érvényben fogják tartani, azonban ugy a főnökegyesület, mint a segédek részéről lejárat előtt félesztendővel felmondható. Ezen árszabály életbelépte után egy esztendő alatt a vidéki nyomdákban a meghatározandó helyi engedmények megállapitása mellett ezen árszabálynak kell életbelépni, melynek be nem állta esetén jelen árszabály érvényét veszíti". A segédek ilyen klauzulával ellátott árszabály tárgyalásába egyáltalán nem bocsátkozhattak; az árszabálybizottság julius hó 30-ára általános nyomdászgyülést hivott egybe, mely kimondta, hogy mivel a tervezet számos oly intézkedést tartalmaz, mely az eddigi viszonyokhoz képest a segédek részéről rosszabbodást jelent; s a tervezet záradéka teljesen kivihetetlen s miután a gyülés beigazoltnak látja, hogy a főnökegyesület az emlitett rendelkezéssel a munkaadók és munkások további együttműködése elé a segédek által el nem hárithatő akadályt állitott, a közös tárgyalások megkezdését mindaddig lehetetlennek tartja, mig a „Záradék" 2. pontja a tervezetből el nem távolittatik. Végül utasitotta a gyülés a szervező bizottságot, hogy amennyiben ez a rendelkezés a főnökök részéről továbbra is fentartatnék, saját hatáskörében iparkodjék a segédek által kidolgozott árszabály tervezetnek érvényt szerezni. Az augusztus 4-én tartott közös bizottsági ülésen a segédek képviselői bejelentették, hogy a segédek csak a „Záradék" elhagyása után hajlandók a tárgyalások folytatására. A főnökegyesület erre szeptember 12-én tartott ülésében azt határozta, hogy a szeptember 30-án lejáró árszabályt október hó végéig meghosszabbitja.

Az ujabban felvett tárgyalás folyamán a főnökök a „Záradék" kifogásolt részét kihagyták a tervezetből és igy végre az október hó 12-iki általános nyomdászgyülés kimondta, hogy a segédek és munkaadók képviselői által kidolgozott árszabályt – a gazdasági viszonyokra való tekintettel – elfogadja, egyben megbizza a szervező bizottságot, hogy mindazon nyomdákban, melyekben az uj árszabály békés uton bármi okból életbeléptethető nem volna, minden erejével arra törekedjék, hogy annak alkalmas időben, a legvégső eszközök igénybevételével is érvényt szerezzen. A bizalmiférfiak október 15-iki értekezlete erre azt határozta, hogy november hó 1-től kezdve 28 koronán aluli kondiciót senkinek sem szabad elfogadnia s az árszabály bevezetéséig mindenki keresetének 2%-át adja a mozgalom céljára. Ezzel egyidejűleg a segédmunkásnők is benyujtották volt elfogadás végett árszabályukat a nyomdákban. A segédek több nyomdában csak kilépéssel tudták az árszabályt elfogadtatni, ennélfogva körülbelül 500 volt az első napokban a sztrájkolók száma. November 5-ig 72 nyomda irta alá az árszabályt s igy a mozgalom a legjobb uton haladt a győzelem felé. A november 9-iki gyülésen 2000-nél többen vettek részt, mely alkalommal a bizottság bejelentette, hogy 80-nál több nyomda fogadta el az árszabályt s december 5-én a bizottság a harcot befejezettnek nyilvánitotta. Az érvénybe lépett árszabályt alább közlöm.

A magyarországi könyvnyomdászok munkaidő- és munkadij-szabályzata

I. A nappal dolgozó szedők és szedő-korrektorok részére

A munkaidő. A munkaidő az összes szakszemélyzet részére naponként 9 óra.

Vasárnap és ünnepen munkaszünet van és a szünetekért a bizonyospénzben dolgozó nyomdai alkalmazottaktól levonni nem szabad.

A munkadij. a) Bizonyospénzben dolgozó szedők és szedő-korrektorok munkadija. 1. A bizonyospénz minimuma hetenként az öt osztályban a következő:

I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
28,–	24,–	22,–	20,–	18,–	korona

Az ujonnan felszabadultak heti fizetése felszabadulásuk után egy évig:

I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
22,–	20,–	18,–	16,–	14,–	korona

Ujonnan felszabadultak heti fizetése a felszabadulásuk utáni második évben:

I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
24,–	22,–	20,–	18,–	17,–	korona

Ha az ujonnan felszabadult más nyomdába megy, ugy a teljes minimum jár neki.

2. Ha a bizonyospénzben dolgozó szedőknek vagy szedő-korrektoroknak a megállapitott munkaidőn tul is dolgozniok kell, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők:

a) éjfél előtt vagy reggel 6 órától a rendes munkaidő megkezdéséig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a szedő heti fizetésének minden egy koronája után óránként 3 fillér kárpótlást kap;

b) éjfél után vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 fillér;

c) esti 10 óráig tartó munkánál a szedőnek egy fél és 10 órán tul egy egész óráig tartó vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő;

d) a különóra megtéritésének maximuma éjfél előtt 1 korona, éjfél után és dél alatt 1 korona 20 fillér;

b) Számolásban dolgozó szedők munkadija. 3. A pakétszedés és más egyéb munkák számolása. A számitás módja azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből a pakétszedő a neki átadott kéziratot szedi. Ha az *n* vastagabb egy félnégyzetnél, ugy a számolás ez utóbbi szerint történik. Ha a felszedett *n*-ek vagy félnégyzetek nem töltik ki teljesen a sort, ugy egy *n*-nel több számitandó. A negyedpetit vagy negyedciceró térző minden tiz ciceró után egy *n*, ha a térző nyolcadpetitre vagy egy negyedcicerónál vastagabbra öntetett, ugy minden darab térző két *n.*

4. A számolás alapja a következő:

		I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
a)	garmond, bourgeois és petit	54	50	48	46	44	fillér
b)	kolonel és ciceró	56	52	50	48	46	fillér
c)	nonpareille és mitteltől felfelé	62	56	54	52	50	fillér
d)	perl	58	62	60	58	56	fillér

Ez az alapszámitás csak olyan nyelvű szedésre vonatkozik, mely az illető városban uralkodó.

Ha a szedés másnyelvü, ugy annak alapára a következő mérvben emelkedik:

A német szövegű szedés, ha antiqua 2 fillérrel, ha fraktur 4 fillérrel drágább.

A tót szedés, ha antiqua 6 fillérrel, ha fraktur vagy Schwabacher 8 fillérrel jobban fizetendő.

Latin, román, olasz, francia, angol és horvát nyelveknél 1000 *n*-ért 6 fillérrel több, egyházi cirill, szerb, orosz és görög 1000 *n* 14 fillérrel, héber sima szedés 8 fillérrel, pontozott 16 és tropp-szedés 24 fillérrel drágábban számittatik, a héber szedés számitása a „Daled", pontozásoknál pedig a „Passach" szerint történik.

Kevert szedés. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy másik betünem fordul elő; kétszeres kevertnek, ha egy harmadik; háromszorosnak, ha egy negyedik betünem szétszórva az iv harmincketted részét foglalja el; ilyenkor a rendes ár 1000 *n* után egyszeres kevert szedésnél 2 fillérrel, kétszeres kevertnél 4 fillérrel, háromszoros kevertnél 6 fillérrel emelkedik. Uj betünemnek tekintendő a ritkitott szedés, valamint a capitälchen is, ha ez külön szekrényből szedendő. Ha pedig az elősorolt betünemek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszereztetik. – Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed részének betöltésénél külön betünemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számittatik. Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ennek számitása az árszabály 4. pontja 4., 5. és 6. bekezdése szerint történik. Ha a szedés kisebb betüfajjal (ahol tudniillik alárakás szükséges) van keverve, az illető sorok kétszeresen számittatnak.

Pakétszedésnél az idegen betüfajból vagy ritkitottan szedett szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számitandók, valamint a capitälchen is, ha ez külön szekrényből szedendő. Ha fél sor maradna fenn, egésznek számittatik. Cimek szintén kétszeresen számitandók, még akkor is, ha állottak. Egyharmaddal (schliesszel) szedett munka, ha az *n* betü a félnégyzetet meghaladja, 2 fillérrel magasabban dijaztatik 1000 *n* után.

Tiszta számos vagy ritkitott szedés, valamint számos szedés röviditésekkel kétszeresen; számokkal, törtszámokkal vagy röviditésekkel kevert szedés, továbbá folytatólagosan (az egész sorszélességben) szedett nevekből álló szedés 1½-szer számittatik; kétszeresen számittatnak az oly sorok is, amelyekben az évszámokhoz rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, ez esetben a számolás csak 1½-szer történik. A sor kihajtása vagy behozásáért egy sorral több számittatik. A kipontozott szedés, ha egy számrovat van benne, 4 fillérrel drágább.

Jegyzetek. A munkában előforduló kisebb betünem annak árszabása szerint külön számittatik; a választóvonal a jegyzethez tartozik.

Matematikai szedés. Matematikai szedésnél egyszerü példák 1½-szer, nehezek kétszeresen számitandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizettetik.

Táblázatos szedés, tekintet nélkül arra, hogy fejjel vagy anélkül, vonalakkal vagy anélkül készittetik, tekintet nélkül továbbá arra, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betükkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számittatik. Háromhasábos táblázat 1½-szer számitandó; kéthasábos szedés, ha léniával van is elválasztva, nem tekinthető táblázatos szedésnek s csak mint rendes szedés számitandó – az árszabálynak rá vonatkozó pontjai szerint – egész szélességben és magasságban. Oly esetekben, midőn a táblázat feje kisebb betüfajból szedetik, mint az egész tábla, a fej e kisebb betüfaj szerint számitandó kétszeresen. Ha a táblázat rovatok szerint pakettiroztatik, ugy az erre vonatkozó szabályok a mérvadók.

Keskeny alak, mely egy sorban 35–31 *n*-et tartalmaz, 3 fillérrel, 30–25 *n*-es 5 fillérrel, 24–20 *n*-es 8 fillérrel, 20 *n* alatti alak 10 fillérrel drágábban számittatik; a térzőkért járó *n*-ek azonban nem számittatnak a sorszélességhez.

Szélzet-jegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez csatolandók, de csak az illető oldalon, ahol előfordulnak.

Tördelési járulék. Tördelésért 1000 *n* után 4 fillér pótlék jár.

Tördelés lehetőleg bizonyospénzben végzendő. Semmi néven nevezendő munkák átlagárban nem készithetők. A szedés vagy számolásban vagy bizonyospénzben történik. A számoló szedőtől nem vonhatók el a szedésben előforduló cimek és jegyzetek.

Javitások. A szedő köteles egy házi javitást és egy sajtóreviziót lelkiismeretesen végezni. Javitások, szerzőreviziók végzéséért, melyekért a szedő nem okozható, óránként 54 fillér fizettetik, ugyanez áll forditott betükre (blokád) nézve is. Pakétszedők csak házi javitást tartoznak végezni.

Nem foglalkoztatás esetében, tudniillik kézirat vagy anyaghiány miatt, a szedő a takaritásnál alkalmazandó, óránként 54 fillér fizetésért.

Feltisztogatás. A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 54 fillérrel kárpótoltatik. Ha egy mű berendezésénél a szedő másnyelvü osztanivalót kap, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállitani vagy a szekrényből egyes betüt kiraknia kell, ugy ezért a feltisztogatásért a megillető ár felerészével kárpótlandó.

Előny (Speck). A művek cime, valamint a szövegben előforduló mindennemü előny, Schmutztitel, metszvények, vacat stb. a tördelőt illeti s tőle még az esetben sem vonhatók el, ha az üzlet ezeket bizonyospénzben állittatja is össze.

Az élő lapcimek a zársorral együtt három, a holtak két sornak számittatnak.

Versek vagy külön sort képező nevek a legszélesebb sor után számittatnak.

Hangjegyszedés bizonyospénzben végeztetik.

5. A számoló szedők (pakétszedők vagy tördelők), ha a munkaidőn tul dolgoznak, a következő kárpótlásban részesülnek:

a) éjfél előtt vagy reggel 6 órától a rendes munkaidő megkezdéséig, valamint vasárnap és ünnepnap délelőtt óránként 30 fillérben;

b) dél alatt, éjfél után vagy reggel 6 óra előtt, valamint vasárnap és ünnepnap délután és éjjel óránként 44 fillérben;

c) esti 8 órán tul tartó munkánál a szedőnek 10 óráig egy félórai, azontul egy óra vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra dijazandó.

II. Az ujságszedők munkadija és munkaideje

1. Rendes szedés (nevek, számok, röviditések, ritkitás stb. nélkül) magyar lapoknál:

	I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
ciceró	58	54	52	50	48	fillér
garmond	56	52	50	48	46	fillér
bourgeois	56	52	50	48	46	fillér
petit	56	52	50	48	46	fillér
kolonel	58	54	52	50	48	fillér
nonpareille	64	60	58	56	54	fillér

Német lapoknál (antiquából szedve) a szedés ára 2 fillérrel magasabb. Frakturból szedve a számitás *abc* alapján történik.

2. *a)* Tőzsdei és kereskedelmi táviratok 1½-szer számittatnak.

b) Vasuti és bank-kimutatás mutálásánál egyszeresen, uj szedésnél kétszeresen, tabelláris szedés szintén kétszeresen számittatnak.

c) Leszámitolási árfolyamok és összehasonlitó árfolyam-táblázatok épp ugy, mint a tőzsdei táblázatok is, 1½-szer számittatnak.

d) A gabonatőzsde bevezetése egyszerűen, kötések duplán, az érték- és külföldi tőzsdék 1½-szer számittatnak.

e) Időjárási táblázatok és vizállás 1½-szer számittatnak.

f) Változások a hadseregben vagy kivonatok a hivatalos lapból másfélszer számittatnak.

g) Tiszta számszedés, sor- és nyerőszámmal vagy a nélkül, valamint folytatólagos ritkitott vagy névszedések duplán számittatnak. Ama sorok, melyek több mint felényire vannak ritkitva, szintén kétszeresen számittatnak, szétszórtan előforduló ritkitott szavak sorokká adandók össze.

h) Idegenek névsora, szinházi műsorok, számadási kimutatások, hitelegyletek fizetésképtelenségi kimutatásai, templomi zene, röviditett szavakkal szedett sport, naptár (napirend) 1½-szer, folytatólagos kövér irás 1½-szer, idegen nyelvü sorok duplán számittatnak.

i) Olyan sorok, amelyekben kurzivból, vagy másfajta irásból fordulnak elő szavak, duplán számittatnak, épp ugy a táviratok kezdősorai.

k) Cimsorok, ha állnak is, duplán, zárvonalak egy sornak számittatnak.

l) Oly lapok, melyeknél a sorokban előforduló dőlt, félkövér és ritkitott vezérszavak kétszeresen nem számittatnak, 4 fillérrel magasabban számolandók.

m) Ha a szinházat, nyiltteret és hirdetéseket ujságszedő szedi, akkor kétszeresen számitandó. Minden a lapban előforduló „előny" (Speck) – a változatlanul álló szedés kivételével – a szedőktől el nem vonható és közöttük egyformán szétosztandó.

3. Sorkihajtás. A sorkihajtásért egy sorral több számittatik.

4. Javitások. Korrektura-változásokért az elmulasztott idő kárpótlandó.

5. A rendes munkaidő (szedés és osztás) 9 óra; a munka részletes meghatározása (kezdete és befejezése) a munkarendben foglaltatik. Ez szabályozza a hétfőn reggel és ünnepnapokon való munka megkezdését is.

Oly lapoknál, melyek naponta kétszer, reggel és este adatnak ki, az esti kiadás a reggelihez hasonlóan számittatik.

6. Várók. A rendes várók, épp ugy azok, akik utasitásra a rendes szedés befejezése után várni tartoznak, 1 korona kárpótlást kapnak. Naposoknak a revizió 2 koronával dijaztatik és csak a lapnál alkalmazott szedő végezheti. A várás kezdetét, valamint a lap szedésének megkezdését minden nyomda munkarendje határozza meg.

7. A vasár- és ünnepnapi munka duplán számittatik. Hétfő reggeli lapért, ha a szedés ½8 óra előtt kezdődik, személyenként 1 korona kárpótlás fizetendő.

8. A napilapok szövegrésze az I. osztályban (Budapest) sem bizonyospénzbeli szedőkkel, sem pausálban, sem tanoncokkal nem állitható elő.

9. A fennebbi pontok minden napilapra, akár éjjel, akár nappal szedetnek, mérvadók.

10. A hirdetésszedők munkaideje 9 óra, különórák ugy számittatnak, mint a nappali bizonyospénzbeli szedőknél.

11. Az ujságszedők az ujságon kivül más munkát nem végezhetnek.

12. Az I. osztály (Budapest) kivételével napilapok bizonyospénzben is szedhetők a következő feltételek mellett:

a) nappal szedett lapnál a helyi minimum 2 koronával, éjjel szedett lapnál 4 koronával emelkedik;

b) napilapnál alkalmazott ujonnan felszabadultaknak a teljes helyi minimum jár, valamint az *a)* pontban megállapitott 2, illetve 4 korona pótlék is.

A napilapnál alkalmazott korrektorokra ugyane határozmányok mérvadók.

III. A gépszedők munkaideje és munkadija

Szedőgépnél csak tanult betüszedők alkalmazhatók és ha Budapesten 50 szedőgép áll működésben, közös megállapitással árszabály dolgozandó ki, mely mint függelék jelen árszabályhoz csatoltatik.

IV. Gépmesterek és amerikai gépen dolgozó nyomók munkaideje és munkadija.

Munkaidő és különórák fizetése ugy történik, mint a nappali szedők árszabályánál.

A nyomó-osztályban – ha a munkaviszonyok megkivánják – a 10 órai munkaidő állandósitható, mely esetben a 10-ik óra különórának vétetik és nem dijazható átalányban.

Különös szabályok: *a)* a gépmester minimuma egy gépnél

az I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
28,–	24,–	22,–	20,–	18,–	korona

Egy másik gép kezeléséért külön dijazás jár, melynek megállapitása szabad egyezkedés tárgya. Több, mint két gép rendszeres kezelésére a gépmester nem kötelezhető.

Az amerikai gépen dolgozó nyomó minimuma ugyanannyi, mint a gépmesteré.

b) Körforgógépeknél a minimum nappal az

	I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
	32,–	28,–	26,–	24,–	22,–	korona;
éjjel	42,–	38,–	36,–	34,–	32,–	korona

Az ujonnan felszabadult gépmesterek vagy nyomók dijazása ugyanannyi, mint a szedőké.

Ha a gépmester vagy nyomó a vidéken a tömöntést is végzi, vagy pedig gázmotort kezel, ezért külön-külön 2–2 korona kárpótlást kap.

A szedő-nyomó (aki csak amerikai gépen vagy kézisajtón dolgozik) fizetése 2 koronával magasabb; a szedő-gépmester fizetése, ha csak egy gyorssajtón dolgozik 4 koronával; ha egy gyorssajtón és egy amerikai vagy kézisajtón dolgozik, 6 koronával magasabb.

A szedő-gépmesternek többet, mint egy gyorssajtót és egy amerikait vagy kézisajtót kezelnie nem szabad. Két gyorssajtóval biró nyomdában külön gépmester tartandó, akinek szednie nem szabad.

Szedő-gépmester vagy szedő-nyomó csak oly nyomdában alkalmazható, ahol ezt – a viszonyok következtében – a szervező bizottság indokoltnak és méltányosnak tartja.

Tanoncszabályzat. Nyomdásztanonc csakis oly fiu lehet, aki 14. életévét betöltötte s lehetőleg valamely középiskola két osztályát sikerrel végezte.

A tanoncok száma a könyvnyomdában alkalmazott segédek számával aránylagosan következőképp állapittatik meg:

1. Ha a főnök segédet egyáltalán nem, vagy 1–2 segédet foglalkoztat, 1 tanoncot tarthat.

2. Olyan nyomdában, hol 3–6 segéd dolgozik, 2 tanonc tartható.

3. Minden további 3 segéd után 1 tanonc tartható, azon megjegyzéssel, hogy a tanoncok számának megállapitásánál a segédek (szedők, nyomók) külön-külön számitandók.

Napilapnál alkalmazott segédek a tanoncok számának megállapitásánál nem vehetők számitásba.

Mindazon nyomdákban, hol e szabályzat életbeléptekor több tanuló van az itt feltüntetteknél, addig nem vehetők fel uj tanoncok, mig azok száma az e szabályzatban körülirt arányokat el nem éri.

4. A segédek létszáma az illető cég által bemutatandó részletes kimutatás alapján állapittatik meg, melynek adatait – helyessége tekintetében – a békéltető bizottság birálja felül.

Általános határozatok. 1. A rendes munkaidő részletes meghatározása (kezdete és befejezése) a munkarendben foglaltatik.

2. A munkahét mindig hétfővel kezdődik és szombattal végződik.

3. Kisegitő kondició az, amely a szedő felvételekor ilyennek nyilvánittatik. Ez felmondási időhöz nincs kötve. Munkájának dijazása szintén ez árszabály szerint történik. Egy héten alól tartó kisegitő kondiciónál naponként 1 korona napi pótlék fizetendő, kivételt képez ez alól, aki egy hétnél rövidebb ideig tartó kondicióját önként hagyja el. A kisegitő kondició legfeljebb 4 hétig tarthat, azután 14 napi felmondás jár.

4. A felmondási idő kölcsönösen 14 nap s mindig szombat este történik; ha azonban szombatra ünnep esik, ugy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény és az üzletben kifüggesztett, az iparhatóság által láttamozott munkarend értelmében van helye.

5. A kifizetés szombaton este a rendes munkaidő végeztével történik, ha azonban szombatra ünnep esik, ugy a kifizetés előtte való nap történik. A fizetés csak készpénzben eszközölhető.

6. Ha munkásszükséglet esete áll be és a munkaadó más városból szerez munkást, ez esetben a munkásnak joga van az odautazási költségre, sőt ha a munkás csak kisegitő (1–4 hét), ugy a visszautazási költségre is. Ha a munka 4 hétnél tovább tart, ugy csak az odautazási költségre van igénye.

7. A munkarend az ipartörvény 115. szakasza értelmében az illető kerületi előljáróságokkal, mint elsőfoku iparhatóságokkal láttamozandó, melyhez jelen árszabály csatolandó.

8. Azon városok, melyekben csak ezután keletkezik nyomda, az abban dolgozók a központi vezetőséggel egyetemben állapitják meg az osztályozást.

9. Akinek fizetése ez árszabály életbeléptekor már eléri vagy meghaladja az illető osztályban megállapitott minimumot, heti 2 koronával több fizetést kap.

10. A szedőt egy meghatározott sormennyiség (deputát) szedésére szoritani nem szabad.

Jelen munkaidő- és munkadijszabályzat I. osztálya (Budapesten) 1902 november 1-én lépett életbe, mig a többi osztályokban az elfogadás napján lép életbe.

V. A könyvnyomdai munkásnők munkaidő- és munkadijszabályzata

A munkaidő 9 óra. A nyomóosztályban – ha a munkaviszonyok megkivánják – a 10 órai munkaidő állandósitható, mely esetben a 10-ik óra különórának vétetik és nem dijazható átalányban.

A schöndruck-berakónők legkisebb fizetése hetenként 11 korona, a punktirozónőké 13 korona, tanulólányoké 4 korona.

Tanulóleány csak az lehet, ki 14. életévét betöltötte. A tanulási idő 1 év, mely idő elteltével a könyvnyomdai munkásnő fizetése az első évben 7 korona, ha ugyanabban a nyomdában marad; ez idő után 11 korona.

Taposó-gépeknél alkalmazott munkásnők ugyanezen árszabály szerint dijazandók. Számolásban dolgozni nem szabad.

Minden gépnél két berakónő alkalmazandó. Baloldali berakás 1 koronával magasabban dijazandó.

Különórák dijazása: *a)* éjfél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a munkásnők fizetésének minden koronája után óránként 3 fillér; *b)* dél alatt, éjfél után vagy reggel 6 óra előtt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjfél után végzett munkáért az óránkénti dijazás, a fizetés minden koronája után 4 fillér; *c)* esti 10 óráig

tartó munkánál félórai, azontul egy órai vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra dijazandó; *d)* tanulóleányok különóra fizetése 20 fillér, de este 3 óra hosszánál tovább foglalkoztatni nem szabad.

A napilapoknál vagy éjjel alkalmazott munkásnők legalább 2 koronával magasabb fizetésben részesitendők.

A gépmester a munkásnővel szemben mindig tisztességes és illemteljes bánásmódot tartozik tanusitani. A munkásnő viszont köteles a gépmesternek a munkára vonatkozó utasitásait pontosan végezni és minden a jó egyetértést zavaró tettet kerülni.

A gépszemélyzet kizárólag a könyvnyomdai nyomógépeknél alkalmazható.

Jelen árszabályban megállapitott fizetés, mint a megélhetéshez szükséges legcsekélyebb hetibér, csak a leggyengébb munkaerőnek fizetendő.

Ezt az árszabályt a főnökök 1902-ben nem fogadták el, de a munkásnők ezen alul nem vállaltak munkát.

***

A budapesti betüöntők 1903 november 22-én tartott gyülésükön kimondták, hogy az 1901. évi dresdeni betüöntőkongresszus által megállapitott általános betüöntő-árszabálytervezet alapján kidolgozott árszabályt, melyben 8-órás munkaidő és 30 korona minimális fizetés volt megállapitva, a főnökök elé terjesztik. A december 6-iki közös értekezleten a két fél képviselői az alább következő árszabályt fogadták el. Az árszabály 1904 január 1-én lépett érvénybe, ötévi érvényességgel.

A budapesti betüöntők és tömöntők árszabálya

1. Minden betüöntői és tömöntői munka vagy számolásban, vagy bizonyospénzben végezhető. A számolásra vonatkozó módozatok a „Budapesti betüöntők és tömöntők árszabályá”-ban vannak részletesen felsorolva, melyet minden betüöntő és tömöntő megkaphat a betüöntők köre elnökénél.

2. A minimális munkabér 30 koronában van megállapitva.

A felszabadulás 1. évében a minimum 26 korona. A 2. évben 28 korona.

3. A munkaidő naponként 9 óra.

4. Azon munkateljesitményekért, melyek ez árszabályban megállapitott munkaidőn tul végeztetnek, a bizonyospénzben dolgozó öntők óránként és koronánként 4 fillér, a számolásban dolgozók pedig a rendes munkadijukon kivül óránként 30 fillér kárpótlásban részesülnek. Vasárnapokon és ünnepnapokon délután, valamint éjfél után végzett munkánál a számolók a rendes munkadijon kivül óránként 35 fillér, a bizonyospénzben dolgozó öntők pedig óránként és koronánként 6 fillér kárpótlásban részesülnek. Kárpótlás nélküli munka ünnep- és vasárnapon nem teljesithető.

Esti 8 órán tul tartó munkánál az öntőnek 10 óráig egy félóra, 10 órán tul pedig egy egész óra vacsoraidő engedélyezendő, mely szintén különóraképen kárpótlandó.

5. Ha a bizonyospénzben dolgozó segéd olyan héten állittatik számolásba, amely héten ünnepnap is van és az illető 3 teljes napig bizonyospénzben már dolgozott, akkor az ünnepnap is (bizonyospénzben) megtéritendő.

Törvényes és az üzlettulajdonos által létesitett ünnepnapokért levonások nem eszközölhetők.

6. A főnök köteles a nála alkalmazott segédeket állandóan foglalkoztatni és munkapangásnál az esetleg előforduló időveszteségért őket kárpótlásban részesiteni, még pedig az utolsó 60 munkanapban elért átlagos kereset alapján (a különórák leszámitásával).

Viszont a segéd is köteles a munkaidőt pontosan betartani.

7. A felmondási idő 14 nap és a felmondás csakis bérfizető napon történhetik.

8. A betüöntődékben alkalmazott önállóan dolgozó tömöntők, galvanoplasztikusok, egyengetők és rézlénia-munkások legalább minimális munkabérben kell hogy részesüljenek.

9. Betüöntő-segédmunkások nem foglalkoztathatók gépeknél, ugyszintén a betanitás sem engedhető meg.

Oly öntődékben, ahol stereotypia és galvanoplasztika is van és ezen munkálatok elvégzésére tanult betüöntő vállalkozik, ezek a segédmunkásokkal szemben az alkalmazást illetőleg előnyben részesitendők.

10. Az üzlet köteles tanoncait a szakmának legalább két ágában kitanitani.

Különóráztatni állandóan csak abban az esetben lehet, ha üresedésben lévő hely nincsen és ha munkanélküli öntő helyben nem található.

Kisegitőképpen való alkalmazás csak 4 hétig van megengedve.

Egy hétnél rövidebb ideig tartó kisegitői foglalkoztatásnál naponként 1 korona külön kárpótlás fizetendő.

Tanoncok tarthatók:

3 segédlétszámig	1 tanonc,
6 segédlétszám után	2 tanonc,
9 segédlétszám után	3 tanonc,

és igy tovább, 15 segéden felül minden 5 segéd után 1 fiu.

A tanoncok létszáma nem szaporitható mindaddig, mig a meghatározott segédlétszám el nem éretett.

Segédmunkásnők árszabálya. Tanulóleányok az első évben 6 korona, a második évben 8 korona, ezentul pedig 10 korona, a csiszolónők 12 korona hetifizetésben részesülnek. Különóráik ugyanazon mód szerint dijaztatnak, mint a segédeké.

Az önképző-osztályok 1891. évi temesvári kongresszusa

Az önképző-osztályok II. kongresszusát a központ egyrészt a vidék szervezése érdekében, másrészt az árszabálymozgalom előkészitése és az árszabály megvitatása végett 1891 augusztus hó 15–16-ikára Temesvárra hivta egybe. A kongresszuson minden kerület képviselve volt és a napirend a következő pontokból állott:

A központi önképző-osztály inditványai: *a)* A vidéki önképző-osztályoknak a fővárosi önképző-osztályhoz teljesen hasonló szervezése.

b) Találjon a gyülés módot arra, hogy a munkanélküli segély felemeltessék, illetőleg a jelenleg érvényben levő segélyezési idő meghosszabbittassék.

c) Találjon a gyülés módot arra, hogy az ügykezelés könnyebbé tétessék, illetőleg, hogy év végén a központ leszámolása a kerületekkel pontos legyen.

Bauer Imre inditványa: Vizsgálja meg a kongresszus, hogy nem-e volna jó gyakorlati és taktikai szempontból az önképző-osztályt és a munkanélkülipénztárt az összegylettől különválasztani és belőlük egy, az összes könyvnyomdai munkásokat magába foglaló szakegyletet alakitani.

A temesvári önképző-osztály inditványai: *a)* Az önképző-osztályi illeték ne csak a kerületi központok tagjaira, hanem a vidéken dolgozókra is kötelező legyen; ha azonban ez egyáltalában lehetetlen, ugy legalább azokra legyen kötelező, kik ujonnan lépnek be, vagy a régiek közül magukat erre kötelezték.

b) Az utasoknak az egyleti könyvön kivül még utazási igazolvány is adandó.

c) A kerületi pénztárosok dijazásának megállapitására irányuló szabályzat elfogadása.

d) Az aradi kongresszuson megvitatott vidéki árszabályt az ezidei kongresszus véglegesen fogadja el és nyomassa ki, esetleg a temesvári kerület által kidolgozott árszabályterv kidolgozása.

A pozsonyi kerület inditványai: *a)* emeltessék fel az utassegély 40 krajcárról 50 krajcárra.

b) A kerületi pénztári ügykezelésnek szabályozása, tekintettel arra, hogy a kerületek leszámolása a jelenlegi rendszer mellett nagyon hiányos.

Az aradi kerület inditványa: A tanoncügy szabályozása.

A debreceni kerület inditványa: Fizettessék-e ki a gyógyszer ára az olyan egyleti tagnak, aki beteg ugyan, de azért munkában van.

A kongresszuson a következő kerületek voltak képviselve: Arad: Varga József; Brassó: Goldschmiedt Viktor; Budapest: Deutsch Albert, Steiner Adolf és Zaka Lajos az önképző-osztály, Lipp Károly a Hirlapszedők Köre, Müller Ernő a Gépmesterek Köre és Feldmann I. Pál a Betüöntők Köre részéről; Debrecen: László Imre; Győr: Linthaler Gáspár; Kassa: Goldmann Ignác; Kolozsvár: Thummerer János; Nagyvárad: Schulcz Antal; Pécs: Fabriczky Ignác; Pozsony: Dirmeyer Nándor; Szeged: Popovics Bazil; Temesvár: Mangold Sándor; Nagybecskerek: Dezső Ferenc; Ujvidék: Ziemietzki Károly.

Zaka a napirend 2. és 3. pontjánál a vidéki önképző-osztályoknak a budapesti önképző-osztályhoz hasonló átszervezését sürgette, mert enélkül a vidéki önképző-osztályok nem felelnek meg hivatásuknak. Erre különben az alapszabályok értelmében is kötelezve vannak. Ezt különösen a debreceni kerületre vonatkoztatta, amely egy az egylettől teljesen különálló önképző-egylet létesitésére vonatkozó alapszabályt terjesztett fel a belügyminiszterhez. A kongresszus hosszabb vita után a következő határozatot hozta:

„Az önképző-osztályi illetéket minden kerület az alapszabályok által előirt összegben (10 krajcár) hajtja be, tekintet nélkül arra, hogy a tagok mely városban dolgoznak. Az önképző-osztály vagyonát azonban minden kerület teljesen önállóan és függetlenül kezeli. Az oly városokban, ahol a tagok száma meghaladja a tizet, a tagok az önképző-osztályi illetékből maguknak külön önképző-osztályt tarthatnak fenn.”

A munkanélküli segély felemelését kivánatosnak tartja a kongresszus, de azt a jelen körülmények között, midőn a pénztár deficittel küzd és a heti illetéket még felemelni nem lehet, kivihetőnek nem tartja; azt azonban, hogy a segély már az első hét végén kifizettessék, elfogadja olyképpen, hogy ez 1892 január 1-én lépjen életbe.

Az utassegély 1892 január 1-től kezdve 40 krajcárról felemeltetik 50 krajcárra.

Az utassegélyt kifizető pénztáros a nyugtakönyv széleire jegyzi, hány nap van már kifizetve és hozzáadja az általa kifizetett összeget, ugy hogy mindig tudni lehet, hány nap van már kifizetve.

A kerületek kötelesek minden 13. héten a központba beküldeni a tagok névsorát, feltüntetve, hogy ki mennyit fizetett, mennyi hátraléka van és mennyit törlesztett adósságra, továbbá a kiadásokról szóló pontosan összeállitott nyugtákat, ugy hogy az év végével a központban készitett mérlegnek mindenben meg kell egyeznie a kerületek pénztárosainak saját maguk részére készitett mérlegével. Életbe lép 1892 január 1.

A kerületi pénztárosok tiszteletdija tagonként egy forintban állapittatik meg, még pedig a december havi tagálladék szerint; ez az év utolsó havában lép életbe.

Ezután a kongresszus a temesvári kerület inditványának tárgyalására tért át, mely igy szólt: Az aradi kongresszuson megvitatott árszabályt az 1891. évi temesvári kongresszus véglegesen fogadja el és nyomassa ki, esetleg a temesvári kerület által kidolgozott árszabályt fogadja el. A szegedi kerület ezzel szemben azt inditványozta, hogy 1892 január 1-én ott, ahol arra

szükség van, a 9 órai munkaidő és az éjjel előállitott napilapoknál a szedők fizetésének 10 forint minimális összegben való megállapitása végett mozgalmat inditson és ennek előmunkálataival a budapesti önképző-osztályt bizza meg. Heves vita után a temesvári kerület által kidolgozott következő árszabálytervezet fogadtatott el:

1. A munkaidő 9 óra; vasárnap és ünnepen munkaszünet van és a szünetért a bizonyospénzben dolgozó szedőktől és gépmesterektől levonni nem szabad.

2. A bizonyospénz minimuma hetenként 10 forint; e szabály alól kivétetnek az ujonnan felszabadultak, akiknek munkadija felszabadulásuk után egy évig legalább 7 forint; ha azonban a felszabadult még az egy év letelte előtt más nyomdába megy, ugy már 10 forinttal dijazandó.

3. Ha az üzlet érdeke megkivánja, hogy a bizonyospénzben dolgozó szedők és gépmesterek a 9 órai munkaidőn tul is dolgozzanak, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők: hétköznapon éjféli 12 óráig végzett munkáért a szedő és gépmester heti fizetésének minden forintja után 2½ krajcár kárpótlást kap; éjfél után, vagy vasárnap és ünnepen végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 3 krajcár; ha a szedő vagy gépmester este a munkaidőn tul legalább 3 órát dolgozik, fél óra vacsoraidő illeti meg.

4. A számolásban dolgozó szedők munkadijára nézve a budapesti árszabály mértékadó, azzal a különbséggel, hogy minden 1000 *n* után 2 krajcár levonandó.

5. Bizonyos pénzben előállitott napilapnál a minimum 1 forinttal magasabb.

6. Az általános határozatokra nézve a budapesti árszabályban előirtak a mértékadók.

7. A különböző vidéki városokra bizatik a helyi viszonyokhoz mért pótlékot megállapitani és elfogadtatni.

8. Ha valamely segéd e szabályzat alól kivétellel akar munkát vállalni, ugy azt köteles azonnal a központi árszabálybizottságnak bejelenteni, mely neki utasitással szolgál.

Ez árszabálytervezet kinyomatásával és az akciónak még ez évben való megkezdésével a központ bizatott meg.

Kimondta még a kongresszus, hogy 1892 junius hó 1-én ott, ahol arra szükség van, a 9 órai munkaidő és az éjjel előállitott napilapoknál alkalmazott betüszedők fizetésének 10 forint minimális összegben való megállapitása érdekében mozgalmat indit és ennek előmunkálatait a budapesti önképző-osztály bizottságára bizza. A tanoncügy rendezésére vonatkozó inditvány Zaka felszólalása után, mint célra nem vezető, visszavonatott. Végül a pozsonyi egylet csatlakozására vonatkozólag Dirmeyer pozsonyi küldött azon kijelentését, hogy ezen egyesület feloszlatására vonatkozó lépések már megtétettek, a kongresszus tudomásul vette. Ez volt az utolsó önképző-osztályi kongresszus, mert a budapesti egyletet nemsokára ezután feloszlatták és ez tiz évig csak a felfüggesztés megszüntetésével és alapszabályainak jóvá-hagyásával volt elfoglalva. Azután pedig megtépett hatáskörrel tisztán segélyző-egyesületté alakult át.

A VI. magyar nyomdászkongresszus

A VI. magyar nyomdászkongresszus 1895 április hó 14–16-án Budapesten tartatott meg. A kongresszus elnökévé Leitner Pál, alelnökökké Rósa Viktor és Gábriel József, jegyzőkké Rusz Mátyás és Grünfeld Sándor választattak meg. A kongresszus, miután Parall Ferenc hatósági biztos kijelentette, hogy hatásköre a kongresszusra ki nem terjed, az egyesületi helyiségben rendőrségi asszisztencia mellett tartatott meg a következő napirenddel:

1. A küldöttek jelentései az egyleti viszonyokról.

2. Az alapszabályok módositása. Előadók: Bauer, Novitzky és Rothenstein.

3. Vétessék be az alapszabályoknak a „kerületi ügykezelésről” szóló fejezetébe a következő szakasz: „A kerületek a központi igazgatóság fenhatósága alatt állanak s a központ a legfelsőbb felebbezési fórum.”

4. Mondja ki az országos kongresszus, hogy az egyes kerületek évi közgyülésüket a központi közgyüléssel egyidejüleg tartsák, amidőn az évi jelentés már a tagok kezében van. Az évi jelentésbe a vidéki önképző-osztályok zárszámadásai is beveendők.

5. Önképző-osztályok alakitása ne köttessék bizonyos számu tagokhoz és minden városban, hol a tagok az önképző-osztály megalakitását óhajtják s az alapitáshoz szükséges anyagi eszközökkel rendelkeznek, engedtessék meg önképzőosztály alakitása.

6. A heti illeték fizetésének *háromheti* egymásutáni megszakitása önkéntes kilépésnek tekintetik s a tag a pénztáros által történt *egyszeri* felszólitás után töröltetik.

7. Alakittassék Nagykanizsa központtal egy uj kerület, felölelve a dunántuli, Székesfehérváron alul fekvő városokat.

8. A nagyszebeni és zágrábi nyomdászegyesületek csatlakozására, illetve a kölcsönösségi módozatok megállapitására vonatkozó határozatok megállapitása. Előadó: Stösser A.

9. Mondassék ki a Typographia az egylet hivatalos közlönyévé s nagyobbittassék meg. Előadó: Csebrenyák J.

10. A bizottság inditványa: Mondassék ki a statisztikai bizottság állandósitása. Előadó: Leitner P.

11. Köteleztessék minden kerület annak kimutatására, hogy egyes tagjai mióta tagjai az egyesületnek s küldjék be a központnak 1892-ig szóló törzskönyveiket.

12. Az ügykezelési szabályzat esetleges módositása.

13. Különfélék.

A kongresszuson a következő kerületek voltak képviselve: *Arad:* Budai Gyula. *Wien:* Dworacek József és Zech János. *Budapest:* Bauer Imre, Csebrenyák József, Dezsó Ferenc, Feldmann J. Pál, Grünfeld Lipót, Heinrich Károly, Jászai Samu, Krehmann Lajos, Leitner Pál, Lipp Károly, Neuhäusler Vilmos, Rothenstein Mór, Silberberg Ignác, Stösser Adolf, Wagner Károly. – Hivatalból: Novitzky László, Steiner Adolf, Zaka Lajos. *Brassó:* Femminger Károly, Merkel János. *Debrecen:* Vesszőssy József. *Kassa:* Rósa Viktor, Streck Béla. *Nagyvárad:* Grósz Mór, Novák Gusztáv. *Pozsony:* Hampel Mihály. *Pécs:* Majorovits János. *Székesfehérvár:* Neumayer Antal (mint vendég). *Temesvár:* Gábriel József, Doraszil Ferenc. *Zágráb:* Michelcic Gjuro.

Ezenkivül képviselve volt Kolozsvár és Szeged.

A kongresszusi küldöttek előterjesztett jelentéseiből megtudjuk, hogy Aradon 9½, sőt néhol 10 órai munkaidő van; a minimumfizetést sem tartják be. A nyomdászok nagyrésze nem tagja az egyesületnek. Brassóban 9 órai munkaidő és 10 frt minimum van érvényben és a kerületnek 26 tagja van. Munkanélküliek nincsenek. Kassán 9 órai munkaidő és 10 frt minimum, ellenben a kerület többi városában, Eperjest kivéve, nem igy áll a dolog, mert ahol 9 órai a munkaidő, ott nem fizetik a 10 frt minimumot és forditva. Néhol egyiket sem tartják be. Kolozsváron sem a munkaidőt, sem a minimumot nem tartják be. Nagyváradon 9 órai a munkaidő, a minimumról azonban hallgat a krónika. Pozsonyban betartják a 9 órás munkaidőt és a 10 frtos minimumot. Pécsett és a kerületben nagyrészt 10 órai a munkaidő; a minimum is a 10 frton alul van. Szegeden a lapoknál 300 sor deputátért 10–12 frtot fizetnek, a fizetés bizonyospénzben 6–9 frt, a szedők munkaideje 9 óra, a gépmestereké 10 óra. Az 1892. évi árszabályt senki sem tartja be. Székesfehérváron 10–10½ órai munkaidő mellett 6–9 frtot

fizetnek s 25–28 segédből csak 9 egyesületi tag. Temesváron 9 órai munkaidő és 10 frt minimum van érvényben. Ezek után még a zágrábi küldött bejelentette, hogy egyesületük 1892 óta hatósági biztos felügyelete alatt áll s a 9 órai munkaidő és 10 frt minimum van érvényben. A 140 segéd közül 130 tagja az egyesületnek.[252] Dworacek, a wieni küldött, az ausztriai nyomdászokra vonatkozó statisztikai adatokat sorolt fel, melyekből kitünik, hogy Ausztriában 1894-ben a tagok 63,28%-a volt munkanélkül és a segélyek 87.771 frt 88 krt emésztettek fel.

A jelentések sok kivánni valót hagytak fenn és a küldöttek egyrésze egyáltalán nem is tett a munkaviszonyokról jelentést, mert ezek kritikán alól állottak.

A jelentések után a kongresszus a napirend tárgyalásához fogott. A napirend 3., 4. és 6. pontjait levette a napirendről és hozzáfogott az alapszabályok tárgyalásához. A legfontosabb módositást a kongresszus az alapszabályok 13. §-nál tette, midőn Jászai és Silberberg inditványára kimondta, hogy az özvegyi segélynél és a többi szakaszoknál a „törvényes" szó kihagyassék. E módositás folytán a tag törvénytelen neje és gyermekei is jogosultak lettek segélyre. Az özvegyi segély Rothenstein inditványára 5 év után 100, 10 év után 300 koronára emeltetett fel. A 49. § ugy módosittatott, hogy az egyesületet egy, az országos kongresszuson választandó központi bizottság, melynek székhelye Budapest, igazgatja. Országos kongresszus legalább minden két évben egy a kongresszus által megjelölt városban tartandó. A bizottságba a kongresszus beválasztotta: Leitner Pált, Grünfeld Lipótot, Heinrich Károlyt, Bauer Imrét, Stösser Adolfot, Osztiadal Józsefet, Sailler Lajost, Spitzkopf Ferencet, Pollák Simont, Feldmann J. Pált és Weisz Zsigmondot.

A munkanélkülieknél az addigi 10 és 14 korona heti segély helyett az 1 korona 60 filléres napi segély mellett döntött a kongresszus és a segélyezés tartamát pedig 6 hétről 13 hétre emelte fel.[253]

Kimondta a kongresszus, hogy minden kerület köteles 1896 január hó 1-ig kimutatni, hogy tagjai egyenként 1892 január hó 1-ig hány hetet fizettek be. A munkaközvetités bevezetésére vonatkozó inditvány javaslattétel céljából a megválasztott bizottsághoz tétetett át.

Elfogadtatott Gábriel Józsefnek az az inditványa, hogy minden városban, tekintet nélkül a tagok számára, amennyiben az önképző-osztály alapitásához szükséges anyagi kellékek megvannak, önképző-osztály alakittassék. Elfogadta még a kongresszus a napirend 5., 8., 9. és 11. pontjait és az ügyviteli szabályzatot; a 7. pont elintézését pedig a választmányra bizta.

A nagyszebeni egylet csatlakozására vonatkozólag kimondta a kongresszus, hogy – amennyiben a szebeni egylet ujból a csatlakozás ellen dönt – vagyonuk meghagyásával, mellyel szabadon rendelkezhetnek, egyenként lépjenek be az országos egyesületbe, miután Binder, a szebeni egylet elnöke, amugy is kijelentette, hogy inkább jótékony célra adja át a vagyont, mint az országos egyesületnek. Az ügykezelési szabályzat kidolgozásával a kongresszusi bizottság lett megbizva. Dworacek még arra figyelmeztette a kongresszust, hogy a vidék elhanyagolt állapota csak ugy lesz rendezhető, ha a szervezet a személyes érintkezés terére lép. Ez a közvetlenség bámulatos eredménnyel fog járni.

A kongresszus háromnapi munkája azonban részben meddő volt, mert – ahogy erről már a feloszlatásról szóló fejezetben megemlékeztem – a rendkivüli közgyülés a kongresszus határozatait megsemmisitette. A határozatok azonban, egynek kivételével, később mégis életbe léptek.

[252] A zágrábi nyomdászegylet kiadásában 1898 január 15-én jelent meg a „Hrvatski Tipograf" cimü szaklap első száma.

[253] A kongresszusi *gyorsirói* jegyzőkönyvben ennek nyoma sincs.

A debreceni VII. magyar nyomdászkongresszus

Az 1897. évi rendes évi közgyülés határozata értelmében a VII. magyar nyomdász-kongresszus augusztus 20., 21. és 22-én Debrecenben tartatott meg – mely egyuttal az utolsó is volt – a következő napirenddel: 1. Az ügykezelési és a viatikumszabályzat módositása. 2. Mondja ki a kongresszus, hogy az egyesületi tagsági dij további 10 évig a vidéki tagokra vonatkozólag feljebb ne emeltessék.[254] 3. Az egyesületi tagdij minden tagnak megfelelően nyugtázandó. 4. Hatalmaztassék fel az egyesület választmánya a szükséges lépések megtételére, hogy a pozsonyi egylet az országos egylethez csatoltassék. 5. Utasittassék a pozsonyi egylet utassegély-szabályzatának az országos egylet utassegély-szabályai szerint való átdolgozására. A kongresszus előtt, julius 23-án tartott rendkivüli választmányi üléshez 362 tag (az ellenpárt) egy rendkivüli gyülés egybehivását kérte a kongresszus napirendjének megvitatása és a küldöttek megválasztása cimen, a választmány azonban a beadványt az alapszabályokra való hivatkozással elutasitotta. Az ellenzék ennélfogva augusztus 1-én gyülést tartott és ott azt határozta, hogy a debreceni kongresszus elé egy emlékiratot terjeszt, a választmány azonban a tiltakozó beadvány felett napirendre tért.

A kongresszuson a következő küldöttek vettek részt: Arad: Molnár László; Budapest: Bauer Ignác, Bauer Imre, Durmits Imre, Gyöngyösy Sándor, Jászai Samu, Novitzky N. László, Zaka Lajos; Debrecen: Török Ferenc; Kassa: Freund Géza, Streck A. Béla; Kanizsa: Stánicz József; Miskolc: Ludvigh István; Pécs: Majorovits János; Nagyvárad: Friedmann Bernát, Mandel Ferenc; Kolozsvár: Kiss Mihály, Schaberl József; Sopron: Reich Farkas; Szeged: Popovits Bazil; Nagyszeben: Maurhardt Henrik; Temesvár: Gábriel József; Pozsony: Dirmeyer Károly, Hampel Mihály; *Wien:* Schiegl Vilmos, Lennerth Ferenc és Spitzkopf Zsigmond. A kongresszus Török Ferencet elnökké, Majorovits J. és Gábriel Józsefet alelnökökké, Bauer Imrét és Bauer Ignácot jegyzőkké választotta meg és ezután rátért a napirend tárgyalására. A napirend 2. pontja visszavonatván, a 3. pontra vonatkozólag kimondatott, hogy az illetékek nyugtázása az illető kerületek belátására bizatik. A napirend 1. pontjánál az ügyviteli szabályzat ugy módosittatott, hogy a hátralékosok a központ által is törölhetők s az önképző-osztály köteles működéséről havonként beszámolni. Elhatározta még a kongresszus, hogy egy szolgálati szabályzat készitendő. Kimondta még a kongresszus, hogy az alapszabályokba beveendő, miszerint a kongresszus a legfelsőbb fórum, tehát a közgyülés felett áll és hogy az utasok igazolványon kivül nyugtakönyvet kapnak. Egyéb a kongresszuson nem történt és igy mint kongresszusnak nem sok értelme volt. Ennél fontosabb volt azonban az, hogy a wieni küldöttek közbelépésére ujabb kisérlet tétetett a két párt kibékitésére, ami annál inkább is szükséges volt, mert az árszabálybizottság a legutóbbi árszabálymozgalom alkalmával 35.000 forint külföldi és egyéb kölcsönt vett fel és annak visszafizetésére intenzivebb gyüjtésre volt szükség, ami azonban csak a pártok kibékülésével volt elérhető. A kongresszus alkalmával tartott szakszervezeti értekezleten a vidéki küldöttek hozzájárultak ahhoz, hogy minden egyesületi tagtól az illetéken felül még 5 krajcárt a Typographiáért is kérnek és felszólitják a tagokat az önkéntes adakozásra. Hozzájárultak ahhoz, hogy minden kerületi központban egy bizottság alakuljon az agitáció vezetésére s ez a bizottság időközönként leszámoljon a központi bizottsággal. A legtöbb város azonban nem vette komolyan e határozatokat és csak a brassói, szebeni, pécsi, meg a temesvári kerület tett eleget ezen határozatnak. Volt oly kerület is, mely három hónap alatt 8 frt 50 krt küldött be a lapért, a legtöbb azonban még ennyit sem.

[254] Az országositás alkalmával a vidék kikötötte, hogy a tagdij 10 évig nem emeltetik a vidéki tagoknál és ezt az egyesület be is tartotta.

Ez eléggé jellemzi az akkori vidéki kollégák gondolkodását. Az értekezleten a bizottság által előterjesztett szabályzat és vidéki árszabálytervezet elfogadtatván, augusztus 23-án Budapesten egy ujabb értekezlet tartatott, melyen Zaka Lajos bejelentette a két párt közötti megállapodásokat, melyek a következők: 1. A Typographia szerkesztője legyen független és igy azt ne a gyülés, hanem az ország összes szaktársai válasszák külön szavazó lapokkal; 2. a pénztáros szervezőbizottsági tag legyen; 3. a kimutatások megjelenésük előtt az ellenőrök által megvizsgálandók és aláirandók; 4. az uj bizottság egy ügyviteli és kezelési szabályzatot készit, amelyet elfogadás végett a nyomdai bizalmiférfiak elé terjeszt. A wieni küldött inditványára kimondta az értekezlet, hogy a kibocsátandó szavazó-lapot a két párt együttesen állitsa össze s azon mindkét párt emberei szerepeljenek s hogy az uj bizottság egy körlevelet bocsásson ki az ország összes szaktársaihoz, amelyben erélyesebb anyagi támogatásra szólitsa fel őket, amint Debrecenben erre vonatkozólag már megegyeztek, a szerkesztő pedig csak a szabályzat elkészülte után választassék meg, midőn körül lesznek irva jogai és kötelességei.

Elhatároztatott még az is, hogy a két párt nyomdai bizalmiférfi-értekezletet tart, ahol a tagokat meggyőzi a felállitott pontok és a béke szükségéről. A szeptember hó 12-iki általános nyomdászgyülésen, mely ez alkalommal igen látogatott volt, Zaka Lajos elnökölt. Krausz Soma ismertette a bizalmiférfi-értekezleten már létrejött négy pontból álló megállapodást, melyhez a gyülés azzal a módositással, hogy a pénztáros Wolf Antal legyen, hozzájárult. Ezzel, másfél évig tartott harc után végre ismét helyreállt a béke. Az ujonnan választott bizottság[255] a következőképp alakult meg: elnök és felelős szerkesztőkiadó Lipp Károly, jegyző Zaka, magyar szerkesztő Zaka Lajos, német rész szerkesztője Lipp Károly.

[255] Zaka Lajos, Lipp Károly, Jászai Samu, Bauer Imre, Hipper Sándor, Kronits Ljubomir, Siegfried József, Krausz Soma, Csebrenyák József, Kiss Ede, Lubik Zoltán, Littauer R. Lipót, Gang Károly, Krehmann Lajos, Czinczér József.

Uj utakon előre!

Az egyesület autonómiájának felfüggesztése

Az 1890. évi rendes közgyülésen Darvas Adolf az V. nyomdászkongresszus által elfogadott alapszabálymódositások egy részének elvetését inditványozta, mert azok szerinte az egylet felforgatását célozták; a közgyülés nagy többsége a kongresszusi határozat mellett döntött, mire Darvas bejelentette, hogy felterjesztést intéz a miniszterhez. A nyomdákban erre vonatkozólag köröztetett tiltakozás szövege a következő:

> „Kegyelmes Urunk! Alulirottak, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének tagjai, tisztelettelteljesen kérni bátorkodunk nagyméltóságu Belügyminiszter Urat, miszerint nevezett egylet 1890. évi március hó 23-án tartott rendes évi közgyülésén szótöbbséggel elfogadott módositott alapszabályoknak 9. és 54. §-ától a szentesitést megtagadni kegyeskedjék. Alázatos kérelmünk indokolásául legyen szabad tisztelettelteljesen felemlitenünk, miszerint ama 9. § szentesitése esetén az egylet egy tagja sem lehet bizonyos abban, hogy mikor lesz egyleti tagságától megfosztva, mert egyletünk céljai nincsenek oly szabatosan körülirva, hogy az azok ellen elkönyvelhető vétségek biztosan elkerülhetők lennének és igy a módositott szöveg tág fogalmánál fogva tagságunk teljesen egy jogismerettel nem biró választmány önkényének lesz kitéve. Az 54. § módositását határozottan károsnak tekintjük, miután munkaadóink majdnem mindegyike minden náluk munkában álló egyleti tag után egyleti pénztárunkba hetenként 10 krajcárt fizetnek és igy jogosnak tartjuk, hogy választmányunkban a munkaadóknak legalább az elnöki tisztség biztosittassék, nehogy ennek eltörlése a munkaadók által érettünk fizetett illeték megtagadását vonja maga után.”

A 9. szakasz értelmében a sztrájktörőket az egyesület kizárhatta s ez ellen az intézkedés ellen irányult az elenyésző kisebbségnek az a csunya hadjárata, mely az egyesületnek nagyon sok kellemetlenséget és kárt okozott.[256]

Az V. kerületi elöljáróság utján a belügyminiszter 1890-ben felszólitotta az egyesület elnökét, hogy az alapszabályokon tett változtatásokat, rövid indokolással terjessze ujra elő; felszólitotta még a kisebbség tiltakozásának beadóját, Darvas Adolfot, hogy különösen az 54. §-ra (az elnök személye) vonatkozó aggályait tüzetesebben indokolja. A 9. §-ra a miniszter nem tett kifogást.

A főnökök vérszemet kapva, szintén közbenjártak a miniszternél, hogy az elnök személyét illetőleg tervezett változtatást ne engedélyezze. A miniszter felhivására Zaka Lajos I. alelnök 1890 szeptember 15-én a következő indokolást nyujtotta be:

> Tekintetes Előljáróság!
>
> A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete által benyujtott alapszabálytervezetre vonatkozó s a tek. Előljáróság által kért indokolást van szerencsénk a következőkben benyujtani:
>
> A jelenlegi alapszabályokon tervezett módositások három okból történtek: az ügykezelés könnyitése, a tagok anyagi érdekeinek megvédése és a segélyezés fokozása céljából. Az ügyke-

[256] A feljelentők azzal indokolták semmiképp sem menthető eljárásukat, hogy azért ellenzik az alapszabálytervezet 9. §-át (sztrájktörők törlése), mert nem engedhetik meg, hogy az egyesület első tüzvonalba állittassék, ha a szaktársak anyagi érdekeikért kétes kimenetelü harcban állanak. „Mi az egyletet megmenteni akarjuk még arra az időre is, ha a szaktársak elvérzenek. Az 54. § pedig oly jogfosztó, hogy felháborodik rajta minden szabadelvü ember. A főnökök hetenként 10 krajcárt fizetnek minden segédjük után, kell-e még azt is indokolni, hogy e kötelezettségért helyet kell adnunk nekik a választmányban.”

zelésre vonatkozó változtatások mind lényegtelenek s elvi dolgot nem tartalmaznak; csak kettő érdemel említést és ezek a következők: a régi alapszabályok 54. §-a szerint az elnök mindig nyomdatulajdonosok közül volt választandó s ez intézkedés következtében korábban megtörtént, hogy oly elnökünk volt, aki nem is volt tagja egyesületünknek; a jelenlegi tervezet szerint minden tag is megválasztható elnöknek, mi egyrészt szabadelvü haladásnak tekinthető, másrészt nem zárja ki azt, hogy a tagok később is – már csak a tekintély végeit is – ne nyomdatulajdonost válasszanak elnökké, minden bizonnyal azonban olyat, aki tagja az egyesületnek.

Másik változtatás e téren az, hogy az egyesületi hivatalos lap szerkesztőjét ezentul a közgyülés választja, holott ezt eddig a választmány választotta és ez szabadelvü haladásnak tekintendő.

Ezzel áttérünk a változtatás második részére, azaz arra, mely a tagok anyagi érdekeinek megvédése érdekében történt. Eddig tagot csak a következő két ok miatt lehetett kizárni: ha az egyesületi vagyonon csalást követett el, vagy ha a törvényszék által polgári jogai elvesztésére itéltetett; most a kettőhöz mint kizárási okot hozzávettük még a következő okot: „aki az egyesület céljai ellen ismételve vétett". Az egyesület céljai az alapszabályok 2. §-ában vannak felsorolva s az ezek ellen vétők ellen azért szükséges a legszigorubb eljárás, mert e nélkül illuzoriussá válnak maguk a célok és minden tag kénye-kedve szerint véthet ellenük. Ilyen eset különben, tekintve tagjaink müveltségét, csak a legritkábban fordulhat elő. A beadvány ezután rátérve a segélyek felemelésének szükségességére, igy végzi: Tek. Előljáróság! Mindezekből látható, hogy a jelenleg érvényben levő alapszabályokon tett változtatások indokoltak; indokoltak az ügykezelés érdekében, mert ezáltal ez könnyebbé válik; indokoltak a tagok anyagi érdekeinek megvédése tekintetében, mert ezáltal védetnek az egylet céljai is; de indokoltak különösen a segélyezés emelése tekintetében, mert ez emelést az egylet a tagok ujabb megterheltetése nélkül megbirja. Bátran mondhatjuk, hogy jótékonyság tekintetében nincs több olyan egyesület Magyarországban, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete; olyan egyesület, mely csendben, kerülve még a nyilvános elismerést is, közel félmillió forintot fizetett ki segélyezésekre és önképzésre s igy közvetve ennyivel könnyitett már az állam terhein, olyan polgárok, kik kézi munkájuk dijazása után ilyen áldozatot hoznak a jótékonyság oltárára, méltán megérdemlik az elismerést és azt, hogy törekvésüket felsőbb helyen is előmozditsák.

E biztos reményben nyujtotta be annak idején egyesületünk elnöke, a tagok kivánságának megfelelve, az alapszabályokat megerősités végett s eme reményben nyujtottuk be a jelen indokolást is. Budapest, 1890 szeptember 16. Zaka Lajos, alelnök."

A feljelentők azt hangoztatták, hogy ha sikerül az alapszabályok jóváhagyását megakadályozniok, arra mindig büszkék lesznek. Az emberi gyarlóság és a fékevesztett indulatosság teljesen elvakitotta azt a pár embert, akik csak eszközei voltak a feljelentőknek, mert lehetetlen, hogy meggyőződésük igazolta volna inkollégiális eljárásukat. A Franklin-nyomda 33 alkalmazottja 1891-ben pert inditott a Typographia szerkesztője ellen, mert az 1890. évi árszabálymozgalom alkalmával tanusitott inkollégiális magatartásukért neveiket „Erkölcsi halottaink" cim alatt a lapban leközölte.[257] 1890-ben egy ujabb feljelentést tettek az egyesületi választmány ellen, melyben azt az egyesület vagyonának hűtlen kezelésével vádolták.

Az Egyetértés 1891 januári száma közölte, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete választmányát három tag feljelentette a rendőrségnél hűtlen kezelés miatt,

[257] Az 1891. évi árszabálymozgalomkor a budapesti nyomdászok közül egy kis töredék kivált az általános érdekekért harcoló kollégák sorából s ezek mint a radikális és szocialista irányzat ellenségei Zaka és az egyesületi vezetés radikális iránya, valamint az árszabálymozgalom ellen foglaltak állást. Nagyrészük a Franklin-társulat nyomdájából került ki. Az ezek által inditott sajtóper 1891 május 21-én tartott tárgyalásán, melyen Győrffy Gyula 48-as képviselő és ügyvéd, a panaszosok védője a vádlottat anarchistának és felforgatónak jellemezte, az esküdtszék Zaka Lajos szaktársat 33 rendbeli becsületsértésért háromhavi fogházra és az eljárási költségek megfizetésére itélte. Zaka 1891 november 16-án kezdte meg fogságát és 1892 február 21-én nyerte vissza szabadságát, mely alkalommal Magyarország nyomdászai impozáns módon rótták le iránta elismerésüket.

mert az önképző-osztály vagyonát sztrájkcélokra forditották. Ez igaz volt, a feljelentés tényleg megtörtént s a feljelentők beadványukban azt állitották, hogy 8000[258] forint költetett el sztrájkcélokra, holott az 1886 február 26-iki rendkivüli közgyülés határozata értelmében csak 4100 forintot költött el s 2000 forintot meghagyott alapvagyonnak. A feljelentésben azt állitották a feljelentők, hogy azt a 2000 koronát is sztrájkcélokra forditotta és hogy az a jegyzőkönyv, mely a munkanélküliek segélyezéséről szól (1888 február 26), nincs hitelesitve. A választmány elhatározta, hogy a feljelentés ellen viszonválasszal él s annak megirásával Zaka Lajost bizta meg. A feljelentők a rendőrségnél beadott feljelentést megelőzőleg, január 31-én egy gyülést hivtak egybe, melyen az egybehivott rendes évi közgyülés napirendje ellen akartak állást foglalni. Ezt a gyülést azonban a rendőrség feloszlatta. A gyülésen a feljelentők azzal érveltek, hogy azért nem léptek ki 1890-ben, mert ez az ipartörvénnyel ellenkezik, ők pedig a törvény kereteit tul nem léphetik. Ezután megtették az előbbi ujabb feljelentést.

A választmány a vizsgálattal megbizott Karácsony Sándor kerületi kapitányhoz a következő nyilatkozatot küldte be:

„A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete választmánya tiltakozik Darvas Adolf, Gyémánt Domonkos és Ormos Adolf tagoknak amaz eljárása ellen, hogy hűtlen pénzkezelés miatt vád alá helyeztessék. Tiltakozásunk alapja a következő: 1. Az emlitett három egyleti tag a választmány és alelnök vád alá helyezését azért kéri, mert – szerintük jogtalanul – az egyesület önképző-osztályának pénzvagyonát a sztrájk következtében munkanélkülivé lett egyesületi tagok segélyezésére forditották. Eltekintve attól, hogy erre a választmánynak az alapszabályok és az 1888 február 26-iki rendes évi közgyülés jegyzőkönyve, amely gyülésen lovag Falk Zsigmond elnökölt és amely gyülés jegyzőkönyvét ő is aláirta, szintén jogot ad, tiltakozunk a nevezett tagok eljárása ellen, mert: a tagoknak a választmány eljárása ellen nem a rendőrséghez, hanem a közgyüléshez kell felebbezni, amit 300 tag az alapszabályok 68. §-a értelmében mindenkor összehivhat. A tisztességes, egészséges egyesületi élet és fejlődés azt követeli, hogy a kisebbség a többség előtt meghajoljon; ha a most panasztemelőknek sikerül a választmányt leszavazni, ugy az leköszön; még ez esetben sem vonható azonban felelősségre a választmány, mert – mint emlitettük – eljárására egy közgyülés hatalmazta fel.

De eltekintve a közgyülési határozattól, joga volt a választmánynak az önképző-osztály pénzét a kifogásolt célra forditani azért is, mert erre neki az alapszabályok is megadják a jogot.

Alapszabályaink szerint az egyesület négy szakosztályból áll, melyeknek vagyona külön kezelendő és mindegyik szakosztálynak célja külön is fel van tüntetve az alapszabályokban; az önképző-osztály célja a 2. § *f)* kikezdésében és 8. pontjában van körülirva és ezekből világosan kitünik, hogy az osztály vagyona nemcsak kizárólag önképzésre, hanem a tagok anyagi érdekeinek megvédésére, illetőleg a jobb dijazás elérésére is felhasználható. Oly cél ez, amely ellen senkinek, tartozzék bár a társadalom bármely osztályához, nem lehet kifogása. Az államhatalomnak meg azért sem lehet ellene kifogása, mert az alapszabályokat megerősitette.

Mellőzve végre ismét a közgyülési határozatot, a választmánynak alapszabályszerü eljárását bizonyitják a következő korábbi tények is:

Ugyancsak az emlitett osztály 1887-ben és 1889-ben is adott segélyt, az önképzés mellőzésével, még pedig ugyancsak abból a célból amelyből jelenleg, csak azért, hogy a munka nélkül levők ne legyenek kénytelenek a segédek testülete által megállapitott munkadijon alul dolgozni. Ha ez akkor nem volt szabályellenes, miért az most? Talán csak nem azért, mert a mostani feljelentők akkor szintén helyeselték ezt az eljárást?

[258] Az 1890 december havi választmányi ülésen Müller Ernő azt inditványozta, hogy a rokkantpénztár vagyonából 10.000 forint fordittassék sztrájkcélokra. Ez az inditvány elfogadtatott ugyan, de a választmány később belátva ezen határozat kivihetetlenségét, nem is tüzte azt a közgyűlés napirendjére.

A most emlitett rendkivüli segélyek annak rendje és módja szerint ki voltak mutatva a rendes évi jelentésben, amint ki lesz mutatva az is, amelyért most a választmányt vád alá akarják helyezni; azóta azonban változtak az idők, a kisebbség mindent elkövet az egylet békés fejlődése ellenében s olyanért is vád alá akarja helyeztetni a választmányt, amiért korábban ujjongott.

Különben a feljelentők vádja alaptalan, mert a választmány nem 8000 frtot költött el az önképző-osztály vagyonából, illetőleg nem ennyivel fedezte a majdnem 30.000 frtra rugó sztrájkkiadásokat, amely összeg tisztán önkéntes adakozásból jött össze, hanem csak 4100 frttal és az emlitett közgyülési határozat értelmében az önképző-osztálynak 2000 frtot alapvagyonnak meghagyott.

Tekintve tehát az 1888. évi közgyülési határozatot, az alapszabályok adta jogot, a régi gyakorlatot, de különösen azt, hogy 27 év óta fennálló s már félmillió forint segélyt kifizető és jelenleg is 100.000 frtnál több készpénztőkével biró egyesületünk sohasem adott okot hatósági beavatkozásra s a mostani hatósági beavatkozás, ha nem is lehetetlenné tenné, de megbénitaná a betegek, rokkantak, özvegyek, árvák, munka nélkül levők és utasok segélyezését, tisztelettel kérjük tiltakozásunk figyelembevételét és a feljelentők panaszának elutasitását. Budapest, 1891 február hó. *A választmány.*"

Az 1891. évi február hó 8-iki választmányi ülés azt határozta, hogy a feljelentőket hamis vád alapján a bíróság elé állitja. A régi választmányi tagok julius 5-én tartott értekezlete azonban azt határozta, hogy: „a volt választmány méltóságán alulinak tartja azt, hogy oly emberekkel és tetteikkel foglalkozzék, kik az egyesület ügyeit a hatóság elé hurcolják."

A hatóság a feljelentőket május 25-én kelt végzésével különben amugy is elutasitotta, mert nem látott okot arra, hogy az egyesület belügyeibe kellő tárgyi okok hiányában beavatkozzék, „mivel a választmány február 8-án kell határozatát amugy is méltó felháborodásában hozta".

Az 1891 március 22-én tartandó közgyülés iránt ily előzmények után ismét nagy érdeklődés nyilvánult a szaktársak között. A napirend, mely 14 pontból állott s amelyek közül négy inditványt a feljelentők pártja adott be, már előre sejttette, hogy a közgyülés ezuttal ismét rendkivül viharos lefolyásu lesz. A napirend a következő pontokból állott: A tagdijnak 60 krajcárról 80 krajcárra, illetve 50 krajcárról 70 krajcárra való felemelése; a munkanélküliségi segélynek hat hétről nyolc hétre való felemelése (előbbi határozat 10 hétről szólt); e két hét helyébe ingyen gyógyszer kiszolgáltatása; a 250 forintos özvegyi segélynek 1891 április 1-én való életbeléptetése (az alapszabályok megerősitésének bevárása nélkül). A feljelentők inditványai: A közgyülés a választmány működését rosszalja és a felmentvényt nem adja meg; az önképző-osztálynak azt a határozatát, hogy akik árszabályon alul dolgoznak, munkanélküliségi segélyt nem kapnak; a választmány azon határozatát, mely szerint mindazok, kik árszabálymozgalom alkalmával az egyesületi tagok érdekei ellen vétettek, az egyleti helyiségből egy évi időtartamra kitiltassanak; az önképző-osztály 1890 december hó 21-én hozott ama határozatát, mely szerint a nyomdai munkásnők egylete tagjainak megengedtetik az egyesületi könyvtár használata; a választmány 1891 február 8-iki határozatát, mely szerint a feljelentők az egyesületből törlendők, megfelebbezik; végül azt inditványozzák, hogy alakittassék át az egyesület törvényes pénztárrá s tiltakoznak a tagdij felemelése ellen. Napirendre volt kitüzve ezenkivül Darvas, Gyémánt és Ormosnak, mint feljelentőknek, az egyesületből való kizárása stb. s a pozsonyi kerület inditványa, hogy a viatikum napi 40 krajcárról 50 krajcárra emeltessék fel.

A közgyülésen a rendőrség részéről Diner Ákos fogalmazó jelent meg, aki a feljelentők kérelmére lett oda kiküldve. Zaka Lajos I. alelnök bejelentette, hogy a polgármestertől még külön végzést kapott, melyben figyelmeztetik, hogy az esetleges rendzavarásért őt teszik felelőssé.

A közgyülés elfogadta az illetékemelést, ugy hogy egyelőre csak az önképző-osztály illetéke emeltessék fel heti 10 krajcárral, s az özvegyi segélynek 1891. évi április hó 1-től való életbeléptetését. A feljelentők felebbezései az uj választmányhoz utasittattak, a kizárásra vonatkozó

inditvány nem került tárgyalás alá. Végül kimondta a közgyülés, hogy 1891-ben egy országos kongresszus tartassék, és a feljelentők ellen rosszalását fejezte ki. Mást nem is tehetett velük. A választmánynak a közgyülés bizalmat szavazott. A közgyülés nevezetes határozata, hogy első izben választott egy munkás-elnököt, Leitner Pál szaktárs személyében.

***

Az elnök személyéről lévén szó, egy kis kitérést kell tennem. Lovag Falk Zsigmond, aki tagadhatatlanul nagyon sokat tett mint elnök az egyesület érdekében, mert tekintélyét, ahol erre alkalma volt, mindig latba vetette, ha a tagok érdekéről volt szó és az alól az anyagi érdekek sem képeztek kivételt. Akár magasabb önzés szülte ezt a meleg rokonszenvet volt munkástársai iránt, akár a ki nem halt kollegiális vonzódás, mindenképp elismerésre méltó volt munkálkodása. Falk azonban nem tudott az uj eszmékkel megbarátkozni; a radikális egyesületi élet, mely karöltve járt a modern munkásmozgalom fejlődésével, homlokegyenest ellentétben állott az egykori patriarkális egyesületi élettel. Az előbbi nem a szolgaiasság kétrétgörbülő alázatosságával könyörgött alamizsnáért, hanem követelte a maga jogait.

S ez a modern áramlat szülte azt a meghasonlást, mely 1900 november 4-én Falk Zsigmond lemondását vonta maga után. Szerepe volt ebben az egyesület ellen beadott feljelentéseknek, melyek őt, mint akkori elnököt, nagyon kellemetlenül érintették és dacára, hogy a jelölő bizottság ujra jelölte, nem volt hajlandó e tisztséget ujra elvállalni. Miután ezen tisztségre a felkért nyomdatulajdonosok közül senki sem akart vállalkozni és a később megválasztott Bródy sem fogadta el a választást, a közgyülésig ennélfogva Zaka Lajos I. alelnök vezette az egyesületet.

Az 1891. évi közgyülés teljes joggal választotta meg elnökké Leitner Pál szaktársat, aki egyébként az alakulásban levő Gutenberg-nyomdavállalat igazgatójául volt kiszemelve és aki az április 25-iki ülésen erre az állásra meg is lőn választva.

***

Ezek után visszatérek az elnökválasztás folytán támadt ujabb feljelentésre. A feljelentők által a közgyüléshez felterjesztett és onnét a választmányhoz utalt ügyek felett a választmány 1891 április hó 12-iki ülésében azt a határozatot hozta, hogy megfelebbezett határozatok megváltoztatására nem jogosult, a választmány 1890 december 14-iki azon határozatát pedig, hogy a legutóbbi árszabálymozgalom alkalmával az egyleti tagok érdekei ellen dolgozó tagok egy évig az egyesület látogatásától eltiltatnak, visszavonta.

Kimondta még többek között a választmány, hogy az egyesületi választmány ellen bizonyos egyének által tett feljelentés elintézése megsürgettessék és tekintettel arra, hogy az uj gyári törvény életbeléptetése folytán uj alapszabályokra lesz szükség, a miniszteriumhoz felterjesztett alapszabályok visszakéressenek. Bejelentette végül az elnök, miszerint Kisfalusy Károly és társai a fővárosi tanácshoz ujabb feljelentést nyujtottak be a segéd-elnök megválasztása ügyében. A választmány még kimondta, hogy Zaka Lajos szaktársat hivatalnokként alkalmazza az egyesületben.

A fővárosi tanács soron kivül határozott a benyujtott feljelentés tárgyában s április 14-én hozott végzésével Leitner Pál szaktárs megválasztatását érvénytelennek nyilvánitotta. A határozat indokolása a következő:

> „Budapest főváros tanácsa. 11.269/1891. I. sz. Tárgy: Kisfalusy Károly és társainak kérvénye Leitner Pál elnökké történt megválasztatásának megsemmisitése iránt. Határozat. Miután a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete alapszabályainak 54. §-a értelmében az egylet elnöke az üzlettulajdonosok köréből választandó, a most hivatkozott alapszabály 58. §-a értelmében pedig az elnök a segédek sorából csak akkor választható, ha a nyomdatulajdonosok az elnöki tisztet elvállalni nem akarnák; figyelembe véve továbbá azon körülményt, hogy fentnevezett egyletnek folyó évi március hó 22-én megtartott közgyülésén az egyik elnökjelölt,

Falk Zsigmond ur, az elnöki állásra, mint üzlettulajdonos, teljesen minősitve volt, mig a másik elnökjelölt, Leitner Pál, mint segéd, az elnöki tisztségre mindaddig megválasztható nem volna, mig a nyomdatulajdonosok közül az elnöki tisztet bármelyik is elfogadja, figyelembe véve végül azon körülményt, hogy a megtartott vizsgálat alkalmával több nyomdatulajdonos irásbelileg oda nyilatkozott, hogy fentnevezett egyletnél az elnöki tisztet megválasztatásuk esetén nemcsak elfogadták volna, de azt bármikor elvállalni hajlandók, mindezeknél fogva a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének a folyó évi március 22-én hozott azon közgyülési határozata, mely szerint az egylet elnökévé Leitner Pál segéd lett megválasztva, mint törvénytelen és alapszabályokba ütköző, ezennel megsemmisittetik s felhivatik nevezett egylet választmánya, miszerint aziránt, hogy egyleti elnök választása céljából mielőbb közgyülés hivassék egybe, intézkedni annál is inkább sürgős kötelességének ismerje, mert ellenesetben az egylet felfüggesztése válnék szükségessé. Miről Leitner Pál, a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete, Zaka Lajos alelnök kezéhez, továbbá Kisfalusy Károly és társai s végül a VIII. ker. Előljáróság felzeten értesittetnek és pedig utóbbi oly felhivással, hogy ezen határozat végrehajtása felett őrködjék s amennyiben nevezett egylet annak értelmében eljárni elmulasztaná, ezen körülményt a tanácshoz azonnal jelentse be. Budapest, 1891 április hó 14-én. A fővárosi tanács: Alkér tanácsnok, alpolgármester h."

A tanácsi határozatot megelőző kihallgatás alkalmával Zaka előadta, hogy a nyomdatulajdonosok a nekik felajánlott elnöki tisztséget nem voltak hajlandók elfogadni és ennek dacára az 1890 november 22-iki gyülés mégis egy nyomdatulajdonost választott meg elnökké és igy teljesen jogosult volt a közgyülés határozata.[259]

A választmány a tanács határozata ellen a belügyminiszterhez felebbezett, ámbár előrelátható volt az eredmény. A belügyminiszter 1891 junius 14-én kelt végzésében az egyesület felebbezését elutasitotta és elrendelte, hogy 30 napon belül egy uj elnök választandó. A julius 12-én megtartott rendkivüli közgyülésen ezekután Schlenker Samu nyomdatulajdonos választatott elnökké.

A nyomdatulajdonosok az előzmények után vérszemet kapva, ugy vélték, hogy most már a helyzet kiaknázásával szétrobbanthatják az egész egyesületet és igy kiirtják az ebben összpontosult összes „veszélyes elemeket". Ez a terv azonban minden erőlködésük dacára sem sikerült. 1891 április 26-án a tőzsde épületében tartott gyülésükön a segédek veszélyessé váló radikalizmusával és a segélyző-egyesület ügyében történt dolgokkal foglalkoztak.

A gyülésen 67-en vettek részt a budapesti nyomdatulajdonosok közül és azt hangoztatták, hogy az egyesületet ők alapitották és ahhoz most is joguk van. Pedig hát ez az alapitás tulajdonképpen csak kárpótlás volt az 1861. évi árszabálymozgalom alkalmával agyonnyomott segédek részére. Miután pedig az egyesület vezetőségében szerintük nem lehetett megbizni, egy uj egyesületet szándékoztak alakitani, melybe azután a segédek egyletének rokkant- és betegsegélyző-osztályát beolvasztották volna. Erre vonatkozólag elhatározták, hogy egy kérvényt intéznek a belügyminiszterhez, melyben az alapszabályok 73. §-a értelmében az egyesület feloszlatását és vagyonának az alakitandó uj egyesület részére való átadását kérelmezendik. Ezt a kérvényt 1891 április 30-án 16.348 sz. alatt nyujtották be a fővárosi tanács utján a belügyminiszterhez. A munkanélküliek pénztárára nem reflektáltak. Elhatározták még, hogy május 1-ének megünneplését nem engedik meg és akik nem dolgoznak, azok kilépetteknek tekintendők. Az erre vonatkozó hirdetményt minden nyomdában kifüggesztették. Kimondták, hogy az egyesületi betegsegélyző-pénztárnak törvényes segélyző-pénztárra való átalakitását fogják kérni a belügyminisztertől.

[259] Az akkori alapszabályok 58. §-a szerint: Ha a nyomdatulajdonos *urak* közül az elnöki állást *senki* elvállalni nem akarná, az esetben az elnök a segédek sorából választható. Hát bizony ez ostoba egy szakasz volt, mely a „régi jó időkre" emlékeztet. – Nevetséges, hogy oly intelligens testület, mint a nyomdászoké, ezt a furcsa pontot 29 évig benne hagyta az alapszabályokban – mondták az előljáróságnál és ebben teljesen igazuk volt.

A nyomdatulajdonosok és a feljelentők eredményes munkát végeztek, mert a belügyminiszter két év mulva, hosszu gondolkodás után kimondta az egyesület feloszlatását.

Mielőtt azonban erre rátérnék, vissza kell mennem a feljelentés és a feloszlatás közötti időben történt és ezzel összefüggő dolgokra.

A főnökök által 1891 április hónapban a miniszterhez benyujtott feljelentés még ugyanezen év augusztus havában visszakerült a főváros tanácsához, mely azután felhivta az egyesületet, hogy a vádakra válaszoljon.[260]

A választmány e felszólitásnak meg is felelt és a felhozott vádakra a következőkben válaszolt:

Válasz a fővárosi nyomdatulajdonosok folyó évi április havában beadott ama kérvényére, melyben a „Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyleté”-nek feloszlatását kérik.

Ismeretes dolog, hogy a fővárosi nyomdatulajdonosok és munkásaik a mult évi október hó 25-én kitört nyomdai munkások sztrájkja következtében egymással meghasonlottak, amely meghasonlás később még élesebbé vált és a munkaadók részéről az emlitett kérvényben nyilvánult; de hogy ez a kérvény mennyire nem állja meg a helyét – különösen most, hónapok multával –, annak bizonyitásául álljanak itt az alulirott választmány által felhozott indokok:

1. Április hó óta a fővárosi nyomdatulajdonosok és munkásaik között a viszony annyira megjavult, hogy a kérvényt aláirt munkaadók közül ma már tekintélyes szám nem kivánja a kérvényben foglaltak teljesitését; ennek legfényesebb bizonyitéka a nyomdatulajdonosok részéről az, hogy ismét fizetik segédeik után az egyesületbe hetenként a 10 krajcárokat és igy hozzájárulnak most ezen egyesület fentartásához, amelynek feloszlatását korábban kérték. De másrészről is nyilvánult a kérvény tarthatatlansága; a segédek ugyanis oly munkaadót választottak az egyesület elnökéül, aki szintén aláirta a feloszlatást kérő kérvényt és a rá eső választást mégis elfogadta, bebizonyitván azt, hogy ma már ő sem kivánja – a legtöbbel együtt – a feloszlatást.

2. De csodálatos is a fővárosi nyomdatulajdonosok kérvénye, mert hiszen az egyesület nemcsak budapesti, hanem magyarországi; mit szólanának hozzá, ha Magyarország többi 400–500 nyomdatulajdonosa ellenkező véleményt nyilvánitana, aminthogy azoknak ellenkező is a nézete, amiről alulirott választmány – tapasztalás után – határozottan meg is van győződve; de csodálatos azért is, mert a tagok magatartása miatt való első felhevülésükben oly egyesület feloszlatását kérik, amelynek felvirágzását annak idején ők is elősegitették és viszont előnyeit is élvezték; ha kérelmük teljesülne, az ő üzleteikben dolgozó 1500 fővárosi és 750 vidéki nyomdász ki lenne téve annak, hogy 10–20–30 év alatt szerzett jogaitól elesnék és rokkantság vagy betegség esetén nyomornak esne áldozatul s az elhaltak özvegyei és árvái sem kapnák meg az alapszabály által nekik biztositott segélyt. Nem! Ezt nem akarják! Nem különösen most, midőn a viszony köztünk és közöttük meglehetős jóra fordult. De ha akarnák is, nincs, nem lehet oly egyesület feloszlatását elrendelni, mint a mi egyesületünk, mely jótékonyság gyakorlásában páratlanul áll Magyarországban. Alakulása óta (1862) betegsegélyre 196.509 frt 24 krt, temetési illetményekre 22.873 frt 38 krt, rokkantsági segélyekre 49.585 frtot, özvegyi segélyekre 6340 frtot, árvasegélyekre 15.124 frtot, munkanélküliek segélyezésére 39.306 frt 31 krt, utasoknak 16.602 frt 91 krt, önképzésre és a tagok anyagi érdekeinek megvédésére 187.544 frt 99 krt, összesen 533.866 frt 52 krt adott ki és jelenlegi vagyona mégis 118.391 frt 52 kr., az ország különböző városaiban több mint 10.000 kötetet számláló könyvtár és tagjainak száma közel 2500. Ily egyesület feloszlatását egy esetleges tévedésért, vagy az alapszabályoktól való csekély eltérésért – ha a vád ennek minősithető – meggondoltan kérni nem lehet, vagy ha már meggondolatlanul kérik is, a kérést senki sem teljesitheti.

3. A magyarországi nyomdászsegédek egész szervezkedése, egyesületi és társadalmi élete a legtisztább önsegélyen alapszik; nem szorultunk segély dolgában soha senkire és bőségesen nyujtott segély mellett még oly intézményeket is alapitottunk, amelyek bármely gazdag

[260] A vádra vonatkozólag 54 nyomdatulajdonost és 12 segédet hallgatott ki a hatóság, mig a vádlott egyesület képviseletében jóformán senkit sem.

emberekből álló testületnek is büszkeségére válhatnék: van 40.000 frt tőkével biró s az egyesülettől különállóan működő hitelszövetkezetünk, van külön szövetkezeti nyomdánk s más oly intézményünk, amelyek nemcsak a tagoknak, de magának az államnak is hasznára vannak. Ki akar ilyen tagokból álló testületet büntetni és ki az, aki hajlandó azt büntetni?

A nyomdatulajdonosok azért kérik az egyesület feloszlatását, mert ez eltért szerintük az alapszabályoktól és az önképző-osztály vagyonát a sztrájk következtében kilépettek segélyezésére forditotta. Mi erre a következőket válaszoljuk:

1. Az alapszabályok 2. §-ának *f)* pontja értelmében az egyesület céljai közé tartozik a tagok anyagi érdekének óvása is; továbbá az 54. § azt is mondja, hogy az önképző-osztály kötelessége a megállapitott munkadijakat ellenőrizni és hogy az ebből származó költségeket az önképző-osztály viseli. Mi – és minden igazságosan gondolkodó ember – ezt ugy értelmezzük, hogy *jogunk* van ezen pénztárból a tagokat segélyezni; de nemcsak jogunk, sőt kötelességünk is volt ez, mert az egyesület nem nézhette behunyt szemmel nyomorban levő tagjainak helyzetét. Ezt különben volt elnökünk, lovag Falk Zsigmond is igy értelmezte, mert az 1886 február 7-én tartott választmányi ülés jegyzőkönyve szerint, mely az akkori sztrájkoló munkanélküliek részére megszavazott 1000 forintról szól, ő is megszavazta és a jegyzőkönyvet ennek hiteléül aláirta. Az 1888 február 28-án tartott rendes évi közgyülés pedig, lovag Falk Zsigmond ur elnöklésével, oly határozatot hozott, hogy az önképző-osztály vagyonából, 2000 forintnak érintetlenül hagyásával, segélyezheti a munkanélkül levő sztrájkolókat. Ezen gyülés jegyzőkönyvét Falk Zsigmond ur szintén aláirta. Ezekben az esetekben egyszer sem tettek panaszt a fővárosi nyomdatulajdonosok az egyesület választmánya ellen, tehát elismerték ezen eljárás helyességét.

Hogy az alapszabályok ezen pontját még a hatóság is igy értelmezi, bizonyitjuk azzal, hogy az 1891 február havában Darvas Adolf, Gyémánt Domonkos és Ormos Adolf a munkaadók vádjához teljesen hasonló vádat emelt a rendőrségnél. A rendőrség által felterjesztett vádiratot az ügyészség egyszerüen elutasitotta. De mellőzendő a fővárosi nyomdatulajdonosok kérvénye még azért is, mert közülük soha senki semmivel sem járult az *önképző-osztály* vagyonának gyarapitásához, mert az *teljesen* a segédek befizetéseiből tartja fönn magát és épp azért célja is a segédek érdekében való működésből áll. Egyébként a választmány nem a sztrájkolókat, hanem a munkanélkülieket segélyezte. Az önképző-osztály e segélyezések következtében egy fillér kárt sem szenvedett, mert a kiadások fedezésére az ez évi közgyülés ezen osztály tagilletékét heti 10 krajcárról 20 krajcárra emelte fel, melyből a kiadás még ebben az évben megtérül. Alapszabályaink általános határozatainak V. pontja értelmében:

„Ha az egylet az alapszabályokban meghatározott hatáskörét meg nem tartaná, illetve tullépné, a m. kir. kormány által, amennyiben az egyesület további működésével az állam érdeke, vagy a tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggeszthető és a felfüggesztés után elrendelt szabályos vizsgálat eredményéhez képest feloszlatható, esetleg, különbeni feloszlatás terhe alatt, az alapszabályok betartására kötelezhető.”

E pont értelmében tehát egyesületünk még csak fel sem függeszthető, mert annak működése nemcsak hogy *nem káros* a tagokra és az államra, de sőt inkább nagyon is *hasznos*. A feloszlatásra annál kevésbé szolgáltatott okot, mert az alapszabályoktól még sohasem tért el s a szabályos vizsgálat után legfeljebb csak az alapszabályok pontos megtartására utasitható.

Mindezek figyelembevételével tisztelettel kérjük az illetékes hatóságot, hogy a nyomdatulajdonosok által 1891 április hóban beadott ama kérvényt, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete feloszlattassék, sziveskedjék elutasitani s az egyesület működésének szabad tért engedni, hogy nemes hivatásának élhessen és tagjai segélyezéséről, szellemi kiképzéséről és anyagi jólétéről gondoskodhassék.

Budapest, 1891 szeptember hó,

A Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők egyletének választmánya.

A belügyminiszter 1892 február havában ujra visszaküldte az összes iratokat a főváros tanácsához, azzal az utasitással, hogy inditson haladéktalanul vizsgálatot a lovag Falk Zsigmond és az összes fővárosi nyomdatulajdonosok által az egyesület ellen felhozott vádakat illetőleg.

A IV. kerületi előljáróság e határozat alapján február 24-én szóval közölte Zaka Lajos I. alelnökkel, hogy az egyesület rövid időn belül fel lesz oszlatva, mert az 1891. évi árszabálymozgalom alkalmával „alapszabályellenesen" 4000 frtot utaltatott ki a munka nélkül levők részére.

A nyomdatulajdonosok eközben ujabb gyülést tartottak, melyen elhatározták, hogy a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete" választmányát felszólitják, miszerint alakuljon át az 1891. évi XIV. t.-c. értelmében működő betegsegélyző-pénztárrá.

Az 1891: XIV. t.-c. tudvalévőleg életbeléptette a kötelező biztositást megbetegedés esetére. A nyomdatulajdonosok először a segélyző-egylet betegsegélyző-pénztárának fenti törvénynek megfelelő átalakitását kivánták; mivel ez a törekvésük a segédek ellentállásán megtört, a nyomdászatnak képesitéshez való kötését kivánták. A miniszterium ezt sem volt hajlandó megadni. Ezek után azt határozták a budapesti nyomdatulajdonosok, hogy egy külön, az 1891: XIV. t.-c-nek megfelelő, betegsegélyző-pénztárt alakitanak. Ebből azonban szintén semmi sem lett. Az egyes cégek részint az általános munkásbetegsegélyző-pénztárba, mások pedig az ujonnan alakult kerületi munkásbetegsegélyző-pénztárba léptek be személyzetükkel, vagy pedig gyári pénztárt alakitottak. A segélyző-egylet betegsegélyző-pénztárának a törvénynek megfelelő átalakitása, mely eszme szintén a főnökök által forsziroztatott, a segédek ellentállásán megtört[261], ámbár kezdetben a segédek a pénztár átalakitása mellett nyilatkoztak, azonban átlátván a helyzetet, ennek megvalósitásától később visszaléptek.

A segédek egy teljesen önálló betegsegélyző-pénztár alakitását követelték, a főnökök ellenben a kerületi pénztárba való belépés mellett foglaltak állást. A főnökök 1892 junius közepén tartott gyülésükön fenti értelemben határoztak, a segédek viszont junius 19-én tartott gyülésükön kimondták, hogy: 1. A fővárosi könyvnyomdai és betüöntődei munkások nem lépnek be a kerületi betegsegélyző-pénztárba. 2. Ehelyett a fővárosi könyvnyomda- és betüöntőde-tulajdonosokkal együttesen egy külön, de a törvény szakaszainak teljesen megfelelő betegsegélyző-pénztárt alakitanak. 3. A munkaadókat felkérik, hogy teljesitsék munkásaik kivánságát, továbbá egy kilenctagu bizottságot választanak, mely a munkaadókkal együttesen fog megállapodni. 4. A határozatok végrehajtására a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete elnökét, Egyessy Géza urat kérik fel, aki a munkaadókat még egy értekezletre fogja egybehivni, mely értekezletre a segédek kilenctagu bizottsága is meghivandó.

Az egyesületet tehát nem sikerült törvényes betegsegélyző-pénztárrá átalakitani és a különálló nyomdász betegsegélyző-pénztárból sem lett semmi, mert ezt a nyomdatulajdonosok nem akarták megalakitani. Az 1892. évi egyesületi közgyülés ennélfogva azt határozta, hogy az elnökség járjon közbe a belügyminiszternél, hogy az egyesület szervezetében a feljelentésekből kifolyólag változás ne történjék és megbizta az uj választmányt az uj alapszabályok kidolgozásával. Az április 28-iki választmányi ülés, melyen az ujonnan választott elnök,

[261] A debreceni kerület ezen ügyben az összes kerületeket tiltakozó határozat kimondására és ennek a kormányhoz való beküldésére hivta fel. A debreceni kerület, valamint a többi vidéki városok nyomdászai is abban a téves hitben ringatták magukat, hogy a nyomdászok nem kötelesek valamely törvényes betegsegélyző-pénztárba belépni, mert nekik van betegsegélyző-pénztáruk. Erre a feltevésre különösen az Általános Munkásbetegsegélyző Pénztárnak törvényes magánegyesületi pénztárrá való átalakulása adott okot, amit a vidéki kollégák félremagyaráztak. A budapesti nyomdatulajdonosok, mint nagyon okos üzletemberek, is azt óhajtották, hogy a segélyző-egyesület 30.000 frtnyi vagyonával alakuljon át törvényes betegsegélyző-pénztárrá. A segédek azonban nem voltak hajlandóak e szivességre.

Egyessy Géza elnökölt, ugy határozott, hogy az egyesületet meghagyja eddigi beosztásában és az alapszabályok módositására egy kilenctagu bizottságot választott.

A IV. kerületi előljáróság jegyzője, Prohászka, márciusban beidézte Zaka Lajos I. alelnököt és Schlenker Samu volt elnököt, hogy őket a feljelentők vádjaira vonatkozólag kihallgassa. A kihallgatásról nincsen adatom; Zaka előadása szerint azonban ez tisztán a mérleg összeállitására vonatkozott, melyről azonban sem ő, sem a volt elnök, mint nem szakértők, bővebb felvilágositást adni nem tudtak és a hatóság mégis őket vonta felelősségre. Balázs Zsigmond könyvelőt ki sem hallgatták és Steiner pénztárost sem.

A vizsgálat tehát nagyon egyoldalu lehetett, de ennek dacára sem gondolt arra senki sem az egyes feljelentőkön kivül, hogy az egyesületet fel fogják oszlatni. A tanács azonban megmagyarázhatatlan okokból oly felterjesztést küldött a miniszternek, mely szerint az egyesület erősen tullépte alapszabályszerü hatáskörét, ennélfogva annak feloszlatását javasolja. Ez a vélemény csak 1893 március hó 7-én küldetett fel a tanács részéről a belügyminiszterhez, aki ezuttal szokatlan gyorsasággal döntött s április 10-éről keltezett határozatával a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletét, az alapszabályok általános határozatainak V. pontja ellenére – minden *előzetes* vizsgálat mellőzésével – feloszlatottnak nyilvánitotta. Ez a határozat még a feljelentő nyomdatulajdonosokat is meglepte, mert bár igaz, hogy feljelentéseiket vissza nem vonták, de legnagyobb részük – élükön lovag Falk Zsigmonddal – már egyáltalán nem óhajtotta az 1891-ben keletkezett ellentétek ily módon való elintézését. A magasabb emberi érzések közben rajtuk is győzedelmeskedtek s az elmult évek őket is kibékitették a helyzettel. De már késő volt. A miniszter határozata, mely április 18-án kézbesittetett az egyesületnek, a következőleg szól:

Magyar királyi belügyminiszter. 23812. IV/10. szám.

Budapest fő- és székváros közönségének.

Tekintettel arra, hogy a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egylete az alapszabályokban megállapitott hatáskörét tullépte, amennyiben az ezen egylet ellen több oldalról felmerült panasz következtében az 1875. évi 1508. eln. sz. a. kelt körrendelet alapján elrendelt vizsgálat során kiderült, hogy a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyesülete a munkásokat állandóan sztrájkra izgatja, a külföldi munkásmozgalmakat segélyezi, tagjai között állandóan munkásmozgalmat szit, erre pénzalapot gyüjt, a törvénytelen eljárásnak ellenszegülő józan munkásokat pellengérre állitja, a sztrájkolókat alapszabályellenesen segélyezi, de sőt állandóan alapszabályellenesen működik, másrészről pénztárkezelési kimutatása is olyan, hogy annak helyességéről sem Schlenker Samu elnök, sem Zaka Lajos alelnök szerint felvilágositást adni nem tudott, mindezek alapján a szóban forgó egylet módositott alapszabályait a bemutatási záradékkal el nem láthatom s egyuttal a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének feloszlatását és ezenkivül a nyomdászsegédek közötti folytonos izgatás megszüntetése céljából a pénztárkezelés és számadások megvizsgáltatását ezennel elrendelem. Erről a fő- és székváros tanácsának folyó évi március hó 7-éről 17784/1892. szám alatt kelt jelentésére hivatkozva, a csatolmányok visszaküldése mellett, további szabályszerü eljárás végett értesitem.

Budapesten, 1893. évi április hó 10-én.

Hieronymi s. k.

H.

A nagym. magyar kir. belügyminiszter urnak folyó évi április hó 10-én 23812. sz. a. kelt ezen leirata tudomásul vétetvén, eredetben levéltárba tétetni, hivatalos másolatban pedig a IV. kerületi előljáróssággal, panaszos budapesti könyvnyomdatulajdonosokkal és betüöntőkkel, a panaszkérvényt első helyen aláirt lovag Falk Zsigmond ur, mint a Pesti könyvnyomda részvénytársaság igazgatója kezéhez, továbbá a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének elnökségével közöltetni rendeltetik.

Egy alkalommal utasittatik a IV. kerületi előljáróság, hogy az egylet költségén alkalmazandó szakértők segélyével az egylet pénztári kezelését és számadásait haladék nélkül a legnagyobb pontossággal vizsgálja meg, az egyleti vagyon állagát állapitsa meg, azt vegye hatósági zár- és őrizet alá és mindezek megtörténte után a kerületi előljáróság egy tagjának, mint hatósági biztosnak elnöklete alatt az egylet tagjait rendkivüli közgyülésre hivja össze, azon a belügyminiszter ur feloszlatási rendeletét hirdesse ki és a közgyülést az egyleti vagyon hovaforditása iránti határozathozatalra hivja fel.

Az egész eljárásról szóló részletes jelentését a rendkivüli közgyülésről felvett jegyzőkönyv beterjesztésével a tanács legkésőbb 30 nap alatt elvárja.

Budapest, 1893. évi április hó 14-én. A fő- és székvárosi tanács:

Horváth, h. polgármester.

Budapest fő- és székváros IV. közigazgatási kerületének elöljáróságától.

Ezen utasitás és magas miniszteri rendelet folytán a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének feloszlatására hatósági biztosul Parall Ferenc IV. kerületi esküdt ur és hatósági szakértőül Obadich János nyugalmazott postahivatali főnök ur kiküldetik s ezen miniszteri rendelet és tanácsi utasitás másolatbani kiadásával felhivatik nevezett biztos ur, hogy Obadich János hatóságilag kirendelt szakértő segélyével az egylet pénztári kezelését és számadásait a legnagyobb pontossággal és részletességgel vizsgálja meg, azt vegye át és hatósági zár és őrizet végett az előljáróságnál mutassa be s ennek megtörténte után saját elnöklete alatt az egylet tagjait rendkivüli közgyülésre hivja össze, azon a belügyminiszter ur feloszlatási rendeletét hirdesse ki és a közgyűlést az egyleti vagyon hovaforditása iránti határozathozatalra hivja fel s az egész eljárásról szóló részletes jelentését a rendkivüli közgyülésről felvett jegyzőkönyv beterjesztésével 26 nap alatt mutassa be.

Obadich János szakértő dijai a rendelet értelmében az előljáróság által az egyesület terhére fognak megállapittatni.

Miről Parall Ferenc kerületi esküdt és Obadich János szakértő urak eljárás s a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének elnöksége szigoru alkalmazkodás végett értesittetnek.

Budapest, 1893. évi április hó 18-án. A IV. kerületi előljáróság: *Prohászka,* jegyző. *Gebauer,* előljáró.

A választmány e válságos helyzetben sem vesztette el a fejét és arra törekedett, hogy a segélyre szorult tagok további intézkedésig valamely módon kárpótoltassanak. Az egyesület elnöke Egyessy Géza, Parall Ferenc hatósági biztos, Zaka Lajos alelnök és Feldmann Mór azzal a kéréssel járultak a belügyminiszter elé, hogy a feloszlatási rendeletet vonja vissza, miután most már a nyomdatulajdonosok is más véleményen vannak; a miniszter azonban a kérelmet elutasitotta. Néhány nappal később azonban a miniszter utasitotta a tanácsot, hogy nyolc nap alatt ujabb véleményt küldjön fel és kijelentette, hogy egy ujabb határozatig az egyesületnek meg fogja engedni azt, hogy alapszabályai értelmében a segélyre jogosultakat kifizethesse. Biztonság okáért a jótékonysági kör április 20-ára rendkivüli közgyülést hivott egybe, hogy az anyaegyesületi tagok segélyezésének mikéntjével foglalkozzék. A gyülés Concha Károly elnök beszéde után, melyben az anyaegyesületi tagokat ért sulyos csapás alkalmából a jótékonysági kör misszióját vázolta, a gyülés kimondta, hogy a tagdijat heti 70 krajcárra emeli, hogy a segélyezéseket fokozottabb mérvben gyakorolhassa.

A segélyező-egyesület a jótékonysági kör közgyülésének határozata után a következő körlevelet küldte szét:

Szaktársak! A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők jótékonysági köre" f. hó 20-án tartott rendkivüli közgyülésén elhatározta, hogy egyletünk feloszlatása következtében a volt egylet tagjait ő segélyezi tovább. E cél elérése érdekében azonban szükséges, hogy a kör részére eddig általatok nyujtott önkéntes adományokat a fővárosban 70, a vidéken pedig 60 krral megtoldjátok.

Szolgálok rövid magyarázattal, amit – remélem – minden szaktárs figyelembe vesz.

Hogy a segélyezés és befizetés fenn ne akadjon, ezt ugyancsak a jótékonysági kör teljesiti mindaddig, mig egyleti ügyeinket rendbe nem hozhatjuk. A szerzett jogokat illetőleg senki ne essék kétségbe, mert az az egylet ujraalakulásakor ismét biztosittatik. Hogy azonban e biztositást minden tag élvezhesse annak idején, szükséges a befizetés és segélyezés folytonossága.

Az ujraalakulás, remélhetőleg, néhány hét alatt megtörténik; az addigi provizórium alatt teljesitsük kötelességünket a jótékonysági körnek fizetett önkéntes adóval.

Azok a szaktársak, akik e körnek nem tagjai, az első 70, illetve vidéken 60 kr. befizetéssel már tagok lesznek és az egyletnél szerzett jogaik értelmében kapják rögtön a segélyt.

A házi pénztárnokokat, ugy a fővárosban, mint a vidéken, figyelmeztetem, hogy f. hó 22-től fogva ne az egyletnek, hanem a jótékonysági körnek szedjék az illetékeket és minden tagnak egy, a formalitásnak megfelelő kérvényre adják ki azt a segélyt, ami a volt egyletnél járt volna neki.

Hivjanak a nagyobb városokban rögtön össze egy értekezletet, ahol az esetleges félénkebbeket felvilágositsák a helyzet felől és iparkodjanak rájok erkölcsi nyomást gyakorolni. – A jótékonysági kör majd annak idején, ha az uj egylet megalakul, leszámol a bevételekről és kiadásokról s az esetleges többletet átadja az uj egyletnek.

Néhány nap mulva még tüzetesebb utasitást küldök, addig csak fizessenek ki mindent az egylet számlájára. Ha esetleg deficit fedezésére pénz kell, forduljanak hozzám, majd intézkedem.

Hogy a begyült pénzt kinek és hova küldjék, arról is legközelebb értesitem a kerületi pénztárnokokat. Az egyes tagok azonban minden értesités nélkül a pénztárnoknak fizessenek és hátralékban ne maradjanak, mert a hátralékosok az uj egyletbe nem lesznek felvehetők.

Szaktársak! Tegyétek meg a fennebbieket jó szervezkedésünk érdekében, mert ha nem teszitek meg, gyáváknak, a denunciánsok előtt meghunyászkodóknak tüntök fel, akik egy nyomorult ember előtt beadtátok derekatokat.

Szaktársi üdvözlettel *Zaka Lajos*, volt alelnök.

NB. A fennebbiek a pozsonyi kerület tagjaira nem vonatkoznak, mert ez az egylet hivatalosan nem tartozik hozzánk. E kerület tagjai tovább is rendes illetéket fizetnek.

A jótékonysági kör akciójára azonban nem volt szükség, mert a belügyminiszter igéretéhez képest utasitotta a tanácsot, hogy ujabb véleményt terjesszen fel és addig, mig a miniszter ennek alapján ujabb határozatot hoz, az egyesület a hatósági biztos felügyelete alatt tovább működjön. A választmány a tagok megnyugtatása végett április 23-ára a fővárosi Vigadóba általános nyomdászgyülést hivott egybe. A gyülésen Zaka elnökölt, aki bejelentette, hogy Parall Ferenc ügyvéd, kiküldött hatósági biztos a miniszteriumban kijelentette, hogy a neki adott utasitásokat nem képes végrehajtani, mert itt több száz munkáscsalád segélyezéséről van szó, akiket nem lehet jogaiktól mások hibái miatt megfosztani. A miniszter tehát a feloszlatási rendeletet máris felfüggesztéssé változtatta át s igy az egyesület tovább működhetett.[262]

[262] A németországi nyomdászegyletet, a *Deutscher Buchdruckerverband*-ot 1879-ben a főnökök denunciálására (a segédek már 1878-ban elhatározták az egylet megszüntetését és más egylet alakitását) a hatóság feloszlatta. A segédek rögtön megalakitották *Unterstützungsverein Deutscher Buchdrucker* cimmel az uj egyletet Stuttgart székhellyel. Az 1891/92-iki árszabálymozgalom alkalmával a hatóság az egylet hatáskörének megszoritására megtiltotta a gyüjtéseket és a sztrájkban résztvevők segélyeinek az egylet számlájára való kifizetését. 1893-ban a főnökök megalakitották a

Az bizonyos, hogy az anyaegyesület megrendszabályozásával az illetők éppen a kivánt helyzet ellenkezőjét érték el s az eddigi indifferens magatartásu nyomdászokat is a radikálisabban gondolkozók nagy csoportjába sodorták.

A gyülés kimondta, hogy amennyiben a miniszter vagy a hatóság beszüntetné a munkanélküliségi és utassegélyek kifizetését, az április 20-án hozott jótékonysági köri határozat érvényben maradjon. Kimondta még a gyülés, hogy ragaszkodik az önképző-osztályhoz s azt az egyesülettől elszakitani nem engedi.

A Typographiának az egyesülettől való elszakitására irányuló hatósági beavatkozás sem keltett valami nagy konsternációt; a szaktársak egy része már az előző tiz évben is foglalkozott ezzel az eszmével és az utóbbi események igazolták azt, hogy egy, elsősorban a segédek anyagi érdekeiért küzdő lap nem felelhet meg feladatának, ha az egyesület érdekében bizonyos tartózkodó álláspontot kell elfoglalnia. „Ha a lap utjában áll a hatóságnak – irja a Typographia –, akkor elejtjük és kitöröljük az alapszabályokból; nem ad ki az egylet lapot, csak hivatalos közleményeit közli a lapban. Mi engedékenyek vagyunk: lemondunk legerősebb fegyverünkről, mellyel eddig a munkaadók ellen küzdöttünk.”

A képviselőház április 20-iki ülésén dr. Visontai Soma hosszabb interpellációt intézett a belügyminiszterhez, melynek végső szövege a következő:

„Tekintve, hogy a belügyminiszter ur a 31 év óta fennálló, több ezer taggal és a tagok nemes áldozatkészségéből létrejött, több mint 100.000 frt vagyonnal biró Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletét, mely tagjainak anyagi és erkölcsi érdekeit hathatósan előmozditja, árvákat, özvegyeket, rokkantakat és betegeket segit és fennállása óta közel egy millió forintot adott humánus célokra – ez évi április hó 10-én kelt 23.812. számu rendeletével feloszlatta;

tekintve, hogy eme feloszlatásban nyilvánuló rendkivüli és csak az államérdekek veszélyeztetése esetében foganatositható kormányintézkedést alapos és beható vizsgálat nem előzte meg, ez a rendelet, valamint annak okadatolása oly benyomást keltenek az egylet viszonyait ismerő közvélemény előtt, hogy egy, a miniszteri felelősség és a mindenkor megkövetelhető politikai céltudatosság elveivel össze nem egyeztethető, a rendkivüli intézkedés horderejét fel nem ismerő törvénytelen intézkedéssel állunk szemben;

tekintve, hogy az egyesületi jog fontos közjogot képez és az ellene irányuló minden jogtalan és törvénytelen támadás alkotmányos szabadságunkat veszélyezteti – de törvényhozási intézkedések hiányában veszélyes precedensnek megteremtésére is alkalmas;

tekintve, hogy a kérdéses esetben az egyletnek rögtönös feloszlatásával szemben szerzett jogokat és ezekkel kapcsolatos magánjogi érdekeket is sulyosan megsértett a belügyminiszter ur;

tekintve, hogy az állam kormányának kötelessége az állampolgárok érdekeit rang- és osztálykülönbség nélkül megvédeni és istápolni és igy a munkásosztály sem lehet a fennálló törvények – a törvényes gyakorlat, illetve az alkotmány által szabatos határok közé vont kormányzati irányelveket esetleg helyettesiteni célzó egyéni hajlandóságoknak kiszolgáltatva;

Gutenbergbund-ot. Az 1892-ben junius 28-tól julius 2-ig tartott közgyülés, tekintettel az 1891/92. évi hatósági beavatkozásokra, az *Unterstützungsverein Deutscher Buchdrucker*-t feloszlatottnak nyilvánitotta és ugyanekkor *Verband der Deutschen Buchdrucker* cimmel egy uj egyletet alapitott. Ezen határozat folytán az összes segélyezési szakosztályok megszüntek és az uj egyesületbe olvadtak. Az egylet ezzel szakegyletté alakult át. A tagokra nézve ezen átalakulás csak „papiron” van érvényben, mert dacára, hogy szakegyletnél a tag segélyre való joga az elnökség által határoztatik meg, segélyét mindenki ugyanazon mértékben kapja, mint azelőtt. A kormány kényszeritette a német kollégákat arra, hogy jogaikat ily módon védjék meg vele szemben.

azt kérdezem az igen tisztelt belügyminiszter urtól, szándékozik-e sürgősen intézkedni, hogy az idézett rendeletének hatályon kivül helyezésével a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete működését folytathassa és amennyiben talán az egylet egyes tagjainak tényei ellen panaszt emeltek volna, ennek elbirálása a fennálló törvényeknek megfelelőleg az illetékes bíróság elé vitessék."

Hieronymi Károly belügyminiszter a képviselőház május 16-iki ülésében válaszolt az interpellációra, melyben a következőleg indokolta az egylet feloszlatását:

„1891 május 12-én Budapest fő- és székvárosának tanácsa jelentést tett a belügyminiszteriumnak, melyben tudomására hozza, hogy a nyomdatulajdonosok és betüöntők a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének feloszlatását kérelmezték azon az alapon, mert az egylet az alapszabályokban kitüzött célt be nem tartja stb.

1893 január havában Prohászka József és társai a belügyminiszteriumhoz hasonló felterjesztést és kérést intéztek. Ennek folytán a belügyminiszterium még az 1891. évi panasz folytán megbizta Budapest fő- és székváros tanácsát, hogy vizsgálja meg az ügyet. Budapest fő- és székváros tanácsa 1893. évi március hó 7-én egy hosszabb jelentést tett a belügyminiszternek, melynek végkonkluziója a következő: Minthogy kiderült, hogy a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egylete a munkásokat állandóan sztrájkra izgatja, a külföldi munkásmozgalmakat segélyezi, tagjai között állandóan munkásmozgalmakat szít[263], erre pénzalapot gyüjt, a törvénytelen eljárásnak ellenszegülő józan munkásokat pellengérre állitja, a sztrájkolókat alapszabályellenesen segélyezi, másrészt pénztárkezelési kimutatása is olyan, hogy annak helyességéről sem Schlenker Samu elnök, sem Zaka Lajos alelnök felvilágositást adni nem tudott, ennek alapján tiszteletteljesen javasoljuk tehát, méltóztassék a bemutatott és módositott alapszabályok kormányhatósági jóváhagyását megtagadni, egyuttal pedig az alapszabályok általános határozatainak V. pontja értelmében a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének feloszlatását és a pénztárkezelés és számadások megvizsgáltatását a nyomdászsegédek közötti folytonos izgatás megszüntetése céljából elrendelni.

Ezen vizsgálat eredménye a következő volt: Először is megjegyzem, hogy miután Budapest fővárosa a vizsgálat teljesitése közben összesen 185 egyleti tagot hallgatott ki és hogy kihallgatta a megnevezett elnököt és alelnököt, kitünt, hogy annak dacára, hogy az alapszabályok 47. §-ának *b)* pontja szerint a tag csak akkor kaphat munkanélküliség esetében segélyt, ha bebizonyitja, hogy 14 nap óta munkanélkül van, hogy ugyanannyi idő óta az állásközvetitésnél be van jelentve és hogy nem önhibája folytán lépett ki a munkából: az egylet tetemesen segélyezte mindjárt az első naptól kezdve azokat, akik bármely oknál fogva, de különösen összebeszélés folytán a munkát abbanhagyták. Azon segélyek, amelyeket az egylet igy kiosztott, összesen 28.553 frt 83 krra rugtak és ezen segélyekre vonatkozólag az egyenként felvett jegyzőkönyvek alapján meg van állapitva, hogy azok szabályellenesen utaltattak ki. Ezenkivül megállapittatott, hogy az, dacára annak, hogy az egylet alapszabályai értelmében csak közgyülési határozat alapján vehet fel kölcsönt, az egylet a bécsi árszabálybizottságtól – amely a budapesti nyomdászegylethez hasonló működési körrel bir – 7500 frtot, a gépmesterektől 500 frtot, a pozsonyi kerülettől 100 frtot, vagyis összesen 8100 frtot vett kölcsön minden közgyülési határozat nélkül. Ezt is a sztrájkolók segélyezésére használták fel. Harmadszor kiderült a vizsgálatból, hogy a kolozsvári egylettől átvett 8389 frt 72 krajcárnyi törzsvagyont az egylet elköltötte, anélkül, hogy az egyletnek bármely funkcionáriusa arról számot tudott vagy akart volna adni, hogy ezt a pénzt mire költötte. Hozzá kell még tennem azt is, hogy ennek az egyletnek van egy Typographia cimü közlönye, melyben e cim alatt: „Prostituáltak" – fekete szegéllyel veszi körül mindazok neveit, akik a közös sztrájk alkalmával munkába állanak. Erre én nem helyezek sulyt, de mivelhogy ezt a tanács különösen hangsulyozta, csak meg akartam emliteni. A fődolog előttem a pénzkezelési rendetlenség volt. Minthogy pedig ezen egyletnek elnöke és alelnöke ezen pénzkezelési rendetlenséget felvilágositani nem volt képes, minthogy

[263] A fegyvergyári sztrájk alkalmával a miniszter a képviselőházban ugy nyilatkozott, hogy a sztrájkba – mely két fél: munkás és munkaadó üzleti dolga – nem avatkozhat be.

továbbá a főváros egy igen alapos vizsgálat után nekem az előbb részletesen felolvasott jelentést tette, amelyet az imént fővonásokban közölt adatok alapján igazoltnak kellett vennem, én ugy, mint a *fővárosi tanács javasolta*, az egyletet csakugyan feloszlattam.

A feloszlatás után az egyesület április 22-én hozzám folyamodást adott be, melyben azt kérik, hogy azon segélyezéseket, melyeket az egylet betegeknek, özvegyeknek stb. szokott adni, hatósági felügyelet mellett további intézkedésig elrendeljem. Ennek folytán április 23-án kelt rendeletemmel először is elrendeltem, hogy hatósági felügyelet alatt azon segélyeket, melyeket az egylet alapszabályszerüleg kiadni magát kötelezte, tovább is kiadhassa; másodszor meghagytam a főváros közönségének, hogy az egylet kérése értelmében a vizsgálatot kiegészitse. Erre jelentette a főváros közönsége, hogy a IV. kerületi előljáróság részéről kiküldött egy esküdtet, akinek felügyelete alatt e segélyezések további intézkedésig kifizettetnek és jelentette, hogy a IV. kerületi előljáróságot a pótvizsgálat megejtésével megbizta. Végül a miniszter a pótvizsgálat eredményétől kivánta a feloszlatást függővé tenni."

A fővárosi tanács a minisztert tévesen informálta, mert az emlitett 28.553 forint 83 krajcárt nem az egylet, hanem az árszabálybizottság adta ki. Annak pedig ehhez joga volt; ugyancsak az árszabálybizottság vett fel kölcsönöket is és ez segélyezte a munkanélkülieket is az alapszabályszerü időn kivül. A kolozsvári egylet vagyonát pedig Falk vette át és a mérlegben is ki volt tüntetve. A Typographia pedig nem „Prostituáltak" cim alatt közölte az 1891. évi árszabálymozgalom alkalmával inkollégiális magatartást tanusitottak neveit, hanem „Erkölcsi halottaink" cim alatt, melyért a szerkesztőt háromhavi fogságra és 600 forint pénzbüntetésre itélték. A miniszter válasza egyébként elég tárgyilagos volt, de a felfüggesztés visszavonásáról szóló passzus még – hét évig váratott magára.

Az elrendelt vizsgálat eközben haladt a befejezés felé és már előrelátható volt, hogy az semmiféle rendkivül terhelő dolgot sem fog napvilágra hozni. Parall Ferenc hatósági biztos az 1893 junius hó 3-án tartott választmányi ülésen terjesztette elő az Obadich és Rédl szakértők által kifogásolt tételeket, arra kérvén a választmányt, hogy azokra észrevételét mielőbb tegye meg.

A felfüggesztési határozattal kapcsolatban a belügyminiszter junius 12-én a csatlakozni óhajtó pozsonyi egyletnek a következő végzést küldte:

Magy. kir. belügyminiszter. 7006/V. 10.

Pozsony szab. kir. város közönségének.

Tekintettel arra, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete általában feloszlattatott, mert az egyesület alapszabályaiban körülirt hatáskörét tullépve, céljaitól eltérve és az egyleti tagokra nézve sérelmes működést fejtett ki, a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének azon közgyülési határozata, mely szerint az egylet azon célból, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletébe olvadhasson – feloszlik – ezen közbenjött körülménynél fogva tárgytalanná vált és végre nem hajtható. Erről a város közönségét f. é. január 20-ról kelt tanácsi jelentésre hivatkozva a csatolmányok visszaküldése mellett további megfelelő eljárás végett ezennel értesitem. Budapest, 1893 április hó 29-én. A miniszter megbizásából: Lipthay, miniszteri tanácsos.

A választmány junius 27-iki ülésén ezt az ujabb miniszteri határozatot tudomásul vette, egyebet ugysem tehetett és tudomásul vette Zaka Lajos által a vizsgálat adataira vonatkozólag előterjesztett válaszpontokat is. A szakértők a következő dolgokat kifogásolták:[264]

[264] Ezeket az adatokat Zaka Lajos: „Egyletünk feloszlatása és a kibontakozás" cimü füzetéből vettem át. – Budapest, Krausz és Tsa nyomdája, évszám nélkül, 32, 16°.

I. Általános észrevételek

a) Költségelőirányzat egyáltalában nincs.

Költségelőirányzatot készíteni teljes lehetetlenség, mert a segélyezendők száma előre nem látható; egy esetleges járvány a betegpénztárt, a rokkantak nagyobb számu jelentkezése vagy a halálesetek szaporodása az özvegyi végkielégités és az árvák következtében a rokkant-, özvegy- és árvapénztárt előre ki nem számitható módon terhelné; épp igy a bekövetkezhető üzleti pangás sujtaná a munkanélküli és utaspénztárt. A költségelőirányzat felesleges is, mert a közgyülésnek joga van a heti illetéket felemelni, vagy a segélyeket leszállitani.

b) A munkanélküliek segélyezésének határideje, illetve az, hogy hányadik heti segélyt élvezi vagy nyugtázza a segélyezett, sem az ellenőrző-főkönyvben, sem pedig az elismervényeken feljegyezve nincs. Ennek következtében nem állapitható meg, hogy a segélyezés egyesek irányában és egyhuzamban nem terjedt-e hat héten tul?

A munkanélküliek segélyezésének határideje minden a segélyt felvevő által aláirt elismervényen római számmal fel van jegyezve; különben ez az ellenőrző-könyvben is látható, amennyiben utána lehet nézni, hogy egy munkanélküli sem kap egyhuzamban hatszornál több segélyt, illetve egy évben tizenkétszernél többször. Ez utóbbit az évi jelentés is bizonyitja, amennyiben egy nőtlen sem kapott egy év alatt 60 frtnál, vagy pedig nős 84 frtnál többet.

c) Az iparosok által teljesitett munkákért, szállitmányokért vagy egyéb bevásárlásokért kiállitott s bemutatott bármily összegről szóló számlákat mindig csak a számvivő ellenjegyzi, tehát az elnök aláirása nélkül utalványoztatnak és fizettetnek ki.

Az igaz, hogy a számlákat csak a számvivő ellenjegyzi, de tény az is, hogy a bejegyzett tételeket az ellenőrző bizottság rendesen felülvizsgálja.

d) Számvevői szempontból nagyon feltünő, hogy 1890. évi november 22-től kezdve 1890. évi december 27-ig bezárólag a munkanélküliek pénztárából kifizetett heti segélyek majdnem öt-, sőt hatszorta nagyobb összegekben jelentkeznek, mint az előző és utána következő időkben, ami – átlagosan véve – mintegy 3000 frt többkiadásnak felel meg.

A munkanélküliek nagymérvü szaporodása 1890. évi november 22-től december 27-ig azért történt, mert ekkor – a fővárosi sztrájkkor – sok vidéki munkás jött a fővárosba, aminek következtében a fővárosiak közül számosan kimaradtak a munkából.

e) Zaka Lajos fizetése 1890 május 1-től 25 forintról 41 forintra, majd 1891 január végével már 66 forint 66 krajcárra emelkedett. Van-e erre közgyülési határozat?

Zaka Lajos segédhivatalnok fizetése sohasem volt 41 frt s 1890. évi május hó 1-től pár hónapon át azért fordul elő 41 frt tétel, mert segéd-hivatalnoki 25 frt dija és az egyleti közlöny szerkesztéséért járó 16 frt tiszteletdija együtt van bevezetve az ellenőrző-főkönyvbe. 1891 január 1-től évi 800 frt fizetést kap a segédhivatalnok; e fizetésemelés oka a tagok s ezzel együtt a munkának is nagymérvü szaporodása. Erre közgyülési határozat nincs és nem is lehet, mert az egyleti alkalmazottakat nem a közgyülés, hanem – az alapszabályok értelmében – a választmány veszi fel. A segédhivatalnokot az 1891. évi január hó 6-án tartott választmányi ülés alkalmazta, a február hó 8-iki választmányi ülés fizetését pedig 800 frtban állapitotta meg s a választmány e tettét az ez évi március hó 22-én tartott közgyülés is – az évi jelentés tudomásulvételével – helybenhagyta.

f) A Typographiának 2300, majd 2500, jelenben pedig 2700 példányban való nyomatása, mely tetemes költséggel jár, arányban áll-e a tagok számával?

A Typographiának 2300, majd 2500, jelenben pedig 2700 példányban való nyomatását a következőképp indokoljuk: tagjaink száma 2000-ről 2400-ra emelkedett s igy a jelenlegi 2700 példányban való nyomatás – minden tag ingyen kapván egy példányt – okvetlenül szükséges, mert a fenmaradó 300 példány kell a különelőfizetőknek, hirdetőknek, munkatársaknak, kölcsönösségben levő egyleteknek, továbbá a cserepéldányokra és az esetleges postai reklamációkra.

g) Az ellenőrző-főkönyvben a betegpénztár külön rovata alatt minő bevételek szerepelnek? Mert erről az alapszabály nem gondoskodik.

Az ellenőrző-főkönyvben a betegpénztár külön rovata alatt az esetleges ajándékok, a fürdőjegyek után szedett mérsékelt dijak, az egyleti lap jövedelme stb. fordulnak elő, hogy ezek a tagdijakkal ne együtt számoltassanak el.

***

Ez általános észrevételek után következnek azok, amelyeket a vizsgálat a kiadásokat illetőleg tett:

II. A kiadást illetőleg

1. A hitelszövetkezetnek visszafizetett 1400 frtról csak Steiner Adolf által kiállitott átvételi elismervény van, de a hitelszövetkezettől nincs szabályszerü felvételi nyugta.

A vizsgálók e tétele hibás, amennyiben a kérdéses 1400 frtot nem a hitelszövetkezettől, hanem az árszabálybizottságtól vette az egylet kölcsön szeptember hó 27-én és fizette vissza október hó 18-án; erről azért nincs nyugta, mert az egyletnek is, az árszabálybizottságnak is Steiner Adolf volt a pénztárosa; továbbá abban az időben az egyletnek is, az árszabálybizottságnak is Zaka Lajos volt az elnöke. Igy tehát az ugyanegy személyeknek adott elismervények feleslegesek voltak; hogy azonban ez összeget az egylet tényleg visszafizette, azt bizonyitja az árszabálybizottság emlitett akkori elnökének utólagos nyugtája, melyet ˙/. alatt csatolunk.

2. Az egyleti ház 143 frt 88 kr. kiadására nézve áll a fenti észrevétel.

Az egyleti ház 143 frt 88 kr. kiadására vonatkozó nyugtákat a felülvizsgálók nem kérték s igy mi nem adhattuk oda; a kérdéses nyugtákat azonban most ˙/. alatt csatoljuk.

3. Az aradi vértanuk szobrára kiadott 10 frt ajándéknál nincs kitüntetve sem az ellenőrző-főkönyvben, sem pedig az okmányon, hogy e kiadás választmányi határozattal engedélyeztetett.

Az aradi vértanuk szobrára a koszorut az önképző-osztály tette, amit a tagok később sem kifogásoltak soha; nem is kifogásolhatták, mert ezzel egyletünk csak a többi egyletek példáját követte, midőn lerótta a kegyelet adóját az 1848–49-iki hősök iránt. Különben azt hisszük, hogy ily csekély kiadásra az elnökségnek, a tagok utólagos vagy hallgatólagos jóváhagyása reményében, minden testületnél van joga.

4. Kohlmayer, Duppay és Joachim 50 –50 darab gyászjelentéseire – à 2 frt 50 kr. – összesen 7 frt 50 kr. adatott ki; ilynemü kiadásokról az alapszabály nem intézkedik. Van-e erre nézve külön választmányi határozat?

Kohlmayer, Duppay, Joachim és az előbbi s az utóbbi években még többeknek nyomatott 50–50 darab gyászjelentésre van választmányi határozat, ámbár ez felesleges, mert ez oly uzus, mely egyletünk 32 éves fennállása óta mindig megvan. A tény magyarázata különben a következő: minden elhunyt nyomdásznak ingyen nyomat munkaadója gyászjelentést, hogy szaktársai megadhassák neki a végtisztességet; az olyanoknak pedig, akik mint rokkantak vagy munkanélküliek halnak meg s igy az utolsó időben tényleg senkinél sem dolgoztak, ugyancsak az emlitett célból az egylet nyomat.

5. A Hornyánszky Viktor sirjára kiadott babérkoszoru ára, 6 frt, szintén nincs választmányi határozattal igazolva.

Hornyánszky Viktor sirjára, ki – mint minden egyleti tag által tisztelt munkaadó – tiz évig volt elnökünk, minden évben szoktunk koszorut tenni. Sőt mi több, arcképét egyleti helyiségünk számára 260 frt költséggel le is festettük és egy közgyülésen lelepleztük. Ezzel a szokásos 6 frtos koszoruval a tagok csak a kegyelet adóját róják le, ami nagyon furcsa szinben tünnék fel, ha előbb a választmányi ülésen vita tárgyát képezné.

6. László Vince 18, Rothenstein Mór 12, Bastl Károly 18, Dankó Károly 18, Potokovics Ágoston 12, Kovács György 12, Vagács Mihály 12, Kohn Vilmos 12 és Bozsik István 12 frt utisegélye az alapszabályok 47. §-a értelmében nincs igazolva.

E kifogásokra nézve a következő megjegyzéseink vannak:

Az igaz, hogy az alapszabályok 47. §-a szerint kevesebb az utisegély mint 12, illetőleg 18 frt, de viszont az alapszabályok 66. §-ának *c)* pontja, a közgyülés hatáskörét irva körül, igy szól: „Az egyleti tagok által hetenként fizetendő járulékok és különféle segélyezések nagyságának meghatározása." – E pont értelmében már az 1887. évi rendes közgyülés a következő inditványt fogadta el: „Ha valamely tag, kinek jogos igényei vannak a munkanélküliek és átutazók pénztárának segélyére, munkanélküliségének első vagy második hetében elutazik, az eddigi 8 frt helyett, ha nőtlen, 12 frt, ha nős, 18 frt uti segélyt kap." – Ez inditvány elfogadása következtében nemcsak a kifogásolt 9 tag kapott 12, illetve 18 frt segélyt, hanem évek során át kivülük még számosan. – Különben nemcsak az uti segélyt emeltük az elmult években, hanem emeltük – szintén közgyülési határozattal – a nőtlen munkanélküli tagok segélyét 4 frtról 5 frtra és 4 hétről 6 hétre, a nős munkanélküli tagok segélyét 5 frtról 7 frtra és ugyancsak 4 hétről 6 hétre; továbbá emeltük a rokkantsegélyt 5-ről 6-ra és az özvegyi végkielégitést 75 frtról 250 frtra. – Nagyon természetes, hogy mindez azért történt, mert egyletünk ez emeléseket megbirja a heti illetéknek 60 krról 70 krra emelése következtében; ez utóbbi tény azonban csak tagjaink humánus voltáról és páratlan áldozatkészségéről tanuskodik.

7. Zaka Lajosnak Évkönyv szerkesztéseért kiadott 50 frt engedélyeztetett-e a választmány vagy közgyülés által?

E pontra felvilágositásul szolgál az 1890. évi február 2-án tartott választmányi ülés jegyzőkönyve, mely a következő határozatot hozta: „Zaka Lajos jelenti, hogy az önképző-osztály bizottsága az Évkönyv szerkesztőségének 50 frtot szavazott meg. A jelentés tudomásul vétetik."

8. Stösser Adolfnak a Gutenberg szaklap szerkesztéseért fizetett 18 frt összegre van-e választmányi határozat, mert erről az alapszabály 51. §-a nem intézkedik.

A „Gutenberg" szerkesztéseért mindig járt tiszteletdij; 1890 julius végéig minden számért 2 frt, amely összeget az ez évi augusztus 3-án tartott választmányi ülés 3 frtra emelte Bauer Imre inditványára, amely igy hangzik: a „Typographia" szerkesztési tiszteletdija 6 frtban, a „Gutenberg"-é pedig 3 frtban állapittassék meg. Egyhangulag elfogadtatik." – Stösser Adolf a vizsgálat által felhozott esetben azért kapott 18 frtot, mert egyszerre 6 szám (47–52.) tiszteletdiját vette fel, amit ugy az ellenőrző-főkönyv emlitett tétele, mint az általa kiállitott nyugta is bizonyit.

9. A „Budapesti könyvnyomda- és kiadószövetkezet" négy drb részvényének bevásárlására forditott 101 frt 60 krról hiányzik a bevásárlási számla; nincs kitüntetve, hol vannak a részvények, letétbe helyeztettek-e s ki által? Végül az alapszabály 63. §-a értelmében e bevásárlás alapszabályba ütközik.

A „Budapesti könyvnyomda- és kiadószövetkezet" 4 drb részvényére nem lehet bevásárlási számla, mert a 101 frt 60 krt nem számlára fizettük ki, hanem a 4 drb részvényért, melyek Parall Ferenc hatósági biztos urnál vannak letétben, amit az általa kiállitott nyugta is bizonyit.

A vizsgálat e pontnál azt mondja, hogy e részvényvásárlás az alapszabályok 63. §-a értelmében alapszabályellenes. Ezzel szemben közöljük az alapszabályok 63. §-ának az egyleti vagyon kezelésére vonatkozó részét: „Az *értékpapirok* s egyéb fontos okmányok biztos elhelyezésére az egyleti helyiségben egy tüzmentes pénztár létezik. Az egyleti *pénzek* csakis az „Első hazai takarékpénztár"-ban tétetnek le gyümölcsözés végett."

E tétel azt bizonyitja csak, hogy a pénzt az „Első hazai takarékpénztár"-ban kell elhelyeznünk, azaz más takarékpénztárba vagy bankba nem tehetjük le, de azt nem bizonyitja, hogy *értékpapirokat* nem vehetünk; mert ha ugyan nem vehetnénk, ugy mily *értékpapirokat* kellene a tüzmentes szekrényben elhelyezni?

A különböző értékpapirok vásárlása különben épp ez értelemben már régi gyakorlat, sőt 1872-ben vettünk egy házat is, amely még most is tulajdonunkat képezi; e házat egy segélyző-osztály – a rokkantpénztár – vagyonából vettük és nem kifogásoltatott soha, annál kevésbé kifogásolható tehát a részvények vétele, mert ez tisztán az önképző-osztály vagyonából eszközöltetett, a segélyező-osztályok legcsekélyebb megterheltetése nélkül.

10. A Stibinger Henriknek fizetett 80 frt könyvtárnoki tiszteletdijra van-e választmányi ülési vagy közgyülési határozat?

A könyvtárnok 80 frt tiszteletdijat már több év óta huz, amit rendesen az első – alakuló – választmányi ülés szavaz meg; megszavazta először az 1890. évi március 28-án tartott választmányi ülés. E tiszteletdijért naponként köteles a könyvtárt este a tagok rendelkezésére bocsátani.

11. A kolozsvári kerület által beküldött 7933 frt 66 krból kiadásba helyezett 5500 frt takarékbetétről a könyvecske hol van? Az előlegül odaküldött 2433 frt 66 krnak a postakönyvben nincs nyoma.

A kolozsvári kerület által beküldött 5500 frtot, az ide ˙/. alatt mellékelt nyugta szerint, akkori elnökünk, lovag Falk Zsigmond vette át s Steiner Adolf számvivő tette a takarékpénztárba 47808, 47809 és 47810. számu könyvekkel, amelyeket átadott lovag Falk Zsigmondnak, aki ezt a szintén ˙/. alatti elismervénnyel nyugtázta. – Az egylet országos lévén, nagyon természetesen e pénz nem mint kolozsvári, hanem mint országos egyleti vagyon helyeztetett el. – A 47808. számu betéti könyv betegosztályi 2000 frtot képviselt, amelyet azonban ugyancsak lovag Falk Zsigmond 1890. évi október hó 31-én az ez évi nagy betegpénztári deficit fedezésére kiadott; a másik két könyv, a 47809. számu a 3000 frtot képviselő rokkantpénztári könyv, amelyhez időközben még 2922 frt 76 krt tettünk, továbbá a 47810. számu munkanélküli pénztári 500 frtos könyv megvolt ez évig, amidőn az ugyancsak ez évi február 5-én tartott választmányi ülés határozata értelmében az egylet vagyonát képviselő 16 drb takarékpénztári könyvet jelenlegi elnökünk, Egyessy Géza, három takarékpénztári könyvre helyezte el. Ez állitásunk igazolásául ide mellékeljük ˙/. alatt az 1891. évi julius 8-án lovag Falk Zsigmond által készitett kimutatást, mely az egyleti vagyon takarékpénztári könyveinek számait is tartalmazza.

A kolozsvári kerület 2433 frt 66 krja azért nincs a postakönyvben, mert ez tényleg nem küldetett el, hanem a kolozsvári kerület 7933 frt 66 kr. vagyonából csak 5500 frtot küldött be, mig a 2433 frt 66 krt ott tartotta kiadásai fedezésére. Ez kitünik az ellenőrző-könyvből és az évi mérlegből, ahol e 2433 frt 66 kr. is szerepel. Különben teljes felvilágositást ad az 1890. évi augusztus 31-én tartott választmányi ülés jegyzőkönyve, amely a fenti állitásokat szintén bizonyitja.

12. A postakönyv szerint 1891 május 8-án Csermák részére Bécsbe küldött 2000 frt hol van kiadásba helyezve, mely pénztárból és mi célból küldetett ez az összeg?

A postakönyv nem hivatalos egyleti könyv, hanem Steiner Adolf egyleti számvivő kézikönyve, aki más köröknél is visel szivességből pénztárnoki tisztet s igy e könyvbe beir minden általa a postára adott pénzt. E 2000 frtot nem az egylet, hanem az akkori nyomdász-árszabály-bizottság küldötte Steiner Adolf által Bécsbe és igy ehhez az egyletnek semmi köze.

13. A „Gutenberg”-nyomda részvényeire forditott 150 forintra nézve áll a 9. pont alatti észrevétel. Ugyanez szól a többi részvényre is.

Erre észrevételünk az, amit a 9. pontra tettünk.

14. Az önképző-osztály 2000 frt kölcsöntartozására, mint I., II. és III. részlettörlesztés kiadatott 300 frt hol van bevételben s illetve honnan ered e kölcsön tartozása az önképző-osztálynak? Van-e erre választmányi határozat? Átvételi elismervényben elnöki aláirás hiányzik.

15. Az önképző-osztály 500 frtos kölcsöne törlesztésére forditott 200 frt mint I. részlet és a 2000 frtos kölcsön törlesztésére kiadott 200 frt mint VII. és VIII. részlet, továbbá szintén a 2000 frt kölcsön törlesztésére forditott 700 frt mint IV., V., VI., IX., X., XI. és XII. részletekre nézve áll a 14. pont alatti észrevétel.

16. Az önképző-osztály 2000 frtos kölcsön tartozására kiadott 400 frt mint XIII., XIV., XV., XVI. részlettörlesztésre áll a 14. pont alatti észrevétel.

17. Az önképző-osztály 2000 frt kölcsöntartozása törlesztéséül fizetett 400 frtra, mint XVII., XVIII., XIX. és XX. részletre, áll a 14. pont alatti észrevétel.

18. A gépmesterek és nyomók körének kölcsönvisszatérités fejében fizetett 200 frt tartozás honnan ered és van-e erre nézve választmányi határozat?

19. A pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletétől az önképző-osztály által felvett s állitólag (1892 február 28-án) visszafizetett 100 frtról sem elismervény, sem választmányi határozat, sem pedig az oda lett elküldésnek a postakönyvben nyoma nincs.

A 14., 15., 16., 17., 18. és 19. pontokra nézve, a teljes igazságnak megfelelően, a következőket válaszoljuk: 1890. évi október 27-én a budapesti könyvnyomdászok – helyzetök javitása érdekében – beszüntették a munkát és a mozgalmat az egylet önképző-osztályának bizottsága vezette, amely az alapszabályok 52. §-ának értelmében alakul minden évben; ez a bizottság, támaszkodva az alapszabályok 2. §-ának *f)* pontjára (a tagok anyagi érdekeinek megóvása) és ugyancsak e szakasz 8. pontjára (a nyomdatulajdonosok és segédek közt megegyezés folytán megállapitott fizetési dijak és munkaidő felett való őrködés), amelyek az önképző-osztálynak kötelességévé teszik az itt zárjel közt emlitetteket, működését teljesen jogosnak és törvényesnek tartotta:

a) Mert a munkaadók nagy része a köztök és a segédek között 1885-ben létrejött dijazási és munkaidő-egyezséget már nem tartotta be. (Ez vonatkozik az emlitett 8. pontra.)

b) Mert minden egyesnek mint magánembernek, ugy a testületnek is joga van a testület összes tagjai részére a jobb anyagi helyzetre való törekvés (az *f)* pont).

A munkabeszüntetés a munkaadók ellentállása következtében megtörtént; a sztrájkbizottság (az önképző-osztály bizottsága) segélyekre kiadott 36.000 frtot, amit a következőképpen fedezett: 29.400 frtot önkéntes gyüjtésekkel, 4100 frtot az önképző-osztály hozzájárulásával és 2500 frtot kölcsön utján. (E kölcsönből 2000 frtot a bécsi, 100 frtot a pozsonyi nyomdászok, 400 frtot pedig a budapesti nyomdai gépmesterek adtak.) Az összes pénzt külön, az egylettől teljesen függetlenül kezelte az árszabály-bizottság.

Ezzel áttérünk az érdemleges válaszra. A 4100 frtot az önképző-osztály az 1888 február 28-án tartott rendes évi közgyülés határozata értelmében forditotta a munkából kilépettek segélyezésére; e gyülésen lovag Falk Zsigmond elnökölt és a jegyzőkönyvet aláirásával hitelesitette is és a határozat a következőképp szól: „Mondja ki a mai közgyülés, hogy az önképző-osztály – 2000 frt alaptőke érintetlen hagyása mellett – összes vagyonával segélyezheti az esetleges árszabálysértés miatt kilépetteket. Elfogadtatik.” – Ez időben (a sztrájkkor) az önképző-osztály vagyona 6100 frt volt, igy tehát 2000 frt, a közgyülési határozat értelmében, érintetlenül maradt.

Mint emlitők, az árszabály-bizottság 36.000 frtnyi kiadását a gyüjtésekből bejött 29.400 frton és az önképző-osztály által adott 4100 frton felül még 2500 frt kölcsönnel is fedezte; a bizottság működése azonban e kölcsönök törleszthetése előtt, már 1891 áprilisban megszünt s igy a kölcsönök törlesztése az önképző-osztály kötelességévé lőn. – Az 1891. évi március 22-én tartott rendes évi közgyülés, hogy az önképző-osztály által adott 4100 frt és a 2500 frt kölcsön megtérüljön, egy évi időtartamra felemelte az önképző-osztály heti illetékét 10 krral; 1400 tagot számitva Budapestre,ez 7280 frt bevételi többlet, igy tehát nemcsak a 4100 és 2500 = 6600 frt térült meg, de sőt még bevételi többletünk is volt.

A kérdésnek ilynemü megoldása, azt hisszük, nemcsak méltányos, hanem alapszabályszerü is volt; méltányos azért, mert a tagok áldozatkészségökkel megtéritették az önképző-osztály kiadását, alapszabályszerü pedig azért, mert a heti illeték felemelését vagy leszállitását az alapszabályok megengedik, valamint megengedik a kölcsönök felvételét is.

A fennebbiekből kiviláglik, hogy e 2500 frt kölcsön azért nem szerepel az egyleti könyvekben mint bevétel, mert az egylet önképző-osztálya az árszabály-bizottság helyett fizette ki, az 1891. évi március 22-én tartott közgyülés határozata értelmében, amely közgyülési határozat szerint e kiadás meg is térült.

De nemcsak az alapszabályok, hanem a gyakorlat is feljogosit bennünket, hogy a munkabeszüntetés miatt kilépetteket segélyezzük; tettük ezt már máskor is, igy 1886-ban, midőn a február 6-án tartott választmányi ülés, amelyen szintén lovag Falk Zsigmond elnökölt s amelynek jegyzőkönyvét szintén aláirta, 1000 frtot szavazott meg az akkori sztrájkolók segélyezésére, melynek kiosztását Darvas Adolf és Pető Lipót eszközölte más hárommal.

20. A Szentkirályi Márton jubileumára kiadott 11 frt 24 krra nézve van-e választmányi határozat?

Mindig szokás volt az egyletünknél, hogy ha valamely tagja 50 évet töltött a nyomdászatnál, ugy munkástársai ünnepélyt rendeznek tiszteletére, amely ünnepélyhez az önképző-osztály kivétel nélkül valami csekélységgel járul. Nemcsak Szentkirályi, hanem több mások is részesültek e megtiszteltetésben, de mindig az önképző-osztály bizottsága határozata értelmében.

21. Balázs Zsigmondnak a mérleg-készitésért fizetett 50 frtra nézve van-e választmányi határozat?

Balázs Zsigmond is már évek óta kap az évi mérleg készitéséért 50 frtot; a mérlegnek idegen szakerő közbejöttével való készitését az 1890. évi február 2-án tartott választmányi ülés javasolta az ez év március 23-án tartott rendes évi közgyülésnek, amely helyeslőleg vette tudomásul.

22. Neufeld Mór 33 frt 36 kr. fizetésére van-e választmányi határozat?

Neufeld Mór havonként 66 frt 66 kr. fizetést kapott 189 november 16-tól 1892 február végéig, az 1891 november 8-án tartott választmányi ülés határozata értelmében. E határozat igy szól: „Zaka Lajos jelenti, hogy az esküdtszék itélete következtében reá mért 3 havi fogházbüntetés miatt 3 hóra eltávozik; egyszersmind kéri a választmányt, hogy helyettesitéséről gondoskodjék. Távolléte alatt Neufeld Mór bizatik meg a teendők végzésével.” – Igy tehát Neufeld 3 hónapon át Zaka fizetésével őt helyettesitette; hogy miért maradt fél hónappal tovább állásában, annak egyszerü oka az, mert valaki rögtönösen nem távozhatik, amit megtesz minden jóravaló munkaadó is munkásával.

23. A bevételi rovatban előfordul, hogy a betegpénztár kölcsönt kapott az árszabály-bizottságtól 700 frtot; miféle bizottság ez? Ki kezeli pénzét, honnét származik bevétele?

Az árszabály-bizottságot, mint már fennebb is emlitők, az egylet önképző-osztályának bizottsága képezte; ennek a bizottságnak gyüjtött pénzekből, amelyeket az egylettől teljesen függetlenül kezelt, tekintélyes vagyona volt s e vagyonból adta a kölcsönt, kamat nélkül, tisztán csak azért, hogy az egylet a betegpénztári deficit fedezésére ne legyen kénytelen a takarékpénztárból kivenni. Ez nem alapszabálysértés, hanem jótétemény, vagy mondjuk szivesség.

Az árszabály-bizottságnak, mint az önképző-osztály bizottságának külön alapszabálya nem volt, mert az egyleti alapszabályok már emlitett 2. § *f)* pontja és ugyane szakasz 8. pontjára támaszkodva járt el. E bizottság 1892. év április havában teljesen feloszlott.

Az igaz, hogy van a nyomdai munkásoknak most is egy árszabály-bizottsága, de ez az egylettől teljesen függetlenül működik s amely 1892 május havában egy általános nyomdászgyülésen, ahol a hatóság képviselője is jelen volt, választatott. Ehhez a bizottsághoz azonban, valamint működéséhez, az egyletnek semmi köze s igy erre a vizsgálat nem is terjed ki.

Ezzel befejeztük válaszunkat a hozzánk intézett kérdésekre, abban a reményben, hogy azok – mindenben ragaszkodva a hű igazsághoz – kielégitik a vizsgálatot és erőtlenné teszik az ellenünk, előttünk ismeretlen emberek által emelt vádakat.

Ha esetleg történtek is mulasztások, de az alapszabályoktól való oly eltérés nem történt, hogy egyletünket a legsulyosabb büntetés, a feloszlatás érhetné, mert még a feloszlatási rendelet kelte előtt, ez évi március hó 26-án tartott rendes évi közgyülésünkön elhatároztuk alapszabályaink oly értelemben való módositását, hogy egyletünk jövőben – mellőzve minden mást – csak tisztán segélyező és önképző legyen.

Budapest, 1893 junius hó 27.

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének választmánya."

Az augusztus hó 29-én tartott választmányi ülésen Parall Ferenc hatósági biztos kijelentette, hogy a választmány válasza a kifogásolt kérdéseket illetőleg teljesen kielégitő és igy ő minden lehetőt el fog követni, hogy a felfüggesztés legkésőbb még abban az évben visszavonassék.

A fennebbiekből látható, hogy a vizsgálat által kifogásolt pontokra teljesen meg tudunk felelni s Parall Ferenc hatósági biztosunk már az augusztus 29-én tartott választmányi ülésen azt helyezte kilátásba, hogy már szeptemberben rendben lesz az egész felfüggesztési ügy.

Ámde mindez nem történt meg, ami azonban sem Parall Ferenc jóakaratán, sem a választmány ügybuzgóságán mulott.

A választmány megtett mindent: készitett egy uj alapszabály tervezetet, amelyben, az igaz, benne volt még az önképző-osztály, mert hisz ezt Darvas, Prohaszka és társaik is kivánták, csak ki volt hagyva a „Typographiá"-nak az egylet által való kiadási joga.

Junius 12-iki keltezéssel az egyesület megkapta a vizsgálat költségeiről szóló hatósági végzést, melynek szövegét alább közlöm:

7381/1893. szám.

Tárgy

Obadich János és Rédl György h. szakértők jelentése a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleténél elrendelt számadási és pénztárkezelési vizsgálat befejeztéről.

Végzés

Miután Parall Ferenc kerületi esküdt, kiküldött hatósági biztos jelentése szerint az elrendelt szakértői vizsgálat Obadich János ur által 33 napon át és Rédl György ur által 32 napon át tényleg teljesittetett és befejeztetett és annak eredménye neki átadatott, ennélfogva Obadich János urnak szakértői dija 165 frt, azaz egyszázhatvanöt forintban, Rédl György urnak szakértői dija pedig 160 frt, azaz egyszázhatvan forintban ezennel megállapittatik és felhivatik a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének vezetősége, hogy e szakértői dijakat az egylet folyó bevételeiből a nevezett szakértőknek nyugta ellenében fizesse ki, vagy amennyiben erre elegendő fedezettel nem rendelkeznék, erről tegyen jelentést, hogy e dijak az egylet vagyonából fizettethessenek ki.

Miről Parall Ferenc kiküldött hatósági biztos, Obadich János és Rédl György urak tudomás, valamint a nevezett egylet vezetősége miheztartás végett végzésen értesittetnek. Budapesten, 1893 junius hó 12-én. A IV. kerületi elöljáróság, mint I. foku iparhatóság: *Prohaszka*, jegyző. *Pesti*, előljáró.

Ezenkivül még dr. Gold Simon ügyvéd 408 frt 87 kros és egyéb, a feloszlatásnál felmerült költségekről (gyülési terembérek, nyomtatványok stb.) szóló 250 frtos számlákkal együtt 983 frt 87 krt tettek ki ezek a költségek.

A választmány, az 1893 március 26-án megtartott rendes évi közgyülés határozatának megfelelően, Zaka Lajos elnöklete alatt egy tiz tagból álló alapszabálymódositó bizottságot választott[265] és ez a bizottság az alapszabálytervezetet kidolgozta, mely tervezetben az önképző-osztály ugyan még benfoglaltatott, de az anyagi érdekek megvédéséről szóló pont kihagyásával. A tervezet a Typographia 1893 augusztus 18-iki számában lett közzétéve. Ezt az alapszabályt a választmány azonban egyelőre nem terjesztette fel a miniszterhez.

A nyomdatulajdonosok, miután az egyesület már minden, a tagok anyagi érdekeinek megvédésére vonatkozó pontot törölt az alapszabályokból és miután közben az alakulóban levő szakegyesület szeptemberben közzétett alapszabály-tervezetéből látták, hogy ez fogja jövőben az anyaegyesület helyett az agitációt vezetni, 1893 november 29-én a IV. kerületi előljáróságnál lépéseket tettek arra vonatkozólag, hogy az egyesület továbbra is fennállhasson, de ezt, az alább közölt és a IV. kerületi előljáróságnál felvett jegyzőkönyv szerint, *kegyesen* a következő feltételekhez kivánták kötni:

> „A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyesületének feloszlatása iránt alulirottak előadják, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete feloszlatása tárgyában a fő- és székvárosi Tanácshoz 1891 április 30-án 16348. szám alatt beadott, az egylet feloszlatását célzó kérvénybeli kérelmet olyképpen kivánják módositani, hogy amennyiben a nevezett egylet tisztán a humanisztikus érdekeket folytatandja s az egyleti vagyonból sztrájk- vagy egyéb magáncélokra semminemü összegeket nem fordit, az egylet továbbá az ugynevett árszabálybizottsággal semmiféle összefüggésbe nem hozatik, végre, ha szükségét látná az egylet az egyleti dolgok szempontjából valamely értesitőt tartani, tisztán ilyet, nem pedig más közlönyt tartson.
>
> Kijelentik egyuttal, hogy az egylet működése ellen, sem az 1890. év végén tartott sztrájk előtti, sem a sztrájk utáni időből kifogásuk nincs, ezek szerint előadott feltételek mellett az egylet további működését nem ellenzik, hanem az alapszabályok ilyetén módositása esetén és azon kikötéssel, hogy az egylet felett állandóan egy hatósági biztos alkalmazása mellett és tekintettel arra, hogy a munkaadók adakozásából keletkezett az egyleti vagyonnak egy része és tekintettel arra, hogy alulirott munkaadók bizonyos hányadban, bár önként az egylet fentartásához hetenként, illetve évenként bizonyos összegekkel hozzájárultak, kivánatos volna – épp ugy, mint az 1891. évi betegsegélyző törvény azt kontemplálja –, miként a munkaadók bizonyos hányadban a felügyelet tekintetében kiküldötteik által ezen jogukat gyakorolják, jelen egyesületnél is, a munkaadók bevonása mellett ezen felügyeleti jog gyakoroltassék, az egyletnek további működését óhajtják. K. m. f. Felolvastatván, jóváhagyólag aláiratott."

Erre a jegyzőkönyvre, az 1893 december 31-én tartott választmányi ülés megbizásából az elnökség nevében Zaka Lajos a következő választ nyujtotta be:

> Válasz a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete" feloszlatása ügyében, a fővárosi panaszos munkaadókkal a IV. kerületi előljáróságnál, 1893 november 29-én felvett jegyzőkönyvre.
>
> Az emlitett egylet választmánya megbizásából van szerencsém a hivatkozott jegyzőkönyvre a következő észrevételeket tenni:
>
> Mindenekelőtt köszönettel vesszük a munkaadók ama jóakaratát, amely abban nyilvánul, hogy bizonyos, általok jelzett feltételek teljesitése mellett nemcsak visszavonják az 1891. évi április 30-án 16.348. szám alatt a főváros tanácsához beadott feloszlatási kérvényüket, de sőt – mint a jegyzőkönyv végén olvasható – még az egylet további működését is óhajtják.
>
> Ezzel áttérünk azokra az óhajokra, amelyeket a munkaadók a jövőben teljesitendőnek vélnek, de amelyek már nagyrészt jelenleg is teljesültek.

[265] Brikovics János, Feldmann Mór, Leimer Pál, Lipp Károly, Dobes Ignác, Neuwirth Lipót, Bauer Imre, Krehmann Lajos, Heinrich Károly, Gelberger Mihály.

Óhajtják, hogy az egylet tisztán a humánus céloknak éljen, ne vegyen részt és ne segélyezzen sztrájkokat és ha szüksége van közlönyre, tisztán egyleti közlönyt tartson fenn.

Ezek az óhajok teljesültek; az egylet tisztán humánus céljainak él, sztrájkokban nem vesz részt és nem segélyez, amit legjobban bizonyit az, hogy az utóbbi időben néhány fővárosi és vidéki üzletben előfordult bérmozgalomba az egylet vezetősége nemcsak pénzzel, de még tanáccsal sem folyt be, hanem mindezt az egylettől teljesen függetlenül álló „Árszabálybizottság" tette. – Ez utóbb emlitett bizottságot nem egyleti gyülésen választották a nem egyleti tagok is, hanem egy a rendőrségnél bejelentett általános gyülésen; igy tehát e bizottsághoz – mint emlitők – az egyletnek és vezetőségének semmi köze.

Ha e bizottság tagjai, vagy maga az egész bizottság, oly dolgot követ el, ami törvénybe ütközik, ám tessék őket sujtani, de ne a vele semmiféle érintkezésben nem levő egyletet.

Ami az egyleti közlöny iránti munkaadó-kivánságot illeti, már ez is teljesült, amennyiben az egylet kiadásában 24 évig megjelent „Typographia" lapot az egylet már ez évi január 14-ike óta nem adja ki. E lap tartalma és iránya ellen volt a munkaadóknak legtöbb kifogásuk, most azonban – nem lévén semmiféle lap – nem lehet semmiféle tartalmat vagy irányt akár helyeselni, akár kifogásolni. Eggyel több ok a békére és érintkezésre.

Ami a jegyzőkönyvben foglalt többi óhajt illeti, azok mind olyanok, hogy teljesitésük nem tőlünk, hanem törvényhozási intézkedéstől függ. Egyletünk magánegylet lévén, ott hatósági biztos nem szerepelhet; ha azonban a munkaadók részt akarnak venni az egyleti felügyeletben, ugy nekünk az ellen nemcsak kifogásunk nincs, de sőt szeretnők is: ezért azonban viszont mi meg azt kivánjuk, hogy járuljanak is bizonyos hányaddal a terhek viseléséhez, amit jelenleg egy pár (talán öt) kivételével nem lesznek meg.

Ez válaszunk, aminek szives figyelembe vételét kérjük.

Budapest, 1894. A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleté"-nek választmánya: *Zaka Lajos*, alelnök."

Parall Ferenc hatósági biztos a tanács utasitása folytán, már az egyesület válaszát megelőzőleg, 1894 január 14-én megtiltotta az egyesületnek azt, hogy a Typographiát tovább is kiadhassa. Az akkori parciális sztrájkok a nyomdatulajdonosokat rendkivül felizgatták és ezért közbenjárásukra a hatóság eltiltotta a lapnak az egyesület kiadásában való megjelenését. A nyomdatulajdonosok egyébként már az 1893 november 29-én felvett jegyzőkönyvben is tiltakoztak a lap kiadása ellen. A választmány az alapszabályra való hivatkozással, melynek értelmében a lapra minden tagnak joga van, hiába tiltakozott ezen önkényes eljárás ellen, nem használt semmit sem. Ez a határozat 5 krajcár illetékemelést jelentett volna, mert külön kellett a lapot venni. Az 1894 január 25-én tartott rendkivüli közgyülés erre való tekintetből a tagsági dijat 5 krajcárral leszállitotta, Zaka Lajos helyett pedig, ki, mint az egyesület tisztviselője nem jegyezhette a lapot, Lipp Károly[266] választatott meg felelős szerkesztővé, Brikovics János pedig kiadóvá. Ezzel a Typographia legalább teljesen szabad orgánum lett és nem kellett miatta az egyesületnek ujabb hatósági vexaturákat elszenvednie.

1894-ben, miután a választmány belátta, hogy a felfüggesztés még beláthatlan időkig sem lesz visszavonva, ugy határozott, hogy az alapszabályokat ujabb átdolgozás után felterjeszti a belügyminiszterhez. Az 1894 április 8-án tartott közgyülés az uj tervezetet elfogadta és Egyessy Géza helyett Concha Károlyt választotta az egyesület elnökévé, aki azonban ezt a tisztséget nem fogadta el. A választmány ennélfogva Czettel Gyula nyomdatulajdonost kérte fel az elnöki állásra, aki a következőkben válaszolt a választmánynak, illetve az annak nevében eljáró bizottságnak:

[266] Lipp Károly 1908 február 21-én halt meg Budapesten. Minden tekintetben jó kolléga volt, 1885-tól haláláig élénk részt vett a szervezeti mozgalomban, hosszu évekig szerkesztette a Gutenberget és felelős szerkesztője volt a Typographiának, s igen sokáig volt a lap kiadója is.

„T. Neuwirth Lipót urnak. Helyben. Szives megkeresése folytán tisztelettel értesitem Önt, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének megbizottját, hogy a nekem felajánlott elnöki tisztséget csakis oly esetben foglalhatnám el, ha az egylet elvileg kimondja, hogy kizárólag jótékonysági, illetőleg segélyezési jellegü lévén, önképzőköri, lapbizottsági vagy árszabályügyi dolgokkal nem foglalkozik és az alapszabályok ily értelemben megváltoztatandók. Módositandó volna az 50. §, hogy: Elnök csakis a főnökök vagy igazgatók sorából választható *és pedig az általános betegsegélyző-törvény értelmében (?) mindig 3 (három) évre;* az 55. §, hogy: Az alapszabályszerüen meghatározott segélyezések az elnök (vagy az elnöknek felelősséggel tartozó helyettes) utalványa alapján fizettessenek ki stb. Kellő helyen felveendő volna még, hogy az egylet működéséről havi Értesitőt bocsát ki és ezt minden tagnak és minden főnöknek dijtalanul megküldi. Továbbá: az egyesület tisztviselői egyuttal a választmány tagjai nem lehetnek. Ha a t. választmány ezen – csak tájékozásul felsorolt – javaslataimat elfogadhatóknak és kivihetőknek tartja, szivesen kész vagyok ez ügyben tovább is tárgyalni. Maradtam kiváló tisztelettel Czettel Gyula."

A közgyülés tehát itt elszámitotta magát, mert az előbbi elnök nem kivánt semmi kikötést. Miután az elnöki állást sem Nagy Sándor nyomdatulajdonos, sem Fischer Ignác betüöntődetulajdonos nem volt hajlandó elfogadni, a julius 22-én tartott rendkivüli közgyülés mégis Czettel Gyulát választotta meg elnökké, Zaka Lajos helyett pedig I. alelnökké Leitner Pál választatott meg.

A történelmi hűség okáért azt is fel kell emlitenem, hogy Czettel Gyula mint elnök mindent elkövetett, hogy az egyesület végre régi állapotába visszakerüljön s alapszabályokhoz jusson s a tanácsnál azonnal a vizsgálat befejezését és az eljárás beszüntetését kérte. Az augusztus hó 5-én tartott alakuló-ülésen Czettel Gyula elnök kijelentette, hogy miután óhaja, hogy egy uj alapszabálytervezet készittessék, kéri, hogy erre a célra egy bizottság választassék.[267]

A bizottság 1894 október havában elkészült az uj tervezettel. Az alapszabályból kimaradt az anyagi érdekek megvédésére vonatkozó rész, az egyesületi közlöny kiadásának joga és kötelezettsége. A segélyeknél osztályoztatott az özvegyi segély, megszorittatott a tagdijjal való hátralékbanmaradás. Az elnök személyére nézve kimondatott a tervezetben, hogy minden tag választható és az, hogy a mandátum három évre szól. A december 16-án és 30-án tartott gyüléseken ezt a tervezetet több lényeges módositással elfogadták, azonban a végleges döntés az 1895-ben tartandó kongresszusra bizatott.

Az 1895 március 17-iki választmányi ülés Czettel Gyula, Lipták Lajos, Wildner Alajos, Téri Sándor, Steiner Adolf, Neuhäusler Vilmos, Neuwirth Lipót és Balázs Károly tagokból álló bizottságot küldött ki, hogy a minisztertől az alapszabályok jóváhagyását és a felfüggesztés visszavonását kérje. A miniszter a küldöttségnek azt felelte, hogy az ügyet „tanulmányozni" fogja s amennyiben magasabb állami érdekekbe nem ütközik, a kivánságnak mielőbb eleget fog tenni.

Ezt megelőzőleg különben a hatóság az egyesületi választmány sürgetésére végre maga is utasitotta a kiküldött hatósági biztost, hogy a vizsgálatot fejezze be és ennek anyagát saját észrevételeivel mielőbb terjessze be. A hatóság erre vonatkozó felszólitása a következő:

12.433/94. szám.

Tárgy:

Parall Ferenc ügyvéd, kerületi esküdt, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének hatósági biztosa, a nevezett egylet tulajdonát képező, egy eladott ingatlanból befolyt vételár cimén letétbe helyezi az I. Pesti Hazai Takarékpénztár terézvárosi fiókjának 86.084/g számu betéti könyvét 5141 frt 33 kr., azaz ötezerszáznegyvenegy forint harminchárom krajcár betéttel, 1893. évi november 29. napjáról kiállitva.

[267] Megválasztattak: Czettel Gyula, Lipp Károly, Neuwirth Lipót, Heinrich Károly, Szénássy József, Neuhäusler Vilmos, Botsák Ferenc.

Határozat:

A letett összeg a 97. letét-naplószám alatt őrizetbe vétetik s felzeten felhivatik Parall Ferenc kerületi esküdt ur, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének hatósági biztosa, hogy nevezett egyesület ellen elrendelt vizsgálatot mielőbb fejezze be és az 1893. évi 8698/IV. ker. számu határozattal közölt 39.664/4–10. számu belügyminiszteri rendelet értelmében véleményes jelentését mutassa be. Budapest, 1894 október 26. A IV. kerületi előljáróság: *Kühne Emil*, előljáró."

A hatósági biztos azonban csak 1895 október havában terjesztette be a vizsgálat iratait a tanácshoz.

A VI. országos nyomdászkongresszus, mely az utolsóelőtti volt, 1895 április 14–16-án tartatott meg és majdnem kizárólag az alapszabály és az ügykezelési szabályok módositásával foglalkozott. A módositások azonban nem mindenben feleltek meg az *akkori* egyesületi viszonyoknak. Humanitárius szempontból mindenesetre szép eszme volt az, hogy minden özvegy, tekintet nélkül arra, hogy törvényes vagy ezzel ellenkező házasságban élt-e az elhalt taggal, segélyben részesüljön, gyermekeivel együtt. Ez azonban nagyon messzemenő határozat volt az egyesület anyagi állapotához mérten. Miután azonban a kongresszus ezeket a segélyeket részben redukálta[268], a hangulat annál élesebben fordult az előbbi határozat ellen. Kár volt, hogy ezzel a kongresszusnak a munkanélküli segély egyenjogositását kimondó határozata is veszélyben forgott. Ezen kivül azonban a kongresszus kompetenciáját illetőleg is megoszlottak a vélemények, amennyiben a tagok többsége nem akarta a kongresszus azon határozatát elismerni, hogy a közgyülésnek a kongresszus a fóruma. Nemsokára a kongresszus után 800 tag egy rendkivüli közgyülés egybehivását kérte a következő napirenddel: A központi rendkivüli közgyülés állal kiküldött kongresszusi tagok működésének elbirálása és az efelett való határozathozatal.

A gyülés május 26-án tartatott meg s Janovits Ferenc határozati javaslatának elfogadásával a kongresszusi határozatokat elvetette. A határozati javaslat szerint „a kongresszuson felhatalmazás nélkül oly intézkedések vétettek fel az alapszabályokba, melyek az egyesületre nézve veszéllyel járnak, ennélfogva a közgyülés kimondja, hogy a kongresszusi tagok eljárását helytelennek és érvénytelennek tekinti s a kongresszus határozatait csak annyiban fogadja el, amennyiben azok a mai közgyülés által elfogadhatóknak találtatnak. Egyuttal kimondja a közgyülés, hogy az egyesület kongresszusokat nem kiván többé tartani. Az alapszabályokat pedig csak akkor fogadja el végleg, ha 1. csakis törvényes hátramaradottaknak adatik ki az özvegyi segély és pedig 5 évi befizetés után 50 forint, 10 évi után 250 forint; 2. ha az alapszabályokba felvételik az a rendelkezés, hogy választmányi tagok csak oly tagok lehetnek, kiknek foglalkozásbeli tartozásuk nincsen; 3. a vidéki tagok a központi választmány választásánál együtt szavaznak a központi tagokkal és inditványokat küldhetnek be, melyeket a választmány napirendre tüz s amennyiben a választmány az inditványt nem támogatná, az egyesület költségén egy küldöttel képviseltethetik magukat. A vidéki kerületek önállóan működnek, esetleges felebbezés esetében másodfokon a központi választmány, harmadfokon pedig a központi közgyülés dönt. E határozatoknak az alapszabályokba való beillesztésével a választmány bizatik meg, nemkülönben megbizatik azzal, hogy a kisebb ügykezelési szabályokat megfelelően módositsa és az alapszabályokat ezután terjessze fel a belügyminiszterhez."

A választmány ujra átdolgozta az alapszabálytervezetet s első dolga volt abból egy példányt Parall Ferenc hatósági biztosnak beküldeni, ki ugy nyilatkozott, hogy amig nem lesz jóváhagyott alapszabály, addig nem lehet az egyesületi állapotok rendbehozásáról beszélni. A

[268] 50 korona helyett 100 koronát (ötévi tagság után) és 500 korona helyett 300 koronát (tizévi tagság) állapitott meg a kongresszus Rothenstein inditványára.

választmány, miután 1895 julius 6-án felterjesztette az alapszabályokat, arról értesült, hogy a hatósági biztosnak a felterjesztett alapszabályok ellen különféle kifogásai vannak; ilyen volt elsősorban az, hogy a betegsegélyző- és a rokkantsegélyző-pénztár, a munkanélküliek pénztára és az önképző-osztály egyesittessék. Az önképző-osztály még benne volt az alapszabályokban, de miután a szakegyesület 1895 julius 14-én megalakult, már mindenki tisztában volt azzal, hogy az önképző-osztálynak nincs célja.

A főváros tanácsa 1895 augusztus 1-én 31385/95. számu határozatával zár alá helyezte az anyaegyesület vagyonát, ami arra vezethető vissza, hogy a budapesti nyomdászok megtették az árszabálymozgalom megindításához szükséges lépéseket. Ilyenformán nem sok kilátás volt arra, hogy a felterjesztett alapszabályok mihamar jóváhagyatnak.

Parall Ferenc hatósági biztos 1895 október havában 14263/95. szám alatt beterjesztette véleményét a IV. kerületi előljáróságnak, honnan az a tanácshoz került. A tanács 1895 december hónapban 49636/95. szám alatt a belügyminiszterhez terjesztette fel a két ládára való iratcsomót, honnét 1896 február 7-én 1256/96. szám alatt ujra a tanácshoz kerültek vissza. A tanács 1896-ban 5512/96. szám alatt ismét a belügyminiszterhez küldte fel, hol az óriási módon felszaporodott, 15 kilogramm sulyu aktahalmaznak a sok vándorlás után – nyoma veszett. Egy okos ember valószinüen megkönyörült rajta és igy önkéntelenül beszüntette az egész, évekig huzódó vizsgálatot.

Az 1895 julius 6-án felterjesztett alapszabályokat a választmány visszakérte és 1897 augusztus 15-én egy öttagu bizottságot választott egy uj alapszabálytervezet kidolgozására.

A tervezetet a választmány 1897 november havában osztotta szét a tagoknak s miután Czettel Gyula elnök már a november hó 7-iki választmányi ülésen bejelentette, hogy a miniszteriumban az összes iratoknak nyoma veszett, határozatba ment, hogy az egyesület ellen folytatott vizsgálat és hatósági felügyelet megszüntetése tárgyában sürgős kérvény intéztessék a belügyminiszterhez. Az uj alapszabálytervezetből, az 1895-ben benyujtott alapszabállyal ellentétben, már kihagyatott az önképző-osztályra vonatkozó szöveg. Ezenkivül azonban más fontos ujitások is felvétettek az uj alapszabályok szövegébe, melyek között fontos a rokkantsági segély osztályozása, a munkanélküliségi segélynél a napi segély bevezetése és a segélyezés időtartamának meghosszabbitása.

A tervezethez Zaka által készitett kommentárban, melynek szövegét az uj alapszabálytervezet helyett alább közlöm, különben már kidomborodik az uj, tisztán segélyezéssel foglalkozó egyesület hatásköre.

Az alapszabálytervezet magyarázata

Most, midőn az ország összes egyleti tagjai már megkapták az alapszabálytervezetet, kötelességünknek tartjuk azt röviden magyarázni, legalább a lényegesebb változtatásokat, már csak azért is, mert az idő rövidsége miatt német nyelvü szaktársaink is csak magyar példányokat kaphattak.

Mielőtt azonban a magyarázatokba bocsátkoznánk, felkérjük a kerületek vezetőségeit, hogy haladéktalanul tartsanak rendkivüli közgyülést és a központban 1898 január 9-én tartandó közgyülés előtt küldjék be az egyes pontokhoz nézetüket, hogy ne érhesse a központot az egyoldalu eljárás vádja.

Az alapszabályokban a legfontosabb változtatás az önképző-osztály elhagyása, aminek következtében az egylet teljesen segélyezővé válnék.

Ez az osztály az utóbbi években – amint tudjuk – éppenséggel nem felelt meg *régi* hivatásának, amennyiben nemcsak a hatósággal jött az *egész* egylet miatta összeütközésbe, de az oly tagokkal is, akik a többségnek a munkásszervezkedés tekintetében követett elveit nem helyeslik s ennek dacára mégis kötelesek voltak e pénztárba fizetni.

Ma már belátja minden osztálytudatos munkás, hogy a szervezkedést más téren kell fejleszteni: ez a tér a szakegylet és a lapbizottság; az igaz, hogy ez uj terhet ró reánk, de a teherviselés következtében anyagi helyzetünk általánosságban javult, amit legjobban bizonyit az utolsó 10 év.

Mi nem valljuk azt az elvet, hogy minél kevesebb a segély, a nyomor következtében, annál jobb elvtársakká válnak a tagok, sőt inkább az az elvünk, hogy minél magasabb az illeték és igy a segély is, annál kitartóbbakká a tőke ellen való küzdelemben.

Ez az oka annak, hogy az önképző-osztály megszüntetése dacára sem szállitottuk le az illetéket, mert ha ezt tesszük, ugy tönkre menne a rokkant-, özvegy- és árvapénztár s vele együtt a munkanélküli és viatikumpénztár is. Már pedig e két pénztár bukását, azt hisszük, egy tag sem kivánja.

Az önképző-osztályra eső 8 krt az alapszabálymódositó bizottság a segélyező osztályoknak szánta, aminek következtében a 70 kros illeték a következőkép oszlanék meg: betegpénztárra 30, rokkant-, özvegy- és árvapénztárra 15 és a munkanélküli pénztárra 25 kr. Megjegyezzük e helyen, hogy a vidéki tagok 60 kros illetékét nincs szándékunk emelni s az elosztás ebben az arányban történnék.

A betegpénztár eszerint körülbelül maradna a régi állapotban, mert ez megbirja a terhet. A rokkantpénztárra eső illeték is megmaradna és e pénztáron ugy vélünk segiteni, hogy a segélyt osztályozzuk, még pedig a következőkép:

I. osztály: Akik felszabadulásuk után az első négy hétben léptek az egyesületbe: 10 évi tagság, vagyis 520 teljesen befizetett hét után, hetenként 8 korona; 15 évi tagság, vagyis 780 teljesen befizetett hét után, hetenként 10 korona; 20 évi tagság, vagyis 1040 teljesen befizetett hét után, hetenként 12 korona; 25 évi tagság vagyis 1300 teljesen befizetett hét után, hetenként 14 korona segélyt kapnak.

II. osztály: Akik felszabadulásuk után később lépnek be, csak 15 évi tagság után kapnak segélyt, még pedig a következőkép: 15 évi (780 hét) tagság után 10 koronát, 20 évi (1040 hét) tagság után 12 koronát, 25 évi (1300 hét) tagság után 14 koronát.

A rokkantpénztár terhein könnyitendő, jónak tartjuk osztályozni az özvegyi végkielégitést is, még pedig a következőkép: Az özvegysegély 5 évi (260) heti tagság után 50 korona, 10 évi (520 heti) tagság után 300 korona, 15 évi (780 hét) tagság után 400 korona és 20 évi (1040 hét) tagság után 500 korona és egyszersmindenkorra szól.

Az árvasegély megmaradna jelenlegi nagyságában és a jelenlegi várási idő mellett. Tudjuk azt nagyon jól, hogy sok szaktársnak nem tetszik ez az osztályozás, mert ezáltal 1–2 évet veszit, tudjuk azt nagyon jól, hogy sok szaktárs csak a segély mellett beszél, de arról nem, hogy megbirja-e a pénztár ezt, vagy ha nem birja meg, ugy emeljük az illetéket. Ám tessék az osztályozást elvetni, maradjunk meg a régi rendszer mellett, de akkor emeljük az illetéket 10 krral és a vidék is annyit fizessen, mint a főváros.

Különben az osztályozás mellett nemcsak mi, hanem az *igazság* és a *kormány* is szól, különösen az utóbbi, aki nem engedi a tagok *megszerzett* jogait kockára tenni a folytonos deficittel, ami pedig hogy fennáll, bizonyitja a következő tábla, amely szerint a rokkant-, özvegy- és árvapénztár vagyona a tagok számarányához képest, az utolsó öt év alatt, midőn már a kolozsvári egylet vagyona is nálunk volt, igy alakult, illetőleg igy fogyott:

	Vagyon	Tagok száma	Esik egy tagra forint
1892. évben	83.036,87	2375	34,97
1893. évben	84.508,10	2402	35,18
1894. évben	85.088,08	2640	32,23
1895. évben	90.070,74	3801	32,15
1896. évben	89.293,73	2820	31,31

Összehasonlitva tehát most azt, hogy 1892-ben egy tagra 34,97 frt törzsvagyon esett, mig 1896-ban csak 31,31 frt esik, ugy arra az eredményre jutunk, hogy egy tagnál 3,66 frt a deficit, ami 2820 tagnál 9969,20 frt deficitnek felel meg. Ez a tényleges számitás, nem pedig az, hogy a pénztár öt év alatt 5000 frttal szaporodott, mert ezzel szemben a tagok száma is szaporodott ötszázzal.

Az osztályozás különben nem uj: benne volt az a régi alapszabályokban is és csak egy bizonyos meggondolatlan áramlat seperte el[269] és *benne van minden hasonló, velünk kölcsönösségben lévő egylet alapszabályaiban is.* Például: Németországban 10–15 évi tagság után csak 4 frtot kap a rokkant, mig özvegyi végkielégités és árvasegély egyáltalán nincs, dacára a 60 krajcáros illetéknek. Ausztriában 15 évi tagság után 4,50, 20 évi tagság után 5 frt, 30 évi tagság után 6 frt segélyt kap a rokkant, mig az özvegysegély maximuma csak 150–200 frt és az árvasegély 3 frt havonta, holott a heti illeték 65–72 kr. Svájcban 3,60 frank a rokkantsegély és árvasegély nincs a 105 centimes illeték mellett. Ezek velünk kölcsönösségben álló, sokkal gazdagabb egyletek, mint a miénk; az osztrák egyesület 7000 taggal és 574.863 frt vagyonnal, a németországi 30.000 taggal 2,000.000 frt vagyonnal, a svájci pedig 1500 taggal és 159.427 frank vagyonnal bir, mi pedig csak 130.000 frt vagyonnal birunk 3000 taggal szemben.

Szervezetünk különben is oly magas segélyt ad, aminőt más magánegyesület nem képes adni; a magántisztviselők egyesülete például 400 frtos rokkantsegélyt 30 frtos évi tagsági dij után ad 10 évi karencidőre. Ha azonban az illető belépő már 35 évnél idősebb, ugy a tagsági dij 45–64 frtig is emelkedik. Mi pedig rokkantsegélyt, özvegyi végkielégitést és árvasegélyt is adunk évi 7,80 kr. illetékért. No de mindezt nem azért hozzuk fel, mintha mi is biztositó intézetet akarnánk csinálni. De különben is mi van a *jelenlegi* alapszabályokban? Az, hogy a rokkantsegély 5 frt s az özvegysegély 75 frt s ezt csak egy közgyülés emelte 6 frt és 250 frtra, ama reményben, hogy ezt a pénztár megbirja. Nem birta meg. Nem akartunk visszamenni a régi 5 frtra, hanem e helyett visszamentünk a régi osztályozásra.

A régi tagok ez osztályozással semmit sem veszitenek, mig az ujabbak vesztesége bőven kárpótolva van a munkanélküli segély és viatikum emelésével, mert hisz tagadhatatlan tény az, hogy e segélyeket a fiatalabbak nagyobb mérvben veszik igénybe, mint az idősek.

Most nézzük azt az óriási emelést, amely a munkanélküli segély és a viatikum tekintetében történnék.

A munkanélküli segély – mint tudjuk – eddig hat hétig tartott, ami harminc (30) vagy 42 forintnak felelt meg, e helyett most a segély 91 napig tartana napi 80 krral, ami 72 frt 80 krnak felel meg. Az emelés tehát nőtlennél 42,80 kr., a nősnél pedig 30,80 kr. Ehhez járul még az is, hogy a viatikum – akár e segélyek felvétele után is – nem 120 napig, hanem 180 napig jár és naponként 60 krajcár.

E nagy előnyt, ugy hisszük, minden fiatal szaktárs belátja, épp ugy, mint a rokkant- és özvegy-segély osztályozásának igazságos voltát belátják az idősebb tagok.

De hát az alapszabályokat módositó bizottságot nem is az idősek vagy fiatalok igényeinek kielégitése vezette munkájában, hanem az egylet érdeke.

---

[269] Az 1880 szeptember 2-án jóváhagyott alapszabályokban 10–20 évi befizetés után 3 frt, 21–30 évi befizetés után 4 frt, 31–40 évi befizetés után 4 frt 50 kr., 41–50 évi befizetés után 5 frt, 50 évi befizetésen tul 5 frt 50 kr. rokkantsági segély volt megállapitva. Az özvegyi végkielégités fejében 50 frt, árvasegély fejében havi 4 frt segély fizettetett ki. Az 1887 március 20-án jóváhagyott alapszabályokban a rokkantsági segély 10 és ennél több évi befizetés után heti 5 frtban, az özvegyi segély 25 és 50 frtban volt megállapitva. Az 1901 február 16-án jóváhagyott alapszabályokban már két osztály van. Az I. osztályban a tagnak 10 évi befizetés után 10 korona, 15 évi befizetés után 12 korona, 25 évi befizetés után 14 korona, a II. osztályu tagnak 15 évi befizetés után 10 korona, 20 évi befizetés után 12 korona, 30 évi befizetés után 14 korona segélyre volt joga. Az özvegyi segély 5 évi befizetés után 50 koronában, 10 évi befizetés után 400 koronában, 20 évi befizetés után 500 koronában volt megállapitva.

Elődeink alapitották ezt az egyletet; vagyonnal hagyták ránk s igy a mi kötelességünk az, hogy ne csak fentartsuk, hanem a tagok arányához képest szaporitott vagyonnal hagyjuk utódainkra: a meglévő vagyon nem a mi szerzeményünk, hanem csak örökünk s igy nem szabad azt elpocsékolnunk, hanem gyarapodva adni át örököseinknek, akik ezt épp oly joggal megkivánhatják, mint amily kényelmesen átvettük mi az örökséget elődeinktől.

Szaktársak! Fővárosiak és vidékiek! Jól megfontoljátok esetleges inditványaitokat, mert az alapszabálymódositó bizottság az önképző-osztály megszüntetését a szervezkedés érdekében tette, az illeték meghagyását és az osztályozást pedig azért ajánlja, mert csak igy menthető meg az egylet a deficittől, sőt csak igy lehet a vagyont a tagok számaránya szerint gyarapitani.

Ezzel befejezzük magyarázatunkat, azzal a bocsánatkéréssel, hogy német nyelvü szaktársaink ne vegyék rossz néven, hogy csak magyar szöveget kaptak az idő rövidsége miatt. Ez különben nem nagy baj, mert minden lényeges változtatást feltüntettünk. Budapest, 1897. évi december hóban. Az alapszabálymódositó bizottság megbizásából: *Zaka Lajos*.

Az alapszabályokat 1898 február 14-én nyujtotta be az egyesület a belügyminiszterhez, ahonnét azok 1898 május 11-iki keltezéssel 21871. V/b. szám alatt különböző észrevételekkel junius hó végén ujra visszaérkeztek. A miniszter a következő módositásokat kivánta:

Budapest székesfőváros tanácsa. 24631/1898. szám.

A magyar királyi belügyminiszter folyó évi május hó 11-én 21871. V/b. szám alatt kelt leirata a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének módositott alapszabálytervezete tárgyában.

H.

Ezen miniszteri leirat folytán értesiti a tanács a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének vezetőségét, hogy módositott alapszabálytervezetére nézve a következő észrevételek merültek fel:

A módositott alapszabályok szerint a rokkantakat, özvegyeket és árvákat, valamint a munkanélkülieket és átutazókat segélyező osztálynál a segélyösszegek nagyrészt felemeltettek oly mérvben, hogy ebből kifolyólag az egyesület kiadásai jelentékenyen növekedni fognak.

Vajjon a nagyobb mérvü kiadások az alapszabályszerü jövedelmekből mindenkor fedezhetők lesznek-e? A szükséges tapasztalati adatok hiányában megállapitható nem volt.

Utasittatik ennélfogva nevezett egyesület, hogy e két osztálynak jelen szervezet melletti akadálytalan működhetését saját adatai alapján a legutolsó három évi zárszámadás felterjesztése mellett számszerüleg, kellően indokolva, pontosan mutassa ki.

Egyidejüleg pedig, miután ily természetü működési ágaknál a felmerülendő kiadások a támadható különböző kedvezőtlen viszonyok következtében előre ugyszólván kiszámithatatlanok, a tagok érdekeinek biztositása szempontjából alapszabályaiba oly intézkedést is vegyen fel, mely az egyesület körébe tartozó két osztály akadálytalan működésének folytatását lehetővé teszi az esetre is, amidőn az alapszabályszerü jövedelem a felmerülő szükségletek fedezésére esetleg elégtelennek mutatkoznék.

Utasittatik továbbá az egyesület az iránt is, hogy alapszabályaiban mondja ki, hogy a sztrájkban résztvevő tagok segélyezésben nem részesülnek, végül pedig világositsa fel, vajjon a 34. § utolsó sorában nem iratott-e tévedésből 520-szor helyett 260-szor.” (Tényleg 520-nak kellett volna lenni.)

A miniszter tehát biztositékot kivánt arra nézve, hogy az egyesület anyagi helyzete a felemelt segélyeket megbirja-e. A tagok igényeinek biztositására egy tartalékalap létesitését követelte.

A julius 10-én megtartott rendkivüli közgyülés kimondta, hogy a miniszter kivánságának eleget tesz s az önképző-osztály vagyonából a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztár, valamint a munkanélküliek pénztára javára tartalékalapot létesit, mely alap e két pénztár évi

többletének 10%-ával gyarapitandó. Az egyesület ezzel az uj osztállyal a biztositóintézetek sorába lépett. A miniszter által kért indokolás a julius hó 10-én tartott rendkivüli közgyülés határozatából julius hó 15-én már be is nyujtatott s szövege a következő:

Nagyméltóságu Belügyminiszter Ur!

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete ez évi julius 10-én tartott rendkivüli közgyülésének megbizásából, a belügyminiszteriumnak ugyancsak ez évi május hó 11-én 21871/V. C. sz. a. kelt leiratára a következő magyarázó sorokkal válaszolunk:

Az igaz, hogy alapszabálytervezetünk szerint nagyobb lesz a rokkant-, özvegy- és árva-, valamint a munkanélküli és utassegély, de ezzel szemben igaz az is, hogy nagyobb lesz az illeték is. Eddig ugyanis a rokkant-, özvegy- és árvapénztár illetéke csak 12½ kr. volt, mig ezentul 15 kr. lenne; igy van ez a munkanélküli és átutazópénztárnál is. Ez utóbbi pénztár illetéke 10 kr. volt, mig a tervezet szerint 25 kr. lesz.

Megemlitjük még, hogy a segély emelése csak látszólagos, amennyiben a segélyre való jogosultságot a mostani tervezet hosszabb időre szabja, mint az érvényben levő alapszabályokban van.

Jelenleg a munkanélküli segélyre joga van mindenkinek, aki 52 hetet befizetett, mig ez a jövőben – a később belépők részére – 104 hétben van megállapitva. Továbbá a mostani alapszabályok szerint a hat heti munkanélküli segély felvétele után csak 13 hétig kellett az illetőnek dolgoznia az ujabb segélyre való jogosultságért, mig a tervezet szerint ehhez 26 hét kell. Ez osztálynál, a régi alapszabályoktól eltérőleg, kétféle osztályozást hoztunk be, ami a látszólagos több-kiadást, a nagyobb heti illetékkel együtt, fedezi.

Igy áll a viszony a rokkant-, özvegy- és árvapénztárnál is; itt is két osztályt csináltunk, mig korábban csak egy volt: a 10 éves (520 hetes) tagság. Az uj alapszabályok szerint a később belépők csak 15 évi (780 heti) befizetés után jogosultak a segélyre, ami nagy megszoritás, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a jelenlegi 60 rokkant közül legalább is 20 van olyan, akinek ez uj alapszabály-tervezet szerint nem járna segély. Hiányosak, az egyesületre anyagilag károsak voltak a most érvényben levő alapszabályok, amely hiányokon azonban a tervezet segitene.

Ami azt illeti, hogy gondoskodjunk az előre nem látható és igy bekövetkezhető deficitről, erre vonatkozólag megjegyezzük, hogy a mostani alapszabályok értelmében fennálló önképző-osztály megszünik az uj tervezet szerint és az egylet kizárólag segélyző lesz, s az önképző-osztálynak a mult évi mérleg szerint meglevő 12.356 frt 36 kr. készpénz- és értékpapir-vagyonából a két osztály javára – felerészben mindegyiknek – külön tartalékalapot létesitünk, amely tartalékalap a két pénztár esetleges feleslegének 10%-ával is növelendő évenként. Ezt a pontot a most felterjesztett módositott tervezetbe, az általános határozatok III. pontjául, bele is vettük.

Ami a három utolsó év mérlegét a munkanélküli és átutazópénztárra, valamint a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra vonatkozólag illeti, ezt szintén felterjesztjük, ámbár ez is felesleges, mert az alapszabályok megerősitése esetén egészen más pénzügyi kulcs szerint járunk el: több lesz az illeték, részben hosszabb lesz a segélyre való jogosultsági idő és nagyobb lesz a segély is.

A gyakorlatban való kivihetőséget vagy kivihetetlenséget a jövő bizonyitja be, de az utóbbi esetben áldozatkészségünkkel majd segitünk a bajon.

Álljon itt e két pénztár három utolsó évének mérlege:

1. A munkanélküli és átutazópénztár bevétele, kiadása, többlete vagy hiánya, tisztán az illetékekből, az áthozat és kamatok nélkül:

	bevétel	kiadás	+ vagy -
1895-ben	15.944,65	14.225,16	+ 1719,49
1896-ban	17.143,40	15.723,98	+1419,42
1897-ben	17.027,95	21.046,02	- 4018,07

E kimutatás szerint a munkanélküli és átutazópénztár az utolsó három év alatt tőkéjéből 879 frt 16 krt veszitett, aminek oka az 1897. évi páratlan rossz munkaviszony, de amely veszteség az ujabb beosztás és magasabb illeték mellett csakhamar fedezetre talál.

2. A rokkant-, özvegy- és árvapénztárra vonatkozólag álljon itt a következő három évi mérleg, amely szerint ennek a pénztárnak bevétele, kiadása, többlete vagy hiánya, tisztán az illetékekből, az áthozat és kamatok nélkül:

	bevétel	kiadás	+ vagy -
1895-ben	18.449,30	19.803,43	- 1354,13
1896-ban	19.635,25	20.415,53	- 780,27
1897-ben	19.700,28	21.958,22	- 2258,94

E kimutatás szerint a rokkant-, özvegy- és árvapénztár a három év alatt 4393 frt 34 kr. deficitet tüntet fel, de ez megtérül a kamatokkal, amelyeket nem számitottunk.

Tekintetbe véve a fennebbieket, mi a legnagyobb reménnyel nézünk a jövő elé, mert – szerintünk – a segélyek osztályozása következtében a segélyek nemcsak hogy nem emeltettek, de sőt inkább megszorittattak, dacára az illetékek emelésének.

Ami a miniszterium amaz észrevételét illeti, hogy a sztrájkban résztvevők ne részesüljenek munkanélküli segélyben, ha kell, ennek is eleget teszünk, habár ez felesleges, mert a tervezet szerint ugyis csak azok kaphatják e segélyt, akik munkaadók részéről történt 14 napi felmondás következtében és e 14 nap kitöltése után lépnek ki, vagy akik az ipartörvény értelmében rögtön hagyják abban a munkát. E módositást mint 42. §-t szurtuk a tervezetbe.

Végül megjegyezzük, hogy a 34. § utolsó sorában tévedésből van 260-szor, mert ehelyett 520-szor teendő. Továbbá, hogy a §§ a 42. §-tól egyet ugranak, mert a régi leirásban e tekintetben hiba volt.

Indokainkat tekintetbe véve, tisztelettel kérjük tehát a nagyméltóságu belügyminiszter urat, hogy alapszabályainkat megerősiteni sziveskedjék. Ezt annál inkább bátrak vagyunk tenni, mert egyletünk Magyarországban a leggazdagabb és legnépesebb egylet, amely 38 éves fennállása óta több mint egy millió forintot fizetett ki segélyekre és a jövőben fokozottabb mérvben leszi ezt.

Ama reményben tehát, hogy kérésünk meghallgatásra talál, maradtunk a nagyméltóságu belügyminiszter urnak köteles tisztelettel

az 1898. évi julius hó 10-én tartott rendkivüli közgyülés megbizásából, *Czettel Gyula* elnök, *Morócz Jenő* jegyző.

A pozsonyi egylet, miután az országos nyomdászegyesülethez való csatlakozását a belügyminiszter elutasitotta, az ausztriai nyomdászszövetséggel kölcsönösségi viszonyba óhajtott lépni. A választmány az ausztriai szövetség kérdésére azt válaszolta, hogy a kölcsönösség megkötésébe bele nem egyezik, mivel alapszabályai nemsokára jóváhagyatnak és igy a pozsonyi egylet is csatlakozhatik az országos egyesülethez.

A november hó 1-én tartott választmányi ülés kizárólag az egyesület beterjesztett alapszabályaival foglalkozott és elhatározta, hogy a belügyminiszterhez egy küldöttséget meneszt, melynek Czettel Gyula, Müller Ágoston, Concha Károly, Krammer Lipót, Krausz Soma és Novitzky N. László voltak tagjai. Perczel Dezső, az akkori belügyminiszter azonban nagyon kimérten fogadta a küldöttséget s az a kihallgatásról a legpesszimisztikusabb érzéssel távozott.

A rendőrség zaklatásai következtében – melyekről máshol van szó – október 30-án általános nyomdászgyülés tartatott, melyen többek között szóba került az egyesület felfüggesztésének kérdése is és erre vonatkozólag a következő határozati javaslatot fogadta el:

„Tekintettel arra, hogy egyesületünk távol áll minden politikai és társadalmi mozgalomtól, csupán csak mint segélyző-egylet működik, amelynek nemcsak nyomdai munkások, hanem közel 100 nyomdatulajdonos tagja is van;

tekintetbe véve azt, hogy 38 éves fennállása alatt több mint egy millió forintot fizetett ki tagjainak segélyül és jelenleg is 150.000 forint vagyona és 3000 tagja van;

tekintetbe véve, hogy az elmult időhöz arányitva, a jövőben még nagyobb mértékben segit tagjai segélyezésénél az állam és községek terhein;

elvárja a mai nyomdászgyülés a miniszteriumtól, hogy egyesületünket nem felfüggeszti vagy pláne feloszlatja, hanem annak alapszabályait, amelyeket teljesen az általa kivánt módositások szerint már másodszor nyujtottunk be – pártatlan információk után – megerősiti; hogy továbbra is élhessen nemes céljának: a betegek, rokkantak, özvegyek, árvák, munkanélküliek és utazók segélyezésének."

Az alapszabályok jóváhagyását közben a választmány – miután 1898 julius 15-én már benyujtotta volt az uj tervezetet és azok teljesen a miniszter óhaja szerint készültek – novemberben megsürgette, azonban eredmény nélkül.

Ebben a helyzetben a választmány nem tehetett mást, minthogy különféle határozatokkal iparkodott az alapszabálynélküliség okozta hinárból kilábolni. Az 1899 január hó 8-iki választmányi ülés Jászai Samu inditványára kimondta, hogy a felterjesztett, de még mindig jóvá nem hagyott alapszabályok alapján kell eljárni. A választmány, illetve a közgyülés, az 1887-ben megerősitett alapszabályoktól már amugy is sok dologban eltért, mert a helyzet erre rákényszeritette. Felemelte az illetéket 50 krról 70 krra, felemelte a rokkantsegélyt 5 frt-ról 6 frtra, az özvegyi segélyt 50 frtról 250 frtra. Bevezette a viatikumnál a napi segélyt. A január 20-án tartott rendkivüli választmányi ülés megbizta Novitzky és Zaka tisztviselőket, hogy az érvényben levő alapszabályok 66. §-a *e)* pontja értelmében egy tervezetet dolgozzanak ki, melynek alapján az egyes segélyezési osztályok rossz pénzügyi helyzetén segiteni lehetne. Az április hó 16-iki közgyülés elfogadta a következő határozatokat: A tagdij felemeltetett 70 krra, a beiratási dij leszállittatott 3 és 1 frtra; bevezette az osztályozást a betegeknél, rokkantaknál, munkanélkülieknél és özvegyeknél és felemelte részben a segélyt, részben a segélyezési időt is.

Ez a határozat május 1-én lépett életbe és annak életbeléptetéséhez a hatóság is hozzájárult. Miután igy az alapszabály fő pontjait a közgyülés életbeléptette, ez magával vonta a mellékpontok életbeléptetését is és igy a választmány ettől az időponttól kezdve teljesen a miniszternél levő alapszabályok értelmében járt el.

Az 1899 október 1-i választmányi ülés megbizásából Czettel Gyula és Novitzky N. László Halmos polgármestert keresték fel, hogy őt az alapszabályok jóváhagyásának megsürgetésére felkérjék. Azonban csak a Bánffy-kormány bukása után, midőn szabadabb szellem kezdett lengedezni, vették elő a belügyminiszteriumban az alapszabályok ügyét és 1900 augusztus havában végre a tanács utján megérkezett a miniszter alább közölt határozata:

Másolat. Magyar királyi belügyminiszter. 133.866. b. sz.

Budapest fő- és székváros közönségének.

Ámbár a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyesülete ellen még az 1894. évben elrendelt vizsgálat során sulyosabb beszámitás alá eső szabálytalanságok derültek ki és bár a nevezett egyesület azáltal, hogy az utóbbi időben oly módositott alapszabályok alapján működik, melyek a belügyi kormányhatóság által láttamozva nem voltak és igy érvényeseknek nem tekinthetők, miáltal ujabb szabálytalanságot követett el, mindazonáltal, tekintettel arra, hogy most már tagjainak anyagi támogatása és segélyezése képezi az egyesület működésének kizárólagos célját és feladatát, ezuttal a nevezett egylet irányában a további megtorló intézkedésektől eltekintek s az egylet működésének még hivatali elődöm által történt felfüggesztését ezennel megszüntetem és az önhatalmulag módositott alapszabályoknak következő

megváltoztatását rendelem el: 1. A 42. §-nak szövegezése helyett – tekintettel az 1884. évi XVII. t.-c. 144. §-ában foglalt határozmányra – a következő világosabb szöveg veendő fel: „Esetleges munkabeszüntetés (sztrájk) alkalmával az egylet a sztrájkban résztvevőknek semmiféle segélyt nem adhat. 2. A 42. §-ra való tekintettel a 2. §-nak *f)* pontja olyképp módositandó, hogy az egylet a hasonló célu európai egyesületek közül csak azokkal szemben gyakorolhatja a kölcsönösséget, illetve csak azokkal léphet kölcsönösségi szerződésre, amelyeknek alapszabályai a sztrájkok esetére való segélyezést szintén kizárják. 3. A régi alapszabályok 54. §-ára való tekintettel az 50. §-ban kimondandó, hogy az elnöki tisztséget csakis munkaadó tag viselheti. 4. A választmánynak legalább egyharmadrésze munkaadó tagok sorából alakitandó. Erről a fő- és székváros közönségét utasitással mult évi május hó 31-én 16.612. szám alatt kelt jelentésére, a csatolmányok visszaküldése mellett ezennel értesitem. Budapest, 1900. évi julius 5-én. A miniszter helyett Széll Ignác államtitkár."

A miniszter követelései között mindenesetre sok abszurdum volt, mert például az, hogy senki se kapjon semmiféle néven nevezendő segélyt, ha árszabálymozgalom van, tul ment a határon. A legigazságtalanabb volt azonban az, hogy az elnök továbbra is a nyomdatulajdonosok sorából választandó. Ezek közül alig egy pár fizette az egykori ugynevezett főnökilletéket és ha ezért nekik az alapszabály egyenlő jogot biztositott az igazgatásban, ezzel már tul mentünk a köteles előzékenység határán. A legnagyobb abszurdum volt tehát még külön olyan kizárólagossági jogot követelni részükre, hogy a választmánynak legalább egyharmada munkaadókból álljon.[270] A választmány szeptember 30-án rendkivüli közgyülést hivott egybe, mely elfogadta a belügyminiszterhez az alapszabályok ügyében felterjesztendő felirat szövegét. Elfogadta még a közgyülés a választmány azon inditványát, hogy a tagdij a rokkantsegélyző-pénztár javára heti 20 fillérrel emeltessék. A miniszterhez intézett felirat szövege a következő:

Nagyméltóságu Belügyminiszter Ur!

A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyesületé"-nek ez évi szeptember 30-án tartott rendkivüli közgyülése, amely a szabályok értelmében hivatott egybe, az alapszabályaira a nagyméltóságu Belügyminiszter Ur által tett és ez évi julius 5-én kelt megjegyzésekre – az idemellékelt közgyülési jegyzőkönyv szerint – a következő határozatokat hozta, ugyancsak a közgyülés alábbi indokolása következtében:

1. A 42. §-t a leirattól még továbbmenőleg a következőképp fogalmaztuk: „Esetleges munkabeszüntetések (sztrájkok) alkalmával az egyesület nem nyujt senkinek sem munkanélküli segélyt vagy elutazási segélyt. (L. Ipartörvény 144. §.) Sztrájk esetén csak temetési és betegsegély, rokkant-, özvegy- és árvasegély nyujtatik, az e segélyek valamelyikére az alapszabályok szerint már korábban jogosultaknak.

E pont indokolása: Mi tovább megyünk a nagyméltóságu Belügyminiszter Ur leiratánál, amennyiben sztrájk esetén nemcsak a sztrájkban résztvevőknek, de azoknak sem adunk munkanélküli vagy elutazási segélyt, akik már előzőleg lettek munkanélkül. (Az utóbbi pont, mint jogi abszurdum, a gyakorlatban nem alkalmaztatott.)

2. A 2. § *f)* pontját, a miniszteri leiratnak megfelelően, a következőképp módositottuk: „Minden európai hasonló célu nyomdászegyesület irányában, ha azok alapszabályaink 42. §-ának is megfelelnek, a szigoru kölcsönösség gyakorlása, a kölcsönösségi szerződés alapján."

Indokolás: Készséggel teszünk eleget a miniszteri leirat e kivánságának, nemcsak azért, mert a külföldi egyesületek sem segélyezik, mint ilyenek, a sztrájkokat, hanem főleg azért, mert a kölcsönösség mindig csak azokra a pontokra vonatkozik, amelyek a mi alapszabályainkban benne vannak.

[270] A „Vorwärts" ez alkalommal ismét heves támadást intézett az egyesületi vezetőség ellen a munkaadó elnök miatt; pedig a tagok akkor még igazán ártatlanok voltak ebben a dologban.

3. Az 50. §-t az 1887 március 20-án megerősitett alapszabály 54. §-a értelmében módositottuk, amint a miniszteri rendelet is kivánja; e szakasz tehát igy módosulna: „az elnök, aki az üzlett-ulajdonosok sorából választandó”. Ehhez indokolás nem is szükséges, mert eddig is mindig munkaadó volt az elnökünk és jelenleg is az.

Az 54. § második bekezdéséül azonban be kellett vennünk ugyancsak az 1887 március 20-án megerősitett alapszabály 58. §-ának második bekezdését, amely igy szól: „Ha a nyomdatulaj-donos urak közül az elnöki állást senki elvállalni nem akarná, ez esetben az elnök a segédek sorából választandó.”

4. Ennek a pontnak teljesitése, azaz, hogy a választmány egyharmadrésze munkaadó legyen, nemcsak felesleges, de teljesen lehetetlen is. Felesleges azért, mert hisz a tiszteletbeli tagok jogai biztositva vannak az alapszabályok 3. §-ának utolsó és az 50. §-nak második bekezdésé-ben, azaz résztvehetnek az egylet igazgatásában és kezelésében, továbbá választók és választ-hatók. Lehetetlen pedig azért, mert tiz oly munkaadó tagunk, aki a tiszteletbeli tagságért járó 20 fillért a tag munkásaiért fizetné, nincs is.

Itt megjegyezzük, hogy az államnak a fővárosban négy, a fővárosnak pedig egy üzlete (nyomdája) van, de ezek közül egy sem tiszteletbeli tag, mert az alapszabályszerü 20 fillért egyleti tag munkásai után egyik sem fizeti. Ezek a nyomdák a következők: az Államnyomda, Egyetemi nyomda, Vasuti és Főpostanyomda, továbbá a székesfőváros házi nyomdája. Ily körülmények között, midőn sem az állam nyomdái, sem a székesfőváros nyomdája nem támogat bennünket humánus törekvéseinkben, szerintünk nagyon indokolatlan kivánság az, hogy ezek is résztvegyenek az egylet ügyeinek vezetésében, karöltve talán azokkal a munkaadókkal, akik ellenséges érzületet táplálnak vagy teljesen közönyösek a segédek anyagi támogatása iránt.

Nagyméltóságu Belügyminiszter Ur! Midőn e 4. pontot felvette alapszabályaink módositásának követelményei közé, valószinűleg a munkaadók 1893 november hó 29-én kelt amaz előter-jesztése vezérelte, amelyben ők – tévesen az 1891. évi betegsegélyző-törvényre hivatkozva – az egylet vezetésében részt követeltek. Ebben az időben, de nem a betegsegélyző-törvényre hivatkozva, volt kérésüknek némi alapja, amennyiben tekintélyes részük még tiszteletbeli tag volt, ma azonban már nem azok. A betegsegélyző-törvényre való hivatkozás nem állja meg helyét azért sem, mert ez csak a törvényes pénztárakra vonatkozik, amelyekbe a munkaadók az egyharmad képviseltetésért egyharmad illetéket is fizetnek, mig a mi egyletünk nem törvényes pénztár, hanem magán egyesülésen alapuló egylet, amelyben a főnökök tagsága nem kötelező, hanem csak tiszteletbeli és nem egy harmadrészt, hanem csak egy hetedrészt fizetnek, nem a törvényes, hanem csak a tiszteletbeli tagságért.

Ezek eredményeként és hogy a tiszteletbeli tagok jogai világosabban körül legyenek irva, az 50. § második bekezdését ugy módositottuk, hogy: „minden rendes és tiszteletbeli tag”, a régi szövegezésü „rendes tag” helyett.

Mindezeket tekintetbe véve, tisztelettel kérjük a Nagyméltóságu Belügyminiszter Urat, hogy alapszabályainkat megerősiteni sziveskedjék.

Ezzel kapcsolatban azonban, egyesületünknek egy másik, majdnem hasonló cimü egyesülettel való össze nem tévesztése és a jövő érdekében, még a következő változásokat kérjük alapszabályainkban:

A cim: Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egyesülete.

Indokolás: Szükséges ez azért, hogy könnyebb megkülönböztetés történhessék közöttünk és a hasonló cimü szakegyesület között.

A 4. § második bekezdése igy szólna: „A járulék jelenleg 160 fillérben van megállapitva, amelyből a betegsegélyző-pénztárra 60 fillér, a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra 50 fillér, a munkanélküliek és utazók pénztárára 50 fillér esik.”

Indokolás: A nagy munkapangás következtében a rokkantak száma annyira szaporodik, hogy a jelenlegi heti illeték mellett deficittel küzd az egyesület ez ága; 50 éven felül levő munkanélkülit sem a magán-, sem az állami intézetek nem alkalmaznak s igy ezek, mint rokkantak, az egye-

sület terhére esnek. Indokolásunkat azonban legjobban védi az, hogy a tagok e teher viselésére hajlandók, mert a rendkivüli közgyülés el is fogadta azt.

A 22. §-t a következőképp módositottuk: „A rokkantság, vagyis a könyvnyomdászati, betüöntői vagy más, az illető tag által folytatott foglalkozásra való teljes munkaképtelenség az egyleti orvosok által kimutatandó, jogérvényesen azonban csak választmányi határozattal mondható ki."

Indokolás: Ez a változtatás szükséges azért, mert a fővárosban három egyesületi orvosunk van s a szakorvos nagyon tág fogalom.

A 41. § negyedik bekezdésébe befüztük, hogy azok, „akik önhibájuk miatt bocsáttattak el vagy önként léptek ki, csak az esetben kapnak segélyt, ha a kilépés megtörténte után egy más üzletben legalább 14 napig dolgoztak és befizettek." Ennek indokolása felesleges, mert hisz enélkül könnyen szerezhetne mindenki jogot a segélyre.

Végül megjegyezzük, hogy a 8. és 39. §-nál némi stiláris módositást tettünk, ami azonban a régi szöveg értelmének megfelel.

Abban a reményben, hogy – amugy is eleget téve a Nagyméltóságu Belügyminiszter Ur kivánalmainak – kérésünk meghallgatásra talál, tisztelettel kérjük alapszabályainknak a fennebbi módositások szerint való megerősitését.

Az 1900. évi szeptember 30-án tartott rendkivüli közgyülés megbizásából: Budapest, 1900. évi október hó 8-án. *Sándor József*, jegyző. *Czettel Gyula*, elnök.

Szeptemberben a IV. kerületi előljáróságtól az egyesület elnöksége idézést kapott, hogy az annak idején lefoglalt és letétbe helyezett egyesületi vagyon kiadására vonatkozólag benyujtott kérvényére a szükséges meghatalmazást bemutassa. A választmány azt határozta, hogy a székesfőváros tanácsánál letétben levő egyesületi vagyont – támaszkodva a belügyminiszter 1900 junius 5-én kelt és az egyesület feloszlatását is megszüntető határozatára – kiveszi és ennek végrehajtásával az elnök bizatik meg.

1901 február 16-iki keltezéssel 112805. szám alatti határozatával a belügyminiszter az alapszabályokat végre nyolc évi keserves vajudás után jóváhagyta és azok április hóban kézbesittettek az egyesület elnökének. Harmincnyolc évi fennállás után egyesületünk teljesen megcsonkitott hatáskörrel tisztán segélyző-egyesületté kényszerittetett átalakulni, miután két legfontosabb szervét – az önképző-osztályt és a Typographiát – elszakitották tőle. Hogy mennyiben vált ez az átalakulás önerőnkből ily hatalmassá fejlesztett intézményünk javára vagy a szervezet hátrányára, arról a mai történetiró még nem nyilatkozhat; a vállvetett szervezkedési munkálkodás azonban az utóbbi évtizedben oly óriási eredményeket mutathat fel, amilyenekre az azelőtti évtizedekben nem találunk példát.

A szervezet minden ágazata megtalálta a maga fejlődésének utját, amelyen haladva és megerősödve bátran fog majdan szembeszállni az eléje gördülő akadályokkal.

A felfüggesztés utolsó akkordja volt a belügyminiszter 1901 április 3-áról keltezett 9674/V. számu leirata, melyben a főváros tanácsát az egyesület lefoglalt vagyonának kiadására utasitotta. A tanács azonban csak szeptember 20-án értesitette az egyesületet a vagyon átvételére vonatkozó határozatról, egyuttal 1463 korona 72 fillér kezelési dijat követelvén. Az egyesületnek ezen dij elengedése iránt a tanácshoz benyujtott kérelme elutasittatott, a közgyülés azonban 1902-ben, Kurfürst Miksa városi képviselő és egyesületi alapitótag felszólalása után elengedte. A vagyont az egyesület 1903 márciusban vette át a tanácstól, miről a következő okmány tanuskodik:

„Jegyzőkönyv, felvétetett 1903 február 18-án a székesfővárosi központi pénztára helyiségében az ott letétben levő egyesületi vagyon felvétele alkalmából. Jelen voltak: Parall Ferenc hatósági biztos, Czettel Gyula egyesületi elnök, Steiner Adolf egyesületi pénztáros, Novitzky N. László egyesületi számvevő és Gábor Döme egyesületi jegyző. A letétben elhelyezett egy darab 17350.

számu betéti könyvecske 27 frtról, egy darab 79395/g. számu 59.256 frt 25 krról, egy darab 79397/g. számu 33.803 frt 10 krról szóló betéti könyvecskék, 1022 korona 73 fillér készpénz és négy darab 200–200 koronáról szóló 4%-os járadékkötvény. A felsorolt értéktárgyak átvétettek és kellő módon nyugtáztattak. Kelt mint fent. – Jegyzőkönyv, felvétetett 1903 március 4-én a Hazai Első Takarékpénztár terézvárosi fiókjánál. Jelen voltak: Czettel Gyula egyesületi elnök, Steiner Adolf egyesületi pénztáros, Novitzky N. László egyesületi ellenőr és Neuhäusler Vilmos egyesületi tag. Tárgy: Az egyesületi vagyon átvétele és ujbóli elhelyezése. A 17350., 79395/g. és 79397/g. számu betéti könyvecskékre elhelyezve volt pénzek felvétettek és ˙/. alatt idecsatolt jegyzék szerint a betett tőke 186.258 kor. 08 fillér, tőkésitett kamat 87.386 kor. 64 fillér, folyó kamat március hó 4-ig 1612 kor. 18 fillér, összesen 275.256 kor. 90 fillér egy uj 39528. E/2. számu betétkönyvecskére elhelyeztetett; ehhez a készpénzben felvett 1022 kor. 73 fillér hozzácsatoltatott a 17350. számu 27 frtról szóló betéti könyvecske, ugyszintén a négy darab 200–200 koronáról szóló járadékkötvény az egyesületi pénztárosnak megőrzés végett átadatott. Kelt mint fent.”

A segélyző-egyesület 1890–1901-ig

A segélyző-egyesületre vonatkozó fontosabb dolgok nagyrészét már felsoroltam az egyes fejezetekben és igy itt már csak a még megemlitésre méltó eseményekről kivánok megemlékezni.

Az egyesület országositását nem minden vidéki nyomdászegyesület fogadta valami nagy örömmel, mert a nagyobb és igy életképesebb egyesületek irtóztak a tagdijak emelésének gondolatától, másrészt pedig féltették autonóm jogaikat, mert tudták, hogy ezeket a központositás elvének fentartása mellett idővel feltétlenül bizonyos korlátok közé kell majd szoritani. Azt persze nem vették tekintetbe, hogy az országositás mily hatalmas szervezeti erőt rejt magában és az illetékemelés az egyes segélyezési ágazatoknál mutatkozó bajok orvoslására szükséges. Alig kezdte meg az országos egyesület működését, a munkanélküliségi segély 4 frtról 5, illetve 7 frtra, a segélyezési időtartam pedig 4 hétről 6 hétre emeltetett fel. (1887.)

Az egyesület a renitens vidéki egyesületeket, miután azok a csatlakozásra kitüzött határidő alatt az országos egyesületbe be nem léptek, a kölcsönösség megszüntetésével óhajtotta engedékenységre birni, ami ebben az esetben teljesen indokolt álláspont volt.

A Klagenfurtban tartott 1890. évi ausztriai nyomdászkongresszus, melyen egyesületünket Steiner Adolf kolléga képviselte, kimondta, hogy amennyiben egyes magyarországi nyomdászegyesületek 1890 december 21-ig nem csatlakoznak az országos egyesülethez, azokkal a kölcsönösségi viszonyt 1891 január 1-én megszünteti. Ugyanekkor azt is kimondta ez a kongresszus, hogy a viatikum 25 kilométerrel számitva naponként 50 krajcár és hogy az utaskönyvek (nyugtakönyvek) a hazai nyelven kivül még két más nyelvü szöveggel látandók el.

A viatikumra vonatkozó határozatnak az egyesület, melyet egyébként már a temesvári önképzőosztályi kongresszus is elfogadott volt, szintén eleget tett, de egyelőre 40 krajcárról 50 krajcárra, azután a téli hónapokban (októbertól márciusig) 60 krajcárra emelte fel a viatikumot.

A wieni könyvnyomdászok egyesülete, a Verein der Buchdrucker und Schriftgiesser Niederösterreichs 1892 junius havában ünnepelte alapitásának ötvenéves évfordulóját, melyen Bauer Imre képviselte a Magyarországi könyvnyomdászok segélyző-egyesületét. Az ezen alkalomból Höger Károly kolléga által mesteri tollal megirt és a wieni nyomdászegyesület által kiadott, az egyesület ötven évi történetét tárgyaló munkáról már megemlékeztem. Az ugyanekkor megtartott osztrák nyomdászkongresszuson egyesületünk képviselője a választmány utasitásához képest azt követelte, hogy a viatikum minden tagnak fizettessék ki, ha az a beiratási dijat már lefizette.

Az 1892. évi rendes közgyülés elfogadta az önképző-osztályok Temesváron tartott kongresszusának határozatait és az özvegyi végkielégitést 250 frtra emelte fel s megbizta a választmányt az alapszabályok szükségszerü megváltoztatásával. Ugyanezen évben az országositással járó munkák elvégzésére, ideiglenes minőségben, Novitzky N. László szaktársat alkalmazta a választmány, akinek alkalmaztatását azután a közgyülés is tudomásul vette.

Az 1893. évi rendes közgyülés egy statisztikai bizottságot választott, mely munkájával 1894-ben készült el. A statisztika egész Magyarországot felölelte és kiterjedt a munkaidőre, munkabérekre, lakás- és élelmi viszonyokra, valamint az összes nyomdai személyzet létszámának foglalkozási szak szerinti megállapitására. A munka az egyesület kiadásában jelent meg.[271] A január 22-én tartott rendkivüli közgyülés elvetette a Klauzál-utcai ház felépitésére vonatkozó inditványt; ezen határozat után a házat a választmány a hatóság beleegyezésével 12.400 forintért eladta. A dolgot akkor elhamarkodták, mert ma az a ház, illetve telek még egyszer annyi értéket képvisel. 1894 január 1-től kezdve lépett életbe az utazási igazolvány, mely külföldön már több év óta használatban volt, de Magyarországban 1894-ig csak nyugtakönyvvel utaztak a tagok. Ez az ujitás megkönnyitette az ellenőrzést és a vidékkel való elszámolást, mi azelőtt nem volt teljesen megfelelő. 1892-től kezdve bevezettetett a vidéki kerületeknél a rendes havi leszámolás, az azelőtti évenkénti leszámolás helyett, mely intézkedést szintén a kellő ellenőrzés tett szükségessé. Ugyanakkor lépett életbe a temesvári önképzőosztályi kongresszus határozata értelmében a központositott törzskönyvvezetés is, melyre szintén égető szükség volt, mert az országositás alkalmával ez elkerülte a szaktársak figyelmét. A hiányok pótlása ezután sok nehézségbe ütközött és csak többszöri erélyes sürgetésre lehetett a vidéki tagok befizetéseire vonatkozó adatokat az egyes kerületektől megszerezni.

1895-ben a választmányt és a közgyülést is a betegsegélyző-pénztári deficit miként való megszüntetésének kérdése foglalkoztatta és ez a kérdés azóta állandóan aktuális. Az 1891. évi XIV. t.-c. életbeléptetésével párhuzamosan emelkedett a betegsegélyző-pénztár kiadása és ez a szimptoma azóta ugyszólván állandó jelleget öltött. A fent emlitett közgyülés elé egész inditványözön érkezett a betegsegélyző-pénztár bajának orvoslására. Az inditványozók egy része a táppénzt az első husz héten napi 50 krajcárban, husz héten tul pedig napi 1 forint 50 krajcárban kivánta megállapittatni. Mások viszont a betegek által fizetendő tagdijból óhajtották a deficitet fedezni. A közgyülés azonban heves vita után a tagdijnak heti 5 krral való felemelését fogadta el, a választmánynak a táppénznek 52 héten át napi 75 krra való leszállitására vonatkozó inditványával szemben.

Az 1896 október hó 18-iki rendkivüli közgyülés kimondta, hogy a budaiak olvasókörét feloszlatja. Az Ébredés-dalkör ugyanekkor beolvadt az önképzőosztályba. A Brünnben tartott osztrák nyomdászkongresszuson az egyesületet Lipp Károly szaktárs képviselte. Az 1896. évi közgyülés megvonta a Typographia-dalkör és a budai könyvtár szubvencióját.

1897 december 19-én ülte meg Steiner Adolf, ki a legelső állandó hivatalnoka volt az egyesületnek, 25 éves szolgálati jubileumát, mely alkalomból a diszgyülésen és az esti mulatságon meleg ovációkban volt része. A szaktársak értékes ezüst Gutenberg-szoborral ajándékozták

[271] A bizottság tagjai voltak: Wildner Alajos, Wagner, Sailler-Szende Lajos, Heinrich Károly, Leitner Pál, Bauer Imre és Novitzky László. A munka cime: Magyarországi könyvnyomdászstatisztika 1894-ről. Budapest, 1895. 4°, 36 oldal. A Magyarországi könyvnyomdászok egylete kiadása. Az egész Magyarországot magában foglaló statisztika adatai szerint 1895-ben az adatokat beküldött 554 nyomdában 250 művezető, 128 korrektor, 2652 szedő, 396 gépmester, 113 nyomó és 47 szedőnyomó, 509 gépmester- és 366 nyomótanonc, 1573 szedőtanonc, 734 segédmunkás és 1108 segédmunkásnő volt az országban. A körforgógépek száma 31, a gyorssajtóké 767, a taposósajtóké 522, a kézisajtóké 232. A 9 órai munkaidő 175 nyomdában 2105 tanult munkásnál volt érvényben. A betüöntők száma 8 öntődében 71 segéd és 28 tanonc.

meg, az egyesület pedig évi 200 frttal emelte amugy is csekély fizetését. A viatikum összegét általában 180 napig járó napi 60 krajcárra emelte fel a gyülés.

Az 1898-ban Grazban tartott osztrák nyomdászkongresszuson az egyesületet Novitzky N. László képviselte. A kongresszuson szóba került a pozsonyi egylet több mint egy évtized óta huzódó csatlakozásának kérdése; a kongresszus, tekintettel a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete akkori helyzetére, midőn az egy hatósági biztos uralkodása alatt állott, elhatározta, hogy a pozsonyi egyesülettel egy ideiglenes szerződést köt, azzal a feltétellel, hogy ez azonnal megszünik, ha a budapesti egylet intézkedési szabadságát visszanyeri. A fiumei egylet csatlakozására vonatkozólag a nemzetközi titkárság felkéretett, hogy ebben az ügyben a két egyesületnél interveniáljon. Wodianer Fülöp elhunyt nyomdatulajdonos 1000 koronát, a Szent István-társulat (Stephaneum-nyomda) pedig szintén 1000 koronát adományozott az egyesületnek.[272]

Az 1899 május 6-iki közgyülés életbeléptette a jóváhagyásra váró alapszabályokat és ezzel egyidejüleg az önképző-osztály is megszünt, mert hatáskörének megnyirbálása után már amugy sem volt képes céljának megfelelni. Csak a régi önképző-egylet nevéhez fűződő események szép emlékei maradtak belőle az utókorra. Az önkényesen életbeléptetett alapszabályokban – mint erről már más fejezetben szó volt – egészen uj alapokra lett fektetve a segélyezés. Az uj alapszabály értelmében a heti illeték jelenleg 1,60 korona. Ez illetékért a következő segélyeket nyujtja az egyesület:

1. Betegsegélyt, ha a tag felszabadulása után 4 héten belül lép be, 26 heti befizetés után, ha pedig később lép be, 52 heti befizetés után, egy teljes éven át naponként 2 koronát, az év letelte után fél segélyt, ezután végkielégitést, vagy 520, illetve akik felszabadulásuk után nem 4 hét alatt, hanem később léptek be, 780 heti befizetés után rokkantsegélyt. Temetési költségül minden tag után 100 korona jár.

2. A rokkantsegély a 4 héten belül belépőknek 520, a később belépőknek 780 heti befizetés után hetenként 10 korona; 780, illetve 1040 hét után hetenként 12 korona; 1300, illetve 1560 hét után hetenként 14 korona.

3. Az özvegyi végkielégités, tekintet nélkül a belépés idejére, 260 hét után 50 korona, 520 hét után 400 korona, 1040 hét után 500 korona.

4. Az árvasegély, szintén tekintet nélkül a belépés idejére, havonként minden árvának 8 korona, ami az apa 520 heti befizetése után jár.

5. Munkanélküli segélyt a 4 héten belül belépők 52, a később belépők 104 heti befizetés után kapnak; a segély 91 napig tart *helyben* és naponként 1,60 korona. Az ujabb segélyre való jogosultsághoz ujabb 26 heti befizetés szükséges. A 91 napi *helyi* munkanélküli segély után a tagnak még joga van 180 napi utazási segélyre, amely naponként 1,20 korona.

6. A naponkénti 1,20 korona utazási segélyre joga van minden más tagnak is, ha az illető felszabadulása után 4 héten belül lép be, ugy rögtön, ha később lép be, ugy 13 heti befizetés után.

7. A munkanélküliek és betegek nem fizetnek illetéket.

Mivel az 1899–1900 közötti idő egyéb eseményeit már a többi fejezetekben felsoroltam, itt még csak a két következő év egyes érdekesebb epizódjait kivánom felemliteni.

[272] Az egyesület ötven év alatt összesen 3000 korona adományban, illetve hagyományban részesült: Ács Károly 200 koronát, Rácz Ádám 800 koronát, Wodianer Fülöp 1000 koronát és a Stephaneum-nyomda igazgatósága 1000 koronát adott az egyesületnek. Az egyesületnek adományozta 369 frt vagyonát az 1901-ben feloszlott Budapesti Hirlap nyomdájának dalárdája is.

1900-ban a könyvnyomtatás feltalálásának 500. évfordulója alkalmából a világ összes nyomdászai ünnepelték Gutenberg nagymesterünket s Németországban, Mainzban, ahol Gutenberg találmányának első termékeit közrebocsátotta, junius 23–26-ig nagy országos ünnepélyek keretében ülték meg e napot; ugyanekkor avatták fel a Mainzban létesitett Gutenberg-muzeumot és ugyanezen alkalommal tartotta alakuló ülését a mainzi Gutenberg-Gesellschaft cimü tudományos társulat, mely a könyvnyomtatás történetére vonatkozó adatok felkutatását és tudományos alapon való feldolgozását és egyes, Gutenbergtől eredő ősnyomtatványok reprodukálását tüzte ki feladatául. A mainzi ünnepélyre a segélyző-egyesület képviseletében Wagner Károly küldetett ki.

A budapesti nyomdászok junius 24-én szintén nagyobbszabásu ünnepély keretében ülték meg e napot. A vigadó nagytermében matinéval egybekötve, amelyen dr. Dézsi Lajos, magy. tud. egyetemi könyvtárőr méltatta a könyvnyomtatás fejlődését, Bokányi Dezső pedig munkásszempontból ismertette a könyvnyomtatás jelentőségét. A fővárosi nyomdászkörök a segélyző- és a szakegyesülettel együttesen egy Gutenberg-Album[273] cimü, illusztrált, tartalmas alkalmi füzetet bocsátottak ki, mely méltóan illeszkedett be a szép ünnepély keretébe. A Typographia ezen alkalomból szintén diszkiadásban jelent meg. Ugyanekkor Temesvár, Sopron, Kassa városok nyomdászai is nagyobb ünnepséggel és alkalmi lapok kiadásával ünnepelték meg e nap jelentőségét.

A segélyző-egyesületben az 1900–1902. években, sőt az egész szervezetben lábrakapott az elmaradhatatlannak látszó személyeskedés. A divatba jött körlevél-harc révén keletkezett „hecc”-ek bizonyos mértékben gátolták ugyan a higgadt tanácskozást, de ennek a mozgalomnak nem volt komolyabb háttere és igy mihamar véget ért, ámbár 1901-ben a személyeskedések következtében a választmány is leköszönt. 1901-ben a választmány – mivel a rendőrség egyes utazó szaktársakat jogtalanul letartóztatott – egy beadvánnyal fordult az akkori belügyminiszterhez, melyben e visszás állapot megszüntetését kérte. Az akkori belügyminiszter azonban még válaszra sem tartotta érdemesnek azt a dolgot. Csak három év mulva, a Fehérváry-kormány alatt, sikerült ezt a kérdést egy miniszteri rendelet utján szabályoztatni.[274]

---

[273] Gutenberg-Album. Kiadják a budapesti nyomdászok és betüöntők. Szerkesztette Novitzky N. László. Budapest, 1900. 4° 48 oldal, 21 illusztrációval.

[274] A rendeletet Kristóffy belügyminiszter 1905 november 26-án bocsátotta ki az egyesületnek ugyanezen év október 23-án küldöttségileg átadott kérelmére. A rendelet hiteles szövege a következő:

138.113931/1901. III–a. B. M. számu körrendelet. A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesülete utazó tagjainak szabadon utazhatása. (Valamennyi törvényhatóságnak.) A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesülete hozzám benyujtott kérvényében azt panaszolja, hogy az egyesület utazó tagjai a hatóságok s azok közegei részéről folytonos zaklatásoknak és toloncozásnak vannak kitéve, jóllehet azok az egyesület alapszabályai értelmében 180 napig 1 korona 20 fillér napi segélyben részesülnek s igy csavargóknak, munkakerülőknek nem tekinthetők.

Minthogy a toloncolás csak a 9389/1885. szám alatt kelt belügyminiszteri körrendelettel kiadott toloncszabályzat 2. §-ában felsorolt osztályokba tartozó személyekre alkalmazható, ennélfogva felhivom cimet, miszerint intézkedjék az iránt, hogy a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesületének munkakeresés céljából utazó tagjai, akik az egyesület által kiállitott igazolvánnyal el vannak látva és igy napi 1 korona 20 fillér utazási segélyben részesülnek – ha csak törvénybe, miniszteri rendeletbe, vagy más fennálló jogszabályba ütköző cselekményt el nem követtek, vagy közbiztonsági szempontból kifogás, illetőleg gyanu alá nem esnek –, az alantas hatóságok s azok közegei részéről utazásukban ne akadályoztassanak, illetőleg azok csavargókkal és munkakerülőkkel ne egyforma bánásmódban részesittessenek. Ez a körrendelet Fiuméra is kiterjed. Budapesten, 1905. évi november hó 26-án. Kristóffy e. k.

Mozgalmat inditott 1901-ben a választmány a taggyüjtés érdekében és ily célból magyar-, német- és szerb-nyelvü felhivásokat bocsátott ki. Ez az akció azonban nem nagy eredménnyel járt.

Az 1901 szeptember 2-án Wienben tartott osztrák nyomdászkongresszuson a segélyző-egyesületet Grünfeld Sándor képviselte. A kongresszus kimondta, hogy az osztrák nyomdász-szövetség vezetősége utasittassék, miszerint a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesületével ujabban kötendő kölcsönösségi szerződésbe azt a kongresszusi határozatot is foglalja be, hogy a kölcsönösség csak oly Magyarországból jövő tagokra terjed ki, akik elutazásuk előtt ugy a segélyző-, mint a szakegyesületnek is tagjai voltak. A kongresszus a pozsonyi egylet kölcsönösségi szerződését 1902. évi december hó 31-ig meghosszabbitotta. A pozsonyiak a kongresszuson ismét a munkaadó-elnök ellen tettek kifogást.

A szakegyesület

Az előbbi fejezetben emlitést tettem az alakitandó szakegyesületről. A szakegyesületet főként a segélyző-egyesület ellen az 1890. évi árszabálymozgalom után tett feljelentések, másrészt pedig a szervezkedés visszafejlődése tették szükségessé. A feljelentő segédeknek és a nyomdatulajdonosoknak legfőként az önképző-osztály, illetve annak a tagok anyagi érdekei megvédésére irányuló működése ellen volt kifogásuk. A vezetőség nemsokára ezután egy különálló árszabálybizottságot alakitott, hogy az egyesület ellen áskálódókat lecsendesitse. Ezáltal azonban az önképző-osztály elvesztette jelentőségét és közönséges olvasókörré degradálódott. A Typographia már ekkor szóba hozta, hogy a szervezeti ügyeket egy különálló egyesületben kellene intézni, és egy szakegylet alakitását javasolta. A feljelentések következtében előállott helyzet csak siettette ennek az eszmének a megvalósitását és az 1893 junius hó 4-én tartott általános nyomdászgyülésen Zaka Lajos inditványára kimondatott, hogy: „Miután a jelenlegi árszabálybizottság nem felel meg a céljának, amennyiben még anyagi áldozatot sem igen hoz fennállása érdekében a szaktársak legnagyobb része, a bizottság meglevő tőkéjével alapittassék egy szakegylet.”

Az árszabálybizottság erélyes agitációt inditott a szakegyesület megalakitása érdekében. A Typographia hétről-hétre foglalkozott e kérdéssel és szeptember 29-iki számában már az alapszabálytervezetet is leközölte.

Az alap szabály tervezetet a következő sorok kiséretében ajánlja a Typographia a szaktársak figyelmébe:

> „Ismeretes a szaktársak előtt az árszabálybizottságnak az a szándéka, hogy a jelenlegi gyüjtési rendszer helyett egy rendes befizetéssel járó szakegyletet alapitson. Az alább következő alapszabálytervezet eltér a Magyarországban jelenleg fennálló szakegyletek alapszabályaitól, amennyiben nekünk az önképzésre és a munkanélküliek segélyezésére itt van országos egyletünk, hanem azok helyett inkább ellentállási pénztár akar lenni az angol egyletek példájára.”

A szakegyesület feltétlenül meg tudott volna felelni az önképző-osztály által reája átruházandó hatáskörnek, ámbár kezdetben, nem lévén a tagság, mint az önképző-osztálynál kötelező, sokkal kedvezőtlenebb anyagi viszonyok és keretek között folytatta volna működését. Előnye volt az önképző-osztállyal szemben, hogy a segédmunkásokat és munkásnőket is magához vonzotta. Az ellentállási pénztár ideáját azonban a szakegyesület keretében nálunk nem lehetett megvalósitani. Ekkor azonban még senki sem gondolt az önképző-osztály megszüntetésére, hanem inkább a segédmunkások és munkásnők szervezésére.

Az 1893. évi október 29-iki nyomdászgyülés, amelyen a szakegyesület alapszabályait vitatták meg, a következő magyar- és német-nyelvü körlevéllel hivatott egybe:

Meghivó. Alulirott bizottság tisztelettel meghivja a szaktársakat a folyó hó 29-én, délelőtt 10 órakor, a Schmitzberger-féle vendéglőben (Baross-utca 47) tartandó *általános nyomdászgyülésre*, melynek tárgyai a következők: 1. Elnöki és pénztári jelentés. 2. Szavazatszedő-bizottság választása. 3. Négy bizottsági tag és ellenőr választása. 4. A szakegyleti alapszabály előterjesztése, megvitatása, esetleg elfogadása. 5. A netáni inditványok és kérdések. A bizottság tisztelettel kéri a szaktársakat, hogy minél számosabban jelenjenek meg.

Budapest, 1893 október hó 20.

Az árszabálybizottság.

A nyomdászgyülés elnöke Zaka Lajos, jegyzője Salzmann Lajos volt. A napirend többi pontjainak letárgyalása után Zaka Lajos hosszabb beszédben fejtegette a szakegyesület előnyeit és szükségességét és végül felhivta a jelenvoltakat, hogy mondják ki a szakegylet megalakitását. Bauer Imre a megalakitandó szakegyesületnek az egész országra való kiterjesztését és a tagok közé a nyomdai segédmunkások és munkásnők felvételét ajánlotta; ez az elv azonban csak később érvényesült a maga teljességében. Az alapszabálytervezet szerint, melyet az 1893. évi gyülés egyhangulag elfogadott, a választmánynak joga van a könyvnyomdákban és betüöntődékben alkalmazott segédmunkásokat és munkásnőket is rendes tagokul felvenni, akik azonban csak fél illetéket fizetnek és fél segélyt kapnak. Az egyesület egyelőre csak a fővárosra terjesztette ki hatáskörét.

Az ugyanekkor megválasztott árszabálybizottság: Zaka, Szénássy, Bauer, Leitner a következő héten felterjesztette az alapszabályokat a belügyminiszterhez. A benyujtott alapszabály szövege a következő pontokat tartalmazta:

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete alapszabályai

Az egyesület neve, székhelye, célja és eszközei

1. §. Az egyesület neve: „A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete”.

Az egyesület székhelye: Budapest.

2. §. Az egyesület célja és eszközei: 1. Tagjainak szakbeli és szellemi kiképzése. 2. Tagjai kölcsönös érintkezésének előmozditása és a szaktársi szeretet és összetartozandóság érzetének fejlesztése, társas összejövetelek és mulatságok által. A tagok szellemi és anyagi érdekeinek megóvása.

E célok elérésére szolgálnak: *a)* a beiratási dijak, heti járulékok és minden más, az egyesület javára befolyó bevételek, mint mulatságok jövedelmei, egyesek vagy testületek adományai stb., *b)* szakoktatás, előadások és felolvasások tudományos, műszaki és közgazdasági kérdésekről, *c)* pályázatok hirdetése szak- és tudományos munkákra, *d)* egyesületi könyvtár és olvasószoba fentartása, *e)* énekkar alakitása, *f)* munkanélküli tagok segélyezése, *g)* jogvédelem a tagok részére, *h)* dijtalan munkaközvetités a tagok részére, *i)* statisztika vezetése.

A tagok kötelességei és jogai

3. §. Az egyesület rendes és pártoló tagokból áll.

4. §. Rendes tag lehet minden könyvnyomdász és betüöntő, aki 30 kr. beiratási dijat és 10 kr. heti járulékot fizet. E járulékot azonban a közgyülés a körülményekhez képest felemelheti vagy leszállithatja. (37. § *c*.)

A választmánynak jogában áll a könyvnyomdákban és betüöntődékben segédmunkásokul vagy munkásnőkül alkalmazottakat is rendes tagokul felvenni, akik azonban csak fél illetéket fizetnek és fél segélyt kapnak.

5. §. Beiratási dijat nem fizetnek azon segédek, akik tanulóidejük letelte után négy héten belül felvételre jelentkeznek.

6. §. Pártoló tag mindenki lehet, ki az egyesület gyarapodásához egyszer és mindenkorra nagyobb összeggel hozzájárul vagy legalább oly nagy évi járulékot fizet, mint egy rendes tag. A pártoló tagok azonban tisztséget nem viselhetnek és választói jogot nem gyakorolhatnak, más tekintetben azonban a rendes tagokkal egyenjoguak.

7. §. Oly tagok, kik vagy elutaznak, vagy katonai kötelezettségük teljesitése végett bevonulnak és kilépésük napjáig járulékaikat rendesen befizették, visszatérésük esetében – ha 14 napon belül jelentkeznek – felmentvék a beiratási dij alól és tagokul tekintetnek.

8. §. Ha valamely tag heti járulékaival hat hétig hátralékban van és a választmány felszólitására sem egyenliti ki tartozását, kilépettnek tekintetik.

9. §. A munkanélküli tagok heti illetéket nem fizetnek.

10. §. Ha valamely tag az egyesület érdekei ellen vét, az egyesületből kizáratik, a kizártnak jogában áll ügyét a közgyülés elé terjeszteni, ha felebbezését a választmánynál 14 nap alatt irásban benyujtja.

11. §. Választó és választható minden rendes tag, a szavazói és választói jog személyesen gyakoroltatik.

12. §. Minden tagnak jogában áll a könyvtárt használni, minden önképzésre szolgáló cselekményeiben részt venni és azokat minden elfogadható módon támogatni.

13. §. Minden tag, aki 10 hét óta az egyesülethez tartozik, a munkaadója és közte előfordulható vitás esetekben jogvédelemre tarthat igényt.

14. §. Ha azonban a választmány az illető ügyet – az egyesületi ügyész meghallgatása után – birói itéletre alkalmatlannak vagy bizonytalan kimenetelünek találja, ugy jogában áll a jogvédelmet kérelmezőt elutasitani.

15 §. Minden tag, ki 52-szer befizetett, munkanélküliség esetében segélyre tarthat igényt.

A segély kezdetét és nagyságát, valamint tartamát a pénztár állapotához képest a közgyülés határozza meg. Ha a pénztár állapota megengedi, a közgyülésnek joga van bármely szükségben levő tagnak – a tag szükségéhez mérten – rendkivüli segélyt is adni.

16. §. A segélyezés elmarad, ha az illető tagtól azt a választmány – kellő indokolással – megvonja, valamint akkor is, ha a tag a neki ajánlott munkát semmis okokból visszautasitotta. Ez ellen azonban a közgyüléshez lehet felebbezni. (10. §.)

17. §. Ha valamely munkanélküli tag el akar utazni, ugy ez utiköltségül két heti segélyt kap.

18. §. Ha az elutazott tag hat héten belül visszatér, a visszatérés napjától számitott hat hétig munkanélküli segélyre nem tarthat igényt.

19. §. Akik hadgyakorlatra bevonulnak, nem kapnak utisegélyt, ha azonban visszatértükkor munkanélküliekké lesznek, részesülnek a munkanélküli segélyben.

20. §. A tényleges szolgálatra bevonulók szintén nem kapnak utiköltséget és visszajövetelük után még legalább tizenháromszor kell befizetniük, hogy joguk legyen a segélyre.

21. §. Ha valamely tagról bebizonyul, hogy a segélypénzt jogtalanul vette fel, köteles azt záros határidő alatt az egyletnek visszafizetni, ellenkező esetben az alapszabályok 10. §-a lép érvénybe. A teljes visszafizetésig a tag minden segélyezésből ki van zárva.

22. §. Az egyesület, beszerzett adatok alapján, munkát közvetit, amire minden tagnak joga van, de az azt igénybe vevők kötelesek a bejelentési sorrendet betartani.

Az egyesületi vagyon kezelése

23. §. Az egyesület vagyona csakis az alapszabályokban meghatározott célokra fordítható.

24. §. A rendelkezésre álló készpénz gyümölcsöző elhelyezéséről a választmány gondoskodik a közgyülés jóváhagyásával. (37. § *f.*)

25. §. Az ekkép elhelyezett vagyon egy részének, vagy az egésznek felvétele csakis egy az elnök, pénztáros és jegyző által aláirt és az egyesület pecsétjével ellátott utalvány alapján eszközölhető. E célból fentnevezett tisztviselőknek közvetlen megválasztatásuk után sajátkezü aláirásaikat kell az illető pénzintézet igazgatóságánál letéteményezni.

Az egyesület vezetése

26. §. Az egyesületi ügyek vezetése történik: *a)* a választmány, *b)* a közgyülés által.

27. §. Az évenként az év első két havában megtartandó közgyülés egy év tartamára választja – egyszerü szótöbbséggel – a választmányt és öt számvizsgálót, a választmány áll egy elnök, elnökhelyettes, pénztáros, ellenőr, jegyző és 25 választmányi tagból.

28. §. Pótválasztások minden köz- vagy havi gyülésen történhetnek.

29. §. A választmány köteles havonként legalább egyszer ülést tartani. Határozatait szótöbbséggel hozza és határozatképes, ha 12 tag jelen van. A választmány határozatai ellen felebbezhetni a békéltető birósághoz, illetve a közgyüléshez.

30. §. A választmány hatáskörébe tartoznak: a tagok felvétele és törlése, a vagyon kezelése és biztositása közös felelősség mellett, kétes segélyezési esetek felett való döntés és a rendes és rendkivüli gyülések egybehivása, továbbá a 2. § mindama pontjainak keresztülvitele, melyek nem a közgyülés hatáskörébe tartoznak.

31. §. Az elnök, vagy ennek helyettese, képviseli az egyesületet harmadik személyekkel szemben, végrehajtja a gyülések és a választmány határozatait, elnököl azokban, aláir elküldendő egyesületi iratokat és okmányokat, de azok érvényességéhez szükséges a jegyző vagy pénztáros ellenjegyzése, azonkivül egybehivja a rendkivüli választmányi üléseket.

32. §. A pénztáros átveszi a befolyó pénzeket, ő eszközli a segélyre jogosultak kifizetését az ellenőr utalványa alapján. Havonként kimutatást szerkeszt működéséről, évenként pedig zárszámadást terjeszt a közgyülés elé. A pénztáros elsősorban felelős a pénztár tartalmáért.

33. §. A jegyző átveszi és végzi a levelezést, szerkeszti a jelentéseket, vezeti a könyvet a választmányi üléseken, mely jegyzőkönyv a következő ülésen az elnök által hitelesittetik.

34. §. A számvizsgálóknak jogukban áll a választmány ülésein résztvenni és bármikor a könyveket és pénztárt rovancsolni. Kötelesek az évi zárszámadásokat alaposan átvizsgálni s ennek alapján a választmánynak adandó felmentvényt javaslatba hozni.

35. §. Az ellenőr kötelessége a pénztáros által havonként készitett kimutatást felülvizsgálni és azt aláirásával hitelesiteni. Kötelessége továbbá a számlákat és segélyeket a pénztárosnak utalványozni.

Békéltető biróság

36. §. Perlekedések felett, melyek a tagok között egyesületi ügyekben felmerülnek, az 1881. évi LIX. t.-cikk által módositott 1868. évi LIV. t.-cikk 9. rész, 3. fejezete értelmében alakult és eljáró választott biróság dönt.

Közgyülés

37. §. A közgyülés hatáskörébe, melyre az összes tagok a megállapitott napirenddel 14 nappal előbb meghivandók, tartoznak: *a)* a választmány jelentése és a zárszámadás tudomásulvétele, *b)* az elnök, elnökhelyettes, pénztáros, ellenőr, számvizsgálók és a választmány megválasztása, *c)* a tag-

sági járulékok megváltoztatása, *d)* a segélyezések magasságának, kezdetének és tartamának megállapitása, *e)* a rendkivüli segélyek megszavazása, *f)* az egyesület vagyonának gyümölcsöztetése, *g)* a választmány és békéltető bíróság határozatai ellen benyujtott felebbezések felett való döntés, *h)* inditványok feletti határozat, *i)* az alapszabályok megváltoztatása, *j)* az egyesület feloszlása.

A 37. § *i)* és *j)* pontjai foganatositás előtt a m. kir. belügyminiszterium elé terjesztendők.

38. §. Száz tag irásbeli kivánságára, a tárgyalandó dolgok bejelentése mellett a választmány kötelezve van egy rendkivüli közgyülést négy hét alatt egybehivni.

39. §. A jegyzőkönyvek a következő havi gyülésen hitelesittetnek és az elnök, jegyző és a közgyülés által kiküldött két hitelesitő által aláiratnak.

40. §. A választások és határozatok a 41. § kivételével, egyszerü szótöbbséggel történnek, a gyülés nincs a tagok számához kötve. Az alapszabályok változtatásánál a tagok kétharmadrészének jelenléte szükséges. Ha egy gyülés, mely bizonyos számu tag megjelenéséhez van kötve, nem volna határozatképes, uj gyülés hivandó egybe, mely tekintet nélkül a megjelentek számára, határozatképes.

41. §. Az egyesület feloszlása csakis egy rendkivüli közgyülésen határozható el, melyre az összes tagok meghivandók. A feloszlási határozat érvényes, ha legalább is a tagok háromnegyed része jelen van és a jelenlevőknek háromnegyed része mellette szavaz.

42. §. Ha az egyesület feloszlik, vagyona mindaddig marad biztos helyen gyümölcsözőleg elhelyezve, mig ismét hasoncélu egyesület alakul, melyre a feloszlott egyesület vagyona száll, ha ezen §§-at alapszabályaiba változatlanul felveszi. Ha 10 év leteltével ily egyesület nem alakulna, akkor a vagyon alapitványként oly munkanélküliek segélyezésére fordittatik, kik az egyesület feloszlatásakor tagok voltak. Ha a feloszlatás hatóságilag történnék, akkor a visszalépő választmány köteleztetik a hatóságnál egy bizottság alakitását kérni, mely mindaddig, mig ily egyesület alakulna, a segélyre jogosult tagok segélyezéséről gondoskodik. A feloszlási határozat és a fenmaradó vagyon hova való forditása foganatositás előtt a magyar királyi belügyminiszterium elé terjesztendő.

43. §. Ha az egyesület az alapszabályokban meghatározott célját, illetve hatáskörét tullépné, a magyar kormány által amennyiben az egyesület további fennállása által az állam vagy a tagok érdekei veszélyeztetnének, azonnal felfüggeszthető és a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg feloszlatható, illetve a feloszlatás terhe alatt az alapszabályok pontos megtartására szoritható.

1894 február 5-iki keltezéssel visszaérkeztek a benyujtott alapszabályok és azok ellen a belügyminiszternek egyelőre a következő kifogása volt:

Kimondandó az alapszabályokban, hogy általános sztrájk esetén az abban összebeszélés folytán résztvevők segélyben nem részesithetők; továbbá, hogy a tagok a nekik felajánlott munkát elfogadni és a sorrendet betartani nem kötelesek. A heti járulékok felemelése alapszabálymódositáshoz kötendő és végül meghatározandó az alapszabályokban a közgyülésnek s a választmányi üléseknek összehivási módja.

1894 január 15-én a hatósági biztos megtiltotta a segélyző-egyesület önképző-osztályának a Typographia kiadását; ennek következtében a lap az egyesülettől teljesen független lapbizottság kezébe ment át és ez a bizottság vezette a mozgalmakat is. Miután ez a bizottság belátta, hogy a miniszter által követelt módositások keresztülvitele után a megalakulandó szakegyesület nem felelhet meg teljesen a hozzá füzött várakozásnak, egyelőre lemondott arról a szándékáról, hogy az egyesületet életbe léptesse és igy azt határozta, hogy az eszme megvalósitását jobb időkre halasztja s a szakszervezeti mozgalmat a Typographiával egybekapcsolt szabad szervezetből irányitja. A szaktársak magatartása azonban a következő évben mégis a szakegyesület megalakitására ösztönözte a lapbizottságot; az egy éven át szerzett tapasztalat azt bizonyitotta, hogy egy nagyobb összekötő kapocs nélkül lehetetlen a nyomdászok szervezetét fokozatosan kiépiteni és öntudatos, az osztályharc alapján álló nemzedéket nevelni. A

közeledő bérmozgalom, a gyüjtések eredménytelensége és a szakmai összetartozandóság érzetének csökkenése mind oly szimptomák voltak, amelyeknek orvoslását csak egy szakegyesület keretében lehetett sikeresen és tartósan keresztülvinni. A szakegyesület – melynek erkölcsi nyomása alatt a szaktársak is odaadóbb buzgósággal teljesitették kollegiális kötelességeiket – hivatva volt a széthuzódó elemek egyesitésére s lassanként magához vonzotta az összes öntudatos nyomdai munkásokat; a lapbizottság intézménye nem birt ily vonzóerővel s igy ezt a bizottság idővel belátván, ujólag a szakegyesület megalakitása mellett inditott akciót. Ennek volt tulajdonitható, hogy a Typographia ujra az egyesület megalakitásának szükségességével foglalkozott és az 1895 junius 23-án a Vas-utcai Mikádó-kertben[275] megtartott értekezleten kimondatott a szakegyesület megalakitása, mely alkalommal egy öt tagból álló bizottság választatott az előmunkálatok keresztülvitelére. Tudomásul vette az értekezlet azt a mult évi miniszteri határozatot is, melynek értelmében sztrájk esetén segély nem adható s az alapszabályokat is ennek megfelelően kellett módositani.

Mivel az ellentállási alap akkor már amugy is külön kezeltetett, a kiküldött bizottság ajánlatára – a miniszter által kivánt módositás keresztülvitele után – az 1895 julius 14-én tartott általános nyomdászgyülés elfogadta az előterjesztett alapszabálytervezetet és rögtön megalakitván az egyesületet, megválasztotta az egyesület tisztikarát is.[276]

A megválasztott ideiglenes választmány julius 21-én tartotta meg alakuló ülését és julius 27-én kezdődtek meg a befizetések.

A választmány taggyüjtés céljából a következő körlevelet bocsátotta ki:

> T. Szaktárs! Az e hó 14-én a Mikádó-kertben tartott általános nyomdászgyülésen megalakult szakegylet ideiglenes választmánya tisztelettel kéri önt, hogy a szaktársak és segédmunkások, valamint a 14. évet meghaladott segédmunkásnők és tanoncok között az egylet részére tagokat gyüjteni sziveskedjék. Az aláirók neveit – az e hét szombatján már fizetendő heti illetékkel együtt – sziveskedjék a jövő hét folyamán Wolf Antal által Novitzky N. László pénztárosunkhoz juttatni. A 30 krajcár beiratási dij egyelőre nem fizetendő.
>
> A szakegylet célját ön előtt és elvtársaink előtt fejtegetni – azt hisszük – felesleges; ismerik ezt önök jól s igy csak a következőket közöljük kivonatképp az alapszabályokból, addig is, mig azok megerősittetvén, kinyomatnak és minden tagnak kézbesittetnek.
>
> 1. Az illeték hetenként 10 kr. a tanult nyomdászok és betüöntők, 5 kr. a segédmunkások, munkásnők és tanoncok részére.
>
> 2. Az egylet a munkásszervezkedésen kivül segélyezi munkanélkül levő tagjait is a pénztár állapotához képest.
>
> 3. Tart társas összejöveteleket, felolvasásokat, vitaestélyeket és könyvtárt az elv fejlesztése és terjesztése érdekében, közvetiti a munkát, különösen a segédmunkásnők között, szóval mindenben megfelel az igazi munkásegylet céljának.
>
> 4. A belépő tagok maguk köréből válasszanak egy házi pénztárost, aki a pénzt kezeli; a taglistákat rendesen állitsa ki a pénztáros, feltüntetve, hogy fizet-e az illető, vagy hátralékban marad, vagy mennyit törleszt.

---

[275] Jelenleg a Felső kereskedelmi iskola áll a helyén.

[276] Elnök: Leitner Pál; alelnök: Bauer Imre; pénztáros: Novitzky N. László; ellenőr: Sailer Lajos; jegyző: Zaka Lajos. Választmány: Csebrenyák József, Künstler Jenő, Enyedy János, Gatschke Miksa, Mertl Ferenc, Groszmann Lipót, Appelt József, Grünwald Ödön, Heinrich Károly, Salzmann Lajos, Herz Gyula, Hipper Sándor, Grünberger Vilmos, Salzer Győző, Kónya Imre, Tabacsák Győző, Lipp Károly, Krausz Pál, Krausz Soma I., Michel József, Peidl Gyula, Petryszin János, Hrubik Géza, Zeke József, Pollák Béla. Számvizsgálók: Krehmann Lajos, Metzger Nándor, Stösser Adolf, id. Aigner József és Radnai Mihály.

T. Szaktárs! Mindezeket tekintetbe véve, ismételten kérjük önt, hogy minél több tagot szíveskedjék gyüjteni. Budapest, 1895 julius hó 22-én. Az *ideiglenes választmány*.

Részben e körlevél, de még inkább a közeledő árszabálymozgalom rövidesen a szakegyesület mellé sorakoztatta a szaktársakat.

Az első héten 23 nyomda személyzete csatlakozott a szakegyesülethez, a tagok száma 629 volt és 54 frt folyt be illetékekből; a második héten 72, a harmadik héten 81 forintra emelkedett a bevétel, a tagok száma pedig elérte a 900-at. A vidéki szaktársak közül legelsőbben a gyomaiak csatlakoztak.

Ilyen arányban emelkedett a tagok száma mind örvendetesebben egészen az 1895. évi árszabálymozgalom bekövetkeztéig, mikorra már Budapest minden jóravaló nyomdásza, minden könyvnyomdai segédmunkás és segédmunkásnő, sőt a tanoncok nagyrésze is a szakegyesületben csoportosult, hogy ott együttesen, vállvetve vivják meg a munkaadókkal szemben inditott harcot, hogy maguknak, a kizsákmányolt nyomdai munkásoknak tisztességesebb munkafeltételeket, jobb megélhetést biztositsanak.

Az 1895. évi árszabálymozgalom azonban nem járt a kivánatos eredménnyel és a háromheti sztrájk alatt sok törekvő, öntudatos szaktársnak elfoglalta helyét a betódult tudatlanok serege. Ennek tulajdonitható azután, hogy mind kisebb és kisebb lett a fizető tagok száma, ugyannyira, hogy 1500-ról 350-re szállt le és azok is teljesen el voltak kedvetlenedve s a szakegyesülettel még azok sem törődtek, akik fizettek, sőt a vezetőség sem tett semmit a szakegyesület és a szervezet megmentése érdekében, hanem hagytak szépen veszni mindent.

A rosszul sikerült mozgalom és az ezután bekövetkezett testvérharcnak első áldozata a szakegyesület volt.

A befizetések lassanként egészen megszüntek, mig végre az 1896. évi augusztus hó 23-án tartott szakegyesületi értekezlet kimondotta az egyesület működésének felfüggesztését. A felfüggesztést az akkori viszonyokat jellemző következő határozati javaslattal mondta ki az értekezlet:

„Tekintve, hogy a szakegylet ma – alapszabályok nélkül – céljának nem felel meg, amennyiben tagokat sem bir szerezni a szaktársak bizalmatlansága miatt; tekintve, hogy a szervezkedés sem kivánja jelenleg a szakegylet működését, kimondja a mai értekezlet, hogy a szakegylet működését addig felfüggeszti, mig alapszabályai megerősittetnek. A meglevő vagyon egy hetes bizottság kezelése alatt takarékpénztárba helyeztetik és a segélyre jogosultak kapnak esetleges munkanélküliség esetén segélyt. A vagyon mindaddig külön kezeltetik, mig vagy az alapszabályok megerősittetnek, vagy hasonló célu egylet alakul."

A szakegyesületnek akkor 799 frt 64 kr. készpénzvagyona volt és a lapbizottság 500 frt tartozásával együtt 1299 frt 64 kr. felett rendelkezett, melynek kezelését az értekezlet id. Aigner József, Bauer Imre, Jászai Samu, Krausz Soma I., Novitzky N. László, Rothenstein Mór és Siegfried József tagokból álló bizottságra bizta.

Miután a belügyminiszter 1896 november 14-én 91408. szám alatt az alapszabályokat jóváhagyta, ugyanazon év december hó 20-án tartott általános nyomdászgyülés kimondta a szakegyesület ujból való megalakitását.[277] Az alakuló gyülés a következő határozatokat hozta: 1. a beiratási dij olyképp fedezendő, hogy a tagdij csak a negyedik héttől számittatik; kivételt

[277] Az első választmány a következőkből állott: Elnök: Jászai Samu; alelnök: Kiss Ede; pénztáros: Novitzky N. László; ellenőr: Varga Károly; jegyző: Zaka Lajos. Választmány: ifj. Aigner József, Benkő László, Birócz Döme, Bujnovszky Rezső, Bauer Imre, Bressán Sándor, Csebrenyák József, Erhardt József, Grünwald Ödön, Klein Ignác I., Klein H. Lipót, Kalmár Henrik, Kiss Nándor, Lipp Károly, Lőrincz Kázmér, Morócz Jenő, Pénzes Sándor, Sándor János, Spitzkopf Sándor, Salzmann Lajos, Schelken József, Szász József, Schwarz Jakab István, Uhl Árpád, Vörös Vilmos.

képeznek már az előbb belépettek; 2. az utóbbiaknak már az előbb fizetett hetek beszámittatnak; 3. a segélyezés csak egy teljes félévi befizetés után eszközölhető; 4. tanoncok nem vétetnek fel s a munkások közül is csak a kitanultak; 5. a befizetések 1897 január hó 2-án kezdődnek, kivételt képeznek a régi befizetők. A segély hetenként 2 frt, hat héten át a tanult és három héten át a segédmunkásnőkre és munkásokra.

A szakegyesületre nagy feladatok vártak. A vidék részben szervezetlen volt, melyhez eddig hiányzott az anyagi kellék, mert cikkekkel nem lehetett a vidéket szervezni. Ami kevés eredmény addig volt, az a segélyző-egyesület felfüggesztésének ideje alatt visszafejlődött régi állapotába. „Bátran mondhatjuk – irja a Typographia –, hogy a magyarországi nyomdászszervezet eddig csak Budapesten létezett. És ha megkérdezzük önmagunkat, vajjon tettünk-e a vidékért valamit 1888 óta, midőn a segélyző-egyletet országositottuk, akkor azt kell rá válaszolnunk, hogy nagyon keveset, ugyszólván semmit sem.”

Az első alapszabályok csak hosszas utánjárás és sürgetés után és erősen megcsonkitva érkeztek vissza. A Bánffy-kormány alatti munkásüldözések alatt a szakegyesület is igen sokat szenvedett. 1898 február hó 21-én a VIII. kerületi rendőrség lefoglalta az egyesület 4000 koronányi készpénzvagyonát, könyveit, irományait és a munkásmozgalomban szerepet játszó nyomdászok közül Csebrenyák József, Kalmár Henrik és Pollák Béla kiutasittattak. Négy hét után a lefoglalt vagyont a rendőrség – mivel semmi néven nevezendő szabályellenes dolgot nem konstatálhatott – visszaadta. A belügyminiszter 1898-ban rendeletet bocsátott ki a könyöradományok gyüjtéséről, melynek alapján a rendőrség ujra hajszát inditott a szakegyesületek ellen. A VIII. kerületi kapitányság részéről Krecsányi kapitány vizsgálatot inditott a szakegyesület választmánya ellen tiltott gyüjtés cimén, mert a Typographia hétről-hétre közölte az önkéntes adományok összegét. A választmány egyes tagjait tiltakozásuk dacára 10–100 korona pénzbüntetésre itélték.

Az egyesület 1897 január 1-én már 100 taggal meg is kezdte működését. Kezdetben a szaktársak csak nagyon félve csoportosultak a szakegyesületbe, részint, mert a multak hibáinak ismétlődésétől féltek, részint azonban a még mindig duló testvérharc tartotta őket vissza a belépéstől. A pártok kibékülése után azonban a szakegyesület is fejlődni kezdett.

Az 1899. évi segélyző-egyesületi közgyülés kimondta az önképző-osztály megszüntetését és ettől kezdve egyre nagyobb számmal léptek be tagok az egyletbe. Később a vidékről is jelentkeztek tagok. Legelőször a gyomai szaktársak léptek be a szakegyesületbe, azonban a vidékiek első jelentősebb csatlakozása a debreceni szaktársak testületileg való belépésével történt. Ez volt a szakegyesületnek első vidéki helyi csoportja, melyet csak nagyon lassan követtek a többi vidéki városok szaktársai.

A szakegyesületnek kezdetben nem volt külön helyisége, hanem csak az anyaegylet helyiségéből birt albérletbe egy kis szobácskát, mely az egyesület gyarapodásával, a tagok rohamos növekedésével szemben, mindinkább szüknek bizonyult. 1899 május havában külön magánhelyiséget bérelt a szakegyesület a Stáhly-utca 7. szám alatt. Az 1899 november 27-iki választmányi ülés elhatározta a munkaközvetités bevezetését.

A szakegyesületnek kezdetben ifj. Aigner J. volt a titkára, aki azonban nem állandó tisztviselője volt a szakegyesületnek. Ennek eltávozása után Peidl Gyula végezte a titkári teendőket; a tagok számának emelkedésével azonban a választmány egy állandó titkári állást kreált és 1900 április hó 1-én erre az állásra pályázatot irt ki. A május 25-én tartott rendkivüli közgyülés Lerner Dezsőt választotta meg erre az állásra. A szakegyesület választmánya 1898-ban elhatározta, hogy egy utasok részére alkalmas évkönyvet ad ki, mely az utazáshoz szükséges tudnivalókon kivül kisebb szakközleményeket is tartalmazzon. Ezen munkának I–IV. évfolyama Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauz cimmel 1899–1902-ben jelent meg Novitzky N. László szerkesztésében; 1903-tól kezdődőleg Lerner Dezső titkár szerkeszti. Ebből a

vállalatból kezdetben 1500–2000 példány kelt el, ma pedig már 5000 példány forog közkézen. Ez a munka a szakegyesület szakirodalmi ténykedésének dokumentuma s a szakdolgozatokra és technikai munkákra kiirt dijnyertes pályaműveket is ez az Évkönyv közli, illetve mutatja be.

1898-ban egy dal- és zenekar alakult az egyesület kebelében. A zenekar nagyon rövidéletü volt és 1900 julius havában feloszlott; 1904-ben ujraalakult, de ezuttal sem tudott megerősödni és hosszas vajudás után 1907 november havában végleg feloszlott. A dalárda kezdetben eredményes munkálkodást fejtett ki és a legjobb uton volt hogy megerősödjék, de később különféle viszályok következtében tagjai mindinkább meghasonlottak egymással, ugy hogy 1904 április 15-én beszüntette működését.

Az 1899. évi anyaegyesületi közgyülés kimondotta az önképző-osztály megszüntetését és nyomban azután 1899. évi április hó 17-én a szakegyesület választmánya 2000 koronát ajánlott fel az anyaegyesületnek a volt önképző-osztály könyvtáráért.[278] Az anyaegyesület választmánya szives készséggel engedett a szakegyesület kérelmének és a nagyértékü könyvtárát a felajánlott összegért át is engedte. A szakegyesület néhány részletet évi 200 koronás összegben fizetett, mig azután 1907-ben egy összegben fizette ki a még hátralékos összeget. 1907-ben végleg a szakegyesület tulajdonába ment át az önképző-osztály könyvtára, mely a szakegyesület volt könyvtárával és az ujabb beszerzéssel együtt ma már Magyarország leghatalmasabb szakegyesületi könyvtára. Közel 7000 kötet könyv van benne.

A fővárosi szaktársak ez időben már jórészt meg is voltak a szakegyesülettel elégedve, de a vidék még mindig idegenkedett és ez idegenkedésnek oka főként az alapszabályok hiányosságának volt tulajdonitható, mely cimében ugyan a magyarországi könyvnyomdászok és betüöntőkről szólott, de lényegileg nem tartalmazott semmit, mely biztositotta volna a szakegyesületi helyi csoportok zavartalan, hatósági beavatkozástól ment működését.

A központi választmány tehát részben azért, részben pedig, hogy a szakegyesület igazi hivatásának egészében jobban megfelelhessen, uj alapszabályok kidolgozásához fogott,

[278] Az 1899 április hó 14-én tartott segélyző-egyesületi választmányi ülésen Czettel Gyula elnök bejelentette, hogy a IV. kerületi előljáró kijelentése szerint az egyesület 1899 május hó 1-től kezdve az uj alapszabályok értelmében járhat el, ha e tárgyban hozott közgyülési jegyzőkönyvi kivonatot az előljárósághoz beterjeszti. A választmány e bejelentésre kimondta, hogy a folytatólagos közgyülés elé a következő inditványt terjeszti elő: „Mondja ki a közgyülés, hogy a már március hó 26-án elfogadott főbb segélyezési pontok mellett érvényre emeli ama mellékes pontokat is, amelyek a segélyezésre vonatkoznak, illetőleg teljesen érvénybe lépteti a megerősités végett felterjesztett alapszabályokat.” Továbbá Gyöngyösy Sándor inditványozza: *a)* Jegyző irjon át a választmány nevében a szakegyesület választmányához, melyben ajánlja fel neki a könyvtárt megvételre bizonyos évi törlesztéssel, mely összeg felerészben a rokkant-, másik felerészben a munkanélküli pénztár tartaléktőkéjéhez lenne csatolandó. *b)* Irjon át a választmány a Typographia-dalegyletnek, mely szerint az önképző-osztály tulajdonát képező olvasószobát (könyvtárát és butorzatát) hajlandó-e saját költségén továbbra is fentartani? Ha igen, ugy annak átengedését a központtól kérelmezzék, *c)* Az önképző-osztály tulajdonát képező dalárdarequizitumok, ugymint: egy harmónium pódiummal, két hangjegyszekrény, két ivókürt és a leltár, mely körülbelül 300 vezérkönyvvel és 14.000 szólammal bir, adassék át és pedig az Ébredésnek egy hangjegyszekrény, egy ivókürt és a leltár egy része; a szakegyesületnek a harmónium, egy hangjegyszekrény, egy ivókürt és a leltár másik része, *d)* Az önképző-osztály tulajdonát képező egyesületi butorzatból, ugymint: asztalok, székek, szekrények, ujságtartók stb., az összegyesületnek hagyassék annyi, amennyire az uj helyiségben szüksége lesz, a felesleges maradék a szakegyesületnek adandó át.” A közgyülés az inditványokat elfogadta. A könyvtárt 2000 koronáért vette meg a szakegyesület. A Typographia-dalkör 100 koronáért vette meg a budai olvasószoba könyvtárát. A segélyző-egyesület a könyvtárt csak azzal a kikötéssel engedte át a körnek, hogy alapszabályaiba kötelezőleg beveszi azt a pontot, hogy feloszlása esetén vagyona a segélyző-egyesület tulajdonába megy át.

melyben apróra körülirta a szakegyesületnek a vidéki helyi csoportok alakitására való jogát és ezek működését. A tagok anyagi érdekeinek megóvása érdekében beiktatta a 7. §-t, mely arról intézkedik, hogy azon tag, ki a szakegyesület vagy a tagok erkölcsi és anyagi érdekei ellen vét, az egyesületből kizárható.

A módositott alapszabályokat az 1901 december 15-én tartott rendkivüli közgyülés magáévá tette és azok nyomban felterjesztettek a kormányhatósághoz, mely – bár igen sürün zaklattuk érte – mégis csak hathavi huzavona után küldte vissza, még pedig jóváhagyási záradék nélkül. Ez alkalommal csupa olyan lényegtelen kifogásokat tett a belügyminiszter, melyeket minden további nélkül teljesithetett a választmány és a módositásokat az 1902. évi julius hó 13-án tartott rendkivüli közgyülés is elfogadta.

A miniszter ez alkalommal már nem találván kifogásolni valót, erélyes sürgetésre végre 1902 október 19-én ellátta az alapszabályokat a jóváhagyási záradékkal. Éppen jókor, a budapesti árszabálymozgalom kezdetén érkeztek le jóváhagyott alapszabályok és ezeknek hatása azonnal érezhető volt.

Az árszabálymozgalom lezajlása után a választmány alapszabályadta jogaival élve, kiközösitette a szakegyesületből mindazokat, kik az általánosság érdekeit megsértették. A történelmi hűség kedvéért megjegyezzük, hogy az igy kizártak száma 167 volt, ezek nagyobb része azóta már jóvá tette hibáját és ma már jó részben ezek is hasznos tagjai a szervezetnek.

A nyomdai munkásnők 1902 március 23-án megtartott értekezletén kimondatott, hogy kötelessége az összes budapesti nyomdai munkásnőknek a Szakegyesület tagjává lenni és a Typographiát venni, továbbá az értekezlet által megválasztott hetes bizottságot minden erejükkel támogatni, hogy ezáltal lehetővé tegyék sorsuk és gazdasági helyzetük javitását, valamint egy a viszonyoknak megfelelő munkásnői árszabály keresztülvitelét.

Ez időtől kezdve a központi választmányban már helyet foglal a segédmunkásnők, majd később a segédmunkások 2–2 képviselője is. Már az 1895 julius 14-én tartott alakuló ülésen is szóba került az, hogy a segédmunkásnők képviselői helyet kapjanak a választmányban, de akkor a gyülés ugy határozott, hogy ezt csak az alapszabályok jóváhagyása után fogják bevezetni. Ez idő után azonban e kérdéssel sem a választmány, sem pedig maguk a segédmunkások vagy segédmunkásnők nem foglalkoztak, mindaddig, mig ezt az 1903. évi rendes közgyülés Groszmann Miksa, akkori elnök ajánlatára el nem határozta.

Az uj alapszabályok értelmében az 1903. évi rendes közgyülés elhatározta az első szakegyesületi kongresszus megtartását, a választmány pedig minden lehetőt megtett, hogy a vidék nyomdászainak minél nagyobb tömegét vonja be a szakegyesületbe. Több mint száz vidéki városban tartott az egyesület részben önálló, részben pedig több városra szóló kerületi értekezleteket, melyeken mindenütt a szakegyesület választmányának tagjai hirdették a szakegyesületi helyi csoportok megalakitásának és igy a szaktársi összetartozandóság megteremtésének szükségességét és ennek az egész nagy nyomdászcsaládra kiható rendkivüli fontosságát.

És ennek a nagyarányu, odaadó, buzgó agitációnak meg is lett a kivánt eredménye. Az oly városokban, melyekben több mint tiz nyomdász dolgozik, majdnem kivétel nélkül megalakitotta a választmány a helyi csoportot, sőt olyan helyi csoportok is vannak, melyeknek tagjai két-három egymáshoz közel fekvő kisebb város szaktársaiból kerülnek ki. Harminc városban emelt a szakegyesület uj erős várat a nyomdászszervezetnek és melyekben ma már mindenütt rendezett viszonyok vannak.

A helyi csoportok megalakitása után, 1903. évi augusztus 15-én és 16-án tartatott meg Budapesten az első szakegyesületi kongresszus, mely a résztvevők számát, de különösen a *szakszervezeti* dolgokra vonatkozó határozatokat illetőleg, erősen tulszárnyalja az eddigi

magyarországi nyomdászkongresszusokat. Legfontosabb eseménye e kongresszusnak kétségkivül az első országos egységes árszabály megteremtése volt, mely örökké emlékezetes marad a magyarországi nyomdászság történetében. A kongresszuson Budapestről 19 küldött, a vidéki városokból pedig 57 helyi csoportból 61 küldött vett részt.

A tagok száma 1903-ban soha nem remélt magas számra 3118-ról 4768-ra emelkedett. Több mint 50% volt az emelkedés, amely szám egypár év előtt még teljesen elérhetetlennek látszott. Az emelkedés nemcsak vidéken volt nagyarányu, hanem Budapesten is és Budapest állandóan megtartotta nagy majoritását, ugyannyira, hogy a tagok ⅔-a ma is Budapesten van.

A tagok számának ily nagy emelkedése a vidéken főleg a személyes érintkezésnek, Budapesten pedig a folytonos agitációnak tulajdonitható, de kétségkivül hozzájárult ehhez egy más jelentős körülmény is. És ez az, hogy a külföldi nyomdászegyesületek csak azokat az odautazókat ismerik el tagoknak, kik közvetlenül elutazásuk előtt a szakegyesületnek is tagjai voltak.

A szaktársaknak a szakegyesületbe való nagyarányu belépésével lépést tartott a segédmunkások és segédmunkásnők belépése is, ugy hogy nemsokára Magyarország minden osztálytudatos könyvnyomdai munkása tagja lesz a szakegyesületnek.

Az 1903. évi novemberi választmányi ülés az irodai munkák felhalmozódása következtében ideiglenesen egy kisegitő hivatalnokot alkalmazott, majd pedig az 1904. évi rendes közgyülés elhatározta egy ellenőr-hivatalnoki állás szervezését is, mely állást az 1904. junius havi választás alkalmával Gyürey Rudolf nyerte el.

A szakegyesület 1905-ben ünnepelte fennállásának tizéves jubileumát. E tiz év alatt ez az egyesület hatalmas országos szervezetté nőtte ki magát, melynek erejével számolnia kellett a gazdasági ellenfélnek is, s a vidéki árszabálymozgalom alkalmával a szakegyesület kiküldöttei kötötték meg a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségével az első vidéki kollektiv szerződést és igy a vidéken egységes árszabályt teremtettek.

Midőn 1905-ben a vidéki árszabály a munkaadókkal egyetemben békésen megalkottatott, ugyanakkor a budapesti árszabály is tető alá került és csupán a segédmunkások voltak azok, akikre az árszabály gondoskodása ki nem terjedhetett. Az egyetlen eredmény, amit e téren a munkások képviselői elérni tudtak, az volt, hogy a tárgyalások alkalmával jegyzőkönyvi igéretet kaptak arra nézve, hogy ezentul első sorban a szakegyesülethez fordulnak segédmunkásokért. Ez volt az első lépés a szakegyesületi munkaközvetitőnek munkaadó részről való hivatalos elismeréséhez.

1906-ban tartotta a szakegyesület második országos kongresszusát s ezt megelőzőleg ujra nagy agitáció indult meg. Az ország tiz legnagyobb nyomdászvárosában kerületi értekezletek tartattak, mely értekezleteken százhusz nyomdászváros küldöttei vettek részt és bizonyos, hogy ez értekezletek nagyban hozzájárultak a szakegyesület fejlődéséhez és eleve is garantálták a kongresszus állal hozandó határozatok akadálytalan végrehajtását.

A második szakegyesületi kongresszuson a horvát és osztrák nyomdászszervezetek képviselőin kivül részt vett a nemzetközi nyomdásztitkár, Stautner Péter kolléga is.

Az 1906. évi szakegyesületi kongresszus még a következő határozatokat hozta: A szakegyesület elvárja, hogy minden tag a szakegyesületi munkaközvetitést vegye igénybe. Munkaközvetitéssel csak a szakegyesület foglalkozhat. A megrendszabályozottak közvetitését a Typographia intézi. A munkaközvetités minden helyi csoportnál bevezetendő. Az országos szakszervezeti kongresszus felhivandó, hogy szólitsa fel a szervező bizottságot, miszerint készitse elő Magyarország nyomdászait az általános és titkos választói jogért inditandó politikai tömegsztrájkra. Minden öntudatos nyomdásztól elvárja a kongresszus, hogy pártadót

fizessen és tisztséget csak az viselhet, aki a Népszavának vagy az anyanyelvén megjelenő pártlapnak előfizetője.

E kongresszuson a választmány kezdeményezésére hosszu vita folyt a hat heti 4 koronás munkanélküli segélynek 91 napig tartó 40 filléres napi segéllyé való átváltoztatása tárgyában.

A választmány azonban az inditványt visszavonta és maradt a munkanélküli segély egyelőre továbbra is a régi formájában.

A második szakegyesületi kongresszust megelőzőleg és később ismételten felmerült az eszme, hogy a három részre tagolt nyomdász-szervezetet egy hatalmas egésszé kellene tömöriteni, de ha ez a politikai viszonyok miatt nem volna lehetséges, legalább a szakegyesület legyen eggyé az anyaegyesülettel. Előbb az anyaegyesületből, majd pedig a szakegyesületből indult meg az egyesülés iránti akció, de a mi különleges politikai viszonyainknál fogva nem lett a dologból semmi. Mikor az egybeolvadás részleteinek megállapitására került a sor, jelent meg az ipartörvény módositásának tervezete, mely az egybeolvadást illetőleg óvatosságra intett. Az ipartörvénynek tervbe vett módositásában a szakegyesületek megrendszabályozásáról, sztrájk esetében okozott üzemi károk megtérítéséről stb., stb. volt szó. Ha az ipartörvény a tervezett formában módosittatott volna, akkor a munkásszakegyesületek minden autonómiájukat elvesztve, teljesen ki lettek volna szolgáltatva a különböző hatóságok önkényének. Az ipartörvény tervezett reviziójából egyelőre nem lett semmi, a novellát módositani szándékozó kormány is régen eltünt a helyéről, de azért addig, amig nem ismerjük a majdan életbelépő uj ipartörvényt, amig nincs egyesületi törvényünk, szó sem lehet a szakegyesületnek a segélyző-egyesületbe való beolvadásáról.

A szakegyesület taglétszámának nagy emelkedése folytán 1906-ban szükségessé vált egy harmadik hivatalnok alkalmazása, mely állás azonban csak 1908-ban töltetett be véglegesen, midőn Bauer Imre kolléga választatott meg e tisztségre.

Mint már fentebb emlitettem, a szakegyesület dalárdája 1904-ben megszünt. Ezidőtől kezdve többször felmerült a budapesti nyomdászdalárdák a szakegyesületben való egybeolvadásának eszméje. Ez az akció azonban mindig eredménytelen maradt. Mig végre az Ébredés-dalkör 1907-ben a szakegyesülethez csatlakozott, a többi dalárdák pedig időközben részben megszüntek és csupán az Athenaeum-dalegylet és a Typographia-dalkör működik még a szakegyesületen kivül, de ezek végleges csatlakozása is csak idő kérdése, mert hiszen elvi akadálya a csatlakozásnak nincs. Egyesült erővel a dalárdák is szebbet és nemesebbet tudnak produkálni. Egyelőre csak az együttes közreműködésnél tartanak.[279]

Az 1907. évi rendes közgyülés a választmány inditványára a hat heti munkanélküli segélyt 42 napig tartó napi segéllyé változtatta át. És bár a segély végösszege mindössze 1 korona 20 fillérrel tesz ki többet a réginél, mégis jelentősen jobb a tagokra nézve a heti segélynél.

A segédmunkások vezetőségének kezdeményezésére 1907-ben a szakegyesület választmánya országos szavazást rendelt a segédmunkások között, vajjon hajlandók volnának-e a szakmunkásokkal egyenlő magasságu illetéket fizetni, ha ezzel szemben a szakmunkásokkal egyenlő összegü munkanélküli segélyben részesülnének. A segédmunkások többsége a magasabb illeték fizetése mellett nyilatkozott, de a választmány még sem hajtotta azt végre, mert a

[279] A dalkörökre vonatkozólag ebből az alkalomból még a következőket kell felemlitenem: Az Athenaeum 1886-ban megszünt és 1889-ben ujra megalakult. Az Összhang pedig 1880-ban és nem 1886-ban alakult. Az Ébredés pedig 1907-ben lett a szakegyesület hivatalos dalkörévé. Volt még egy pár házi dalárda (Budapesti Hirlap dalárdája, Hornyánszky-nyomda dalköre stb.), melyek csak egy-két évig működtek. Ezidő szerint a legrégibb budapesti nyomdászdalárda az 1871-ben alakult Typographia-dalkör.

szavazatok tulnyomó részben a kis nyomdákban dolgozóktól kerültek ki. Több budapesti nagyobb nyomda segédmunkásai majdnem egyhangulag az illeték felemelése ellen szavaztak.

1909. évi augusztus havában tartotta a szakegyesület harmadik országos kongresszusát, melynek tanácskozásaiban a horvát, osztrák és németországi nyomdász-szervezetek képviselői is résztvettek. Ez a kongresszus jelentősebb és fontosabb volt az előbbieknél is, mert az egyesület igazgatására nézve, a megnövekedett taglétszámra való tekintettel teljesen uj irányt szabott. Megállapitotta a kongresszus, hogy az egyesület igazgatásában a legfelsőbb fórum maga a kongresszus és ennek megfelelőleg módositotta az alapszabályokat is. A módositott alapszabályok értelmében a budapesti, valamint a vidéki helyi csoportok ügyeit a helyi választmányok, az országos ügyek intézését pedig a központi vezetőség látja el.

A kongresszus a munkásnők és a segédmunkások összességének megnyilvánult kivánságára, az illetékeket az egész vonalon egyenlő magasságban állapitotta meg és ennek megfelelőleg a munkanélküli segélyek végösszegét is egyenlő magasságura emelte fel.

A módositott alapszabályok a kongresszus után nyomban felterjesztettek s a választmány – az érdekeltek kivánságára – a munkásnők és segédmunkásokra vonatkozó részt az alapszabályok jóváhagyására való tekintet nélkül már 1909 november 1-től életbeléptette.

A kongresszust megelőzőleg az 1908. évi rendes közgyülés egy értekezlet összehivását határozta el, mely az összes köröknek a szakegyesületbe való beolvasztását lett volna hivatva megállapitani. A szakegyesület egybe is hivta ez ankétet, ámde az ankét – bár azon a körök képviselői, egynek kivételével mind megjelentek – mégis ugy találta, hogy az egyesülés ma még keresztülvihetetlen, mivel ez a szervezetben fennálló belső jóviszonyt megbontaná. Ennek következtében a körök beolvasztásának kérdése a kongresszuson fel sem merült, és maradt minden a régiben.

Mint már fentebb emlitettem, a szakegyesület 1900-ban vezette be a munkaközvetitést. Kezdetben jórészt csak a munkásnők és segédmunkások közvetitésére szoritkozott. Az anyaegylet, az önképző-osztály által gyakorolt munkaközvetitést, ennek megszüntével is folytatta, bárha nem rendszeresen. A gépmesterek és nyomók közvetitését a Gépmesterek és nyomók köre, az öntők és tömöntők közvetitését az Öntők köre bonyolitotta le. Maradt volna tehát a segédszemélyzeten kivül a szakegyesület feladatául a szedők közvetitése, ez azonban inkább csak kisegitők közvetitésére szoritkozott. A munkaadók akkor azonban még nem igen keresték fel a szakegyesületi munkaközvetitőt, mert hiszen szaktársaink legnagyobb része szivesen vállalt munkát ennek megkerülésével is.

Ezen anomáliát megszüntetendő, már az 1906-ban tartott II. szakegyesületi kongresszus kimondotta, hogy munkaközvetitéssel csupán a szakegyesület foglalkozhat. Mégis csak igen lassan, évek multán lehetett komolyan e téren számbavehető eredményt elérni. Mikor azután mind sürübben keresték fel nemcsak a vidéki, de a budapesti munkaadók is a szakegyesületi munkaközvetitőt, akkorra már az 1900-ban megalkotott szabályzat hasznavehetetlenné vált. 1911-ben ez a szabályzat teljesen átalakitva, egészen uj alapokra fektette a közvetitést és ma már a legközelebbi feladatok közé tartozik a kötelező szakegyesületi munkaközvetités bevezetése, mely bizonyára nagy hasznára lesz a nyomdászszervezetnek.

A szakegyesület 1911 végén közel tizezer tagol számlál és felöleli Magyarország könyvnyomdai munkásságának több mint 90%-át, sőt Budapesten alig 1%-ot tesz ki azoknak a száma, akiket eddigelé a szakegyesületnek megnyerni nem sikerült. A szakmunkások közül mindazok, kik az anyaegyletnek tagjai a szakegyesületnek is tagjai és ezenkivül a munkásnők és segédmunkások közül az árszabályhű nyomdákban dolgozók valamennyien.

A szakegyesület taglétszámának, bevételeinek, kiadásainak és vagyoni állapotának fejlődéséről élénk tanuságot nyujt az alábbi statisztikai kimutatás:

Év	Tagok száma	Összes				Felesleg		Hiány		Vagyon készpénzben		Összes vagyon	
		bevétel		kiadás									
		K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
1896	100	1400	18	–	–	1400	18	–	–	1400	18	1400	18
1897	568	4077	32	1471	90	2605	42	–	–	4005	60	4886	66
1898	640	5907	08	2974	64	2932	44	–	–	6938	04	7555	10
1899	1687	8172	88	8375	66	–	–	202	78	6735	26	8765	84
1900	2279	13019	79	11148	53	1871	26	–	–	8606	52	10434	06
1901	2589	14719	24	12875	31	1843	93	–	–	10450	45	12337	84
1902	3118	23199	20	23966	91	–	–	767	71	9682	74	12644	73
1903	4768	28935	35	30707	16	–	–	1771	81	7910	93	12059	66
1904	5392	39291	26	37736	69	1554	57	–	–	9465	50	15165	66
1905	6577	46136	84	41582	75	4554	09	–	–	14019	59	19950	27
1906	7939	54802	21	52747	77	2054	44	–	–	16074	03	21796	90
1907	8750	64281	03	67435	61	–	–	3154	58	12919	45	28533	06
1908	8918	68592	29	67285	93	1306	36	–	–	14225	81	29539	63
1909	9154	73273	–	75104	09	–	–	1831	09	12394	72	26605	65
1910	9419	82648	61	73933	26	8715	35	–	–	21110	07	35166	47
1911	9588	87125	86	77480	24	9645	62	–	–	30755	69	43903	60
Összesen	9588	615582	14	584826	45	38483	66	7727	97	30755	69	43903	60

A szakegyesület bevételeinek tulnyomó része, közel 94% tagsági dijakból és ezeknek kamataiból folyt be. Ami ezenkivül van, az kezdetben mulatságok jövedelméből folyt be. A szakegyesület később azonban szakitott a mulatságok rendezése utján szerzett jövedelmekkel és kizárólag a tagsági járulékokból fedezte összes kiadásait. Ma már nemcsak, hogy nem kiván ilyen uton jövedelemhez jutni, sőt teljesen dijtalanul tart tagjainak szórakoztatására magas nivóju matinékat. A bevételeknek egy más része a Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauzból folyt be, de ez csak átmeneti bevétel, mert hiszen ez nincs nyereségre alapitva, amennyiben még a készkiadások sem térülnek meg, bizonyos azonban, hogy e vállalattal fontos missziót teljesit a szakegyesület tagjai továbbképzése szempontjából.

A kiadásoknak közel 27%-át a munkanélküliek segélyezésére, 23%-át a helyi csoportok alapszabályszerü céljainak fedezésére, 12%-át hivatalnokok fizetésére, 11%-át házbérre, berendezésre, fütésre és világitásra, 9%-át a Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauz kiadására, 10%-át könyvtárra, önképzésre, felolvasásokra és nyomtatványokra, 32%-át jogvédelemre és szaktanácsi illetékre és 8%-át a gondnok fizetésére, takaritásra és különféle kisebb kiadásokra forditotta.

A bevételek 95%-a a kiadások fedezésére fordittatott és a fenmaradó 5% képezi a szakegyesület készpénzvagyonát, mig az összvagyon több mint 7%-át teszi ki a bevételeknek.

A szakegyesület fennállása alatt nemcsak maga köré gyüjtötte a magyarországi könyvnyomdai munkásság tulnyomó részét, de jelentősen előmozditotta a szaktársak erkölcsi érdekeit is és bizonyára kiváló része van a szaktársak gondolkodásmódjában beállott kedvező átalakulásnak is.

A szakegyesület birtokában, az egész országban levő csoportokat és a központot beleértve, együttesen 27.000 kötet könyv van, melyek között megtaláljuk az összes tudományszakok és a szépirodalom számottevőbb termékeit. Ezeken kivül feltalálhatók e könyvtárakban a népszerü és tudományos szocializmus nagy irodalmának összes ismertebb és kiválóbb munkái is. Olyan könyvtárral, mint a szakegyesület budapesti központjának van (körülbelül 7000 kötet), egy egyesület sem bir Magyarországban.

A szakegyesület már fennállása óta rendez különböző tanfolyamokat és a téli hónapokban rendszeres felolvasó estélyeket tart, melyeken modern gondolkozásu tudományos férfiak népszerü módon adják elő a tagoknak a tudomány minden ágát.

A szakegyesület, mint a modern osztályharc alapján álló szervezet, kötelességéhez hiven minden lehetőt megtett, hogy tagjainak tudását gyarapitsa, művelődését és anyagi boldogulását előmozditsa.

Ez volt talán az oka annak, hogy a szakegyesület mindenkor szálka volt a hatóságok szemében.

De azóta sem szünetelt a hatóság üldözése egy percre sem. Még 1904-ben eljárást inditott a budapesti rendőrség a szakegyesület ellen, egy nyomdatulajdonos feljelentésére, mert annak személyzete fizetését nem kapván meg, a munkát abbahagyta.

A szakegyesület képviselői a rendőrség előtt tiltakoztak a zaklatás ellen és beigazolták, hogy a szakegyesület ily ügyekkel nem foglalkozik, mire az eljárást beszüntették.

De nemcsak az alantas és igy értelmetlen hatóságok akadályozták a szakegyesület működését, de maga a belügyminiszterium is. Mikor a szakegyesület második alapszabályát 1903-ban jóváhagyva visszakapta, a jóváhagyott alapszabályok értelmében joga volt a szakegyesületnek helyi csoportok alakitására. 1906-ban mégis felszólittatott a szakegyesület, hogy alapszabályait negyven nap alatt az ujabban kibocsátott miniszteri rendeletnek megfelelően módositsa. A dologból azonban semmi sem lett. Az alapszabályok most is érvényben vannak.

A békéscsabai és a lugosi csoportot a hatóság a miniszteri rendeletre való hivatkozással feloszlatta; azonban felebbezés alapján a belügyminiszter a békéscsabai csoportra vonatkozó határozatot megsemmisitette, a lugosi csoport feloszlatását azonban helybenhagyta és 140 koronát kitevő vagyonát és könyvtárát elkoboztatta. Az ezen ügyben beadott felebbezés és a kincstár ellen inditott per ma sincs befejezve, illetve elintézve. Felfüggesztette, részben feloszlatta a hatóság a kaposvári, nagyszebeni, kolozsvári, szombathelyi csoportokat is s ezek ügye, Kolozsvár kivételével, máig sincs elintézve. Az 1909. évben benyujtott alapszabályokat a belügyminiszter két és félév mulva végre jóváhagyta. Az alapszabályok jóváhagyása folytán a szakegyesület formális átalakuláson ment át. Budapesten is helyi csoport alakult, mely a fővárosi ügyeket intézi, azonkivül megalakult a központ is, melynek vezetőségét a kongresszus jelölése alapján nyomdánként és titkosan választják.[280]

A IV. és V. nemzetközi nyomdászkongresszus

A IV. nemzetközi nyomdászkongresszus 1901 augusztus 8–10-én tartatott meg Luzernben. A kongresszus napirendje a következő pontokból állott: 1. Egy állandó titkár alkalmazása és munkakörének megállapitása. 2. Egy nemzetközi ellentállási pénztár alapitása, illetve az árszabálymozgalmak alkalmával történő segélyezés megállapitása. 3. Az utassegély szabályozása. 4. Különfélék. A kongresszuson 17 egyesület volt képviselve.[281] A tanácskozások folya-

[280] A szakegyesületre vonatkozó részt Lerner Dezső szakegyesületi titkár állitotta össze. Az adatok egy része a szakegyesület tiz éves történetéről szóló füzetben jelent meg. Budapest 1905, 8°, 24 oldal.

[281] Németország (Emil Döblin), Elzász-Lotharingia (A. Schmoll), Ausztria (F. Reifmüller és J. Dworacek), Magyarország (Novitzky N. László és Siegfried József), Horvátország (L. Wieser), Fiume (A. Quaranti), Olaszország (G. B. Cerutti és M. Cirio), Belgium (E. Godts), Hollandia (J. W. Sleef), Dánia (W. Petersen), Norvégia (J. Gopledal), Svédország (G. Dikrikson), Luxemburg (W. Bastendorf), Svájc (J. Schlumpf, L. Hermann, F. Paronelli, három egylet képviseletében), Franciaország (A. Keufer mint vendég).

mán a következő inditványok fogadtattak el: Módosittatott a titkárság szabályzata, a magyarországi szervezet azon módositásával, hogy a tervezett mozgalom három hónappal előbb bejelentendő. A kongresszus idejének nagyrésze a szabályzat módositásával telt el; a nemzetközi ellentállási pénztár alapitására vonatkozó inditvány elvettetett. A viatikumot illetőleg a magyarországi egyesület által benyujtott inditvány, hogy kisebb egyesületek, amennyiben nem volnának képesek az egész országra kiterjedő utirányhálózatot létesiteni, legalább egy, az országon átvonuló tura létesitésére utasittassanak, a felügyelő-bizottsághoz utasittatott. Németország inditványára ezután a kongresszus kimondta, hogy a fiumei és pozsonyi egyletek a magyarországi nyomdász-egylethez való csatlakozásra szólitandók fel és amennyiben ennek meg nem felelnének, a nemzetközi titkárság részére csak a magyarországi nyomdász-szervezet utján fizethetik be illetékeiket. A kongresszus sajnálkozását fejezte ki a bolgár nyomdászegyesület feloszlása felett, mert ez az egyesület vagyonát kikölcsönözte. Az ott befizetett hetek ennélfogva teljesen elvesztek, sőt még azok a hetek is, melyeket az illető tagok egyéb külföldi egyesületeknél fizettek be. A kongresszus határozata következtében Pozsony és Fiume 1905-ben csatlakozott az országos nyomdász-egyesülethez. A kongresszus utáni választáson a szövetség titkárává az elhalt Siebenmann helyébe Pierre Stautner kolléga választatott meg.

1903-ban Strassburgban nemzetközi konferencia tartatott, melyen Dworacek és Reifmüller (Wien), Rothenstein (Budapest), Arnold és Schlumpf (Svájc), Friedrich és Brincour (Elzász), Hampel (Pozsony) és Stautner P., a nemzetközi nyomdász-szövetség titkára vettek részt. A konferenciát legfőként az osztrák és a német nyomdász-szövetség között a munkaközvetités ügyében támadt konfliktus tette szükségessé, miután a németországi nyomdász-egyesület – mert tagjait, kik Wienben egy lapnál, árszabályszerü feltételek mellett, de a munkaközvetitő megkerülésével vállaltak kondiciót, az ausztriai nyomdász-szövetség kilépésre kényszeritette – Ausztriával megszüntette a kölcsönösséget. Az ellentéteket az értekezleten kiegyenlitették. Általánosság szempontjából fontosabb volt ezen értekezletnek a viatikumra vonatkozó határozata, melynek értelmében az egységes segély legalább napi 1 márka, illetve 1,25 frank, ahol pedig helyi viatikumot fizetnek, ott annak ugyanily összegünek kell lennie. A kölcsönösségi szerződések szövegét szintén ez a konferencia állapitotta meg.

Az V. nemzetközi nyomdászkongresszuson, mely 1907 julius 9–13-ig Párisban tartatott meg, 18 nyomdászegyesület, illetve szövetség 24 küldött által volt képviselve.[282] A kongresszus napirendje a következő pontokból állott: 1. Az alapszabályok módositására és a kölcsönösségi szerződésre vonatkozó inditványok tárgyalása. 2. A belga egylet és nemzetközi titkárság közötti konfliktus tárgyalása. 3. Európán kivüli nyomdászegyesületeknek a nyomdászszövetségbe való bevonása feletti diskusszió. 4. Különfélék. 5. A nemzetközi titkárság székhelyének meghatározása. A kongresszus egyéb mozzanatainak figyelmen kivül hagyásával – mert erre terem amugy sincsen, de meg nem is lehet célom ezek felsorolása – csupán a fontosabb határozatok felsorolására terjeszkedhetem ki. Kimondatott, hogy a statisztikai adatokat a szövetséghez tartozó egyesületek a megállapitott időre kötelesek beküldeni. Amennyiben valamely mozgalomról a titkárság nem nyerne eléggé kimeritő tájékozást, köteles a felügyelőbizottság hozzájárulásával a helyszinére utazni. Amennyiben valamely, a szövetséghez tartozó szervezet a területén folyó bérharcok következtében nem támogathatna egy másik bérharcban álló szövetséget, ugy még a szavazás tartama alatt köteles ez alól felmentést kérni. Sztrájk-

[282] Svájc (Schlumpf és Susen), Németország (Döblin és Eifler), Ausztria (Reifmüller és Dworacek), Magyarország (Peidl és Rothenstein), Horvátország (Wieser), Szerbia (Popovitsch), Bulgária (Avramoff), Olaszország (Gondolo), Franciaország (Keufer, Burgard és Hamelin), Luxemburg (Bastendorff), Belgium (Durieux és Van der Hasenbock), Dánia (Jensen), Norvégia (Ole O. Lian), Svédország (Wiberg), Portugal (Cesar dos Santos), Angolország (C. W. Bowerman), Skócia (W. A. Buckner) és Stautner, a nemzetközi szövetség titkára.

segély a szövetségtől csak egy évi tagság után kérhető s csak abban az esetben, ha az illető szervezet erre rendes illetéket szed. Az ausztriai szövetségnek az egyöntetü nyugtakönyvek behozatalára vonatkozó inditványa javaslattétel végett a nemzetközi titkárságnak adatott ki. Elfogadtatott az olasz egylet azon inditványa, hogy a nyugtakönyvekbe minden szövetséges szervezet egyenlő kölcsönösségi bélyeget ragasszon, melyet a titkárság bocsát az illető szervezetek rendelkezésére. A magyarországi egyesület inditványára kimondta a kongresszus, hogy szedőgépeknél csak tanult nyomdászok alkalmazhatók. A svájci egyesület végre a titkárságnak Svájc területéről való elhelyezésére vonatkozólag adott be inditványt. A kongresszus Németország, Franciaország és Ausztria képviselőit bizta meg, hogy kiválasszák azt az államot, melynek területén a titkárság uj székhelyet találjon. A választás Németországra esett és a titkárság székhelye 1908 óta Stuttgartban van. A francia nyomdászszövetség a kongresszus alkalmával ünnepelte fennállásának huszonötéves jubileumát. Az ünnep a Sorbonne (egyetem) disztermében folyt le, mely után Páris város tanácsa a Hotel de Ville (városháza) disztermében vendégül látta Európa nyomdászainak képviselőit.[283]

A Gutenberg-Otthon

Valamikor volt az egyesületnek egy kis háza a Klauzál-utcában; folyton javittatta, tataroztatta és végre tuladott rajta. Az egyesületi ház eszméje, mint ezt már felemlitettem, több izben foglalkoztatta a kollégákat, de a régi Klauzál-utcai ház – mely rossz spekuláció volt és még rosszabb eszme volt annak eladása abban az időben, midőn a házak értéke csökkenőben volt – állandóan visszariasztotta az egyesület intézőit attól, hogy ezt a kérdést komolyan fontolóra vegyék. A Klauzál-utcai házat annak idején oly célzattal vették meg, hogy annak értéke – tekintettel arra, hogy az 1871-ben tervbevett nagykörut a Klauzál-utcát is át fogja szelni – emelkedni fog. A számitás azonban balul ütött ki, mert a tervet hat év mulva megváltoztatták és a nagykörutat később a jelenlegi irányba vezették és igy a ház értéke nagyon alászállott. 1900-ban, s ezt megelőzőleg is nagyon kis kamatlábat fizettek a pénzintézetek az elhelyezett tőkék után s egyrészt ez adta az eszmét az egyesületi bérház felépitéséhez, mert a ház jövedelmezőbb objektumnak látszott és az örökös költözködés is arra ösztönözte az egyesület választmányát, hogy végre egy állandó otthon után nézzen. Az életrevaló eszme mihamar a megvalósulás stádiumába lépett.

Az 1905. évi április hóban tartott rendes évi közgyülésen a választmány inditványt nyujtott be egy egyesületi bérház épitésére vonatkozólag, melyet a közgyülés elfogadott s az épités és a telekvétel előmunkálatait egy bizottságra ruházta. Ez a bizottság hosszas keresgélés után két telket szemelt ki. A Damjanich-utcai árvaház 650 négyszögöles telkét, melynek 220.000 korona volt az ára és a Gyöngytyuk-utcai 14. számu 620 négyszögöles telket, mely utóbbihoz sok érdekes nyomdász-reminiszcencia füződik.[284] Szavazásra kerülvén a dolog, a bizottság

[283] A VI. nemzetközi nyomdászkongresszus 1912 augusztus 12–15-én tartatott meg Stuttgartban. Magyarországot Peidl Gyula és Preusz Mór képviselték.

[284] Ebben a házban, melynek helyén pár év előtt még egy elhanyagolt, földszintes vityilló állott, volt a Schmidt-féle vendéglő, melyhez igen érdekes nyomdász-reminiszcenciák fűződnek. Több mint két évtizeden át itt jöttek össze a fővárosi nyomdászok „bohém” elemei és a felránduló vidékiek is itt adtak egymásnak rendez-vous-t. Sok életrevaló eszme kelt életre a kis korcsma szurtos falai között és sztrájkok alkalmával itt volt a főhadiszállás. Alkalomadtán a „házi zenekar” és a „műkedvelő társaság” szórakoztatta a közönséget. A házat azonban kikezdték a csákányok és hajléktalanná tették a vig fiukat, kik között az öregek is számtalan kellemes és fesztelen órát töltöttek s csak az emlékei maradtak fenn az ott eltöltött szép napoknak. Az idő haladó kereke nemcsak azt a bohémtanyát semmisitette meg, hanem a vele összenőtt régi rendet is.

többsége a Gyöngytyuk-utcai telek mellett döntött, mely a város középpontjában van. Ez a telek 208.000 korona árban kialkudtatván, az 1905 szeptember 27-én egybehivott rendkivüli közgyülés a telek megvételére vonatkozó inditványt elfogadta és az épitkezés és telekvásárlás lebonyolitására egy öttagu bizottságot választott, névszerint Pollák Simont, Sági Adolfot, Lerner Dezsőt, Rothenstein Mórt, Marczievicz Lajost és hivatalból Wolf Antal, Zaka Lajos, Novitzky N. László és Siegfried József és utólag még Schwarz Ambrus hivatalnokokat.

A jövedelmezőség kiszámitására és a tervvázlatok elkészitésére a bizottság ezután négy műépitészt kért fel. A jövedelmezőségi számitások 6–7%-os jövedelmezőséget helyeztek kilátásba. Hátránya volt e teleknek, hogy csak háromemeletesre lett volna felépithető, egy szük utcában feküdt és az udvar nem volt egy nagyterem céljára előnyösen felhasználható. A jövedelmezőség maga sem felelt meg teljesen a várakozásnak, mert a telek nem volt szabályos s igy lakások céljára sem lehetett kellőkép kihasználni. Főelőnye abban volt, hogy a város középpontján feküdt. A négy beérkezett tervrajz közül a bizottság Vágó László és József műépitészek tervét találta legmegfelelőbbnek és a közgyüléstől nyert felhatalmazás alapján megbizást adott nekik a végleges tervek elkészitésére. Vágó műépitészek, különösen Vágó József kijelentette, hogy a telket drágának tartja, mert alakja és fekvése nem olyan, hogy azon nagyobb jövedelmezőségü, monumentális bérházat lehetne épiteni és oly utcában fekszik, melyben három emeletnél magasabb házat épiteni nem szabad. Ajánlatára a bizottság a tulajdonossal ujabb hosszas tárgyalásokba bocsátkozván, az a telket 188.000 koronáért volt hajlandó átengedni. Vágó József ennek dacára csak abban az esetben ajánlotta a telek megvételét, ha ennél kedvezőbbet nem találunk. A bizottság hosszas keresés után a közvetlen közelben fekvő Sándor-tér 4. számu egyemeletes házat szemelte ki és miután annak tulajdonosát kikutatta, azzal ügynökök közbenjárásával érintkezésbe lépett. Az 527 négyszögöles telek ára 350.000 korona volt, melyből hosszas tárgyalások után 4000 koronát lealkudván, a tényleges vételár 346.000 koronában állapittatott meg. A Vágó József által készitett tervvázlat szerinti költségszámitás 7–8% bérjövedelmezőséget hozott kilátásba és maga az épület hasonlithatlanul szebb, minden izében jobb beosztásu és monumentálisabb alkotás volt az előbbinél, mert négyemeletesnek (mezzaninnal és nagy műteremmel) volt tervezve. A terveket közszemlére tettük ki s azok mindenki tetszését megnyerték. Most azonban ujabb rendkivüli közgyülést kellett egybehivni, melynek a közbejött eseményeket bejelentvén a Sándor-téri telek megvételére és az azon megkezdendő épitkezésre ujabb felhatalmazást kellett kérni. A közgyülés ehhez hozzájárult és a telek megvételével és a különféle szerződések megkötésével Krausz Soma, Schönleitner Károly, Peidl Gyula, Siegfried József és Novitzky N. László tagokat bizta meg. Igy most már a bizottság munkához láthatott. Nagy és erőfeszitő munkát kellett végezni, melyre senkisem volt elkészülve. Mindenek előtt megbiztuk Vágó műépitészeket, hogy a Sándor-téri telken épitendő ház végleges terveit készitsék el, kimondván egyszersmind azt is, hogy a terveket három elsőrangu műépitész-szakértővel fogjuk felülbiráltatni.

Erre Korb Flóris, Lechner Ödön és Pecz Samu épitőművészeket kértük fel, kik azt elfogadván, a terveket némi módositással teljesen megfelelőknek találták és a homlokzat szép koncepcióját külön is kiemelték. Ezek után a kölcsönök megszerzéséhez kellett látnunk. A szükséges amortizációs kölcsönt 46½ évre vettük fel, elég kedvező feltételek mellett. Az épitkezést, miután az adás-vételi szerződést megkötöttük, 1906 május 3-án a régi épület lebontásával és junius elején az alapfalak lerakásával megkezdtük. A kőmüvesmunkát a Schomann cégnek adtuk ki, mely a legelőnyösebb feltételek mellett vállalkozott az épités keresztülvitelére. Alig hogy belekezdtünk az épitésbe, máris különféle akadályok tornyosultak elénk. Az épités kezdetén, junius 1-én volt az első sztrájk, a földmunkások sztrájkja, a napibér 20 fillérrel való emeléséért, mely azonban csak fél napig tartott. A vállalkozóval kötött szerződésnek a vis majorra vonatkozó pontja ujabb akadályt gördített az épités elé, melyet csak nagy nehezen sikerült semlegesen megoldani. Juliusban a kőmüvesek egy napig sztrájkoltak

három munkás elbocsátása miatt. Ugyancsak juliusban kizárattak az ácsmunkások és az ácsmunkák ezáltal halasztást szenvedtek.

Julius végén a kőmüvesekkel ujabb konfliktusunk volt, melyet a napibér emelésével intéztünk el. Augusztusban egy ujabb munkabeszüntetés volt, mely azonban csak néhány órára terjedt. 1906 augusztus 25-én volt a főfalegyen, minden szokásos sallang nélkül, a munkások megajándékozásával. Szeptemberben az összes kőmüveseket kizárták, ennek folytán az épités teljes 5 hónapot késett s nekünk tetemes kárt okozott. A munkát ennek következtében házilag folytattuk, hogy az épitkezéssel előbbre juthassunk. Közben még egy pár kisebb munkabeszüntetés volt (állványozók, napszámosok), melyeket azonban szintén békés uton intéztünk el. Februárban, miután a segédek és munkaadók megegyezni nem tudtak, az épitést Vágó József vette át. Közben kizárattak a bádogos-, vizvezeték- és fütésszerelő munkások és ezeket a munkákat csak a legnagyobb erőfeszités árán lehetett házilag elvégeztetni. Hogy mily nagy és felelősségteljes munkát végzett a bizottság, azt felesleges felsorolni. Közel 60 rendes ülés tartatott és ezenkivül egyes bizottsági tagok folyton permanenciában voltak. Az épitkezés anyagi oldalának lebonyolitása is tömérdek utánjárást, tárgyalást tett szükségessé. De végre elkészült a ház s a felavatás 1907 október 13-án nagyobb ünnepély keretében ment végbe. A házfelavatás az egyesületi ház földszinti disztermében ünnepi diszgyüléssel kezdődött, melyen képviselve volt a szakszervezeti tanács, a pártvezetőség, a nyomdafőnökök egyesülete, az osztrák nyomdászszövetség Reifmüller Ferenc elnök által, a helyi szakszervezetek és az egyesületi fiókok, a Társadalomtudományi Társaság, a Szabad Iskola, a Magyar Ujságkiadók Szövetsége, az Országos Iparegyesület, a Kereskedelmi és Iparkamara, a legtöbb budapesti napilap szerkesztősége stb. Az ünnepi beszédet Krausz Soma elnök tartotta, ki hálásan emlékezett meg az egyesület alapitó tagjairól. Aztán Balázs Olga k. a. elszavalta Morócz Jenő kolléga hatásos ünnepi prológját, mely után Peidl Gyula I. alelnök mondott tartalmas házavató beszédet, melyben a nyomdai munkásokat a szervezet iránt való odaadásra buzditotta. Ezután a zárkőbe elhelyeztettek az épitésre vonatkozó okmányok, az épitőbizottság és a választmány névsora, az évi jelentés, a Typographia ünnepi száma stb. A szakegyesület zenekara és az egyesült nyomdászdalárdák akkordjainak elhangzása után a szép ünnepély véget ért. Délben az egyesület által adott közös ebédre jöttek össze a meghivottak.

A ház épitési költsége 939.000 koronát emésztett fel; mai valóságos értéke pedig körülbelül 1,400.000 korona. Ez a hatalmas épület, melyet az egyesülés erejével teljesen önerőnkből létesitettünk, méltóan fejezi ki a szervezkedésben rejlő óriási erőt és az összetartás hatalmát.[285]

Az abbaziai üdülőház

A nyomdászok részére létesitendő *üdülőház* eszméje 1898-ban Kassán propagáltatott. A kassai kerület 1898 október 11-én tartott választmányi ülésén *Lukács* Gusztáv szaktárs a következő inditványt terjesztette elő: „Miután a kassai egylet 1899-ben megalakulásának 25-ik évfordulóját üli meg és egy korábbi határozat értelmében azt több ünnepséggel szándékoznak a kassai nyomdászok megünnepelni és mert mindaz, ami eddig tervbe van véve, oly muló jelentőségü, amely, ha egy érdemlegesebb határozattal nem lesz kibővitve, semmikép sem válhat a kassai nyomdászok ezen ünnepélyének dicséretére: a 25 év elteltével eddigi létünk emlékére legalább nemesebbet alkossunk, amely szintén nem kevésbé fontos és amelynek hiánya már most is érezhető s a jövőben üdvös intézménye lehet a nyomdászságnak, ezt

[285] A könyvnyomdászok szakköre ebből az alkalomból azzal a kéréssel fordult a fővárosi közmunkatanácshoz, hogy a Bérkocsis-utcát Gutenberg-utcának nevezze el. Ez azzal a szellemes indokolással utasitotta el a kérést, hogy a Gutenberg névnek rossz hangzása van.

pedig a magyarországi nyomdászok üdülőhelyének létesitésével lehet a legcélszerübbben elérni, melynek felépitése a Kassát környékező fenyvesekben ezidő szerint könnyen megvalósitható már azért is, mert egy kis utánjárással a hozzávaló telket a várostól ajándékképpen meg lehetne szerezni és az épitéshez szükséges összeget pedig egy nagyobbszabásu népünnepély révén lehetne összehozni. Ez legyen a kassai nyomdászok műve az egyesület 25 éves fennállásának emlékére, melyhez a központi választmány támogatását is ki lehetne kérni." Inditványozza, hogy ezt az eszmét a választmány elvileg fogadja el és az elnök ebben az ügyben az illetékes fórumoknál a szükséges lépéseket tegye meg. 1900-ban Lukács ujra szóvá tette a dolgot a Typographiában és sürgette az üdülőház (nem szanatórium) felépitését. Nemsokára ezután szegény szintén tüdőbajban halt meg. A Typographia 1900 augusztus 31-iki számában Frank Lajos közölt egy hosszabb cikket az üdülőház ügyében, melyben azt ajánlta, hogy a központi választmány vegye a dolgot kezébe és gyüjtés utján hozza össze a szükséges tőkét. Ez volt tehát a dolog praktikus megvalósitására vonatkozó első inditvány, mely nemsokára keresztülvitetett. 1901-ben Lukács még egy buzditó cikket irt a Typographiába abból az alkalomból, hogy a kassai szaktársak 250 forintot deponáltak az üdülőház céljára, mint az általuk rendezett mulatság jövedelmét. Az 1901 julius havi választmányi ülésen Czettel Gyula elnök lelkes szavakkal ajánlotta az eszmét a választmány figyelmébe, egyidejüleg egy nagyobb bizottság kiküldését ajánlotta, mely a választmánytól teljesen függetlenül intézze az üdülőház ügyét. A bizottság 1901 szeptember 29-én tartotta alakuló ülését, mely alkalommal elnökké Czettel Gyulát, alelnökökké Gyöngyösy Sándort és Pollák Simont, jegyzővé Morócz Jenőt, titkárrá Stalla Mártont, pénztárossá Steiner Adolfot[286], ellenőrré Novitzky N. Lászlót választotta meg. Ugyanekkor elhatároztatott, hogy egy felhivás bocsáttassék ki, melyben a kollégák adakozásra szólitandók fel. A felhivás, melynek szövegét alább közlöm, eredménnyel járt és október hónapban már egyes nyomdák rendszeresen fizették a heti 6 filléreket az üdülőház céljára.

Magyarország összes könyvnyomdászaihoz és betüöntőihez.

Ha végigtekintünk azokon az intézményeken, amelyeket a nagy nyomdászcsalád évek hosszu során át ugy a humanizmus, mint a szervezkedés terén önerejéből megteremtett, bizonyos büszkeséggel kell emlékeznünk azokra az uttörőkre, akik az első magvakat elvetették s az utódoknak nemes alkotásaikban oly szép örökséget hagytak. Nekünk, az uj nemzedéknek, szent kötelességünk ezeket az intézményeket nemcsak fentartani és továbbfejleszteni, hanem gondoskodni egyuttal ujabb alkotásokról is, melyeket egyrészt mindnyájunknak jóvolta, másrészt a haladás eszméje, a jobb jövő iránti törekvés szükségessé tesznek.

A kassai szaktársak penditették meg az eszmét, amelynek a kivitele végett most hozzátok fordulunk. Ők röpitették világgá a lelkes szózatot: *épitsünk üdülőhelyet* sinlődő betegeink számára, ahol megadatnék nekik a mód a gyógyulásra és igy a legdrágább kincs, az egészség visszaszerzésére. Az eszme szép, de kivitele nehéz. És mégis meg akarjuk valósitani és meg is valósitjuk, ha ti, t. Szaktársak, felkaroljátok az ügyet. A kezdeményezés dicsősége legyen a kassai szaktársaké, ám a megvalósulás, a létesités nagy művéből vegyük ki részünket mindannyian.

Az emberi nyavalyák, halált hozó betegségek folyton körülöttünk ólálkodnak. Foglalkozásunk a legegészségtelenebbek közé tartozik. A halál bőven arat közöttünk, elragadja legjobbjainkat. Hány fiatal élet szakad meg, mielőtt az életből nélkülözésnél és munkánál egyebet élvezett volna, s ha akad is közöttünk, aki megizleli az emberi hivatás nemesebb örömeit, a kérlelhetetlen Kaszás utjába áll, hogy szorgalmának gyümölcsét, törekvéseinek sikerét ne élvezhesse. Szaktársak, ez ellen védekeznünk kell! Minden intézmény, amely az egészségügyet előmozditja, hathatós fegyver a kezünkben az ellenség ellen. A humanizmus minden alkotása egy lépés a javulás, a tökéletesedés felé, amelynek áldásait mindnyájan, nőnk, gyermekeink fogják élvezni. Ilyen fegyver a tervbe vett üdülőhely is, amelynek létesitésére szövetkeztünk.

[286] Steiner helyett, ki 1904-ben nyugalomba vonult, Siegfried József választatott pénztárossá.

Engedjétek meg tehát t. Szaktársak, hogy hozzátok forduljunk. Szó sincs róla, a ti áldozatkészségtek sokféle oldalról van igénybe véve, de azért mégis az a meggyőződésünk, hogy ezuttal sem fordulunk hozzátok hiába. Tibennetek még sohasem csalatkozott az, aki jó szivetekhez fordult, hogyan csalatkozhatnánk most, amikor ily nagy és nemes emberbaráti mű létrehozásáról van szó. Az üdülőhely létesitésére bizottság alakult, s az legelsősorban hozzátok fordul. Csekélységet kér tőletek, csak annyit, hogy *legalább heti 6 fillér* fizetésére kötelezzétek magatokat mindaddig, mig a szükséges alap össze nem jön. Igaz, soká fog ez tartani, de ha nem lankadunk s buzgalmatok a nemes cél iránt nem fog csökkenni, az idő meghozza a kivánt eredményt. Természetesen más oldalról is jöhetnek hozzánk adományok, de első sorban arra kérünk, hogy legalább ezt a 6 fillért ne tagadjátok meg tőlünk.

Bizunk benne, hogy szavunk nem hangzik el hozzátok hiába. Alulirott bizottság mindent megtesz a nagy mű érdekében; támogassátok, hogy fáradozása hiábavaló ne legyen. S ha majd állni fog összetartásunknak, buzgalmunknak eredménye, az emberszeretetnek temploma: a nyomdászüdülőhely, az lesz legszebb és legmaradandóbb emléke a magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők áldozatkészségének.

Budapest, 1901. évi szeptember hó 29-én. *Czettel Gyula* elnök, *Pollák Simon* alelnök, *Gyöngyösy Sándor* alelnök, *Stalla Márton* titkár, *Morócz Jenő* jegyző, *Novitzky N. László* ellenőr, *Steiner Adolf* pénztáros.

A 45 tagból álló bizottság megalakulása után egy végrehajtó bizottság választatott, melynek a tisztikaron kivül Peidl Gyula, Siegfried József, Bozsik István, Janovits Ferenc, Schuster Ágoston, Weinberger Dezső, Wellisch Géza, Terelmes László és Radnai Vilmos voltak tagjai. A kollégákhoz intézett felhiváson kivül a bizottság a nagyobb nyomdavállalatokhoz is felhivást intézett az üdülőház céljára való adakozás érdekében és Czettel Gyula elnök inditványára kimondatott, hogy a miniszterhez megkeresés intézendő, miszerint az évenként rendeztetni szokott állami jótékonycélu sorsjáték jövedelméből az üdülőház is részesüljön egy bizonyos hányadban. A belügyminiszter azonban csak a gyüjtésre adott engedélyt és a kereskedelmi miniszter a portomentesség ügyében benyujtott kérelmet szintén elutasitotta. A bizottság 1200 gyüjtőivet bocsátott ki, melyek nagyrésze vissza sem érkezett. 1904-ben már 16.000 koronán felüli összeg gyüjtetett a kitüzött célra, de mi volt ez a szükséges összeghez képest? A bizottság belátta, hogy a gyüjtést más alapokra kell fektetni, mert különben a kitüzött cél csak évtizedek mulva lett volna elérhető. A segélyző-egyesületi közgyülés 1904-ben erre való tekintetből kimondta, hogy a heti 6 fillér adomány erkölcsileg minden tagra kötelező.

A 45-ös bizottság nem sokat lenditett a dolgon s csak a Typographia és egy pár ügybuzgó kolléga lelkes agitációja tartotta állandóan felszinen az üdülőház eszméjét. 1910-ben már oly összeg állt a bizottság rendelkezésére, hogy elérkezettnek látta az időt arra, miszerint az eszme megvalósitásához lásson. Czettel Gyula, a bizottság elnöke, a fővárostól óhajtott egy a kitüzött célra alkalmas telket ajándékképen szerezni, csakhogy a tanács, mint utólag kiderült, irtózott attól a gondolattól, hogy a budai hegyvidéken állittassék fel ez az intézmény. Közben a bizottságban az a nézet alakult ki, hogy az üdülőházat oly helyen kell felépiteni, ahol fürdésre alkalmas folyó viz és egyuttal hegyes, pormentes vidék is van. Az ország minden részéből érkeztek be ajánlatok, melyek részben egész fürdők, részben megfelelő területek megvételéről szóltak, ezeket azonban egyrészt a klimatikus viszonyok, másrészt egyéb okoknál fogva nem lehetett figyelembe venni. Kezdetben a bizottság a Balaton mellékét szemelte ki mint az üdülőház céljára legalkalmasabb vidéket, de a helyszini szemle alkalmával arra a tapasztalatra jutott, hogy a Balaton mellett csak rövid két-, legfeljebb három hónapra terjed az az idő, midőn az ottartózkodás a beteg közérzületét kedvezően befolyásolhatná. E mellett a temperatura is ingadozó. Ajánlat utján szóba került még a Visegrád melletti Gizella-fürdő is, mely azonban remek szép fekvése dacára sem felelt meg céljainknak, mert mi állandó jellegü, téli-nyári tartózkodásra egyaránt alkalmas, klimatikus gyógytényezők céljára

megfelelő helyen óhajtottuk az üdülőházat felépiteni, melyben első sorban nagyszámu ideg-, másodsorban pedig hurutos és szivbántalmakban szenvedő betegeinket kivántuk elhelyezni. Erre a célra a legalkalmasabbnak kinálkozott a Quarnero. 1911-ben 115.000 koronán felüli összeg állott rendelkezésre az üdülőház céljára s az előző év augusztus havi ülésén megválasztott szükebb körü bizottság[287] 1911 április 25-én beszámolván munkájáról, Abbaziát tartotta e célra legalkalmasabbnak. A nagybizottság ehhez hozzájárult és felhatalmazta a szükebb körü bizottságot, hogy a helyszinen egy alkalmas terület iránt érdeklődjék. A dr. Mándoki Mór egyesületi orvos ur bevonásával kiszemelt terület megfelelőnek találtatván, a bizottság arra elővételi jogot szerzett és egyidejüleg megbizta Neuhausler és Pelda műépitészeket, hogy a teleknek megfelelő tervvázlatot és költségvetést készitsenek. Miután azonban, mint az előrelátható volt, az üdülőház céljára begyült összeg nem volt elegendő egy a célnak teljesen megfelelő épület és berendezés megvalósitására, az üdülőtelep bizottságának 1911 junius 16-án a segélyző-egyesület választmányával tartott közös ülésén az utóbbi az üdülőház vagyonának átvétele mellett átvállalta az intézet felépitésének és berendezésének költségét és természetesen átvállalta ezzel egyidejüleg az intézmény fentartási költségeinek viselését is. Az üdülőház igy az egyesület tulajdona.

Az üdülőház felállitásával a segélyző-egyesület – és mellette mindazok, kik e nemes cél elérésében közremunkálkodtak – maradandó emléket állitott ötvenéves fennállásának emlékére. A 300.000 koronába került villában 15 szoba, nagy, terraszos ebédlő, társalgó és könyvtár és a szükséges irodai és egyéb helyiség van s ezeken kivül egy teljesen modern berendezésü vizgyógyintézettel, meleg és hideg tengeri és édes viz, valamint napfürdőkkel és központi fütéssel van berendezve. A villa mögött szép, erdős park terül el. A kék Adria partján büszkén hirdeti a Villa Gutenberg a magyar nyomdászok áldozatkészségét és az egyesülésben s az összetartásban rejlő hatalmas erőt.

A tanoncgazdálkodás elleni akció

A segédek által 1900-ban a tanoncgazdálkodás ellen inditott harc eredménnyel járt, mert a szervező bizottság alább közölt falragaszai és az ugyanezen szövegü röpivek nem tévesztették el hatásukat. Azok a vidéki nyomdatulajdonosok, kik a tanoncgazdálkodás révén iparkodtak „versenyképes”-ekké lenni, a falragaszok láttára kétségbe voltak esve és a hatósághoz fordultak oltalomért s mivel itt megint a „magyar ipar megmentéséről” volt szó, a hatóság a falragaszokat és röpiveket a sajtótörvény negligálásával birói végzés nélkül elkoboztatta, sőt azok terjesztőit is üldöztette. A szervező bizottságot azonban ez az eljárás – melyre egyébként is előre el volt készülve – nem hozta zavarba és a szülőkhöz intézett felhivás közel egy millió példányban forgott közkézen. A felhivást, mint a magyar nyomdászat egyik állandó bajának dokumentumát alább közlöm.

> *A szülőkhöz!* Az évzáró vizsgák befejeződtek, az iskolák kapui bezárultak, sok tanuló előtt örökre...
>
> Eljött az ideje annak, midőn a szülőknek gondoskodniok kell gyermekeik továbbneveléséről; sok esetben harcra kél a szülők melegen érző szive társadalmi helyzetükkel, mert szivesen iskoláztatnák tanulni szerető gyermekeiket tovább, ha ezt anyagi viszonyaik megengednék.
>
> De az anyagi gondokkal küzdő szülőknek, sajnos, le kell mondaniok arról, hogy gyermekeiket tovább iskoláztassák, igy nincs hátra más választás, minthogy gyermekeiket, kevesebb anyagi áldozattal, valamely mesterségre adják.

[287] Krausz Soma, Gyöngyösy, Pollák, Peidl, Lerner, Siegfried és Novitzky.

S ez fordulópontot képez gyermekeik életében. Éppen ezért a szülőknek szent kötelességük, gyermekeik számára oly mesterséget választani, mely emberséges megélhetést, tisztességes jövőt biztosit nekik.

Ez inditott bennünket, munkanélküli könyvnyomdászok százas bizottságát arra, miszerint figyelmeztessük a gyermekeiket szerető és jövőjükért aggódó szülőket arra, hogy óvakodjanak gyermekeiket könyvnyomdákba tanoncokul adni, mert ezzel kiszolgáltatják őket egész életükre a nyomornak, a bizonytalanságnak!

E jóakaratu figyelmeztetésünk indokolásául szolgáljanak a következő tények:

Magyarországon több mint ötezer tanult könyvnyomdász van és ezek közül alig négyezer dolgozik, mig a többi, azaz a tanult segédeknek jó ötödrésze részint a szülők vagy rokonaik jóvoltából tengeti életét, részint pedig elárasztja az országutakat és napról-napra sülyed a nyomor lépcsőjén a biztos elzüllés felé, honnan nincs többé visszatérés.

E nyomorusághoz csatlakozott az utóbbi időben a szedőgép, mely amellett, hogy a rajta dolgozót – az idegek tulságos megfeszitése mellett – testileg-lelkileg beteggé és idő előtt tönkreteszi, minden egyes gép két betüszedőt feleslegessé tesz, ugy hogy néhány év mulva teljessé lesz a könyvnyomdászok nyomorusága, mert az ugyis elrettentő nagyszámu munkanélküliek száma megkétszereződik.

Ez a sorsa azoknak, kik a könyvnyomdászok tulnagy száma következtében munkanélkül vannak.

De azoknak, kik oly szerencsések, hogy dolgozhatnak, sincsen irigylendő helyzetük.

Eltekintve attól, hogy a munkájukért fizetett csekély bér alig nyujt megélhetést, a legtöbb könyvnyomdában oly helyeken dolgoznak, melyek magukban hordják a testet ölő betegség csiráit és innen van, hogy a tüdővészes betegek legnagyobb tömegét a könyvnyomdászok szolgáltatják.[288]

Mig például a hivatalos statisztika szerint Magyarország lakosságának átlagos életkora 31 esztendő, addig a könyvnyomdászok életének átlagos ideje alig tehető 27–28 esztendőre.

Ilyen szomoruak a magyarországi könyvnyomdászok viszonyai. Nemcsak, hogy sokan vannak és igy nagy részük munkanélkül tengődik, nemcsak, hogy – éppen mert sok a munkanélküli – kevés keresetükből megélni alig tudnak, hanem még a foglalkozásukkal járó tüdővész is fenyegeti, megrövidíti életüket.

Gyermekeit szerető szülő tehát nem adhatja fiát könyvnyomdába, nem dobhatja oda a korai halálnak.

Szomoru dolog az is, hogy a könyvnyomdász-segédeknek még csak gondolniok sem lehet arra, hogy valaha önállókká lehessenek és igy felszabaditsák magukat nyomoruságos, alárendelt helyzetükből; mert egy könyvnyomda berendezése oly óriási összegbe kerül, melyet a megélhetést is alig nyujtó fizetésből egy egész életen keresztül szorgalmasan dolgozó nyomdász sem kuporgathat össze.

E szomoru, de igaz tények felsorolása után nemcsak jogunk, de kötelességünk is figyelmeztetni a szülőket arra, hogy ne hagyják magukat félrevezetni azoktól a lelketlen kufároktól, akik utonutfélen hirdetik, hogy: „Nyomdásztanoncok fizetéssel felvétetnek”, mert ez a fizetés csak addig tart, mig zsenge gyermekeik négy-öt esztendőn keresztül, sokszor éjjel-nappal, mint tanoncok dolgoznak s midőn eljönne az ideje annak, hogy gyermekeik élvezzék tanulásuk gyümölcsét, amiért esztendőkön keresztül dolgoztak, türtek és nélkülöztek, akkor az a lelketlen kufár kiteszi őket az utcára, hogy velük is szaporitsa az éhezők, a nyomorgók, a munkanélküliek ugy is tulontul nagy seregét.

[288] 1911-ben a miniszter rendeletet adott ki a sokszorositó ipari üzemek berendezéséről, a sokszorositó iparban foglalkozó munkások testi épségének megóvása érdekében.

A szülőknek jövő reménységük gyermekeikben rejlik s midőn anyagi gondjaiktól üzve, lemondanak arról, hegy gyermekeiket tovább iskoláztassák, jól válasszák meg azt a mesterséget, melyre szemük fényét, gyermekeiket adják, mert ha a választás oly mesterségre esett, mint a könyvnyomdászat, nemcsak jövő reménységük száll füstbe, de tönkreteszik gyermekeik egész jövőjét is, mert örökös nyomor, bizonytalanság leszen osztályrészük.

Fontolják tehát meg a gyermekeiket szerető és jövőjükért aggódó szülők e gyermekeik életében fordulópontot képező lépést jól s adják őket oly mesterségre, mely gyermekeiknek tisztességes megélhetést, biztos jövőt nyujt. S ha választásuk az elmondottak dacára is a könyvnyomdászati pályára vezetné gyermekeiket, akkor gondoskodjanak arról, hogy azok valamely középiskolának (polgári, reál vagy gimnázium) legalább két osztályát sikerrel elvégezzék, mielőtt nyomdásztanoncnak mennek. Csak igy lehet egyáltalán kilátásuk arra, hogy a nyomdászpályán boldogulnak.

Ezzel eleget tesznek szülői kötelességüknek és használnak vele a társadalomnak is.

A munkanélküli könyvnyomdászok százas bizottsága.

A vidéki városokban 1903-ban több városban kiléptek a kollégák, hogy az árszabálynak érvényt szerezzenek (Arad, Gyöngyös, Sátoraljaujhely, Szeged, Temesvár, Máramarossziget stb), a legtöbb városban a tanoncok is kiléptek. Szeptemberben a budapesti Révai és Salamon cég személyzete lépett sztrájkba, mert a cég nem tartotta be a tanoncskálát. Egy napi sztrájk után a létszámon felüli tanoncot a cég kénytelen volt elbocsátani s erre a személyzet ujra felvette a munkát. Ezt megelőzőleg az Európa-nyomda személyzete is kilépett. Juliusban pedig a Márkus-nyomda 12 tanonca hagyta ott a nyomdát, 9 órai munkaidőt, tisztességes bánásmódot, 8 koronáig terjedő heti fizetést, az ünnep-és vasárnapi munka beszüntetését, ezenkivül pedig rendes szakmai kiképzést (két évig simaszedésnél, két évig műszedésnél való foglalkoztatást) követeltek azzal a kikötéssel, hogy a felszabadulásuk után még legalább hat hónapig köteles a cég nekik munkát adni.[289]

A Pesti Hirlap ügye. – A vidéki árszabályközösség

1903 októberben nagy dolog történt; a Légrády cég összes alkalmazottai, még a kőnyomók is kiléptek. Ezt a nagy eseményt falragaszok és röpcédulák hirdették az utcákon. A Pesti Hirlap mégis megjelent, mert a lapot a cég egy vállalkozó albérlővel állittatta elő, ki technikai személyzetét serdületlen fiukból toborzotta össze. A sztrájk hatodik napján – miután a

[289] A segédek által a tanoncok kizsákmányolása ügyében inditott széleskörü agitációról a kereskedelemügyi miniszter is tudomást szerzett és felszólitotta a budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesületét, hogy közölje vele, mennyiben jogosult a segédek által inditott országos akció. A főnökegyesület a baj orvoslását a nyomdászatnak képesitéshez kötésével vélte orvosolhatónak és igazolta a segédek által a tanoncmizéria ügyében inditott akció jogosultságát, hivatkozván a segédek által közösen megállapitott árszabályban foglalt tanoncszabályzatra. – Európa 1902. évi nyomdásztanonc-statisztikája szerint Olaszországban 1,3, Svédországban 1,6, Norvégiában 1,7, Spanyolországban 1,8, Svájcban 1,9, Franciaországban 2,0, Dániában 2,4, Németországban 2,4, Ausztriában 2,7, Belgiumban 2,8, *Magyarországban* pedig 4,5 tanonc jutott minden 10 segédre.

A budapesti békéltető bizottság 1909 május hó 10-én léptette érvénybe a már előbb hozott ama határozatot, hogy a nyomdai tanoncok alkalmaztatásuk előtt orvosi vizsgálat alá kerüljenek. Ennek az a célja, hogy beteges, vézna, gyenge szervezetü ifjak az egészséges szervezetet feltételező nyomdai foglalkozástól távoltartassanak, mert a nyomdászat egészségtelen, idegölő foglalkozás s azzal szemben csak az egészséges szervezetü embernek van ellentálló képessége. Manapság az ólommérgezés a nyomdászok között már csak elvétve fordul elő, annál nagyobb azonban az ideg- és légzőszervi bántalmakban szenvedők száma.

fővárosi napilapok agyonhallgatással keltek védelmére kollégájuknak – nagy tüntetés volt a Pesti Hirlap Váci-köruti palotája előtt. A tüntetés két nappal később október 8-án megismétlődött, amikor a rendőrség nagy apparátussal vonult ki, mely alkalommal sokan megsebesültek és a tüntetők közül hatvanat letartóztattak. E tüntetések hatása alatt a nagy tömeg – vagy ötezren – a hasonló hirben állott Wodianer cég palotája elé vonult és ott az összes ablakokat beverte. Wodianerék rövid tárgyalás után aláirták az árszabályt. Az esetekkel most már a napilapoknak is foglalkozniuk kellett, melyek több-kevesebb tárgyilagossággal tárgyalták a munkások tüntetését és annak okát, mig végre a Pesti Hirlap is megszólalt, hogy a lap késedelmes megjelenését mentegesse és ez alkalommal nem volt válogatós a kilépett munkások rágalmazásában. A sztrájkolók erre falragaszok utján válaszoltak. A Légrády cég rendőri fedezet mellett és csak nagy erőfeszitéssel tudta a Pesti Hirlapot megjelentetni. A vidékről toborzott sztrájktörőkkel a cég nem birt boldogulni, mert ezek a szerencsétlenek amugy sem voltak már nyomdászok és a sztrájk hire ugy csábitotta őket Budapestre, mint nyáron az esti villanyfény a pillangókat. Ezeket, amint kiléptek a rendőrség által jól őrzött nyomdából az utcára, a kollégák rögtön elfogták. A nyomást nap-nap után más végezte és a nappali üzem ugyszólván teljesen szünetelt. Miután a szervező bizottság két izben sikertelenül tárgyalt a céggel, végre dr. Vázsonyi Vilmos felajánlotta közbenjárását és igy hosszas tárgyalások után létrejött a cég által is óhajtott egyezség. A cég aláirta az árszabályt. A vállalkozó: Varga-Lilienberg pedig 1904 augusztus 14-én kénytelen volt állását elhagyni.[290]

Ezzel az utolsó akkorddal véget ért a Légrády cég évek óta folytatott gazdálkodása és ez az üzlet azóta árszabályhü, minthogy jelenleg már nem is lehetne más.

A vidéken a főváros agitációja dacára rendkivül rossz volt a segédek munkabére. 741 nyomda közül csak 102 nyomdában voltak a munkások ugy dijazva, hogy abból a legminimálisabb igényekkel kijöhettek. A vidéki kollégák azonban teljesen indolens módon viselkedtek ezen tarthatatlan állapotokkal szemben és a Typographia – mint évtizedek óta rendesen – hiába ostorozta ezt az állapotot. A vidék nem akart saját érdekében ugyszólván semmi anyagi áldozatot sem hozni; mert mig Budapesten 7 korona 13 fillért áldozott egy-egy kolléga az anyagi érdekek megvédésére szükséges tőke gyarapitására, addig a vidék nagylelküsége csak 66 fillér erejéig terjedt és ebben a tekintetben a legnagyobb vidéki városok sem képeztek kivételt.

Voltak vidéki nagy városok 30–35 nyomdászsegéddel, kik egymást jóformán nem is ismerték, és a nyomdák tulajdonosai és a segédek is ellenségei voltak egymásnak. Ezekből a városokból már a mozgalom hallatára siettek tudatni a szervező bizottságot, hogy oda ne jöjjön senki sem, mert ők helyzetükkel meg vannak elégedve.

Ez a kérdés a szakegyesület 1903 augusztus hó 15–16-án tartott I. kongresszusán szőnyegre került, melyen az előterjesztett vidéki árszabály azzal a megjegyzéssel fogadtatott el, hogy az osztályozás tekintetében esetleg kivánatos változtatásokat illetőleg a szervező bizottság és az illető városok megbizottai együttesen intézkedjenek. A kongresszuson elfogadott árszabály érvényre emelése érdekében inditott mozgalom egyes helyeken már augusztusban megkezdődött, a budapesti szervező bizottság öt tagja azonban a mozgalom előtt hirtelen lemondott[291],

[290] A Pesti Hirlapnál mintegy 30 fiu dolgozott, akik napi 13 órai munkaidő mellett (éjjel is!) 3–6 frt heti bért és teljes ellátást kaptak. A lapkiadó-cég a vállalkozónak a lap előállitásáért 450 frtot fizetett hetenként, vagyis 200 frttal kevesebbet, mint amibe az az árszabály betartása mellett került volna. A vállalkozó e mellett szintén keresett évenként vagy 8000 frtot. A vállalkozó „kiemelése” nagy áldozatba került, mert az illető csak nagyobb összeg ellenében hagyta oda a jól jövedelmező vállalkozást.

[291] Peidl, Lerner, Rothenstein, Siegfried, Wagner. – Schwarz Ambrus, Israel J., Müller Samu.

minek oka egyrészt személyes ügyekben, másrészt taktikai nézeteltérésben keresendő. A bizottság egyes tagjai az árszabályközösség ellen foglaltak állást és radikális szakszervezeti politikát követeltek; ámbár ilyenről az akkor még ugyszólván teljesen rendezetlen vidéki állapotok mellett egyelőre szó sem lehetett és mindenek előtt egy konszolidáltabb helyzet elérésére kellett törekedni, hogy a szervezet minden oldalról megerősödhessék, mert a folytonos árszabálymozgalmak után már végtére erre is gondolni kellett. A szeptember 6-iki általános nyomdászgyülés heves vita után egy határozati javaslatot fogadott el, melyben az öt bizottsági tag leköszönését rosszalja. A gyülés ezután egy uj bizottságot választott, melybe a leköszönt bizottsági tagokat ujból beválasztotta.[292]

A vidéki mozgalom az előcsatározások után végre szintén szélesebb mederben kezdett kibontakozni. A Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége „bizalmas" levélben szólitotta fel tagjait, hogy személyzetük nélkülözhető részét bocsássák mielőbb szélnek, hogy igy a mozgalom alkalmával kevesebb kárt szenvedjenek. Október 26-án reggel 14 város nyomdászai léptek sztrájkba. A szövetség lapja[293] erre a segélyző- és a szakegyesület működése ellen hivta fel a hatóság figyelmét, hogy vizsgálja meg, hogy a sztrájkpénz honnét ered. A segédek nem törődtek ezekkel a bosszut lihegő közleményekkel és erős elhatározással folytatták a megkezdett harcot, mely majdnem mindenütt győzelemmel végződött. A mozgalom alkalmával érdekes epizódokban sem volt hiány; a kolozsvári négynapos sztrájk alatt az ottani nyomdatulajdonosok azt hiresztelték, hogy a budapesti vezetőség elsikkasztotta a kilépettek segélyezésére gyüjtött pénzt. A budapesti vezetőség ezt azzal cáfolta meg, hogy megvette az egyik kolozsvári nyomdát és egy – napilapot inditott. Ezzel azután megtörte az ottani nyomdatulajdonosok ellentállását. Kikindán az – adóvégrehajtó állt a szedőszekrényhez és Nagyváradon két hétig nem látott a közönség rendes lapot.

Egyes városok nyomdatulajdonosai észhez kaptak és közös megállapodással 25%-kal emelték a nyomtatványok árát, „hogy a nyomdai munkások által követelt béremelést megadhassák". Igy tettek Győrben is. A rendőrség mindenütt az erősebb fél érdekeinek szolgálatába szegődött és Temesváron 27 tanoncot egyenként 10 koronára, a vezetőség három tagját pedig összesen 1850 korona birságra vagy nemfizetés esetén összesen 108 napi fogságra itélte.[294] Az év végéig a vidéki nyomdászoknak körülbelül 50%-a vivta ki az uj árszabályt, miben igen nagy része volt a Typographiának, melynek 1903. évfolyama 65 cikkben és 98 rövid közleményben foglalkozott a vidéki árszabállyal.

Ámbár a vidéki mozgalom még nem volt teljesen befejezve, Szegeden, hol az árszabályt elfogadták, ujra kitört a harc és a Traub-nyomda személyzete kilépett. Az 1904 március 10-iki közösen megállapitott egyezményben, mely a hatóság előtt köttetett meg, kimondatott, hogy a szegedi főnökök oly nyomda munkáit, melynek személyzete kilépett, nem készithetik el és ennek dacára elkészitették a Traub cég nyomtatványait. Szegedet ennek következtében zárolni kellett s ez a zárlat még ma sem szünt meg. A vidéki mozgalom azonban ettől eltekintve

[292] Megválasztattak: Bogár Ignác, Herz Gyula, Lerner Dezső, Rothenstein Mór, Sági Adolf, Ligeti Jenő, Peidl Gyula, Stösser Adolf, Venkovits Károly, Wagner Károly, Winkler S. és Winkler József, Gábor Döme és Grünfeld Sándor.

[293] A szövetség hivatalos lapja a Molnár Mór szekszárdi nyomdatulajdonos kiadásában és szerkesztésében megjelenő Nyomdaipar Magyarországon cimü szaklap, melynek első száma 1901-ben jelent meg.

[294] Ilyen itéleteket más városokban is hozott a rendőrség, melyek azonban a kereskedelmi miniszter 1903 julius és október havi 48.421. és 40.415. számu rendeleteinek értelmében, melyek szerint sztrájk esetében csak panasz és megelőző vizsgálat alapján lehet itéletet hozni s ebben az esetben a birság maximuma 40 korona (a kilépés után 14 nappal panasznak nincs helye a munkaadó részéről s tanoncok egyáltalán nem büntethetők), megsemmisittettek.

fokozatosan haladt a győzelem felé és 1904 augusztus hó végéig 90 városban körülbelül 1700 kolléga vivott ki magának kedvezőbb munkabért és rövidebb munkaidőt.

Steiner Adolf pénztáros 1904-ben történt lemondásával ezen állás betöltésének mikéntje felett a két szerkesztő összekülönbözött és a lapban egymást megtámadták. Miután közben a Typographia szerkesztője ellen pénzkezelésből kifolyólag vádat is emeltek, az tisztségéről lemondott. A julius hó 17-én tartott országos bizalmiférfi-értekezlet, melyen a vidék 24, a főváros 115 küldöttel volt képviselve, a vádra vonatkozólag kimondta, hogy az nem diffamáló a Typographia szerkesztőjére és igy a szerkesztői és a szervező bizottsági állásokra továbbra is alkalmasnak találta, a pénzkezelésre azonban nem. A lap szerkesztését az augusztus 12-iki számtól kezdve ideiglenesen egy bizottság vette át.[295]

A szerkesztői tisztségre első izben kiirt pályázat nem járt megfelelő eredménnyel s ennélfogva meddőnek nyilvánittatott. A második pályázat alkalmával az összes szavazatoknak majdnem fele a pályázatban egyáltalán részt sem vett Peidl Gyula kollégára esett. A szervező-bizottság és a Gutenberg szerkesztője ebben bizalmatlanságot láttak és leköszöntek. Erre uj pályázatot irtak ki, mely azonban később visszavonatott. A bizalmiférfiak a lemondásokat nem vették tudomásul és a Gutenberg szerkesztőjének és a bizottságnak bizalmat szavaztak. Az ezt követő pótválasztáson Peidl, aki nem pályázott, abszolut többséget kapott és igy most már a kollégák impozáns módon megnyilvánult bizalma folytán erkölcsileg kényszerittetett a szerkesztői állásra való pályázat benyujtására. A bizottság leköszönt, de a bizalmiférfiak többsége ujra jelölte; a kisebbik rész pedig megejtette az *uj* bizottság jelölését, kiket a nagy többség meg is választott. Peidl erre, tekintettel a személye iránti bizalom megnyilvánulására és egyuttal a nem kicsinylendő ellentáborra, a szervezet érdekében a kompromisszumot ajánlotta a kérdés megoldásául és ezzel egyidejüleg felajánlotta a béke érdekében saját személyének elejtését. Az ellenpárt elfogadta Peidl propozicióját és Peidl visszavonta a szerkesztői tisztségre beadott pályázatát s igy végre a több hónapig tartott kinos állapot véget ért. A március 7-én véget ért pótválasztáson Schwarcz Ambrussal szemben Domanek István választatott meg a Typographia szerkesztőjévé és igy az 1905 március 24-iki 12. számtól kezdve már ő jegyezte a lapot.[296]

Az 1902. évben megkötött budapesti árszabály értelmében a gépszedőkre vonatkozó árszabály csak akkor volt megalkotandó, ha Budapesten legalább 50 szedőgép van működésben. Az 1904. év közepén 57 szedőgép működött a fővárosban s igy a szervező-bizottság elérkezettnek látta az időt arra, hogy a létesitendő gépszedő-árszabályra vonatkozó tárgyalások megkezdődjenek. A szervező bizottság tervezete a gépszedőkkel tartott értekezleteken behatóan megvitattatván, végleg elfogadtatott. A nyomdatulajdonosok, illetve a nyomdafőnökök egyesülete azonban csak december hónapban hivta meg a segédek képviselőit az árszabály ügyében tartandó közös értekezletre. A tárgyaláson megjelent, szedőgéppel biró nyomdatulajdonosokon azonban annyira erőt vett az árleszoritás akarata, hogy a segédek képviselőinek minden argumentumai dacára sem volt lehetséges megfelelő megállapodásra jutni s három napi tárgyalás után a két fél képviselői eredmény nélkül oszlottak szét. A főnökök képviselői 8, illetve 9 órai munkaidő mellett 42, illetve 36 korona hetifizetést ajánlottak, amit természetesen nem lehetett elfogadni. Néhány heti szünet után a közös bizottság az érdekelt szedőgéppel dolgozó nyomdatulajdonosok kizárásával ujra tárgyalás alá vette az árszabály-

[295] Grünfeld Sándor, Lerner Dezső és Siegfried József. Mint felelős szerkesztő Rothenstein Mór jegyezte a lapot.

[296] Az 1904 augusztus 12-iki számtól kezdve az 1905 január 6-iki számig Rothenstein Mór, azután pedig egész 1905 március 17-ig Lerner Dezső jegyezte a lapot. Rothenstein alatt Grünfeld és Siegfried, Lerner alatt Wancsora és Lerner szerkesztették a lapot.

tervezetet s végre sikerült a két fél között megállapodást létesiteni, melynek lényegesebb pontjai a következők: Szedőgépnél csak tanult betüszedők alkalmazhatók, tanoncok egyáltalán nem és ujonnan felszabadultak is csak a második évben. Munkaidő nappal 9 óra, éjjel 8 óra, melyből azonban 1–1 óra a gépek jókarbantartására esik. Fizetés nappali gépszedőknél 36 korona, éjjeli munkánál napilapoknál 50 korona, a kétszer megjelenő lapoknál, hol a munkaidő szintén nem lehet hosszabb 8 óránál, 56 korona. Oly lapoknál, melyek géppel szedetnek, az ott alkalmazott kéziszedők ugyanolyan fizetésben részesülnek, mint a gépszedők.

A fővárosi árszabály

A béke helyreálltával uj szervező bizottság választatott[297], melynek legfőbb teendője volt a lejáró árszabályközösséggel kapcsolatos árszabályjavitás előkészitése. Az 1905 április hónap 16-ára a fővárosi Vigadóba egybehivott általános nyomdászgyülés határozatilag kimondta, hogy tekintettel arra, miszerint az érvényben levő árszabály október hónapban lejár és tekintettel arra, hogy az érvényben levő árszabály nem felel meg a nyomdai munkások viszonyainak és érdekeinek, utasitja az árszabálybizottságot, hogy az érvényben levő árszabályt mondja fel és mielőbb egy uj árszabálytervezetet készitsen. A kollégák is eszmélni kezdtek; végre rájöttek, hogy kellő munició nélkül nem lehet harcba indulni. Az 1904. évben az árszabályalap 38.000 koronán felüli összeggel gyarapodott, ami minden esetre nagy eredmény volt az előző évekkel szemben, mert a budapesti nyomdászok 78%-a járult hozzá ezen összeg gyüjtéséhez. A vidéki nyomdászok ebben a tekintetben még mindig a régiek voltak; még mindig sajnálták a saját érdekük javáért gyüjtött tőkéhez való hozzájárulást. Az árszabálybizottság azonban ennek dacára szivós kitartással és az ügyhöz méltó komolysággal látott hozzá munkájához. Végre a munkaadók is megmozdultak. A budapesti főnökök egyesülete végre október hónapban érintkezésbe lépett az árszabálybizottsággal és a vegyes bizottság tárgyalás alá vette az árszabálytervezetet. Mivel az érvényben levő árszabály október végén lejárt s az uj árszabályt addig nem lehetett végleg megállapitani, az árszabály érvényességének határidejét a vegyes bizottság november hó 11-éig meghosszabbitotta. A három hétig tartott tárgyalási idő alatt a vegyes bizottság tizenhét ülést tartott s a tárgyalást a két fél összecsapása miatt két izben kellett megszakitani. Az árszabálybizottság november 15-ére általános nyomdászgyülést hivott egybe, hogy ott munkájáról számot adjon. A bizottság a tervbe vett 8 órai munkaidőt nem tudta keresztülvinni, ellenben más téren megfelelő előnyöket vivott ki.

Ilyenek a rendszeres különórázás beszüntetése, mely által megszünt az ugynevezett „tizedik óra”, melynek örve alatt egyes nyomdák napi 10 órát dolgoztattak. Kimondatott a délelőtti és délutáni ozsonnaidőre való jog, melyet eddig a legtöbb nyomda munkarendje határozottan megtiltott. A fizetésre vonatkozólag a minimum kézi szedőknél és egy gépnél dolgozó gépmestereknél 30 koronában, nyomóknál két gépig szintén 30 koronában állapittatott meg. Kimondatott, hogy gépmestereknek csak két gyorssajtót, nyomóknak pedig csak három tégelynyomósajtót szabad kezelniök. A gépmesternek a második gépért 4 korona, a nyomónak a harmadik tégelysajtóért 2 korona kárpótlás állapittatott meg. A nyomónak ezenkivül a negyedik tégelynyomó esetleges felügyeletéért további 2 korona kárpótlásra volt joga. Az árszabálytervezet a korrektorokra vonatkozólag kimondotta, hogy ilyennek csak tanult nyomdász alkalmazható s minimális fizetése 32 korona; a revizornak magasabb fizetés jár. A

[297] Tagjai voltak: Bauer, Grünfeld, Gábor, Fischer Ignác, Gyürey, Kirsteier, Israel, Keébe, Lerner, Wellisch, Wancsora, Peidl, Siegfried, Marczievicz.

számolási alap 4 fillérrel emeltetett, azzal a módositással, hogy a frakturszedés *abc* szerint számitandó. Fontosabb határozatok még a nappali szedőkre vonatkozólag a következők: amennyiben a bizonyos (fix) fizetésben részesülő szedő számolásba állittatik oly hétben, amikor ünnep van, az ünnep megfizetendő; ha a számoló szedő anyag- vagy kézirathiány miatt bizonyospénzbe állittatik és mint ilyen három napnál hosszabb ideig alkalmaztatik, megfelelően dijazandó; az üzlet által elrendelt szünnapokért megfelelő kárpótlás jár. A gépszedők részére az uj árszabálytervezet a következő lényegesebb előnyöket biztositotta: a munkaidő nappal dolgozó gépszedőknél – a tisztitást is beleértve – 9 óra; nappal dolgozó ujság-gépszedőknél 8½ óra, éjjel dolgozó ujság-gépszedőknél 7½ óra. A nappal dolgozó gépszedők heti fizetésének minimuma 38 korona, az éjjel dolgozó gépszedők minimuma 44 korona; nappal dolgozó ujság-gépszedők minimuma 44 korona, éjjel dolgozó (reggeli lapoknál) ujság-gépszedőknél heti 52 korona, esti és reggeli lapot szedő gépszedőknél 58 korona; idegen nyelvü (német) gépszedőknél fenti tételek 3 koronával magasabbak. A lapszedőknél (kézi szedők) az alapár 4 fillérrel emelkedett. Nagyjelentőségü volt az a határozat, hogy egyik lapból a másik lapba szedést átvenni nem szabad és az, amely kimondta, hogy a szedés éjjeli 2 óránál tovább nem tarthat s minden várással eltöltött óra 2 koronával kárpótlandó. Intézkedés volt ezenkivül az uj árszabályban a körforgógépeknél dolgozó gépmesterek fizetéséről (38, 48 és 60 korona), a tanoncok létszámának megállapitásáról (egy-két segédnél egy, tizen felüli segédnél csak minden négy segéd után egy tanonc), a vasárnapi munkaszünetről, a segédmunkásnőkről stb. Az árszabály végül megtiltotta a szerződések kötését és biztositékok követelését. Az árszabály négy és félévi határidőre köttetett meg, azzal a feltétellel, hogy a nyomdai alkalmazottak a megkötött egyezményhez hozzájárulnak.

Az árszabály ügyében történt megállapodások bejelentése és tudomásul vétele végett egybehivott általános nyomdászgyülés a városligeti iparcsarnokban tartatott meg, ahol Budapest összes nyomdai alkalmazottai megjelentek, körülbelül 5000-ren. A kedélyek azonban annyira izgatottak voltak, hogy az óriási helyiségben a kérdés előadójának, Peidl Gyula szaktársnak, majdnem teljesen lehetetlen volt az árszabályra vonatkozó előterjesztést megtennie. A folytonos zaj, a több oldalról ismétlődő közbekiáltások és egyesek turbulens magaviselete oly káoszt idézett elő, hogy a gyülést eredmény nélkül kellett feloszlatni. A szervező bizottság ezek után az árszabály ügyében nyomdánkénti szavazást rendelt el. Az ez alkalommal leadott 2680 szavazat közül 1729 az árszabály elfogadása mellett, 845 pedig annak elvetése mellett adatott le. Az árszabály tehát 884 szótöbbséggel elfogadtatott.[298]

A politikai sztrájk. – Ujabb vidéki árszabálymozgalom

Nemsokára az árszabálymozgalom után, december hó 4-én váratlan esemény történt. A koaliciós napilapok állandóan brutális módon aposztrofálták a munkásoknak az általános, titkos választójog érdekében inditott nagyarányu mozgalmát. A budapesti nyomdászok nem nézhették tovább a népjogok letiprására szövetkezett sajtó kirohanásait s elhatározták, hogy

[298] Az ausztriai szaktársak is ugyanekkor léptek árszabálymozgalomba, a tárgyalás azonban november 14-én megszakittatott. A vidéki nyomdák személyzete ezután passziv rezisztenciába lépett és a vidéki nyomdatulajdonosok kétségbeesetten sürgették a főnökök országos egyesületénél a tárgyalások folytatását. A miniszter közbenjárására november 23-án a tárgyalások ujra megkezdődtek és november 25-én végre sikerült az árszabályt létrehozni. Az uj árszabály nyolc évre köttetett meg és a minimum azonnal 2 koronával, négy év után ismét 2 koronával, további két év mulva 1 koronával emelkedett. A számolás ugyanily módon 3, azután 2 és végre 1 fillérrel emelkedett.

ezt a politikai szélhámoskodást nem fogják az illető koaliciós sajtóorgánumok által a munkásokra szórt rágalmak és valótlanságok kiszedésével és sokszorositásával elősegiteni és december 4-én az összes napilapoktól kilépett a személyzet. Legelsőnek a Globus-nyomda lapszemélyzete, melyben 10 napilap készült, utána a többiek. Csak két lap jelent meg kis terjedelemben: a Budapesti Hirlap és a Pesti Hirlap. A sztrájk nagy konsternációt keltett és forradalmi hangulat vett erőt az összes munkásokon. Este hatalmas tüntető tömegek vonultak az utcára, mely alkalommal a tömeg behatolt a Budapesti Hirlap nyomdájába és ott nagyobb károkat okozott. A többiekkel sem tettek kivételt. Szerdán este a koaliciós lapok – három kivételével – beadták derekukat és egy nyilatkozatban kijelentették, hogy az elvért folytatott küzdelemben a munkásokat többé gyalázni nem fogják. A nyilatkozatot a Magyar Estilap, Budapester Tagblatt, Pesti Napló, Magyar Szó, A Nap, A Polgár, Magyarország és a Független Magyarország irták alá. Ezzel a sztrájk megszünt. A mozgalom hullámai a vidékre is elhatottak és néhol, például Nagyváradon egy koaliciós hirlap nyomdájába behatoltak a munkások és megakadályozták a lap megjelenését. A budapesti koaliciós lapoknál történt kilépések több nyomda általános sztrájkját vonta maga után; a Légrády-, Budapesti Hirlap-, Wodianer- és több kisebb nyomda személyzete szintén kilépett.

A vidéki árszabály 1906 végén járt le, a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége ennélfogva már 1905-ben megkereste a szakegyesületet, hogy az uj árszabály megállapitására egy bizottságot küldjön ki. A szakegyesület 10 vidéki és 5 budapesti kollégát küldött ki a vegyes bizottságba, a nyomdatulajdonosok azonban csak hosszas tépelődés után szánták rá magukat a tárgyalások megindítására. A tanácskozások eredménnyel végződtek és a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségének 1906 október hó 7-én tartott gyülése elfogadta az árszabályt azzal a kikötéssel, hogy december hó 1-ig az mindenütt érvényre emelendő.

A vidéki árszabály tárgyalására kiküldött közös bizottság 1906 augusztus hó 19-én kezdte meg munkáját az Otthon irók és hirlapirók köre helyiségében. A tárgyalások elnökéül közös megállapodással Lode Rezső kir. iparfelügyelő választatott meg. A két napig tartott tárgyalás azonban nem járt eredménnyel. A nyomdatulajdonosok egyesülete által szétküldött alapszabálytervezet oly abszurd kikötéseket tartalmazott, hogy a tárgyalások kezdetén ezt a tervezetet ők maguk visszavonták és a segédek árszabálytervezetét fogadták el a tárgyalás alapjául. Szeptember 2-án ujra megkezdődtek a félbeszakitott tárgyalások és a közös bizottság végre megállapodásra jutott. Az árszabály uj rendelkezése, hogy vidéken számolásban dolgoztatni nem szabad, továbbá a nyomdahelyiségek tisztántartására és szellőztetésére vonatkozó pont. A minimumon felül dijazott munkások is javitást kapnak és a május elsejének megünneplésére minden nyomdai munkásnak minden levonás nélkül joga van. Ezzel a magyar nyomdászok olyasmit vivtak ki, ami még sehol sem létezett, mert a május elsejét mindenütt levonták. Az árszabályban a legalacsonyabb minimum 20 korona (az előbbi 18 korona helyett). Az árszabály, miután azt a szeptember 10-iki szakszervezeti kongresszus is elfogadta, 1906 október 15-én lépett életbe.[299]

Az 1906. évi árszabálymozgalom, mely a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségével kötött árszabályegyezmény értelmében az árszabály elismerése érdekében 1906 október 15-én indittatott, kellő eredménnyel járt. Az árszabály érvényre emelése egynéhány városban (Szeged, Szabadka, Brassó, Dés, Pécs, stb.) nem sikerült teljesen és igy egyes nyomdákat zárolni kellett. A vidéki munkaadók felszólitására a segédek érvényt szereztek a közösen megállapitott árszabálynak s 310 nyomdászváros 706 nyomdájában 2361 segéd közül 129 város, 406 nyomda és 1924 segéd, vagyis a segédek 81%-a vivta ki az uj árszabályt. A szövetség maga azonban jóformán semmivel sem támogatta a segédek akcióját, sőt a

[299] Az árszabálybizottság 1906-ban egy hosszabb árszabálykommentárt dolgozott ki az érvényben levő fővárosi árszabály könnyebb megértésére.

szövetség vezetősége, amely a segédekkel az árszabályközösségre vonatkozó megállapodásokat a szövetség nevében megkötötte, maga sem respektálta az árszabályt. A vidéki nyomdatulajdonosok tehát taktikáztak és mindenek előtt a segédek erejéről óhajtottak meggyőződést szerezni. Erről mint a fennebb látható számok bizonyitják, meggyőződhettek. A szegedi nyomdatulajdonosok azonban – egy kivételével – ennek dacára sem irták alá az árszabályt s mikor a személyzet két nyomdából kilépett, az összes munkásokat kizárták.

A Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége és az országos szervező bizottság március hóban megállapitották az árszabálybizottság és a békéltető bizottságok ügyrendjét és ezek központjait. Körülbelül ugyanekkor a budapesti békéltető bizottság ügyrendje is elkészült s a bizottság megkezdte a működését.[300]

A kerületi értekezletek nem nagy eredménnyel és sok költséggel jártak. A szervező bizottság arra való tekintetből ezen értekezleteket beszüntette. A Nagybecskereken tartott III. kerületi értekezlet volt az utolsó.

A szebeni nyomdászok 1907 elején, mivel az ottani nyomdatulajdonosok nem akarták aláirni a közösen megállapitott árszabályt, kiléptek. A sztrájk három hétig tartott és a segédek győzelmével végződött. A vidéken több helyen előfordult bejelentésnélküli kilépésekre való tekintetből a szervező bizottság kimondta, hogy: minden szaktársat, aki a központi szervező bizottság előzetes tudta és beleegyezése nélkül inditott sztrájkban részt vesz, fegyelemsértőnek deklarál, akitől nemcsak az anyagi és erkölcsi támogatást vonja meg, de sulyosabb esetekben az illetőket a szervezetből is kizárja.

A hétfő reggeli lapok beszüntetése. – 1907 október 10. – Nyomtatvány-árszabályzat

A budapesti hirlapszedők már évtizedek óta küzdöttek a hétfő reggeli lapok ellen; az akkori küzdelmek azonban – mint erről már emlitést tettem – nem jártak eredménnyel. Az akkori viszonyok következtében az ujságszedők nem nyulhattak radikálisabb eszközökhöz, azonban ez a kérdés azért ugyszólván állandóan napirenden maradt. 1891-ben, a vasárnapi munkaszünetről szóló törvény csak látszólagosan javitotta az ujságszedők panaszát, mert ez a törvény a kivételek egész légióját eredményezte és a hirlapszedőknek ez a törvény azt az örömet hozta, hogy már reggel 3 órakor kellett a munkát megkezdeniök, mert a lapkiadók nem igen törődtek a törvény rendelkezésével, midőn anyagi előnyökről volt szó. 1906-ban a Hirlapszedők Köre sutba vágta a rárakott sulyos ballasztot és kizárólag a szakszervezeti tevékenységre irányitotta működését.[301]

---

[300] A németországi nyomdászok 1906 szeptember 24-én tiz évre szóló árszabályközösségbe léptek. Az alapárak általában 10%-kal emeltettek. A minimum ujonnan felszabadultaknál az első évben 18 márka, 21 éves életkorig 23 márka, 24 éves életkorig 24 márka, 24 éven tul 25 márka. Ezenkivül az összes osztályoknál a helyi pótlék. A gépszedőknél az 1901-ben beszüntetett számolás ismét bevezettetett. Az egyezmény szerint a nyomdatulajdonosok szövetségének tagjai csak oly szakmunkást vehetnek fel, aki a németországi nyomdászegyesületnek tagja. Öt év után az árszabály anyagi rendelkezései ujabb revizió alá kerülnek.

[301] A Budapesti Hirlapszedők Köre annak idején rokkantsegélyző-alapot is létesitett, mely azonban a tagok csekély számánál fogva nem volt életképes. 1901-ben a 6 koronás segélyt 4 koronára, a várási időt 10 évről 15 évre emelték fel, ez azonban nem segitett a meglévő bajon és 1905-ben az egyesület rokkantpénztára a Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdijegyesületébe olvadt be. Az egyesület ujra alakult és 1906 január 5-én, mint uj egylet, heti 10 filléres befizetéssel kezdte meg működését.

Elsősorban ujra a hétfő reggeli lapok megjelenése ellen inditott akciót, melybe a hirlapirókat is bevonta. A mozgalom a hirlapszedők határozott fellépése következtében eredménnyel járt és a lapkiadók végre valamennyien hozzájárultak a hétfő reggeli lapok beszüntetéséhez. 1907 január hó 7-től kezdve ennélfogva már nem jelentek meg a hétfő reggeli lapok. Most sem sikerült volna ez a mozgalom, ha a szervezet hatalma nem riasztotta volna el az egyes lapkiadókat az üzleti érdek által sugalmazott ellentállástól. Az 1906 december hó 30-án tartott hirlapszedő-gyülés, melyen az öntők és gépmesterek is megjelentek, kimondta, hogy az ujságkiadókkal létrejött egyezség szigoru végrehajtását becsületbeli kötelességének tartja. A kapzsi és a munkások vasárnapi munkaszünetét semmibe sem vevő kiadókkal pedig minden rendelkezésre álló eszközzel: a szervezet hatalmával fog számolni. Ennélfogva a gyülés kimondja, hogy 1907 január hó 7-től kezdve a fővárosban a hétfő reggeli lapok egyáltalán nem, az esti lapok pedig délután 2 óra előtt megjelenni nem fognak. A háromévtizedes harc végre tehát szintén győzelemmel végződött.

1907 október 10-én a fővárosi munkások az ország összes munkásaival egyetemben letették a szerszámot, hogy a népjogok és elsősorban az általános, titkos választójog mellett tüntessenek. Az 1907 szeptember hó 29-én a fővárosi Vigadóban tartott általános nyomdászgyülés az október 10-iki munkaszünettel foglalkozván, a következő, Kirsteier János által előterjesztett határozati javaslatot fogadta el:

> „A székesfővárosi Vigadóban 1907 szeptember 29-én tartott általános nyomdászgyülés megállapitja, hogy az uralmon levő nemzeti kormány és annak koalizált többsége másfélesztendős működése alatt következetesen népellenes politikát folytatott; a munkásnép egyesülési, gyülekezési szabadságát lábbal tiporta, a sztrájkjogot vérbe fojtotta, az ezerholdasoknak kedvező vámpolitikájával a megélhetést lehetetlenné tette és ezzel százezreket az imádott haza elhagyására kényszeritett, az ország gazdasági önállóságát hosszu időre feladta és ezzel szemben az uralomrajutáskor vállalt egyetlen programmpontja: az általános, titkos választójog megvalósitása érdekében homályos, köntörfalazó nyilatkozatokon kivül mit sem tett; sőt bujkálásával alapot szolgáltatott a gyanura, hogy ezen egyetlen feladatát meghamisitani készül: ezeknek megállapitása után a nyomdászgyülés kimondja, hogy a hamisitatlan általános, titkos választójog megvalósitásához ragaszkodik és kivivása érdekében csatlakozik az október 10-iki általános sztrájkhoz, egyben felhivja az egész ország nyomdai munkásságát, hogy október 10-én minden nyomdai munkát szüntessenek be.”

A nyomdászok, mint mindenkor, ugy ez alkalommal is sorompóba léptek, hogy a munkásság ezen hatalmas megnyilatkozása alkalmából hozzájuk méltóan kivegyék a maguk részét és a fővárosban körülbelül 5000 nyomdai munkás tüntetett a népjogok mellett. A lapok ez alkalomból nem jelentek meg.

A fővárosban uralkodó abnormális drágaság 1907-ben arra inditotta a kollégákat, hogy egy drágasági pótlék kivivása érdekében akciót inditsanak. Miután a nyomdatulajdonosok a követelés elől elzárkóztak, a segédek a passziv rezisztencia terére léptek. A nyomdatulajdonosok a megkötött árszabályra hivatkoztak, mely csak 1910 április hónapban jár le, és a passziv rezisztencia, miután az árszabály betartása természetszerüleg mindkét félre kötelező, a szervező bizottságot is a helyzet által okozott dilemma elé állitotta.

Miután a passziv rezisztencia később nagy arányokat öltött, a nyomdatulajdonosok belátták, miszerint a követelésnek valamely formában eleget kell tenniök.

A budapesti kő- és könyvnyomdafőnökök egyesülete 1907. évi szeptember hónapban a segédek árszabálybizottságát közös tanácskozásra hivta meg. A közös bizottság hét ülésben tárgyalta ezt a kérdést és végre a szervező bizottság és a nyomdafőnökök egyesülete között a tárgyalások eredményeként oly megállapodás jött létre, miszerint a munkabér- és munkaidőárszabály mellett egy közösen (munkások és munkaadók által) megállapitandó nyomtatványárszabályzat is közös védelem alá helyeztetik; ami azt jelentette, hogy az egyezmény

életbelépése után nemcsak azok a nyomdák helyeztettek blokád alá, melyek a munkaidő- és munkadij-árszabályt be nem tartják, hanem azok is, melyek a közösen megállapitott nyomtatvány-árszabályon alul vállalnak munkát. Ezzel a nyomdászok szervezete ismét egy nagy lépést tett előre, mely anyagi és erkölcsi tekintetben óriási fontosságu volt és épp ezért, mint minden merész ujitás, nagy ellenszenvvel találkozott.

A magyar nyomdaiparnál, melynél a szennyverseny már évtizedek óta feltartózhatatlanul burjánzott, szükség volt erre az egyezményre, mert a nyomdai munkásoknak minden esetre honorálniok kellett a szolid üzleti alapon álló nyomdatulajdonosok azon törekvését, hogy azoknak az ezen iparág felvirágzásának utjában álló akadályok elgörditésében, kölcsönös előnyök ellenében, segitséget nyujtsanak.

A szeptember 30-án tartott bizalmiférfi-értekezlet csaknem egyhangulag hozzájárult a szervező bizottságnak a fenti egyezmény megkötésére vonatkozó előterjesztéséhez, melynek szövege a következő:[302]

1. A jelenleg érvényben levő árszabályban *a)* a szakmunkások részére meghatározott bérminimumok két-két (2–2) koronával felemeltetnek; *b)* azon szakmunkások, kiknek hetibére a minimumnál magasabb, de a negyven (40) koronát meg nem haladja, szintén két (2) korona béremelésben részesülnek; mig *c)* azon szakmunkások, kiknek hetibére a minimumnál magasabb és a 40 koronát meghaladja, érdemük szerint és egyéb méltánylást érdemlő körülményeik figyelembe vétele mellett, a munkaadó belátása szerint béremelésben fognak részesittetni; *d)* az *a)–c)* alatti pontok szedőkre, gépszedőkre, szedő-korrektorokra, gépmesterekre, nyomókra és rotációs gépmesterekre vonatkoznak; *e)* az árszabály 27. és 62. §-aiban a számoló szedők részére megállapitott alapszámitás 1000 *n*-enként három (3) fillérrel felemeltetik; *f)* a segédmunkások, munkásnők és tanulóleányok hetibére kivétel nélkül egy-egy (1–1) koronával felemeltetik.

2. Az első pontban emlitett összes bérjavitások az 1907. évi szeptember 30-án kezdődő héttel lépnek életbe. Az ez évi augusztus elseje óta történt bérfelemelések az ezen megállapodás folytán életbeléptetendő béremelésekbe betudandók.

3. A budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete által a könyvnyomdai munkások szakszervezetének hozzájárulásával megállapitandó és ez év folyamán életbeléptetendő „Nyomtatvány-árszabályzat” éppen ugy közös védelem alá vétetik, mint a munkabérszabályzat.

Ezen nyomtatvány-árszabályzat megállapitása tekintetében azon elvek lesznek mérvadók, melyek a német „Deutscher Buchdruck-Preistarif” és az osztrák „Minimaltarif”-ban jutnak kifejezésre saját különleges viszonyaink figyelembe vételével.

Ebből kifolyólag a könyvnyomdai munkások szakszervezete kötelezővé teszi tagjaira nézve, hogy csak oly nyomdában vállalnak alkalmazást, illetőleg maradnak, amely az emlitett nyomtatvány-árszabályzat életbeléptetése és érvényben tartása tekintetében közösen hozott határozatoknak magát aláveti. Ezen határozatok megsértéséből kifolyólag felmerülendő vitás kérdések egy e célra alakitandó tanács által intézendők el, mely tanácsba a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete és könyvnyomdai munkások szakszervezete egyenlő számban (5–5) küldik ki tagjaikat és amelynek elnökét a főnökegyesület választmánya jelöli ki.

4. A tanács védelmére csak azon nyomdák tarthatnak igényt, melyek legkésőbb 1908 január 1-ig irásban kötelezőleg kijelentik, hogy könyvnyomdájukban csak a könyvnyomdai munkások szakszervezetéhez tartozó munkásokat foglalkoztatnak és csak olyan munkásokat fogadnak fel, kiknek előző kondiciójuk árszabályhű volt.

9. Jelen egyezmény érvénye mindaddig tart, mig az árszabályközösség fennáll.

[302] Az ausztriai nyomdászok 1910-ben szinten mozgalmat inditottak a drágasági pótlék ügyében. Az elért eredmény személyenként átlag heti 1 korona 50 fillér.

Mint a fenti megállapodásból látható, nem drágasági pótlékot, hanem az árszabályszerinti minimum és a számolás emelkedését érték el a segédek.[303]

A Népszava azt irta ebből az alkalomból, hogy a „nyomdászok lecsusztak az osztályharc álláspontjáról és a nyomdászszervezet ezzel a lépésével elvesztette szocialista harci jellegét, mert bérjavitást kiküzdeni kell, még pedig a munkaadók rovására, de nem a fogyasztók ellen irányuló szövetkezéssel megszolgálni". A kollektiv szerződésről széles mederben folyt a vita pro és kontra a szervezett munkások lapjaiban, melyről azonban itt nem lehet szó. A nyomdatulajdonosok a nyomdaiparnál nagy arányokban elterjedt szennyverseny ellen kerestek orvoslást, mely megbénitotta azt az iparágat.

Az első kollektiv szerződés 1896-ban köttetett meg, azonban ez jóformán csak a papiron érvényesült, a gyakorlatban nem, mert a munkaadók ugy fizették alkalmazottaikat, ahogy azokkal „megegyeztek". A nyomdai munkásokat először *szervezni* kellett, másrészt a nyomdatulajdonosoknak is meg kellett győződni arról, hogy a szennyverseny csak akkor szüntethető meg, ha minden munkaadó lehetőleg egyenlő, illetve árszabályszerü munkabérek fizetésére van kötelezve.[304]

---

[303] A Népszava az egyezmény miatt megtámadta a nyomdászokat, „mert lecsusztak az osztályharc álláspontjáról". Egy pár kolléga szintén elégedetlen volt az egyezménnyel és Budapesten ezek Ellenzék cimmel lapot inditottak. Miskolcon ellenzéki célzattal Vidéki nyomdászat cimü lap jelent meg. E lapok azonban nagyon rövid életüek voltak.

A Népszaváról lévén szó, érdekesnek tartom annak keletkezéséről megemlékezni. Az Arbeiter-Wochen-Chronik és a Munkás Heti Krónika ellenében, melynek Madarász János, jelenleg rokkant nyomdász, volt a felelős szerkesztője, 1877 május 1-én Külföldi Viktor meginditotta a Népszavát és a Volksstimmét. 1880-ban a két lap (Munkás Heti Krónika és a Népszava) fuzionált és azóta a magyar pártlap cime Népszava. Az 1869-ben alakult Általános munkás beteg- és rokkantpénztár köré csoportosultak külön pártot képeztek, kik ellen viszont egyes szakmák, szabók, cipészek stb. küzdöttek. A radikális „anarchisták", kik között több nyomdász is volt (Schäffler Albin, Rusz Mátyás), szintén erős ellenzéket képeztek az Általános munkás beteg- és rokkantpénztárban csoportosult párt ellen. 1889-ben egy uj párt alakult, mely 1892-ben egy Munkás cimü lapot inditott. 1894-ben az ellenzéki pártok kibékültek és Silberberg Ignác nyomdász, kit külföldről hivtak haza (jelenleg hirlapiró), 1895-ben meginditotta a Népszava napilapot, mely egyrészt kellő anyagi erő, másrészt pedig a kezdetleges nivója folytán mihamar megszünt. A lap részvénytársasági alapon létesült és a bukás hosszu időre megbénitotta a Népszava napilappá való átalakulására irányuló törekvéseket. Tiz évig kellett még ezután ezzel az eszmével várni, mig 1905-ben végre április 1-én ismét megjelent a Népszava mint napilap. A szociáldemokrata párt kezdeményezésére 1905-ben alapitott Világosság könyvnyomda részvénytársaság szintén hatalmas arányu vállalattá fejlődött, mely ma már 160 munkást foglalkoztat és 1908-ban bevezette a 8 órai munkaidőt.

[304] Az 1908. évi IV. magyarországi szakszervezeti kongresszus a *kollektiv szerződésekkel* is foglalkozván, azokra vonatkozólag a következő határozatot hozta. 1. Csak minél rövidebb lejáratu szerződések köttessenek, mert a hosszu szerződések lehetetlenné teszik a kedvezőbb konjunkturák kihasználását s mert a hosszabb béke-időközök a biztonság érzetét keltik fel és a szervezet tagjaiban csökkentik a harcképességet. 2. Szezonmunkások szerződése ne járjon le olyan időben, mikor a szakmában egyáltalán nincs vagy kevés a munka. 3. A szervezetek nem köthetnek olyan szerződéseket, amelyek a tagokat sztrájkmunka végzésére kényszeritik. Ezeken kivül még kimondta a kongresszus, hogy semmi körülmények között sem köthetők olyan szerződések, amelyek a szervezetek szavatosságával vagy beleegyezésével drágitják az illető iparág termékeit, vagy amelyek ilyen módon okozati kapcsolatot teremtenek egyrészt a munkások kereseti és munkaviszonyai, másrészt a munkáltatók anyagi helyzete és vállalkozói nyeresége között. Végül kimondta még a kongresszus, hogy a fővárosi szakmák a megkötendő kollektiv szerződéseket *aláirás előtt* a Szakszervezeti tanácsnak kötelesek bemutatni annak elbirálása végett, hogy a szerződés alapelvei a kongresszus határozatainak intencióival nem ellenkeznek-e?

A nyomdászok az egyesületi jog elkobzása ellen

1908 december 31-én a budapesti munkások letették a munkaszerszámot, hogy a kormány munkásellenes politikája ellen, mely az egyesülési jogot a munkásegyesületek alapszabályainak sárbatiprásával megsértette, tiltakozzanak.[305] A nyomdászok ez alkalommal miután a szakszervezetek megrendszabályozásáról és az egyesülési jog megsemmisitéséről volt szó, erkölcsi kötelességüknek tartották a munkásbecsület követelte szolidaritásnak eleget tenni. A munka teljes 24 óráig szünetelt. A lapok ujévkor ennek következtében nem jelentek meg. A vidéken ez a tüntetés egy hosszantartó és sok anyagi áldozatba került kizárásra adott okot.

Kolozsvárott a kollégák 1908 december 31-én a budapesti általános sztrájk alkalmával szintén tüntetni akartak a proletárság érdekei mellett és a központi szervező bizottság nélkül beszüntették a munkát. Ez még nem lett volna baj, mert hiszen joguk, sőt kötelességük is volt a munkásság eszméjéért tüntetni. A kolozsváriak annak idején az ottani nyomdatulajdonosokkal, azoknak forszirozására a budapesti mintára pótszerződést kötöttek, illetve erőszakoltak ki, dacára hogy a vidéki viszonyok ily szerződések kötésére még nem voltak alkalmasak. A szerződés értermében minden segéd heti 3 korona drágasági pótlékot kapott, amit az ottani munkaadók később megbántak és december 31-én munkásaikat kizárták. Az Andrássy-féle szakegyleteket rendszabályozó rendelet elleni tüntetés a kolozsvári munkaadóknak éppen kapóra jött, mert igy megszabadultak a 3 koronás drágasági pótléktól. Az ottani kollégák négy hétig egytől-egyig kitartottak és a munkaadók végre belátták, hogy hatalmi kérdések miatt kár lenne tönkremenni és engedniök kell, mert Magyarország tőkeszegény ország s igy a tőke képtelen a hosszabb ideig huzódó üzleti stagnáció elviselésére. A négyhetes sztrájk a kollégák nagy anyagi áldozatába került, azonban érdekes epizódokat és tapasztalatokat vetett felszinre: az utazó, üzletileg szervezett árulást. Ezen „uj iparág" emberei ott külön lapot is inditottak, annyira el voltak bizakodva.

A betüöntők mozgalma. – A szabad szervezet. – Az uj vidéki árszabály

A budapesti betüöntőknek 1909 junius 30-án lejárt az árszabálya és ugyanazon év julius 1-én, kilépés nélkül vivták ki a körülményeknek megfelelő uj árszabályt. A segédek már május hónapban előterjesztették a betüöntődék tulajdonosainak az uj árszabályt, a főnökök azonban csak junius 15-én hivták egybe a közös bizottságot. Az ülésen az öntödék tulajdonosainak képviselői azt proponálták, hogy a betüöntők árszabálya a könyvnyomdai alkalmazottak

[305] Gróf Andrássy Gyula belügyminiszter 1908-ban erőszakos indokolással felfüggesztette a Vas- és fémmunkások országos szövetségét és a Famunkásszövetség budapesti szakosztályát s a többi szakszervezetek felfüggesztése is tervbe volt véve.

A kormány különben 1908-ban egy sztrájktörvény tervezetével is foglalkozott. A tervezet szerint tiltva lett volna a sztrájk oly üzemekben, melyekben az üzem megszakitása a közérdeket sérti. Elismerte a tervezet a gazdasági tényezők kölcsönös szervezkedésének jogosultságát és a munkások sztrájkjogát, ha azok a fennálló jogrendbe nem ütköznek, és elismerte a munkabeszüntetések létesitésére, terjesztésére és foganatositására vonatkozó egyezményekre irányuló megállapodásokat, ha ezek a törvénybe és az erkölcsökbe nem ütköznek de megtiltotta a munka beszüntetését és forma kedvéért a kizárást. A leendő törvény áthágása kéthónapi fogház és 600 koronáig terjedhető pénzbirsággal sujtatik. A közérdekeket szolgáló üzemekben a munkabeszüntetés hathónapi fogsággal lett volna büntetendő. Aki a munkabeszüntetés és kizárás tilalma ellen vét, az előirt büntetésen kivül az *előidézett károk viselésére is kötelezve van (!!)*. Intézkedés volt a tervezetben a béke- és választott bíróságról is. A tervezet azonban, mely Szterényi József „alkotása" volt, halva született s csak mint magyar szociálpolitikai unikumot emlitettem fel.

árszabályának lejártáig, azaz 1910 április 30-ig meghosszabbittassék. Ehhez a segédek képviselői a főnökök által nyujtandó megfelelő anyagi pótlékok ellenében hajlandók voltak hozzájárulni. A főnökök csak a minimumnak heti 2 koronával való felemelésére voltak hajlandók és csak azzal feltétellel, hogy amennyiben a segédek 1910-ben kedvezőbb árszabályszerü feltételeket vivnak ki, azok visszamenőleg 1909 julius 1-ig maradjanak érvényben, ezen propozició el nem fogadása esetén pedig 5000 koronát ajánlottak fel kárpótlás cimén a budapesti betü- és tömöntők körének. A junius 20-iki általános gyülés ezeket a propozíciókat az árszabály meghosszabitására vonatkozó inditvánnyal együtt elvetette, mit a főnökök junius 22-iki közös ülésen tudomásul vettek. A közös bizottság heteken át tárgyalt s a főnökök képviselői hallani sem akartak a munkaidő megröviditéséről, végre az augusztus 15-én tartott általános gyülés elfogadta az uj árszabályt, melynek eredménye heti 2 korona (34 kor.), segédmunkásnők 1 kor. béremelés, 8½, éjjel 7½ órai munkaidő, a különórák megfelelő emelkedése, az 1909 julius 1-e előtt képesitett segédmunkásoknak szakmunkásokként való elismerése. A tanonclétszám megállapitásánál tekintetbe jön, hogy amennyiben a szakmunkások 10%-a munkanélkül van, tanoncot felvenni egyáltalán nem szabad. Az árszabály *visszamenőleg* 1909 julius 1-én lépett életbe és igy minden betüöntődei alkalmazott, kinek heti fizetése a 40 koronát meg nem haladta, visszamenőleg megkapta a heti 2, illetve 1 korona javitást. Az árszabály lejáratának határideje 1915 szeptember 1.

A budapesti árszabályok kérdéséhez tartozik annak felemlitése is, hogy a betü- és tömöntődei munkások az 1910-ben életbelépett nyomdász-árszabályhoz kivánván alkalmazni a maguk árszabályát, képviselőik utján a főnökegyesülettel a következő megállapodásra jutottak:

> *Kiegészitő határozatok* a budapesti betü- és tömöntődékben alkalmazott szakmunkások, segédmunkások és segédmunkásnők bérszabályzatához. Megállapitotta a közös tárgyalásra kiküldött bizottság 1911. évi május hó 2-án tartott ülésében.
>
> 1. Ha betü- vagy tömöntőmunkás egy héten három napon vagy ennél hosszabb időn át dolgozott, ugy neki az ünnepnapra járó bér akkor is jár, ha az ünnepnap nem a munkanapok közé esik, hanem azokat közvetlenül megelőzi vagy közvetlenül követi.
>
> 2. Ha egy munkás 5 évig egyfolytában dolgozik ugyanabban az üzemben, évenként 3 napi szabadságidőre van jogositva rendes fizetésének élvezete mellett. A szabadság időpontját a munkaadó határozza meg.
>
> 3. A betü- és tömöntődében alkalmazott tanonc lehetőleg az üzem különböző ágában képzendő ki. Tanulási idő 4 év.
>
> 4. Az ujonnan felszabadult, ha rendszeresen napilapmunkát végez, a felszabadulás utáni első évben heti 36 korona, a felszabadulás utáni második évben 38 korona dijazásban részesitendő.

Az 1909 augusztus hó 22–23-án tartott szakszervezeti kongresszus többek között a vidéki árszabállyal, illetve annak ujból való megkötésével és a Vidéki nyomdatulajdonosok országos szövetségének az árszabállyal szemben tanusitott magatartásával foglalkozott. A vidéki nyomdatulajdonosoknak a kollektiv szerződéssel szemben való kétszinü magatartásáról már szó volt. A segédek a vidéki nyomdatulajdonosok ezen félremagyarázhatatlan praktikáival szemben erélyesen állást foglaltak, mire annál nagyobb szükség volt, mert a vidéki nyomdatulajdonosok szövetségének egyes vezéremberei a kollektiv szerződés megkötése után azt hangoztatták, hogy az sohasem fog a gyakorlatban megvalósulni. A főnököket a szerződés megkötésénél az a célzat vezette, hogy a segédek szervezetének erejét kipróbálják. Ezt igazolta az, hogy nyomban a szerződés megkötése után és szegedi ügyvezetőjük utján azonnal egy sztrájktörőhad szervezéséhez láttak. Ezen machinációknak Szeged volt a központja és később e város nyomdái egynek kivételével blokáltattak. A szövetség embere már a vidék ellentáborának szervezéséhez látott, midőn a miskolci kollégák ezen dicstelen utjában megállásra kényszeritették.

Az 1906. évi vidéki kollektiv szerződés létrejöttekor a nyomdatulajdonosoknál minden esetre hiányzottak az ezen szerződés épségben tartásához szükséges előfeltételek. A vidéki nyomdák egy része még ma is a szakmán kivül álló, a nyomdászat fejlesztésével nem törődő, oly emberek kezén van, akik a versenyképességet, az általuk produkált munka kvalitásához mérten csak a munkák és a munkabérek lenyomásával tudják elérni. Ezeket a nyomdatulajdonosokat tehát először fogékonnyá kellett tenni a kollektiv szerződéssel járó óriási előnyökre s rá kellett volna szoritani annak szigoru betartására, ami viszont a vidéki nyomdatulajdonosok szervezetlenségénél fogva nagy akadályokba ütközött. Az egység ezen hiánya hozta magával a vidéken az árszabályközösség első éveiben a folytonosan ismétlődő árszabálysértéseket, melyek az árszabályközösség ellen való izgatás révén ugyszólván napról-napra megismétlődtek. A tarifaegyezség legfőbb előnye a létező kedvezmények stabilizálásában van, ilyet pedig csak két egyenlő garanciákra képes fél köthet.

A kongresszus is számolt ezzel a körülménnyel, midőn a vidéki árszabálynak 1910 junius 10-ére való felmondására és az esetleg ujabban megkötendő kollektiv szerződés megkötésére adott felhatalmazást.

***

A kongresszuson 175 küldött vett részt. Képviselve volt ezenkivül Németország (Emil Döblin), Ausztria (Franz Reifmüller), Horvátország (Ludwig Wieser). A kongresszus elfogadta az uj szolgálati szabályzatot és a szervezeti szabályzatot.[306]

Az uj szervezeti szabályzat értelmében 1909 szeptember hó 27-én alakult meg az első budapesti helyi szervező bizottság. Azelőtt csak egy szervező bizottság létezett, mely helyi ügyeken kivül az országos árszabályügyeket is intézte. A szakszervezeti kongresszus a szabad szervezetnél megalkotta az összes helyi szervezeteken felül álló országos szervező bizottságot. A helyi bizottság feladata a nyomdai segédszemélyzet szervezése, az árszabály betartásának ellenőrzése és a bizalmiférfiak, az általános nyomdászgyülés, az országos szervező bizottság s az országos szakszervezeti kongresszus határozatainak végrehajtása. Hatáskörébe vág még a nyomdák személyzetével tartandó értekezletek tartása is.

A szervezeti szabályzatot, mely a szabad szervezet egyes szerveinek működési körét szabályozza, alább közlöm:

A Magyarországi könyvnyomdai, betü- és tömöntődei munkások és munkásnők szabad szervezetének szabályzata

Általános határozatok

A könyvnyomdai, betü- és tömöntődei munkások és munkásnők anyagi és erkölcsi érdekeik megvédése céljából szabad szervezetet alkotnak.

A szabad szervezetnek teljes jogu tagja minden könyvnyomdai, betü- és tömöntődei munkás és munkásnő (tanulók és tanulólányok kivételével), aki a fennálló munkaidő- és munkabérszabályzatot betartja, a szabad szervezettel és az egyletekkel szemben anyagilag (anya- és szakegyleti tagság, Typographia járatása, százalékfizetés stb.) és erkölcsileg (a szervezeti szabályok szigoru betartása) kötelességeit minden irányban teljesiti, továbbá az illetékes fórumok által hozott határozatokat magára nézve kötelezőnek elismeri és végrehajtja.

Aki a szervezet, vagy a tagok erkölcsi vagy anyagi érdekei ellen vét, kizáratik.

[306] Ugyanakkor, augusztus 20-án tartottak kongresszust Budapesten a vidéki nyomdatulajdonosok és szintén a kollektiv szerződés ügyével foglalkoztak s azt határozták, hogy a kollektiv szerződés, a viszonyoknak megfelelően átdolgozva, ismét megköttessék, de a – „hatalmi kérdések” (bizalmiférfi-rendszer) kikapcsolásával.

Aki az általánosság érdekeit képviselő egyént szervezeti ténykedéséből kifolyólag becsületében megsérti, afelett a bizalmiférfiak általuk esetről-esetre választott bíróság javaslata alapján itélnek, akiknek jogukban van az illetőt a tisztségek viselésétől bizonyos időre felfüggeszteni avagy bojkottálni, ugyszintén a tisztséget viselők részéről történt esetleges becsületsértések felett is a bizalmiférfiak döntenek.

A szabad szervezet teljes jogu tagjainak a munkaadókkal szemben előforduló ügyes-bajos dolgaikban utbaigazitást, valamint erkölcsi és anyagi támogatást nyujt. Mindennemü utbaigazitást – ugy szervezeti, mint árszabályügyekben – Budapesten a bizalmiférfiak utján az országos bizottság megbizottja, vidéken a levelezők utján a mindenkori levelező hivatalnok nyujt. Indokolt és nem vitás esetekben, vagy elvi jelentőségü kérdésekben felvilágositás minden tagnak nyujtandó. A szervezet erkölcsi támogatására minden tag igényt tarthat, ha igazolja, hogy a szervezettel szemben tartozó kötelességeinek eleget tett.

A fővárosi nyomdák a pénzbeszedők utján hetenként, a vidéki városok posta utján havonta tartoznak a százalékkal elszámolni. Amely város 2 havi és fővárosi nyomda 2 heti százalékkal hátralékban van és azt felszólitásra azonnal nem szolgáltatja be, a szervezet részéről semmiféle támogatásban nem részesül.

Anyagi támogatásban oly tagok részesülnek, akik bebizonyithatólag az árszabály betartása vagy a szervezet érdekében kifejtett működésük következtében veszitették el állásukat. A megrendszabályozás a helyi bizottság által megvizsgálandó és igazolandó. Kétes esetekben joga van az országos bizottságnak a megrendszabályozás lényét felülvizsgálni.

A megrendszabályozási segély teljes jogu tagok részére a helyi minimum kétötöd része. Oly esetekben, midőn a megrendszabályozott önhibáján kivül egyleti segélyben nem részesül, joga van az országos bizottságnak az itt megállapitott segélyt a helyi minimum négyötödéig felemelni.

A segélyezés egyfolytában 13 hétig tart. Köteles azonban a segélyezett a neki felajánlott kondiciót elfogadni, ellenkező esetben a további segélyre való joga megszünik. Négy hétig vagy ennél rövidebb ideig tartó kondició esetén, ha azt az illető nem maga hagyja el, folytatólagos segély jár.

A sztrájksegély magasságát és tartamát, a körülményekhez képest, az országos bizottság állapitja meg.

A szervezet egyetlen tagjának sem szabad az országos bizottság előzetes hozzájárulása nélkül semmiféle sztrájkban résztvennie. Az ez ellen vétők mindennemü segélytől elesnek. Sulyosabb esetben egyéb megtorlásban is részesithetők, sőt ha tettükkel a szervezet érdekeit vagy a fennálló árszabályt veszélyeztetnék, a szervezetből kizárhatók.

Kondicióváltoztatás esetén a belépési igazolvány a Typographia kiadóhivatalából mindenkor kikérendő és a belépés alkalmával a bizalmiférfinak átadandó. Ennek elmulasztása esetén az esetleges kárt az illető szaktárs önmagának tulajdonitsa. Vidéken, ahol helyi bizottság van, az igazolvány megérkeztéig ennek engedelmével, ahol pedig helyi bizottság nincsen, a levelező bizalmiférfi hozzájárulásával léphetnek be. Az igazolványt kérő levelezőlapot a helyi bizottság egy tagja, ahol ilyen nincs, a levelező bizalmiférfi irja alá, jeléül annak, hogy azok engedelmét az illető kikérte.

A bizottságokban különvéleménynek helye nincs.

A szabad szervezet ügyeit intézi: *a)* a bizalmiférfi, *b)* a helyi bizottság, *c)* a bizalmiférfiértekezlet, *d)* a nyomdászgyülés, *e)* az országos bizottság, *f)* az országos kongresszus.

A bizalmiférfi

A munkaadó és személyzete között felmerülhető ellentétek kiegyenlitése, valamint a szervezet vezetősége és a személyzetek közötti kapcsolat fentartása érdekében minden könyvnyomda, betü- és tömöntőde személyzete, számarányához képest, bizalmiférfiakat választ.

A bizalmiférfiak választásában résztvehet minden szervezeti tag. 1–10 tag egy, 11–25 tag két, minden további megkezdett 25 tag még egy bizalmiférfit választhat.

Bizalmiférfinak az választandó, aki kollegiális kötelességeit minden irányban pontosan és lelkiismeretesen teljesiti.

Oly üzemekben, ahol több bizalmiférfi választandó, a választásnál figyelembe veendő, hogy minden osztálynak legyen bizalmiférfia, akik osztályonként választandók, azonban kötelesek egyöntetü működést kifejteni.

A bizalmiférfi választása titkos szavazás utján történik. A választás eredményéről a megválasztottak kötelesek a helyi bizottságnak a nyomdában alkalmazott egy vagy több szaktárs által hitelesitett irásban jelentést tenni és a főnöknek vagy helyettesének a legrövidebb idő alatt bemutatkozni.

Ha a bizalmiférfi tisztsége kilépés következtében megszünik, tartozik kellő időben arról gondoskodni, hogy helyébe más választassék. Más esetekben a bizalmiférfi tartozik tisztét mindaddig lelkiismeretesen betölteni, mig helyébe más választatik.

Ha egyszeri felszólitásra valamely nyomdában a bizalmiférfi választása meg nem történnék, a helyi bizottság maga jelöl ki az illető nyomda személyzetéből bizalmiférfit. Amely nyomdában ez nem volna célravezető, azzal a helyi bizottság minden összeköttetést megszakit és a személyzet, valamint annak egyes tagjai meghatározandó időig elesnek mindennemü támogatástól.

A bizalmiférfi feladata a kollégiális érzés fejlesztésén közremunkálni, a személyzethez tartozókat minden irányu kötelességüknek teljesitésére állandóan buzditani és jó példával előljárni. Feladata továbbá a bizalmiférfinak az árszabály szigoru betartása felett őrködni és ha akár a munkáltató, akár a munkás részéről szabálytalanságot észlel, annak megszüntetése érdekében haladéktalanul eljárni. A bizalmiférfi a felmerült ügyekben nem bir önrendelkezési joggal. Ha szabálytalanságot észlel, köteles az illető munkást vagy a munkáltatót eljárásának helytelenségére figyelmeztetni, amennyiben pedig ez eredménytelen maradna, a helyi bizottságnak a legrövidebb idő alatt jelentést tenni és ennek utasitása szerint a további lépéseket megtenni.

Feladatához tartozik még a bizalmiférfinak, hogy a helyi bizottság intézkedéseit figyelembe vegye és határozatait legjobb tudása szerint végrehajtsa.

A bizalmiférfi köteles a bizalmiférfi-értekezleteken megjelenni és azokon legjobb tudása szerint a személyzetet képviselni.

Fontos ügyekben a bizalmiférfiak a helyi bizottság által előzőleg értesitendők, akik ily esetekben személyzeteik véleményét tartoznak kikérni és csak azután hozhatnak határozatot. A bizalmiférfi-értekezleten hozott határozatokról a személyzet a bizalmiférfi által értesitendő.

Az értekezletekről igazolatlanul távolmaradó bizalmiférfi a Typographiában figyelmeztetendő és ha azután sem jelenik meg, ugy a személyzet, a helyi bizottság felszólitására, más bizalmiférfit tartozik választani.

Ha a bizalmiférfi egyáltalában nem, vagy csak hanyagul teljesiti feladatát, köteles a személyzetnek bármely tagja erről a helyi bizottságnak jelentést tenni, amely a panaszt megvizsgálja és a vizsgálat eredményéhez képest a bizalmiférfit meginti, esetleg intézkedik más bizalmiférfi megválasztása iránt. Az ily vizsgálatot szükség esetén a helyi bizottság hivatalból is megindithatja.

Minden ujonnan megválasztott bizalmiférfi tartozik a megválasztása után azonnal teljes lakcimét a Typographia kiadóhivatalánál bejelenteni. Ugyanez áll lakásváltozás esetén is.

A hirlapszemélyzetek bizalmiférfiai az értekezleteken való megjelenésből származó esetleges időmulasztásért napi keresetüket kárpótolva kapják.

A helyi bizottság

A helyi bizottság 5–11 tagból áll és megválasztása minden olyan városban kötelező, ahol a szervezetnek legalább 10 tagja van. Kevesebb taggal biró városok is választhatnak helyi bizottságot.

A helyi bizottság minden év első három hónapjában, a bizalmiférfi-értekezlet jelölése alapján, nyomdánkénti titkos szavazás utján ujra választandó.

A helyi bizottságba minden teljes jogu szervezeti tag megválasztható.

A Typographia és Gutenberg szerkesztői a budapesti helyi bizottságba meg nem választhatók, de annak – inditványozási és tanácskozási joggal – hivatalból tagjai. Szavazati joguk nincsen. Ugyanigy hivatalból tagja a budapesti helyi bizottságnak a Typographia pénztárosa és levelezője. A budapesti helyi bizottság ülésein képviseltethetik magukat egy-egy küldöttel a helyi jellegü szaktárskörök, valamint a segédmunkások és segédmunkásnők is, akiknek azonban szavazati joguk szintén nincsen.

A helyi bizottságok feladata folytonos agitációval serkentőleg munkálkodni azon, hogy a városuk területén dolgozó nyomdai munkások és munkásnők minél nagyobb számban csoportosuljanak a szabad szervezetbe.

A helyi bizottság első ülésében megalakul. Tárgyalásainak parlamentáris menete érdekében a saját kebeléből elnököt és jegyzőt választ. Ez utóbbi tölti be egyuttal a levelezői tisztet, aki az elnök ellenjegyzése mellett egyedül illetékes az országos bizottsággal való érintkezésre. Választ ezenkivül egy pénztárost (Budapestet kivéve) és ahol szociáldemokrata pártszervezet van, ott ennek bizalmiférfi-üléseire a fennálló pártszervezeti szabályzat értelmében küldöttet küld.

A helyi bizottság üléseit annak minden tagja pontosan tartozik látogatni. Ha valamely bizottsági tag háromszor egymásután elfogadható igazolás nélkül elmarad, a vezetőségből kilépettnek tekintetik és helye mással töltendő be.

Tiznél kevesebb nyomdai munkással és munkásnővel biró városban – ha helyi bizottság nincsen – egy levelező választandó, az országos bizottsággal való összeköttetés fentartása céljából. Szükség esetén ilyen városokban az országos bizottság nevez ki levelezőt.

A levelezők tartoznak megválasztatásuk után, valamint esetleges lakásváltoztatás esetén teljes lakcimüket a Typographia kiadóhivatalánál bejelenteni.

A helyi bizottság hatáskörébe tartozik: *a)* az illető város területén dolgozó nyomdai munkások és munkásnők szervezése; *b)* az árszabály szigoru betartása feletti felügyelet; *c)* a bizalmiférfi-értekezlet, a nyomdászgyülés, az országos bizottság és az országos kongresszus határozatainak végrehajtása.

E célok elérhetése érdekében a szükséghez képest hiv össze személyzeti vagy bizalmiférfi-értekezleteket, továbbá nyomdászgyüléseket.

A helyi bizottság az agitáció érdekében a működési helyéhez közel fekvő kisebb városokat is felkeresheti, ha ehhez előzőleg az országos bizottság hozzájárulását megnyerte, vagy ha erre az országos bizottságtól utasitást kap.

Kiküldetéseknél ugyanolyan napidijban részesül, mint az országos bizottság tagjai.

A helyi bizottság mindenben a bizalmiférfi-értekezlettel egyöntetüen jár el. Ténykedéseért ennek felelősséggel tartozik. A két szerv között felmerülő ellentétek esetén a nyomdászgyülés dönt, mely a legrövidebb idő alatt összehivandó. Kivételes esetekben választott bíróság dönt, melybe ugy a helyi bizottság, mint a bizalmiférfi-értekezlet saját kebelén kivül álló szaktársakból öt-öt tagot választ. A választott bíróság elnököt az országos bizottság tagjai közül választ.

A helyi bizottság a bizalmiférfi-értekezlettel egyetemben minden helyi ügyben függetlenül intézkedik. Kiadással járó vagy sztrájkügyekben azonban az országos bizottság előzetes hozzájárulása kikérendő. Az országos bizottság előzetes hozzájárulása nélkül a helyi bizottság semmiféle sztrájkot nem kezdeményezhet.

A helyi bizottság és bizalmiférfi-értekezlet határozatai ellen felebbezésnek az országos bizottsághoz, illetőleg a kongresszushoz van helye.

A helyi bizottság működése nem terjedhet ki oly irányban, amely az országos bizottság avagy a szervezet céljaival ellenkezik, vagy annak egységét kárositja.

Leköszönés esetén a helyi bizottság tartozik addig helyén megmaradni, amig az uj bizottság az ügyek vezetését átveszi.

A bizalmiférfi-értekezlet

A bizalmiférfi-értekezlet a nyomdai, betü- és tömöntődei bizalmiférfiakból alakul és azon más, mint bizalmiférfi, valamint a békéltető bizottsági tagok, a helyi vagy országos bizottság tagjai részt nem vehetnek. Ennek ellenőrzésére minden bizalmiférfi igazolójeggyel láttatik el, mellyel magát az értekezleteken igazolni tartozik.

Helyettesitésnek helye nincs, vagy csak ugy, ha a bizalmiférfi elfoglaltságát személyzetének bejelentve, a személyzet a helyettesitőnek ideiglenes megbizást ad.

A segédmunkások és segédmunkásnők szervező bizottságaik utján választanak négy-négy bizalmiférfit, illetve nőt.

A bizalmiférfi-értekezleteken való képviseltetés céljából esetről-esetre a munkanélküliek is választanak megbizottakat. A választás gyülésen történik, a gyülésen résztvevők számának arányában.

A bizalmiférfi-értekezletek tehát zárt jellegüek.

A bizalmiférfi-értekezlet gondoskodik minden év első három hónapjában arról, hogy a helyi bizottság megválasztassék, valamint, ha a helyi bizottság vagy annak valamely tagja leköszön, évközben is haladéktalanul intézkedik az uj vagy kiegészitő választás megejtéséről. Továbbá választja a békéltető bizottság segédtagjait.

A helyi bizottság választása nyomdánkénti titkos szavazás utján történik. A hivatalos jelöltnévsort a bizalmiférfi-értekezlet állapitja meg.

A helyi bizottság jelölése ugy történik, hogy a bizalmiférfi-értekezlet saját kebeléből 5–9 tagu bizottságot küld ki, amely visszavonulva megejti a jelölést és a bizalmiférfi-értekezletnek előterjeszti. A bizalmiférfi-értekezlet az előterjesztett névsoron változást eszközölhet.

A jelölésnek ugyanazon bizalmiférfi-értekezleten kell történnie, mely a jelölő bizottságot kiküldi.

A jelölésnél figyelembe veendő, hogy a helyi bizottságban a szervezethez tartozó minden rendbeli tagok képviselve legyenek.

A bizalmiférfi-értekezlet a helyi bizottsággal együtt intézi az összes helyi ügyeket, kiadást azonban nem eszközölhet és sztrájkokat nem rendezhet az országos bizottság előzetes hozzájárulása nélkül. Esetleges felebbezések az országos bizottsághoz, harmadfokulag a kongresszushoz intézendők.

A rendes bizalmiférfi-értekezleteket – szükséghez képest – a helyi bizottság hivja össze és azok napirendjét ő állapitja meg. Napirend előtti felszólalás (kérdések, interpellációk stb.) határozat tárgyát nem képezheti.

A bizalmiférfi-értekezleten tárgyalandó inditványok oly időben nyujtandók be a helyi bizottság elnökéhez, hogy azokat a helyi bizottság még az értekezlet előtt tárgyalhassa és azokhoz állást foglalhasson. Az értekezleten felmerülő fontosabb inditványok csak a legközelebbi értekezleten tárgyalhatók. Épp igy csak a legközelebbi értekezleten válaszol a helyi bizottság a hozzáintézett olyan fontosabb kérdésekre vagy interpellációkra, amelyek alapos megfontolást igényelnek.

Budapesten 15 nyomda, vidéken a nyomdák egyötödének kivánságára és a napirend pontos megjelölése mellett köteles a helyi bizottság a legrövidebb idő alatt a bizalmiférfi-értekezletet összehivni.

A bizalmiférfi-értekezlet határozatképes, ha azon a nyomdáknak legalább egyharmada képviselve van.

A bizalmiférfi-értekezletnek jogában van valamely nyomda bizalmiférfiát, ha az az általánosság erkölcsi vagy anyagi érdekei ellen bünt követett el, a maga kebeléből kizárni. Ily esetben az illető személyzet értesitendő és más bizalmiférfi választására utasitandó.

A nyomdászgyülés

A nyomdászgyülés hatáskörébe tartozik minden eléje terjesztett helyi ügy. A nyomdászgyülés dönt a helyi bizottság és a bizalmiférfi-értekezlet között netán felmerülő ellentétek eseteiben és határozatai ellen csak az országos bizottsághoz, illetőleg a kongresszushoz lehet felebbezni.

Az országos bizottság

Az országos bizottság áll a kilenctagu központi vezetőségből és az öttagu ellenőrző bizottságból. Hivatalból tagjai a központi vezetőségnek a Typographia és Gutenberg szerkesztői, ha a központi vezetőség tagjaiul nem volnának megválasztva; épp igy hivatalból tagjai a központi vezetőségnek a Typographia pénztárosa és levelezője, de szavazati joguk nincsen. A központi vezetőség ülésein egy-egy taggal képviseltethetik magukat az országos jellegü szaktárskörök, akiknek azonban szavazati joguk nincsen.

Az országos bizottságba 9 központi vezetőségi rendes és 3 póttagot, és az 5 ellenőrző bizottsági rendes és 2 póttagot a háromévenként tartandó kongresszus jelöli és a szervezet tagjait háromévenként országos, nyomdánkénti titkos szavazás utján választják.

Valamely helyi bizottság tagja az országos bizottságba nem jelölhető és nem választható és viszont.

Vidéki kiküldetésnél a bizottsági tagnak 8 korona napidij és másodosztályu vasuti utazás jár. Ha a kiküldetés éjjelt is igénybe vesz, akkor külön 4 korona jár. Ha azonban a kiküldetés ugyanabban a városban egy hétnél tovább tart, ugy a szállásdij napi 2 koronában állapittatik meg. Kivételes esetekben, vagy külföldre történő kiküldetések esetén a napidijak tekintetében az országos bizottság határoz. Egész napot igénylő helyi kiküldetéseknél 4 korona, személyzeti értekezleteknél a kiküldötteknek 2 korona jár személyes kiadások fedezésére. Szabály azonban, hogy 20 tagnál kisebb személyzet értekezletére rendszerint csak egy tag küldendő.

Ezenkivül a tényleges munkabérveszteség kárpótoltatik.

Az országos bizottság feladata és hatásköre

a) *A központi vezetőség*. A központi vezetőség első ülésében megalakul. Tárgyalásainak parlamentáris menete érdekében a saját kebeléből elnököt és jegyzőt választ. Megválaszt a maga köréből egy külföldi levelezőt, valamint a szociáldemokrata párt bizalmiférfi-üléseire egy küldöttet. Kijelöli továbbá tagjai közül a Typographia kiadóját s a lapnak a célt szolgáló tartalmáért demokratikus felügyeletet gyakorol a szerkesztők felett.

A szervezet vagyonának gyümölcsöztetéséről gondoskodik. A vagyon az országos bizottság három tagjának ellenőrzése mellett helyezendő el, ugy hogy pénzfelvételt csak a bizottság két tagja együttesen eszközölhessen. E szükebb bizottság egyik tagja a mindenkori pénztáros, másika a központi vezetőség egy tagja, a kiadó kizárásával, harmadika ellenőrző bizottsági tag, akit ez utóbbi jelöl ki a maga köréből.

A központi vezetőség állandóan fentartja a helyi bizottságokkal való érintkezést. Azok meghivására vagy a saját kezdeményezésére is a szükséghez képest személyesen meggyőződést szerezve a helyi viszonyokról, elősegiti az országos szervezkedés haladását.

A központi vezetőség üléseit a szükséghez képest tartja. Azokon megjelenni minden vezetőségi tagnak kötelessége.

Ha valamely vezetőségi tag háromszor egymásután elfogadható igazolás nélkül elmarad, leköszöntnek tekintik és helyette a budapesti bizalmiférfi-értekezlet jelölése alapján más választandó.

A központi vezetőség feladata gondoskodni arról, hogy az összes helyi bizottságok egyöntetüen és az osztályharc alapján működjenek.

Intézi a szervezet összes országos ügyeit. A beérkezett jelentések alapján statisztikát vezet az országban felmerült bérmozgalmakról. Megvizsgálja a helyi bizottságok által bejelentett árszabálysérelmeket és ezek megszüntetésének módjára nézve intézkedik, esetleg személyesen eljár. Minden árszabálymozgalomban döntő szava van. A megrendszabályozási segélyeket indokolt esetekben kiutalja és az érdekelteket lehetőleg álláshoz juttatja. Intézi az országos szervezet összes pénzügyeit. Gondoskodik a Typographia szerkesztői állásainak, valamint a hivatalnoki állásoknak nyilvános pályázat és országos, nyomdánkénti titkos szavazás utján való betöltéséről, a szerkesztők vagy hivatalnokok helyettesitéséről. Kisegitő hivatalnokokat felvesz és elbocsát. Uj hivatalnoki állást azonban csak a kongresszus beleegyezésével kreálhat.

Az országos bizottság megbizottja a szabad szervezet első vezetője. Indokolt esetekben fel van jogositva 8 koronát meg nem haladó összeget a szervezet pénztárából utalványozni, amit utólagosan a központi vezetőségnek jóváhagyás céljából bejelent. Érintkezik harmadik személyekkel a szervezet és központi vezetőség nevében. Képviseli a szervezetet a hatóságokkal szemben. Árszabálykérdésekben véleményt mond és tanácsot ad. A központi vezetőség ülésein az előadói tisztet viseli. Cselekedeteiért az országos bizottságnak és a kongresszusnak felelős.

A pénztáros-hivatalnok felelősség mellett kezeli a szervezet vagyonát. Végzi a lap kiadóhivatali teendőit. Minden bevételi és kiadási összeget elkönyvel, azokról nyugtát ad és vesz. Hetenként lezárja a szervezet bevételi és kiadási könyveit és azokat az ellenőrző bizottságnak átvizsgálás céljából bemutatja.

A központi vezetőség határozata nélkül a pénztárosnak semmiféle kiadást eszközölnie nem szabad. Ettől eltérés csak az országos bizottság megbizottja utalványára van megengedve, mely összeg azonban 8 koronánál nagyobb nem lehet és utólagosan a központi vezetőségnek bejelentendő.

Minden hónapban mérleget készit és azt a központi vezetőségnek bemutatja. A levelező-hivatalnok végzi az összes levelezési munkákat és vezeti a statisztikát. Leköszönés esetén az országos bizottság tartozik addig helyén megmaradni, amig az uj bizottság az ügyek vezetését átveszi.

b) *Az ellenőrző bizottság.* Az ellenőrző bizottság első ülésén megalakul. A maga kebeléből elnököt, jegyzőt és a szervezet vagyonának elhelyezéséhez szükséges bizottsági tagot megválasztja. A megválasztott elnök neve, lakcimével együtt, a Typographiában közzéteendő.

Az ellenőrző bizottság tagjai a szervező bizottság ülésein tanácskozási és inditványozási joggal birnak, azonban szavazati joguk nincs; az ellenőrzőbizottság független testületet képez.

Az ellenőrző bizottság tagjai bármikor betekinthetnek a szervezet összes könyveibe és szigoruan ellenőrzik a pénzügyi kezelést. Kötelesek hetenként legalább egyszer a pénztárt megvizsgálni, a lezárást aláirásukkal ellátni, mert annak helyességéért a pénztárossal egyetemben felelősek.

Vizsgálataikról havonként egyszer jelentést tesznek az országos szervező bizottságnak.

Az ellenőrző bizottsággal egyetemben évenként kétszer – A–B–C sorrendben – két vidéki város, ahol legalább 20 tag van, kiküldöttje is tartozik a szervezet pénztárát felülvizsgálni és e vizsgálatuk eredményéről nyilatkozatot tesznek közzé a Typographiában.

c) *Az országos kongresszus*. Országos kongresszus minden három évben az országos bizottság által hivandó egybe.

A kongresszus a szervezethez tartozó szaktársak kiküldötteiből és az országos bizottság tagjaiból áll.

Képviseltetheti magát a kongresszuson minden város nyomdászsága, ahol állandóan legalább 10 szervezeti tag dolgozik és kötelességeit a szervezet irányában teljesiti. 50 tagig egy, minden további megkezdett 50 tag még egy küldött választására jogosit.

A kongresszus – mint a szabad szervezet legfelsőbb fóruma – végérvényesen dönt minden hozzáutalt kérdésben. Határozatai minden szervezeti tagra feltétlenül kötelezők és csak egy ujabb kongresszus által változtathatók meg.

A kongresszus kizárólagos hatáskörébe tartozik a szervezeti szabályok megváltoztatása és uj hivatalnoki állások kreálása.

A rendes kongresszus meghivója legalább nyolc héttel, végleges napirendje pedig három héttel előbb a tagokkal közlendő.

A kongresszus napirendjére csak oly inditványok tüzhetők, melyeket valamely helyi nyomdászgyülés magáévá tett. A kongresszusi kiküldötteket a fentebb megállapitott számarányban a nyomdászgyülés választja.

Rendkivüli kongresszust az országos vezetőség, ennek utján az ellenőrzőbizottság vagy a helyi bizottságok egynegyede bármikor egybehivhat. Ha rendkivüli kongresszus tartását az ellenőrző bizottság vagy a helyi bizottságok egynegyede kivánja, kötelesek ezt kellően indokolni és a napirendet bejelenteni. A központi bizottság viszont köteles ily esetben a rendkivüli kongresszust legfeljebb 8 hét alatt egybehivni.

A Typographia és Gutenberg szerkesztőit a kongresszus megerősiti.

Jelen szabályzat a budapesti bizalmiférfi-értekezlet által elfogadtatott és 1909. évi március 1-én lép életbe.

Záradék

A szervezetet képező szaktársak és szaktársnők önkormányzatának tényezője a bizalmiférfi, a helyi bizottság, a bizalmiférfi-értekezlet, a nyomdászgyülés, az országos bizottság és ellenőrző bizottság, valamint az országos kongresszus. E szabályzat tehát az egyéni jogot nem korlátozza és az ebben foglaltak elismerése a demokratikus többség előtt való meghajlás.

A munkásszervezetek akkor állanak hivatásuk magaslatán, ha az önmaguk által alkotott szervezeti fórumaikat megbecsülik, azok határozatait tiszteletben tartva, a hozzájuk utalt kérdések elintézésében azt teljes képességükkel támogatják.

E szabályzat életbe lép a budapesti bizalmiférfi-értekezlet határozata alapján 1909 március 1-én, de megerősités végett a legközelebbi országos kongresszus napirendjére tüzendő és csak az országos kongresszus által változtatható meg.

A szabad szervezetnek ezidő szerint négy állandó alkalmazottja van: Peidl Gyula, Preusz Mór, Wiesenberger Vilmos és Bogár Ignác. Utóbbi a lemondott Kirsteier János helyébe választatott meg.

Miután a budapesti békéltető-bizottság működése az utóbbi években nem felelt meg feladatának és ez abból következett, hogy a főnökök egy része intrikált az intézmény ellen, ami viszont elkedvetlenitette a bizottság főnöktagjait, kik nem vettek részt az üléseken s igy egyes panaszok még hónapok mulva sem nyertek elintézést, a segédek szervező bizottsága 1907 január 16-án tartott ülésén – miután a helyzet megváltoztatására irányuló törekvése eredménytelen volt – elhatározta, hogy: „Miután a munkások szervezete a békéltető bizottság pontos és rendszeres működését a béke érdekében szükségesnek tartja; miután azonban ez a működés

rajta kivül álló okokból megakadt, sőt a bizottság főnöktagjainak következetes távolmaradása által lehetetlenné vált, kimondja a szervező bizottság, hogy addig is, mig a Budapesti Könyv- és Kőnyomdafőnökök Egyesületének választmánya intézkedésével lehetővé teszi a békéltető bizottság működésének folytatását, a közösen megállapitott árszabály szigoru betartásáról, valamint a munkaadó és munkás között felmerülhető ellentétek kiegyenlitéséről a saját hatáskörében, a rendelkezésére álló összes eszközök felhasználásával, maga kiván gondoskodni."

Minthogy az egyes nyomdák alkalmazottainak panaszai hónapok óta elintézetlenül hevertek a békéltető bizottságnál, az illető személyzetek intézték el ügyeiket. Az Európa-nyomda személyzete egy órai munkaszünetelés után az összes árszabályellenességeket orvosolta. A Schmidl-nyomdában félnapi munkaszünetelés, a Nagy Sándor-nyomdában egy órai munkaszünetelés, a „Molnárok Lapja" nyomdájában pedig egy napig tartó munkaszünetelés után orvosolták az összes rendezésre váró árszabályellenességeket. A békéltető-bizottság szabályait alább közlöm:

I. A békéltető bizottság cime. 1. §. A békéltető bizottság cime: „A budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete kebelében a könyvnyomdai munkások részére alakitott békéltető bizottság".

II. A békéltető bizottság célja. 2. §. A békéltető bizottság célja: *a)* a könyvnyomdai szakmunkások, nemkülönben a munkásnők és segédmunkások részére megállapitott munkaidő- és munkabér-szabályzatok (árszabályok) megfelelő határozmányai alapján a budapesti grafikai- és rokoniparosok főnökegyesülete kebelében a tagok, valamint azok könyvnyomdai szakmunkásai (korrektor, szedő, metteur, gépmester, nyomó, stb.), illetőleg munkásnői (berakónő, kirakónő, stb.), valamint segédmunkásai között az érvényben lévő árszabályból felmerülő surlódásokat és vitás kérdéseket elintézni; *b)* felügyelni az érvényben lévő árszabálynak ugy a munkaadók, mint a munkások részéről leendő pontos betartása felett; *c)* az emlitett árszabályok határozmányainak helyes értelmét megállapitani; *d)* nyilvántartani és felülbirálni azokat az adatokat, amelyek az emlitett árszabályoknak érvényben maradásához kikötvék.

III. A békéltető bizottság hatásköre. 3. §. A békéltető bizottság hatásköre kiterjed elsősorban a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének tagjai és az ezeknél alkalmazott munkások, illetőleg munkásnők, valamint segédmunkások között felmerülő mindama surlódásokra és vitás kérdésekre, melyek az árszabályok fennállásának idejére eső kölcsönös kötelezettségekből folynak.

4. §. Hatáskörébe tartozik minden oly ügy, amely az érvényben lévő árszabályok minden irányban való pontos betartására vonatkozik.

5. §. Azonkivül hatáskörébe tartozik az árszabályok határozmányainak helyes értelmezése és egyöntetű alkalmazása tekintetében elvi döntéseket hozni.

IV. A békéltető bizottság pecsétje. 6. §. A pecsét szövege a következő: „A budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete kebelében a könyvnyomdászok és munkásnők részére alakitott békéltető bizottság".

7. §. A pecsét minden hivatalos kiadmányra alkalmazandó.

V. A békéltető bizottság szervezete. 8. §. A békéltető bizottság elnöke a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének mindenkori elnöke, vagy alelnöke, vagy az imént emlitett egyesület elnöke által megnevezett választmányi tag.

9. §. Tagjai a békéltető bizottságnak az elnökön kivül a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének választmánya részéről választott hat (6) főnökegyesületi tag, valamint a könyvnyomdai szakmunkások, segédmunkások és munkásnők összessége részéről választott hat (6) szakmunkás.

10. §. A békéltető bizottsági tagok megválasztása hiteles kiadmány utján (jegyzőkönyvi kivonattal) igazolandó. A békéltető bizottság működési tartama alatt netán előforduló személyi változások az egyesület választmánya, illetőleg a szakmunkások részéről szintén hivatalos uton jelentendők be.

11. §. A békéltető bizottság bíróság módjára működvén, annak tagjai nem tölthetnek be sem vádlói, sem védői tisztet.

12. §. A békéltető bizottság munkástagja nem lehet valamely nyomdának (nyomdai osztálynak) bizalmiférfia.

13. §. A békéltető bizottság tagjai a bizottság kebeléből két alelnököt választanak. Az egyik alelnök főnök, kit a bizottság főnöktagjai, a másik munkás, kit a bizottság munkástagjai választanak. Az elnök akadályoztatása esetén a bizottság sorsolás utján dönti el, vajjon az elnöki teendőket a főnök-, avagy a munkás-alelnök lássa-e el.

14. §. A békéltető bizottság alelnökei, ha nem elnökölnek, természetszerüen mindenkor azokat a jogokat is élvezik, amelyek őket, mint békéltető bizottság tagjait, egyébiránt is megilletik.

15. §. Az elnök a bizottság megbizottjaként meghatározott időtartamra egy főnöktagot rendel ki, aki mellé a bizottság munkástagjai kebelükből szintén egy tagot választanak. Ezek az elnök által hozzájuk utalt ügyekben rövid uton eljárnak mindazon esetekben, melyekben a panasz elvi döntést nem igényel. Eljárásuk eredményéről az elnöknek, illetve a bizottságnak jelentést tenni kötelesek.

VI. Az elnök (alelnökök) jogai és kötelességei. 16. §. A békéltető bizottság elnöke képviseli a bizottságot a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének választmányával, a könyvnyomdai munkások összességével, valamint hatóságokkal és személyekkel szemben és ezért minden hivatalos kiadmányt aláir.

17. §. A békéltető bizottság kiadmányait a munkások részéről választott alelnök ellenjegyzi.

18. §. A békéltető bizottság elnöke az általa meghatározandó módon a napirend közlése mellett összehivja szükség szerint az üléseket, ezeken elnököl és a tanácskozásokat, illetőleg a tárgyalásokat vezeti.

19. §. Szavazategyenlőség esetén döntő szavazattal bir.

20. §. A békéltető bizottság elnöke gondoskodik az érdekeltek meghivásáról és az előterjeszteni kivánt okmányok bemutatásáról. Meghivja a panaszokban emlitett tanukat. A békéltető bizottság által hozott határozatokat közli az érdekeltekkel.

21. §. A békéltető bizottság elnöke állapitja meg az ülések napirendjét (a tárgyalandó ügyek sorrendjét).

22. §. A békéltető bizottság rendes tagjait megillető jogokon kivül kizárólagos elnöki hatáskörében áll: *a)* az akadályozás iránti értesitést elfogadni és ezzel az illetőt kimentettnek tekinteni, valamint a távozásra az engedélyt megadni; *b)* megállapitani a békéltető bizottsági tagok sorrendjét, amelyben a panaszoshoz, a bepanaszolthoz és a tanukhoz kérdések intézhetők; *c)* a tanácskozásokon és a tárgyalásokon a szót megadni; *d)* kivételesen többszöri felszólalásra engedélyt adni; *e)* szükség esetén a szót megvonni; *f)* olyan kérdésekre vonatkozó feleletek adását megakadályozni, melyek véleménye szerint meg nem engedhetők; *g)* a folytatott tárgyalás eredményéhez képest esetleg halasztó végzést hozni.

VII. A békéltető bizottság tagjainak jogai. 23. §. Minden békéltető bizottsági tagnak jogában áll: a tárgyalási iratokba betekinteni; a tárgyalásra beidézettek mindegyikéhez kérdéseket intézni; a napirendre tűzött ügyekhez felszólalni; inditványokat előterjeszteni, mely esetben az illető zárszóval is élhet; bármilyen ügyben előterjesztéssel élni.

VIII. A békéltető bizottság tagjainak kötelességei. 24. §. Minden bizottsági tag köteles: *a)* az elnök vagy megbizottja által kiadott meghivónak eleget tenni és az ülésen pontosan megjelenni, valamint az ülés egész folyamata alatt jelen lenni; *b)* a megjelenésben akadályoztatását az ülés

kezdete előtt az elnöknek bejelenteni; *c)* ha az ülés berekesztése előtt távozni kiván, erre az elnöktől engedélyt kérni; *d)* az ülés folyama, de különösen a panasz tárgyalása alatt minden személyes vonatkozásu kijelentéstől tartózkodni; *e)* saját lelkiismerete szerint a tárgyalandó ügyekben szavazatával dönteni, megilletvén minden egyes bizottsági tagot egy-egy szavazat.

25. §. Egyik bizottsági tagnak sem szabad: *a)* saját ügyében, valamint gyermekei, vérrokonai és sógorai ügyének tárgyalásaiban résztvenni, vagy ezekben szavazni; *b)* más bizottsági tagot, panaszost, bepanaszlottat, tanukat bármely irányban befolyásolni; *c)* a tárgyalást zavarni vagy azt megakasztani; *d)* más bizottsági tagot felszólalásában vagy a részéről intézendő kérdések feltevésében megakadályozni.

26. §. Külön véleménynek helye nincs.

IX. Általános határozmányok. 27. §. A békéltető bizottság minden ügyben felebbezés kizárásával dönt.

28. §. Ha a panaszosról, akár panaszának tárgyalása folyamán, akár azt megelőzőleg hitelt érdemlő módon bebizonyult, hogy panaszának alapját képező ügyében, még mielőtt a békéltető bizottság határozatát meghozta volna, a közigazgatási hatóságnál vagy a bíróságnál keresett jogorvoslást, ebbeli panasza érdemleges tárgyalás alá nem vehető és ez alapon panaszával hivatalból elutasitandó. Ebben az esetben az elutasitó végzés ezzel megindokolandó.

29. §. A békéltető bizottság határozatképes, ha az ülésre az elnökön (elnöklőn) kivül legalább megjelenik: *a)* négy (4) főnökegyesületi és négy (4) munkás bizottsági tag, ha elvi döntést kell hozni; *b)* két (2) főnökegyesületi és két (2) munkás bizottsági tag, ha egyéb ügyekben kell dönteni.

30. §. Azon esetben, ha valamely ügy szavazással döntendő el és az elnököt (elnöklőt) nem számitva, az ülésre a békéltető bizottság főnöktagjai és munkástagjai nem egy és ugyanazon számban jelennének meg, a többségben megjelent rendbeli bizottsági tagok száma sorshuzás utján a kisebbségben lévő rendbeli bizottsági tagok számára apasztandó.

31. §. A kisorsolt bizottsági tag, nemkülönben a békéltető bizottság ülésének az elnök (elnöklő) részéről történt megnyitása után érkező tag az ülés napirendjén lévő, megkezdett ügy tárgyalásában résztvehet ugyan, de nem szavazhat.

32. §. A határozat szótöbbséggel és egy tag kivánságára titkos szavazással hozatik.

33. §. A határozat rendes körülmények között nem indokolandó.

34. §. A határozatban nem lehet a békéltető bizottságnak valamely óhaját kifejezni.

35. §. A határozat (halasztó végzés) lehetőleg azonnal nyilvánosan az elnök (meghatalmazottja) által kihirdetendő.

36. §. A határozatban szabatosan megjelölendő, hogy az illető fél mit és mily idő alatt köteles teljesiteni, nem szabad azonban olyasmit megitélni, amit egyik fél sem kért.

37. §. A bepanaszolt részéről adott megbizás csak elkerülhetetlen esetekben engedtetik meg.

38. §. Halasztó végzéseknél, melyeknél az indok röviden közlendő, mindenkor meghatározandó az időtartam, amelyre a halasztás adatik.

39. §. Kiskoruak vagy nem önjoguak, gyámjuk vagy törvényes képviselőjük kiséretében jelenhetnek meg.

40. §. A beidézettek minőségüknek megfelelőleg (pld. panaszos, panaszlott, tanu, stb) cimzendők más megszólitás kerülésével.

41. §. A békéltető bizottság által hozott határozatok alapján befolyó rendbirságok a könyvnyomdászok részére alapitandó szakiskola javára gyümölcsözőleg helyezendők el és a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete által e célra külön kezelendők.

X. A békéltető bizottság működése. 42. §. A békéltető bizottság a jelen ügyrendben emlitett ügyekre nézve, amennyiben illetékességét le nem szállitotta, bíróság módjára működik.

43. §. A békéltető bizottság lehetőségig helyet ad a védekezésnek, illetőleg a meghallgattatásnak.

44. §. Az általa tárgyalt ügyekben önrendelkező testület.

XI. A panaszok tárgyalása. 45. §. A panaszokat az a fél emeli, akivel szemben a másik fél az árszabályt megszegte. A bizalmiférfi a tudomására jutott árszabálysértést szintén jogositva van bejelenteni.

46. §. Ezeket a panaszokat a békéltető bizottsághoz cimezve, a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete titkáránál kell benyujtani.

47. §. A panaszok tárgyalása nyilvános. A hallgatóság az elnök (elnöklő) utasitásainak eleget lenni tartozik.

48. §. A benyujtott panaszoknak tartalmaznia kell: *a)* a panaszos fél nevét, minőségét és pontos lakcimét; *b)* a panaszosnak a panasz megtétele idejében való alkalmazását; *c)* a bepanaszolt fél nevét és pontos lakcimét; *d)* a vélt árszabálysérelmet, hivatkozással az árszabály megfelelő szakaszára; *e)* a vélt árszabálysérelem rövid, de kimeritő leirását; *f)* a panaszosnak netáni tanuit, ezek minőségét, lakcimeit; *g)* a panaszos netáni irásbeli okmányait eredetiben, esetleg hitelesitett másolatban; *h)* a panaszos igényeit; *i)* a netáni sürgős elintézésre vonatkozó indokolást.

49. §. A megbizottak a felmerült eset természetéhez és a szükséghez képest a körülményeknek megfelelően eljárva, mindenek előtt a részükről a panasz teljes megismerésére szükségesnek vélt adatok alapján a panasz mibenlétét állapitják meg.

50. §. Ha a panasz komoly természete megkivánja, a megbizottak jogosultak a szükséghez és az adott körülményekhez képest három napig terjedő hatállyal kizárólag a békés megegyezés elősegitése céljából oly irányban rendelkezni, amennyire az részükről helyesnek találtatik.

51. §. Ha a megbizottak tényleg ily irányban rendelkeztek, ezt a felveendő jegyzőkönyvben megemliteni kötelesek, amikor is a békéltető bizottságnak ez ügyben a megbizottak intézkedésére vonatkozó három napon belül végleg döntenie kell.

52. §. Abban az esetben, mikor a jegyzőkönyv szerint a panasz békés elintézése nem sikerült, a békéltető bizottság elnöke a panaszt napirendre tüzi, amiről a panaszost, a bepanaszlottat és a kihallgatni kért tanukat értesiti.

53. §. A napirenden levő panasz tárgyalását az eredeti panasznak és ha beérkezett, a bepanaszlott irásbeli védekezése, illetőleg a megbizottak által felvett jegyzőkönyv felolvasása, esetleg a megbizottak szóbeli előterjesztése előzi meg. A panasz tárgyalása a panaszos kihallgattatásával nyittatik meg, mire a bepanaszolt kihallgattatása következik.

54. §. Ugy a panaszoshoz, mint a bepanaszolthoz a békéltető bizottság bármely tagja bármikor intézhet a tárgyhoz tartozó kérdést az elnök által megállapitott sorrendben.

55. §. Amennyiben a panasz tényállása a tárgyalási iratok bemutatása és a panaszoshoz, valamint a bepanaszolthoz intézett kérdésekre adott feleletek után sem derülne ki, a bejelentett tanuk kihallgatandók abban a sorrendben, ahogy ezt a békéltető bizottság elnöke meghatározza.

56. §. Ha a tárgyalás során oly tanu kihallgattatása válik szükségessé, aki bármely okból a tárgyaláson jelen nincs, a panaszban érdemileg határozni nem szabad. Ilyen esetekben halasztó végzés hozandó.

57. §. Ha a kihallgatandó tanu ujabban megtartott tárgyaláson nem jelennék meg, a panaszban érdemi határozat hozandó.

58. §. A tanuk akként hallgatandók ki, hogy azok egymás vallomásait ne hallhassák.

59. §. A békéltető bizottság tagjai a tanuk bármelyikéhez intézhetnek a tárgyhoz tartozó kérdéseket az elnök által megállapitandó sorrendben.

60. §. Ha a panaszosnak, vagy a bepanaszoltnak, esetleg a tanuknak a tárgyhoz tartozó előadni valójuk van, ugy ez irányu kéréseikkel közvetlenül a békéltető bizottság elnökéhez tartoznak fordulni, aki efelett azonnal dönt.

61. §. A tárgyalás folyamán ugy a panaszosnak, mint a bepanaszoltnak, sőt a tanuknak is alkalom adandó az irásbeli bizonyitékok bemutatására. Szükség esetén ezek bemutatásáig a panaszban halasztó végzés hozandó.

62. §. A békéltető bizottság a panaszost, a bepanaszoltat és a tanukat nem hiteltetheti meg.

63. §. Szükség esetén a békéltető bizottság helyszini szemlék megtartását, vagy okmányok bemutatását rendelheti el.

64. §. A panaszos, a bepanaszolt és a tanuk kihallgatása csak akkor tekinthető befejezettnek, ha azokhoz a békéltető bizottság egy tagja sem kiván több kérdést intézni. Ezen körülmény beállta minden egyes esetben elnöki határozattal kihirdetendő; minek megtörténte után a békéltető bizottság tanácskozásra, illetőleg határozathozatalra visszavonul.

65. §. Amikor a békéltető bizottság visszavonult, a tárgyalás nyilvánossága megszűnt.

66. §. A panaszok tárgyalásáról jegyzőkönyv vezetendő, mely a békéltető bizottság elnöke és jelenlévő két tagja által aláirattatik és az irattárban megőrzendő.

67. §. Ezen jegyzőkönyvbe felveendő a békéltető bizottság határozata (esetleg halasztó végzése) is.

68. §. A felek kivánatra a jegyzőkönyvekről másolatot kaphatnak, melyet a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének titkára hitelesit.

XII. Blokád elrendelése. 69. §. A békéltető bizottság határozatai és elvi döntései megfelebbezhetők nem lévén, az ezek végrehajtását, illetve életbeléptetését megtagadó feleket a békéltető bizottság blokálja.

XIII. A többi ügyek tárgyalása. 70. §. Amennyiben annak szüksége mutatkoznék, hogy a békéltető bizottságnak általános érvényű döntést kell hoznia, ugy ezen ügyek előzetes megvitatására a békéltető bizottság először egy-egy főnök és munkás bizottsági tagból álló külön bizottságot delegál, amelynek mindenek előtt kötelessége megkisérelni a felvetett kérdésben közös megállapodást létesiteni és azt kellő szövegezésben a békéltető bizottságnak előterjeszteni.

71. §. Amennyiben e külön bizottság megállapodik és ezt a békéltető bizottság elfogadja, ez a megszövegezett megállapodás elvi döntésnek tekintendő és kellő formában az érdekeltekkel közlendő.

72. §. Ha a külön bizottság megállapodik, de a békéltető bizottság ezen megállapodást helyesnek nem tartja, vagy az esetben, ha a külön bizottság megállapodásra nem jut, a békéltető bizottság a szóban forgó kérdést érdemlegesen tárgyalja.

XIV. Zárhatározat. 73. §. Jelen ügyrend a békéltető bizottság által módositható, esetleg kiegészithető.[307]

Elfogadtatott a békéltető bizottságnak 1907. évi május hó 7-én tartott ülésében. *Hirsch Lipót* s. k., b. bizottsági elnök.[308]

---

[307] A vidéki békéltető bizottságoknak külön ügyrendjük van. Összesen 30 ilyen bizottság van az ország területén, a budapesti országos árszabálybizottságon kivül.

[308] A Budapesti Könyv- és Kőnyomdafőnökök Egyesülete 1895-ben alakult meg. 1907-ben alapszabályait ugy módositotta, hogy az egyesület a grafikai és a rokonszakmákhoz tartozó budapesti főnököket egyesiti magában. Ujabb cime: Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete. Első alapszabályai szerinti célja: a nyomdatulajdonosok anyagi érdekeinek megóvása, szakkör és szakiskola létesitése, szaklap kiadása, felolvasások és versenyek rendezése és – *„kiválóbb”* munkások kitüntetése.

Az országos szervező bizottságnak arra való tekintettel, hogy a fővárosi és a vidéki árszabályok lejárta között csak hat heti időköz volt, a két árszabályrevizióra vonatkozó előmunkálatokat párhuzamosan kellett megkezdenie. A fővárost illetőleg kilátás volt arra, hogy az árszabályrevizió békés uton fog megvalósittatni, a vidéken azonban, mint ezt nagyjában már előbb is körvonaloztam, igen kedvezőtlenek voltak a kilátások. A vidéki nyomdatulajdonosok szövetségének ügyvezetője körutra kelt az országban, hogy a nagyobb városok nyomdatulajdonosait egy oly árszabálytervezet elfogadására birja, melyből a május elsejének megünneplésére, a békéltető bizottságra, a bizalmiférfi-intézményre, az általános bérjavitásra és a korrektorokra vonatkozó pontok törlendők lettek volna; ezenkivül a lapszedők minden egyéb munkára is köteleztettek és fizetésük a többi szedőével egyenlőnek deklaráltatott volna; ezenkivül a munkaidő 9, sőt lehetőleg 10 órai, ünnepnapokon a különórák a rendes napibérért végzendők, minden két segéd után egy tanonc alkalmazható stb.

A nyomdatulajdonosok 1909 augusztus hó 20-án tartott kongresszusa oly határozatot hozott, melyből már kiérzett a kollektiv szerződés megkötése körül meginduló harc élessége. A kongresszus ugyanis kimondotta, hogy:

> „A kongresszus nem osztja azok felfogását, akik a kollektiv szerződést már elvből elutasitják, hanem készségét fejezi ki arra, hogy a kollektiv szerződés ujabb tanácskozás és a multban szerzett tapasztalatok, valamint a mai viszonyoknak megfelelően átdolgozva, lehetőleg ismét megköttessék a munkásokkal; azonban már most figyelmezteti az e tárgyban kiküldött bizottságot arra, hogy az ugynevezett hatalmi kérdések az uj megállapodásból hagyassanak ki, mivel ezek képezték eddig a legtöbb félreértés hatalmi alapját.”

Azt nem mondották meg a munkaadók, hogy mit tartanak hatalmi kérdésnek, de a vidékről beérkező információk eléggé igazolták azt, hogy ez alá a hatásosnak látszó gyüjtőcim alá foglalták mindazt, amit a munkásság a maga szociális és kulturális előhaladása érdekében szükségesnek és nélkülözhetetlennek tart.

A vidéki nyomdatulajdonosok közül még azok is a megállapitott minimum magassága ellen foglaltak állást, akik különben az árszabályt be szokták volt tartani és egy körlevélben a minimumnak heti 4 koronával való redukálását ajánlották azzal, hogy a főnök vagy a faktor és egy a nyomda szedőiből választott hármas bizottság állapitsa meg, hogy ki érdemel a minimumon felül 22, 24 vagy 26 koronát. A munkaidő pedig tiszta 9 óra.

A Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége pedig ily tartalmu körlevelet küldött szét:

> „A fennálló munkásárszabály már néhány hónap mulván lejár, erősen talpra kell hogy álljunk, hogy a vidéki kartársak érdekeiért hathatósan sikra szállhassunk. Hatványozott munkát ró vállainkra a közel jövő, aminek mi lelkiismeretesen megfelelni törekszünk.
>
> Hisszük, hogy a vidéki nyomdatulajdonosok, munkásaikkal szemben ismert jóindulatuk mellett, az ujonnan kidolgozandó árszabály miatt nem lesznek kénytelenek harcba szállni munkásaikkal. Biztositék azonban a munkaadók eme jóindulatáért nem áll rendelkezésünkre és igy igen természetes, hogy el kell készülnünk azon eshetőségekre is, melyek arra kényszeritik a vidéki főnököket, hogy felvegyék a harcot esetleges képtelen követelésekkel szemben.
>
> Ez esetben rá vagyunk utalva minden egyes kartársnak erkölcsi és anyagi támogatására. Erkölcsileg annyiban, hogy a tanult nyomdászok felajánlják munkaerejüket az összesség érdekében, készségesen állván rendelkezésre az árszabálybizottság felhivására és a hozzájuk utalt és haladékot nem türő sürgős munkákat legjobb tudásukkal (nem a helyzet kihasználásával, hanem a vezetőség által előirt méltányos dijazás ellenében) lehető leggyorsabban elvégzik.
>
> Ott, hol egy-két szervezeten kivül álló munkásra szükség lesz, oda a rendelkezésünkre álló munkaerőkből, esetleg az e célra felajánlkozó kartársak sorából, szivesen küldünk segitséget és sohasem fogunk olyasmit követelni a t. kartársaktól, aminek kivitele nehézségekbe ütközik.
>
> Ezen erkölcsi támogatásra számitunk, ami nélkül a küzdelem felvétele és a biztosra vett siker kétségessé válhatnék.

Kérjük tehát velünk tudatni, hogy igen t. Kartárs ur iparunk melyik technikai ágát tanulta és minő munkára vállalkoznék szükség esetében. Igen természetes, hogy ezen munkateljesitményért szövetségünk hálásan dijazza a megszorultak kisegitésére ajánlkozó tisztelt kartársainkat és szeretve hisszük, hogy amennyiben erre netán szükség kerekednék, miszerint szakmájukat tanult kollégáinkban erős támogatókat fogunk találhatni.

Ugy amint ezen erkölcsi támogatásra rá vagyunk utalva, épp ugy nem nélkülözhetjük nemcsak a harcrakészültség, hanem az előkészületi munkálatok költségeinek fedezése szempontjából az anyagiakat sem.

Amennyiben igen t. Kartárs ur becsületes törekvéseinket, melyeket iparunk érdekében kifejteni igyekszünk, méltányolni tudja, ugy kicsinyes okokból nem zárkózik el csekély pénzbeli támogatás elől se. Mert pénz nélkül nem oldhatjuk meg a munkásárszabály sulyos feladatát.

Azok szoktak a munkásárszabály sulyos volta miatt legjobban panaszkodni, akik a szövetséget egyáltalán nem támogatják, sem anyagilag sem erkölcsileg.

T. Kolléga! Pénz nélkül nem lehet háborut viselni. De még a harckészség is pénzbe kerül."

Végül „bizalmasan" azt kérdezte a szövetség vezetősége, hogy vállalkozik-e az illető nyomdatulajdonos a hozzá átutalt munkák elvégzésére? Van-e megbizható olyan személyzete, amelytől biztosan elvárható, hogy *jó fizetés* ellenében a megszorult kartársaknál munkába áll? Átengedheti-e ily célra az utolsó tanoncévben álló tanoncokat?[309]

A szervező bizottság december hó 12–19-én kerületi értekezleteket tartott, melyek általános nyomdászgyülésekkel voltak egybekapcsolva, melyek azt bizonyitották, hogy az ország nyomdai munkásai el vannak készülve a legrosszabbra. Közben az országos *árszabálybizottság* 1909 november 14-ről keltezett átiratában felhivta a segédek szakszervezetét az árszabály megujitására vonatkozó tárgyalások megkezdésére. Az átirat szövege a következő:

Tekintetes Könyvnyomdászok Szakszervezete, Budapest.

A V. Ny. O. Sz. és a Könyvnyomdászok Szakszervezete között kötött kollektiv szerződés a jövő év közepén lejárván, tudomásunk szerint mindkét fél kifejezte hajlandóságát ezen szerződés esetleges meghosszabbitására. Az Országos Árszabálybizottság kötelessége lévén az ezen árszabályból kifolyó minden fontosabb mozzanat figyelemmel kisérése, van szerencsénk t. Cimedet arra kérni, sziveskedjék a V. Ny. O. Sz. elnökségével közölni az időpontot és módozatokat, amelyekkel az árszabály megujitására vonatkozó munkálatokat meginditani célszerűnek véli.

Amidőn még megjegyezzük, hogy hasonló kérelmet intéztünk a V. Ny. O. Sz.-hez, vagyunk kiváló tisztelettel *Kirsteier János*, II. elnök, *Mayer Rezső*, árszabálybizottsági elnök.

A szakszervezet ugyanezen az uton értesitette a másik szerződő felet az árszabály felmondásáról:

Budapest, 1909 november 26. *Tekintetes Mayer Rezső urnak, mint az országos árszabálybizottság elnökének, Nagybecskerek.*

Folyó hó 14-én kelt b. átirata kapcsán tisztelettel értesitjük, hogy a f. évi augusztus 20–23. napjain tartott szakszervezeti kongresszusunk az árszabályfelmondását elhatározta, valamint kimondotta arra való készségét is, hogy a jelenleg érvényben levő kollektiv szerződés a kivánatos módositás után lehetőleg a jövőben is megujittassék.

[309] Az illető ügyvezető és társai kölcsönvett Typograph-szedőgépeken Szegeden gépszedő- és tömöntő-szakiskolát akartak berendezni, hogy azután a szakmának ebből az ágazatából is szállithassanak megrendelt emberi portékát. A budapesti szervező bizottság erről tudomást szerezvén, a szegedi „gépszedő-iskolába" kellő ajánlással egy megbizható kollégát helyezett el, aki azután gazdag tapasztalatokkal tért onnan Budapestre. A bizottság a nyert információk alapján érintkezésbe lépett a szedőgépgyár budapesti képviselőjével és a Szegedre kikölcsönzött szedőgépeket azzal visszahozatta. A „szép terv" ilyenformán meghiusult.

Az árszabály ily értelmű megujitása érdekében szükségessé váló előkészitő munkálatok megindítására és módozataira vonatkozó előterjesztéseinket kellő időben meg fogjuk tenni. Midőn még kérjük, hogy jelen sorainkat a V. Ny. O. Sz. elnökségével közölni sziveskedjék, vagyunk kiváló tisztelettel *Peidl Gyula.*

Az 1910 február 5–7-ike közötti időközben a segédek országos szervező bizottsága az 1909. évi szakszervezeti kongresszuson e célra választott küldöttekkel[310] véglegesen megállapitotta az árszabálytervezetet és azt, mivel a nyomdatulajdonosok szövetségének elnökével, kinek nyomdája az árszabály megsértése miatt blokáltatott, nem érintkezhetett, Mayer Rezső nyomdatulajdonosnak küldte meg továbbitás céljából. A segédek bizottsága különben az előbb felemlitett tény miatt a tárgyalások során állandóan Mayer Rezső utján érintkezett a nyomdatulajdonosok szövetségének vezetőségével.

A közös tárgyalások május 5-én kezdődtek meg a Budapesti kő- és könyvnyomdafőnökök egyesületének helyiségében; a négy napig, vagyis május 8-ig tartott tárgyalás azonban nem vezetett eredményre. A tárgyalás az árszabály legkardinálisabb pontjainál, a munkaidő és a munkabér kérdésénél akadt meg. A nyomdatulajdonosok képviselői ugyanis ezeknél a pontoknál szolgáltak magyarázattal arra nézve, hogy mit értenek a „hatalmi kérdések" alatt. A megszakitott tárgyalások május 20-án ujra folytatódtak, de ismét eredmény nélkül. A két fél kölcsönösen megállapitotta, hogy a tárgyalások holt pontra jutottak és a békés megegyezés lehetetlen.

A segédek bizottsága május 21-én egyoldaluan megállapitotta az árszabály végleges szövegét és május 22-én az országos szervező bizottság elhatározta, hogy nem várja be junius 10-ét, az árszabály lejáratának határidejét, hanem a kedvező helyzetre való tekintetből a legrövidebb idő alatt harcba szólitja az ország összes nyomdai munkásait.

A Typographia 1910 május 24-iki rendkivüli kiadása tudatta a tárgyalások meghiusulását, melynek oka az, hogy a nyomdatulajdonosok a 8½ órai munkaidő helyett 9 órai munkaidőt, a bizalmiférfi-rendszer eltörlését és a számolás ujból való bevezetését kivánták. Az országos szervező bizottság ezért országos akciót indit egy uj árszabály kivivása érdekében és harcba szólitja a magyar nyomdai alkalmazottakat.

Közben, május 21-én a következő átirat érkezett a szervező bizottsághoz:

Tekintetes Könyvnyomdászok Szakszervezete, Budapesten.

Mayer Rezső, az árszabálytárgyaló bizottság elnöke utján értesültünk arról, hogy az uj kollektiv szerződést tárgyaló bizottság működése holt pontra jutván, az együttes tanácskozásait eredmény nélkül volt kénytelen beszüntetni.

Amidőn ezen körülményt a mai igazgatósági ülésünk sajnálattal tudomásul vette, egyuttal tisztelettel arról értesitjük, hogy amennyiben t. Cimed ezen ügyben bármily tekintetben a további érintkezést kivánná, sziveskedjék Mayer Rezső urhoz Nagybecskerek fordulni.

Budapest, 1910. évi május 21-én. Tisztelettel *Endrényi Lajos,* elnök.

Erre a levélre másnap a következő válasz küldetett:

[310] Tagjai voltak e bizottságnak: Eisler Samu, Grünbaum Miksa, Guttmann Jakab, Lerner Dezső, Maus Rezső, Peidl Gyula, Preusz Mór, Rothenstein Mór, Szeniczei Mihály, Domschitz Ferenc, Einhorn Mór, Gál Benő, Kondor Bernát, Veselényi Vilmos, Holló János, Terhes Gyula, Simon János, Ehrlich Jakab, Schlinger Márton, Fridrich Ede, Kowarik Károly Fülöp, Moderer Ferenc, Dürbeck György, Wiesenberger Vilmos. Moderer csak egy tárgyaláson vett részt, mert időközben sajátkezüleg vetett véget életének.

Tekintetes Mayer Rezső urnak Helyben, Royal-szálloda.

Folyó hó 21-én kelt és Endrényi Lajos ur által aláirt b. átiratuk birtokában, van szerencsénk tisztelettel értesiteni, hogy mi az árszabály tárgyalások ujra való felvételére ma is a legnagyobb készséggel hajlandók vagyunk, annál is inkább, mert hiszen – amint ezt a tárgyalások megszakitásakor már volt szerencsénk nyomatékosan hangsulyozni – a tárgyalások holt pontra jutását mi is őszintén sajnáljuk.

Ki kell azonban jelentenünk, hogy ez csak ugy történhetnék, ha munkaadói részről a munkaidő tekintetében általunk tett végső propozició elfogadtatnék. Ez esetben pedig a tárgyalásokat – tekintettel junius 10-ének közelségére – haladéktalanul, de legkésőbb 3 napon belül ujra felvenni, határozott kivánságunk.

Budapesten, 1910. évi május 22-én. A szakszervezet részéről: *Lerner Dezső,* elnök. *Mausz Rezső,* jegyző.

Ez tehát már ultimátum volt, amelyre azonban a munkaadók a kitűzött három nap alatt nem válaszoltak.

Az országos szervező bizottság erre a helyzetre való tekintettel egyöntetű magatartásra hivta fel a vidéki bizottságokat. A körlevél szövege a következő:

T. Szaktársak! Amint a Typographia rendkivüli kiadása már hirül vitte, a vidéki árszabály feletti tárgyalások hat napi tanácskozás után eredménytelenül végződtek. Nem is történhetett ez másként, mert a szegedi uszitók aknamunkája az évek folyamán annyira megmételyezte a vidéki munkaadók egy részének gondolkodásmódját, hogy ezek elvesztették józan itélőképességüket és az általunk kivánt rend és békesség helyett az anarchiát és a harcot akarják.

Kilenc legnagyobb vidéki város nyomdai munkásságának küldöttei, valamint az országos bizottság mindent elkövettek, hogy a harc elkerülhető legyen. Elmentünk a tárgyalásban az engedékenység legmesszebb menő határáig csak azért, hogy a nyomdaiparban rend és békesség legyen. Hiába! A munkaadók küldöttei nem rendet és békességet akartak, hanem anarchiát és harcot. Nem elégedtek meg a munkások engedékenységével, ők szégyent és gyalázatot akartak juttatni a nyomdai munkásoknak és azok szervezetének osztályrészül.

Minden árszabályrevizió csak a haladás és fejlődés jegyében történhet. Igy van ez mindenütt, ahol az ipar békés fejlődése érdekében munkaadók és munkások árszabályközösségben élnek. A vidéki nyomdatulajdonosok küldöttei nemcsak a munkásság haladását, nemcsak a viszonyok fokozatos javulását akarták megakadályozni, de egy sereg intézkedéssel (számolás és pausál-munka visszaállitása, a munkaidőnek sok helyen meghosszabbitása, a bizalmiférfirendszer megszüntetése stb. stb.) az eddigi állapotoknak határozott rosszabbitását célozták.

A mai viszonyok nyomasztó hatása, a haladás iránti vágy, a létfentartási ösztön és a saját önbecsülésünk arra kényszeritettek bennünket, hogy a munkaadóknak ezt a merénylettervét visszautasitsuk és a tárgyalások ezért megszakadtak.

Igy most már elérkezett a cselekvés ideje. Nekünk eddig sem a munkaadók jóvoltából volt árszabályunk, hanem a szervezettségünknek köszönhetjük, a mink van. Hiszen tudjuk nagyon jól, hogy ha a munkaadók azt vették észre valahol, hogy fegyelmezettségünk csak egy parányival is meglazul, azonnal kisérletet tettek az árszabályszerü állapotok felbontására.

Most is néhányan a zavarosban kivánnak halászni. Arra számitanak, hogy a junius 10-ig rendelkezésünkre álló kevés idő alatt nem leszünk képesek országszerte egyöntetűen és fegyelmezetten fellépni. Arra számitanak, hogy miután a fővárosi árszabály még nincsen tető alatt, ez a körülmény habozóvá, félénkké, határozatlanná tesz bennünket. Ámde mi reméljük, hogy csalódni fognak. A fővárosi árszabály ügye jól áll. S igy ha az általunk nem keresett harcot ránk erőszakolják, ugy nem térünk ki előle; nincs semmi okunk a harctól megijedni, sőt minden ok amellett szól, hogy haladéktalanul és a legerélyesebben munkához lássunk és azt, amit közös tárgyalás utján, a munkaadók között folyó áldatlan uszitás következtében nem lehetett elérnünk, keresztülvigyük a saját erőnkből, a saját javunkra.

Tudatában vagyunk annak, hogy a V. Ny. O. Sz. szervezete laza és hiányos. A vele való megegyezés semmiképpen sem jelentette volna azt, hogy az árszabálynak az egész vonalon békés uton érvényt tudtunk volna szerezni. A vidéki nyomdatulajdonosok nagyrésze különböző okokból nem tagja a szövetségnek. Tagjai, sőt vezetőségi tagjai között olyanok is vannak, akik a szövetség által kötött árszabályt nem tartották be. Az ilyen szövetség semmiféle garanciát nem nyujthat arra, hogy a vele kötött szerződést mindenki respektálja. A tárgyalások megszakitásával tehát semmit sem vesztettünk, mert az árszabálynak érvényt szerezni megegyezés esetén is a munkásság feladata maradt volna.

Sőt, ha már eredménytelenül kellett végződniök a tárgyalásoknak, ugy egyenesen nyereség reánk nézve, hogy a szakadás most következett be és nem később. Küszöbön vannak a képviselőválasztások és munkában az értesitők. Egyébként is mindenütt kedvező a konjunktura, mert sok a munka. Jól tudják ezt a munkaadók is, éppen ezért álltak elő olyan nevetséges javaslattal, hogy hosszabbitsuk meg az árszabály tartamát három vagy legalább egy hónappal. Mi ebbe az ostobán felállitott kelepcébe nem mentünk bele, mert egyrészt a munkások anyagi megkárositásával járt volna, másrészt pedig a mainál sokkal kedvezőtlenebb időben kellett volna az árszabály életbeléptetését keresztülvinnünk. Mi pedig azt mondjuk ezzel szemben, hogy ha már harc lesz, legyen az olyan munkaidényben, amikor a mi győzelmünk biztos.

A tárgyalások megszakitása után a bizottság az ennek következtében beállott uj helyzettel foglalkozott és a jelenlevő vidéki küldöttekkel együtt – a munkaadókkal folytatott közös tárgyalások alkalmával megállapitott irányelvek meghagyásával és a tárgyalások folyamán kikapcsolt pontok benhagyásával – kidolgozta a végleges árszabályt és megállapitotta az árszabály érvényesitése ügyében követendő eljárást, mely a következő:

Az uj árszabály elfogadtatására most lévén a legkedvezőbb idő, mert mindenfelé sok a munka, de másrészről öngyilkossághoz volna hasonló, ha az uszitóknak időt engednénk az ellentállás szervezésére, az országos bizottság a rögtöni akcióba lépést tartja szükségesnek.

Ehhez képest elhatározta az országos bizottság, hogy az uj árszabályt azonnal kinyomtatja és az ország nyomdai munkásságának megküldi. Felhivjuk a szaktársakat országszerte, hogy az árszabály ismertetése céljából május hó 26-án, csütörtökön délelőtt vagy délután mindenütt gyülést tartanak s ott az uj árszabályt fogadják el és határozzák el, hogy azt pénteken, május 27-én, reggel mindenütt a munkaadók elé terjesztik elfogadás végett. A munkaadók válaszát szombaton, május 28-án, estére kérjük s amennyiben a válasz kedvező, ugy az aláirt árszabályokat azonnal küldjék be a központnak. Ha a válasz elutasitó, ahol tehát az uj árszabályt a munkaadó nem fogadja el, ott a munka hétfőn, május 30-án beszüntetendő, amennyiben pedig az ilyen nyomdában éjjel készülő napilap volna, ugy a napilapszedők már szombaton este nem dolgozhatnak s igy a vasárnapi szám már nem jelenhet meg.

Ha munkabeszüntetésre kerül a sor, akkor állapitsák meg a sztrájktanyát és jelentsék be az illetékes rendőrhatóságnak.

Az országos bizottságnak (Typographia kiadóhivatala cimén) azonnal értesités küldendő a csütörtöki gyülés lefolyásáról és a hozott határozatról; továbbá a nyomdatulajdonos azon válaszáról, melyet az árszabály benyujtásakor vagy a válaszadásra nyujtott idő lejártával: szombaton este ad.

Munkabeszüntetés esetén azonnal összeállitandó a sztrájkolók névsora nyomdánként, a foglalkozási ág megjelölésével és az eddig élvezett fizetés feltüntetésével s ez a kimutatás az elnök, jegyző-levelező és két tanu aláirásával hitelesitve s a levelező lakáscimével ellátva a központnak beküldendő, hogy a segélyek idejekorán folyósithatók legyenek.

Azontul is minden nap a sztrájk állásáról vagy az előforduló eseményekről jelentés teendő.

Sztrájkba lépni kötelessége mindenkinek, aki a nyomdában bárminő technikai munkát végez. Ha akadna valahol testvéráruló sztrájktörő, azzal a sztrájk után nem dolgozunk.

Sztrájkba lépni csak olyan nyomdában szabad, ahol az árszabályt nem fogadják el. Ahol ellenben elfogadják az árszabályt, ott a munkát folytatni kell.

Ahol munkásnők dolgoznak, ott a munkásnő-árszabály is benyujtandó.

Segédmunkás-árszabályt ezuttal még nem terjeszthetünk be, de ott, ahol ilyenek vannak és a szervezetnek tagjai az illetők, fejenként heti 1 korona javitást kössenek ki a szaktársak.

Ha valahol az árszabály benyujtása, illetve az összes szaktársak egyöntetü kilépése elé leküzdhetetlen akadályok látszanak gördülni, onnan azonnal expressz- vagy telefonjelentést kérünk, hogy esetleg küldöttet küldhessünk az illető városba. Küldöttet azonban – miután az egész országban egyszerre lépünk akcióba – csak kivételes esetben küldhetünk.

Nagyon fontos, hogy az esetleges sztrájkban mindenki részt vegyen, azok is, akik netán a szervezettől még távol állanak. Ha a városban volna blokált nyomda s annak személyzete, ugy a legnyomatékosabban megkisérlendő, hogy az illetők szintén megnyeressenek az ügynek, az árszabályt ők is beterjesszék és a szükséghez képest ők is beszüntessék a munkát. Az ezekben való részvétel mindenki részére biztositsa a megbocsátást az esetleg elkövetett hibákért s a szervezetbe való felvételt. Az uj árszabály elfogadása pedig a nyomdára esetleg előbb kimondott blokád megszüntetését jelenti.

Sztrájksegélyben mindenki részesül, aki a sztrájkban részt vesz, tehát a szervezeten kivül állók is.

Szaktársak! Ha valaha, ugy most van szükség a teljes egyöntetüségre és az öntudatos, fegyelmezett fellépésre. Most olyan idők előtt állunk, amikor ugyszólván néhány nap alatt kell lebonyolitanunk az egész árszabályügyet. Ilyen időkben minden különleges helyi érdeknek el kell tünni, mert csak ugy lehetséges egyszerre, egyöntetü fellépés az egész országban, ha a szaktársak mindenütt minden ellenvetés nélkül követik az országos bizottság határozatait.

Sehol se kiséreljék meg az árszabályban megállapitottnál többet követelni, mert ahol lehetséges többet elérni, ott egy év mulva, az uj osztályozás életbeléptekor ez amugy is megtörténik. Főleg pedig az uj árszabály csak két évig marad érvényben és ennek letelte után minden városban fokozott mértékben láthatunk hozzá a jogos igények kielégitéséhez.

Szaktársak! Most nincs idő a habozásra vagy a szónokolásra. Most a tettek idejét éljük. Egyöntetű, gyors és váratlan fellépésünkkel meg kell lepnünk és meg kell ijesztenünk a ma még készületlen ellenfelet. Nem szabad haboznunk, de nem szabad elbizakodnunk sem a helyi szaktársak szervezettségében. Habozással időt engednénk az ellenfélnek, hogy összeszedje magát; az elbizakodottság pedig teljesithetetlen követelések felállitására és könnyen bukásra vezet.

Az országos bizottság a vidéki küldöttekkel együtt jól megfontolt mindent s ha a szaktársak pontosan, lelkiismeretesen és ellenvetés nélkül követik az utasitásokat, ugy biztos a győzelem és két év mulva minden esetleges hiányosságot pótolhatunk. Ha ellenben akadnak szaktársak, akik haboznak, félénkek avagy tulmerészek és tovább mennek a kijelölt határoknál, ugy ezek is, azok is megbontják az egységet, szakadozottá teszik a harcot, helyrehozhatatlan károkra önmaguknak és kárára az összességnek.

Villámcsapásként, váratlanul, de annál nagyobb erélyességgel, határozottsággal és egyöntetűséggel kell fellépnünk országszerte. Ez biztos záloga a győzelemnek. Cselekedjetek tehát az utasitások szerint.

Testvéri szeretettel *az országos szervező bizottság.*

A vidéki szaktársak páratlan lelkesedéssel tettek eleget a körlevélben foglalt utasitásoknak. Minden valamirevaló városban, mindenütt, ahol szervezett munkások dolgoztak, harci kedvvel, elszántan fogtak a munkához és ahol az árszabályt el nem fogadták, ott egyértelmüleg beszüntették az üzemet.

Sok helyen május 27-ike helyett már 24–26-ika között benyujtották a személyzetek az árszabályt és igy a Vidéki nyomdatulajdonosok országos szövetsége (Vnyosz) már 27-én délelőtt a következő táviratot küldte a szervező bizottság cimére:

Tek. Könyvnyomdászok Szakszervezete, Budapest, Bérkocsis-utca 1.

Értesültem arról, hogy a vidéki nyomdai munkások utasitás folytán a törvény és a kollektiv szerződés nyilt megszegésével az általuk egyoldaluan megállapitott árszabály el nem fogadása esetén a munkát hétfőn beszüntetik. Mint a junius 10-éig érvényben lévő kollektiv szerződés alapján működő árszabálybizottság I. elnöke, ugy ezen tisztemből folyólag, mint a Vnyosz megbizásából ezen eljárás ellen nem mulaszthatom el a leghatározottabban tiltakozni és a következményekért cimedet felelőssé tenni.

Mayer Rezső, árszabálybizottsági I. elnök.

A vidéki kollégák elhamarkodottságának az volt a következménye, hogy a nyomdatulajdonosok már május 26-ára táviratilag értekezleteket hivtak össze a nagyobb nyomdai gócpontokba s ott az árszabály visszautasitására kapacitálták az illetőket.

Ennek azonban a segédek páratlan összetartásával szemben nem volt kézzelfogható eredménye, mert az első napon délelőtt 10 óráig 88 cég fogadta el és küldte be az árszabályt s ugyanannyit jeleztek még táviratilag vagy telefon utján és igy az első rohamra a vidéki nyomdák $^{1}/_{5}$-öd része kapitulált. Természetesen a harc nagyobb anyagi áldozatot is kivánt, mert egyes nagyobb városok nyomdászsága az árszabálynál magasabb követelésekkel lépett fel, amely lépés azután hosszabb ideig tartó kilépést vont maga után. Az oktrojált árszabályt már a vidéki nyomdák körülbelül 40%-a fogadta el, midőn Klein Samu miskolci nyomdatulajdonos közvetitésére junius hó 7-én ujra megkezdődött a tárgyalás s arról a következő jegyzőkönyv vétetett fel:

Jegyzőkönyv, felvétetett 1910. évi junius hó 5-ikén Nagybecskereken, délelőtt 10 órakor. Jelen voltak Mayer Rezső, Láng József, Klein Samu, mint a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetség árszabálybizottságának tagjai, továbbá Peidl Gyula és Rothenstein Mór, mint a munkások szakszervezetének képviselői. Tárgy: A nyomdai bérharc ügye. Mayer Rezső, mint elnök üdvözölve a megjelent tagokat, előadja a mai tárgyalás előzményeit, amelyek szerint tudomására jutott, hogy a nyomdai szakszervezet egyik kiküldöttje Miskolcon járván, Klein Samu bizottsági taggal a helyi egyezmény érdekében folytatott tárgyalásoknál Klein bizottsági tag azon javaslatát, hogy a helyi tárgyalások mellőzésével a szakszervezet vegye fel a kollektiv szerződésre vonatkozó előzetes tárgyalásokat a főnöktestülettel, a szakszervezet részéről elfogadhatónak jelezte.

Ugy erre, mint a magyar királyi ipari főfelügyelőség Budapesten 3339/1910. számu felhivására, amelyben junius 7-ikén békéltető tárgyalásokat kiván tartani,[311] elnök a következő javaslatot teszi:

A jelenvoltak, eltekintve minden egyéb előzményektől és tisztán a magyar királyi ipari főfelügyelőség fent hivatkozott átirata alapján, ugy a nyomdatulajdonosok, mint a szakszervezet hajlandónak mutatkoztak a kollektiv szerződés megszakadt tárgyalási fonalát ujból felvenni. Elnök hangsulyozza, hogy ez a nyomdatulajdonosok részéről minden feltétel nélkül történik.

Kmf. *Mayer Rezső, Láng József, Klein Samu, Peidl Gyula, Rothenstein Mór.*

A két fél képviselői junius 7-én pontosan megjelentek a magyar királyi ipari főfelügyelőnél, aki azonban tárgyalás helyett – ebédelni ment és a 800 munkaadó és 3000 munkás megbizottait délutánra hivta meg, amiből azok a tapasztaltak után persze már nem kértek, hanem maguk és sokkal jobban intézték el a dolgukat. A közös bizottság junius 7-én délelőtt 11

[311] A kérdéses felhivás igy hangzik: A vidéki nyomdatulajdonosok és munkásalkalmazottaik között mult hó 28-ika óta duló munkásviszály körülményeire nézve felsőbbségemet tájékoztatni és békéltetést megkisérelni szándékozván, felkérem tek. Cimet, mint a munkások képviselőjét, sziveskedjék lehetőleg sürgősen nyilatkozni aziránt, vajjon a jelzett tárgyalás folyó hó 7-én, délelőtt hivatali helyiségemben (II. kerület. Szilágyi Dezső-tér 1. szám) megtartható volna-e? Budapest, 1910 junius hó 4-én. Királyi műszaki főtanácsos helyettese: *Szabó.*

órakor ujra felvette a tárgyalások fonalát és ötnapi tanácskozás után végre sikerült egyezséget kötni, mely természetesen a segédek javára dölt el.

A szervező bizottság a tárgyalások befejezése után a következő körlevelet bocsátotta ki:

> Ötnapi ujabb közös tanácskozás után sikerült végre a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségével az árszabályt megállapitanunk.
>
> A munkásnőknek ezuttal még nem dolgozhattunk ki árszabályt, de – mint a szakmunkások árszabályának végén levő „Függelék" bizonyitja – nem feledkeztünk meg róluk, hanem ugy intézkedtünk, hogy most – az egy évnél rövidebb idő óta dolgozó tanulólányok kivételével – mindenki egy (1) korona bérjavitásban részesül, valamint intézményesen biztositottuk azt is, hogy a munkásnők országos árszabálya három hónapon belül feltétlenül megalkottassék.
>
> A segédmunkásokra nézve nem állapodtunk meg, hanem fentartottuk magunknak az akció-szabadságot és igy e tekintetben továbbra is fennáll az a multkori utasitásunk, amely szerint az állandóan alkalmazott segédmunkások részére kérjenek 1–1 korona bérjavitást.
>
> Arra kérjük a szaktársakat, hogy minden nyomdában, ott is, ahol az előbbi (egyoldalulag készitett) árszabályt már elfogadták, a jelen árszabályt terjesszék be a munkaadóknak elfogadás végett és jelentsék ki, hogy ennek elfogadásával az egyoldalulag megállapitott árszabály hatályát veszti.
>
> Ahol az uj, közösen megállapitott árszabályt a munkaadó elfogadja, ott a munka haladéktalanul megkezdendő.
>
> Megjegyezzük, hogy minden sztrájkolót – természetszerüleg – régi helyére vissza kell venni és a sztrájkból kifolyólag senkinek bántódása nem lehet, senkit a sztrájk miatt elbocsátani nem szabad s a sztrájkolókkal szemben a munkaadók semmiféle megtorlást sem most, sem később nem alkalmazhatnak.
>
> A netán meginditott perek, bármily természetüek legyenek is, azok kölcsönösen visszavonandók.
>
> Mondanunk sem kell, hogy ahol esetleg az uj árszabályt a munkaadó el nem fogadná, ott a sztrájk tovább tart.
>
> A legkomolyabban felhivjuk a szaktársakat, hogy ott, ahol esetleges sztrájktörőket sikerül kiemelni, azokat ne bántsák, hanem utasitsák őket a központhoz, ahol, ha a megtérésre hajlamot mutatnak, segitségükre leszünk, hogy munkához jussanak.
>
> Szükséges ez az eljárás azért, mert az egyik városban kiemeltek, ha megvaditják őket, valamely más városban kiszámithatatlan károkat okozhatnak a szaktársaknak és a szervezetnek.
>
> Nem mulaszthatjuk el végül a szaktársakat arra kérni, hogy feltétlenül jelen utasitás szerint cselekedjenek, mert példás összetartással végigküzdött harcunkat csak ugy fejezhetjük be méltóképpen, ha továbbra is egyöntetű fegyelmezettséggel járunk el.
>
> Szaktársak! A magyarországi vidéki nyomdai munkásság a lefolyt két hét alatt fényes példát mutatott a többi munkásságnak az igazi szolidaritásból és munkástársi szeretetből s ez a mintaszerű fegyelmezettség birta rá a nyomdatulajdonosokat annak elismerésére, hogy a munkaviszonyok megállapitása tekintetében a munkásság egyenrangu félnek érzi magát s nem tűri, hogy róla nélküle határozzanak.
>
> Tartsanak továbbra is össze a szaktársak, ne engedjék magukat félrevezettetni, hanem egyöntetü eljárással védjék meg egymást és azt, amit összetartásukkal elérni sikerült. Éljen az összetartás! Éljen a nyomdászszervezet!
>
> Testvéri üdvözlettel *az országos szervező bizottság.*

A kollégák betartották az utasitást, azonban egész sereg nyomdatulajdonos nem fogadta el az árszabályt és csak a személyzet kilépése után irta azt alá. A kollégák ugyan nem voltak az elért eredménnyel megelégedve, de végre mégis beláthatták, hogy az adott körülmények

között többet nem lehetett elérni. A vidéken ezek után már végre szintén rendezettebb viszonyok és konszolidáltabb helyzet állott elő, mint annakelőtte, ami sok anyagi áldozatba került.[312] December 11-én a közös bizottság két nap és egy éjjel tartott tárgyalás után megállapodott a segédmunkásnők árszabályára vonatkozólag is s az uj árszabály 1911 február 6-án lépett életbe. 1910 augusztusban az általános határozatok 12. pontja értelmében megalakult az országos árszabály bizottság 8–8 taggal. A vidéki árszabályt alább közlöm:

***A)* Általános határozmányok az összes nyomdai szakmunkások részére**

Ilyeneknek tekintetnek: kézi és gépszedők, korrektorok, szedő-korrektorok, gépmesterek és nyomók.

1. A munkahét mindig hétfővel kezdődik és szombattal végződik.

2. A kifizetés minden szombaton este közvetlenül a nappali munkaidő befejezte előtt történik, ha azonban szombatra ünnep esik, ugy a kifizetés előtte való nap történik.

3. A felmondási idő kölcsönösen 14 nap. A felmondás mindig a bérfizetés napján irásban vagy szóval történik. Különleges munkát végző munkásokkal a felmondási időre nézve más megállapodás is köthető az országos árszabálybizottság hozzájárulásával.

4. Rögtöni elbocsátásnak vagy kilépésnek csak az ipartörvény és az üzletben kifüggesztett munkarend értelmében van helye.

5. Kisegitő kondició az, amely a felvételkor ilyennek nyilvánittatik. Ez felmondási időhöz kötve nincsen. A kisegitő munkájának dijazása szintén ez árszabály szerint történik. Hat napnál rövidebb ideig tartó kisegitő kondiciónál minden napra 1 korona pótlék fizetendő; kivételt képez ez alól, aki egy hétnél rövidebb ideig tartó kondicióját önként hagyja el. A kisegitő kondició legfeljebb 4 hétig tarthat, azontul 14 napi felmondás jár. Ha azonban a kisegitő kondició hat munkanapnál tovább tart, de az elbocsátás a következő hét vége előtt történik, ugy a megkezdett hét munkanapjai után a kisegitőnek 1 korona külön bér jár. Kisegitő kondició esetén a munkabér és a pótlék mindenkor egész napra és a kondició befejeztekor fizetendő. Ha a munkaadó más városból szerez munkást, ez esetben a munkásnak joga van az odautazási költségre, sőt, ha a munka négy hétnél tovább nem tart s a munkás nem önként lép ki, ugy a visszautazási költségre is. Ha a munka négy hétnél tovább tart, ugy csak az odautazási költségre van igénye. Ha a munkás 4 héten belül állását önként hagyja el, akkor a kapott utiköltség béréből levonható.

6. Amennyiben a munkás szabadságot kér és kap, főnöke jogositva van bérének az elmulasztott időre eső részét abból levonni. A mulasztott időt behozni nem szabad. A munkás béréből csak a mulasztott időre eső rész vonható le. Nem katolikus hitfelekezetüek ünnepnapjainál engedélyezett munkaszünetek kölcsönös megállapodások esetén a rendes munkaidő aránylagos meghosszabbitásával behozhatók.

7. Árszabályhű nyomda nem dolgozhat az illetékes békéltető bizottság, illetőleg a felebbezés esetén az országos árszabálybizottság által blokáltnak nyilvánitott nyomda részére és nem dolgoztathat ugyanilyen blokált nyomdában.

8. Gyakornok csak tandij fizetése mellett a tanonclétszám keretében alkalmazható. Kivételt képez a munkaadó valamely férfi családtagja. Egynél több férfi családtag csak a tanonclétszám keretében alkalmazható.

9. Ha valamely munkás 5 évig egyfolytában dolgozik ugyanabban a nyomdában, évenként 3 napi szabadságidőre tarthat igényt, rendes fizetésének élvezete mellett. A szabadság időpontját a munkaadó állapitja meg.

10. A vasárnapi törvényes munkaszünet a munkaadó és munkás részéről szigoruan betartandó és ennek folytán csak azon munkák végezhetők, melyek az illető törvény által végezhetőknek rendeltetnek, vagy ha a vasárnapi munkaszünet felfüggesztetett, illetőleg ha a hatósági engedély kiadatott.

[312] Nyolc év alatt körülbelül 500.000 koronába került a vidék rendezése.

11. Miután jelen árszabály ugy a munkaadóra, mint annak munkásaira egyaránt kötelező, elfogadása napján minden egyéb, munkaadó és munkás között netán fennálló egyezség oly intézkedései, melyeket ezen árszabály határozmányai tiltanak, hatályukat vesztik és az árszabály érvényességi idejének tartama alatt semmiféle, az árszabályba ütköző egyezség kötése nincs megengedve.

12. A munkaadó és munkások között felmerülhető ellentétek könnyebb kiegyenlitése céljából jelen árszabály érvényességi időtartamára egy országos árszabálybizottság és kerületenként békéltető bizottságok alakittatnak olyformán, hogy ezek tagjai felerészben a főnökök, felerészben pedig a munkások részéről választatnak. E bizottságok elnöküket maguk választják meg olyformán, hogy felváltva egy főnök és egy segéd elnököl. Elvi jelentőségű határozatok hozatalára a békéltető bizottságok hatásköre nem terjed ki. A békéltető bizottságnak a blokádot kimondó határozatai birtokon belül, minden egyéb határozatok azonban csak birtokon kivül felebbezhetők meg.

13. A bizalmiférfi a munkaviszonyból folyó ügyekben a munkaadó és a személyzet közös bizalmi közege és mint ilyen a főnök és személyzete között felmerülhető ellentétek kiegyenlitésének megkisérlésére, valamint a megkivántató kapcsolat fentartására van hivatva. A személyzet a nyomdában legalább egy év óta foglalkoztatott szakmunkások közül osztályonként egy bizalmiférfit választ. Oly nyomdákban, amelyekben az összlétszám – beleértve a munkásnőket és a segédmunkásokat is – 11–20 munkásból áll, összesen csak két bizalmiférfi, ahol az összlétszám a 10-et meg nem haladja, ott csak egy bizalmiférfi választható. Amennyiben a bizalmiférfit választó nyomdában olyan munkás nincs, aki legalább egy év óta van alkalmazásban, rövidebb idő óta ott dolgozó munkás választható. A bizalmiférfi kötelessége – munkájának egyébként pontos elvégzése mellett – a munkaadó vagy a munkás részéről tapasztalt rendellenességet megvizsgálni és annak megszüntetését pártatlanul előmozditani; kiváló kötelessége, hogy a felvetődött bérszabálykérdésekben tárgyilagos és igazságos legyen. Amennyiben a munkaadó, illetőleg művezetője, vagy valamely munkás a jelen bérszabályzatot megsértené, a bizalmiférfi első kötelessége: *a)* a vezetőséget illemteljes módon figyelmeztetni és a hiba helyreállitására felkérni, illetőleg *b)* a munkást kötelességének teljesitésére figyelmeztetni és *c)* ha ily esetben orvoslás nem történik, vagy ha a bizalmiférfi a panasz alaptalanságáról meg nem győződik, illetőleg, ha a figyelmeztetés eredménytelen maradna, tartozik panaszával a békéltető bizottsághoz fordulni. A munkaadót illető panaszok, illetőleg figyelmeztetések előterjesztése csak a nyomdavezetőség irodájában történhetnek. Ha valamely meglévő helyzet képezné vita tárgyát, ugy a régi helyzet mindaddig fentartható, mig a békéltető bizottság a szóban forgó ügyben nem dönt. Panaszokból folyó kártalanitások csak azon hétre nyulhatnak vissza, amelyek a panasz keltének hetét legfeljebb két héttel előzték meg. A bizalmiférfi tartozik arról gondoskodni, hogy minden előfordulható esetben a békéltető bizottság döntéséig az üzem zavartalanul és fennakadás nélkül folytatódjék. A bizalmiférfinak rendelkezési joga nincs. Ha a bizalmiférfi a jelen bérszabályzatban reá ruházott hatáskörben bármely fél rovására visszaélést, vagy figyelmeztetés ellenére sulyos mulasztást követ el, bizalmi állásától a békéltető bizottság által meghatározott időre megfosztható. Ugyancsak a békéltető bizottság hatáskörébe tartozik az is, ha a bizalmiférfi megrendszabályozási esete látszik fenforogni. A személyzetnek a munkaidőn belül szervezési ügyekkel foglalkoznia nem szabad.

14. Ezen munkaidő- és munkabérszabályzat 1910. évi junius hó 11-én lép életbe és érvénye 1918. évi junius hó 10-ig tart. Ezen árszabály ugy a főnökegyesület, mint a szakszervezet részéről lejárat előtt egy fél évvel felmondható vagy meghosszabbitható. Ha a két szerződő fél a kollektiv szerződést megujitani kivánja, ez esetben a felmondó fél tartozik a felmondással egyidőben uj tervezetét bemutatni. Ezen árszabály felmondására egyrészről a főnökegyesület, másrészről az országos szervező bizottság illetékes.

15. Ezen munkaidő- és munkabérszabályzat elfogadására a főnökegyesület részéről a választmány, a munkások részéről a nyomdai alkalmazottak választóképes összessége határozatából folyólag a közös tárgyalásra kiküldött bizottság segédtagjai illetékesek. Ezen árszabály a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége és a magyarországi nyomdai munkások és munkásnők szakszervezete között kötött szerződés jellegével bir, amelynek saját tagjai részéről

szigoru betartását mindkét szerződő fél erkölcsileg garantálja s az árszabály megsértőjével szemben mindkét fél a rendelkezésére álló megtorlást alkalmazza. Ugyancsak kötelezi magát egyrészről a V. Ny. O. Sz. választmánya, másrészről a munkások országos szervező bizottsága arra, hogy jelen árszabálynak minél szélesebb körben való érvényrejuttatását a rendelkezésére álló eszközökkel előmozditja.

16. A személyzet zavartalan munkájának biztositása és egészségének megóvása érdekében különös gond forditandó a nyomdahelyiség tisztántartására és szellőztetésére. Az ezekre vonatkozó szabályok az országos árszabálybizottság által elkészitendő egységes munkarendszabályzatba veendők fel.

17. Minden szakmunkás, azok is, akiknek fizetése eléri vagy meghaladja az ezen árszabályban megállapitott minimális béreket, 1910 junius 13-án kezdődő héttől, továbbá 1912 junius első hétfőjével, valamint 1916 junius első hétfőjével kezdődő héttől heti 2–2 korona béremelésben részesülnek.

18. Az ipartörvény rendelkezéseinek figyelembevételével az egész országra (vidéki nyomdákra) egyöntetű munkarend állapitandó meg, jelen árszabály életbeléptétől kezdődőleg három hó alatt a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége és az országos szervező bizottság részéről együttesen. Ezen munkarend a helyi viszonyokhoz képest esetleg függelékkel egészithető ki, amihez azonban ugyancsak a fenti fórumok hozzájárulása szükséges.

19. Azon városokra nézve, melyekben csak ezután keletkezik nyomda, az illetékes békéltető bizottság állapitja meg az osztályozást, ami ellen esetleg az országos árszabálybizottsághoz van felebbezésnek helye.

20. Minden könyvnyomdai munka csak heti bizonyos pénzben végezhető. Számolás vagy darabszámos munka, valamint átlagár (pauschal) nincsen megengedve.

21. A pótlékok mindig a minimumhoz értetődnek.

22. Ezen árszabálynak a munkakört és munkateljesitményt szabályozó intézkedései a munkaadóra és fiaira nem vonatkoznak.

23. Az országos árszabálybizottságnak az árszabályt magyarázó határozatai ugyanolyan érvénnyel birnak, mint az árszabály rendelkezései.

24. Ahol a munkaidő az ezen árszabályban megállapitottnál már rövidebb volt, ott az meg nem hosszabbitható.

B) Különleges határozatok

I. A nappal dolgozó szedők és szedő-korrektorok részére

A munkaidő. 25. A munkaidő naponként 8¾ óra, délelőtt ¼ órai ozsonnaidővel, a délutáni ozsonnaidő eltiltásával. 1915 január elsejétől 8½ óra, az ozsonnaidő teljes eltiltásával. A munkaidő részletes meghatározása (kezdete és befejezése) a munkarendben foglaltatik azzal a korlátozással, hogy az minden nap egyenlő és a rendes munkaidő reggeli 7 óra előtt nem kezdődhet és este 6¾ órán, illetőleg 1915 junius 1-től 6½ órán tul nem terjedhet. Az ebédidő legalább 1½ óráig tart.

26. Vasárnapon, május elsején és naptári ünnepen munkaszünet van és ezen, valamint az üzlet által elrendelt szünetekért a nyomdai alkalmazottak béréből levonásnak nincs helye. Minden munkás köteles a munkaadó kivánságára, május elsejét kivéve, naptári ünnepnapon is dolgozni az árszabályban megállapitott különóradijazás mellett. A munkást hátráltató különös akadály azonban mindenkor tekintetbe veendő.

27. Ha az alkalmazott egy héten három napnál rövidebb ideig dolgozott, csak azon ünnepnapra eső munkabérre tarthat igényt, mely előtt és után munkálkodott. Ha az alkalmazott egy héten három napot vagy ennél hosszab időn át dolgozott, ugy az ünnep akkor is jár, ha az közvetlenül a foglalkozás előtt vagy után volt.

A munkabér. a) Szedők részére. 28. A szakszemélyzet munkabére heti fizetésben van megállapitva, tehát havi vagy más időközökben történő kifizetés nincs megengedve. A bizonyos pénz minimuma hetenként a négy osztályban a következő:

1910 junius első hétfőjétől 1912 junius első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
28,–	26,–	24,–	22,–	korona.

1912 junius első hétfőjétől 1916 junius első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
30,–	28,–	26,–	24,–	korona.

1916 junius első hétfőjétől 1918 junius 10-ig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
32,–	30,–	28,–	26,–	korona.

Az ujonnan felszabadultak, kik felszabadulásuk után lehetőleg egy évig nem bocsáthatók el, heti fizetése felszabadulásuk után egy évig:

1910 junius első hétfőjétől 1912 junius első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
24,–	22,–	20,–	18,–	korona

1912 junius első hétfőjétől 1916 junius első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
26,–	24,–	22,–	20,–	korona

1916 junius első hétfőjétől 1918 junius 10-ig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
28,–	26,–	24,–	22,–	korona

Ujonnan felszabadultak heti fizetése a felszabadulásuk utáni második évében:

1910 junius első hétfőjétől 1912 junius első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
26,–	24,–	22,–	20,–	korona

1912 junius első hétfőjétől 1916 junius első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
28,–	26,–	24,–	22,–	korona

1916 junius első hétfőjétől 1918 junius 10-ig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
30,–	28,–	26,–	24,–	korona

Ha a szedő a felszabadulása után két év letelte előtt eltávozik, uj alkalmaztatásában csak az első, illetve második évre járó minimumra tarthat igényt.

29. Matematikai szedésért 4 koronával, hangjegyszedésért 8 koronával magasabb dijazás jár.

30. Tördelőknek 2 koronával magasabb dijazás jár.

b) Korrektorok részére. 31. A szedő-korektorok minimális hetibére osztályonként 30, 28, 26, illetve 24 korona. Ezen bértételek 1912 junius első hétfőjétől osztályonként 32, 30, 28, 26, illetőleg 1916 junius első hétfőjétől kezdődőleg 34, 32, 30, 28 koronában állapittatnak meg. Kisegitő korrektorok csak a kisegités idejére tarthatnak igényt a korrektori illetményre. Revizorok magasabban dijazandók.

32. Korrektor és revizor csak tanult szedő lehet és a nyomdán kivül rendszeresen korrekturát nem olvashat. Idegen nyelvű munkát a nyomdán kivül is bárki olvashat.

Különórák. 33. Ha az alkalmazottaknak a megállapitott munkaidőn tul is dolgozniok kell, ami az illetőknek lehetőleg délelőtt tudtul adandó, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők: *a)* éjfél előtt, valamint vasárnapon és ünnepen délelőtt végzett munkáért a hetibér minden 1 koronája után óránként 3 fillér; *b)* éjfél után vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepen délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 fillér; *c)* ünnepen vagy vasárnap este 6 órán tul végzett munkáért óránként és koronánként 6 fillér. *d)* A különóra megtéritésének maximuma az *a)* alatt felsorolt esetekben 1,20 korona, a *b)* alatt felsorolt esetekben 1,40, illetőleg 1912 junius első hétfőjétől az *a)* alatt felsorolt esetekben 1,30, a *b)* alatt felsorolt esetekben 1,50, 1916 junius első hétfőjétől az *a)* alatti esetekben l,40, a *b)* alatti esetekben 1,60 korona.

34. Ha a munka a rendes munkaidőn tul legalább 2½ óráig tart, külön félóra vacsoraidő adandó; 3 órán tul tartó munka esetén a vacsoraidő 1 óra, mely szintén mint különóra dijazandó és munkával ki nem tölthető. Ha a teljes déli szünet alatt különórázni kell, ugy ennek befejeztével a munkásnak 1 órai ebédidő adandó, melyért levonásnak nincs helye. A nappal foglalkoztatott alkalmazottnak, a kit éjjel sürgős munkára berendelnek, a nappali munkaidő befejeztétől számitandó idő is különórában dijazandó. Ha azonban az ilyen éjjeli munka szükségessége a munkásnak már előző napon tudtára adatott s a munka nem kezdődött hajnali 4 óra előtt, ugy a különóradijazás csak a munka megkezdésétől a rendes nappali munka megkezdéséig jár. Félórán aluli idő félórának, félórán tuli idő egész órának számitandó. Ha egy héten több félóra van, ugy összeadandók és az esetleg fenmaradó félóra egész órát számit.

35. Ha a különórázás éjfél után tart, ugy az alkalmazott másnap annyival később köteles bemenni, amennyivel éjfélen tul dolgozott. Az alkalmazott béréből ily esetben levonásnak nincs helye.

36. Különórázni rendszeresen nem szabad.

II. Kizárólagosan kéziszedéssel előállitott napilapok szedőinek és korrektorainak munkaideje és munkabére

A munkaidő. 37. A rendes munkaidő 8¾ óra, délelőtti ¼ órai ozsonnaidővel, illetőleg 1915 január elsejétől 8½ óra, az ozsonnaidő teljes eltiltásával, ugy az egy, valamint a két kiadásban megjelenő lapoknál és az a szedőknél éjjeli ¾3 órán, illetőleg 1915 január elsejétől ½3 órán, a korrektoroknál 3 órán, illetőleg 1915 január elsejétől ¾3 órán és a mettőrnél ¼4 órán, illetőleg 1915 január elsejétől 3 órán tul nem terjedhet.

38. A munkaidő kezdete és vége a munkarendbe foglalva, hozzáférhető helyen kifüggesztendő. Ugyancsak a munkarend határozza meg az ünnepnapon való kezdés idejét is.

39. A záróra után csak a várók és a reviziós maradhatnak a nyomdában.

40. Hétfő reggeli lapért, ha a szedés ½8 óra előtt kezdődik, óránként 1 korona fizetendő; ha ½8 órakor vagy később kezdődik a szedés ideje, ugy különórában dijazandó. Hétfőn reggel 6 óra előtt kezdeni semmi körülmények között nem szabad, kivévén, ha a vasárnapi munkaszünet felfüggesztetett és ez esetben a 6 óra előtti kezdésért a vasárnapi kárpótlás jár.

41. Napilap-korrektor csak tanult betüszedő lehet. Kivételt képez ez alól, ha a korrektori teendőket a szerkesztőség tagjai végzik. Ott, ahol már szedő-korrektor van alkalmazva, a jövőben is tanult szedő alkalmazandó.

A munkabér. 42. A nappal szedett napilapnál a helyi minimum 2 koronával, éjjel szedett lapnál 4 koronával, ha a személyzetnek ugyanazon lap két kiadását kell szednie, 8 koronával emelkedik.

43. Napilapnál alkalmazott ujonnan felszabadultnak a teljes helyi minimum jár, valamint a megállapitott 2, 4, illetve 8 korona pótlék is.

44. Napilaptördelők 4 koronával, korrektorok 2 koronával magasabb dijazásban részesülnek, mint az ujságszedők.

45. A tördelő és korrektor munkaideje megfelelő mennyiségű szedéssel kitölthető.

46. Az állandó hirdetésszedők munkabére, ha a rendes nappali munkaidő keretében végzik munkájukat, 2 koronával; ha munkaidejük a nappali személyzetétől eltérően van megállapitva, de este 10 órán tul nem terjedhet, 4 koronával magasabb, mint a helyi minimum. Amennyiben hirdetésszedéssel elfoglalva nincs, tartozik más munkát végezni.

47. Várók. Ha az ujságszedőnek a rendes szedésidő letelte után kéziratra várni, korrigálni vagy reviziót csinálnia kell, ugy minden megkezdett óráért 1 korona 10 fillér, illetőleg 1912 junius első hétfőjétől 1 korona 20 fillér, illetőleg 1916 junius első hétfőjétől 1 korona 30 fillér külön kárpótlás jár és a várót a szedőszemélyzet tagjai felváltva tartják.

48. Az ünnepnapi munkáért a rendes hetibéren kivül az egy napra járó fizetés, vasárnapi munkáért ennek kétszerese fizetendő.

49. Ujságszedők az ujságon kivül más munkát csak rendkivüli esetben, különóra-dijazás mellett és csak két napon belül végezhetnek. Ugyancsak különóra-dijazásban részesülnek akkor is, ha a lap nagyobb terjedelemben jelenik meg s azt az ujságszedőknek kell elkésziteniök. A különórákhoz hozzászámitandó az osztási idő is, ha azt az ujságszedők végzik.

50. Ha a nappali szedő a lap rendes terjedelméhez kisegit, a kisegités idejére a lapszedő-fizetéskülönbözet is jár neki. Egy óránál rövidebb ideig tartó kisegités nem vehető számitásba.

51. Az ujságszemélyzet tartozik a vállalt lapot előállitani, ha az a rendes tartalommal és terjedelemben jelenik meg és ha üzemi akadályok vagy kézirathiány ezt nem gátolják. Kivételt képez ez alól, ha valamely munkás elhárithatatlan okok által akadályozva van a munkában, amely esetben a munkaadó tartozik pótlásáról gondoskodni.

52. Egy napilapból a másikba szövegrészt átvenni nem szabad.

53. Napilapnál tanoncok nem dolgozhatnak.

III. A gépszedők munkaideje és munkabére

A gépszedők kiképzése. 54. A gépszedéshez csak tanult betüszedők alkalmazhatók. Kivételt ez alól csak a gépgyár által kiküldött instruktor képez addig, mig az illető mint a szedők tanitója működik. A gépszedés megtanulására a szedők első sorban a nyomda személyzetéből alkalmazandók.

55. A tanulási idő a szedőgépnél 12 (tizenkettő) hét. Ez idő alatt a tanuló a szedőgép mechanizmusával, tisztogatásával és rendbentartásával megismertetendő. Jogában áll azonban mindkét félnek a tanviszonyt bármikor megszüntetni.

56. Ujonnan felszabadultak csak a felszabadulás utáni második évben állithatók a szedőgéphez.

57. Tanoncok a szedőgépnél nem alkalmazhatók.

A szállitandó szedés mennyisége. 58. A tanulási idő befejezte után köteles a gépszedő legalább a Linotypeon 4000, a Monolineon 3500, a Monotypeon 4000, a Typographon 3000 *n* betüből álló óránkénti átlagos korrigált sima kompressz (36 n-nél nem keskenyebb) szedést szállitani. A szedőgépnél való félévi alkalmaztatás után pedig köteles legalább a Linotypeon 4500, a Monolineon 4000, a Monotypeon 4500, a Typographon 3400 *n* betüből álló óránkénti átlagos korrigált sima kompressz (36 n-nél nem keskenyebb) szedést szállitani.

59. Speciális szedésekből (nevek, számok, röviditések, ritkitások, kompakt, kurziv, keskeny alak) a szedő megfelelően kevesebbet szedhet.

60. Üzemzavarok a szállitási mennyiségből leszámitandók.

A munkaidő. 61. A munkaidő a szedőgépnél nappal 8½ óra, délelőtt egynegyedóra ozsonnaidővel, nappal készülő lapoknál 8¼ óra, délelőtt ¼ óra uzsonnaidővel; éjjel 7¾ óra (lapszedők részére is). 1915 január elsejétől ez a munkaidő mindenütt ¼ órával rövidül az ozsonnaidő eltiltásával. A szedési munka egyfolytában 5 óránál tovább nem tarthat. Az esetben, ha a gép tisztitását és rendbentartását a szedőnek kell végeznie, ugy ez a munkaidőn belül történik. Ugy a nappali, mint az éjjeli munkaidőt a viszonyokhoz képest a munkaadó állapitja meg a munkarendben azzal a korlátozással, hogy a nappali munka reggel 7 óra előtt nem kezdődhet és esti 6¾, illetőleg 1915 január elsejétől kezdve 6½ órán tul nem terjedhet.

62. Az éjjeli rendes munkaidő legfeljebb éjfél után ¾3, illetőleg 1915 január elsejétől kezdve ½3 óráig terjedhet.

63. A munkaadónak jogában áll a szedőgépen két munkaidő-csoportban (Schicht) dolgoztatni.

64. Ha a gépszedő vegyesen, nappal és éjjel (Schicht) dolgozik, munkaideje 7¾, illetőleg 1915 január elsejétől kezdve 7½ óra. Az éjjeli munka befejezésétől a nappali munka megkezdéséig legalább 9 órai időköznek kell lenni.

65. Ha az estilapnál az ebédidő 1½ óránál rövidebb, ugy az a munkaidőbe beszámitandó. Egy óránál kevesebb azonban az ebédidő nem lehet.

66. Az éjjeli munkaidőben, tekintet nélkül annak tartamára, abba beszámitandó félóra vacsoraidő adandó.

A munkabér. a) Napilapoknál. 67. Nappal szedett lapoknál alkalmazott gépszedők bére heti 8 koronával, éjjel szedett lapoknál 14 koronával, ha a személyzetnek részben nappal, részben éjjel kell szednie, a minimum 18 koronával magasabb, mint a helyi minimum.

68. Rendkivüli kiadásért, amennyiben az a rendes munkaidőn kivül készül, a különóradijazáson kivül 3 korona kárpótlás jár.

69. Az ünnepnapon foglalkoztatott lapszemélyzet – ugy éjjel, mint nappal – 3%-os különórában részesül, azonban ennek legalább is annyira kell rugnia, mint egy rendes munkanap után járó dijazásnak. A vasárnapra, munkaszünet felfüggesztése esetében, a heti kereset egy napjának kétszerese jár.

70. Ha a napilapnál alkalmazott gépszedőnek vagy kéziszedőnek – ugy éjjel, mint nappal – lapzárta után ott kell maradnia, akkor 3%-os; a rendes munkaidő előtti kezdésért 4%-os különóradij jár.

71. Nappal szedett 4–8 oldalas napilap tördelőjének 6 koronával, éjjel ugyanilyen lapnál 8 koronával magasabb dijazás jár mint a helyi minimum. Nagyobb lapoknál a tördelő dijazása legalább annyi, mint az ujságszedőké. (A mettőr és korrektor munkaideje a megfelelő mennyiségű szedéssel kitölthető.)

b) Egyéb munkáknál. 72. A gépszedő bére a tanulási idő első négy hetében az addig élvezett fizetése, azután nappal 2 koronával, éjjel 6 koronával magasabb, mint a helyi minimum. A tanulási idő befejezte után fizetése nappal 6, éjjel 10, éjjeli és nappali foglalkoztatásnál 14 koronával magasabb, mint a helyi minimum. Ha az egyik munkaszakasz éjfélen tul tart, fizetése 4 koronával több mint az éjjeli gépszedőé.

73. A szedőgépen előforduló üzemzavaroknál, kézirathiánynál a gépszedő kéziszedésre is alkalmazható, a gépszedőkre vonatkozó árszabály mellett. Ha az üzemzavar három napnál tovább nem tart, akkor a gépszedők egész hétre a gépszedők árszabálya szerint dijaztatnak. Ha három napnál tovább tart, akkor az üzemzavar miatt kéziszedésnél töltött idő a kéziszedők árszabálya szerint dijazható.

74. Ha üzemi érdekek megkövetelik, hogy a gépszedő nappal rendesen csak négy órán át foglalkoztatható a szedőgép mellett, ugy fél napra a gépszedő, fél napra a kéziszedő fizetését élvezi. A nappali munkaidő ez esetben 8½ óra, melyből délelőtt ¼ óra ozsonnaidő. 1915 január elsejétől a munkaidő 8¼ óra ozsonnaidő nélkül. Napilapok szedőire ez nem vonatkozik. Ha a gép mellett naponként eltöltött munkaidő több mint négy óra, akkor ugy a munkaidőre, mint a munkabérre vonatkozó határozmányok érvényesek.

Különórák. 75. A szedőgépen különórázni csak a legkivételesebb esetben szabad.

76. Különórák a hetibér minden koronája után ugy fizetendők mint a kéziszedőknél.

77. A különórák megtéritésének maximuma lapszedők részére a zárórát követő első órára 1,50 korona, egyébként maximum nincsen.

78. Ha a nappal dolgozó, nem lapnál alkalmazott szedő – rendkivüli esetekben – éjjel laphoz állittatik, ugy 4%-os különórában részesül, másnap délelőtt azonban szünetet tart, amit levonásba hozni nem lehet. A nyomda személyzetén kivül álló kisegitő ily esetben a lapszedő fizetésének egy napra eső részén kivül 2 korona pótlékban részesül.

Különös határozmányok. 79. A gépszedő csak bizonyos pénzben foglalkoztatható.

80. A munkaadónak szükség esetén jogában áll a gépszedőt a kéziszedésre is alkalmazni, de bére ugyanaz marad, kivéve a 73. pontban felsorolt eseteket.

81. Az eddig a szedőgépeknél alkalmazott szedők bérét, ha az az itt megszabottnál magasabb volna, redukálni nem szabad.

82. Ha a kéziszedő kisegitésképpen a szedőgépnél alkalmaztatik, erre az időre gépszedőbérre tarthat igényt.

83. Egy napilapból a másikba szövegrészt átvenni nem szabad.

IV. Gépmesterek és nyomók munkaideje és munkabére

Munkaidő. 84. A munkaidő ugyanolyan, mint a nappali szedőké.

Munkabér. 85. A gépmester minimuma egy gépnél ugyanannyi, mint a szedőké. Az ujonnan felszabadultak egy gépnél ugyanugy dijazandók, mint az ujonnan felszabadult szedők.

86. A gépmesternek többet mint két egyszerű gyorssajtót kezelnie nem szabad. Szükség esetén, ha az árszabály szerinti létszám megvan, más gépen is köteles dolgozni, de ebből rendszert csinálni nem szabad. Oly nyomdákban, ahol csak két gép van üzemben, egy harmadik ilyen gyorssajtón legfeljebb heti 15 órán át foglalkoztatható, mely esetben heti 4 korona pótlékban részesül.

87. Speciális vagy 95–126 cm. nyomófelületünél nagyobb vagy önberakókészülékkel ellátott gyorssajtóból csak egy kezelhető. Egy második gyorssajtó kezelése az országos árszabály-bizottság hozzájárulásával megengedhető.

88. Olyan nyomdákban, ahol a gyorssajtók száma páros és csak egy tégelynyomó van, ott az utóbbi kezelése két egyszerű gyorssajtó mellett megengedhető, heti 2 korona kárpótlás mellett. A második egyszerű gyorssajtó kezelése 4 koronával, ha a második gép tégelysajtó, 2 koronával kárpótlandó. A gépmester berakni nem köteles.

89. A munkaadónak jogában áll a gépmestert vegyesen, nappal és éjjel foglalkoztatni. Ez esetben a munkaidő együtt 7¾ óra, illetőleg 1915 január elsejétől 7½ óra, melyben ½ óra vacsoraidő benfoglaltatik. Az éjjeli munka befejezésétől a nappali munka megkezdéséig legalább 7 órai időköznek kell lenni. A munkabér ez esetben 6 koronával emelkedik. Csak éjjel dolgozó gépmesternek 4 koronával magasabb dijazás jár.

90. Tégelynyomó vagy kézisajtón dolgozó (lehuzó) minimuma ugyanannyi, mint a gépmesteré. E dijazásért két tégelysajtót kezelhet. A harmadik tégelysajtó kezeléséért vagy felügyeletéért 2 koronával kárpótolandó. Többet, mint három tégelysajtót a nyomónak kezelni nem szabad s

több gépre felügyeletet nem gyakorolhat. Galy-rendszerü gépekből csak kettő kezelhető, de az ilyen gépeknél a berakás megengedhető.

91. A tégelynyomó köteles berakni; a lábbal hajtás heti 2 koronával kárpótolandó.

92. A gáz- vagy olajmotor kezeléséért és tisztogatásáért vagy rendszeres tömöntésért heti 4 korona jár.

93. Nyomdai gépet csak tanult gépmester vagy nyomó kezelhet.

94. A szedő-nyomó csak egy amerikain vagy kézisajtón dolgozhat és fizetése 4 koronával magasabb; a szedő-gépmester csak egy egyszerű gyorssajtón dolgozhat és fizetése 6 koronával magasabb, mint a helyi minimum.

95. Oly nyomdában, ahol két nyomógép (két tégely, egy tégely és egy kézisajtó, egy tégely és egy egyszerű gyorssajtó) van, csak az esetben alkalmazható szedő-gépmester, ha a gépek nincsenek teljes üzemben s ha ehhez az országos árszabálybizottság hozzájárul. Ily esetben a szedő-gépmester fizetése 8 koronával magasabb, mint a helyi minimum.

96. Két szedő-gépmester vagy szedő-nyomó egy nyomdában nem alkalmazható.

97. A különórák dijazása ugyanolyan, mint a nappali szedőké. (Lásd árszabály 33. pontját.)

V. A körforgógépeknél dolgozó gépmesterek munkaideje és munkabére

98. Körforgógépek kezeléséhez első sorban csakis oly tanult gépmesterek alkalmazhatók, kik felszabadulásuk után legalább 2 évig a gépmesterszakmában működtek.

99. Körforgó- és váltakozó- (variabel-) gépekből a gépmester csak egyet kezelhet. Ha ily körforgógépeken a gépmester csak nappal dolgozik, ugy a nappali munkaidőből fenmaradó időben csak egy egyszerű gyorssajtót vagy tégelyt kezelhet. Ugyanez áll az éjjel dolgozóra is. Ha a rotációs gépmester éjjel dolgozik s munkája éjjel a 4 órát meg nem haladja, ez esetben nappal 3½ órán át egy egyszerű gyorssajtót vagy egy tégelyt kezelhet.

100. A körforgó- és váltakozó- (variabel-) gépeknél alkalmazott gépmesterek munkabérének minimuma nappal 8 koronával, éjjel 12, éjjel és nappal 16 koronával magasabb, mint a helyi minimum.

101. A nyomda személyzetéhez tartozó, kisegitésképpen a körforgó- vagy váltakozó-gépeknél alkalmazott gépmester csak a kisegités hetében tarthat igényt a fenti pótlékra.

102. A körforgó- és váltakozó- (variabel-) gépeknél tanoncok vagy gyakornokok nem alkalmazhatók.

103. A körforgó- és váltakozó- és menetjegygépeknél alkalmazott gépmesterek munkaideje nappal 8¾ óra, éjjel 7¾ óra, előbbinél délelőtt ¼ órai ozsonnaidővel, utóbbiban ½ óra vacsoraidő benfoglaltatik. 1915 január elsejétől ugy a nappal, mint az éjjel alkalmazott gépmester munkaideje ¼–¼ órával rövidebb, nappal az ozsonnaidő eltiltásával.

104. Technikai munkát a gépnél csakis a gépmester végezhet.

105. Gáz- vagy olajmotor tisztántartásáért és kezeléséért heti 4 korona dijazás jár.

106. A különórákra, ünnepi és vasárnapi munkára, rendkivüli kiadásokra nézve (amennyiben ez a rendes munkaidőn kivül készül) a szedőgépen előállitott napilapokra vonatkozó rendelkezések mérvadók.

107. A körforgógépnél alkalmazott gépmester nem tömönthet. Ez alól az országos árszabálybizottság tehet kivételt.

108. Menetjegygépeknél alkalmazott gépmesterek fizetése 8 koronával magasabb a minimumnál és ily gépeknél tanoncok vagy gyakornokok nem alkalmazhatók.

VI. Tanonc-szabályzat

109. Nyomdásztanonc csak oly fiu lehet, aki 14. életévét betöltötte és lehetőleg valamely középiskola két osztályát sikerrel végezte.

110. A tanonc tanulási ideje 4 év. Ennél rövidebb időre szóló tanoncszerződések kötéséhez indokolt esetben az országos árszabálybizottság hozzájárulása szükséges.

111. A tanoncok számának megállapitásánál csak az állandó alkalmazottak vehetők figyelembe. Kisegitők és átmenetileg alkalmazott munkások tanoncfelvételre nem jogositanak. Vitás esetben az előző évi átlagos munkáslétszám a mérvadó.

112. A tanoncok száma a könyvnyomdában alkalmazott segédek számával aránylagosan a következőkép állapittatik meg: *a)* Ha a nyomda tulajdonosa tanult nyomdász és segédet egyáltalán nem tart, 1 szedőtanonc tartható, *b)* 1–3 segédig 1 tanonc, 4–6 segédig 2 tanonc, 7–9 segédig 3 tanonc, 10–14 segédig 4 tanonc, 15–19 segédig 5 tanonc, 20–24 segédig 6 tanonc és minden további teljes 5 segéd után még egy tanonc tartható. A tanoncok számának megállapitásánál a segédek (szedők, nyomók) külön-külön számitandók. Az első skálába (1–3 segéd) tartozó nyomdákban csupán 1 szedő- vagy nyomótanonc tartható.

113. Oly nyomdában, ahol szedő-nyomó vagy szedő-gépmester van alkalmazva, nyomó- vagy gépmestertanonc nem tartható.

114. Napilapnál alkalmazott segédek a tanoncok számának megállapitásánál nem vehetők számitásba.

115. Mindazon nyomdákban, ahol e szabályzat életbeléptekor több tanuló van az itt feltüntetteknél, addig nem vehetők fel tanoncok, mig azok száma az e szabályzatban körülirt arányokat el nem éri.

116. A nyomdatulajdonos köteles gondoskodni arról, hogy a tanonc szakszerű kiképzést nyerjen s ebben a személyzet támogatni köteles. Oly nyomdában, ahol gyorssajtó is van, a nyomótanoncok a gyorssajtón is kiképzendők. A nyomótanonc tanulási idejének második felében a gyorssajtón is kiképzendő. A nyomótanonc felügyelet nélkül tanulási idejének csak utolsó évében kezelhet önállóan egy gépet. A szedőtanonc kizárólag kompressz szedéshez tanulási idejének csak első két évében alkalmazható, azontul a szedés többi ágazatában is kiképezendő.

117. Tanonc csakis a segédekkel együtt különórázhat.

Jelen munkaidő- és munkabérszabályzatot megállapitotta és elfogadta Budapesten, 1910. évi junius 10-én a közös tárgyalásokra kiküldött bizottság: *A Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége nevében:* ifj. Angermayer Károly, Pozsony; Boros János, Arad; Gerő Zsigmond, Kaposvár; Gombos Ferenc, Kolozsvár; Hoffman Sándor, Debrecen; Klein Samu, Miskolc; König Salamon, Szeged; Krafft Vilmos, Nagyszeben; Láng József, Nagyvárad; Mayer Rezső, Nagybecskerek; Molnár Mór, Szekszárd; Moskóczy József, Turócszentmárton; Somló Manó, Dunaföldvár; Várnay Dezső, Szeged; Werner Károly, Kalocsa.

A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Szakszervezete részéről: Dürbeck György, Ujvidék; Ehrlich Jakab, Kassa; Friedrich Ede, Pécs; Holló János, Arad; Kirsteier János, Budapest; Kowarik K. Fülöp, Pozsony; Peidl Gyula, Budapest; Preusz Mór, Budapest; Rothenstein Mór, Budapest; Schlinger Márton, Nagyvárad; Simon János, Debrecen; Szeniczei Mihály, Budapest; Terhes Gyula, Kolozsvár; Wiesenberger Vilmos, Budapest.

A munkaadók nevében: Mayer Rezső s. k., orsz. árszabálybizottsági elnök; Láng József s. k., a V. ny. o. sz. társelnöke; Klein Samu s. k.

A munkások szakszervezete nevében: Peidl Gyula s. k., Rothenstein Mór s. k., Preusz Mór s. k.

***

A fiumei kollégák árszabálya 1911 január 14-én volt lejáróban, de a lejárat ideje 1911 október hónapra hosszabittatott meg, és ugyanekkorra fel is mondatott az árszabály. Az uj árszabálytervezet, melynek tárgyalása, melyen a központ kiküldöttei is jelen voltak, a nyelvi különbségek miatt majdnem két hétig huzódott, sőt egy izben a tárgyalás félbe is maradt, de végre a szervezet ereje előtt mégis meg kellett hajolniok a nyomdatulajdonosoknak és hozzájárultak a 8½ órai munkaidőhöz (előzőleg 9 óra volt) s a 32 koronás minimumhoz (előbb 28 korona). Az uj árszabály érvényességi tartama nem egészen 6½ évben állapittatott meg, ugy hogy lejárata összeesik a vidéki árszabály lejártának időpontjával. A lapoknál fennállott számolási rendszer megszűnt és a minimum nappali lapszedők részére 37 koronában állapittatott meg. A gépszedők minimuma 43, nappali lapnál 50, éjjel 54 korona. A gépmesterek részére megállapitott a kétgéprendszer az eddigi anarchiával szemben. Május elseje fizetett munkaszünet. Az összes minimumok 1915 január elsején 2 koronával emelkednek. A minimumon felül dijazottak az árszabály életbeléptekor, valamint 1915 január elsején 2 korona bérjavitást kapnak. Megfelelő árszabályt kaptak a munkásnők is.

Az 1910. évi budapesti árszabályközösség

Az 1905. év szeptember 12-én életbelépett budapesti árszabály ugy rendelkezett, hogy érvényessége 1910. évi április hónap 30-áig tart, ha azonban az előirt időpontig ujabb megállapodás nem jönne létre, ugy az árszabály ugyanazon évi október 30-ig meghosszabbitottnak tekintetik. Intézkedés volt az árszabály keretében arról is, hogy az a lejárat előtt félévvel felmondható vagy meghosszabbitható. Az árszabály ezen rendelkezésének megfelelően a budapesti bizalmiférfiak 1909 október hónap elején felhivattak, hogy személyzeteikkel az árszabály felmondását illetőleg megállapodásra jussanak és az október 15-én tartott bizalmiférfiértekezlet egyhangulag az árszabály felmondása mellett döntött. Az országos szervező bizottság ennélfogva a következő átiratot intézte a budapesti nyomdatulajdonosok egyesületéhez:

> *A Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete tek. Választmányának Budapest.* A budapesti nyomdai bizalmiférfiak által 1909 október hó 15-én tartott értekezlet határozata értelmében, az 1905. évi november hó 12-én életbe lépett „A budapesti könyvnyomdászok munkaidő- és munkabérszabályzatá”-t ugyane szabályzat 14. szakaszának első és hatodik, továbbá a 15. szakasz második bekezdése alapján 1910. évi április hó 30-ára tisztelettel felmondjuk. Ugyancsak 1910. évi április hó 30-án lejár a budapesti könyvnyomdai segédmunkásnők és a budapesti könyvnyomdai segédmunkások munkaidő- és munkabérszabályzata is.
>
> Egyben bejelentjük abbeli készségünket, hogy a lejáró munkaidő- és munkabérszabályzatok helyett ujaknak közös tárgyalások utján való megállapitására nézve a tek. Választmánynak erre vonatkozó értesitésétől számitott legrövidebb idő alatt javaslatainkat megtegyük.
>
> Budapest, 1909. évi október hó 27-én. Kiváló tisztelettel a békéltető bizottság segédtagjai megbizásából *Peidl Gyula.*

A bizalmiférfiak ugyanakkor a személyzetekkel tartott értekezleteken megvitatták az árszabály egyes pontjait, egyben utasittattak, hogy a személyzet által elfogadott módositó inditványokat sürgősen nyujtsák be a szervező bizottsághoz. Az inditványok benyujtására, azok áttanulmányozására és az árszabálytervezet elkészitésére nem sok idő állott rendelkezésre s igy csak 25-ig kaptak határidőt az inditványok benyujtására és a szervező bizottság az óriási anyaggal, lázas munkával már november 19-én teljesen készen volt és ugyanekkorra tűzte ki a tervezet tárgyalását. A három napig tartott tárgyaláson, melyen az országos és helyi bizottságon kivül a különböző körök és a segédmunkásnők és segédmunkások képviselői is részt vettek, a tervezetet letárgyalta.

A budapesti nyomdatulajdonosok egyesülete a bizottság október hó 27-iki átiratára október hó 30-án következőleg válaszolt:

A könyvnyomdai munkások t. szakszervezetének Budapesten.

Értesitjük a szakszervezetet, hogy egyesületünk választmánya a könyvnyomdai munkások számára alakitott békéltető bizottság segédtagjainak folyó évi október hó 27-én 1338. szám alatt egyesületünkhöz intézett átiratát, amelyben a budapesti könyvnyomdászoknak 1905. évi november hó 12-én életbeléptetett munkaidő- és munkabérszabályzatát 1910. évi április 30-ára felmondják és amelyben azt is közlik, hogy ugyancsak ez emlitett időpontban a budapesti könyvnyomdai segédmunkásnők, valamint a segédmunkások bérszabályzata is lejár, a tegnapi napon tartott ülésében tudomásul vette.

Tudomására hozzuk ez alkalomból, hogy a választmány ezzel egyidejűleg egy bizottság kiküldését is elhatározta, amelynek feladata lesz, a t. szakszervezet részéről kiküldendő bizottsággal a szerződés megujitása iránt tárgyalni.

Miután a jelzett átirat értésünkre adja, hogy a t. szakszervezet a meginditandó tárgyalások céljaira javaslatot kiván elénk terjeszteni, kérjük, hogy ezen javaslatot nekünk mielőbb rendelkezésre bocsátani sziveskedjék.

Egyben arra is kérjük a t. szakszervezetet, hogy a közös tárgyalások megejtésére a maga részéről delegálandó kiküldöttek neveit pontos lakcimeikkel együtt nekünk bejelenteni sziveskedjék.

Budapesten, 1909. évi október hó 30-án.

Kiváló tisztelettel Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete: *Schwarz Félix* főtitkár. *Emich Gusztáv* udvari tanácsos, elnök.

November hó 29-én küldték át a segédek az árszabálytervezetet a nyomdatulajdonosok egyesületének, megnevezvén egyuttal a tárgyaló bizottság tagjait és a szakértőket, azon óhaj kifejezésével, hogy a közös tárgyalások mielőbb, de lehetőleg még január hó folyamán befejeztessenek. A nyomdatulajdonosok azonban nem nagyon siettek a tárgyalások megkezdésével és az általuk választott 25-ös bizottság annyira belemerült az árszabálytervezet „tanulmányozás”-ába, hogy még 1910 január hónapban sem jutottak megállapodásra. S miután a nyomdatulajdonosok még a február 18-án a Typographiában megjelent felszólításra sem reagáltak, a bizottság szükségesnek látta, miután az árszabály lejáratának határnapja, április 30-ika rohamosan közeledett, a nyomdatulajdonosok egyesületét egy ujabb átiratban a „tanulmányozás” alapján kialakult véleményének nyilvánitására felszólitani. Az átirat szövege a következő:

A Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete tek. Választmányának Helyben. Mult évi október hó 30-án kelt átiratában a tek. Választmány azt az óhaját nyilvánitotta, hogy az árszabályrevizióra vonatkozó javaslatunkat mielőbb bocsássuk rendelkezésére.

Ennek a kivánságnak mi készséggel megfeleltünk, amennyiben már a mult év november 29-én volt szerencsénk tervezeteinket a tek. Választmányhoz juttatni.

Azóta – sajnos – közel három hónap telt el és a közös tárgyalások még a mai napig sem kezdődtek meg, ami a munkásságban azt a jogos aggodalmat kelti, hogy ez évi április 30-ára, az árszabály lejártának időpontjára az uj egyezség nem jöhet létre.

A munkaadók és munkások között eddig fennállott jó viszony jövőbeni biztosithatása érdekében tartozunk a tek. Választmány figyelmét felhivni arra a körülményre, hogy a közös tárgyalások megkezdésének további halasztása fokozná a nyomdákban máris jelentkező nyugtalanságot s annak nyomában támadható zavarokért annál kevésbé vállalhatnánk a felelősséget, mert a magunk részéről minden lehetőt elkövettünk oly irányban, hogy javaslataink kellő időben a tek. Választmány elé jussanak.

Tiszteletteljes véleményünk az, hogy az izgalom következményeinek elháritása szempontjából és a békés munka biztonságának veszélyeztetése nélkül a tárgyalások megkezdése tovább nem halasztható; éppen ezért kérjük a tek. Választmány oly irányu intézkedését, hogy a delegált bizottságok minél előbb összeüljenek a tárgyalások megkezdése céljából.

Az Országos Bizottság 1910. évi február 24-én tartott üléséből. Teljes tisztelettel *Peidl Gyula.*

Az átiratra a nyomdatulajdonosok egyesülete március 1-én az alábbi választ küldte a szervező bizottságnak:

A budapesti könyvnyomdai munkások t. szakszervezetének Budapesten.

Hivatkozással a mult évi november hó 29-én hozzánk intézett becses átiratukra, van szerencsénk értesiteni, hogy a könyvnyomdai szakmunkások, segédmunkásnők és segédmunkások számára létesitendő munkabérszabályzatoknak Hirsch Lipót alelnökünk elnöklete alatt vezetendő közös tárgyalására választmányunk a maga részéről 10 rendes és 4 póttagot küldött ki.

Nyomdászati szakosztályunk mult évi november hó 30-án egy 25 tagból álló bizottságot alakitott, mely az Önök által egy nappal előbb hozzánk beterjesztett tervezeteknek tárgyalását nyomban megkezdte és a tegnapi napon befejezte. Az ezen 25-ös bizottság kebeléből a tegnapi napon megejtett választás alapján delegált és a fentebb emlitett tiz kiküldött még tegnap Hirsch Lipót elnöklete alatt megkezdte azon még egy vagy két ülést igénylő előkészületeket, melyeknek befejezése után haladéktalanul intézkedés fog történni az Önök kiküldötteivel való közös tárgyalások megkezdése iránt. Ez utóbbi helyéül már most hozzuk javaslatba egyleti helyiségünket, az időpontra nézve pedig fenntartjuk magunknak szives értesitésüket a legközelebbi napok valamelyikére.

Amint ezen előadásunkból kiviláglik, akörül, hogy az Önök részéről mult évi november hó 29-én hozzánk beterjesztett tervezeteknek végleges letárgyalására csak most kerül a sor, bennünket mulasztás nem terhel és amennyiben Peidl Gyula urnák az országos bizottságnak folyó évi február 24-én tartott üléséből kifolyólag hozzánk intézett átirata ezirányban szemrehányást tartalmaz, azt indokoltnak el nem fogadhatjuk. De nem is látunk okot arra az állitólagos nyugtalanságra, amelyre ezen átirat utal és amelyet az a körülmény okozna, hogy a munkásság joggal táplálhat aggodalmakat az uj bérszabályzatnak ez évi április hó 30-áig való létrejötte tekintetében. Ezen nyugtalanságot, ha tényleg fennáll, nemcsak azért nem tartjuk okadatoltnak, mert a fennálló tarifa 14. §-ában helyes előrelátással gondoskodott szerződésszerűen biztositott békés állapotról a bérszabályzat első lejáratát követő további hat hónapon át, hanem azért sem, mert meg vagyunk győződve arról, hogy a legközelebb meginditandó közös tárgyalások a bérszabályzatban megállapitott második lejárati időpontot jóval megelőzőleg fognak befejezést nyerhetni. Ennek bekövetkezte természetesen azon feltételhez fűződik, hogy a munkásság kiküldöttei részén a tárgyalások eredményes befejezése ugyanoly őszinte igyekezettel szorgalmaztassék, amennyi komoly törekvésre a munkaadók részéről mindenkor számithatnak.

Budapesten, 1910. évi március hó 1-én. Teljes tisztelettel Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete: *Emich Gusztáv* udvari tanácsos, elnök. *Schwarz Félix* főtitkár.

Miután a nyomdatulajdonosok egyesülete válaszában különösen kiemelte az árszabály *első* és *második* lejárati idejét, a szervező bizottság elővigyázatból, miután ennek elhallgatásából esetleg arra lehetett volna következtetni, hogy az április hó 30-án lejáró árszabály hatályának további hat hónapra szóló automatikus meghosszabbitásával megbarátkozott, az átiratra nyomban a következő választ küldte:

A Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete tek. Választmányának Helyben. Folyó hó 1-én kelt becses átiratuk vételét elismerve, van szerencsénk értesiteni, hogy a közös tárgyalások helyéül javaslatba hozott főnökegyesületi helyiséget erre a célra a magunk részéről elfogadjuk és a tárgyalások megkezdésének időpontjára vonatkozó szives értesitést várjuk.

Nem mulaszthatjuk el ezuttal a tek. Választmány átiratának az árszabály 14. §-ára vonatkozó utalására azon tisztelettelteljes észrevételünket megtenni, hogy a békés munkálkodás biztositása

szempontjából felvett ezen rendelkezést mi sohasem tekintettük olyannak, amelyet fel kell használni a lejárt árszabály tartamának meghosszabbitására. Éppen ebből a felfogásunkból folyik, hogy minden lehetőt el kell követni a tárgyalások kellő időben való befejezése érdekében, mert ellenkező esetben a munkásság ily rendelkezésben nem azt látná, amit látnia kivánatos: a gondos előrelátást esetleg el nem hárítható akadályokkal szemben, hanem az árszabály tényleges érvényességi tartamának tudatos és indokolatlan meghosszabbitását. Ennek a felfogásnak az elterjedését mi a jövő szempontjából nem tartjuk kivánatosnak s erős a hitünk, hogy kölcsönös jóakarattal ez el is hárítható, amennyiben a tárgyalások sürgős megkezdése és folytatása esetén a munkálatok mindkét fél érdekében kellő időre befejezhetők lesznek.

Az Országos Bizottság március 3-án tartott üléséből. Tisztelettel *Peidl Gyula.*

Az átiratnak volt hatása és március hó 14-én a Budapesti könyv- és kőnyomdatulajdonosok egyesületének Mária Valéria-utca 12. szám alatti helyiségében végre összeült a két bizottság és megkezdte az árszabálytervezet tárgyalását, amelyben a főnökegyesület elnöke szerint annyi kemény dió volt, hogy egy, azok feltöréséhez alkalmas szerszámot a tárgyalás napjáig sem tudtak találni. A tárgyalások sok időt vettek igénybe és ha elgondoljuk, hogy mig elődeink 2–2 órás ülésekkel legfeljebb három nap alatt döntötték el az árszabály sorsát, addig az 1910. évi árszabály tárgyalása negyvenhárom 5–6 órás ülést vett igénybe, melynek nyomtatásban megjelent gyorsirói jegyzőkönyve egy 852 oldalas vaskos kötetet képez[313]. A bizottság tehát mindkét részről óriási munkát végzett.

Junius 18-án már a bizalmiférfiak és junius 20-án az összes érdekeltek kézhez kapták az árszabályt és junius 20-án a bizalmiférfiak értekezletre hivattak egybe. A bizottság az árszabállyal egyidejűleg a következő körlevelet adta ki:

A budapesti könyvnyomdai munkásokhoz és munkásnőkhöz!

Szaktársak! Szaktársnők! Jelen körlevéllel egyidejűleg mindenki megkapta a saját árszabályát tanulmányozás céljából. A tanulmányozásra nem sok idő jut, mert kedden már meg kell történnie a szavazásnak, ha azt akarjuk, hogy junius 27-én az árszabály életbeléptethető legyen. Ez csak az esetben történhetik meg, ha az összes érdekeltek: munkások és munkaadók összességei elfogadják az árszabályt. Ha valamely fél nem fogadná el, akkor ez uj megbizottak választását és uj tárgyalások megindítását jelentené; az esetleges uj tárgyalások eredménye bizonytalan, ellenben az árszabály életbelépésének elodázása ez esetben bizonyos volna.

Látnivaló ebből, hogy a fővárosi könyvnyomdai munkások és munkásnők nagyon komoly elhatározás előtt állanak. A szavazatok milyenségétől függ, hogy mi fog történni. Béke lesz-e, amely biztositja a további fejlődést, avagy harc, amelynek kimenetele bizonytalan. Ezt senki más el nem döntheti, mint egyedül és kizárólag az első sorban érdekeltek: a könyvnyomdai munkások és munkásnők összessége.

Mi alulirottak, akiknek ezen összesség megtisztelő bizalmából az árszabálytervezet megállapitásában és a közös tanácskozásokban, tehát az uj árszabály végleges megalkotásában többkevesebb szerep jutott, érett megfontolás és a tényleges viszonyok lelkiismeretes mérlegelése alapján egyhangulag azt javasoljuk, hogy szavazzanak az árszabály elfogadása mellett.

Kétségtelen, hogy fel fog hangzani a kritika szava. Ez joga mindenkinek és indokolt is, amikor arról van szó, hogy a munkások nyolc esztendőre lekössék magukat. Az ellenőrizhetetlen forrásból és intencióból eredő kritikákkal szemben mi a legkomolyabb tárgyilagosságot és a valóságos helyzet szigoru mérlegelését ajánljuk mindenkinek. Ha mindenki a helyzet komolyságához mért megfontoltsággal vesz részt a szavazásban, akkor a szavazás eredménye eldönti a kérdést: harc legyen-e vagy béke és ebbe a döntésbe mindenkinek bele kell nyugodnia.

Sem időnk, sem terünk nincsen arra, hogy az egész árszabályt részleteiben ismertessük. Ez csak későbbi feladat lehet. Mégis rá kell mutatnunk a fontosabb rendelkezésekre.

[313] A tárgyalási jegyzőkönyvet Krausz Soma, Kertész Árpád, Peidl Gyula és Preusz Mór állitották össze.

Az első ilyen fontos rendelkezés: az árszabály érvényességének időtartama. Munkáskörökben ma még meglehetősen elterjedt az a felfogás, hogy a kollektiv szerződések lehetőleg rövid lejáratuak legyenek. Ámde ha tultekintünk az ország határain és különösen, ha a külföldön is mindenütt legkifejlettebb és legmegállapodottabb nyomdász-szervezetek ilyen szerződéseit tekintjük, akkor azt látjuk, hogy nagyon sokan vannak már azok a munkás-szervezetek, amelyek bizonyos előfeltételek mellett nem zárkóznak el a hosszabb lejáratu szerződések kötésétől. Igy például a hatalmas németországi nyomdász-szervezet 1907 január 1-étől számitott öt évre állapitotta meg a munkabért és ugyanezen időponttól tiz évre a heti 53½ órai munkaidőt. A mintaszerű ausztriai nyomdász-szervezet 1906 január 1-én 2, 1910 január 1-én (tehát négy év mulva) ujabb 2 és 1912 január 1-én (tehát két év mulva) 1 korona heti bérjavitással. Pontosan kiszámitva az ausztriai nyomdászok e szerint 8 év alatt összesen 1452 korona bérjavitást kaptak.

De ha másrészt itthon körülnézünk, azt tapasztaljuk, hogy a rövid, 2–3 éves bérszerződések állandósitják ugyan az osztályharc kitöréseit, amit némely teoretikusok kivánatosnak tartanak, de egyben lehetetlenné teszik a szervezet megerősödését. Gyenge szervezet pedig nem érhet el eredményeket, sőt a harcban meggyengült szervezet a már elért eredményeket sem képes tagjai javára megtartani. Ennek a gyakorlati igazságát szomoruan bizonyitja – minden teóriával szemben – a magyarországi szakszervezetek általános helyzete, valamint általában a más iparágbeli munkások munkaidő- és munkabérviszonyai.

A mi szűkebb társadalmunk multja is bizonyság erre. 1895–1902-ig nem volt béremelés. 1902-ben 2, 1905-ben 2, 1907-ben 2 korona béremelésben részesült a budapesti nyomdászság. 1895–1910, tehát 15 év alatt háromszor emelkedett a munkabér, összesen 6 koronával. Vagyis csak az 1907. évi rendkivüli körülmények között létrejött béremeléssel értük el az ötévenkénti 2 koronás átlagos javitást.

Ezek a tapasztalati tények birtak rá bennünket arra, hogy a nyolcéves szerződés elől el ne zárkózzunk.

A munkabér tekintetében formailag olyan szerződést kötöttünk, mint az osztrák szaktársak. Lényegileg azonban valamivel többet értünk el. Ott is, itt is nyolc év alatt 5 korona az emelkedés, de pontos számitások szerint Ausztriában ez összesen 1452 koronát tesz, mig nálunk a kedvezőbb beosztás következtében ugyanennyi idő alatt 1558 koronát, vagyis 106 koronával többet tesz.

Ezenkivül munkabér tekintetében sikerült az ujságszedők, a korrektorok és az éjjeli segédmunkások részére magasabb bérjavitást elérnünk.

Ha mindehhez hozzávesszük azt, hogy ugy most, mint az időközben beálló béremelésben mindenki, a minimumon felüliek is, minden korlátozás nélkül részesülnek, ami egyszerűen példátlan a kollektiv szerződések történetében, akkor tiszta lelkiismerettel megállapithatjuk, hogy kötelességünket teljesitettük és mindent elkövettünk, hogy az uj árszabály a lehetőségig minél többet juttasson a szervezet tagjainak.

Munkaidő kérdésében élére kerültünk a kontinens jelentősebb nyomdászszervezeteinek. Ausztriában 8¾ óra a munkaidő. Németországban, Svájcban, Olaszországban 9 óra, Franciaországban jórészt még ennél is hosszabb, a magyarországi munkásságról nem is szólva, amely csak most viv több-kevesebb sikerrel küzdelmeket a 9 órai, 9½ órai, sőt részben még a napi 10 órai munkaidőért.

Az árszabály egyéb rendelkezései is javulást, a munkásság érdekében haladást jelentenek. Rosszabbitás egyetlen pontnál sem történt, bár a kisérletek ily irányban nem hiányoztak. Ha az árszabály egyes pontjait gondosan átolvassák, megtalálják ezeket a javitásokat, amelyek különkülön csekélységeknek látszanak bár, de a gyakorlatban és összességükben jelentősek lesznek a munkásságra.

A munkásnők és a segédmunkások munkaideje rövidül; mindkét kategóriába tartozó munkások munkabére pedig az eddiginél nagyobb arányban emelkedik.

Mindezt összevetve, nem mondhatjuk bár, hogy az uj árszabály minden kivánságot kielégit; nem állitjuk, hogy annak életbeléptével a nyomdai munkásságnak minden baja és gondja meg-

szűnik. Szó sincs róla. Az élelmiszerek, ruha és lakás drágasága, a fokozottabb kulturigények kielégitetlensége, a családfentartás gondjai nagyrészben továbbra is megmaradnak. Ámde összehasonlitva az uj árszabály szerint kialakuló helyzetünket az eddigivel, valamint a más iparágbeli munkásokéval és a külföldi nyomdászokéval – minden tárgyilagosan gondolkodó embernek el kell ismernie, hogy szervezettségünk erejével sikerült helyzetünket jobbá, munkaviszonyunkat kedvezőbbé formálnunk. Távol áll tőlünk az uj árszabály dicsőitése; tudjuk, hogy sok bajra nem hoz az orvoslást, sok sajgó sebet hagy orvosolatlanul – mégis az a tiszta meggyőződésünk, hogy többet a mi helyünkben mások sem érhettek volna el, jobbat a fenforgó viszonyok között mások sem hoztak volna. És igy a jól teljesitett kötelesség tudatával bocsátjuk az árszabályt a szervezet tagjainak tárgyilagos birálata alá, kérve, hogy a birálatban ne csak az ő érdeküket képviselő megbizottaik erejét és képességét vegyék zsinórmértékül, hanem az akadályokat is, amelyek a nagyobb eredmények elérésének utjában állottak és amely akadályok leküzdéséhez az egy-egy szakszervezetben összegyűjthető erők elégtelenek.

A fentiek alapján tiszta meggyőződéssel azt ajánljuk a szaktársaknak és szaktársnőknek, hogy az árszabály elfogadása mellett szavazzanak.

Mert: a kevés gyakran több a soknál!

Szaktársi üdvözlettel *a budapesti helyi bizottság:* Czrenner Róza, Dombai Kálmán, Fischer Ignác, Fischer Manó, Hartmann József, Kollin Zsigmond, Mészáros Miklós, Richter Márton, Schatz Farkas, Schinkovits Artur, Siegfried József.

A tárgyaló bizottság: Grünbaum Miksa, Guttmann Jakab, Kirsteier János, Kollin Zsigmond, Lerner Dezső, Peidl Gyula, Preusz Mór, Richter Márton, Rothenstein Mór, Wiesenberger Vilmos.

Hirlapszedő-szakértők: Erdős Jakab, Schwarz József III.

Gépmester-szakértők: Doller Hugó, Schinkovits Artur, Szeniczei Mihály.

Korrektor-szakértők: Kondor Bernát, Radnai Vilmos.

Munkásnők: Bayer Teréz, Czrenner Róza, Sallay Mariska, Schmidtmayer Vilma, Szeberényi Teréz.

Segédmunkások: Dombai Kálmán, Hrazdira Richárd, Manger Pál.

Az országos szervező bizottság: Eisler Samu, Grünbaum Miksa, Guttmann Jakab, Lerner Dezső, Mausz Rezső, Peidl Gyula, Preusz Mór, Rothenstein Mór, Szeniczei Mihály.

Az ellenőrző bizottság: Domschitz Ferenc, Einhorn Mór, Gál Benő, Kondor Bernát, Veselényi Vilmos.

Az árszabály kézbesitése után megindult a körlevelek áradata, melyek mind az árszabállyal szemben foglaltak állást. Az eredmény ezekben már előrevetette árnyékát. A junius hó 21-én lefolyt nyomdánkénti szavazásnak az volt az eredménye, hogy az összes érdekeltségek: szakmunkások, munkásnők és segédmunkások külön-külön elvetették az árszabályt. Ez kritikus helyzet volt. A szervező bizottság az összes bizottságokkal együttes gyülést tartott, melyen kimondták azt, hogy, nehogy az egész árszabály felboruljon, sürgősen bizalmiférfi-értekezlet tartassék, ott a tárgyaló bizottság köszönjön le tisztségéről és adjon helyet olyanoknak, akik esetleg ujabb tárgyalások utján előnyösebb árszabályt tudnak létrehozni.

A nyomdafőnökök egyesülete a leszavaztatást követő napon körlevelet küldött szét, melyben tagjait türelemre és higgadtságra inti. A körlevél szövege a következő:

„T. Tagtárs! A holnapra, csütörtökre, délután 4 órára egybehivott szakosztályi ülés egyelőre elmarad.

A helyzet ismeretes alakulása egy pillanatra sem ingatja meg egyesületünk vezetőségét abban a meggyőződésében, hogy a nagy gonddal és kellő jóakarattal megállapitott bérszabályzat a nyomdai munkásság összessége részéről mihamarabb el fog fogadtatni.

Szükséges azonban, hogy a legközelebbi napokban, amidőn a magunk részéről a békés kibontakozást várjuk, munkaadói részről a felmerülhető eseményekkel szemben a teljes higgadtság megóvassék és különösen a türelmetlenkedő, némely helyen izgató munkások viselkedése a munkaadót megtorló felmondásokra ne ragadja.

A munkaadóké ama előnyös helyzet, hogy a fejleményeket teljes nyugodtsággal szemlélhetik, mert a kész bérszabályzat elfogadása ellen nem várhatunk olyan érveket, amelyek a tárgyaló bizottság munkástagjai részéről harcba vitt érveket tulszárnyalhatnák."

A bizalmiférfi-gyülés junius 27-én tartatott meg, de azon a tárgyaló bizottság leköszönése nem fogadtatott el, ellenben 225 szavazattal 7 ellen elfogadta a következő inditványt:

„Kimondja a junius hó 27-én tartott bizalmiférfi-értekezlet, hogy a tárgyaló bizottság és a szervezet tagjai között az árszabály ügyében felmerült vitában döntő biróul felszólitja a nemzetközi nyomdásztitkárságot.

A tárgyaló bizottság a maga részéről ehhez hozzájárul és az esetleges döntésnek magát aláveti, azt kivánja azonban, hogy a nemzetközi nyomdásztitkárság megkérdezése előtt a budapesti nyomdai munkásság szavazás utján nyilvánitsa véleményét, hogy a döntést magára nézve kötelezőnek ismeri el."

A szervező bizottság erre táviratilag a nemzetközi nyomdásztitkárság öt tagjának Budapestre való delegálását kérte, hogy itt a helyszinén tanulmányozzák a vitás kérdést és hallgassák meg az érdekelt feleket. A titkárság elnöke, Karl Knie kolléga azonban táviratilag egy budapesti bizottságnak Stuttgartba való kiküldetését kérte. Az országos bizottság részéről erre Peidl Gyula és Rothenstein Mór, az ellenzék képviseletében pedig Király Albert és Perl Ernő kollégák Stuttgartba utaztak, ahol másfélnapi beható, az árszabály minden fontosabb kifogásolt részletére kiterjedő tanácskozás után a nemzetközi titkárság az alább közölt döntést hozta:

A budapesti szaktársakhoz!

Stuttgart, 1910 julius 2.

A magyarországi nyomdai munkások 1910. évi árszabálymozgalmának nem volt a remélt békés lefolyása, amint az általában várható volt, amennyiben már a vidéki árszabály tárgyalásai is megszakadtak azért, mert a főnökök a munkaidő megröviditése tekintetében semminemű közeledést nem mutattak. A segédek árszabályának oktrojálása – a bekövetkezett munkabeszüntetés folytán – a főnökökkel való ujabb tárgyalást eredményezett, amely a segédeknek a munkaidő tekintetében 8 évi időtartam mellett napi félórai rövidülést és háromszori időközben 6 korona béremelést hozott, miáltal a vidéken dolgozó segédek tulnyomó részénél a béke létrejött.

A vidéken elért, részben valamivel nagyobb eredmény bizonyára magasan értékelendő és azáltal magyarázható, hogy ott az árszabályszerü viszonyok kevésbé fejlettek és a budapesti szaktársaknak azáltal is javára válik, hogy tőle a fővárosi munkapiacnak tehermentesitése várható. A budapesti segédek és főnökök tárgyalásai időközben továbbfolytak és junius 17-én befejeztettek azzal az eredménnyel, hogy a szerződés tartama 8 év, mely idő alatt a bérek háromszori időközben összesen 5, illetőleg 6 koronával emelkednek és a szedők effektiv munkaideje bár nem rövidül, mégis a délutáni ozsonnázás megszüntetésével a munka befejezése egynegyed órával hamarabb történik, mig a gépmesterek a munkaidőnek egynegyed órával való megröviditését azonnal élvezik. A munkaidő 1915 január 1-től kezdve a segédek részére 8½ órában állapittatik meg. A tárgyalásoknak ez az eredménye a budapesti szaktársaknak nyomdánkénti szavazás céljából beterjesztetett, mely szavazás az árszabály elvetését eredményezte 1613 szóval 1131 szó ellenében. Az okok, melyek az árszabály elvetéséhez vezettek, különbözők és

„a munkabérek és munkaidőrövidités elégtelenségében, valamint nevezetesen a hosszu időtartamban és a gépmesterek összedolgozásában"

nyernek kifejezést. A szavazás eredménye után a tárgyaló bizottság által junius 27-ére a budapesti nyomdák összes bizalmiférfiai értekezletre hivattak egybe, ahol csaknem egyhangulag elfogadtatott, hogy a nemzetközi titkárság kéressék fel a következő kérdés eldöntésére:

„Az árszabálytárgyalásoknál elért eredmények mint olyanok értékelhetők-e, amelyek a segédeket kielégithetik, illetőleg az adott viszonyok között ajánlható-e a revideált árszabály elfogadása vagy sem?”

Ezen nagyfontosságu kérdés eldöntésére felhivott nemzetközi titkárság – a mindkét érdekeltséget képviselt budapesti küldöttség meghallgatása után – folyó évi julius 1. és 2. napjain tartott üléseiben az elért eredményeknek érett megfontolása és alapos megvitatása után, valamint minden figyelembe veendő körülmény mérlegelésével a következő egyhangu döntést hozta:

„A budapesti segédeknek sürgősen ajánltatik, hogy a hosszu tanácskozások után 8 évre megkötött árszabályt fogadják el, kiváltképpen, mert emlitett idő alatt az összes segédek részére 5, illetve 6 korona béremelés és a munkaidőnek megröviditése biztosittatott.”

A négy főkérdést, amelyek az árszabály elvetésének okául szolgáltak, még a következőkben kivánjuk röviden kommentálni:

1. Bérkérdés. A bizottság a tárgyalások anyagi eredményét illetőleg azon a nézeten van, hogy az ezidő szerinti haladás elfogadhatónak mutatkozik, tekintettel nevezetesen arra, hogy eddig egyetlen árszabályperiódus sem mutat fel jobb eredményeket. Jóllehet az engedmények a drága élelmiszerek és lakbérek által részben elenyésznek; ez azonban, sajnos, szomoru jelensége mai gazdasági fejlődésünknek minden államban. A szakszervezeti mozgalom, legyen az még oly erős, sohasem lesz képes egyedül és egyszerre mindazt keresztülvinni, amit a ferde gazdasági politika miatt elmulasztanak. Itt csakis a bérek fokozatos emelése által érhető el a feltétlenül szükséges kiegyenlités.

2. Munkaidő. Az árszabálybizottság a segédek egyértelmű kivánsága révén megbizást kapott, hogy a 8 órai munkaidőt – mint főalapot – követelje. Ha már most ez a kivánsága a segédeknek nem is nyert teljes egészében kielégitést, egy része azoknak mégis emlitésre méltó eredményt ért el. Ezzel a le nem kicsinyelhető haladással a budapesti szaktársak a munkaidő tekintetében az európai szakszervezetek első helyére küzdötték fel magukat és különösen a géptermekben olyan javulást értek el, amely csak az idők folyamán lesz teljes egészében méltányolható.

A 8 órai munkaidőnek keresztülvitele ma már olyan cél, melynek megvalósulását magunk is nagyon szivesen látnók; de nem utolsó sorban a hatalmasan megerősödött munkaadószervezetek azok, melyek különösen ebben a kérdésben erélyes ellenállást fejtenek ki mindaddig, mig a határos országokban és más szakmákban is a munkásság e téren haladást ér el. Lehet, hogy pillanatnyi eredmény a szaktársakat átmenetileg talán célhoz vezette volna, hogy azonban az ezt követő időszakban a szervezet a várható támadások következtében nem károsodott volna-e, olyan kérdés, amely előttünk messzemenő fontosságu. A taglétszám csökkenése, folytonos bonyodalmak és árszabályszerü állapotok hiánya ily esetekben a haladást legalább is nagyon kérdésessé tennék.

3. Gépmesterek összedolgozása. A gépmesterek által az uj árszabályban annyira kifogásolt azon megállapitás, hogy szaktársak, kik két teljes üzemben lévő gépet kezelnek, ezek mellett kötelezve vannak – azonban csak egészen kivételes körülmények között – egy harmadik gépen az egyengetésnél segédkezni, a gyakorlatban nem igen jöhet számitásba, mert a tapasztalat szerint a ritkaságok közé tartozik, hogy ilyen eset egyáltalán előfordul vagy mesterségesen előidézhető legyen. Egyebekben két teljes üzemben levő gép a munkák tulnyomó részénél a gépmester korlátlan figyelmét annyira igénybe veszi, hogy már tisztán technikai okokból is majdnem lehetetlenség egy harmadik gépen való összedolgozás.

4. Időtartam. Ha ezelőtt az volt a törekvés, hogy a szervezeteknek és ezek tagjai részére lehetőleg rövid tartamu szerződések által vivassanak ki előnyök, ugy a gyakorlat megtanitott arra, hogy nem mindig ez az álláspont az, amely eredménnyel kecsegtet. Éppen ezért csaknem általánosságban az a felfogás kerekedett felül a szakszervezetekben, hogy a szerződés időtartamára a béke a szervezetek kiépithetése céljából is biztosittassék. A budapesti szaktársak az előbbi rövidebb időre szóló szerződésekkel a bérek emelkedése tekintetében jobb eredményeket nem értek el és az árszabálytartam ideje alatt a béreknek automatikus, általános emelkedése is ezt a vitás kérdést csak enyhitheti és nem szolgálhat alapul az árszabály elvetésére.

A nemzetközi titkárság intéző bizottságának tagjai hosszu évek során át szüntelenül azon fáradoztak, hogy a különböző országok munkásainak bérmozgalmait figyelemmel kisérjék és a mindenkori vivmányokat mérlegeljék. Ha tehát a bizottság a létrejött uj árszabályt sürgősen ajánlja elfogadásra, teszi azon meggyőződésből, mert biztos kilátás arra nézve nincsen, hogy ujabb tárgyalások a segédek részére további előnyöket hozhatnának és a gazdasági viszonyokra való tekintettel sem volna ajánlatos a szakszervezet egészséges fejlődését és annak minden erejét és hatalmát az árszabály elvetése által veszélyeztetni.

Kollegiális üdvözlettel *a nemzetközi titkárság intéző bizottsága.*

Ez után a döntés után julius 5-én a bizalmiférfiak gyülése a bizottság jelentését tudomásul vette és az árszabály ennélfogva elfogadottnak jelentetett ki. A nyomdatulajdonosok julius 5-én tartott gyülése szintén elfogadta az árszabályt, ámbár ott is volt egy, a kis- és középnyomdatulajdonosokból alakult ellenpárt.[314] Az árszabályt, melynek szövegét alább közlöm, az eddigi szokásoktól eltérően nem az egyes nyomdatulajdonosok, hanem a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete, mint erkölcsi testület, irta alá.

Általános határozmányok az összes szakmunkások részére

1. A munkahét mindig hétfővel kezdődik és szombattal végződik.

2. A kifizetés hetenként szombat este közvetlenül a munkaidő befejezte után történik; ha azonban szombatra ünnep esik, ugy a kifizetés előtte való nap történik.

3. A felmondási idő kölcsönösen tizennégy (14) nap. A felmondás mindig a bérkifizetés napján, legkésőbb a kifizetéskor történik. Más időben történt, továbbá tizennégy napnál hosszabb vagy rövidebb időre szóló felmondás érvénytelen.

4. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény és az üzletben kifüggesztett, az iparhatóság által láttamozott munkarend értelmében van helye.

5. Kisegitő alkalmaztatás (kondició) az, amely a felvételkor ilyennek nyilvánittatik. Ez felmondási időhöz kötve nincsen. A kisegitő munkájának dijazása szintén ezen bérszabályzat határozmányai szerint történik. Hat napnál rövidebb ideig tartó kisegitő alkalmaztatásnál (kondicionál) naponként (1) korona bérpótlék fizetendő; kivéve, ha a munkás alkalmaztatását (kondicióját) önként hagyja el. A kisegitőnek a munkából való elbocsátás napján a rendes munkaidő befejeztéig eső bér még akkor is jár, ha a munkás a munkanap befejezte előtt bocsáttatott volna el. A munka megkezdése napján a kisegitőnek csak arra az időre jár dijazás, amennyi időn át munkát végzett, ha a kisegités egy napnál tovább tart; ha azonban a kisegités egy napig vagy ennél rövidebb ideig tart, ez esetben a kisegitőnek az egész napra járó munkabér fizetendő; a kisegitő kárpótlása minden esetben egész napra jár. A kisegitő alkalmaztatás legfeljebb három (3) hétig tarthat, azontul tizennégy (14) napi felmondás jár. Ha azonban a kisegitő alkalmaztatás (kondició) hat munkanapnál tovább tart, de az elbocsátás a következő hét vége előtt történik, ugy a megkezdett munkahét munkanapjai után a kisegitőnek 1 korona különbér jár, kivéve, ha a kisegitő önként lép ki.

6. Amennyiben a munkás szabadságot kér és kap, főnöke jogositva van bérének az elmulasztott időre eső részét levonni. Ez esetben a mulasztott időt behozni nem szabad és a munkás béréből csak a mulasztott időre eső rész vonható le.

7. Ha egy munkás öt évig egyfolytában dolgozik ugyanabban a nyomdában, évenként három napi szabadságidőre van jogositva rendes fizetésének élvezete mellett; a számoló szedők ily esetben erre az időre az utolsó hat heti keresetük átlagának megfelelő részét kapják, melyben a különórakereset figyelembe nem vehető. A szabadság időpontját a munkaadó határozza meg.

[314] A budapesti kis- és középnyomdák tulajdonosai 1910 november 13-án „Fővárosi nyomdatulajdonosok egyesülete” cim alatt egyesületet alakitottak, melynek bevallott célja a szabad verseny kimondása és a vevőkör-védelem (Kundenschutz).

8. A vasárnapi törvényes munkaszünet a munkaadó részéről szigoruan betartandó. Ennek folytán csak az olyan munkák végezhetők, amelyek az illető törvény által végezhetőknek rendeltetnek, vagy amelyekre a vasárnapi munkaszünet felfüggesztetett, illetőleg a hatósági engedély kiadatott.

9. Minthogy a jelen bérszabályzat ugy a munkaadóra, mint annak munkásaira nézve egyaránt kötelező, elfogadása napján minden egyéb, munkaadó és munkás között netán fennálló egyezség oly intézkedései, amelyek ezen bérszabályzat határozmányaitól eltérnek, hatályukat vesztik és ily egyezség kötése a bérszabályzat érvényességi idejének tartama alatt nincs megengedve.

10. A munkaadó és munkásai között felmerülhető ellentétek könnyebb kiegyenlitése céljából jelen bérszabályzat érvényességi időtartamára békéltető bizottság alakittatik olyformán, hogy ennek tagjai fele részben a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete, fele részben pedig a munkások által választatnak. Ezen bizottság elnöke az emlitett főnökegyesület elnöke vagy alelnöke, vagy általa megjelölt főnökegyesületi választmányi tag. Az alelnököt a munkások kiküldöttei saját körükből választják, aki az elnök távolléte esetén elnököl. A munkások részéről kiküldendő tagokat a főnökegyesület kötelékéhez tartozó nyomdacégek személyzeteinek összessége választja. A békéltető bizottság hatásköre kiterjed a fentebb emlitetten kivül a jelen bérszabályzat határozmányainak helyes értelmezése körüli, illetőleg elvi jelentőségű határozatok kimondására oly ügyekben, amelyek az egyik szerződő fél kivánságára a másik szerződő fél hozzájárulásával a békéltető bizottság elé utaltatnak. A békéltető bizottság, mint autonóm testület, ügyrendjét maga állapitja meg.

11. A bizalmiférfi a munkaviszonyból folyó ügyekben a munkaadó és a személyzet közös bizalmi közege és mint ilyen a főnök és személyzete között felmerülhető ellentétek kiegyenlitésére, valamint a megkivántató kapcsolat fentartására van hivatva. A személyzet a nyomdában legalább egy év óta foglalkoztatott munkások közül osztályonként egy bizalmiférfit választ. Oly nyomdákban, amelyekben az összlétszám – beleértve a munkásnőket és a segédmunkásokat is – 11–20 munkásból áll, összesen csak két bizalmiférfi, ahol az összlétszám a tizet meg nem haladja, ott csak egy bizalmiférfi választható. Amennyiben a bizalmiférfit választó nyomdákban olyan munkás nincs, aki egy év óta van alkalmazásban, rövidebb idő óta ott dolgozó munkás választható. A bizalmiférfi kötelessége – munkájának egyébként pontos elvégzése mellett – a munkaadó vagy munkás részéről tapasztalt rendellenességet megvizsgálni és annak megszüntetését pártatlanul előmozditani; kiváló kötelessége, hogy a felvetődött bérszabálykérdésekben tárgyilagos és igazságos legyen. Amennyiben a munkaadó, illetőleg művezetője, vagy valamely munkás a jelen bérszabályzatot megsértené, a bizalmiférfi első kötelessége: *a)* a vezetőséget illemteljes módon figyelmeztetni és a hiba helyreállitására felkérni, illetőleg *b)* a munkást kötelességeinek teljesitésére figyelmeztetni és *c)* ha ily esetben orvoslás nem történik, vagy ha a bizalmiférfi a panasz alaptalanságáról meg nem győződik, illetőleg, ha a figyelmeztetés eredménytelen maradna, tartozik panaszával a békéltető bizottsághoz fordulni. A munkaadót illető panaszok, illetőleg figyelmeztetések előterjesztése csak a nyomdavezetőség irodájában történhetik. Ha valamely meglevő helyzet esnék a bizalmiférfi kifogása alá, ugy a régi helyzet mindaddig fentartható, mig a békéltető bizottság a szóban forgó ügyben nem dönt. Panaszokból folyó kártalanitások csak azon hétre nyulhatnak vissza, amely a panasz keltének hetét legfeljebb két héttel előzte meg. Ha bebizonyul, hogy a munkaadó a bizalmiférfit a bérszabályzat védelme körül kifejtett szabályszerű ténykedése miatt bocsátotta el, ugy az illető munkaadó a békéltető bizottság által pénzbirsággal sujtható. A bizalmiférfi tartozik arról gondoskodni, hogy minden előfordulható esetben a békéltető bizottság döntéséig az üzem zavartalanul és fennakadás nélkül folytatódjék. Ha a bizalmiférfi a jelen bérszabályzatban reá ruházott hatáskörben bármely fél rovására visszaélést vagy figyelmeztetés ellenére sulyos mulasztást követ el, bizalmi állásától a békéltető bizottság által meghatározott időre megfosztható. A személyzetnek a munkaidőn belül szervezeti ügyekkel foglalkoznia nem szabad.

12. A lapgépszedők, továbbá a korrektorok és a hirlapoknál alkalmazott szedő-korrektorok kivételével mindazon szakmunkások, akiknek hetibére a jelen bérszabályzat életbe lépte napján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve az illető szakmunkáscsoportra vonatkozólag

megállapitott bérminimumot, a bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve két (2) korona béremelésben részesitendők. Azok a lapgépszedők, korrektorok és a hirlapoknál alkalmazott szedő-korrektorok, akiknek hetibére a jelen bérszabályzat életbe lépte napján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve rájuk vonatkozólag megállapitott bérminimumot, a bérszabályzat életbe lépte napját követő szombattól kezdve három (3) korona béremelésben részesitendők. Az összes szakmunkások, akiknek a hetibére az 1912. év első szombatján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve az illető szakmunkáscsoportra vonatkozólag megállapitott bérminimumot, az emlitett szombattól kezdve egy (1) korona béremelésben részesitendők. Az összes szakmunkások, akiknek hetibére az 1914. év május hó első szombatján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve az illető szakmunkáscsoportra vonatkozólag megállapitott bérminimumot, az emlitett szombattól kezdve egy (1) korona béremelésben részesitendők. Az összes szakmunkások, akiknek hetibére az 1916. évi május első szombatján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve az illető szakmunkáscsoportra vonatkozólag megállapitott bérminimumot, az emlitett szombattól kezdve egy (1) korona béremelésben részesitendők.

13. A munkarend az ipartörvény 113. §-a értelmében az illetékes kerületi elöljárósággal, mint elsőfoku iparhatósággal láttamozandó, amelyhez egyszersmind a jelen munkabérszabályzat csatolandó. A munkarend nem tartalmazhat oly intézkedést, amely a jelen bérszabályzat határozmányaival ellenkezik.

14. Bérszabályzathű nyomda nem dolgozhatik a békéltető bizottság által blokáltnak nyilvánitott nyomda részére és nem dolgoztathat ugyanilyen blokált nyomdánál.

15. Gyakornok csak tandij fizetés mellett és csupán a tanonclétszám keretében alkalmazható.

16. A napilapok hétfőn reggel nem jelennek meg, hétfőn reggel lapot tehát szedni nem szabad. Kivételt képez ez alól az az eset, ha a vasárnapi munkaszünet fel van függesztve. Ez esetben a hétfő reggeli lap vasárnap éjjel készitendő a bérszabályzat idevonatkozó rendelkezései szerint. A délben vagy este megjelenő napilapok hétfőn is csak abban az időben jelenhetnek meg, mint más napokon.

17. A főnök, illetőleg helyettese jogositva van a munkást munkájában ellenőrizni.

18. A jelen munkabérszabályzat a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete választmányának, illetőleg a budapesti könyvnyomdai szakmunkások összességének jóváhagyása napját követő hétfőtől kezdve lép életbe és érvénye 1918. évi április hó végéig tart. A szerződés megujitása iránti tárgyalások legkésőbb 1917. évi október hó végéig inditandók meg.

19. A jelen bérszabályzat Budapest székesfőváros területére és környékére, a vámtól számitott 10 kilométer távolságban érvényes és kötelező.

20. A jelen bérszabályzat magyarázatára kizárólag a két szerződő fél, jelesül a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete, valamint a budapesti könyvnyomdai munkások szakszervezete illetékes. E szerint magyarázat csak a két szerződő fél által közösen állapitható meg és adható ki. Minden egyéb bérszabályzatmagyarázat és rendelkezés érvénytelen és semmis. Ha a szerződő felek valamelyike a bérszabályzat egyes pontjának értelmezése körül elvi határozat hozatalát tartja szükségesnek, ebbeli indokolt kivánságát tartozik a másik szerződő féllel közölni. Ha a megkeresett fél hozzájárul ahhoz, hogy a felvetett kérdés a békéltető bizottság által elvileg eldöntessék, a békéltető bizottságnak ez ügyben hozandó határozata bérszabályzatszerü érvényességgel bir.

Különleges határozmányok

I. A nappal dolgozó szedők és szedő-korrektorok részére

A munkaidő. 21. A munkaidő naponként: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve az 1914. év végéig 8¾ óra; *b)* 1915. évi január hó 1-től kezdve a bérszabályzat lejártáig 8½ óra. A munkaidő részletes meghatározása (kezdete és befejezése) a munkarendben foglaltatik azzal a korlátozással, hogy a rendes munkaidő reggeli 7 óra előtt nem kezdődhetik és este ¾7, illetőleg

1915. évi január hó 1-től kezdve ½7 órán tul nem terjedhet. A déli szünet megállapitása kizárólag a munkaadó joga, azonban egy és fél óránál rövidebb és két óránál hosszabb nem lehet.

22. Az 1914. év végéig a délelőtti uzsonnaidő, a kézmosást is beleértve, 15 percig tart. A géprevizió és a rendkivüli, halasztást nem türő munkák az uzsonnázás által el nem odázhatók, illetve meg nem szakithatók; az e körül alkalmazottak később uzsonnáznak. A délutáni uzsonnázás egyáltalán tiltva van; ugyanigy meg van tiltva a 1915. évi január hó 1-től kezdve a délelőtti uzsonnázás is.

23. Husvét, pünkösd és karácsony előtti napon a munkaidő egy órával rövidebb a rendesnél.

24. Éjjeli foglalkoztatásnál (Schicht-rendszernél) a munkaidő 8½ óra, közben ½ órai szünettel.

25. Vasárnapon és ünnepen munkaszünet van és e szünetekért a bizonyospénzben dolgozó nyomdai alkalmazottak béréből levonni nem szabad. Ugyancsak nem szabad a bizonyospénzben dolgozó nyomdai alkalmazottak béréből levonni az üzlet által elrendelt szünetekért; a számolószedők és -mettőrök ily esetben óránként: *a)* a jelen szabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag hatvanhét (67) fillérrel; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag hatvankilenc (69) fillérrel; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag hetvenegy (71) fillérrel; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandók. Ha a bizonyospénzben dolgozó munkás egy héten három napnál rövidebb ideig dolgozott, csak azon ünnepnapra eső munkabérre tarthat igényt, mely előtt és után egész napon át munkálkodott. Ha a bizonyospénzben dolgozó munkás egy héten három napon vagy ennél hosszabb időn át dolgozott, ugy neki az ünnepnapra járó bér akkor is jár, ha az ünnepnap nem a munkanapok közé esik, hanem azokat közvetlenül megelőzi, vagy közvetlenül követi.

A munkabér. a) A bizonyospénzbeli szedők részére. 26. A bizonyospénz minimuma hetenként: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harmincnégy (34) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harmincöt (35) korona; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminchat (36) korona; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig harminchét (37) korona.

27. Az ujonnan felszabadultak bérminimuma hetenként: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig huszonnyolc (28) korona; *bb)* a második évben harminc (30) korona; *cc)* a betöltött két év után harmincnégy (34) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig huszonkilenc (29) korona; *bb)* a második évben harmincegy (31) korona; *cc)* a betöltött két év után harmincöt (35) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. év április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig harminc (30) korona; *bb)* a második évben harminckettő (32) korona; *cc)* a betöltött két év után harminchat (36) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig: *aa)* a felszabadulás után egy évig harmincegy (31) korona; *bb)* a második évben harminchárom (33) korona; *cc)* a betöltött két év után harminchét (37) korona. Ha az ujonnan felszabadult szedő a szabadulása utáni két év eltelte előtt távozik, uj alkalmaztatásában csak az első, illetőleg a második évre járó bérminimumra tarthat igényt.

28. Az ujonnan felszabadult lehetőleg egy évig el nem bocsátandó.

29. Állandó éjjeli foglalkoztatásnál (Schicht-rendszernél) a minimum, illetőleg az addig élvezett bizonyospénz hat (6) koronával magasabb. Ha az éjjeli munka nyolc hétnél rövidebb ideig tart, az éjjeli heti kárpótlás nyolc (8) korona. Ha az állandónak jelzett éjjeli munka nyolc hétnél korábban szűnik meg, a 2 korona heti különbözet utólag megtéritendő.

30. Ha a szedő idegen (nem magyar) nyelvű munkához vétetik fel, hetenként a bérminimumon felül három (3) koronával magasabb bérben részesitendő. Ha a szedő a hétnek legalább négy napján át, vagy rendszeresen minden héten, bár csak rövid időn át (de legalább egy és fél napig) idegen nyelvű munkát szed és szedésének korrekturája a rendesnél nem nagyobb, a bérminimumnál három (3) koronával magasabb bérre tarthat igényt.

31. Hangjegyszedés bizonyospénzben végzendő és ezért az illető héten a minimumom felül hat (6) korona pótlék jár.

b) A korrektorok és revizorok részére. 32. A szedő-korrektorok minimális heti munkadija: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harminchét (37) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harmincnyolc (38) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminckilenc (39) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyven (40) korona.

33. A kezdő korrektor heti minimális munkaideje egy évig: *a)* jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harminchat (36) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminchét (37) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harmincnyolc (38) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig harminc-kilenc (39) korona.

34. A revizorok megfelelően magasabban dijazandók.

35. Korrektoroknak, akik a magyar nyelven kivül idegen nyelvet is olvasnak, a minimális heti munkadijon kivül három (3) korona kárpótlás jár.

36. A rendes munkaidőn tul a korrektor és revizor munkáját a nyomda tulajdonosán (főnökön), a szerzőn vagy a művezetőn (faktoron) kivül más egyén nem végezheti.

37. Nappali korrektor, ha napilapok korrekturáját végzi, a lapkorrektorok számára megállapitott bérminimumban részesül. Ha a nappali korrektor éjjel készülő lapnál kisegit és ezen kisegités éjfélen tul tart, ugy a kisegitő másnap csak délután kezdi meg a rendes munkáját és tőle a délelőttre járó bér le nem vonható.

38. Magyar korrektor és revizor csak tanult nyomdász lehet. Idegen nyelvű korrekturák olvasására is csak az esetben alkalmazható nem tanult nyomdász korrektorul, ha megfelelő korrektor a nyomdában a tanult nyomdászok között nem volna. A korrektornak nyomdán kivül magyar házi korrekturát olvasni nem szabad.

c) A számolásban dolgozó pakétszedők részére. 39. A számolás azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből a pakétszedő a neki átadott kéziratot szedi. Ha az *n* vastagabb egy félnégyzetnél, ugy a számolás ez utóbbi szerint történik. Ha a felszedett *n*-nek vagy félnégyzetek nem töltik ki teljesen a sort, ugy egy *n*-nel több számitandó. Ha azonban egy betüfaj nagyobb betütestre öntetett, akkor a kisebb betüfaj *n* betüje szerint számolandó.

40. A pakétszedőtől a kéziratban előforduló előnyösebb részeket elvonni nem szabad. A pakétszedők között a kézirat a mű vagy a lap sorrendjében osztandó szét.

41. A negyedpetit vagy negyedciceró térző 8 ciceróig 1 *n*, 20 ciceróig 2 *n*, azontul minden megkezdett 10 ciceró után 1 *n*; ha a térző vékonyabbra vagy vastagabbra öntetett, ugy minden darab térző 2 *n*.

42. A magyar szövegű szedésnél 1000 *n*-ként a számitás alapja a következő: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit 65 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 67 fillér, *cc)* nonpareille és mitteltől felfelé 74 fillér, *dd)* perl 80 fillér; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit

67 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 69 fillér, *cc)* nonpareille és mitteltől felfelé 77 fillér, *dd)* perl 84 fillér; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit 69 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 71 fillér, *cc)* nonpareille és mitteltől felfelé 80 fillér, *dd)* perl 88 fillér; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig: *aa)* garmond, bourgeois és petit 71 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 73 fillér, *cc)* nonpareille és mitteltől felfelé 83 fillér, *dd)* perl 92 fillér.

43. A szokásosnál keskenyebbre öntött irásfajok (keskeny kódex stb.) számolása a megfelelő számu *n* alapján történik és esetről-esetre a békéltető bizottság állapitja meg annak mennyiségét.

44. A német szövegű szedés, ha antiqua, 2 fillérrel, ha fraktur, *abc* alapján számolandó és 4 fillérrel drágább.

45. A tót, latin, ó-magyar, román, olasz, francia, angol és horvát nyelvű szedés 6 fillérrel magasabban fizetendő; egyházi cirill, szerb, orosz és görög 14 fillérrel, héber sima szedés 8 fillérrel, pontozott 16 fillérrel és troppszedés 24 fillérrel drágább. A héber szedés számitása a „Daled", pontozásoknál pedig „Passach" szerint történik.

46. Félnégyzetnél keskenyebb kizárással szedett munka 2 fillérrel drágább.

47. Az idegen betüfajból vagy ritkitottan szedett szavak, továbbá „Kapitälchen", valamint a szedésben szétszórtan, de gyakrabban előforduló számok vagy röviditések sorokká adandók össze és kétszeresen számitandók. Idegen betüfajból szedett szedés, ha folytatólag fordul elő, az első 5 sorig minden sor kétszeresen, a további sorok 6–11 sorig másfélszeresen számitandók, azontul minden megkezdett öt sorhoz 30 sorig egy sor adandó.

48. Cimek középre vagy oldalt zárva kétszeresen számitandók akkor is, ha állottak, valamint akkor is, ha a kenyérirás verzálisából szedetnek és egy vagy több sorból állanak. Záróvonal vagy spitz egy sort számit, tekintet nélkül arra, vajjon cim előtt, után vagy a szedés között fordul elő. Cimek alatt vagy felett lévő, ismétlődő, a cimhez nem tartozó, változatlanul álló közlemények nem illetik meg a szedőt.

49. Tiszta számos vagy ritkitott (spacionált) szedés, valamint számos szedés röviditésekkel, tisztán számokkal kevert tiszta névszedés kétszeresen, számokkal kevert névszedés, továbbá folytatólagosan (az egész sorszélességben) szedett nevekből vagy helynevekből álló szedés másfélszeresen számittatik. Negyedpetit spáciumnál vékonyabbal ritkitott sor, ha ezt a nyomda rendeli el, három sort számit. Kétszeresen számittatnak az oly sorok is, amelyekben az évszámokhoz rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, ez esetben a számolás csak másfélszeresen történik. Folytatólag szedett tárgynevek számokkal másfélszeresen számitandók.

50. Kimenetes név- vagy helynévszedés a mű, illetve hasáb egész szélességére szedendő és a sima szedésnél 4 fillérrel magasabban dijazandó. Ha a kimenetes név- vagy helynévszedés mellé számok is szedendők, ugy 6 fillérrel drágább.

51. A sor kihajtásáért vagy behozásáért egy sorral több számittatik.

52. A kipontozott szedés, ha egy számrovat van benne, 4 fillérrel drágább, ha két számrovat van benne, másfélszeresen, három vagy több számrovattal kétszeresen számittatik.

53. Táblázatos szedés, tekintet nélkül arra, hogy fejjel vagy anélkül készittetik, tekintet nélkül továbbá arra, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betükkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számittatik. Háromhasábos táblázat másfélszeresen számitandó; kéthasábos szedés, ha léniával van is elválasztva, nem tekinthető táblázatos szedésnek s csak mint rendes szedés számitandó a bérszabályzatnak rávonatkozó pontjai szerint, egész szélességben és magasságban. Oly esetekben, amidőn a táblázat feje kisebb betüfajból szedetik, mint az egész tábla, a fej ezen kisebb betüfaj szerint számitandó kétszeresen. Ha a táblázat rovatok szerint paketiroztatik, ugy az erre vonatkozó szabályok mérvadók.

54. Keskeny alak, mely egy sorban 35–31 *n*-et tartalmaz, 3 fillérrel, 30–25 *n*-es 5 fillérrel, 24–20 *n*-es 8 fillérrel, 20 *n*-en aluli alak 10 fillérrel drágábban számittatik. A térzőkért járó *n*-nek azonban nem számittatnak a sorszélességhez.

55. Versek, akár egy-, akár többhasábosak, a mű egyszeri szélességében számitandók és a versszakok után előforduló üres hézag egy sort számit és a szedőt illeti meg.

56. Ha a szedés kisebb betüfajjal (ahol t. i. alárakás szükséges) van keverve, az illető sorok kétszeresen számitandók. Alul- és felülrakott sorok három sort számitanak. Ha egy sorban több alárakás van, ugy az első alárakás két sort, minden további alárakás még egy sort számit. Iniciálé mellé szedett szedés minden sora egész szélességben kétszeresen számittatik. A szedés szélességéhez számitódik azon ür is, amennyivel az iniciálé a rendes szedés szélességén kivül áll.

57. Matematikai szedésnél egyszerű példák másfélszeresen, nehezebbek kétszeresen számitandók; minden sor lénia egy sor. Különösen nehéz példáknál megfelelő kárpótlás fizetendő.

58. A bérszabályzatban külön kijelölt eseteket kivéve, háromszorosnál magasabban csak oly sorok számolhatók, melyeknek szedése háromszoros számitás mellett a szedőt rendes keresetében kárositaná.

59. Pakétszedők csak egy házi javitást tartoznak végezni; további vagy a szerző által olvasott korrektura végzéséért *a)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillér; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillér; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillér; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillér kárpótlásban részesitendők; ugyanez áll a forditott (blokált) betükre is. A házi korrekturában eszközölt stilisztikai változtatások megjelölendők s azokért a szedő szintén kárpótolandó. A pakétszedő kilépése előtt tartozik megkorrigálni azt a szedését, mely kilépéséig házilag megolvastatott.

60. Rendben nem lévő kézirat, melynek folytonossága bejegyzésekkel sűrűn van megszakitva, vagy pedig mondatszerkezetileg végig hiányos és melyet a szedőnek kell szedés közben pótolnia és a szedőt munkájában nagy mérvben hátráltatja, kárpótlásul az ezen kéziratból szedett szedés 1000 *n* után 4 fillérrel magasabban számittatik.

61. Ha a szedő más nyelvű osztani valót kap, melyet szedéséhez nem teljesen használhat, hanem részben összeállitani vagy a szekrényből egyes betüt kirakni kell, ugy ezért a feltisztogatással eltöltött idő fele *a)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillérrel, *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillérrel, *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillérrel, *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandó.

62. A számoló szedőtől nem vonható le a főnök által végeztetett betüberakásért (beráfolásért); ha ellenben a betüberakást (beráfolást) a számoló szedő végzi vagy teljesen üres szekrényt kell osztás vagy betüberakás (beráfolás) utján berendeznie, ugy az ezzel eltöltött idő fele *a)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillérrel; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillérrel; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillérrel; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandó.

63. Ha a szedő egy szekrényből 3000 *n* betüt nem szedhet, 50 fillér kárpótlás jár neki.

64. Nem foglalkoztatás esetén, t. i. kézirat- vagy anyaghiány miatt, a szedő bármilyen szedői munkához alkalmazható és ezen időn át neki: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillér; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillér; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillér; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillér fizetendő. Azonban az óraszerinti dijazás három napnál tovább nem tarthat. Ezen tul az illető szedő megfelelő bizonyospénzben dijazandó, mely azonban *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag heti negyven (40) koronánál; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag heti negyvenegy (41) koronánál; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag heti negyvenkettő (42) koronánál; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig heti negyvenhárom (43) koronánál több nem lehet.

d) Tördelők részére. 65. A tördelők bizonyospénzben vagy számolásban alkalmazandók. Átlagárban semmiféle munkát végezni nem szabad.

66. A számolásban való tördelésért minden munkánál (mű vagy lap) 1000 *n*-ként négy fillér tördelési pótlék jár. Ha a számoló szedő a művet egyedül szedi oldalakban (kolumnákban), tördelési járulékot nem igényelhet és egy sajtóreviziót köteles lelkiismeretesen végezni.

67. A számolásban dolgozó tördelő bizonyospénzben szedőt csak a korrekturák és tördelés végzéséhez alkalmazhat.

68. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy másik betünem fordul elő; kétszeres kevertnek, ha egy harmadik; háromszorosnak, ha egy negyedik betünem szétszórva az iv harmincketted részét foglalja el. Ilyenkor a rendes ár 1000 *n* után egyszeres kevert szedésnél (2) két fillérrel, kétszeres kevertnél négy (4) fillérrel, háromszoros kevertnél hat (6) fillérrel emelkedik. Uj betünemnek tekintetik a ritkitott szedés, valamint a számok, röviditések és a Kapitälchen is. Ha az elősorolt betünemek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszereztetik. Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed vagy 16 részének betöltésénél külön betünemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számittatik. Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ennek a résznek a számitása ezen bérszabály határozmányainak 42., 44. és 45. pontjai szerint történik.

69. A munkában előforduló kisebb betünem annak árszabása szerint külön számittatik; a választóvonal a jegyzethez tartozik.

70. Szélzet-jegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez csatolandók, de csak az illető oldalon, ahol előfordulnak.

71. A tördelő köteles egy sajtóreviziót lelkiismeretesen végezni. Változtatások, szerzőreviziók végzéseért, melyekért a szedő nem okozható: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillérrel; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillérrel; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillérrel; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandó. Ugyanez áll a forditott (blokált) betükre nézve is.

72. A munka befejezte után a tördelő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a tördelőnek szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillérrel; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillérrel; *c)* 1914. évi május hó első szombat-

jától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillérrel; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandó.

73. A művek cime, valamint a szövegben előforduló mindennemű előny: védcim (Schmutztitel), metszvények, vákát stb. a tördelőt illetik és tőle még az esetben sem vonhatók el, ha az üzlet ezeket bizonyospénzben állittatja is össze. Az élő oldalcimek a zársorral együtt három, a holtak két sornak számittatnak.

Különórák. 74. Ha a bizonyospénzben dolgozó munkásoknak a megállapitott munkaidőn tul is dolgozniok kell, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők: *a)* Éjfél előtt, valamint vasárnapon és ünnepnap délelőtt végzett munkáért a heti bér minden egy koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtéritésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 30 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 35 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 40 fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 45 fillér, *b)* Éjfél után vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepnap délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás négy (4) fillér; a különóra megtéritésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 60 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig egy (1) korona 65 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 70 fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 75 fillér.

75. A számolószedők (pakétszedők vagy tördelők), ha a munkaidőn tul dolgoznak, a következő kárpótlásban részesitendők: *a)* éjfél előtt, valamint vasárnapon és ünnepnapon délelőtt: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként harminchét (37) fillér; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként harminckilenc (39) fillér; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként negyvenegy (41) fillér; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként negyvenhárom (43) fillér; *b)* éjfél után vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepen délután: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag ötvenöt (55) fillér; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként ötvenhét (57) fillér; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag ötvenkilenc (59) fillér; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hatvanegy (61) fillér.

76. Ha a különórázás a rendes munkaidőn tul legalább három óráig tart, abból fél óra, ha három órán tul tart, egy óra vacsoraidő jár, mely munkával ki nem tölthető. A nappal foglalkoztatott munkásnak, akit éjjel sürgős munkára rendelnek be, a nappali munkaidő befejeztétől számitandó idő is különórában dijazandó. Fél órán aluli idő fél órának, fél órán tuli idő egész órának számitandó. Ha egy héten több, nem teljes különóra van, ugy azok összeadandók és az esetleg fenmaradó fél óra egész órát számit.

77. Különórázni rendszeresen nem szabad.

II. Kizárólagosan kéziszedéssel előállitott napilapok szedőinek munkaideje és munkabére

A munkaidő. 78. A munkaidő: *a)* a kizárólagos nappali munkára vonatkozólag 1914. évi december hó végéig 8¾ óra, 1915. évi január hó 1-től kezdve 8½ óra; *b)* a vegyes nappali és éjjeli munkára vonatkozólag a bérszabályzat egész tartama alatt 8½ óra; *c)* a kizárólagos éjjeli munkára vonatkozólag a bérszabályzat egész tartama alatt 8½ óra.

79. A délelőtti ozsonnázás 1915. évi január hó 1-ig meg van engedve; az ozsonnázás kézmosással együtt 15 percnél tovább nem tarthat és a halaszthatatlan munkák késleltetése nélkül végzendő. 1915. évi január hó 1-én tul a délelőtti ozsonnázás egyáltalán meg van tiltva. Ugyanigy meg van tiltva a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve a délutáni ozsonnázás.

80. Vegyes nappali és éjjeli munka esetében a nappali munka nem kezdhető meg korábban, mint kilenc órával az éjjeli munka befejezése után. A nappali munka befejezése és az éjjeli munka megkezdése között legalább egy órai szünetnek kell lenni.

81. A kizárólagos éjjeli munka legfeljebb háromnegyed órai szünettel szakitható meg, azonban a lap idejében való elkészültének késleltetése nélkül.

82. A munkaidő kezdete és vége a munkaadó által megállapitandó munkarendben szabályozandó, szintugy az ünnepnapon való kezdés is. A kizárólagos nappali munka mellett legalább egy órai ebédszünet adandó. Az éjjeli munka rendes befejezése 1911. évi junius hó 1-ig nem terjedhet éjfél után ¾2 órán tul, 1911. évi junius hó 1-je után pedig ½2 órán tul. A valóságos szedés ideje ugy a nappali munka, mint a vegyes nappali és éjjeli munka, valamint a kizárólagos éjjeli munka mellett hat óránál több nem lehet.

83. Olyan lapnál, melynél a szedési és osztási idő együttvéve napi hat és fél órán tul nem terjed, a munkaidőnek még hátralevő része egyéb munkával töltendő ki, amely munka, amennyiben ezt a munkaadó számolásban végezteti, szintén a számolásban dolgozó lapszedők részére megállapitott határozmányok szerint dijazandó; ha pedig a munkaadó ezt az egyéb munkát bizonyos pénzben kivánja végeztetni, ugy ez a lapoknál alkalmazott gépszedő bérének megfelelő óradijjal dijazandó.

Munkabér. 84. Rendes szedés (nevek, számok, röviditések, ritkitás stb. nélkül) számolási alapja magyar lapoknál ezer (1000) *n* után a következő: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit 67 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 69 fillér, *cc)* nonpareille 76 fillér; *b)* 1912. évi első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit 69 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 71 fillér, *cc)* nonpareille 79 fillér; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit 71 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 73 fillér, *cc)* nonpareille 82 fillér; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig: *aa)* garmond, bourgeois és petit 73 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 75 fillér, *cc)* nonpareille 85 fillér.

85. Németnyelvű lapoknál a szedés ára 2 fillérrel magasabb.

86. Ha egy kisebb betüfaj nagyobb testre öntetett, akkor a kisebb betüfaj *n* betüje mérvadó.

87. Frakturszedésnél a számitás *abc* alapján történik.

88. Keskeny alakra, térzőkre és a németen kivül más nyelvű szedésekre a nappal dolgozó számoló szedők bérszabályzata mérvadó.

89. Különleges szedések dijazása: *a)* tőzsdei és kereskedelmi táviratok másfélszeresen számittatnak; *b)* vasuti és bankkimutatás mutálásánál egyszeresen, uj szedésnél kétszeresen, tabelláris szedés szintén kétszeresen számitandó; *c)* leszámitolási árfolyamok és összehasonlitó árfolyamtáblázatok épp ugy, mint a tőzsdei táblázatok, másfélszeresen számittatnak; *d)* a gabonatőzsde bevezetése egyszerűen, kötések duplán, az érték- és külföldi tőzsdék másfélszeresen számittatnak; *e)* időjárási táblázatok és vizállás duplán számittatnak; *f)* változások a hadseregben vagy kivonatos közlések a hivatalos lapból másfélszeresen számittatnak, bármily cim alatt közöltetnek is; *g)* tiszta számszedés, szám- és nyerőszámmal vagy anélkül, valamint folytatólagos ritkitott vagy névszedések kétszeresen számittatnak. Ama sorok, melyek több mint felényire vannak ritkitva, szintén kétszeresen számittatnak, szétszórtan előforduló ritkitott szavak sorokká adandók össze; *h)* szinházi műsorok, számadási kimutatások, hitelegyletek fizetésképtelenségi kimutatásai, templomi zene, röviditett szavakkal szedett sport, naptár (napirend) másfélszeresen, idegen nyelvű sorok kétszeresen számittatnak. Ha azonban a verseny-

eredmények nevekből, számokból és röviditésekből állanak, kétszeresen számittatnak; *i)* olyan sorok, amelyekben kurzivból vagy másfajta irásból fordulnak elő szavak, kétszeresen számittatnak, épp ugy a táviratok kezdősorai is; *k)* cimsor, ha áll is, kétszeresen, záróvonal egy sornak számittatik; *l)* ha az idegenek névsorát, a szinlapot és a hozzátartozó műsort, a szinházi táblázatos műsort, a nyiltteret és hirdetéseket ujságszedő szedi, akkor kétszeresen számitandó; *m)* ha a rendes formátumnál keskenyebb alakra szed a szedő, a szedés a rendes formátumra számittatik; *n)* a lapban előforduló előny (speck), a változatlanul álló szedés kivételével, a szedőktől el nem vonható és közöttük egyformán szétosztandó; *o)* egy lapból a másikba szedést átvenni nem szabad.

90. A sorkihajtásért egy sorral több, nyolc szedett sornál kisebb „kutyanyelv”- nél (flecknél) két sorral több számittatik.

91. Minden oly korrekturaváltoztatásért, melynél tördelni kell, minden szükségképpen megtördelt sor egy sort számit.

92. A rendes várók, épp ugy azok, akik utasitásra a rendes szedés befejezése után várni vagy szedni tartoznak, a várással eltöltött első óráért egy (1) korona 20 fillért kapnak; ugyanannyi jár a második óráért is. Váróban csak az aznapra való szedést szabad szedni.

93. Nyolc szedőig egy, tizenöt szedőig kettő, ezenfelül minden megkezdett tiz szedő után a váró alkalmazása kötelező. Ha azonban a munka elvégzésére ez a létszám nem elegendő, ugy a sorrend szerint következő többi ott tartott szedőnek is jár a váró számára megállapitott dijazás.

94. A rendes munkaidő előtt való kezdésért óránként egy (1) korona 20 fillér kárpótlás jár.

95. A reviziós külön két (2) korona 40 fillérrel dijaztatik és csak a lapnál alkalmazott szedő lehet. Szövegváltoztatásért, valamint hasábrevizióért a megfelelő sorok irandók fel.

96. Rendkivüli kiadásért minden közreműködő ujságszedőnek a szedésen kivül négy (4) korona jár, amennyiben a szedés előállitása a rendes munkaidőn kivül esik.

97. A lap szövegrészének területén előforduló képek (ábrák) csak az esetben illetik meg a szedőt, ha azokat kizárnia vagy azok alá vagy mellé szednie kell.

98. Az ünnepnapi munkáért hat (6) korona, a vasárnapi munkáért tizenkét (12) korona kárpótlás jár a szedésen kivül.

99. A napilapok szövegrésze sem bizonyospénzbeli szedőkkel, sem átlagárban („pausál”-ban), sem tanoncokkal nem állitható elő.

100. A szedőszemélyzet a szedésre szánt idő alatt lehetőleg megszakitás nélkül foglalkoztatandó. Oly esetekben, amikor a szedőszemélyzetnek már egy hatodrésze szünetel, a várakozási idő ezen hatodrész utolsó szünetelőjének feliratkozásától kezdve tiz percenként és szünetelő szedőnként 300 n-nel kárpótlandó. Tiz percnél rövidebb tartamu állás egyáltalában nem számit. Ha az első feliratkozástól az egy hatodrészt kitevő utolsó feliratkozó jelentkezéséig több mint tiz perc mult el, a szünetelés az egyes feliratkozások időpontjától számit.

101. A főlappal azonos alakban és folytatólagos oldalszámozással akár naponta, akár nagyobb időközökben megjelenő melléklet, még ha nincs is felirással ilyennek jelezve és külön előfizetés tárgyát nem képezi, a főlap oly kiegészitő részének tekintendő, mely az ujságszedőbérszabályzat szerint számolandó. Kivétetnek ez alól a reklámok, könyv- és egyéb hirdetések.

102. Vegyes (nappali és éjjeli) üzemben foglalkoztatott számoló lapszedőknek heti négy (4) korona külön kárpótlás jár.

103. Kisegitők a lap szövegrészéhez lehetőleg a nyomda személyzetén kivül állókból veendők, kiknek egy (1) korona kárpótlás jár. Más esetben, ha nappali szedő alkalmaztatik éjjeli laphoz kisegitésre és ennek alkalmaztatása éjfél utánig tart, ugy a kisegitő másnapon csak délután kezdi meg rendes munkáját és tőle a délelőttre járó bért levonni nem szabad. Ha a kisegitő számolószedő, ugy a délelőtt mulasztott időért neki: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67)

fillér; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillér; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillér; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillér kárpótlás fizetendő.

III. A gépszedők munkaideje és munkabére

Munkaidő. 104. A nappali munkaidő 1915. évi január hó 1-éig 8½ óra, azontul pedig 8¼ óra. A nappali lapszedők részére a munkaidő 1915. évi január hó 1-éig 8¼ óra, azontul pedig 8 óra. A délelőtti uzsonnázás 1915. évi január 1-éig meg van engedve, mely, a kézmosást is beleértve, 15 percig tart. A délutáni uzsonnázás egyáltalában tiltva van; ugyanigy meg van tiltva 1915. évi január 1-étől kezdve a délelőtti uzsonnázás is. Az éjjeli munkaidő lapszedők részére 8 óra; 1915. évi január 1-étől kezdve 7¾ óra; nem lapnál alkalmazott gépszedők részére a jelen bérszabályzatnak egész tartama alatt 8 óra. Az olyan nyomdákban azonban, ahol éjjel lapszedők és egyéb munkával foglalkoztatott gépszedők együtt dolgoznak, az éjjeli munkaidő 1915. évi január 1-étől mindkét kategóriára nézve 7¾ óra.

105. A szedési munka egyfolytában öt óránál tovább nem tarthat. Az esetben, ha a gép tisztitását és rendbentartását a szedőnek kell végezni, ugy az a munkaidőn belül történik.

106. Ugy a nappali, mint az éjjeli munkaidőt a viszonyokhoz képest a munkaadó állapitja meg a munkarendben azzal a korlátozással, hogy a nappali munka nem kezdődhetik reggel 7 óra előtt és este ¾7, illetőleg 1915 január 1-je után ½7 órán tul nem terjedhet. Az éjjeli rendes munkaidő 1911. évi junius hó 1-éig éjfél után ¾2 órán tul, 1911. évi junius hó 1-én tul éjfél után ½2 órán tul nem terjedhet.

107. A munkaadónak jogában áll a gépszedőt vegyesen nappal és éjjel foglalkoztatni. Ez esetben a munkaidő lapszedők részére együttvéve 1914. évi december hó végéig 8 óra, 1915. évi január 1-étől kezdve 7½ óra; nem lapnál alkalmazott gépszedők részére a jelen bérszabályzatnak egész tartama alatt 8 óra. Az olyan nyomdákban azonban, ahol éjjel lapszedők és egyéb munkával foglalkoztatott gépszedők együtt dolgoznak, az éjjeli munkaidő 1915. évi január hó 1-jétől mindkét kategóriára nézve 7¾ óra. Az éjjeli munka befejezésétől a nappali munka megkezdéséig legalább kilenc órai időköznek kell lenni. A munkabér ez esetben, amennyiben nem napilapról van szó, az éjjeli munkára nézve megállapitottnak felel meg; ha azonban az egyik munkaszakasz éjfél után végződik, a munkabér heti négy (4) koronával magasabb.

108. A déli szünet megállapitása kizárólag a munkaadó joga, azonban az, kivéve lapszedőknél, 1½ óránál rövidebb és 2 óránál hosszabb nem lehet. Lapszedőknek a lehetőség szerint 1½ órai, de legalább 1 órai déli szünet adandó.

109. Az éjjeli munkaidőben, tekintet nélkül annak tartamára, abba beszámitandó ½ órai vacsoraidő adandó.

Tanulási idő. 110. A gépszedéshez csak tanult betüszedők alkalmazhatók. Kivételt ez alól csak a gépgyár által kiküldött instruktor képez addig, mig az illető mint a szedők tanitója működik. A gépszedés megtanulására a szedők elsősorban a nyomda személyzetéből alkalmazandók.

111. A tanulási idő a szedőgépnél 12 hét. Ez idő alatt a tanuló a szedőgép mechanizmusával, tisztogatásával és rendbentartásával is megismertetendő. Jogában áll azonban mindkét félnek a tanviszonyt bármikor megszüntetni.

A szállitandó szedés mennyisége. 112. A tanulási idő befejezte után köteles a gépszedő legalább: a Linotypeon 4000, a Monotypeon 4000, a Monolineon 3500, a Typographon 3000 *n* betüből álló óránkénti átlagos korrigált, sima kompresz (35 *n*-nél nem keskenyebb) szedést szállitani.

113. A szedőgépnél való félévi alkalmaztatás után köteles a gépszedő legalább: a Linotypeon 4500, a Monotypeon 4500, a Monolineon 4000, a Typographon 3400 *n* betüből álló óránkénti átlagos korrigált, sima kompresz (35 *n*-nél nem keskenyebb) szedést szállitani.

114. A szállitott betümennyiség sima szedésre vonatkozik. Minden, ettől eltérő szedésnél annyi számitható le, amennyivel a szedésminőség vagy a gép, illetve a kopogtató ezen eltérő szedés előállitását megnehezíti.

115. Munkaközben előálló üzemzavarok természetesen a szállitási mennyiség megállapitásánál figyelembe veendők.

Munkabér. a) A tanulási idő alatt. 116. A gépszedő minimális heti bére a tanulási idő első négy hetében az addig élvezett heti bér; ha számolószedő tanittatik ki a gépen, akkor a nappali bizonyospénz minimumát, ha lapszedő, akkor a bizonyospénzbeli lapszedők minimumát kapja. Négy hét után a heti bér, feltéve, hogy az első négy hét alatt élvezett heti bér ezen tételeket meg nem haladta: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag nappal harminchat (36) korona, éjjel negyvenkettő (42) korona; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag nappal harminchét (37) korona, éjjel negyvenhárom (43) korona; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag nappal harmincnyolc (38) korona, éjjel negyvennégy (44) korona; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig nappal harminckilenc (39) korona, éjjel negyvenöt (45) korona.

b) A napilapoknál. 117. *a)* A jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag a nappal szedett magyar lapoknál alkalmazott gépszedők hetibére negyvenkilenc (49) korona, éjjel szedett magyar lapoknál ötvenhét (57) korona; ha a személyzet két munkaszakaszban szed lapot, hatvanhárom (63) korona; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag a nappal szedett magyar lapoknál alkalmazott gépszedők heti bére ötven (50) korona, éjjel szedett magyar lapoknál ötvennyolc (58) korona, ha a személyzet két munkaszakaszban szed lapot, hatvannégy (64) korona; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag a nappal szedett magyar lapoknál alkalmazott gépszedők heti bére ötvenegy (51) korona, éjjel szedett magyar lapoknál ötvenkilenc (59) korona, ha a személyzet két munkaszakaszban szed lapot, hatvanöt (65) korona; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig a nappal szedett magyar lapoknál alkalmazott gépszedők heti bére ötvenkettő (52) korona, éjjel szedett magyar lapoknál hatvan (60) korona, ha a személyzet két munkaszakaszban szed lapot, hatvanhat (66) korona.

118. Idegen nyelvű napilapoknál a fenti tételek három (3) koronával magasabbak.

119. Éjjeli lap szövegrésze, ha azt nappal állitják elő, az éjjeli lapszedő bére szerint dijazandó.

120. Rendkivüli kiadásért, amennyiben ez a rendes munkaidőn kivül készül, a különóra-dijazáson kivül három (3) korona kárpótlás jár.

121. Az ünnepnapon foglalkoztatott lapszemélyzet kárpótlásának legalább annyira kell rugnia, mint egy rendes munkanap után járó dijazásnak. Ünnepnapon a lapszemélyzettel csak laphoz valót lehet szedetni.

122. A vasárnapra, munkaszünet felfüggesztése esetében, legalább a heti kereset egy napjának kétszerese jár.

123. Az oly lapoknál, melyek géppel állittatnak elő, a kézi szedők a gépszedők részére itt megállapitott dijazásban részesülnek, munkaidejük azonban nappal 1915. évi január hó 1-ig 8¾ óra, 1915. évi január 1-je után 8½ óra. A délelőtti uzsonnázás 1915. évi január hó 1-ig meg van engedve, mely, a kézmosást is beleértve, 15 percig tart; a délutáni uzsonnázás egyáltalában tiltva van, ugyanigy meg van tiltva 1915. évi január hó 1-től kezdve a délelőtti uzsonnázás is.

124. Vegyes nappali és éjjeli, valamint tiszta éjjeli üzem mellett a kézi szedők munkaideje a jelen bérszabályzat egész tartama alatt 8¾ óra, ½ órai vacsoraidővel.

c) Egyéb munkáknál. 125. A tanulási idő befejezése után a gépszedő minimális heti bére: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag nappal negyvenkettő (42) korona, éjjel negyvennyolc (48) korona; *b)* 1912. év első

szombatjától kezdődőleg 1914. évi április utolsó szombatjáig bezárólag nappal negyvenhárom (43) korona, éjjel negyvenkilenc (49) korona; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag nappal negyvennégy (44) korona, éjjel ötven (50) korona; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig nappal negyvenöt (45) korona, éjjel ötvenegy (51) korona.

126. Idegen nyelvű szedésnél a befejezett tanulási idő után a fenti tételek három (3) koronával magasabbak.

127. A szedőgépnél előforduló üzemzavaroknál, kézirathiánynál a gépszedő kézi szedésre is alkalmazható a gépszedőkre vonatkozó bérszabályzat szerint. Ha az üzemzavar vagy kézirathiány a hét végén tul tart, ugy a gépszedők azontul a kézi szedők bérszabályzata szerint dijazandók.

Különórák. 128. A szedőgépen különórázni csak a legkivételesebb esetben szabad.

129. A nappali üzem mellett alkalmazott lapszedők részére a különóra dijazása: *a)* éjfél előtt, valamint vasárnapon és ünnepen délelőtt végzett munkáért a heti bér minden koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 60 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 65 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 70 fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 75 fillér; *b)* éjfél után, vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepen délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona 5 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona 10 fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig két (2) korona 15 fillér.

130. A vegyes nappali és éjjeli üzem mellett alkalmazott lapszedők részére a különóra dijazása: *a)* a nappali rendes munka befejezése és az éjjeli rendes munka megkezdése közötti időben, valamint az éjjeli záró óra utáni első órában a heti bér minden koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 95 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig kettő (2) korona 5 fillér; *b)* az éjjeli záró óra utáni második órától kezdve a nappali rendes munka megkezdéséig a heti bér minden koronája után óránként négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 60 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 65 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 70 fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig kettő (2) korona 75 fillér.

131. A tisztán éjjeli üzem mellett alkalmazott lapszedők részére a különóra dijazása: *a)* a rendes munkaidő kezdete előtti időben, valamint az éjjeli záró óra utáni első órában a heti bér minden koronája után három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi

április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 95 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig kettő (2) korona 5 fillér; *b)* az éjjeli záró óra utáni második órától kezdve a heti bér minden koronája után négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 30 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 35 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 40 fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig kettő (2) korona 45 fillér.

132. A 130. és 131. pontban emlitett üzemekben ünnepnapokon foglalkoztatott napilapszemélyzetek különóradijazása ugy nappal, mint éjjel, a heti bér minden koronája után óránként négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona; *b) az* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. év április hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona 5 fillér; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona 10 fillér; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig két (2) korona 15 fillér.

133. Az ünnepnapi munka összdijazása nem lehet kevesebb, mint a heti bér egyhatod része; vasárnapokon, ha a munkaszünet fel van függesztve, a rendes munkaidő keretében végzett különórák összdijazása nem lehet kevesebb, mint a heti bér egyharmad része.

134. A záró óra utáni különórázás vasárnapokon is négyfilléres alapon számitandó az illető gépszedőcsoportra nézve a bérszabályzatban megállapitott maximumok figyelembe vételével.

135. Egyéb (nem napilap) munkák mellett alkalmazott gépszedők különóra dijazása: *a)* éjfél előtt, valamint vasárnap és ünnepen délelőtt végzett munkáért a heti bér minden koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 60 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. év április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 65 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 70 fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végig egy (1) korona 75 fillér; *b)* éjfél után vagy reggel, a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepen délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 80 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 85 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 95 fillér.

A napilapoknál alkalmazott szedő-korrektorok munkaideje és munkabére

136. A szedő-korrektorok munkaideje ugyanannyi, mint a napilapok gépszedőinek munkaideje.

137. A munkaidő megkezdését és befejezését a munkaadó állapitja meg.

138. Vegyes nappali és éjjeli munka esetében az éjjeli munka befejezése és a nappali munka megkezdése között legalább kilenc órai időköznek kell lenni.

139. Ha a munkaidő után a szedő-korrektornak még ott kell maradni, ezért különóradijazás jár.

A szedő-korrektorok bérminimuma. 140. *a)* A jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag a nappal előállitott napilapoknál heti negyvennyolc (48) korona, az éjjel előállitott napilapoknál heti ötvenöt (55) korona, a vegyes nappali és éjjeli üzemben előállitott napilapoknál heti hatvanegy (61) korona; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. év április hó utolsó szombatjáig bezárólag a nappal előállitott napilapoknál heti negyvenkilenc (49) korona, az éjjel előállitott napilapoknál heti ötvenhat (56) korona, a vegyes nappali és éjjeli üzemben előállitott napilapoknál heti hatvankettő (62) korona; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag a nappal előállitott napilapoknál heti ötven (50) korona, az éjjel előállitott napilapoknál heti ötvenhét (57) korona, a vegyes nappali és éjjeli üzemekben előállitott napilapoknál heti hatvanhárom (63) korona; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdve a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig a nappal előállitott napilapoknál heti ötvenegy (51) korona, az éjjel előállitott napilapoknál heti ötvennyolc (58) korona, a vegyes nappali és éjjeli üzemben előállitott napilapoknál heti hatvannégy (64) korona.

141. Ezen bérminimumok az idegen nyelvű (német, román stb.) napilapoknál heti három (3) koronával magasabbak.

142. Különórák, valamint az ünnepnapi és vasárnapi munka dijazása tekintetében a lapgépszedők számára erre vonatkozólag megállapitott határozmányok érvényesek.

143. Ha a nappali korrektor éjjel készülő lapnál kisegit és ezen kisegités éjfélen tul tart, ugy a kisegitő másnap csak délután kezdi meg rendes munkáját s tőle a délelőttre járó bér le nem vonható.

144. A napilapoknál lehetőleg szedő-korrektorok alkalmazandók. Ott, ahol már szedő-korrektorok vannak, a jövőben is csak szedő-korrektorok alkalmazhatók.

145. A lapkorrektor csak a laphoz tartozó szedést olvashatja.

146. A nyomdatulajdonos és a lapkiadó között a bérszabályzat életbelépte idején fennálló szerződések tartamán belül a nyomdára nézve a fentebbi 144. és 145. pontok csak annyiban kötelezők, amennyiben ezek érvényesitésére a nyomda a lapkiadót meg tudja nyerni.

A napilapok hirdetésszedőinek munkaideje és munkabére

147. A munkaidő ugyanaz, mint a bizonyospénzbeli nappali szedőé.

148. A munkaidő kezdetét és befejezését a munkaadó állapitja meg, azzal a korlátozással, hogy az nem terjedhet esti 9 órán tul.

149. Az ebédszünetet a munkaadó állapitja meg, melyre lehetőleg két óra adandó és nem lehet kevesebb egy óránál.

150. A napilapoknál dolgozó hirdetésszedők heti bérminimuma: *a)* jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harmincnyolc (38) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminckilenc (39) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyven (40) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyvenegy (41) korona.

151. Ha a napilapoknál alkalmazott hirdetésszedőknek a rendes munkaidejükön tul is dolgozniok kell, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők: *a)* éjfél előtt, valamint vasárnapon és ünnepen délelőtt végzett munkáért a heti bér minden 1 koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtéritésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatjától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 40 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 45 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 50

fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 55 fillér; *b)* éjfél után vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepen délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás négy (4) fillér; a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 70 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. év április hó utolsó szombatjáig egy (1) korona 75 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 80 fillér; *dd)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 85 fillér.

152. Ha a napilap-hirdetésszedő a rendes munkaidőn tul különórázik, ugy neki egy órán belül egynegyed óra szünet adandó. A munkaidőn tul két óra hosszat tartó különórázáshoz fél óra, azontul egy óra vacsoraidő jár.

153. Az ujonnan felszabadult szedő, ha napilap hirdetésszedéséhez alkalmaztatik, az ujonnan felszabadult szedőkre vonatkozólag megállapitott bérminimumon kivül heti négy (4) korona pótlékot kap. Ha ujonnan felszabadult szedő állittatik napilap hirdetéséhez kisegitőül, ugy a kisegités idejére az ujonnan felszabadult szedőkre vonatkozólag megállapitott bérminimumon kivül heti négy (4) korona pótléknak megfelelő órabérpótlékot kap.

154. A napilap-hirdetésszedők, amennyiben ünnepnapon, esetleg felfüggesztett munkaszünet mellett vasárnapon foglalkoztatnak, legalább is három órára járó különóradijazásban részesitendők. A vasárnapi különóradijazás ez esetben kétszeresen számitandó.

155. Az első hirdetésszedőnek, aki tördel is, különóradijazás nem jár, ha bére legalább tizenhat (16) koronával nagyobb a hirdetésszedő heti minimumánál.

Különleges határozmányok. 156. A gépszedő csak bizonyos pénzben foglalkoztatható.

157. A munkaadónak szükség esetén jogában áll a gépszedőt kézi szedésre is alkalmazni, de bére ugyanaz marad.

158. Ha a nappal dolgozó, nem a napilapnál alkalmazott kézi vagy gépszedő napilapnál kisegit, ugy nappalra a kisegités idejére lapszedőbérben részesül. Ha rendszeresen dolgozik napilapnál is, akkor az egész időre lapszedőbér jár, ez esetben csak az általa végzendő lapmunka megkezdése előtti és annak befejezése utáni időben tartozik egyéb szedési munkát végezni, mig lapszedési munkálkodásának ideje alatt egyéb szedési munkával nem foglalkoztatható. Az éjjeli kisegitésért pedig óránként: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 93 fillér; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 96 fillér; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 99 fillér különóradijazás jár.

159. Ha a nappali szedő a napi laphirdetéseknél kisegit, ugy nappalra a kisegités idejére hirdetésszedői bérben, éjjelre pedig a hirdetésszedőkre vonatkozólag megállapitott különóradijazásban részesül.

160. Ha a 158. és 159. pontban emlitett különórázás éjfélen tul tart, ugy a kisegitő más napon csak délután kezdi meg a rendes munkáját és tőle a délelőttre járó bér le nem vonható. Ha a kisegitő számoló szedő, ugy a délelőtt mulasztott időért neki: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig 67 fillér; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag 69 fillér; *c)* az 1914 május hó első szombatjától kezdődőleg 1916 április hó utolsó szombatjáig bezárólag 71 fillér; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig 73 fillér kárpótlás jár.

161. Tanoncokat kisegitésképpen különórában a napilap hirdetéseinek szedésére alkalmazni nem szabad.

162. A napilaptördelők keresete kell, hogy a szedők átlagos keresetének maximumát meghaladja.

163. A tördelő és segédtördelő szedni nem köteles.

164. A napilaptördelők, valamint a lehuzók ünnepnapon legalább egy napi keresetüknek megfelelő kárpótlást kapnak. Vasárnapi munka esetén két munkanapra eső dijazás jár.

165. Ha bizonyos pénzben szedőgéppel előállitott napilaphoz a nyomdán kivül álló szedő állittatik be kisegitésre, akkor a kisegités idejére lapszedőfizetésben részesül és ezenkivül napi egy (1) korona kárpótlást kap. Hat napnál hosszabb ideig tartó kisegitői alkalmaztatásnál a koronás kárpótlás nem jár.

166. Ha a kézi szedő kisegitésképpen a szedőgépnél alkalmaztatik, erre az időre gépszedőbérre tarthat igényt.

167. Ha az éjjel dolgozó gépszedő, bár csak kivételesen is, a lapnál alkalmaztatik, ugy az egész éjjelre a lapnál dolgozó gépszedők bérszabálya szerint dijazandó.

168. Ujonnan felszabadultak csak a felszabadulás utáni második évben állithatók a szedőgéphez.

169. Tanoncok a szedőgépnél nem alkalmazhatók.

170. Egyik napilapból másikba gépszedést átvenni nem szabad.

171. A fentebbi pontok minden napilapra, akár éjjel, akár nappal szedetnek, mérvadók.

IV. A gépmesterek és nyomók munkaideje és munkabére

A munkaidő. 172. A munkaidő naponként: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1914. év végéig 8¾ óra; *b)* 1915. évi január hó 1-től kezdve a bérszabályzat lejártáig 8½ óra. A munkaidő részletes meghatározása (kezdete és befejezése) a munkarendben foglaltatik azzal a korlátozással, hogy a rendes munkaidő reggeli 7 óra előtt nem kezdődhetik és este ¾7, illetőleg 1915. évi január hó 1-től kezdve ½7 órán tul nem terjedhet. A déli szünet megállapitása kizárólag a munkaadó joga, azonban az 1½ óránál rövidebb és 2 óránál hosszabb nem lehet.

173. 1914. év végéig a délelőtti uzsonnaidő, a kézmosást is beleszámitva, 15 percig tart és ez oly módon foganatositandó, hogy ez az üzem szünetelését maga után ne vonhassa. A berakásra nem kötelezett gépmesterek és nyomók csak oly időben uzsonnázhatnak, amikor az általuk kezelt gépek járnak; mig az olyan nyomók, akik berakni is kötelesek, az uzsonnázásra megszabott időben gépük szünetelése mellett uzsonnáznak. A délutáni uzsonnázás egyáltalában tiltva van; ugyanigy meg van tiltva 1915. évi január hó 1-től kezdve a délelőtti uzsonnázás is.

174. Éjjeli foglalkoztatásnál (Schichtrendszernél) a munkaidő 8½ óra, közben félórai szünettel.

Munkabér. 175. A gépmester heti bérminimuma: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harmincnégy (34) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harmincöt (35) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminchat (36) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig harminchét (37) korona.

176. Az ujonnan felszabadult gépmester bérminimuma hetenként: *a)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig huszonnyolc (28) korona; *bb)* a második évben harminc (30) korona; *cc)* a betöltött két év után harmincnégy (34) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig

huszonkilenc (29) korona; *bb)* a második évben harmincegy (31) korona; *cc)* a betöltött két év után harmincöt (35) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig harminc (30) korona: *bb)* a második évben harminckettő (32) korona; *cc)* a betöltött két év után harminchat (36) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig: *aa)* a felszabadulás után egy évig harmincegy (31) korona; *bb)* a második évben harminchárom (33) korona; *cc)* a betöltött két év után harminchét (37) korona. Ha az ujonnan felszabadult gépmester a felszabadulás utáni két év eltelte előtt távozik, uj alkalmaztatásában csak az első, illetőleg a második évre járó bérminimumra tarthat igényt.

177. Állandó éjjeli foglalkoztatásnál (Schicht-rendszernél) a bérminimum, illetőleg az addig élvezett bizonyos pénz hat (6) koronával magasabb. Ha az éjjeli munka nyolc hétnél rövidebb ideig tart, az éjjeli heti kárpótlás nyolc (8) korona. Ha az állandónak jelzett éjjeli munka nyolc hétnél korábban szűnik meg, a két (2) korona heti különbözet utólag megtéritendő.

178. Minden gépmester köteles egy második gépet is kezelni, amiért neki, ha az gyorssajtó, négy (4) korona, ha az tégelysajtó, két (2) korona kárpótlás jár.

179. A nyomók vagy a lehuzók heti bérminimumai ugyanolyanok, mint a gépmesterekre nézve a 175. pontban megállapitott bérminimumok. Az ujonnan felszabadult nyomók vagy lehuzók heti bérminimumai ugyanolyanok, mint az ujonnan felszabadult gépmesterekre nézve a 176. pontban megállapitott bérminimumok.

180. A nyomó három amerikai tégelysajtót köteles kezelni, a harmadikért azonban a bérminimumon felül heti két (2) korona kárpótlásban részesitendő. Ugyanezen elbirálás alá esik és ugyancsak kezelni köteles a nyomó egy Gally-rendszerü és két amerikai tégelysajtót a bérminimumon felül a harmadik gépért járó heti két (2) korona kárpótlásért. Gally-rendszerü gépekből a nyomó kettőt köteles kezelni, emellett azonban egy amerikai tégelysajtóra felügyelni is tartozik, amiért neki a bérminimumon felül heti két (2) korona kárpótlás jár.

181. A nyomó berakni köteles. A lábbal való hajtás: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdődőleg 1912. évi december hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) koronával; *b)* 1913. évi január hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig három (3) koronával kárpótlandó.

182. A gáz- vagy olajmotor kezeléseért és tisztogatásáért heti négy (4) korona jár.

Különórák. 183. A különórák dijazása ugyanolyan, mint a nappali szedőké. Ha a különórázás a rendes munkaidőn tul legalább három óráig tart, abból egy fél óra, ha három órán tul tart, egy egész óra vacsoraidő jár, amely vacsoraidő csak akkor tölthető ki munkával, ha a munka halaszthatatlansága ezt megköveteli. A munkával kitöltött vacsoraidő kétszeresen számittatik.

Különleges határozmányok. 184. A gépmester a speciális gépek közül csak egyet köteles kezelni. Speciális gépek alatt a következő gépeket értjük: egyszerű gyorssajtók 95/126 cm. nyomófelülettől kezdve, ha önberakóval vannak felszerelve; két turás gyorssajtók legalább 95/126 cm. nyomófelülettel; két- vagy többszinű gyorssajtók; szép- és hátsó nyomást végző gyorssajtók; lendülő hengerü gyorssajtók. Afelett, hogy egy ma még ismeretlen rendszerű gép milyennek tekintendő, esetről-esetre a jelen bérszabályzat alapján létesitett békéltető bizottság határoz.

185. Nyomdai gépet csak tanult gépmester vagy nyomó kezelhet. Ez nem vonatkozik korrektura-levonatok készitésére, melyet más nyomdai szakmunkás is végezhet.

186. A gépmesterek kötelesek összedolgozni, ha a gépek számára megállapitott létszám megvan, de csak olyan gépen, amelyen egyidejűleg már oda beosztott gépmester is dolgozik.

187. A gépmester a hozzá beosztott gépeket és szereket szakszerűen köteles kezelni, ugyszintén a neki kiadott munkákat a kapott utasitás értelmében elvégezni. Ugyancsak felelősségre vonható a hozzá beosztott személyzet munkája tekintetében.

V. A körforgógépeknél dolgozó gépmesterek munkaideje és munkabére

Munkaidő. 188. Körforgógépekhez alkalmazott gépmester munkaideje: *a)* tisztán nappali üzem mellett a jelen bérszabályzat életbeléptetése napjától kezdve 1914. év végéig 8¾ óra, 1915. évi január hó 1-től kezdve a jelen bérszabályzat érvényességének időtartama végéig 8½ óra; *b)* vegyes nappali és éjjeli üzem mellett a bérszabályzat egész tartama alatt 8 óra, minden szünet nélkül; *c)* kizárólagos éjjeli üzem mellett a bérszabályzat egész tartama alatt 8½ óra, melyből ½ óra vacsoraidő, illetőleg szünet.

189. Váltakozó (variábilis) vagy oly fix alaku körforgógépek mellett, melyeken nem napilapok állittatnak elő, továbbá menetjegy-körforgógépek mellett a munkaidő a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1914. év végéig szintén 8¾ óra, ¼ órai délelőtti uzsonnázással; 1915. évi január hó 1-től kezdve a munkaidő 8½ óra az uzsonnázás kizárásával; éjjel a munkaidő 8½ óra, ½ órai vacsoraidővel, illetőleg szünettel.

190. A munkaidő kezdete és vége a munkaadó által állapitandó meg, azonban a tisztán nappali üzem nem kezdhető meg reggel 6 óra előtt és nem végződhetik este 9 óra után. Amennyiben a nappali üzem a rendes gépszolgálati idő (reggel 7 óra) előtt kezdődik vagy a rendes gépszolgálati idő (1914. év végéig este ¾7, 1915. évtől kezdve este ½7 óra) után végződik, ezen munkaszakaszban csak egy lap állitható elő és a gépmester más munkával nem foglalkoztatható.

191. A délelőtti uzsonnázás 1915. évi január hó elsejéig meg van engedve; az uzsonnázás kézmosással együtt 15 percnél tovább nem tarthat és a halasztást nem türő munkák késleltetése nélkül végzendő. 1915. évi január hó elsején tul a délelőtti uzsonnázás egyáltalán meg van tiltva. Ugyanigy meg van tiltva a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve a délutáni uzsonnázás.

192. Vegyes nappali és éjjeli üzem mellett a nappali munka befejezése és az éjjeli munka megkezdése között legalább egy órai szünetnek és az éjjeli munka befejezésétől a nappali munka megkezdéséig legalább nyolc órai időköznek kell lenni.

Munkabér. 193. A heti bérminimum: *a)* a 4–8 oldalra terjedő és kisebb példányszámban nappal megjelenő napilapot előállitó gépmesterek részére, akik egy lapos gépnél is foglalkoztathatók, *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag negyvenkettő (42) korona; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenhárom (43) korona; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvennégy (44) korona; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyvenöt (45) korona; *b)* nappal megjelenő, 8 oldalnál nagyobb napilapot előállitó gépmesterek részére: *aa)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napjától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag negyvennégy (44) korona; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenöt (45) korona; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenhat (46) korona; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyvenhét (47) korona; c) éjjel készülő napilapot előállitó gépmesterek részére: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag ötvenkettő (52) korona; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag ötvenhárom (53) korona; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag ötvennégy (54) korona; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig ötvenöt (55) korona; *d)* a vegyes üzemben, tehát nappal és éjjel foglalkoztatott gépmesterek részére: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag hatvannégy (64) korona; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag hatvanöt (65) korona; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag hatvanhat (66) korona; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig hatvanhét (67) korona.

194. A váltakozó (variábilis) vagy oly fix alaku körforgógépek mellett dolgozó gépmesterek minimuma, melyeken nem napilapok állittatnak elő, nappal: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag negyvenkettő (42) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenhárom (43) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvennégy (44) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyvenöt (45) korona; éjjel: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatjától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag negyvennyolc (48) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenkilenc (49) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag ötven (50) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig ötvenegy (51) korona.

195. A gépmester csak annyiban köteles két körforgógépet ugyanazon munkaszakaszban külön dijazás nélkül kezelni, amennyiben a két gépen egy és ugyanazon lap állittatik elő. Ha két gépen két lap készül, akkor a gépmesternek a második lap előállitásáért tizenkettő (12) korona pótlék jár. 48 oldalas gépből a gépmester egyet köteles kezelni. Az olyan napokon azonban, amikor a kezelésére bizott 48 oldalas gép nem jár, köteles a gépmester egy másik kisebb gépet kezelni. Egy napon két gépet a gépmester nem kezelhet. 64 oldalas gépből a gépmester csak egyet kezelhet. A két szint egymás mellé nyomó körforgógép, ha 32 oldalasnál nem nagyobb, olyannak tekintendő, mint egy közönséges ikergép, amelyen kivül kezelhet a gépmester még egy, legfeljebb 32 oldalas gépet. A több szint egymásra nyomó körforgógépből a gépmester csak egyet kezelhet. Ha 48 vagy 64 oldalas körforgógép rendszeresen csak mint 32 oldalas gép működik, akkor 32 oldalas gépnek tekintendő és a gépmester egy második, legfeljebb 32 oldalas körforgógépet is köteles kezelni.

196. Rendkivüli kiadások és ünnepnapon éjjel készülő lapok nyomásáért 8 korona, ünnepnapon nappal 7 korona, vasárnapon nappal 14 korona, vasárnapon éjjel vagy hétfőn hajnalban készülőkért 16 korona, ünnepnapon délután és hajnalban készülő lapokért 10 korona, vasárnapon ugyanezekért 20 korona dijazás jár.

197. Gáz- vagy olajmotor tisztántartásáért és kezeléseért heti négy (4) korona dijazás jár.

198. Körforgógépek kezeléséhez oly tanult gépmesterek alkalmazandók, akik felszabadulásuk után legalább két évig a szakmunkánál dolgoztak. Ott, ahol több körforgógép van, gépszerelő is tartható, aki azonban önállóan gépet csak rendkivüli esetben kezelhet.

199. Váltakozó vagy oly fix alaku körforgógépekből, melyen nem napilap állittatik elő, egy gépmester csak egy gépet kezelhet.

200. A körforgógépeknél tanoncok vagy gyakornokok nem alkalmazhatók.

201. A nyomdában alkalmazott nappali gépmester, ha a körforgógép mellett kisegitésre vétetik igénybe, csak a kisegités idejére kapja a körforgógépmester számára megállapitott minimumot. Ha a kisegités éjfélen tul tart, másnap annyival később kezdheti meg nappali munkáját, amennyivel éjfélen tul dolgozott.

202. A nyomda személyzetéhez tartozó, kisegitésképen a váltakozó körforgó, illetőleg fix alaku, vagy menetjegygépeknél alkalmazott gépmester csak a kisegités hetére tarthat igényi a fenti minimumra.

203. A napilapokon kivül a rendes munkaidőben elvégzendő egyéb körforgógépmunkáért külön dijazás jár, mely szabad megegyezés tárgyát képezi. Ily munkák végzése a rendes munkaidőn kivül lehetőleg kerülendő, ha azonban szükségképpen mégis felmerül, ugy az egy hónapban tizenkét órát meg ne haladjon.

Különórák. 204. A különórák dijazása ugyanolyan, mint a nappali gépmestereké, a különóra megtéritésének maximuma pedig: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 80 fillér; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1)

korona 85 fillér; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 95 fillér. Félórán aluli idő félórának, félórán tuli idő egész órának számitandó. Ha egy héten több nem teljes különóra van, ugy azok összeadandók és az esetleg fenmaradó félóra egész órát számit.

V. Tanoncszabályzat

205. Nyomdásztanonc csak oly fiu lehet, aki 14. életévét betöltötte, valamely közép- vagy polgári iskola két osztályát vagy az elemi iskola hat osztályát elvégezte, továbbá orvosi bizonyitvánnyal igazolja, hogy fizikailag a nyomdászatra alkalmas. Kivételes esetekben a békéltető bizottság e szabály alól felmentést adhat.

206. A tanonc négy heti próbaidőre veendő fel. A próbaidő letelte után, amennyiben a szakmára alkalmasnak bizonyul, a próbaidő beszámitásával négy (4) évre szerződés kötendő.

207. A tanoncok száma a könyvnyomdában alkalmazott szakmunkások számával aránylagosan a következőképen állapittatik meg: *a)* Ha a nyomda tulajdonosa tanult nyomdász és szakmunkást egyáltalán nem tart, 1 szedőtanonc tartható; *b)* 1–3 segéd mellett vagy 1 szedő-, vagy 1 gépmester-, illetve nyomótanonc tartható; oly helyeken, ahol csak 1 szedő és 1 nyomó áll alkalmazásban, csak 1 tanonc tartható; *c)* oly nyomdában, ahol 4–6 szakmunkás dolgozik, 2 tanonc, ahol 7–9 szakmunkás dolgozik, 3 tanonc tartható; *d)* oly nyomdában, ahol 10–40 szakmunkás dolgozik, minden 4–4 munkás után 1–1 tanonc tartható; *e)* minden további 6–6 szakmunkás után 1–1 tanonc tartható.

208. Gépszedők és napilapnál alkalmazott szakmunkások a tanoncok számának megállapitásánál számitásba nem vehetők.

209. Három munkáson felül a tanoncok számának megállapitásánál a szakmunkások szedők és nyomók szerint külön-külön számitandók.

210. Mindazon nyomdákban, ahol a jelen bérszabályzat életbeléptekor több tanonc van alkalmazásban az itt feltüntetteknél, mindaddig nem vehetők fel tanoncok, mig azok száma a jelen bérszabályzatban körülirt arányokat el nem éri.

211. A nyomdatulajdonos köteles gondoskodni arról, hogy a tanonc szakszerű kiképzést nyerjen. Oly nyomdában, ahol gyorssajtó is van üzemben, a nyomótanoncok a gyorssajtón is kiképzendők. A szedőtanonc a szedés valamennyi ágazatában kiképzendő.

212. A nyomótanonc tanulási idejének csak utolsó évében kezelhet önállóan egy gépet.

213. Tanonc csak a szakmunkásokkal együtt különórázhat.

Jelen határozmányokat megállapitotta és elfogadta Budapesten, 1910. évi junius hó 17-én a közös tárgyalásokra kiküldött bizottság: Hirsch Lipót s. k., bizottsági elnök.

A főnökegyesület részéről: Bródy Géza s. k., Herrmann Ignác s. k., Herrmann Sámuel s. k., Kertész Árpád s. k., Krausz Soma s. k., Löwenstein Arnold s. k., Radó Izor s. k., Salamon József s. k., Schwarz Félix s. k., Székely Artur s. k.

A szakmunkások részéről: Grünbaum Miksa s. k., Guttmann Jakab s. k., Kirsteier János s. k., Kollin Zsigmond s. k., Lerner Dezső s. k., Peidl Gyula s. k., Preusz Mór s. k., Richter Márton s. k., Rothenstein Mór s. k., Wiesenberger Vilmos s. k.

A szöveg hiteléül: Budapesten, 1910. évi junius hó 19-én dr. Gelléri Gyula s. k., titkár.

Elfogadták a budapesti könyvnyomdai szakmunkások nyomdánkénti titkos szavazás utján 1910. évi junius hó 30-án.

Jelen bérszabályzatot jóváhagyjuk: a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete választmányának 1910. évi julius hó 5-én tartott ülésén hozott határozata folytán emőkei Emich Gusztáv s. k., udvari tanácsos elnök, Schwarz Félix s. k., titkár.

Julius hó 6-án a szerződő felek aláirták és julius 11-én életbeléptették a nyolc évi időtartamra megkötött árszabályt. A béremelés azonban – közös megállapodás szerint – már julius hó 9-én volt fizetendő; ugyanekkor megállapodás történt aziránt is, hogy a veszendőbe ment egy heti bérkülönbözet fejében a legközelebbi béremelés 1912 január hó elseje helyett két héttel korábban lép életbe. Az 1910. évi mozgalom országos jellegű volt, e tekintetben tehát még ezideig egyedül áll a magyar nyomdászok szakszervezkedésének történetében. A vidéki kollegák összetartása oly impozáns volt, amilyenre ezideig még nem volt példa. Mindkét eset a szakszervezet óriási fejlődését és a szervezet nagy hatalmát dokumentálja.[315]

A vidéki árszabály 18. pontja értelmében a nyomdatulajdonosok és a segédek megbizottai 1910 november hó 20-án megállapitották a minden vidéki nyomdákra érvényes munkarendet.

Miután a nők éjjel való foglalkoztatásának tilalmáról a kereskedelemügyi miniszter 1911 január havában törvénytervezetet nyujtott be – a törvénytervezet benyujtására az 1905. évi nemzetközi egyezmény kötelezte a kormányt –, a budapesti nyomdafőnökök egyesülete azt óhajtotta elérni, hogy a nyomdai munkásnők a törvény rendelkezése alól kivétessenek, ami azonban nem sikerült. A nyomdatulajdonosok egyesülete ennélfogva február hónapban oly értelmű átiratot intézett a szervező bizottsághoz, hogy:

> „Miután törvény készül az ipari üzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltásáról, szükségessé vált, hogy megfelelő intézkedések tétessenek az irányban, hogy a bérszabályzatban előre látott éjjeli munka (különórázás, Schicht-rendszer) a törvényes tilalom alól kivétessenek, s ha ez nem sikerülne, a berakást férfimunkások végezhessék; egyben gondoskodni kell ezek dijazásának megállapitásáról."

Az 1911 november hó 2-án tartott országos ülés ennek tekintetbe vételével kimondotta, hogy egyelőre hatvan férfi-berakómunkás képezhető ki, mely számból negyven éjjel, husz pedig nappal foglalkoztatható. Mindazon nyomdák, amelyekben a nappali üzem mellett rendszeres éjjeli üzem (Schicht-rendszer) van bevezetve, jogositva vannak megfelelő számu férfi-berakómunkás kiképzésére. Egyéb nyomdák azonban csak a békéltető bizottság engedélyével képezhetnek ki ily munkásokat. December hónapban elkészült ezen munkások bérszabályzata is és azonnal életbe lépett.

***

Peidl Gyula személyes élü támadások miatt 1908 szeptember hónapban leköszönt a Typographia szerkesztői tisztségéről és azt a bizalmiférfiak bizalmi nyilatkozata dacára sem volt hajlandó visszavonni. A szervező bizottság ennélfogva a szerkesztői tisztségre pályázatot irt ki, melynek eredményeként 1909 február 20-án négy pályázó közül Preusz Mór választatott meg a Typographia szerkesztőjévé és 1909 február 28-án vette át a lap szerkesztését. Peidl ezután más pályára lépett, ahol szintén a munkásérdekek szolgálatában érvényesitette tehetségét.[316] Peidl kolléga az országos szakszervezeti kongresszus határozata alapján 1909 szeptember 30-án azonban a szervezetnél ujra elfoglalta régi állását, mint a szabad szervezet vezetője.

---

[315] A németországi nyomdászok 1911 október 7-én fejezték be az árszabályra vonatkozó tárgyalásokat. A 13 napi tárgyalás eredménye a fizetési fokozatoknak 2–2,50 márkával való emelése (23-ról 25-re, 24-ről 26-ra, 25-ről 27,50-re). Ujonnan felszabadultaknál a minimum 18-ról 19,50 márkára, a számolási alap pedig 11%-kal emeltetett. Emeltetett ezenkivül a helyi pótlék is 2½%-kal. A 3 márkával a minimumon felül dijazott munkások megfelelő javitást kaptak. A munkaidő heti 53 órában állapittatott meg. A tanoncskálára vonatkozólag az uj árszabály a következő rendelkezést tartalmazza: 30 szedőn felül minden további 9 szedő után egy, a nyomóknál pedig minden 20 munkáson felüli további 7 munkás után szintén egy tanonc vehető fel. Az árszabály általában 1913 október elsején, a változások azonban 1912 január 1-én léptek életbe.

[316] Peidl több mint nyolc évig volt a Typographia szerkesztője. Távozása alkalmából november 8-án a kollégák impozáns bucsuestélyt rendeztek tiszteletére.

1909 szeptemberében Rothenstein Mór kolléga a kongresszus azon határozata miatt, hogy a Gutenberg szerkesztője a Typographia és a Gutenberg technikai előállitására köteleztetett, állásáról lemondott. Az 1909 október 15-én tartott bizalmiférfi-értekezlet a lemondást nem fogadta el és felkérte Rothensteint, hogy az eddig megelégedéssel betöltött állást ujból foglalja el; az országos bizottság ezt a határozatot szintén magáévá tette, minek folytán Rothenstein lemondását visszavonta. 1911-ben azonban a Gutenberg 52. számával mégis megvált a laptól, melyet 1901 augusztus óta szerkesztett és amely idő alatt a Gutenberget irály és tartalom dolgában tagadhatatlanul magas szinvonalra emelte. A Gutenberg szerkesztéséről 1912 januártól kezdve Preusz Mór, a Typographia szerkesztője gondoskodik. Jelenleg azonban ujra Rothenstein kolléga reaktiválásáról van szó.

A Typographia 1912 január hó 1-től teljesen uj, tetemesen megnagyobbitott alakban jelen meg. A Typographia megnagyobbitásán kivül 1912 május 1-étől egy uj szakszervezeti lappal is gazdagodott a szervezet. A fiumei szaktársak részére az Il Tipografo cimü, havonként egyszer, a Typographia formátumában megjelenő olasz lap indittatott meg. A fiumei olasz szaktársak eddig a Triesztben megjelenő Il Risveglio cimü lapot kapták, amelyben a legszükségesebb egyleti hireiket is közreadhatták. A lapot Barbis Giovanni szaktárs szerkeszti.

Szakirodalom és szakoktatás

A magyar nyomdászati szakirodalom első zsengéiről már az előbbi fejezetekben tettem emlitést. Aranyossy Lajos szárnypróbálgatásain kivül Szabó József A hazai könyvnyomdászat története cimü munkája az egyedüli, melyről 1866-ig tudomással birunk. Az 1866-ban megjelent Gutenbergben már számos magvas szakközleményt találunk, ennek megszűntével azonban Záhonyi Alajos Zsebleltár cimü évkönyvén kivül semmit sem produkáltak az akkori kollégák a szakirodalom terén. Az önképző-egylet más dolgokkal foglalkozott, az általános ismereteket iparkodott a tagok között terjeszteni. A Typographia megindulása után nem foglalkozhatott szorosan vett szakdolgokkal, mert erre nem volt tere; Firtinger pedig később ugyszólván teljesen a bibliográfiának szánta a rendelkezésre álló kis teret. Az önképző-egylet iparkodott ugyan a szaktudást fejleszteni, de ez nem sikerült. Nem sikerült a tanoncképzés, a nyelvtanitás és az önképzőosztály pedig csak szakkiállitásokkal tudott valami erkölcsi eredményt felmutatni. Nem volt elég tollforgató ember és láttuk, hogy a kiirt pályázatok rendesen meddők maradtak. A tulajdonképeni magyar szakirodalom magva a nemzetiségi célok érdekében alakitott Budapesti könyvnyomdászok társasköréből nőtt ki; ez a kör a magyar szakirodalom fejlesztését tűzvén célul maga elé, ezen a téren, mely odáig teljesen elhanyagolt volt, uj erőket buzditott munkálkodásra és igy idővel egy uj generáció képződött, mely lelkes ambicióval és hozzáértéssel iparkodott a szakirodalmi ismeretek előmozditásán közreműködni. S midőn 1883-ban a Sebestyén-téri „Csigá”-ban megalakitották a „Nyomdászok Közlönye” lapkiadótársaságot, az Ács Mihály köré csoportosult kollégák serényen irták a szakdolgozatokat a lap számára. A Nyomdászok Közlönye a Typographiát is felbuzditotta és ez is intenzivebb módon kezdett szakkérdésekkel foglalkozni, ámbár nem sok tere volt rá. A Társaskör egyrészt pályadijakat tűzött ki tagjai részére egyes technikai és szakirodalmi kérdésekre, másrészt felolvasások keretében népszerűsitette a szakirodalom iránti érdeklődést. Persze olyan merész feladatok megoldására, amilyen például a magyar nyomdászati stil kézi könyvére kitüzött 25 aranyból álló pályadij volt, midőn még senki sem tudta, hogy hol van az a magyar nyomdászati stil, még akkor nem akadhatott pályázó, sőt még ma sem igen akadna. A sovén törekvéseken kivül tehát a Társaskör inditotta meg a szakirodalom iránt való érdeklődést, mellyel azelőtt ugyszólván senki sem törődött. Az 1890-ben alakult Könyvnyomdászok Szakköre 129 taggal kezdte meg működését és kezdetben szakfelolvasásokat tartott, később, 1891-ben Tanay József szerkesztésével meginditotta a Grafikai Szemle cimü

havi közlönyt, mely tisztán szakközleményekkel foglalkozott. Ezt megelőzőleg a Szakkör tagjai a Pusztai Ferenc által kiadott és általa szerkesztett Magyar Nyomdászat cimü szaklapot kapták. Mivel az 1890. évi árszabálymozgalommal szemben Pusztai ellentétes magatartást tanusitott, a Szakkör elhatározta a Grafikai Szemle meginditását, mely az első évben 800 példányban jelent meg. 1887-ben még a Társaskör inditotta meg az Évkönyv kiadását, melynek 25 évfolyamában tömérdek szakcikk látott napvilágot. A magyar szakirodalom szine-java a Magyar Nyomdászatban, a Grafikai Szemlében és a Magyar Nyomdászok Évkönyvében jelent meg és a magyar nyomdászati szakképzés története a Könyvnyomdászok Szakkörén kivül e három szakirodalmi vállalathoz fűződik. A Szakkör azonban egészen az ujabb időkig bizonyos exkluziv társaság jellegével birt, mert tagjait csak előzetes ajánlás utján vette fel. Ez minden esetre hátrányosan befolyásolta az előirt célok megvalósitását és a szakirodalom és a szakképzés megfelelő módon való érvényrejutását.

A praktikus műhelyi szakoktatás érdekében már a 70-es években foglalkoztak a budapesti nyomdászok és az anyaegyesület önképző-osztálya által életbeléptetett esti tanfolyamok – melyeken csak elméleti tantárgyak adattak elő – az első szárnypróbálgatás jellegével birtak. Elődeinknek mihamar be kellett látniok, hogy a szakoktatást nem a francia nyelv tanitásával kell megkezdeni és kellő anyagi eszközök hiányában nemsokára lemondtak a tanoncok ily módszerű oktatásáról. Egy pár évvel később ujra tért hóditott a szakoktatás eszméje; a kollégák ezuttal már nagyobbarányu, rendszeres szakiskola létesitéséről álmodoztak, de midőn számot vetettek a tanterv és a berendezés költségeivel, kiderült, hogy annak megvalósitására képtelenek. A miniszter szivesen fogadta ugyan a szép eszmét és utasitotta a tanfelügyelőt a tanterv közös megállapitására, de az évi 2000 forint költséget nem volt hajlandó viselni. Az önképző-osztály kisérletezése után a Szakkör próbált szerencsét és az 1897-ben elkészitett szakiskolai tanitási tervet és költségvetést az Országos iparegyesület ajánlásával a kereskedelmi miniszterhez terjesztette fel, ahol a szakiskola ügyét megint eltemették.

A Gépmesterek és nyomók köre már keletkezésének idejében kivette részét a szakoktatásból és havonként felolvasásokat rendezett tagjai részére a gyorssajtók kezeléséről és tisztántartásáról, az illusztrációk nyomásáról, a festékek keveréséről és a szinnyomásról, a papirnak nyomásközbeni gyűrődéséről, a klisék kezeléséről, az ultramarin-nyomásról, a festékező hengerek kezeléséről és öntéséről stb. 1885-ben két arany pályadijat tüzött ki „a bronzkék festék utánzása" cimü szakdolgozatra, melynek eredménye ismeretlen. Ugyanezen évben egy szakkiállitást is rendezett, de azon csak három körtag vett részt. 1901-ben egy szakbizottságot alakitott[317] a szakoktatás előmozditása céljából és 1903-ban „Szakbizottsági Értesitő" cimü havi folyóiratot adott ki, mely a felolvasások szövegén kivül egyéb szakdolgokat is közölt. A lap nagy anyagi áldozatot igényelt s 1907-ben megszűnt.

A Szakkör külföldi példákon indulva, 1901 november hó 18-án nyitotta meg az első szaktanfolyamot a Knezics-utcai iskolában, melyet Pavlovszky Alajos vezetett, Mitterszky József és Novák László közreműködésével. A tanfolyamnak kezdetben 112 hallgatója volt, mely szám a berekesztésig 37-re apadt le. A második évfolyam 1902-ben a Horánszky-utcai főreáliskolában tartatott meg 40 tanulóval; a tanitásra Pavlovszky, Novák László és Fuchs Zsigmond kollégák vállalkoztak, a kurzust azonban 1903 február havában részvétlenség miatt be kellett szüntetni. A vidéken Kolozsvárt próbálkoztak egy szakiskola felállitásával, mely 1881-ben megnyilt, de a következő évben megszűnt. 1896-ban ugyanott Ruzicska Gyula kezdeményezésére ujból felkarolták ezt az eszmét, de annyi akadályba ütközött a tanfolyam fentartása, hogy be kellett szüntetni. Később, 1909-ben ujra megnyilt és 12 hallgatója volt. Temesvárott szintén létesült egy szaktanfolyam. 1903–1904-ben az Iparművészeti muzeum-

[317] Tagjai voltak: Aigner Antal, Angyal Zsigmond, Böhm Sándor, Hrasche Ferenc, Mihalkovics Ferenc, Nemes Ferenc, Schimek Ferenc, Wojnár János, Wandra Lajos, Weiner Mór.

ban rajztanfolyamot – melynek 35 hallgatója volt –, 1904-ben pedig az állami mechanikai szakiskola helyiségében vasárnapi szak- és rajztanitási tanfolyamot nyitott a Szakkör. Közben sikerült a kisérleti nyomdát is berendezni, mely hathatósan előmozditotta az oktatás praktikus eredményét. Az 1904–1905. tanévben a következő dolgokról tartattak szakelőadások: A grafikai iparágakról. A könyvnyomtatás általános áttekintéséről. A könyvnyomtató nyelvtanáról. A könyvnyomtatás mint iparművészetről. A mesterszedő hivatásáról. A könyvszedés szabályairól. A modern könyvszedésről. A táblázatszedésről. A könyvnyomtató betüiről. A kész diszitményekről. A mesterszedés irányzatairól. A könyvnyomtatás feltalálásáról. A névjegyről. A cégkártyákról. A levélfejről. A gyorssajtó történetéről és fejlődéséről. Meghivók és hasonló nyomtatványokról. Kereskedelmi nyomtatványokról. A betüöntésről. A papirról. A könyvcimről. A könyvnyomtatás történetéről.

Az 1905–1906. évi ciklusban, miután Szakkör 1905. évi közgyülése rendes szabályzatot alkotott a tanfolyamok részére, s az intézmény „A könyvnyomdászok szakköre továbbképző tanfolyamai" cim alatt működött. Egy tanfolyam hathetes ciklusra terjedt ki s ezek némelyikére bizonyos feltételek mellett utolsó tanoncévükben levő tanoncok is felvétettek.

Előadásra került tantárgyak voltak: a tipográfiai vázlatkészités, alapnyomati lemezek vésése, mértani, szabadkézi és ékitményes rajz, festékkeverés, könyvszedés, mesterszedés, magyar nyelv és helyesirás, táblázatszedés, tömöntés, könyvnyomtató sajtók szerkezete, könyvnyomdai munkák árszámitása, grafikai sokszorositó művészetek, papirismeret, szines nyomtatás, a betü, az idegen nyelvek szedése. Az 1905–1906. évi előadási ciklusban összesen 241 előadási óra tartatott. A szép reményekkel kecsegtető tanműhely, melyet a kormány évi 1500, később 2000 korona szubvencióban részesitett, 1908-ban megszűnt.

1909-ben dr. Czakó Elemér, a Magyar királyi iparművészeti iskola igazgatója egy kétévre kiterjedő sokszorositó ipari szaktanfolyam létesitésére kapott felsőbb megbizást, „hogy bizonyos művészeti tudásnak a nyomdászokba való átplántálása és arra magukban kedvet érző iparművészeknek a nyomdászati technikával való megismertetése lehetővé tétessék". A Szakkör erre feladta az általa oly nagy eredménnyel folytatott szaktanfolyamok megtartását s nyomdáját és a 2000 koronás államsegélyt az iparművészeti iskola keretében létesitett felsőbb szaktanfolyam részére engedte át. A felsőbb tanfolyam, mely az iparművészeti iskolában nyilt meg s melynek 10 grafikus- és 20 nyomdászhallgatója volt, kétévi fennállás után megszűnt. A felsőbb tanfolyam egyes hallgatói 1910-ben a budapesti szakirányu tanonciskolában érvényesitették szaktudásukat. Ez még nem lett volna baj, de ennél nagyobb baj volt az, hogy az experimentálás helyrehozhatatlanul tönkretette a szakköri tanműhelyt, melynek felszerelése azóta lomtárba került. Az elméleti szakoktatást ugyan ismét intenziv módon felkarolta a Szakkör és működését 1909-ben életbelépett uj alapszabályai[318] révén az egész országra kiterjesztette, anyagi kellékek hiányában azonban a gyakorlati műhelyszerü szakoktatásról egyelőre le kellett mondania.

1910-ben a Grafikus művezetők egyesülete[319] kezdeményezésére a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete, valamint az összes nyomdászkörök bevonásával tartott értekezleten egy szakirányu tanonciskola létesitése határoztatott el. A szűkebb körü bizottságban a kereskedelmi minisztérium is képviselve volt. A létesitendő tanonciskola tantervezetét az

[318] Ujabb cime uj alapszabályai értelmében: Magyarországi könyvnyomdászok és rokonszakmabeliek szakköre. A kör lapját, a Grafikai Szemlét 1911 óta Tanay József és Novák László lemondása folytán Wanko Vilmos szerkeszti.

[319] A Grafikus művezetők egyesülete 1908-ban alakult. 1908 január 1-én a Magyar Nyomdászat Kiadótársaság átvette Pusztai Ferenctől a Magyar Nyomdászat cimü szaklapot, melyet Löwy Salamon és Janovits Ferenc szerkesztett; 1909 május 1-től a Grafikus Művezetők kiadásában jelenik meg és 1910 január 1 óta Janovits Ferenc egyedül szerkeszti.

Országos ipari és kereskedelmi oktatási tanács is elfogadta s ugy volt tervezve, hogy az intézmény 1910 őszén megkezdi működését. A terv azonban különféle okok miatt dugába dőlt.

1910 őszén a fővárosi tanács által létesitett szakirányu tanonciskolában mint előadók Bauer Henrik, Fekete Béla, Kun Kornél, Novák Alajos, Pollák Aurél, Pavlovszky J. Alajos és Stalla Márton oktatták a nyomdásztanoncokat a szakismeretekre.

A Szakkör elméleti szaktanfolyamainak a budapesti nyomdafőnökök egyesülete az 1911–1912. évi ciklusra 400 korona segélyt szavazott meg. A kereskedelemügyi miniszter 1911-ben 1500, 1912-ben 1000 korona rendkivüli segélyt utalványozott ki a szaktanfolyamok támogatására.

A magyar szakirodalom a szakoktatással ellentétben óriási arányokban fejlődött; az eddig megjelent szakcikkek száma rengeteg, melyek cimét és szerzőjük nevét ennélfogva nem közölhetem s csak az önálló munkák felemlitésére szoritkozhatom. Az egyes szaklapokat már e munkában felemlitettem: a Gutenberg, Typographia, Nyomdászok Közlönye (1883), melynek Pusztai, majd Ács Mihály volt a szerkesztője. Ezután keletkezett a Magyar Nyomdászat (1888) Pusztai Ferenc, a Grafikai Szemle (1891) Tanay József szerkesztésében, a Grafikai Közlöny (1883), a Graphica (1883, ujból 1893). A szakmunkákból itt első sorban az évkönyveket és a nyomdászai technikájára vonatkozó önálló munkákat kell felemlitenem: a Magyar nyomdászok évkönyve (1883, 1887–1910), a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők évkönyve (1890–1891), a Nyomdász-Évkönyv és Utikalauz (1899–1912), melyekben tömérdek és nagyrészt igen magvas szakközlemény látott napvilágot, azután az önálló munkák közül Imreh Sándor: Gyakorlati utasitások (1879), Szükséges-e a kötjel használata (1886); Barkó-Kovács A.: A hangjegyszedés (1889); Bóna J. Károly és Nánay János: Közhasznu nyomdai kalauz (1884); Ruzicska Gyula: A nyomdászat (1897), Hasznos tudnivalók (1895), A cinkmaratás (1899); Grócz Ernő: A betüszedés kátéja (1897 és 1899); Frecskay János: A könyvnyomtatás (1898); Novitzky N. László: Der Satz des Ungarischen (Leipzig 1894); Tschutschegg Vince: Die Zeitungsarbeit (Leipzig 1893); Mederschitzky József: A papirtömöntés (1890), A galvanoplasztika (1890); Frecskay: A fametszés, formametszés, rézmetszés (1898); Rejtő Sándor: Papirvizsgálatok (1894); Frecskay János: Mester-szótár; Pusztai Ferenc: Nyomdászati enciklopédia (1902); Czakó Elemér: A könyvnyomtatás és könyvdiszités iparművészete (1901); Augenfeld M. Miksa: A könyvnyomda (1902), A mesterszedés; Fuchs Zsigmond és Novák László: Szines festékek a nyomdászatban (1903); Frank Lajos: Az idegen szavak elválasztásáról (1904); Tanay József és Novák László: Könyvnyomdászok szakköre szaktanfolyamának értesitője 1904/1905; Butkovszky Bertalan, Mitterszky József és Löwy Salamon: Mit kell a könyvnyomtatónak rajzolni tudni (A mértani rajz. A szabadkézi rajz. A nyomdai vázlatkészités); Frank Lajos: A szedőgépek (1905); A budapesti gépmesterek és nyomók köre „Szakbizottsági Értesitő”-je (az első szám 1903-ban jelent meg; 1904-ig Clement János, 1905-től Janovszky János, 1906-tól 1907-ig a szakbizottság szerkesztette); Wózner Ignác, Pavlovszky J. Alajos és Durmits Imre: A betüszedés elméleti és gyakorlati kézikönyve (1905).

A legmonumentálisabb magyar szakkönyv azonban ezideig kétségen kivül a Magyarországi gépmesterek és nyomók köre által, 25 évi fennállása alkalmából kiadott és Fuchs Zsigmond által irt „A gépterem” cimü munka, mely a nyomtatási technika és nyomdai gépszerkezettan összes fázisaival megismerteti a tanulni vágyó kollégákat. Ezenkivül igen magvas, tömör szakközlemények jelentek meg a szaktanfolyamokról kiadott Értesitőkben, melyekben az előadott tananyag reprodukáltatott.[320] 1909-ben jelent meg Kner Imre kis munkája a Szinharmóniáról és 1911-ben Gondos Ignác: A Kereskedelmi Nyomtatványok cimü könyve.

[320] A Könyvnyomdászok szakköre szaktanfolyamainak Értesitője 1904–1905 és 1905–1906. Szerkesztik Tanay József és Novák László és a Könyvnyomdászok szakköre továbbképző tanfolyamai 1907–1908. évi Értesitője. Szerkesztette Augenfeld Miksa és Barta Ernő.

A nyomdászat történelmét tárgyaló irodalom szintén igen nagy terjedelmű; 1866-tól 1911-ig több száz szaktörténelmi cikk jelent meg a nyomdászati szaklapokban, Évkönyvekben és könyvészettel foglalkozó tudományos folyóiratokban. Ennek az irodalmi szaknak már 1866 előtt is voltak művelői. A nyomdászat történelmével különösen Firtinger Károly foglalkozott nagy ambicióval és szép eredménnyel s önálló műve: Ötven év a magyar könyvnyomtatás közelmultjából 1900-ban jelent meg. Kivüle még Tanay József, Novák László és Novitzky N. László foglalkoztak a könyvnyomtatás és a vele rokonszakmák történetével.[321] A szaktanitással kapcsolatban meg kell emlitenem az önképző-osztály és később a szakegyesület által évenként rendezett francia, angol, német és ujabban az esperanto, valamint a gyorsirási és könyvviteli kurzusokat, melyek érdekében egykor az önképző-osztály s jelenleg a szakegyesület igen sok anyagi áldozatot hozott és hoz.

Elősegitették a műizlés fejlesztését a szaklapok és évkönyvek műmellékletei, valamint a nyomtatványkiállitások, melyeket a Gépmesterek köre, de legfőként a Szakkör és egyesek időközönként rendeztek.

A magyar könyvnyomtatás technikai irodalma, melynek javarésze az utóbbi két évtizedre esik, oly nagy, hogy ehhez megközelitőt egyik iparágnál sem találunk. Mielőtt a magyar könyvnyomtatás szakoktatásáról és szakirodalmáról szóló fejezetet lezárom, elismeréssel kell adóznom azoknak a kollégáknak, akik másfél évtized alatt a magyarországi könyvnyomtatói gárda szakképzését, mint szaktanitók előmozditották.[322]

Testvéregyesületek

A segélyző-egyesületen és a szakegyesületen, mint a két legnagyobb intézményünkön kivül még sok különféle egyesületünk van, melyek kiegészitő részeit képezik a nagy nyomdászszervezetnek. Ezekről már röviden több izben is megemlékeztem. Most még csak az országos szervezettel birókról kivánok röviden pótlólag megemlékezni. (A Szakkörről már több helyen volt szó.)

A *Budapesti gépmesterek és nyomók köre* megalakitása ügyében 1882 november 26-án tartatott meg az első értekezlet, melyen Fuchs Zsigmond meghivására Krause J., Hoffmann K., Mussil A., Bauer F., Lang J. és Aigner József jelentek meg; a kis és lelkes társaság kimondta a Budapesti gépmesterek és nyomók körének megalakitását és december 17-én

[321] A könyvnyomdászat technikai irodalmának 1904-ig terjedő bibliográfiáját Tanay József közölte a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1905. évfolyamában, hol az egyes szaklapokban és évkönyvekben megjelent szakcikkek szerzők és cimek szerint vannak felsorolva. Ugyanezen irodalom bibliográfiáját kiegészitő dolgozat Novák Lászlótól a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1906. évfolyamában jelent meg

[322] Mint előadók szerepeltek hosszabb-rövidebb ideig 1904–1911-ig: Novák László, Nádor Lajos, Butkovszky Bertalan, Grócz Ernő, Augenfeld Miksa, ifj. Aigner Antal, Lőwy Salamon, Fuchs Zsigmond, Tanay József, Kún Kornél, Brinner József, Müller Ignác, Novák Alajos, Prüner Arnold, Horváth Alajos, Stefáni József, Faltusz Ede, Radnai Mihály, Spitz Adolf, Stalla Márton, Szauer Adolf, Mitterszky József, Bauer Henrik, Hoffmann Antal, Janovszky János, Novák József, Szabó Róbert, Wanko Vilmos, Bauer Ferenc, Morócz Jenő, Salamon József, Littauer Lipót, Rasofszky Andor, Steinherz Miklós, Gondos Ignác, Szilágyi József, Schwartz Ármin, Werth László, Greff Antal, Arányi Vilmos, Walter Emő, Klein Artur, Rosenberg Aladár, Pollák Simon, Hock Károly, Balázs Károly, Schornstein Jakab, Alpár Sándor, Herzog Salamon, Herbst Samu (cinkografia), Paray Illés (galvanizálás), Herzog Mór (betüöntés), Leitner Rudolf, Jánosi Péter, Spiegel Lipót, Burgheim Károly.

megválasztották az előkészitő bizottságot, melynek Urschitz Jakab elnöklete alatt Fuchs Zsigmond jegyző és Lang J., Kalhanek R., Mussil A., Aigner J. és Krause J. lettek tagjai. December 24-én általános gépmester-gyülés hivatott egybe, melyen elfogadtattak az alapszabályok. Az alakuló gyülés 1883 január 28-án tartatott meg, melyen kimondatott a kör megalakulása s megválasztatott a tisztikar.[323]

Az egyesület bevezette a munkaközvetitést, könyvtárt létesitett, vitaestélyeket rendezett az egyes szakkérdésekről. 1883-ban a közgyülés kimondta, hogy egy munkanélkülieket segélyző pénztár alapitandó, melyből a segélyezés 1884 január 1-én veszi kezdetét. A segély összege nős tagok részére heti 1 forint 50 krajcárban, nőtlenek részére 1 forintban állapittatott meg. Segélyben csak azok a tagok részesültek, kik a segélyző-egyesületnek is tagjai voltak. A kör alapszabályai 1884 április 20-án jóváhagyási záradékkal ellátva visszaérkeztek, az augusztus 24-iki rendkivüli közgyülés azonban az alapszabályokat módositotta s a munkanélküliségi segélyre vonatkozó pont beszurásával ujra felterjesztette a miniszterhez. Az egyesület rokkantsegélyző szakosztállyal is birt, melynél 10 évi tagság után havi 3 forintban volt a segély megállapitva; ezt az 1888. évi közgyülés minden számitás nélkül 5 forintra emelte fel, a tagdij ezzel szemben pedig csak heti 3 krajcárral emeltetett. Az 1889. évi április hó 13-iki választmányi ülés kimondta, hogy heti 8 forintnál alacsonyabb munkabér mellett dolgozó nyomók nem lehetnek a kör tagjai, pedig hát inkább arra kellett volna törekedni, hogy magasabb fizetést kaphassanak. De akkor még egész más világnézet uralta a helyzetet s a Gépmesterek köre ugy határozott, hogy „gépmesterek és nyomók részére nem létezik árszabály, mert munkaerejét mindenki képességeinek megfelelően bocsáthatja áruba”. A kör akkori vezetősége nagyrészt jól dotált főgépmesterekből állott, akik nem igen törődtek a többiek anyagi helyzetével. A civakodások persze itt is fel-felbukkantak épp ugy, mint az anyaegyesületnél s derűvel boru váltakozott.

Az 1889. rendkivüli közgyülés végre, miután a főnökök a benyujtott árszabályt – mint erről már más fejezetben megemlékeztem – visszautasitották, kimondta, hogy gépmester heti 12 forint fizetést köteles magának biztositani; ujonnan felszabadultaknak pedig egy éven belül heti 10 forint fizetés jár. 1891-ben egy külön segélyző alapot létesitett a kör, melyhez egyenként és hetenként 1 krajcárral járultak a tagok. 1895-ben a kör a segédmunkások és munkásnők közvetitését a szakegyesületre ruházta át. Az 1895 október 13-iki általános gyülés kimondta, hogy ezután a gépmesterek nem külön, hanem a szedőkkel együttesen szállanak sikra anyagi érdekeik megvédéséért. 1898-ban a közgyülés „próbaképpen” havi 7 forintra emelte fel a rokkantsági segélyt, a munkanélküliségi segélyt pedig heti 2 forint 50 krajcárról 4 forintra, nyolc hétig tartó segélyezéssel. Ez a „próba” persze csütörtököt mondott. 1889-ben bevezette a kör az átutazási segélyt, mely kölcsönösségben álló egyletek tagjai részére 2 forintban volt megállapitva. Az 1900 februárban tartott gyülés a bajok orvoslására kimondta, hogy a tagdij heti 40 fillér, a munkanélküliségi segély 91 napig napi 90 fillér; a rokkantsági segélynél pedig behozták az osztályozást (6 héten belül belépők részére 10 év, később belépettek részére 15 év), a munkanélküli segélynél szintén bevezettetett az osztályozás (52 hét és 104 heti befizetéssel). 1901-ben Clement János kolléga a kör országositása mellett szállt sikra a Typographiában, de ez az eszme csak egypár év előtt válhatott valóra. 1905-ben a kör felhivást intézett a vidéki gépmesterekhez, a körbe való belépésre buzditván az illetőket. Az országositás eszméjét az 1905. évi közgyülés elvben elfogadta és 1903-ban a rokkantsági segélyt hetisegéllyé változtatta át, az érvényben volt havi 14 korona helyett heti 4 korona segélyt állapitván meg. A tagdij ezzel szemben heti 50 fillérre emeltetett fel. A Münchenben

[323] Elnök Protschko Mihály, alelnök Hoffmann Kelemen, jegyzők Fuchs Zsigmond és Korcsmáros Ferenc, pénztáros Mihalkovics Ferenc, könyvtáros Bauer Ferenc; választmányi tagok Stagl Rezső, Krause József, Hell Ferenc, Brichta Kálmán, Kalhanek Rezső, Aigner József.

1904-ben tartott nemzetközi gépmester-kongresszus kimondta, hogy a gépmesterkörök mindenütt harci szervezetekké alakitandók át. A körnek ilyenformán a rokkantsági segélyt ki kellett volna kapcsolnia hatásköréből; miután azonban a Magyarországi munkások rokkant- és nyugdijegyletével erre vonatkozólag folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre, elhatározta a kör választmánya, hogy ezt a segélyezési ágat továbbra is fentartja. 1906 december 30-án a kör a szakmunkások közvetitését is a szakegyesületnek engedte át. Az országositott egylet alapszabályait az 1907 októberi rendkivüli közgyülés elfogadta s miután az uj alapszabályok 1910-ben jóváhagyattak, az egyesület azóta, mint a *Magyarországi* gépmesterek és nyomók köre, még hathatósabban küzd tagjai anyagi és szellemi érdekeinek előbbreviteléért. Fennállása óta összes bevétele 136.311,37, összes kiadása 105.076,33, vagyona pedig 31.235,04 korona.

***

A szállóegyesület. A magyarországi és budapesti utasszállók ügyének megoldása évek óta sok gondot okozott az egyesület vezetőségének; Magyarország első sorban mezőgazdasági és nem ipari állam, ennek következtében a szállóügy rendezése a helyi viszonyoknál fogva a legtöbb esetben elhárithatatlan akadályokba ütközött, mert egy kifogástalan szállót csak egyesületi költségen lehetett volna berendezni s ez nagy összegeket emésztett volna fel. Más ipari államokban, pl. Németországban, hol az utasok nagy számára való tekintetből minden városban van rendes szálló, ez a kérdés már régen teljesen kielégitő módon rendeztetett. Akit a mai társadalmi berendezés arra kényszerit, hogy munkaalkalom hiányában városról-városra vándoroljon, az ebben a szomoru kényszerhelyzetben jogot formálhat kollégái istápolására. E feladat vezette annak idején azokat, kik az utasszállók ügyének rendezését sürgették a Typographia hasábjain (Bogár Ignác, Werner Jenő stb.) 1907-ben egy-egy cikk heti 4, illetve 2 filléres kötelező befizetéssel egy külön alap létesitését ajánlotta. Nemsokára ezután, 1908 január hó 26-án már megalakult a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szállóegyesülete és alapszabályai háromszori visszautasitás után 1909 októberben hagyattak jóvá. Az egyesület célja a Magyarországon munkaszerzés végett utazó nyomdai és betüöntődei munkások részére minden egészségügyi követelménynek megfelelő dijtalan szállást nyujtó helyiségek berendezése és azok fentartása. E célját az egyesület erejéhez képest egyelőre Budapesten és később fokozatosan az ország nagyobb városaiban és utazási gócpontjaiban teljesiti. Célját képezi még az egyesületnek az utazók ellátása és felruházása. A tagdijak nagyságát időről-időre a közgyülés állapitja meg.

Az alakuló gyülés 1908 január 26-án és folytatólagosan február 9-én tartatott meg, melyen megválasztották az egyesület első rendes tisztikarát.[324] A segélyző egyesület választmánya 1908 március havi ülésében évi 2000 korona szubvenciót szavazott meg a szálló-egyesület részére. A szálló az Üllői-ut 52/A. szám alatti házban 1908 május 29-én nyittatott meg. Az utasok befogadására 4 szoba, fürdő, társalgó és megfelelő mellékhelyiségekből álló lakás szolgál, összesen 20 ággyal. Ezenkivül egy izzó-légdezinfektorral is fel van szerelve. A társalgóban több lap és egy kisebb könyvtár áll a szállót igénybevevő kollégák rendelkezésére. Az utasok szükség esetén ruhát, fehérneműt, cipőt ezenkivül vacsorát és ebédet kapnak. Céljához mérten az egyesület az utóbbi években hozzáfogott a vidéki szállók ügyének rendezéséhez, s Győrben 10 ággyal és fertőtlenitővel, később még Nagykanizsán két ággyal és legutóbb Pozsonyban az egyesület házában 10 ággyal rendezett be minden tekintetben megfelelő szállókat. A kassai kollégák 1910-ben szintén egy a budapestihez hasonló szállót rendeztek be. Hogy a szállót mily erősen veszik igénybe az utasok, ez az ezen egyesület által kibocsátott kimutatásból látható. Az 1908–1911-ig terjedő időben összesen 1866 utas, 9235 esetben

[324] Az egyesület első tisztikara a következőkből állott: Elnök: Pollák Simon. Alelnök: Lukács Ármin. Pénztáros: Neumann Ede. Ellenőrök: Blumenthal Oszkár és Goldberger Ármin. Jegyző: Grünhut Jakab.

(napig) vette igénybe a szállót és ezeknek 4669 ebéd, 5750 vacsora és 1070 darab ruhanemű szolgáltatott ki s az egyesület kiadása 1908 január hó 18-tól, az első befizetés keltétől, 1911 december hó 31-ig 35.718 korona 26 fillért tett ki. E számok minden más érvnél hathatósabban igazolják ezen kollégiális intézmény működését és szükségességét.

A *Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők jótékonysági köre* alakitását, melyről már egyszer emlitést tettem, Balázs Károly szaktárs penditette meg 1882 junius 11-én tartott formális értekezleten, amikor megalakult az ideiglenes vezetőség és elhatározták, hogy az alakuló-közgyülést junius 25-én tartják meg. Azelőtt a budai Typographia-Dalkör tartott karácsonyfa-ünnepélyeket, melyeken a nyomdászárvákat megvendégelték és megajándékozták. Ez adta a Jótékonysági kör megalakitásához az eszmét. A körnek első elnöke Bródy Sándor lett; az első gyűjtés 102 forint 1 krajcárt eredményezett s az első segélyben Tácz szaktárs részesült 1882 október 8-án. Emlitésre méltó körülmény még az is, hogy kezdetben a kör hivatalos nyelve német volt és csak az 1883. évi február hó 25-én tartott rendes évi közgyülésen lett az első magyar jegyző megválasztva. Főcélja volt az özvegyek istápolása és az árvák felruházása. Az ehhez szükséges összeget a gyüjtőiveken befolyt adományokból fedezték, de miután az árvák szaporodásával ez mindinkább elégtelennek bizonyult, a hiányzó összeget mulatságok jövedelmeiből kellett pótolni. Sok éven át a hires paraszt-bál volt a körnek legfőbb jövedelmi forrása; később a János-ünnepélyek pótolták a gyűjtésekhez hiányzó összegeket. Az 1895 január 14-iki választmányi ülésen Concha Károly elnök bejelentette, hogy gyüjtőivén a „Demokrácia" szabadkőmüvespáholy és Menyhért Vilmos 100–100 forintos adománya szerepel, kik ezt oly megjegyzéssel adták, hogy az mint alapitvány kezeltessék. Az 1896 április 26-iki választmányi ülés elhatározta, hogy ez az adomány ezentul „Ösztöndij" cimen kezeltessék s minden évben 100 forinttal gyarapittassék mindaddig, mig csak az 1000 forintot meg nem haladja; ennek elérése esetén annak kamataiból egy-egy törekvő nyomdászárva támogatandó. Özv. Stéger Karolina temesvári nyomdatulajdonosnő 1901-ben 600 koronát hagyományozott a körnek. A kilencvenes években a Jótékonysági kör évenként 20–25 árvát küldött a szünidei gyermektelepekre, később azonban ezzel, különféle akadályok miatt, fel kellett hagynia.

Ez az intézmény igen sok özvegyet s még több árvát gyámolitott, igen sok betegségben sinylődő és munka nélkül levő kollégát segélyezett, egyszóval a rendelkezéséhez álló eszközökhöz képest becsülettel meg is felelt hivatásának. A kör évenként körülbelül 13.000 koronát fordit a szükségbe jutott kollégák s az özvegyek és árvák segélyezésére s fennállása óta 114.102 koronát fizetett ki tisztán segélyekre és összesen 3171 árvát részesitett pénzbeli segélyben és látott el részben téli ruhával. 1911 december 31-én 8480 korona 53 fillér vagyona volt.[325]

---

[325] *A korrektorok köre* ügyében 1908 október 11-én volt az első értekezlet, melyet az Athenaeum-, Franklin- és Részvény-nyomda korrektorai hivtak egybe. Az ezen alkalommal megválasztott kilenc tagból álló bizottság az előmunkálatok elvégzése után november 29-én egy ujabb értekezletet hivott egybe, mely jóváhagyta az előterjesztett alapszabálytervezetet. A tagdij heti 10 fillérben, a beiratási dij pedig 50 fillérben állapittatott meg. Az alakuló-gyülés december 20-án tartatott meg. A kör alapszabályait másodszori felterjesztés után a belügyminiszter 1909 szeptember hónapban hagyta jóvá. Első tisztikara a következőkből alakult meg: elnök Schwind Béla, alelnök Radnai Vilmos, pénztáros Bozsik István, ellenőr Román Antal, magyar jegyző Grócz Ernő, német jegyző Szende Lajos. Választmányi tagok: Arányi Vilmos, Bujnovszky Rezső, Hartmann József, Hitesi Lajos, Hülle Oszvald, Kis Dezső, Leitner Pál, Matkó Géza, Némethy Lajos, Schippert János. Számvizsgálók: Fally Henrik, Neumann Ede és Major István. A kör vagyona 1911 december 31-én 1205,73 korona.

Az 1912. év elején a Pallas-Tornaklub általános jellegű sportegyesületté alakult át és a Nyomdászok Testedző Egyesülete cimet vette fel, ezáltal alkalmat adott az összes sportot üző szaktársak tömörülésére. A klub első tisztikara a következő kollégákból alakult: Elnök Morócz Jenő, titkár Silmann Áron, pénztáros Gavrancsits Ljubomir. Van még ezeken kivül egy nyomdász-turistaegylet is, mely 1910-ben alakult.

A segélyző-egyesület 1902-től 1911-ig

A Typographiának, mint egyesületi közlönynek a hatóság által történt beszüntetése folytán az a helyzet állott elő, hogy a lapot sokan egyáltalán nem vették, ami a szervezetre erkölcsileg rendkivül káros hatással volt, attól eltekintve, hogy egyeseknek ez a magatartása a szervezetnek nagyobb anyagi károsodását vonta maga után.

A segélyző-egyesület 1902 április havi rendes évi közgyülésén elfogadtatott Peidl Gyula azon inditványa, hogy a Typographia minden egyesületi tagra kötelező s az ugyanezen év augusztus 24-iki rendkivüli közgyülés azt a határozatot hozta, hogy a választmány szerződésileg köteles arról gondoskodni, hogy a lapot mindenki dijtalanul kapja. Egyidejűleg a tagdij 1 korona 60 fillérről 1 korona 80 fillérre emeltetett fel.

Ez a közgyülés foglalkozott ismét a hivatalnokok szolgálati szabályzatával, de azt levette a napirendről és elfogadta a tagok befizetett heteinek kimutatására vonatkozó inditványt. Ebből, de különösen a kötelező Typographiára vonatkozó határozatból kifolyólag ismét két pártra szakadtak a kollégák. A kisebbség május hóban egy lapot inditott, mely a kibékülés után megszűnt.[326] Az augusztus havi rendkivüli közgyülés után, midőn a Typographiára vonatkozólag végleges határozat hozatott, végleg megszűnt az ellenzékeskedés a budapesti nyomdászok között. Az ezután néha felbukkant ellenzék csak egypár emberből állott.

A módositott alapszabályokat a választmány még 1902 szeptemberben felterjesztette a belügyminiszterhez, honnét azok nagy meglepetésre a következő leirat kiséretében érkeztek vissza:

> „102274/V. sz. Magyar kir. belügyminiszter. Budapest fő- és székváros közönségének. Folyó évi szeptember hó 12-én 166232. szám alatt hozzám felterjesztett iratok visszaküldése mellett értesitem a székesfőváros közönségét, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületének módositott alapszabályaira a következő észrevételek merültek fel: Az 1875. évi 1508. eln. sz. belügyminiszteri körrendelet mellékletének III. pontja értelmében munkásegyletek tagja csakis magyar honos lehet és idegen állam polgárai tiszteletbeli tagok csakis tudományos célu, közművelődési és irodalmi egyleteknél lehetnek, miért is az ezen rendelkezésekkel ellenkező intézkedések törlendők az alapszabályokból, valamint törlendők a 2. § *f)* pontjában foglaltak és az ezen ponttal összefüggésben levő összes intézkedések is, mert nemzetközi szervezkedésre vezethetnének, ami pedig meg nem engedhető. Végül a köz- és választmányi gyülések jegyzőkönyvének hitelesitési módja is megállapitandó. Budapest, 1902. évi december hó 20-án. A miniszter helyett Széll s. k. államtitkár."

[326] A lapnak Szabad Szervezkedés volt a cime; a másik párt ekkor ugyanily cimü lapot jelentett be a tanácsnál. Az előbbi cimet a lap nem használhatta s igy azt Szabad Typographiára változtatta. Összesen 17 szám jelent meg 1902 augusztus végéig és Stalla Márton szerkesztette. Ez volt utolsó összecsapása a régi és az uj hivatalos pártnak, mely után az előbbi végleg visszavonult, a fiatalabb, agilisabb erőknek engedvén át a teret. Alkalmi lapokról lévén szó, ez alkalommal megemlitem még az élclapokat is, melyek az utóbbi években keletkeztek. Utólag még a 70-es évek élclapjára, a „Mitrailleuse"-re akarok visszatérni: A „Mitrailleuse"-t Antensteiner és Anft kollégák szerkesztették és az előbbi volt a lap kiadója. Anft János ebben az élclapban kiméletlen szatirával támadt a renegátoknak. Anft 1873-ban Budapestről Wienbe utazott és ott is élénk tevékenységet fejtett ki. 1910 december 13-án halt meg 67 éves korában Innsbruckban. Az utóbbi évtizedben hosszabb szünet után – 1879 óta, mikor a Puccetti Károly által szerkesztett „Tenakulum" első száma megjelent, nem volt élclap – ismét egypár élclap jelent meg, melyek azonban csak addig voltak életképesek, amig a szaktársak közti veszekedések napirenden voltak. 1900 szeptemberben megjelent a Butkovszky Bertalan által szerkesztett „Kulacs", ez a lap 1902-ben megszűnt. 1902 április hónapban megjelent a „Nyomdászok élclapja", melynek László Vince volt a kiadója, s mely 1905 végén megszűnt. 1904 januárban megjelent a „Tenakulum", Wancsora István szerkesztésében, mely még ugyanazon év május végén megszűnt. 1902-ben megjelent a „Darázs", melynek Venkovits Károly és Clement János voltak szerkesztői. Ez a lap szintén rövid életű volt.

A választmány 1902 december 28-án egy bizottságot választott, hogy az egy, a miniszternek személyesen átnyujtandó memorandumban fejtse ki a miniszter által kivánt módositás tarthatatlanságát. A miniszter 1903. évi augusztus hó 8-án 4351/1903. szám alatti határozatával az alapszabályokat jóváhagyta és a választmány azokat szeptember 1-én léptette életbe.

Az ausztriai nyomdász-szövetség 1903 augusztus hóban a Gutenberg egy támadása miatt felmondta a kölcsönösséget; a választmány Peidl Gyula, Rothenstein Mór és Novitzky N. László kollégákat küldte Wienbe, hogy ezt az ügyet ott békés uton elintézzék. Utóbbi helyett, annak megbetegedése következtében Siegfried József kolléga utazott el. A kiküldött bizottságnak sikerült a felmerült incidenst kölcsönös szóbeli rektifikációval elintézni.

A módositott alapszabályok életbeléptetésével a választmánynak gondoskodnia kellett arról, hogy a Typographia, mint az egyesület hivatalos lapja[327] minden egyesületi tagnak dijtalanul kézbesittessék. A lap kiadóhivatalával kötött szerződés szövege – mely azóta minden alkalommal, midőn a lapot más kiadó veszi át, megujittatik –, a következő: „Szerződés, mely egyrészt a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete, másrészt a Typographia, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyesületeinek hivatalos közlönye kiadója között köttetett. 1. A fentemlitett egyesület megrendeli az ugyancsak fentemlitett lap kiadójánál a kiadásában megjelenő „Typographia" cimü hetilapot a munkában levő vagy más foglalkozásu egyesületi tagoknak, akik teljes heti illetéket (1 korona 80 fillér) fizetnek. 2. Minden egyes példányért és igy tagonként az egyesület 20 fillért fizet. 3. A leszámolás három hónaponként történik olyképen, hogy az egyesület három havi bevételéből egy kilencedrészt fizet a lap kiadójának. 4. Az egyesületnek ezzel a kötelezettségével szemben a kiadót a következők terhelik: *a)* köteles a nem teljes heti illetéket fizető tagoknak (betegek, munkanélküliek, rokkantak) a lapot dijtalanul adni, a fizető tagoknak azonban a fővárosban nyomdánként, a vidéken pedig városonként egy csomagban expediálni; *b)* a szerkesztési, kiadási és expediálási költségeket fedezni (irói tiszteletdij, postai portó stb.); *c)* ha az egyesület érdeke megkivánja, köteles a kiadó minden kárpótlás nélkül mellékletet adni. 5. Ez a szerződés mindannyiszor megujitandó, valahányszor az egyesület elnökségében változás történik, vagy a lap kiadási joga másra száll át."[328] A választmány szeptember havi ülésében kimondta, hogy a tagok befizetett hetei az Évi jelentésben feltüntetendők.

Az 1903. évi közgyülés végre elfogadta az évek óta huzódó szolgálati szabályzatot. Az ausztriai nyomdász-szövetség javaslatára a nemzetközi nyomdász-szövetséghez tartozó egyesületek kimondták, hogy csak azokat a kölcsönösség alapján belépni óhajtó tagokat ismerik el, akik elutazásuk előtt tagjai voltak a Könyvnyomdászok szakegyesületének.

Az 1904. évi közgyülés Kózol J. Antalt választotta meg az egyesület elnökévé, miután Czettel Gyula nem volt hajlandó az elnöki tisztséget ujra elvállalni. A közgyülés napirendjén volt az illetékek nyugtázása, az üdülőhely alapja javára fizetendő heti 6 fillérnek kötelezővé tétele; a 40, illetve 50 évig munkában állott tagoknak a befizetésre való tekintet nélkül és orvosi

[327] Ez a határozat az 1895. évi kongresszuson mondatott ki.

[328] A Typographia szerkesztőjévé a szeptember havi választás alkalmával Peidl Gyula, a Gutenberg szerkesztőjévé Rothenstein Mór választatott meg. A Gutenberg szerkesztőjét ez alkalommal választották meg *először* mint önálló szerkesztőt, országos szavazás utján.

A rendőrség egyébként még 1904-ben sem hagyta békében a Typographiát és julius 18-án Wolf Antal kollégánál házkutatást tartott, ami természetesen nem járt a kivánt eredménnyel, mert sztrájkpénzeket ott nem talált. A dolog egyébként egy vidéki (szegedi) feljelentés alapján történt, A rendőrség ugyanekkor tiltott gyűjtés cimén 30–100 koronáig terjedő pénzbirsággal sujtotta a szakegyesület választmányát; hiába igazolta a választmány, hogy a Typographia gyűjtéséhez semmi köze sincsen.

vizsgálat mellőzésével, a rokkantak állományába való felvétele; a munkanélküli segélynek bármely más városban való felvételéhez való jogosultság kimondása és Steiner Adolf nyugdíjának megállapitása. A gyülés azonban az inditványok felett napirendre tért és Steiner részére heti 16 korona nyugdijat, illetve rokkantsegély-pótlékot állapitott meg. Az Innsbruckban tartott osztrák nyomdászkongresszusra az egyesület képviseletében Rothenstein Mór küldetett ki. Az 1905 december 3-iki választmányi ülésen 21 pályázó közül Schwarz Ambrus választatott meg az ujonnan kreált hivatalnoki állásra.

Steiner Adolf egyesületi pénztáros 1904 julius hónapban nyugdijba ment. Helyébe a választmány már junius 5-én Siegfried Józsefet választotta meg pénztárossá.

Az 1905. évi segélyző-egyesületi közgyülés megint igen népesnek igérkezett, mert az inditványokkal kapcsolatban ismét a szokásos „hecc”-re volt kilátás és sajnos, a budapesti nyomdászokat egy idő óta csak ily dolgok tudták a közgyülés felé vonzani. A szolgálati szabályzat, melynek elkészitése már az 1897. évi debreceni kongresszuson kimondatott, sok viszontagság után módositás céljából ismét a közgyülés elé került. A másik fontos inditvány az ügyviteli szabályzat módositását célozta. Napirendre voltak még tűzve egy egyesületi ház épitésére és az egyesületi illetékek nyugtázására vonatkozó választmányi inditványok.

A gyülésen Pollák Simon elnökölt és a vidékről Arad, Brassó, Debrecen és Temesvár városok képviseltették magukat. A választmány a vita folyamán az ügyviteli szabályzatot levette a napirendről, a szolgálati szabályzatot ellenben módositotta. Lévai Soma a hivatalnoki állásoknak országos választás utján való betöltését inditványozta, ezt azonban a gyülés nem fogadta el. A május hónapi választmányi ülésen felolvastatott a pozsonyi egylet levele, melyben bejelenti, hogy julius hó 1-én csatlakozni fog az országos egylethez. Már az 1902. évi április 6-iki közgyülés 132 szavazattal 101 szavazat ellen kimondta a csatlakozást, de a dolog azóta huzódott. Az 1904. évi március hó 4-iki rendkivüli közgyülés 229 szóval kimondta a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének feloszlását. Ugyanekkor felszólittatott a fiumei egylet is, hogy mielőbb csatlakozzék, mert ellenkező esetben vele a kölcsönösségi viszony megszűntnek fog nyilvánittatni. A csatlakozás ügyében a Sopronban tartott nyugatmagyarországi nyomdászértekezletre a választmány Rothensteint és Novitzkyt küldte ki, hogy ott a csatlakozásra vonatkozólag a pozsonyi egylethez tartozó fiókok képviselőivel megállapodást létesitsenek. A szakegyesületet Peidl Gyula képviselte. Augusztus 1-én végre valóra vált a pozsonyi egylet csatlakozásának 17 év óta huzódó kérdése, miután a belügyminiszter 1905 május hó 20-áról keltezett 47.746/III. számu határozatával megengedte, hogy a pozsonyi egylet vagyona átadásával a miniszter által jóváhagyott feltételek mellett a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületéhez csatlakozzék. E feltételek a következők:

Budapest, 1904 augusztus 24.

A Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének, Pozsony.

Folyó hó 23-án tartott rendkivüli választmányi gyülésünk értelmében értesitjük Önöket, miszerint a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének egyesületünkbe való beolvadását elfogadjuk s a csatlakozás feltételeit a következőkben állapitjuk meg: A Pozsonyi könyvnyomdászok egyletének csatlakozása, illetve beolvadása esetén ezen egylet összes tagjainak a beteg-, munkanélküli-, özvegy- és árvasegélyek tekintetében ugyanazon jogokat nyujtjuk, melyeket alapszabályaink 13., 32., 33., 34., 38., 41. és 46. szakaszai a segélyekre nézve saját tagjainknak is biztositanak. A rokkantsegélyt illetőleg alapszabályaink 26., 27. és 29. szakaszai mérvadók azzal a kikötéssel, hogy a 31. § értelmében az 1899 május 1-je után belépett tagok, ha azok nem közvetlen a felszabadulásuk utáni négy héten belül léptek a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletébe, a II. osztályu tagok közé fognak soroztatni.

A választmány megbizásából, tisztelettel: *Pollák Simon*, I. alelnök, *Novitzky N. László*.

A pozsonyi egylet feloszlatását kimondandó rendkivüli közgyülés 1905 julius hó 30-ára hivatott egybe és ezen az országos egyesület képviseletében Peidl Gyula, Novitzky László és Siegfried József jelentek meg. Hampel Mihály, a pozsonyi egylet elnökének a csatlakozásra vonatkozó jelentése után bejelentette a választmány lemondását, mely történelmi aktus után az országos egyesület részéről kiküldött bizottság hivatalosan is átvette a volt pozsonyi nyomdászegylet vagyonát. Erről a következő okmány tanuskodik:

> *Jegyzőkönyv,* felvétetett 1905. évi augusztus hó 1-én a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületébe történt beolvadása alkalmából.
>
> Jelen vannak: Peidl Gyula, Novitzky N. László és Siegfried József, a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete képviseletében és Hampel Mihály, Korunka István és Löwy Samu, a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egylete képviseletében.
>
> Tárgy: A volt Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egylete vagyonának átvétele. A pozsonyi nyomdászegylet jelenlevő képviselői átadják a volt pozsonyi nyomdászegylet aktiv és passziv vagyonát feltüntető, 1905 január 1-től 1905 junius 30-ig szóló félévi mérleget, mely szerint az egylet vagyona:
>
> Aktiva: A Duna-utca 55. sz. ház 82.000 korona becsértékben, 2 darab 4%-os magyar korona-járadékkötvény összesen 300 korona névértékben, készpénzben 42 korona 18 fillér.
>
> Passziva: Betáblázott amortizációs kölcsön: 26.772,73 korona, kölcsön a Schreiber-Wigand-alaptól 3000 korona és 691,27 korona deficit.
>
> Ezen mérlegszerű vagyon átvételét a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete jelenlevő képviselői elismerik, minek megtörténtét jelen jegyzőkönyvben saját aláirásukkal igazolják.
>
> Kelt Pozsonyban, 1905. évi augusztus hó 1-én.
>
> *Peidl Gyula* I. alelnök, *Siegfried József* pénztáros, *Novitzky N. László* ellenőr, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete képviselői, *Hampel Mihály* elnök, *Kowarik K. Fülöp* alelnök, *Korunka István* pénztáros, *Löwy Samu* gondnok, mint a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egylete képviselői.

A pozsonyi egyletnek az átadás napján 312 tagja volt, ezek között 7 rokkant és 25 év alatt 182.801 koronát fizetett ki segélyekre és önképzésre.

A fiumei nyomdászegyesület 1896-ban a dalmáciai nyomdászegylet buzgólkodása folytán alakult meg. Mazzanti szaktárs, a dalmáciai egyesület elnöke, 1896-ban Fiuméba rándult és az ottani kollégákat egy értekezletre hivta össze, mely alkalommal azokat egy egyesület alakitására buzditotta. Az értekezleten az összes fiumei kollégák megjelentek és az ülés egy előkészitő bizottságot választott, melynek Barbis János[329], Quaranti és Greiner kollégák voltak tagjai. Szeptemberben a bizottság gyülésre hivta meg a fiumei nyomdászokat, melyen elfogadták az alapszabályokat és egyuttal kimondták, hogy minden tag köteles heti 10 krt az előleges költségekre és az alapra befizetni. Ebből fedezték az utasoknak fizetett 1 frt helyi viatikumot is. Az 1896 októberben jóváhagyás végett beküldött alapszabályok háromszori visszautasitás után végre 1899 szeptemberben jóváhagyattak. Az egyesület szeptember hónapban tartott alakuló gyülése, melyen negyven tag vett részt, kimondta, hogy a befizetés október 1-én veszi kezdetét. 1900-ban a tagdijat heti 60 fillérre, a munkanélküli segélyt pedig napi 2 koronára emelték fel. 1901-ben történt az első kisérlet arra, hogy a fiumei egyesület a Magyarországi könyvnyomdászok segélyző-egyesületéhez csatlakozzék, de akkor ez nem

[329] Az adatokat Barbis Giovanni kollégától, az alapitók egyikétől kaptam.

sikerült.[330] A fiumeiek ekkor bővitették a segélyezési osztályokat és 1902-ben megalakitották a betegsegélyezési osztályt és ebből a célból a tagsági dijat heti 1 koronára és a munkanélküliségi segélyre való jogosultság időtartamát 91 napra emelték fel; a táppénznél a segélyezés idejét szintén 91 napban s napi 1 korona 60 fillérben állapitották meg. Elutazási segély cimén a munkanélkülieknek egy összegben azokat a napokat fizették ki, melyekre az illetőnek a 91 napon belül még joga volt.[331] Az elhalt tag családjának 80 korona temetkezési összegre volt joga. Az 1902-ben jóváhagyás végett felterjesztett módositott alapszabályokat a miniszter csak 1905-ben hagyta jóvá. 1904-ben ujra kisérlet történt a csatlakozásra, de ez a törekvés akkor sem sikerült.

A fiumei egyesülettel különben már néhány év óta tárgyalt az országos segélyző-egyesület a csatlakozást illetőleg és dacára annak, hogy ezen egyesületnek nem volt tagjai arányához oly nagy vagyona, mint a pozsonyi egyesületnek, ez a kérdés egyrészt nyelvi nehézségek, másrészt pedig a fiumei tagokra a csatlakozás által háramló magasabb tagsági dij miatt csak a nemzetközi nyomdásztitkárság pressziója folytán vált lehetségessé. Mivel az országos segélyző-egyesületet a vidéki egyesületek csatlakozásánál tisztán csak a szervezet egyöntetű kiépitése vezette, a csatlakozásnál nagyobb anyagi áldozatoktól sem riadt vissza, hogy a vidéki nyomdászokat egy hatalmas táborban egyesithesse. A csatlakozás előkészitésére, miután ez a dolog már ugy az ausztriai, valamint az 1901. évi luzerni nemzetközi nyomdászkongresszuson is szóba került, az országos segélyzőegyesület választmánya 1901-ben egy három tagból álló bizottságot küldött ki oly célból, hogy az a fiumei egylet átirata értelmében egy inditványt terjesszen elő. A megkezdett tárgyalások azonban akkor ismét félbeszakadtak.

Az 1902 október havi választmányi gyülés kimondta, hogy 1903-tól kezdődőleg a Fiumébа utazó egyleti tagok kötelesek a fiumei egyesületbe belépni. 1904-ben megbizta a választmány Novitzkyt, hogy a fiumei egyesülettel a választmány nevében ujabb tárgyalásba bocsátkozzék. A fiumei egyesület augusztus 12-én válaszolt az átiratra és válaszában bizonyos feltételek kikötését és bővebb információkat kért. A választmány augusztus hó 23-iki rendkivüli ülésében tárgyalta a fiumeiek átiratát és arra vonatkozólag a következő határozatot hozta: Az országos segélyző-egyesület ugyanolyan jogokkal veszi át a fiumei egyesület tagjait, mint amilyen jogokkal az átlépés alkalmával saját egyesületükben birtak. A csatlakozás első évében a fiumeiek annyi ideig részesülnek segélyben, mint ameddig érvényben levő alapszabályuk ezt előirja és pedig táppénzt 26, munkanélküli segélyt 91 napig kapnak. A rokkantsegélyre vonatkozólag pedig, miután a fiumei egyesületnek nem volt ilyen segélyezési osztálya, ugy határozott a választmány, hogy a 3397 korona vagyon átvétele ellenében az egyesület; tagjainak a rokkantpénztárba is beszámitja a fizetett heteket. Az országos egyesület tehát a lehető legkedvezőbb feltételeket szabta a fiumei kollégáknak, ezek azonban szeptember havi gyülésükön a csatlakozásra vonatkozó inditványt elvetették. A segélyző-egyesület erre, miután az 1901. évi luzerni kongresszus már kimondta a csatlakozás kötelezettségét, átirt a nemzetközi nyomdásztitkárságnak, hogy az saját hatáskörében intézkedjen a kölcsönösség megszüntetése ügyében. A nemzetközi nyomdásztitkárság ujabbi intervenciója folytán a Societa Tipografica Fiumana hajlandónak nyilatkozott a csatlakozásra és a választmány, a nemzetközi nyomdásztitkárság augusztus 14-iki átirata következtében, 1905 szeptemberben Rothenstein Mór választmányi tagot küldte ki Fiumébа az ujabbi tárgyalások megkezdésére,

[330] A fiumei nyomdászegyesületet a nemzetközi nyomdásztitkárság 1901-ben teljesen különálló egyesületnek ismerte el s ennélfogva vele a többi nyomdászegyesületek is kölcsönösségi viszonyba léptek. Ez a körülmény azután ismét megnehezitette a csatlakozást ez időtől kezdve, mert Fiumébа utazó tagjaink is kötelesek voltak az ezen egyesületbe való belépésre. Azelőtt ugyanis direkt Budapestre fizették ott dolgozó tagjaink illetékeiket.

[331] Ha például 30 napi segélyt vett fel, akkor elutazásakor még 122 koronát.

mely alkalommal az egybehivott rendkivüli gyülés végre elvben kimondta a csatlakozást. A választmány képviseletében novemberben Peidl, Novitzky és Siegfried küldetett Fiuméba, hol a rendkivüli közgyülés heves vita után kimondta a fiumei nyomdászegyesület feloszlását és összesen 74 tagjával a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületébe való beolvadását. December 1-től a fiumei kollégák már az országos egyesületbe fizették illetékeiket. A november 27-én átadott vagyon összege 4748 korona 32 fillért tett ki.

Az ügyviteli szabályzatot a választmány 1905-ben a követelményeknek megfelelően módositotta; az október 8-iki rendkivüli közgyülés azonban a módositásokat elvetette. Ugyanilyen sorsra jutott az illetékek egyéni nyugtázása érdekében inditott mozgalom is; a rendes évi közgyülés kimondta, hogy a választmány a határozatnak három hónap alatt tegyen eleget. Miután azonban a határozat kivihetetlennek bizonyult, a választmány szeptemberben rendkivüli közgyülést hivott egybe, melyen bejelentette, hogy egyrészt technikai, másrészt pénzügyi szempontból kivihetetlennek tartja a közgyülés határozatát. A gyülés nagyobb vita után a határozatot ennélfogva semmisnek nyilvánitotta.

A szebeni nyomdászegyesület csatlakozása érdekében már régebben történtek kisérletek, melyek azonban mindannyiszor eredménytelenül végződtek. Csak 1905-ben sikerült a régesrégen abban maradt tárgyalásokat ujra meginditani, melyek eredményeként az országos egylet 1906 december 2-án tartott választmányi ülése a következő határozatot hozta:

> 1. A Hermannstädter Buchdruckerverein összes ezidő szerinti tagjai az átlépés napjáig ezen egyesületnél befizetett hetek beszámitásával vétessenek át a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületébe.
>
> 2. A Hermannstädter Buchdruckerverein ezidő szerinti rokkantjai és árvái a csatlakozás után ugyanoly összegű segélyeket kapnak, mint amilyeneket jelenleg a szebeni egylettől kapnak.
>
> 3. A csatlakozás napjától számitott két éven belül rokkanttá nyilvánitott szebeni tagok két évig csak oly magas rokkantsegélyt kapnak, amennyi nekik a szebeni egylet alapszabályai értelmében járna. Két év eltelte után a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete alapszabályaiban előirt segélyt kapják. A csatlakozás napjától számitott két év letelte után rokkantakká nyilvánitott tagok azonnal a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete alapszabályai szerint fognak segélyeztetni.
>
> 4. Egyéb alapszabályszerü segélyekre az átlépő tagok a csatlakozás napjától kezdve azonnal jogot szereznek. A szebeni egylet azon óhaja, hogy az *összes* átlépő tagok befizetései 1885 január 1-től számittassanak, nem teljesithető.

A nagyszebeni egylet 1907 februárban irt viszonválaszában azt kérte, hogy a kétévi várási idő a rokkantaknál elengedtessék, a rokkantállományban levő egy rokkant, átlépéskor 14 korona segélyben részesüljön és valamennyi tag I. osztályu tagnak tekintessék. A választmány azt határozta, hogy valamennyi átlépő tag I. osztályba sorozandó, egyébként, amennyiben az alapszabályban előirt heteiket befizették, valamennyien jogot szereznek az előirt segélyekre. 1907 november hónapban leérkezett a miniszter határozata, mely szerint a választmánynak a csatlakozás ügyében tett javaslatát közgyülés elé kell terjeszteni. A december 23-iki rendkivüli közgyülés ezekhez a feltételekhez hozzájárult és igy a csatlakozásnak semmi sem állott utjában.

1907 május 22-én a Nagyszebeni nyomdászegyesület feloszlott[332] és vagyonának átadásával beolvadt a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyzőegyesületébe. A

[332] A Nagyszebeni nyomdászegyesület (Hermannstädter Buchdruckerverein) 1851-ben alakult. Alakulásakor 18 tagja volt. Ez az egyesület később Binder elnöklete alatt (1877–1900) teljesen elzárkózott a többi nyomdászegyesületektől, a kölcsönösséget vele az összes egyletek megszüntették. Csak Binder Lajos elhalálozása után vált valóra a csatlakozás, melynek ő életében a legnagyobb szivóssággal állott utjába. A nagyszebeni egylet az összes segélyezési ágazatokat kultiválta

nagyszebeni egyesülettel, az országositás életbe lépése után 21 évre, végre valamennyi magyarországi nyomdászegyesület beolvadt az anyaegyesületbe: a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületébe. A csatlakozás okmányának szövegét alább reprodukálom:

> *Jegyzőkönyv,* felvétetett 1907 május hó 22-én Nagyszebenben a „Hermannstädter Buchdruckerverein"-nek a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületébe való beolvadása és vagyonának átadása alkalmával. Jelen vannak a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete részéről Lerner Dezső, Novitzky N. László és Siegfried József; a Hermannstädter Buchdruckerverein részéről Paschek József, Prasser Ferdinánd és Schöbesch Frigyes. Tárgy: a Hermannstädter Buchdruckerverein vagyonának átvétele, illetve átadása. A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete képviselői átveszik a csatlakozó Hermannstädter Buchdruckerverein 1906 december 31-iki mérlege szerinti vagyonát, mely következőleg oszlik meg: betegek pénztára 3692 korona 91 fillér, rokkantak pénztára 15.660 korona 29 fillér, munkanélküliek pénztára 2871 korona 20 fillér, összesen 22.224 korona 40 fillér, azaz huszonkettőezerkettőszázhuszonnégy korona 40 fillér, mely összegből 261 korona 18 fillért mint kézipénztárt leszámitva, betéti könyvekben 21.963 korona 22 fillér, azaz huszonegyezerkilencszázhatvanhárom korona 22 fillért mai napon az egyesület nevében átvettünk, s ezt jelen jegyzőkönyvben is elismerjük. Az 1907 január–juniusi maradvány külön fog a szebeni egylet által elszámoltatni.
>
> Kelt mint f.
>
> A Hermannstädter Buchdruckerverein nevében: Paschek József, Fr. Schöbesch, Kassier. F. Prasser, Schriftführer.
>
> A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-egyesülete nevében: Siegfried József, pénztáros. Lerner Dezső, I. alelnök. Novitzky N. László.

A segélyző-egyesület választmánya 1906-ban egy ujabb alapszabálytervezetet dolgozott ki, mely az eddigitől teljesen eltérő alapokra fektette az egyesület szervezetét. A január hónapban szétküldött alapszabálytervezet a segélyző-egyesületet szakegyletté formálta volna át, ha az alapszabályok életbelépése nem ütközött volna akadályokba. Az egyesület célja a tervezet szerint a tagok szellemi és szaktudásának előmozditása, valamint a munkaszerződések és a munkások érdekében hozott rendeletek végrehajtásának figyelemmel kisérése, a dijtalan munkaközvetités és jogvédelem; ezekkel az intézkedésekkel együtt bevétetett a tervezetbe az a rendelkezés is, hogy az általánosság érdekei ellen vétő tag törölhető. Eltöröltetett az orvosi vizsgálat, részben leszállittatott a karencidő a betegsegélynél és a rokkantsági segélynél (260 hét). A segélyezéseknél előforduló vitás ügyek elbirálása pedig választott bíróság hatáskörébe utaltatott. A február 4-iki rendkivüli közgyülés nagy szótöbbséggel elfogadta az alapszabálytervezetet. Az uj alapszabály a vidéki nyomdatulajdonosokat is konsternálta és hivatalos lapjuk egyenesen felhivta az egyesületre a hatóság figyelmét. Az alapszabályokat a választmány február hóban terjesztette fel a miniszterhez.

Az uj alapszabály, melynek révén az eddig három részre tagolt szervezet – szakegyesület, szabad szervezet és segélyző-egyesület – ismét eggyé forrott volna, nagyon kellemetlenül izgatta a nyomdatulajdonosok kedélyét, amely tény viszont az eszme életrevalóságát bizonyitotta. A vidéki nyomdatulajdonosok egyesületének igazgatósága julius 8-án tartott gyülésén

---

és 1885-ben módositott alapszabályaiban a heti tagdij 25 krban volt megállapitva. A főnökök a náluk kondicióban levő minden egyes tag után heti 5 krt fizettek az egyletbe. A beiratási dij 5 és 10 frtban, a táppénz heti 6, illetve 4 frtban (a 27. héttől kezdve a 52. hétig) volt megállapitva. A rokkantak heti 3 frt, a munkanélküliek heti 3 frt (10 hétig), az özvegyek 10 és ezen felüli tagság után 50 frt, az árvák havonként 3 frt segélyben részesültek. A temetkezési illetmény fejében 50 frt járt az elhalt tag hátramaradottjainak.

kimondta, hogy egy – ellenegyesületet alakit. A segédek szervező bizottsága erre kijelentette, hogy addig, ameddig a nyomdatulajdonosok ezt az inditványt vissza nem vonják, nem hajlandó a vidéki nyomdatulajdonosokkal az árszabályközösség ügyében tárgyalásokba bocsátkozni. A vidéki nyomdatulajdonosok ezután kénytelenek voltak az inditványt a közgyülés napirendjéről levenni.

Az alapszabályok jóváhagyása ellen a budapesti könyvnyomdafőnökök egyesülete és Darvas A. és társai tiltakozó iratot nyujtottak be a fővárosi tanács utján a belügyminiszterhez, melyben „jogaikra" hivatkozva, a kontemplált segéd-elnök ellen óvást emeltek és az alapszabályok egyéb „veszélyes" intézkedéseire hivták fel a kormány figyelmét. Mondanom sem kell, hogy a fővárosi nyomdatulajdonosoknak a feljelentésre semmi néven nevezendő joguk sem volt, kivéve, hogy azt a „jogszokást" vették alapul, hogy egy idő óta állandóan illetéktelen feljelentéssel éltek a segédek egyesülete ellen. A belügyminiszter a feljelentést a tanácshoz küldte le. A főváros tanácsa viszont a VI. kerületi elöljáróság utján felhivta az egyesület vezetőségét, hogy a főnökegyesület és Darvas Adolf és társai által beadott feljelentésre esetleges észrevételeit adja elő. Az elnökség ennek a felszólitásnak eleget tett s minden egyes vádpontra nézve megadta a kellő választ. A történelmi jelentőségű okmány szövegét alább közlöm.

Tekintetes kerületi Elöljáróság!

A Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete által, továbbá Darvas Adolf és társai által egyesületünk alapszabályainak közgyülésen történt módositásának jóváhagyása iránt beterjesztett kérelmünk ellen a tekintetes tanácshoz beadott panasz és kérelem ellen, mellyel fentnevezettek a jóváhagyás megtagadását kérelmezik, a tekintetes kerületi elöljáróság által nyilatkozattételre hivatván fel, mindkét féllel szemben együttes előterjesztésünket a következőkben van szerencsénk megtenni.

Legelőbb is tiltakozni óhajtunk az ellen, hogy a Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesülete az alapszabályok módositásának, illetve jóváhagyásának kérdésébe beleavatkozzék, vagyis hogy beadványuk még csak figyelembe is vétessék. Egyesületünk jóváhagyott alapszabályok alapján élvezi autonómiáját, az autonómia által megjelölt módon változtathatja alapszabályait, ehhez hozzászólása van a tagoknak és ezt ellenőrizheti a hatóság, de a fenti egyesület mint e két tényezőn kivül álló és teljesen idegen, hatósági joggal nem biró közeg ehhez a kérdéshez hozzá nem szólhat. A jóváhagyás iránti kérelmet nem pártolhatja és nem ellenezheti, miért is beadványuk az egyesületi jog által biztositott autonómiánk sérelme nélkül figyelembe sem vehető.

Minthogy azonban sulyt helyezünk arra is, hogy még ezen illetéktelenül előterjesztett panasz alaptalansága is megállapittassék, azért ezen beadványra is kiterjeszkedünk és az ellenünk együtt és külön előhozott panaszpontokra a következőket terjesztjük elő annak hangsulyozása mellett, hogy a beadványok sértő, sőt több helyütt rágalmazó kifejezéseire és gyanusitásaira nem reflektálunk és szigoruan objektive csak a felhozott tényekkel foglalkozunk:

I. A módositani kivánt, tehát érvényben levő alapszabályok egy példányát 2 ˙/**.** alatt csatoljuk, ezen alapszabályok 62. §-a megállapitja, hogy a közgyülésre a tagok meghivandók és hogy a közgyülés jogkörének van fentartva az alapszabályok módositása: az Általános határozatok II. pontja (23. oldal) szerint a Typographiában kell a meghivást közzétenni; a 3 ˙/**.** alatt itt mellékelt lappéldányból kitünik, hogy a Typographia 1906 január 19-iki számában feltünő helyen közzé lett téve az 1906 február 4-iki rendkivüli közgyülésről szóló meghivó.

Az alapszabályok 66. §-a szerint a választmány tehet a közgyülésen inditványokat és csak egyes tagok inditványára kötelező, hogy 14 nappal előre irásban kell beadni. Az itt 4 ˙/**.** alatt csatolt közgyülési jegyzőkönyv igazolja, hogy a panaszban sokat emlitett 11. § *g)* pontra vonatkozó módositást a választmány terjesztette elő. Erre különben még visszatérünk és igazolást fog nyerni az is, hogy ez előre tárgyalva, megvitatva és napirendre tüzve lett.

Ami pedig a közgyülés lefolyását illeti, magából a 4 ˙/. alattiból kitünik, hogy éppen Darvas Adolf minden akadály nélkül terjeszthette elő az alapszabálymódositás elleni inditványát, a szavazáshoz a Darvas Adolf és társai által kijelölt Braun Salamon és Tépely Pál szavazatszedő küldöttségi tagoknak megválasztattak és ugyanezek a szavazatszedő küldöttség által kiállitott és itt 5 ˙/. alatt becsatolt jegyzőkönyvet is aláirták és ezen jegyzőkönyv szerint a választmányi előadó által javasolt alapszabálymódositást 1067 szavazat 619 szavazat ellen, vagyis 448 többség elfogadta, ha pedig a jelenlevő fővárosi szavazatokat tekintjük, akkor is 710 szavazott 418 ellen az alapszabályok módositása érdekében.

A 2 ˙/. alatti alapszabály a közgyülés határozatképessége tárgyában intézkedést nem foglal magában, ami természetes oly egyesületeknél, melynek egész országban és több ezerre menő tagjai vannak és melynek közgyülésén a vidéki tagok levélileg is szavazhatnak.

Becsatoljuk egyesületünk mult évi működéséről szóló jelentést 6 ˙/. alatt, a 4. oldalon ki van tüntetve, hogy a tagok száma 4987; a 4 ˙/. és 5 ˙/. alattiak szerint a 8 megsemmisitett szavazattal együtt összesen 1686 tag szavazott le, vagyis minimálisan ennyi tag volt a közgyülésen jelenlevőnek veendő, tehát jóval több, mint az összes tagok egyharmad része. Nem ismerünk olyan alapszabályt – különösen ily irányu nagyobb egyesületnél –, ahol a határozatképességhez a tagok egyharmadánál nagyobb szám kellene.

A jóváhagyásra felterjesztett alapszabályok 39. §-a szerint is a határozatképességhez a küldöttek egyharmadának jelenléte szükséges, holott itt nem az összes tagok, hanem már csak az általuk választott kiküldöttek a közgyülési tagok; Darvas és társai az alapszabályok ezen uj intézkedése ellen panaszt sem tesznek.

A közgyülés helyéül a fővárosi vigadó 3 egymásba nyiló nagy étterme szolgált, annál nagyobb helyiség Budapesten nem található. Mindenki kényelmesen befért, leszavazhatott és le is szavazott, panaszos és társai is leszavaztak, a módositást kivánók és ellenzők közül egyforma számmal jelöltettek ki a szavazatszedő küldöttség tagjai, panasz fel nem merült és a beadványokban vagy másutt soha meg nem jelöltek és meg sem jelölhetnek csak egyetlen oly egyesületi tagot sem, aki a közgyülési terembe be nem fért, vagy le nem szavazhatott.

Ezekből tehát kiderül, hogy a közgyülés egybehivása és ennek lefolyása, valamint határozatképessége és a formák betartása ellen komoly kifogás nem emelhető.

II. Ami már most a módositásokat és az azok ellen felhozott kifogásokat illeti – nevezetesen elsősorban a cimben beállott változást –, erre nézve a következőket terjesztjük elő:

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületének alapszabályai belügyminiszteri láttamozást 1903 augusztus 8-án 4351. szám alatt nyertek; bemutatjuk 7 ˙/. alatt egyesületünknek 1903 augusztus előtt érvényben volt alapszabályait, az 1. § szerint cime volt: Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete – hiányzott tehát a segélyző szó –, ez megváltozott 1903. évben és ezuttali módositással a cimre nézve nem történik egyéb, mint visszatérés a 7 ˙/. alatti 1887. év óta viselt névhez (egylet = egyesület). Ilyen változtatás ellen csak akadékoskodó ember szólhat és pedig annál is inkább, mert a jóváhagyás végett beterjesztett 8 ˙/. alatti alapszabályok 2. §-ában az egyesület céljába mindazon segélyezéseket belefoglalja, amely célokat az eddigi alapszabályok 2. §-a kijelölt és hogy semmiben a tagok meg nem rövidülnek, hogy a segélyezésnek sem mértéke, sem nemei nem csökkentek és nem változtak, az a két alapszabály (2 ˙/. és 8 ˙/. alatti) intézkedéseinek egybevetéséből tünik ki.

Igy tehát a segélyezés különböző nemei maradnak az egyesület főcéljai és a 2 ˙/. alatti általános határozatainak I. pontja (23. oldal) e cél állandó fentartását köti ki és a módositást nem zárja ki, csak annyiban kivánja korlátolni, hogy ez a cél soha el ne ejtessék.

III. Nem sért sem törvényt, sem szerzett jogokat, ha a célok közé a 8 ˙/. alatti uj alapszabályok 2. §-ának *g)* és *h)* pontjait bevesszük; – *g)* a tagok szellemi és szaktudásának előmozditása, valamint a munkaszerződések és a munkások érdekében hozott rendeletek végrehajtásának figyelemmel kisérése; *h)* dijtalan munkaközvetités és jogvédelem; – a *h)* alatti dijtalan munkaközvetités és jogvédelem tulajdonképpen szintén szorosabb értelemben vett segély jellegével

bir, a *g)* alatti pedig olyan intézkedés, mely ma már minden létező munkásegyleti alapszabályban benfoglaltatik.

Ezen uj pontok a régebbi, 7 ˙/**.** alatti alapszabály 1. §-ának 4. pontjában is, bár nem ily pontos megjelöléssel, találhatók voltak és ugyancsak még pontosabban és egészen hasonlóan megvoltak ugyanezen alapszabályok 2. §-ának *f)* pontja és 8. pontja alatt, vagyis az egylet céljai között voltak eredetileg is a most *g)* és *h)* pont alatt felsorolt célok is, tehát a módositás nem jelent egyebet, mint az 1887. évben jóváhagyott és 1903. évben megváltoztatott alapszabályokhoz való visszatérést. Felesleges arra sok szót vesztegelni, hogy az 1887. év óta nálunk és másutt is mily óriási lépésekkel haladtak előre a munkásszervezetek, az egyesülési jog és a szociális intézmények és igy lehetetlen még csak elképzelni is, hogy ami megengedve volt e téren az 1887. évben, az eltiltható legyen az 1906. évben, eltekintve attól, hogy ez nem is a politikai vagy szociális kérdés, hanem egy egyesület autonóm jogának szempontjából birálandó el és igy a panasz nemcsak jogtalan, hanem a tolakodás határait érintő illetéktelen beavatkozás.

De tovább is megyünk annak igazolására, hogy mennyire a mi elemi jogainkat akarják elkobozni a kérvényezők és panaszt emelők.

Bemutatjuk 9 ˙/**.** alatt egy rokonszakmának, a kőnyomdászoknak, a Magyarországi Senefelder-egyletnek 1904 február 5-én 7484. sz. alatt láttamozott alapszabályait; ezek a 2. § bevezető részében, továbbá a *h)* és *i)* pont alatt szóról-szóra ugyanazon intézkedéseket és célokat jelölik meg, melyek a módositásra benyujtott 8 ˙/**.** alatti alapszabályaink 2. §-ának *g)* és *h)* pontjában mint ujak felvéve vannak. Bemutatjuk 10 ˙/**.** alatt a Magyarországi molnárok és malom-munkások szakegyesületének alapszabályait, melyek 1905 december 1-én 108.256. szám alatt lettek miniszteri láttamozással ellátva; ezen alapszabályok 2. §-ában még messzebbmenő módon vannak felsorolva azon célok, amelyek ellen a mi alapszabályainknál kifogás emeltetik, ugyanigy van ez a magyarországi famunkások szövetségének 1904 május 13-án 128.095. szám alatt jóváhagyott és itt 11 ˙/**.** alatt bemutatott alapszabályainak 2. §-ában. Ami pedig talán legérdekesebb, kérvényezők maguk, vagyis a budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesületének itt 12 ˙/**.** alatt bemutatott alapszabályai a 2. §-ban és a 3. § *b)* pontjában, továbbá a 22. §-ban ugyanoly, természetesen a saját érdekeikre vonatkozó intézkedéseket tartalmaznak, mint amilyeneket ők alapszabályaink módositott tartalmában nehezményeznek. Ez egyuttal jellemző adat arra nézve, hogy milyen kicsinyes szempontok, hatalmaskodás és elnyomási vágy a rugója annak, hogy gáncsot kivánnak vetni alapszabályaink láttamozásának és jóváhagyásának.

Azonban sulyt helyezünk annak beigazolására, hogy a 2. § *g)* pontja nemcsak kifogás alá nem eshetik, nemcsak azért állhat meg, mert a munkaadóknak sem lehet erre nézve több joga, mint a munkásoknak – hanem egyenesen szükség és közérdek kivánja ezen szabályt és létesitendő volna akkor is, ha sehol másutt erre példa nem volna, sőt egyenesen a munkaadóknak kellene ezen szabály beiktatását kérni, ha ugyan ebbe beleszólási joguk volna.

A budapesti nyomdatulajdonosok, vagyis főnökök és munkások közös kiküldött bizottságai között, mindkét fél által approbálva, 1905 november havában 1910 április 30-ig terjedő időtartamra érvényes munkaidő- és munkabérszabályzat jött létre, melyet 13 ˙/**.** alatt idecsatolunk. Ezen szabályzat a munkaadók által meghozva és életbeléptetve, minden részében és igy különösen 12. és 14. §-ban a munkásoknak és az ő egyesületüknek, az egyesület által kiküldött tagoknak, kötelességévé teszi a szabályok betartásának ellenőrzését; sőt a munkaadók egyesülete és a mi szóban levő egyesületünk által megválasztott békéltető bizottság is működik a 14 ˙/**.** alatt csatolt alapszabályok szerint mint birói fórum, a munkabérszabályzat megsértésére vonatkozó panaszok tárgyaiban.

Amikor tehát ezen munkabérszabályzatot éppen a munkaadók és munkások közötti surlódások, viszályok és sztrájkok kikerülésére alkottuk meg és amikor a 13 ˙/**.** és 14 ˙/**.** alattiak a munkások szervének, vagyis egyesületünknek egyenes kötelességévé teszik a szerződések, szabályok és rendeletek végrehajtásának ellenőrzését és elbirálását, sőt a 13 ˙/**.** alatti 14. §-a még a munkabérszabályzat előterjesztésének kötelességét is reánk rójja – akkor egyenesen szükség van a 2. § *g)*

pontjára, mert enélkül nem is teljesithetnők azon kötelességünket, amelyet a munkaadók kivánságára és ezek érdekében vállaltunk magunkra.

Az eddigiekből folyik egyuttal azon rémlátás képtelensége, mintha ezáltal az egyesület békétlenségnek, zavarnak és sztrájknak rendezéséhez nyerne erőt. Ellenkezőleg, abban a szerencsés helyzetben lévén, hogy a munkaviszonyok árszabállyal rendeztettek, ez a *g)* pont az egyetlen mód arra, hogy a munkások elvállalt kötelessége betartassék, illetve annak betartása hatályosan ellenőriztessék, vagyis igy mindkét fél érdekében a béke és együttműködés biztositassék; a *g)* pont nélkül nincs is jogunk a munkásokra, mint egyesületünk tagjaira kötelmeik betartása irányában hatni és a békéltető bizottságot megalakitani.

És mindezeken felül még azért is szükséges ezen *g)* pont, mert a nyomdaipar képesitéshez kötve nincs, az 1884. évi XVII. t.-c. IV. fejezete szerint tehát nincs is ipartestülete és igy csakis egyrészről a munkaadók, másrészről a munkások szervezete gondoskodik a kölcsönös vagy az illető osztályt érdeklő kérdések rendjéről és igényeiről.

Minthogy pedig mindezek dacára ellenünk előterjesztett kérelmek ezen *g)* pont ellen kifogást emelnek, anélkül, hogy vádaskodni akarnánk, az a feltevés lép önkénytelenül is előtérbe, hogy talán a főnökök egyesülete megbánta a 13 ˙/. és 14 ˙/. alatti egyezményeket és ugy akarják lehetetlenné tenni ezek betartását, hogy elvenni akarják tőlünk a betartás lehetőségének és ellenőrzésének feltételeit. Ezek után természetesen kérjük, hogy a beadványok ezen részét is figyelmen kivül hagyni méltóztassék.

IV. Továbbá illetéktelen és alaptalan panasz, hogy mig az eddigi 2 ˙/. alatti alapszabályok 4. §-a tételenként intézkedik arról, hogy a tagsági járulék a betegpénztár, rokkantpénztár és munkanélküli pénztár, illetve segélyezési osztály között milyen arányban osztassék fel, addig az 1906 február 4-én módositott 8 ˙/. alatti alapszabályokból ezen beosztás elmaradt.

Eltekintve attól, hogy a 2 ˙/. alatti alapszabályok 4. §-a szerint is joga volt a közgyülésnek a szükséghez képest a felosztáson változtatni, a fenti osztályozás az uj alapszabályokból csakis a könyvvezetés, ügyvitel és pénztári kezelés egyszerüsitése céljából történt, mert eddig minden egyes tagtól érkezett tagdij, vagyis a bevételt három pénztárszámlára kellett elkönyvelni, ugyanigy volt a kiadásokkal is, ugy hogy a kezelés eltévedt a rengeteg számlákban.

E kérdésnek lényege csak az lehet, hogy ha nem is osztatnak fel a bevételek pénztáranként és a könyvelésben külön osztályokba, a tag minden irányu segélyre vonatkozó joga biztositva legyen és erről az uj alapszabály csak ugy gondoskodik, mint a régi igényére nézve, sőt ez irányban minden tagnak a törvény előtti érvényesités joga is meg van a 30. § szerint.

Igy tehát a panasz tisztán csak a belső ügykezelés terén szándékolt reform kérdésébe avatkozik illetéktelenül bele és semmi ok sincs a közgyülés ezen határozatának megsemmisitésére.

Annál alaptalanabb az ellenünk intézett támadás, mert alapszabályunk szerint a legtöbbet nyujtunk, amit csak egy munkásegyesület nyujthat; tagjainkat betegségre, rokkantságra, munkaképtelenségre, munkanélküliségre ellátjuk, sőt a tagdijaknak 20 fillérrel történt felemelése által a 8 ˙/. alatti 44. és 45. §-ai szerint tartalékalapról is gondoskodtunk, mely az esetleges deficitet pótolja, ugy hogy a törzsvagyon érintetlen marad és minden tag még akkor is feltétlenül megkapja összes alapszabályszerü illetményeit, ha a bevételek ezt átmenetileg esetleg nem is fedeznék.

Itt is tehát egy alaptalan és elutasitandó panasszal állunk szemben.

V. Itt térünk rá a 8 ˙/. alatti alapszabályok 50. §-a ellen emelt panaszra, ahol kérvényezők rosszhiszeműen olyan célzásokat tesznek, hogy azért, mert az egyesület köteles a Typographiát minden tagnak dijtalanul kézbesittetni, a tagok érdekében történő lapelőfizetésre az egyesület egész vagyona rámehet.

Hogy rosszakaratu emberek alaptalan befeketitési szándékával állunk szemben, azt felderiti azon tény, hogy a most érvényben lévő 2 ˙/. alapszabály 6. §-a is szóról-szóra a következőket tartalmazza: „az egyesület gondoskodik arról, hogy a Typographiát minden tag dijtalanul megkapja”.

A nehezményezett 50. § tehát semmi ujat sem tartalmaz, de mert a Typographia az egyesület mindennemű jelentésének és akciójának hivatalos közlönye, a lap a tagok részéről nem is nélkülözhető.

Egyébként becsatoljuk 15 ˙/. alatt a Typographiával kötött szerződést, mely szerint az egyesület tagonként egy lapért 20 fillért fizet, de ugy, hogy csak a fizető tagok után, tehát a beteg, a munkanélküli stb., vagyis tagdijat nem fizető tag után nem fizet, hanem azért a lap ezeknek is elküldendő minden ellentszolgáltatás nélkül. Ilyen szerződésünk már hosszu évek óta van, de soha senkinek ellene kifogása nem volt.

VI. További kifogása felebbezőknek a 8 ˙/. alapszabályok. 32. és 33. §-ai ellen van, melyben eltérőleg a 2 ˙/. alatti alapszabályok 62. §-ától, azon uj intézkedés foglaltatik, hogy a közgyülésen csak a kiküldöttek vesznek részt és hogy minden 150 egyesületi tag egy kiküldöttet választ.

Ezt az intézkedést a szükség kivánta, nemcsak azért nehézkes vagy lehetetlen minden tagnak a közgyülésen való részvétele, mert a tagok nagy száma ezt szinte lehetetlenné teszi, hanem azért is, mert a tagoknak nagy része (mintegy 1500) vidéki, ezek személyesen a közgyülésre Budapestre nem jöhetnek és az eddigi alapszabályok szerint jegyzőkönyvben adhatták le szavazatukat, ami pedig akárhányszor képtelen helyzetet teremtett, mert hisz a közgyülésen akár önállóan, akár a napirend valamely tárgyához olyan inditványok vagy elleninditványok is beadhatók, amelyeket a vidéki tag előre nem ismerhetett és amelyre nem is szavazhatott, sokkal célszerűbb tehát a küldöttek közgyülése, amikor a vidéki tag által megválasztott kiküldött a közgyülésen jelen van és a jelentkező kérdésben véleményt alkot és szavaz; csakis az a közgyülés működhetik helyesen, melynek tagjai jelen vannak és nem postai uton adják le véleményüket. Ezen intézkedés annál kevésbé képez jogfosztást, mert minden egyesületi tag részt vesz a kiküldöttek választásában, tehát akaratát az egyesület ügyeiben közvetve érvényesiti.

Igy van ez különben minden országos és minden nagyobb egyesületben. Utalunk a 10 ˙/. alatt becsatolt alapszabály 15. §-ára, a 11 ˙/. alatt becsatolt alapszabály 13. §-ára; becsatoljuk 16 ˙/. alatt a kerületi betegsegélyző pénztár alapszabályait, melyek 81. §-ában és 17 ˙/. alatt az Általános munkáspénztár alapszabályait, melynek 25. §-ában teljesen hasonló intézkedés van a közgyülés összeállitására nézve, sőt az 1891: XIV. t.-c. 38. §-a törvényileg szabja meg ezt a módot.

Az, hogy nagy tömegek a közgyülésre össze nem hivatnak, kétségtelenné teszi, hogy az egyesület, a maga főcéljaihoz hiven, csak segélyezéssel és szakérdekekkel kiván foglalkozni.

Ez a panasz is tehát alaptalan, sőt a közgyülésen sem emelt ez ellen senki kifogást.

VII. Rátérünk a tagsági jog megszünéséről szóló 11. § *g)* pontjára – *g)* ha a tagok erkölcsi és anyagi érdekei ellen vétett –, mely ellen ugy Darvas Adolf és társai, valamint teljesen illetéktelenül a főnökök egyesülete a legélesebben kelnek ki és amelynek elhagyását egyértelmüleg kérik.

Lényegtelen ugyan, de mert valótlanul adják elő, először is ezen *g)* pont keletkezését kivánjuk felderiteni. Azt hozzák fel ellenünk, hogy a 11. § ezen *g)* pontját titokban, lopva akartuk az alapszabályokba bevinni, a szándék meg volt, de nem mertük a nyilvánosságra hozni, ami bizonyitást nyer azon körülmény által, hogy a tagok között szétosztott alapszabálytervezet 11. §-ából hiányzott ez a *g)* pont, de azért tovább a tervezet 20. és 34. §-aiban történik hivatkozás a 11. § *g)* pontjára, vagyis a vád szerint félve a nyilvánosságtól, kihagyjuk a tervezetből a *g)* pontot, de elfelejtettük ezt a kihagyást egészen keresztülvinni.

Rosszhiszemű emberek észjárására vall ez az okoskodás, mert ha a jóhiszemű ember látja, hogy a tervezetből egy pont kimaradt, de a tervezet többi részében erre a pontra hivatkozás történik, akkor a jóhiszemű ember azt tételezi fel, hogy nem szándékoltatott azon pontnak a kihagyása, hanem az csak tévedésből történt. És igy is volt, az alapszabályok módositására vonatkozó tervezetben a 11. § *g)* pontja felvéve és ez az alapszabály minden vonatkozó részébe is átvéve lett; a tervezetet – mely sok részben eltért a később javasolt szövegtől – eredeti formájában 18 ˙/. alatt becsatoljuk. A választmány, mely első fokon tárgyalta, ezen többrendbeli változást eszközölt és a változásokkal kibővitve és kijavitva adta a nyomdába, hogy az eredeti szedés

kipótlásával a példányok, vagyis a közgyülés elé terjesztendő tervezet a változtatásokkal együtt kinyomassék. Amint a 18 ˙/. alattiból kitetszik, a 11. §-ban ez a *g)* pont eredetileg is meg volt *d)* pont alatt, a választmány éppen csak *g)* pont alá tette, de szövegében, rendelkezésében szórul-szóra meghagyta. Azonban ugylátszik, hogy a 11. §-nál levő sok változtatás miatt a nyomásnál tévedésből ez a *g)* pont a példányokból kimaradt. Nyomban nem vettük észre, a helybeli tagok egy része közt a hibás példány lett kiosztva, de több nappal a közgyülés előtt a hibát helyrehoztuk és a vidékre már helyes szövegű példányokat küldtünk és helyben is lehetőleg pótoltuk; maga a 8 ˙/. alatti is ilyen helyesbitett szövegű példány.

És éppen azért, mert még lehettek olyan tagok, kikhez a 11. § *g)* pontját is magában foglaló szöveg el nem jutott, elhatározta a választmány, hogy erre a pontra különösen is felhivja a közgyülés figyelmét és ezt mint választmányi javaslatot külön is előterjeszti. Igy is történt, e pontról is vitatkoztak és szavazás utján határoztak. Hogy a vádaskodás mennyire nélkülözi a komoly alapot, az kitűnik a 2 ˙/. alatti alapszabály 60. §-ából, mely szerint a választmány a közgyülés elé előre irásba be nem adott inditványt is terjeszthet, vagyis a választmánynak joga lett volna a közgyülés elé ezt az inditványt akkor is terjeszteni, ha előbb erről szó nem is volt, vagyis ha a tagokkal előre nem is közöltetett. A közölt tervezet nem is tekinthető egyébnek, mint nem kötelező előkészitő és informáló értesitésnek; ennek a tagok részére való előleges beküldése nem is volt a határozat hozatalának és az érvényességnek előfeltétele, sőt tovább megyünk: tekintettel arra, hogy a 3 ˙/. alatti meghivó szerint az 1906 február 4-iki közgyülés tárgyául ki volt mint egyedüli tárgy tűzve: az alapszabályok módositása – ez a tárgy külön inditvány nélkül is napirendre tűzve levén – bármely közgyülési tagnak joga lett volna egy uj pont felvételét, vagy egy felvett pont kihagyását kérni, mert a 60. § ugy értendő és soha másképen nem értelmeztük, hogy például a tag a közgyülésen nem kérheti az alapszabályok módositását, ha ezt az inditványt előre irásban be nem jelentette, de ha a tárgy a napirendre kitűzve volt, akkor az alapszabály módositásának tárgyalásánál bárki előállhat egy javaslattal, kiegészités vagy kihagyás iránti módositással. Tehát sem keletkezésében, sem formájában nem támadható meg a 11. § *g)* pontjának létrejötte. De hogy is lehet szó eltitkolásról, mikor a nyilvánosság legilletékesebb fóruma, a közgyülés előtt tárgyaltatott az inditvány és Darvas Adolf és társai ez ellen állást is foglaltak, sőt előre pártot szerveztek.

Azonban tartalmában és lényegében sem emelhető ellene kifogás. Hisz maga a főnökök egyesülete, mely oly igaztalan és tendenciózus támadást intéz ellenünk, a 2 ˙/. alatti alapszabályában a 10. §-nak 4. *a), b)* pontjai alatt hasonló rendelkezéseket fogadott el a tagok esetleges kizárására nézve; a molnárok és malommunkások 10 ˙/. alatti alapszabályainak 6. § *b)* pontjában teljesen hasonló intézkedés nyert jóváhagyást, ugyanigy van a famunkások 11 ˙/. alapszabályainak 6. § 10. pont és 7. § 3. *a)* pontjában; teljesen hasonló az intézkedés a németországi nyomdászegylet alapszabályának 5. §-ában, ezt az alapszabályt 19 ˙/. alatt csatoljuk be, sőt szabad feltennünk azt, hogy talán nincsen egyesület, mely ilyen vagy hasonló intézkedésével ne iparkodnék megvédelmezni az egyesület és tagjainak érdekeit és harmóniáját.

Legerélyesebben visszautasitjuk mindazon gyanusitásokat, mintha az egyesület kezébe a 11. § *g)* pontjával bármely jogtalan vagy jogtalanul felhasználható fegyvert akartunk volna adni. Az egyesületnek joga és kötelessége őrködni, hogy a tagok az egyesület ellenőrzése alatt levő szabályokat betartsák és egymás erkölcsi és anyagi érdekeit tönkre ne tegyék. Például a főnökökkel létrejött az árszabály, már most el nem türhetnők, ha egy egyesületi tag erőszakosan, ezen árszabály ellen agitálna. Tehát ez a pont a békének és harmóniának biztositéka és különösen az alapszabály 2. és 10. §-ai folytán nélkülözhetetlen.

Igaz az, hogy a kizárt tag befizetett tagdijjal megszerzett jogot vészit el, de ugyanezt veszti el a 11. § egyéb pontjainál is és rajta mulik, hogy ez be ne következzék. Hogy pedig ez könnyen nem is következik be, vagyis hogy a vétségnek igen durvának és sulyosnak kell lenni, arra garancia, hogy a 20. és 34. §-ok szerint a kizárás tárgyában a választmány és felebbezésre a közgyülés dönt.

Nem szabad figyelmen kivül hagyni azt sem, hogy az egyesületbe mindenki önként lép be, abból bármikor kiléphet – s ily kilépések elő is fordulnak – és igy elvárható a tagtól, hogy az

egyesületi cél és érdek szolidaritásához illeszkedjék és tagtársainak erkölcsi és anyagi érdekeit durván meg ne sértse. Az egyesület célja a béke, a harmónia és a fejlődés és igy az egyesületbe belépő tagnak se legyen más célja.

A sztrájkkényszerről szóló mese alaptalan, hisz az egyesület sztrájkkal nem foglalkozik, sztrájksegélyt nem ad, sőt éppen a békés uton létrejött árszabály betartásának akar ez a pont is biztositéka lenni.

A februári közgyülés után Darvas Adolf és társai a vidéki tagokhoz fordultak és nyilatkozatot kértek be, hogy a módositásokat helyesnek nem találják; sehonnan álláspontjukra kedvező választ nem kaptak. Figyelemmel a fent már előadott okokra és tévedésre és mert a tagok akarata szerint kivánjuk az egyesület működését vezetni, mi magunk is megnyugvást akartunk szerezni aziránt, hogy csakugyan van-e ellenszenv a tagokban az alapszabály közgyülésileg elfogadott módositása iránt. E célból aláirási iveket bocsátottunk ki, mihelyt megtudtuk a felebbezők panaszát és 900-nál több vidéki tag aláirását mutatjuk be itt a 20 ˙/**.** alatti csomagban annak igazolására, hogy a közgyülésre részben meg nem jelent vidéki tagok is a módositott alapszabályok belügyminiszteri megerősitését kérik. Hisz, hogy visszatérjünk a közgyülés szavazatarányára, ha feltételezzük is (ami nem áll), hogy a vidéki tagok ezen *g)* pont alatti módositásról nem tudtak, vagyis, ha csak a fővárosiak szavazatát vesszük, akkor is 292 szónyi többség kivánta, vagy, ha a módositásra szavazóknál elvesszük a vidéki szavazatokat, az ellenzőknél pedig meghagyjuk, akkor is 91 a többség.

Minthogy minden egyesületnek joga van a maga kebelében a harmóniáról, rendről és békéről gondoskodni és a kizárás eseteit megszabni és a főnökök egyesülete ebbe bele sem szólhat, minthogy nekünk más, talán lappangó célunk nincs és nem is lehet, minthogy fel sem tehető, hogy amit szabad más egyesületeknek, attól eltiltják a legintelligensebb munkások egyesületét és minthogy erre a *g)* pontra éppen a munkaadók érdekében elvállalt béke és rend betartása okából is szükség van, minthogy visszaéléstől tartani nem kell és ez a hatóság és bióság ellenőrzése folytán lehetetlen is, azért kérjük az itt tárgyalt panaszt is figyelmen kivül hagyni.

VIII. Panaszt emelnek még az alapszabályok 10. §-ának második bekezdése ellen is; pedig csak természetes, hogy ha valaki egy egyesületnek tagja, akkor köteles ennek határozatait betartani és az egyesület által approbált árszabályokhoz alkalmazkodni. A 9 ˙/**.** alatti alapszabály 6. §-ának 10. pontja, a 10 ˙/**.** alatti alapszabály 8. §-ának *a)* és *b)* pontja, a 11 ˙/**.** alatti alapszabályok 10. §-ának *a)* és *b)* pontja, a 12 ˙/**.** alatti alapszabályok 22. §-a teljesen hasonló intézkedéseket tartalmaz. Tisztán szekatura tehát ilyen panaszokkal a hatóság elé járulni, éppen mi ellenünk, mikor az mindenütt megvan.

Egyébként ezen pont egy szankciót nélkülöző morális kötelmet állapit meg.

IX. Legvégül még az is fáj a beadványt aláiróknak, hogy a 2 ˙/**.** alatti alapszabályok 50. §-ában ki volt kötve, hogy az elnök az üzlettulajdonosok sorából választandó, a 8 ˙/**.** alatti uj alapszabály 19. §-ából azonban ez kimaradt.

Hát ez igaz, de nincs is helye az ilyen kiskorusági bizonyitványnak; az egyesület azt választja meg elnöknek – akár munkaadó, akár munkás legyen az –, aki arra legalkalmasabbnak jelentkezik. Hisz legalább is komikus volt az, hogy egy munkások által fentartott, munkások céljait szolgáló egyesületben ki legyen zárva, hogy munkás is lehessen elnök! Csak azt akartuk elérni a változtatással, hogy ilyen kizárás ne legyen, vagyis meglegyen annak a lehetősége is, hogy nem üzlettulajdonos az elnök.

***

Tekintetes kerületi Elöljáróság! Ugy véljük, hogy a felebbezések és panaszok minden lényeges és konkrét pontjára reflektáltunk és kimutattuk, hogy a módositások egytől-végig megerősitést igényelhetnek. Betartottuk azon előleges kijelentésünket is, hogy invektivákra, gyanusitásra és oktalan rémképekre nem reagálunk, de biztosithatunk mindenkit, hogy távol a politikától, távol az erőszaktól, sztrájktól és terrorizmustól, egyetlen célunk a szakmabeli munkások társadalmi és gazdasági javainak előmozditása és a munkaadókkal szemben létrejött megegyezés és

mindenkori harmónia fentartása. Mindezen céloknak az tesz rossz szolgálatot, aki az alapszabályok láttamozását megakadályozni akarja. Miért is kérjük:

méltóztassék ezen előterjesztésünket a tekintetes székesfővárosi tanács utján pártoló véleménnyel a nagyméltóságu m. kir. Belügyminiszter urhoz felterjeszteni, ahol is kérjük:

hogy az összes panaszok elvetésével a módositott alapszabályokat megerősitési, illetve láttamozási záradékkal sürgősen ellátni méltóztassék.

Tisztelettel *a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete.*

A belügyminiszter a feljelentések következtében 1907 január 28-áról keltezett végzésével a benyujtott alapszabályokat nem hagyta jóvá és az egyesület választmányát egyes kivihetetlen módositások keresztülvitelére utasitotta.

Gróf Andrássy Gyula belügyminiszter végzése a következőleg szól:

Budapest székesfőváros tanácsa. 24167/1907. IX. szám.

H.

A tanács ezt a miniszteri leiratot a tan. IX. ügyosztállyal, továbbá Krausz Soma helybeli lakossal, mint a nevezett egyesület elnökével, kérvénye és mellékleteinek visszaadása kapcsán, tudomásvétel és miheztartás, illetve megfelelő további eljárás végett hivatalos másolatban közli.

Megjegyzi a tanács, hogy az itt közölt leirat utolsóelőtti pontjában emlitett indokokat tartalmazó beadvány közlése felesleges, mert az egyletnek arról, – Pollacsek Sándor dr. ügyvéd utján a m. kir. belügyminiszter urhoz benyujtott előterjesztéséből kitünőleg – tudomása van. Budapest, 1907. évi február 6-án. A polgármester helyett: Alkér, tanácsnok.

Másolat

Magyar kir. belügyminiszter. Szám: 117716/1906. II. a. A válaszirat alapjául szolgáló jelentés száma 53490. Tárgy: A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületének módositott alapszabályai. A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületé”-nek módositott alapszabályaira nézve a következő észrevételek merültek fel: Az alapszabályok 1. §-a utolsó bekezdésének az a rendelkezése, mely szerint az egyesület hatásköre a magyar korona országaiban tartózkodó és foglalkozásban álló könyvnyomdászokra stb. terjed ki, ugy szintén a 3. § első bekezdése Horvát-Szlavon országok önkormányzatára való tekintettel, melynél fogva az ott működő egyletek feletti főfelügyelet a horvát-szlavon országos kormányt illeti meg, akként módositandó, hogy az egylet hatásköre kiterjed a magyar állam egész területére, Horvát és Szlavon országok kivételével. A 3. § hivatali elődömnek 1903. évi augusztus hó 8-án 4351. sz. a. kelt rendeletében kifejezést nyert álláspontnak megfelelőleg akként lenne szövegezendő, hogy bár az 1875. évi 1503/eln. sz. belügyminiszteri körrendelet mellékletének III. pontja értelmében munkásegyletek tagja csak magyar honos lehet és külföldi nem, ezen általános elvtől csak annyiban engedhető meg az eltérés, hogy az országban letelepedett és állandóan itt lakó, magyar állampolgárságot még nem nyert könyvnyomdászok stb. is tagjai lehetnek az egyletnek feltéve, hogy itt állandó alkalmazásban vannak, mely okból e szakasz harmadik sorában „országaiban” és „foglalkozásban” szavak közé beszurandó e kifejezés „állandó”. Ezzel kapcsolatban a 6. §-ban is külön kifejezés lenne adandó annak, hogy a külföldi egyletek közötti kölcsönös segélynyujtás kizárólag az alapszabályszerü segélyek és járulékok kiszolgáltatására terjedhet ki, illetőleg azok mérvét nem haladhatja tul. Az alapszabályok 10. §-ának utolsóelőtti bekezdésében a harmadik sorban előforduló „választmány” „határozatait” szavak közé „törvényes és alapszabályszerü” szavak veendők fel, mig a végső rész, mely szerint „s az időközönkénti munkásszerződéseket és munkásvédelmi rendszabályokat megtartani” szavak törlendők. Mert a 2. § *g)* pontjába felvett amaz egyesületi cél, hogy a munkaszerződések végrehajtásának figyelemmel kisérésére is kiterjed az egylet működése, csakis oly értelmezéssel és megszoritással tartható fenn, mikép az egylet saját közegeivel nem lehet jogosult a munkások és munkaadók között kötött szerződéseket a helyszinén ellenőrizni, mert ezáltal illetéktelenül a munkások és munkaadók felett álló ellenőrző

orgánummá válnék, ami jogtalan beavatkozások és a szerződő felek közötti surlódások előidézésére vezethetne. Kifogás alá esik továbbá a 11. § *g)* pontja is, mert a tagsági jognak önként megszünése az esetben, ha valamely tag „a tagok erkölcsi és anyagi érdekei ellen vétett" oly tág meghatározás, melynek különbözőleg felfogható értelmezésétől a tag jogainak megvonása nem függhet. A 20. § *b)* pontja akként módositandó, hogy a tagok felvétele ügyében hozott választmányi határozatok ellen is 15 nap alatt a közgyüléshez lehessen felebbezni. A 30. § harmadik bekezdése ellenkezésben állván az 1881. évi LIX. t.-c. által módositott 1868. évi LVI. t.-cikkel, azokkal összhangzásba hozandó. Továbbá észrevétel merült fel a 33. § ama része ellen is, mely szerint a közgyülésen „minden 150 tag egy küldöttel képviseltetheti magát". Számbavéve ugyanis azt a körülményt, hogy az egyesületi tagok száma ezidő szerint 4987, minden 150 tag után egy küldöttet véve, a közgyülés összesen 33 tagból állana s az alapszabályok 39. §-a alapján csak egy harmada vagyis 11 tag elegendő volna arra, hogy mintegy 5000 tag ügyeiben, még az egyesület feloszlásának kérdésében is döntő határozatokat hozzon. Ezen oknál fogva az alapszabályok ezen része akként módositandó, hogy legalább minden 20–25 tagnak kell a közgyülésbe egy képviselőt küldenie s hogy az egylet feloszlása ügyében a közgyülés csak akkor határozhat, ha – és pedig első izben összehivott közgyülés esetére – a küldötteknek legalább kétharmadrésze megjelent. Az egyesület a beteg-, munkanélküli-, uti-, rokkant- és árvasegélyek, valamint az özvegyi végkielégités dijtételeit az 1901. évi 112805. szám alatt jóváhagyott alapszabályok rendelkezéseitől eltérően és teljesen uj arányok szerint állapitotta meg. Miután a rendelkezésre álló adatok alapján a most kilátásba helyezett szolgálmányok fedezete meg nem állapitható: az elengedhetetlen kellék, hogy az alapszabályok egy mathematikai szakközegnek oly értelmű nyilatkozatával láttassanak el, hogy az azokban megállapitott dijtételek mellett az egyesület akadálytalanul fog működhetni. Tekintettel továbbá arra, hogy az egyletnek a megalakulásakor bevallott célja a jótékonyság gyakorlása volt és ennek eddigi alapszabályaiban az által, hogy a tagsági járuléknak mily célokra való forditását meghatározta, kifejezést is adott, a 4. §-ban az érvényben lévő alapszabályok vonatkozó rendelkezéséhez képest a 4. § 2. pontja a tagsági dijak felhasználásának mérve feltüntetendő. Végül általánosságban az alapszabályokra nézve a kereskedelemügyi miniszter urral egyetértőleg azt az észrevételt kell tennem, hogy nem egyeztethető össze kereskedelmi törvényünknek a biztositási ügyletre vonatkozó határozmányaival, ha, mint jelen alapszabályok szerint is történik, valamely egyesület kétségtelen biztositási ügylettel a biztositási ügyletre nézve kötelező módon előirt törvényi határozmányok betartása nélkül foglalkozik. Nem pótolhatja ezt az, ha valamely mathematikus, akinek illetékessége e részben nem nyugszik törvényes alapon, igazolja is azt, hogy az egyesület képes eleget tenni bevételei alapján elvállalt kötelezettségeinek, de még az sem, ha (ami különben a most jóváhagyni kért alapszabályokból már elhagyatott) megállapitást nyer is az alapszabályokban, hogy a tagsági befizetések minő részei fordittatnak a biztositás különböző ágaira, mert a biztositottak érdekében a legkevesebb, amit megkövetelni lehet, hogy a dijtartalékok kellőképen helyeztessenek el és elhelyezésük a nyilvános számadás által ellenőrizhető legyen. Ez okból felhivandó az egylet vezetősége, tegye megfontolás tárgyává, hogy tekintettel az egyletnek az 1905. évi zárszámadásból kitetsző kedvező vagyoni helyzetére nem lenne-e megfelelőbb, ha a biztositás szempontjából a szövetkezeti vagy a kereskedelmi törvényen alapuló más szervezetet venne fel. Ezzel kapcsolatban azután elintézést nyerne a már hivatkozott 11. §-nak kifogásolt *g)* pontja is, mert tényleg sérelmesnek tűnik fel, hogy a tag a valóságos biztositási, tehát magán-, illetőleg kereskedelmi jogi szerződésen alapuló segélyezésből e szerződést nem érintő indokok alapján kizárassék. A kérdés sérelem nélküli megoldása az lenne, ha a valóságos biztositási szerződésen alapuló segélyezés, aminőről itt is szó van, amidőn határozott dijfizetés ellenében meghatározott biztositási szolgáltatásra kötelezi magát az egylet, csak a kereskedelmi törvénynek a biztositási ügyletre vonatkozó határozmányai szerint engedtetnék meg. Miután pedig a kereskedelmi törvénynek a biztositási szerződésre vonatkozó határozmányai feltételes (absolut) (?) természetüek, ami egyebek közt azt jelenti, hogy a biztositási szerződés érvénytelenitésére más okok nem szolgáltatnak, mint amelyeket a törvény felállit: ezzel ki volna zárva az a jogtalanság, hogy az egyleti cél megsértése miatt a tag egy külön szerződésen, a biztositási szerződésen alapuló jogigényétől megfosztassék. Végül felhivandó az egylet vezetősége, hogy a budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök által előadott indokokra való tekintettel az eddigi alapszabályokban a munkaadók részére biztositott elnöki

tisztség kérdésének méltányos elintézése szempontjából oly rendelkezés vétessék fel, mely a nyomdatulajdonosok részére is akár a fenti módon, akár más megegyezés utján az egylet vezetésében bizonyos befolyást alkalmas biztositani, miután az egylet jelenlegi kedvező állapotának előidézésében a nyomdatulajdonosoknak is kétségbevonhatatlan részük volt és igy őket kizárni eddigi működési körükből méltánytalannak látszik. Erről polgármester urat 1906. évi május hó 9-én 53490. szám alatt kelt jelentés mellékleteinek visszaküldése mellett további eljárás végett értesitem. Budapest, 1907. évi január hó 28-án. A miniszter meghagyásából: Szabó s. k., miniszteri tanácsos.

A választmány a belügyminiszter követeléseit természetesen nem teljesithette és az alapszabályok módositását egyelőre elhalasztotta.[333] Az 1907. évi rendes közgyülésen Rothenstein Mór, tekintettel arra, hogy a miniszter kifogásai nem komolyak, az alapszabályok ujból való felterjesztését inditványozta; ezt az inditványt a közgyülés – miután nem volt napirendre tűzve – nem tárgyalhatta. Az 1908. évi közgyülés végre mégis kimondta, hogy az annak idején már elfogadott alapszabályokat a belügyminiszter 1907. évi határozatának megfelelően módositja s az önképző-osztályra vonatkozó részt, valamint a 11. § *g)* pontját azokból kihagyja. A választmány által felterjesztett alapszabályok 1909. évi május hó 5-én jóváhagyattak és junius hó 6-án léptek életbe. Az uj alapszabály lényegesebb pontjai:

Tagokként könyvnyomdászokon és betü-, valamint tömöntőkön kivül gépszedők, javitnokok és galvanoplasztikusok is felvehetők. A belépni óhajtók előzetes orvosi vizsgálata eltöröltetett. A tagsági dij heti 2 koronára emeltetett fel és a tiszteletbeli tagokra vonatkozó szakasz (nyomdatulajdonosok, kik heti 20 fillért fizettek volt eddig minden egyes segédjük után a pénztárba) töröltetett az alapszabályok szövegéből. A beiratási dij 2 koronáról 1 koronára és 6 koronáról 5 koronára szállittatott le. Kihagyatott az alapszabályokból a 10 héttel hátralékban levő tagoknak a Typographiában való felszólitására vonatkozó szakasz. Ezeknél az uj alapszabály értelmében, tiz heti hátralék esetén automatice szűnt meg a tagsági jog, egyuttal az a pont, melynek értelmében hat heti hátralék esetén nem járt segély, ugy módositatott, hogy aki három hétnél többel adós, annyi hétig nem kap segélyt, amennyivel több a hátraléka mint három hét. A segélyeknél leszállittatott a várási idő, és pedig táppénzeknél 13, 26 és 26 és 52 (II. osztály) az azelőtti 26 és 52 hét helyett; ezzel szemben megszünt az egy évi betegség utáni félsegély (napi 1 korona). A munkanélküliségi segélynél a segélyezési időtartam 91 napról 126 napra emeltetett fel s arra a katonaságtól (fegyvergyakorlat) visszatérő tagok is jogosultaknak ismertettek el. Az utassegély időtartama 280 napra emeltetett fel az előbbeni 180 nappal szemben. A rokkantsági segélynél bevezettetett az öt évi befizetés utáni heti 5 koronás segély (I. osztály) és a 35 évet befizetett tagok orvosi vizsgálat nélkül kérhették a rokkantak állományába való felvételt, vagy a tagsági dij fizetése alóli felmentést. Megszünt ezenkivül a rokkantak tiz éven aluli tagság esetében 100 koronával való végkielégitése. Az árvasegélynél a havi 7 és 8 koronás segély lépett életbe az előbbi 8 koronás segéllyel szemben. Az özvegyi segély 50 koronáról 100 koronára, 400 koronáról 350 és 450 koronára és 500 koronáról 600 koronára emeltetett fel. Kimaradt az uj alapszabályokból az a rendelkezés, hogy az elnök az üzlettulajdonosok sorából választandó – mely rendelkezés ellen a tagok már körülbelül 40 év óta eredménytelenül tiltakoztak – s a választásoknál a nyomdánkénti titkos szavazás vezettetett be. De megváltozott a gyülések eddigi gyakorlata is, mert mig a régi alapszabályok szerint a tag közvetlenül vehetett részt a gyüléseken, az uj alapszabályok a küldöttgyülést rendszeresitették. Perlekedések meggátlása végett választott biróságot

[333] A belügyminiszter 1907 március havában felszólitotta a szakegyesületeket, hogy jóváhagyott alapszabályaikat ujabb láttamozás céljából hozzá terjesszék fel. Közben több szakegyesületnél vizsgálat tartatott és ennek alapján minden nyomósabb ok nélkül több szakegyesület felfüggesztetett. 1908 február havában a miniszter egy rendeletet bocsátott ki a munkásegyesületek hatósági ellenőrzése tárgyában. Az első erre vonatkozó rendeletet a Bánffy-kormány bocsátotta ki.

létesitett, mely mindkét fél képviselőiből alakul meg és végérvényes itéleteket hoz. Ezek voltak az uj alapszabályok fontosabb rendelkezései, melyek egészen uj perspektivát tártak az egyesület jövő működése elé.

A betegsegélyző-pénztár örökös deficitjének orvoslása képezte a választmányok feladatát több mint másfél évtized óta és ez a kérdés még ma is rendkivül aktuális. 1908-ban egy bizottság küldetett ki, hogy a teendő intézkedések ügyében javaslatot készitsen. A javaslat a régi volt: 20 hétig leszállitás (napi 1 korona), 30 héten át emelés (napi 3 korona). A közgyülés azonban a választmány ezen inditványát leszavazta.

A német nyomdászszövetség Kölnben tartott gyülésére Rothenstein Mór, a svájci nyomdászszövetség 50 éves jubileumára Novitzky N. László küldetett ki.

Az 1909. évi közgyülés napirendjén ismét több alapszabálymódositó inditvány szerepelt s az I. és II. osztályu tagok egyenjogusitására vonatkozó inditványokról egész cikkáradat indult meg a Typographiában. A közgyülés az inditványokat elvetette. Wolf Antal pénzbeszedő munkájának emelkedése folytán a választmány egy ujabb pénzbeszedői állást kreált, s arra 51 pályázó közül Jerett Mórt választotta meg. Az uj alapszabályok értelmében az első küldöttgyülés 1910 április 17-én Budapesten, az egyesületi ház disztermében tartatott meg. A gyülésen 127 küldött vett részt. A haladás minden irányban, tehát a segélyző-egyesületnél is utat tört, mely szakitott a régi elavult rendszerrel, midőn az országos egyesület ügyeit a budapesti tagok egy részének szavazata döntötte el. A közgyülés legfontosabb napirendi pontját az ujabb alapszabálymódositás képezte. A módositás a következő lényegesebb pontokra terjedt ki: a közgyülések határidejének kitolása, a küldöttek és az országos választmány számának redukálása, a budapesti kerületi választmány megalakitása. A vitás segélyezési esetek elbirálására másodfokon az országos választmány, harmadfokon a választott biróság, egyéb ügyekben a közgyülés mondatott ki illetékesnek. A küldött-gyülés ezenkivül módositotta, illetve elfogadta az ügyviteli, szolgálati, orvosi és választott birósági szabályzatokat.

A munka szaporodásával egy uj hivatalnoki állás vált szükségessé, melyre a választmány pályázatot irt ki; 38 pályázó közül az uj alapszabályok értelmében, nyomdánkénti titkos szavazással Morócz Jenő választatott meg, ki állását 1910 november 27-én foglalta el.

Az 1910. évi küldöttgyülés által módositott alapszabály 1911 február havában több lényegtelen kifogással visszaérkezett. A választmány ezek beszurása után ujra felterjesztette az alapszabályokat. A miniszter 1911 juliusban ismét visszaküldte az alapszabályokat, melyek a módositások után 1911 november havában jóváhagyattak és 1912 március 1-én léptek életbe. A zágrábi nyomdászegyesület 40 éves jubileumán Grünfeld Sándor, az osztrák nyomdászszövetség kongresszusán Rothenstein Mór, a németországi nyomdászegyesület közgyülésén Peidl Gyula képviselte az egyesületet. Ezzel az egyesület történetét lezárom.

Végszó

Befejezvén a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületének és a magyar nyomdászok anyagi és szellemi törekvéseinek több mint egy félszázadra visszanyuló története ismertetését, munkám végeztével még egy visszapillantást vetek ezen félszázados munka eredményére.

Midőn a pesti nyomdászok 1848-ban megalakitották egyesületüket, az első magyarországi munkás segélyző-egyesületet, korántsem gondolhattak még arra, hogy ez az eszme – miután egyesületük egy barbár hatósági önkénynek esett áldozatul – alig egy évtized mulva ujra életre ébred és ebből az 1862-ben ujraültetett vézna csemetéből idővel egy hatalmas, terebélyes fa: a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete fog kifejlődni.

Kulturhistóriai szempontból sokkal fontosabb eseményt képez a jövő történetirója előtt egy munkásegyesület ötven évi működésének történelmi méltatása, mint valamely kor öldöklő háboruinak leirása és dicsőitése, mert egy munkásegyesület megalakulása a jövő historikusa előtt mindenkor kimagasló kulturhistóriai eseményt fog képezni.

A magyar könyvnyomdai munkások is ilyen kulturhistóriai beccsel biró munkát végeztek, midőn ötven évvel ezelőtt munkaadóik társaságában megalakitották szükségben szenvedő társaik és ezek hozzátartozói részére a betegsegélyző-, rokkant- és utassegélyző-pénztárakat és idővel bölcs előrelátással az özvegyek és árvák segélyezésére alapitott pénztárral az élet minden eshetőségeivel gondoskodtak családjukról.

Az egyesület szük keretei között, száz bajjal küzdve igyekeztek az eléjük tűzött feladatnak minél sikeresebben megfelelni, erős összetartással félretolván az eléjük gördülő számtalan akadályokat. És amikor válság fenyegette intézményüket, sohasem fordultak segitségért, hanem minden külső támogatás nélkül maguk háritották el a közelgő veszélyt, mert a hatóságok ugyszólván állandóan üldözték segélyző-egyesületünket, pedig igazság szerint támogatniok kellett volna.

De nemcsak a segélyezés terén fejtettek ki a magyar nyomdászok hatalmas kulturális munkát; az elsők voltak a magyar munkások között, akik Budapesten önképző-egyesületet alakitottak és ebből az önképző-egyesületből kelt ki a magyar szociáldemokrata munkásmozgalom magva. Az elsők voltak a magyar munkások között, akik szaklapot alapitottak, hogy annál hathatósabban szállhassanak sikra közös érdekeikért. A magyar, illetve a budapesti nyomdászok voltak az elsők, akik a választói-, egyesületi- és gyülekezési jog kivivása érdekében legelőször sikra szálltak, az elsők voltak, akik az anyagi érdekek megvédése érdekében inditott harcokban a munkabér emelése mellett a munkaidő leszállitását követelték és a 9 órás munkanapot kivivták és már évtizedek előtt akciót inditottak a vasárnapi munkaszünet kivivása érdekében.

Ezen intenziv kulturális tevékenység mellett a magyar nyomdászok szervezkedésének története az anyagi érdekek megvédéséért és a kedvezőbb anyagi helyzet kivivásáért folytatott küzdelmes harcok láncolatából áll; e gazdasági harcok mellett a magyar, illetve budapesti nyomdászok annyi és oly tetemes anyagi áldozatot hoztak gazdasági és humanitárius érdekeik előmozditása érdekében, melyhez foghatót alig találunk a magyar munkásság történetében.

Egy marék – egypár ezer – ember a nagy mindenségben, tisztán a kollégialitás nemes tüzétől lelkesitve, milliókat áldozott szükségben szenvedő társai segitésére, hogy ezek és hozzátartozóik könnyeit enyhitse. E marék ember lelkesedése és önfeláldozó ügybuzgósága csak akkor tünik ki a maga valóságában, ha az ezen célokra begyült óriási összegeket szemügyre vesszük.

A *Magyarországi nyomdászok segélyző-egyesülete* ötven évi fennállása alatt nem kevesebb, mint tizenötmillió-ötvenhatezer-hétszázhetvenhárom koronát hozott forgalomba az alapszabá-

lyokban előirt célokra, s ha ezen összeghez hozzávesszük az egyes körök, illetve testvéregyesületek és az anyagi érdekek megvédése érdekében forgalomba hozott összegeket, akkor a fenti összeg majdnem *husz milliót* tesz ki. És ezt az óriási összeget tisztán önerőből, az egyesülés és összetartás révén hozták össze a magyarországi nyomdászok. Az alábbi számok megkapóan dokumentálják ezt a hatalmas áldozatkészséget.

Fennállása óta kifizetett 1911 december 31-ig:

Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete	7,037.291,73
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete	584.826,45
Magyarországi gépmesterek és nyomók köre	105.076,33
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők jótékonysági köre	114.102,–
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szállóegylete	35.718,26
	7,877.014,77

Ha ezekhez hozzáveszem a Szakkör, Hirlapszedők köre, Betüöntők köre és a Korrektorok köre által fennállásuk óta, valamint a vidéki nyomdászegyesületek által a csatlakozás előtt kifizetett összegeket, akkor bátran állithatom, hogy a magyarországi könyvnyomdászok *egy félszázad alatt 8,350.000 koronát áldoztak* művelődési és humanitárius intézményeik fentartására. Az anyagi érdekek megvédésére forditott összegekkel együtt pedig *kilenc és fél milliónál többre* rug ez az összeg.

A magyarországi nyomdászoknak ötven évi szervezkedési tevékenységük dokumentálásához ezekkel az óriási számokkal szemben nincs szükségük bővebb kommentárra. Keserves munka árán szerzett fillérekből rakták össze egymás kölcsönös segitésére ezeket az összegeket.

A magyarországi nyomdászok összes testvéregyesületeinek és köreinek tiszta vagyona 1911 december hó 31-én:

Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete	982.190,41
Magyarországi gépmesterek és nyomók köre	31.235,04
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők jótékonysági köre	8.480,85
Magyarországi grafikai munkások és rokonszakmák szakköre	2.393,77
Budapesti hirlapszedők köre	5.110,72
Budapesti korrektorok és revizorok köre	1.205,73
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szállóegylete	8.750,–
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete	56.031,33
Budapesti betüöntők és tömöntők köre	1.401,44
Üdülőház	125.947,78
Gutenberg-szoboralap	583,96
Összes vagyon	1,223.231,03

A magyarországi könyvnyomdászok félszázadot meghaladó szervezkedési, művelődési és humanitárius törekvéseinek történetét ezzel lezárom.

Ez az ércszilárd épület, melyet a lepergett félszázad alatt vállvetett, kitartó munkával hoztak létre a magyarországi kollégák, mindennél maradandóbban hirdeti az egyesülésben és az összetartásban rejlő erő óriási hatalmát. Majdani utódainknak pedig, akik az általunk emelt épületet tovább fejlesztendik, figyelmébe ajánljuk, hogy haladjanak az általunk megkezdett utakon *összetartással,*

egyesült erővel, előre!

Az egyesület tisztikara 1862–1912[334]

A segélyző-egyesület 1910–1912. évi választmányának névsora:

Elnök: Krausz Soma. *Alelnökök:* Lerner Dezső, Peidl Gyula. *Választmány:* Ádám Dezső, Boros Béla, Boros Dezső, Bozsik István, Braun Elemér, Dvorszky Kálmán, Einhorn Mór, Gajárszky Ödön, Gerbán József, Grosz Samu, Grünbaum Miksa, Grünfeld Sándor, Guttmann Jakab, Győry Ferenc, Gyürey Rudolf, Hartmann József, Hirschmann József, Kaczander József, Lukács Ármin, Pollák Simon, Preusz Mór, Richter Márton, Rothenstein Mór, Salgó Artur, Schornstein Jakab, Schwert Frigyes, Számedly Károly, Wiesenberger Vilmos, Willheim Lipót. *Felügyelő bizottság:* Egréder József, Herzog Mór, Kántor Vilmos, Mészáros Miklós, Müller Samu.

Választott birósági ülnökök:

Fischer Ignác, Fuchs Zsigmond, Kallós Ödön, Kondor Bernát, Radnai Vilmos, Schwind Béla, Surányi István, Szende Lajos.

Egyesületi alkalmazottak:

Jerett Mór, Morócz Jenő, Novitzky N. László, Siegfried József, Schwarz Ambrus, Wolf Antal, Zaka Lajos.

Elnökök:

Kozma Vazul (1862–1863), Emich Gusztáv (1863–1867), Kocsi Sándor (1866–1868), Falk Zsigmond (1869–1870, 1882–1890), Wein János (1871), Buschmann Ferenc (1872), Hornyánszky Viktor (1873–1881), Leitner Pál, Schlenker Samu (1891), Egyessy Géza (1892–1893), Czettel Gyula (1894–1903), Kózol J. Antal (1904), Krausz Soma (1905–1912).

I. Alelnökök:

Buschmann Ferenc (1871–1872), Antensteiner Ferenc (1873–1875), Firtinger Károly (1876–1882), Záhonyi Alajos (1883–1884), Tanay József (1885–1886), Zaka Lajos (1887–1894), Lipták Lajos (1895), Pollák Simon (1896), Gyöngyösy Sándor (1897–1901), Siegfried József (1902–1904), Peidl Gyula (1905–1906, 1908–1912), Lerner Dezső (1907).

II. Alelnökök:

Wein János, Ács Mihály (1876–1883 és 1866), Kaczander Gyula (1884 és 1887), Zaka Lajos (1885), Lipp Károly (1888–1889, 1893, 1899–1901), Leitner Pál (1890, 1892, 1894–1896), Brikovics János (1891), Durmits Imre (1897), Krausz Soma (1898), Pringyes Ferenc (1902–1903), Peidl Gyula (1904), Bauer Imre (1905), Lerner Dezső (1906, 1908–1912), Kirsteier János (1907).

Pénztárosok:

Träger András (1862–1863), Urschitz Jakab (1863–1864), Wagner János (1865–1866), Gresser J. (1867), Buschmann Ferenc (1868–1870), Benedek Sándor (1870), Strauch Alajos (1871–1885), Pető (1886–1889), Urbanetz H. (1890–1894), Neuhäusler Vilmos (1895), Csorda Ferenc (1897–1899). II. pénztárosi tisztséget viseltek: Hülle Oszvald, Pick Lipót, Tschutschegg Vince, Neuhäusler Vilmos, Téri Sándor, Brikovics János, Csorda Ferenc,

[334] A pontos névsort az első 10 évről nem sikerült ugyan megállapitanom, de véleményem szerint az azért teljes. A választmányi tagok névsorát egyrészt ezért, másrészt nagy terjedelménél fogva nem közölhetem.

Wenczel Gusztáv, Durmits Imre, Urbanetz Károly. (1899 óta nem választatott pénztáros, mert ezt a tisztséget már régen Steiner Adolf számvevő töltötte be. Steiner után Siegfried József tölti be ezt az állást.)

Ellenőrök:

Matus János, Arany János, Buschmann Ferenc, Hirsch Lipót, Steiner Adolf (utóbbival ez az állás megszünt és csak 1894-ben rendszeresittetett egy ellenőri tisztség, melyet Novitzky László tölt be).

Jegyzők:

Szöllősy Mihály, Bakos Péter, Fejérvizy Márton, Záhonyi Alajos, Ligeti József, Nitsch Alajos, Bauer J. M., Aigner József, Brózsa Ottó, Deutsch Albert, Grócz Ernő, Szabó Dezső, Gelberger Mihály, Neufeld-Nagy Mór, Kleinberger Mór, Lill Sándor, Meszl Gusztáv, Ruzicska Gyula, Stöcklin Nándor, Novitzky N. László, Feldmann Mór, Goldstein Adolf, Tessák Nándor, Frank Lajos, Stösser Adolf, Clement János, Wildner Alajos, Morócz Jenő, Pringyes Ferenc, Bauer Imre, Heinrich Károly, Grünfeld Sándor, Szőllősy Károly, Gábor Döme, Kirsteier János, Sándor József, Guttmann Jakab, Lakatos László, Wancsora István, Barnafy István, Boros Dezső, Schwert Frigyes.

Orvosok:

Dr. Dulácska Géza (1862), dr. Bleyer J. (1870), dr. Farkas Kálmán (1883), dr. Hlatky József, dr. Petsits Márk (1870), dr. Davida Miklós, dr. Ziffer Károly, dr. Bettelheim József (1894), dr. Mándoki Mór (1895), dr. Reich Lajos (1895), dr. Weber Adolf (1895). A ( ) közötti évszám az alkalmaztatás kezdetét jelenti.

A segélyző-egyesület a következő sorrendben módositotta alapszabályait:

1863 julius 17-én, 54.739. szám alatt. (Első alapszabály.)
1871 május 24-én, 5310. szám alatt.
1876 április 19-én, 15.507. szám alatt.
1878 november 28-án, 42.160. szám alatt.
1880 szeptember 2-án, 37.952. szám alatt.
1887 március 20-án, 18.396/VII. szám alatt.
1901 február 16-án, 112.805/V/a. szám alatt.
1903 augusztus 8-án, 4351 III/a. szám alatt.
1909 május 5-én, 59.658 V/a. szám alatt.
1911 november 27-én, 164.333. szám alatt.

STATISZTIKAI RÉSZ

A legutóbbi 10 év statisztikája
1902-től 1911-ig

Pénztárforgalom

Bevétel	1902	%	1903	%	1904	%	1905	%	1906	%	1907	%	1908	%	1909	%	1910	%	1911	%
Tagdijak	219.740,60	96,83	259.753,27	97,30	311.322,01	94,52	329.393,43	78,84	397.013,84	92,40	485.707,90	90,66	511.914,15	85,75	567.250,32	86,08	579.498,24	90,41	612.232,90	90,23
Beiratási dijak	1.526,–	0,67	1.819,60	0,68	1.515,–	0,46	2.146,–	0,52	3.244,–	0,75	4.922,–	0,92	3.615,–	0,60	2.140,–	0,32	1.736,–	0,28	1.900,–	0,28
Adományok (volt tiszteleti tagok dijai)	3.725,40	1,64	4.227,–	1,58	4.754,–	1,44	4.680,30	1,12	4.879,45	1,14	5.275,–	0,99	5.563,90	0,93	3.847,40	0,58	2.649,54	0,41	2.737,50	0,40
Vegyes bevételek	1.947,17	0,86	1.159,66	0,44	15.547,38	3,58	81.518,93	19,52	24.553,33	5,71	39.804,61	7,43	75.917,15	12,72	85.809,52	13,02	57.041,40	8,90	61.610,76	9,09
Összesen	226.939,17	100	266.958,93	100	333.138,39	100	417.738,66	100	429.690,62	100	535.709,51	100	597.010,20	100	659.047,24	100	640.925,18	100	678.481,16	100

Kiadás	1902	%	1903	%	1904	%	1905	%	1906	%	1907	%	1908	%	1909	%	1910	%	1911	%
Betegek	68.348,02	32,61	69.113,27	29,27	93.431,92	30,22	101.834,60	30,92	116.002,16	31,46	159.396,18	34,43	191.970,18	37,56	157.159,44	29,45	195.704,46	33,54	229.085,76	38,70
Temetkezés	3.461,32	1,65	3.500,–	1,48	3.900,–	1,26	6.780,–	2,06	6.451,–	1,73	6.400,–	1,35	6.000,–	1,17	7.300,–	1,37	9.600,–	1,64	10.200,–	1,72
Orvosok, gyógyszerek	3.399,52	1,63	3.936,75	1,66	5.017,72	1,62	3.644,78	1,10	7.582,81	2,04	6.877,62	1,44	7.176,80	1,41	7.886,19	1,49	8.114,42	1,39	8.188,08	1,38
Rokkantak	35.524,–	16,95	40.141,14	17,–	47.070,–	15,24	55.998,–	17,–	67.370,–	18,15	74.942,32	16,18	83.426,–	16,32	91.902,–	17,52	99.829,–	17,10	103.967,–	17,57
Özvegyek	8.000,–	3,82	5.750,–	2,43	6.350,–	2,06	14.350,–	4,35	9.600,–	2,59	11.300,–	2,41	8.800,–	1,72	9.000,–	1,70	16.800,–	2,87	11.900,–	2,01
Árvák	9.936,–	4,74	9.592,–	4,06	9.316,–	3,01	10.828,–	3,29	12.640,–	3,40	14.052,–	3,37	14.844,–	2,91	14.284,–	2,69	14.333,–	2,49	13.427,–	2,27
Munkanélküliek, utasok	61.861,60	29,52	70.569,60	29,90	49.756,60	16,09	69.636,60	21,14	68.816,–	18,55	51.560,20	11,09	74.817,–	14,64	104.279,30	19,67	119.758,60	20,52	100.541,20	16,99
Kezelés és egyebek[335]	19.028,–	9,08	33.517,12	14,20	67.463,25	21,82	66.308,02	20,14	82.716,42	22,28	137.564,78	29,73	124.028,78	24,27	138.499,97	26,11	119.314,70	20,45	114.595,88	19,36
Összesen	209.558,46	100	236.120,01	100	309.136,29	100	329.380,–	100	371.178,39	100	462.093,10	100	511.062,76	100	530.310,90	100	583.454,18	100	591.904,92	100

Az egyesületi tagok és az egyesülethez nem tartozók aránya Magyarország és Fiume területén

	1902	%	1903	%	1904	%	1905	%	1906	%	1907	%	1908	%	1909	%	1910	%	1911	%
Tagok	3559	71,18	4150	82,21	4471	80,44	4987	83,40	5305	84,96	5964	93,47	6318	94,78	6575	95,29	6800	91,64	7109	93,42
Nem tagok	1441	28,82	896	17,79	1087	19,56	993	16,60	939	15,05	417	6,53	348	5,22	310	4,71	620	8,36	498	6,58
Összesen	5000	100	5036	100	5558	100	5980	100	6244	100	6381	100	6666	100	6885	100	7420	100	7607	100

[335] Adók, jelzálogkölcsönök törlesztése, a hivatalos lap előfizetési dija (minden tag részére) stb.

Az egyesület legutóbbi 10 évi bevételeinek, kiadásainak és vagyoni állapotának átnézete

Év	Tagok száma	Tagdijak hetenként		Összes bevétel		Összes kiadás		Felesleg		Hiány		Tiszta vagyon	
		K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
1902	3559	1	60	228250	63	211079	92	17170	71	–	–	334632	72
1903	4140	1[336]	80	280457	28	236120	01	44337	27	–	–	378969	99[337]
1904	4471	1	80	333138	39	309136	29	24002	10	–	–	402972	09
1905	4987	1	80	417738	66	329380	–	88358	66	–	–	491330	75
1906	5305	1	80	429690	62	371178	39	58512	23	–	–	549842	98
1907	5964	1	80	535709	51	462093	10	73616	41	–	–	623459	39
1908	6318	2	–	597010	20	511062	76	85947	44	–	–	709406	83
1909	6575	2	–	659047	24	530310	90	128736	34	–	–	838143	17
1910	6800	2	–	640925	18	583454	18	57471	–	–	–	895614	17
1911	7109	2	–	678481	16	591904	92	86576	24	–	–	982190	41

Az összvagyonból egy tagra 138 korona 16 fillér vagyonrész esik.

1910-ben 131 kor. 70 fillér
1909-ben 127 kor. 47 fillér
1908-ban 112 kor. 28 fillér
1907-ben 104 kor. 53 fillér
1906-ban 103 kor. 64 fillér
1905-ben 98 kor. 52 fillér
1904-ben 92 kor. 36 fillér
1903-ban 91 kor. 53 fillér
1902-ben 94 kor. 02 fillér
1901-ben 87 kor. 16 fillér

Az egyesület által nyujtott segélyek és a segélyezettek számának kimutatása a legutóbbi 10 évről

Betegek

Budapest és vidék	Beteglétszám	A taglétszám százalékban	Megbetegedési esetek	Napok száma	Egy betegre jut átlag nap	Kifizetett táppénz		Egy betegre jutó átlag	
						K	f	K	f
1902	921	25,88	1215	35280	38,30	68348	02	74	21
1903	962	23,23	1282	36241	37,67	69113	27	71	84
1904	1073	24,00	1450	49354	45,99	93431	92	87	07
1905	1240	24,86	1677	53797	43,30	101834	60	82	12
1906	1454	27,41	1817	59001	40,50	116002	16	79	77
1907	1696	28,43	1941	83368	49,15	159396	18	94	04
1908	2181	34,52	2793	96620	44,30	191970	18	88	01
1909	1971	29,97	2769	78879	40,01	157159	44	79	73
1910	2096	30,82	3031	97882	46,69	195704	46	93	37
1911	2420	34,04	3511	114543	47,33	229085	76	94	64

Megbetegedési százalék (A kifizetett napok 365 napos évekre átszámitva)

Év	Kifizetett napok	Évek vagy egész éven át segélyezettek	A taglétszám %-ban	Átlag havonként: mely évben	beteglétszám	megbetegedési eset	betegségi nap
				1901	150	92	2631
1902	35280	96	2,68	1902	172	101	2940
1903	36241	99	2,39	1903	184	102	3020

[336] 1903 szeptember 5-től fogva a tagok a Typographiát is kapják (alapszabályok 50. §-a) s ennek ára (20 fillér) a heti tagsági illeték (2,–) összegében szintén benfoglaltatik.

[337] Fel nem vett kamatok beszámitásával.

1904	49354	135	3,04	1904	229	115	4112
1905	53797	147	2,95	1905	103	139	4483
1906	59001	161	3,04	1906	131	151	4916
1907	83368	228	3,82	1907	141	161	6947
1908	96620	265	4,19	1908	181	249	8051
1909	78879	216	3,28	1909	164	230	6573
1910	97882	268	3,94	1910	174	252	8156
1911	114543	313	4,46	1911	201	292	9545

Megbetegedési esetek száma

	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
Aranyér	13	14	8	12	5	6	18	29	20	14
Bél- és gyomorbaj	117	129	148	167	167	152	193	201	183	307
Bőrbajok	11	21	21	24	46	51	30	42	50	77
Bujakór	41	42	50	63	45	40	55	72	63	109
Csonthártyalob	16	11	9	7	14	13	19	33	14	35
Csuz	130	127	150	168	119	130	223	240	230	257
Gége- és torokbaj	57	60	73	67	68	65	222	88	78	89
Herelob	17	20	20	51	37	57	25	20	29	22
Hólyaghurut	10	9	8	10	10	14	20	5	7	14
Idegbajok	35	32	44	46	39	43	118	107	98	189
Influenza	139	95	104	236	227	306	305	226	320	285
Izületi lob	20	17	25	20	41	39	52	19	20	33
Mandulalob	12	36	29	31	22	19	17	17	12	23
Ólommérgezés	32	39	50	47	39	44	69	69	73	109
Sérv	10	5	11	10	6	8	12	7	5	14
Sérülés, égés, zuzódás	96	84	91	94	94	102	86	161	104	202
Szembaj	40	34	42	30	35	41	78	52	55	32
Szivbaj	9	7	21	16	27	23	35	26	40	40
Tályog	26	38	33	62	58	51	65	73	65	59
Tüdőbajok	259	365	375	365	447	520	634	646	833	1161
Körömméreg	5	10	10	–	–	–	–	–	7	19
Különféle	105	104	50	139	189	156	365	317	251	189
Ismeretlen	24	–	–	11	38	61	152	319	474	232
Összesen	1215	1282	1450	1677	1817	1941	2793	2769	3031	3511

Betegségi és halálozási statisztika

Év	Taglétszám	Betegek száma	Taglétszám %-ban	Betegségi esetek száma	Ebből tub. p.	Összes halálozások száma	Tub. p. elhaltak száma	A halálozások %-ban	Az elhaltak átlagos kora
1902	3559	921	25,88	1215	259	38	25	65,79	33
1903	4140	962	23,23	1282	365	35	25	71,43	33
1904	4471	1073	24,–	1450	375	39	31	79,50	30
1905	4987	1240	24,86	1677	365	70	41	60,30	38
1906	5305	1454	27,41	1817	477	64	33	51,58	36
1907	5964	1696	28,43	1941	520	66	34	51,52	36
1908	6318	2181	34,52	2793	634	57	30	52,62	38
1909	6575	1971	29,97	2769	646	71	40	56,33	34
1910	6800	2096	30,82	3031	833	97	43	44,33	35
1911	7109	2420	34,04	3511	1161	104	54	51,93	36

Gyakoribb halálozási esetek és okok

Az elhalálozás oka	Az elhaltak száma 1902-ben	Az összes halálesetek %-ban	Az elhaltak száma 1903-ban	Az összes halálesetek %-ban	Az elhaltak száma 1904-ben	Az összes halálesetek %-ban	Az elhaltak száma 1905-ben	Az összes halálesetek %-ban	Az elhaltak száma 1906-ban	Az összes halálesetek %-ban	Az elhaltak száma 1907-ben	Az összes halálesetek %-ban	Az elhaltak száma 1908-ban	Az összes halálesetek %-ban	Az elhaltak száma 1909-ben	Az összes halálesetek %-ban	Az elhaltak száma 1910-ben	Az összes halálesetek %-ban	Az elhaltak száma 1911-ben	Az összes halálesetek %-ban
Agy- és szivhüdés, sziv- és agybaj	4	10,53	3	8,57	1	2,56	6	8,82	4	21,87	12	18,20	6	10,53	7	9,87	14	14,44	15	14,42
Erőszakos halál	3	7,90	–	–	1	2,56	4	5,88	4	6,25	3	4,55	3	5,26	7	9,87	15	15,47	10	9,90
Gümőkór	25	65,79	25	71,43	31	79,50	41	63,30	33	51,08	34	51,52	30	52,62	40	56,33	43	44,33	54	51,93
Idegbajok	1	2,63	–	–	2	5,14	5	7,36	3	4,69	3	4,55	–	–	–	–	–	–	2	1,92
Tüdőlob, tüdővizenyő	1	2,63	–	–	1	2,56	2	2,94	4	6,25	3	4,55	5	8,77	6	8,45	14	14,43	6	5,77
Veselob	–	–	1	2,86	1	2,56	–	–	–	–	3	4,55	1	1,76	3	4,22	4	4,13	3	2,89
Has-, mell- és bélhártyalob	–	–	–	–	1	2,56	3	4,41	1	1,56	1	1,51	1	1,76	2	2,82	6	6,18	–	–

Év	Megbetegedési esetek	Megbetegedések a taglétszám %-ában	Halálozások a betegségi esetek %-ában
1901-ben	1115	31,59	4,30
1902-ben	1215	34,14	3,12
1903-ban	1282	30,96	2,73
1904-ben	1450	32,43	2,69
1905-ben	1677	33,63	4,06
1906-ban	1817	34,28	3,53
1907-ben	1941	32,54	3,40
1908-ban	2793	44,20	2,04
1909-ben	2769	42,11	2,56
1910-ben	3031	44,57	3,20
1911-ben	3511	49,38	2,96

Munkanélküliek és átutazók

I. Munkanélküliek

Év	Segélyezett tag	A taglétszám %-ban	Kilépési esetek száma	Összes nap	Egy segélyezettre esik nap	Kifizetett segély	Egy segélyezettre esik átlag	Elutazási segély
						K	K	
1902	495	13,91	728	26163	52,85	42.821,20	86,50	52
1903	638	15,41	914	29607	46,40	49.335,60	77,32	49
1904	649	14,52	960	30179	46,50	49.756,60	76,66	49
1905	697	13,98	1006	27346	39,23	46.423,20	66,60	89
1906	510	9,61	946	30351	59,51	50.841,60	99,68	76
1907	678	11,36	999	24496	36,12	30.195,–	57,80	117
1908	843	13,34	1257	34685	41,14	55.496,80	65,71	107
1909	921	14,00	1786	42581	46,23	78.508,60	85,24	130
1910	1180	17,35	2133	46730	39,60	93.460,–	79,20	183
1911	1035[338]	14,55	2712	39391	38,05	78.782,–	76,11	163

[338] Elutazási segélyek nélkül.

Év	Kifizetett napok	Évekre átszámitva egész éven át munkanélkül	A taglétszám %-ban
1902-ben	26163	87	2,44
1903-ban	29607	98	2,36
1904-ben	30179	100	2,24
1905-ben	27346	91	1,83
1906-ban	30351	101	1,90
1907-ben	24496	81	1,36
1908-ban	34685	95	1,50
1909-ben	42581	140	2,13
1910-ben	46730	155	2,25
1911-ben	39391	131	1,84

Év	Segélyezettek havi átlaga	Esetek havi átlaga	A kifizetett napok havi átlaga	Év	Segélyezettek havi átlaga	Esetek havi átlaga	A kifizetett napok havi átlaga
1902	120	60	2180	1907	120	83	2041
1903	143	76	2467	1908	143	104	2890
1904	143	80	2506	1909	206	148	3548
1905	130	84	2279	1910	238	176	3894
1906	101	78	2529	1911	237	226	3282

Elutazási segélyek (à 30 és 50 K)

Év	Tagok	Összesen	Év	Tagok	Összesen
		K			K
1906	76	2280	1909	130	6100
1907	117	3510	1910	183	9150
1908	107	3210	1911	163	8750

Év	Munka nélkül volt tag	Utassegélyt kapott	Munkanélküli segélyt kapott	Segélyben nem részesült
1902	1236	410	495	331
1903	1656	603	638	315
1904	1556	659	649	248
1905	1539	693	697	149
1906	1398	599	510	289
1907	1396	545	678	173
1908	1734	655	843	236
1909	1763	788	1051	206
1910	2754	678	1363	713
1911	2421	615	1198[339]	608

[339] Elutazási segélyekkel.

A munkanélküliség tartamának összkimutatása

Év	Megbetegedési napok	Munkanélküli napok	Utazási napok	Igényjogosulatlan napok	Összesen	Évekre átszámítva	Tagok százaléka
1902	35280	26163	15867	78137	155447	428	12,03
1903	36241	29607	17693	90673	174214	483	11,66
1904	49354	30179	22359	108111	224890	624	13,95
1905	53797	27341	19344	106981	207468	576	11,55
1906	59001	30351	14979	72192	176523	483	9,10
1907	83368	24496	10304	53806	171974	471	7,89
1908	96620	34685	13425	52718	197448	540	8,55
1909	78879	42581	16392	78078	215930	591	8,99
1910	97882	46730	14290	82858	241760	662	9,73
1911	114543	39391	10841	54892	219667	610	8,58

II. Utazók

Év	Utazások száma	A taglétszám %-ban	Átutazók	Kifizetett napok	Évekre átszámítva	A taglétszám %-ban	Esik egy utasra	Kifizetett segély		Esik egy utasra átlag	
								K	f	K	f
1902	568	15,96	3505	15867	52	1,46	27,95	19040	40	33	52
1903	603	14,56	3980	17693	69	1,42	29,34	21234	–	35	21
1904	659	14,73	4529	22359	74	1,65	33,92	26830	80	40	71
1905	693	13,90	4493	19344	64	1,28	27,91	23213	40	33	49
1906	599	11,30	3630	14979	49	0,92	25,–	17974	40	30	–
1907	545	9,13	2482	10304	34	0,57	18,90	12365	20	22	68
1908	655	10,37	3329	13425	36	0,57	20,49	16110	20	24	59
1909	788	11,98	4066	16392	54	0,82	20,80	19670	70	24	96
1910	678	9,97	3392	14290	47	0,65	21,07	17148	60	25	29
1911	615	8,65	2688	10841	36	0,50	17,62	13009	20	21	15

Temetkezési illetmények

Év	Elhalt tag	Összeg		Egy esetre jut		Év	Elhalt tag	Összeg		Egy esetre jut	
		K	f	K	f			K	f	K	f
1902	35	3461	32	98	89	1907	66	6400	–	96	–
1903	35	3500	–	100	–	1908	57	6000	–	100	–
1904	39	3900	–	100	–	1909	71	7300	–	100	–
1905	68	6780	–	99	70	1910	97	9600	–	100	–
1906	64	6451	–	100	79	1911	102[340]	10200	–	100	–

Özvegyi végkielégítés

Év	Segélyezettek száma	A taglétszám %-ban	Kifizetett összeg		Egy esetre esik átlag		Aktiv tag volt	Rokkant volt	Segélyezett személy	
			K	f	K	f			à 100–350 korona	à 450–600 korona
1902	19	0,53	8000	–	421	05	13	6	2	17
1903	18	0,43	5750	–	319	44	15	5	5	13

[340] Két tag után később vették fel a temetési illetményt.

1904	19	0,42	6350	–	334	21	13	4	5	14
1905	35	0,70	14350	–	441	–	25	10	3	32
1906	27	0,50	9600	–	355	55	20	7	6	21
1907	35	0,58	11300	–	322	85	29	6	4	31
1908	25	0,39	8800	–	352	–	20	5	6	19
1909	22	0,33	9000	–	409	09	13	9	3	19
1910	40	0,58	16800	–	450	–	34	6	4	36
1911	29	0,40	11900	–	410	34	19	10	3	26

Árvasegély

Év	Összes árvák száma évközben	Kifizetett hónapok összege	Kifizetett összeg		Egy segélyezettre esik		Egy segélyezettre esik	Évekre átszámítva összesen
			K	f	K	f	hónap	
1902	118	1242	9936	–	84	20	10,52	103
1903	113	1199	9592	–	84	88	10,61	99
1904	111	1164	9316	–	83	92	10,48	97
1905	138	1353	10828	–	78	46	9,80	112
1906	150	1580	12640	–	84	26	10,53	136
1907	169	1744	14052	–	83	11	10,31	145
1908	173	1856	14844	–	85	80	10,72	154
1909	169	1818	14284	–	84	52	10,25	151
1910	178	1791	14333	–	80	52	10,06	149
1911	162	1695	13427	–	82	88	10,46	137

Az összes segélyezési ágak főösszegei összevonva az összes segélyezettek számával és a segélyezési összegekkel

Év	Segélyezettek száma	Kifizetett segélyek		Egy segélyezettre esik átlag		Egy tagra esik kiadás			
						összesen		hetenként	
		K	f	K	f	K	f	K	f
1902	2186	187130	94	85	60	52	57	1	01
1903	2409	198666	01	82	46	47	98	–	93
1904	2383	236655	32	99	30	51	93	1	01
1905	2912	252647	20	86	76	50	66	–	97
1906	2940	274428	16	93	34	51	78	–	99
1907	3376	317650	70	94	09	53	26	1	02
1908	4138	373857	18	90	34	59	17	1	13
1909	4161	376624	74	90	51	57	28	1	10
1910	4539	446425	06	98	35	65	65	1	26
1911	4602	458920	96	99	72	64	55	1	24

Munkanélküliek és betegek számának áttekintése

Év	Tag	A taglétszám %-ban	A munkanélküliség tartama		Évekre átszámítva	A taglétszám %-ban	Kifizetett segélyek összege		Egy tagra jut átlag kiadás	
			nap	hét	év		K	f	K	f
1901-ben	2562	72,53	144495	20641	393	11,11	123843	45	35	06
1902-ben	2315	65,05	155447	22205	496	13,93	130209	62	36	58
1903-ban	2518	60,82	174214	24886	505	12,20	139682	87	33	73
1904-ben	2629	58,80	224890	29999	605	13,55	170019	32	38	01
1905-ben	2779	55,73	207468	29637	568	11,46	171474	20	34	37
1906-ban	2852	53,76	176523	25215	483	9,10	184818	16	34	87
1907-ben	3092	51,82	171974	24566	470	7,87	210956	38	35	36
1908-ban	2015	61,96	197448	33205	540	8,54	266787	18	42	22
1909-ben	4016	61,78	215930	20846	592	8,97	261438	74	39	75
1910-ben	4850	71,31	241760	34536	697	10,24	315463	06	46	38
1911-ben	5004	70,38	219667	31379	630	8,91	329626	96	46	35

Rokkantak

Év	Rokkantak	A taglétszám %-ban	Kifizetett hetek	Egy rokkantra jut átlag hét	Kifizetett segély		Egy segélyezettre jut átlag	
					K	f	K	f
1902-ben	65	1,83	2953	45,43	35424	–	544	98
1903-ban	75	1,86	3452	46,02	40141	14	535	21
1904-ben	85	1,90	3907	45,96	47070	–	553	76
1905-ben	109	2,19	4766	43,72	55998	–	514	66
1906-ban	124	3,34	5557	44,81	67370	–	543	30
1907-ben	136	2,28	6128	45,06	74942	32	541	04
1908-ban	154	2,43	7159	46,48	83426	–	541	72
1909-ben	160	2,43	7173	44,83	91902	–	574	38
1910-ben	184	2,70	7285	39,59	99829	–	542	54
1911-ben	178	2,50	8544	48,–	103967	–	584	08

A tényleges rokkantszázalék a kifizetett heteknek évekre átszámításával

Év	Kifizetett hetek	Évek, illetve teljes éven át segélyezettek	A taglétszám %-ban
1902-ben	2953	56	1,58
1903-ban	3452	66	1,59
1904-ben	3907	75	1,67
1905-ben	4766	91	1,82
1906-ban	5557	106	2,00
1907-ben	6128	117	1,46
1908-ban	7159	137	2,17
1909-ben	7173	138	2,10
1910-ben	7285	140	2,03
1911-ben	8544	164	2,30

A rokkantakká nyilvánitottak átlagos életkora 1911-ben 55,2; 1910-ben 45,85; 1909-ben 53; 1908-ban 53,19; 1907-ben 52; 1906-ban 50; 1905-ben 51; 1904-ben 44; 1903-ban 42; 1902-ben 43; 1901-ben 54 év.

Segélyezettek száma 1862-től 1911-ig

Év	Tagok	Betegek	Temetkezési illetményben részesült	Munka-nélküliek	Utasok	Rokkantak	Özvegyek	Árvák	Összes segélyezettek száma
1862	296	56	2	–	80	–	–	–	138
1863	347	79	6	–	113	–	–	–	198
1864	369	97	15	–	116	–	–	–	228
1865	396	88	12	–	204	–	–	–	304
1866	521	112	12	–	190	–	–	–	314
1867	557	109	11	–	94	–	–	–	214
1868	648	143	11	–	57	–	–	–	211
1869	821	201	19	–	53	–	–	–	273
1870	707	187	23	–	105	–	–	–	315
1871	830	219	17	–	87	2	2	–	327
1872	917	268	22	–	83	5	5	–	383
1873	908	281	18	–	175	5	5	–	384
1874	921	219	30	–	204	5	7	–	465
1875	730	231	21	–	179	6	5	–	442
1876	776	187	15	–	201	6	5	–	414
1877	772	261	27	107	303	10	10	6	724
1878	682	179	22	68	233	9	8	18	537
1879	564	190	12	65	180	12	6	24	489
1880	657	178	11	56	162	12	2	20	431
1881	638	189	7	42	177	14	3	17	449
1882	707	187	18	69	203	16	3	23	519
1883	758	247	15	57	209	13	10	23	574
1884	975	305	19	64	209	15	9	31	652
1885	1072	365	30	87	278	18	12	43	833
1886	1155	383	24	226	285	21	4	39	982
1887	1287	408	19	269	388	19	7	31	1141
1888	1726	445	21	244	396	21	9	35	1171
1889	1708	602	20	279	359	20	5	34	1319
1890	2155	778	31	399	310	23	13	40	1594
1891	2300	634	26	282	398	26	18	42	1426
1892	2375	769	34	371	301	30	22	64	1591
1893	2402	938	34	341	341	34	18	61	1767
1894	2640	787	35	403	369	41	14	62	1711
1895	2801	937	47	417	418	47	21	72	1959
1896	2825	793	45	497	418	54	20	85	1912
1897	2939	727	36	575	450	60	21	87	1956
1898	3121	803	34	499	368	54	21	105	1884
1899	3329	908	45	482	393	64	20	120	2032
1900	3492	834	41	622	390	65	20	128	2100
1901	3532	844	48	527	520	61	25	124	2149
1902	3559	921	38	495	568	65	19	118	2224
1903	4140	962	35	638	603	75	18	113	2444
1904	4471	1073	39	649	659	85	19	111	2635
1905	4987	1240	68	697	693	109	35	138	2980
1906	5305	1454	64	510	599	124	27	150	2928
1907	5964	1696	66	678	545	136	35	169	3325
1908	6318	2181	57	843	655	154	25	173	4088
1909	6575	1971	71	921	788	160	22	169	4102
1910	6800	2096	97	1180	678	184	40	178	4453
1911	7109	2420	102	1198	615	178	29	162	4706
Összesen		32082	1574	14857	16392	2058	619	2815	70397

Bevételek és kiadások átnézete 1862-tól 1911-ig

Év	Tagok száma	Bevétel		Kiadás		Felesleg		Hiány		Táppénz		Temetkezési illetmények		Rokkantsegély		Árvasegély		Özvegysegély		Munkanélküli és utassegély		Szállók		Vegyes[341]		Tiszta vagyon	
		K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
1862	298	5797	04	2687	88	3109	16	–	–	2040	74	143	–	–	–	–	–	–	–	464	60	–	–	39	54	3109	16
1863	347	8444	42	5358	28	3086	14	–	–	3976	50	445	–	–	–	–	–	–	–	678	–	–	–	258	78	6195	30
1864	369	10522	64	6752	74	3769	90	–	–	4229	90	1200	–	–	–	–	–	–	–	696	–	–	–	626	84	9965	20
1865	396	9704	02	6382	58	3321	44	–	–	3474	54	891	28	–	–	–	–	–	–	1224	–	–	–	792	76	13286	64
1866	521	12326	18	9020	14	3306	04	–	–	5856	36	906	–	–	–	–	–	–	–	1339	–	–	–	918	78	26592	68
1867	557	13455	52	7889	32	5566	20	–	–	4973	08	871	64	–	–	–	–	–	–	561	–	–	–	1483	60	22158	88
1868	648	15073	80	9158	60	5915	20	–	–	6876	96	870	–	–	–	–	–	–	–	535	–	–	–	1076	64	28074	08
1869	821	24848	42	14178	02	10670	40	–	–	10173	64	1520	–	–	–	–	–	–	–	318	–	–	–	2166	38	38744	48
1870	707	22132	04	14812	66	7319	38	–	–	9826	50	1840	–	–	–	–	–	–	–	608	–	–	–	2538	16	46063	86
1871	830	28794	50	16426	44	12368	06	–	–	11063	40	1360	–	360	–	–	–	174	–	514	–	–	–	2955	04	58431	92
1872	917	27876	46	23046	92	4829	54	–	–	15402	62	1760	–	1360	–	–	–	500	–	486	–	–	–	3538	30	63261	46
1873	908	30959	38	25643	14	5316	24	–	–	15400	18	1386	–	1158	–	–	–	320	–	1050	–	–	–	6328	96	68577	70
1874	921	30917	30	22791	50	8125	80	–	–	12931	74	2356	–	1309	–	–	–	700	–	1224	–	–	–	4270	76	76703	50
1875	730	27861	38	23239	02	4622	36	–	–	12967	18	1627	76	1266	–	–	–	440	–	1194	–	–	–	5744	08	81325	86
1876	776	19105	02	17280	28	1824	74	–	–	10615	46	1170	–	1296	–	–	–	280	–	1230	–	–	–	2688	82	83150	60
1877	772	45597	12	39126	02	6741	10	–	–	12996	74	2671	–	1620	–	96	–	850	–	5402	–	–	–	15490	28	89621	70
1878	682	34373	64	34234	54	139	10	–	–	9580	80	2121	26	3599	–	1064	–	800	–	3454	–	–	–	13615	48	89760	80
1879	564	37747	26	34609	52	3137	74	–	–	8974	06	1200	–	4860	–	1776	–	600	–	2866	40	–	–	14333	06	92898	54
1880	657	33362	86	31728	18	1634	68	–	–	10427	08	1100	–	5490	–	1640	–	90	–	2561	40	–	–	10419	70	94533	22
1881	638	41401	58	31179	72	10231	86	–	–	7643	68	700	–	6830	–	1752	–	370	–	2123	60	–	–	11760	44	104755	08
1882	707	39200	36	33930	18	5270	18	–	–	10792	68	1800	–	5330	–	1688	–	300	–	2937	60	–	–	11081	90	110026	26
1883	758	52279	62	36971	98	15307	64	–	–	11537	20	1461	04	5040	–	2024	–	850	–	2784	80	–	–	13274	94	125333	90
1884	975	60217	30	48894	92	11322	38	–	–	19656	20	1871	–	5935	72	2488	–	700	–	2965	80	–	–	15284	20	136656	28
1885	1072	68460	96	53068	96	15392	–	–	–	18510	26	2950	–	7040	–	2136	–	1050	–	3605	20	–	–	17777	50	152048	28
1886	1155	69661	80	63105	94	6555	86	–	–	20583	10	2400	–	7320	–	3296	–	350	–	8707	80	–	–	20449	04	158604	14
1887	1287	77412	06	69751	64	7660	42	–	–	22443	64	1900	–	8000	–	2680	–	500	–	11129	40	–	–	23108	60	166264	56
1888	1726	143854	34	85604	92	58249	42	–	–	15701	54	2100	–	19734	–	2584	–	1050	–	12723	12	–	–	31712	26	224513	98
1889	1708	105743	74	90285	64	15458	10	–	–	31638	42	1995	78	9677	80	2736	–	650	–	12973	70	–	–	30613	94	239972	08
1890	2155	166506	30	169695	34	–	–	3189	04	50907	34	3100	–	12146	–	3208	–	1700	–	29704	26	–	–	68929	74	236783	04
1891	2300	163006	02	163266	34	–	–	260	32	46627	26	3300	–	13298	38	3128	–	4350	–	17402	74	–	–	75159	96	236522	72
1892	2375	155725	36	146645	22	9080	14	–	–	54935	30	3381	72	17986	–	4200	–	6950	–	25886	04	–	–	33306	16	245602	86
1893	2402	145446	36	145750	86	–	–	304	30	29157	36	3230	–	18883	–	5164	–	5350	–	20431	40	–	–	63535	10	245298	56
1894	2640	138877	26	134243	36	4633	90	–	–	54652	06	3437	60	22095	40	5136	–	4800	–	22239	96	–	–	21882	34	249932	46
1895	2801	163140	60	154494	48	8646	12	–	–	64102	76	4700	–	24144	–	5572	–	7800	–	24714	36	–	–	23461	36	258578	58
1896	2825	166971	40	152493	14	14478	76	–	–	57068	10	4529	80	25336	–	6256	–	6850	–	27953	62	–	–	24499	62	273057	34
1897	2939	167300	44	167097	28	203	16	–	–	58145	58	3444	–	27066	–	6900	–	8000	–	37901	88	–	–	25639	82	273261	–
1898	3121	169754	90	168676	80	1078	10	–	–	58932	12	3400	–	30036	–	8856	–	7350	–	37202	02	–	–	22900	66	274339	10
1899	3329	214330	24	220469	30	–	–	6139	06	65865	60	4585	40	33812	60	9924	–	6800	–	46264	14	220	–	52997	56	268199	74
1900	3492	190482	11	199419	67	–	–	8937	56	60848	27	4175	–	35296	–	11022	–	7250	–	58120	10	806	48	21901	82	[342]290812	11
1901	3532	213982	01	207152	65	6829	36	–	–	59794	05	4600	–	34443	34	10964	–	9250	–	64049	40	673	80	23378	06	307863	96
1902	3559	226939	17	209558	46	17380	71	–	–	68348	74	3461	32	35524	–	9936	–	8000	–	61861	60	799	30	21627	50	334632	72
1903	4140	348147	75	236120	01	112027	74	–	–	69113	27	3500	–	40141	14	9592	–	5750	–	70569	60	876	60	36577	40	378969	99
1904	4471	333138	39	309136	29	24002	10	–	–	93431	92	3900	–	47070	–	9316	–	6350	–	76587	40	390	50	72090	47	402972	09
1905	4987	417738	66	329380	–	88358	66	–	–	101834	60	6780	–	55998	–	10828	–	14350	–	69636	60	1964	24	67988	56	491330	75
1906	5305	429690	62	371178	39	58512	23	–	–	116002	16	6451	–	67370	–	12640	–	9600	–	68816	–	2251	–	88048	23	549842	98
1907	5964	535709	51	462093	10	73616	41	–	–	159396	18	6400	–	74942	32	14052	–	11300	–	51560	20	1952	–	142490	40	623459	39
1908	6318	597010	20	511062	76	85947	44	–	–	191970	18	6000	–	83426	–	14844	–	8800	–	74817	–	2910	20	128295	38	709406	83
1909	6575	659047	24	530310	90	128736	34	–	–	157159	44	7300	–	91902	–	14284	–	9000	–	104279	30	2746	30	143639	86	838143	17
1910	6800	640925	18	583454	18	57471	–	–	–	195704	46	9600	–	99829	–	14333	–	16800	–	119758	60	2797	60	124631	52	895614	17
1911	7109	678481	16	591904	92	86576	24	–	–	229085	76	10200	–	103967	–	13427	–	11900	–	100541	20	2746	30	120037	66	982190	41
	Főösszeg	8019482	14	7020763	13	1017549	29	18830	28	2373370	71	152092	60	1091937	70	229542	–	188874	–	1296453	84	21134	32	1667367	96	**952190**	**41**
	Leirt veszteségek[343]			16528	60			16528	60																		
				7037291	73			35358	88																		

[341] Önképzés, Typographia költsége, házbér, dologi kiadások, adók, kölcsönök utáni kamatok, beruházások.

[342] A mérlegben nem szereplő kamatokkal.

[343] A régi mérlegekben értékben ki nem mutatott Klauzál-utcai háznál és egyéb leírások.

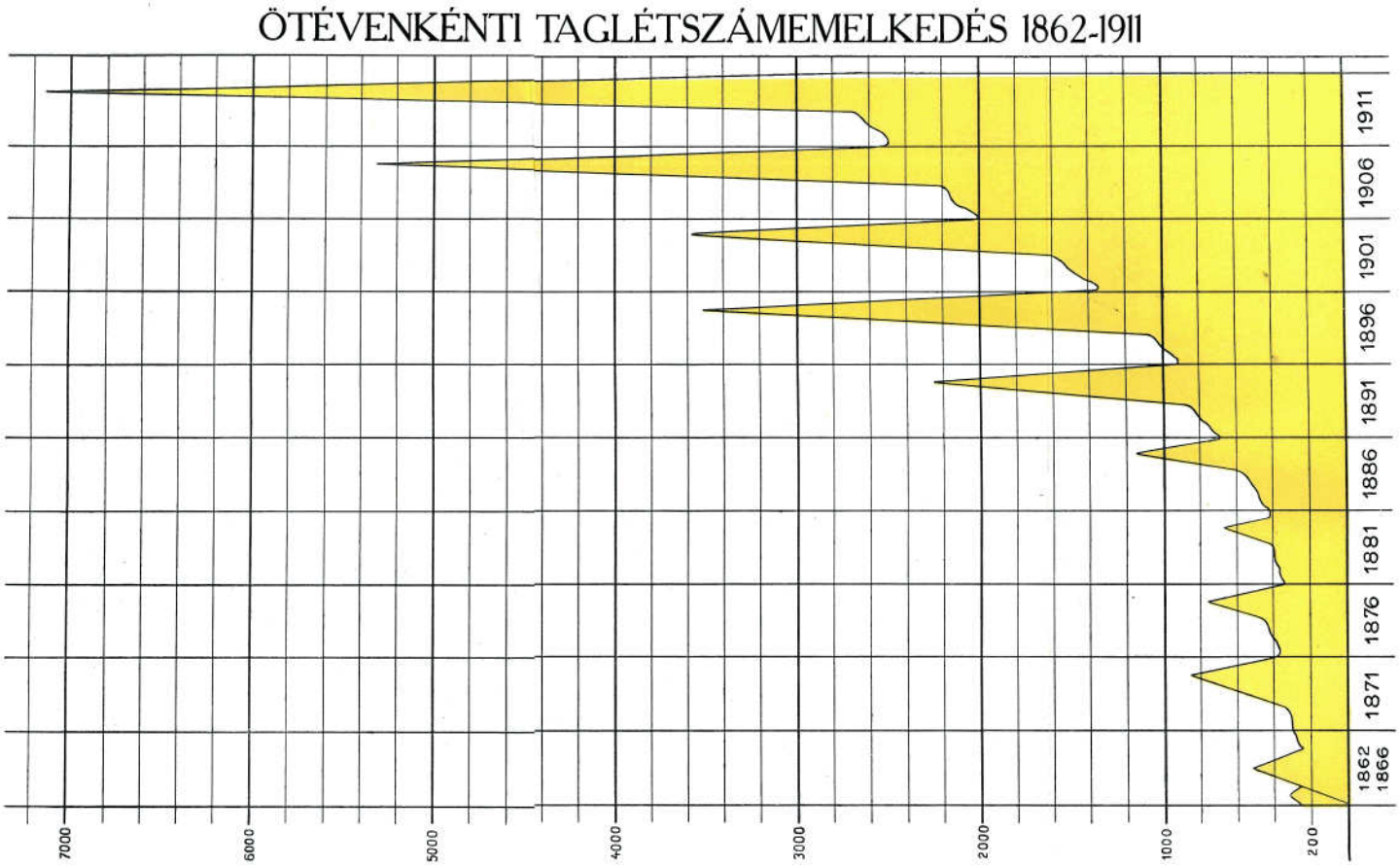
ÖTÉVENKÉNTI TAGLÉTSZÁMEMELKEDÉS 1862-1911
1911
1906
1901
1896
1891
1886
1881
1876
1871
1862
1866
7000
6000
5000
4000
3000
2000
1000
200

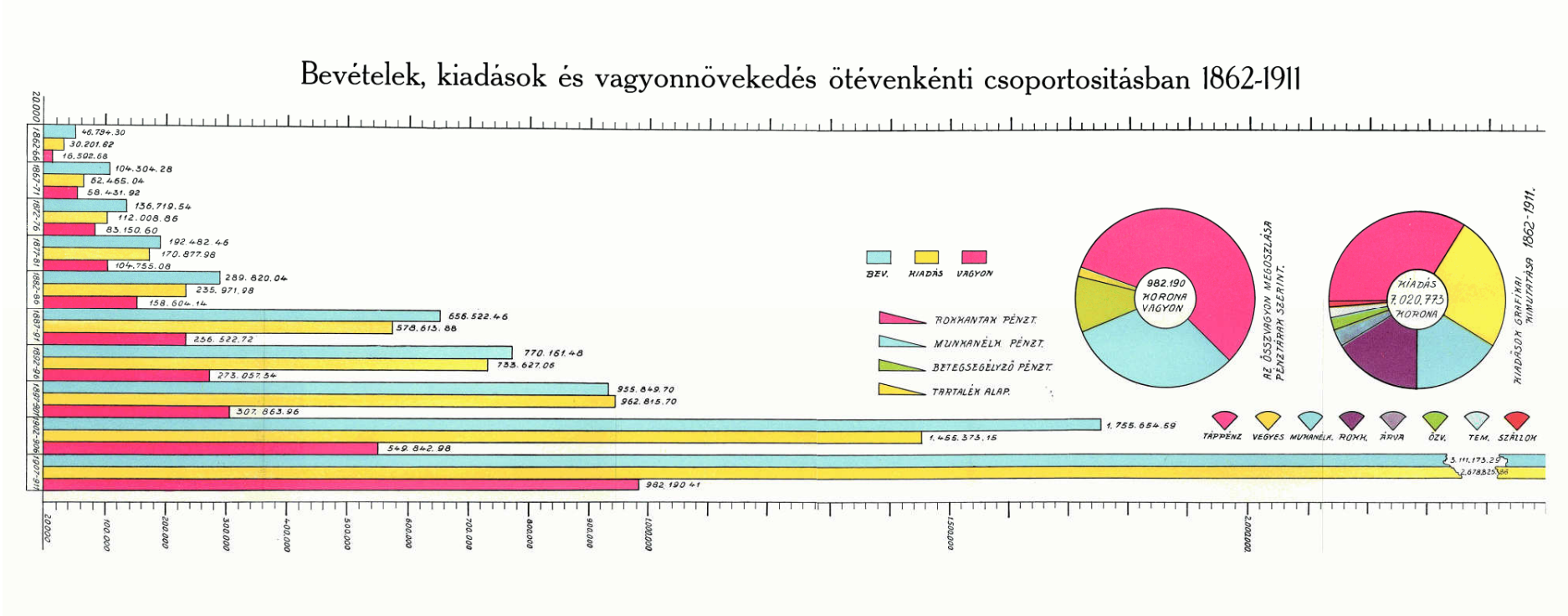
Bevételek, kiadások és vagyonnövekedés ötévenkénti csoportositásban 1862-1911
20.000
1862-66
1867-71
1872-76
1877-81
1882-86
1887-91
1892-96
1897-901902-906
1907-911
46.794.30
30.201.62
16.592.68
104.304.28
62.465.04
58.431.92
136.719.54
112.008.86
83.150.60
192.482.46
170.877.98
104.755.08
289.820.04
235.971.98
158.604.14
656.522.46
578.613.88
256.522.72
770.161.48
735.627.06
273.057.34
955.849.70
962.815.70
307.863.96
1.755.654.59
1.455.373.15
549.842.98
5.111.173.25
2.678.825.66
982.190 41
20000
100.000
200.000
300.000
400.000
500.000
600.000
700.000
800.000
900.000
1000.000
1500.000
2000.000
BEV.
KIADÁS
VAGYON
ROKKANTAK PÉNZT.
MUNKANÉLK PÉNZT.
BETEGSEGÉLYZŐ PÉNZT.
TARTALÉK ALAP.
982.190
KORONA
VAGYON
AZ ÖSSZVAGYON MEGOSZLÁSA
PÉNZTÁRAK SZERINT.
KIADÁS
7,020,773
KORONA
KIADÁSOK GRAFIKAI
KIMUTATÁSA 1862-1911.
TÁPPÉNZ
VEGYES
MUNKANÉLK.
ROMK.
ÁRVA
ÖZV.
TEM.
SZÁLLOK

VAGYONSZÁMLA 1911